

L. IV. 2.

GUILLIELMI PISONIS, M. D.

Lugduno-Batavi,

D E

MEDICINA BRASILIENSI

LIBRI QVATVOR:

- I. De Aëre, Aquis, & Locis.
- II. De Morbis Endemiis.
- III. De Venenatis & Antidotis.
- IV. De Facultatibus Simplicium.

E T

GEORGI MARCGRAVI DE LIEBSTAD,

Misnici Germani,

HISTORIÆ
RERVM NATVRALIVM
BRASILIÆ,

LIBRI OCTO:

Quorum

Tres priores agunt de Plantis.

Quartus de Piscibus.

Quintus de Avibus.

Sextus de Quadrupedibus & Serpentibus.

Septimus de Insectis.

Octavus de ipsa Regione, & illius Incolis.

C V M

APPENDICE DE TAPUYIS, ET CHILENSIBVS.

IOANNES DE LAET,

Antwerpianus,

In ordinem digessit & Annotationes addidit, & varia ab Auctore
Omissa supplevit & illustravit.

Guillelmi Risonis M. D.
D. C.
MEDICINA BRASILIENSIS

LIBRI QVARTVS

- I. De Aëre, Aquâ, & Locis.
- II. De Morbis Endemici.
- III. De Venenis & Antidotis.
- IV. De Præcipuis Symplicibus.

Georgii Margareli de Bierstadt
M. D. C. C. C.

HISTORIA
RERVM NATVRALIVM

BRASILIAE
LIBRI OCTO

Quorum

- I. De quibusdam Plantis.
- II. De Piscibus.
- III. De Avibus.
- IV. De Quadrupedibus & Serpentibus.
- V. De Insectis.
- VI. De quibusdam Regionibus, & illius Indole.

APPENDICE DE TAPUYIS, AD CHILENSIVS

IOHANNES DE LAET

Antverpiae

In aedibus Iohannis & Andronici Robit, & in aedibus
Guillelmi & Hieronymi

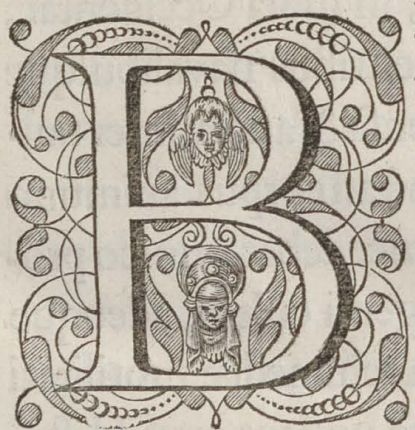

CELSISSIMO PRINCIPI,
G U L I E L M O,

DEI. GRATIA. PRINCIPI. AVRIACO. COMITI. NASSOVIAE.
CATTIMELLIBOCI. VIANDÆ. DIETZIAE. LINGÆ. MEVRSÆ.
BVRÆ. LERDAMI. VERÆ. VLISSINGÆQVE. MARCHIONI.
BREDÆ. GRAVÆ. DITIONIS. CVKIANÆ. DIESTÆ. GRIM-
BERGÆ. HERSTALLI. CRANENDONCKI. VARNESTONI.
ARLÆI. NOSEROEI. S. VITI. DASBORCHI. POLANI. VVIL-
HELMOSTADII. NIRVARTI. ISELSTEINI. S. MARTINODICI.
MONTIS. GERTRVDIS. CASTELLORENARDI. SVPERIORIS.
ATQVE. INFERIORIS. SVVALUVVÆ. DOMINO. BARONIQVE.
ANTVERPIÆ. BISONTII. BVRGRAVIO. HÆREDITARIO.
HOLLANDIÆ. HÆREDITARIO. MARSCHALCO. GELDRIÆ.
HOLLANDIÆ. ZELANDIÆ. VVESTFRISIÆ. ULTRAJECTI.
TRANSISVLANIÆ. ET. GRONINGÆ. GVBERNATORI.
FOEDERATI. BELGII. TERRA. MARIQVE. IMPERATORI.
PATERNÆ. ET. AVITÆ. VIRTVTIS. AC. GLORIÆ. HÆREDI.
UNICO. GENERO. REGIO.

Domine Clementissime,

Rasilia Medica, quum salutiferos suos
thesauros in natali tibi Batavia, tam-
quam illustrissimo Europæ theatro, di-
versi cæli solique hominibus exponere
& condonare constituisset, Tuæ Celsi-
tudini se approbare primam, Tuo be-
neficio apud ceteros uti convenientis-
simum putavit. Neque mereri parum
sibi visa est Principalis Nominis auctoritatem, quum sum-
mam non solum & incredibilem adferat, quam pro minimo
tamen sui æstimat, delectationem; sed iisdem facie quoque ac

figura jucundissimis speciebus, quo post hunc cœlo delatum spiritum nullum majus bonum datum mortalibus, sanitatis, bonæ corporis ejusque sensuum habitudinis, vitæ tuendæ, & pænæ, si fas est dicere, fatalium ac decretoriorum temporum prorogandorum novas rationes proponit totius ac tanti orbis incolis & præsentibus & futuris, neque fluxas & amissioni aut oblivioni obnoxias, sed æternis litterarum notis illigatas. Fuit illa priscis seculis regię eruditionis pars eximia percontari naturam & cœli ac terræ mariumque censusatque opes scrutando eruere, combinatisque Apollinis & Martis studiis, quasi majorem regno possessionem suam facere. Sic Cæsar media inter prælia & arma cœli plagis superisque vacabat. Ipsum quoque Solomonem & Zoroastrem reges, naturę proprietates rerumque causas non modo calluisse, sed pie & sapienter interpretatos esse ex libris plus quam Historiæ veritatis novimus. Alexandrum Magnum inflammatum cupidine animalium naturas noscendi, delegasse eam commentationem Aristoteli, eique aliquot millia hominum, quos venatus, aucupia, piscatusque alebant, parere jussisse, Plinius auctor est. Cujus decoris exemplum in Illustrissima Tua Nassovia domo hic præterire res ipsa vetat, quia scio hoc etiam tuæ pietatis & magni animi esse, Celsissime Princeps, quod tuarum certus, Cognatorum tuorum quoque laudes libenter exaudis. Excellentissimus enim Comes I. Mauritius, in India Occidentali, domitis provinciis compluribus, terrestribus navalibusque præliis decertatis, religione sincera defensa & aucta, inter tantos labores & summæ rei curam, quod ad corpus animumque recreandum vacui temporis sibi concedebat, unico prope modum tribuebat avocamento, ingenii cultui, adeoque abacum & doctum illum pulverem Archimediæ subtilitati æmulus agitabat: tum & conatus hosce nostros circa Historiam Naturalem ita promovebat, ut ipse non modo insitam multorum vim perdisceret, sed ad publicum fructum prodendorum eorum viam aperiret. Equidem, si cuiquam,
mihi

mihi hanc rem commodam accidisse hic fateri libet, qui inter honorata ministeria, quæ pro splendidissima Societate, atque Illustrissimo Comite Nassovio, subibam, hac mea peregrinatione patriæ simul & mihi inservire, atque ad posteritatem aliquid transmittere desideravi. Quamobrem Historiæ Naturalis partem domestico meo G. Marcgravio commisi, partem, quantum per muneris curas indefessa observatione licuit, ipse collegi & in usus applicavi, terræ & animalium, ipsorum denique hominum viscera lustravi, specierum similitudines ad vivum delineavi, vires & potestates simplici stylo enarravi, & quantis inde profectibus Medicinæ scientia augescere possit, demonstravi. Audiant, licet, qui pertinacia majore dubium an inscitia in solas veterum observationes jurati, atque eorundem vestigiis anxie insistentes, artem medendi omnibus partibus consummatam existimant, & altius abdita naturæ rimari atque inventis usque addere, religioni habent, dum pigritiæ suæ velificentur, & præcedentium industriâ servitutum aut soporem imponi sibi patiuntur. Enimvero, sicut antiquorum instituta adhibere & venerari grata pietatis est, sic nobis omne jus doctrinarum fines ac pomæria proferendi interdicere invidia & detrectatio debet censerī. Neque enim (ut Plinii verba mihi vindicem) quasi lassæ & effætæ natura est, ut jam nihil laudabile pariat: neque illi hac fini scripserunt, ut nos ab simili conatu deterrent, sed ut exemplar operæ egregie collocandæ haberemus. Quod si castissimi illi naturæ sacerdotes Hippocrates & Aristoteles ab inferis existere possent, illos tamquam degeneres discipulos ejurarent, & viso novi hoc orbis theatro, non parrioribus, opinor, tot rerum ignorantiam lacrimis, quam Abderitanus ille fortis utriusque casus risu, contestarentur. Sed eos quidem res ipsa satis confutat. Tu vero, Celsissime atque Invictæ Princeps, accipe sereno vultu hoc Americæ inter latissima exordia imperii ac principatus tui, Tibi se commendantis, Teque patronum sibi adoptantis, non vile, nec specie magis, quam usu æstimandum

donum. Veronensem illum librorum helluonem, non con-
fero mecum :

Sed longe sequor, & vestigia pronus adoro.

Tamen re non multum differimus, eique Historiam Natura-
lem Casari Tito Vespasiano, deliciis populi Romani, inscri-
pisse honori fuit. Tu nostræ deliciæ: Tuorum majorum du-
ctu Belgæ, quo navigasse magnum fuit, eam provinciam feci-
mus; quæ nihil nisi ferrum & mortes minabantur, ita naviga-
bimus, ut non modo auri talentis & preciosissimis mercibus
nos ditet, sed etiam corporum nostrorum vitæ fidelia admini-
cula præbeat: Tuo se perseveraturum in fide nostra hoc pi-
gnore, velut rato omine sancit. Ita velit faxitque Deus Im-
mortalis, qui quavis in minima naturarum suæ immensæ po-
tentia, sapientia, bonitatis notas impressit: Idem Celsitudi-
nem Tuam cum omni illustrissima domo fospites & incolu-
mes diu propitius servet, ut omnibus desideratis potiti in
prosperis perpetuisque successibus quam longissimum ævum
exigatis.

Celsitudinis vestra

Devotissimus & Humillimus Cliens

GULIELMUS PISO.

BENE-

BENEVOLO
LECTORI.

Pauca de præcipuis Brasiliæ Medicis, minusque ante hac cognitis rerum naturalium qualitatibus exhibere constitui. Quarum Historiam nec altius extendere, multo minus ad pompam exornare volui. Quod veritati simul ac brevitati studens, quæ vel incerta vel superstitiosa (sicut non pauca quidem est reperire per vastam illam Americanam Barbariem) in alios derivarem. Facile equidem vulgare illud vitium condonandum fore existimo, speciosis scilicet titulis frontispicio libri præfixis, superbire. At vero illud majus mihi videtur emendandum potius quam culpandum, seculi cacoëthes, tumido & præcoci opere in umbra domi enutrito, posteros demereri, totque crudis & inexpertis exoticis ex remotissimis mundi cardinibus hinc inde corrasis, paginas tantum replendo errores propagare. Cum vel circa ea quæ trita in Scholis, totque retro seculis ante oculos posita non leviter etiam nunc cacutiamus. Ego quidem omne tulisse punctum videbor, si me veritatis antistitem, nec huic, nec illi vitio obnoxium, hosque tenuiores conatus, Sileno Alcibiadis potius, quam Templo Aegyptiaco similes, æqua posteritas judicaverit. Invitatus enim quondam ab Amplissimis Societatis Indiæ Occidentalis undeviginti Viris, ut Illustrissimo Nassaviæ Comiti, tum quoque Brasiliæ, quæ paret Belgis, in arte Apollinari præessem: publicæ utilitatis fore mecum arbitrati sunt Spectatissimi Viri D. Albertus Coenradi Burg, & D. Ioannes de Laet, primi Musarum fautores, molestam hanc provinciam mihi impositam naturæ indagatione horis subcisivis lenire. Cui simul oneri publico & privato ut ferendo par essem, Georg. Marcgravium & H. Cralitzium Germanos, Medicinæ & Matheseos candidatos mihi adjungi visum fuit. Hic immatura morte suffocatus: Ille sedulus
per

AD LECTOREM.

per sexennium Mediterraneorum locorum explorator; meis primum, mox Illustr. Comitibus subsidiis suffultus, partes suas circa Geographicas, Astronomicas, Historiaeque Naturalis observationes, acriter tutatus est. Atque in Africam tandem transfretans succubuit. Quamobrem ne illius Viri periret memoria, Astronomica Clarissimo D. Professore Golio, aliquando edenda: Historiam vero Naturalem curae Praestantissimi Viri I. de Laet, de Americanis meritissimo, per Illustriss. Mauritium Nassovium tradi curavi. Atque ut defuncti cineribus sua persolverentur praemia, opus ejus posthumum meis tractatibus non intermisceri, sed adjungi volui.

Quaecunque itaque observatu digna ex beatissimo hoc naturae theatro, vel à me eruta, vel à primis incolis nobis tradita sunt, examini & praxi subjeci, ac qua potui sedulitate & sinceritate, vera à falsis, noxia à salutaribus discevi. Tandemque eorum imagines ad vivum à pictore mecum per desertum peregrinante expressas, adjunxi. Si hoc qualicunque opere conjunctis viribus peracto, & campo quasi post futuris nunc aperto, fertilissimam hanc Americae partem à crassis illis caliginibus aliquatenus vindicari posse Benevolus Lector censuerit, plus quam digno laboris praemio me affectum arbitrabor.

G. PISO.

SUMMA-

S V M M A R I A
LIBRORVM SEQVENTIVM.

LIBER PRIMVS agit de Brasilia Aëre,
Aquis & Locis.

LIBER SECVNDVS de Morbis Endemiis:
nimirum Cap.

- I. De Febris.
- II. De Oculorum vitiis.
- III. De Spasmo.
- IV. De Stupore.
- V. De Catharris.
- VI. De prolapsu Cartilaginis mucronata.
- VII. De obstructionibus Viscerum naturalium.
- VIII. De Oppilatione Hepatis & Lienis.
- IX. De Hydrope.
- X. De Lumbricis.
- XI. De Ventris fluxibus.
- XII. De Tenesmo.
- XIII. De Cholera.
- XIV. De Dysenteria.
- XV. De fluxu Alvi hepatico.
- XVI. De Ulcere & Inflammatione ani.
- XVII. De Morbis mulieribus & infantibus familiaribus.
- XVIII. De Morbis contagiosis.
- XIX. De Lue Venerea.
- XX. De Vulneribus & Ulceribus.
- XXI. De Papulis & Impetigine.
- XXII. De externis malis.

LIBER TERTIVS agit de Venenis eorumque
Antidotis: in quo sunt Icones novem.

LIBER QVARTVS agit de Facultatibus Sim-
plicium: in quo sunt Icones decem supra cen-
tum: & haec Capita.

- I. De Saccharo.
- II. De Mandihoca.
- III. De Melle Silvestri.
- IV. De Copaiba.
- V. De Cabureiba.
- VI. De Acaja arbore.
- VII. De Icicariba, & illius resina Icaica.
- VIII. De Ietaiba & ejus lachryma.
- IX. De Caopia arbore.
- X. De Palmis, earumque variis speciebus.
- XI. De Aroeira.
- XII. De Vrucu.
- XIII. De Zabucayo arbore.
- XIV. De Gueticoroya.
- XV. De Ianipaba.
- XVI. De Acaia seu Ibimetara.
- XVII. De Tapia arbore.
- XVIII. De Araticu speciebus.
- XIX. De Caaroba.
- XX. De Embira, seu Pindaiba.
- XXI. De Ibirae.
- XXII. De Ambaiba.

- XXIII. De Anda.
- XXIV. De Guabiraba.
- XXV. De Araca Iba.
- XXVI. De Guajaba.
- XXVII. De Bacoba & Banana.
- XXVIII. De Mangaiba.
- XXIX. De Abaremo temo.
- XXX. De Vmbu.
- XXXI. De Cebipira guacu.
- XXXII. De Mureci.
- XXXIII. De Ito, vel Vrape guacu.
- XXXIV. De Guabi poca iba.
- XXXV. De Zamouna.
- XXXVI. De Andira Ibaiariba.
- XXXVII. De Cambui.
- XXXVIII. De Loco arbore.
- XXXIX. De Cupouna.
- XL. De Pinhones do Brasil.
- XLI. De Iurepeba.
- XLII. De Mamanga.
- XLIII. De Manaca.
- XLIV. De Pagimirioiba.
- XLV. De Camara juba.
- XLVI. De Ananas.
- XLVII. De Betijs, vel Betre.
- XLVIII. De Nhambi.
- XLIX. De Caa-apia.
- L. De Acaricoba, seu Erva do Capitaon.
- LI. De Nhambuaguacu.
- LII. De Tangaraca.
- LIII. De Ieticucu, seu Mechoacan.
- LIV. De Caapeba.
- LV. De Tajoaba.
- LVI. De Inimbaja, seu Silva de praya.
- LVII. De Nhandi, seu Pipere longo.
- LVIII. De Iacape, vel Sape.
- LIX. De Iaborandi.
- LX. De Iacuacanga.
- LXI. De Saffasras.
- LXII. De Iupicanga.
- LXIII. De Iamacaru.
- LXIV. De Potincoba, seu Pulgera.
- LXV. De Ipecuanha.
- LXVI. De Caacica.
- LXVII. De Iuricuara.
- LXVIII. De Capypuba.
- LXIX. De Salsa de praya.
- LXX. De Aninga.
- LXXI. De Agnaxima, seu Malua d'Isco.
- LXXII. De Caapomonga.
- LXXIII. De Murucuja.
- LXXIV. De Murucuja-miri.
- LXXV. De Quiya.
- LXXVI. De Aguaraguiya.
- LXXVII. De Aguaraciunha.
- LXXVIII. De secunda Caapomonga.
- LXXIX. De

LXXIX. De *Canna Silvestri*.
 LXXX. De *Basourinha*.
 LXXXI. De *Caa-ataya*.
 LXXXII. De *Caraguata*.
 LXXXIII. De *Trevo*, seu *Erva d'amor*.
 LXXXIV. De *Tapyrapecu*.
 LXXXV. De *Herba lanuginosa*.
 LXXXVI. De *Vite Arbustina*.
 LXXXVII. De *Mangles*.
 LXXXVIII. De *Cururu-ape*.
 LXXXIX. De *Timbo*.
 XC. De *Paratura*.
 XCI. De *Ibirarema*.

XCII. De *Aninga peri*.
 XCIII. De *Meern*.
 XCIV. De *Albara*, seu *Pacivara*.
 XCV. De *Tupaipi*.
 XCVI. De *Inquiri*, seu *Caaco*.
 XCVII. De *Erva d'Impige*.
 XCVIII. De *Faisons d'Impige*.
 XCIX. De *Masaranduba*.
 C. De *Amongeaba*.
 CI. De *Ibipitanga*.
 CII. De *Ianiparandiba*.
 CIII. De *Globulo bovino*, *illiusque usu*.
 CIV. De *Corallio albo Brasilia*.

Errata, qua absente Autore irrepserunt, sic corrigenda.

Pag. 1. lin. 8. *Præsidis*. p. 2. l. 39. falso opinatos. l. 48. præsentissimo. l. 53. durabilis. p. 3. l. 15.
Halones. l. 23. *Imbrium*. l. 28. *Aridis*. p. 4. l. 27. *Quidem* redundat. p. 6. l. 18. *Defatigatas*. l. 25.
famælica. l. 27. *Cibique*. p. 8. l. 47. *Intemperie*. p. 13. l. 22. *Concipiunt*. p. 14. l. 38. *Ex*. p. 17.
 l. 28. *Aëris*. l. 29. *Imo*. p. 18. l. 31. *obambulent*. p. 22. l. 26. *derivant*. p. 24. l. 18. *per Methastasin*.
 p. 29. l. antepenult. *Conveniunt*. p. 30. l. 35. ad 3j. p. 38. l. 14. *orbiculata*. p. 40. l. 27. *Cæterum*.
 p. 54. period. penult. *Minus*.

G V I L I E L M I P I S O N I S, M. D.

D E

M E D I C I N A B R A S I L I E N S I

L I B E R P R I M V S.

Qui agit de Brasiliæ Aëre, Aquis & Locis.

D I C T U R U S de humani corporis malis, eorumque remediis in novi illa orbis parte familiaribus, operæpretium facturus videor, si de Aëre, Aquis & Locis seu de natura coeli solique Brasiliani pauca quædam præmittam. Quod vel ideo necessarium est, ne sideribus deinceps aut regionibus fertilissimis omnino & saluberrimis perperam attribuat, quod vel incolarum vel advenarum insectiæ aut intemperantiæ est imputandum. Eorum imprimis qui extremas & incognitas mundi plagas adeunt, ut professione artis, salutis humanæ præstidiis, mortalibus operam præstent: Magni tamen Hippocratis effati immemores, tam in sanitatem conservando, quam in collapsam erigendo, non raro deficiunt. Brasilia autem præstantissima facile totius Americæ pars penitus introspecta, jucunda imprimis salubrique temperie excellit usque adeo, ut merito cum Europa atque Asia de clementia Aëris & Aquarum certet. Si tum si spectes & figuram, à secundo ab Æquatore ad quartum supra vigesimum latitudinis gradum excurrent, trigoni oblongi speciem refert: cujus basis Æquatori obversa, ab oriente in occidentem recta protenditur. Latus ad orientem spectans Hesperiiis Æthiopibus objacet, vastissimo mari interposito: unde tam corporis oblectamento, quam summo vitæ ac valetudinis bono, habitata ejus frons, blandum & benignum Subsolanum ab auris matutinis natum, continenter recipit, quo homines cæteraque animantia demulcet, & ab intolerabili solis verticalis æstu vindicat. Qui, si mare accedat, summo quidem mane, si recedat, adultiori aurora persensiscitur. Nec languescit circa vesperam, sicut solet multis Indiarum locis, sed intenditur adeo à comitante sole ut ultra medias noctis horas non raro vigeat, condensatioque aëris nocturna nequeat dilatationem & motum illum naturalem Aëris facile hebetare aut vincere. Alterum vero latus (quod à Peruano regno celsissima montium juga & immensa determinat spacia) Zephyrus licet insaluber, mediterraneusque ventus, propter infinitos quos perflat paludosos lacus, sera nocte infestet: tamen à montibus mari vicinis perpetuo coercetur, adeoque ab aura marina pellitur, ut ad littora usque vix queat penetrare. Qui, si aliquando ob pluviosas malacias, per diem integrum (quod rarissime quidem observatum est) spirasse constiterit, remotiores à mari, occidentique obversos, vehementius; maris vero accolæ & imprimis nautas una vix leuca à littore remotos benignius exercet. Quemadmodum jucundissimis ac constantissimis his anni tempestatibus haud magnæ mutationes, ita diurnis & nocturnis evidentiores contingunt, quod dies & noctes non magis pares sint spatiis, quam differentes calore & frigore. Nam Sol altius ascendens, postquam terrarum & hominum poros aperuit, profundius & pari intervallo se occultit, unde condensatio aëris major extremam partem noctis magis rorisfluam efficit. Hinc rigidum & penetrans frigus à tertia hora nocturna circa gallicinium ad exortum usque Solis corpora ferit. Ita ut hanc terram recens ingressis molestum summeque noxium esse soleat. Quod qui non evitat, haud facile vitam beatam in hisce vel aliis Indiarum oris exordietur. Cujus rei non ignari Brasiliani focum perennem in tuguriis juxta lectos penfiles alunt, ejusque beneficio nocturnum frigus tolerare & venata insecta arcere queunt. Por-

A

ro re-

ro rectus ascensus & descensus Solis brevissima facit crepuscula, noctesque adeo diebus pares, ut ne quidem unius horæ discrimen agnoscant. Noctibus æstivis, frigus intensius: hybernus, quod mireris, mitius sæpe persentiscitur: aëre scilicet tranquillo & nubibus undiquaque presso pluvias moliente. Ruricolæ post noctes solito frigidiores, dies serenos; Medici vero firmam validamque corporis constitutionem pollicentur. Contrarium si tepidæ & humidæ noctes præcesserint.

Pluvialis temporis initium fit mense Martio vel Aprili, Augusto finitur; quo Sol redux ex Cancro materiam pluviae ex parte dissolvit in ventos. Vnde procellæ & turbines subinde nascuntur, quas mox vernum tempus excipit, easque blandissime componit. Diversitatem quidem umbrarum nunc in Austrum, nunc in Septentrionem projectarum agnoscunt Tropicorum Incolæ, qui Amphiscii proinde dicti; verum nullam circa anni tempestates mutationem bis accedente & retrocedente Sole, ut multi existimarunt, sed solummodo abeunte ab Æquatore vel ad Tropicum Cancri vel Capricorni, usque dum eo redierit & æquinoctium absolverit. *Prosper Alpinus* duplicem æstatem uno anno dari testatur in Ægypto, non adeo quidem à Solis, quam miro Nili accessu & recessu pronatam.

Brasiliæ incolæ Antæci sunt Hispanis & Æthiopibus, Peræci Javensibus, Antipodes Auræ Chersonesi incolis. Duo tantum dantur anni tempora quorum unum calidum & siccum, Æstas dicitur: alterum calidum & humidum æstati Europææ simile, Brumæ vicem supplet. Idque in omnibus Indiis intra utrumque Tropicum verissimum deprehenditur. Licet enim hybernus & æstivi temporis initium & finis, ob particularia incidentia loci, tum & Æquatoris majorem vel minorem vicinitatem non in idem incidant; plerumque tamen Annus, sex circiter mensibus ad humidum, & totidem ad siccum vergentibus absolvitur. Et quidem ea ratione, ut in multis Africæ & Asiæ, ejusdem nobiscum latitudinis oris, maxima exinde intensio & remissio æstus, hic nulla vel saltem exigua percipiatur, Sole, licet Brasiliensium Zenith, mense Octobri & Februario transeunte, radiisque secundum angulos acutissimos reflexis terram feriente. Quæ diversitas istarum Regionum incolis ob crebras malacias, noxiosque tepores, interitum, hisce ob dominatricem auram, salutem promittit perpetuam. Vnde facile est colligere Anni tempestates, non tam immediate à Sole ejusque motu, quam ipsa Ventorum specie, astrorum adpectus diversitate, regionisque qualitate & situ peculiari discerni debere. Eadem causa solemnibus illis Torridæ Subsolanis vel Favoniis reddi potest. Quin in locis hisce mediterraneis, paulo versus occidentem noctes sunt frigidiores quam in maritimis, usque adeo, ut aliquando pruina capillos quibusdam riguisse constet. Etenim in Indiis cum multa admiranda, tum illud imprimis omnium physicorum ingenia superat, quod in eadem cœli plaga, pari Solis accessu recessuque, iisdem anni mensibus ab ortu circa Oceanum æstas & siccitas, ab occasu trans juga montium & paludes Brasiliæ, hyems, nebula & pluvia. Ut in tanta locorum vicinitate, quod ad rationem tempestatum attinet, iidem pene populi sibi mutuo antipodes videantur esse. Quam diversitatem dissonamque naturæ varietatem atque alia ejusmodi, si quis diligentius apud se reputet, profecto intelliget, antiquos multa de Æquinoctiali circulo & torrida Zona opinatos esse. Proinde contra Aristotelis & Plinii aliorumque mentem non solum habitabile hoc Clima, sed temperatum & fertile utique reddunt, tum rores perpetui, tum pluviae & jucundi à pelago flatus, dum vapores mane surgentes & nebulas tempestive discutunt, æstumque meridionalem temperant, ac soles purissimos & nitidissimos reddunt. Hinc porro humorum, qui in nobis sunt, à putredine conservatio. Neque tamen præcipua salubritatis vel longævitatatis ratio, ut quidam voluerunt, Æquatoris vicinitas, ob æqualitatem tempestatum, quam imaginantur. Nam multis sub linea æquinoctiali locis habitatis, nec solum nec cœlum est salubre sicut Insulæ D. Thomæ, Guinea, aliæque provinciæ testantur, ubi corpora à torrente calore arescunt & resolvuntur, minimeque longæva fiunt. Quoniam attracti vapores, à Sole licet verticali & præstantissimo, ob perpetuas malacias non disperguntur, neque aquæ ventilantur sed stagnant. Tum si qui perflant venti, languidi sunt & veluti è longo itinere defatigati, ventis subitis vel mediterraneis facile se submittant. Vnde tepores vaporosi, nebula & putredines enascuntur. Quod sub Æquatore navigantes misere circa penuaria & aquam imprimis experiuntur, quæ bis terve foetorem ac putredinem concipit in vasis, antequam durabiles omnisque corruptionis tandem experts fiat. Brasiliæ vero vastissimus oceanus tum pluviiis, tum imprimis ventis perpetuam materiam subministrat, qua littus exhilaret, non tepidam, sicut extra Tropicos subinde solet, sed veluti gelidam & siccam, eamque à Sole illustratam ab oriente in occidentem ad millaria aliquot perspirat. Accedit quod palustribus & olentibus pluviiis ex continenti ortis, numquam infestetur: Cum insulis vicinis (quibus multæ Indiæ orientalis & Africæ partes cinguntur, turbidisque ventis agitantur) hæc regio careat.

Cælum sæpe quidem nubibus ex oriente versus occidentem latis obductum videas, sed rarissimis

rissimis & tenuissimis, inque sublimi aëris extensis, exceptis diebus pluviis. Sol oriens & occidens immotis oculis adspici potest, ordinariæque tum fere magnitudinis & coloris, apparet, ita ut diameter ejus mensurari queat. Mira enim undique seneritas est, præsertim circa vesperam: quæ nullos umquam succedenti Lunæ tradit vapores vel nebulas, sed noctes reddit adeo claras ut vetus & novilunium uno eodemque die conspiciantur, litteræque ad quadrantem Lunæ commode legi possint. Astronomo denique ad cœlestia intento, circa Eclipses, nubeculas magallanicas, venerem falcata post emerfionem à Sole, Mercurium scintillantem & corniculatum, appulsus Lunæ ad fixas stellas aut Planetas, cæteraque phœnomena, partim antea in Europa non visâ multa promittat. Sicut multoties in eminentiori observatorio Astronomico, per Illustriss. Nassaviæ Comitem exstructo, à nobis observatum est.

Æther pro diversitate aspectuum Planetarum, accedentibus causis inferioribus suas recipit intemperies. Crebris fulguribus absque tonitru cœlum sub vesperam coruscat, tempestate vel maxime serena, sed sicca. Tonitrua si quæ circa æquinoctia suboriantur, rarissime eaque cum imbris sine fragore multo in Pernambuco, in Maranhon proprius ad æquatore vehementius & crebrius exaudiuntur. Multæ irides, Holones, dracones ignei volantes apparent. Nullæ nubes neque nebulæ, grandines ne vix quidem conspiciuntur; nec altissimos montium apices ulla canitie brumalem detinuisse faciem (sicut monti Pico in Canariis perpetuo contingit) hic umquam observatum est.

Pluviarum guttæ admodum sunt magnæ, gravique decidunt impetu, quas suffocativus aliquando tepor præcedere vel sequi solet. Ros hic Europæo tum pinguior, & nitro multo impregnatus fecundior; tum multo penetrantior & tenuior, præcipue æstate existit. Quod patet in omni metallo & ferro imprimis (ut materias minus solidas præteream) quæ absque ullo nubium adminiculo facile exedit. Intensior solis radiorum fervor, poros corporum sublunarium aperit usque adeo de die, ut nocturno rori subtilissimo profunde suppeditet introitum. Unde per quotidianam vicissitudinem humiditatis & caloris, illata jam putredine, vermium diversorum generum fiat generatio, moxque totalis rei consumptio. Verum quantum his omnibus noxius, tantum aliis ros proficiuus, imo necessarius, ne æstate pluviarum inopia, gramina & pascua torreantur, sed quæ in locis avidis & sitientibus sunt eo fere solo refocillantur.

Etesis seu anniversariis ventis serenissimis hæ oræ diversis temporibus gaudent. Semestri enim hiberno sive pluvioso ex nubilosa austrina plaga intenduntur & Vulturini veluti naturam induunt, tantoque vehementius, quam Aquilo mensibus æstivis, dominantur, ut ductus aquarum, à mense Martio ad Octobrem illis obsequia præstent. Reliquo anni tempore ex Septentrione in Austrum maria coguntur. Circa Africæ latus occidentale Brasiliæ oppositum, plane diverso modo res se habet. Quippe ab Aprile ad Iulium mensem versus Septentrionem rapidus est fluxus, inde ad Octobrem tranquillum mare. Hinc ad Ianuarium versus meridiem Oceanus truditur: Mox circa medium Aprilis denuo nullum *Currens* (ut fluxum illum generalem Verulamius appellat) maris experiuntur nautæ. Atque hæ diversitates potissimum quidem intra Tropicos libero æquore navigantibus percipiuntur. Adeo ut hi venti generales, Tropæi dicti, minime segnes, partim regendo *Currens* maris, partim proprio flatu (non spontaneo aliquo raptu ab ortu in occasum, ut doctissimus Scaliger aliique inter veteres imaginantur) id efficiant, ut nequeant hinc navigantes versus Africæ vel Europæ oras, eadem redire, qua venerant via. Unde fit, ut non adeuntibus Brasiliam sed inde redeuntibus tantum, transitus sit per Insulas Flandricas & miram illam lenticulam marinam *Sarcasto* Hispanis dictam: quæ longe lateque dispersa, adeo tenaciter superficiem maris obsidet, ut solum non salum diceret, obortisque malaciis navibus haud leviter resistat. Æquor Brasiliense rarissimis procellis infestatur, & ut plurimum tranquillum est. Cui temeritas Barbarorum sefidens, gemino ligno suberoso insidentes, secure piscaturam exercent aliquot leucas à littore remoti. Coerulea & subnigra est exterior ejus facies, interius viridis: agitata noctu ignescit, fortiusque lumen emittit: tum falsius quoque deprehenditur quam versus Polos, adeoque pellucidum, ut pisces ultra viginti ulnarum profunditatem aureo colore micantes, ex altis puppibus commode conspiciantur, meridiano tempore, Soleque splendente. Ac tum simul intueri licet, quam diversus & contrarius subinde sit motus in profundo mari, ab eo qui in superficie à tumultuariis fit ventis, quod jactas bolides, aliasque artis nauticæ conjecturas non parum eludit.

Licet autem circa littora æstu satis vehementi salum intumescat, non tamen agros invadit aut vicinas terras depressas inundat, sed ingenti fremitu rupem quandam sive maris teniam *Reciffo* Lusitanis dictam, pulsât ac potestate impetuosa verberat, quam summo naturæ miraculo & beneficio concessam omnes fateantur oportet: quod crepidocautium longo tractu excurrens, instar muri, violentiæ Barbari & indignantis elementi resistat, ac fidam tutamque navibus stationem & portus reddat. Opulentissimam quoque magnatum ædibus materiam, qua Olindæ & Paraibæ monasteria superbiunt, suppeditat. Maximam Brasiliæ partem, nunc interrupto, nunc

continuato ductu tuetur. Ejus latitudo planissima est & quasi arte in superficie levigata, ad viginti, subinde triginta passus & ultra se extendit. Tantæ vero altitudinis est ut vix summo æstu inundetur. Mare novo & plenilunio ad duodecim pedum altitudinem (quod in Parnambucensi littore fit circa horam quintam) attollitur, aquasque evomit ac parem depressionem patitur, dum funditus prope multorum fluviorum alveos resorbet. Verum non rite observata sex horarum vicissitudine, sed pro ratione decursus fluviorum & pelagi intemperie, vel citius vel tardius æstum vastissimus Oceanus absolvit. Ita tamen ut mensibus æstivis diuturniores & vehementiores accessus, hybernis vero recessus dominantur. Quid, quod fluxus lunares, paucis à littore milliaribus; currens vero maris per universum æquor persentiscant navigantes. Cæterum ad extricandas perpetuas nautarum controversias circa longitudinem hujus continentis, scire interest, magis ad occidentem à natura collocatum, quam peritissimi quoque Geographi hætenus opinati sunt. Operæ pretium itaque duxi illud addidisse quod ex sedula observatione Eclipsium Lunarium nobis constat. Initium siquidem deliquii, quod in vigesimum Decembris, anno millesimo sexcentesimo trigesimo octavo incidit, inter Olindam Parnambuci & Uranoburgum Daniæ, tribus horis & quatuor minutis differreprehendimus. Unde reducto calculo, facile erit colligere, quæ causa sit erroris; cum plerique naucleri ultra quinquaginta minuta à nobis discrepent.

Universa Brasilia Coloniis & Præfecturis quatuordecim, totidemque circiter fluvii nobilioribus (ab aliis satis memoratis) distinguitur. Horum beneficio territoria fertilitate & commoditate differunt. Præter tot torrentes & amnes piscosos, non limosos, sed saxosos, habitata orientalis pars, rivis, fontibusque inclytis & utcumque herbosis scatet, iisque passim, mira divina bonitate, ut potum hominibus juxta ac pecoribus abunde subministrat, irrigatur. Armen-ta silvestria siti æstuantia eo confugiunt; seque ad luxum dulcissimis inebriantes aquis non raro præda fiunt venatoribus. Rapidi sunt plerique fluvii pluviis mensibus, & tunc subito altissime excresecunt ac ripas egrediuntur, aucto aquarum pondere, ruptisque obicibus valentius ruunt in campos. Is autem qui S. Francisco sacer est, totius Præfecturæ Parnambucensis facile maximus, insulisque & scopulis horridus, ac tempore quidem æstivo, incerto quidem gurgite, aquis exundans, altissimus est. Hyeme vero modice tantum in pelagus sese exonerat. Diversitatis causam perhibent esse immensam originis distantiam, tum etiam pluviarum ex alto allapsarum. Cæteri enim fluvii nobis vicini æstate navigari non possunt, quod aquis destituantur, ac si in continenti intus absorberentur. Cum nulli tamen alii in hac Americæ parte reperiantur amnes qui tantos imbres alveo suo excipiant. Sed constat ratio. Vastissima montium juga haud procul à littore (sicut in regno quoque Peruano) demittunt vim illam pluviarum à tergo, & exonerant se versus occidentem. Mox ad rapidissimos (ne dicam & totius orbis maximos) altero brachio versus Septentrionem in Amazonum & Maranhon flumina: altero, ad S. Francisci, atque illa quæ *de la Plata* & *de Janeiro* dicuntur, versus austrum erumpunt. Hæc receptis in se quibusdam amnibus invalescunt & ad millia aliquot in Oceanum labuntur, tanto impetu, ut procul ob ostio in ipso mari dulces à Nautis hauriantur latices. Porro & Lacus juxta littora reperiuntur, qui mari licet vicini & quasi contigui, aquis tamen sunt dulcissimis. In desertis remotissimis, exigui quidam rivi è lacubus oriundi, dulces hyeme, subsalsi æstate existunt, quod stagnantes Solis assiduitate adurantur. Præterea putei paucis ante annis in Insula Antonii Vaez, circa ipsum littus, quousque maris æstus pertingit, effossi, potabiles aquas & dulces, incognito vel dubio venarum commercio, impertiunt. Unde percolatas omnisque falsædinis expertes prorsus haurire datum: quæ licet fontanis sint inferiores, tamen cibus coquendis optimæ habentur.

Tellus hæc amoenissima ex diverso naturæ lusu constat. Qua enim in planitiem longe lateque sternitur, glebosa & ponderosa, præpingui riguoque est solo, *vergea* dicta Lusitanis, multorum fructuum ferax; cannas Sacchareas imprimis, tum & credita quæque semina multiplici reddit foenore. Prata & aprici campi minus æstate, sed mensibus potissimum pluviis (licet solum tunc habitantibus tristius videatur) lætissime virescunt, locaque messem negantia pabulis vigent. Frumentum & secale nimis celeriter profunduntur & in germen evocantur à jugi perpetuoque Solis fervore & agri indulgentia, qui proinde multa versatione (nec enim interquie-te umquam indiget) fatigandus est, additaque potius arena quam stercore, ferendis frugibus aptior redditur. Secus enim alia florescendi exinanitio sequitur, germinationem nimis festinatam adurens vel exhauriens. Qui ab exoticis seminibus proventum expectant, maturationem retardent oportet, quod diutius in terra foveri expetant; ne in stipulas fastigiata herbæ multæ maturefactæ, granis tamen & seminibus cassæ, agricolarum votis minime respondeant. Mense Februario & Martio quando finem æstatis excipit tempestas humida, plantæ & semina terræ committuntur, idque prima vespera, non de die, nec adulta nocte fieri convenit. Omnia quæ profundius, quo solares radii non pertingunt, inhumantur, vitæ discrimen incurrunt, quod sub

cute

cute sua intense frigida terra, præcipue æstate, taleas & semina facile enecet. Cujus rei advenæ & novitii agricolæ non sine magna jactura experimenta fecerunt. Semina sicut & fructus colligunt in locis acclivis & sitientibus, diverso plane tempore, quam declivioribus & uliginosis. Quid, quod hæc omnia toto anni tempore plantantur & producantur: Felicius tamen vel infelicius pro locorum & plantarum diversitate. Quod evidentissimè apparet ex pluribus: præsertim vero circa proceras illas arbores quas *Cocos* & *Palmas* nuncupant; quæ citra ullam anni temporis, senique arborum observationem transplantatæ jucunde virescunt, eximisque fructibus conspicuæ excoluntur. Quod à nemine accuratius quam ab Illustrissimo Comite Nassaviæ tentatum, omnibus veteranis incolis admirationi fuit; quod adultæ licet, nihil paterentur tamen ab alteratione illa quam subirent, sed sterile, arenosum, & perpetua falsitudine imbutum littus natale solum haberent, eoque gauderent foveri: modo radices quas infinitas & brevissimas habent leviter tantum terra cooperirentur. Harum enim cæterarumque Brasiliæ arborum radices adeo à frigore subterraneo abhorreere videntur, ut nonnumquam desiderio Solis prorumpentes, vix terra se condi patiantur. Plurimæ arbores & frutices toto fere anni tempore flores & fructus felicissime producant, simulque Ver, Æstas & Autumnus in iis conspiciuntur. Horum facile principes *Murucuja*, *Mangaba*, *Bacoba*, *Banana*, *Ianipaba*, *Araca*, *Pindova*, *Cocceiro*, *Mamaon*, *Pinhones*, *Pimenta*: Quibus annumerantur, vitis, citrus, malus medica, aliaque plurima ex Lusitania atque Angola, olim & nuper è Belgio adducta legumina, radices & olera, passim nunc in hortis exculta atque in culinis domestica facta.

Qui racemos per totum annum desiderant, vineas diversas, diversis putant mensibus, maturasque postea uvas colligunt, unde non ignobile vinum & Creticum æmulans, exprimitur.

Atque hæc omnes plantæ & fructus hortenses, licet ab insectis noxiis non plane immunes sint; præcipue autem à formicis illis grandioribus non raro depascuntur, ab impigro tamen agricola facillimo negotio, vel ignis, vel aquæ beneficio arcentur.

Nonnullæ arbores & quidem nobiliores, sicut *Acaju*, *Caja*, *Vbipitanga*, *Anda*, *Zabucajo*, *Murecy*, *Tetajba*, *Araticu*, *Guabiraba*, *Ficus* & *Myrtus Americana*: fructus *Ananas* & alia semel dumtaxat in anno florent, verno tempore, quod est circa Octobrem, repullulant: mox fructus protrudunt, idque mediocres tantum Sole ingrediente Capricornum & durant ultra tres menses, posteaque quiescunt. Solus, quantum constat, fructus *Guitycuroy*, semel per biennium; fructus autem arboris *Ibiracê* sive Guaici Brasiliensis vix per quadriennium producit. Paucae arbores nativæ hæcenus ad sativas relatæ: silvestres tamen cum sint, fructus elegantes & gratissimi saporis proferunt, maxima quidem ex parte frigidos, cum adstringendi facultate. Quasi natura benigna hæc mortalibus immodice æstuantibus solatio dederit, ruentibusque humoribus frenum imposuerit.

Qua lacustris hæc regio, ob perpetuam uliginem, præcæteris jucundissime funditus æque ac in superficie viret. Tum diverso plane Herbarum fruticumque palustrium genere, adeoque mira naturæ solertia luxuriat, ut solum non aquam diceret, amphibiorum æque & piscium latibulis destinata. Circa ostia vero fluviorum, ubi paludem aqua marina singulis accessibus inundat, ab immensa ostreorum & cancrorum multitudine perreptatur, atque tortuoso illo arborum genere *Guaparaiba* sive *Mangle* dicto, ita obsidetur, ut viatoribus prorsus sit inaccessa. Qua in acclives colles, vastosque montes, nunc glebosos, nunc grandissimis saxi veluti stratos attollitur, fertilissima quoque & raro sterilis vel otiosa apparet Brasilia: arbutis silvisque densissimis passim vestitur, ut multo olim labore Lusitani ad pixidem nauticam iter suum instituerint. Quod hodie quoque fit in muniendis viis in desertis. Unde tot fragrantissimæ & præstantissimæ arbores lucris causa, ob colores & tincturas varias, aliosque usus eximios, huc apportantur, ut sunt *Ibirapitanga* arbor illa Brasiliensibus κατ' ἐξοχὴν ita dicta & rubra tinctura notissima. Dein *Tatajba* sive *Pao amarello*, *Arariba* cortice rubro, *Iacaranda*, *Antuniba* sive cedrus alba, & aliæ multæ, quæ ædificationi & struendis navigiis aptissimæ, quod aquis minus perviæ, ætatemque ferentes sint. Ex quarundam corticibus nunc funes ignarii in militantium usum, nunc in navium necessitates torquentur & rudentum materias nauticis subministrant, supplente cannabis defectum Barbarorum industria. Si quæ loca sint arida à sterilitate, mirabiles illas herbas superius descriptas, seu funes potius ἀφύλλους, generali nomine *Timbo* & *Cipo* appellatos producant, quæ sua flexilitate & tenacitate apud fabros & viatores ligaminum; contusa apud piscatores, coriarios, naupægas, Rhos & stupæ vices implent. Denique è collis lignis *Caraguata* & *Imbaiba* aliisque ferulaceis plantis ibidem nascentibus ignis luculentius, quam ex concusso silice, à barbaris elicitur.

Nemora hæc cum non quotannis foliis vestiantur nec priventur, non eodem simul, sed diverso plane id accidit tempore, quod ab Autumni & Veris permutationibus nihil patiantur. Præterea non omnis quoque arbor foliis simul omnibus orbat, sed parte una decedente, altera tandiu manet, donec prior repullulat. Accedit quod varii generis phaseoli, Arundines proce-

ra, Hederæque perpetuo virentes luxurient, quæ nunc humum longissime perreptantes, nunc ad summa arborum cacumina pertingentes, tametsi silvas primo intuitu quasi inaccessibiles repræsentent, oblectamento tamen summo existunt, quod topiarii instar operis perpetuam umbram præbeant. Unde inter virgultorum opaca feræ & homines nutriantur, secretique trames venandi suppeditent summam voluptatem; quæ silvarum fontiumque prærogativa, maximæ parti Africæ occidentalis habitata denegata est, ac propterea torridæ regionis nomen merito obtinet: ab immodico enim & ingenti æstu dehiscit illa, ut ad fluvios umbrososque saltus dissitissimos pecorum greges amandari necessum sit.

Porro, sicut Peruvia crebro ex æstuantibus cavernarum latebris, ita nusquam hic Americæ tractus orientalis terræmotum est passus; quod metallis & igne subterraneo, Spirituum & vaporum genitore destituatur. Atque hæc de diversitate terræ nobis cognita.

Illas autem desertas inhumanasque solitudines, jugis arduas & in occidentem ultra viginti leucas excurrentes Antropophagi tenent. Qui investigandis locis incognitis vastissimos illos & fragosos saltus penetrarunt, testantur se non minus fertiles herbososque montes & convalles, omni animalium genere conspicuas illic vidisse, quam in maritimis habitatis terris. Quod ipsum quidem deinde verissimum comperi, sed in eo potissimum differre ab iis, quod quo ad mediterranea loca penetres altius, eo plura metallica eaque ignobiliora invenias corpora, sed fontium inopiam, rariorefque amnes, atque ob auras defatigatis æstus diurnus major, & noctium frigus intensius: frequentiores vero lacus, paludes, stagnaque piscosissima, hybernæ pluviae in æstivam penuriam suppeditant: nam mediterranea opem plurimam de cælo imbrido habent, non circa vegetabilia solum, sed ferarum & piscium miram pinguedinem, ut obsonari eos oleo vel butyro non sit necesse. Tum loco fructuum *Acaju*, palmis, melleque silvestri abundant. Carduis quoque & Rubis, cæterisque spinosis fruticibus passim horrent.

Duæ tantum indomitæ feræ in tam vasta regione extimescendæ reperiuntur, Tigres & Apri, quorum illæ insidiosæ velocitate valent, hi tardiore sunt cursu; utraque autem familia existit. Eadem pasta, quod mirere, tanta ignavia à venatoribus deprehenduntur, ut ab ipsis Tapuyeris & gregariis etiam canibus in fugam confestim agantur & capiantur: adeo potus ubique fæties, non homines tantum, sed & feras enervat.

Notatu dignum, quod eximie tot arbores, frutices & innumeræ herbæ, figura, foliis & fructibus à veteris orbis vegetabilibus, paucis exceptis, dissimillimæ appareant. Idem de avibus, animantibus & piscibus deprehenditur, ut & Insectis alatis atque alis destitutis. Quæ ineffabili colorum pulchritudine & portentosa multitudine generantur, partim nota nobis, partim incognita. Ex quibus utique apparet, quam miris & variis modis divina natura ludat in orbe terrarum. Ac proinde merito beati incolæ habendi forent, si verum horum omnium Creatorem cognoscerent. Quum è diverso tam uberrimo & nitidissimo sub cælo, tam agrestia & distorta illis sint ingenia.

Hæc breviter de aëre, aquis & locis dicta sufficiant. Quorum optima utique temperies parum culpabilis ex se. Quippe cum neque Solis calore torreatur hæc terra, neque squalore vel aquarum penuria resicetur, neque frigore violeatur, sed rore perpetuo & imbris multis atque fontibus irrigetur, feracissimam esse, multaque illic tempestive nascantur oportet. Præterquam enim quod nativis balsamis, oleis, mellibus non unius generis renideat, herbis ac radicibus medicis ad tutandam valetudinem potens sit: quæstuosissimam quoque culturam dat, quantum ex aliquot retro annorum messibus colligi potuit. Animalia denique omnia & boum imprimis armenta vel maxime abundare, crebriusque parere certum est. Unde prudenter quondam Hispani senes, valetudine minus prospera utentes, ex patria sua & dissitis quoque Indiis ad aërem & aquas hæc cœlestes se contulerunt, tanquam duo validissima ad vitam & valetudinem requisita. Præmature enim pubescunt, tarde senescunt incolæ. Quo fit ut supra centesimum ætatis annum, viridi & longæva senectæ Brasiliæ & ipsi quoque Europæi hic potiantur. Ac si fervor juvenilis, frigore senectutis repressus, temperatiorem eam in his calidioribus plagis relinqueret. Pueri enim advenarum crebris licet morbis infestentur, vixque tertia pars eorum infantiam egrediatur, non tamen id cœli intemperiei adeo, quam præpostero nutriendi modo debet imputari. Exemplo erunt vel maxime Brasilianorum liberi vivacissimi, qui ventre duro & prominulo, solidis toris, subucula tantum leviori induti, injurias cœli secure contemnunt, brevissimoque temporis spacio signare humum nituntur. Rident matres ineptam nostratum in vestiendis & educandis parvulis industriam, qua perspirationem impediri & catharos multos generari ajunt. Nulli Strabones, Lusciosi, Claudii aut gibbo deformati inter illos inveniuntur, cum fasciis aut linteolis infantes numquam involvantur, aut Europæorum more ligentur. Frigida frequenter lavantur: idem provectioribus quoque proprium, cum ob innatam huic genti mundiciem, tum ad firmandam & tuendam corporis sanitatem. Porro alacres sunt & succulenti omnes, vasisque amplis, brachiis cruribusque lacertosis & firmiter compactis,

dis, minus tamen pinguedine farts. Moribus non admodum sunt agrestibus, nec corporis statura valde procera litoris accola, qui nobiscum militant: mares maribus, mulieres mulieribus similes, quod paucioribus anni tempestatibus obnoxii, rariora quoque vitia prima feminis efformatione eo incidant. Plerumque enim hominum instituta, mores & naturam, pro varia regionis constitutione mutari videmus. Rarissime adversa valetudine afficiuntur. Longavi sunt admodum. Primo quod athleticis nati parentibus, incomparabili isti aëri, ventorumque serenitati & æquabilitati expositi: tum vel maxime quod curas, ceteraque animi pathemata, corporis quoque voluptates veluti ignorent. Sub eodem tecto, levi, prælongo, pice, calce, coctoque lapide destituto, sed arundine & palmarum foliis instrato, multæ simul familiæ degunt, idque peregrinantes deferunt pro tempore, curtamque omnem suppellectilem liberosque impigræ humeris portant fœminæ. Eodem semper victu & amictu, eoque simplici gaudent: quippe solum gossypium ad vestitum, & radix altilis Mandioca cum melle silvestri ad victum illis sufficit. Nullus denique illis habendi amor, paupertatique se addicunt voluntariæ, ea quidem æquitate, ut cui plus est, lubens impertiat aliis minus habentibus, pari dandi & poscendi invicem facilitate. Cæteras radices alimentosas, quod dignitate Mandiocæ cedant, imo ipsum panem ex Milio aut Oryza, apud Asiaticos tantopere expetitur, contemnunt. Poma *Acaju* cæteris fructibus præferunt, quod ad victum & potum pariter sufficiant. Nam sicut vinum inde expressum deposita immunditie ad menses reservant: ita præstantissimas eorum castaneas in penu recondunt. Vina præterea, liceat ita nominare, è variis fructibus, imprimis *Pacova*, *Ananas*, *Mangaba*, *Ianipaba*, *Caraguata* expresso se inebriant. Idem fit ex radicibus *Mandioca*, *Patata*, Milio Turcico, Oryza & aliis: quæ à vetulis mastificantur, masticataque multa cum saliva exspuuntur. Hic liquor mox vasis reconditur, donec ferveat, fœcesque ejiciat.

Medicamentis utuntur simplicibus, nostraque derident, quia composita. In quo veniam merentur, quod simplicioribus qui ipsis contingunt affectibus & humoribus, nulla arte, sed communi quadam animi notione, contrarium remedium opponunt. Nam calidius & tenuius quod evasit, refrigerando & incrassando restitunt, & vice versa, si quid turgent, evacuant, & sic porro. Quisque sibi & suis, præcipue seniores, facili negotio omnis generis medicamina, undique in silvis acquisita, conficit. Quæ tanta sagacitate interne & externe illos adhibere videas, præcipue in morbis à veneno natis, ut hic quis illorum manibus tutius & securius se tradat, quam imperitis quibusdam sciolis, secreta sua in umbra educata proferentibus, quique propterea, si diis placeat, Rationales dici volunt. Vel corneis cucurbitulis per suctionem vel per scarificationes ipsamque phlebotomiam, redundantem sanguinem educunt, dentem piscis *Lamiæ*, loco scalpelli, adhibito, sine quo vix unquam illos peregrinari videas.

Iugum servitutis neutiquam tolerant. Saltationibus & potationibus impendio sunt dediti, stataque cibum capiendi tempora ignorant. Recte aut perperam factis, nihil post mortem premii aut supplicii superesse existimant. Licet vana quædam fabulentur, eorum quos sua mors extinxit, animos immortales fore. Otium amant, magnosque labores declinant, sed secure & in diem vivunt. Cujus rationem cum Hippocrate eam esse arbitror, quod rerum ac temporum uno modo se habentium, eadem facies, socordiam ingeneret; varietas autem animum & corpus ad labores excitet. Quin etiam otio & quiete ignavia crescit; exercitatio vero, mentis & animi robur (quod in meticulosum hunc populum haud quaquam cadit) alitur.

Ætatem ac vitæ decursum, cum veram numerandi artem ignorent, ex fructu *Acaju*, qui semel dumtaxat in anno provenit, metiuntur.

Fœminæ mire fœcundæ, facili negotio pariunt, rarissime abortientes. Maritus tempore puerperii uxoris loco decumbit primis à partu diebus, & puerperæ instar, bellariis & epulis fruitur, subindicans necessitatem lapsas vires restaurandi. Præposterus sane mos, qui tamen illis laudatissimus videtur, cum pleræque puerperæ statim post partum, nemine obstetricante, surgant aut obambulent; imo adfluvium vicinum corpus ablutum properent, victumque hinc inde conquirant. Liberos extinctos ultra biduum aut triduum non deplorant, matribus miserando ejulatu totam domum implentibus. Profusis lachrymis, quas in potestate habent, cognatos reducesque amicos excipiunt, quorum calamitates & labores peregre exantlatos, multis suspiriis & gemitibus deslent, circumdatis collo brachiis & capite ad pectus adpresso.

Qui inter Belgas & Lusitanos degunt, Christum sequuntur, sed frigidius, & adulti circa sacra nostra valde remissi: nec vix placita nostra, nisi tenellæ ætati, nondum præoccupatis animis, remotisque parentibus instillari possunt. Lingua inter se haud differunt. Et quamvis quondam ex Antrophagorum prosapia orti, tamen mutuo cum Europæis commercio & consuetudine exculti; exutaque barbarie, humanitate nonnulli cum nostratibus contendunt.

dunt. Mediterranei contra agrestes, truculenti, immanes, sine lege, sine religione, ferino prorsus ritu, in hunc usque diem, nulla fixa aut stabili sede, huc illuc, pro victus ubertate aut penuria, piscibus & feris mira sagacitate & celeritate insidiantur: validissimis lacertis jacula, stupenda arte, sine arcu torquere norunt. Ominibus tantum & auguriis dediti, ariolis & impostoribus quæstui sunt; alii Tonitru, alii Vrsam minorem, aliaque fidera pro numine habent. Viri pariter ac foeminae, nullo circa pudenda velamento, fufis capillis, diversa licet tonsura, cæteris partibus corporis depilatis, incedunt; aviumque discolorum plumis se exornant. Colore quodam fusco ex Ianipapa pomo expresso, corpus turpiter pingunt. Et ne facies ornamento destituatur, lapillos vilissimos & longissimos, perforatis à prima infantia auriculis tum labiis inferioribus & maxillis infigunt. Quod licet visu foedum, illis tamen regium videtur. Soli vivere amant, omnemque hominum præsentiam aversantur. Tuguria nec latibula ferunt, sed sub dio perpetuo viſitant. Ita ut pauca, quæ de ipsis dici aut scribi mereantur, occurrant. Tanta est inter illos confusio & diversitas linguarum, ut exinde solum atrocissima bella & crebra nascantur. Ita ut inimicitias inter se exercent perpetuas, supraque fas humanitatis & odii sævas: imo vel ipsos ludos aliquando in serias cædes & mutuas lanienas convertant. Cum in morbum eorum quis incidit, amici accedunt, quisque ingenium advocat, remedia quorum notitiam experientia sibi comparavit, profert. Mox spinis arboris *Carnaiba*, pisciumque dentibus, quibus sagittas asperant, in torosis brachiorum & femorum partibus alte cutem scarificant & incidunt, ut sanguis abunde profluat. Idem fere præstant per validissimam suctionem, ore pando parti dolenti applicato, membraque integra à morbis & lassitudine vindicari autumant. Suctum illum ad Medicinam spectare novit Homerus, qui de Machaone Menelaum vulneratum curante, sanguinem, inquit, exfugens, lenia medicamenta adsparsit. Vomitus vi concitant contortis *Carnaiba* foliis, gulæque immisissis. His & similibus remediis frustra adhibitis, nihil ultra tentant, nec tamen ægrum relinquunt, sed unanimi consensu, tanquam de ejus salute desperantes, clavis ligneis illum ferociter interimunt: gratificantes tamen illi & ille sibi, quod mascule interire ipsi contingat, omnibusque miseriis eripiatur: Hoc enim lætabundi in ipso mortis articulo gloriantur. Non minori cum applausu in parentis quam victi hostis cadaver sæviunt, illud præ turpi amore, hoc præ immani vindicta, crudelissimarum ferarum ritu dilaniantes. Utriusque carnes ossa tenus dentibus abraſæ diræ ipsis epulæ existunt.

Nemo itaque mirabitur si longe majorem herbarum cognitionem habuerint Asiatici, quam Americani: cum hi animantibus non contenti, in rationalia quoque ruant, membrisque foetidis, nunc crudis, nunc ligneis veribus tostis avidissime vescantur. Illorum autem multi, ex instituto Pithagoræ, vegetabilibus maxime vitam sustineant. Non abs re fore existimavi, à proposito, facta paulisper digressionem, aberrasse, barbariemque illam miseram, tum quæ huic genti paterna & annata sunt, paucis perstrinxisse. Denique ut constet, nullis creaturis adeo voluisse novercari naturam quin exacte alimenta & medicamenta à venenis eas distinguere docuerit. Quod cum in aliis animalibus & plantis quam plurimis solertissime, tum in radice *Mandioca* Brasiliæ alimento imprimis videre est. Cujus rasuram salutiferam à noxio & venenato succo vindicare norunt. Præterea ut demonstrem longe hanc à nobis diversam vivendi rationem & temperamenta, diversos aliquando morbos, & medendi modos suppeditare.

Restat itaque consideremus, quæ valetudini potissimum vel profint vel adversentur & unde originem ducant morbi. Inquit enim Hippocrates, conspiratio una, perspirabilia omnia, compatibilia omnia. Quorum si vel unum deficiat, tota hominis structura facile corrumpit. Enimvero cum sub zona torrida, omnia alia verticalia vehementius agant, idque motu annuo, excessu subinde caloris & humiditatis: motu vero diurno, perpetua vicissitudine caloris & frigoris, eosdem microcosmus sortitur effectus. Qui si adventitius & in tempore laborret, commoveretur, nonnumquam etiam evertitur, si ferendo impar fuerit. Vt enim planta novella, aëris, terræ & aquarum mutationes, tanquam naturæ ejus minus convenientes, licet in melius transplantata, sæpe non fert: Ita multi Europæi, aut imbecillitate naturali, aut rite vivendi imperitia, aëri & aquis hisce saluberrimis, primariisque vitæ fulcris, minus assuescere possunt. Vnde non raro illis de lassitudine spontanea querelæ, quæ, ex sententia Hippocratis, νοσμήματα φέρουσιν. Boreales, licet non minus quam Meridionales corporibus habeantur compactis, tamen mollitiem carniū ex hepatis intemperie incurrunt, nisi tempestive ea cochymica saburra exturbetur: missis compositis, solis simplicioribus, tenuiorumque parium alimentis se tradant. Ne tarditas & crassities humorum fomitem obstructioni, obstructio perspirationi & circulationi sanguinis impedimentum afferat. Adeoque si Hippocratis effatum *ὑγίαινα μίαν* locum habeat, hic sane ejus, tam necessitas, quam perpetua veritas elucescit. Quippe immodico existente calore, si perspiratio undique est libera, nulla exinde persentiscitur molestia; sin minus, ponderosius fit corpus, ac brevi fomes materiaque morbi futura,

futura colligitur. Circulatione enim naturæ perpetua, à centro ad circumferentiam, impedita, humoribus spiritibusque, sive ab interna sive externa causa, cohibitis, ingeminatur fervor, pejusque inde quemlibet se habere oportet. Quod sicut in omni vitæ officio verissimum, ita in somno manifestum deprehenditur. Idem cogira si lassio vel febricitanti intempestive medicamentum vel cibus exhibeatur. Ab his itaque sequentibus vitæ institutum fiat.

Quisque in locis excelsis ex occidente objectis, atque oriente apertis, habitare eligat, ubi ex continenti crassum ventum arcere, tenuem vero auram solisequam perpetuo excipere possit. Pectoris ac stomachi regione probe testata, domi ac foris quisque vivat, quod nihil hisce corporis partibus magis inimicum, quam post æstum diurnum, frigus nocturnum. Quo fit, ut, clausis cutis meatibus, sudores retro pulsî, varios morbos prognerent. Quibus enim tempestive sudores fluunt, rarius valetudinem adversam incurrunt, aut si quando in morbum incidunt, minori negotio restituuntur. E contra fit iis, qui difficulter sudant. Aquæ thermæ vel balnea hæcenus incognita sunt. Artificialia humida & sicca, contra externa & interna mala, maximo salutis commodo in usu existunt.

Quæ ex herbis, quas Brasilia producit, odoriferis eximiisque conficiuntur. Cavendum tamen, præsertim noviciis & advenis, ab immoderato vel frigidorum vel calidorum usu, quorum illa torpores & obstructions, materiam intus cogendo, hæc membrorum languores, carnesque effoeminatas propter spirituum exsolutionem excitant. Quamobrem ne humor alimentalis attractus resolvatur, fideliter oleis balsamisque nativis cavent incolæ. Quasi barbaries commune quid habeat subinde cum erudita antiquitate, cui familiaris olim fuit, licet nunc exoleverit, unctionis usus. Porro exercitia præter ambulationes, sedulo vitanda sunt.

Aura hæc, licet blandissime terram exhilaret, Solisque ardores clementer mitiget, tamen motu defatigatis obest. A vento enim adiapneustia: ab immoderato vero exercitio, summa humorum spirituumque accensio atque acrimonia proficiscitur. Tempus opportunum ad ambulandum est mane, modo accessus maris auram intendat & maturet, ut exhalationes nocturnæ domentur tempestive, atque tunc blande stringitur & concentratur calor naturalis. Maxime autem conducit circa Solis occasum prima vespere, quod vires corpori, robur & appetitum stomacho restituat, ob temperiem optimam aëris & auram intensiorem. Aura illa vespertina, *Seren* à Lusitanis dicta, quæ aliis Europæ regionibus calidioribus, cœlo sereno extimeri solet, hic salubris est prorsus. Peritissimi quique incolæ, labores & motus vehementiores tum animi tum corporis, maxime obesse: lucubrationibus quoque mentem turbare, memoriamque imprimis labefactari asserunt. Hoc certum est, difficilius vigilias, inferioresque longe labores ob citam virium exhaustionem tolerari sub Zonis torridis quam temperatis: torporemque & desidiam advenas tacite subeuntes licet, primo invisam placidam tandem contrahere. Somnus diurnus brevis, quem à prandio in lectis pensilibus promiscua multitudo capit, commendatur. Insuetis tamen aliquando obest, ac propterea multum concedendum hac in re consuetudini. Corporis vigilantis decubitus merito somno præferendus est, idque eo loci, quo aura marina quidem, non tamen radii solares possunt pertingere. Somnus nocturnus in lecto molliori & plumiis avium referto, admodum improbatur, quod viscera accendat. Qui sanitati consultum vult, pedibus nec coxis detectus jaceat: præsertim post mediam noctem. Densato enim corporis habitu à nocturno vento, venæ arteriæque meanti sanguini, tum halitui invisibili & sudori exitum præcludunt: ac tum quidem ob transpirationem cohibitam, postridie peiores & graviores se habent. E diverso illi qui cooperti somnum capiunt, jucunde ac optime valent, levioresque se sentiunt corpore, sudore levi & tenui, roris instar, madefcente.

Qui Venere abutuntur, ardorem juvenilem extinguunt, & senectutem ante tempus maturant, perspirationem & circulationem sanguinis remorantur, unde cruditates facile ad ambitum diffunduntur, catharros in cerebro, in corde palpitationes moventes. Quare coitus, sicut ubivis, hic is maxime conducit, quo quis natura turgente, non vaga aut intempestiva libidine abreptus, Veneris incendium restinguit, idque tutius noctu, interdiu pejus. Ita tamen ut neque hunc cibus, neque illum cum vigilia labor statim sequatur.

Animi pathematis, præcipue Melancholiæ, qui frenum injicere nescit, ut motus naturæ & spirituum perpetuo sit liber, hujus cæli temperiei ferendæ impar habetur. Inediam hæc regio impatientius fert, ante omnia biliosis vehementer obest; qui si stomacho forte vacuo somnum capiant, facile tum capiti, tum cordi mala accersunt. Proinde ægris juxta & sanis conducit modice & sæpiusculè cibum & potum capere, qui quo minus compositi vel calidi, eo conducibiliores ad sanitatem. Quicumque enim ad altam & beatam senectutem pertinere velit, sive advena sive indigena, caveat sibi à vino & carniū usu quotidiano; quod quæ ex nutrientum atque calefacientium sunt genere, siquidem vincantur, calefaciunt; sin minus, contrarium evenit.

Omnia amara & acria, imprimis mane, evitanda. Poma vero aurea, Limonia, Citria, Granata, Melo pepones, *Murucuja*, Citrulli, reliquaue refrigerantia, sive cruda sive condita utiliter comeduntur à jejunis, quibus inter delicias sacra habentur; quod hepati conferunt, tum & mensibus imprimis æstivis ad jucundissimam maturitatem perveniant. Unde in proverbium abiit, Non intrat ædes Medicus in quarum vestibulo crebri Aurantiorum cortices mane conspiciuntur.

Sedulo cavendum fructus ullos colligere, antequam radii solares ab exhalationibus nocturnis eos repurgaverint. Præstat illos ante, exceptis astringentibus, quam post pastum, tum quoque saccharo conditos, quam crudos, apponere. Quod fugaces cum sint multi, facillime corrumpantur, imprimis iis, qui imbecilli & intemperato sunt ventriculo. Ego quidem Galenum imitatus, perpetuo suasor fui amicis, ut raro fugacibus fructibus sese oblectarent, unde ipsis diu multumque bene fuit. Qui in quotidiano usu fructus, hi potissimum sunt (nam reliqua ad Historiam naturalem pertinent) *Ananas*, *Mangaba*, *Acaju*, *Araca* major & minor, *Guajaba*, *Murucuja* diversæ species, *Ibapiranga*, *Maçaranduba*, *Acaja*, *Araticu*, *Guitacoroy*, *Biringela*, *Mamaon*, *Bacoba*, *Banana*, *Cocos*, *Ficus* Indicæ variæ; *Piper* domesticum multorum generum. Hi omnes inter patrios habentur, quorum aliqua pars sponte aut in agris provenit: nonnulli à Batavis & Lusitanis in hortis excoluntur tam feliciter, ut ipsi fructus vilescant. Inter subterranea sunt radices *Batata*, *Nhambi* & *Vmbi*; tum glandes Americani *Munduy* optimi saporis & nutrimenti, atque secundæ mensæ deliciæ. Non procul à littore in locis arenosis & salsa æquoris unda imbutis, adeo luxuriant *Portulaca* & *Brassica* marina quædam, ut solum lateat sub illis.

Inter ipsas feras, plurimæ existunt, quæ victum administrant. Apri majores & minores, umbelico in dorso præditi, carnibus optimis & saluberrimis censentur. Amphibii porci, *Capiverres* dicti Lusitanis, haud multum dignitate cæteris inferiores, integris militum & Barbarorum cohortibus alimento sunt gratissimo.

Quod si crudioris cibi concoctioni, aquæ potum minus sufficere experiantur, pulverem ex sale & modico piperis Brasiliensis præparatum, *Inquitaya* dictum, intermiscere norunt, condimentumque inde conficiunt saluberrimum, atque in omni peregrinatione merito circumferendum. Ante etiam lucifugæ (mira aspectu animalia) carnes gustatu bubulas plane referunt. Capræ, *Pacas* & *Cotias* quas nominant, tum lepores & cuniculi Europæis haud cedunt, *Tatusia* denique loricatæ & insignes illæ *Lacertæ*, *Vnuana* & *Teju* dictæ, palato gratissimæ & in deliciores epulas expositæ. Neque hæc tantum, sed & alia identidem silvestria & domestica, catervatim in saltibus oberrantia, nuper à Lusitanis, mox Batavis, invecata sunt pecorum armenta, imprimis boves, porci, arietes. Inter hæc nefrendes teneritate carnis excellunt, usque adeo, ut ægrorum diætam ingrediantur, & ovillæ longe præferantur. Suum enim & gallinarum imprimis summum est incrementum & bonitas ob cœli temperiem.

Avibus silvestribus, partim in nemoribus, partim in aquis viventibus, optimi gustus, haud quaquam destituuntur. Licet non sit hujus instituti omnes enarrare, eas tamen præterire nolui, quæ palato & saluti inserviunt. Ut sunt, quæ in montanis habitant, *Perdices*, *Iambi*, *Phasiani* Brasilienses diversi, Barbaris *Macuagua*, *Iacu* & *Aracua* dicti. *Mouton* pavonis magnitudine, sed nigris plumis, carne optima & tenerima. *Psittaci*, *Palumbi*, *Ficedulæ*, *Turdi*, *Fringillæ* diversi admodum generis. *Accipitres* item à quorum numero *Nisus*, quem *Guavilaon* Lusitani, Brasiliani vero *Teguato* & *Inaje* nuncupant, gallinis & columbis insidiantes. Ex amphibiiis celebrantur anates silvestres, quarum quædam Europæis minores, quædam majores & anserum magnitudine sunt. His adjungo *Iacana miri* & *Iacana guacu* gallinas palustres, quæ tostæ mensis inferri solent. Cæterum tot volatilium genera *Ardeas*, *Grues*, *Cataractas*, *Coturnices*, *Struthiones*, tanquam ignobilioris carnis prætereo. Hæ omnes ambræ griseæ primarii sunt prædones, quam durante maris tempestate in ipso littore certatim devorant, antequam maris accola eo possint pervenire.

Pisces squamatos asperos, læves, cum fluvii & lacus, tum mare piscosissimum vicinum abunde suppeditat. Qui in hisce regionibus ita salubres judicantur, ut neque febricitantibus noceant. Cancris quoque, *Testudinibus*, *Gammaris*, *Squillis*, *Conchis*, *Ostreis*, omnibusque testaceis & crustatis, præsertim paludes recessu maris subinde exsiccatæ, maximopere sca- tent, gratissimoque alimento omnibus pariter incolis existunt. Multi pisces mari & fluvii communes sunt, maxime mensibus pluviis, quod tunc aqua fluvialis in mare prolabatur, sua- que dulcedine pisces trahat. Unde illecti altius ascendunt (sicut quoque tempore pleni & novilunii) ibique immorari delectantur, quod herbis suavissimis, quibus plerumque fundi luxuriant, inescuntur. Inter fluviatiles numerantur, *Duja*, *Piajuba*, *Acarapucu*, *Alburnum* Europæum referens, *Cyprini* saxatiles, perca optimi & pulcherrimi pisces, varioque colore insignes. *Lucii* è quorum genere *Robalo*, qui hyeme tantum capiuntur, *Anguillæ* item, *Congrus*,

grus, Scarus, & hujus generis alii, quibus supersedeo. In sinibus vero & lacubus mediterraneis (qui *Alagoas* Lusitanis dicuntur) piscium immensa est multitudo, quorum facile optimi existunt, *Sindia*, *Gueba* & *Noja*, qui squamis carent, *Tamate* sive loricati. Qui licet fluvialibus dicantur inferiores, haud multum tamen cedunt, quod non stagnantes vere sint aquae, sed perspirent, indeque fluenta & rivi egrediantur. Pisces denique vel sole exsiccantur vel sale (qui copiosissime in salinis hic colligitur) condiuntur, inque penu & salsamentariis conservantur: Inter quas praecellunt, *Curima parati* (*Herders* Belgis.)

Omnes pariter Barbari eodem oblectantur obsonio, eoque sane praestantissimo, quod ex oleo & aceto praestantiori & efficaciori contra piscium phlegma, cui multum piperis Brasiliensis immergitur, preparant. Qui recens capti à piscatoribus ex Oceano ad nos deferuntur ac celebrantur, hic potissimum recenseo, eorumque nomina Brasilico idiomate, vel Lusitanico, quatenus vulgo notiora, exprimo; *Piracana*, *Piraumbu*, *Pirapinime*, *Carantia*, qui piscis est coloris rubri. Cyprinum nostrum Europaeum æmulantem, sed paulo majorem. Cæterum *Carapantangele* perca est similis. Quem vero *Cunapu* vocant, Lusitani *Mero*, Batavi, *Jacob Everts* in mari juxta & fluminibus reperitur. Huic similis est *Pirata apua*, sed non æque crassus. *Siobe* piscem *Carantia* per omnia refert, excepto colore & dentibus. *Beyupira*, *Guarapucu* cavallo & *Iaravallo* & *Carapitanga*, marinorum piscium facile sunt principes. Hi omnes quovis anni tempore capiuntur, & piscatoribus *Fundi Pisces* dicuntur, quod fundo semper adhærescunt. Nam qui aestate solum capiuntur, plerumque in superficie maris cernuntur, ut Aurata marina, Hispanis *Dorades*; deinde *Pisado*, *Picudo* seu Lucius noster, *Vvaribana* optimi palati, verum difficilioris concoctionis: *Corcovado* non multum absimilis, sed dorso caeruleo, nimisque rotundo. Orbium, Scombrorum, Acuum, Rajarum multae species edules. Præter hæc denique *Iupiapre* veluti Tritones, Lusitanis *Peixe Mulhier* dicti, Balenæ, Vaccæ marinæ, aliaque prodigiosa Neptuni pecora, inter quæ Delphini & Thynni insigni velocitate cæteros superantes, conspiciuntur. Lamia porro, Brasiliensibus Cacaon, Belgis *Haven*, & ferræ quæ illis *Araguagua* nobis *Swacrvisschen*, inter rapaces primum locum obtinent. Illi formidabili rictu pisces non tantum, sed & homines sub aquis urinantes devorant: Hi perpetuum cum Cetis bellum gerentes, eorum præcordia gladio, acutissimis radiis horrescente fodiant, ut mare cruore tingatur. Cetorum enim præsertim mensibus pluviiis magna apparet copia, foetusque ibi edunt, mari autem recedente, contingit eos in vadis hædere aliquando, atque hinc multum olei inde redundat. Quos vero volare videmus pisces, sunt edules, atque plus minus halecis magnitudine. His provida natura opinor alas addidit, ut hostes, qui omnes pisciculos minutos gregatim natantes persequuntur, evadant. Cujus rei non ignari piscatores, vivos hamis affixos profundo immittunt, magnoque fœnore illos redimunt.

Potus porro usitatissimus & longe saluberrimus (supra illum quem ex tot fructibus exprimi diximus) aqua est limpidissima, divinitus hisce regionibus concessa. Quæ jucundo refrigerio, Solis ardore & longo itinere fractos refocillare ac summopere recreare solet. Largius & crebrius pota, nullos in ventre vel hypochondriis flatūs aut tormina excitat, neque ventriculum debilitat, sed melius quisque inde se habet: modo *ενδιαμνδς* & regionis temperamento conformis fuerit. Atque hinc quidem illico sudores & urinas provocat, adeoque appetitum stomacho acuit, ita ut voraces incolas reddat. Illa quæ ex omnibus *Paray paratybi* fluit, à calculosis imprimis & articulorum morbis præservat, rarissimæque de duobus hisce malis quaræ sunt. Constat, plurimos beata admodum senectâ à tot ærumnis libera, centesimum attingisse annum, nec alium potum præter aquam toto vitæ curriculo gustasse. Cum enim aquæ hæ pleræque nive & metallis destitutæ è sublimi prolabantur & profundis è fontibus orienti obversis scaturiant, longo itinere assiduoque Solis calore excoquantur, dulcissimæ & tenuissimæ evadunt, nihilque subsident. Hibernis mensibus minus quandoque limpidæ, ob crebriores pluvias nec æque frigida. Aestivis ob auram intensiorem frigidissimæ sunt, nec tamen duræ, sed molles, leves atque concoctu faciles. Aquæ ex imbribus collectæ, leves quidem, sed calidæ & facile putrescunt, quod ex plurimis & diversis consent, ravimque inducunt, nisi excoquantur. Quæ ex tumulis & montibus his, metallis fere destitutis, profluunt, iis qui ventre sunt duriore conveniunt. Si quæ vero aquæ saxa & ferrum respiciant, iis conducunt qui humidiori & molliori sunt ventre, quod ventres cogant & resiccent. Veterani non minus solertes sunt in aquarum differentiis gustandis, quam nostrates in diversis vinorum qualitatibus discernendis, quos imprudentiæ insimulant, si nullo habito discrimine aquas hauriant. Illi enim tenuissimas & dulcissimas, nihilque subsidentes hauriunt, quas sublimioribus locis (subtertaneis ob teporem neglectis) in urceis fictilibus, noctes diesque sub dio reservant, ubi invitis radiis verticalibus, intensissime ipso momento refrigerentur. Hippocrates Aphorismo xxvi. lib. v. Aqua quæ cito calefit & cito refrigeratur, levissima est. Aëstantibus tamen eam, licet gratissimam, nisi ossa condituræ ante degustata bibere non convenit. Cum è

contrario nostra pubes nautica & rustici, pessima omnino consuetudine, frigida largissime hantata, vinum stillatitium ob metum cruditatum superbibant. Quasi ejusmodi vehiculo opus esset, èque duobus hisce contrariis, hepatis aliorumque viscerum tonus nihil pateretur. Præterea militum & Afrorum promiscua turba, olente illo & nimio familiari potu, qui *Garapa* vulgo appellatur, se implent, quem caupones lucriones ex nigro saccharo & aqua conficiunt, & vix defœcatum, vili pretio divendunt, additis nonnumquam foliis arboris *Acaju*, quorum calore vapores excitantur, citiusque inebriare faciunt. Conceditur tamen modice, si rite concinnetur, vetusque factum sit.

Dilutum quoque alium ex aqua fontana, Saccharo & Limonibus à mulierculis nostratium confectum sani pariter ac ægri in deliciis habent. Vini Absinthitæ, cerevisiæ Europææ, vini imprimis adusti, maximum in his oris usum, quidam voluerunt, sed immerito. Vinum Rhenanum & Gallicum vel quod nimis suffimigiis infectum huc deferatur, vel delatum minus bene conservetur, minus sanitati conducit. Vinum Hispanicum per omnes Indias, quod per se sine arte subsistat, cæteris vinis Europæis longe est præferendum. Cujus usus modicus vespere sacer, mane profanus. Nec leviter peccant, qui torridis hisce plagis paulo plus justo illud potant. Quippe numquam expertum est potus frigidioris excessum, tantum nocuisse, quantum calidioris, quicquid nasitiores refragentur. Galen. in Hippocrat. comment. lib. v. de Sanitate tuenda. cap. 12.

Haecenus de usu & abusu rerum, ut inde constet, hunc orbem habitanti, quibus & quo pacto rueri ac firmare valetudinem possit & debeat. Antequam autem de lapsa restituenda agamus, paucis perstringendum duxi, quinam morbi quæcunque anni tempora, constellationes, præcipue Lunæ, æstusque aquarum respiciant: quique inter diversas gentes, vel discrepantes vel communes sint. Primum quidem, cum ob constantiam & æqualitatem tempestatum, hæc plaga saluberrimam temperiem ex calido & humido sit nata verisimillimam, mutationes nec tam magnæ, nec tam crebræ, ut supra à nobis dictum, fiunt, unde certa salutis & longævitæ indicia proficiunt. Quia, ut ait Hippocrates, mutationes temporum potissimum pariunt morbos: & in ipsis temporibus magnæ mutationes aut frigoris aut caloris, & alia pro ratione eodem modo. Semestri siquidem pluvioso, licet humiditatis prædominium, tamen à jugi Solis splendore, accipit moderamen. Quod si ex debito & tempestive fiat, annum proximum sequentem saluberrimum & à multis morbis immunem prænunciat. Semestre æstivum, rore copiosiore imbrium rarietatem compensat, & præsentiam Solis diurni lenit; utcunque tamen media æstate, nimirum Decembri vel Januario, sole redeunte à Tropico Capricorni, terra iis irrigetur aquis, quas pluvias de Acaju appellant: quibus si non prorsus destituantur, nec nimium obruantur, dum prædicta arbor floret, optime de Barbarorum messe & vindemia agitur. Hisce temporibus æstivis, sicut morbi citius desinunt, ita acuti ut plurimum & boni judicii sunt. Secundum illud: Ex constitutionibus anni (Hippocrat. lib. 3. Aphor. xv.) in universum siccitates, assiduis imbribus sunt salubriores & minus mortiferæ. Hinc laterales morbi, febres ardentes, raro lethales. Per siccitates enim febres acutæ fiunt, & siquidem annus maxima ex parte talis extiterit, qualem effecerit constitutionem, tales ut plurimum quoque morbos expectare oportet. Verbi gratia, cæcitates vel diurnæ vel nocturnæ, dysenteria, hæmorrhoides, inflammationes ani, pruritus totius corporis, impetigines ex adusto sanguine generari contingit. Lepra autem & scabies incognitæ sunt.

Hibernis mensibus si Auster perpetuus corpora exsolvat, humectet, languidaque reddat, qui generantur morbi præcipue sunt febres putridæ, multa capitis ac ventris pituita (juxta illud Hippocrat. Aphor. 16. lib. 3. Assiduis imbribus morbi fere fiunt, febres longæ, fluxiones alvi, putredines) lapsus cartilaginis ensiformis, albus alvi fluxus, hydrops, Hernia. Omnium autem maxime, oppilatio hepatis & ventriculi imbecillitates: quæ viscera simul cum anni tempore mutationes accipere solent. (Hippocrates de aëre, aquis & locis;) Spasmus, torpor, stupor, cæterique nervorum affectus in Indiis inter advenas frequentes sunt, atque præ cæteris, piscatores, fabri, pistorum illis infestantur. Porro pedum ulcera, tantæ sunt malignitatis, ut vix curationem, nisi æstate recipiant. Morbi alii ad alia tempora bene vel male se habent, sine medicamentis aliquando auctore Hippocrate. Plerisque tamen his morbis æstas non vacat, ad Aphorismum decimumnonum lib. 3. Quilibet in quibusvis anni temporibus morbi fiunt, tum exacerbantur. Atque hi omnes enarrati affectus huic regioni tanquam patrii sunt. Africæ autem oris occidentalibus Scorbutus, Cachexia & Synochus putrida. In Chili cæteris malis prædominantur, tanquam endemia, strumæ quidem in parentum semine latentes, sed ortæ potissimum ex aqua nivali, quæ illis ex altissimis montium jugis allabatur. In Java Indiæ orientalis insula (J. Bontius de medicina Indorum) Berybery, paralyseos species, familiaris est.

Quantum ad ætatem, infantia & juvenus, ut dictum est superius, morbis frequentioribus infe-

infestantur: senes vero rarioribus, Aphorismo 3. lib. 2. Et quædam ætates ad anni tempora & victus genera. Et paulo post Aphorismo trigésimonono lib. 11. Magnam partem senes juvenibus minus ægrotant. Catharri, qui frigidioribus regionibus senes, hic potissimum infantes & juvenes infestant.

Morbi diversis in nationibus variant. Nostratibus, imprimis novitiis, sunt compositi plerumque & Chronici. Atque eorum longe plures morbis corripuntur frigidis quam calidis, quod à nocturno frigore minus sibi caveant & à diurno æstu calorem innatum evocari patiantur. Tum quoque ex nimia nutrientis cibi & potus ingurgitatione, calor naturalis instar flammæ imbecillis, cui multum olei confertim infunditur, suffocetur; unde corpora non solum non calefiunt, sed & frigida vitia gignuntur. Quippe tam pertinaces incurrunt vel viscerum obstructions, vel alvi fluxus, ut passim languentes decoloresque ac viva cadavera incedere videas. Lusitanis minus compositi, sed acutiores solent obvenire morbi. Brasilianis rari, iique acuti & simplices.

Quod si æstas admodum sicca fuerit, biliosis & melancholicis ob nimiam adustionem male est. Humidum siquidem, quod in ipsorum corpore adhuc reliquum est, calor depopulatur & deæccat, partibus viscosis & crassioribus manentibus. Pituitosis hæc omnia è contrario obveniunt. Hyeme autem nimis pluviosa, teporibusque nimio flatu suscitatis, corpora non constringuntur, sed cerebrum nervique humiditate ac uligine opplentur, quæ, accedente æstate, æstuque, ac mutatione subito accedente, circa Æquinoctium Autumnale valde noxia. Nam quia venter à redundante humore liberari nequit, aquam intercutem, profluvium alvi ac difficultates intestinorum inde enascantur oportet. Sic mulieres quantumvis foecundæ, non tamen concipiunt, crebroque abortiunt, aut si quando parturiant, difficulter foetum eniuntur, eumque imbecillum ac debilem, brevique interitum, aut certe valetudinarium.

Quod quidem potissimum de advenis mulieribus dictum sit.

Quantumvis tempus æstivum hiberno magis sit salubre, quoniam in Brasilia siccitas humiditati prævalet, naturarum tamen aliarum ad æstatem, aliarum ad hyemem bene vel male se habent. Proinde mulieres & infantes, cum corpore sint magis pituitoso; æstate melius quam hyeme valent. Contra, biliosa corpora & gracilia melius hyeme, pejus autem æstate. Et hæc quidem de intemperatis, quæ moderato contrariorum usu conservantur, corrumpuntur à simili. Contrarium vero in temperatis fieri consuevit. Caterum à morbis qui è vaporibus ex terra aut lacubus ortis, nascuntur, non est prorsus libera Brasilia. Caelo enim existente turbido, & vento marino à terrestri victo, subito fiunt catharri & raucedines. Ab iis tamen qui Epidemici dicuntur, & à maligno siderum influxu, vitiosaque qualitate coelitus dimissa, certis temporibus sæviunt, immunis semper fuit habita. Anno millesimo sexcentesimo quadragésimo & tertio, æstate admodum sicca anthraces apparuerunt. Triginta annorum decursu semel duntaxat Afri ex Angola huc variolis laborantes devecti, reliquos nullo malo contaminatos, ingenti mancipiorum strage, inquinaverunt. Pari propemodum modo contagiosa lues inter pecora domestica, hyeme pluviosa, aliquos greges depopulata est. Eo tamen malignitatis contagium adscendisse, ut pestis (sicut in Peruvia à tergo Brasiliæ fit) aut morbus pesti affinis, inde exortus fuerit, à nemine umquam compertum est. Quasi assiduitas Euri ab Oceano spirantis aërem serenet & quasi verratus adeo, ut seminaria contagii impediatur, haud aliter à calido & sicco, quam sub Zonis temperatis à frigido & sicco exstinguuntur. Morbi siquidem Epidemici quantum cæteris vulgaribus sunt vehementiores, tantum majorem aëri ad mutandum corporis habitum & ad pejus aut melius disponendum, inesse vim quam in dicta & cæteris non naturalibus apparet. Pleni & novilunio, imo & quadrantibus singulis, alterationes manifestas corpora recipiunt. Quo fit ut Medici non nisi necessitate urgente ægris medicamenta porrigant; tunc enim dolor exasperatur & pejus habet æger. Idem cogita de Solis motu diurno, cum supra fidem circa meridiem, biliosi morbi, noctu vero pituitosi ingravescant. Motus Lunæ diurnus singulis sex horis, non minus quam menstruus mutationes evidentes suscitans, observatu dignissima operatur. Singulis enim sex horis, modo accedente mare, morbum ingravescere, ac dolorem mitigari vicissim sex aliis, modo recedente, cruciatus paulatim minui, ipsi ægri testantur. Quod in acutioribus juxta ac minus acutis morbis, præcipue in iis qui è fluxionibus & plenitudine oriuntur, apparet. Adeo accrescentibus aquis, æstuque maris in plenilunium incidente configuntur cum infirmitate nonnulli, ut etiam vitam cum morte commutaturi videantur; cum tamen vix quenquam tunc interiisse meminerim. Plerosque autem pelago decrefcente extingui ægrotoſ, quia præter aliorum testimonia, ipse toties experientia comprobatum habeo, confidentius affirmare ausim. Idem in partu fieri ab obstetricibus fuit observatum. Ita ut validissimæ hæc influentiæ & occultæ coeli qualitates, eosdem effectus nascenti & denascenti impertiri videantur, & hunc à vitæ angustiis, illum à carcere & vinculis uteri materni absolvant. Hæc eadem de animantibus

brutis affirmant, quod à me tamen nondum experientia exploratum fateor. Aristoteles nulum animal nisi æstu exspirare inquit. Plinius quoque Natur. Hist. lib. 11. cap. 102. ita de Maris & Lunæ potestate habet: *Quo vero conjectatio existit haud frustra spiritum sidus Luna aestimari. Et hoc esse quod terras saturet, accedensque corpora impleat, abscedensque inaniat. Ideo cum incremento ejus augeri conchyliæ & maxime spiritum sentire, quibus sanguis non est. Sed & sanguinem hominum etiam cum lumine augeri ac minui, frondes quoque & pabula sentire, eadem vi in omnia penetrante.*

A plurimis experientissimis viris accepi, Senes Empyricos in praxi exercitatissimos, ad horæ spacium mortem sibi prædixisse; & tunc demum pronuntiasse postquam jam aquæ recessissent; cumque illum defluxum evasisent, spem certam concepisse ad sequentem recessum se fore superstites. Quod ipsum ita contigit, temporeque modo dicto occubuerunt. Hæc ut admiratione digna; ita Medico perquam necessaria, ut de alterius salute suoque honore minus periclitetur. Hanc latentem naturæ vim anxie disputare, non est hujus propositi. Sufficiat per effectus scivisse, quod perturbatio hæc criticum, aliquando symptomaticum quid præ se ferat; pro dispositione naturæ aut virium materiæ morbificæ. Sicut enim nox, Aphorismo xiiii. lib. 2. crism præcedens, ægris molesta esse solet, quæ vero subsequitur levis, ita oppressio hæc aquis decrefcentibus definens, quo gravior fuerit, eo levius & melius dispositum relinquit corpus, si modo requisita ad crism adsint: sin minus, mors eo certius subsequitur. Observandum autem quod hæc perturbationes noctu fortiores, quam interdiu existant. Quasi hi motus, Lunæ plerumque motum sequerentur, quæ noctu magis quam interdiu vires suas exerit. Porro crism observationes frequentissime occurrunt, modo præsentis & præteriti temporis constitutio rite examinetur; morbi natura dignoscatur, principium cæteraque morbi tempora non negligantur. Et totum hoc quidem in subjectis ad coeli soliq; hujus temperiem constitutis, verissimum comperies. Omnium autem maxime in Indis, eorumque ritu viventibus, felicius morborum eventum præsentire, plurimæque ex libris solum nota, experientia tandem confirmare licet. Crises sæpe perfectæ fiunt, & quidem tempore æstivo potissimum, quia magis constantia & æqualia tunc sunt tempora. Quapropter Hippocratis Aphor. lib. iii. verissimum quotidie experiri datur. Constantibus temporibus si tempestiva tempestive fiant, morbi stabiles & boni judicii accidunt; inconstantibus autem instabiles & mali judicii. Sæpe quidem per hæmorrhagias, sæpissime vero per sudores, quos calidos & magna copia è corporibus fluentes, maxime salutaris comperi, idque diebus imparibus, juxta Aphorismum trigessimum & sextum lib. iv. sin minus, ut ex defectu virium fit, & citius quam die septimo, malum. Nec minus crebro per fluxus ventris crises manifeste apparent. In quantum symptomatici fluxus alvi, miseros mortales perpetuo in his terris excruciant, in tantum natura critice per eandem se exonerare amat. Denique sicut longo alvi profluvio detento, vomitus, arte concitatus, prodest, ita sponte superveniens, sæpissime solvit morbum.

Cæterum, quemadmodum veteres morbos nonnumquam extinguere contigit; ita novos & coeli siderumque hoc influxu & terræ Australis temperie generari constat. Nam præterquam quod astra, ær, anni tempora, aquarum & ciborum diversitas, ratioque vivendi prorsus alia, facile temperamenta immutent, accedit variarum nationum conjunctio. Sic Europæi cum Æthiopibus concumbentes *Mulatas*; cum Brasilianis *Mamalucas*, ut vocant, progenerant. Afri & Americani Europæis, per quosvis familiares vivendi modos, sua mala communicant, & vicissim. Unde nunc implicati & diversi, nunc novi generantur morbi, qui exercitatissimos quandoque viros ita defatigarunt in praxi, ut circa morbi diagnosin, quam maxime vacillaverint. Ita ut in tanta rei incertitudine, non minus hi circa morbos endemios, quam illi suam olim in lue venerea, aliisque id genus morbis dignoscendis & curandis, incertitiam ingenue sint confessi. Donec tandem remediis exquisitioribus inventis, morborumque temporibus accuratius observatis, quosdam expulerint. Nonnulli morbi ex parte novi videntur, quia periodum, tempus, eademque accidentia non rite observant, curandi tamen ratione non semper differunt. Quæ omnia ut recte dignoscantur, solerti & sagaci judicio, multaque experientia opus est. Ego quantum temporis publicis curis suffurari potui, observationibus hisce colligendis impendere, iisque, quibus lampada, in Patriam remeans, lubens nunc trado, impertiri volui. Spe certa fretus, fore, ut suo ingenio atque industria, ea quæ adhuc desiderantur, aliquando suppleant, aut si quæ minus recte dicta, candide restituant. Ingeniis enim, licet tenuioribus hisce conatibus, principii gravitas, incultaque barbaries facile patrocinauntur.

GVILIELMI PISONIS, M. D.

LIBER SECVNDVS,

Qui agit

DE

ENDEMIIS & FAMILIARIBVS
MORBIS IN BRASILIA.

C A P. I.

De Febris.

QUEMADMODUM multa in tam crassa barbarie cruda vel corrupta, arteque Hippocratica indigna reperiuntur: sic etiam non pauca utilissima, antiquitatem redolentia, quæ vel eruditissimos Medicos advenas disciplinæ subji- ciunt, observanda occurrunt. Quippe cum multarum artium rudimenta vel ab ipsis animantibus brutis (quibus benigna mater natura arte insita im- primis curandi morbos destitui noluit) ad nos redundare fatendum sit. Quis dubitet ab his mortalibus licet remotissimis à dogmatica & rationali meden- di arte, non plurima nobilissima & secreta remedia atque antidota, medendique modos ve- teribus incognitos, quotidie ad posteros derivari? Quibus paulatim ad manum traditis, & tandem quasi in succum & sanguinem à Rationalibus conversis, doctorum Scholæ & libri su- perbiunt. Experientia enim tum authorum testimoniis constat, omnes passim fervidarum plagarum Incolas Empyricos, morborum causis neglectis, sumpta indicatione à morbis & symptomatibus ad duo potissimum auxilia, scilicet evacuandi & refrigerandi præcipientes ferri atque ibidem subsistere. In quibus medendi conatibus, quantum vel sibi constent, vel defi- ciant, solertiores facile viderint: ex hac qualicunque Medicina Brasilianorum à me per septen- nium observata & quam potui succincte tradita.

Java, vasta illa Indiæ orientalis Insula, octavo circiter à linea Æquinoctiali sicut Brasilia gradu versus Austrum, ab intermittentibus febris habetur immunis, paucosque morbos qui certam periodum cum intermissione observent, istuc grassari testatur J. Bontius, in Indiis quondam Archiater. Morbis autem epidemiis & pestilentialibus, tum Synochis putridis, om- nibusque febris continuis habitatores affliguntur. Idem de Angola, ejusdem nobiscum lati- tudinis gradu, à Medicinæ peritis Jesuitis accepi. In Regno Peruano & Chilensi provincia, regionibus à tergo Brasiliæ oppositis, sed frigidioribus, promiscue pestem, omniumque fe- brium genera, sicut in Europa reperiri, testatur senex Hispanus, quondam in Potosi practicus felicissimus. Brasilia peste, cæterisque epidemiis & grassantibus quidem plane destituitur: non æque tamen febris, Synochis & putridis, cum impeditæ circulationes & ventilationes, faci- le obstructions & putrefactiones generent, accedente fructuum fugacium & horariorum ni- mis frequenti usu, ac ambiente aëre calido & humido.

Febres continuæ ardentes ex bile eruginosa ortæ & cum furore aliquando insurgentes, om- nium sæpiissime hic reperiuntur. Tertianis quoque cæterisque intermittentibus veris & spuris, hæc terra non caret, quæ cum exquisitæ & simplices non raro sint, vehementius citiusque terminum solent absolvere. Nostres imprimis Baccho indulgentes, præter jam enarratas

febres

febres, Quartanas non minus hic quam in Europa graves, licet minus durabiles incurrunt, quod ingentem adustionem recipiant humores æstate existente sicca, ob consumptionem tenuissimi, & permansionem acerrimi & crassissimi. Quibus, malo existente in Hepate, non raro Hydrops succedit.

Quotidianæ rarissime hic dantur. Cum Galeno asserere audeo, me numquam quoque ulum juvenem aut virum, natura calidos utcunque & biliosos, iis febribus corripì vidisse, excipe pueros voraces, hyeme imprimis existente calida & valde humida. Ephemeris ob accensionem spirituum, vel ex sola mora sub Sole verticali experimur, quas multa frigida irroratione per totum corpus facta, Empyrici restituunt in athleticis, instinctu naturali, an Hippocratis & Galeni præceptis ducti, ignoro.

Hi plerique morbi prognosi & curatione aliquando ab Europæis differunt, iisque partim ex veterum institutis, medemur. In quibusdam vero, Regioni, victui, cæterisque admodum ab Europæis diversis, plurimum concedendum. Empyrici solertiores synochos illas atque ardentes continuas promiscue sanguinis creberrima missione, tribus modis, scilicet venarum arteriarumque sectione & cutis scarificationibus institutis; accedente frigida potu & sola ptisana ex radice *Mandioca* facta, passim emendant. Nonnulli vero potioni ex aqua fontana, cum sacchari momento & recenti Limonum succo, ad syrupi consistentiam coctæ, se fiunt, eamque calidam felici cum successu reiterant, bis terve de die, atque hoc modo turgentem fervidum illum humorem, aciditate tanta fremant sedantque: sicut in olla bullienti sæpe contingit.

Somnum per externa soporifera, eorundemque haustus conciliant, (ad amara quoque Ægyptios confugere testis est Prosper Alpinus) tum imprimis cum imtempeſtivæ, ut solent, comitantur vigiliæ, atque febris subjectum effœminatum, atque ab immoderata forte venere exhaustum, corripuerit, ut Lusitanis pariter ac Indis frequentissime contingit. Tunc enim præſens jactura virium & spirituum humorumque accensio, magnis illis remediis evacuanti-bus omissis, per narcotica, quæ coagulo sint ruentibus humoribus, restitui postulat: quod totius corporis, præcipue capitis Unctione & diversis medicamentis, accedente viscida quadam & frigida materia è ramulis cardui littoris confusa, instituitur.

Porro neglectus in horum morborum principiis, ut ubivis terrarum, ita in Indiis nocet; nec attendendum ad Avicennæ consilium, qui non nisi post concoctiones, venas secandas præcipit, principio & statu morbi jam elapsis. Febres enim acutæ quæ mentem dejiciunt, adeo invalescunt, si ipso statim initio magna illa enarrata remedia non adhibeantur, ut non raro lethum secum trahant. Ita ut post secundum diem non movendum, quod motum non est: imo in acutissimis turgente materia sæpe post primum, ob exolutas vires silendum sit. Cujus rei veritas ut experientia deprehensa in Græciæ insula Co, sic indies magis magisque in Brasilia elucet. Atque has quidem sanguinis evacuationes inter advenas & nostrates potissimum strictius observandas censebis, quod Lusitanorum calori assueta corpora, amplis vasis, raræ; pinguedine infarctæ, Indorum solida, densa & compacta tutius & diutius fatigare licet. A prima namque infantia ad ipsam usque senectam (quæ utraque valida & firma ut plurimum esse solet) cito, tuto & jucunde non tantum Chirurgi, sed amici prospero successu, venas incidunt. In illo Rhafin, in hoc Avicennam imitantes, invitis tot Galeni aliorumque veterum interdictis. Celsique illud dictum lib. 11. respiciunt, non quæ ætas sit, neque quid intus in corpore geratur, sed quæ vires sint. Ea tamen cautione, ut quantum Europæis & Borealibus iteratione & promptitudine præstent; tantum illi quantitate, quæ unica vice fit, deficiant. Nec umquam Hippocratis præceptum asssecutos memini, ut ad animi deliquium sanguinem emiserint, quod requisita ad id uno subjecto raro concurrant. In vegeto & juvenili plethorico corpore vix septem uncias excedunt, quater tamen, imo quinquies die eodem feliciter incisionem repetunt. Raro hirudinibus, quæ sunt Europæis minores, utuntur. Scarificationibus autem frequentissime; tum & cucurbitulis corneis rite applicatis, phlebotomiæ defectum in mulieribus pinguioribus, senibus debilioribus & infantibus molliori carne præditis optime suppleant. Solus cornearum cucurbitularum apud Americanos usus existit; eæque sunt taurorum parvæ perpolitæ, quibus altera extremitas latissima, altera angustissima parvo meatu constat, quas non igne vel aqua calenti, sed oris suctione, retracta respiratione cuti validissime affigunt, reiterantque pro libitu. *Quam tutum & validum sit remedium usus cucurbitularum contra plurima mala externa & interna, præter Galenum & Celsum, Oribasius de Herodoto refert lib. VII. cap. 17.* Hoc idem faciunt sanguinem volentes trahere eadem cute scarificata, hincque copiosior quam cucurbitulis educi solet. Verum dictæ illæ magnæ scarificationes absque cucurbitulis, nec attrahendi modo nec sanguinis quantitate cum Europæorum conveniunt, quippe eæ raro cultello, sed spinis arborum vel dentibus piscis Lamiaæ profunde instituuntur, non in malleolis ad veterum normam, aliisque externis membris sicut Ægyptii alii-

alique solent, sed femoribus, suris, brachiis & omnibus torosis corporis partibus, vulneraque aqua calida irrorant. Hac ratione libras sanguinis educunt, non secus ac per venæsectionem; plurimumque adeo differunt à cucurbitulis scarificatis. (Oribasius peste laborans duas circiter sanguinis libras per scarificationem eduxisse sibi cum successu, de seipso testatur.) Ut vero doloribus scarificationis succurrant, antequam opus aggrediantur, non solum frictionibus, sed & manuum vapulationibus crebris, stuporem quasi membris inferunt. Peracto opere ea succis & balsamis leniunt anodynis. Atque hoc solo remedio plurimos affectus, febres imprimis non raro restitunt, internasque partes nobiliores à noxiis liberant humoribus absque multa virium jactura.

Ceterum religiosi sunt in præscribenda diata. Sæpius & statim interdum horis cibant. Defectum enim quam excessum ægris plus semper in Indiis quam alibi nocuisse, multis experimentis ratum habent. In quo tamen medium cordatius tenent, juxta illam Septalii animadversionem XXI. *Errores in tenui victu prævalente indicatione virtutis, deteriores in defectu, prævalente morbo, deteriores in excessu; in pari indicatione, pares errores.*

Porro syrapi & condita refrigerantia & putredini resistentia cordialia, hæc ab illis maxime probantur: Syrup. de *Murucuja* (quod est celebre illud granadilla pomum) Limoniis, Aurantiis eorumque floribus. Fructus *Mangaba*, *Vbipitanga*, ficus indicæ fragrantioris, *Lamarcu* dictæ: pulpa cucurbitæ majoris & pomi *Ianipaba*: tum pyrorum & prunorum puniceorum; quæ *Araca* & *Guajaba* vulgo dicuntur, cocta aut saccharo condita, melones item aquaticæ sive citrulli, Balancias vocant Lusitani. Tum & radices succulentæ arboris *Umbi* (quæ dignitate & sapore citrullis haud cedunt) mirifice ardorem & sitim extinguunt, viresque imprimis restitunt, quibus Empyrici, quod ægri in Indiis citius prosternuntur, atque serius quam qui frigidiores plagas incolunt, convalescunt, cautissime semper consulunt. Quamobrem morbo licet profligato, inquisitissimam vivendi rationem diutius instituunt, adeoque cavent, ne vel soli auræ subtilissimæ caput exponant convalescentes, ut ex nostris Belgis quosdam paulo rigidioris vitæ regiminis prævaricatores, ab ipsis prorsus derelictos viderim. Neque enim concedunt, ideo solummodo in frigidioribus terris, prædictiones fallaciores imperfectasque fieri crises, quod acris cibi potusque crassioris, tum humorum & morborum compositio major sit: quin & ab ea, quæ ipso morbi principio, uno perperam in progressu peraguntur.

Si purgandi sit necessitas, usque adeo abstinere à medicamento fortiori, ut ultra Tamarindos vel Mechoacanæ recentis condituram vix ascendant, atque ad clysteres confugere malint. Quia in re tamen solertiores dispensant, ne nimis impingant in præcepta Hippocratis: quippe cum humores unde febres hæ nascuntur non in alvo, sed in venis contineantur, eligunt pharmacum, quod humores è venis educat: qualia sunt purgantia proprie dicta. Ceterum constitutio & temperamentum Regionis, victusque ratio simplicior, & alia, dirimunt facile litem, utrum majus haberi debeat remedium, venæ sectio an purgatio: adde, quod tum criticæ hæmorrhagiæ, tum praxis quotidiana, circa morborum rationem & curationem, phlebotomiæ prærogativam satis demonstrat. Quæ cita, parva & crebra, eaque omni diei noctivæ hora instituitur. In quo nec Ægyptios plane imitantur qui à sumto cibo, nec Europæos nostros qui jejuniis solis sanguinem educere amant. Sed medium tenentes inter utrosque, mane ad concentrandas vires, typhymiasque evitandas offam condituræ cum modico frigida potu præferendam existimant.

Si vero & venæ sectione & purgatione evacuatio institui postulat, licet minus tutum illis habeatur, alvum laxare antequam vena fuerit incisa; medicinæ tamen consultiores, nimis lubricam compefcere, astrictamque laxare solent. Arteriotomiam, urgentibus vigiliis, phrenitide, febribus, cruciatuum magnitudine, & membranarum capitis affectibus, præsertim inveteratis, admittunt: licet ob difficiliorem illius sanguinis restrictionem, minores in summis artibus arterias, quam majores aperire malint.

Catharsis vero, tarde potius, benigne & raro fiat, oportet, tantumque in hisce meridionalibus terris postponenda, quantum in septentrionalibus præponi solet, sive conservandæ valetudini, seu morbo tollendo fiat: quod tamen strictius inter primos incolas, quam advenas septentrionales, victu crassiori utentes, chronicisque morbis obnoxios, observandum est. Ad hæc licet anni tempestates inter se differant parum, similesque sibi multum sint ut alibi dictum est; sub Solstitio tamen hiberno, Sole Cancrum ingrediente, tum quoque sub Cane & ante Canem, ob ventorum meridionalium tepores, & humiditates prædominantes, non æque facile instituuntur purgationes. Idem cogita de Solstitio æstivo, quod in Capricorno fit, ob nimias siccitates: si exhibendum sit purgans, id fiat mane ante Solis ortum, ne purgationis tempus ultra meridionales fervores protrahatur. Æstate potissimum per superiora, quod ob bilis dominium, nimiumque fructuum usum plurimi sint faciles ad vomitum: Hyeme vero

per inferiora corpus purgare convenit, ob redundantiam pituitæ, imprimis si materia peccans infra septum transversum hæreat, ad Aphorism. 4. lib. IV. Cujus necessitas si tanta in Græcia, in Brasilia facile major erit. Quippe Picrocholo-cato qui dicuntur, laxitatibus intestinorum infestari solent, purgationesque per superiora haud facile ferunt: Aphorismo 12. lib. IV. Si quis medicamento ex officinis deprompto potius, quam nativo medicari velit, consideret quæ simplicia magis vel minus durabilia, ut sunt potissimum, Rhabarbarum, Cassia fistula, Turbith, Zalap, Scammonea: Electuaria fere omnia. Infusiones, succi, fructus & flores omnes pectorales, Radices Præoniæ, Angelicæ & Bryoniæ: Valeriana, Althea, Meon, semina frigida majora, hordeum: Farinæ, & si quæ sunt alia, nobiliores partes depontia ac terrestres retinentia, modo nihil alienum acquirant: Gutta camboides vero, Aloë, folia Senæ, Colocynthis, aliaque hujus generis, imprimis extracta chymica & mineralia, vix ullum detrimentum è mora patiuntur. Hinc dubium plerisque artem medendi profitentibus hæret, quare sub Zonis torridis, medicamentorum simplicium dosi in officinis excrescat: cum tamen à præceptoribus edocti sint, tutius fortiora medicamenta, majorique quantitate in terris Septentrionalibus subministrari, ubi lapsus virium & humorum accensio minus extimescenda. Quamobrem diversitatis hujus ratio altius petenda, quam è solis medicamentis, (nam licet recentissima & maxime vegeta, non tamen tam valide quam in patria, operantur) potissimum quidem, ex dispositione individui; quod sub hoc cælo calor vitalis, ab extraneo ambiente attractus, minusque concentratus, debilius agat in id, quod à circumferentia ad centrum trahere debet. Porro circa medicamenta præparandi modum ab Europæis differunt Americani, quod remedia ex diversis composita admodum averfentur, sed simpliciora in quovis medendi genere amplectantur, quod in plagis his fervidioribus corpora nostra minus composita non usque adeo irritent: adde quod nuda & genuina efficacia simplicium clarius elucescat: cujus indagationi strennue incubuisse in hoc novo rerum incognitarum mundo non inferioris utilitatis fore existimo. Præterea Lusitani æque ac Brasiliani Empirici ex aqua limpidissima, nativi medicamenti infusum raro igni, sed aëri & rori matutino versus Orientem exponunt. Ex quo frigidiuscula aura, subtilissimusque ros vicem correctorii attenuatione sua præbet, dum medicamenti acrioris & calidioris vires moderatur, terrestresque partes ab aëreis efficacia penetrabili separat. Eximie utique est efficacie ros Brasiliæ: pecora namque & homines æstuantem & à spiritibus diffusis fractos roborat, si prata mane paulisper obambularit. Adhæc urinam provocat, concentrandoque colorem nativum ingeminat ac appetitum perditum restituit. Quid denique boni aut mali, vel extus vel intus adhibitus præstet, in morbis particularibus dictum est.

C A P. II.

De Oculorum vitiis.

Merito quidem Hippocrates lib. de Aëre, aquis & locis pag. 37. & alibi, oculorum mala, tum imprimis lippitudines duras ac vehementes meridionalem plagam habitantibus familiares esse, tum quoque iis quibus carnes calidæ & siccæ sunt, testatum reliquit. Inter Brasiliæ enim calamitates haud postremum locum sibi vendicant oculorum mala, milites præ cæteris & penuria pressos sparsim non gregatim infestant, vivendi facultate vitiata & corrupta. Ex his quidam Sole occidente, quod minus lucis præbeatur, quam opus est, maxime tempore plenilunii: nonnulli crepusculo matutino videre desinunt. Prior affectus *νυκταλωπία*, posterior *ήμεραλωπία* Græcis dictus. Quibus si pertinax capitis dolor accedat & non in tempore remediis succurratur, periculum est ne prorsus tandem cœcutiant, vocaturque *Gutta Serena* sive *ἀμαύρωσις*. Omni quidem anni tempore, sed æstate potissimum sicca quæ aquarum exors fit, invadit hic oculorum affectus advenas, juvenesque vix indigenas infestat, rariusque nunc quam olim dominatur. (Quod nostrates quondam adventitii, rerumque Americanarum ignari, multorum morborum origines nondum habuere prospectas, quas postea edocti evitarunt, eorumque principia declinare didicerunt.) *Νυκταλωπία* hæc sponte sua curatur, aliis ad septimanas sex imo menses totidem protrahitur, nec rara recidiva est. Duplex est hoc malum. Externum quando nubeculæ transparentes vel non transparentes superveniunt. Internum, cum nihil omnino exterius in oculo apparet. Posterius hoc priori frequentius infestat, & difficilius curatur. Vtrumque externam & internam causam fomitem habet. Pauperes & milites gregarii, corruptis salitis sæpe alimentis vescuntur. Aquis præterea stagnantibus, vinoque ardenti rancido ac fœculento uti videas. Addo,

Addo quod intolerabilis ille solis verticalis percussus, ad exustum & torridum litus (quod non raro plantas pedum viatoribus comburit) oculorum aciem vehementer obfuscet & debilitet, usque adeo, ut sine specillis viridibus vix tutum sit, meridiano tempore, apertis oculis, litus legere. Sicut sapissime in castris Illustr. Comitis Nassav. à me est observatum. Accedit, quod per vastissimas hasce regiones iter agentibus, ardentissimoque Solis fervore tostis, spiritus visorii prave afficiuntur & debilitantur; catarrhi quoque ad nervos usque opticos solvuntur. Mox delassatis, porisque apertis & tot sæpe noctes sub dio, luna plena, flante mediterraneo vento recubantibus, fluxiones figuntur.

Hæc incommoda oculorum atque caligines, incolarum ritu, hoc modo tolli & felicissime emendari solent. Primo interdictis illis alimentis, quæ diu in penuariis recondita, mucorem atque situm contraxerunt, in eorum locum recentia, sicca, temperata substituunt, quod labefactato ventriculo spiritus visorii crassis & vaporosis halitibus facile inficiantur, oculorumque acies non leviter obtundatur. Præterea tam æstum diurnum, omneque objectum iusto fortius; quam frigus nocturnum, quod caput replet, arcent. Ad hæc fortiora cephalica purgantia aliquoties repetunt. (Hippocrat. lib. de visu, commendat quæ caput purgent; tum cervicis scarificationes.) mox venas temporum & post aures aperiunt. Dein rasis capillis, aspergines, cucuphas adhibent. Sternutatoria ex pulvere Arboris *Guabiraba* & Tabaci momento, cæterisque similibus exsiccantibus apprime præparant. Masticatoria item ex radice *Laborandi* non exiguum sanè usum præstant, modo tempestive exhibita, nullam noxam irritatione inferre queant. Cucurbitularum cornearum & hirudinum quoque usus, imprimis in cervice, commendabilis est. Tum & setones in nucha, cantharides, fonticulos denique applicant, eodem modo quo in Europa, ad corroborandum visum, ardoreque oculorum extinguendos. Tum in hoc externo & interno; tum in aliis oculorum affectibus, aquam, quæ ex fragrante illo flore arboris *Guabiraba* & è canna Saccharifera recenti destillat, eximia virtute polere, quotidie experimur. Tum & ros simplex, vel dilutus cerussa cum lacte mulieris; denique liquor ille præstantissimus ex spinis arboris *Zamouna* expressus, oculisque infusus vel circum circa illitus, visum acuunt & corroborant. Externo autem oculorum vitio cum nebula oiyum recens adhibent ad duritiem coctum, additis tribus Sacchari Candi & pulveris *Guabiraba* partibus, & una vitrioli albi. Ex quo liquor exprimitur, qui cubitum ituri oculis immittitur. Idem quoque præstat aqua *Manipuera* ex radice *Mandihoca*, quæ licet pota venenosa habeatur, oculis tamen prodest, visumque emendat. Quod si malum ulterius renitatur, fumus contriti carbonis è cortice *Guabiraba* & Tabaci in oculos ægroti insufflatur; mox masticato allio jejuno ore, linguæque impositis *Guabiraba* cineribus, cilia ejus identidem lambuntur. Cantabro cuidam Medico familiare erat remedium hoc sequens. Aqua ex albumine ovi destillata, cum viridis æris momento, qua rite præparata cum aqua florum Auræcorum & *Guabiraba* oculi lavantur. Præter remedia modo dicta, Lusitani æque ac barbari idioræ sincrasia quadam visum restitui testantur jecore piscis Lamie recentis vel sale paulum condito, manducato. Quod ipsum I. Bontius de Indis Orientalibus memorat. Quo videtur quoque spectare illud Hippocrat. dictum lib. de Visu. Unum aut duo frustra prout maxima devorare potest de hepate bubulo cruda, in melle tineta exhibeto. Mihi utriusque enarrati remedii felicem subinde effectum videre contigit. Hisce potissimum remediis accedente tenui diætâ curatio absoluitur; modo æger à supra dictis causis externis & internis sedulo, diuque etiam restitutus sibi caveat, præsertim cum intus dominatur affectus, nervusque opticus dudum receperit fluxiones. Atque hæc quidem mala plenilunio imprimis ingravescent. Unde humores moti non parum augentur, quo tempore caputpurgia evitare præstat.

C A P. III.

De Spasmo.

Cum nihil fere moderatum sub hoc coelo corpora sublunaria recipiant, æstus & frigoris excessus haudquaquam evadunt. Unde fit, ut, sicut acutissimi & calidissimi, ita frigidi imprimis & Chronici morbi in Indiis magis sint familiares, quam in Europa. Et inter acutos quidem facile primus fatale hoc Spasmi genus, Græcis *τρεσμός*, Belgis *Teklem* nuncupatum: quod frequens admodum est, dictoque citius hominem stantem sedentemve invadit, & rigidum tanquam statuem, nunc Tetani, nunc Opisthotoni instar, tenet. (Hofman. Institut. lib. 3. cap. 86.) Ita ut per intervalla miserando spectaculo retrahatur & concidat. Vnde tandem fit, ut Spasmo cynico interveniente, ablataque respirationis ac deglutiendi facultate (ob convulsam credo diaphragma & œsophagum) terrificæ nonnumquam symptomata concurrant & murmur quoddam horridum, Epilepticorum ritu, exaudiat. (Vide Hofman. ibidem

paragr. 6.) Nonnulli vero tardius, citraque tot dicta accidentia corripiuntur, dentibus primum stridentibus, ore mox distorto, adeoque occluso, ut vi ac speculo ferreo effringi debeant si deglutire & respirare velint. Tunc quidem non raro suffocationis periculum incurrunt, excrementaque retinere nequeunt. (Hippocr. in Coac. præn. 355. ex vulnere convulsio lethalis.) Infestantur potissimum hoc affectu vel levissime vulnerati, Piscatores, Fabri, Pistoires: tum quod interdiu madidi ac sudore æstuant, ab ingruente nocturno frigore sibi non cavent; tum quod crassiori & veteri alimento assueti advenæ obstructions lienis graviores incurrant, indeque quasi novum & calamitosum Scorbuti symptoma nascatur. vide Sennert. de oris convuls. & Scorbuto. Tempestive itaque remedium adhibeas oportet, sin minus, ante quartam & vicissimam à convulsione horam, æger succumbit.

Primum, si nullum grave contraindicans obstet, confestim vena secanda est, mox acribus clysteribus, aliquoties reiteratis insistendum. Posthæc sudorifera ex Alexipharmacis, Theriaca, Diascordio, cornu Cervi & Rhinocerotis, bolo armena, exhibenda. Symptomata enim & curatio, malignum quid adesse testantur. Quod si protrahatur morbus, decocto Salsaparillæ, corticum Guajaci, Chinæ radicis, quæ *Iupicanga* dicitur, Sassafras, *Iaborandi*, *Betis*, *Nhambi*, aliarumque ejus generis, Brasilianorum indigenarum herbarum, succurrendum est. Hæc subsequantur balnea humida & sicca, suffimigia è stercore caballino, cum Benzoin, Anime & similibus aromaticis. Post hæc sudoribus alte absterfis, frictions validæ instituendæ sunt. Mox inunctio colli, spinæ dorsi, partiumque vicinarum succedat ex oleis & balsamis appropriatis, natis & exoticis. Æger perpetuo probe cooperiatur, calideque maneat in conclavi, corpore perpetuo sudore diffuente. Sæpe & modice cibetur, ob lapsum virium, bibatque calidum. Neque raro, si prædicta observentur, eluctatur; præcipue vero si febris, vel alvi quoque profluvium superveniat, quod evacuet materiam convulsivam translatam è nervis ad venas. (Hippocrat. lib. iv. Aphorism. 57. Spasmo aut Tetano vexato, febris si accesserit, morbum solvit. Et Coac. 358. Convulsiones autem derepente ortas febris solvit ac alvi fluxus.) Sin minus; medicusque ac ipse æger vel astantes officii immemores, vel levissimo errore, antequam materia peccans victa fuerit, commisso, certo certius de vita erit actum. Quod aliquando accidisse memini, ore arcte clauso, ac motu convulsivo immaniter per paroxismos, maximis cum doloribus & ejulatibus insurgente.

C A P. I V.

De Stupore.

INter Chronicos Brasiliæ morbos familiares est ille qui nervos tentat, altumque membrorum torporem inducit. Cujus naturam nemo, quod sciam, tradidit. Eum Lusitani appellant *Air*, quod ab aëris inclementia & ex incompleta obstructione, intemperieque frigida nervosarum partium oriatur. Pituita enim lenta & glutinosa, loco spirituum, nunc ex capite promanans, nunc è spinali medulla in artus destillans, facile nervos occupat ac tendines brachiorum vel pedum, vel utrorumque simul infestat: accidente refrigeratione non tantum nervorum, sed & venarum, arteriarum, carnis, membranarum, cutis. Id ex dissectione Æthiopis, ex hoc stupore dum viveret laborantis, animadverti, cujus nervi frigido & tenaci phlegmate obducti erant. Sensus non in rotum tollitur, pulsu existente exiguo & debili cum profundo & obtuso dolore, pondereque membrorum summo, ac cum titillatione subinde sensus oberrat. Stupentis sensus ac titillationis vera ratio ex Rod. à Veiga Comm. in Galen. de locis affectis petenda. A paralyti differt quod sensus hic perpetuo adsit, licet sæpe molestus. A Spasmo, quod convulsivis motibus utcumque destituatur, quia artus prolongantur non contrahuntur, humore frigido & humido in juncturas se insinuante, ita ut ligamenta & nervi inde laxentur. A Beribery distinguitur, quod hoc malo divexatis, membra minus contremiscant. Aliquando præter medullasam nervorum substantiam, membranosam quoque cum paroxysmis ac vehementibus doloribus tentari comperi, præcipue circa vesperam ac æstus maris vicissitudinem. Vsq̃ adeo invalescit hoc malum, ubi subjectum suum acriter invaserit, ut ob maximos atque continuos cruciatus, facultates omnes de tono dejiciat. Affectus potius ærumnosus ob diuturnitatem, quam lethalis per se, nisi forte recidivus ex alio morbo, ut sæpe fit, spirituumque defectus subsequatur: cum mentis & vocis interceptione, ad sententiam Hippocratis lib. i. de prædiction. Vocis interruptiones cum exsolutione, stupore detinente sunt periculosa, tum & illa quæ subito in utramque partem translabuntur. Multis enim ex obstructione morbis supernascitur, iisque præ cæteris succedit, qui mali judicii sunt & translatione symptomatica formidabiles fiunt. Quibus si accedant gravitates & acuti capitis dolores, convulsiones fieri solent, quod ab Hippocrate in Coac. confirmatum est. Citius evadunt ægri,

ægri, si febris accesserit, quæ non talis sit, ut frustra ciendo tenaces humores oppressionem faciat, sed acuta quæ nervos & musculos iis liberare, intemperiemque frigidam exsiccando corrigere valeat. Illis vero qui calori diurno aut frigori nocturno caput & lumbos derepente exponunt, solutione vel compressione pituita in nervos partesque vicinas labitur, ibique radices agit. Adeo ut paucos ante trium vel quatuor mensium decursum, quosdam ne anni quidem intervallo, restitutos viderim. Vix subito unquam, sed plerumque sensim & per gradus invadit magnus hic morbus, ac magnis generosisque remediis propulsari postulat, quibus defectus virium non raro contradicit.

Primo, aër non nisi à solis radiis repurgatus admittatur, ventus imprimis nocturnus, aura frigidiuscula excludatur, quod sudantibus illis maxime obfit, porosque permeando perspirationi resistat. Noctu aër suffimigiis tepescat. Potus sit vinum dilutum actu calidum vel decoctum ligni Sassafras nativi. Cibus optimi, sicci tamen esto nutrimenti. Aves montanæ, perdices, phasiani, palumbi, ceterique id genus alites tosti ægro exhibeantur. Si elixatis plus delectetur, rore marino, salvia, majorana & aromatibus condiantur. Allium quoque & cepas piperque Brasiliense, si febris non impediatur, atque evacuationes jam institutæ fuerint, adjiciantur, quæ ex jusculis & lacte caprino pota, robur addidisse ac multum profuisse memini. Semel atque iterum purgationes instituuntur ex Mechoacana indigena, quæ recens & succulenta sit, additis correctoriis è spica Nardi & Zinzibere, tum & stimulis ex Hermodactilis & coliquintide, si extractum Mechoacanæ in pilulas redigatur.

Ad hæc balneis & suffimigiis siccis potius quam humidis, nempe stercore caballino, cum thure, myrrha ceterisque similibus accensis ad decem plus minusve dies utatur. Mox post haustum decoctum Sarsaparillæ & Sassafras, altis frictionibus sudores abstergantur, collum, scapula, totaque dorsi spina ad focum fideliter inungantur: accedente adipe colubrorum indigenarum. Consultum quoque validissimo per cucurbitas corneas succu spiritus attrahere, tum imprimis per altas illas scarificationes partem affectam liberare. Tandem si necessitas urgeat, ferro candenti cutem pertundente, membra languida roboranda, lentaque nervorum pituita digerenda est. Convalescente ægro, noctes diesque partes affectæ ita oblectæ sint ut nullum aërem admittant, sitque exercitium & membrorum perpetua agitatio. Mira equidem tum tuendæ sanitatis ergo, tum in plerisque morbis sanandis, frictione & unctione frequenti incolæ præstant; illam in frigidioribus & chronicis, hanc in acutioribus adhibentes. Quæ remedia lubentes advenæ imitantur, & ut par est ex legibus artis, hæc & plura medendi Empyricorum genera moderantur. Quæ passim docet Galen. lib. 2. De sanitate tuenda, & Celsus cap. 14.

CAP. V.

De Catarrhis.

Rarissimis destillationibus veterani incolæ, creberrimis advenæ juvenes & pueri molestantur: Eaque vel à frigore nocturno, astricto & compresso capite: vel à caloribus æstivis, rarefactis carnibus exoriuntur. Quæ plurimas sæpe noxas vel per se vel ratione partis in quam fluunt, secum trahunt. Æstivo æque tempore, ac pluvioso oriuntur, humoribus capitis in fauces, quandoque in asperam arteriam partesque dissitas decidentibus. Quemadmodum enim omnia oppleti capitis symptomata in primigenia febre (teste Hippocrate & Galeno) statim enascuntur; ita non minus aliquando vis Solis ciere catarrhos animadvertitur, è cujus assiduitate maxima interdum mala oriri solent. Ut enim aquæ stillatitiæ, subtracto aut extincto igne, profluere cessant; ita catarrhus ab intensissimo solis calore suscitatus, non prius subsistit quam æstus deferbuerit. Hyeme pluviosa, perpetui redundantes humores viscera laxiora pervadunt, unde tusses, tabes præcordiorum, maxime vero ventriculi oppletiones, alvi que albi fluxus (qui cerebrales vulgo practicis dicti) cum phlegmate ex capite descendente, proficiuntur: (vide Aphorif. 30. lib. 7.) Quid quod ipsa nervorum paria, spinalemque medullam invadunt, quod humores oppido mobiles, partiumque facultates retentrices minus validæ in his terris deprehendantur. Maxime vero homines recens sanitati restitutos, recidive quasi iteratoque corripiunt Catarrhi, tanto impetu, ut omnes pene nervos occupent, unde cecitates in opticis, stupores & tarditates in sensoriis & motorii excitantur. Atque hæc omnia graviora oriri existima, si ventus è continenti oriundus ante diluculum, apertis sudariis caput & pectus frigido malignoque vapore subito feriat, transpirationemque cohibeat. Porro si quando contingat virilem vel senilem ætatem stillicidiis è capite, vagisque artuum doloribus (*Curimentos* vocant Lusitani) tentari, diuturni & curatu difficiles esse solent: qui tempore plenilunii, tum accedente & retrocedente mari, præsertim post solis occasum, exasperantur

usque adeo, ut missa causa, solis saepe symptomatibus occurrendum sit. Si utroque remedio scilicet purgationis & venæsectionis utendum sit, præcedat venæsectio ex Galeni præceptis, ut moti humores divertantur, fluxusque è cerebro excidentis sistantur.

Catharticis validis & cephalicis ex alto pituitam provocare, haud consultum habetur: sufficit enim instituisse unam atque alteram purgationem ex sequentibus catapotiiis, quorum confectio hæc est. Recipe Aloës Socotrinæ, Guttae Camboid. an. p. 3. Colocynth. Gummi ammoniaci med. part. aceto vini acerrimo dissolvantur, ponantur in vase vitreo ad solem, dein fortiter expressa & percolata materia exponatur rursus donec contraxerit consistentiam massæ pilularum, cujus dosis est à ℥j ad ℥j S. His si forte ruens humor refragetur & gravius periculum minetur à stupefacientibus, quod eximii sint in simili necessitate profectus, non ulterius abstinendum; quæ tamen cautius exhibenda, quandiu signa repletionis in capite & pectore apparent: nam tunc eorum loco sudorifera, frictiones & unctiones præferendæ: maxime vero, ubi acres destillationes viscera & membra jam diu obsederint. Recipe summities *Basourbina*, radices *Aninga*, *salsa do Praya*, *Betiis*, *Lauro silvestre*, *Iaborandi*, *malua d'Isco*, *Casca de Cepipira*, *folhas Iapoarandiba*, *Caaroba*, *Camara*, *Pimente silvestre longo*. Ex quibus, accidentibus foliis myrti, & radicibus *d'Araca*, balnea & fomenta concinnentur, partesque dolentes aliquoties laventur. Mox spiritu vini & thure liquefacto stupa aspergantur. Frictiones denique ex oleo Ricini, Chamomeli & Myrti Americani, in quo thus aliquandiu maceratum sit, instituantur.

Præ cæteris probatur linimentum, quod ex pinguedine vermium tostorum *Iarumai* & venenosa rana *Cotorá*, conficitur. Postea emplastrum ex præstantissimo Elemni gummi *Icicaiba*, nuce myristica, caryophyllis, rore marino, adipe capræ & pice, partibus afflictis apponendum. Quod ab empyricis & rationalibus, prospero eventu instituitur. Fonticulorum denique necessitas, si ullibi, his terris magna est, modo temporius, ob majorem humorum mobilitatem, inferioribus æque ac superioribus membris applicentur, quia veluti per cloacas, noxiam sentinam à nobilioribus partibus detinent, & æque existenti morbo quam præservationi valetudinis opem ferunt. Adde masticatoria, quorum principem locum facile obtinet *Iaborandi* decantata illa radix, quæ mane modice manducata, grato acore pituitam attenuat & educit.

Cibus sit temperatus ad caliditatem & siccitatem inclinans, totalisque abstinencia à Venere & Baccho. Ad hæc ab illa perpetua vicissitudine noctis atque diei sibi caveant, ne modo calor, modo frigus, quid moveant, quod incautis advenis familiare est. Probe regantur ut sudores fluant, ne ventus aut blandiens aura admissa fluxiones magis concitet. Postremo potus sit defecatus ex aqua fontana, quemque *Vbirae* cortices, sarsaparilla, sassafra, liqueritia nativa ingrediantur.

Cæterum cum cerebrum pituitæ esse fontem Medicorum princeps affirmer; eam partim gignit, partim calefactum, ut sæpenumero hic fieri solet, è toto corpore trahit, ac rursus in pulmonem demittit, eumque exulcerat aliquando, unde Tabes enascitur. Cujus peculiarem curandi modum operæ pretium duxi paucis addidisse. Cum enim non minus beato cælo soloque hic America tractus gaudeat, quam Italia vel Græcia, Galenum imitari lubuit. Qui ut tabidos ad Insulam Tabiam, ita ego ad saluberrimum montem mari vicinum, pulmone laborantes ablegare sum solitus, ædibus versus ortum apertis, Euroque expositis, occidentem vero spectantibus, obtectis. Quod quidem non mensibus pluviis sed æstivis fieri convenit, cum eximia illa aëris tenuitas & siccitas, pulmonis ulceribus amicissima, collapsis visceribus vitalibus robur restituat. Adde, quod præter aquam Olindanam à Sole excoctam, illa quæ circa Paraybam scaturit, sulphur nonnihil sapiens, admodum conducit. Accedit avium silvestrium infinita copia, lac caprinum, præ cæteris vero pulmenta, emulsiones, boleti, placenta è *Tipioca* exsiccantes & consolidantes, quæ reliquis alimentis medicamentosis facile palmam præripiunt. His addantur aquæ florum Aurantiæ & *Guabiraba*. Loco conservæ Rosar. illa quæ ex fragrantibus prunis & pyris granatensibus fit præstantissima, substitui solet. Navigatio quoque modica circa littus, cælo ac mari clementiori, animo & corpori proficua habetur ob motum aërisque mutationem.

CAP. VI.

De Prolapsu Cartilaginis Mucronatæ.

Morbus ille cujus Codronchius, Sennertus & alii videntur meminisse, *Spinela* Lusitanis appellatus, interque Endemios habitus, non infrequens in his terrarum oris grassatur. Fernellius meminit v. 1. Patholog. cap. 3. singultus orti ex compressione ventriculi à costæ extremo.

tremo. Hanc cartilaginem prolabi non posse, incurvari posse putat Hofman. Institut. pag. 494.

Corporis totius languorem inducit, cum dolore Stomachi, aliquando vomitu, summa respirationis difficultate, quæ ex refrigeratione pectoris musculorum, tum imprimis mucronatæ cartilaginis prolapsu & compressione oritur. Hinc mox ex dejectione appetitus magna virium imbecillitas subsequitur, & atrophiam minatur. Chronicus est morbus & frigidus, non tamen lethalis, nisi ex accidente, paulatimque invadens & cognitu in principio difficilis.

Hispani Empyrici primum, ut putant, ejus signum ex inspectione & contactu colligunt brachii ægroti, in quo si valvularum instar nodos comperiant, morbum hunc adesse pronuntiant. Differt ab oppilatione cachectica, quod pectoris hoc vitio molestati, vultu tamen si dejecto & tristi, non tamen decolore & livido sint, nec pondus aut duritiem utriusque hypochondrii sentiant: tum comedendi quoque concupiscentia primæque concoctionis instrumentum langueat. Frequentius forte est, quod pauci sententiam Celsi lib. 1. cap. 2. tam stricte observari debere existimant, quando ait. Si quis interdiu se implevit, post cibum neque frigori neque æstui neque labori se debet committere. Pectore enim denudato in publicum prodire, ventoque se exponere nocturno, pectoris, & ventriculi refrigerationem & coctionis defectum causatur. Curatio autem discutientibus, calefacientibus & corroborantibus, tam internis quam externis absolvi postulat. Interna sunt pilulæ stomachicæ, Tabellæ diarrhod. abbat. Aromat. & similia. Vinum generosum & guttæ aliquot Balsami de *Copaiba* dissoluti: decocta Salsaparillæ Sassafras, cum semine Anyfi & Cinnamomo, pugilloque pulveris *Xhambi*. Juscula, quibus utitur æger, croco terrestri *Fructu*, pipere Brasiliensi sativo & silvestri, & si nihil impediatur, capis atque allio condiantur.

Externa sunt, cucurbitulæ siccæ multoties reiteratæ, mammarumque regioni appositæ. Mox stomachi & pectoris inunctiones ex oleo cortic. aurant. Artemisiæ & Mentastri. Scutum dein stomachale, ex herbis corroborantibus; atque confortans tandem emplastrum succedat, quod sit compositum ex decantato illo gummi *Teicariba*, ovorum vitellis, croco, oleo de *Copaiba*, balsamoque *Cabureiba* admixtis.

Non indigna observatu topicorum & externorum omnium remediorum necessitas, quorum insignes effectus videre est etiam ab ipsis morborum principiis: tum quod eorum efficacia cutis & carnis poros patentes altius penetret, quam in frigidioribus regionibus; tum quod viscera nobiliora in morbis admodum languentia, cerotis & inunctionibus refocillantur, viresque manifeste acquirant. Cucurbitulas quoque corneas, quæ per exiguum foramen solo suctu ex alto trahant, omnes pariter incolæ felicissimo successu applicant. Ego tot prosperis effectibus motus, usum earum Chirurgis nostris commendavi, iisque in colicis cruciatibus & ventris fluxibus sanguineis sistendis, atque principio atrophie membrorum occurrendo, insigni profectu sum usus.

CAP. VII.

De Obstructionibus Viscerum Naturalium.

VBique terrarum conservatio humani corporis, inter alia in circulatione sanguinis motuque perpetuo, intra Tropicos, ut plurimum, vehementiori consistit. Qui si inordinatus, pertinacior plerumque & graviores vel obstrukciones vel fluxus concitare solet. Hinc sanguinei illi ac perniciosi ventris fluxus non immerito Indiarum pestes habentur, cum inter morbos acutos nulli tanta vehementia grassentur, aut plures mortales è medio tollant. Qui quoniam ex variis causis, potissimum vero ex impedita transpiratione primam originem trahunt; de frequentioribus obstruktionibus, quæ visceribus naturalibus superveniunt, antequam ad fluxus descendo, pauca præmittam. Mesenterium, Hepar, Lien & Intestina, à ventriculo multa patiuntur mala, qui, licet per se tot morborum causa non sit, tamen ab intemperantia vivendi toties tentatus, vegeto suo calore tandem destituitur, crassisque ac crudis humoribus obstitus, officio rite fungi non potest. Neque ventres hyeme in his terris calidiores, sicut in Europa, testante Hippocrate, sed frigidiores potius sunt, multoque humore abundantes ob crebras pluvias aëremque calidum & humidum, ac proinde pauciori alimento indigent. Juvenes imprimis adventitii, maximopere hoc malo affliguntur (veteranos enim obstruktionibus rarius infestari videas) tam ob saburram cacochymicam, recens ex itinere secum delatam, quam, quæ ex immoderato fructuum crudorum, tum cibi potusque fœculenti & compositi immodico usu contrahitur. Enimvero promiscua multitudo, nunc necessariis ad sex res non naturales destituta, modo eisdem abundans, facillime obstrukciones incurrit. (Optimis namque cibis & plurimi nutrimenti supra modum assumptis morbos frigidos gene-

generari, experientia & ratio docent.) Potu vilissimo ex sacchari fecibus & aqua confecto, tum vino ardenti ex eodem potu concinnato, avidissime se ingurgitant, unde ebrii saepe ac astuantes, totique sudore diffuentes, humi procumbunt, ac malignis vaporibus ex terra ascendentibus corpus denudatum per integras noctes exponunt. Quo fit ut venis arteriisque corporis oclusis, circulatio & perspiratio illico cessent, moxque tonus ventriculi & robur Hepatis enervetur. Unde debilitas ex intemperie frigida cum multo labore & lassitudine spontanea, tantaque nausea succedit, ut ferendis cibis ac medicamentis impares saepe existant. Cui si forte initio non succurreris, consuetam perspirationi viam aperiendo, visceraque exonerando & roborando, hæc mala subsequi videas, manente tamen priori calamitate. Chylus siquidem crassus & crudus, quia minutissimas venas mesaraicas permeare haud potest, eas obstruit, suumque jecinori, intestinis, cæteroque corpori, non quam debet, sed quam potest, ministrat. Hinc functiones naturales impediuntur & ob diaphragmatis sympathiam, ex pondere Hepatis & Lienis enatam, magna comitatur respirandi difficultas: accedunt sudores præterea frigidi in partibus superioribus, summus virium languor, durities atque murmur utriusque hypochondrii, denique ex ventilationis defectu febris & sitis. Quid, quod suffusio flavæ bilis ex schirrhoso & obstructo Hepate prognata saepe se jungat, sicut de India Orientali (cum qua America plurimos morbos habet communes) testatur Iacobus Bontius. Unde tandem hydrops non solum sed Metastasin Phrenitis subsequuta fuerit, manente dejectione pul-tacea & stercorosa à bile in venas regurgitante. Si quem singulari naturæ beneficio à tot ærumnis vindicatum constet, hoc per liberale alvi profluvium & biliosum nonnumquam contingit: hinc enim obstructions fluxu tolluntur. Sed antequam ad ipsam curationem, quæ medicamentorum adminiculo fit descendas, optimam & strictam dietam per multum temporis instituas. Illa potissimum sit ex cibo recenti, partiumque tenuium ac digestu facillimo. Potus sit aqua fontana. Venæsectio si non febris præsentis respectu, saltem futuræ confert. Quippe causa morbi remota licet frigida habeatur, complicata tamen & composita eousque calores concipit postmodum, ut Hepatis quoque inflammatio merito extimescenda sit.

Blandioribus primo medicamentis incidentibus & aperientibus, ne vires deiciantur, tormina cruditateque ex alto provocentur, insistendum, ut sunt radices herbarum *Acaricoba*, *Iuripaba*, *Caapomonga*, *Pagimirioba*, *Papyrapecu*, *Alcacu*, *Aguape*, *Araca*, *Aguaxima* coctio. Limonium & *Ibiracæ* unde aposemata ex arte conficiunt, & aliquandiu reiterata felicissimos effectus edunt. Ventriculi debilitati, emplastris Stomachicis ex gummi *Icicariba* & melle filvestri per os exhibito, succurrunt incolæ, si febris absit. Denique vinum in quo dragmæ duæ radices Ipecuanha maceratæ fuerint: tum castaneam nucis *Anda* ægrotto propinant; ut tuto materiam præparatam exturbent per alvum.

Quoniam vero de iis morborum causis, quæ ad Scorbutum quoque faciunt, egi, pauca hæc de ejus curatione addam. In Mari potius quam terra viventes affici hoc malo solent, qui missis salitis, rancidis & fæculentis cibo & potu, solo cibo potuque recentioribus, fructibusque hortensibus restituuntur. Inter hos primas tenent nuces quas *Cocos* appellant, quarum liquor, medullaque præterquam quod gulæ lenocinentur, salutis profunt, ut & mala aurea, citrea, eorumque succus recens, melones aquatici, Tamarindi, *Caraguata*, *Guaia*, *Ananas*, *Murucuja*: Brassica denique marina ut portulaca, recens conditæ aceto, admodum conducunt. Potus sit ex aqua fontana, Limoniis & Saccharo. Accedat corporis motus quam possibile fuerit. Atque his solum remediis, missis cæteris pharmacis, paucorum dierum spacio, si non cum aliis compositus sit gravioribus obstructionum morbis, pristina multi sanitati redditi, corporis vigore vel cum Athletis certarunt.

C A P. VIII.

De Oppilatione Hepatis & Lienis.

SI quis morbus popularis, hæc sane est oppilatio hepatis & lienis, quæ vere endemia cenferi debet. Est nutritionis defectus cum angustia pectoris, difficilique respiratione & lassitudine spontanea, ex obstructione hepatis & lienis orta. Nullus Chronicorum in nosocomiis nostris hoc ipso frequentior, præcipue mensibus pluviis existit. Clam gliscit & paulatim invadit morbus, unde difficulter saepe ejus principium cognoveris. Per se haud semper lethalis, nisi forte mora diuturniore hydropem comitem aut subsequenter habeat, aut alium quenquam recidivum secum trahat. Sicut morbi articulares, nisi opulenter viventes invadere amant, & ob id ægritudines divitum appellari solent; ita hæc oppilatio, duntaxat penuria pressos molestat. Milites macie confectos ac mortua veluti corpora passim incedere videas vultu decolore & pallecente, adeoque in cibum inhiantes, ut perpetua fame eos laborare credas.

Stoma-

Stomachus siquidem debilis, iustoque calore destitutus, facilius congerit, quam feliciter digerit, suoque munere rite fungi non potest, unde prima concoctio impedita, & chylus obstructo mesenterio male distributus, à secunda in Hepate corrigi non potest. Hujus mali causa antecedens potissimum est frigus intromissum, perspirationem & circulationem sistens, composita tamen & mixta, ex dissoluta & inordinata vivendi ratione. (Aërem pro respiratione attractum, non minus ventriculum & intestina ingredi, quam pulmonem, eleganter probat Hofmannus Institut. pag. 354.) Fit enim plerumque ut viatores longo tempore exhausti, intensissimoque Solis ardore æstuant, ad gelidissimos lacus vicinos properent, sitimque immodicis haustibus extinguant. Quibus ubi ad Oinopolium ventum est, potum *Garapa*, ejusque extractum sive Spiritum affluentius superbibunt, frigida calidissimis miscentes. Quo fit, ut visceribus, & præcipue naturalium nobilissimis, non exiguum damnum inferatur. Præter hæc, putrescente, mucida ac difficilioris concoctionis carne, larido item olente & rancido vescuntur. Pectore & ventriculi regione semper detecta, sudoribusque diffuentes humi procumbunt, pluviis insuper ventoque nocturno se exponunt. Quid mirum si Lien officii immemor, Jecorisque tonus lædatur, & viscerum horum valde obstructorum pondus, diaphragma deorsum trahat, & liberum illius motum impediat. Unde mox respirationis ac ventilationis defectus existit. Ex quo imperitiores præcipuam & primam mali causam pectori attribuerunt; quamvis non injuria videri possit pectus per consensum laborare, ex nimis interrupta & difficili respiratione. Videatur locus notatu dignus apud Galenum 4. de locis affectis, cap. ult.

Signa manifesta existentis morbi sunt ex colore livido, lassitudine spontanea, respirationis defectu, visu vitiat, temporum ac colli arteriis plus solito pulsantibus, duritie atque ardore utriusque hypochondrii & febre lenta. Quamobrem cum similem in Scorbuto habitum cachecticum, iisdemque remediis aperientibus & aquas ducentibus curari à selectioribus practicis testatum sit, quis dubitet hunc affectum non simul componi ex Scorbuti quadam specie.

Quod si radices egerit malum, annum circiter, aliquando etiam longius durat, rarissime senes & viros affici videas. Infantibus, puerisque advenis imprimis, æque infestus morbus ac juvenibus; illis penè nullam eluctandi spem, his meliorem plerumque relinquit.

Ego, sicut in multis aliis, ita in curatione hujus morbi, consuetudini & disciplinæ hujus regionis me subicere sum coactus, eo tamen moderamine, ut diætã pharmaciam exciperet. Nam quicquid etiam viri peritissimi oblucentur nihil tamen antiscorbutica & hydragoga aut certe parum proficiunt; quod semina mali relicta postea morbum denuo repullulare faciant. Cæterum incolæ antequam ad medicamenta generalia descendant, per octo aut decem, plus minus, dies certam vivendi formulam ægris præscribunt. Primum in locum edirum ac salubriorem concedere jubent, ædibus qua meridiem & occasum spectant probe obtectis, & vento austro excluso. Ad hæc variis lacticiis & acetariis ex portulaca imprimis & Soldanella recentibus, carnibus denique bene tostis vesci, aquam fontanam, cum vel sine semine anisi & liquiritia bibere: ante omnia motum corporis, quod ob difficiliorem respirationem sedentarii sint, injungunt. Atque hæc omnia toto curationis tempore, quæ circiter duorum mensium intervallo absolvitur, rite observari imperant. Diætã hoc modo instituta, robustioribus Animonium vel vitriolum Romanum porrigunt, quibus succedunt syrupi præparantes ad incidendam materiam: Dein ipsius mali quasi antidotum per triginta, quandoque quadraginta dierum spatium concedunt, prout morbi pertinacia & ægrotantis natura exposcunt. Recipe pulveris *Vbiracé* (cujus quoque pugillus simpliciter tempore intermedio ex ovo forbili prodest) Scoriæ ferri an. ʒij. milii Indici ʒj. fabarum minorum, cucurbit. amar. sem. & pulpæ, foliorum Senæ an. ʒj. Quæ minutissime trita inque pulverem redacta exhibentur ad ʒj. mane & vesperi tantundem pulmenti è *Tipioca* cum Saccharo. Quibus vires paulatim restituntur: exercitatione corpus fatigant, quotiescunque dosin præfati pulveris assumerunt. Mox restituti à cursu, epulis facilis concoctionis & digestionis iisque recentioribus se refocillant.

Præterquam enim quod in omni medicamento quod chalibem vel ferri Scoriã recipit, motus corporis conducere videtur; ita in hoc morbo præcipue, in quo facultates naturales sunt oppressæ necessario requiritur; secus enim statim à pulvere sumpta, de onere conqueruntur ægri; tum quod utræque illæ excretiones urinæ & sudorum minus suscitentur.

Chalybis usus laudatur à Celso lib. 4. cap. 9. Etiam sine subsequente motu vel exercitio chalybs in lecto cum fructu ab ægris assumitur. P. Zacchia de mal. hypochond. pag. 138. Sudorem non convenire in usu chalybis, idem eodem loco dicit. Tum quoque lienem per lotium vix expurgari posse probat Septal. 7. caut. 62.

Mirum forte videbitur nonnullis, remedio hoc populari, tam gravem morbum radicatus extirpari posse; verum cum basis medicamenti sit chalybs & cortex *Vbiracé* (quod est Guajacum Brasil.) quorum hic primo gradu calidus, tenuium partium, dulcis &

aromatici saporis, mēfaraicas & Hepatis vias valide aperit; ille lentos in omni viscerum oppilatione humores incidens, maximeque lieni sit destinatus, merito cæteris remediis præferritur.

His itaque omnibus accurate observatis, plurimi convaluerunt. Nisi forte aliquid pejus in hepate delitescat; quod accedentibus reliquiis & debilitate viscerum, recidivam faciat. Quapropter consultum, ut sublato mali fomite, morboque expugnato, ex artis præscripto, decoctum Salsaparillæ simplex, dictis religiose observatis, aliquandiu exhibere. Tamen si autem hæc medicamenta eorumque utendi methodus, neque ratione, neque experientia, destituta sint, & minime improbanda; necesse tamen ad rationis amissum ea exigere, & nonnihil inventis addere vel tollere.

C A P. IX.

De Hydrope.

CUM multi sint morbi in hac alterius mundi regione nobis cum Europæis communes; tum illum inter præcipuos referendum censeo, qui aqua intercus Latinis dicitur, pueros atque juvenes præcipue infestans. Illis enim præter requisitas cæteras causas ex imperita educatione & transpiratione impedita, his ex vivendi intemperantia aquisque palustribus viscus illud sanguificationis affligitur, omnisque generis hydrops vel primario inducitur, vel secundo aliiis morbis ut Cachexiæ, Ictero, Dysenterii, quartanis febribusque acutioribus male expurgatis, ut Hipp. passim comprobatur l. de affect. succedit. Quemadmodum omnes hepatis affectus in hisce Indiis facilius & crebrius quam in frigidioribus plagis generantur; ita non adeo infeliciter curationem recipiunt ii qui non ex alio morbo nati fuerint. Facilius tamen quam cæteri morbi recidivam patiuntur. Hinc cautio in prognosi & curatione exsurgit, secundum illud Hipp. effatum. Hydrops qui Medicinæ revenit ac concedit, desperatus est: præcipue si ex alio morbo, quod sæpe fit, profectus fuerit. Quippe si atonia hepatis vel scirrhus; extinctio item caloris sanguifici; omnes denique alienatæ vel impeditæ virtutis sanguificæ causæ inferantur, multum quidem solatii ea remedia ægrotanti tunc conciliant, quibus abdomen & pedes detumescunt: sed cessante Medicina (à qua necessitas fractæque vires sæpe nos recedere cogit) morbus à perennitate causæ morbificæ renascitur. In cadaverum dissectione, eorum imprimis, qui ex Anasarca aut Ascite laborantes interierant, quandoque hepar colore albicante rimisque fatiscens reperi, ne vestigio quidem sanguinis in jecinore apparente. Vnde facile liquet quæ spes aut desperatio Hydropis à visceribus captanda sit. Contrarium vero non raro contingit, si à vitio solum tertie concoctionis, ut vocant, malum hoc cadat in subjectum visceribus bene moratis, cæterisque requisitis præditum. Tunc enim & per cognitæ & latentes vias insperatæ excretiones, naturæ & medicamentorum virtute, tum per alvum utramque felicissime; tum per circumferentiam corporis transpiratione recuperata, egeruntur. Quas vias si sponte sua natura inveniat, non exiguum solatium ægrotanti præstat, quod verba Hipp. in Coac. de Hydrope c. XIX. sentent. VIII. comprobant. *Iam vero ineunte Hydrope, si aquosa incidat diarrhæa cruditatis expers, morbum exolvit, secus enim ager non morbus tollitur.* Si vero medicamentorum adminiculo opus, consultius hoc per Perirrhæam quam diarrhæam instituitur, quoniam difficile est excretionem illam hydropici humoris susceptam, ex lege critica per intestina perficere. Tum alvus, arte liberaliter mota, merito in his terris suspicionis plena habetur, quod in diuturnum imo lethiferum profluvium non raro degeneret. Perirrhæa tutius aquæ educuntur; tum ob majorem in visceribus pororum apertionem; tum ob eximiorum medicamentorum indigenarum affluentiam, quæ aperiendo, siccando, astringendo mirabiliter sane curationem absolvunt. Quippe non raro contingit, ut sola radice diuretica *Caapeba* (in tractatu simplicium dicta) ex vino vel aqua *Paraybensi*, subinde ægro propinata, latex intercus fuerit eductus. Idem præstant mirabilis Peruanæ, *Caapomonga*, arboris siliquosæ radices, *Laborandi*, Sassafr. Carcaparill. liquiritiæ, radix quæ Chinæ dicitur, cortic. Limoniorum & prunorum Granatensium, radices *Iuripeba* & *Malva d'Isco*. Quibus nativis utpote recentibus & validissimis, plus confidentiæ quam exoticis effatis & ad nauseam sæpe reservatis, ponendum est. Theriacam & alia ejusmodi quæ per sudores dissolvendi & educendi vi polleant exhibuisse oppido conducit, quod per laxiores abdominis & viscerum poros multi evaserint. Alvus purgatur commode sequentibus remediis. Pillulis Panchymagogis nostris supra descriptis, quæ Guttam Camboid. recipiunt; Nec non Mechoacannæ recentis vel fœcula, vel extracto. Quorum ulteriorem præparandi modum videre est in capite de fluxu albo. Balnea conducunt quæ parantur ex foliis piperis longi, mali aureæ, *betel*, artemisiæ, salviæ silvestris, *Camara*, *Basourinha*, lauri silvestris, althææ, *Albahaca* *Iaboarandiba*, aliisque quam plurimis. His adstringentia addi solent, ut sunt *Cebipira*, radices prunorum & pirorum Granatensium, fructus & folia Myrti Silvestris. Inunctiones ex prædictarum herbarum oleis instituuntur. Accedit oleum ex corticibus Auriac. & citri destillatum, quod

quod valide corroborat & digerit. Non exiguo quoque commodo Paracenthesis, quæ maxime asciti convenit, solet institui, idque ex lege Magni Præceptoris, ubi sexto Epidemion. *Aquosof cito secari debere præcepit.* Quod per epicrasin ter quaterve uno die, mediantibus perpetuis corroborantibus fit. Sin minus ob virium jacturam licuerit, pedibus ex leucophlegmatia tumens, cutis supra & infra talos, inciditur. Plurimi ex ulcere in crure, modo sponte orto, modo igne comparato, curantur. Multis denique profuit navigatio, vomitusque à motu aliquoties concitatus mediante Pharmacia & diata convenienti, aërisque siccitate perpetua.

Cæterum Herniæ in ventrem inferiorem, præcipue vero in scrotum descendentes, non raro hydropum comites sunt. In expeditionibus per aspera & confragosa loca milites armati iter facientes hanc calamitatem incurrunt: mox fracti, toto corpore æstuant, frigidissimam restinguendo calori affluentius hauriunt; somnumque sub aperto Jove capiunt. Hinc status generantur, & peritonæum nonnunquam rumpitur. Ratio vero curandi eadem quæ in Europa, fomentis scilicet, inunctionibus, ligaturis & similibus.

CAP. X.

De Lumbricis.

Quam nihil in hac orbis parte à putredine sit liberum, omnes quicumque sub zona torrida vivunt experiuntur. Unde insectorum, maxime vero vermium tantus proventus, ut nihil propemodum intactum ab iis relinquatur. Eodem modo cum Microcosmo se res habet, quem non minus quam totum hoc universum, varii generis vermes identidem exagitant, tamque viscera intus puerorum juxta ac adultorum; quam forinsecus vulnera atque ulcera, à calido & humido ambiente, miris modis infestant. Hi Chirurgorum opera, quæque vulnera & ulcera mundificant, profliguntur; illorum curationem perficere, totque latentes hostes exturbare, leve non est, propter ingentem conceptæ putredinis propagationem. Hinc febres graves, ne dicam & malignæ, generantur, aliaque symptomata subsequuntur. Quippe non solum ano & intestinis familiares, sed sæpissime quoque ventriculo reliquisque visceribus nobilioribus vermiculos innasci, anatome notum fecit. Qui cardialgias, deliquia animi, palpitationes cordis, stridores dentium & horrores nocturnos inferunt. Unde fit, ut his malis divexati, cachexia, multoque halitus foetore, viva veluti cadavera, vix mortem effugiant, nisi forte ipso morbi initio summum studium adhibeatur. Theriacam, non infimæ alias dignitatis, ob febrium incendia raro admittendam censent. Barbarorum æque ac nostrorum usitatissima ac præcipua remedia sunt, recentes fructus acidissimi *Caraguata* dicti, eorumque liquor destillatus, idque exigua quantitate cochleari exhibitus, ob vehementiam addito mellis silvestris parum. Semina citriorum recentia ex syrupo Arantiorum & *Caraguata* propinata, multum prosunt. Olei arantiorum & Citriorum præstantissimi, quod ex corticibus per alembicum elicitur, guttulæ quinque vel sex cum dictis syrupis, vermibus tum cardialgiis ventrisque torminibus contrariantur. Laridum recens ano immissum, si lumbrici in intestinis inferioribus hæreant, eos expellit. Dein nuces arboris *Angely* ab indocta multitudine valde commendantur; sed quia nullam in hoc efficacissimo remedio observant Dosis, simul cum lumbricis, vitam infantibus aliquando intulisse memini. Licet autem à quibusdam animantibus instinctu naturali, ut & ab Indis & rusticis validioribus atque ætate provectioribus tuto contra hæc & alia mala expetatur, tamen, ob indomitam vim, iusta dosis ac præparatio requiritur. Nimium siquidem est, quod dimidium scrupuli excedit, sicut postea suo loco latius demonstrabitur.

CAP. XI.

De Ventris Fluxibus.

Viscera naturalia oppilata, ac toties ab humoribus qualitate & quantitate peccantibus la-cessita, tandem exonerationem moliuntur. Et tunc quidem fluxus varii pro diversitate partis affectæ & naturæ humoris vel bene vel male morati, sequuntur. Unde vel critici, vel symptomatice judicantur. Sicut enim ex intemperie ventriculi & chylosificationis frustratione, symptoma Lienteriæ se prodit, & fluxum hepaticum læsa hepatis substantia & venarum mesaraicarum regurgitatio profert: Præterea sicut intestinorum eorumque venarum erosio, ulcus dysentericum; ita ani exesio inflammationem & putredinem causatur, quæ *Bicho* Lusitanis dicitur. Adhæc orgasmus acerrimi humoris ex aëre & fructibus calidis & humidis prognatus, choleram, multasque colicas passiones producit. Horum omnium proximæ & immediata causæ impeditæ transpirationes vel obstructions non sunt; sed illorum potissi-

mum qui diarrhæ & fluxus alvi vocantur. Sin vero ab aliqua acrimonia & malignitate materiæ morbificæ, vel atonia partium incidant tales, qui Dysenteria fluxus hepatici vel cholerae appellantur, symptomatice habentur. Diarrhæa simplex, vel ex arte, vel per se facile & cito curationem recipit; sin minus in peiores fluxus degenerat, qui vel ex calida aut frigida materia oriuntur. Qui ex frigida, album alvi profluvium sine febre vocatur (excipitur autem ille quem Galenus ab adipe, à calore igneo liquefacto proficisci testatur) quando nimirum crudus ac pituitosus humor perpetuo delabatur, ægrumque absque magno dolore paulatim languescere facit. Atque hic quidem fluxus omnem promiscue ætatem, hyberno potius quam æstivo tempore infestans, ad multos sæpe menses, nonnunquam ad annum durat. Tamen sine febre minusque lethalis sit quam ceteri, non inter eos censi debet tamen, quem Hipp. in prædict. 1.2. f.2. mitem & parum durabilem esse tradit; quod hic diuturnus & difficilis admodum deprehendatur. Cum huius mali causa sit cruditas pituitosa redundans ex frigore, quæ transpirationem & circulationem impediât, collecta, & à præcipuis corporis partibus ad intestina abeat, curatio primo à clysteribus abstergentibus qui mel silvestre imprimis recipiant, incipit. Interim corpus syrupis aliquandiu similibus præparatur. Dehinc ad radicem *Ipecacuanha*, tanquam ad sacram anchoram, confugiendum, qua nullum præstantius aut tutius, cum in hoc, tum in plerisque aliis, cum vel sine sanguine, fluxibus compescendis, natura excogitavit remedium. Quippe præterquam quod tuto & efficaciter tenacissimos quosque humores per ipsam alvum, sæpissime autem per vomitum ejiciat, & à parte affecta derivet, vim quoque astringentem post se relinquit. Non enim vomitus solum sponte superveniens, ut ait Hipp. Aph. 1.5. l.6. sed & arte concitatus, sub eodem Aphorismo comprehendere potest. Illud vero hoc modo perficitur. Dragmæ duæ Radicis *Ipecacuanha* in ʒiij. vini coctæ, vel per noctem macerata, cujus infusum cum vel sine oxymelis ʒj. exhibetur. Postridie semel atque iterum pro re nata, secunda imo tertia ejus decoctio repetenda, tam quod ægri debiliores eam facilius ferant; quam quod astringentia ejus vis tunc magis efficax appareat. Cæterum nuces *Pinhonis* (quibus vulgus imperitum non tam utitur quam abutitur) cum vehementer per vomitum & secessum exturbent, si ex præscripto exhibeantur, haud exiguum commodum præstant. Rec. nucleos sex vel septem, ablata tam interiori quam exteriori tunica, conterantur amygdalarum instar pro emulsione, addito momento sacchari & fol. sen. ʒj. vel ʒjss. seminis anisi ʒss. in pulverem trita misceantur, fiatque pastillus in furno siccandus. Sic nuces *Anda*, quarum nuclei quam *Pinhonis* prædicti benigniores, etiam citra ullam præparationem, dignitate illis non cedunt. Dein ol. de *Copaiba* guttæ aliquot saccharo dissolutæ, ori ex ovo forbili, sive ano per clysterem immittuntur. Quod si remedia hæc enarrata, forte non in promptu sint, eorum locum *Mechaocanna*, vel pugillus seminis Ricini Americani in spiritu vini macerati, supplere solent: hoc siquidem humorem vitiosum ac redundantem fortius, illud vero benignius educit. Non parum quoque hoc morbo exhaustos reficit decoctum ligni *Cacaranda* & *Sassafras* indigenum. Accedant juscula gallinarum addito aromatum momento ovi vitello, atque imprimis croco terrestri *Vrucu*, quæ virtute & tinctura ipso croco non multum inferior. Emplastrum super ventriculo imponatur ex Gummi *Iticariba*, balsamo de *Cabureiba* & *Copaiba*, vel ex pasta de *Tipioca*, vino de *Acaju*, pulpa item prunorum *Araca*, flore *Nhambu*, atque duobus ovorum vitellis. Adhæc tosta potius quam liquida aut frixa alimenta eligat, idque sæpe & parum. Vinum non aquam bibat, eique indantur guttulæ aliquot olei cort. arant. præcipue tum, cum ventris cruciatus instar colici, adsit, quem vesparum quoque (*Mariposas* Hispanis dictæ) nidus ex vino potus, vel ventri impositus, clementer mitigat. Idem feliciter præstant Herba castæ sive mimosæ in aceto frixæ. Quando necessitas ad magis corroborantia & astringentia compellit, his & similibus remediis quæ Brasilia profert, utendum. Summitates fructuum *Bacoba* aut *Banana* semitosta aut arefacta ex vino rubello vel vino de *Acaju* & immaturo pomo *Ianipaba*. Testæ testudinis fluviatilis tostæ rasuram & corallum album maritimum omnes incolæ in hoc fluxus genere, felicissime propinant, quod valide astringant. Idem præstant jecur caprea tostum & ex arte exhibitum; & castanea celeberrimæ arboris Cedri Brasiliensis.

CAP. XII.

De Tenesmo.

Cum omnia quæ ad ventris fluxiones spectant, in examen revocasse necessum sit, operæpretium duxi, ea quæ circa Tenesum, (Belgis *Dijpploop* / Lusitanis *Pucho* dictum) cottidie observavi paucis exhibere. Morbus nimium familiaris & merito formidabilis prægnantibus, quod foetum simul cum foeta, misere extinguat. Irritus enim hic conatus ex quovis acri & ulcerifero humore ano adhærescente natus, nullam aliquando nisi spumæ vel sanguinis

guinis aut puris excretionem comitem habet. Quibus, si oculi nictantes, inquietudines, cruciatus, longæ vigiliæ atque excubiæ nocturnæ accedant, tunc ægre finiri solet. Ex aliis subinde dysentericis fluxionibus nascitur hic morbus, quibus medetur ac finem imponit, curatuque tunc est faciliior, cum tantum sint reliquiæ & sanies ulceris intestini recti. Interdum vero ex pituita acida & bile mordaci dysenteriam præcedit, quæ si non exturbatur, eam lethalem efficit. Quemadmodum enim omnes morbos successione deteriores fieri constat, ita præcipue hunc ob iacturam virium & dolores prægressos. Quando ex superioribus ventris partibus, videlicet ventriculo, mesenterio & intestinis materia cruda delabitur, præter incessiones & reliqua quæ anum respiciunt, causa fovens revulsione per vomitum tollenda, idque præstantissimo atque usitatissimo illo remedio, Radice *Ipepahuanha*. Eadem porro curandi ratio fere circa externa, quæ est in sanguinis profluvio, eaque humidis suffimentis & fomentis astringentibus tepefactis ex foliis arboris *Aroeira*, *Araca*, *Acaja* & similibus, si protuberet aut hiet anus, si ulcus adsit, sacculis ex lacte, semine psyllii & cydoniorum, *Bafoure* summitatibus ac malvæ floribus, instituitur. His enim, tum intus tum foris continue admotis, multum promovetur; quippe quod symptoma ipsumque adeo morbum tollunt. Allium quoque assatum, si causa plane frigida, cum successu admovetur. Somnus qua fieri potest, concilietur; primo pulvis ex *Carima* & hordeo. Quibus si minus provocetur, lenocinia soporifera addenda sunt, interponendo clysteres abstergentes. A motu quoque & exercitio corporis abstinendum, quo spectat illud Celsi consilium haudquaquam negligendum: *Cum in omni fluore ventris, tum in hoc præcipue tenesmo, necesse est, non quoties libet desiderare, sed quoties oportet, ut hæc ipsa mora in consuetudinem ferendi oneris intestina deducat.* Si tandem astringentibus remediis internis fluxibilibilem humorum cohibere conducatur, præter succum stillatitium pomi *Ianipaba* immaturi, rasura insuper ligni sancti Brasiliensis, alias *Iacaranda*, ut & nuclei fructus *Gueticaroi* triti & jejune ex convenienti liquore hausti, eximie prosunt.

CAP. XIII.

De Cholera.

Perniciosus nec infrequens his quoque regionibus est fluxus ille qui Cholera dicitur. Morbus semper symptomaticus & vere acutus, ab aëre calido & humido, corpus perpetuo ambiente, immodicoque fructuum fugacium & horariorum esu proficiscens. Omnem ætatem omni anni tempore infestat. Æstate tamen ab æruginosa porracea atque æstuante bile, potu calido intempestive accedente, juventutem vehementius exercet, cum subita quadam spirituum effusione ac lypothymia ex tetris & fuliginosis vaporibus orta; adeo, ut si ante viginti quatuor horas non evadant, succumbant. Quod ex manifesta diagnosi constabit, si nimirum pulsus debiliior, aut impedita respiratio, exteriorum membrorum, tum sudorum frigiditas, summum interiorum circa cor incendium, convulsionesque interveniant. Hunc humorem efferum & quasi orgasmo ad superiora & inferiora delatum compescere, res profecto haud exiguae difficultatis est. Primum ad ea remedia quæ cor, ventriculum ac intestina modice refrigerando & astringendo corroborant & furorem acerrimæ bilis retundunt, confugiendum. Corpus enim evacuare (etiam invita Plethora & Cacoehymia) quamvis benigne, periculo non caret; tum quod vires collapsæ atque exhaustæ, ulteriori irritatione reformidandæ sint. Ultra Tamarindos, quos hæc terra producit, quæque biliosos & accensos humores refrænant nihil tentandum; sed syrupis potius & conditis de *Murucuja*, *Ianipapa*, limoniis, arantiis, *Araca*, *Guajaba*, ut & Ficus Indicis, Ubapitanga, Murecy, imprimis Tipioca uteris, cæterisque medicamentis roborantibus, & refrigerantibus ex Tipioca. Externis quoque sequentibus insistes. Fomenta & inunctiones sint ex astringentibus & refrigerantibus. Tum cataplasmata ex portulaca recentis plantaginis, myrto, *Araca*, oculis arboris *Imbaiba* confecta, quæ cum aceto præparata rite ægroto imposita, præcordia fovent, ventremque ac anum afflictum demulcent. Clysteres ejusdem generis (modo tantillum temporis supersit) requiruntur, cæteraque remedia in capite de dysenteria & inflammatione aniprolaxe enarrata. Verum, quemadmodum hæc sæpe auxilio sunt, non raro consulto ob temporis angustiam & morbi sævitiam, omituntur, confestimque ad soporifera devenitur. Quæ duobus potissime sunt decantata illa superius tradita. Extractum Croci Bontii, & conditum nostrum magistræ, tam in anum per clysterem, quam in os per potionem exhibita. Linimenta denique opiata, capiti & pectori admove-re convenit. Adeo nihil tutum nisi somnum omni industria concilies. Cholera sicca eisdem remediis fere curatur, maxime si regione hepatis cornæ cucurbitulæ applicentur, quæ cum potentissime per suctionem operentur, merito de iis hoc testor, quod Galenus de Europæis, quas in colico affectu incantamenti instar operari tradidit.

CAP. XIV.

De Dysenteria.

Sequuntur fluxus cum febre & sanguine, ut sunt Dysenteria, fluxus hepaticus & inflammatio ani, Lusitanis *Bicho* abusive dicta: Affectus Dysentericus nimium his terris est familiaris. Oritur potissimum ex sudoribus vi frigoris nocturni ac venti mediterranei subito admissi retroactis; tum fructuum fugacium & fœculenti potus immoderato usu, accedente aëre calido & humido. Hæc excretio sanguinolenta licet pari vehementia per omnes Indias sæviat, nunquam tamen in Brasilia morbi Epidemici instar grassatam, alioque per contagium migrasse, constat. Quo non parum conferre videtur insignis aëris serenitas & motus, siquidem à solis & venti orientalis assidua illustratione atque agitatione, semina quasi contagii dispelluntur ac prohibentur. Ita ut perpetuo nobis sporadica & popularis, nunquam vero Epidemia existat Dysenteria: cum alias pertinacissima aliquando malignitas, si in alio quopiam, in hoc morbo imprimis apparet. Quibus excretio biliosa, adusta & spumosa, ut in juvenibus sæpe videre est, merito ab Hippocrate habetur calamitosa atq; funesta; quippe quæ nullis remediis cedat, licet hæc tellus, nobilissima minimaque vulgaria auxilia medica producat contra malum tam familiare, & præstantiora industria ac solertia hominum indies suscitentur. Verum missis iis, quæ satis superque jam ante ab aliis de natura & curatione Dysenteriae dicta sunt, ea tantum prosequar, quibus potissimum differant ab iis fluxibus qui in Europa grassantur. Affectui huic (præsertim si multa cacochymia adsit) tot simul solent supervenire Symptomata, tamque horridi cruciatus, ut sæpissime angustia rei & temporis legitimam methodum remorentur. Hac itaque necessitate exigente, venam tunderè, haud consultum habent (nisi ipso quidem principio, aut febre atque hepate affecto id maxime postulantis) quoniam, etiamsi revellendi indicationi forte satisfactum eatur; malignitati tamen materiæ morbificæ & virium inopiæ male fit, quod raro occasio deperditum refarciendi, adsit. Porro, vel solo Rheo, vel laxativo quovis benignissimo mordacem humorem provocasse, partisque affectæ cruciatus ingeminasse, ægro perniciem nonnunquam attulit. Si quando tamen evacuationi locus, radicem *Ipepauanha*, exquisitissimum naturæ munus, syrupis laxantibus, cæterisque remediis præferre conducit: quamvis ingenue fatear, omnes pariter incolas ad sudorifera & cordialia, quam ad purgantia, benigniora licet, inclinare, etiam tunc cum æque magna cacochymia quam ulcerationis signa appareant. Interim morbo durante præter consolidantes, abstergentes & refrigerantes clysteres, nutrimentis & anodynis ex juscule gallinarum hordeaceo aut furfuraceo, lacte caprino chalybeato & similibus insistendum. Præ cæteris pulmento ex Tapioca & emulsionibus inde factis, quod multis indicationibus satisfaciant, utendum per inferiora æque ac superiora, quippe mirifice consolidante & refrigerante qualitate partes afflictas demulcent, fluxiones quoque ruentes compescunt atque coagulant & orificia venarum claudunt. Quod si necessitas ulterius insurgat, viribus corroborandis & sistendis fluxibus, hoc electuarium magistrale opiatum à ʒss ad ʒj. identidem exhibere soleo. Rec. pulpæ seu carnis cydon. ʒvj. Conf. ros. rubr. de *Araca* & *Guajab.* à ʒiiij. Diascord. Fracast. ʒiij. Confect. Alkerm. Diacynth. an. ʒij. Trochisc. De terra sigillat. De carabe an. ʒiiij. Coral rubr. pp. lap. harmatit. pp. an. ʒiiij. ambr. gris. Brasil. ʒij. ʒ sang. dracon. laud. opiat. an. ʒiij. Bol. Armen. ʒiiij. spec. Diamargar. frig. ʒij. requies Nicolai ʒj. Rob. fruct. Mureci & Murucuja an. ʒij. Syrup. Granat. Diamor. Araca-goacu an. q. s. F. Electuarium. Vel optimam illam Bontii opiatam. Rec. opii elect. sang. Drac. Benzoin. Croc. Oriental. an. p. e. ambrae nigrae partem tertiam, conjice in vas vitreum oblongum & collo angusto, affunde aceti è vino fortissimi tantum, ut massam superemineat in fundo tres aut quatuor digitos. Vitrum bene clausum & obturatum, radiis solaribus expone. Hæc omnia hoc modo colata, fortiter exprimantur, expressa vi solis condensentur, inque consistentiam extracti cogantur. Hujus dosis à gr. sex ad novem, in formam catapotii coacta vel in cochleari convenienti liquore dissoluta, porrigantur, maxime noctu, quod summopere tunc intestinorum mala exasperari solent. Ea quoque quæ lumborum, ventris & jecinoris refrigerio & robori sunt, neutiquam intermittenda. Præterea singulis vicibus, quibus alvus dejicitur, fomentis tepidis, iisque quæ consolidant, immisis, putredines & calores, vel præsentès, vel futuri avertantur. De quibus latius dicetur in capite de inflammatione ani. Potus quo æger utatur, ptisana sit, ex decocto de *Carima*. Ovum quoque sorbibile cum tribus quatuorve guttulis olei Copaiba admodum conducit, quod confortando simul partes læsas consolidet, ac proinde totidem guttulæ cum albumine ovi ex bombace ano inditæ vel per Clysterem injectæ solamen adferunt. Assata elixatis præferantur. *Pacoba* & *Barana* semitostas, sæpe pro alimento medicamento accipiat. Idem quoque fructus dissecan-

secantur & in sole siccantur, atque in massam, addendo aceti momento, coguntur loco panis. His accedunt plurima alia remedia nativa, astringendi simul & refrigerandi qualitate pol-
lencia, quæ primi incolæ partim ut arcana celant, secumque interire cupiunt, partim inno-
tuere & in tractatu de simplicibus tradita sunt.

CAP. XV.

De Fluxu alvi Hepatico.

ANNO 1638. urbe *Salvador* in *Bahia*, mensibus admodum pluviis obfessa, nulla clades æque exercitum nostrum attrivit, quam fluxus sanguineus, signis & curatione nonnihil à Dy-
senteria diversus (vide de hujus morbi causa Platerum & Sennertum) qui, licet non minus quam illa perniciosus, symptomatibus tamen longe minoribus comitari solet. Sæpe enim ad finem usque, absque ullis torminibus, cruciatibus, exulcerationibus, cumque facili excernendi modo, existit. Dejectio autem hæc est, vel puri sanguinis, vel cum grumis vel loturæ carnis similis; id-
que dupliciter fit: vel ab atonia hepatis, quæ licet curata, ad pristinam cruditatem redit: vel à quantitate ex venis mesaraicis atque intestinis regurgitante, quæ plus timoris quam de-
trimenti inferat, & juventutem maxime infestet. Quippe tales excretiones aliquando febrium acutarum criticæ habentur, exque eutonia jecinoris, non intestinorum exulceratione cau-
sata sunt. Fit demum hic fluxus ex qualitate simul, orificia venarum corrode & referante. Atque tunc quidem Dysenteriam propter ulcus & dolores intestinorum mentitur. Ea quæ ex
hepate profluxio fit, iis remediis oppugnanda, quæ confirmando jecinori suam operam tam intrinsecus quam extrinsecus dicantur. Raro in principio solamen ullum à clysteribus conso-
lidantibus aut anodynis accedere videas. Venæsectio, tametsi in reliquis sanguinis profluviis vix admittatur, in hoc tamen à veteranis incolis laudabilis habetur: nostratibus vero utique
mollioribus, intensiorique calori non assuetis, cautius ac parcius instituenda est. Immo in cucurbitulis revellentibus, lumbis ac natibus impositis, aliquando subsistendum. Reliqua
quæ tractu temporis exsurgunt circa curationem, quum Dysentericis affectibus magis com-
munia sunt, iisdem remediis, in capite de Dysenteria monstratis, propulsantur. Ad eum au-
tem fluxum quæ ex atonia hepatis nascitur, compescendum, irriti, ut plurimum, curandi
fiunt conatus, ita ut præ virium lapsu ne quidem Rhabarb. myrobal. aliaque similia adhibere
consultum sit, ac proinde ad opiata sæpe numero confugiendum. Ut sunt imprimis Extract.
illud Bontii, nostrumque conditum magistræ superius tradita. Quod si ex acrimonia malum
profluxerit, ad semina frigida recentia accedendum. Tum ad ea omnia quæ urinam benigne
provocant, ut sunt, decoctum *Iuripeba* maris, radicis *Araca*, fructus *Alkekengi*, rad. liqui-
rit. *Erva moira*, *Erva* de *Capitaon* & *Pagimirio*, atque similia quæ hepatis & venarum mesa-
raicarum ardores mitigant, & orificia demulcent. Horum præ cæteris palmam obtinent Emul-
siones & pulves quæ *Carima* dictæ ex *Tipioca* de *mandihoca*. Inter fructus in pretio habentur, *Ia-
nipaba*, *Murucuja*, *Guajaba*, *Araca* minor & major, quæ pyra & pruna sunt Granatensis. Aqua
quoque stillatitia ex canna saccharæa & flore *Guabiraba* cum albumine ovi pota, addito mo-
mento succi aurantiorum. Denique cataplasmata ex portulaca & *Erva moira* cum aceto tem-
perata, dorso & ventri applicata, mirifice intemperiem hepatis solantur, fluxumque inor-
dinatum compescunt.

CAP. XVI.

De Ulcere & Inflammatione Ani.

QUæ à Barbaris mea que longa experientia circa rationem & curationem tam funesti & la-
mentabilis mali consecutus sum, in medium proferam. Hunc affectum Lusitani *Bicho
del Culo* abusive vocant, vel quod dolor pruriens principio sentiatur, vel quod gangrænam,
æque ac pedum illi vermiculi, inferat. Usquam terrarum adeo quam in Brasilia hoc malum
grassari à nemine observatum memini. Nil autem aliud est, quam incendium & corruptio ani
cum ulcere depascente, sine vel cum sanguinis fluxu dolorifico. Hunc morbum, aut præce-
dunt fluxiones Dysentericæ cum intestinorum caloribus; aut per se, & citra ullum morbum
prævium ingruit. Cum Dysenteriam præcedentem habet, & ob medicinam adhibitam Sym-
ptomata excretionisque cessant, non nimium fidendum est: nisi forte sudor calidus & mul-
tus pulsusque ac cætera omnia respondeant. Detenta siquidem materia acerrima, à calore ni-
mio jam accensa, maximeque à squallente & sordida corporis colluvie intus alta, magnum
putredinis gradum, cum tam atroci dolore & inflammatione acquirit, ut musculum sphin-
cterem atque ora venarum hæmorrhoidalium statim exeat. Unde fluxus cruentus exoritur,
alti-

altiusq; ad intestinorum tunicas ascendit, tam deformi aspectu, ut anus late diductus cloacæ instar livido & plumbeo colore appareat, ac turpiter pateat. Nonnunquam vitium hoc per se manifestatur, nimirum ex dolore, cum retentione excrementorum, quæ jecinoris ac Mesarei calore arefacta atq; indurata, non sine maxima difficultate & cruciatu egeruntur, egestaq; nigricantia apparent. Aliquando vero, ingenti licet conatu, nihil prorsus ejicitur (ut ipse in me quoque expertus sum) ano multum prominente. Hinc atroces sæpe dolores ex retentis facibus suscitantur, quos febres postea, lassitudines, vigiliae, pulsus vehementes, concitatio stomachi, ac capitis imprimis dolores & ardores sequuntur. Quamobrem, antequam malum serpat (serpit autem citissime) internis & externis laxantibus & refrigerantibus remediis resistatur. Clysteres ejusdem generis semel atque iterum admoveantur. Suppositoriis, inunctionibus lavacris balneis, suffumigiis perpetuo insistendum. Venæsectiones præcipue non negligantur. Quibus omnibus si morbus non brevi cedat, proculdubio in lethiferum degenerabit. Multoties præterea fieri consuevit, ut nullo morbo intestinali, vel quovis alio signo præcedenti, parti minus sensibili seminarium clam insinuetur, ipsumque ægrum & medicum in principio lateat. Quod, quoniam gangrænam non raro inferat, incurabile habetur. Si autem prodatur malum, prævia utcumque hac diagnosi fieri solet, ut, spontanea lassitudine, capitis & membrorum doloribus, appetentiæ cibi languore, calida totius corporis intemperie, insomniis, pulsu arteriarum inæquali nimisque celeri, absque manifesta podicis afflictione, nisi forte aliquo pruritu aut inani exonerandi alvum desiderio. Quamobrem in omni intestinali præcipue affectu, de ani dispositione Medici percontari solent. Quo incolæ Empirici non contenti, visu & tactu explorant podicem, num aliquid præternaturale appareat; mox pulpæ limonum affrictu partes illas tentant & dolores excitant. Differt autem ab hæmorrhoidibus hic affectus, sequentibus potissimum signis. Gravis capitis dolor adest, ac hiantis late ani ostium fatiscit. Dein, ratione prognoseos, quod morbus hic *Bicho* (ut barbare loquar) nonnunquam mortem & quidem confestim adferat; hæmorrhoides autem non item, quæ eisdem, quibus in Europa medicamentis, imo solis hirudinibus Brasiliensibus curantur, & liquore pulpæ Nucis *Cocos* putrefactæ sæpius admoto, mitigantur. Cæterum, qui contra hanc labem se tueri studet, aqua marina frigida vel tepida & limoniorum succo recentium, anum, quoties ventrem exonerat, probe abluat. Quando vero ex indiciis supra dictis constiterit malum invasisse & serpere altius, doloris atrocitas, haud permittit, acris medicamentis vel per anum, vel per os uti, sed blandissimis. Si lapsus virium contra indicet venæsectioni, cucurbitulæ infra dorsum affigantur. Exinde ad clysteres refrigerantes, consolidantes & adstringentes, qui anodyna imo stupescientia opiata recipiant, progrediendum. Postea veterum incolarum ritu, aqua saccharæa, gummi tragacanth. amyl. ex *Tipioca* de *Mandihoca*, soluta, duobus digitis insertis posteriora proluantur. Post hæc, dilutum ex cerussa, aqua rosarum & flor. *Guabiraba*, saccharo rubro, ovi albumine & lacte mulieris cum momento opii concinnandum, in quo tæda madefacta, ano profunde immittatur, idque frequenter. Idem fere præstant herbæ quædam nativæ præ cæteris contra hunc morbum receptæ usuque longo comprobata; ut sunt, folia & flores utriusque *Pagimiroba* & *Tapia* arboris longè præstantissimæ, addita *Erva Moira*, toties inserta quoties desidendo tædæ vel suppositiora intromissa removentur. Quod si pars afflicta manuum attactum reformidet, suffimenta ex emollientibus & siccantibus substituenda sunt. Porro quantum ad victus rationem, alimentis frigidis & roborantibus maxime uti convenit, irritantia autem cane pejus & angue declinanda. Absit motus corporis. Quum vero opii usus a multis tantopere extollatur per omnes Indias, ubi morbi acutissimi, imprimis ventris fluxus maligni, grassantur, profecto adversus hunc ani affectum egregie opitulari, expertus sum. Convenit ut ventriculo vacuo nec cibis deinde replendo, assumatur: Tum & post totius corporis evacuationes; secus enim pectus opprimit hostemque introcludit. Si dolor atrox vero ex reliquiis tantum materiæ calidæ & mordacis supersit, morbum simul & symptoma tollunt opiata. Quod certe aperte propter tria quæ adsunt hic fieri consuevit, nempe insomnia, fluxiones contumaces & virium prostrationem ex ingenti dolore.

C A P. XVII.

De Morbis Mulieribus & Infantibus Familiaribus.

Quod olim à prima statim hujus regionis invasione Medici Lusitani de Mulieribus & Infantibus, antequam vitia vitare didicissent, id ego jure de nostratibus hodie conqueror. Maxima enim earum pars calamitates incurrit partis istius nobilioris, qua *sexum* dignoscimus; imprimis quidem frigidam uteri intemperiem, unde cætera mala, tam matri quam infanti enascuntur. Insuetæ calori diurno & frigori nocturno mulierculæ nostræ obesiores & seden-

sedentariæ, aërem frigidiorē dejectis vestibis ac stragulis, captant. Quo fit, ut paulatim noxium hoc & penetrabile frigus, fecundum illum alias naturæ agrum, debito & naturali suo calore defraudet, sterilitatemque, si non penitus inducat, tonum tamen uteri dejiciat. Ita ut si vitalem, raro tamen longævum foetum edant. Accedit potus ille frigidissimus, quem domi ex acidissimis Limoniis conficiunt: tum nimius & assiduus fructuum horariorum usus. Unde tandem cum ipso ventriculo uterus, ob affinitatem mutuam, summe refrigeratur, profluviumque & hydropem patitur; imo propter debilitatem ac laxitatem ligamentorum, ejus aliquando procidentia succedit. Quid mirum si generationi destinata matrix ob ortam intemperiem magno illo naturæ opere destituta, cloacæ instar tot excrementorum & cruditarum fiat receptaculum, inque varias calamitates mulieres detrudat. Affirmare ausim nostratium ut & Judæarum (quæ intempestivis balneis ex religione obstrictæ) ne quidem dimidiatam partem profluvia uteri evadere. Quod, vel ex pudore vel negligentia dum occultare student, pallidæ, exsangues, tristes & viris ingrata, tanto temporis decursu, conduplicare malum solent. Hisce morbis, partim ex institutis authorum, partim methodo Incolarum remediis nativis occurrere oportet. Cum enim hic affectus, licet aliquando compositus, ex frigidity tamen potissimum natus censeatur, calidis curari postulat. Quamobrem abstinencia sit à fructibus frigidis, lactucis, potuque omni frigidiorē & crudiorē. Ob imbecillitatem corporis sint coopertæ, noctu imprimis, loco à mediterraneo vento libero vivant. Venæsectiones requisitæ vel ad depulsa vasa, vel ad humores derivandos, succedant. Purgationes ex massa nostra Panchymagoga, ad pituitosam cacochymiam præparandam & minuendam instituantur. Cætera evacuantia, præsertim tunc, cum profluvia hæc modum, tempus & colorem variant, secund. Aphorism. 36. lib. 5. non negligenda, quibus præmissis opiata subsequantur, quod iis mirum in modum vires restituantur, humoresque ruentes coagulentur. Decoctum postea Carcaparill. & radicis *Visqueira* atque *Vbiraæ* ad sudores & urinas movendas, quodque robur addant partibus, dies aliquot exhibendum. His aliisque ejusmodi præmissis, locus affectus considerandus, cui imprimis conducit mel silvestre decantatissimum remedium in hoc & simili affectu, insigniter abstergens & confortans; tum ventriculi & intestinorum, mox renum & uteri cruditates & visciditates, digerens. Exhibetur jejunis utcumque vel simplex vel compositum hoc Medicamentum addito vino Hispanico & aromatibus, tum & capis si nihil impediatur, ad consistentiam vini coctum. His succedat exercitium. Si necessitas major urgeat ante dictum potum exhibitum, per spatium semihoræ circiter ingrediatur balneum ex aquæ fontanæ partibus tribus & una vini confectum, cum Myrta, artemisia, foliis piperis longi, *Betele*, *Malva Isca* Camomel silvestris, *Albahaca*, Mentastro, *Laborandi* & similibus, quas profert Brasilia. Hæc per duodecim vel quindecim dies pro re nata continentur, ex quo singulis vicibus probe abstergat, corpori corroborando aliquid alimenti capiant. Vestitæ sedcant, & si de doloribus uteri quærantur, per infundibilum, suffitum ex calefacientibus & siccantibus accipiant, tum & pessaria syringasque, si maritatae fuerint. Quin minime contemnendum oleum illud ex tostis vermibus in palmis viventibus, confectum; quod circa umbilicum illinitum, multum prodest. His & similibus remediis haud vulgares effectus vidisse contingit, & quæ inter steriles habitæ, sibi & generationi convaluerunt. Ex imprægnatione magnum subsidium ob siccitatem & duplicatum calorem subsequi solet. Hactenus de Mulieribus non gravidis. Sed quia uterum ferentes magis dissolutum sæpe modum instituunt, laxatis appetitus habenis, plurima vitia incurrunt: quibus haud facile est applicare medicinam quod vel difficultates pariendi vel abortus promoveant. Infantes enim in lucem editi, vel levissimo extinguuntur morbo, minorque pars ad pueritiam pervenit. Huc accedit quod præduris illis ac strictissimis fasciarum involucribus non exiguo sanitatis dispendio, constringantur. Cum tamen Indigenæ ipsique quoque Lusitani, missis iis quæ summopere perspirationem impediunt, ab ipsa nativitate denudato corpore, capite præsertim, infantes feliciter educari frigidaque eos tempestive lavari satius existiment. Nutrices denique Brasilienses & Æthiopissæ, lacte suo saluberrimo complures nostratium infantes enutriunt; cum Europæis mulierculis lactis vires ingentæ, ob supradictum vendi genus, non raro depraventur aut extinguantur. Præterea haud tutum existimant Incolæ ante biennium subtrahere nutricem; quod tenelli, mutationi huic ferendæ impares, sensim deficient; vixque bimuli, morbos graves incurrant. Hinc fit, ut toties tristes, decolores, aquosoque humore inflati, ob debiliora viscera extenuentur, durisque paulatim hypochondriis contabescant. Si quæ medendi præsidia adhiberi contingat, raro prosunt. Quædam tamen, longo usu comprobata ab Empyricis accepi, eaque potissimum

externa, ut unctiones, frictiones, suffumigia, illotiones, cataplasmata, & emplastra emollientia, attenuantia, & astringentia. Ex omnibus probatissimum quidem amplexus sum (nunc emplastri nunc linimenti forma præparatum) quod ex radicibus *d' Erva de Capitaon* & *Nimphææ*, cum oleo earundem herbarum *Aninge* & *capparum*, atque similibus concinnatur, & per multum tempus applicatur. Interno si remedio locus, extractum ex cortice *Vbiracæ* ad mellis consistentiam ægro propinatur, gratumque & tutum est medicamentum. Præter lumbricos intestinorum, quibus divexantur pueruli, vermium quoque genus exiguum & sordidum in ventriculo (ut in dissectione infantium aliquoties vidi) generatur, quorum moribus provectoris quoque ætatis homines, invitis medicamentis, interire sæpe contingit. Nihil horum videre est in Brasiliensibus Mulieribus vel earum sobole. Nam robustæ, vegetæ agilesque, sive prægnantes, sive puerperæ, vivacem enituntur prolem. Antequam finiam, illud subiciam, quod non prorsus extra limites instituti nostri sit, sed inter Aristotelis forte discipulos de viribus imaginationis & superfœtatione, lites movebit. In Paranambuco Anno 1638. ex Æthiopissa & Lusitano Gemelli Masculi nascebantur, validissimi, alter alba cute, alter nigra, crispis capillis, oculis cæcis.

C A P. XVIII.

De Morbis Contagiosis.

Videre est in Brasilia morbos Endemios familiares, imo malignos, licet rarius, è tetris & fuliginosis exhalationibus, terræ paludosæ & aquæ stagnantis natos; nulli autem ex mutatione tali tempestatum, quæ statis temporibus sæviunt, aut syderum maligno influxu & noxia qualitate cælitus descendente, oriuntur. Anno 1639. magno nostrorum commodo, juxta sinum omnium sanctorum, tertia pars classis Hispanicæ maligno & contagiosa febre extincta est. Quippe hostis longo & fastidioso itinere defatigatus, & sub æquatore diu propter solitas malacias hærens, multa fatida pluvia, cibique ac potus corruptione & penuria fractus, paulatim attritus est. Contigit quoque pecora semel atque iterum, miro astrorum aspectu, pluviis ex continenti ortis, ac mollioris venti mediterranei afflatu, morte repentina periisse. In tantum vero aëris malignitatem unquam accrevisse, ut pestis exinde enata ac grassata fuerit, nemo unquam expertus est. Mihi bis tantum contigit toto septennio, febre petechiali laborantes videre, maculis per totum corpus diffusis, morte postridie sequente. Anthraces maligni crebrius, sed non contagiosi grassantes, ac curatu multo quam in Europa faciliores, dantur. Magnos autem & frequentissimos illos Dysentericos ac malignos affectus, nunquam in Epidemios transiisse admiratu dignum. Ulcera porro (ut hoc obiter dicam) luis Veneræ & alia mala contagiosa & serpentia, bestias æque ac homines mutua conversatione inficiunt. Idem faciunt foetida illa Variolarum ulcera.

Quod autem ad Variolas & Morbillos (quos *Befigas* uno vocabulo Lusitani vocant) attinget, etsi non evadant eos Meridionalis Americæ Incolæ, benignius tamen corripi iis solent. Citius curantur laborantes, ob perpetuam pororum apertionem, victum simplicem, humorumque minorem fœculentiam, modo ab aëre nocturno ambiente sibi caveant sedulo. Quemadmodum autem ventum declinando facile restituuntur; ita per aërem vel clementissimum retropulsæ, mortem accelerant. Cum febres paulo vehementiores & ardentes præcedunt, Lusitani non verentur in principio secare venas, idque cum successu. Epidemiæ ex accidente bis quantum constat factæ sunt variolæ. Neque enim pestiferæ variolæ vagari solent in pueros sicut Prosp. Alpinus de Ægypto bis anno fieri testatur. Primo, ante annos triginta Æthiopes Angolenses Brasiliam ingressi, & variolas ex Africa adducentes, insigni mancipiorum strage, reliquos infecerunt. Et nuper Anno 1641. idem fere accidit. Ita ut aliunde derivata, non inter nos nata Epidemici istius morbi principia, humidissima accedente hyeme, per integra territoria prope annum, grassata fuerint. Lusitani autem his remediis vulgaribus, tanquam sacre anchoræ se fidebant, suosque non infeliciter curabant. Fimum equinum arefactum & in pulverem tritum ex convenienti liquore iterum atque iterum ægrotanti propinant. Postea pectori & gutturi defendendis, gargarismo & potionem ex albo Græco, cannæ saccharæ & aurantiorum recentium succo concinnatam præparant. Pro alimento medicamento ex *Ti-pioca* de *Mandihoca* pultem optimam, pro potu, ptisanam seu dilutum ex eadem *Ti-pioca*, exhibent. Utrumque hoc ardores compescit & nutrimentum suppeditat. His succedit mel silvestre vel simplex, vel, si calor obsit, dilutum ex aqua cannæ saccharæ

rex quod hydromelis instar immundities pectoris & viscerum absterget, ægroque suaviter demulcet.

CAP. XIX.

De Lue Venerea.

Lues quædam ex coitu non tantum per contagium, vel parentum hæreditario malo in liberos, sed ex leviori attractatque per se contrahitur, orta potissimum ex alimento foetido & falso, potu rancido & corrupto. Inter Afros non solum atque Indos, sed Lusitanos & Belgas quoque sævit, tumoribusque schirrosis & virulentis ulceribus, totum corpus infestat. Quæ quidem lues huic regioni est Endemia & *Bubas* ab Hispanis & Brasilianis appellatur. Et sicuti citius sanatur à solis remediis indigenis; ita citius contaminat, quam illa quæ lues gallica vulgo vocatur & ad Incolas huc defertur. De qua dissertationem instituere non est propositi mei, sed de præsentī, quæ licet in quibusdam conveniat cum illa; accidentibus & curatione tamen maxima ex parte differt. Empyrici initio data opera eam negligunt, quod curationem ante quintum vel sextum invasionis mensem perperam institui ajunt, humorisque tenacitatem, in quo mali fomes maxime inhæret, tot mensium intervallum requirere ad præparationem, credunt. Vitam interim intemperatam vivere interdunt, aquæ calidæ lavacra instituunt, frigus nocturnum, ne perspiratio cohibeatur, maximopere arcent, carnes recentes, imprimis ferinas, rostas, remoto omni piscium genere, præcipiunt. Vinum permittunt, quod sudores & fuligines non sine ægrotantis levamine, per poros expellere, comperiantur. Qui ab hoc medendi modo recedunt, symptomatum quidem pro tempore levamen allaturos, sed postea recidivam artuumque dolores successuros, ratum habent. Tandem præparato hoc modo corpore, evacuationes instituunt: mox, eos, qui præsertim tenuioris sortis sunt, ad molendinas sacchareas ignesque luculentissimos ablegant; & solo decocto, cujus basis *Caaroba* & *Carpaparilla*, curationem ex instituto propemodum Europæo, felicissime absolvunt. Ulcera quoque solo attritu aut lotionē *Caaroba* aliarumque herbarum exsiccantium & abstergentium succo, tollunt. Indi autem foliis *Caaroba* nunc coctis pro balneo, nunc ore jejuno masticatis, ulcera, quæ per se non evanescent, exsiccant & malignitatem extrahunt. Quod ipsum aliquoties per Chirurgos in Nosocomio imitari jussi, & voti nos compotes reddidit. Ne quis autem fallatur, hæc lues sive ex Hispanica mixta, ut sæpe fit; sive simplex Endemia, Europæis præsertim, non adeo parvi facienda sive in principio sive in progressu. Neque enim ut quidam existimarunt, intra Tropicos levior ob halituum à sole perpetuam extractionem, gravior tantum in septentrionalibus regionibus datur. Ac si nocturnum frigus modo leviter admissum, apertos diurno calore poros non cum summo detrimento ægri altius occluderet, discussionem tetrorum vaporum impediret, versusque periosmium, in quo dolor, repelleret. Sicut quotidie fit, vel ægrorum vel medicorum incuria, qui differentias diei & noctis contemnunt. Et tunc quidem male morata ulcera, quibus hoc malo infestati turpiter scatere solent, si maligni illi halitus minus exspirent, cariem in ossibus, cæteraque symptomata, æque ac in patria causari videas.

Addam quæ de Gonorrhæa, *Scantamento* Lusitanis dicta, notatu digna existimavi. Gonorrhæa simplex, sicut haud difficilis habetur curationis, ita facile acquiritur, modo à sola equitatione sub æstu meridiano. A purgantibus initio sibi cavent in omni Gonorrhæa, vixque blandissima ex Manna, Cassia, syrupis laxantibus exhibent, ne quid cacoehymicum provocetur aut irriteretur. Tam salutaria contra hunc affectum domi nanciscuntur remedia Incolæ, ut raro in exotica, quæ in officinis prostant, inquirere illis necessum sit. Præferunt, *Gnabipoiocaiba*, Lusitanis *Pao Podre*, quam ego Arborem Siliquosam, in tractatu de simplicibus appellavi. Ejus radix in taleolas dissecta & in aqua ex canna saccharea destillata, macerata, aërique exposita, eam absterforia & diuretica qualitate imbuit, quæ mane & vesperi pota, parastatas & renes insigniter mundificat. Cavendum tamen ne immodice hoc medicamento valido utare, quod sanguinem ducat. His accedit *Iuripeba*, Canna *Iactuacanga* dicta sylvestris, radix item *Laborandi*, quæ noctu sub dio macerata in aqua fontana diluitur, ejusque diluti quatuor plus minus unciz per quindecim circiter dies bibuntur, unde renes & vesica repurgantur. Post hæc pro potu quotidiano, ejusdem cannæ sylvestris decocto utuntur. Atque alternatim ob calores suscitatos, mane phthisanam seu liquorem ex *Tipioca* exhibent. Dilutum radice de *Malva Isco*, *Pagimiriba*, *Fedagoso*, *Caapomonga*, Emulsiones ex *Tipioca*, nuce Coco recenti & seminibus frigidis, cannæque sacchareæ aqua præparatæ, familiaria illis sunt remedia. Contra retentiones & inflammationes lotii, post frigidam dorsi & perinæ inunctionem, genitalia emollientibus fomentant, nempe decocto summitatum *Basurinha* & *Imbaiba*, floribusque malvæ Americanæ & fabarum vulgarium, atque id genus aliis. Calorifica vero, tam à medi-

camentis quam epulis procul esse jubent, ne virulentia & incendium invalescant. Ego tamen nimium refrigerantium usum aliquando noxam intulisse expertus sum, quod tonus genitalium inde debilitetur. Semper enim condonandum est Empiricis, utpote exquisitioribus in exhibendis medicamentis quam in distinguendis morborum causis. Quippe sicut ex his medendi formulis apparet, profluvia genituræ cum Gonorrhæis videntur confundere. Quod qui levitare velit, adeat Plat. Ob. pag. 729. Lang. Epist. 2. l. 5. Solenand. pag. 199. v. 45. Hof. pag. 540. Quocirca in Gonorrhæa virulenta malignitate exturbata subsistunt peritiores, quando indicatio astringendi, consolidandi & siccandi est. Quod quidem optime fit balsamo *Copaiba*, saccharo vel oleo olivarum dissoluto atque per os & penem injecto.

C A P. X X.

De Vulneribus & Ulceribus.

TAmetsi pleraque vulnera & ulcera ejusdem fere naturæ & curæ in novo hoc orbe ac in patria existant; ea tamen in quibus differunt, silentio præterire nolui. Sicut enim in multis malis internis considerandum quæ infra hepar sint aut quæ supra; ita maxime in externis. Quæ superne sunt, præcipue in capite, multo benigniora & curatu faciliora existunt. Tum quod ab humorum peccantium affluxu libera, tum quod capitis vulnera aëris calidioris beneficio & sola mundificatione restituantur sæpe. Ea autem quæ in inferioribus partibus corporis, maxime in pedibus existunt, difficillimæ curationis sunt; partim ob perpetuum descensum & mobilitatem calidi humoris in acrimoniam degenerantis; partim ob facultatem retentricem debiliorem. Atque hæc quidem verissima deprehenduntur, si tempus anni respondeat, nimirum constitutio calida & humida; æstate enim sicca, sponte vel felicius saltem curantur. Quid mirum, si hac regione quæ toto cælo ab Europa distat, vulnera & ulcera aëri exposita, diversum quid & peculiare habeant, cum authores passim testentur, nonnunquam ob diversum urbis aut regionis situm, aut pejora, aut meliora tum capitis, tum pedum mala fieri. Longa experientia observatum est ab Incolis, oleis, unguentis aut emplastris, minus profici quam in Europa, ob impeditam perspirationem halituum. Haud facile se dimoveri patiuntur à vegetabilibus quæ astringendi facultate pollent; etiam tum, cum ob malignitatem altiore, ad Ægyptiacum, præcipitatum, alumen ustum & similia ascendere debent. Tamen ab ipso principio usque ad curationis finem, sive loci affecti corruptelæ, sive vicinæ carnis mollitiei invigilantes, nativas suas astrigentes & siccantes herbas, resinas & pulveres non deserunt. Quod cordatiores, præmissis generalibus purgantibus, tentant. A vino & fructu imprimis illo celebri *Ananass*, sibi cavent. Quia non solum curationem vulnerum & ulcerum remorari, sed & in pejus disponere, recidivamque facere constat, quod calore infenso humores accendat. Diæta utique illis tenuis & refrigerans esse solet. Porro iis, quibus recens inflicta sunt vulnera, duo præcipue hic observanda sunt. Primo æstum diurnum devitent, ne sanguis attenuetur, venarumque orificia aperiantur, quod ingenti virium jactura ob dissipationem spirituum & febrilis caloris accensionem in castris aliquoties contigisse memini. Deinde ne noctu sub dio cubent, unde maximam calamitatem, spasmos, convulsiones mortemque ipsam postea incurrant. Cum vero in curatione vulnerum & ulcerum Lusitani plerique & Brasiliiani peritiores longo usu facti, & silvas remediorum quavis regionis parte, omnique anni tempore sibi in promptu habeant, ea proferam quæ oppido approbata & à nostris recepta, longa que rerum experientia confirmata sunt. Optato successu balsamis illis fragrantibus *Cabureiba* & *Copaiba*, vulnera restitunt, haimorrhogiamque non tantum sistunt, sed & interne ac externe exhibita nervis opitulantur. Gummi illud præstantissimum admodum familiare, *Icicariba* (quod Elemni vere dixeris) nervorum & capitis affectibus præ cæteris remediis medetur. *Tipioca* autem, sicut pota fluxus sanguinis hepaticos & dysentericos internos coërcet, & incrassat; ita haimorrhogias à vulnere concitatas, sive hausta, sive plagis emplastri aut cataplasmatibus forma applicata, mundificat, temperat & sanat, quod excellens remedium si tamen simplex exhibitum minus prodest, opiatum aliquod admiscendum; ut coagulentur simul humores moti. Porro succum ex arboris *Ambaiba* summitatibus expressum mira operari perhibent, quippe gravissimis quoque instillatus vulneribus solatium adfert. Populare est medicamentum hoc corroborans, mundificans & exsiccans, quod ex radicibus *Araca* & Limoniorum myrtique foliorum succo fit. Communia denique sunt remedia, folia *Nymphaeæ*, *Lavapratos*, *Iuripeba*, eorumque decocta, *Figuro d'Inferno*, *Herva de Nossa Senhora*, *Pagimirio*, *Cuipouna*, *Ambaiba*, *Tapia*, *Folhos do Spinha*, succus *Bacoveira*, aliaque pene infinita incolis usitata, de quibus mox in historia simplicium. Addantur, si simul pedum tumores adsint, balnea vel fomenta ex corticibus arboris *Cepipira*, summitatibus *Aninga*, Myrto silvestri,

vestri, *Bafourinha*, *Guabiraba*, *Camara* & similibus. Gangranam, Europæis relictis remediis, foliis foliis recentis Tabaci contusis, toties ab Empiricis restitutam vidi, quippe majores facile ipsis redeunt fructus in curatione multorum malorum, ex usu foliorum viridum eorumque succis & oleis; quam cæteris orbis incolis, ex fumo exsiccatorum. Furunculos & Apostemata maturare solent foliis *Araticu* vulgaris, *Bredos*, *Pulgera*, *Pagimirioba*, *Herva Mimosa*, & bulbis Lili Brasiliensis, *Meeri* dicti: Tum & radicibus mirabilis Peruanæ rubræ.

CAP. XXI.

De Papulis & Impetigine.

INter vitia Cutanea nondum Scabiem, Leporam, Elephantiasin observasse contigit, sicut in Ægypto aliisque fervidioribus regionibus grassari testatum est ab Autoribus. Sed papulæ seu sudamina, quibus cutis exasperatur & rubet (vulgo *de Koothont*) advenas fere omnes recens Brasiliam ingressos, genioque imprimis largius indulgentes, summo cum pruritu invadunt. Vid. Tulp. Obs. 44. l. 3. Hæ pustulæ totum corpus sæpenumero arrodunt, fixæque ac stabiles totam ventris regionem occupant, ut *Zona* dici possint. Quod malum, balneo quidem aquæ marinæ frigida cum limoniorum succo composito, abolere plerique student, sed minus tamen consuetum est exhibere quod ardorem intropellat, seu frigida lotionem, balneoque nimis astringenti id fiat, sive per fortiora purgantia acrem humorem à circumferentia revocare instituas. Si vero malum nimis excrescat, longiusque serpat, leves admodum & faciles purgationes ex temperatis componantur, quæ hepatis calorem, sentinæque corporis, mesenterii scilicet, obstructions tollant, ut sunt, syrupus ex novem infusionibus & ex cichoreo cum Rheo: Cre-mor tartari Tamarindi. Decocta radice *Iuripeba* & limoniorum quæ cichorei vicem sup-
plent. Venæsectioni semel atque iterum insistendum est. Externis ita utare, ut sudore crebro absterfo, subuculam frequenter mutes. Mox fomentis ex aqua sulphuris & nitri, albumine ovi, seminibus frigidis majoribus, cum aceto & limoniorum succo coctis, immisso lintea-mine, corpus defrices. Quæ, licet primo attactu acres sæpe dolores excitent, cutemque vellicent, statim tamen cessare solent; quos, si quis impatientior ferre non potuerit; eorum loco, balneo tepido ex refrigerantibus & emollientibus herbis utatur. Sciendum est, quod plerique quamdiu hoc malo tentantur ac pruriunt, à multis morbis sint immunes, ac pro-sperare valeant. Quamobrem qui hæc incommoda sanitatis gratia aliquatenus obdurare ma-lint, meo quidem iudicio rectius fecerint. Ante omnia moderatam vivendi rationem insti-tuant, ciboque ac potu frigidior utantur, ut materia attenuata, feliciter per sudores evoce-tur, ne ex intempestiva illa materiæ biliosæ repressione ad interna, fluxus ventris Dysenterici enascantur, quod aliquoties factum memini.

Quum vero eruptiones hæc biliosæ per poros exitum sibi quærentes, intra cutem detentæ, vique frigoris aut auræ subito admissæ repressæ atque obstructæ in acres & igneos halitus de-generent, cum multa materia salsa & adusta, in orbem quasi se cogunt & conglomerantur, pertinaciterque ad annos sæpe cuti adhærescunt. Et tunc quidem perversam & plane alienam naturam induunt. Aliquando autem mobiles pustulæ sejugatæ non sine cruciatu, maximoque scalpenti ardore ac pruritu, præcipue æstate juvenes ut plurimum infestant. Has *King-worm* nostrates, Lusitani *Empige* ab Impetigine vocant. Quando instar Herpetis exedentis, ali-quandiu malum duraverit, externis supradictis facile refragatur. Inter topica tamen remedia quæ requiruntur exactissima illa graminis juncei species, *Ervad'Empige* dicta & Siliquæ sil-vestres longissimæ, inter simplicia descriptæ primum obtinent. Horum attritu morbus non leviter emendatur, imo in totum nonnunquam tollitur. Interdum locus affectus mutatur & æque vehementer postea hominem si ab interna causa foveatur, divexat. Quamobrem medicamentum compositum ex succis supradictis ad lavamenti vel unguenti formam, parti-bus affectis applicuisse, eximiam utilitatem præstitit. Rec. succi graminis & siliquarum præ-dictarum partem unam, sulphuris vivi & nitri partem dimidiatam, Turbith. albi parum ung. refrigerantis caphurati partes duas. (*Vide porro remedium insignium copiam contra impetiginem, quam Paulus Aegineta & alii nobis subministrarunt.*) In tractu Paraybiensi exercitatiores in-colæ nullum remedium præferre solent cortici *Cebipira*, cujus affricus & lotio, sicut sca-biem, malignaque quævis ulcera exsiccant & curant; ita abstergendi beneficio hanc quoque impetiginem feliciter restitunt. Multoties tantæ malignitatis hic affectus conspicitur, ut ve-næsectionibus, purgationibus sudoriferis ex sarsaparilla similibusque remediis, & diætæ refri-geranti, licet rite institutis, vix cedat. Tunc curationem nisi per ipsum Mercurium, tanquam proprium antidotum, non recipit. Ex quo tamen intempestive intus aut externe sumpto, non-nullos ardentioris pruriginis impatientes in morbos animiq; deliquia non sine vitæ discrimine

incidisse vidi, ob materiam virulentam ad cor usque repulsam, quod facile fit, si pectus, collum & emunctoria obsita, Mercurii litum non ferant. Enecare autem hominem, per se hoc malum si corpus cinxerit, ego sane, quidquid authores scribant, nondum comperire potui.

C A P. XXII.

*De Externis Malis quorundam Insectorum.**Bicho dos pes.*

Minutissimos vermiculos Lusitanis *Bicho*, Brasilianis *Tunga* hæc terra nutrit. Qui sæpe cum pruritu, raro cum dolore pedum digitorum extremitatibus innascuntur. Maximopere infestant præ cæteris eos qui nudis pedibus, loca arenosa perambulant; in quibus utpote calidissimis vivere amant invisibiliter, fugiuntque pavimenta lythostrata. Initio in cute exteriori aliquandiu latitant. Mox ingenti cum pruritu, præcipue circa plantas pedum, cutem sine noxa penetrant, inque eas recondunt. Nihil cum Guineensibus vermiculis commune habent, qui longi, lati & albicantes chordarum speciem referunt. Hi vero exigui intusque paulo profundius occultati & vesicula orbilata inclusi, nigricantes apparent, eosque per Mafocopium explorare oportet, secus enim ne à lynceo quidem exacte satis perspicui possunt. Tandem ubi ad justam magnitudinem, quod est circa triduum vel quatrimum excrevisse compertum fuerit, tunc maxime de excisione cogitandum, quod solius aciculæ aut argenteæ cuspidis beneficio à Brasiliano aut Æthiope, facillimo negotio fieri consuevit. Ea solum adhibenda cautio, ut vermis membranula inclusus integer eximatur, ne vitiosus humor quidam contentus, quod sæpe contingit, dispergatur. Tunc enim nova parti vitiatæ exsurgunt accidentia. Rupta enim vesicula, statim novi generantur, qui vicinas & illæsas partes depascunt. Et tunc quidem non minus calamitosi, quam illi in Guinea habentur, adeoque gangrænam ipsam intulisse memini, ut pedum digitos amputare non semel coactus fuero. Videre mihi contigit in Nosocomio, cutem in calce pedis callosam, sub qua innumeri latitabant vermiculi, militibus penitus fuisse resectam. Remedium quo præcautionis gratia Lusitani æque ac Brasiliani inungunt plantas & digitos pedum, est mordacissimum illud oleum glandium, qui pomis arborum *Acaju* adnascuntur. Quod quidem oleum sit extractum ex immaturis & crudis glandibus; nam si maturuerint, qualitate ustiva caret, & gulæ potius delicias, quam huic affectui remedium præbet. Lachryma flavæ arboris *Camacari* dictæ admotum eidem malo prodest. Quod ipsum quoque gentem nauticam pice navali præstare videmus.

Maribonda Lus. Bras. Copuerucu.

Infestissima vesparum examina in arboribus nidificantia non armenta, sed viatores, aufugientes licet, persequi amant; imo turmis equitum non parcunt irritata, *Mariposas* vel *Maribundas* Hispanis appellata. Nidus earum quem in ramorum extremitatibus fabricant, in medicinam receptus est, atque contra frigidos affectus, tum interne tum externe potissimum abhibetur. Magnitudine & figura Europæis vespis haud dissimilia sunt, sed crabronibus atque æstris omnibus infensiora. Noxia hæc insecta velocissima, ipso eodemque momento, quo insulant, aculeo rigidissime faciem petunt, atque mox avolant. Unde atrocissimus dolor cum ardore summo exsurgit, duratque ultra horam, manente rubore & elata cute. Vix ullum satis præsens tam immani cruciatui existit remedium conveniens, quod pars eorum balsamis indigenis, atque refrigerante quodam unguento de *Imbaiba*; pars cauteriis potentialibus, calorem extrahendo præstat.

Moscites Lus. Bras. Mariguè.

Aliud porro genus datur vermiculi alati nigrum, adeoque parvum, ut tactus sensu potius quam visus percipi soleat. Culicum more gregatim volitant. Nunquam apparent nisi summa existente malacia, idque vespertino tempore potissimum, circa fluviorum ripas inter paludosas illas arbores *Mangues* dictas, hærent. Merito ab omnibus pariter incolis extimescuntur hæc insecta molestissima; quippe adeo exercent & lancinant agricolas, ut non solum membra eorum nuda, sed & leviter vestita morsu doloroso infestent, acuumque mucrones referant. Scapha fluvium lento gradu ascendentibus mecum Hispanis, adeo intumuerat, vesicisque ac rubore conspersa erat nobis facies, ut à familiarissimis ne quidem dignosceremur amicis. Æthiopem iussu domini sui palo affixum, perque integram noctem (mirum supplicii genus) relictum, postridie delirio captum, ex meris doloribus, memini. Peregrinantes per

deserta

deserta densaque Brasiliae nemora, quo defatigata aura marina vix pertingit, praesentio-
 cautelam non amplectuntur, quam ipsum ignem integrosque rogos: tum quoque balsamum
Copaiba & *Cabuberiba*, quibus membra nuda inungunt. Ante horam unam atque alteram,
 humores & puncturae evanescere solent, modo non nimia frictione vel frigida asper-
 sione irri-
 tentur partes laesae. Dolores apprime sedantur mucagine cardui littoralis, tum & herba *Pagi-*
mirioba & *Imbaiba*, ceterisque ejusdem generis succis inspissatis, quae frigida & anodyna qua-
 litate pollent.

GUILIELMI PISONIS, M. D.

LIBER TERTIVS,

Qui agit

De Venenis eorumque Antidotis.

Agno venenorum proventu, quibus passim animalia, plantae, ac mineralia
 turgent, universus Orbis terrarum luxuriat. Praeter primum Naturae institu-
 tum accidit, ut quiddam alicui sit malum & noxium. Nam quod multis ali-
 mento, quibusdam est veneno; ac vicissim, quod uni est veneno, ut cicuta
 homini, quibusdam animalibus ut Caprae & Sturno est alimento. Sic radix
 altilis *Mandihoca* a venenato succo nondum repurgata, homini lethalis,
 equis & bobus ceterisque animantibus nutrimentum praebet. Celebris quo-
 que illa herba *Mimosa Inquiri* dicta, oves & capras pinguefacit, interimit homines. Basilisco
 venenum est naturale & aliis animantibus minime. Non autem Plinio assentiendum, qui in
 eum finem a natura produci testatur, ut iis pro libitu homo, incurabili vel animi vel cor-
 poris morbo detentus, utatur ac violentis toxico hausto cruciatibus & vitae finem imponat.
 Nisi hoc forte attribuendum huic genti Barbarae, artibusque Magicis supra modum deditae &
 in omnibus prope venenis dignoscendis mire solerti, quibus hostes & socios, lucri aut libidi-
 nis causa, pari sorte exstinguunt. Mancipia illa ex Africa huc deducta, ubi horrendi voti com-
 potes fieri nequeunt, cum dominorum vitae insidiantur, durissimae servitutis jugi, inediae ac
 variarum calamitatum impatientes, ad unicam illam libertatis viam, nemini non perviam,
 confugiunt. Veneno ubique obvio, sibi metipsis atroces manus inferunt. Gratulantes sibi na-
 turae renuntiare, vindictamque, dominis plus justo severis, reponere. Sed haec, relicto abu-
 usu, secus interpretanda sunt: cum animali non solum rationali, sed & irrationali instinctus
 sit datus, per quem creatis omnibus dextre utatur, bona & vitae utilia seligat, fugiatque no-
 citura. Ecquid enim, per Deum immortalem, ex quo non aliquam percipiat utilitatem? ex
 ipsis viperis adversus viperas conficit Antidotum, quo venenis omnibus & venenatis morbis
 resistat. Ex *Mandihoca* radice, maximo scatente veneno, optimum alimentum non solum,
 sed & Antidotum concinnatur. A Scorpio, Scolopendra, Colubro, reliquisque Serpenti-
 bus ictus, ab iisdem petit remedium. Elephantiacos viperarum esu frequenter sanitati resti-
 tutos Galenus auctor est. Nec existimandum benignam naturam remedium denegasse, ubi
 morbum invexerit, sed omni veneno alexipharmacum indidisse atque opposuisse. Basilisci
 lethifero veneno, mustelae virus, salivam hominis jejuni, Serpenti, Viperae, Scorpio cete-
 risque venenatis adversari constat. Adeo placuit Naturae nihil esse sine pari. Equidem vix dixe-
 ris venena an alexiteria plura sint pronata; & ubi specificum incognitum, *Diascordii* &
Theriace usus, vicem supplet. Sic folia, flores & fructus Herbarum *Tangaraca* & *Inquerij*,
 venena Brasiliae facile prima, propriam suam unaquaque radicem, oppositum habet Anti-
 dotum. Bufoni *Cururi* aliisque insectis venenatis, solius *Nhambi* decantatae illius Panaceae
 succus suffusus, praesentem mortem infert. Plurima alia hujusmodi hic producuntur, Barba-
 ris multo quam Europaeis ac eruditis, notiora. Qui viperarum pinguedinem & capita, tum
 & integra insecta quae vulnera intulerint, ex arte parata, audacter & felici cum successu, ve-
 nenatis ictibus applicant. Adeoque per ipsos effectus comprobare nituntur in omni venenato
 contineri suum Antidotum. Videatur locus Galeni lib. 11. de Simplicib. cap. de Dracone
 marino; & libr. de Theriaca cap. 11.

Quamvis autem occasione multoties desiderata multa nondum explorare licuerit, ea ta-
 men quae assequi atque addiscere potui, posteris ulterius indaganda relinquo. Nec enim facile
 est veneni speciem cito distinguere; neque etiam si cognoscatur, protinus illius proprium
 alexi-

alexipharmacum succurrit. Accedit, quod aliqua reperiantur, quæ in Europa venenata, hic vesca, vel saltem minus noxia sint, & vice versa; quippe ranæ & pisciculi hic dantur præter opinionem venenati: E contrario formicæ illæ grandiores, tum carnes aliquot serpentum, lacertorum, bufonum, vermium & glirium silvestrium, primis incolis inter delicias habentur. Idem Plinius de Africa confirmat lib. vi. cap. 29. Celsus lib. v. cap. 36. Scaliger Exercit. 189. sect. 4. In India atque Æthiopia non solum innoxios serpentes multos, sed etiam esculentos dari, ita ut Ophiophagi dici possint.

Præ cæteris autem in Brasilia, centipedes *Carasitu* & *Caramouritu* virides & nigri, tosti & eviscerati; tum imprimis vermes illi *Iarumai* & *Caramatori*, pingues & albicantes, inque medullosis silvestrium palmarum truncis viventes, in pretio illis sunt. Plinius lib. xvi. cap. 24. Ælianus lib. xiv. de Animalib. cap. 13. narrant vermes in usu multis Indis esse.

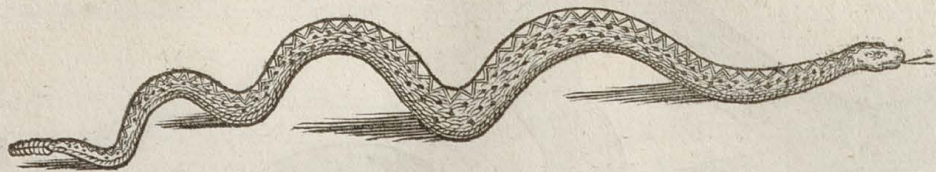
Innumera alia portentosa à Tapuyis fando accepi, quæ, quod eorum aliqua forte fabulosa, silentio prætereo; tantisper donec ulteriore investigatione atque experimento eorum veritas magis illucescat. Multa equidem inter hæc notatu dignissima, à nemine tamen, quod sciam, Lusitanorum, scriptis mandata, adeoque neglecta, ut ne vestigium quidem horum ac similitum naturæ mirabilium exstet, unde lucubrationes Physicas quis illustrare possit. Quædam nativæ recondita habent veterani agricolæ, quibus sibi suisque Europæis remediis destituti, coguntur succurrere. Quamobrem maximam partem, multis precibus à Barbaris extorquere necesse fuit: qui sicut tenebriones sunt in porrigendis venenis & pertinacissimi in revelandis ejusmodi secretis; ita officiosi in exhibendis antidotis; dictoque citius ubi de natura veneni constiterit, in silvis efficacissimas herbas colligunt, quas contusas instar potionis agris subministrant, animasque pene extinctas suscitant. At vero, his remediorum generibus non contenti miseri mortales, ac superstitiosi barbari, futilia illa ac illicita, ut fascinationes, incantamenta, philtrea ac sortilegia amplectuntur. Quod tamen ex parte condonandum huic genti profanæ, utpote nullis literis vel Dei cultu imbutis, sed Stygiis tantum atque infernalibus auguriis, ultra quam credi potest, deditæ. Illud mirum, reperiri etiam inter Christianos, quos insana hæc & ridicula credulitas involvat. Pudet profecto, quam indigne homines cætera cordatos, mancipiorum & pecorum suorum externos & internos affectus, nescio quibus præstigiis à se curatos gloriari, meamque incredulitatem haud parum accusantes, audiverim. Quum tamen quæ primum technis impostorum, veneficiis ac magicis incantamentis obvelata erant, longo post tempore ingenii aciem intendentibus, detecta stolidam opinionem exemerunt. Nemo equidem tam exors, quin fateatur plurimos præter expectationem Medici, citra artem, absque manifesta causâ sanitati restitui vel sola imaginationis vi; quin imo væcordia potius esset, omnia manifestis qualitatibus ascribere & occultas illas totius substantiæ proprietates tollere. Videatur Andreas Cæsalpinus quæst. xiii. Sed hæc nihil ad præstigia aut patrocinium impostorum respiciunt. Verba & characteres sunt Medicinæ dæmonum, syrupi & Apozemata hominum, inquit Paracelsus. Ex Agyrteis & circumforaneis qui plusculum sapiunt, norunt quo tempore & quibus morbis sua amuleta instituant. Si successus res careat, æger incusatur. In minimo enim qui peccat, omnium fit reus. In mysteriis magicis, qui cadit syllaba, cadit causa. Plebecula maxime dedita ejusmodi nugis, plus fidei & spei iis concipit, gaudens falli specie recti. Orationes cum certis cæremoniis dicendas suscipit, & jam vix demurmuratis verbis vi fortissimæ imaginationis, aliquam convalescentiam sentire se clamat. Quod ipsum quoque Galenus his verbis testatur; plures sanat, cui plures fidunt. Unde merito credulos Agrippa ad sacra magiæ cæremonialis admittit. Sed longius proventus, dum me tantæ credulitatis piget tædetque, revoco me & ad venenatorum enarrationem redeo. Quorum occultæ qualitati, abdita quoque medicamentorum proprietate (quæ per experientiam fuerit revelata) succurrendum.

Inter venenata Brasiliæ animantia, Serpentes primum locum occupant, è quorum numero circiter viginti hætenus innotuerunt, ut sunt, *Boiguacû*, sive *Iiboya*, *Arabô*, *Boiobi*, *Boicinga*, *Boitrapô*, *Boycupecanga*, *Boipeba*, *Cucurucu*, *Caninana*, *Curucacutinga*, *Guinpaiguara*, *Ibyara*, *Iacapecoaja*, *Ibiboboca*, *Iararaca*, *Manima*, *Vona*, *Tareiboya* & *Cacaboya*, *Amorepinima*, quorum tres novissimi sunt angues aquatici. Frequentiores ædes & silvas perreptantes, in hoc habitato Parnambuci tractu attingo; reliquorum minus cognitorum naturam, cogor præterire. Horum Serpentum Americanorum aliqui, Europæis minus sunt noxii, utcunque tamen majores & vegetiores iis existunt; quasi harum regionum calor externus, nativum in hisce frigidis animantibus intendat. Præter Galeni aliorumque testimonia, multa sunt argumenta ab ipsa experientia desumpta, quæ evincunt temperiem nactam esse frigidam, omnem lacertorum & Serpentum cohortem, contra Avicennæ opinionem. Nam non solum contactus ipse frigidus vel maxima æstate, hoc arguit, sed eorum nonnulli ad menses, nonnulli ad septimanas aliquot vivi absque cibo reservati, hoc confirmant; cum tamen si quid esculenti illis

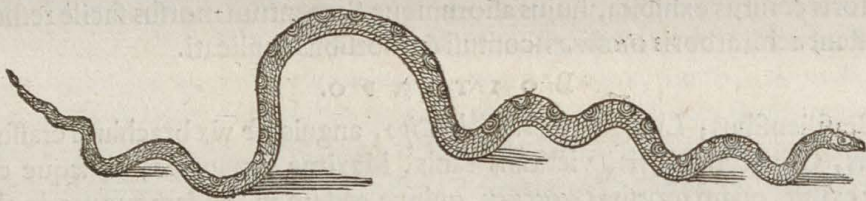
illis præberetur, comederent. Idem testatur magnus Scaliger commentariis in Historiam Animalium, lib. 11. &c.

BOICININGA.

Primo Serpens ille, *Boicininga*, quem *Cascavel* & *Tangedor* Hispani nominant, propterea quod sonitum instar tintinabuli caudâ edat, in triviis juxta ac deviis locis cernitur, tamque celeriter prorepans ut volare videatur. Huic tam pernicioso colubro, benigna natura, cautionis quasi gratia, nolam addidisse videtur, ut illius sonitu admonitus quilibet tempestive sibi caveat à vicino hoste. Brachii est crassitie, longitudine interdum quinque pedum, lingua bifurca, dentibus longis & acutis, colore fusco & ad flavum vergente. Quotannis articulus, quo infestare solet, in cauda crescit, cujus extremitate in anum hominis immissa, mortem infert confestim; venenum autem quod ore vel dentibus infert, multo lentius vitam tollit. Ex vulnere mox sanies cruenta effluit, caro livet, ulcusque paulatim serpit. Ad remedia extrahentia, vulnus dilatantia, scarificationes, cucurbitulas, & si pars læsa intercipi possit, ad vincula festinandum, idque junco *Iacape*, cui remedio maxime fidunt Brasiliiani, sin minus, cauterio utendum est. Interim dum veneni qualitas ad cor penetrat, curandum ut interius præmuniatur *Tipioca* haustu, sudoresque evocantibus insistendum. Præsentissimum præ cæteris remedium, quod Barbaris contra hujus aut qualiscunque Serpentis morsus restat, est ipsius nocentis caput, quod contundunt, contusum emplastri forma vulnere calens applicant: cui remedio simul addunt, in omni fere morfu, salivam hominis jejuni, qua perpetuo partem affectam demulcent, (Plinius lib. vii. cap. 2. Galenus lib. x. Simplic. Scaliger in Histor. Animal. lib. 11. cap. 18. hanc salivæ vim quoque agnoscunt) adeoque his duobus Antidotis nituntur, ut desperent, si in illis voti compotes non fiant. Ego hæc & similia remedia, quæ longa illis experientia dictavit, jubente necessitate, lubenter sum imitatus. Non intermittendo tamen ea quæ à veneranda antiquitate & authoribus nobis sunt relicta. Ne nimium temere hisce novitiis, aut pertinacius veteribus viderer adhærere.

CUCURUCU.

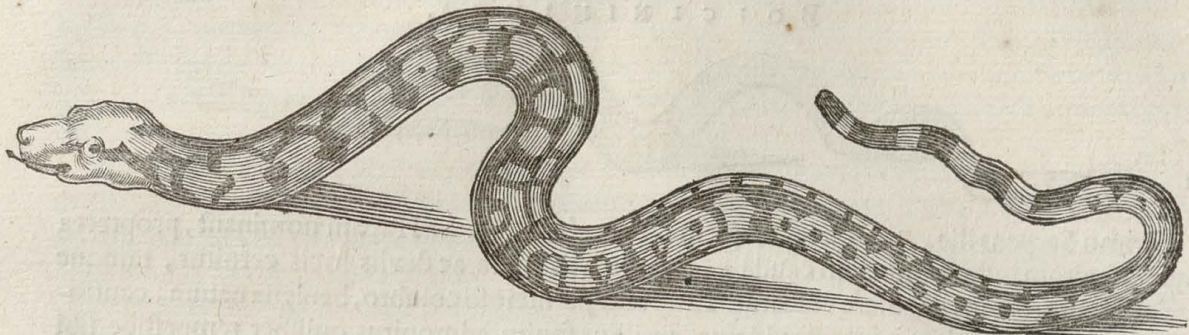
Cucurucu est anguis crassus, cineritii coloris, interius flavus, externis maculis nigris distinctus, & iisdem ut *Cascavel* squamis vestitus; novem & interdum duodecim pedes longus. Maxime est venenatus & plurimum metuendus, licet caro ejus præparata à Barbaris comedatur. Præcipuum illi venenum in capite, ideoque Brasiliiani intercepto quantocius caput amputant & cooperiunt humo. Ab illo ictus, corripitur vertigine, tremoribus, torminibus, animi deliquiis, febribus ardentibus, quibus sudor frigidus ac ipsa denique mors, intra diem naturalem, aliquando & celerius succedit. Præter enarratas qualitates, peculiare est huic Serpenti, quod morsu ejus virulento, venæ erodi videantur, tantamque inflammationem & ardorem efficiat, ut sanguis bulliens mox è naribus, auribusque, imo manuum & pedum unguitibus promanet. Huic malo si quæ Medicina detur, ipsius Serpentis, qui morsum intulit, caput emplastri forma, vulnere applicatum; tum & folia Tabaci recentia, leviter tantum ab ignis flamma tacta, mirabiliter prosunt, cauterii loco. Idem præstat contra hujus, aliorumque Serpentium morsus radicis *Caaapia* decoctum. Deinde succedunt sudorifera, vel ipso statim initio convenienter exhibita, ut sunt radices *Iurepeba*, *Vrucu*, *Malvisco*, *Iaborandi*, inter similia satis superque descripta.

BOIGVACU.

BOIGVACU, sive *Iiboya*, Serpentium omnium facile maximus, pectus fere hominis crassus, Lusitanis *Cobre de Veado* dictus, quod Dorcades integras devoret, idque sugendo potius quam masticando. Ex horum genere quidam octodecim vel quatuor & viginti pedes reperiuntur longi; Cineritio, spadiceo variegato colore. Non æque veneno, ut multi alii, turgent. Carne eorum non solum Indigenæ & Nigritæ, sed & nostrates vescuntur. Famelicus hic

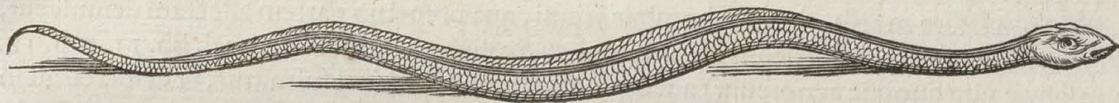
anguis vel ex dumetis profilit, caudæque suæ nitens, horrende se erigit & strennue cum feris & hominibus luctatur, & sibulat irritatus: vel ex arbore insidiosè in viatorem defilit, eumque

validissimis cingit amplexibus, ita ut vel sola complexione interimat: nec minus validi atque feroces existunt, duo ingentes illi *Arabo* & *Cucuraciu*, hominibus æque ac capreis insidiantur. Quippe omnes hujus generis solidis vertebis & costis præditos ex Anatome animadverti. Ictus eorum vix censetur venenatus, & per se aliquando, etiamsi nullo vel leviori saltem adhibito remedio, curatur. Ita ut hi inter non venenosos Serpentes, de quibus passim auctores multa testantur, debeant numerari: quibus *Caninana*, *Marina* & *Vicia* annumerare licet, quod nihil vel parum saltem hominibus noceant. Vide Vossium de Idololatria Gentili lib. IV. cap. 58.

I A R A R A C A.

Brevis est hic Serpens, raroque semicubiti longitudinem excedit, venis quibusdam in capite prominentibus, instar viperarum, & haud aliter quam illæ stridens: rubris & nigris ma-

culis insignis, cæterum terreo colore: ejus morsus venenatus non minora adfert symptomata, quam vel reliquorum Serpentum, exceptis iis qui lentè & clam vitam depascuntur. Ipsa fera postquam vulnus infixit, à cute, cauda, capite & intraneis repurgata, & in aqua radicis *Jurepeba*, cum sale, oleo, porro, anetho & similibus cocta, à vulneratis comeditur, magnoque illis solet esse præsidio. Convenit denique præ cæteris, *Caatia*, quæ merito *Herva de Cobras* dicitur, quod foris & intus exhibita, hujus aliorumque Serpentum morsus facile restituat. Idem feliciter præstant acini arboris *Guibira*, contusi & moribus applicati.

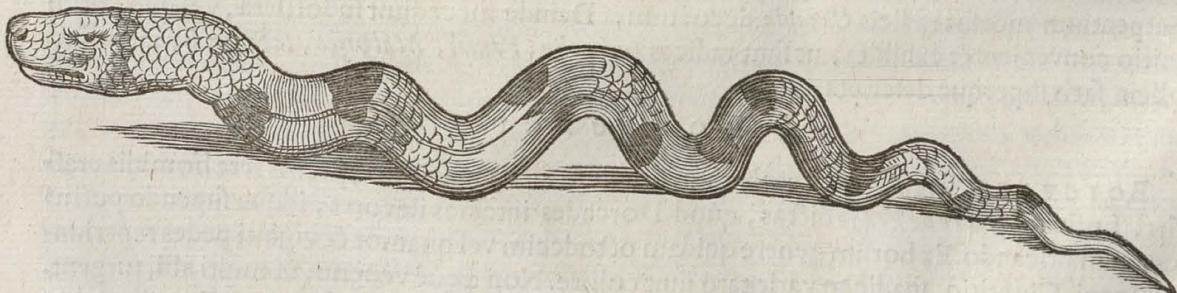
B O I T I A P O.

Boitiapô Brasiliensibus; Lusitanis, *Cobre de Cipo*, anguis est vix brachium crassus, septem pedes longus, Olivacei coloris, victitans ranis. Maxime venenatus, ac æque calamitosus malis auctor existit, quam morsus *Cucurucu*, quippe eadem vi, eodemque modo ab extremitate membrorum sanguis distillat. Remedio autem vix ulli cedit, nisi igni forte vel ferro, modo pars læsa tam violentum remedii genus admittat.

I B I I A R A.

IBIIARAM viperam (Iconem vide apud Marcgravium) *Cobre Vega*, vel, *Cobra de dos Cabeças* appellant Lusitani, quod duo capita videatur habere, sed falso. Ipse Plinius, qui idem de eadem testatur aliorum forte relatu, deceptus fuit. Familiaris & frequens est, sub rudibus in terra latitans; Formicis vescitur: digiti est crassitie, sesquipedis longitudine, atque argentei coloris. Ejus morfu nihil est virulentius, non tamen citra spem curationis existit, si supradictis remediis tempestive interne & externe utaris. Quæ, quod nihil immutandum occurrit, toties repetere supervacaneum duco.

I B I B O B O C A.

IBIBOBACA Brasiliensibus, anguis pulcher, Lusitanis *Cobre de Corais* appellatur, duos pedes longus,

longus, pollicem autem crassus, colore niveo, & nigris, rubrisque maculis variegatus. Morsus illius venenatissimus, non extemplo vitam depascitur, sed tarde se promovet. Sanatur emplastro è capite Serpentis concinnato & efficaciter appposito. Pulvis plantæ *Nhambi*, tum & succus foliorum *Caapeba* & *Caiatia*, vulnere instillatus, extrahit virus.

BOIOBI.

BOIOBI Brasiliensibus, Lusitanis *Cobre verde*, ulnæ est longitudine & pollicis crassitie; coloris porracei & pulchre micantis. Aedificiis gaudet, neque ulli nocet nisi irritanti; morsus tamen illius venenatus, remedio quamvis eximio vix cedit. Radix autem illa nodosa herbæ *Caa-apia* contusa & ex aqua pota, summopere prodest, cæterisque herbis antidotalibus facile palmam in hoc casu præripit. Miles quidam gregarius anguem hunc inter arbuſta latitantem, dum pede forte conterit, ab eo in femore demorsus, paucis post diebus, toto corpore tumefacto & livescente, deficiente radice *Caa-apia*, cæterisque remediis frustra adhibitis, præsentibus commilitonibus, quam miserrime exspiravit.

CANINANA.

CANINANA Serpens, ventre est flavo, dorso autem viridi, octo circiter palmos longus, inter minus venenatos habetur: ovis victitat & volucribus: Capite & cauda reſectis, ab Afris & Americanis comeditur. De peculiari illius antidoto, nihil adhuc certi affirmare possum. Vulgaribus alexipharmacis sive Europæis, sive indigenis supra enarratis, malum si quod infert facile expugnatur. Familiare autem illud decoctum antidotale, ex radice *Iurepeba*, cum pauxillo salis, huic aliisque morſibus vel puncturis venenatis sæpe applicandum est; nec non fructus *Ananas* viridis, isque in cataplasmatiſ modum contusus. Denique si necessitas ulterius urgeat, pars læsa scarificetur, moxque vivus gallinaceus pullus imponatur.

IBIRACOA.

IBIRACOA Brasiliensibus, Serpens est variegati coloris, albis, nigris, rubrisque maculis insignis. Ejus morsus est admodum venenosus, & pessima symptomata infert, haud secus quam *Cucurucu*, ut à Brasiliensibus accepi; quippe sanguis quantocius à morſu, ex auribus, naribus & oculis profluit & nisi statim subventum fuerit, moritur vulneratus. Si virus nondum ad cor abierit, carne ipsius anguis cocta cum radice *Iurepeba*, *Iaborandi*, *Malva Isco*, *Caapeba*, *Cappypaba*, additis summitatibus *Nhambi*, ex vino interne exhibitis vulnerati restituuntur. Ad datur externum remedium, ex capite ipsius feræ contuso & cum *Herva de Cobre*, aliisque ejusmodi ante enarratis, præparatum.

TAREIBOYA & CACABOYA.

Postremo angues duo amphibiorum more, modo in lacubus, modo in sicco degentes conspiciuntur, ac proinde hydri vel natrices jure dici possunt, tametsi non æque perniciosi ac nostri Europæi esse perhibeantur. Atri sunt prorsus nec valde magni. Irritati nocent, vulnusque facile curabile infligunt. Prior *Tareyboia*, posterior *Cacaboya* appellatur, qui lutei est coloris, sex palmas longus, ruricolis potius extimescendus quod Gallinas devoret, quam quod homini lethale venenum inferat. Tamen securitatis causa Herbæ *Nhambi* & *Erva de Cobras* appositæ ex arte, vim veneni, si quod modo sit, retundunt.

CROCODILUS.

Crocodili in fluviorum, stagnorumque latebris degunt, Africanis Crocodilis similes, sed utique minores: raro quinque pedum longitudinem excedunt, *Iacaré* Brasiliensibus, nostris *Capmans* dicti; hominibus natantibus insidiantur, rictu late diducto, acutissimisq; dentibus, ingentia vulnera inferunt. Quæ vulgaribus remediis coalescunt, præsertim vero adipe ipsius animantis. Vulnerati pariter, & non vulnerati Crocodilos summo studio venantur, partim propter virtutem Medicam adipis; partim ob ipsorum testes myrothecium insigniter redolentes, quos magno pretio divendunt. Omasus quoq; hujus *Iacaré* exsiccat & in pulverem redactus, contra morbos calculi ab incolis exhibetur. Ova quæ plus quam viginti vel triginta subinde profert, anserinorum ovorum magnitudinem excedunt, nec solum à Barbaris, sed & militibus nostratibus expetuntur & comeduntur. Idem de ipsa carne Crocodili exenterata dictum volo.

BIBORA.

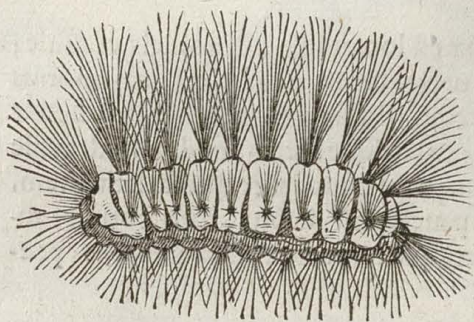
Inter tot lacertorum exercitus, qui passim in silvis, ædiumque ruderibus conspiciuntur, unicus tantum, quantum quidem constat, reperitur venenosus, qui *Bibora* dicitur. Cæteris lacertis non adeo quidem dissimilis est, sed minor, digitique majoris magnitudinem vix excedit. Cute est cineritia & magis albicante. Corpore omnibusque membris crassioribus, venenoque tumentibus; cauda denique multo breviori & latiori existit. Plaga ab eo illata dilutam foetidamque saniem effundit, cum tumore livido, cardialgia, torminibus, ac magnis cruciatibus.

tibus. Peculiare huic malo antidotum nondum est inventum. Quapropter hæc aliaque communibus alexipharmacis tam exoticis quam indigenis, exturbanda sunt.

S C O L O P E N D R Æ . A M B U A . S C O R P I O .

Scolopendræ grandes & exiguæ, ut & centipedes hirsuti *Ambua* dicti, ac arcuatim repen-

tes ad Venenatorum ordinem referuntur. Illæ ædes, hæc silvas perreptant, olerumque hortensium frutices non solum, sed & homines infestant. Scorpiones Europæis sunt similes, licet non æque noxii, proinde ictus eorum curatu minus difficiles. Verum cum horum trium insectorum natura & curatio ab Auctoribus passim ante me tradita sint, nec quicquam ad ulteriorem illustrationem occurrat, acquiescam. Quippe solum oleum quod eorum viventium qualitates absorberit, contra morsus vel ictus cum successu applicatur.

N H A N D V G V A C V .

Ex Araneorum genere insignis & stupendæ magnitudinis hic reperitur (forte idem cujus Plinius meminit in Indiis passeris magnitudine conspici) qui in ruderibus & veterum arborum concavitatibus nidificat, *Nhanduguacu* appellatus. Eum cæterorum minorum ritu texere nondum compertum est. Exuvias deponit; niger est hirsutus, dentibus acuminatis & prælongis armatus, ob pulchritudinem & usum in pretio habitis. Irritatus venenatum aculeum cuti infigit, ita tenuem, ut vix conspici possit. Hinc tumor lividus non sine cruciatu, multoque dolore exurgit. Nonnunquam ratione partis percussæ & symptomatum supervenientium malum adeo exasperatur, ut incurabile reddatur, omnibusque remediis, cum ab Indis, tum à me inventis, prorsus refragetur. Proinde ratio habenda ut vulnus dilatetur, remediaque passim ex officinis & authoribus petita, forinsecus & intrinsecus adhibeantur: Inter quæ sit Cancer *Aratu* præparatus eodem modo sicut in capite de Pisce *Guambajacu* sum dicturus.

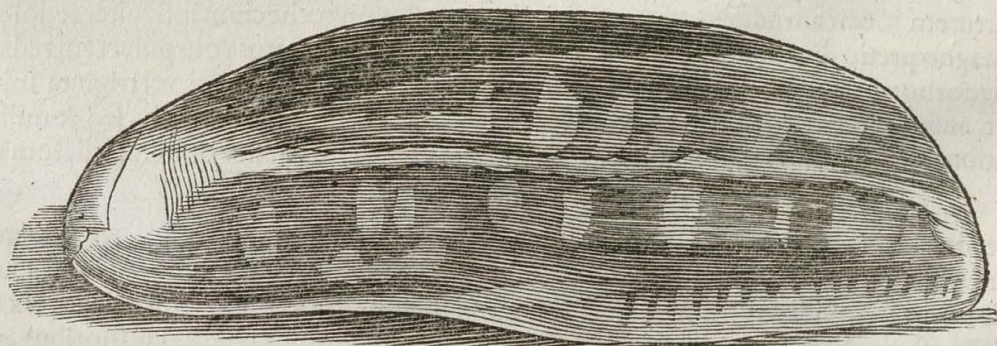
P I S C E S V E N E N A T I .

Inter planos Pisces cartilagineos dantur Pastinacæ marinæ, Torpedinum & Rajarum species, læves, cæruleæ, sine squamis vel aculeis in toto corpore, præterquam in caudæ principio, ubi duo breves non ferrati, sed ad sagittæ figuram formati apparent, ac proinde hi Pisces à nostratibus merito *Pijlstaert*; à Brasiliensibus *Narinari* appellantur. Iconem vide apud Marcgravium. Non procul à littoribus degunt, vescuntur Piscibus, quibus ex occulto insidiantur, radiumque iis infigunt, quo ablato edules sunt, sicut fere omnibus illis terrestribus & marinis pecoribus contingit, quæ ictu vel morsu tantum venenum infundunt. Pars vulnerata infestissimo dolore, aliquando & paralyti misere afficitur. An aculeus etiam mortua pastinaca vires suas servet, atque non solum in animantes, sed & in saxa & herbas, exferat eas, sicut Oppianus, Ælianus, & alii testantur de Europæa pastinaca, ego nondum comperi. Dolores sedantur optima illa radice *Mangue* assata, eodemque modo sicut in ictu Piscis *Niqui* dictum est. Dein dilatato vulnere ejusdem Piscis jecur, & teli ipsius cineres cum successu applicantur. Ita ut hic quoque Piscis veneni sui antipharicum in se habere videatur.

De Brasiliensi Torpedine, ejusque malo, vix ad horam unam atque alteram durabili, quia cum Europæa in plerisque convenit, iisdemque remediis & eodem modo curatur, particulatim nunc agere supervacuum duco.

M O V C I C V .

MOVICV Brasiliensibus, excrementum maris pellucidum; pulchre rubrum & levissimum; bullæ instar, figura varia, nunc ovali, nunc triangulari fere, aquis supernatat; fla-

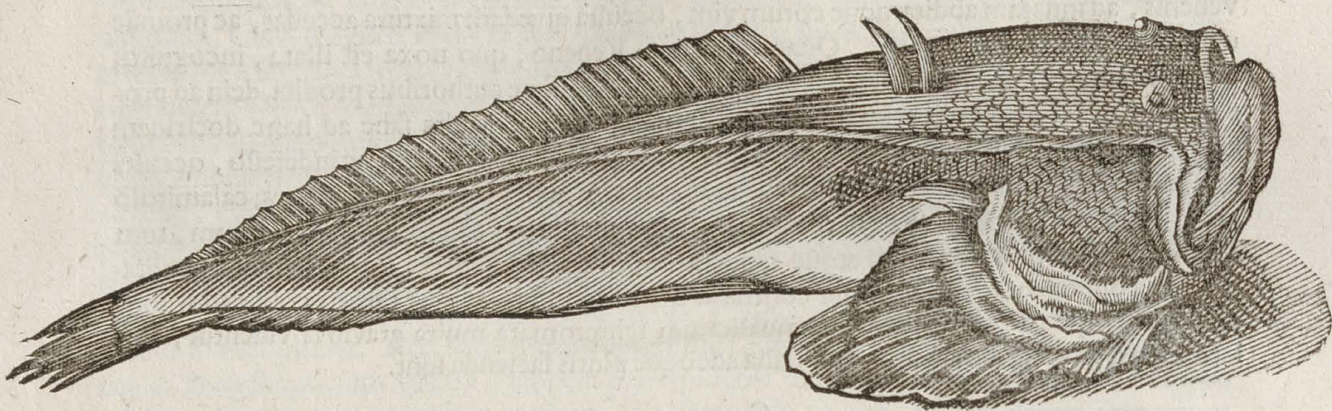
tuque intus contento turgidum, strepitum edit si vi rumpatur. Qui nudis pedibus littora obambulant, bullamque hanc venenatam minus provide conculcant, magno dolorosoque ardore

ardore afficiuntur in plantis pedum licet callofis. Ad horas aliquot durat malum, invito quovis remedio refrigerante & anodyno, ad quod confugiunt saepe frustra: ego felicius causticis & calidis ad extrahendum ardorem usus sum: applicato mordaci illo oleo castaneæ de *Acaju* dissoluto in spiritu vini.

NIQUI.

Noxiis piscibus annumerantur quoque uterque illi, qui Niqui dicuntur Brasiliensibus. Aculeis in capite & dorso præditi sunt admodum noxiis, quibus irritati, tanta vehementia

pungunt, ut dolor non solum intensus inde exoritur, sed membrum paralyticum pro tempore maneat, præsertim si telum (quod aliquando fit) in parte vulnerata relinquatur. Præsentissimum remedium est, dilatio vulneris, applicata mox radice *Mangue* assata & contusa. Unde quidem dolores in instanti exacerbantur, sed mox cessant.

Hactenus de Natura Serpentum eorumque animantium, quæ morsu vel ictu virulento hominibus insidiantur & toxico suo nocent. Quibus calidas & humidæ hæc regiones abundare haud mirum est, quod pauca agricolarum industria excultæ, nec vi frigoris à venenatis & noxiis animantibus repurgatæ, ex in immensum multiplicentur. Nunc ad illa venena quæ intra corpus assumuntur descendamus. Quæ quidem duorum sunt generum, nempe venenata tantum, vel etiam manifesta qualitate nocentia. Utrisque sua remediorum genera, manifestæ vel occultæ qualitatis opposita sunt, quæ licet diversæ, tamen in curandi modo conveniunt. Nam cujuscunque generis venena ore percepta, si in prima adhuc corporis regione hæreant, per vomitum & clysteres exturbare convenit: si in corporis recessus abierint, circumferentiam versus trahuntur. Interim cor adversus hostem admissum, muniri debet, modo vera & infallibilia signa veneni intus assumpti compareant. Non enim æque manifeste hic atque in morsu vel ictu Serpentum morbi causa se profert, sed fere latet, quia qui venena subministrant variis technis dolum non solum tegunt, sed execrandis artibus, novas quotidie mixturas comminiscuntur, applicando activa passivis, & qualitibus, aut addendo, aut demendo, ut longo tempore post, signa illa & symptomata ulla vix se prodant. Nec enim (ut fieri solet) is qui forte improvide simplex aliquod venenum hauserint) semper animi & virium defectus, cordis angustia, vertigo, vomitus, torvus aspectus, aliaque similia subsequuntur, sicut Galenus docet cap. vi. de locis affectis evenire. Quid; quod subinde vix ulla primis mensibus tristitia aut levissimum ægritudinis indicium in illis notetur. Donec tandem longo temporis intervallo, ungues & corporis extrema livere incipiant. Aliquando nihil nisi post mortem exterius apparet prorsus, atque unum vel alterum viscus corruptum ac tabidum per anatomen sese offert. Cur & quantum venena lateant docet Thom. à Vega Com. in loc. Affect. Utinam Barbarorum nequitia numquam excogitasset tam perniciosos horum venenorum abusus, minorique solertia præparare novissent, ut ocius vel tardius operarentur. Nam licet ob majorem vel minorem subjecti resistantiam, ea arte concinnare illa nesciant, ut stata hora interimant: tamen ut experientia potius quam ratione constat, ignaviorem esse cicuta ac opii operationem, quam arsenici aut sublimati: ita venena illi habent vel simplicia vel composita, quæ exhibita & admota ad menses aliquot sepulta manebunt, antequam suas facultates exerant. Unde liquet venena haud una eademque ratione operari, neque recta ad cor semper ferri, sed eam partem maxime occupare, cum qua occulte inimicitiam exercent; Cum alias teste Avicenna oporteret omnia venena esse frigida & sicca. Nam sicut Solanum & Hyosciamus, ita quoque fel pisciculi *Guambajacu* cum capite antipathiam habet. Fungi & *Manipuera* nervos infestant, spasmos convulsionesque mortíferas inducunt.

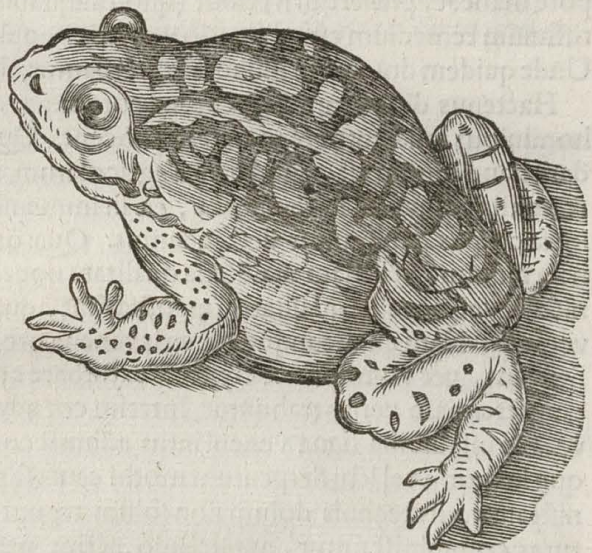

Supplicium quidam Brasiliiani venefici subituri, mihi obnixè roganti, ut me horum arcu-
norum priusquam è vita discederent, participem facerent, inviti pauciora quædam revela-
runt, falsique sunt, impune non solum se hæc & similia veneficia exercere; sed & regium esse
laudemque mereri inter suos, ingenii solertia excellere, novasque veneni miscelas excogitasse.
Illi namque sagittas, aquam, aërem, vestes, cibos & fructus crescentes inficiunt, ut tardius &
pedetentim, non statim homines extinguant.

Sic fellis Bufonis *Cururu* & vermiculorum ex venenato succo *Manipuera* pronatorum,
herbarum denique *Tangaraca*, *Inquery*, fructuum *Ahovay* & *Mucuna* aliarumque multarum
vires artificiose & variis modis ab illis intenduntur ac retunduntur. Ita ut in his ac similibus
venenis, ad innatam abditamque eorum vim, occulta quædam mixtura accedat, ac proinde
curationis aliquando sit exfors. Quapropter ipso Veneno, quo noxa est illata, incognito,
ad communia primum antidota, passim à Dioscoride, aliisque authoribus prodita, dein ad pro-
pria illa nativa, ab incolis primis celebrata, confugiendum. Multa sane ad hanc doctrinam
facientia desiderantur, ac fortasse semper desiderabuntur, invito sedulo ac indefesso, occulta
remedia investigandi studio, adversus tot abditas & tam malignas rerum qualitates, calamitoso
generi humano infestas. Si vero contingat signa venenorum calidorum & frigidorum, tum
& obstruentium, suffocantium atque erodentium in ægris apparere, singulis statim qualita-
tibus sua opponenda esse remedia contraria nemo ignorat. Minus tamen consultum solis
illis fidere; quia licet manifestarum qualitatum symptomata multa graviora videntur, aliis
latentibus, occulta tamen magis exitialia adeoque pluris facienda sunt.

C U R U R U.

Inter venena quæ deleteria potissimum vi pollent est bufo *Cururu*, insignis & tumens, du-
ploque Europæo major, cineritii vel spadicei coloris, nimium notus, ac quovis modo vel
mictu & saliva exterius, vel intus, longe qui-
dem pejus, sanguine, imprimis felle assum-
to, inficit. Hos perditissimi Barbari alique
eorum æmuli torrefactos in pulverem redi-
gunt, & lethalia inde pocula conficiunt, ea-
que vel minima quantitate clam propinant.
Hinc faucium statim & gutturis inflamma-
tiones, siccitates, anhelitus, fætores, singul-
tus, vomitus, dysenteria, animi deliquia,
oculorum caligines, convulsiones, deliria,
ac pallores. Si remedio locus, corpus sta-
tim per superiora & inferiora evacuant & li-
berant à reliquiis veneni, exercitio, balneo,
ægro in furnum calentem vel animal discif-
sum imposito. Generalia alexipharmaca,
composita, per dies aliquot, juxta & *Tipioca*,
tum radices nativas antidotales ex vino pro-
pinant. Præ cæteris vero herba *Nhambi*, quæ prærogativam à benigna natura videtur acce-
pisse, tam magno malo adversam, exhibenda. Nam etiamsi bufo, hic tam pernicioso turgeat
veneno, non tamen ita invincibile est, ut suo contrario non cedat. Quippe solus succus
Nhambi, expressus & capiti vel dorso bufonis (præsertim prius in terram fricato) instillatus,
illum dicto citius interimit. Ranae quoque dantur variae, terrestres & paludosæ, partim edu-
les, partim, sicut in Europa, non edules. Idem Plinius lib. xxxi 1. cap. v. de quibusdam ranis
testatur.

C O T O R A.

Illa quæ *Cotora* à Brasilianis nuncupatur, intus assumpta, veneno est, quod supradictis reme-
diis facile expellitur: forinsecus vero applicata & ex arte linimenti vel emplastri forma præpa-
rata, doloribus articulorum & membrorum ex frigore natis, medetur.

P I S C E S V E N E N A T I.

Inter tam immensa fluviorum & marium pecora Americana, quædam in totum edulia,
quædam parte aliqua vel externa, vel interna venenata habentur. Quod ut in aliis animanti-
bus, ita in Serpentibus & quibusdam Piscibus evenit. Sicut enim Draco marinus in Europa
solis spinis, Pastinaca solo radio, Julides solo morsu venenum infundunt, aliis partibus sine
perniciæ edulibus: ita imprimis in his Piscibus *Guambajacu* videre est, qui non minus externa
facie, quam interna qualitate sunt admirabiles. Cæteris autem ejusdem speciei præeminet
familia-

familiarissima rana piscatrix, *Guambaiacu atinga*, parvus, vix palmam longus, pictus, pulchris oculis, rotundus, qui inter Orbes habitus, Lusitanis & Belgis merito sufflator dicitur, quod mirum in modum ab aquis extractus ronchum quendam edat & ad orbis figuram se inflet, atque in momento intumescat ac detumescat. Multum expetitur & pro epulis, maximo interdum vitæ discrimine, ab imperita plebe apponitur, si à folliculo fellis non probe liberetur. Intra horæ namque spacium, ejus particula vel ciceris magnitudine assumpta, tam horrenda symptomata infert, ut mox ægro caligent oculi, mens vacillet, lingua tardescat, membrorum tremor, sudorque frigidus subsequatur, facultates omnes resolvantur & sileant, moxque veneno extinguantur. Sed benigna mater natura, præsens ac facile remedium huic calamitati opposuit. Cum prædicti enim orbes *Guambajacu* juxta fluviorum ostia, ubi paludes & stagnantia loca singulis æstibus inundantur, sedem figant, iisdem quoque locis plurima Cancrorum genera vivunt & arbuſta habitant paludosa. Quos inter non ita magni reperiuntur, multiplici ac variegato colore, cæruleo, albo, rubro, violaceo, chelis æqualibus armati, quorum crura pilis nigricantibus sunt vestita. Hos *Aracu* appellant Brasiliiani. Ex his unus contusus & ex vino, citra moram assumpto veneno (nam ante horas quinque vel sex lethum sæpe infert) propinatus, per vomitum virus exturbat, qualitateque occulta malo validissimo resistit. Præmissis specialibus, communia quoque præsidia superius tradita non negligenda, ut sunt *Ti-pioca de Mandihoca*, radices *Iaborandi*, *Ipepacuanha*, *Caiapia*, *Vrucu*, aliaque similia remedia quæ necessitas excogitavit. Nec forte natura differt hic Cancer Brasiliensis, ab illo de quo Galenus in libro simplicium contra Pelopem præceptorem suum contendit, Cancrum rabiosis conferre occulta, non manifesta qualitate. Et Plinius lib. ix. cap. 31. eos contra Serpentum ictus mederi dicit. Et imprimis illud lib. v. cap. 32. Cancris fluviales triti potique ex aqua recentes, contra omnia venena prosunt. Morsis vero à cane rabido, item Phalangio, Scorpio aliisque venenatis prodesse etiam apud Aristotelem legere est lib. ix. cap. v. Dioscoridem lib. i. cap. 12. & Galenum lib. ix. de simplicium medicamentorum facultatibus; Ætium lib. vi. cap. 24. Æginetam lib. v. cap. 3.

Alius datur *Guamajacu guara* Brasiliensibus dictus, priori multum similis, sed viridioris coloris. Noxam fere eodem modo infert fel illius, sed longe remissius, quam præcedentis; curatur autem eisdem remediis.

Tertius denique *Guamajacu-ape* Brasiliensibus, ejusdem quidem generis, non tamen orbicularis, sed potius triangularis; à squamis quoque ut cæteri nudus, verum quasi scutiferus & loricatus. Hic si ex cacabo ferventi accipiat & calidus comedatur, adeo mentem statim turbat, ut nonnulli ebriis, quidam & phreneticis similes videantur: Sin vero coctus per integram noctem servetur, cæteris piscibus dignitate neutiquam concedit, atque tuto convivis apponitur.

F V N G I.

Novem fungorum species diversis nominibus sunt distinctæ, sicut alibi traditum est, quos omnes generali nomine *Carapucu* nominant. Horum quoque in hoc Americæ tractu, sicut in Europa, alii venenati, qui contracti varii sunt coloris, lividi & cæsi, ex Sterquiliniis lignoque putrido protuberantes: alii edules ac copia tantum nocent, quia ventriculum frigore & flatibus nimis distendunt, caloremque naturalem extinguunt & crasso lentore strangulant. Ob regionis temperiem calidam & humidam, noctium denique frigus & vapores venenatos, minus tuti judicari debent qualescunq; Fungi, quam in aliis regionibus frigidioribus. Inter illos peiores qui sunt, singultum excitant, intestina exulcerant, corpori ac faciei inducunt pallorem, urinam remorantur, arterias intercipiunt: ad hæc frigus, tremorem, sudorem frigidum, mortem denique afferunt. Præter communia alexipharmaca calidiora, eximium & præsens natura produxit Antidotum, utramque nimirum radicem *Iaborandi*, de quibus suo loco agemus, quæ sudores & urinas cunctantes provocant, & colorem nativum suffocatum à frigido malignoque vapore vindicant: imo desperatos revocant à letho, si statim à sumto veneno, succus illarum ex haustu vini exhibeatur.

T A N G A R A C A.

Tangaraca omnes species lethiferæ (sicut in tractatu simplicium dicemus) ac proinde incolis & advenis pariter detestabiles habentur. Quarum folia & flores, facie licet externa, non tamen efficacia differunt: foliis enim aut floribus degustatis, corpus mox intumescit, mens turbatur; oculi incipiunt caligare, vertigines, animique deliquia oboriuntur, denique mors ipsa sequitur, si remedium non protinus adhibeatur. Reliquis antidotis merito præferuntur radices illæ decantatæ *Pecacuanha* & *Caiapia*, toties descriptæ. Aliqui præ cæteris Antidotis tutissimum existimant, ipsi radici hujus plantæ *Tangaraca* fidere, quam miro ac felici cum successu,

cessu, indiscreta quantitate exhibent. Barbara hæc gens raro certæ dosi nritur, quasi id cuiusque iudicio relinquens. Quod quidem in his Antidotis, aliisque medicamentis, illis empiricis non solum, sed & rationalibus practicis familiare est. In excessu enim peccare malunt, quam in defectu, ne Antidoti inopia forte à veneni copia vincatur.

HERBA CASTA sive MIMOSA.

Eximia illæ herbæ castæ sive Mimosæ à Clusio, aliisque Exoticorum consultis descriptæ, sed à nemine adhuc, quod sciam, earum qualitates bonæ vel malæ explicatæ.

Primo quidem earum folia in pulverem redacta, & exigua quantitate aliquoties exhibita, clam exitium hominibus inferunt, pecoribus alimentalia existunt.

Secundo radices earum non minus tutum præstant Antidorum, quam folia pernicioso turgent veneno, si multum & sæpe in usum adhibeantur. Providi autem est Medici in hoc & simili casu, præter specifica ad generalia quoque confugere alexipharmaca, sive exotica, sive domestica. Tum quod scelerati homines hæc & similia venena, varie componant & clam cibis immisceant, tum quod subinde in principio vix quicquam evidenter ac signis præviis appareat, sensimque vitam depopuletur. Quippe non solum pro subiecti resistentia sed veneni quoque miscela & quantitate, tardius vel citius vitam depascitur hæc herba, ut cachectici, anhelosi, tristes incedant, donec tandem vita defungantur.

M A N I P V E R A.

Tametsi in tractatu de Mandihocæ radice, de medica & venenosa qualitate egerim in genere, ordo tamen nunc postulat, non intactum reliquisse venenum tam familiare, ne dicam domesticum, *Manipueram*, id est, succum de *Mandihoca*, qui potatus vehementer inflat corpus, ventriculum afficit dolore, cum ructu, nausea & tenesmo: hinc mox oculi obfuscantur, vertigines, perpetuique dolores capitis accedunt, tandemque extremorum frigus, animi deliquium, & ipsa mors succedit. Quapropter famulis hanc radicem præparantibus, ne à noxiis vaporibus inficiantur, flores *Nhambi* & radices *Vrucu*, esculentis & potulentis admiscere necesse est, ad muniendum cor, & ventriculum. Sed diabolici venefici tam præsentī veneno non contenti, ex succo hoc, studio reservato usque ad totalem ejus putredinem, altiore corruptionis gradum ex vermiculis inde pronascentibus (qui *Tapuru* ipsis dicuntur) quærunt, iisque in pulverem redactis, hominibus pro libitu insidiantur, ita ut exigua licet quantitate, vitam certissime & citissime adimat, si simplex exhibeatur; si compositum & viribus imminutis (quod potissimum pulvere herbæ de *Nossa Senhora* & *Nhambi* fieri solet) longo post tempore, ne nefanda scelera in publicum prodeant, misere interimat. Multa quidem remedia contra hoc malum excogitata, omnium tamen præstantissima sunt, quæ ipso statim principio morbi per vomitoria instituuntur. Horum *Ipecacuanha* & *Caiapia* facile præcipua sunt, quod alexiteria & vomitiva vi simul polleant. Clysteres veneno frigido resistentes, ac flatus tetros discutientes mox succedant, eosque *Tipioca* & radix *Iaborandi* imprimis ingrediatur, quorum antidotalis vis alte posita est à Natura. Posthæc præter *Diafscordium* & *Theriacam*, malum per sudores & urinas educunt, familiaria præsidia sunt, radices de *Malva Iso*, *Pie de Galinha*, *Nhambi*, *Iacape*, *Iurupeba*, *Vrucu*, *Visqueira*, *Caapeba*. Adhæc radix & præsertim succus fructus *Ananas*, largiter & crebro haustus.

A R A T I C V P A N A.

Sequitur fructus arboris *Araticu pana*, qui (licet à nonnullis comedatur, quia copia tamen lædit) dum frigore nimio calorem naturalem opprimit, eademque ventris symptomata excitat, quæ venena frigida solent movere, ad venenatorum classē referri solet. Nihil ulterius de hoc fructu dicendum restat, quod in præcedentibus sit intactum, quippe iisdem medicamentis, quibus Fungorum & *Manipuera* noxiæ qualitates, hæc quoque expugnatur.

M V C V N A G V A C V.

Mucuna guacu faba, in tanta Siliquarum & Silvestrium multitudine, cæteris pulchritudine ac magnitudine facile præcellit. Crescit ex arbore quæ ejusdem est nominis. Faba autem hæc nigra pelle lapidis fere duritiei, pilis flavis molliter est vestita, manum longa, & tres digitos lata. Vi effracta, pulcherrimi globuli, interstitiis divisi, exinde prodeunt, tres quatuorve, punicei & rubri coloris, rotundi, læves, magno hylo, qui si in aqua macerentur vim noxiam ex parte deponunt, & cum *Tipioca* de *Mandihoca* præparati Barbaris edules fiunt. Ita ut venenata eorum qualitas, non usque adeo alte posita à natura videatur, quin retundi se patiatur à correctorio convenienti. Quippe cum interior fabæ substantia acris sit & mordicans, viscera vellicet & usque adeo corpus turbet, ut vomitus violentus & alvus moveatur.

Refri-

Refrigerans & demulcens, alimentum hoc medicamentosum ex *Tipioca* factum, cæteris Antidotis præferri solet.

AHOAY.

Duplex datur AHOAY arbor; altera *Ahoay-guacu*, sive major, altera *Ahoay-miri*, seu minor, dicta. Propter arboris non solum, sed & fructuum quoque magnitudinem, differunt. Quippe hæc posterior vix nucem avellanam, cui multum similis est, adæquat: illa plus quam castaneæ magnitudinis nuces profert. In disitis tantum nemoribus hæc arbores reperiuntur, foliis magnis oblongis, deterrimi odoris, quarum fructus monstrare, toties negarunt Barbari, præ metu ne aliquando in illos hæc cuderetur faba. Cum enim præsentius venenum, quam nucleus prædicti fructus, ab illis nondum sit inventum, id secretum sibi servandum arbitrantur, ut tuto veneficia sua diabolica exerceant. Nucleos enim illi in pulverem redactos, variis dolis & technis præparant, & clam ciborum obsoniis vel Nicotianæ immiscent, ut ocus vel tardius vires exerceant. Scrupuli enim plus minusve quantitas ore assumta, graviora facile symptomata, quam ab aliis illis venenis illata, inducit. Quibus specificum antidotum ad hæc usq; tempora nondum est inventum, quamobrem mortem quanto citius adfert, si generalia & communia alexipharmaca nihil prosint. Horum fructuum putamina, durissima sunt & tinnula, quare ab illis tintinabulorum vice usurpantur, & brachiis pedibusque circa talos in saltationibus potissimum circumdantur ornatus gratia. Quo modo filis è gossypio inter se connexa sint, videre est ex Icone, quam dedit C. Clusius in Exoticis, in notis ad Historiam Garcie ab Orta, lib. II. cap. XI.

GUILIELMI PISONIS. M. D.

LIBER QVARTVS,

Qui agit de Facultatibus Simplicium.

CAP. I.

De Saccharo.

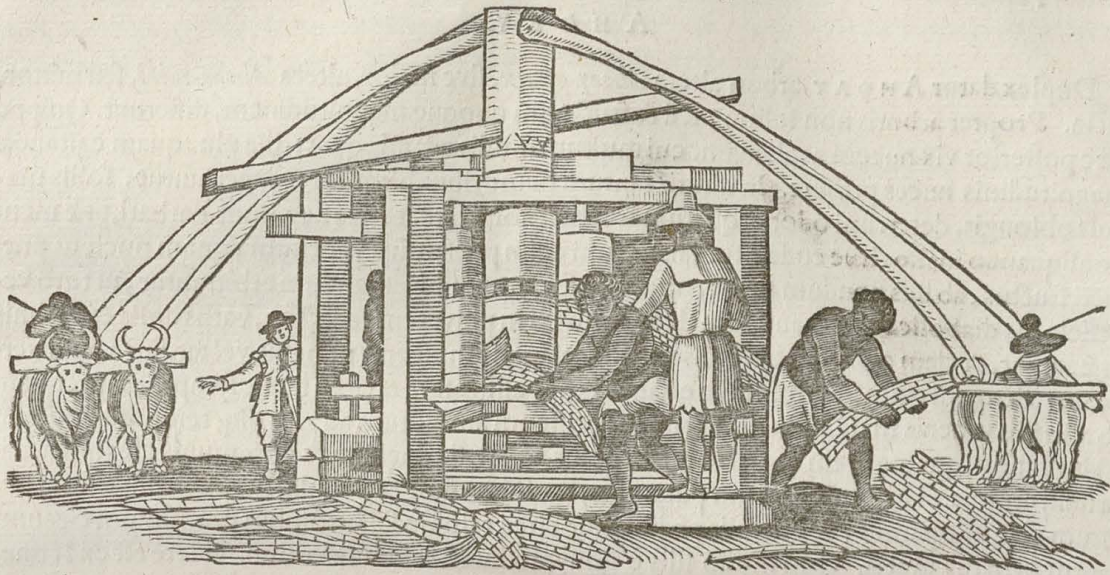
OST QUAM illa Americæ pars, quæ nunc vulgo BRASILIA dicitur, inter duos fluvios *Maranhon* & *de la Plata*, sita, paulo post Capralis accessum à Vespugio Emmanuëlis Regis Portugalliæ auspiciis, paulo accuratius anno circiter 1500. esset explorata, Lusitani, intra promontorium Olindæ amœnissimum & Insulam *Itamaracam*, primum littora antea incognita legerunt. Ubi juxta rupem fissam Brasilianorum tuguriis conspectis, ad terram appulerunt, & de nomine loci solliciti, quantum potuerunt inquirentes, *Paranambuco*, hoc est, mare perforatum vocari, à Barbaris responsum tulerunt. Unde hodie quoque omnium Præfecturarum Brasiliensium felicissima & princeps, idem nomen obtinet. Cujus recessus cum altius explorarent, indignum existimarunt, ligno rubro, licet maximi proventus ad tingendos pannos, acquiescere: præsertim cum præter confragosos montes & saltus inaccessos, miro Dei beneficio, longe lateque partim in planities solutas, partim in colles clementer assurgentes terras conspicerent; tum & præstantissimis fructibus & frugibus Europæis investis, mirabili proventu, ea producere & foetificare experirentur. Tandem foecundum hoc solum cannis Sacchariferis aptissimum judicarunt: easque à campestribus quondam hominibus detectas in Insulis Fortunatis, huc detulerunt, quæ tandem ob suavem succum quasi ad manus traditæ, usum quem pollicebantur, olim silvestres, nunc excultæ & domesticæ, toto fere generi humano præstant. Ita ut cœleste hoc donum, Attico melli multis partibus præferendum, excelsis inclusum arundinibus, hisce regionibus imprimis concessum sit. E quibus tum aquaria mola, tum boum indefesso labore agitata, dulcissimus liquor expressus, in ahenis excoqueretur, quemadmodum hac sequenti imagine expressum videtur.

Multæ hodie Lusitanorum & Batavorum hujus generis machinæ hic conspiciuntur. Nec ulla hujus terræ merx est, ex qua plus lucri & emolumenti ad negotiatores redundet. Nam Saccharorum ex omni Brasilia olim colligebantur Arobæ decies centies mille, idque quotannis, atque in Europam devecta, certissimo compendio divendebantur.

In Ægypto Sacar Arabicum (unde Saccharum nostrum dictum volunt) ex humili & exigua planta, instar crystalli vi Solis coagulatur. In India vero Orientali, ex *Manbu* arbore arundinea (vide Garc. ab Orta cap. XI.) & nodosa, populo insigni non absimili, *Sacar Manbu*,

quem *Tabaxir* appellant, viscosum albicantemque liquorem promanare constat, ut Avicenna, Rhafis, & Serapio testantur. Tamen alterutrum vel insita qualitate, vel conficiendi dexteri-

tate adæquari huic arundinaceo posse, nemo credat. Planta siquidem hæc nostra fruticis instar firmitate prædita, succo dulci turget. Silvestri arundini externa facie est simillima; nisi quod hæc crebrioribus articulis aliquando distinguatur, imprimis si anni, terræque intemperies minus respondeat. Quo enim majora internodia, eo feliciorem messëm, quo breviora eo infeliciorem agricolæ prænuntiant.

Hæc arundo, *Viba* Brasiliensibus dicta, minus in montibus & collibus, licet irriguis, quam pratis glebosis & pinguibus, luxuriat, sicuti videre est in Parnambucensis præfecturæ maxima fertilitate & planitie agris, optimeque canniferis: qui inclytis undiquaque amnibus dividuntur, & à pluviis & inundationibus ripas egredientibus rigantur; quarum beneficio à formicis cæterisque insectis noxiis liberantur, sicut per nivem in Europæis regionibus solent. Sed missa digressionem ad propositum redeo.

Primo agri vomere invertuntur, cratibusque aut ferro ancipiti farriuntur, inque rectos & æqualiter distantes sulcos proscinduntur. Quibus cannarum taleæ ita inhumantur, ut summitates utriusque se contingant: atque ea ratione lacunæ vomere factæ, manent repletæ, quæ ipsa eadem terra postea adimplentur. Plus terræ æstate, qua operiantur, requirunt, ne intensior Solis æstus penetret, cannasque exsiccet: Hyeme vero minus, ut facilius uligine imbuantur, & terræ pondus germinationem retardet. Quo major humiditas, eo citius exsurgit arundo, hincque quilibet articulus novam producit cannam, ab omni parte cannas suas ac radices, ex lacuna cui imposita est, extendens. Nodo cannæ circumcirca pullulat turio, à quo, terræ incumbens, truditur, frutexque emergit: ita ut decem aut ad summum duodecim mensium spacio, canna mature scat, inque justam longitudinem excreseat. Expertiores agricolæ menses Augustum & Januarium plantationi consecrarunt. Augusto tamen, qui mensium hibernorum postremus, felicius hæc instituunt, quod tellus novissimis pluviis imbuta, plantas suo gremio mollius foveat.

Arundo maturata tempore præfato excinditur; nonnunquam & ad annum usque sequentem in agro relinquitur, & tunc canna vetus nominatur, quasi seges restilis. Intra hoc tempus nova denuo progerminat, quæ postea simul cum veteri refecatur. Si intra biennium non scindatur, nullius exinde pretii habetur: paulatim enim in agro marcescit, ac deficiente humore extinguitur; nisi forte peculiari terræ beneficio prorogetur ultra ordinarium durationis tempus. Plantæ tenellæ & juvenes bene inhumatæ, denuo propagari numquam fere indigent, quod diurnitate temporis non emoriantur, ne ad quadraginta vel quinquaginta annos quidem; ita ut suapte natura vel nemoris durationem adæquare valeant, nimirum solo bene pingui; nam quæ in sitienti & arduo crescunt, vix ultra quinquennium vivunt. Interitum autem ex accidenti cannis inferunt, sideratio, caries, potissimum vero si immisso æstate incendio, nec superveniente pluvia ad radicem usque præ nimia siccitate comburantur, magno hercle possessoris damno. Proinde qui cannas inutiles & frugiperdas extirpare, suoque bono comburere cogitat, ut novæ renascantur, hyberno tempore, non æstivo, hoc instituat. Immodica quoque inundatione cum nulla cacumina, emergunt, cannæ suffocantur: ita ut utriusque excessu, nimio æstu exarescant, nimiaque fluviorum illuvie, eaque stagnante refrigerentur, unde stirpitus evelli, aliæque de novo plantari postulant. Genus denique quoddam vermiculi nigri alati *Guirapeacoca* Brasilienses, *pao de Galinha* vulgus appellat, in locis potissimum uliginosis, radices corrodit, cannasque interimit. Postremo ab herbis voluntariis male illis fit, quæ mirum in modum sæpe luxu-

luxuriantes, hisce sativis admodum obesse solent. Proinde singulis annis ter quaterve, imo & sæpius aliquando, si terra postulet, ager à noxiis herbis liberetur, idque tantisper, donec ad tantam maturitatem pervenerint taleæ, ut suo robore zizaniis obniti possint. Terra siquidem earum herbarum quas sponte profert mater est, cæterarum vero quas quasi vi coacta suscipit, sæpeque invita fovet, noverca judicatur.

Porro canna maturæ factæ, circa fundum ac in ipso geniculo abscinduntur, quod in eo aqueus quidam humor contineatur. Mox amputatæ, frondibusque, quibus maximam partem vestiuntur, resectis, in fasciculos coguntur & currui imponuntur.

Molendina tribus gravissimis axibus ex solidissimo ligno confectis, circulisque ferreis obductis, nituntur. Inter quos arundo continenter inserta & axium se contingentium angustia compressa, liquorem fundit dulcissimum. Mola aquaria nullis indiget jumentis, aquæ siquidem impetu circumagitur, quæ longissimo canale deducta, lapsu impetuosa ex alto in super nos eximiæ magnitudinis rotæ lintres decedit. Quod quidem licet celerius fiat, plusque sacchari inde redundet, quam à sex vel octo robustissimis bobus: eorum tamen contentione exactius & fidelius canna exprimitur.

Cæterum liquor hic qui in Saccharum ipsum postea abit, ad viginti quatuor duntaxat horas durat, moxque acescit, & ad conficiendum Saccharum prorsus fit inidoneum: sed si diutius servetur, bonum inde nascitur acetum.

Axes asseresque per quos succus expressus fluit, tum & alveus, per quem decedit, bis spacio viginti quatuor horarum, vel una Tareffa (Tareffa est spacium terræ, cujus quadra viginti circiter est passuum, & tot cannas profert, quot per diem Naturalem moli possunt) lavari debet.

Canna primo à tergo axium excepta, vicino denuo immittitur, ut si quid succi in ea sit reliquum, penitus exprimatur, tunc *Bagasso* vocatum, quod tanquam inutile excrementum flammis absumitur. Adeo coruscantes & formidabiles, nocte dieque construuntur ignes, qui ahenis subjiciuntur, ut à quindecim lignorum vehibus ad quadraginta usque spacio diei naturalis, pro ut cruditas liquoris requirit, absumantur, integræque silvæ excindantur.

Succus quem *Caldo* vocant Hispani, per canales & ductus ligneos, in amplissimos æreos cacabos derivatur, in quibus continenter, nunc vehementius nunc lenius, toto quo molæ agitantur tempore, fervescit, frigidaque aspersione intensior ebullitio coercetur, ut substantia minus consumatur. Ab hoc succo in primo aheni consistente, modicoque substructo igne, paulo foeculentior & copiosior spuma aufertur, vocaturque *Cagassa*, quæ solis pecoribus escam potumque suppeditat.

Sublata *Cagassa*, liquor seu *Caldo* in proximum ahenum, *Caldera de mellar* Lusitanis, effunditur, in quo coquitur & prægrandi cochleari, crebris foraminibus pertuso, à sordibus liberatur. Ut exquisitius immundities secernatur, forte quoddam lixivium affunditur. Hinc per linteum percolatur, ac tandem succus eo pacto novissimum excrementum, si quod habet, deponit. Hæ fæces mancipiis victum sufficiunt, qui iis contenti tam improbos atque indefessos labores exhauriunt: quippe toto semestri æstivo, noctes atque dies perpetuo molendina

agitantur. Vinum quoque exinde, vulgo *Garapa* dictum, conficiunt, intermiscendo aquam: quod avidissime expetunt incolæ, eoque, si vetus sit redditum, se inebriant. Vinum itaque Sacchareum, vinum adustum, acetum, mel coctum, ipsumque Saccharum ex primo hoc liquore concinnari possunt.

Porro minores qui subsequuntur cacabi, *Tachas* appellant, quidam sunt ad concutiendum, quidam ad coquendum parati. In quibus succus jam dictus, tantisper condensatur, donec Serapii & mox Sacchari consistentiam acquirat. Ad hæc vehementi & arduo labore, primum in maioribus, tum in minoribus ahenis inter coquendum, capacissimis cochlearibus agitur, quatiturque, & ad altitudinem viginti plus, minus, pedum attollitur, unde rursus in vasa prolatur.

In Cacabis minoribus ob ignem intensissimum vehementioris ebullitionis habenda est ratio, statutisque temporibus olei modicum guttatim instilletur, ne ignis vehementia Saccharum aliquid detrimenti capiat. Observatu dignum, quod oleum si maioribus inderetur ahenis, in quibus liquor, primo *Caldo* dictus, purificatur, Saccharo conficiendo plane foret ineptus. Vicissim, si minoribus lixivium sicut maioribus, infundatur, æque impossibile, Saccharum conficere. Si denique momentum succi Limonii, vel acidi quid injiciatur, Sacchari consistentiam numquam acquireret, sed in totum perditur.

Formæ porro fictiles innumera, quando succum fluidum acceperunt, ordine asseribus perforatis, in amplissimis ædibus (*Casa do purgar* vulgo) imponuntur, mox superimposito luto humefacto, dicta vasa, à melle, quod subfusco antea colore Saccharum tingeat, repurgantur. E formis excussum, candidum à nigricante, *Mascovado* dicto, separatur, & in frustra redactum soli sereno exponitur, probeque exsiccatur, donec cistis recondatur. Hæc omnia incredibilis sunt laboris & ingentium sumtuum; præterquam quod operariorum multitudo; jumentorum insuper & mancipiorum affluentia, multum ex emolumentis derogat.

Medica Sacchari auxilia, quoniam maximam partem Europæis cognita, paucis tantum sunt perstringenda. Cannæ viridis succus frigidus est, multoque si destilletur per Alembicum durabilior & efficacior; multis oculorum malis, tum hepatis, renumque ardoribus medetur. Sed cum medulla hæc cannarum tot mutationes subeat, antequam repurgata in grana reducatur, primam naturam deponit, imo alienam induit, palato magis gratam, quam valetudini proficuum. Saccharum enim, multa lixivii fortissimi vi albefactum, in deliciis quidem optabilius; sed qualitatem facile acrem, visceribus & capiti infestam retinet. Quamobrem illud quod sanitatis gratia culinæ vel Pharmaciæ infertur, præstat ut modice tantum repurgetur: quippe quod ingenitas reservet vires, intensiusque serapia, electuaria & similia dulcificet. Imo rubrum Saccharum, alias inferius habitum (sicut & illud quod ex Insula S. Thomæ affertur, omnis lixivii expers) minime contemnendum, præcipue in clysteribus. Saccharum iraque primo gradu licet calidum & humidum, tamen quo antiquius & defecatus eo calidius est, faciliusque in bilem convertitur, atque intensius digerit & solvit. Recens vero non solum pectori & Stomacho, sed & vesicæ renibusque prodest. In omni denique ægrorum condimento, veteri Saccharo & melli longe debet anteferri.

C A P. II.

De Mandihoca.

FRumento complures Indiarum regiones ad hæc usque tempora caruerunt: ea tamen, quibus hominum & animalium sustentatur vita, desiderari, benigna mater Natura noluit. Radix enim sativa seu artilis, quæ Mandihoca Barbaris appellatur, in farinam redacta tritici locum supplet. Quæ planta licet Angolæ & Hispaniolæ atque aliarum Insularum incolæ gaudeant (ubi radicem hanc *Hiuccam*, præparatam & in farinam redactam *Cassavi* vocari Monardes testatur) Brasiliæ tamen naturalem, summoque studio excultam constat.

Plures hujus fruticis, quem *Maniiba* & *Manduba* Brasiliani vocant, dantur species: quæ licet prima fronte inter se haud differre videantur, tamen ab experientibus agricolis dignitate, caule, & colore distinguuntur ac diversa fortiuntur nomina, quorum hæc præcipua sunt: Prima, *Mandiibabuaræ*. Secunda, *Mandiibparati*, albicantibus radicibus & truncis. Tertia, *Mandiibucu*. Quarta, *Mandiibumana*. Quinta, *Aipi*. Sexta, *Tapecima*. Septima, *Arpipoca*. Octava, *Mandyupeba*. Nona, *Macaxera*. Hæ septem posteriores rubentibus sunt & lactescentibus radicibus & caulibus. Omnium harum stirpium radicibus solum *Mandihoca* nomen inditum, & alimentosis, medicamentosis, venenosisque qualitatibus, licet impari inter se gradu, pollent. Quas proprietates, utpote admiratione dignissimas, penitus introspectisse operæpretium erit. Hæ frutices omnes eleganti ac stellatim sese explicante sunt folio. Caule recto, nodoso, hominis staturam raro excedente. Ejus crassities pro fecunditate soli, cœlique temperie, varia. Florem fert exiguum, semen autem, Ricini Americani semini simile, sed mutile. Reliqua ex ipsa planta ad vivum depicta cognoscere licet. Fructum vero subterraneum, ipsam scilicet radicem esculentam Mandihocam, pastinacæ haud dissimilem producit,

cit, quæ lacteum trahens succum, ab oculis prorumpentibus, è trunci internodiis natis, hoc liquore egregie intumescit.

Terra minime glebosa aut irrigua, ut canna saccharifera gaudet, sed sicca potius, sitiente & montosa, atque in tuberculos, quasi à talpis, egesta. Adeo humiditatis omnis inimica est, ut æstivis dumtaxat mensibus, terræ committi velit, idque locis apricis ac minime umbrosis. Quod, sicuti in hac, ita in quavis plantatione observandum, quia guttatim ex arboribus destillans aqua perquam noxia habeatur. Cum adeo acclive & arenosum solum requiratur, malunt incolæ densissima demoliri nemora, demolita exurere, eaque arvis & fegetibus (*Chocas* Lusitanis) destinare.

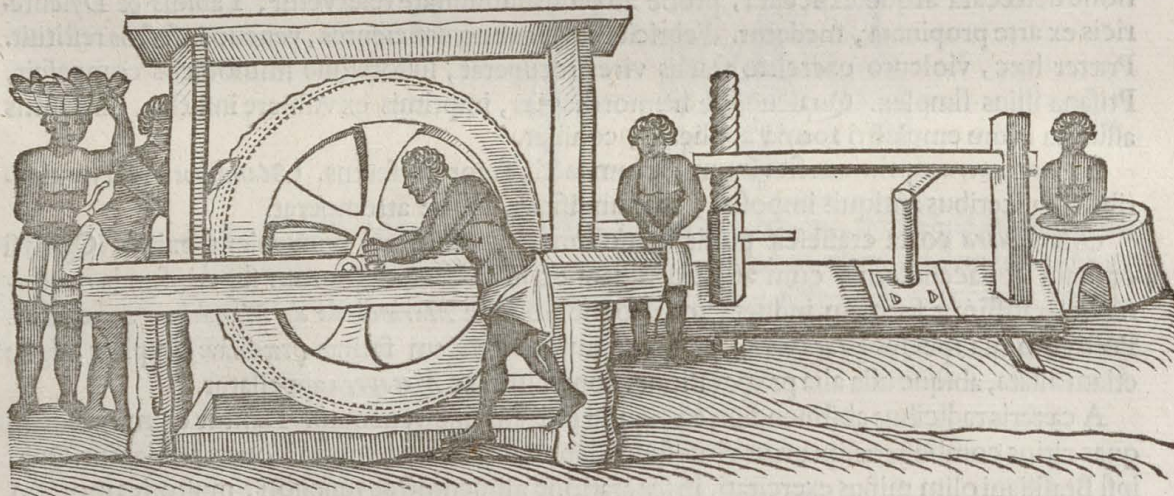
Tres hujus plantæ trunci, frondibus spoliati, figura propemodum pyramidali, haud profunde simul terræ grumis, trium circiter pedum inter se distantia, inferuntur, prominentesque ad palmæ altitudinem, superius se invicem amplectuntur. Qui foliis licet denudati, novis tamen ilico vestiuntur, nec quicquam radix inde detrimenti patitur, modo caulis integer & illæsus maneat.

Dignitate & mole excellit *Mandihoca*, si anni terræque temperies sicca fuerit: tunc enim quælibet radix sesquipedem, vel duos, interdum etiam tres pedes longa evadit, crassitiem habens brachii vel etiam cruris humani, quando satis adoleverit.

Ratio habenda ut ager à zizaniis, quæ valde suppullulant, ter quaterve repurgetur, donec plantæ adoleverint, ad octo nimirum vel decem mensium spatium. Maturitatem assecutæ radices, quod annuo circiter à plantatione spatio fieri solet, ad tertium vix sub terra durant; altero tamen plerumque anno pars illarum putrescit & corrumpitur: ideo ad summum linquantur annuo spacio, & de novo per taleas plantantur. Ingruente nimix humiditatis necessitate, excindi statim postulat, sex mensibus ante justæ maturitatis tempus.

Mandiba quæ vocatur *Mandiibumana* omnium citissime crescit & maturescit, atque optima inde conficitur farina. Hæc planta maxime gaudet solo arenoso & magis ambusto quam reliquæ. Primaria omnium, inque quotidiano usu & lucro, producitur quidem promiscue in quavis terra, vocaturque *Mandiiparati*.

E terra evulsæ radices, vix per triduum durant, etiamsi fideliter horreis recondantur. Mundatæ, & à cortice, quem tenuissimum habent, liberatæ, molæ trusatili, cujus Iconem hîc daturi sumus, à duobus hominibus circumactæ, admoventur, ferriq; cuspidē conteruntur, & contu-

farum radicum farinam excipit alveus. Alii radendi modi pedetentim exoleverunt, ob majores labores & sumtus. Pauperibus tamen usus Scobinæ manualis superest, quæ ab Indigenis *Tapiti* nuncupatur. Rasura deinceps torculari vel prælo subjicitur, quo magna vi humor ille superfluus & noxius exprimitur, ut sicca atque absque ulla humiditate maneat. Mox cribro, *Vrupeba* dicto percolatur. Exinde planefacto fistili aut æneo injicitur, in quo substructo igne circumagitatur tantisper donec coquatur. Semicocta vero & adhuc mollis esculenta est, & vocatur *Farinha relada*, quod est farina cocta non exsiccata. Reliquum quod superest & reservare volunt, supra majorem vel minorem ignem pro arbitrio miscent, atque exacte siccant. Farina enim hæc quo plus exsiccata & excocta, eo durabilior est. Optime tamen siccata & fideliter ab aëre defensa, ultra annum vix servari potest: nam si vel levissima uligo eam infererit, corrumpitur, unde non parvam militum stragem in castris exortam vidi. Quapropter nostri, Barbaros imitati, eam in bolos, quos vocant *Bejus*, pastillos & liba cogunt, superque craticulos modico igne induratum in penu aliquandiu recondunt.

Ex hoc frutice expresso manat liquor *Manipuera* Barbaris dictus, qui vasi infusus post duas horas fundo adhærescit: ex quo alia fit farina, melior priori, ac majori affluentia floris,

quam cremorem de *Tipioca* vocant. Ex aqua farinæ in fundo subsidente, bolos quoque conficiunt, *Tipioceto* dictos, optimi saporis. Tum Gummi quoddam seu potius amyllum ex ea fit, atque eidem usui inservit. Hic liquor *Manipuera*, quod dulcis sit saporis, ab animalibus avidissime haustus, vi quadam venenata ea statim extinguit: ex radice tamen non expressus (quod mirum) cætera animantia, excepto homine, nutrit.

Præterea è radice à Sole exsiccata, alia farina & pollens albicans, imo & panis siliginis & biscoctus, qualis è tritico (cui & simillimus est) pinfitur. Hoc alimentum integrum & non comminutum pro jumentis & pecoribus, quibus in pabulum cedit, reservatur.

A vermibus & integris formicarum cohortibus, hæc planta misere solet infestari, magno agricolarum incommodo, non solum folia atque caulem, sed ipsam quoque radicem depopulantur, ferarum greges & animalia domestica. Ipsi Brasiliiani, Æthiopes, & nostratium non pauci, hujus plantæ folia amant, adeo ut contusa, cocta & probe condita pro cibis & lactucis apponant, atque in massam efformata, *Manicoba* nuncupant Brasiliiani.

Porro radix hæc quatuor aut quinque dierum spacio in aqua macerata & emollita, *Mandiopeba* dicitur, quæ assata, maxime ab agrestiori Indorum & Barbarorum multitudine expetitur & manducatur. E sedimento hujus consistentiæ, farina mollis notæque melioris conficitur, quam Brasiliiani *Vipeba*; Lusitani, *Farinha fresca* cognominant.

Ex *Mandihoca* contusa, butyro & saccharo, insignes fiunt boli vel pastæ, ad edendum optimæ.

Pultis denique genus præparant ex *Mandiopeba*, quod nomen accepit *Mingau-petinga*.

Mandihoca illa mollis, illis *Puba*, igni imposita exsiccatur, exsiccata appellatur *Carima*. Ex hac Angolenses panem optimæ notæ conficiunt, quem *Musam* vel *Angu*, interdum *Ensonde* appellant. Omnium autem præstantissimum pultis genus condiunt, quod vocant *Mingau de Carima*, cui aromatum loco momentum piperis Brasiliensis, & floris Nhambi admiscunt: quod optimi cum sit saporis, sanitæque conducatur, frequens illis in prandis esse solet; nec suaviter se vivere existimant nisi hoc alimento utantur. Sanis æque atque ægris ejusmodi pultes, emulsiones, atque adeo prifanas saluberrimas inde confectas exhibent. *Tipioca* siquidem & *Carima* pota, vel syrupi specie cum aqua florum auriacorum & pauxillo sacchari exhibita, antidoti loco plerumque est. Ego quanti dignitates *Tipioca* & *Carima* faciam, in descriptione morborum Endemiorum satis explicavi. *Tipioca* enim, si multa lotionem defœcata atque exsiccata, probe ab omni humiditate reservetur, Tabidis & Dysentericis ex arte propinata, medetur. Febricitantes, animo deficientes, veneno infectos restituit. Præter hæc, violento exercitio fractis vires recuperat, sudoresque immodicos compescit, Prifana illius simplex. Quasunque hæmorrhagias, imprimis ex vulnere inflatas, tum intus assumpta, tum emplastri forma applicata, cohibet.

Ex *Macaxera* optimum fit vinum, serum lactis sapore referens. *Mandihoca* rasa, vulneribus & ulceribus antiquis imposita, ea mundificat, atque attemperat.

Manipuera cocta crassescit pultis in modum, alimentoque convenienti existit. Quod si oryzam & Saccharum, cum aqua destillata ex floribus aurantium superinfundas, conservæ gratissimæ formam induet, mutatoque nomine *Marmelada de Mandihoca* appellatur. Postremo illa species *Macaxera*, præterquam quod vicem farinæ prædictæ suppleat, igne etiam assata, absque ulla alia præparatione, comeditur, ac *Macaxera* appellatur.

A cæteris radicibus abstinendum est, quod præsens sint venenum. Dantur enim quædam, quas citius combusseris, quam ut virus suum deponant, & ad edendum idoneæ reddantur. Quin ipsi Brasiliiani olim minus exercitati, in separatione alimentosi & venenosi, multoties mortem oppetierunt: nunc eruditiores facti, non solum illis præcipuo existit vitæ sustentaculo, sed omnibus Lusitanis & nostratibus. Idque panis triticeo præferre non verentur, licet minoris habeatur nutrimenti.

Æthiopes & Brasiliiani inter edendum pugnos farinæ plenos in os injiciunt, ut manu quoque longius ab ore remota, vix tamen mica pereat. Raro aut parum inter prandendum potu utuntur, quod farina aquam nimis imbibat, & stomachum inflet.

Cum aratrum ejusque usus hîc ignoretur, & improbi ac multi jugi laboris tædia declinent, facilem hanc & nimis ærumnosam agriculturam, tam vitæ ac rei familiari tuendæ, quam æri corradendo, egregie adhuc amplectuntur. Quippe unius dumtaxat mancipii industria & labore, centum tuberculos, aliquando unius diei decursu absolvunt. Hujus autem farinæ una, quæ viginti cantharos nostrates continet, aut sesqui *Alkeira*, hoc est, modius unus aut sesqui, homini robusto & laborioso, in mensem integrum plerumque sufficit. Quem modium sex aut septem aut ad summum octo solidis comparaveris.

Hæc sunt quæ usu & sedula in hanc radicem inquisitione, à rusticis & hortorum cultoribus resciscere potui; quæ fusius & explicatius persequi volui, quod hæc planta ubique frequens

quens sit & domestica, tamque excellentis usus, ut vastissimi orbis Americani incolis, abunde victum suppeditet.

Tapuyeri vita & moribus agrestiores, nec *Mandihocam* hanc, nec quicquam simile plantant, sed arborum fructibus, variis herbis & melle agresti se sustentant. Inter radices quas co-

medere amant, est *Mandihoca* quædam silvestris, sponte proveniens, frutexque arborecens: cæterum sativæ simillima, si caulem & folia consideres, verum dignitate longè inferior. Mediterraneis *Cuguacucuremia*, maris accolis *Cuacû-mandijba* dicta. Cujus Iconem expressam hîc videre est.

CAP. III.

De melle Silvestri.

MISSIS iis, quæ vel ab aliis ante me tractata, ut *Ambra grisea* & *nigra*, *Lapis Bezoar*, vel aliunde huc sunt translata, ut *Zinziber*, *Tabacum*, *Oriza*, *Gossipium*, *Milium Turcicum*, *Anil*, vel *Indigo*; aliisque præteritis, quæ potissimum quæstui, non autem Medicinæ sunt comparata: Illa tantum perstringenda duxi, quæ Incolis longa experientia innotuerunt, atque in Medicinam sunt recepta, atque à me ad artis nostræ incrementum prospero usurpata successu.

Inter prima quidem, *Brasilianorum* solertia, etiam antequam *Canna saccharifera* hîc coleretur, mel *Silvestre*, quod ipsi *lira* vocant, ex vastissimis silvis & saltibus sibi comparavit, quod in usu atque deliciis, Europæis æque ac gentilibus, tam sanis quam ægris habetur. Cujus dignitates ingenti mortalium bono quotidie magis magisque illustrantur.

Apes, *Eiruba* illis dictæ, diversorum generum hîc reperiuntur, quæ in arboribus, miris & variis modis nidificantes, nostris quidem non plane sunt dissimiles, sed utcumque paulo minores, quarum examina ubique peregrinari videas. Regem vero eligant, nec ne, non satis hætenus constat. Reliqua quæ de illarum regimine produntur, ob difficiles ad eas in nemora aditus, nondum experiri datum est. Ignavum pecus, fucos, crabrones, œstra, ves-

pas

pas melliferas & non melliferas, pluraque alia insecta similia, de quibus in Insectorum Historia dicitur, quæ nimis quam multa Brasilia nutrit, viatoribus & armentis infestissima, nunc prætereo.

Industria atque usus præstantia, cæteris omnibus insectis alatis, præcellunt facile Apes mellificantes, quarum duodecim ad minimum genera observantur, ut sunt *Amanacay-miri*, *Amanacayneu*, *Aibu*, *Mumbuca*, *Pixuna*, *Vrutuetra*, *Tubuna*, *Tuiuba*, *Eirucu*, *Eixu*, *Cubiara*, *Curupireira*, quarum ultima *Curupireira* à Brasiliensibus contemnitur. Quæ autem inter illas omnes merito observandæ, sunt potissimum hæ sequentes.

Primo *Eiriricu*, grandiores, non pungentes, quæ bonum faciunt mel, licet non quotidiani usus. In concavitatibus arborum nidificant, è quibus veluti alveariis Brasiliani arte & dolo mel eliciunt per ductus aliquos ut foras emanet.

Deinde *Eixu* & *Copij* apes minores, nigricantes, exterius in cortice nidum affabre constructum componunt instar alvearii, favis ex arte & concinne dispositis, ac propoli & cera candida vestitis, è quibus optimum mel colligitur, sed minore quantitate, & quia insigniter aculeo appropinquantes infestant, minus expetitur.

Denique apes *Mumbuca* flavæ & exiguæ in arboribus nidificant: optimum hoc mel, de quo potissimum ago, & saluberrimum producentes, quod ab Indigenis arbores proceras conscendentibus, ad Europæos incolas, magna quantitate, exiguoque pretio affertur. Maxima autem copia hujus reperitur in Insula Maranhon, cum multa cera nigra, ubi copiosius colligitur, vasisque integris completis, æstate, cum flores Silvestres maxime virescere solent, servatur. Inter hosce flores reperitur unicus in arbore *Tapuraiba* flos, quem postquam apes gustarunt, mel amarum conficiunt, sicut de apibus in Syria Absinthio insidentibus testantur Authores. Qualitate & dignitate, nihil hercle hoc Europæo melli concedit, in secundo gradu calidum, consistentia admodum fluida, clara & tenui, odore suavi quidem, sed Silvestri, nec nimia aut ingrata dulcedine, nauseam parit, sed gratissimo acore, oxymelis instar, palatum afficit. Absterforia qualitate, partiumque tenuitate, tantum stomachum, viscosis humoribus obstrum abstergit, quantum calidâ, languidum confortat. Intestina imprimis & renes, sive superius, sive inferius exhibitum à cruditatibus vindicat, atque urinas promovet. Tum & infantibus ad abstergenda & demulcenda viscera, à reliquiis variolarum & morbillorum obfita, summopere prodest. Simplex vel compositum (ut in capite de Mulierum morbis dictum est) uteri intemperiei frigida summum adfert solatium.

Longæ durationis & magnæ dignitatis vinum quoddam inde confici solet, fortissimum quidem & admodum abstergens. Sin temperatius placeat, hydromel vel mulsum ex aqua fontana, sine coctione rori nocturno exponitur.

Pharmaca denique non solum, sed & cibos potiusque quotidianos ingreditur decantatum hoc trium apum mel, sicut in Tractatu de aëre, aquis & locis dictum est: meritoque de illo idem prædicare licet quod Plinius lib. xxi. cap. 24. testatur. Mellis naturam talem esse, quæ corpora putrescere non sinat: tum, multos exstitisse qui senectam longam mulsi tantum nutritu toleraverunt. Hac tantum adhibita cautione, ne biliosis, hepatis, renum & stomachi ardore laborantibus, nisi summe dilutum exhibeatur.

Cera ejus, quæ nigricans est, Europææ postponenda quidem, sed ad emplastra emollientia & digerentia, contra mala è frigore nata, utilissima habetur.

CAP. IV.

De Copaiba.

PROvinciæ Brasiliæ varia Balsama producunt, quorum facile princeps est quod vocant de *Copaiba*, à nomine arboris è qua emanat. *Copaiba* autem arbor est silvestris & procera, cortice cinereo, quæ superius in ramos dispescitur. Folia habet semipedem longa, majora quoque & minora, duo sibi invicem opposita, in extremitate autem duo conjuncta: oblonga, acuminata, nervo & venis paulum rufescentibus, superius viridiora, inferius dilutiora. In extremitate ramorum majorum multi ramuli congesti sunt, quibus folia frondium figura insident; ubi & flores enascuntur; quos sequuntur fructus baccae lauri magnitudine & figura, initio virides, post maturitatem nigri, cum paucissima carne, subdulcis saporis, à qua nigra cutis facile separatur, quæ crassior est, ut in pruni silvestris fructu: lapidem continet ovalem, durum, qui nucleum album in se habet farinacei saporis, sed non edulem. Fructus, qui mense Aprili maturescit, comeditur à Brasiliensibus, qui succum exsugunt & exspuunt cutem. Simiæ valde illis fructibus delectantur. Has ipse mense Junio collegi baccas, & mox semigerminatas, mandavi terræ, læteque provenerunt. Pinguis autem & odoriferus ille liquor, quo vasta

vasta hæc arbor abundat, ab inciso cortice ad medullam usque, luna plena, tanta quantitate destillat, ut spacio trium horarum, ad duodecim libras olei effundat. Sin nihil forte profluat, statim vulnus cera aut argilla obturandum est, ne quid effluere possit, & duabus post hebdomadis cum fœnore moram compensasse videbis. Non adeo frequens in Præfectura Parnambucensi hæc arbor, quam quidem in Insula Maranhon, ubi valde luxuriat, unde quoque copiose illius balsamum ad nos affertur.

Non autem solum mirifica pollet vi mundificandi & consolidandi, & ad quævis vulnera prima intentione restituenda, morsusque serpentum curandos & cicatrices tollendas: sed & ab omnibus pariter incolis & à me interne exhibitum, insignem præbere utilitatem, observatum fuit. Tam suavis tamen odoris, sicut Maffeus vult, non est. Calidum in secundo gradu, crassum, valdeque pingue & resinosum.

Pectori, ad stomachum languidum, ventri ad colicos frigidos cruciatus, illitum conducit: guttulæ aliquot convenienter exhibitæ per os, robur addunt visceribus, illisque tonum reddunt: fluxiones muliebres, cursus ventris & gonorrhæas quoque sistunt. In anum per clysteres, in penem per Syringam cum Saccharo ex aqua plantaginis, vel oleo rosarum dissolutum, adversus eadem mala prospero successu injicitur.

CAP. V.

De Cabureiba.

DUas arborum *Cabureiba* species, non in habitata Brasilia, sed in remotissimis desertis trans immensa illa montium juga, vidi. Utraque est excelsissima, vastissima & odorifera, sed cortice & ligno differentes. Altera rubescens est coloris, odoreque Cedro Brasiliensi, quæ incolis *Acajacatinga* dicitur, non dissimilis. Altera, de qua nos in præsentia agimus, folio est exiguo, instar Myrti, cortice cinereo, digitum crasso, tenui membrana miniati coloris, exterius cooperto, sub qua flavus liquor, quo totus cortex turgere solet, latitat, qui vetus gratiorem spirat odorem quam si recens sit, sitque consistentiæ crassioris & coloris punicei.

Revirescente arbore circa Februarium & Martium, luna plena, ex læso cortice, pendulis vasculis, excipitur hoc Balsamum fragrantissimum & præstantissimum *Cabureica* dictum.

Ædes non solum, sed Lucos integros gratissimo odore, Peruviano perquam simili, inficit. Substantia est compacta & tenaci, sed calefactum sequaci & ductili. Circa fluvium potissimum Ieneiro & in districtu divi Vincentii & Spiritus Sancti, quam in Parnambucensi, crebrius reperitur, licet non adeo magna quantitate inde ad nos deferatur.

Ad internos & externos affectus non inferiori gaudet qualitate quam *Copaiba*. Calidum & siccum est in secundo gradu dissolvens, digerens & confortans. Aliquot illius guttulæ per os jejunis exhibitæ, Asthmæ profunt: intemperiem quoque ventriculi, viscerum languores inveteratos corrigit: tepidum pectori & hypochondriis illitum, eorum oppilationes & frigiditates tollit. Irrigatione & frictione capitis & cervicis ex panno rubro, corroborat cerebrum & præservat à Paralyfi & spasmo; imo debilitatum omne nervorum genus in pristinum vigorem restituisse, sæpissime hic sumus experti.

Cæterum Lusitani æque ac Brasiliani adversus vulnera & morsus venenatorum animalium inesse illi virtutem quandam singularem testantur, ad quam animalia, instinctu solo naturali confugientia, corticemque deterentia, parti læsæ, præsentissimum inveniant remedium. Quæ omnia in castris & Nosocomio nostro, tum imprimis militibus ictis à feris atque Barbaris, mecum per deserta peregrinantibus, comprobavi. Quippe solo hoc eximio Balsamo recenter ex ipsis corticibus collecto, vulneratos & luxatos restitui. Iconem videre est G. Marcgr. p. 137. Cap. 14. l. 3.

CAP. VI.

De Acaju arbore & illius fructu.

QUantum lenta solent inter viburna Cupressi, tantum inter cæteras Brasiliæ arbores eminet *Acajaiba*, divino beneficio harum regionum incolis concessa. Quæ ut aspectu pulcherrima, ita multifaria virtute celebratissima. Ac quamvis umbrosa & patula, ramisque proceris speciosa, non tamen adeo in altum exsurgit; sed cum revera malus sit, variis & sinuosis flexibus sese incurvat, ramis humum versus dependentibus. Est durissimo ligno à naupegis valde expetito, ac Gummi optimo turgente, quod sua sponte æstivis mensibus erumpit, ob facultatem, pellucidum colorem, fragrantemque odorem Arabico vix cedens. Arbor hæc nusquam locorum, quam arenosis & sitientibus reperitur. Foliis est, si nervos, si figu-

ram spectes, juglandi similibus, sed fragrantioribus, nec aromaticum odorem deponentibus nisi distillatione forti. Multo autem magis odorifera illa folia, quæ verno tempore Brasi-

liensi pullulant, & hinc quidem pulchrè & saturè rubicantia passim in silvis videas, annuaque folia tamquam inutilia detrudunt, circa hibernum tempus. Mox flos prorumpit pulcherrimus, variegatus, rosaceoque subinde colore; adeo odoriferus, imprimis mane (quod Sol de die vires multas attrahat & herbarum arborumque flores vehementer afficiat) ut totis tribus mensibus Septembri, Octobri & Novembri, integras silvas repleat & viatorem mirifice oblectet. In Alembico per ignem communicant aliquem odorem aquæ, minus tamen fortem aut gratum.

Circa Decembrem pomifera hæc arbor incipit deflorescere, castaneamque phasæoli forma ac cineritii coloris è summitate pomi producit, oleo adeo mordaci & caustico, inter duos cortices, ut contrectanti valde noxium habeatur, quamobrem non nisi inter erodentia numeratur. Calidum est à tertio ad quartum gradum, nec nisi cancris & malignis ulceribus, vitiosa carne laborantibus, adhibetur. Lychenes quoque, Scabiem, pedum vermiculos, *Bichos* dictos, aliaque cutis vitia expugnat.

Maturescente autem castanea ipsa cum oleo intus contento sensim mitescit, ac vim suam maxima ex parte deponit; quod principio quidem austerum & acidum, dentibus ac palato ingratum & noxium, mox à Sole excoctum & matutino rore turgidum, nostris Europæis gratissimum, & in deliciis esse solet.

Brasiliensis vero non minus quam Arcadibus olim *Quercus*, pomum hoc, tum glans ei adhærescens & superinnascens, à tot jam sæculis, vitæ solatio fuerunt. Bella, quæ frequentia inter illos excitari solent, ex parte hujus fructus amore geruntur. Victores enim castris positæ loci expugnati possessores tamdiu manent, donec omnem arboris fructum depasti fuerint. Ætatem exinde suo more dimetiuntur, nam semel in anno dumtaxat celebris hic fructus provenit, idque mensibus Decembri, Januario & Febuario, tunc enim deficit sub latitudine Parnambucensis Præfecturæ; quia messis & vindemiæ tempora pro situ regionis mutari solent.

Pomum modicè refrigerat & fauces constringit: ventriculo gratum, si maturum, sin minus, & immaturum instar Limoniorum succi, corrosivum est ac mordaci acore infestum. Fi-
gura

gura est oblonga & turbinata, pyrum, haud malum diceret: odore grato & fragrante, colore qua Soli obvertitur, rosaceo, cætera croceo & ad aureum vergente. Substantia intus spongiosa est & multo saporoso liquore tumens, sed acinis & seminum cellulis carens. Crudum æque cupide ac coctum & præparatum, expetitur. Saccharo quoque conditur à Lusitanis & nostris.

Vinum quod ex hoc malo ab Indigenis exprimitur, insigne est; nec dubium quin diu perdurare, & complures in annos, ubi deferbuerit, firmum & floridum servari possit. Vetus citius inebriat quam recens, non secus ac sicera Europæ; licet adstringat, urinas tamen egregie movet, ut in me & aliis comperi. Aquam quoque destillatitiam, optimumque acetum inde elici & componi videmus, quod urceolis exceptum, vicem aceti supplere solet.

Castaneæ autem seu glandes pingues & secundo gradu calidæ, renis leporum figuram æmulantur. Crudæ ac recentes, si cum vino & momento salis manducentur, juglandes gustu referunt, sin assatas aut saccharo conditas comederis, multo suaviores, & durabiliores comperies; quapropter quoque pro deliciis inter bellaria apponuntur.

Incolæ arboris gummi redactum in pulverem, ex liquore convenienti propinant mulieribus obstructione menstruum laborantibus. Hæc de *Acajê* arborum Brasiliæ facile principe, dicta sufficiant. Utinam æque copiose in desertis & remotis Brasiliæ montibus & silvis à natura esset collocata, sicuti in locis mari vicinioribus.

CAP. VII.

De Icariba, & illius Resina Ica.

IN arenosis & effatis nemoribus excelsa reperitur arbor gummifera, quæ à Barbaris *Icariba* appellatur à lachryma quam fundit, quæ ipsis *Ica*, Lusitanis *Almaciga* dicitur. Arbor hæc

Fagi in modum crescit, caudice non ita crasso, cortice glabro & gryseo. Folia fert in ramulis, duo semper sibi invicem opposita & tertium solitarium in fine. Sunt autem pyri foliis similia, oblonga, anterieus acuminata, crassa instar pergameni, late viridia & splendentia, nervo secundum longitudinem, & venis oblique discurrentibus. In ramulis ad foliorum exortum copiosi pronascuntur flosculi, racematim seu verticillatim positi sive congesti, parvuli, quatuor foliolis viridibus constantes, stellulæ pene figura: Foliola autem illa in ambitu lineola alba sunt circumdata, & in medio exstant staminula aliquot flavescencia. Post florem sequitur fructus, figura & magnitudine Olivæ, colore autem mali granati,

intus habens pulpam odoriferam, uti & lachryma est arboris. Cortex exterior si manu vel paulum mulceatur, insignem mox odorem de se fundit.

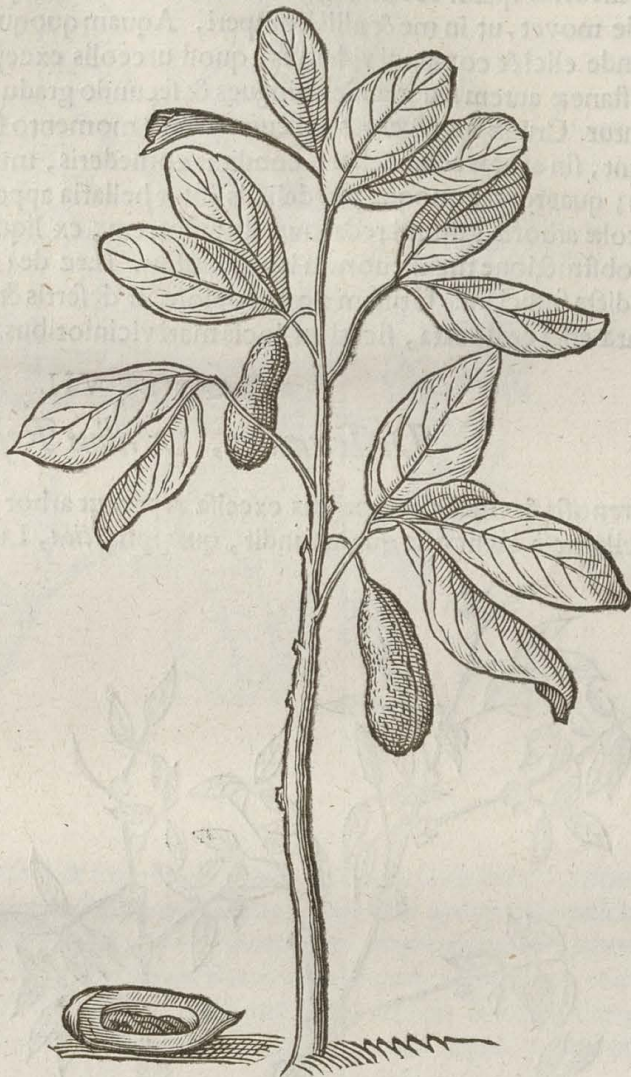
Cortex hujus Arboris altè vulneratus, plenilunio imprimis, statim, nonnumquam posttridie, aut tertio post die gummi seu resinam fundit odoratissimam (odoris instar Anethi recentis contusi) præstantissimamque, colore albicante & virescente. Est gummi Elemni plane simile, quod tamen nostro officinarum, utpote recentius, odore, & qualitate efficacius. Calidum est ad tertium gradum, primum molle, mox indurefcens, præcipuè frigefactum. In omni topico, sive simplex, sive compositum, ad vulnera aperta & ad interiora mala, ex frigore potissimum nata, adeo expetitur, ut profanum habeatur illud aut ignorasse aut non applicuisse. Hoc cum, partim rusticorum indulgentia ad me allatum, in quotidiano usu esset, vix ulli umquam emplastro stomachali, vel ceroto corroboranti adeo sum fisis, quam huic. Viscera enim roborare, flatus dissipare & doloribus feliciter mederi aliquoties sum expertus; ita ut in frequentiori praxi hoc præ cæteris commendare, reliquisque omnibus præferre voluerim. Postremo, ut hoc quoque adjiciam, capitis vulnera, licet gravissima, sanat, ac prima intentione restituit; cujus rei veritas facili experimento elucescit.

CAP. VIII.

De Ietaiba arbore & illius lachryma.

R Ariora quidem aromata & balsama, pro sua fertilitate, hic Brasiliæ tractus profert, quoad resciscere potui, quæ tamen gummi & lachrymarum copia compensat. Inter hæc perpetuo virore conspicua nemora, præsertim in Paraybæ districtu, spissam & speciosam produunt Arborem *Ietaiba*, ligno duro, albo, cortice lento, punctulis ex albo flavescens variegato, & hinc inde clypeiformibus maculis, ex albo subflavescens. In ramis continet folia directe opposita, figura parva, sed oblonga, viridia, ad tactum lævia, nervo secundum longitudinem & venulis transversis, eleganter inferius conspicuis, prædita. Fabas producit magnas, miniati coloris, quibus farina alba edulis, juxta tria lapidea grana, digitalis longitudinis continetur: è quibus vi fractis prodeunt nuclei molles, oblongi & miniato colore nigrescentes, admodum odoriferi, optimique saporis, amygdalis Europæis minime inferiores, quibus animalia non tantum, sed peregrinantes sæpe se sustentant. Ex ipsa autem arbore lachryma seu resina destillat pellucida & nunc albicans, nunc flavens, succino fit maxime similis colore & duritie (Brasiliæ *Ietaica*, Lusitanis *anime* vocatur) & prunis imposita suavissimum præbet suffitum; facillimæ autem est consumptionis.

Hoc gummi per meatus corticis interiores decidere certissimum est; illud enim, tellure effossa, sub arboris trunco & radice occultatum extrahere solent. Quod potissimum fit sub finem æstatis mense Februario. Monardes ex vulnerata arbore, in Nova Hispania, colligi testatur, haud aliter quam Mastiche aut Thus. Eo non solum Medici, sed & vulgus familiariter utuntur, præcipuè in capitis illo affectu tollendo, qui ipsis *Chabequos* dicitur, quem Cephaleam vel Hemigraniam recte dixeris. Solus autem illius suffitus ad roborandum non solum caput, sed & reliquas corporis partes frigore affectas, valet. Calida est & sicca in secundo gradu. Cæterum vi quadam aromatica & peculiari suo calore hoc gummi præstare ac partibus nervosis illitum, vel emplastri forma applicatum, prodesse aliquoties sum expertus.

Folia arboris contusa lumbricos enecare, si exhibeantur, constanter affirmant.

Interior corticis substantia rasa & aquæ imposita, contra ventriculi ventositates, ad potiunculæ formam præparatur, alvumque simul movet.

CAP. IX.

De Caopia arbore ejusque facultatibus.

H Umilis ac tenera hæc arbuscula guttiferæ, à Lusitanis *Pao de Laca* appellatur, quod gummi seu gutta quædam viscosa ex cortice ejus defluat. Passim & è quovis terræ genere progermi-

germinat. Ligno est lento, cortice è cinereo rufescente: dispescitur in multos ramos. Folia habet solida, inferiori parte ex viridi quasi rufescentia & aspera, superna dilute viridia & splendentia. Florum in umbellas congestorum rudimenta sunt globuli brunni, magnitudine lentis, qui successu temporis protrudunt flores quinque foliolis constantes, exterius ex viridi flavescentis coloris, interius tomento albo vestitis, & staminulis luteis subtilibus repletos. Post flores proveniunt baccae, primo virides, magnitudine cerasi, rotundae, quae dissectae ex molli, quo teguntur, cortice, succi multum eleganter flavi exsulant: intra corticem autem continetur pulpa alba constans meris cylindris juxta se positis, qui sibi invicem coherent.

In extremitatibus ramorum, qui florum rudimenta aut flores sustinent, semper duo fo-

liola acuminata brunni coloris compacta sunt invicem, quasi semiglutinata essent, & hastam sive venabulum referunt: hæc decerpta ex pediculo croceum humorem emittunt.

Florent hæc arbores potissimum mense Novembri & Decembri: Ianuario & Febuario baccae sunt maturae.

Si cortex medius hujus arboris incidatur, praesertim quando florere incipit, & linquatur per unum atque alterum diem, exsudet lachryma croceo rubra, egregia, coagulaturque; quæ initio mollis, postea indurefcit. Convenit colore & consistentia cum *Ghitaremi* sive *Gutta gamba*, & eodem fere modo purgat; est è flavo paulo rufioris coloris, quam illud, nimirum siccatum, nam molle croceum: tingit colore luteo sive aureo paulo saturatius. Dissolvi potest eodem modo in spiritu vini, & tincturam facit croceam. Nonnumquam ignes luculenti struuntur juxta arbo-

rem, quorum potestate cortex dehiscit, majoremque fundit lachrymae copiam, quæ in massam coacta in usum Medicinalem servatur. Quod à me primum tentatum, optime successit, à nemine autem antea factitatum. Indigenæ & Lusitani testantur.

Olim affricu hujus resinae in aqua dissolutæ, impetiginem tollebant. Licet autem tantæ efficaciae non sit, quam gutta Cambides (quod an insitæ tarditati, an præparandi modo sit imputandum, dubito) tamen à drachma dimidiata ad drachmam unam, per integram noctem in aceto squillitico, aut spiritu vini macerata, & ex vino propinata, ventrem solvit, fortiterque per inferiora exonerat. Meo tamen judicio rectius faciunt, qui dilutum ex aceto prædicto, in pillulas accedente stimulo conglobant, quam qui potiones ex illa conficiunt, quod ob tenacitatem difficillime solvatur.

CAP. X.

De Palmis, earumque variis speciebus.

Plurima Palmarum genera producit Brasilia, quarum quædam sponte sua crescunt, quædam incolarum industria terræ inseruntur, inque speciosam altitudinem exsurgunt.

Inter silvestres frequentissima est *Pindova*, eximia & procera arbor, densissima nemora conficiens. Palma autem mas & foemina dactylifera; tum imprimis *Cocero*, non procul à littore in prædiis Belgarum & Lusitanorum excolitur, tamque ad ornatum, quam usum edu-

catur, omnique anni tempore, adulta licet, sitienti & tristi fundo, felicissime transplantari solet. Circa dioecesin Paraybajensem è remotissimis nemoribus ad hortos ob elegantiam traducta Palma conspicitur, cujus brachia sive rami caudam Pavoniam æmulantur. Barbari *Caranabam* & *Anache cariri*, Lusitani *Tamar* appellant, forte, quod fructus, dactylis similes ferat. Est autem arbor Palmæ dactyliferæ altitudine: habens lignum rufum, durum, crassis nervis intus constans, nullius tamen usus: cortex exterior gryseus & cartilagine à terra ad aliquod spacium squamatus, squamis ordine cochlearim positus; quæ primo longiores, sensim fiunt breviores, imo tandem decidunt superne: nam arbores adultiores caudicis superioris medietatem habent glabram, inferiorem solum squamatam. Squamæ enim nihil aliud sunt, quam ramorum qui exciderunt reliquiæ; arbore in altum surgente & enascentibus aliis ramis. Arbor in summitate ramos suos orbiculatim expandit, directe sursum, deorsum, & ad latera, ut palma dactylifera, sed longe elegantiori aspectu. Ramus quilibet duos vel amplius pedes longus, satis crassus, compressus in utroque latere, spinis duris nigris armatus. figura Dentiscalpium referentibus.

Unicum in cujuslibet rami extremitate folium rotundum, figuræ & ita plicis donatum, ut manuarium foeminarum umbraculum coloris viridis, ab extremitate ad medietatem fere introrsum sectum, in multa alia carinata folia, foliis palmæ dactyliferæ structura similia: quodlibet ex his sectis foliis, duos circiter pedes longum.

Inter ramos folia ferentes alii prodeunt longiores, nimirum quatuor aut plures pedes longi, in multos ramos & in ramulos lanugine albescente obductos, expansi alternatim, sive quasi ex vaginula prodeuntes. In ramulis hisce alternata serie existunt flosculi pallide flavi, sine pediculis, singuli tribus foliolis constantes.

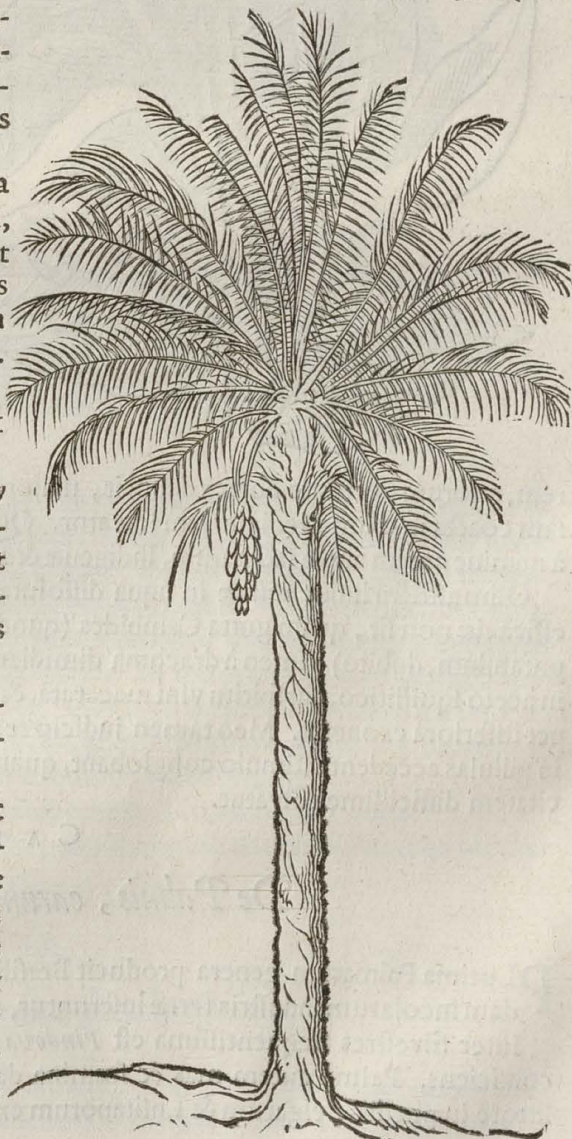
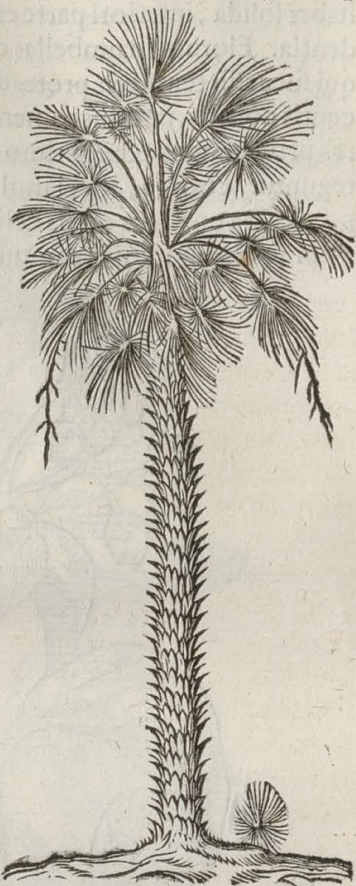
Post flosculos illos proveniunt fructus, figura & magnitudine olivæ, primum virides, amari, non edules; mox maturi nigrescentes evadunt dulces mense Februario, & licet nostratibus nullius usus, gentilibus tamen tam crudi quam præparati in deliciis haberi, *Tirade* nuncupantur. Tarde crescit hæc Arbor.

Folia apprime serviunt ad tegendas ædes & corbes.

Ea vero quæ inter palmas silvestres *Vrucury* indigenis vocatur, ut & *Tucu*, in tantam proceritatem non excrescunt, multoque cæteris sunt humiliores, minusque cognitæ; spinis asperissimis horrent & ligno sunt ferreo, sed nullius usus.

Fructus autem sunt fructibus Pindovæ minores, cæterum ejusdem ferme naturæ & racematim quoque crescentes.

Quæ *Pindova* dicitur, lignum albicans & scabrosum corticis loco habet, ligni autem loco fungosam & intus filosam medullam facile combustibilem, è qua sana & fortissima lixivina norunt conficere. Nullum præterea aut certe exiguum præstat usum: ad ornatum duntaxat ob insignem altitudinem & ramos pulchre porrectos expetitur; iis siquidem eleganter comatis & foliis radiatis utrimque vestitis, Lusitani atria & templorum parietes exornant, Indigenæ

verò loco tegularum tuguria sua ad pluvias & alia arcentia sternunt. Fiscellas quoque & vasa viminea ex illis conficiunt. Folia autem hujus arboris non ita dependent in orbem, ut *Cocoeiro*, sed maximam partem stant surrecta.

Prope foliorum exortum, etiam rami proveniunt penduli, proferentes racemos quatuor vel quinque pedes longos, plenos flosculis, post quos etiam racematim proveniunt fructus ovi gallinacei figura & mole aut etiam majore, fastigium habentes acuminatum: altera autem extremitate insident calici vel cupulæ, ut nux pinea, foliis triangularibus constanti.

Maturus fructus exterius ex viridi flavescit, vel etiam brunescit. Cortex exterior filamentosus est, ut in *Coco*, verum haud crassius, sed duplam tantum habens ovi Gallinæ testæ crassitiem. Hic morsus detrahi potest: illo detracto apparet pauca caro crocei coloris, vix ullo manifesto sapore prædita, quæ à Nigritis cum farina comeditur. Caro autem hæc ambit nucem durissimam, instar *Coco* ovalem, ejusdem fere crassitiei, sed sine foraminibus. Hæc fracta, apparet in cavo, per interstitium more juglandum distincto, nucleus magnitudine juglandis, albus, duriusculus, paulo ficior neque tam suavis ut *Coco*. Colliguntur per totum annum & nuclei tam ab indigenis quam advenis comeduntur. *Inaia-miri*, id est, cocos parva, Brasiliensis dicta.

Oleum insuper optimum inde exprimitur, album & jucundi odoris, quod, quia refrigerat, defectum rosati saporis supplet, & cum recens est, in cibis, cum vero verus, ad lucernas usurpatur. Fructus quoque cortice aliud non ignobile & magis flavum elicitur, sed minus refrigerans, quod tamen ad multa mala emollienda adhibetur.

E fastigio arboris gummi pellucidum, odoratum & pulcherrimum fluit, quod in locum Arabici nonnumquam venit. Postremo medulla coloris albicantis & recentem juglandem resipiens, in vertice ligni continetur, optimum alimentum si cum pane & sale comedatur.

COCOEIRO Indica, quæ à Brasiliensis vocatur *Inajaguacui* & fructus illius *Inajaguacu*, Pindovæ (de qua jam diximus) in multis dissimilis. Nam caudice raro est recto, sed plerumque inclinato, quatuor, & interdum etiam septem pedes crasso: & sæpe ad quinquaginta pedes alto. Quapropter mirum est, eorum truncos posse sic brevibus, tenuibus & vix terra coopertis radicibus in aëre subsistere, neque suo multo pondere & mole, ventisque etiam vehementibus sæpe eas quatientibus, humi concidere. Accedit quod pars caudicis humi proxima, non crassior aut fortior quam in summitate existat. Cæterum est cortice cinereo, & quasi vibicibus hinc inde transversim notato per ambitum. Lignum non multi est usus, constat enim ex meris filamentis: est dulce & quasi lacteo succo turgens, unde arbore cæsa à formicis appetitur. Caret ramis, sed in summitate, quindecim, viginti aut plura habet folia magna, alata, in orbem dispersa, partim surrecta, partim dependentia, grato aspectu. In exordio suo hæc folia alata quadam textura vestita sunt, obscure grysei coloris, quæ solvitur subsequente alia. Quodlibet folium longum est circiter sedecim pedes Rhijnlandicos, plures paucioresve, ac in exortu unum circiter pedem crassum, dissectum in folia sive alas, ordine juxta se positas aut oppositas; quodlibet tale folium tres pedes circiter longum est, duos digitos latum, sed versus extremitatem angustius & acuminatum, habens secundum longitudinem nervum osseum flavescentem, ac transversim subtilissimas lineas seu strias virides, ac totum carinatum cavitate sursum versus; substantiæ instar folii Gladioli, late viride ac splendens. Inter folia alata in summitate arboris oritur siliqua sive vagina duos pedes aut amplius longa, in extremitatibus fastigiata, viridis, striata, quæ deinde rufescit & sponte se aperit. Antequam autem se pandat, caulis intus reperitur eleganter compositus pedem longus, tres aut quatuor digitos crassus, in plures ramos pedales aut semipedales divisus, qui rami apte à natura in theca illa complicati magnam spicam repræsentant. Rami autem hi onusti sunt triangularibus corpusculis, magnitudine amygdalæ excorticatæ, albis, quæ rudimenta sunt florum & deinde nucum. Nam rupta vagina rami hi se explicant & ostendunt flosculos luteos. Hinc succrescit fructus, quilibet insistentis brevi pediculo, pennam anserinam crasso, & cupulæ, squamis constanti ex rufo flavescentibus. Pondere & duritie summa nuces caput humanum excedentes profert. Toto anni tempore maturis pariter atque immaturis fructibus decoratur, qui arte & racematim caudicis summitati adhærescunt, & putaminibus crassis, filamentosis & tenacibus vestiuntur, quibus sublatis ligneus calix apparet, quem si immaturum perforaveris, aliquando supra heminam dulcissimi & gratissimi liquoris emitter, qui actu frigidissimus licet, potentia tamen calidus est, & tenuiorum partium, urinamque cunctantem provocat. Nucibus autem maturatis, lacteus ille humor condensatur & coaguli instar calami scriptorii crassitie concavo adhærescit, qui exemptus ac manducatus vix ulli nucleo,

cleo, quamvis sapidissimo, dignitate cedit: nutrit enim & suaviter reficit: proinde à viatoribus longo itinere delassatis & scorbuto infectis valde expetitur. Calidus & humidus existit in primo gradu. Oleum inde premendo extractum, in plurimos culinæ & pharmacopææ usus reservatur, nec amygdalorum oleo præstantia cedit.

Per os assumtum pectoris malis medetur oleum, alvum quoque laxat, si largius exhibeatur: ex alto læsis mirum in modum prodest, urinasque cit.

Præterea liquor quidam stillatitius, albicans & eximie virtutis exinde elicitur, renumque & Gonorrhææ ardoribus exstinguendis utilissimus, tum à mulierculis inter cosmetica adhibitus. Observandum autem aquam illam copiosissimam & gratissimam inveniri in mediæ ætatis nucibus: in plane maturis tantum modicam, neque ita gratam. Nucleum autem tum optime sapere, quum ad summam maturitatem pervenit.

E trunci porro vertice medulla quædam, arbusculæ instar novæ, exsurgit, quæ ex loculo, quo continebatur, prorumpens, ejusdem fere qualitatis, cujus concretus ille nucis humor, de quo jam diximus, existit; quæ non cruda solum, sed & cocta inter epulas apponitur, & cum brassica Cyprina certat. Nondum matura magis refrigerat; quocirca vicem acetariorum & lactucarum præstat. Sed ea ablata arbor moritur, quod non æque contingit inferiori radicum parte læsa vel concisa; hinc fit ut plures indigenæ sibi persuadeant idem, quod Prosper Alpinus de Ægypti populis circa dactyliferas narrat palmas, eas scilicet non terra radicibus attracta, sed aëre ex sublimiori arboris parte ali ac vivere.

Atque hæc de Palmis, earumque medicis præsidiis dicta sint. De cæteris illis rarioribus nativis & minus usualibus; ut & de dactyliferis exoticis, in Africa atque Asia non solum, sed & Italia notissimis, si quid restet in Historia Naturali plura dicentur.

C A P. X I.

De Aroeira ejusque qualitatibus.

ARbor arenosis, littore imprimis & promontorio Olindæ frequens, *Aroeira* nuncupatur. Myrto silvestri nostrati qualitate non valde absimilis, ad Lentiscos tamen referri debet.

Præter eximias facultates, quas cum *Araca*, & Myrto, reliquisque, astringentibus & odoriferis arboribus habet communes, hisce peculiaribus pollet, quod resinam fundat fragrantissimam instar Lentisci, ex qua emplastrum adversus frigidus affectus componitur.

Foliis convenit cum *Guabirabæ* foliis, nisi quod hujus sint paulo minora: Sunt autem in ramulis bina sibi invicem opposita, & quinque aut septem in extremitate. Ad cujuslibet ramuli exortum, ramulus est brevior, plenus flosculis minimis, qui constant quinque foliolis ex albo subluteis.

Fructum fert exiguum sanguinei coloris, racematim congestum ac pendulum, cujus acrimonia & siccitate carnes recentes à putredine conservantur.

Oleum quoque ex succulentis illius baccis exprimitur, eidem usui cum resina inserviens.

Folia insignem & nobilissimum odorem emittunt, si conterantur, quæ subamara, cum quadam vi adstringendi, aromaticas calidasque partes habent conjunctas, quemadmodum è balneis & lavacris, quæ ex illis fiunt, videre est.

Has vero virtutes tum profunde exserit, ut per destillationem foliorum, imprimis recentium, odorifera & adstringens aqua inde eliciatur, quæ tum ad pellendos corporis affectus, tum ad delicias servatur.

Tempore paroxysmi febricitanti, Empyricorum more, exhibent cum successu, oculos seu gemmas arboris ex aqua nocturno rori expositos.

Caterum sciendum est in ramis *Aroeira*, luxuriare saepe polypodium, illo quod è terra profilit longe probatius.

CAP. XII.

De Urucu, ejusque qualitatibus.

Locum inter arborecentes Plantas obtinet *Urucu*, silvestris quidem, sed à Brasiliensibus inter horrentes & sativas jam olim translata; multaque etiam nunc industria eam excolunt; partim ut granulorum folliculis involutorum, minio sese exornent ac pingant; partim vero ut Lusitanis divendant, quæstumque ex illo faciant. Lingua ipsorum hanc plantam *Urucu* dictam, Clusius Bixam Americanam Oviedi esse existimat.

Foliis est grandioribus & mucronatis, figura cordis, ut pingi solet, alternatim positis, in pediculis, duos, tres, interdum & quinque digitos longis, nervum secundum longitudinem & venas obliquas inferius prominentes habentibus, late viridibus: caulibus calamo scriptorio tenuioribus, ligno albo & cortice fusco, instar coryli. Circa extremitatem ramorum in brevibus pediculis multi proveniunt flores, in uvæ figuram dispositi: quilibet flos est rosæ magnitudine, quinque foliis constans albis incarnatis dilutis. In medio cujusvis floris ingens numerus est staminulorum luteorum apicibus purpureis: vix sensibilem aliquem habet odorem. Post florem fructus sequitur in siliqua myrobalani oblongi figuram habente, seu pyramidali rotunda, sesquidigitum aut duos digitos longa: quæ immatura virefcit exterius, matura rufescit, estque tota hispida ob fila prominentia quæ habet, sed non aculeata. In qualibet autem siliqua ultra triginta, imo quadraginta grana, quodque suo pediculo innitens, continentur, figuræ conicæ acutæ aut exigui pyri, & in duobus lateribus quasi digito compressum. Color granorum insigniter miniatus & splendescens, succoque tali madens, ita ut ad tactum inficiat manus egregio miniato colore. Grana recentia haud dura sunt, sed ut granum pomi, intus carnem habens albicantem: exterius etiam quodlibet granum punctulum habet argenteum. Siliqua matura sponte se aperit: grana siccata evadunt rubra, obscure nihilominus tamen, ut antea, tincturam in se continent; & recentia sive siccata usurpari possunt: Trita simpliciter in aqua simplici seu stillatitia, egregiam dant tincturam miniatam. Collecta grana in massam coguntur, spherulæque & tabellæ in multos annos durabiles inde conficiuntur, quæ in Europam transmissa longe lateque distrahuntur. Magisterium etiam inde, more coralli, præparatur & in usus reservatur. Grana recentia matura & exsiccata, inque pastillos conformata, quantitate indefinita, cum pulve ex *Tipioca*, quæ *Carima* dicitur, alioque conveniente decumbentibus exhibent, sive veneno, sive aliunde infirmitatem contraxerint.

Radices ipsæ, nec grana, multi sunt saporis, proinde ad medendum faciliores. Incolarum nonnulli radices granis præferunt, quod harum recens, illorum vero usus longe sit antiquior, & vicem croci, colore & qualitate (sicut de *Curucuma* J. Bontius retulit) supplet. Tum extractum ejus ex vino adusto confectum sibi reservant. Quod etiam nunc hodie colonorum non paucos, imitari videmus. Videatur Icon Hist. Nat. G. M.

CAP. XIII.

De Zabucajo, ejusque usu.

Altissima arbor est, cortice gryseo, duro & inæquali, instar *Quercus* veteris, (ex quo atramentum scriptorium conficitur) folia juniora ruffa sunt, vetustiora autem viridia, similia foliis *Mori*, in ambitu serrata, & quodammodo contorta & incurvata. Capacissimos & summæ duritiei producit calices, ore in terram obverso, & operculo, admirabili naturæ lusu, instar pyxididis, opertos. In iis continentur nuges jucundi saporis, quæ ubi maturitatem fuerint consecutæ, excusso illico tegumento, sine cujusquam auxilio è calicibus decidunt, & gratissimum, incolis æque & animalibus suppeditant alimentum. Semel in anno maturefcunt, media videlicet hyeme. Sapore & excellentia pistaceis adæquantur, & venerem sopitam dicuntur excitare.

Potiones & pultes, tam ad Medicinam quam ad epulas ex illis comparantur.

Oleum quoque pinguiissimum ex illis exprimitur, amygdalino calidius; nuclei enim, è quibus elicitur, in secundo gradu calidi & in primo sicci perhibentur. Præstat assatis quam

crudis vesci, quod caput infestent. Plusquam triginta ordine ipsi calici, mediante viscosa materia, agglutinati hærent, figuraque fere triangulari existunt, Myrobalano Chebulo non adeo

diffimiles. Tantæ duritiei hæ pixides sunt, ut Tapuyensis non solum vasa potoria, sed & discos, & ollas sufficiant. Cæterum arbor in saltibus & locis mediterraneis adeo luxuriat, ut justo exercitui, sufficienti sustentaculo fructus ejus aliquando fuerint.

Pulchra est, trunco crasso & recto, inque insignem proceritatem assurgit. Lignum eximium usum præstat, putredini mire resistit, unde ob summam simul duritiem, molendinorum sacchareorum axes ex illo fabricantur, cæterasque arbores multum antecellit.

Cortices præterea contusi & rite præparati naupegis loco stupæ inserviunt.

Alia adhuc datur iisdem locis *Zabucayo* arbor, priori simillima, nisi quod calices magis deformes producat, earum nuces dignitate inferiores habeantur: quippe ex immoderato illarum usu, quibusdam capillos defluxisse Incolæ testantur.

C A P. XIV.

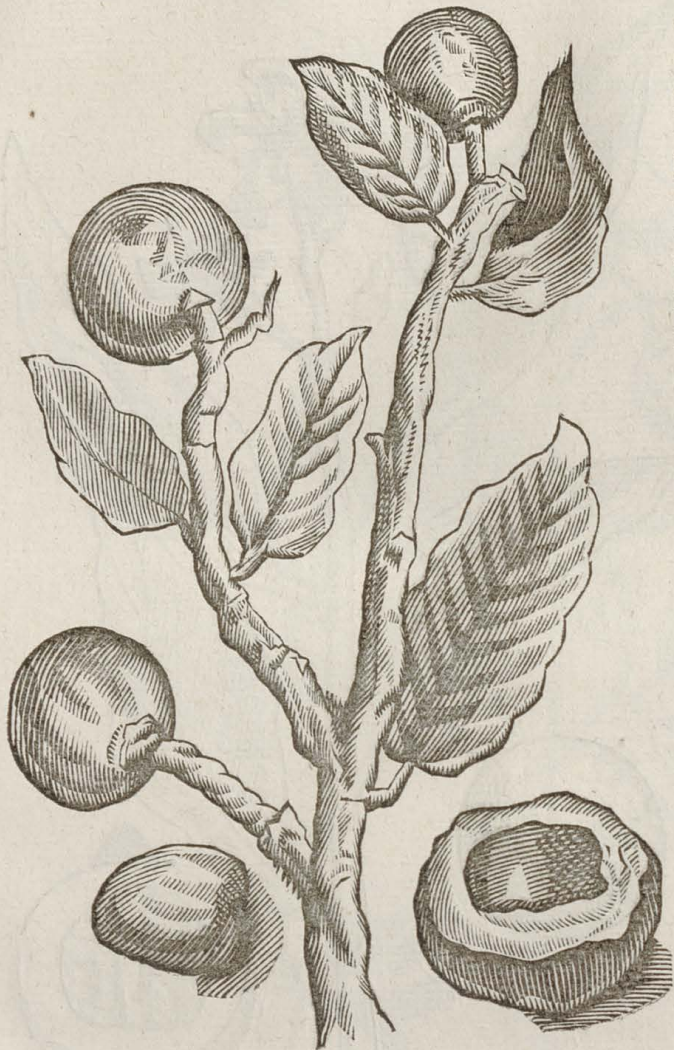
De Gueticoroja, & illius facultatibus.

Variæ arbores excelsæ *Guetijs* dictæ, ejusdem generis fructus flavescens producant, pauca carne, magnoque lapide ovalis figuræ intus refertos; quorum fructuum ad minimum mihi tres vidisse species contigit, *Guetitoroba*, *Gueti-miri*, & *Gueticoroja*, esculentos quidem omnes, sed à paucioribus expetitos, excepto uno hoc coque prægrandi, de quo in præsentia agimus, & à magnatibus in deliciis habetur.

Est autem hæc arbor quæ *Guety-corôja* dicitur, cortice gryseo. Rami habent folia in frondes

frondes congesta. Nimirum pediculi sunt in extremitate ramorum, unum aut sesquidigitum

longi, alternatim oppositi, & quilibet duo aut tria folia sustinentes, decem & plures digitos longa, quatuor aut etiam sex lata, ad tactum instar corii Hispanici, oblonga, linguæ figura, superius dilute viridia, inferius ochræ instar flava, nervo secundum longitudinem eminente, & costis obliquis intervallis, partim æqualibus, partim inæqualibus distincta. Ad frondes flores proveniunt, in longam spicam congesti, parvi, flavi, pene inodori. Floret Januario mense, Majo & Junio fructus maturefcit, semelque biennio integro provenit. Malum Eypopæum magnitudine excedit: est tuberosus, deformis & maculis nigricantibus distinctus; in superficie ubi maturuerit, mollis, ablatoque cortice, flava pulpa pinguis & carnosæ apparet. Odore, sapore, ipsaque substantia nutritiva conservam aliquam recentem & aromaticam resipit. Mox summæ duritiæ ac ponderis lapis, ovique magnitudine, multis filamentis vestitus conspicitur; qui vi effractus, nucleum substantiæ carnosæ rubicantis & compactæ continet, ingrati saporis & astringentis. Istritus & ex conveniente liquore agro porrectus, vi alstrictoria immodicum alvi profluvium sistit. Usus, quantum quidem constat,

alium in Medicina non habet hic fructus; ut nec ipsa arbor, quæ soliditate & altitudine, & duratione ipsam Quercum superat.

CAP. XV.

De Ianipaba ejusque facultatibus.

VNa ex procerioribus Brasiliæ arboribus est *Ianipaba*: foliis lævibus, cubitum longis, & saturate viridibus, quæ singulis annis, mense imprimis Decembris deponit, non omnia quidem simul sed partem illorum, diverso tempore. Mox nova prioribus multo lætiora acquirit.

Ligno est durissimo & optimo. Florem gignit exiguum, mense Martio & Aprili, cæterum Narcisso haud multum dissimilem, odorem Caryophylli Carthusianorum æmulatur; coloris albi, cum unguibus interius flavis: in medio floris stamen crassiusculum flavum habens, ac insuper inter duo folia floris corniculum pallidum è medio floris prodiens, deorsum incurvatum.

Fructus illius magnitudinem habet mali Aurai, vel majorem, rotundus, cortice tenui, lento, cinereo, sub quo primum continet carnem solidam, lentam, succulentam, flavescens, saporis acidi, & refrigerantis, odoris grati. In medio autem fructus est cavitas repleta seminibus molliori pulpa circumdatis, ejusdem cum reliqua carne saporis. Seminis grana sunt compressa, & suborbicularia, fere ut *Mangaba*, quæ una comeduntur. Immatura poma viridia sunt, mox matura, mespilorum instar, putrescunt atque esui apta fiunt, unde **Kott-appels** à plebe nostrate appellantur. Cruda non cocta appetuntur: Saccharata & condita lautiora sunt. Contra fluxum ventris feliciter exhibentur. Ardore palati & stomachi comescunt, sanisque & ægris solatio sunt.

Vinum, quod ex illis exprimitur, in eodem usus reservatur, sed vetus redditum calidius existit, minusque adstringens.

Ex pomo nondum maturo vi ignis liquorem extrahunt barbari, quo adversus eadem mala utuntur.

Ex pomi cortice immaturo pigmenti quoddam genus eliciunt, quod recens aqueum est, mox nigrescit, quo corpus pingunt, ut vestitum nigrum eminus, sædo equidem spectaculo, mentiantur. Nullum alium usum hic succus habet, ad nequitias dumtaxat exogitatus. Tinctura enim illius corpori vel chartæ illita, circa nonum diem evanescit; nulla alia ratione ablui potest.

C A P. XVI.

De Acaja quæ & Ibametara.

PROCERIOREM, VETUSTIOREM & FRONDOSIOREM arborem, in Brasilia me vidisse vix memini. Cortice est crasso, rugoso & è cinereo albicante, instar Sambuci.

Folia illius sunt lævia, directe sibi invicem opposita, ad quatuor interdum digitos longa, circinata, splendentia, & nucis juglandis foliis haud absimilia, verum acutiora; quæ media æstate deponit, novisque ante hyemem decoratur, ut redintegrato quasi robore fructum melius proferat. Flosculos habet copiosos, in magno racemo congestos ex albo subflavescentes: post flores proveniunt pruna flava, nostratium magnitudine & figura; paucae quidem, sed succulentæ carnis: lapidem continentia magnum ex filamentis lignosis, nec durum, sed dentibus cedentem; qui nucleum continet in se, ex albo flavescentem. Fructus hic grati est acoris, ac proinde inter tragemata locum sibi vindicat. Hybernis mensibus maturatur, æstate media floret, & tunica tenaci vestitur. Primo loco refrigerat & adstringit.

Folia, succi, oculi & cortex, externis juxta & internis affectibus medetur. His succedunt *Aroeira*, *Myrtus*, *Araca*, quæ omnia in gargarismum, contra gutturis inflammationem & similia mala præparantur; vel in lavacro, contra multos externos pedum & corporis affectus adhibentur. Gemmæ præterea hujus arboris in acetariis, febricitantibus profunt.

Peculiare habet hæc *Acaja* arbor, quod volucres picæ magnitudinis, nigris & aureis plumis eleganter vestitæ, in extremitatibus ramorum assabre & concinne pendulos suos nidos construunt.

C A P. XVII.

De Tapia arbore, ejusque facultatibus.

IN Urbe Olinda, totaque fere præfectura Parnambucensi hæc arbor nascitur, in fagi altitudinem assurgit, cortice lævi, cinereo; multos habet ramos, & folia in singulis pediculis tria sibi invicem apposita, lævia, splendentia, superne saturatiore, inferne dilutiore virore conspicua, quinque aut sex digitos longa.

In extremitatibus ramulorum plures pediculi, cerasini quasi, collecti, in quorum quolibet flos nascitur, quatuor foliis constans albis & digitum longis, habetque cum his alternatim posita quatuor foliola virescentia, inter quæ exstant staminula subruffa multa, circiter sesquipedem longa.

Licet

Licet autem hæc arbor foliis fructibusque malo Assyriæ quam simillima sit, tamen qualitate ab illa omnino discrepat, quod exceptis foliis longe inferior sit. Quare Brasiliæ pa-

riter & nostratibus, ob singularem efficaciam quæ illis inest, vehementer extolluntur. Præterquam enim, quod variis corporis affectibus succurrant, immodicos fervores leniunt, & atroci illi ani vitio, *Bicho del culo*, dicto, mirum in modum solatium adferunt: succus siquidem foliorum contusorum tædarumque, tum simplex, tum compositus, ano inditus, jejuno refrigerio incendium restinguit, squalorem ac immunditiem abstergit, & immanes dolores mitigat.

Præter hæc folia illius contusa & auribus indita restituunt dolores capitis ex calore natos, nullo accedente alio remedio.

CAP. XVIII.

De Araticu ejusque speciebus & qualitatibus.

ARATICU, arborum Brasiliæ indigenarum diversæ dantur species: quarum duæ quæ *Araticu-ponhe*, & *Araticuapé* à Brasiliensibus dicuntur, parum differunt.

Araticu-ponhe enim est arbor caudice, ramorum figura, corticis colore Aurantiæ malo similis, sed folia, flores & fructus differunt. Folia illius semipedem circiter sunt longa, alternatim sibi invicem opposita, superius saturatè virentia, splendentia, inferius dilute viridia, crassa, & ad tactum solida, duos circiter digitos lata & in extremitate acuminata. Hinc inde flos provenit magnus, totus flavus, compositus exterius & tribus foliis cordiformibus, sesquidigitum longis, instar corticis mali aurantii, crassis, erectè stantibus. Hæc in se continent alia tria folia minora, quorum quodlibet semiglobum excavatum refert; ita tamen inter se composita sunt, ut integrum globum, interius cavum, magnitudine nucis juglandis repræsentent; & in eo stamen rotundum luteum cum apice suo orbiculari. Flos totus flavus, suavis primum odoris, sed nauseabundi. Floret mensibus Septembri, Octobri, & Novembri. Flores

multi singulis diebus se aperiunt, & mox sponte decedentes, ob gravitatem, strepitum inter cadendum edunt.

Araticu-ape fere per omnia huic est similis: utraque poma ex acido dulcia proferunt, esculenta, sed silvestria & frigida, & propterea quibusdam non expetita. Figura & magnitudine nucis pineæ, flavescentia, substantia & carne intus molliori, seminibus ex fulvo nigricantibus turgida.

De Medica harum qualitate vix quicquam mihi constat, nisi quod folia *Araticu* maxime communis, in oleo olivarum macerata & aposthemati applicata, tumorem emolliant, extergantque.

Illa autem arbor quæ *Araticu pana* vocatur, cæteris similis est, nisi quod magnitudine differt: Flore enim, fructu, ligno & folio quoque est minore, & crescit in locis palustribus; cæteræ vero in silvis conspiciuntur, eaque infinitæ, præsertim circa pagum *Iguaracu*.

Arbor hæc magnitudine & foliis est instar citrii, sed magis crassis & saturè virentibus, flore pleno & jucunde flavescente: fructu, sicut reliquæ *Araticu*, squamoso & conatim descendente; cui tantum inesse frigoris perhibent, ut crebro vespentes interimat, quamobrem inter venena habetur.

Radix illius levissima est, instar suberis, tantæque magnitudinis, ut integri clypei ex illa fiant, qui mollioris & tenacioris cum sint ligni, telum immissum, licet à valido lacerto, mordicus retinent, ne facile retrahantur.

Notatu autem dignum, arboris hujus in paludibus crescentis radicem profunde in terram descendere (quod tamen in aliis Brasiliæ arboribus haud facile conspicias) unde credibile, noxiam hanc frigidamque qualitatem, qua fructum nocere constat, ex infesto terræ frigore acquirere.

C A P. XIX.

De Caaroba arbore ejusque qualitatibus.

Caaroba silvestris & procera arbor, terris tantum solidis & glebosis in Præfectura Parnambucensi delectatur. Florem fert è cœruleo purpurascentem idque mense Julio: Semen autem nigricans, quod maturefcit mense Septembri: fructum rarum, sed inutilem, phaseolo maximo similem, qui maturus factus aperitur, manetque vacuus.

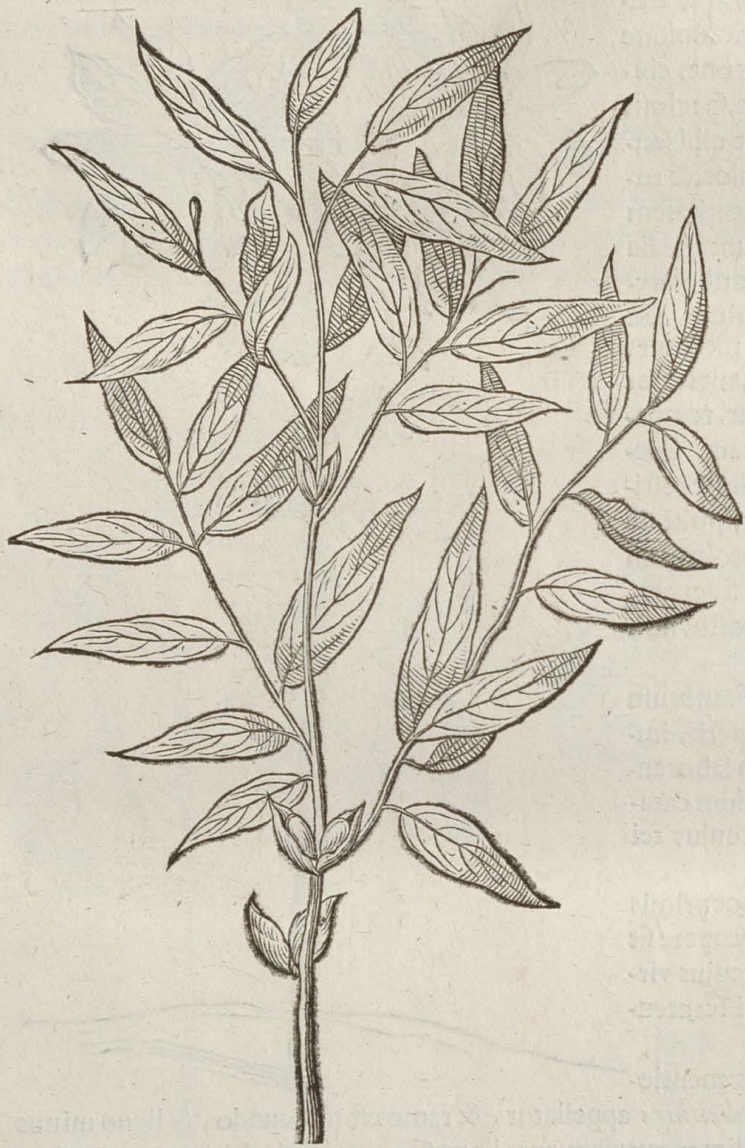
Ejus folia oblonga sunt, linguæ figurâ, dilutè viridia, nervo secundum longitudinem & costis obliquis eminentibus prædita. Gustu sunt amara, siccata & contusa fomentis ac balneis peridonea. Quæ ex illis conficuntur remedia, sive internè assumpta, exsiccandi, mundificandi & sanandi vi pollent: quod feliciter in plurimis morbis, imprimis autem in Lue Venerea curanda, sum expertus. Eadem trita atque in emplastrum præparata, ulceribusque applicata, mirifice prosunt, morbumque radicitus sæpe expugnant. Præsertim, si repurgato primum corpore, eorum decoctum per aliquot dies bibatur, & sudores provocentur.

CAP. XX.

De Embira seu Pindaiba; ejusque facultatibus.

SEquitur nunc silvestris hæc arbor *Embira*, sive *Pindaiba* dicta Brasiliensibus, juxta Olindæ promontorium speciose ut plurimum nascens, & ob acrimoniam fructus, cæterasque qualitates piperis Brasiliensis æmula. Folia fert exigua & acuminata, & Olivæ foliis simillima: lignum ejus est tenue. Procera est admodum arbor, & in summam altitudinem recta assurgit.

Mensibus pluviis acini illius virent, sed maturescences mensibus Decembri & Januario rubent, atque decidunt, qui si fuerint desiccati, nigrescunt, uruntque linguam masticata, & aromaticum quid sapiunt, ablato semine nigro oblongo, quod in illis continetur, quod Juniperum redolet.

A jejunis manducata stomachum debilem corroborant & discutunt flatus. Tum contusa & applicata moribus serpentum medentur.

Excoquantur ut reserventur in officinis. Culinis quoque vicem piperis præstant.

Ex Arboris denique corticibus, funes ignarii, quo milites ignem foveant, conficiuntur.

CAP. XXI.

De Ibiræe arbore, ejusque facultatibus.

Antiqua nemora hanc vastam & proceram arborem producunt. Indigenæ *ibiræe*, id est, Lignum dulce, non autem *Hiouræe*, ut Læsius & Thevetus prodiderunt, appellant.

Folia hujus arboris Laurum prorsus æmulantur. Truncus cortice glabro, intus albicante, exterius rubescere spectatur.

Fructus fert flavescens prunis similes, gratissimique saporis, verum non quotannis.

Ligno est præstantissimo & præduro, & putredini resistente quod à Naupegis expetitur.

Arboris hujus virtutes auxiliatrices soli cortici inesse creduntur, qui recens avulsus, liquorem albicantem sibi agglutinatum habet, cujus color mox perditur, paulatimque decrescit, & cortice simul exsiccato, in naturam & dulcem illius substantiam abit. Durissimus existit, semidigitali crassitie, sapore aromatico cinnamomum, dulcedine Glycirizam æquans. Sunt qui *Guaiaci* seu ligni sancti speciem esse contendunt, à quibus non dissentio. Moderate calidus est & tenuium partium, quapropter pectoris & jecinoris affectibus optime convenit. Præcipuum enim incolarum refugium est in veteribus illorum viscerum obstructionibus, ut jam diximus: tum quoque adversus Luem Veneream, eximium remedium subministrat decoctum illius ex aqua fontana, palato quidem non ingratum, per aliquot dies reiteratum.

Pugillus denique, ventriculo adhuc jejuno, ex ovo sorbili, juscule aut aliquo conveniente liquore assumtus, bronchia pulmonis aperit, & cessantem quoque urinam educit. Quapropter omnibus artis Medicæ indagatoribus suasor fuerim, ut corticem hunc in ulteriores usus reponant. Succus autem lacteus ex recenti cortice expressus, scabiei & tineæ capitis, præ cæteris medetur.

De Ambaiba arbore, ejusque facultatibus.

ARvis quondam exultis delectatur hæc ficus silvestris, in quibus sponte nascitur, in silvis vero raro reperitur. Unico, eoque levissimo & ferulaceo trunco in mediocrem altitudinem attollitur. Ut Europæi Sambucum, ita Brasilienses hanc arborem in suos usus & lusus excavare solent; & ex radice ignem in desertis peregrinantes, collidendo, aliisque artibus egregie eliciunt. Raris & in summitate tantum expansis ramis, veluti corona, cingitur, paucisque, sed prægrandibus, speciosis & laciniatis foliis. Julos profert albicantes, racematim copulatos, pendulos, & rosaceis tunicis involutos, qui maturitatem consecuti deflorescunt & decidunt media æstate. Pinguis ex eorum summitatibus expressus succus, recentibus non solum, sed & inveteratis ulceribus feliciter medetur. Folium quoque tenerum & recens, aut levior arboris hujus cortex si apponantur, temperant & mundificant partem affectam. Succus è gemmis expressus, qui facultate refrigerandi atque astringendi pollet, pulti de *Tipioca* inditus, calidam ventris proluviem sistit. Menses denique nimium fluentes, tum & virulentum genitalium profluvium compescit.

Tradunt Indigenarum & Lusitanorum peritissimi, hoc remedium puerperis, immodico menstruum profluvio laborantibus, insigniter prodesse, si in modum cataplasimalis umbelico apponatur, cujus rei verissimæ testem me præbeo.

Nihil mirum itaque si hæc arbor primis Brasiliæ incolis, ut & advenis, tantopere sit prædicata. Digna mediis fidiis, cujus virtutes etiam nunc latentes, posterius scrutentur & in lucem protrahant.

Altera ejusdem generis, cujus mentionem fecit Ioannes de Laet, *Ambaitinga* appellatur, & ramo est rubicundo, & ligno minus cavo, foliis vero asperis, ut loco limæ quædam cum iis possint lævigari. Liquorem continet oleosum ejusdem cum succo *Ambaiba* usus & efficacæ.

Cæteras ejus facultates & auxilia Medica quia nondum satis explorata habeo silentio prætereo. An vero sit *Abiegna*, de qua Clusius in Notis ad Monardem, ego valde dubito.

De Anda arbore, ejusque facultatibus.

Non procul à littore, in locis arenosis, nunc mediocri, nunc summa altitudine, pro terræ temperie, exsurgit arbor *Anda*: quæ ligno est levi, raro & spongioso. Florem fert magnum & concavum, aurei coloris prælucentis. Folia illius sunt laciniata, ut Mamoeira, multo tamen minora. Fructum seu nucem gignit cortice duplici, exteriori cineritio, ligneo, præduro & perforato putamine vestitam, quo duo glandes continentur, jecinori leporino non valde dissimiles, & nuces castaneas sapore quodammodo referentes, licet virtute & qualitate differentes. Una siquidem atque altera cruda manducata, alvum ducit: quibusdam simul & vomitum excitat. Olim magnates, tum & sacrorum in Brasilia antistites, purgans hoc & salutare remedium, cæteris omnibus præferebant. Validæ est operationis, quamobrem ægris morbo fractis haud tuto exhibetur, nisi opportune à manu Medici correctorium accipiat, inque Electuarii aut tabularum

larum formas redigatur. Accipe duas vel tres castaneas contusas & cum saccharo despumato excoctas, addito anysi & cinnamomi momento, gratissimum non solum erit medicamentum, sed & tutissimum, infantibus, iisque omnibus qui à purgantibus solent abhorreere.

Lusitani & indigenæ ex eadem nuce oleum exprimunt, quod lychnis affundunt, atque eo corpus inungunt. E cortice autem illius ustulato, incolæ optimum & familiare remedium contra ventris fluxum, iisque, quibus post assumptam nucem, alvus immoderatus ruit, subministrant.

Arboris cortex contusus flumina inficit, atque enecat pisces.

Vide Iconem arboris & nucis in Lib. III. fol. 110. Georgii Marcgravii; quam hæc repone non duximus operæpretium.

CAP. XXIV.

De Guabiraba arbore, ejusque facultatibus.

IN confragosis nemoribus Brasiliæ, reperitur vasta arbor, quæ gentilitio vocabulo *Guabiraba* appellatur; ligno obliquo, multisque flexibus tortuoso, altissimo insuper atque durissimo; & contra putredinem optimo. In collibus vero & campis eadem *Guabiraba* ad longe minorem

molem assurgit, vix prunum adæquans: foliaque multo minora, fructusque fert minus agrestes. Adeo denique ob diversitatem foli, discrepantes inter se, ut hæ à Medicis, illæ à fabris potius expetantur.

Florem fert niveum, valde odoriferum, isque media æstate, mane antequam Sol rorem exhauferit, colligitur, & alembico inditus, eximie virtutis liquorem exhalat: qui refrigerans præsertim & mundificans, oculorum inflammationes optime temperat.

Fructus, sive globuli rotundi, umbilicatum prodeunt, qui maturitatem sub initium hyemis consecuti, nigrum induunt colorem, dulcissimique sunt saporis.

Folia variæ figuræ, quædam acuminata & pene figura cordis, quædam obtusiora, subaspera,

eminentibus nervis sunt foliorum pyri magnitudine: levissime fricata aromaticum spirant odorem: quare insignem in balneis usum præbent, calida ad secundum gradum. Aqua quoque fragrans, sicuti è floribus, ex illis elicitur.

Quantum pulvis hujus ligni in Carbonem redacti, oculis inflatus conferat, alias demonstravi.

CAP. XXV.

De Araca-Iba, ejusque facultatibus & usu.

Hujus arboris fructus à Brasilianis appellatur *Araca-miri*; prunum Granatensem vocant nostrates. Externa facie, frequentia, tempore, & loco natali, convenit cum *Guabiraba*, de qua capite præcedenti egimus.

Frutex est, ligno, foliis & floribus ut *Guajaba*, sed magnitudine differunt & fructu. Sed ut varius & mirus est naturæ lusus, omnes dignitates, easque eximias, fructui & radici in sevit, cum *Guabiraba* nullas, nec in fructu, nec in radice, sed omnes in floribus & foliis intactas virtutes dederit.

Locis gaudet apricis, raroque in silvis aut umbrosis nemoribus conspicitur.

Floret bis quotannis, bis quoque fert fructum, mense nimirum Martio & rursus Septembri. Pruna coronis, mespilorum instar, eleganter ornata, innumerisque acinis turgentia profert, quæ, ubi maturuerint, flavent, musteamque habent in se dulcedinem, atque fraga quodammodo referunt sapore. Cruda potius quam cocta appetuntur, suavissimique odoris existunt & saporis. Oportet autem ut tempestive decerpantur; nam omni fructui, propter intensissimū Solis ardorem, non minor injuria fit, si paulo tardius quam si citius avellatur.

Conditus qui ex hoc fructu fiunt, jucunde refrigerant, adstringunt & corroborant, locoque carnis cidoneorum, conservæ rosarum, aliorumque similium exhibentur.

Cæterum ipse fructus virtute medicinali non destituitur. Ex foliis siquidem & oculis utpote adstringentibus, optima balnea componuntur, tam contra internos quam externos corporis affectus, ut supra in capite de ulceribus diximus. Præ cæteris autem hujus fruticis partibus, radix dictis qualitatibus excellit. Atque hoc peculiare habet, quod summe sit diuretica, partiumque subtilium & subdulci sapore cum adstringendi facultate polleat. Proinde præter eximias quas præstat virtutes, lienis & renum affectibus conucit.

Alia ejusdem generis *Araca* reperitur, sed non ita frequens, quæ tamen fructum facile præstantiorem procreat, & multo majorem. Quapropter ab indigenis *Araca-guacu*, id est, *Araca major*, appellatur, quod in justam arborem excreseat: folioque est glabro, late viridi, figura & fragrante odore Lauro multum simili. Fructum fert mali mediocris magnitudine, rotundum, superne umbilicum continentem: carnem habet albam, carni *Araca-miri*, odore, sapore & substantia similem: in medio multos lapides, pisces minoribus æquales, continentem, obrotundos, paulum compressos, ex albo subflavos & duros, ut nuclei cerasorum, intus continentem nucleum album. Adhærent hi lapides carni per multa tenuissima filamenta.

CAP.

CAP. XXVI.

De Guaiaba arbore, ejusque facultatibus.

Magna affinitate inter se conjunctæ sunt *Guaiaba* & *Araca-guacu*; ejusdem quippe non solum altitudinis sunt, sed folia & flores qualitate & facie externa conveniunt. Sunt autem folia bina sibi invicem opposita in brevissimis pediculis, quæ prædita sunt nervo & venis parallelis lunariis, obliq; discurrentibus & valde conspicuis, ad tactum dura, inferius quidem protuberantibus, superius profundis & quasi rugosis: Fructus quoque hujus granis innumeris sca- tent, unde & merito pyra Granatensis dicuntur: sed in eo solum differunt, quod hi oblongio- res & magis flavescentes exterius, interius rosaceo colore visuntur. Digna profecto arbor quæ Europæ importata, magnatum & Principum hortos illustret. Montibus aut silvis densioribus non innascitur, sed planitiem & campos amat. Agrestis esse desiit, villicorum quippe industria non innascitur, sed planitiem & campos amat. Agrestis esse desiit, villicorum quippe industria non innascitur, sed planitiem & campos amat. Agrestis esse desiit, villicorum quippe industria non innascitur, sed planitiem & campos amat.

Semel per annum fructus profert, qui album florem æstate vigentem excipiunt ad initium hyemis: numerosoque proventu, totis sex mensibus pluviis, maximo omnium incolarum oblectamento dantur. Pyra hæc stomacho profunt, quæ si immatura coquantur, eo fortius ventriculum corroborant, atque alvum adstringunt. Matura croceo colore nitescunt. Melius sanitati consulunt, qui cocta & saccharo condita, quam cruda, mensis inferunt: odorem enim gratiorem acquirunt, palatoque magis ablandiuntur.

Concedendum facile Clusio & Monardo, quod in descriptione hujus floris & fructus natura & facie nonnihil à me discrepent, quoniam hæc & alia exotica adiisse & experimento comprobasse ipsis forte non licuit.

CAP. XXVII.

De Bacoba & Banana, earumque facultatibus.

Fructus lippis & tonsoribus noti, tamque familiares, ut nulli prorsus in Brasilia jam reperian- tur horti, in quibus illi passim non spectentur. Indigenæ tamen hîc non sunt, sed aliunde huc deportatæ hæc plantæ. Brasiliæ quoque earum nomina sua lingua exprimere non norunt. Afris

vero atque Asiaticis olim fuisse notas, Serapion & Avicenna testantur, qui *Musus* appellant. Hujus itaque plan- tæ descriptionem, quam Matthiolus, Clusius & Dodo- næus habent, libenter amplector, paucis tamen, in qui- bus hallucinati sunt, mutatis.

Duo autem sunt ejus genera, quæ ob maximam affi- nitatem quam habent, una (quod ajunt) fidelia hîc deal- babimus. Pulcherrimæ sane plantæ, sive fructum, sive folium, sive culturæ, nascendique modum spectes. In quovis solo, licet tristi & sitiente proveniunt. Quovis anni tempore incolæ earum fructu gaudent.

Caudex seu crassior pars arboris è foliis compactilibus squamatim coagmentatis constat, qui fructibus decerp- tis ut inutilis detruncatur, nam semel tantum in vita sua fructum producit. Verum excisa parente, sex vel octo surculi è radice exsurgunt, qui matrem renovant & sub- sequente anno fructum ferunt. Seminibus & ramis pror- sus destituitur uterque frutex: horum vicem ornatissi- ma & pulchre virentia folia, unico eoque crasso nervo obducta, sex pedes longa, duo lata, suppleant: illorum germen satis longum è medio exsurgens, crebrisque no- dulis est distinctum, cujus extremitati turio, ovi effigie & rubro colore insignis, adnascitur, unde triginta, qua- draginta, nonnumquam centum lobi progerminant: Hi

in ædibus suspenduntur tantisper donec justam maturitatem consequantur.

Uterque tam *Bacoba* quam *Banana* inter horarios fructus, & (ut nonnullis placet) inter

ficus recensentur. Uterque flatus excitat, modice refrigerat & venerem sopitam adjuvat. Pauci sunt alimenti, pectorisque potius quam stomachi oblectamento, ejusque calores re-
stinguere Avicenna autumat.

Banana paulo sunt longiores, cute flavescente & quadrangulari, qua detracta, caro succedit mollis, pinguis, minusque, quam *Bacoba*, succulenta: ad hoc qualitate frigidior, nec tam facilis digestionis, nisi valde matura. Tosta biliosis prodest, pituitosis non item. Nondum matura si asserur adversus alvi profluvium auxiliatur. *Bacoba* brevior est, rotundior, nullisq; angulis distincta: pinguior insuper & digestu facilior; quo fit ut inter bellaria facile primum locum occupet. Ad ignem arefacta, eodemque modo, quo *Banana*, præparata, eandem utilitatem præstat. Immatura æque ac matura, ad ignem solemve exsiccata, diu servatur, & Europæ importata, longe lateque distrahitur. Eadem in taleolas dissecta, cum saccharo & ovis frixa, vel in placentas ad artocreae modum, coacta, gratissimi saporis, optimique est alimenti.

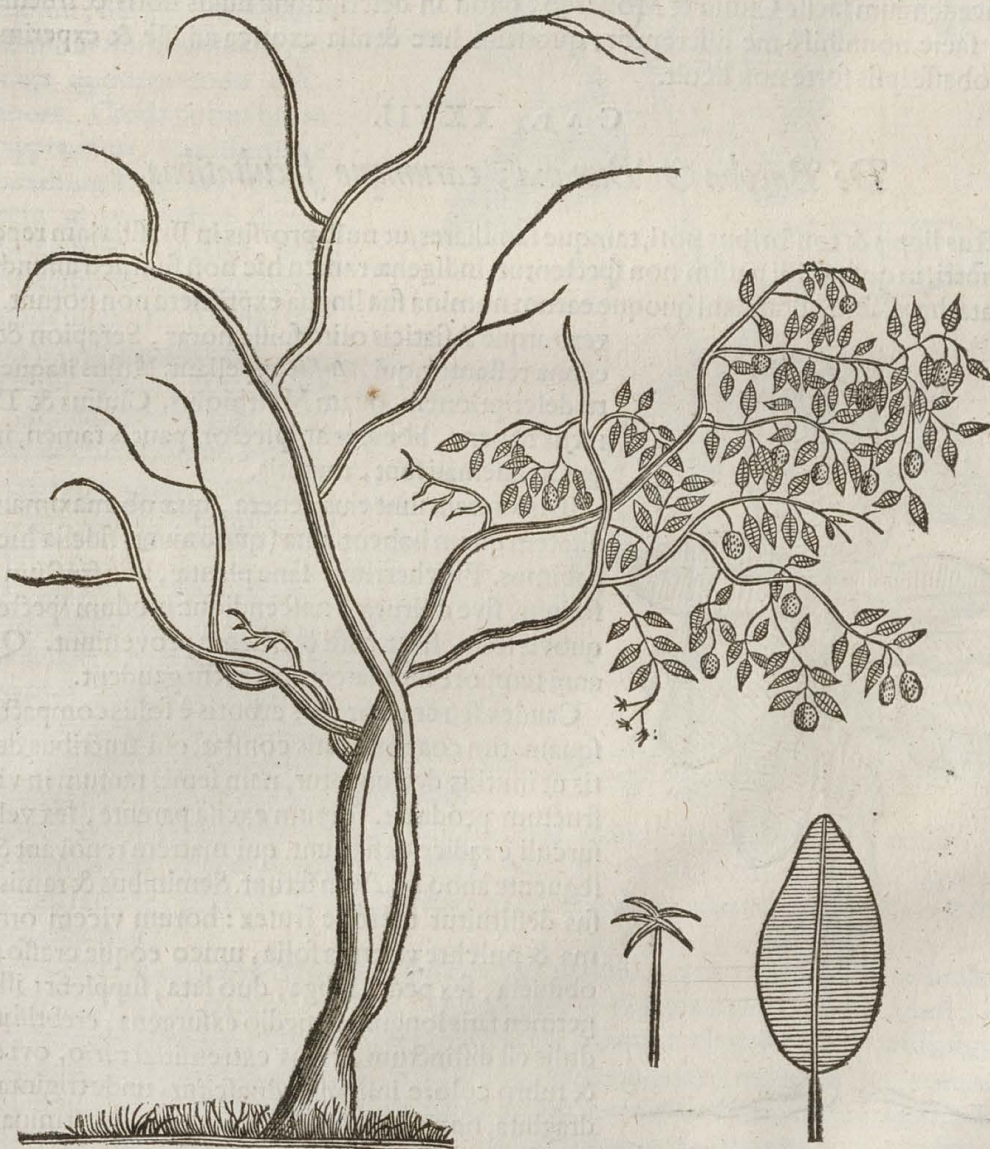
In Insula *Maranbaon*, ubi maximopere luxuriat, vinum inde exprimitur, non diu durabile, quod tamen inebriandi facultate pollet.

Aqua vero quæ ex *Bacoera* trunco, perpetuo humore turgente, elicitor, cum frigidissima sit & adstringens, in magno ab incolis pretio habetur, contra calidos, internos & externos corporis affectus. Quibus præterea facultatibus polleant, Avicenna, Rhases, Almanfor & Serapion, fusius & explicatius sunt persecuti.

C A P. XXVIII.

De Mangaiba, ejusque facultatibus.

EXimium hujus arboris pomum, quod *Mangaiba* vocatur, nec ignorandum, nec præter-
eundum arbitror, tametsi ad mensarum potius delicias, quam ad Medicum nostrum

institutum facere videatur. Tanta enim suavitate gulæ lenocinatur, tanta saporis est præ-
stantia,

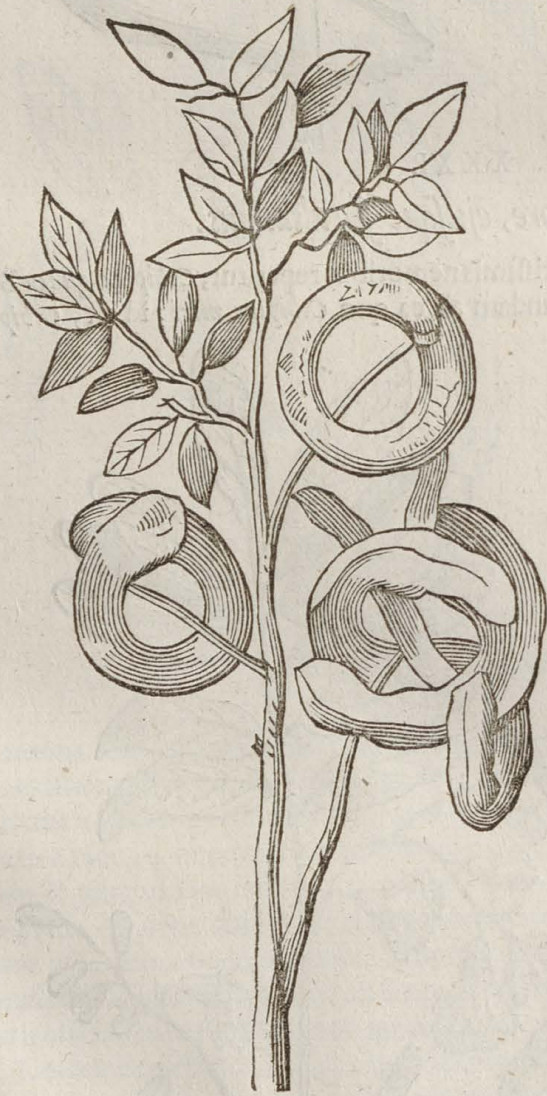
stantia, ut haud sciam, an venustiore aut gratiore fructum America producat.

Arbor pulchra, crispa & foecundissima supra altitudinem Pruni Europae non attollitur, quam fructu, praecipue vero ligno & foliis aemulatur. In quibusdam Bahiae & Paranambuci locis in integra nemora hasce luxuriare videas. Distribuit se in multos ramos, ipsique denuo in ramusculos tenues instar Betulae: cujus lignum & corticem valde aemulatur. Folia fert parva, solida, egregie virentia, bina semper sibi invicem opposita, quae in medio secundum longitudinem nervi, non tam venulas quam lineas habent subtilissimas parallele dispositas. Exspirante hyeme, mense nimirum Augusto, florere incipit, utraque novem menses pomis seu prunis oneratur & ornatur. Florem producit exiguum, album & summe odorum: fructum rotundulum, esculentum, qua Soli exponitur aureum, rubrisque maculis distinctum, Abricocum dices. Tenuissima cuticula tegitur, intusque lapillos quinque vel sex continet, turgēt lacte, unde vel leviter pressus niveum palatoque gratissimum fundit liquorem, & licet sequax ac ductilis illius pulpa videatur, tamen manducando nihil tale deprehenditur, orique inserta statim liquefit. In arbore numquam maturefcit, sed decidens in terram ilico maturitatem consequitur. Cujus rei ignari adventitii, & externa pomi pulchritudine illecti, ubi primis labris degustarunt, statim ut austerum & amarissimum abjiciunt; quid, quod ne pecora quidem immaturum curant. Probe maturum facilis est digestionis, ardores viscerum domat & febricitantibus auxiliatur, ut in me ipso aliisque multis sum expertus. Porro haud facile haec poma noxam, etiam abunde jejuno stomacho manducata, inferunt: nisi quod frigida & humida fugaciaque alvum dejiciunt, flatusque excitant, quod solertia muliercularum nostratum, aromatibus corrigi solet. Lusitani integros fructus condiunt, nullisque tunc epulis cedunt.

CAP. XXIX.

De Abaremo temo arbore, ejusque facultatibus.

Haec arbor mediocris est altitudinis, montosis locis crescens, foliis triste viridibus, exiguis, buccini similibus, siliquis inutilibus ex minio nigrescentibus, miris variisque modis incurvatis, aestivis mensibus conspicitur.

Arbor cortice exterius est cineritio, interius sature rubente, quem solum expertiores in Medicinae usum receperunt, licet foliis eadem qualitates adstringentes à nonnullis attribuantur. Cortex enim qui gustu amarus est, sive in pulverem redactus, sive excoctus, & fomenti loco adhibitus, ulceribus inveteratis & male moratis feliciter medetur, ipsumque cancrum subinde, insigni mundificandi & siccandi qualitate curasse fuit compertum.

Praeter haec, quia efficacissime adstringit, balnea ad firmandas effoeminatas carnes ex illis conficiuntur. Potissimum vero meretrices iis utuntur, ut laxis pudendi partibus tonum restituant, aetatemque tuto mentiantur; imo qua possibile, virginitatem hoc dolo praetendant.

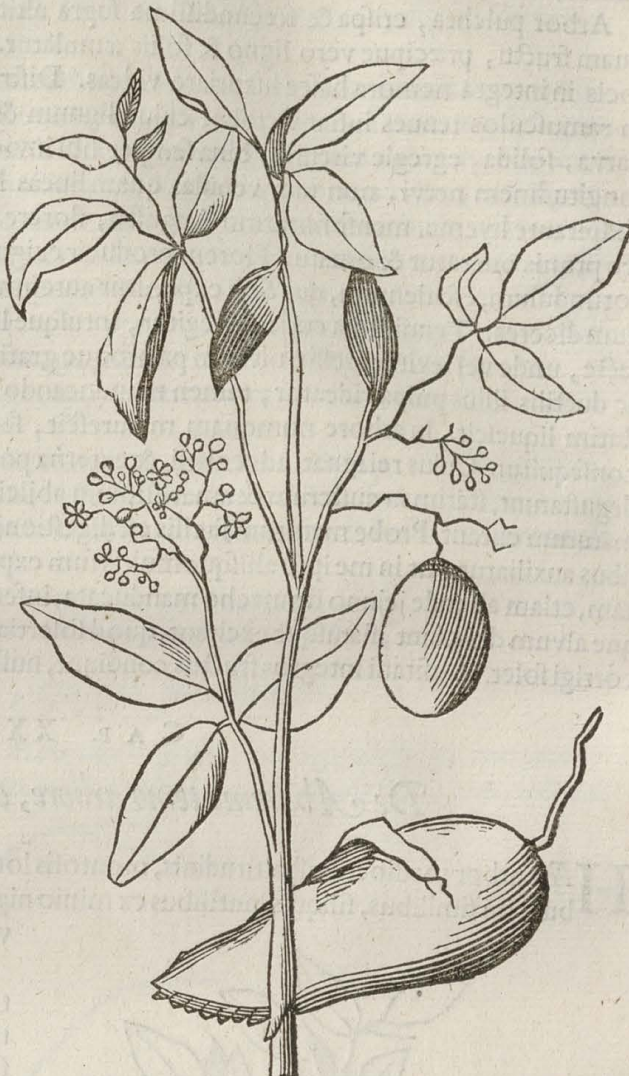
CAP. XXX.

De Umbu arbore, illiusque facultatibus.

VNicam tantum ex hoc arborum genere in habitata Brasiliae parte, haecenus conspici licuit in pago Ignaraca excultam: dissita autem sylva inter Guojanam & Paraybam fluvios iis luxuriat. E longinquo prospicienti, magnitudine, structura & fructu, parva citrus vel limonia videtur.

Trunco est fere nullo, sed ramis multis tortuosis, inbelle quidem fabricatis dividitur. Folia fert haud magna, laevia, lateque virentia, gustu autem acida & adstringentia: Florem albicantem: Fructum ex albo flavescens, pruno majori similem, sed carne duriori, licet pauca, quod intus magnum contineat lapidem, sicut fructus *Acaja*, qui si maturuerit, quod fit mensibus pluviis, saporis fit gratissimi ex acido dulcis: sin minus, adeo est austerus, ut stuporem dentibus inferat; proindeque tunc eidem usui cui folia, scilicet ad refrigerandum & adstringendum reservantur. Radix autem, cui peculiare quid praeter ceteris arborum radicibus concessum, imprimis est notanda: quod longe lateque, in diversa & crassa, ponderosa molis tubera sub terra luxuriat; si pondus, figuram atque colorem, exterius cinereum, consideres, majores radices *Batata* aut *Inhyama* diceris; à quibus tamen ablata levi pellicula, differunt: quippe interius conspiciuntur nivei coloris, molli turgidaque medulla, cucurbitae plane simili, quae manducata, in aquosum, frigidum succum, eumque dulcissimum atque palato gratissimum, solvitur. Febricitantes, aestuantes peregrinatores mirifice reficit, ut ipse quampluribus sum expertus; neque aquae dulcedine & salubritate Citrullo quicquam cedit.

C A P. XXXI.

De Cebipira-guacu arbore, ejusque facultatibus.

Crassitie & altitudine insignis Arbor in rarissimis nemoribus reperitur, *Cebipira-guacu* Brasiliensibus dicta, ad differentiam ejus notandam ab ea quae *Cebipira-miri*, id est, *Cebipira minor*, ab illis appellatur. Utraque sunt foliis exilibus oblongis, oleae similibus, sed crassioribus, minusque acuminatis, ordine digestis, & pediculis utrimque se contingentibus.

Utriusque arboris lignum commendatur, & non minus celebre apud fabros ad axes machinarum Saccharearum conficiendos, quam cortex apud Brasilianos ad usum medicum existit. Qui crassus est & compactus, saporis amari atque adstringentis, calidus insuper & siccus in secundo gradu. Balnea & decocta ex illo solo fiunt praestantissima adversus morbos à frigore natos, pedum & ventris tumores, doloresque membrorum, *Curimentos* Lusitanis dictos, ipsam denique luem veneream, non inveteratam, forin-

secus & intrinsecus adhibita, restituunt, sudoresque provocant.

Cum vero abstergerendi facultate simul & acrimonia quadam agant, scabiei, tineæque & aliis ejusdem generis cutaneis affectibus medentur.

CAP. XXXII.

De Mureci, ejusque qualitatibus.

ARenosa & sitientia Præfecturæ Paranambucensis loca, mediocris altitudinis arbores producunt, quarum quatuor ad minimum diversæ species sub nomine *Mureci* numerantur. Earum duæ maxime celebres & in usu habentur, *Mureci-petinga* & *Mureci-guacu* dictæ. Omnes floribus pulchre flavescensibus conspicuæ sunt, fructibus rotundis & racematim coruscatis, eodemque, quo flores, colore præditis: foliis autem & cæteris crescendi modis inter se discrepantes, sicut ex imaginibus constat.

Fructus maturi gratissimò quidem acore palatum vellicant, sed stuporem tandem dentibus inferunt, simulque astringendo intense refrigerant. Quapropter probe condiri solent & loco Berberis, quibus sapore & efficacia similes sunt, ægris ad extinguendam sitim & Stomachum recreandum exhibentur.

Prima harum, utpote fructu minus silvestri, à me maxime fuit expetita, & in officina reposita. Ejus quoque corticibus retia & coria tinguntur & contra putrefactiones muniuntur. Barbari ex iisdem potiones conficiunt, ad purgandum alvum, quod à me nondum comprobatum est.

CAP. XXXIII.

De Fito, alias Urape-guacu arbore, ejusque qualitatibus.

HÆc Arbor est pyri Europææ magnitudine, undiquaque in præfectura Paranambucensi obvia; quæ, sicut ob fructuum rarum aspectum multis nota; ita paucioribus ejus radices qualitates probe constant. Si ulli figura, colore, totaque prorsus facie, racemos uvarum è longinquo adspicienti

videantur, hujus sane arboris fructus sunt, quorum uvæ tamen inutiles habitæ, lignæque intus existunt. Toto anno apparent, verno tempore late flavescens, mox tristis miniati coloris fiunt, nihilque promittunt, ut neque folia, neque lignum ipsum arboris: sed totum in cortice radice, quod ad rem nostram faciat, consistit. Cujus efficacia indomita ad turbandum & purgandum corpus, tam alte à natura posita, ut non impune ab imperito vulgo tractetur. Quippe dubito an plures calamitates ex illius abusu an optatos successus ex opportuno usu, promanasse viderim. (Idem de *Manaca* & *Angelin* cogita.) Nec mirum, cum unusquisque idiota ad Medicinæ Sacrarum aspirare audens, nec remedii agentis, nec subjecti patientis rationem habeat, loco medicamenti, venenum porrigat.

Cortex enim hujus radice, qui saporis est acris & calidi in pulverem redactus ab indigenis & robustioribus agricolis Lusitanis contra inveteratas obstructions capitur indif-

creta

creta quantitate, semipugillus circiter. Mihi rarior fuit illius usus, idque nisi deficiente forte benigniore medicamento, median-
tibus tamen correctoriis, & quæ vim purgatricem infringunt, sicut oportet fieri ex iudicio Medici, præcipue circa validiora & incognita simplicia.

C A P. XXXIV.

*De Guabipocaiba arbore,
ejusque facultatibus.*

CUM primum hæc Faunorū Americanorum lustra intrarem, in stuporem me pene dedit, vastissima & pulcherrima Arbor, hibernis mensibus innumeris rosaceis floribus conspicua, æstivis, infinitis cassiæ fistulis, inutilibus, duplo officinarum crassioribus & longioribus onusta, Brasilianis *Tapyra-coana* dicta.

Nec minus in admirationem nos advenas rapuit, vicinæ cujusdam, ne dicam, affinis mediocris altitudinis, arboris pulchritudo, florum elegantia minime, licet fistularum magnitudine superiori cedentis. Huic enim ex oculis viridibus prorumpunt flores comosi, aurei, mox plumarum instar se extendentes, qui in summitatibus ex rubro purpurascunt, brevique pereunt.

Neutra harum arborum in densis umbrosisque silvis, sed apricis campis nascitur. Hanc ego Siliquosam arborem nominavi, quod vix sibi constent incolæ de genuino nomine. Quidam Portugalli *Pao velho* & *Pao molle* dixerunt; quod cortex illius adeo mollis & rugosus existat. Parum admodum differt ab eâ arbore, quæ siliqua dulcis Dodonæo, Officinis panis S^{ci} Joannis dicitur: floribus enim decidentibus, quod fit mense Martio, siliquæ succedunt, dulces, tortuosæ & deformes, primum quidem virides, mox maturitatem consecutæ, fiunt nigræ & putrescunt.

Foliis quoque rotundulis, eodem ordine congestis, & sibi invicem oppositis vestitur.

Ligno est admodum flexuoso, cortice rugoso, molli & cinerei coloris, sicut quoque radix, cujus facultatem medicam hîc paucis perstringam.

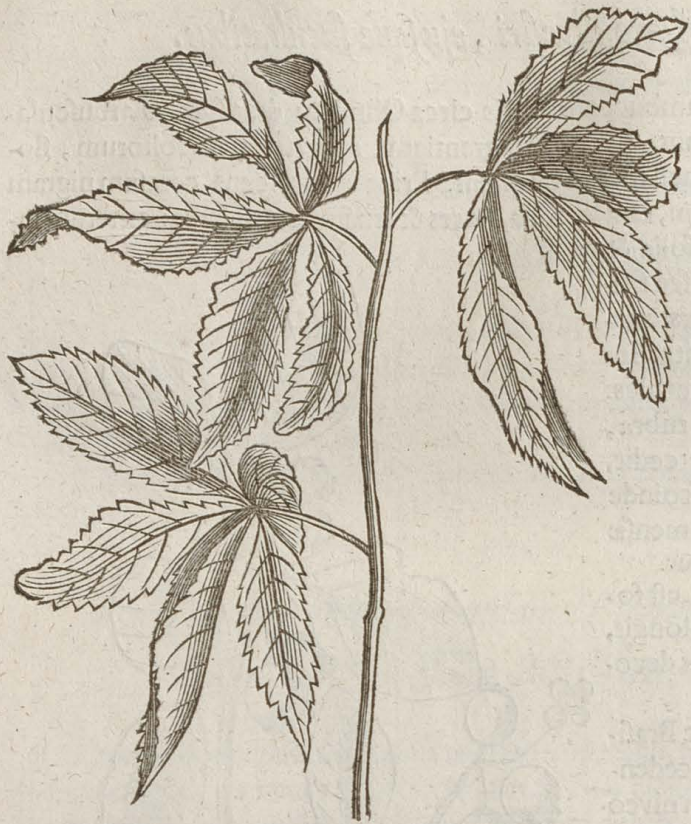
Ejus medulla ex albo flavescens, à leviori cortice liberata, in taleolas diffecatur, exque aqua fontana macerata per noctem sub dio, & aliquoties pota, non uni malo medetur. Urinam enim cunctantem cit, renum & vesicæ obstructionibus opitulatur, ejusque decoctum vel solum Gonorrhæas restituissè vidi.

Dilutum

Dilutum hoc subamari nec tamen ingrati est saporis, *Iurepeba*, & *Ambuayembo*, æmuli. Partium valde est tenuium, & adstrictionem quandam post se relinquit.

CAP. XXXV.

De *Zamouna*, ejusque facultatibus.

SI quæ adspectu mirabilis, excelsa sane est hæc arbor *Zamouna*, iisdem locis quibus *Cabireiba* conspicienda. Quæ superiori & inferiori trunci parte, ordinariæ est crassitiei, sed in medio duplo plus obesa, instar mulieris uterum ferentis, adeoque tumida apparet, ut peregrinantem attonitum remoretur. Totus truncus substantia est intus alba, medullosa & plane suberosa: exterius cinerei coloris, validis & horridis spinis à pede ad verticem usque obsessa.

Ponderosi illius rami, quinque foliis acuminatis & oblongis vestiuntur.

Ex turgidis hisce spinis rasis & contusis, succus elicitur eximius, cujus vel exigua quantitas, inflammatis & involuntarie lachrymantibus oculis affricus, medetur; tum manifeste quoque visum acuit, atque robur illi addit.

CAP. XXXVI.

De *Andira Ibaiariba* seu *Angelin*, ejusque facultatibus.

MEDIocris pyri altitudinis hæc Arbor, sub nomine *Angelin* Lusitanis notissima, hinc inde in nemoribus, in hac præfectura Paranambucensi, conspicitur.

Ligno est duro, cortice cinereo, foliis Lauri similibus, sed minoribus, oculis seu gemmis nigricantibus, è quibus plurimi flores fragrantés, copulati, purpureo & coeruleo colore insignes, prorumpunt.

Fructum profert ovi figura & magnitudine, primo saturate viridem, sed mox nigrescentem.

Fraeto duro putamine, granum seu nucleus apparet, ingrati saporis, cum adstrictione quadam, cujus pulvis ventris lumbricos expugnat, ea tamen cautione, ut infra scrupuli pondus exhibeatur, ne medicamentum in venenum abeat, quod quibusdam imperitis

aliquando contigit, cum infantibus illud incaute exhibuissent.

De Cambui sive Myrto silvestri, ejusque facultatibus.

IN pinguioribus præfecturæ Paranambucensis terris circa Olindam duæ species arbuscularum, *Cambui* dictæ mihi innotuerunt. Quæ ob fragrantiam, adstrictionem foliorum, florum & fructuum, *Myrti* silvestris nomen merito obtinent. Prior arborescens, cerasum nigram per omnia externa æmulatur, si lignum, ramos, folia, flores & fructus consideres: cæterum interna qualitate eam superat, quod folia & flores optimi non solum sint odoris, sed fructus nigri admodum sint saporosi, grata accedente adstrictione, omnibus pariter Incolis expetiti, & in foro publico venales. Posterior autem frutex *Myrtus* est rubra, quantumque magnitudine prædictæ cedit, tantum dignitate illam superat, ac proinde fructus non tantum inter secundæ mensæ delicias, sed & Pharmacopææ habentur.

Frutex hic adspectu pulcherrimus est foliis fragrantibus, late viridibus, oblongis, acuminatis & sibi hinc inde apposis decoratur.

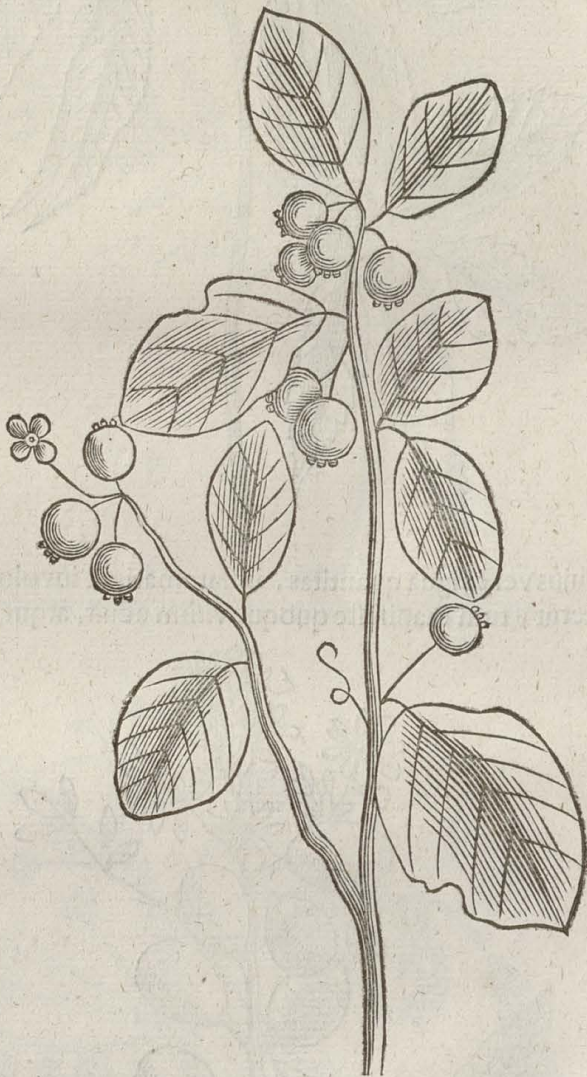
Semel per annum floret, tempore Brasiliensi verno, Sole ad Scorpionem accedente, tam grato odore olfactum quam niveo colore visum reficiens.

Fructus crocei baccarum sunt magnitudine, rotundo umbelico præditi, qui si ante ingressum Solis in Capricornum avelantur, succo turgent optimo, sed tandem fauces, si multum illis vescaris, confringunt. Cæterum Stomachum reficiunt, corroborant, æstumque sedant. Nullus est incolarum hujus destitutus, qui non ad fructus & folia hæc utilissima confugiat, & medicamentum sibi ex ipsis conficiat, siue interno, siue externo malo conveniens. Succis & fomenta illorum, tibiæ impri-
mis ulceribus, atque aliis malis, adstringendo & mundificando medentur. Balnea integra, tam fluxibus alvi, quam uteri dicata, cum felicissimo successu adhibentur. Omnia denique bona pollicetur hæc Americana *Myrtus*, quæ de Europæa Auctores passim testantur.

Quæ nunc brevitati studens omitto.

Tertia quoque *Myrti* species hic reperitur, quæ *Myrtus* alba appellatur, sed infrequentior est, neque à me hæcenus in usus Medicinæ applicata.

Præstantioris Iconem hic adjungimus.

De Loco, ejusque facultatibus, & usu in Medicina.

VErsus districtum Portus Calvi in præfectura Paranambucensi, celebris est Lusitanis Empyriceis planta, quæ *Loco* ab illis dicitur. Cujus Brasilianum nomen mihi aliisque est incognitum.

Nascitur tantum circa oram maritimam locis sitientibus: folia habet parva, oblonga, & ad linguæ figuram acuminata, glabra, & *Myrti* foliis similia.

Caules ornate exiguis floribus albicantibus vestiuntur.

Radix quam fundit copiose, magnæ est efficacæ, calet insigniter & subamarum habet saporem.

porem. Ejus particula ad digiti longitudinem, probe contusa, & in sesquicanna aquæ fontanæ macerata, si haustus ordinarius exinde capiatur, viscerum obstructions tollit, immundities renum & vesicæ expellit mirum in modum. Tumoribus & doloribus tibiæ, ulceribus inveteratis, imprimis autem à lue venerea relictis (quod hîc frequens est) medetur, si illo medicamento membra affecta bis terve de die laventur. Quamobrem sacrum hoc remedium habetur omnibus quibus innotuit.

CAP. XXXIX.

De Cuipouna arbore, ejusque dotibus.

Multi multis & eximiis dotibus excellere hanc arborem testantur. Ego pauca, sed vera, & quæ ipse sum expertus, de silvestri hac arbore *Cuipouna*, quæ floribus flavis decoratur, exhibeo. Succus è cortice rasò expressus & cum aqua limpida mixtus, ulcera inveterata mundificat & purulenta, eaque carne replet.

Præterea eodem succo atramentum conveniens elicitur, quo etiam ad tingendos pannos utuntur.

CAP. XL.

De Munduy-guacu, Lusitanis Pinhoes do Brasil, ejusque usu in Medicina.

Arborum Brasiliensium vix ulla aut lætius provenit, aut majori foliorum umbra luxuriat, quam quæ has nuces catharticas profert, ob facilem potius proventum & perpetuum frondium virorem, quibus pulchre horti muniri solent, quam ob fructuum præstantiam expetita. Ejus ramuli amputati, omni anni tempore, omni terræ vel leviter immissi, paucorum dierum decursu virescunt, & novas emittunt plantas, fructusque fere per totum annum ferunt. Quos tamen vulgus, quod usum ab abusu distinguere nesciat, contemnit. Nam imperita multitudo, ut rerum novarum est studiosa, gulæque dedita, nucum pulchre flavescentium venustate & jucundo sapore illecta, avide illas vorat, unde vomitu & ventris torminibus mirum in modum exagitantur. Nonnulli exemta membranula, quæ medias illas dividit, noxiam vim tolli perperam existimant.

Arbustula hæc non alte assurgit, interque frutices arborecentes habetur. Ramulis est nodosis, spongiosa medulla; folio mucronato & glabro, fructibus rotundis pendulis & copulatis, quos maturos pariter & immaturos fert: hi à Sole postea excocti & arefacti dehiscunt, & nucleos intus nigrescentes ostendunt; quorum tres in qualibet nuce, veluti in cellulis & septis continentur ac dividuntur. Pineis Europæis sunt similes, sed paulo majores, verum juglande minores. Interius albescunt & sunt pingues; calidæ ad tertium, siccæ ad secundum gradum. Et quodammodo palato lenocinantur, ita ventriculo sunt insensissimæ, nam tres vel quatuor nuclei manducati deglutiti, crudos humores ilico provocant, provocatos per superiora & inferiora exturbant, tanta vehementia, ut in vitæ

discrimen, præcipue imbecilliores nonnumquam conjiciant, atque alexipharmacis & opiatibus ruentes humores sedare necesse fuerit. Sed ut legitimus earum usus constet, in diuturnis obstructionibus viscerum naturalium imprimis conveniunt: quatuor aut quinque nuclei maturi, si à pelliculis interioribus & exterioribus liberentur, & mox leviter torreantur & macerati è vino, additis correctoriis exhibeantur.

Porro ad rem familiarem, usumque domesticum hæc arbuscula à multis expetitur: ex nucleis enim oleum quod exprimitur, elychniis affunditur, quod inventum Brasilia Lusitanis debet. Testatur Monardus cap. iv. de oleo Cicini, in Nova Hispania pro insigni cathartico reservari, ejusque qualitates quas illi attribuit, hujus oleo nucis quoque propriæ sunt. Quamobrem nomine potius Monardus & Clusius à nobis discrepant, qui *Curcas* hunc fructum vocari testantur, idque sub Ricini specie. De qua tamen ipse merito dubitat.

De Iuripeba, ejusque facultatibus.

Nomine *Iuripeba*, duo ejusdem generis, sed non ejusdem sexus, frutices nascuntur in arenosis Brasiliæ locis. Uterque pulchris & umbrosis frondibus adolescit, uterque gramineos fert acinos, more racemorum copulatos & è brevi pediculo pendulos.

Prior, & quidem mas, paulo foemina est minor, ad hominis altitudinem vix ascendit, foliaque habet minora, nec multum sinuosa, caulemque rarioribus spinis obsitum, florem Boragini simillimum, sed maculatiorem.

Posterior altior, spinosior, folia habet grandiora, à tergo lanuginosa & spinosa ornate, laciniate & sature virentia, florem eundem cum mare, sed nitidiorem. Uterque ob Medicinæ usum quotidianum officinis notissimus.

Folia enim & succus temperandis & mundificandis vulneribus & ulceribus adhibentur, eisque egregie auxiliantur. Licet autem amarum quid sapiant folia & radices, sicut Cichoreum & Fumaria, tamen inter calida vix recensentur.

Omnium autem maxime radix virtute & efficacia excellit, multoque amarior existit, præcipue vero Maris, quæ partium adeo est tenuium. Quippe solum illius doctum, urinam cunctantem educit. Ad hepatis & parastatum obstructions tollendas loco radicum aperientium, cum successu sæpe adhibetur. Usque adeo invaluit ejus utilitas & præstantia, ut à doctis pariter & indocta plebe expetatur & inter sacra reponatur.

De Mamanga frutice, ejusque facultatibus.

Mamanga Brasiliensibus dicta, frutex est trivialis arborescens, ubique obviuus, quem *Lavapratos* Lusitanorum vulgus appellat.

Flores fert multos pendulos & luteos; & post hos plurimas filiquas oblongas copulatas, primum quidem virides, sed mox nigras & putridas, & frequens semen in illis contentum.

Folia

Folia habet citriis haud dissimilia, paulo tamen longiora & molliora, & qualitate refrigerandi & abstergendi prædita.

Præter alias dotes, quibus

excellunt, vulneribus atque ulceribus opitulantur, partesque vitiatas reparant. Cujus rei Chirurgi nostri non ignari, ea in quotidianum usum colligunt.

Raro videas viatores iter suscipere, nisi probe hoc remedio instructos.

Succus oleosus denique è filiquis expressus, ad maturanda apostemata reservatur, & applicatur cum prospero successu.

CAP. XLIII.

De Manaca frutice, ejusque facultatibus.

Locis umbrosis, maxime circa *Aldeam Tapicirica* luxuriat Frutex arborescens *Manaca*, cortice gryseo, ligno duro quidem, sed fragili, ex albo cineritio, foliis acuminatis.

Flores fert exiguos, quorum alter coeruleo, alter vero speciose florens conspicitur, atque integras silvas insigni fragrantia Narcissi æmula implet.

Flori succedit fructus baccæ Juniperi similis, sed inutilis.

Radicem habet magnam, solidam & albicantem, cujus medullosa substantia in pulverem redacta, magna in Medicina pollicetur & præstat.

Incolæ pæne omnes, tam Lusitani quam Brasiliiani, licet magni æstiment, tamen ob indomitas operationes hætenus in usum admittere vix ausi fuerunt. Quippe periculo non vacat hoc genus medicamenti, quod nimis violenter corpus superne & interne moveat. Quamobrem tantum hominibus robustissimis exhiberi solet, idque additis correctoriis, tum & iusta observata dosi, quæ Scammonæi potius inferior quam superior esse debet: ad illud enim validum medicamentum proxime accedit hæc radix, verum non ita insipida est, amarore enim & acore non plane destituitur.

(quod ut rarum, ita maxime jucundum) lacteo nitore nitescit: Mense Januario vegetus & valde

CAP. XLIV.

De Pagimirioba, ejusque usu in Medicina.

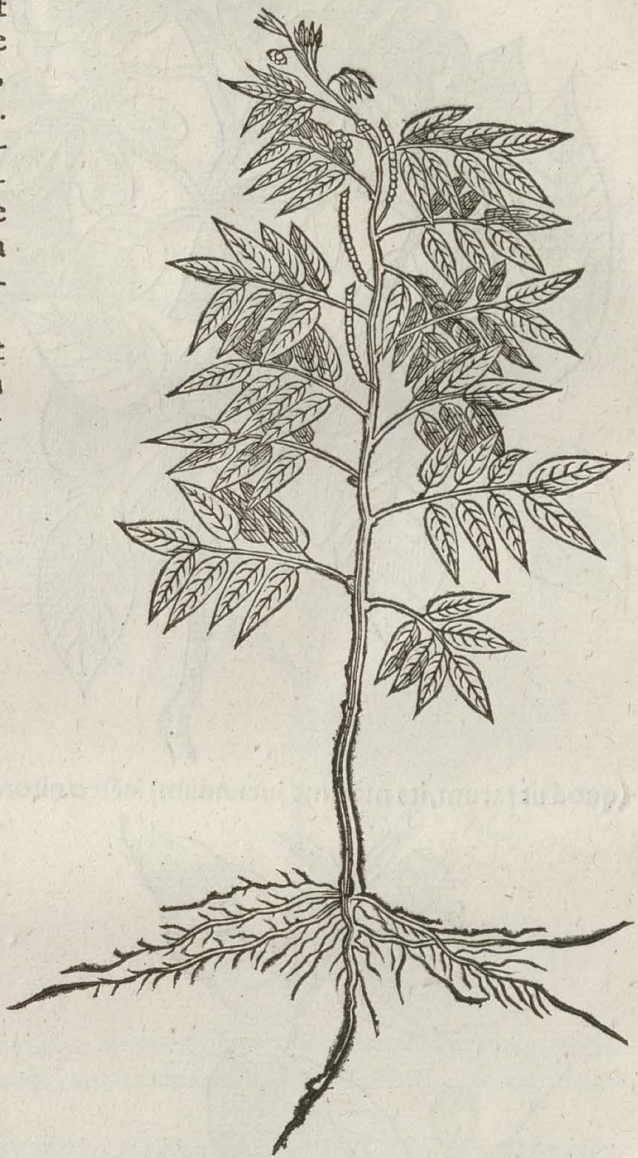
DUum generum *Pagimirioba* in Brasilia reperitur, quam Lusitani *Herva de Bicho* nominant, à quotidiano usu.

Orobi species judicatur. In qualibet terra, præcipue tamen arenosa, ac sponte sua nascitur. Frutescentes sunt plantæ, flore cereo, longis & tenuibus siliquis. Saturè rubescentibus, quibus semen rotundum, cinereum continetur. Qualitate utraq̃ue sunt intense frigida, facie viridi similes, exceptis foliis, quorum uni acuminatiora, alteri rotundiora existunt.

Plantæ lippis & tonsoribus notæ sunt ob usum & frequentiam, quod nimirum folia earum contusa & succus recens expressus anoque insertus, præsentissimum quasi Antidotum sit contra calamitosum illud & familiare animalculum.

In omni denique inflammatione, imprimis tibiæ, fomenta ex illis confecta plurimum valent. *Nota*, quod quæ mucronatis foliis existit, felicius hæc præstet, atque in usum frequentiore veniat. Præter refrigerandi, de obstruendi quoque qualitate pollet; aqua enim ex floribus & foliis sæpe pota urinas fortius movet quam Orobus, ardoresque renum & vesicæ temperat.

Rotundiori quæ est folio, agricolis *Matta pasta* dicta, ulceribus & anthracibus, quod calores extrahat, applicatur. Ex foliis quoque ejus aquæ impositis & putrefactis, crassa quædam & unguis substantia emanat, qua unguenti mundificantis loco passim utuntur.

CAP. XLV.

De Camara Iuba, ejusque facultatibus.

TRES *Camara* species mihi innotuerunt, frutescentes & è quovis solo emergentes, facie non solum externa, sed insitis quoque virtutibus similes, quæ calidæ & siccæ habentur ad secundum gradum: neque differunt, nisi quod una illarum reliquis paulo magis arboreseat.

Duæ flore gaudent ex aureo rubri coloris; tertia autem flore albicante. Hæ omnes exiguo sunt flore, jucunda tamen & insigni fragrantia, aromata redolent. Ex his tribus, tam foliorum & florum elegantia, quam odore medicaque qualitate, *Camara Iuba*, quæ flore est rubro & stirpe omnium minima, cæteris antecellit. Folio est *Melissæ*, sed paulo minori, tamque odorifero, imprimis si fricetur, ut vel potissimum propterea ad usum expectatur.

Balnea inde conficiuntur optima, tam ad roborandum internè, quam mundificandum externè, multos namque cutis affectus, ipsamque scabiem abolent.

Post flores sequitur uvula baccis plena viridibus, magnitudine baccarum Sambuci, & uvula cum baccis similis est fructui *Chamaepericlymeni* Clusii. Digna est hæc *Camara*, quæ inter sativas plantas excolatur, tam ob pulchritudinem, quam ob usum.

Quarta

Quarta denique *Camara-miri* dicta cæteris annumeratur, cubitum longa, caule tenui &

lignoso, flore unico, exiguo, lutei coloris, qui (quod mirandum) quovis anni tempore se aperit de die hora undecima, manetque expansus ad secundam pomeridianam, atque omnes simul tunc eadem hora clauduntur, usque in posterum diem: quod sicut verissimum, ita rarissimum est visu, summoque peregrinantibus oblectamento existit.

CAP. XLVI.

De *Ananas*, ejusque qualitatibus.

Actum agere nonnullis videbor, quod fructum toties descriptum & ad vivum exhibitum hîc denuo producam. Verum cum ea prosequi sit instituti nostri, quæ Praxin æque ac Historiam Botanicam illustrent; proferam quæ de *Ananas* qualitatibus, tum ab aliis, tum propria experientia didici. Recte quidem in comparanda rerum novarum notitia, sollicitè in fitas vires investigamus: sed non minus interesse existimo, etiam indies cognitarum herbarum & fructuum ultiores dignitates latentes scrutari, sicut in hoc & multis aliis verissime mihi contigit, & proculdubio sepiissime mihi & aliis posthac contingeret.

Ananas, aliis *Nana*, Monardo *Pinas* dictus, nemini in Indiis credo ignotus, facileque optimus fructus

hortensis in Brasilia, secundæque mensæ oblectamentum & ornamentum, sive crudus, sive

saccharo conditus, existit. Attilis hujus Cardui species cinaræ in modum nascitur, spicis compactilib. instar cristarum, in summitatibus emergentibus; foliis oblongis, spinosis, & in speciem gladii mucronatis. Mensibus æstivis, Sole existente in Capricorno, maxime viget. Exigua semina seu grana subrufa in superficie pulpæ latitant. Extuberantibus bullis ex flavo albicantibus exterius passim distinguitur, &

quasi

quasi vermiculis aut tesserulis variatur. Hic fructus, quia succo corrosivo immodice sumto linguam vellicat, ac gutturis ardores infert, descisso cortice in taleolas secatur, inque vino Hispanico maceratur tantisper, donec qualitatem noxiam deponat, qui gratum saporem & odorem vino quidem communicat, linguæ tamen morsus & gutturis inflammationem, si potetur vinum, inducit. Ipse autem succus, quo turget fructus, mirifice animum languidum recreat, & spiritus sopitos suscitatur, & imprimis stomachum nauseabundum restituit. Addo, quod recens ejus liquor, tum vinum inde expressum, urinæ suppressioni & doloribus nephriticis succurrat; tum quoque venenis, imprimis succo *Mandibocæ* adversatur. Idem illius radix, fructu deficiente, præstat.

Omnia hæc efficacius operatur liquor stillatitius è fructu vi ignis extractus, si modica quantitate exhibeatur: nam si largius concedatur, vasa urinaria infestat, adeoque corrodingi qualitate pollet, ut non tantum linguam & palatum sauciet, sed & in cultro, quo secatur, mordacitatis vestigia relinquat, idque intensius, si non probe maturus fuerit. Atque tunc prægnantibus non minus obest quam *Carawata*. Febricitantibus, tum vulneribus vel ulceribus infestatis, prorsus abstinendum ab hoc fructu; adeo enim humores accendit, ut non solum impediat restitutionem ægrorum, sed & in pejus eos disponat.

Quapropter miror optimum Monardum, fructum *Ananas* frigidum & humidum dixisse. Minus fallitur Christophorus à Costa, qui calidum & humidum esse affirmat.

Silvestres quoque dantur *Ananas*, ex Carduorum familia, qui nunc humi, nunc altis arboribus supernascuntur, quos tanquam inutiles prætereo, & ad Cap. XL. Bellonii Lectores remitto.

C A P. XLVII.

De Betys, vel Betre, ejusque facultatibus.

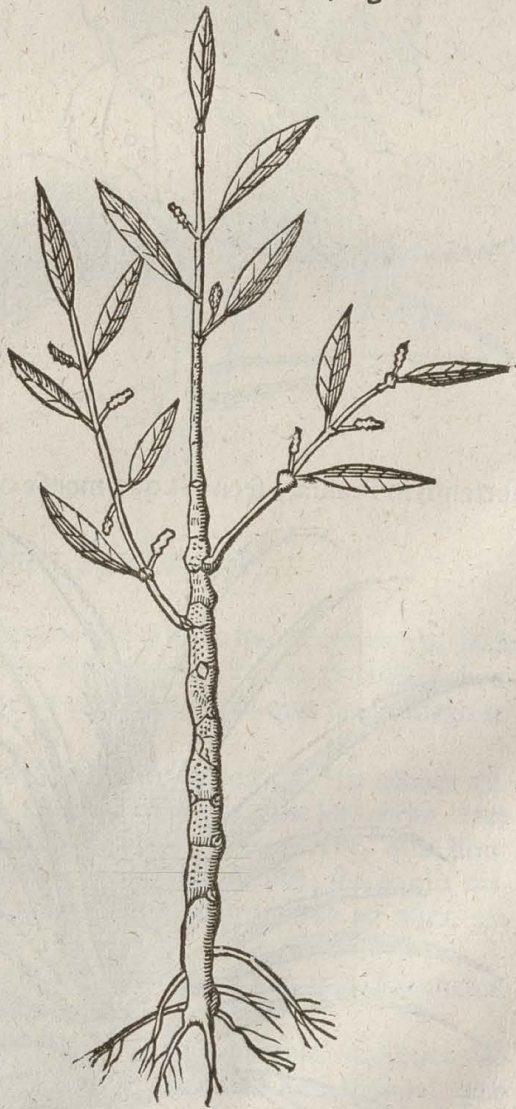
Frequens tum in silvis, tum in rudibus urbis Olindæ esse solet *Betys*, frutex elegans, vel potius arbuscula quatuor aut quinque pedes alta; caudice recto, nodoso, digitum crasso, pallide viridi & per totum punctulis albis notato. Superius ad aliquot nodos, ramulos adipiscitur identidem nodosos & ejusdem cum caudice coloris. In ramis habet folia, ad quemlibet nodum unum, & simul unum julum. Folium quodlibet quinque, sex aut septem digitos est longum, linguæ figurâ, pallide viridis seu subflavescentis coloris, superius splendens, crassitie Lauri foliis pene simile. Denique piperis stirpi Sarmentis, caule & facie externa simillima. In hoc tamen differt, quod folio & fructu paulo quam piper est grandiori.

Juli qui ex ramulis dependent, formam piperis longi mentiuntur, sed insipidi sunt & nullius usus. Verum licet fructus fatuus sit, radix tamen sapidissima est & celeberrima; nam & aromaticum quid spirat, & Zinziberis præstantiam sapore, colore, atque odore æmulatur, præcipue si recens sit, tunc enim dignitate illi vix cedit.

Foliorum & radicum decoctum colicum dolorem sedat, dolores membrorum mitigat, ventrem flatibus turgidum componit, pedumque tumores ex frigore natos amolitur.

Idem præstant balnea & fomenta inde confecta.

Præter hanc *Betyn*, aliæ adhuc, inter quas est *Betys* foemina, in saltibus reperiuntur, julis gracilibus & exiguis botrorum modo congestis & pendulis.

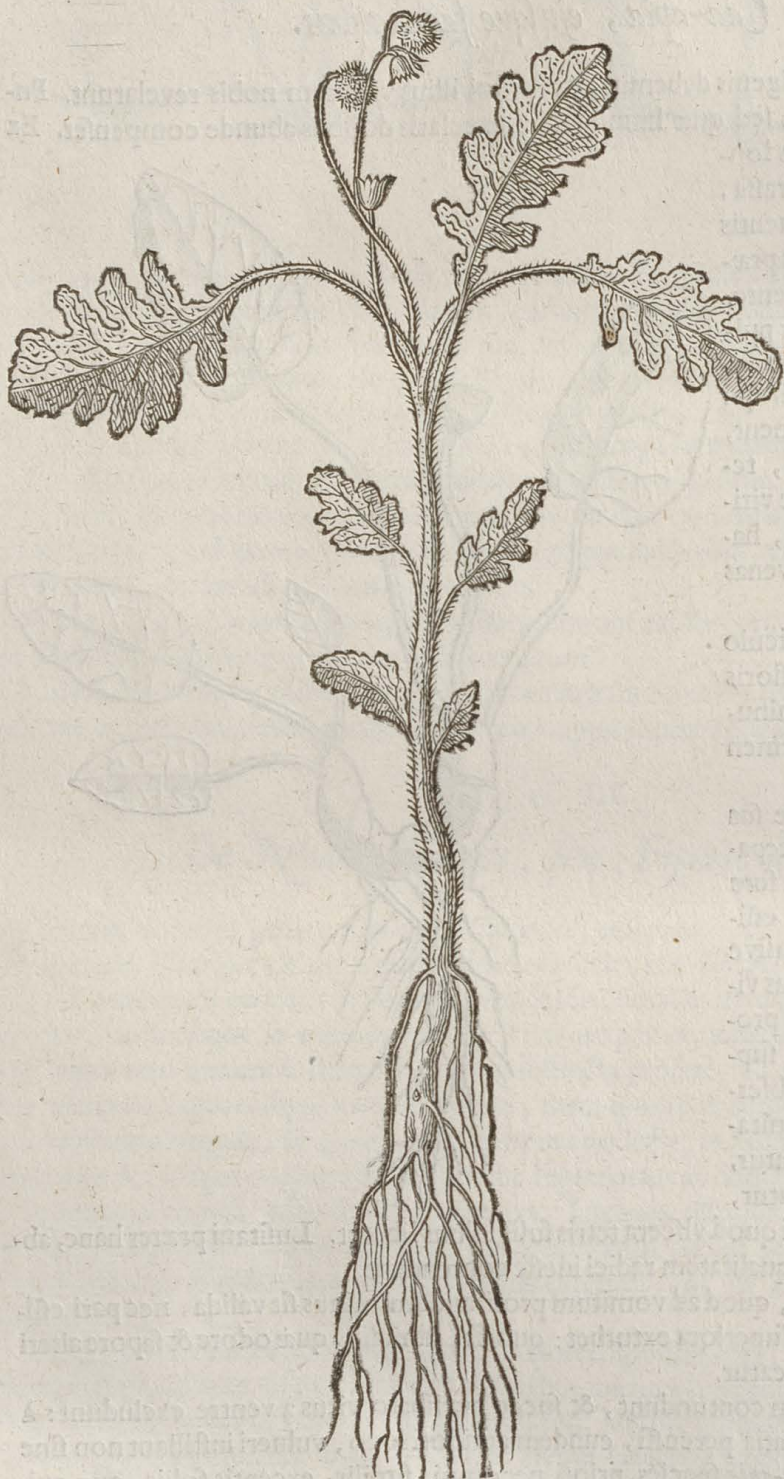

CAP. XLVIII.

De Nambi, ejusque facultatibus.

Olim neglecta planta, in silvis & nemorosis dumtaxat locis reperiebatur; tandem cognitis illius virtutibus, hortis est illata. Pro vario naturæ & culturæ lusu, variis modis ex-

crescit & faciem subinde mutat. Herba est caule satis crasso, lignoso, tereti, geniculato, qui portulacæ modo partim humi serpit, & hinc inde fibras in terram à se demittens, radices agit, partim assurgit.

In ramulos multos varie dispanitur, geniculatos, duos sibi ubiq; oppositos, in iisque ad singula genicula, bina folia opposita habet, interdum & plura, inæqualis magnitudinis: in extremitate autem ramulorum, quinque, sex, septemve folia sibi invicem apposita sunt.

Quodlibet autem folium figuram fere cordis habet, oblongum, & in ambitu leviter ferratum (quædam & laciniata) coloris dilute viridis.

In extremitate ramulorum flores proveniunt solitarii, magnitudine cerasi minoris, cōstantes solo umbilico rotundo sine foliis.

Semen in umbelico (fusco per maturitatem) ovali figura, plane compressum, ex fusco grysei coloris splendentis.

Radix filamentosa, tenera, albicans.

Flosculus, quem fert chamemelo non multum ab similem, terræ mandatus, paucorum dierum decursu profilit, plantamq; aspectu non minus quam efficacia nobilem producit.

Calida & ficca est in tertio gradu, linguamque prægustata vellicat. Lactucas ceterasque humectantes & refrigerantes herbas, quæ pro acetariis solent apponi, temperat, & sapore aromatico imbuat & commendat. Præterquam quod tenuitate partium & caliditate intensa calculum frangat, vis peculiaris contra colicos affectus illi inest.

Flatus & obstructions ex frigore ortas dissipat, si intus assumatur, aut balneis, fovendo corpori concinnatis, injiciatur.

Potentia antidotali præstare & toxico summe adversari, experimento compertum habeo. Itaque quod vidi hîc referam: Brasiliæ quidam Bufonem nactus prægrandem & veneno tumidum, succo floris & foliorum tergo leviter instillato, eum confestim enecavit. Nec tantum

animantia venenata extinguit, sed & præcordia hominum adversus venena munit, si mane & ventriculo adhuc jejuno manducetur.

Aquas hydropicorum feliciter educit, & robur addit visceribus. Indigenæ ad firmandam valetudinem, pultibus è *Mandihoca* factis, hanc herbam indunt, non sine prospero successu. Cum piscibus quoque solet coqui & egregie convenit.

C A P. XLIX.

De Caa-apia, ejusque facultatibus.

SECRETUM hujus herbæ Indigenis debemus, qui primi illius virtutem nobis revelarunt. Pusilla est planta & depressa, sed quæ humilitatem præclaris dotibus abunde compenset. Ex radice enim vel duos digitos longa, & pennam olorinam crassa, nodosa seu verrucosa, filamentis ad latera, & inferius tenuibus prædita, exterius è gryseo flavescente, interius alba, tres vel quatuor pululant pediculi, tenues, teretes, tres aut quatuor digitos longi, qui quilibet unicum folium sustinent, obrotundum vel oblongum, tenerimum, superius splendide viride, inferius paulum albicans, habens nervum, & inferius venas transversim conspicuas.

Florem fert in proprio pediculo rotundum, umbelici figura, floris Bellidis æmulum, multis staminulis constantem, ex quo semen provenit minus Sinapi.

Radicem fundit pro mole sua satis crassam, tortuosam & ceparum more fibratam, ejusdem fere cum *Pecacuanha* præstantiæ & efficaciæ, unde & *Pecacuanha* abusive à quibusdam appellatur. Cujus vicem in vomitu ciendo, & alvi profluvio compescendo egregie supplet. Eo tamen discrimine observato, quod primam suam dignitatem à virtute antidotali fortitur, cujus vices an aliunde mereatur,

experiri nondum licuit, quam quod viscera tetrus fuliginibus liberet. Lusitani præter hanc, abditam quandam & occultam qualitatem radici inesse contendunt.

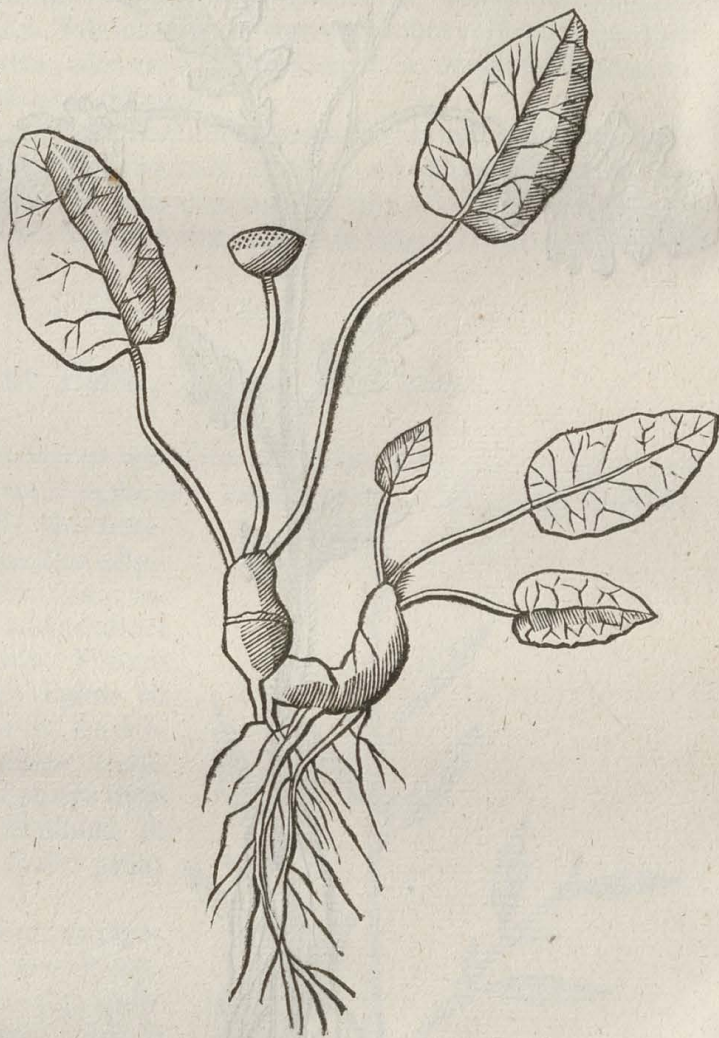
Differt porro à *Pecacuanha*, quod ad vomitum proritandum minus sit valida, nec pari efficacia humores peccantes per superiora exturbet: quo fit, ut radix, quæ odore & sapore alteri cedit, majori quantitate exhibeatur.

Indigenæ integram plantam contundunt, & succo prælibato virus à ventre excludunt: à colubris læsi aut sagittis venenatis percussi, eundem antidoti loco, vulnere instillant non sine successu. Datur hinc & alia *Caa-apia* species, priori per omnia similis, exceptis foliis, quæ quidem ejusdem sunt figuræ, sed in ambitu serrata & hirsuta, quidam & pediculi horum raris vestiantur pilis.

C A P. L.

*De Acaricoba, Lusitanis Erva do Capitaon, ejusque viribus.
Et de Agnape.*

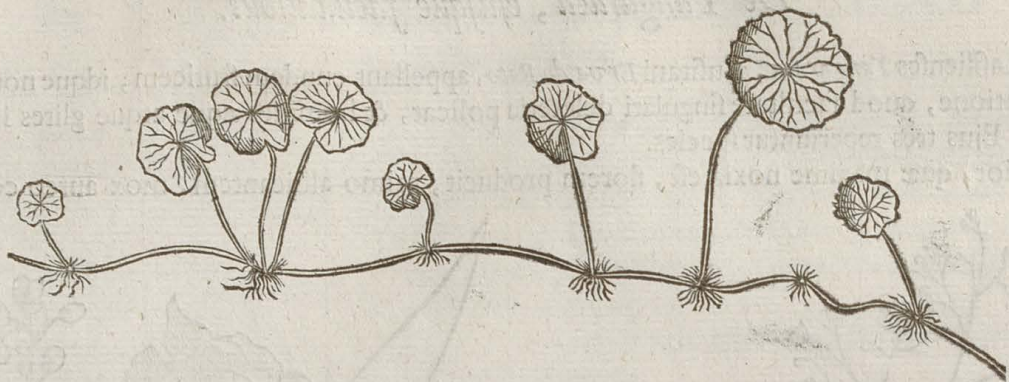
PLANTA reperitur præstantissima, locis irriguis, maxime vero circa rivos & aquas salientes, quæ ab Indigenis *Acaricoba*, à Lusitanis *Erva do Capitaon* appellatur. Folium habet rotun-

rotundum, glabrum, & satis crassum, atque *Nymphaea* minori perquam simile.

Florem fert ex luteo albescens. Radice gaudet multa, albicante, humi repente, &

quasi nodis distincta, longa, bulbosa, succulenta, & Petroselini quodammodo saporem referente. Est tenuium partium & calidarum, gustatu perquam jucunda & aromatica. Præcipuæ qualitates quæ hanc herbam commendant, inhærent radicibus, interque aperientes haud postremum locum merentur. Hepatis & renum obstructions, & intemperiem calidam emendant, tam feliciter, ut nullum remedium illis prætulerim.

Inter illas herbas quæ mundo Occidentali cum Europa sunt communes, *Nymphaea* est, illis *Aguape* dicta, quæ lacubus & stagnis passim innatare conspicitur. Ejus folia & flores sicut externa facie, ita qualitatibus admodum conveniunt cum communi Europæa, iisdemque sunt usibus dicata, apud omnes passim incolas. Quippe folia sola, tibiæ ulceribus, inflammationibus & erysipelasi applicata, medentur.

Oleum radices *Nymphaeæ* quoque præstantissimum existit, atque contra internos & externos affectus calidiores in quotidiano usu receptum.

Radices hæ *Aguapeæ* dictæ, longæ & succulentæ sunt, coctæ sive leviter assatæ inter medicamenta alimentosa numerantur, & pro epulis apponuntur inter acetaria.

CAP. LI.

De Nambu Guacu, sive, Figuero d' Infemo.

Ricinum duorum generum producit Brasilia, majorem quidem unum, minorem autem alterum. Uterque est arborens, speciosa facie, nec silvestris solum, sed & hortensis & altalis. Caulibus est proceris & flore ex albo luteo, floribus vero pulcherrimis, stellatis & intersectis, latissimeque se extendentibus. Viret perpetuo, junctimque viridia semina immatura, nigra vero matura & cineritiis maculis distincta profert, à Lusitanis *Carapatos* appellata, quæ echinatis lappaceisque inclusa cellulis, mox sponte erumpunt, pinguique ac medullosa substantia turgida, & quovis anni tempore collecta, in Sole exsiccantur, arefacta contunduntur & ex aqua coquuntur, oleumque supernatans ab indigenis excipitur. Belgæ vero & Lusitani olivarum instar solent exprimere. Lychnis affunditur, eoque olei defectus suppletur. Nec proinde tamen ignobile; quum omnibus passim incolis in usu sit quotidiano contra affectus frigidos tam internos quam externos; ita ut optimi olei Europæi vicem præstet.

Calidum habetur ad tertium gradum. Resolvit aposthemata, & matricis ventrisque tormina & flatus illitum discutit; prodest tinnitibus aurium; restituit tensos convulsosque nervos. Tres vel quatuor guttulæ, ex conveniente liquore subinde per os vel anum exhibitæ, sanant rigidos articularum affectus & simul alvum laxant. Cutem quoque à psora, reliquisque externis corporis affectibus vindicat. Umbilico inunctum lumbricos puerorum expugnat.

Semen illius catharticum est, & multo validius quam oleum: humores enim crudos per superiora & inferiora exturbat, ac proinde præparatione indigent. Convenit in spiritu vini optimo, loco correctorii, macerare semina multa, & inde unciam circiter è cochleari exhiberi, ut venter benignius à crassis humoribus evacuetur.

Si ipsa feminis grana in substantia accipere malis, minus tutum existimant incolæ, septenarium numerum excedere, licet Dodonæus id suadeat.

Folia aqua vel aceto macerata Herpeti aut hujus generis affectibus mederi præter Dioscoridem, testem habeo quotidianam experientiam.

De *Tangaraca*, ejusque facultatibus.

Brasilienses *Tangaraca*, Lusitani *Erva do Rato*, appellant eundem fruticem, idque non sine ratione, quod facultate singulari deleteria polleat, & homines æque atque glires interimat. Ejus tres reperiuntur species.

Prior, quæ maxime noxia est, florem producit, primo albicantem, mox aureo colore

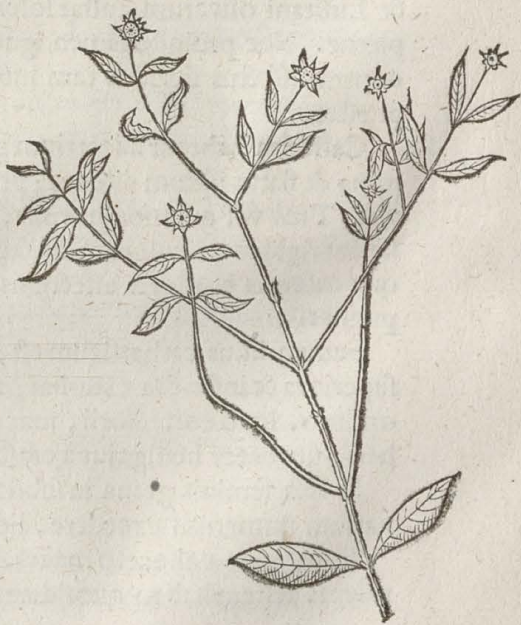

nitescentem: folia autem late virentia, acuminata, sesquidigitum circiter longa, & multis nervis atque venulis distincta.

Posterior folia fert priori quidem *Tangaraca* haud dissimilia, sed longiora & triste viridia: Florem autem saturè purpureum & umbilicatum, cui succedit fructus rubo silvestri haud dissimilis.

Licet autem foliis, floribus ac fructibus differant utraque hæ plantæ, ligno tamen, natali solo, & proceritate conveniunt. Cæterum ubivis fere in triviis obviæ, qualitate virulenta Arsenico vix cedunt. Tanta siquidem tum folio, tum imprimis flori & semini potentia inest, ut manducata, confestim hominem interimant, nisi quantocius præsentissimo Antidoto obviam eatur.

Nullum autem præstantius alexipharmacum, quodque efficacius noxam hanc expugnet, hætenus extat, quam ipsæ hujus plantæ radix, quæ contusa & ex vino aut alio aliquo conveniente liquore propinata, ægros sæpe in integrum restituit. Usque adeo benigna mater Natura, facultatem non minus salutarem, quam mortiferam eidem plantæ infudit. Sicut fusius dictum in tractat. de Antidot.

CAP. LIII.

De *Ieticucu* sive *Mechuacan*, itemque *Batatas*, *Inhame* & *Amenduinis*.

Inter fructus subterraneos alimentosos primum locum merentur, quos *Batatas*, *Inhame*, & *Amenduinas* nuncupant vulgo. *Batata* quidem diversi sunt coloris, sed qualitate congeneres, nutrientes, magnoque incolarum commodo in victum cedunt. Pingues sunt & dulces atque flatulentæ: hyeme demum ob multam uliginem maturescunt, & in hortis tantum excoluntur. Folia illius magna, glabra, saturate viridia, supra terram repunt. Flores ferunt exterius dilute virides, interius candidos. Ut videre est apud Marcg. pag. 16.

Qui autem *Inhame* dicuntur sunt ponderosiores, multoque majores, sed yiliores quam *Batata*, filosi ac tuberosi, à pauperibus solummodo expetiti.

Inhame de *S. Thome*, Brasiliensibus *Cara*, Congensibus *Quiquoquecongo*, planta est caule quadrato, & paulum hinc inde contorto; longissime repit super terram aut etiam ascendit sepes, longissimeque se propagat: nam ramuli illius terram contingentes, fibras protrudunt & novas agunt radices. Interstitio septem aut etiam plurium digitorum ad caulem proveniunt pediculi duo oppositi, quinque aut sex digitos longi, itidem quadrati, quorum cuilibet insidet folium *Sagittalis* nostratis figura, novem aut decem digitos longum, latum circiter sex, ubi latissimum, quod lata viriditate splendet, solidum, septem aut novem nervis ex pediculi infectione prodeuntibus & per longitudinem discurrentibus, inferius prominentibus, superius profunde jacentibus, in extremitate acuminatum. Crassa est radix, unum pedem longa, cuticula ex cinereo fusca vestita, sub qua flavescit, intus autem habet carnem succulentam & quasi lactescentem.

Inter *Amenduinas* radices, oblongæ præstantiores, quæ duos cineritii coloris nucleos, optimi nutrimenti & palato gratos, sed flatulentos, atque ad Venerem incitantes, loculamento includunt, ut merito pistacei subterranei dicantur: ex Africa huc deportantur. Ignobiliore bulbis rotundi *Tamaotarana* à Brasiliensibus nominantur.

De ea nunc agamus radice, quæ Lusitanis *Batata de purga* alias *Mechoacan*, Brasilianis *Ieticucu* appellatur: passim in agris & locis incultis proveniens, nullaque olitoris industria tractata aut

exculta. Adeo per omnes filvas luxuriat, ut omnem terram pene impleat: Eadem plane est facies & efficacia plantæ, foliorum & radice, cujus est *Mechoacan* in reliquis Americæ partibus.

Species est convolvuli seu Smilacis, nam caulis illius sarmentosus est longissime serpens & scandens, multangularis, lentus, rufus, atque etiam viridis. Folia suo proprio pediculo innituntur, unum digitum longa, figura cordis, ut vulgo pingitur, duabus ad latera auriculis, ad tactum tenera, unum aut etiam plures digitos longa, saturate viridia, inferius nervis & venulis transversis conspicua; nullum habent odorem præter herbaceum: caulis autem incisus lacteum edit succum.

Flores fert convolvuli magnitudine & figura, pulcherrimos, albos & pauco incarnato dilutos exterius, intus autem purpureos, mense potissimum Julio: qui ubi deciderint, succedunt semina, pisi pene magnitudine, fusci coloris, verum haud rotunda, sed quasi duæ particule exsectæ essent, ita ut ferme triangularis sint figuræ, quæ mense Septembri colliguntur.

Ejus autem radix pinguis, alboque succo turgens, gummosa est atque insipida: exterius obscure cinerea sive fusca, resinam quandam recens fundit; interius est alba. Colligitur opportune circa mensem Octobrem: in taleolas circulares dissecta, filoque transutim excepta reservatur, & contra omnem externam injuriam vult defendi.

Calida in primo & sicca in secundo gradu censetur: Blande & citra noxam purgat: sed quia agit in viscidos potissimum & crassos humores, indiget vehiculo & stimulo correctorii loco.

Pulvis ex vino infuso solo præstat à drachma una ad duas & ultra, & fœcula illius, ut in Morborum observationibus supra ostendi. Condituræ & conservæ, quæ plurimæ tam è flore, quam ipsa radice fiunt, non solum sunt boni saporis, sed blande laxant atque aperiunt.

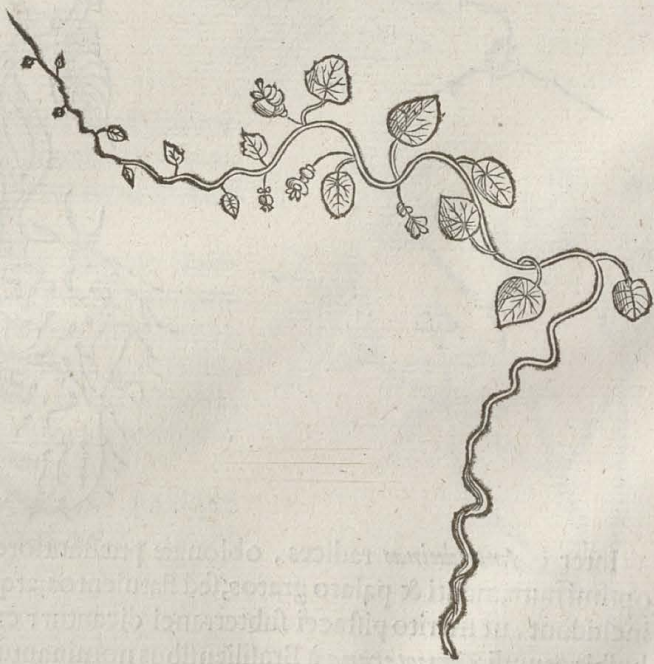
Plura qui scire volent, consulat Monardem, Dodonæum, atque alios.

C A P. LIV.

De Caapeba, illiusque facultatibus, & usu.

Clematiti non absimilis, tenaci ac prælongo sarmento, nunc vicinas arbores ornatè conscendit, nunc humi instar colubris repit hæc Herba; ob similitudinem *Cipo de Cobras*, ob eximias virtutes & præstantiam *Erva de nossa Senhora* à plebe Lusitanica cognominatur. Tenuissimo est folio, rotundo, lateque semper virente; Radice tortuosa, è cineritio nigricante, & digitalis circiter crassitiei, si juvenis sit, sin vetustior, brachium adæquat, nigraque existit.

Substantia intus est solida, compacta & pingui, non multi, sed tamen subamari saporis, partium calidarum & tenuium.

Florea

Floret planta mense Julio, & semen fert magnum coloris rosacei, è capsulis (lupulo simili- bus) prominens.

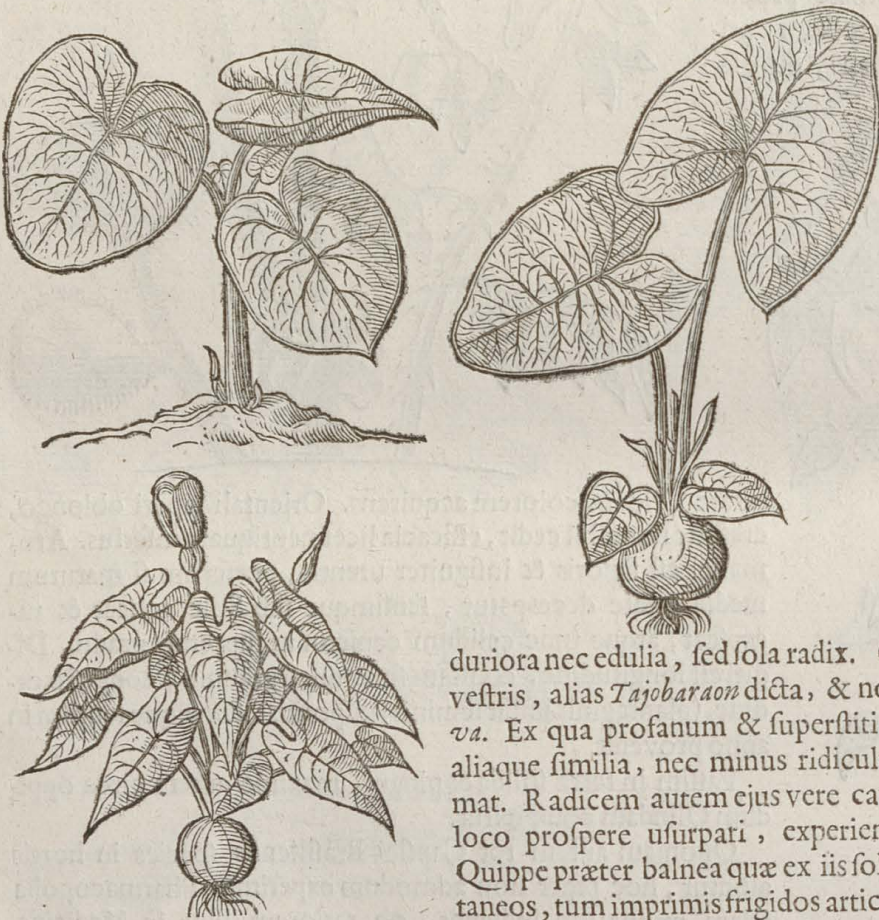
Ego duplicem radicis simul & foliorum usum sum expertus.

Radix in taleolas secta, perque aliquot dies sub dio in liquido convenienti macerata, vim suam illi communicat, nec ingrato adeo sapore aut cerevisiam, aut vinum, quo diluitur, imbuat; quin potius ordinarii loco ægri illo utuntur, quod renum, ureterum & vesicæ obstru- ctionibus medeatur. Usque adeo Calculi expellit materiam (licet rarius hic detur hoc ma- lum) ut Magnates Lusitani aliud nullum medicamentum huic prætulint. Cæterum hæc tan- toperè prædicata herba, non tantum propter virtutes jam dictas, sed & eximiam, qua contra venena valet, facultatem, ab illis expetitur. Quippe succus ex recentibus foliis expressus, ser- pentum sanat morsus: radix autem cum foliis contusa, & è vino hausta, veneni intus assumti vim retundit, penitusque expellit.

CAP. LV.

De Tajaoba, ejusque usu.

Diversas Brassicæ species novus hic orbis producit, quarum folia *Tajaoba*, ab Indigenis vo- cantur.

Harum una al- ba existit, cujus folia edulia, uti & radices, laxant al- vum: altera *Mangara peuna*, cujus folia sunt satura- te viridia, ut & ra- dices itidem: cor- tices & caules sunt rosacei co- loris: hujus non folia, sed radi- ces dumtaxat e- dules: tertia, quæ *Tajaoba* vel *Mangara-miri* appel- latur, cujus folia sunt minora &

duriora nec edulia, sed sola radix. Quarta est *Tajaoba* sil- vestris, alias *Tajobaraon* dicta, & nonnullis *Mangara bra- va*. Ex qua profanum & superstitiosum vulgus philtre, aliaque similia, nec minus ridicula confici posse existi- mat. Radicem autem ejus vere causticum esse, ejusque loco prospere usurpari, experientiam testem habeo. Quippe præter balnea quæ ex iis foliis contra morbos cu- taneos, tum imprimis frigidos articulares, apprime con-

ficiuntur, membra quoque affecta, prævia Scarificatione, contusis recenter radicibus frican- tur cum optimo successu. Mox cataplasmata ex iisdem, parti dolenti undiquaque imponun- tur: quæ si per vices aliquot reiterentur, inveterata quæque mala, citra recidivæ metum, ex- terminare solent.

Quæ alia præterea Brassicarum genera hæc tellus producat, ad Medicinam ulterius spe- ctantia, sedula posteritas, ut spero, investigabit.

CAP. LVI.

De Inimboja, sive Silva de Praya, Lusitanis.

Aspere echinatus ille & vix tractabilis Occidentis frutex, in silvis arenosis & littoribus si- tientibus abunde pullulat ac jucunde virescit. Lobos echinoides quos C. Clusius vocat, profert, duabus vel tribus sphæculis lapideis referros.

Radix

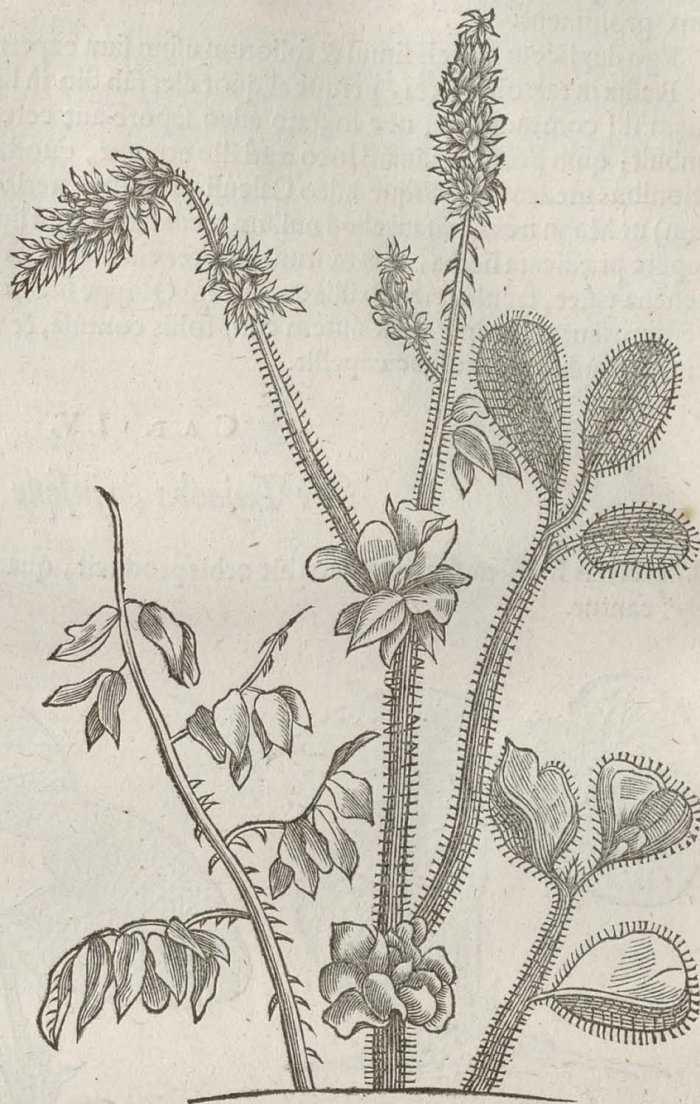
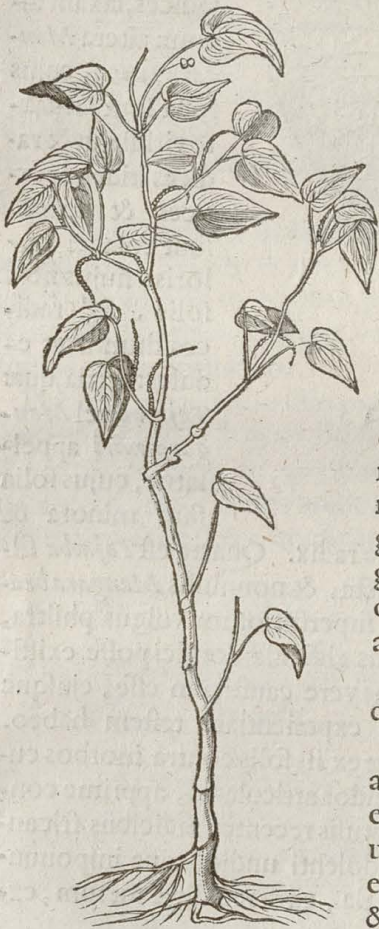

Radix ejus est gracilis & dura, interius albicans, calida ad tertium gradum, & saporis amari. Hujus resina ad pugillum, plus minusve, assumpta, excitat vomitum. Contraque illa venena potissimum operari testantur Empirici, quæ lente vires suas deleterias exserunt & tarde vitam depascuntur.

C A P. LVII.

Nhandi, piper longum, ejusque facultates.

IN arborecentis fruticis pene altitudinem assurgit silvestris planta, quæ *Pimienta dos Indios* à Lusitanis vulgo appellatur. Caule est saturate virenti, & maculis albis distincto. Folia fert levia, ut *Araticu*, & oblonga: piper ornate producit longum, idque erectum, primum ex viridi flavescens, mox sa-

turate viridem colorem acquirens. Orientali piperi oblongo, crassitie nonnihil cedit, efficacia licet neutiquam inferius. Aromatici est saporis & insigniter urentis, præsertim si maturum media æstate decerpatur, sensimque sub Sole areseat & nigrescat, atque tunc calidum censetur in supremo gradu. Digni est longitudine, constans folis quasi granulis, congesto ordine, (plantaginis instar seminis) dispositis: semelque tantum in anno provenit.

Passim in terra solida & pingui, maxime autem circa oppidum Olindam conspicitur.

Quoniam autem tot Capsici Brasiliensis species in hortis aluntur, hoc piper non admodum expetitur. Pharmacopolia etiam minus illo indigent, ob rariorem illius in Medicina usum. Sed tamen radices & folia, cum summe sint fortia, etiam exsiccata & diu reservata, vicem herbarum calidarum & corroborantium, ad balnea concinnanda, contra universam illam frigidorum morborum cohortem, abunde suppleat.

C A P. LVIII.

De Sape, sive Jacape, ejusque usu.

GRamen juncum ad hominis prope altitudinem, ex radícula geniculata juncea, alba, exsurgit, caule primum simplici, instar culmi filiginis, tereti, qui postea in aliquot folia finditur graminea, angusta, in medio album nervum secundum longitudinem habentia. Nullius est odoris, nec florem gerit nec semen. Solo, ut plurimum, effato, nascens, radices sub terra longe

longe lateque agit, & mire luxuriantes extendit, novasque herbas tenaces & ductiles protrudit, quibus Indigenæ plerique & Lusitani utuntur, ad membrorum vulnera liganda, morsusque serpentum, quo minus virus ad cor ascendat, constringendos, donec vulnus sanatum fuerit.

Sed missa hac superstitione, vires & facultates potius commendo, quæ illius radicibus junceis succo grato turgentibus, insunt. Multis enim profuisse experientia comprobatum est, si decocto illarum, præsertim quibus male fuit, ex sumto aliquo veneno, utantur.

CAP. LIX.

De Laborandi, ejusque facultatibus & usu.

ITa veteribus Incolis & nostris dicitur hodie hæc Planta: quæ in duas species dispescitur. Utraque illarum nobilis est & salutaris.

Prior in fruticis altitudinem, inque terris tantum solidis & pinguibus crescit; folio & flore Lauro similibus. Caulibus assurgit minimum digitum crassis, per longa intervalla nodosis, teretibus & satore viridibus, qui ad nodos habent ramulos itidem nodosos. In his & illis folia vel adposita, vel etiam alternatim posita, à sex ad decem digitos longa, saturate viridia, splendentia, & in extremitate mucronata. Semen julis inhæret intense calidum & urens. Radice est tenui & luxuriante, in qua hujus plantæ dignitas quasi tota consistit. Ad tertium gradum calida est & sicca, subtilium partium & causticarum, pyretri que vicem merito supplet in praxi.

Posterior ob easdem qualitates, licet non æque intensas, idem nomen obtinet, estque fruticescens, ocymo non multum absimilis, siccis ac sitientibus locis gaudens, suasque virtutes, non minus quam prior, in radices transfundens.

Utriusque radicem qualitates Brasilianis, qui illas Lusitanis & nostratibus revelarunt, adeo commendantur, ut inter Panaceas hodie habeantur, usumque in Medicina præstent eximium, & vicem Antidoti non raro suppleant. Pugillus siquidem recentis radicis contusus, èque ge-

neroso vino propinatus, vim veneni per sudores & urinas exturbat. Cujus rei specimen Barbarum quendam edidisse vidi, spectante Excell. Nassav. Comite.

Mordaci denique acore loco Sternutatorii salutaes edit effectus, tum peculiari vi attractiva loco masticatorii alte pituitam e capite ad os derivat, oculosque à perpetuis catharris vindicat.

C A P. LX.

De Iacuacanga, aliis Paco Caatinga, ejusque facultatibus.

I Nnumera in Brasilia arundinum silvestrium genera reperiuntur. Præter eximiam illam sativam Sacchari cannam, reliquarum omnium facile reginam, in nemoribus exsurgunt admodum excelsæ plumisque vestitæ, ut arborum altitudinem, tibie vero humanæ crassitiem adæquent. Quædam duriores, sagittisque sunt dicatæ. E quarum radicibus decoctis, lixivium contra capillorum defluvium concinnatur. Plurimæ quoque dantur aliæ, quas silentio prætereo, ob ornatum vel usum ab opificibus dumtaxat aut agrorum colonis expetitæ.

Una restat quæ usum in Medicina præstat, bulbosa & semper virescens, *Iacuacanga* ab Indigenis nominata.

Caulis internodiis rarioribus & mollioribus distinctus, amplis & crassis foliis est conspicuus: è cuius vertice, compactus, squamatus, figura pyramidali & speciose rubescens flos, progerminat.

Egregia hæc Arundo, spongiosa pulpa, acidoque succo turget. Inter secretissima & optima habent remedia contra Gonorrhæam, manducare multum hujus cannæ, eaque sola renum, vesicæ & genitalium immundities expelli tradunt. Ego succum illius acidum exprimi, certaque dosi, addito convenienti syrupo, ægro bis de die exhiberi consultius duxi, & multum profuisse sum expertus. Ea tamen cautione, ut usus illius frequens viteretur, quod suo acore ventriculum infestet, genitalibus quoque obsit, quemadmodum in multis videre contigit, qui temere illo utebantur.

C A P. LXI.

De Sassafras, ejusque facultatibus.

I N vastissimis & dissitis Brasiliæ saltibus, duæ vel tres insignium & fragrantium arborum species reperiuntur, quæ *Anhuiba* à Brasiliensibus dicuntur. Quarum aliæ nigricant, aliæ albicant, ac proinde *Cedro branco* vel *Canela* ob odorem dictæ. Quæ *Anhuiba-peabya* à Brasiliensibus, merito ab Hispanis *Pao funcho* nominatur, quod insigni fæniculi fragrantia totam domum repleat, tam ipsum lignum (quod è cineritio flavescit Sandali instar) quam cortex & radix. Proinde Monardi descriptioni circa lignum *Sassafras* non acquiescendum, licet accurate usum & abusum ejus descripsit: nam cum de delectu & præstantia partium arboris agit, corticem dignitate longissime superare & excedere lignum testatur, & *Sassafras* floridæ decorticatum lignum vix dignitatis ullius esse affirmat, cum hoc Brasiliensæ eximie virtutis & dignitatis habeatur, atque à cortice liberatum in aliquot annos immune servetur.

Ad hæc fortioris odoris est & efficacæ, atque secundum caloris & siccitatis gradum excedit.

Tertia autem species *Anhuiba-miri*, quantum duabus prioribus magnitudine inferior, tantum virtutibus superior, omnibus pariter incolis in quotidianos usus reposita. Folio est Lauri, sed minori, fructu odorifero & nigro, ubi maturuerit, coque simul cum foliis,

foliis, ligno, radice intense calidis ultra secundum gradum; cortice est coloris è cinereo triste rubescentis, ejusdemque qualitatis.

Decocta ex his non tantum contra luem Veneream, sed & alios plurimos morbos à frigore natos adhibentur; sudores denique & urinas movent, tum viscerum obstructions, atque uteri intemperiem frigidam tollunt: languidos imprimis à morbis Chronicis resuscitados, hydro-picos quoque ab aquis jam liberatos, à recidivæ metu liberant.

CAP. LXII.

De Iupicanga, ejusque facultatibus.

EAndem quam Chinæ radicem vulgo vocant, hæc quoque producit terra: sed Pseudo-Chinam, de qua Dodonæus & alii scribunt, frequentius, eamque admodum nodosam

& lignosam, quam ipse aliquoties è terra, in Territorio imprimis Paraybensi, ubi copiose nascitur, evulsi.

Sed ne quis fallatur, tres omnino reperiuntur species, licet paucioribus cognita, quæ omnes sub eodem nomine comprehenduntur, ob summam quam inter se habent similitudinem, quas tamen si in usus applices, distinguere necesse est: quapropter eligenda est quæ magis crassa, glabra & rubescens est: quæ facile ex magnitudine pedis plantæ, tum & ex infrequentioribus caulium spinis internosci potest. Ejus brachia spinis acutissimis hinc inde obsita, Clematis instar, vicinas arbores, earumque summitates, sinuosis flexibus amplectuntur. Folia fert Plantagini haud dissimilia, & baccas croceas ad aureum colorem vergentes, ac racematim provenientes.

In hac planta cum nihil sit fere, quin ab aliis Scriptoribus tractatum, & ad vivum sit exhibitum, sollicite aut prolixè differere operæpretium non erit. Ea uti solent ad eadem mala expugnanda, quæ in Europa expelli solent: tamen si Chinenfi (ut, quod sentio, dicam) dignitate & præstantia subinde nonnihil concedat.

CAP. LXIII.

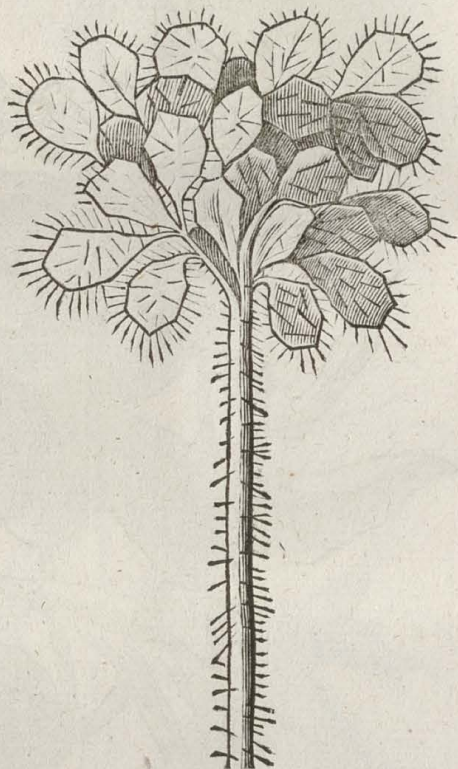
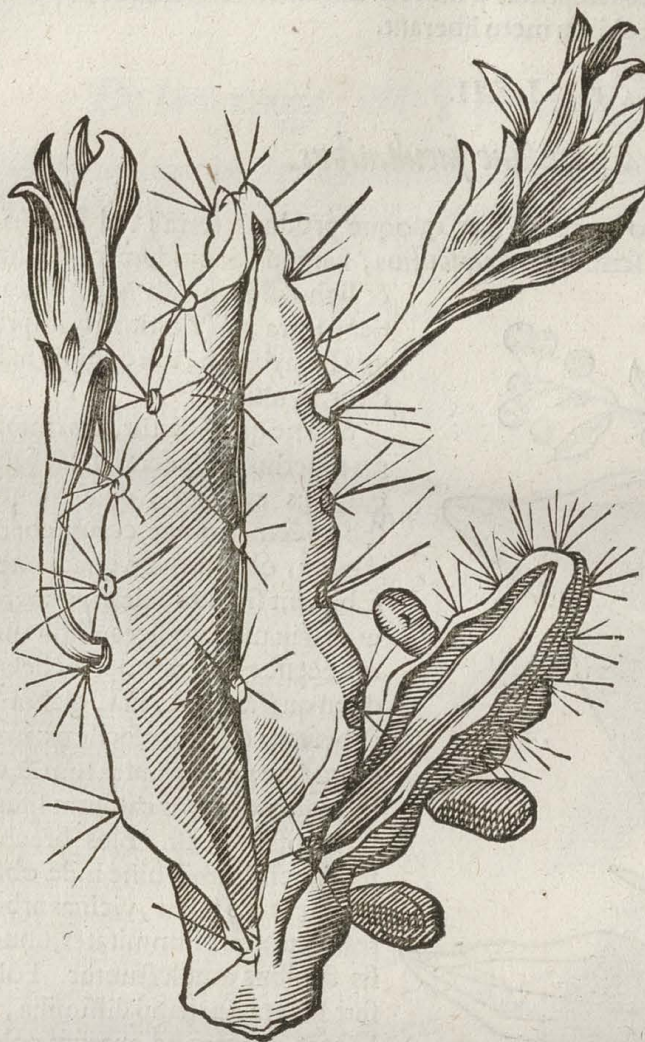
De Iamacaru, Urumbeba, & Iaracatia, earumque facultatibus atque usu.

SI in ulla Brasiliæ planta mirus naturæ lusus, certe in hac Carduo sive ficu silvestri apparet. Vid. Marcg. Icones pag. 116. quippe adeo inter se variant, pro natalis soli diversitate, ut vix omnes ad eandem species quis referat, nisi flore & fructu, tum interna qualitate convenire deprehenderentur. In dissitis enim & densis nemoribus, ad quæ vix aditus patebat, aliquas communis arboris magnitudinem superare, in littore vero sitienti aliquot vix fruticis altitudinem adæquare videbam. Truncus è terra primum, nunc triangulari, nunc quadrangulâ figura, unicus, crassus, horridis spinis obsitus, profilit. Ex quo multi deinde, ramorum loco similes, trunci

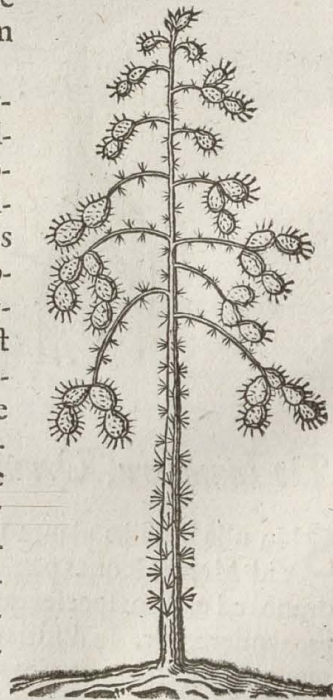
producuntur; hisce flores haud inodori, albi, Nymphaeae majores similis, adnascuntur. Quibus mox, aestivis mensibus, succedunt fructus rubri, ovi anserini figura & magnitudine, multaue nigra & exigua semina, candidissima & succulenta eorum fructuum pulpae, intus contentae, immerguntur. Præterquam quod ob delectabilem fructuum fragrantiam & ob succum ex acido dulcem, ab æstuantibus expectantur: febricitantibus imprimis & biliosis conveniunt recentes, quod grato acore palatum afficiant, & sitim sedent; denique Cor & ventriculum mire reficiant. Succus denique ex hac planta extractus, febribus ex bile natis medetur.

Admiratione quoque digna est niti-

diffima hæc arbor, *Vrurumbeba* Brasiliensibus dicta, ex familia horum carduorum sive ficuum Indicarum. Quæ in desertis Mediterraneis tantum reperitur; ac propterea licet in usus Medicinæ nondum sit recepta, neutiquam est prætereunda.

Trunco est admodum spinoso, eoque rectissimo *Iaracatia*, etiam species *Iamacaru*, vere Pinum diceret, si rectitudinem & altitudinem consideres, verum in cæteris differt, quod foliis potius se invicem protrudentibus, quam ramis in arboris summitate, decoratur, quæ rotunditate & crassitie palmam, longissimis spinis digitos manus æmulantur. Dissitæ hujus arboris nuper à nobis detectæ fructus, mihi & senioribus Brasilianis mecum peregrinantibus, hætenus minus innotuerunt: Caudicis medulla est Sambuci medulla facile mollior, quæ secta arbore continuo exsiccatur, abique in levissimum pulverem, qui decidit, moxque ablato spinoso cortice, relinquitur scapus concavus, arundine levior, miris cancellis, quasi ex arte mire fabricatus: qui si ab igne accendatur, flammam luculenter fovet, facisque loco nobis iter facientibus de nocte inserviebat. Quamobrem summa industria inde huc, tibiæ crassitie, viginti circiter pedum longitudinis scapum transferri jussi, & nunc in Horto Academico Lugduni Batavorum, apud Clariss. Professore D. Vorstium reservandum dedi.

CAP. LXIV.

De Potincoba, Lusitan. Pulgera, ejusque facultatibus.

Herba ultra tibie altitudinem vix assurgens, folio oblongo, nunc maculato, nunc immaculato, hinc inde per paludosa & aquosa loca stagnantia conspicitur, Persicarie per

omnia similis, unde eam Persicariam Americanam appellare placuit. Radix illius commansa intensiore fervore & acrimonia linguam inficit, Europeumque Hydropiper non tantum superat.

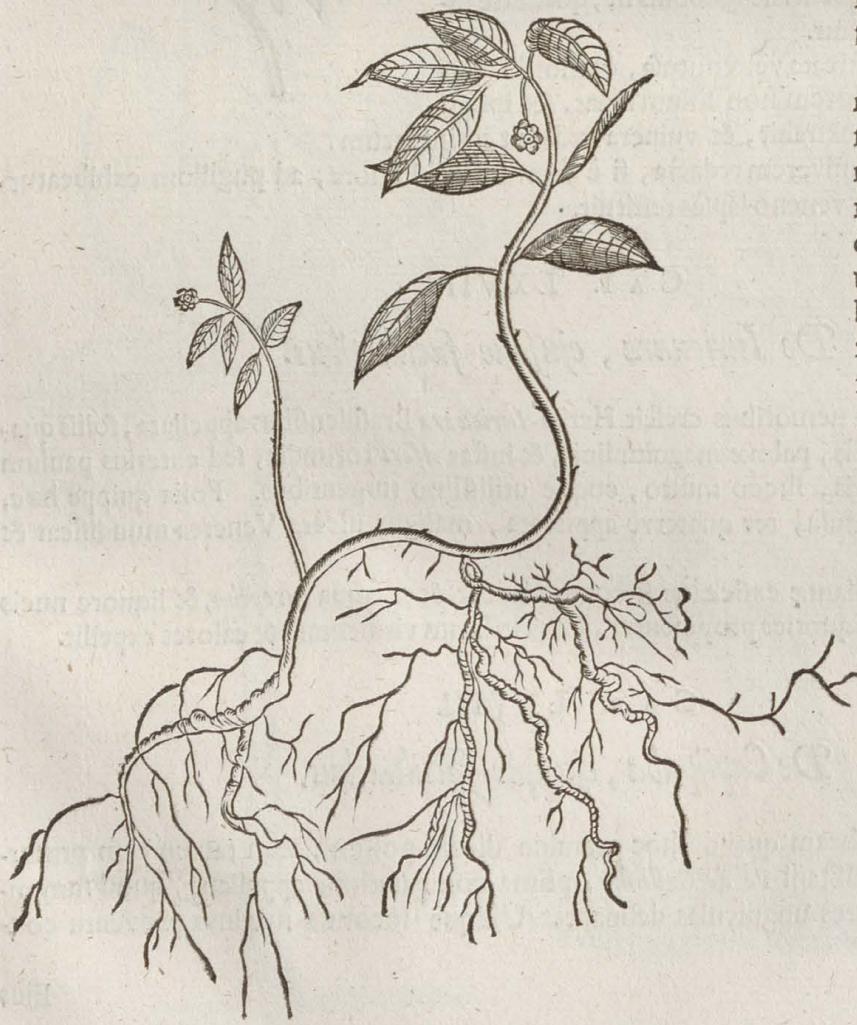
Fomenta è foliis veteres membrorum dolores dissolvunt, frigiditatesque abolent. Pubi sæpius applicata urinas è frigore cunctantes ciunt. Cæterum recens herba inter caustica primas tenet, cujus rei non ignari Chirurghi, ea quotidie utuntur contra ulcera putrida.

CAP. LXV.

De Ipecacuanha, ejusque facultatibus.

Tandem ad decantatas has salutaris radices ordo nos deducit, quæ præter facultatem purgatricem per superiora & inferiora, omni veneno eximie adversantur. Nec credo præstantius remedium adver-

sus plurimos morbos ex longa obstructione ortos, imprimis in ventris fluxibus medendis, in hisce terris reperiri facile.

Dux existunt species, neutra à nemine, quod sciam, descripta, earumve qualitates eximie in lucem protractæ. Utraque eidem usui dicata, sed gradibus facultatum, tum & facie, & natali solo, differunt. Una enim earum humi depressa, exiguior in pratis crescit; *Pulegio* non admodum dissimilis, nam caulis foliis lanuginosis exsurgit multis: albisq; flosculis cingitur: radix illius est crassa, filiosa, albicans, à Lusitanis ad differentiam, *Ipecacuanha Blanca* dicta, quæ, quod minus turbet corpus & venenis validissime resistat, æque pueris ac gravidis exhibetur.

℞ 3 Al-

Altera est longitudinis semicubitalis, trinis vel quinis tantum foliis ornata. Gaudet locis opacis, & tantum in densioribus reperitur nemoribus. In summitate caulis baccas producit nigras, sed paucas. Radice est tenui, tortuosa, nodosa, fusci coloris, saporis ingrati, amari, calidi & acris. Exsiccata in multos annos reservatur, nec facile vires deponit. Ejus in pulverem redactæ dosi est dragma; in infuso, dragmæ, plus, minus, duæ.

Utriusque quotidianus est usus, malunt tamen dilutum, quod vel unius noctis sub dio maceratione aut actione in aqua, Medicam suam virtutem abunde liquoribus communicet. Postea caput mortuum reservatum, denuoque eodem modo præparatum, in eundem usum exhibetur; minus quidem efficax ad purgandum vel vomendum, sed magis adstringens. Ita ut radix hæc non solum materiam morbificam, licet tenacissimam, à parte affecta revellat, eamque per superiora expellat, sed & astringendo viscerum tonum restituat. Præterquam enim quod fluxibus ventris, aliisque morbis medeatur, venenis adversatur, virusque, tum occulta qualitate, tum manifesta, per vomitum statim expellit. Quamobrem religiose à Brasiliensibus reservatur, qui illius virtutes primi nobis revelarunt.

C A P. LXVI.

De Caiatia, aliis Caacica, ejusque facultatibus.

PRæstantissima hæc Herba, merito à Lusitanis *Erva dos Cobres* est appellata, quod colubrum morsibus felicissime medeatur, nec ulli Antidotarium herbarum dignitate cedat. Lippis & tonsoribus, tam ob insignem usum, quam frequentiam notissima, quod in triviis ubique crescat, omnique solo gaudeat. Exigua hæc *Panacea* lactescens est instar Esulæ, foliis Menthæ non dissimilibus, sed longioribus paulo & angustioribus existit, iisque cristatis, sed admodum tristis & saturè viridis coloris, cauliculis ad rubedinem vergentibus, radicibus miniatis, terræ hinc inde infertis, humi depressa tota repit planta. Ita ut licet aspectus imbellis ac ignobilis sit, qualitate tamen interna compensetur.

Quippe recens masticata vel contusa, & morfui Serpentum applicata, dolorem non solum sedat, sed ipsum venenum validissime extrahit, & vulnera restituit in integrum.

Sicca vero, & in pulverem redacta, si è convenienti liquore, ad pugillum exhibeatur, munit cor, viresque à veneno lapsas restituit.

C A P. LXVII.

De Iuricuara, ejusque facultatibus.

IN umbrosis Brasiliæ nemoribus crescit Herba *Iuricuara* Brasiliensibus appellata, foliis quatuor utrunque crassis, palmæ magnitudinis, & instar *Asari* rotundis, sed exterius paulum asperis & minus glabris, succo multo, eoque utilissimo turgentibus. Folia quippe hæc, sive integra, sive contusa, ter quaterve applicata, maligna ulcera Venerea mundificat & restituit.

Radices ejusdem plantæ exsiccata si contundantur, & ex aqua *Iurepeba*, & liquore nucis *Cocos* dio expositæ, aliquoties propinentur, Gonorrhæam virulentam & calores expellit.

C A P. LXVIII.

De Capiipuba, ejusque facultatibus.

TAmetsi pauca habeam quæ de hoc gramine dicere possim, non tamen eam prætereundam duxi. Lusitani *Pe de Gallinha* optima comparatione appellant, quod summitates hujus herbæ in tres unguiculas desinant. Ubique locorum maximo proventu conspicitur.

Ejus

Ejus radix contusa & è conveniente liquore propinata, quodvis venenum exturbat, ut testantur omnes Indigenæ Brasiliæ.

CAP. LXIX.

De Salsa do Praya, ejusque usu.

PRÆter *Cargaparillam* Peruanam officinarum, altera hæc non imbellis, licet ignobilior vulgari, reperitur. Magnum & purpureum fert florem, folia glabra, & crassa, atq; rotunda, tenui validoque sarmento, Oceani littus, infinito ductu perrepens, Lusitanis *Salsa do Praya*, sive *Carcá* littoralis nuncupata, quam tamen convolvulum maximum rectius dixeris.

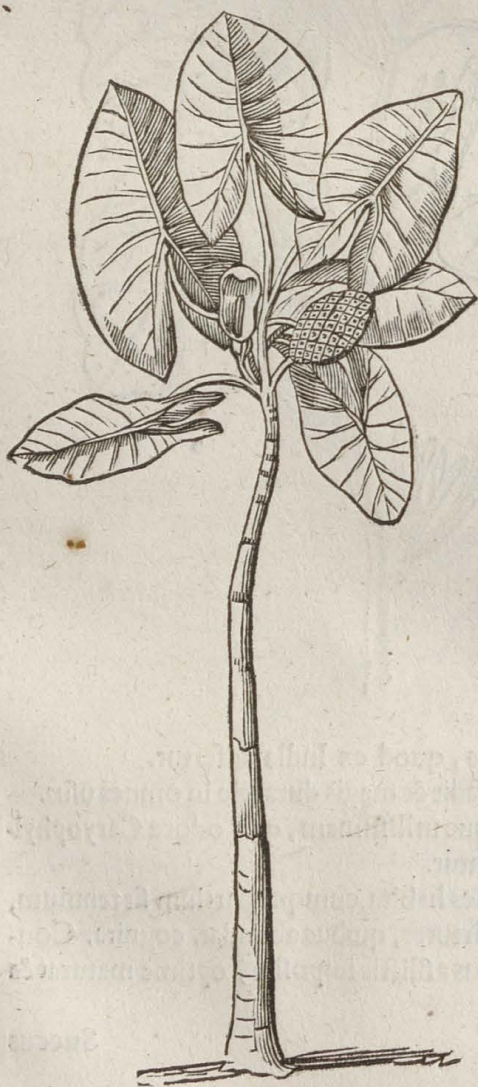
Sarmenta & folia recentia, temperate calida habentur, & emolliendi quoque vi pollent, ac proinde in balneis faciendis usum habent haud exiguum, tum ad corroborandum corpus in affectibus præcipue frigidis, summe profunt.

Decocta denique è sarmentis & radicibus exsiccatis per os exhibita, eidem usui inserviunt. Folia recenter avulsa fonticulis apposita solatium adferunt.

CAP. LXX.

De Aninga, ejusque qualitatibus.

INTER tot immensas palustres herbas, duo frutices, sub nomine *Aninga*, sicut ob raram & pulchram faciem cæteris facile præcellunt, ita qualitate Medica haud inferiores existunt. Utrique ultra quatuor pedum altitudinem ex aqua eriguntur. Quæ autem *Aninga-iba* dicta, caule est recto, molli & junceo, *Musa*, sive *Bacovæ* minoris instar; tribus vel quatuor rotundis, prægran-

dibus, lævibusque foliis, *Nymphaea* similibus, decoratur. Flore unico magno & candido, ex quo progerminat fructus haud vulgaris, instar *Ananas* viridis, oblonge rotundus, crassius, compactus, ac veluti granis & punctulis distinctus. Nobis inutilis habetur fere, Barbaris autem edulis ex defectu melioris alimenti.

Radice est crassa, bulbosa, quæ sola foliis & fructui hujus plantæ in Medicina præferenda est. Quippe cum præter primas qualitates frigidas, tenuium quoque sit partium & deobstruens, in varios usus adhibetur à Lusitanis & Barbaris.

Contra Hypochondriorum & renum inflammationes & obstructions, fomenta exinde conficiuntur. Oleum denique ex *Aninga* expressum, præstantissimum habetur contra prædicta mala, atque olei capparum vices supplet.

Si ex radicibus denique in urina humana coctis balnea fiant, eaque aliquoties calida reitterentur, summo existunt solatio contra morbos articulares, tam inveteratos, quam recentes.

C A P. LXXII.

De Aguaxima, Lusitanis Malva d'Isco.

IN plerisque Brasiliæ locis, maxime vero in fertilissimo illo Olindæ Promontorio copiose nascitur hæc planta. Plurimique ejusdem generis reperiuntur frutices, aspectu non imbelles, sed quorum qualitates hæcenus mihi sunt incognitæ. Excepto hoc unico, eoque facile dignissimo, quem hic ad vivum depictum exhibeo, cujus fructus, folia & radices eximiis dotibus præstant.

Frutex est elegans, instar arbusculæ excrescens, ad trium, atque etiam sex pedum altitudinem. Caulis nodosus, teres, viridis, lignosus fere ut caulis *Solani* ad aspectum.

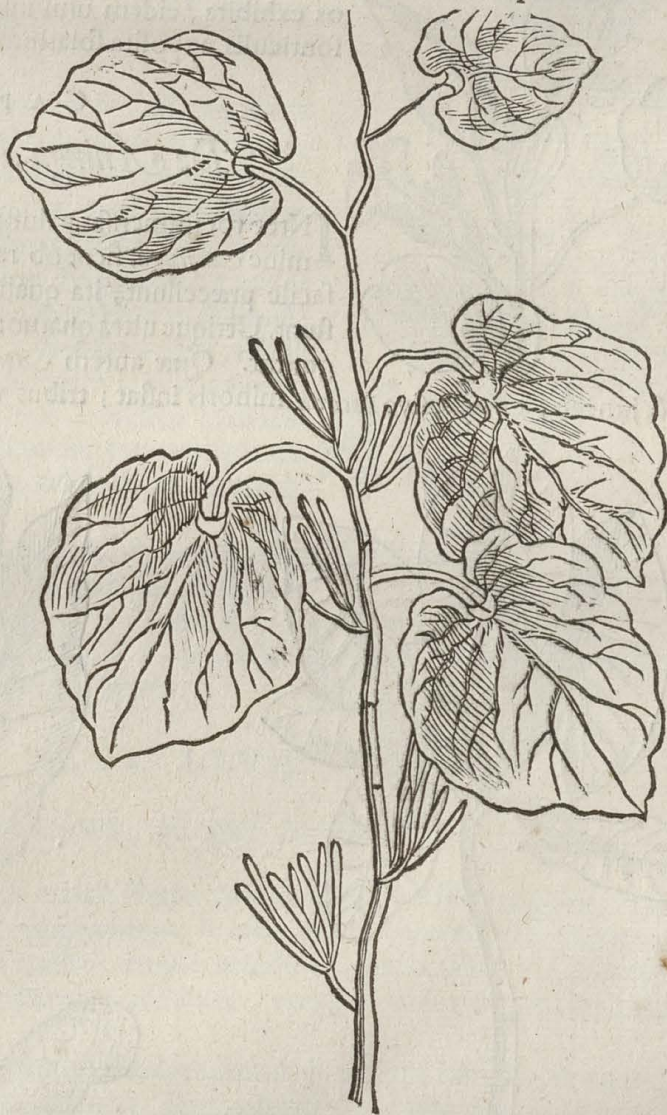
Folia fert *Tilia* quam similia, paulo tamen grandiora, quæ singulatim posita, quodlibet suo pediculo ad nodos innititur: sunt autem folia lata, figura cordis, multis venis secundum longitudinem arcuatim eleganter notata.

Ad nodos, ubi folia proveniunt, etiam juli multi, quatuor aut sex digitos longi enascuntur, incurvati, figuræ ut cauda muris, unde Lusitanis *Pimenta rabuda*, hoc est, piper caudatum appellantur. Sunt autem virides, & mense Octobri & Novembri decerpuntur, ac in Sole siccati, evadunt nigri. Continent autem granula rotunda, nigra instar seminum papaveris magnitudine: arcte juncta se in unam composita, saporis acris, instar piperis, quod ex India adfertur.

Si ex aqua bulliat & Soli dein exponatur, fortius evadit & magis durabile in omnes usus.

Radicem fundit exterius nigricantem, optimam atque utilissimam, quæ odore Caryophyllum, subtili & mordaci acore radicem *Laborandi*, æmulatur.

Calida est ad tertium gradum, sacra & inter antidotales habita, cumque partium sit tenuium, valide aperit, ac deobstruit. Nemini non ob præclaras virtutes, quibus abundat, cognita. Contusa, inque malagmatis aut emplastri modum partibus afflictis imposita, optime maturat & mundificat.

Succus

Succus foliorum quia frigidus, membris ambustis efficaciter illinitur. Ipsa folia, propter virtutes, quas cum malvis habent communes, clysteribus induntur.

CAP. LXXII.

De Caajandivvap, aliis Caapomonga.

Est Herba silvestris frutescens, Lusitanis idcirco *Visqueira* & *Erva d'amor* dicta, quod philanthropos quasi, sua viscositate manibus & vestibus adhæreat. In locis confragrosis & ari-

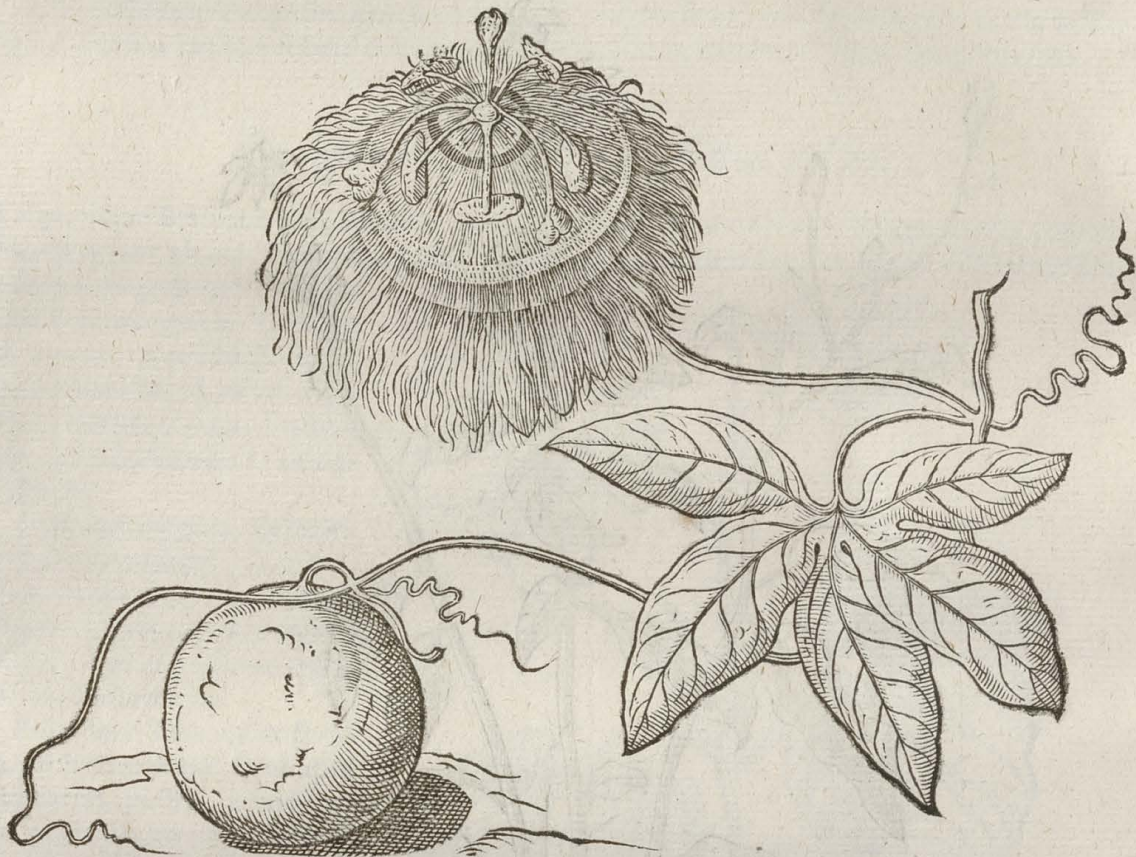
dis luxuriat. Flore est albo & dilute rubro, & exiguo, sed pulchro: folio sublongo, & saturo viridi: radice flavescente, subdulci, aromatica, in secundo gradu calida. Quam præsens antidotum semper habuerunt Incolæ, si in conveniente liquore præparatum hauriatur, quod vomitu partim, partim mictu quodcunque venenum tuto ejicere credatur.

Eadem præterea Herba clysteri indita, alvum cunctantem provocat, & viscositates intesti-
norum prorsus exturbat.

De *Murucuja*, variisque illius speciebus, & facultatibus.

Post sedulam inquisitionem ad minimum novem species hujus plantæ repperi. Quarum septem maxime silvestres, inque saltibus remotioribus nascuntur; ut sunt *Murucuja satà*, *Eté*, *Mixira*, *Peroba*, *Piruna*, *Ternacuja*, *Vnà*: sativis plantis *Murucuja*, non quidem fructu, sed folio & eximii floris facie & fragrantia similes: excepta unica, quæ sola habet folia unita grandia, non crenata, aut in plura divisa, ut *Murucuja-guacu*, hoc est, granadilla major hortensis. Hanc

præter alias adhuc ejusdem generis plantas, pomisque longe minoribus vidimus, quarum quædam trifolium, quædam quinquifolium habebant. Flore ex cœruleo purpurascens, pomisque quantum ad externam faciem similibus, cæterum sapore dissimilibus, quod nonnulla dulcia, quædam acida erant. Esculenta tamen omnia & palato non ingrata, licet minus ab Incolis expetita, ob frequentiam & nobilitatem duorum istorum in hortis crescentium, quorum frondes jucundissimam umbram præbent, si hederæ aut vitium instar huc illuc flectantur, funiumque modo flexibiles & sequaces in fornicis formam ducantur.

Hæc planta cuivis terræ insita crescit, totoque anni tempore pulchre virescit: felicius tamen si vinearum ritu quotannis à luxuriantibus sarmentis liberetur, secus enim suffocatur.

Floret toto fere anni tempore, maxime autem sub finem æstatis, fructumque mensibus pluviis æque ac æstivis maturum magna copia producit. Ejus brachia & virgulta, hederæ aut convolvuli in modum vicinas arbores ac tecta conscendunt. Flores omnes pulchritudine & odoris præstantia conveniunt, differunt autem sola magnitudine. Omnes tertia post Solis ortum hora aperiuntur, pauloque ante Occasum denuo clauduntur, ne decora eorum facies nimis prostituatur. Contrarium fit in floribus Mirabilis Peruvianæ, qui de die clauduntur.

Fructus *Murucuja-guacu* figura est rotunda & ad ovalem inclinante, pyrumque Europæum magnitudine excedit. Odore & sapore est aromatico, & tam jucundo, ut nihil supra. Semine seu acinis scatet intus nigris, oblongis, perpetuaque muccagine dulci, tenaci, oblitis. Omnium autem pomorum *Murucuja* præstantissimum est illud, quod ab ægris pariter & sanis expetitur, exacte rotundum est, glabrum, late virescens, & maculis albicantibus distinctum; maturum vero flavum, cortice crasso & tenaci, quo pulpam illam croceam & illustrem, gratoque & vinoso acore jucundam, continet. Quo magis miror aliquos

(inter

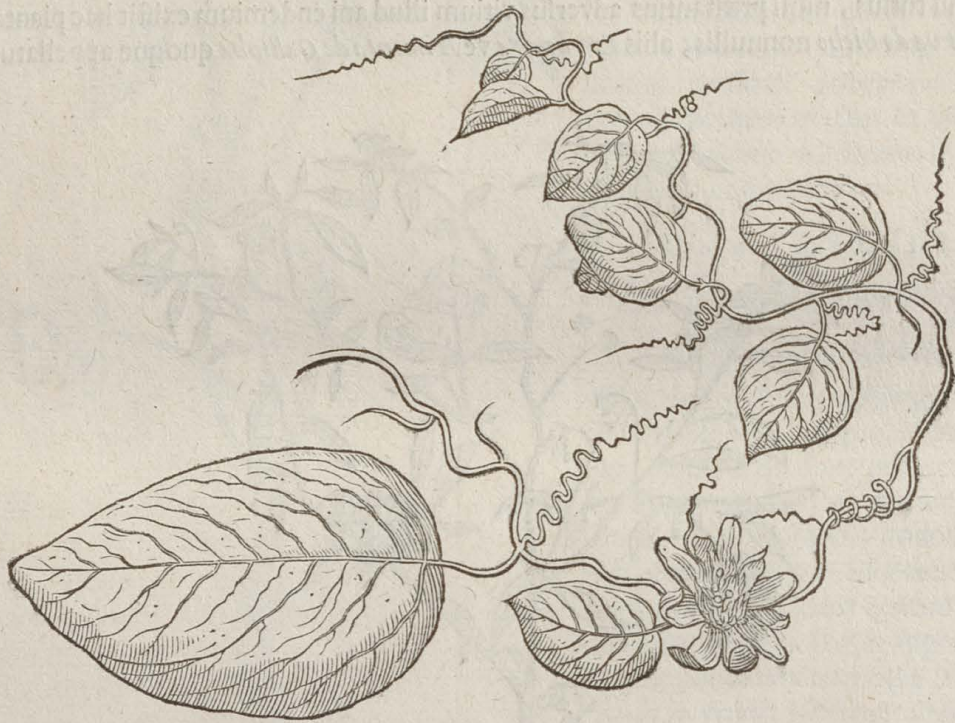
(inter quos Monardus est) scribere pomum hoc esse inspidum. Nisi forte de Peruviana granadilla sint locuti, cuius meminit Petrus de Cieca in Historia Peruviana, quam colore & sapore ab hac nostra differre facile crediderim. Ad Medicam illius historiam transeo.

Pulpa quæ summo febricitantium solatio & oblectamento est, mihi in quotidiano usu esse consuevit, vicemque syrupi cordialis ut & Rob Ribium vel Berberis egregie supplet. Qualitate refrigerandi cæteras Granadillas omnes antecellit, nullamque noxam, etiamsi abunde comedatur, adfert: nisi quod immoderato ejus usu dentes stupore obtorpescant. Æstu laborantes mirifice refocillat sitimque exstinguit. Ad hæc appetitum excitat, stomachi ardores reprimat, spiritusque vitales, cum recens pomum, tum succus ejus in syrupi consistentiam coactus, & ex posca propinatus, restaurat. Idem præstant flores & pomi cortices conditi, qui vix ulli fructui dignitate concedunt. Folia loco hederæ cauteriis applicata, multum prosunt, usumque quotidianum subministrant.

CAP. LXXIV.

De Murucuja-miri, ejusque qualitatibus.

EX similitudine quam habet cum silvestri *Murucuja* sive Granadilla, minoris nomen huic Climaci indiderunt Brasilienses. Folio enim & crescendi modo vix differt ab ea, nisi quod minus alte arborescens, foliisque sit multo minoribus; viribus denique & facultatibus dissimillima existat. Quippe usque adeo insignis habetur efficaciam hæc Planta (licet paucioribus Incolis nota) ut non solum æmuletur Carcaparillam officinarum, sed eam facile

superet, deobstruendo, & sudores atque urinas movendo. Integra enim Herba, quæ pauci est saporis, modo leviter attrita, & ex vino, vel ex aqua exhibita, tuto, cito & jucunde secundinas & cæteras uteri immundicias expellit. Mox robur visceribus restituit: quod cum ab exercitissimis rei Botanicæ Brasiliensibus, juxta Flumen S^{an}c^ti Francisci habitantibus, accepissem, qui nulum remedium, huic *Murucuja-miri* in obstructionibus & frigiditatibus præferrent; illud tandem à Lusitanis & Batavis nostris colonis imitandum volui, qui prospero successu etiam nunc id in usus quotidianos applicant.

Folia denique contusa, ferventique aquæ, donec tepescat, indita, atque podici aliquoties applicata, præsentissimum præbent remedium contra hæmorrhoides.

CAP. LXXV.

De Quiya, sive Pimenta da Terra.

Circiter decem diversæ species Piperis domestici sive Capsici Brasiliensis reperiuntur: quarum pleræque à Dodonæo aliisque exoticorum auctoribus traditæ sunt. Summa diligentia ob usum & elegantiam passim in Hortis Brasiliæ non solum, sed Hispaniæ quoque excultæ.

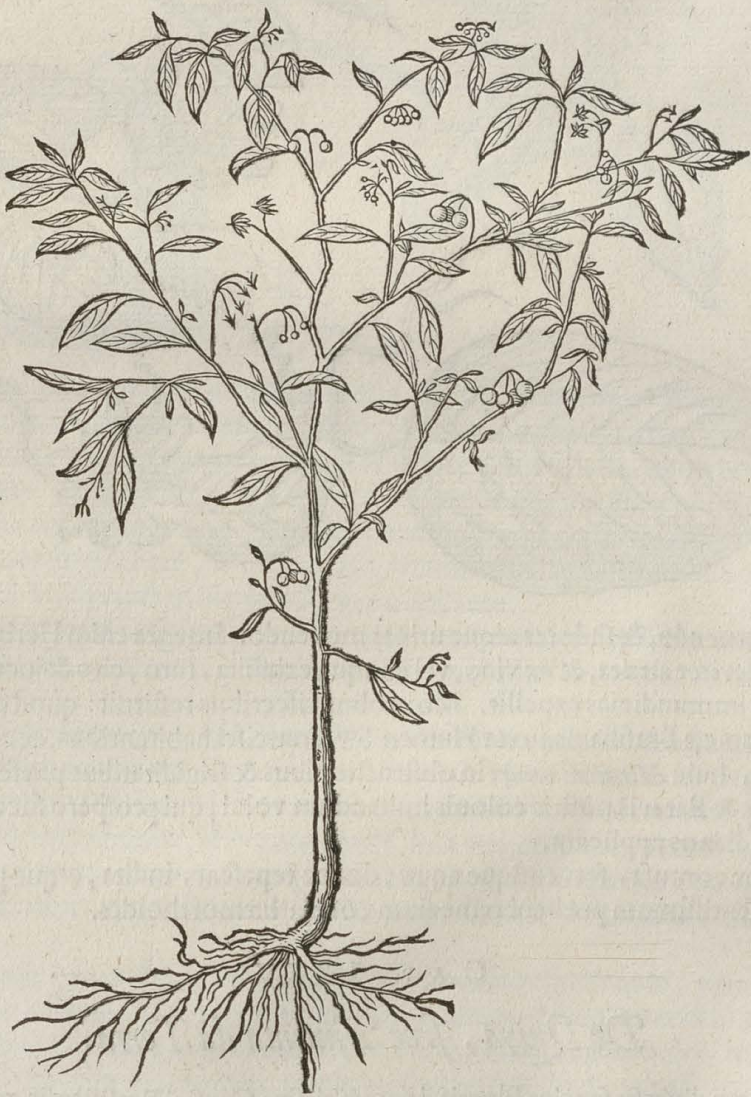
Frutescentes sunt omnes atque insigni fructuum pulcritudine inter se certant. Caterum licet virium gradu differant, fere omnes tamen sunt acres atque insignis efficaciae, & imprimis *Quiyagui*, Lusitanis *Malagueta*, *Quiya-apua* sive *Pimenta rodonda*, *Quiya-cumaci* & *Quiya-carapo*. Excipitur tantum unica quae *Pimenta dulce* appellatur, & sive cruda, sive condita mensae delitiis infertur sine ullo calore molesto. Flores omnium sunt candidi, fructus sanguinei coloris, semine sunt ex flavo albicante & ferventis caloris, foliis ocymi similibus, late virentibus.

Indigenae, Lusitani, & nostrates haec piperis genera omnia, Orientali piperi longe praefere solent, eaque, tum recentia, tum exsiccata, concisa, cibo, imprimis piscibus optimum saporem conciliant, & sanitati conducunt. In multiplicem usum praeterea à Medicis juxta ac vulgo arefacta reservantur, nec faciliores deponunt, sed potius sumunt ad siccitatis & caliditatis supremos gradus. Integrum piper recens (quod minoris est sortis) deglutitum, summopere valet ad discutiendos Stomachi flatus, languidamque concoctionem, corroborat denique viscera à frigore oblita. Tutius autem & jucundius haec praestat, si rite praeparatum ciborum obsonia ingrediat, quod fit aceto, cui integrum piper immersum fuerit: tum quoque si in pulverem redigatur cum modico salis Brasiliensis. Recens enim tussim validam proritat, corpus turbat, atque pectus maxime infestat, si carbonibus impositum, ejus fumus excipiat ore vel naribus. Omnium horum fruticum folia & radices prima balneorum calidorum sunt ingredientia.

CAP. LXXVI.

De Agnara-quiya, ejusque facultatibus.

Nihil tutius, nihil praestantius adversus vitium illud ani endemium existit hac planta, unde *Erva do Bicho* nonnullis, aliis *Erva mora* vel *Pimenta de Gallinha* quoque appellatur.

Sponte in agris & deviis nascitur, atque in arentibus locis maxime luxuriat. Perpetuo viret, folio est mucronato, flosculo exiguo & albicante, quo excusso, baccæ succedunt

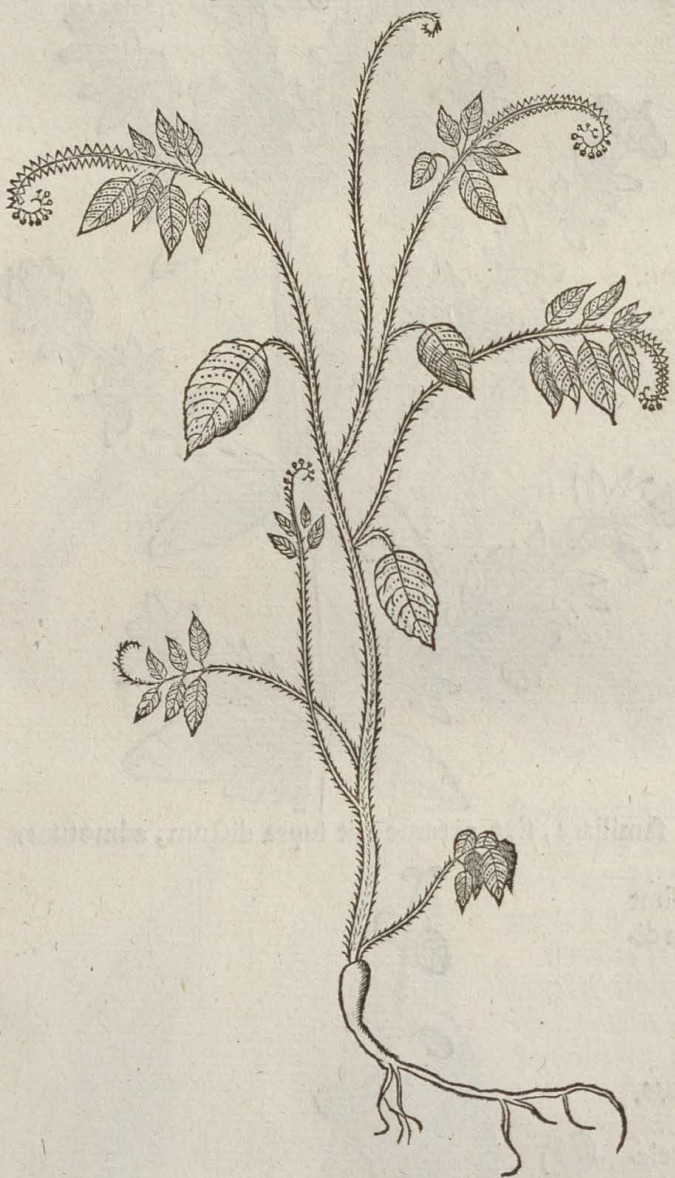
cedunt nigræ, exiguæ & eleganter copulatæ; quæ ubi maturuerunt, nigrum colorem induunt; ita ut non tantum facie externa Solanum æmulentur, sed & virtute & efficacia illi simillimæ existant.

Vulneribus tibiæ, rimis papillarum mulierum folia cum optimo successu apponuntur, omni denique excedenti calori atque inflammationi profunt, ardoreque nimios extinguunt.

CAP. LXXVII.

De Aguaraciunha-acu, sive Fedagoso, ejusque qualitatibus.

FRuticescens & ornatissima planta, in arenosis potissimum locis luxurians, à nostris ac Barbaris in usum quotidianum recepta.

Folius est crassis *Nepeta* similibus, palmæ magnitudinis, rugosis, & ad tactum plusquam *Urtica* asperis. Ex quibus exsurgit caulis, granulis perpetuis, eisque viridibus coopertus more *Plantaginis*, nisi quod summitas illius caudæ Scorpionis instar incurvetur, quæ finitur flosculo albicante & parvo.

Inter abstergentes & mundificantes numeratur hæc planta, contra vulnera & ulcera, quod simul consolidandi qualitate polleat; tum & contra cutaneos affectus ex adustione natos feliciter adhibetur, sive simplex, sive composita.

CAP. LXXVIII.

De secunda Cuapomonga, ejusque qualitatibus.

EX radice dulci, oblonga, tenui, lenta & recta, & paucis fibris vestita, tres vel quatuor progerminant caules, partim humi repentes, partim surrecti, rotundi, nodosi, virides, atque ex parte rufescentes: è quorum nodis prodeunt quatuor folia sibi invicem opposita & apposita habentes, obrotunda, mollia, superne saturatè viridia, inferne albicantia: quodlibet autem folium suo petiolo infidet. Summitas vero caulis flosculos habet umbilicatum positos, exiguos & dilute purpureos.

Celebris utique omnibus pariter Indigenis & Incolis herba, sponte in locis arenosis luxurians. Ejus radix tenuium est partium, quæ ab illis ex aqua fontana, si me audias, ex aqua Pagimirioba Orobi specie, cocta & subinde potata, urinam provocat, renibusque & vesicæ maximopere prodest.

CAP. LXXIX.

De Canna Silvestri, ejusque usu.

ARundo quædam hîc nascitur, quam ex Lusitania olim huc delatam testantur. Excolitur jam in hortis, Indigenis prius incognita. Saturè admodum viret, cannæ quidem saccharæ altitudinem excedens, cæterum illi quam simillima. Radicem habet admodum magnam, dilute flavam, nodosam, atque radicis Chinæ instar ponderosam.

Ejus substantia in pulverem redacta, & ex vino pauxilla quantitate exhibita, tam valide

urinas & menstrua movere, foetumque mortuum expellere dicitur, ut quibusdam vix tutum medicamentum videatur.

CAP. LXXX.

De Basourinha, sive Tupeicava, ejusque viribus.

Nihil vulgarius in triviis undiqueque crescit quam *Basoura*, qua Æthiopes dominorum suorum ædes verrere solent. Alia huic affinis, sed minor, *Basourinha* dicta, in longe nobiliores usus à Medicinæ peritis applicata, Brasiliensibus *Tupeicava* nominatur.

Herba non in silvis, sed apricis campis, in viis & deviis passim luxuriat. Vix cubitum alta, tenacibus, tenuissimis multis caulibus ornate exsurgit; qui undique plurimis angustis & exiguis acuminatis foliis, hinc inde sibi invicem oppositis, vestiuntur. His inserti apparent infiniti oculi virides, aciculæ capitis magnitudine, è quibus flosculi dilute albicantes & cærulei erumpunt.

Totius herbæ, præsertim juvenis, decocta, balnea, suffimigia, admodum sunt anodyna, emollientia & attemperantia, ut tot insignibus *Malvis* in Brasilia luxuriantibus præferri debeant. Nec memini me in Tenesmo, Ani inflammationibus vel doloribus, præsentius adhibuisse remedium tam familiare, sive externe, ut supra dictum, admotum, sive per Clysteres injectum.

Huic emolliendi qualitate æmulæ sunt herbæ *Paratura* & *Amongeaba*, cæterum dignitate multum inferiores.

CAP. LXXXI.

De Caaataja, ejusque qualitatibus.

In pratis uliginosis & apricis campis elegans planta *Caaataja* reperitur: unico tenuissimo caule vix palmæ altitudine asurgit, semper læte virescens: cujus medietati folia haud multa, & exigua annascuntur, rotunda, glabra, tenuissima, & subinde pro naturæ lusu in extremitate striata. Ex caulibus autem summitate, subtilissima filamenta inutilia emergunt.

Radice est fibrosa, tenui, parva, subamari saporis.

Inter nobilissimas & vere medicinales aperientes hæc herba merito censetur à peritioribus Incolis: à vulgo profano vix cognita, & nondum in usus applicata: ut

pote

pote cujus manibus vix tuto permittitur tam efficax medicamentum. Quippe illius decoctum vel succus, tum quoque pulvis, si exsicceatur, pauca quantitate exhibitus, tam valide menses movet, ut non impune ab omnibus capiatur. Ego succum recenter expressum ad 3j. circiter, ex convenienti liquore propinatum, menstrua & urinas, tum quoque excrementa per alvum satis vehementer aliquando exturbasse, observavi.

Cogitet sedula posteritas de ulteriori hujus, aliarumque plantarum vero usu atque abusu.

CAP. LXXXII.

De variis Caraguata speciebus, earumque qualitatibus.

Immensi esset laboris omnes & singulas elegantum harum stirpium differentias notare. Primam itaque & præcipuam *Caraguata-acanga*, ex universa illarum familia, describendam

suscepi, quæ fructu esculento & Medica facultate cõmendatur.

E terris potissimum glebosis provenit, olim silvestristantum, nunc ob usum & elegantiam excolta.

Nascitur foliis in speciem gladii mucronatis, prælongis, utrimque ferratis, denticulisque adeo acutis, ut nulla arte tractari, fructusque, quem intimo gremio occultat, vix impune erui possit. Eum Barbari proclamant divenduntque. Figura est digitali, cujus longitudinem & crassitiem adæquat; colore tam intus quam extus albo, & ad flavum inclinante; semine totundo & nigricante: Carne spongiosa, multoque succo turgida, quæ palato acidulo sapore apprimè applaudit. Cavendum tamen ne affluentius utaris, quod dentium stuporem non solum inducat, sed & linguam atque fauces sauciet, palatumque excoriet, ut non immerito *Slisptonge*

à nautica pube nominetur. Succus Cochlearis mensura, addito pauxillo Sacchari infantibus exhi-

exhibitus eos vermibus & oris Scorbuto liberat. Adhæc febricitantibus prodest. Menstrua & urinas strenue, imo plus justo, si non decenti dosi propinetur, provocat. A prægnantibus manducatus foetum ejicit. Cujus rei non ignaræ meretrices, ut viris tuto se prostituant sceleratam infanticidiam exercent.

Optimum vinum ex eodem plantæ fructu exprimitur, & usui reservatur.

Hactenus de *Caraguata* maxime familiari, sed nec illa in totum prætereunda, quæ *Caraguata-guacu*, sive magna, appellatur. Pulcherrima sane & rarissima visu planta, foliis prælongis acuminatis, crassis & compactilibus, quæ ab ipso fundo ultra decem aut duodecim pedum altitudinem expanduntur. Elegantissimum & eximia proceritatis producit scapum, levem atque intus spongiosum, qui maturus in summitate multo flore flavescere decoratur, mox siccatus retibus seu lectis pensilibus portandis est aptissimus, ut videre est in Horto publico Lugd. Bavor. Ignem quoque ex attritu multo & collisione duorum lignorum eliciunt peregrinantes. Folia ultra trium digitorum latitudinem crassa, stuppam quandam & filosam materiam subministrant, è qua fila & retia sua piscatores contextunt. Eadem puncta & vulnerata vel leviter, succum tenacem & pinguem exsulant, & smegmatis defectum suppleant.

Aliæ denique dantur *Caraguata* species, quæ saxis horridis ex alto adhærere conspiciuntur, atque visci in morem arborum ramis & truncis innascuntur. Fructu purpurei coloris insignes sunt, cæterum figura *Cinara* simili, *Ananas* silvestres diceret: semine numero in caule tenui & recto turgent. Folia ferunt denticulata, ampla & *Dipsaci* instar incurvata, quæ aliquando medium sextarium, plus minusve, aquæ limpidissimæ continent, maximo peregrinantium solacio, qui per loca deserta, nullisque fontibus irrigua iter facientes, ad hanc plantam properant, & sitim extinguunt. Sicut mihi cum indigenis mediterranea loca perlustranti non semel contigit. Polypodium præstantissimum his plantis supernasci solet, omni polypodio ad usus Medicos præferendum.

C A P. LXXXIII.

De Trevo, vel Erva d'amor, ejusque usu.

Plantam hanc exiguam quidem sed eximiam alii *Trevo*, alii *Erva d'amor* nuncupant, quod viscositate quadam digitis adhærescat. Ramulis fere destituitur, foliaque habet tenui admodum cauli annexa, & minutissimas fert siliquas ex filamentis pendulas.

Radix illius parva est & fibrosa, calida usque ad secundum gradum, quæ ebullitione ex aqua fontana vel alio convenienti liquore præparata, & ægris propinata, facile inter prima remedia, quæ fluxibus ventris ex frigore natis, prosunt, habetur.

C A P. LXXXIV.

De Tapyra pecu, sive Erva do Figado, ejusque facultatibus.

DE qualitatibus tam celebris Herbx plerique Incolæ inter se conveniunt, eamque inter frigidas agnoscunt: verum tamen de nomine dissentiant, quod vel ex similitudine, vel ex usu, improprie hic vel ille rusticus Lusitanus pro arbitrio imponit: nam quibusdam *Lingua di Vacca*, aliis *Rabe di raposo*, Brâsiliensibus appellatur *Tapy rapetu* in omni terræ genere sponte nascitur, facie & usu nulli incognita.

Caule plerumque nititur unico, qui supra tibix altitudinem assurgit; folia fert dentata, mollia, oblonga quidem, sed angusta, figura pene pyramidalis constricta, donec circa summitatem caulis, foliis tenuissimis & flosculis albicantibus ornate finiatur.

Hæc planta quod abstergendi, aperiendique simul, ac refrigerandi prædita sit facultate, omnibus contra vulnera & ulcera in pretio usque adeo habita est, ut vulnerariam nominent. Experientiores *Erva do Figado* nuncuparunt, quod præter externa mala, Hepatis quoque interna, deobstruendo restituat, si decoctum illius exhibeatur, & aposematis loco reiteretur. Ita ut Medicis æque ac Chirurgis decantata sit.

CAP. LXXXV.

De Herba Lanuginosa, ejusque usu.

A Paucioribus cognita, & in nuperrima peregrinatione mihi tradita hæc Herba, aspectu egregia. Quam hætenus vero nomine destitutam, primo intuitu *Lanuginosam* appellare placuit, quod caulem & folia, eaque exigua, pulchra lanugine obducta invenissem.

Fructum fert rotundum & viridem: Radicem habet parvam & tenuem, non ingrati sed subamari saporis cum quadam adstrictione.

Contra fluxus ventris à frigore natos, apud quosdam mediterraneos & remotiores incolas, familiare est remedium, mihiq; admodum commendatum, sed nondum in usus adhibitum.

CAP. LXXXVI.

De Vite arbutina, ejusque qualitatibus.

EX stercore avium, quæ *Tetyus* Lusitanis dicuntur, ad arbores Aurantiorum deposito, herba nascitur voluntaria, quæ vitis arbutinæ instar, sed folio *Myrti* majoris simili, ipsi arbori maritatur: quam præ nimia luxuria tandem cooperiens, exitium totale illi infert. Sed quantum hæc *Zizania* Assyriæ malo noxia, tantum homini proficua existit. Quippe à radicibus & ramulis contusis & ex oleo communi frixis, emanat insigne medicamentum calidum, cujus crebris inunctionibus, ad vices aliquot reiteratis, ventris & pedum inflationes, tam adul-

torum quam puerorum, ex frigido denatæ, felicissime restituntur. Adeo discutere & confortare creditur hoc oleum, præsertim vetus, ut nulli remedio cedat, meritoque à longe diffitis rusticis tanquam domesticum referretur.

CAP. LXXXVII.

De variis speciebus Mangues, sive Mangles, & earum qualitatibus.

QUANTUM à rerum Exoticarum scriptoribus didici, per omnes Indias, paludosa loca, falsedine vicini maris imbuta, ab hoc arborum genere, quod *Mangue* vulgo vocant, obsidentur. Cujus quoque meminit Car. Clusius. Sed cum potius ob rarum & eximium crescendi modum, quam usum hætenus tradita fuerint, operæpretium erit penitus naturam illarum introspectisse.

Tres dantur species *Mangue*: Prima *Cereiba*, quæ *Mangue* est alba. Secunda *Cereibuna*, quæ non radices ex ramis in terram agit, nec tam tortuoso flexu luxuriat.

Folio est crasso, glabro, rotundo, dilute viridi, flore albicante, exiguo fructu & valde amaro, nucis avellanæ magnitudine, quibus à palumbis & cæteris volucris, defectu melioris alimenti, ingurgitatis, adeo earum caro amarescit, ut vix esculenta sit. Cortice existit

P

rubro,

rubro, ex quo Rhois coriaria, Europæa haud inferior, conficitur, piscatoribus quoque ad retia tingenda, in quotidiano usu.

Tertia & postrema vera est *Mangue Guaparaiba* dicta, cæteris magnitudine & præstantia longe superior. Æstivis mensibus fert siliquas inutiles, pulpa amara refertas, oblongas duas simul copulatas; ejusque admirandus est crescendi modus. Sicut enim ramos in altum vergentes & pyri instar frondescentes habet, ita multi ejus rami ἀφύλλοι in radices converti videntur, quod deorsum tendant & sub terram se figant, aliisque ramis apprehensis, iis copulentur, simulque se protrudant, nec minus firmiter cohæreant, quam primarii arboris trunci, ita ut ex multis caudicibus simul connexis arbor conflata videatur, egregio sane spectaculo & singulari arboris hujus natura.

Radix autem ipsa quæ mollis est & humida, fissâ & tosta, calida puncturæ venenatæ utriusque piscis *Niqui*, applicata, ejus dolores sedat & membrum læsum restituit, licet prima fronte dolores exasperet. Magnum sane remedium est, & à piscatoribus primo inventum nobisque traditum.

CAP. LXXXVIII.

De Cururu-ape, ejusque qualitatibus.

IN tanta vegetabilium multitudine, non mirum est, quasdam hominibus tantum, quasdam solum cæteris animalibus, vel prodesse, vel obesse. Inter has existunt imprimis *Cururu-ape* & *Guajana-Timbo*. Utraque in Medicinam recepta; utraque piscibus noxia. Quas proinde potius inter salutiferas quam venenatas recensendas existimo.

Hæc itaque *Cururu-ape* nec facie, nec efficacia vulgaris existit. In vastis nemoribus aliis arboribus innititur. Ligno est tenaci & flexibili, foliis decoratur oblongis, dentatis, ex se invicem, ad ficus fere Indicæ modum, pronascentibus. Ita ut non raro, pro naturæ lusu, quinquefolium conficiant, inferius duobus expansis foliis, superius tribus eminentibus.

Fructus seu fabas profert, uvæ figura & magnitudine, exterius late rubentes, interius candida pulpa refertas, sub qua nucleus niger pulchre emicat. Hi fructus ad abusus potius quam usus recepti sunt: quippe contusi, aquas venenata qualitate inficiunt, ita ut pisces inebrientur & moriantur. Folia autem viridia contusa applicata, eorumque recens succus vulneratis tantum prodest, quantum fructus assumptus aliis animantibus solet obesse. Adeo enim qualiacunque vulnera, etiam prima intentione, mundificat & restituit, ut merito inter præcipuas vulnerarias hæc Herba numerari mereatur.

CAP. LXXXIX.

De Timbo, ejusque facultatibus.

PRæter eas quas generali nomine *Cipo* nuncupatas esse diximus: variæ & mirabiles dantur Herbæ *ἄφύλλοι*, *Timbo* vulgo dictæ, & variis usibus & abusibus dicatæ; quæ omnes jucundum dant spectaculum. Quædam enim instar funium, in aëre tensæ, vix pollicis crassitie, ad altissimarum arborum fastigia enituntur, indeque rursum demissæ humi se præcipitant; unde denuo continuato & tenacissimo ductu insurgunt in infinitas chordas, ita ut silvas vix penetrabiles conficiant. Quædam vero sunt humani cruris crassitie, triangularis, quadrangularis, & rotundæ figuræ, arborumque cacumina adæquant, easque nunc hedera in modum amplectuntur, nunc eas rursus deserunt, atque in nodosos gyros & concinnos hinc inde luxuriant, adeo flexibiles & validæ, ut quoquomodo constringas, numquam ruptantur. His *Timbo-guacu* à magnitudine; illis *Timbo de Cono* à vulgo nomen inditum, quod victoribus ad vasa liganda, confusa coriariis Rhois, Naupegis stupæ vices præbeat. Piscatoribus ad retia non solum tingenda, & præservanda inservit: sed & ad Pisces capiendos, interiori & exteriori substantia abutuntur. Quibus ad Fluviorum ripas (ut ipse multoties vidi) contusis, aquas atro colore & virulentia quadam inficiunt, unde Pisces non tam moriuntur statim, quam vertiginosi & quasi ebrii in retia se præcipitant. Male quoque fit pecoribus si ex hac aqua bibant. Sequitur *Guaiana-Timbo* nomine & noxia hac qualitate præcedentibus similis, cæterum dissimillima apparens, quæ sola in Medicos usus recepta est, & foliis non solum non carèt, sicut multæ aliæ *Timbo*, sed & floribus rubris & siliquis decoratur: quarum cortex succum quidem Piscibus quoque infestum, sed impetigini & puerorum scabiei, cæterisque hujus generis affectibus cutaneis, proficuum continet; si probe partes affectæ illo fricentur succo.

CAP. XC.

De Paratura, ejusque qualitatibus.

Sicut *Carex*, Belgis *Helm* in Hollandiæ locis arenosis circa mare; ita fere in sitientibus & arenosis littoribus Brasiliæ hæc Herba *Paratura* conspicitur. Raro ad cruris humani altitudinem ascendit; caule duro, ligneo, rufi coloris, foliis multis tenuibus, satyre viridibus, ad tactum asperrimis, ornatè comatim assurgentibus.

Radix est tenuis, aromatici odoris; quæ suffumigiis, balneis, in ani & intestinorum affectibus, indita, non solum emolliendi, sed & roborandi facultate pollet, atque in pretio à Lusitanis habetur.

CAP. XCI.

De Ibirarema, sive Pao d'Albo, ejusque facultatibus; & Tipi.

Aliquot plantæ, in vastis Brasiliæ nemoribus reperiuntur, quæ usque adeo *Allii* qualitates æmulantur, ut vel levissime attactæ gravissimo odore silvas & ades integras inficiant, atque simul capiti & naribus obsint. Duæ diversæ potissimum mihi innotuerunt, quarum prior *Ibirarema* Brasiliensibus, *Pao* vel *Cipo d'Albo* Lusitanis nominatur. Illi enim sub nomine *Cipo* complectuntur omnes illas mirabiles herbas in silvis luxuriantes, quæ altissimarum arborum cacumina adæquant, eas flexuoso & tenaci ductu amplectuntur.

Posterior frutex est arborecens, in silvis, tum quoque Olindæ promontorio reperitur *Tipi* nomine. Utriusque facultates conveniunt & iisdem usibus inserviunt. Barbari ad duo potissimum mala applicant. Cortices admixta aqua contundunt, indeque viscidum mucum, sive smegma vi eliciunt, quo nunc puerorum integra corpora, quæ febribus lentis & obstructionibus illis diuturnis è frigore natis, obnoxia sunt: nunc adultorum membra vagis articulorum doloribus infectata inungunt & fricant cum felici successu. Ego ob ingentem harum arborum calorem & efficaciam, posteriorem hanc potius curationem, quam illam priorem in pueros exercere malui. Multi enim adulti à frigidis illis musculorum, nervorum & tendinum affectibus internis & externis (*Curimentos* generali nomine appellant Lusitani) crebra & forti hujus mucilaginis inunctione restitui solent.

De *Aninga Peri*, ejusque facultatibus.

Aninga Peri Brasiliensibus dicta est planta fruticescens, quæ passim in silvis Brasiliæ nascitur, flore exiguo albicante, cui paucae uvulæ è cœruleo nigricantes, Sambuci baccis similes, succedunt. Foliis decoratur lanuginosis, ovalis figuræ, triste viridibus quidem, sed aspectu pulcherrimis; ad tactum instar urticæ mortuæ, mollibus & veluti lanuginosis, quæque nervis multis & crassis distinguuntur.

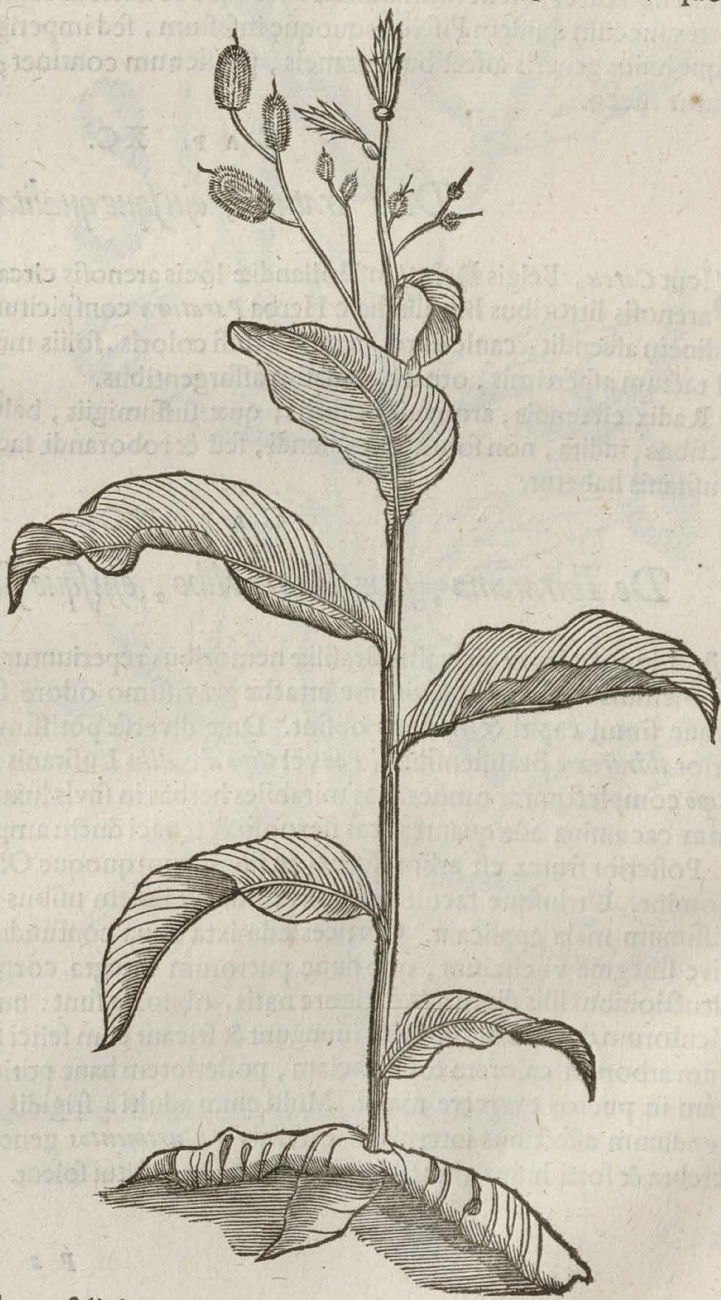
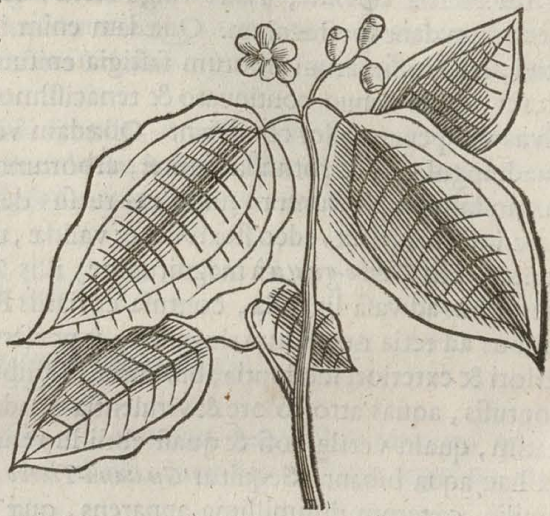
Folia recenter contusa vel in pulverem redacta, recentibus & inveteratis ulceribus medentur prima intentione, si profunde illorum succus aut pulvis iis immittatur.

CAP. XCIII.

De *Meeru*, sive *Canna Indica*.

Inter eas plantas quæ in Europæ regionibus calidioribus ex Indiis translatae vigent, hæc ornatissima quoque datur, quam *Cannam* Americanam non immerito appellarunt, quod ejus Stolones *Cannarum*, sive arundinum modo firmi, nodosi extus & spongiosi intus, recta in octo vel novem pedum altitudinem exsurgant. Prima illarum occurrit illa quæ *Meeru* Brasiliensis dicta: cujus caulem viridem folia solitarie posita ambiunt, duos fere pedes longa. Caulis superius in alios ramulos dividitur, aurei coloris flores inodoros producentes, quibus capsula sive fructus echinatus, primum viridis, mox nigrescens, ubi maturuerit, succedit, in quo per cellulas divisa sunt multa seminis grana, nigra, levia, magnitudine & duritie pisces simillima, albaque substantia quadam repleta.

Radix mirum in modum est crassa, tuberosa, longa, succulenta, splendens, & instar Cephæ squammis ruffis prædita. Hujus plantæ vel *Cannæ* Indicæ ulteriorem Descriptionem apud Clusium Lib. 4. Cap. 54. tum quoque apud nostrum Marcg. videre est. Ego enim ejus foliorum dignitates experientia comprobata exhibere satago, quæ ad secundum gradum refrigerantia, tum & abstergentia contra multa mala cutanea calida externa atque interna applicantur. Hypochondrio denique dextro contra Hepatis calores cum oleo *Aningæ* & *Nymphææ* Brasiliæ imposita, curationem absolvunt feliciter.

CAP. XCIV.

De Albana, aliis Pacivira, ejusque facultatibus.

Iisdem locis silvestribus atque triviis umbrosis luxuriat alia quædam planta aspectu pulchra; stolonis & radice firmitate atque pondere *Cannam* quoque Indicam; sed summitate sua *Lilium*

Americanum silvestre æmulans; foliis quoque licet prælongis, angustioribus tamen est & ex imo caulis erumpentibus. Flore denique (licet æque flavo & inodoro sicut *Canna* Indica) majore & cochleariformi, nunc incurvato, nunc in postica parte instar cuspidis extenso. Semine est nigro, & radice bulbosa, sicut *Mecru*, prædita.

Folia vulneribus & ulceribus utiliter adhibentur, unde *Herba dos feridos* vulgus Lusitanicum nominat. Tuberosa & succulenta ejus radix à Nigritis comeditur & ab omnibus pariter Incolis intensæ habetur caliditatis, ac proinde Hispanis æque ac nostris Chirurgis Batavis in quotidiano habetur usu; maxime in Apostematis & ulceribus maturandis.

CAP. XCV.

De Tupaipi, aliis Urucatu.

Plantæ multæ plantæ) sine radice luxuriat, interque bulbosas, quod bulbum habeat prægrandem & utilem, facile primum locum meretur. Cujus si formam externam, si vires spectes, squillam Europæam diceres, quod illam per omnia referat; ac proinde Brasilienses Indigenæ à po-

tiori videntur nomen *Tupaipi*, quod bulbum significat, Lusitani *Cebola*, imposuisse. Folia habet numero quinque vel sex, tribus nervis secundum longitudinem prædita, nec florem nec fructum ferentia; sunt autem cubitum longa, gladiata, inferius desinentia in bulbum illum prægrandem, qui medullam virescentem pinguem & inodorum, sed satis efficacem supeditat. Dolores enim sedare ex calore natos, perhibent Barbari: Lusitani vero mecum ipsum bulbum in usum quotidianum sicut squillam Europæam feliciter applicabant.

CAP. XCVI.

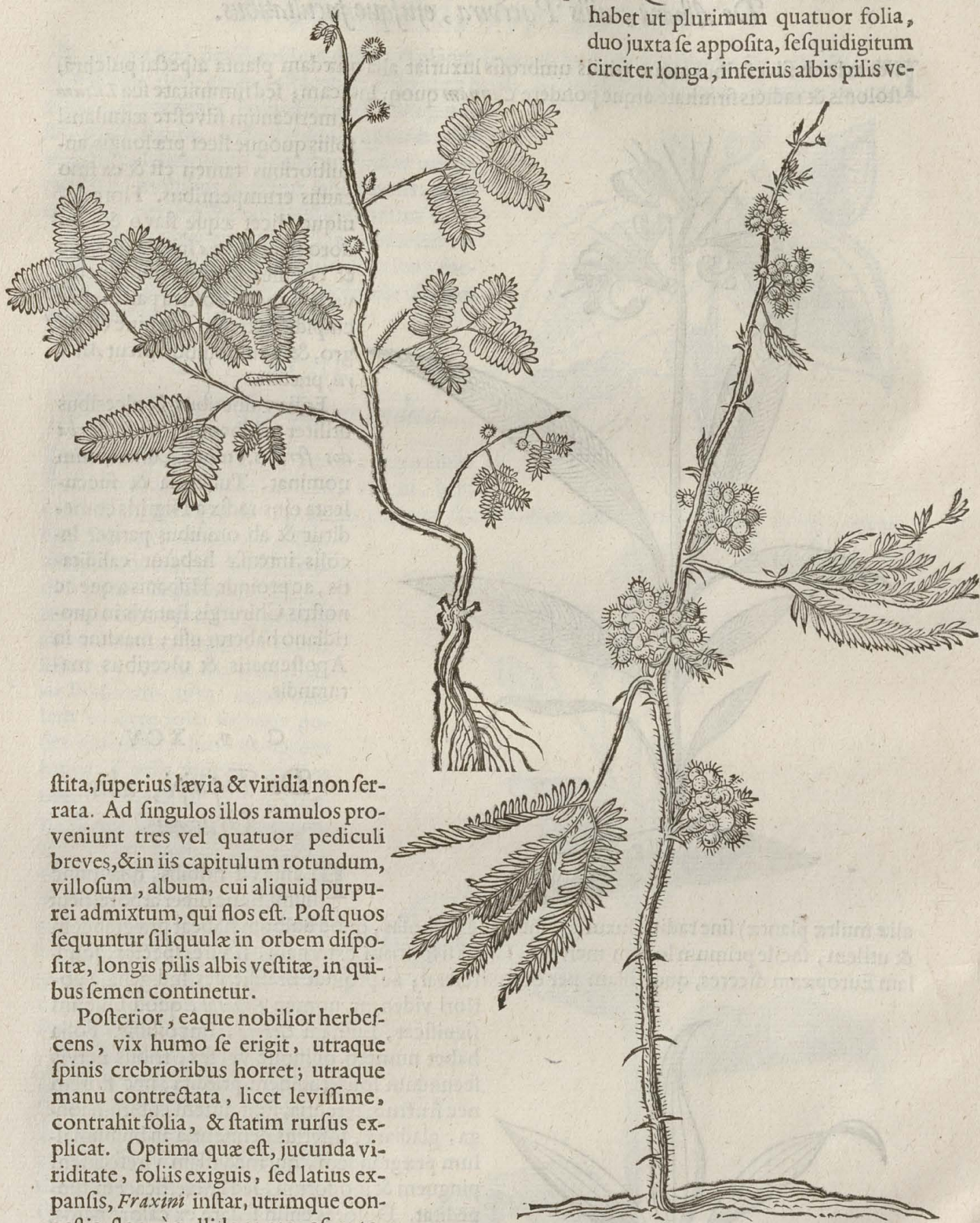
De Inquiri, aliis Caeo, speciebus, ejusque facultatibus.

Duas Herba castæ vel mimosæ, (ut quidam nuncupant) differentias notavi.

Prior quæ frutescens est, in mediocrem altitudinem attollitur, caulibus striatis, quadratis,

viridibus, qui frequentissimis spinulis flavescentibus sunt muniti. Ad latera per intervalla extenduntur ramuli, duos aut tres digitos longi, itidem spinosi. Quilibet autem in extremitate habet ut plurimum quatuor folia, duo juxta se apposita, sesquidigitum circiter longa, inferius albis pilis ve-

stita, superius lævia & viridia non serrata. Ad singulos illos ramulos proveniunt tres vel quatuor pediculi breves, & in iis capitulum rotundum, villosum, album, cui aliquid purpurei admixtum, qui flos est. Post quos sequuntur siliquulae in orbem dispositae, longis pilis albis vestitae, in quibus semen continetur.

Posterior, eaque nobilior herbecens, vix humo se erigit, utraque spinis crebrioribus horret; utraque manu contrectata, licet levissime, contrahit folia, & statim rursus explicat. Optima quæ est, jucunda viriditate, foliis exiguis, sed latius expansis, *Fraxini* instar, utrimque congestis, flore è pallido purpurascente, conspicitur. Caulem habet adeo tenuem, ut crassitie filum sericeum vix superet.

Hæc spadicei coloris siliquis echinatis & oblongis involutum: illa asperis & rugosis sphaerulis ejusdem coloris, sed pusillum semen profert. Ex arenoso & effæto solo, utraque, ut plurimum, nascitur.

Hanc stirpem Orienti cum Occidente esse communem à Costa testatur, qui descriptionem ejus licet valde imperfectam, nobis reliquit. Nec est quod dubitet Clusius, utrum admota manu marcescat; toties enim contactu complicari, modicoque intervallo denuo explicari vidimus. Sole quoque cadente senescere, oriente vero denuo revirescere, verissimum est. Sunt qui motum spontaneum & sensum illi tribuant. Sed quia instituti nostri non est nugis refellendis temporis jacturam facere, proferemus ea quæ usu atque experientia comprobata & à nemine ante prodita scimus.

Brasi-

Brasiliiani, si cui forte necem moliantur, momentum hujus herbæ in pulverem trita, epulis indunt, vitamque eripiunt. Hoc admiratione dignum, quod nullum huic malo remedium aut antidotum à Medicis hucusque repertum, ipsi radici hujus Plantæ præferendum. Hæc siquidem liberalius porrecta, vim veneni retundit. Folia illius venenata, in emplastri formam redacta, strumas resolvunt & curant.

CAP. XCVII.

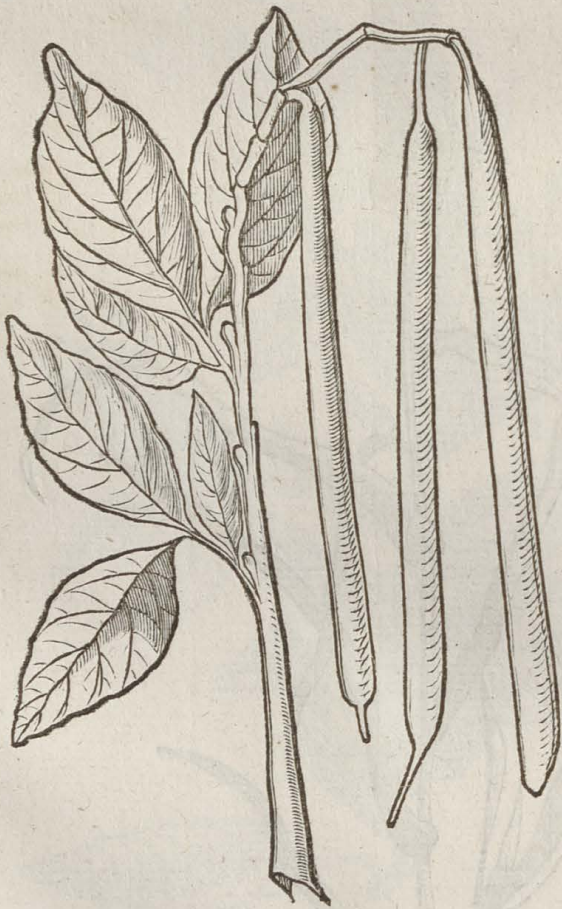
De Jupicai, sive Erva d'Empige, ejusque qualitatibus.

tus intolerabilis mitigatur & sedatur, quin ipsa impetigo, si non foveatur à multo tetro humore, tollitur.

IN pascuis irriguis paulo supra graminis altitudinem exsurgit caulis tenuis, junceus, ex planta gramine simillima, sed concava & succo refrigerante referta. Brasilienses appellant *Jupicai*, Lusitani *Erva d'Empige*. Mensibus pluviis frequentius provenit hic caulis, & non minus ipso aspectu, quam usu est gratus: quippe in summitate gaudet capitulo exiguo & eleganti.

Ob præclaras virtutes, præcipue ad tollendam impetiginem atque similes cutaneos affectus, ex calore & humorum acrimonia natos, vix ulli est incognita planta. Quippe solo liquore plantæ recenter contusæ, pars affecta fortiter fricata, summum accipit solatium, & pruritus

CAP. XCVIII.

Faisons d'Empige, eorumque qualitates, atque usus.

INTER tot Smilaces & Convolvulos, arborum cacumina passim conscendentes, hic siliquosus Convolvulus visu atque usu cæteris haud est inferior, utpote qui admodum tenax sinuosis flexibus, frondosis, magnis & glabris foliis hinc inde vagatur, & tenuibus phaseolis & cubitum longis est ornatus, qui merito à Lusitanis fabæ Impetiginis, sive *Faisons d'Empige*, vulgo appellantur. Quæ siliquæ mensibus pluviis detractæ immaturæ & virides, succo turgent præstantissimo, eoque frigido & acri, quo si fricetur qui Impetigine laborat, non leve solamen accipit, imo curabitur, si aliquoties reiteretur remedium.

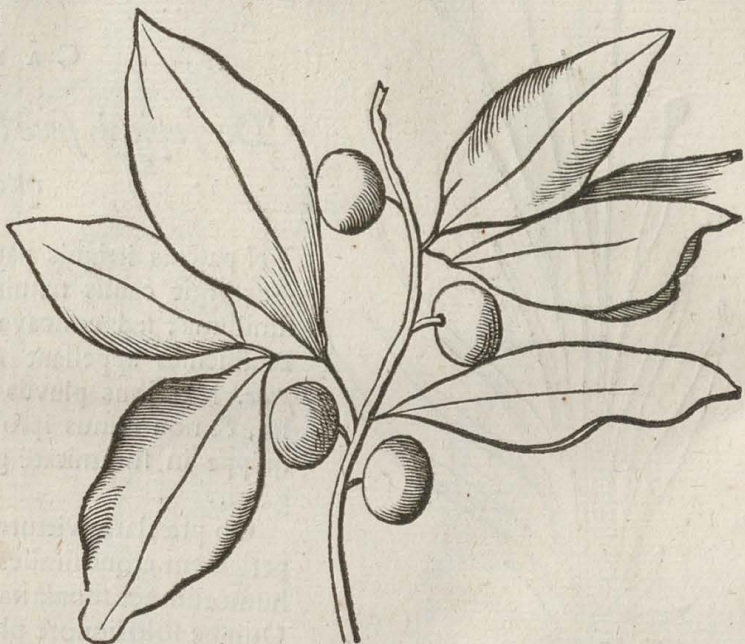
Quando maturuerunt siliquæ tempore æstivo, mox exsiccantur, tuncque non solum tunnicam externam, sed & succum atque semina, quibus scatent, paulatim nigrescere & aromaticum odorem spirare comperies: verum tunc prædicto malo minus aptæ judicantur.

Quo nomine à Brasiliensibus nuncupetur, nondum à me observatum: alioquin planta omnibus est notissima.

De Masarandiba, ejusque facultatibus.

ARBOR hæc Cerasum altitudine non solum, sed & ligno, foliis fructibusque æmulatur, eique, si è longinquo conspiciatur, simillima apparet. Olim silvestris & in montosis potissimum locis nascens; nunc in hortis Lusitanorum quoque excolitur. Floret mensibus hybernis, moxque fert fructus infinitos, cerasi quidem Europæi magnitudine & figura, cæterum multum dissimiles; quod pellucula vestiuntur tenaci, crassa, prius rubescente, sed ubi maturuerint, miniati & tristici coloris: præter duriores quem continent lapidem, lacteo turgent liquore dulcissimo, eoque non ingrato, ac proinde ab omnibus pariter incolis inter epulas expetito. Quia temperate calidus est hic succus, & nutriendi facultate pollet, expressus emulsionis instar exhibetur; tum imprimis contra frigidiores pectoris affectus vel solus vel aliis remediis pectoralibus admixtus: guttur denique & asperam arteriam male affectam, maximopere mulcere compertum est.

C A P. C.

De Amongeaba, ejusque facultatibus.

AMONGEABA herba quæ graminis videtur species, in arenosis locis sponte luxuriat, & ultra tibiam altitudinem assurgit, unico caule eoque duriore & fere lignoso, foliis oblongis Gladioli in modum nascentibus.

In summitate capitulo aspero instar aristæ Panici silvestris decoratur.

Facies hujus plantæ mihi diutius nota quam usus; quippe ab illis Incolis tantum mihi traditus, quibus Malvæ & Basourhinæ copia deest, quod earum emollientium herbarum vices suppleat, & eodem modo præparata & externe adhibita usus eosdem præstet: imprimis autem fomentis & lavacris ex illa confectis anum ex Tenesmo afflictam demulceat, magnumque illi solatium adferat.

CAP. CI.

De Ibipitanga, sive Ceraso Brasiliiana, ejusque qualitatibus.

IBIPITANGA, vel *Ubipitanga*, olim silvestris tantum, sed nunc ob usum in hortis Lusitanorum & Batavorum quoque exculta, merito inter Cerasos vel Prunos ob florum & fructuum similitudinem, referenda est: nisi quod truncus contortus in varios ramos hinc inde dispergatur. Foliis est saturate viridibus, ad quorum exortum flores albi quatuor foliolis constantes prodeunt. Unde fructus rotundus instar baccae mori primo miniatus, mox lätius paulo rubescens & octoties profunde striatus, emanat; mensibusque pluviis potissimum maturefcit. Umbelico ex minimis foliolis congesto est præditus. Cuticula est tenui pulpa rubra admodumque succulenta, saporis calidi & subamari, cumque grato acore astringentis. Lapis qui continetur unicus, nucleum calidum & amarum habet. Fructus autem hi celebres, secundæ mensæ deliciae non solum sunt, sed & ægris prodesse solent: ventriculū enim languidum mire reficiunt, flatus discutiunt, nauseam stomachi reprimunt. Pectori denique, si cum

pauco sacchari exhibeantur, solamen adferunt.

CAP. CII.

De Janiparandiba.

DE vulgari hac arbore in triviis notissima ne actum agerem, pauca addenda habeo, præter ea quæ à *Georg. Marcgravio* Fol. 109. sunt dicta. Ramorum hujus arboris paucitatem, foliorum frequentia compensat, quibus solis vis medicatrix, quantum hæc ænus constitit, insita est: nam flore licet insigni, pulcherrimo, suavissimique odoris, tum fructibus egregie copulatis pomi magnitudine, quibus nuclei splendentes inhærent, ornetur: nihil tamen Culinæ vel Pharmacopææ usui sunt. Folia autem hæc inordinate ramis ipsis annata, oblonga pedem ultra, nervo secundum longitudinem, multisq; costis secundum latitudinem conspicuis, vel integra, vel contusa, hepatisque regioni applicata aliquandiu, durities & obstructions hypochondrii restituunt: eisdemque malis, si rite ex arte præparentur, atque in Aposemate exhibeantur, conducunt: ac proinde numero aperientium ascribenda sunt.

CAP. CIII.

De Globulo bovino, illiusq; usu.

Variæ magnitudinis poma rotunda, in boum ventriculis reperta, laniones ad me deferre solebant. Quæ penitus examinans interius ex meris pilis bovinis arctissime compactis constare comperi, & exterius glabra, nigra & dura pelle tegi. Unde crediderim boves sibimet, pruriente cute, dentibus pilos evellere; qui cum ab omaso digeri nequeant, in massam coguntur rotundam, quæ postea in pilæ majoris magnitudinem

excrefcit, unde anhelofi & quali afthmatici diu incedunt: (ficut caprea quibus lapis Bezoar innafcitur) quod animadvertentes ruflici, ne totius animalis iacturam patiantur, eos mactant. Ita ut hujus pomi constructio fit animalis destructio.

Barbari rafuram pilofam internè exhibent contra pertinaces alvi fluxus fanguineos. Externè emplaftra, ficut è pilis leporinis fieri folet, contra hæmorrhagias cum felici fuffeffu applicant. Ego hoc externum, quam illud internum remedium imitari malui.

C A P. CIV.

De Corallio abo Brafilie.

IN quibusdam Paranambuci locis juxta rupem illam *Reciffo* vulgo dictam, quando maris recessibus littus minus immerfum est, infinitæ lapideæ excrefcentiæ, nunc arbufcularum, nunc Brafilicæ ciprinæ inftar factæ, in ipfo fundo, cælo fereno confpiciuntur. Quæ pro diverfitate vel algæ, vel fungorum, plantarumque maritimarum (quibus Cryftalli more paulatim fingulis accessibus aqua falfa vi Solis agglutinatur) vario & miro naturæ lufu crefcunt, atque è fundo erutæ, mox duriffimæ, fi inſolentur in littore ſicco, niveique coloris fiunt. A Magnatibus in Hispania & Belgio admodum expetuntur, ut ædes & ſubterraneas cavernas illis exornent. Maris accolæ & piſcatores in uſum Medicum potius hoc Coralli genus adhibent, & rafuram ejus contra fluxus ventris & ruentes humores exhibent in diſcreta quantitate. Quamobrem ſi ex arte, ſicut officinarum Corallum, præparetur, iifdem uſibus eſt dicatum, nec dignitate multum illi cedit.

NE actum agerem circa eas plantas, quæ in hoc America tractu ab Europæis nec facie nec efficacia differunt, ſed cum aliis mundi partibus communes exiſtunt, atque ab authoribus ſatis ſuperque ſunt deſcriptæ: ſinem operi ſum impoſiturus, ſi prius leviori penicillo & una fidelia earum quaſdam uſuales & notiſſimas attigerim, atque in Syllabum coegerim, ut ſunt *Mentaſtrum*, *Acetoſa*, *Aloë*, *Lilium*, *Sonchus levis*, *Cucumer Aſininus*, *Alkekengi*, quæ omnes ſilveſtres ſunt & qualitate Europæis ſimiles, gradu tamen illis cedunt. *Acorus*, *Malua*, *Althæa*, *Titimallus*, *Centaurea minor*, *Filix*, *Portulaca*, *Polypodium* (fructui *Caraguata* ſupercreſcens) *Vrtica*, *Serpentaria*, *Liquiritia*, *Salvia Silveſtris*; pares gradus quaſi efficacia cum iis obtinent: *Soldanella* autem, *Perſicaria*, *Tamarindis*, *Blitum*, *Solanum*, *Ocynium ſilveſtre*, *Nymphaea*, *Artemiſia*, *Cucurbita dulcis & amara*, & alia Europæis dignitate facile ſuperant.

F I N I S.

I N D E X

R E R V M E T V E R B O R V M.

A.

A caremo temo arbor.	77
Acaja arbor.	68
Acaia arbor, & illius fructus.	57
Acaricoba herba qualitates.	90
Africa fluctuum vicissitudo.	3
Aguape Nymphaea species.	91
Aguaracuinha-acu herba.	109
Aguaracuiya herba.	108
Aguaxima herba.	104
Ahoay fructus venenatus.	49
Albara planta.	117
Amenduiue radices.	93
Ambaiba arbor.	72
Ambua centipes hirsutus.	44
Amongea herba.	120
Ananas ejusque qualitates.	87
Anda arbor.	72
Andira Ibaiairiba arbor.	81
Angelin arbor.	81
Anhuiba arbores.	98
Aninga frutex, 103. oleum.	104
Aninga peri herba.	116
Ania quadrupedes.	10
Aquarum discrimen & usus.	11, 12
Arabo serpens.	42
Aracaiba arbor.	74
Araticu pana.	48
Arbores bauld altas radices agunt in Brasilia.	5
Aroeira arbor.	64
Atia species.	69
Aurantiorum creber usus salubris.	10

B.

B acoba & Banana arbor.	75
Balsamum Cabureiba.	57
Banana arbor.	76
Basourinha herba.	110
Batata de purga Lusitanis.	93
Batata radices.	ibid.
Betigas Lusitanis.	34
Betys, sive Betre.	88
Bibora serpens.	43
Bicho morbus Lusitanis, 27, 32. vermiculus.	38
Boicinininga serpens.	41
Boiguacu serpens.	ibid.
Boiobi serpens.	43
Boitiapo serpens.	42
Brasilia aeris temperies, 1. situs, ibid. anni tempestates, 2. serenitas, 3. aquoris facies, ibid. aestus, 4. ejus Praefectura, ibid. Soli facies, ibid. nemora & sylva, 5. salubritas & incolarum longevitas, 6. Medicina, 7. Incolarum diversitas, 8. animantia, 10. obsonium, 11. potus usitatus, 11. morbi, 12. prognostica, 14. Endemii morbi, 15. & seqq.	

C.

C aaapia herba qualitates.	90
Caaataya herba.	110
Caacica herba.	102
Caaco species.	117
Caajanduvan herba.	105
Caapeba herba qualitates.	94
Caapomonga herba.	105
Caaroba arbor.	70
Cabureiba arbor, 57. balsamum. ibid.	
Cacaboya serpens.	43
Caiaia herba.	102
Camara juba herba.	86
Cambui myrtus silvestris.	82
Caninana serpens.	43
Canna Indica.	116
Canna silvestris, ejusque usus.	109
Cannarum Sacchari cultura.	50
Caopia arbor.	60
Capiipuba herba.	102
Caraguata varia species.	111
Cara radix.	93
Caranaiba arbor.	62
Cascavel serpens.	41
Catharri in Brasilia.	21
Cebipira guacu arbor.	78
Cerasus Brasiliiana.	121
Chabecos morbus Lusitanis.	60
Chalybis usus laudatus.	25
China radices species.	99
Cholera morbus.	29
Cipo de Cobras Lusitanis.	44
Cobre de Cipo serpens.	42
Cobre de Veado serpens.	41
Cobre de Corais serpens.	42
Cobre Verde serpens.	43
Cocoeiro palma.	62
Copaiba arbor, 56. oleum.	57
Copuerucu insectum.	38
Corallium album Brasil.	122
Cotora rana.	46
Crocodylus.	43
Cuapomonga secunda herba.	109
Cucuracu serpens.	42
Cucurucu serpens.	41
Cupouna arbor.	83
Curimentos Lusitanis.	21
Cururu-ape herba.	114
Cururu buso.	46

D.

D ata Medicorum Brasiliens.	17
Dupploop Belgis.	28
Dysenteria morbus.	30

E.

E iruru apes grandiores.	56
Eiruba Brasiliensibus apes, 55. earum species.	56
Eixu apes minores.	ibid.
Embira arbor.	71
Empige Lusitanis.	37
Erva d'Amor Lusitanis.	105, 112

Erva do Capitaon Lusitanis.	90
Erva do Rato Lusitanis.	92
Erva de nossa Senhora Lusitanis.	94
Erva dos Cobres Lusitanis.	102
Erva do Bicho Lusitanis.	108
Erva do Figado Lusitanis.	112
Erva dos Feridos Lusitanis.	117
Erva d'Empige Lusitanis.	119

F.

F aifaons d'Empige Lusitan.	119
Febres continua in Brasilia.	15.
quotidiana rarissima.	16
Fedagoso herba.	109
Figuro d'inferno herba.	91
Femina Brasilia facunda.	7
Fluxus ventris.	27
Fulgura crebra in Brasilia.	3
Fungi Brasilienses.	47

G.

G arapa abusus.	25
Getycoroya arbor.	66
Globulus bovinus.	121
Gonorrhoea.	35
Guabi pocaiba arbor.	80
Guajaba arbor.	75
Guaparaiba mange species.	114
Guaiana-timbo.	115
Guabiraba arbor.	73
Guety arbores.	66
Gummi Ietaiba.	60

H.

H epaticus alvi fluxus.	31
Herba casta, sive Mimosa.	48
Herba lanuginosa, ejusque usus.	113
Hydropis consideratio.	26

I.

I aborandi herb. qualitates.	97
Iacape gramen junceum.	96
Iacuacanga qualitates.	98
Iamacaru planta.	99
Ianipaba arbor.	67
Ianiparandiba arbor.	121
Iaracatia arbor.	100
Iararaca serpens.	42
Iava ab intermittentibus febribus immunis.	15
Ibarae arbor.	71
Ibipitanga arbor.	121
Ibirarema herba.	115
Ibiboboca serpens.	42
Ibijara serpens.	ibid.
Ibiracoa serpens.	43
Icicariba arbor.	59
Icica resina.	ibid.
Ietaiba arbor.	60
Ijoja serpens.	41
Ira Brasiliensibus mel silvestre.	55
Iriticu radix.	93
Ito arbor.	79
Inflammatio ani.	31

INDEX RERV M ET V ERBORVM.

F I N I S.

GEORGI MARCGRAVI DE LIEBSTAD,
MISNICI GERMANI,
HISTORIÆ
RERVM NATVRALIVM
BRASILIAE,

LIBRI OCTO:

Quorum

TRES PRIORES AGVNT DE PLANTIS.

QUARTUS DE PISCIBVS.

QUINTUS DE AVIBVS.

SEXTUS DE QUADRVPEDIBVS, ET SERPENTIBVS.

SEPTIMUS DE INSECTIS.

OCTAVVS DE IPSA REGIONE, ET ILLIVS INCOLIS.

C V M

APPENDICE DE TAPUYIS, ET CHILENSIBVS.

IOANNES DE LAET, ANTWERPIANVS,

In ordinem digessit & Annotationes addidit multas, & varia ab Auctore

Omissa supplevit & illustravit.

Georgii Augusti de Brunswick
electoris Germaniae

Historiae
Naturae

Vol. I.

Part. I.

Lib. I.

De Astronomia

Cap. I.

De Astronomia

De Astronomia

De Astronomia

De Astronomia

De Astronomia

De Astronomia

De Astronomia

De Astronomia

De Astronomia

De Astronomia

De Astronomia

De Astronomia

De Astronomia

De Astronomia

De Astronomia

De Astronomia

De Astronomia

De Astronomia

De Astronomia

De Astronomia

De Astronomia

De Astronomia

De Astronomia

De Astronomia

De Astronomia

De Astronomia

IOANNI MAVRITIO,
NASSAVIÆ COMITI,
TERRÆ ET OCEANI BRASILIENSIS
SUMMO PRÆFECTO,

Q^vÆ

SUIS PER BRASILIAM PEREGRINATIONIBVS INDE-
FESSO STUDIO INQVISIVIT, ACCVRATE DESCRIPSIT,
ET QVORVM ICONES AD VIVUM IPSE FECIT, NO-
MINA APVD INCOLAS INVESTIGAVIT, ET QVÆDAM
CONVENIENTIA IMPOSVIT, FACVLTATES, QVANTVM
FIERI POTVIT, INDAGAVIT, ET IN HANC HISTORIAM,
IN OMNIVM NATVRALIS SCIENTIÆ STVDIOSORVM
ET ADMIRATORVM USVM DIGESSIT,

IN DEBITAM BENEFICIORVM MAXIMORVM AB IPSO
ACCEPTORVM AGNITIONEM ET GRATIARVM
ACTIONEM

DEVOTE OFFERT ET DEDICAT

GEORGIUS MARCGRAVIUS, DE LIEBSTAD,
Misnicus Germanus.

IOANNI MAVRITIO
NASSAVIA COMITI

TERRAE ET OCEANI BRASILIENSIS
SUMMO PRÆFECTO

QUIS PER BRASILIAM PERGRINATIONIBUS INDE
RESSO STUDIO INQUISIVIT, ACCURATE DESCRIBIT
ET QUORUM ICONES AD VIVUM IPSÆ FECIT, NO-
MINA ABUD INCOLAS INVESTIGAVIT, ET QUORUM
CONVENTIBUS IMPOSUIT, FACULTATES QUANTVM
TERRI POTUIT INDAGAVIT, ET IN HANC HISTORIAM
IN OMNIVM NATVRAE ALIS SCIENTIIS STUDIOSSVM
ET ADMIRATQVVM USVM DEDIDIT

IN BEATAM BENEDICTORVM MAXIMORVM AB BPS
ACCEPTORVM AGNITIONEM ET GRATIAM
ACTIONEM

PLACITE GERAT ET DEBEAT

GEORGIO MARCO AVIO, DE LINDHARDT
ORDINIS COMITIS

IOANNES DE LAET,
ANTVVERPIANVS,

AD

BENEVOLOS LECTORES.

GEORGIUS MARCGRAVIUS, Auctor hujus Historiæ, doctissimus & diligentissimus Rerum Naturalium investigator, Mathematicarumque scientiarum imprimis gnarus, cum hoc ageret, ut accuratam daret Descriptionem omnium Rerum Naturalium BRASILIÆ, ad quam eo animo erat profectus, (cum quibus reliquæ Americæ maximam partem congruunt, quanquam ibi, ut & in aliis orbis partibus, quædam peculiaria reperiuntur) non ex aliorum relatione, sed propria & diligentissima inquisitione atque accurata observatione, multis itineribus propterea susceptis, non sine periculo, primo confuse illas descripsit & delineaverat, prout variis locis & temporibus sese offerebant, aut ad ipsum ab incolis afferebantur: deinde illas ordine suo disponere & ad suas classes referre coeperat: sed quia, præsertim in plantis, non uno tempore omnia sese exhibent, quæ ad plenam & perfectam earum descriptionem requiruntur, hinc factum est ut in aliquibus plantis, aut flores aut fructus & semina observare atque describere non potuerit, aut omissa postea supplere. Nam cum singulari studio de publico bene merendi (quod in admodum paucis reperias, siquidem plerique suas potius res curant quam publicas) è Brasilia se in Africam contulisset, ut ibidem simili diligentia res naturales indagaret & describeret, morte præventus fuit, neque potuit aut suo, aut aliorum desiderio satisfacere. Quum itaque illius commentarii ita indigesti atque imperfecti ab Illustri Comite Jo. MAURITIO (cujus beneficio, favore, atque impensis hæc egerat) mihi fuissent traditi, obtulit se statim haud levis difficultas: siquidem Auctor metuens, ne quis ipsius labores sibi vendicaret, si forte quid humanitus ipsi accidisset ante quam ipse illos posset publici juris facere, bonam partem illorum, & quæ erant maximi momenti, characteribus quibusdam ab ipso commentis, exaraverat, quæ secundum alphabetum secreto relictum, primum enodanda & transcribenda erant, majori molestia, quam quis facile in alieno opere vellet sumere. Superavi tamen hoc fastidium, & laborem, quanquam alias satis occupatus, & simul dedi operam, ut singula ad suas classes venirent, & quam decentissimo ordine inter se componerentur, nam Auctor nullo servato ordine & herbas & frutices atque arbores inter se miscuerat, prout venerant ad manus: verum ab ipso omissa in Plantarum descriptionibus, quanquam multum operæ adhibuerim, supplere non potui, præter admodum pauca, quæ diverso characterè expressa inveniuntur, & quarundam plantarum icones, quæ decrant, quas ex herbis siccis ab ipso conservatis, delineandas curavi. Librum autem octavum quem Auctor tantum affectum reliquit, & pene nudos tantum titulos, concinnavi è variis schedis tum ipsius, tum aliorum, quas Illustr. Comes benignè cum variis Iconibus subministravit; & ob vicinitatem argumenti adjeci etiam brevem rerum Chilensium historiam, qualem nostrates dederunt, cum nuper illam provinciam lustrassent, & compendiosorem navigationem ad mare Pacificum invenissent. Denique addidi Annotationes perquam multas, præsertim ad illas Plantas, quas certo deprehendi etiam in Nova Hispania nasci, quarum descriptionem sumsi à Fr. Ximene: cujus historiam (quam idiomate Hispanico in Mexico edidit anno 1610, & inscripsit; *Quatro libros DE LA NATVRALEZA, Y VIRTVDES DE LAS PLANTAS, Y animales que estan recevidos en el uso de Medicina en la Nueva Esppanna, y la Methodo, y correccion, y preparacion, que para administrallas se requiere, con lo que el Doctor Francisco Hernandez escribió en lengua Latina*) jam dudum in Sermonem Latinum transtuli, integrum

AD LECTORES.

opus editurus, si Icones Plantarum, quas ille nullas, uti nec animalium, addidit, vel ex parte nancisci potuissim. In quem finem & multas herbas siccatas & in charta bibula compositas ex America Insulis ab Amicis mihi mitti curaveram, & caperam ad Auctorem hunc nostrum mittere descriptiones Ximenis, ut comparatione facta despiceret num eadem in Brasilia nascerentur, quod in aliquibus bene processit, uti è sequenti Historia apparebit. Non dubito autem quin alii, quibus plus otii & scientiæ suppetit quam mihi, observaturi sint in Plantis & Animalibus multa convenientia cum iis quæ in aliis Orbis partibus reperiuntur, mihi per alias graviores occupationes non licuit operosius ista inquirere. Destinaverat autem Auctor noster operi suo præmittere, PROGYMNASTICA MATHEMATICA AMERICANA, tribus sectionibus comprehensa. Prima sectio est ASTRONOMICA & OPTICA, omnium siderum Australium intra Tropicum Cancris & Polum Antarcticum exstantium instauratorem: observationes varias & multas omnium Planetarum & deliquiorum Solis & Luna, indeque exstructa singularia: novas & veras Theorias inferiorum Planetarum Veneris & Mercurii, observationibus propriis superstructas: Refractionum & Parallaxium doctrinam, obliquitatem maximam Eclipticæ definitam, nec non aliqua de maculis Solis & varias raritates Vranicas alias continens. Altera sectio est GEOGRAPHICA & GEODÆTICA, longitudinum terrestrium doctrinam eorumque initium numerandi constituens, Terra totius veram dimensionem ex observationibus propriis demonstrans, ac Antiquorum & modernorum Geographorum errores detegens. Tertia ex duabus antecedentibus exstructa, TABULÆ MAVRITII ASTRONOMICÆ. Etenim hunc titulum inter schedas illius inveni, sed tantum titulum, utrum opus absolverit, & quid illo factum sit, ignoro. Titulo autem huic subscriptum est; opus desideratum à nemine adhuc tentatum, accedente munificentia Illustr. & Excellentiss. Herois J. MAVRITII NASSOVIÆ COMITIS, &c. Terra & oceani Brasiliensis præfecti, Summi, Inchoatum Feliciter & iidem cum bono Deo post multos labores absolutum, in nova civitate MAVRICIA, sita in Brasilia America Australis regione, Auctore GEORGIO MARCGRAVIO de Liebstad Germano. Cæterum benevolos Lectores rogo ut hanc nostram qualemcunque operam boni consulant, Auctorisque manibus omnia bona precentur: & si quid aut corrigendum aut addendum noverint, candide imperiant; non enim despero, si Deus mihi vitam ad paucos annos proroget, & bello in Brasilia finis imponatur, Historiam hanc magis perfectam fore, & iis qui bene de illa merebuntur, condignam gratiam redditam iri. Interea fruimini his quæ jam damus.

S V M M A R I A
LIBRORVM SEQVENTIVM.

IBRO PRIMO describuntur Herba, in quo sunt Icones sex supra octuaginta, Annotationes octodecim.

LIBRO SECUNDO describuntur Plantae Fruticescentes, & Frutices; in quo sunt Icones novem supra triginta, & Annotationes undecim.

LIBRO TERTIO describuntur Arbores; in quo sunt Icones quinque supra septuaginta, Annotationes septendecim.

LIBRO QUARTO describuntur Pisces tam Marini quam Fluviales, atque item testacei: in quo sunt Icones sex supra centum, & Annotationes novemdecim.

LIBRO QUINTO describuntur Volucres; in quo sunt Icones quatuor supra quinquaginta, & Annotationes octo.

LIBRO SEXTO describuntur Animantes Quadrupedes, & Serpentes; in quo sunt Icones tres supra triginta, & Annotationes octodecim.

LIBRO SEPTIMO describuntur Insecta; in quo sunt Icones novem supra viginti, Annotationes octo.

LIBRO OCTAVO agitur de ipsa Regione, & de illius Indigenis & Incolis; in quo sunt Icones quinque & variae Annotationes.

APPENDIX de Chilensibus, in qua sunt Icones duae. Quae partim è nostrorum Belgarum Commentariis, partim ex Auctore Italo est contexta.

Denique in octo hisce Libris sunt Icones quadringentae & viginti novem, maximam partem ab Auctore ipso accuratè delineatae.

Errata quadam emendanda.

Quamquam diligens admodum cura adhibita fuerit, vitari tamen non potuit quin aliquot errata irreperent, quæ sic corrigenda sunt.

Pag. 8. l. 21. hepatici. p. 13. l. 34. *Hauhquilitl.* p. 16. l. 5. pannonici. p. 25. l. 23. corymbacei. pag. 57. l. 24. corniculati. p. 73. l. 34. aculeatos. p. 75. l. 1. tamen. p. 83. l. 33. *Peo de galinha.* lin. 49. *Engenho.* p. 104. l. 20. Jocara. p. 107. l. 18. *azedã.* p. 150. l. 42. *Bonito.* p. 180. l. 34. *pegador.* p. 271. l. 5. *pro cum is lege omnis.* l. 52. Vulgo alios è petra faciunt eosque, &c. p. 272. l. 4. cochlearium. l. 18. quemque corda. p. 278. l. 35. *pro pene, lege pone.* l. 46. ullum *pro illud.* p. 279. l. 17. Medicis. p. 280. l. 1. promoturi sint. p. 281. l. 33. matri. l. 51. maioris. p. 282. l. 38. continentem. l. 46. Subsidio veniret. p. 285. l. 57. ipse vivit. p. 287. l. 36. Nentoques.

GEORGI MARCGRAVI
HISTORIÆ PLANTARVM

LIBER PRIMVS,

Qui agit de Herbis.

CAPVT PRIMVM.

De variis Graminis speciebus.

RAMINIS, ut alibi, ita & in Brasilia varia reperiuntur species, quarum has ab Auctore nostro observatas & descriptas inveni.

Prima species. Caulis teres, tenuis, cavus, gramineus, in octodecim aut viginti digit. altitudinem assurgit, in medio habens nodum & inferius tres: superius autem supra nodum, unum folium acutum gramineum: in summitate caulis quinque aut sex spicas tenues, duos circiter digitos longas, crasso filo haud crassiores, coloris argentei, à quibus parvuli è cinereo ad purpureo-caruleum colorem vergentes flocculi dependent, tremuli & qui vento abiguntur.

Secunda species. Vocari potest Gramen triangulare; caulem enim habet triangularem, quindecim, sedecim aut viginti quoque interdum digit. longum, supra terram longis angustis & venosis gramineis foliis præditum. In summitate caulis capitulum est quadrangulare, quasi è quinque glandibus compositum, magnitudine passulæ majoris, ad cujus latera quatuor foliola graminea extenduntur: ipsum capitulum odorem habet quasi chamæmeli.

Tertia species. Itidem caulem habet triangularem, circiter pedalem, atque juxta humum duobus aut tribus foliis oblongis gramineis vestitum. In summitate autem in brevibus petiolis, proveniunt sex, septem aut octo capitula alba, juxta se posita: quorum quodlibet circumstant sex foliola viridia acuta.

Quarta species. Ex radícula capillata multi prodeunt caules, teretes, tenues, Spithamam alti, ad terram unico foliolo gramineo acuto vestiti, è quo tanquam vagina prodit caulis. Summitatem autem caulis in orbem circumstant septem foliola, angusta, acuta, duos circiter digit. longa, viridia quidem, sed ad partem ab exortu interius albissima. In horum foliorum medio aliquot granula instar avenæ sibi invicem sunt apposita, in quibus semen latet. Caulis & folia pilis albis & mollibus vestiuntur.

Quinta species. Inferius triangulatum habet caulem, qui ad quatuor circiter pedum altitudinem assurgit: folia autem quatuor aut quinque, sesquidigitum fere longa, arundinacea: superius umbellas, multis acutis granulis, quasi Echinorum aculeis, onustas.

Sexta species. Gramen elegans plicatum atque miliaccum; in tritum quatuor aut etiam quinque pedum altitudinem assurgit, ex radiculis filamentosis, arundinis modo: folia circiter unum pedem longa, eleganter plicata, viridia, figura pene ut palmæ nuciferæ junioris. Caulis superius fert spicam, circiter sesquipedem longam, milii spicæ similem.

Septima species. Gramen florens. E pilosa radícula caules protrudit perquam multos, pedem aut sesquipedem longos, qui inferiori parte gramineis foliis vestiuntur. Quilibet autem caulis superius habet capitulum squamosum, splens, coloris sublutescens è pallido, huic flosculus insidebat unicus, tribus foliolis luteis constans.

Octava species. Exiles radiculæ seu rectius filamenta emittunt quatuor aut quinque caules gramineos, angustos, circiter tres aut quatuor pedes altos. Quilibet autem caulis superius dividitur in umbellam, ut gramen cyperoides capitula squamata continentem.

Nona species. Gramen striatum simpliciter dici potest. Ex una enim radice quatuor aut quinque folia enascuntur & assurgunt in sex pedum altitudinem, similia gramine Hispanico striato, præterquam quod in medio folii tantum unica stria sit alba.

Decima species. Capūpuba Brasiliensis: gramen plumeum: ad duorum aut trium pedum altitudinem assurgit, caule tereti, geniculato; foliis ad genicula plus sesquiped. longis; qui in summitate in viginti, viginti quatuor & interdum triginta tenuiores caules dividitur: quorum quilibet versus summitatem ad duorum, trium, quatuorve digitorum longitudinem, argentea vestitur panicula, quæ in medio semen gramineum continet. Caules egregie rufescunt.

Undecima species. Bicubitalem vel tricubitalem fortitur altitudinem; caule & foliis gramineis; panicula superius in duodecim, quindecim aut plures divisa; quarum qualibet octo aut novem digitos longa, coloris obscure rufescentis.

Duodecima species. Foliis & caule quidem ut antecessens, sed panicula longiore & pene pedali, subtiliusque composita, atque coloris viridis.

Decima tertia species. Iacape Brasiliensis, Lusitanis autem corrupte *Sape*: Gramen junceum & tenue. Ex radícula geniculata, juncea, alba, assurgit ad trium pedum altitudinem; caule primum simplice instar culmi filiginis, tereti, qui postea finditur in aliquot folia graminea, angusta, in medio nervum album secundum longitudinem habentia: nullum habet saporem manifestum; nec florem fert nec semen. Valet contra serpentum morsus, hoc modo: si manus fuerit morfa, fiat post manum ligatura ex hoc gramine, venenum ultra non serpet.

C A P. II.

Filicis species, Trifolii species, Polipodium, Ononis.

FILIX *Brasiliensis*: in duorum, trium aut etiam quatuor pedum altitudinem assurgit, caulis quadratus, ex ruffo nigricans, splendens, lanugine ruffa obductus. Folia ejus alata sibi invicem alternatim opponuntur, quinque aut sex digitos longa. Foliola autem alæ sunt tenera, viridia, itidem alternatim opposita, in ambitu subtiliter ferrata; in uno autem latere cujusque folioli, pulvis secundum oram folioli in longum adpendet ruffus. Nascitur ubique in Mediterraneis.

Filicis an species? Planta caule lento, sarmentoso, rufescente, serpit atque fruticibus aliisque plantis se circumvolvit: folia ad caulem alternatim sunt posita elegantissime dissecta, referentia dentatas illas texturas quas foeminae solent conficere. Nec florem fert nec semen. Copiose nascitur prope fluvium Capibaribi. Nascitur & alia species haud multum dissimilis in Insula Tamaraca.

Felix an Polipodium? Herba unico caule assurgens in trium circiter pedum altitudinem recto, continente folia indirecte sibi invicem opposita, seu potius alternatim posita, circiter quatuor digitos longa, angusta, acuminata, & in ambitu subtilissime ferrata; atque postica parte secundum nervum in longitudinem ubique brunna aspergine variegata.

TRIFOLIUM species videtur Herba quæ copiose nascitur in *Sinu omnium Sanctorum*. Ex radice recta, paucis filamentis prædita, arbusculæ pene figura ad unius aut duorum pedum altitudinem assurgit, in multos ramulos expansa: suntque caulis ramuli lignosi, atque hinc inde acutis spinis muniti. In pediculis propriis, in quolibet ramulo tria foliola sibi sunt apposita more Trifolii. Hinc inde prodeunt in pediculis digitum longis flosculi ex viridi albi, magnitudine florum Anagallidis, subtilia staminula in medio habentes. Flosculos sequuntur siliquulae teretes, circiter duos digitos longæ, in quibus semen rotundum, referens limacis concham, coloris epatici. Quando semen est maturum, siliquulae sponte diffiliunt & effundunt semen. Herba odorem habet instar Foenugræci.

HERBA quæ passim in Brasilia nascitur, an Trifolium Americanum spicatum dici potest? Ex radice lignosa, lenta, gracili, aliquot assurgunt caules sesquidigitum circiter alti, qui unum atque alterum ramulum nanciscuntur. Caulis rotundus, pilosus & quasi geniculatus. Ad genicula autem in brevi petiolo, nascuntur juxta se tria folia, superius viridia, inferius pilosa & canescentia. Flosculos fert in spicam congestos purpurei coloris. Post quos proveniunt siliquulae compressæ, hirtæ, incurvatae seu lunatae, ut in herba quam vocant Ferro-cavallo, & quasi decissæ; nam maturæ in tot concedunt partes, quot grana continent seminis. Semen est magnitudine Sinapi, sed figura phaseoli ex albo flavescens & punctum fuscum parvulum loco hili habens, sapore quasi pisi. Inter eundem hæc siliquulae facillime vestibibus adhærescunt: ideoque Lusitani vocant hanc herbam *Amores*.

POLYPODIUM Brasilianum & radice VIII. aut IX. digit. longa, nodosa, digitum crassa subruffo musco obducta, interius ex albo flavescente, saporis subdulcis cum quadam austeritate,

tate, succulenta, ascendit caulis tres aut quatuor pedes altus, striatus, contortus niger aut ruber, qui in summitate multa habet folia, trina sibi directe vel alternatim opposita, quatuor circiter digit. longa, plus digit. lata, late viridia, mollia, nervo obscure ruffo secundum longitudinem: juxta quem in utroque latere inferiori quadruplex series punctorum pulveris lutescentis è ruffo conspicitur; & inter punctula à nervo per latera transversim multæ tenues venulæ virides.

ONONIS non spinosa & floribus luteis. Multi caules teretes, lenti, pilosi, ex una radice enascuntur longi, partim humi procumbentes, partim surrecti, ad tactum quasi pinguiusculi seu glutinosi; è quibus hinc inde alternatim & quasi se amplecterentur in exortu prodeunt ramuli, quos eodem modo, hinc inde petioli breves complectuntur, atque quilibet tria foliola, quidam etiam tantum unicum continentes: suntque foliola oblonga, angusta, nervo secundum longitudinem & venulis obliquis inferne prædita, & leviter pilosa. Flosculos ex sinu prodeuntes fert luteolos Ononidis modo.

CAP. III.

Arundines & Camæ.

IATABOCA Brasiliensis dicta Silvestris Arundinis est species, in viginti aut plurium pedum altitudinem excrescit, & anterioris brachii acquirit crassitudinem, medullosa, & exterius

coloris è viridi subflavescentis: ramos autem habet alternatim oppositos & in iis ramulos ad eundem modum, dimidium pedem plus minusve longos, solitarios vel plures, & usque ad octo, juxta se proxime positos: ramuli autem circa exortum spina muniuntur: in ramulis folia sunt alternatim posita, in quolibet septem, octo, vel novem, graminea angusta, acuminata, atque late viridia, quatuor aut sex pedes longa. Nec florem fert nec fructum. Magnum autem impedimentum objicit hæc planta viatoribus, siquidem paucis mensibus vias obturat,

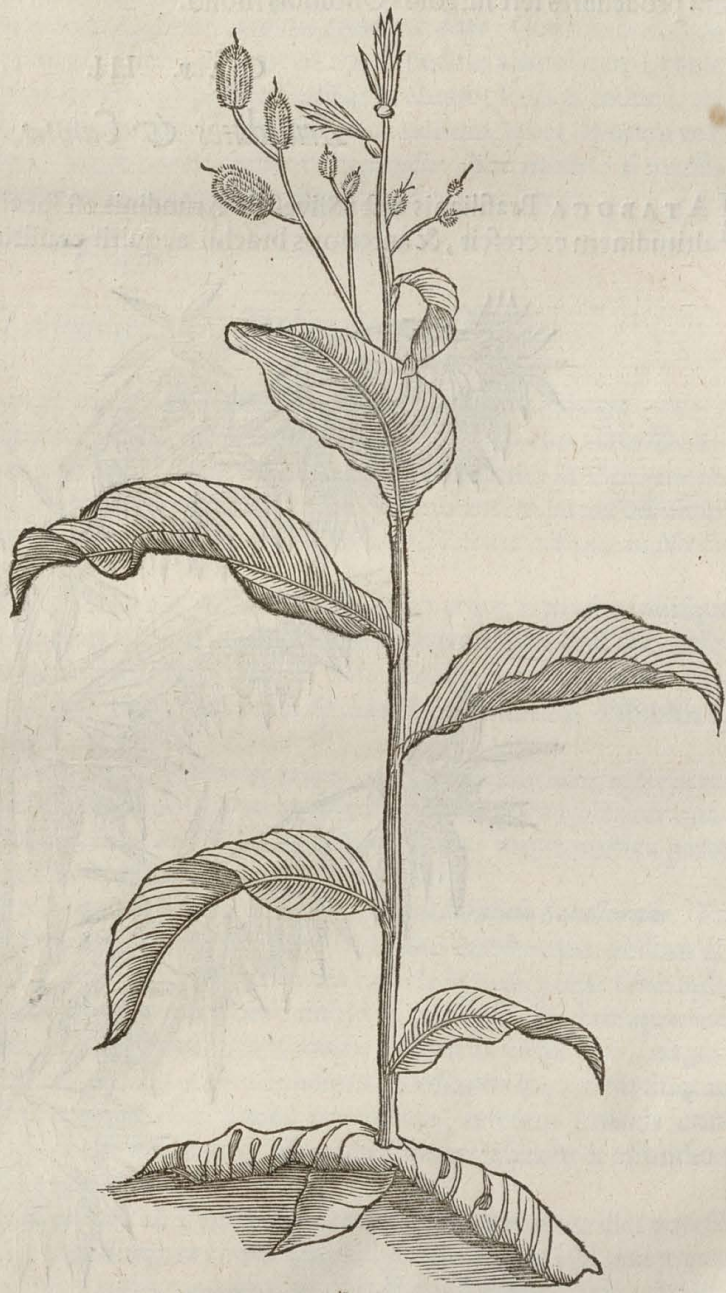
celeriter crescens & recrescens abscissa. Cæterum usurpatur ab Indigenis pro lignis ad parietes ædium: excavatur etiam atque impletur aqua à viatoribus ad itinera agenda per loca deserta & inaquosa.

VUBA Brasiliensis dicta, Nasthos Græcis, *Arundo Sagittaria*: itidem in viginti aut plurimum pedum assurgit altitudinem. Caudex illius rectus, inferius ad trium aut quatuor pedum altitudinem quasi lignosus & durus, reliqua parte spongiosus & lævis: inferius albicantis flavi coloris, superius plane viridis. Crassities ejus inferius quatuor aut quinque digitorum; superius digitum auricularem æquat. Versus inferiorem partem habet folia quasi convoluta, superius recta & plane lævis, atque ex hac fiunt sagittæ. Caulis habet interdum unum atque alterum ramum. Tredecim aut quatuordecim pedum altitudine à terra, per trium circiter pedum longitudinem, vestitur foliis arundinaciis, angustis, & pene sex pedes longis. Supra horum foliorum finem circiter duos pedes, rursus lævis est & sine foliis.

MEERV Brasiliensis dicta, *Canna Indica* Car. Clus. Rar. pl. Histor. lib. iv. cap. 54. in octo aut decem pedum assurgit altitudinem, caule arundinoso, succulento, viridi, digit. crasso; quem per intervalla ambiunt folia solitarie posita quatuor aut quinque digit. etiam sesquipodem longa, decem aut undecim digitos lata, similia foliis Paco. Superius habet caulis tres aut quatuor ramos, qui multos ferunt flores, tribus foliis linguiformibus constantes, circiter duos digit. longis, erectis, quæ circumdantur ab aliis foliis acuminatis & convolutis, in medio autem sunt duo angusta, paululum contorta, atque in horum medio adhuc unum folium instar ligulæ, habens ad latus stamen fuscum in quadam prominentia. Flos est inodorus, coloris ignei. Post flores sequitur fructus, nimirum corpus oblongum, teres, in tres exedras extuberans, echinatum, instar fructus Ricini, coloris viridis, at ex parte rubescentis: quum vero semen intus maturum est, tunc nigricat: dividitur interius in tres cellulas, habens in qualibet, ut plurimum, duodecim grana seminis, magnitudine pisorum, rotunda, lævia, nigra, & durissima: malleo contusa continent intus durissimam substantiam albam, quæ cavitatem intra se habet instar vitri vinarii & in cavitate illa corpusculum instar vermiculi casei, ex quo progerminatio fit, ex hoc semine vulgo corollæ precariæ fiunt. Radix humanam crassitiem acquirit, longa, splendide ex albo flavescens, instar cepæ squamas habens ruffas, atque succulenta: per intervalla autem hinc inde habet tubera seu prominentias fastigiatas, unde novos profundit caules, nam perennat hæc planta.

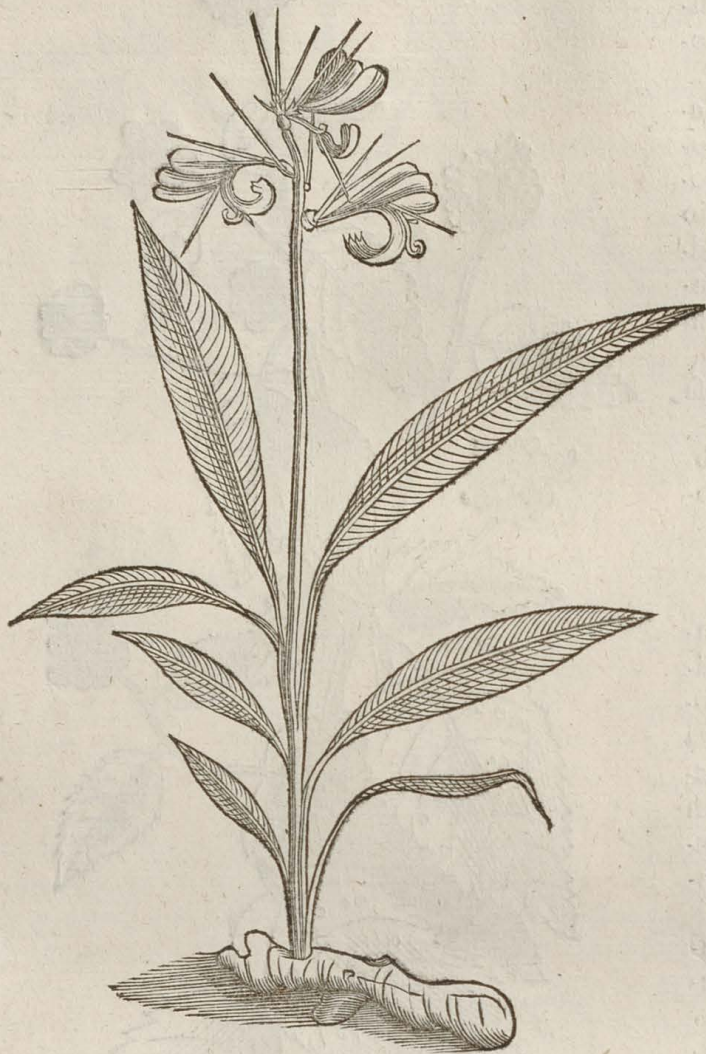
Annotatio. Hæc Planta ut bene observat Car. Clusius loco ab Auctore citato hyemem nostram ægerrime admodum patitur, diligentia tamen haud difficulter etiam in nostra Batavia conservari interdum potest, & vidimus utramque speciem nonnunquam florentem, atque radice se propagantem, sed ante primum frigus in hypocaustum transferenda est, nam

frigoris

frigoris impatientior est. Observat autem doctissimus & diligentissimus auctor, è vetustis stolonibus cum marcescentes in vaporario præscinduntur, lacrymam exstillare albam, Tragacanthæ æmulam, subdulcem & lentam; atque in ipsis foliis etiam senescentibus existit tenue quoddam excrementum nitri sapore. Quo nomine, inquit, veteribus dicta sit hæc planta, me ignorare fateor ingenue.

Reperitur & alia species prioris speciei Meeru similis figura, colore foliorum & venis, sed flos variat: folia quoque sunt angustiora, magis acuminata, ac ut plurimum circa inum caulis erumpunt ex vaginis: in medio assurgit caulis ferens aliquot flores paulo majores quam prioris: constat autem flos tribus cochleari-formibus (puta Lusitanici) foliis, tres digit. longis, incurvatis, in quorum medio adhuc angustum foliolum, sesquidigit. longum, instar cuspidis directe extensum. In postica parte floris, post tria illa majora folia, itidem talia foliola duo mucronata extant, ita ut totus flos octo constet foliis, & adhuc in medio, more Gladioli, staminulum flavum, extremitate sua fuscum obtinet. Flos inodorus & flavus. Semen & radix ut prioris. Nigritæ comedunt radicem.

hanc jam & semen suum maturasse in Horto diligentissimi Botanici Henrici Munting M. D. Groningæ, unde spes est illam magis familiarem cœlo nostrati sensim futuram.

C A P. IV.

De Camaris variis.

C A M A R A Brasilianis; diversæ ejus reperiuntur species: *Camara tinga* & *Camara flore albo*: utraque autem fruticescit.

Camara flore rubro: caulis hujus hirsutus in multos expanditur ramos: folia habet serrata, menthæ crispæ similia, sed magis splendentia, leni hirsutie prædita, & ad tactum mollia, bina sibi invicem ubique opposita, quodlibet brevi pediculo insidens. In extremitate ramorum, uti & ad exortum foliorum ad caulem proveniunt oblongi pediculi aliquot juxta se positi, multos flosculos habentes rubros. Post flores sequitur uvula, baccis plena viridibus, magnitudine baccarum Sambuci: & uvula cum baccis similis est fructui Chamæpericlymeni Car. Clusii Rar. Histor. lib. I. cap. 38. Flos insignis odoris: & ipsa herba superat odore Mentham.

Huic plane similem speciem inveni ad ripam Fluvii S^{ti} Francisci, excepto colore floris, qui plane flavus erat.

Camara flore albo: caule lignoso, duro, quadrato, hispido, in duorum aut trium pedum adsurgit altitudinem, atque in multos expanditur ramos; partim etiam caules longi in terram procumbunt, serpentes cum suis ramis. Folia autem habet rugosa, hirta & ad tactum dura, in ambitu serrata, splendentia, saturate viridia, bina semper sibi invicem opposita, & ad exortum ramorum sparsim. In extremitate autem ramorum & summitate caulis umbellatim proveniunt flosculi parvi, instar florum Lychnidis chalcædonicæ, coloris candidi seu lactei, suavis odoris. Tota planta odorem habet fere instar Menthaftri.

CAMARA VVBA Brasilianis, in eximiam altitudinem adsurgit, caule hirsuto, nodoso. Folia quoque hirsuta & ad tactum aspera, in ambitu serrata, urticæ foliis similia, inæqualis magnitudinis, bina semper directe sibi opposita.

In extremitatibus ramorum enascuntur flores, magnitudine florum Bupthalmi, egregie lutei, novem foliis constantes, & in medio umbilico magno, luteo, cui admixta staminula nigra, odoris quasi medii inter urticam & mentham.

Planta ad tactum plane glutinosa sentitur.

Post flores sequitur semen oblongum, nigricans, ut in cichorejo.

ANNOTATIO.

Icon quam hîc damus, quamquam illam acceperimus cum adscripto nomine Camara uuba, potius videtur alterius Camaræ de qua ante Author; nam manifeste baccas pro fructibus representat; cum huic tribuantur semina oblonga instar cichorei; quod hîc monendum duximus, ne quis erret.

Cæterum hæc videtur illa planta quam Fr. Ximenes scribit à Mexicanis vocari *Tomatizicaztli*, quæ species, inquit, est urticæ, atque in molem humanam adolescit; folia habet succida, grandia & plena spinis & villis, caules læves & blancos, flores luteos. Nascitur locis calidis & frigidis Provinciæ Mechuanæ & alibi: saporis est amari, cum quadam acrimonia, temperie calida & sicca. Decoctum spissatum curat ulcera vetera, & lenit dolores capitis, si illa abluatur.

C A P. V.

Aguara ponda. Iacua acanga. Caacica. Innominatæ duæ.

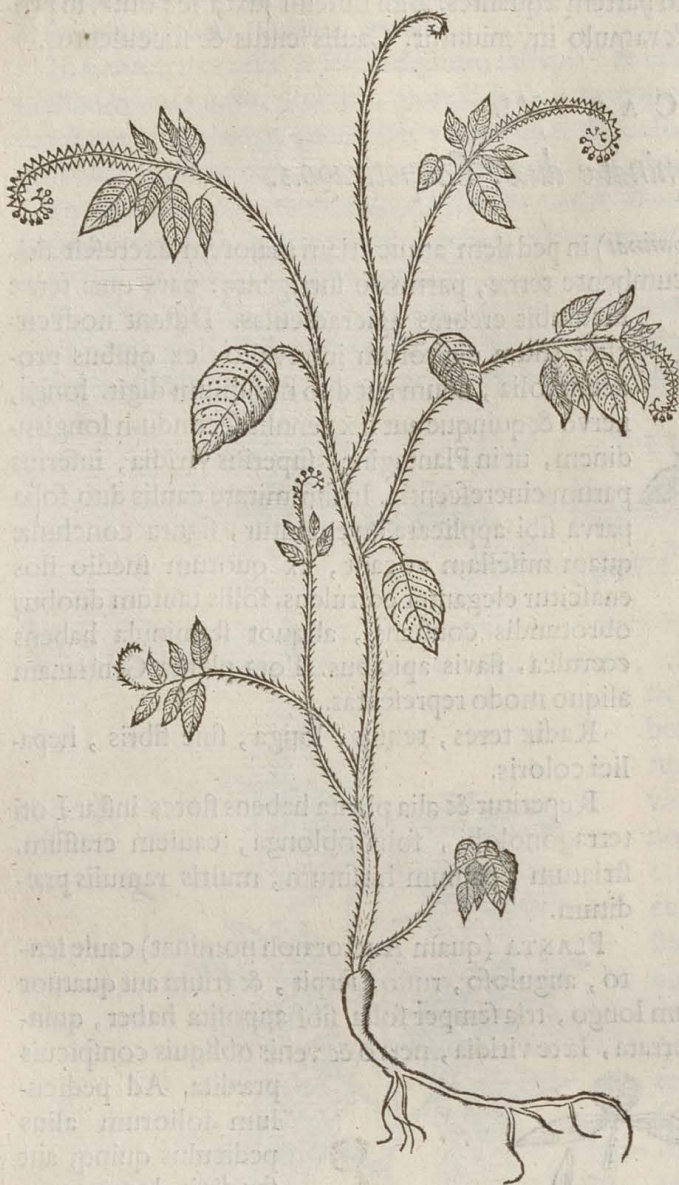
AGVARA PONDA Brasilianis, Myouros sive Myurus, Belgis Rattensteert: in sesquipedalem aut majorem quoque altitudinem assurgit, caule geniculato, tereti, viridi: ad singula autem internodia folia habet quatuor, quinque aut plura, angusta, serrata, & fastigiata, viridia, inæqualis magnitudinis. In summitate caulis spicam unum pedem longam, teretem, undique flosculis eleganter cœruleo-violaceis plenam, coloris ut violæ martiæ nostratis: quilibet flosculus constat quinque foliolis subrotundis, ac integer flosculus non male refert violam martiam, ac paululum quoque ejus odorem. Radix illius recta, mediocriter crassa, & multas parvulas radículas adjunctas habens adhæc filamentosa.

Reperitur & alia præcedenti plane similis, nisi quod spica florum lata est, cubicis foveis insignita loricam representans, viridis: ex foveis autem illis prodeunt flosculi cœrulei ut in altera specie, quam descripsimus.

IACVA ACANGA Brasilianis, *Fedagoço* Lusitanis, species est Scorpioeidis. Assurgit in duorum

duorum aut trium pedum altitudinem, caule hirsuto, piloso, multis ramis prædito: folia bina

sibi opposita cum aliis parvulis habet, vel etiam quandoque solitarie posita, suntque corrugata, similia foliis Scarleæ, raris pilis vestita, oblonga.

In extremitatibus superiorum ramorum enascitur spica decem aut duodecim digit. longa, in qua unicus ordo flosculorum, coloris è luteo & cœruleo mixti: quilibet flosculus autem figuram habet parvi calicis: extremitas spicæ curvata solet esse instar floris vulgaris Scorpioidis.

Post flores sequitur semen milii nostratis similitudine, flavum, triangulare, & circa extremitatem acuminatum, figura pene fagopyri, sed fusci coloris.

Radix pedem aut sesquipedem longa est fere recta; pauca aut nulla filamenta habens, cortice fusco, intus alba, lignosa ac lenta, sapore subdulci sed parum manifesto.

Reperitur & alia species plane priori similis, nisi quod paulo major sit quo ad caules. Radix eadem est, folia autem paulo molliora, spica quoque ut in priori incurvata, flosculi albi seu lactei, quinque foliolis constantes.

Semen denique rotundum, non triangulare ut in priori.

Annotatio; Non invenio has species Scorpioidis hæcenus à Botanicis esse descriptas.

CAACICA Brasilianis, *Erva de Cobra* Lusitanis; ex radice parvula fi-

lamentosa multi proveniunt caules juxta se, semipedem aut etiam pedem longi, ex viridi rufescentes, paululum hirsuti, & unius digiti intervallo habentes nodos; & ad singulos no-

dos duo folia subtiliter ferrata, apposita, magnitudine & figura æmula foliis Veronicæ, aliquantum hirsuta, superne viridia, inferne albicantia. Inter folia ad nodos multi prodeunt flosculi viridis coloris cum aliquantillo rubore mixti, in umbellam compositi. Tota planta fundit lacteum succum. Præsentissimum est remedium contra serpentum morsus herba hæc contusa & imposita. Valet etiam ad alia vulnera.

Planta (quam Auctor non nominat) ex radícula alba, multis filamentis prædita, protrudit unum aut duos cauliculos, teretes, virides, ramosos, hinc inde foliolis vestitos instar sinapi. In summitate cauliculi enascitur longa spica flosculorum albissimorum, tantæ magnitudinis, quantæ Acetosæ minimæ. Post flosculos sequitur semen ex fusco cinereum, rotundum, mediæ magnitudinis inter semen sinapis & papaveris, hirsutum, ad tactum ut capitellum herinacci. Tota planta septem aut octo digitorum altitudinem acquirit.

Planta (cui Auctor nomen non apposuit) ex radice brevi, multis filamentis prædita, emittit novem aut decem caules, teretes, rufos, unum vel duos pedes altos, qui folia opposita sibi habent, figura foliorum salicis. In summitate caulium & ramorum

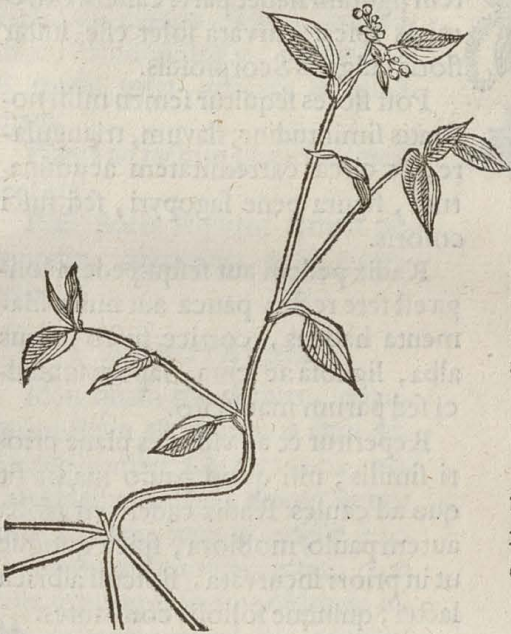

rum prodeunt flores albi, longis pediculis innitentes, quatuor circiter digit. longis, similes plane floribus Tanaceti, sed vix sextam partem æquantes. Bini flosculi juxta se positi, in proprio singuli pediculo in caule quovis & ramulo inveniuntur. Caulis lentus & succulentus.

CAP. VI.

Plantæ innominatæ duæ. Caapotiragoa.

PLANTA hæc (quam auctor non nominat) in pedalem atque etiam majorem excrefcit altitudinem, caule nodoso partim incumbente terræ, partim se surrigente: pars quæ terræ

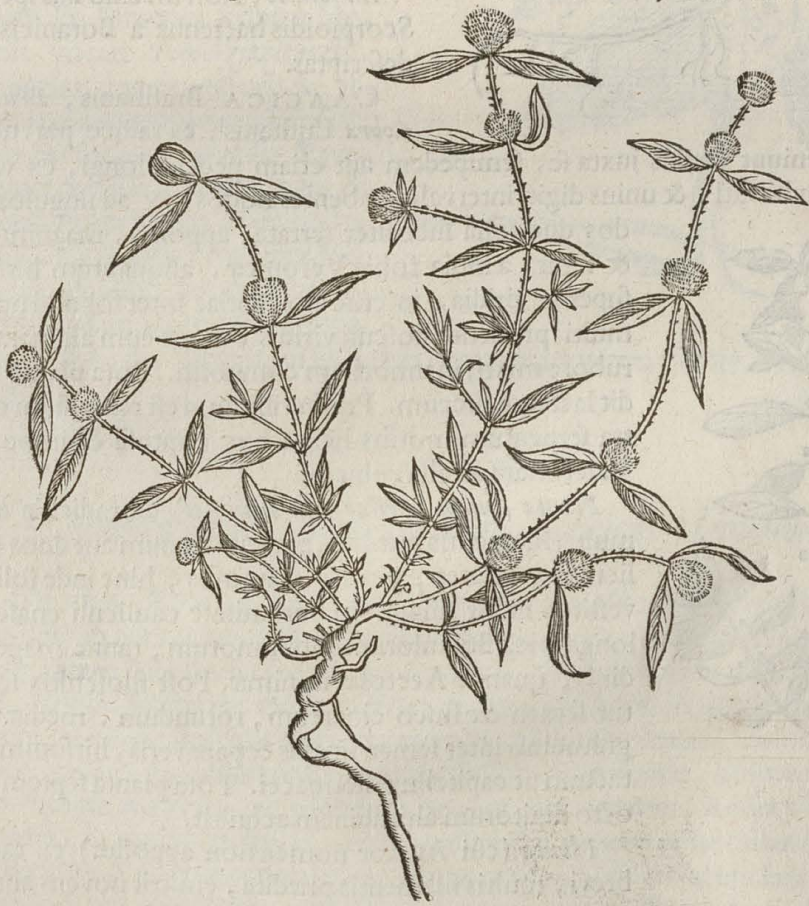

incumbit crebras agitradiculas. Distant nodi circiter trium digitorum intervallo, ex quibus prodeunt folia, unum aut duo minimum digit. longa, nervo & quinque aut sex venulis secundum longitudinem, ut in Plantagine, superius viridia, inferius parum cinerescientia. In summitate caulis duo folia parva sibi applicata inveniuntur, figura conchulæ quam misellam vocant, ex quorum medio flos enascitur eleganter cœruleus, foliis tantum duobus obrotundis constans, aliquot staminula habens cœrulea, flavis apicibus. Tota planta Gentianam aliquo modo representat.

Radix teres, tenuis, longa, sine fibris, hepatici coloris.

Reperitur & alia planta habens flores instar Loti tetragonolobi, folia oblonga, caulem crassum, striatum, paulum hirsutum, multis ramulis præditum.

PLANTA (quam Auctor non nominat) caule lento, anguloso, ruffo, serpit, & trium aut quatuor digitor. intervallo, in pediculo digitum longo, tria semper folia sibi apposita habet, quinque aut sex digitos longa, in ambitu serrata, late viridia, nervo & venis obliquis conspicuis prædita.

Ad pediculum foliorum alius pediculus quinq; aut sex digit. longus provenit ruffus, qui umbellam habet instar Sambuci, flosculis minimis, qui nullis foliis constant: in totum sanguinei elegantissimi coloris; quilibet eorum figuram habet rhopali quo leprosi mendicantes circumcursant.

CAAPOTIRAGOA Brasilianis: ex radice longa contorta, lenta, exterius fusca, intrus candida, multi enascuntur caules quadrati, duorū aut trium digitorum intervallo geniculati, octodecim, viginti, & interdum plures digit longi, qui partim terræ

incumbunt, partim se surrigunt. Ad singulos autem nodos annascuntur duo, tria vel quatuor folia,

folia, figura & magnitudine hyssopi, inæqualis tamen magnitudinis. Quidam etiam caules hinc inde ramulos protrudunt ad nodos, eodem modo foliis vestitos. Caulis autem, ramuli, & folia sunt pilosa, viridia, incana.

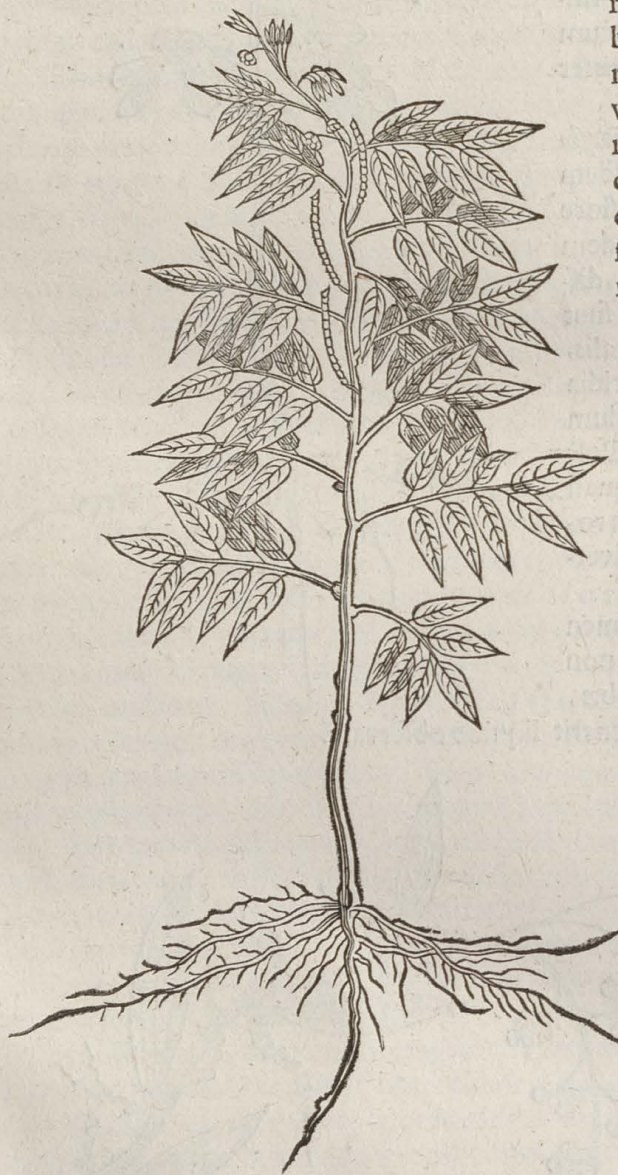
In summitate caulis & sesquidigitum sub ipsa, & tali intervallo rursus versus inferiora, verticillatim enascuntur flosculi, globuli lusorii magnitudine, plurimi, albi, quatuor foliolis constantes: & prope quemlibet verticellum flosculorum bina foliola hyssopi æmula. Post flosculos capsulæ rotundæ striatæ sequuntur, magnitudine myrtillorum, in quibus semen continetur: *cujus formam Auctor describere omisit*. Planta hæc falsi est saporis & proinde Kali geniculatum seu vitriaria potest appellari. Frequens est in locis arenosis maritimis, in mediterraneis autem nequaquam reperitur.

Reperitur & alia ejusdem species, cujus caulis lignosus, etiam partim terræ incumbens, partim surrectus. Folia autem Rosmarini æmula ad genicula caulis consistunt: atque ibidem flosculos habet multos, congestos, candidos, in capitelli figuram circa caulem.

CAP. VII.

*Paionirioba. Innominata. Micambe. Tareroqui. Ivapecanga
seu Sarcaparilla.*

PAIOMIRIOBA, orobus Brasiliensis mihi flore Loti luteo. Ex unica radice multi prodeunt caules, circiter tres pedes longi, lignosi, virides, nodosi, in multos ramos divaricati, qui è nodis prodeunt: in quolibet ramulo octo vel novem folia, nimirum quatuor vel quinque paria sibi invicem opposita, plane similia orobi pannonici Car. Clusii Rar. Histor. Lib. vi. cap. 44. in extremitate ramorum enascuntur flosculi, quinque foliolis constantes, plane similes illius orobi pannonici, sed omnino lutei.

Flores sequuntur siliquæ, quatuor, quinque, sex aut septem digitos longæ, teretes, paulum compressæ, haud crassæ, incurvatæ ut ensis polonicus: quæ per maturitatem fiunt fuscæ, & sponte rumpuntur, atque effundunt semen rotundum, latiusculum, compressum, fuscum, paulo majus lentibus. In qualibet siliqua quinquaginta & interdum paulo plura semina continentur. Toto anno floret & fert semen.

Aqua distillatur ex hac planta, quæ usurpata, comminuit & expellit calculos vesicæ.

Radix longa, recta, multa superius habens filamenta, flavi coloris.

Radix contra venena: folia contra *Bichos de Cu*: semen cum aceto contra impetiginem valet: stranguriæ quoque radix medetur.

Planta quoque contusa & calide applicata laterum doloribus auxiliatur.

ANNO TATIO. Natæ nobis aliquoties plantæ hæc è semine ex Brasilia missa, sed nunquam floruerunt.

PLANTA (cui neque nomen dat neque Iconem, ita ab ipso describitur) è radice proveniunt aliquot folia, viginti aut paulo plures digitos longa, læte viridia, splendentia, ad tactum mollia, figura foliorum majoris Lapathi, nervo crasso in medio secundum longitudinem, multangulari, venis vero transversim eminentibus. Inter hæc folia assurgit caulis teres, digiti minoris crassitie, & duarum spithamarum longitudine, in quo julus spithamam longus, coloris

loris ut julus juglandis, verum quinque aut sex digitos crassus: videturque quasi compositus ex quadratis gemmis, quarum quælibet in medio punctum habet brunnum; subsequente tempore hæ gemmæ prodeunt (etiam planta evulsa & in cubiculo appensa) & cum prodierunt ad tertiam digiti partem, sunt elegantis brunni coloris; dehinc amplius se produnt & reliqua sui parte sunt coloris eximie incarnati, cum paululo brunno superius. Fructus ita integer cum prodiit, tribus subtilissimis filis quasi pilis appendet: interius autem habet pulpam candidam & nucleum in medio.

MICAMBE Angolensibus, (*ut videtur ex Africa in Brasiliam translata*) in pedalem circiter altitudinem assurgit caule tereti, contorto, quem circumdant foliola parvula, & hinc inde ramuli circiter duos digitos longi, quorum singuli sustinent flosculos ex albo subluteos: sequuntur dein siliquæ incurvatae, obrotundæ, teneræ, in quibus multum seminis nigri, rotundi, majoris quam papaveris. usurpatur à Nigritis in cibis.

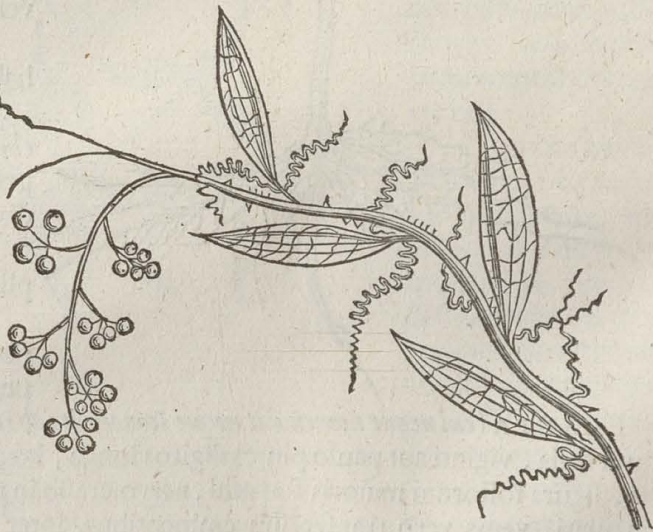
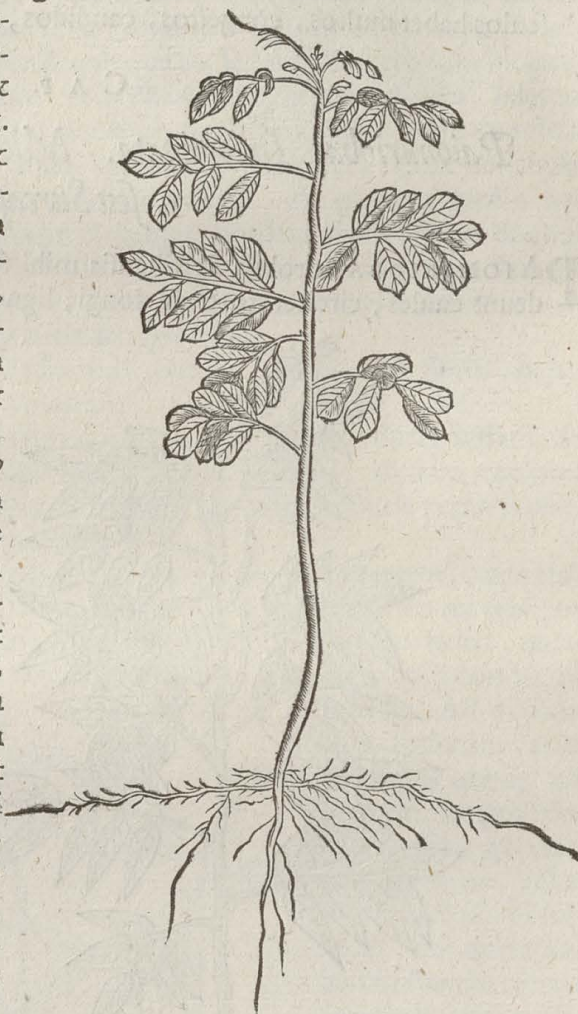
ANNOTATIO. Missum nobis hujus Plantæ semē è Brasilia aliquoties, nomine *Mosambes d'Angola*, quod & feliciter pullulavit, & præsertim æstate hujus anni cło IO C XLVI. non modo folia & caulem produxit, sed & floruit liberaliter, & semen tulit, quod tamen à levissimo frigore, initio Octobris, cum ipsa planta corruptum fuit. Est autem elegantissima planta; foliis similibus pentaphyllo, flosculis singularis conformationis, sed minutis admodum: siliquis contortis; sed cum in eo essem ut iconem fieri curarem, præter expectationem periit.

TAREROQVI Brasiliensibus, *Matapasto* Lusitanis, species est Payomiriobæ ejusdem figuræ & eadem radice, caule, ramis: flore quoque eodem sed paulum minori, eadem dispositione foliorum & ejusdem coloris. differt tamen foliorum figura: nam hujus sunt digitum aut paulo plus longa, figuræ ovalis, ad exortum suum angustiora, superius viridia inferius nonnihil incana; nervo secundum longitudinem & venis obliquis prædita. Post solis occasum folia sua componit & quasi marcescit, mane iterum explicat. Semen rotundum, nigrum, minutum & multum diversum à semine Payomiriobæ.

ANNOTATIO. Et hujus plantæ semen sæpius è Brasilia ad nos delatum, sed non tam feliciter pullulavit quam payomiriobæ, ut differentias harum plantarum non licuerit liquido observare.

IVAPECANGA Brasiliensibus, *Sarcaparilla* Hispanis. Caulis sarmentoso, lignoso, lento, viridi serpit, aculeos seu spinas hinc inde habente acutas. Folia solitaria, quinque, sex, vel etiam duodecim digitos longa, exterius acuminata, & tres, quatuor aut quinque digitos lata, ubi latissima; in quibus tres nervi insigniter conspicui secundum longitudinem tendunt, transversim autem multas minutas venulas habet vario flexu discurrentes; exterius dilute, interius virent saturate. Ad quemlibet cujuslibet folii pediculum (qui brevior) duæ claviculæ prodeunt lentæ, longæ, quibus aliis plantis se firmiter annectit,

Flo-

Flores fert racematim: sequuntur dein baccae, primo virides, mox cinnabriae, ubi autem maturuere, nigrae, rotundae, magnitudine mediocrium ceraforum: quaelibet in umbella consistit seu proprio breviori pediculo, quorum pediculorum decem aut duodecim uni longiori insident. Baccæ autem rugosæ ut cerasæ siccata. Intus continent unum aut duos lapides albo-flavos, duos, in quibus durus albicans nucleus. Datur & alia species hac validior. Vide Monard. cap. xxii.

ANNOTATIO. Fr. Ximenes. Mexicani vocant *Mecapatli* nobilissimam illam plantam quæ Hispanis dicitur *Sarcaparilla*, cujus in Nova Hispania plures reperiuntur species, quas hic ordine recensimus. Prima est quæ passim nascitur in Hispania & præcipue in agro Hispanensi, in campis & vallibus, quam quidam Botanici referunt ad *Smilacem asperam*, quæ à Dioscoride describitur: hæc reperitur haud longe à Mexico in pago S. Fidei, juxta fontem cujus aqua suavissima & saluberrima per aquæductus in civitatem deducuntur; itemque in *Tzompango* & Provincia Hondura, unde potissimum infertur Europæ; de cujus figura nihil attinet dicere, quia Dioscorides exacte illam describit, neque illius facultatibus, quas obtinet easdem cum cæteris speciebus; licet Dioscorides nihil dicat de illius temperamento, neque virtute qua provocat sudores & tollit dolores juncturarum atque aliarum partium, multasque alias sanat infirmitates graves ac pene incurabiles; sed solum explicet illius vim qua resistit venenis & inter alexipharmaca numeratur. Est itaque hæc planta species *Sarcaparillæ*; licet Hispani, qui nunquam adierunt Americam, non patiantur id sibi persuaderi, neutiquam tamen negabunt qui illam comparaverint cum cæteris speciebus novi orbis, quanquam Americana non producat semen: verum haud insolens homines fastidire nota & peregrina atque longius petita admirari & magni facere. Est frigida & sicca, licet non omnino careat partibus calidis & subtilibus, quibus movet sudores & corroborat calorem ventriculi (& licet alii hoc negent) mundat renes & ureteres: Sanat morbos chronicos. Variæ & multæ sunt opiniones de exhibendi modo, quas omnes hic referre nimis longum foret; solum monebo quomodo simplex decoctum fiat ad ordinarium potum, credo enim vix ullam domum sine illo reperiri: Sume unciam unam *Sarcaparillæ* recentissimæ, siquidem facile potest haberi, & divide illam & conscinde minute & cum quatuor azumbris (id est, octo sextariis) aquæ tantisper ebulli donec quarta pars consumatur; reliquum bibitur ordinario. De liquore, quem solent præparare non pauciores sunt opiniones, verum essem author iis qui in America *Sarcaparillam* sunt usurpaturi, ut utantur succo è recentibus radicibus expresso, (siquidem ubique sunt obvia) quatuor unciarum quantitate singulis vicibus; observavi enim mirabiles effectus, tam in lue venerea, quam in aliis morbis, & credo nullum magis salubre medicamentum posse reperiri. Ex Clus. edit. cap. xxi. Doctor Monardes in priore parte sui operis describit syrupum è *Sarcaparilla* compositum cum aliis simplicibus, quem longe utilissimum esse sæpe deprehendi, fit autem ad hunc modum: *Sarcaparillæ* uncia duæ minutim concisæ: *Guajaci* triti quatuor unc. *Zizipha* sex & triginta, pruna passa xxiv. utraque ossiculis repurgata: florum *Boraginis* semuncia, violarum tantundem: pugnus hordei mundati & fracti: in sex aquæ sextariis lento igne coquantur ad quatuor sextariorum consumptionem, exprimentur valide & colantur: & decem hujus decocti uncis, admiscetur una syrupi violati. Calidus mane & vesperi sorbendus datur, eodem servato ordine, qui solet in ejuscemodi positionibus observari, sudorem si quis subordietur detergendo. Conceditur ab initio esus pulli gallinacei exigui, & servatur idem ordo qui in usu *Guajacan*, & bibunt aquam aut decoctum simplex quod modo descripsimus. Ea ratione curatur omne genus morbi gallici, atque aliæ etiam infirmitates, quæ usu *Guajaci* aut *Chinæ* curari solent. Fit & alius syrupus, hoc modo: *Sarcaparillæ* octo uncia concisæ & contrafactæ in octo aquæ sextariis ad sex consumptionem coquantur; in binis qui supererunt sextariis, sacchari libræ iv. injiciuntur, fitque syrupus ut moris est. Hujus uncia tres mane & totidem vesperi sumuntur; prandium esto è cibis boni succi, coena sobria, potus ex aqua *Sarcaparillæ* simplici. Eo utantur donec absumentur sit, quo tempore ad sua negotia peragenda egredi non vetabitur. Curat hic syrupus plerosque è morbis supra dictis sine molestia.

Idem Ximenes; de specie *Sarcaparillæ* quam vocant *Quauhmeatl*. Incolæ *Tanguitlan* vocant hanc herbam *Cocozcapatli* sive *Cocoztic palancapatli*, Mechoacani *Tzhuatzoz* quæ est species *Sarcaparillæ* peregrina, habens radices sirculosas, è quibus saliant caules volubiles, cum horridis spinis & multis capreolis, folia ejus sunt similia ocymo acuminata & curtata cum certis lævitatibus & nervulis qui discurrunt per longitudinem; nullum fert semen; pollet eisdem facultatibus quibus cætera. Reperitur ad radices Vulcani haud longe à pago *Atlatlaluca* omnino similis planta, verum radices sunt tenues & fibræ graciles. Sunt qui omnes has plantas referendas putent ad species *Chinæ*, verum quia radices plurimum differunt, magis credendum est sui generis esse plantas, licet figura foliorum, caulium volubilitate & ca-

preolis convenient. Sunt frigida & sicca omnes, & licet non omnes adstringant, sunt tamen utiles contra dolores juncturarum & alios quosvis natos è lue venerea: & ad sudores ciendos: inveterata ulcera sananda, & morbos pertinaces & chronicos; adversus vitia quæ nervis accidunt; pluresque infirmitates, ut vulgo jam notissimum est. Idem Ximenes: Quau-timecapatli illa species, cujus radices in Hispaniam transferuntur, fert folia grandia figura cordis, caules volubiles & spinosos, radicem furculosam, fructum producit nullum: obtinet multos capreolos, qui illi ex omnibus partibus enascuntur. Nascitur in campis Totoppec & Miztitlan, verum optima creditur quæ provenit in Hondura, & potissimum infertur Europæ.

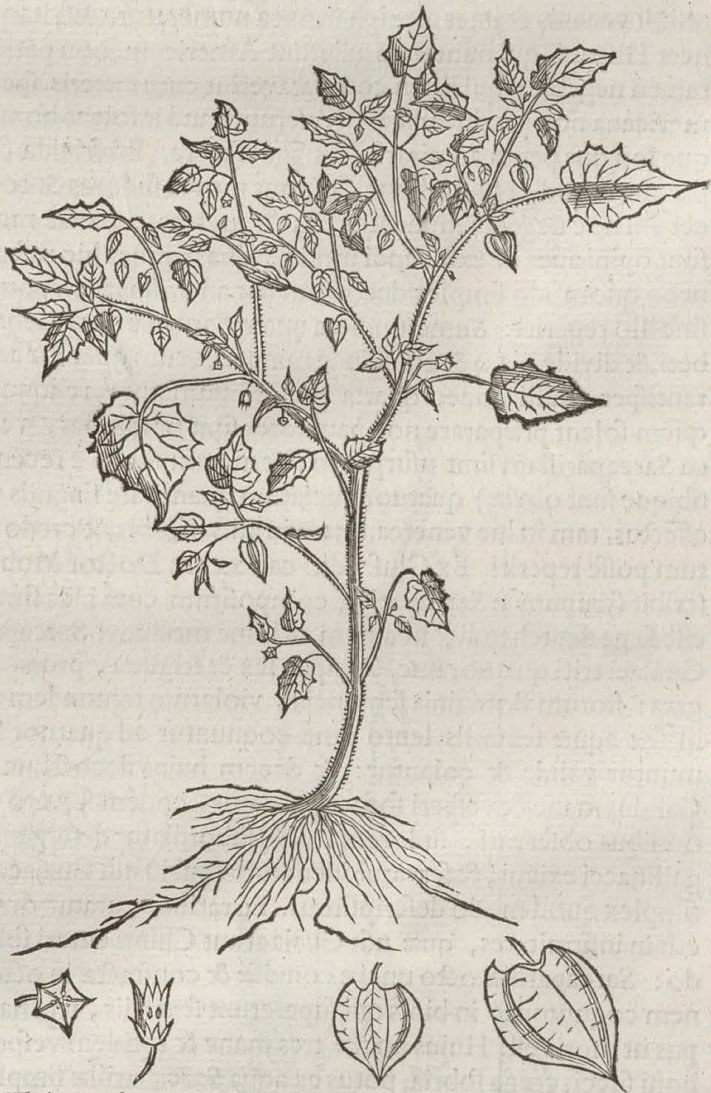
C A P. VIII.

Camaru. Inimboy. Altheæ species. Cararu. Sempervivum marinum bacciferum. Icipu. Perexxil.

CAMARV planta dicta Brasiliensibus; Solani vesicarii est species. Ex radice parva, alba, multis filamentis circumdata, enascitur caulis satis crassus, quadrangularis, nodosus, viridis, pilis albis vestitus, qui in multos se expandit ramos itidem nodosos, qui & ramulos profundunt, ut plurimum binos sibi appositos: ad nodos folia nascuntur duo vel tria, dilute viridia, ad tactum mollia, longis pediculis innitentia; figura cordis, crasso modo in ambitu dentata, similia foliis nostratis solani vesicarii. Ad exortum foliorum in proprio pediculo, ex thecula rotunda prodeunt flosculi parvi pallide flavi, unica quidem parte constantes, sed in quinque angulos expansi; intra florem sunt quinque maculae obscure purpureæ quasi ungues, & quinque staminula itidem purpurea. Quidam flores tantum quatuor angulos habent, & totidem maculas. Flosculi se claudentes stellam quadrangularem vel quinquangularem exacte referunt. Post quos sequitur fructus pallide flavescens, cerasi magnitudine, folliculo inclusus modo nostratis Halicacabi fructus; nimirum pentagono, turbinato, cujus anguli lineis purpureis intexti. Pediculus fructus haud ita longus & itidem purpureus. Fructus comeditur & est sapore fere ut nostras Halicacabus. Herba cocta servit lavandis cruribus.

INIMBOY Brasiliensibus; spina illa quæ fert lobos illos echinoides Car. Clusio memoratos: in cynosbathi magnitudinem excrescit; caudex & ramuli pleni spinulis hepatici coloris, lignum autem intus medullosum instar sambuci. Habet in quolibet ramo multos ramulos directe oppositos; in ramulis porro folia itidem opposita à quatuordecim ad viginti in uno ramulo, qui inter quodlibet par foliorum duobus munitur aculeis. Sunt autem folia late viridia, splendentia, fere cylindracea, & unum circiter digitum longa. Flores fert in spicam congestos luteolos. Hos sequuntur lobi spinosi, hirsuti, coloris, cum maturaverunt, hepatici, in quibus singulis continentur duo globuli durissimi, cinerei coloris, glabri & splendentes, qui quassato lobo strepitum edunt: nucleus interior ex albo flavus, amari saporis, instar Lupinorum. Lobus autem per maturitatem disilit & effundit globulos.

ALTHEÆ

ALTHEÆ species. Caulis rectus, teres, uno latere rufescens, ad duorum aut trium pedum assurgit altitudinem, ramis multis hinc inde explicatis; folia singulatim posita in pediculo tres aut quatuor digitos longo, in tres vel quinque lacinias secta, crasse in ambitu serrata, nervis & venis rufescentibus, superne saturate viridia, inferne incana, hirsuta & ad tactum mollia. Ad caulem prope exortum foliorum & in summitate caulis & extremitatibus ramorum provenit flos egregie incarnatus, constans quinque foliis, stamineque in medio incurvato. Florem sequitur semen, nimirum tot triangulares, hispida, adhaerentes capsulae grysei coloris, juxta se in orbem posita, quot folia flos habuit: in quibus semen triangulare, subrotundum, & figura lunæ gibbæ, coloris grysei, magnitudine farris.

CARARV Herba dicta Brasiliensibus, Lusitanis *Bredos*, est species Bliti. Ex radice alba, satis crassa, multi prodeunt caules, ab uno ad quatuor pedes alti, cum foliis similibus Blito, quæ interdum quasi farina videntur aspersa. In summitate fert flosculos, virides spicatum congestos ut in Blito. dehinc semen provenit minimum, instar seminis papaveris minoris, rotundum, paulum compressum, nigerrimum, splendentis, pelliculae gryseo fusca inclusum.

Herba oleris loco coquitur ut Beta aut Atriplex, estque boni saporis & cito mollescit cum coquitur.

Annotatio. Fr. Ximenes scribit in Nova Hispania reperiri multas species Atriplicis, tam silvestres quam hortenses, quas Mexicani generatim vocant *Hautiquilitl* & Hispani corrupto nomine Quilites; & studiose admodum colunt in suis hortis, præsertim quam vocant *Tlapalhuahquilitl*, quæ radicem habet grossam, brevem, fibrosam; caules roscos, folia oblonga & per interna serrata, ejusdem coloris, quæ cocta manducantur & sunt grati saporis, addito oleo & aceto.

An sempervivum marinum bacciferum? In sesquipedalem aut majorem altitudinem assurgunt multi caules, digitum crassi, lignosi, fragiles, teretes, foliis circumcincti, eo modo quo Brassica solet aut potius Portulaca: quæ sunt egregie viridia, crassa, succulenta, figura foliis Portulacæ similia, verum longe majora & magnam Acetosam æquantia. Inter folia in singularibus pediculis prodeunt flosculi, quinque foliis constantes, uno latere in ambitu serratis, albi coloris, figura caryophyllorum. Flores sequuntur baccæ, magnitudine olivæ, nigrae, splendentes, succulentæ, carnem habentes instar nigrorum ceraforum, multam; & nucleum in medio instar pruni, nullius apud incolas usus.

Radix longa, recta, uno latere multa filamenta coacervata habens, lignosa, albicans, sed intus subflava.

ICIPO Brasiliensibus, cujus multæ sunt species: circumvolvit se arboribus. Lignum ejus lentum, vimineum, cortice cinereo: folia dilute vi-
rentia, hinc inde in ramulis posita, cōspicuis venis trans-
versim prædita, quatuor cir-
citer digitos longa, acumi-
nata. In ramulorum extre-
mitatibus multi prodeunt
flosculi, constantes quinque
foliolis albis, deorsum in-
curvatis; in medio autem ha-
bent multa staminula colo-
ris lutei, odoris sunt suavis.
Post flores sequitur fructus,
*quem tamen ab Authore nostro
descriptum non inveni.*

Annotatio. Dubito an hæc
planta sit eadem cum *Apara-
qua* quam Fr. Ximen. ita de-
scribit. Radices agit longas
& per intervalla tuberosas;
è quibus saliant multi cau-
les, qui subeunt arbores &
eisdem se applicant: fert so-
lia instar aurantiæ mali, flo-
res albos & minutos, fru-
ctum nullum. Decoctum ra-
dicum haustum mitigat do-
lores è lue venerea natos; &
est utile contra impeditam
movendi facultatem.

PEREXXIL Lusitanis; Cri-
thmum marinum non spino-
sum posses vocare: semipe-
dales aut paulo longiores caules adipiscitur, teretes, nodosos, rufescentes, partim humo in-
cumbentes, partim nonnihil se erigentes. Ad singulos
nodos duo aut quatuor folia habet, hissopi æmula, sed
crassiora ac nonnihil carinata, opposita. Superius au-
tem capitulum oblongum sive ovale est, album ut in
Trifolio fere, pro flore, habens in se aliquot stami-
nula parvula crocei coloris.

Planta est succulenta. Folia & breves ramuli decer-
pti ac parum cōcti superfuso aceto tanquam muria,
condiri & servari possunt, & quando libet, cum carni-
bus aut piscibus edi. Bene sapiunt ac magni æstimantur à
Lusitanis: excitant enim appetitum, movent urinam
& aperiunt viscerum oppilationes.

PLANTA (cui Auctor nomen non adscripsit) trium
pedum altitudinem acquirit, multos caules ex una ra-
dice protrudens: qui crassi, intus medullofi, uno la-
tere fusci, altero Virides, alternatim proveniunt ra-
muli & folia, sex, septem & octo digitos longa, læte
viridia, acuminata, splendentia, paulum rugata, in
ambitu minimis dentibus ferrata. Flores enascuntur in
pediculis duos digitos longis, figura cornu venatoris,
plus duorum digitorum longitudine, eximii rubri co-
loris, intus cavi: ex concavitate autem prominet sta-
men ex albo incarnatum, habens apicem magnum, fuf-
cum, pilis albis. Post flores sequuntur poma rotunda,

ftriata

striata ut poma Amoris, intus distincta ut capita papaveris, semen quoque minimum & fuscum continentia.

CAP. IX.

*Ambuyaembo. Caacica seu Pheps major. Marrubrum. Innominata.
Fetica. Ipecacoantia.*

AMBUYAEMBO Brasiliensibus; Herba scandens, quæ aliis plantis & fruticibus se circumvolvitur, caule suo sarmentoso instar Clematidis. Hinc inde ad caulem enascuntur

folia unum atque alterum, in quorū medio pediculus longus continens folium folitarie positum, sunt autē folia figura cordis, lata, nervo crasso in medio & venis obliquis decorata, dilute seu fere pallide viridia (quasi paulum albedinis viriditati esset admixtum.) Hinc inde quoque fert florem egregiæ & pene mirabilis structuræ; habet enim figuram ventriculi humani, & est magnus, quippe lōgus absque processu & caule sex digitos fere. pediculus floris curvatus est, spithamā longus, viridis & striosus, repræsentans dextrum seu interius orificium ventriculi humani, pylorum dictū; ab alia extremitate processū habet quatuor digitos longum, figura colli cygni ele-

vati, sed in extremitate retrorsum inclinatum, repræsentans orificium sinistrum ventriculi seu superius cardia dictum. Secundum longitudinem autem processus ille superius apertus seu fissus est. Ventriculo huic adnectitur seu desuper incumbit tenuis membrana obrotunda, duplæ latitudinis quam Imperialis, innumeris venulis rubris varie intertexta haud male referens hepar humanum ventriculo incumbens. Totus flos coloris ex albo flavescentis, venis rubro-purpureis, maioribus secundum longitudinem, minoribus secundum latitudinem, intertextus, & inter venas quasi rubro purpureo punctulatus: nullius tamen est odoris manifesti.

CAACICA (alia tamen ab illa quam Auctor ante descripsit) Brasiliensibus, Peplis major flosculis albis. Ex radice alba, lignosa, lactescente, paulo majori semipede, multi prodeunt caules, teretes, nodosi, virides, uno latere rufescentes multis ramis donati, qui partim humi jacent, partim stant erecti: ad nodos caulium, & in ramulis bina folia opposita reperiuntur, in ambitu subtiliter serrata; ramulorum paulo minora iis quæ ad caules. In extremitate caulium & ramorum multi nascuntur flosculi subtilissimi, albi, quatuor foliolis constantes: quos excipit triangularis capsula, in qua semen (quod Auctor non describit.) Tota planta copiose lactescit, quod lac commendatur à Lusitanis ad oculorum rubedinem & dolorem auferendum. Vide Carolum Clusium Rar. Historiar. libro. VI. capite XI. & Dodon. libro XII. capite XVII.

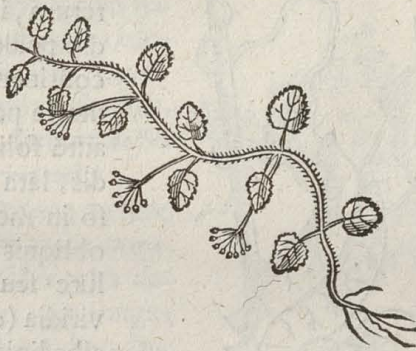
MAR-

MARRUBIUM; (quomodo hæc planta à Brasiliensibus appellatur ab Auctore notatur non inveni.) Planta hæc in duorum aut trium pedum altitudinem assurgit, caule striato, nodofo, leniter hirsuto: ad singulos nodos ramuli tres aut quatuor proveniunt; ut & folia; quorum antiquiora similia sunt Marrubii pannionici Car. Clusii foliis, in ramulis autem junioribus Marrubii vulgaris.

Fert flosculos verticillatim positos, cœruleos, tribus foliolis constantes. Quodnam semen subsequatur ab Auctore proditum non inveni. Tota planta suavissimum odorem Marrubii spirat, & ad tactum est glutinosa.

Planta hæc (cui Author nomen non adscripsit) caule quadra-

to, piloso, partim serpit, partim assurgit, bina folia sibi opposita habens, longo pediculo innitentia, urticæ æmula, dentata, sed obtusiora in extremo ambitu. Ad singula paria pediculorum foliorum, alius pediculus longus exit, capitulum habens onustum flosculis oblongis galeatis, saturate purpureo-brunnis: saturatioribus quippe violis martiis, odoris fere ut Camaratinga.

LETICA Brasiliensibus; Congensibus *Quiquoanputu*, Lusitanis *Batata*. Caule sarmentoso, lento, viridi, tenui, super terram serpit, semper nova filamenta ingerens terræ, ex

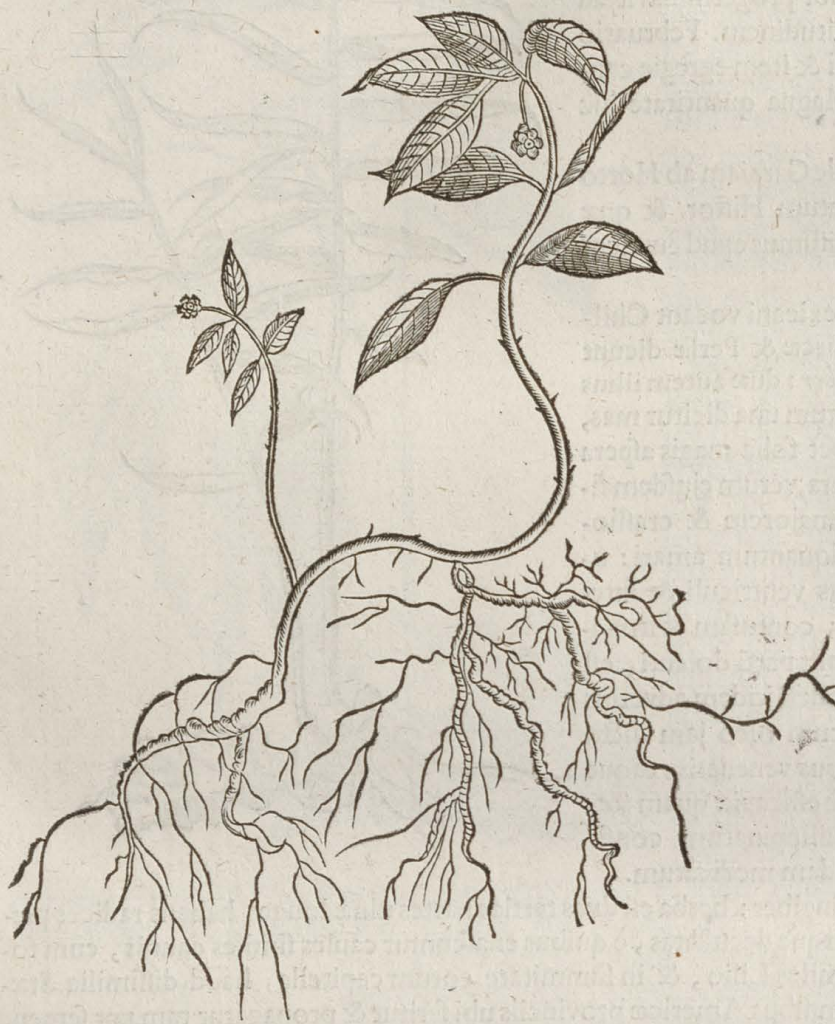

quibus novæ radices generantur. Vnius aut duorum digitorum intervallo distant pediculi in caule ab invicem, quorum quilibet duos, tres, quatuorve digitos longus, in exortu incurvatus, folium sustinens figura cordis, ut vulgo pingitur, vel etiam ad latera auriculas habens ut Iericucu. Folia sunt dilute viridia superius & inferne quasi canescentia. Nec florem fert nec fructum, sed transplantatur scindendo in taleolas radicem & imponendo terræ, ita enim copiosissime augetur. Radices multas agit unus caulis, variæ figuræ; quædam enim quatuor, quinque, sex digitos longæ, instar rapi crassæ, quædam rotundæ, aliæ alterius figuræ: colore sunt

sunt exterius albo flavescente, interius albisimo: præbent de se succum lacteum. Coquuntur aut sub cineribus assantur, suntque optimi saporis & præferendæ nostris rapis. Batata recens contusa & affusa paucula aqua atque macerata, seipsam fermentando, fit potus, quo Brasilienses utuntur. Quædam sunt rubri coloris per totam substantiam, ac coctæ tingunt manus caruleo: Cuticula est obscure rubra; cultro concisa nigrescit instar atramenti scriptorii.

IPECACOAHA Brasiliensibus, ex radice spithamæ longitudine & ampliori, flexuosa, nodosa seu geniculata, multis filamentis lateralibus prædita, quæque corticem habet sub-

ruffum instar Tormentillæ, interius autem alba est, ac in medio habens medullam, à qua reliqua substantia viridis radice detrahi potest, medullaque removeri; progeneratur unus aut alter caulis semipedalis aut paulo longior, teres, lignosus, lentus, coloris cinerescens; partim terræ incumbens, aliasque radices agens, partim surrectus. In uniuscujusque hujus summitate sex, septem aut octo, ut plurimum, folia insident, modo Herbæ Paris, superius saturate viridia, inferius dilutiora, nervo uno secundum longitudinem & multis venis transversis prædita instar foliorum Lupini, ad tactum ut folia Asari, sed molliora. E medio foliorum in proprio pe-

diculo enascuntur decem, duodecim aut quindecim flosculi in capitulum congesti, parvuli, albi, quinque foliolis constantes & totidem staminibus albis. Post flores sequuntur totidem baccæ brunneæ seu saturate laccæ coloris, magnitudine cerasi sylvestris: bacca continet intus pulpam albam, succulentam cū duobus granis seminis duris, flavescentibus, lenticularis figuræ.

Radix effossa in umbra non Sole siccare debet, recens ut & siccata superamari saporis pungit linguam sua acrimonia, proinde calidam in secundo gradu & siccam judico. Facultatem habet abstergerendi, meatus expurgandi ac infarctus exsolvendi.

Amat planta humidam sylvas & in hortos translata nullum sumet incrementum, quia amat sylvestria. Vfus radice, dragma una aut altera contunduntur, ac in poculo vini aqua mixti per noctem macerantur; mane leniter ebulliantur ac percolentur, bibit æger, per vomitum & secessum purgat, & non solum in dysenteria, sed etiam in affectibus ventriculi datur optimo successu. Quo autem recentior est radix eo fortior. In quibusdam plus superne quam inferne purgat.

CAP. X.

Zinziber. Mucuna. Innominatæ. Ibatî.

ZINZIBER (quæ planta non videtur Brasiliæ naturalis sed ex India huc traducta) caule haud crasso assurgit in pedalem aut etiam sesquipedalem altitudinem; folia habet xiphi seu gladioli, minora tamen, qualis & caulis. Radix non est similis Iridi neque crescit tali modo; sed ad quindecim, sedecim, plures paucioresve digitos continuæ crescunt, quæ deinde fra-

de fractura distinguuntur, alioquin constituentes radicem planam latam. Recens est exterius coloris instar lythargyri auri: intus vero flavescit; viridis saporis est fortioris quam siccata quæ ex India affertur, quæ ætate corrupta; nostra hæc optima est. Quando cum caule & folio transplantatur, folia decidunt & post trimestre demum spacium nova generantur; ideo sine caule sola radix plantanda, nam facile crescit. Habui interdum integram radicem parieti appensam, quæ ibi progerminavit ad duorum digitorum longitudinem. Februario & Martio terræ commisi & item egregie caulem & folia protulit. Magna quantitate hic saccharo conditur.

ANNOTATIO. Vide Garziam ab Horto lib. 1. cap. xli. Aromaticum Histor. & quæ Car. Clusius & Vir doctissimus apud eundem de hac planta annotavit.

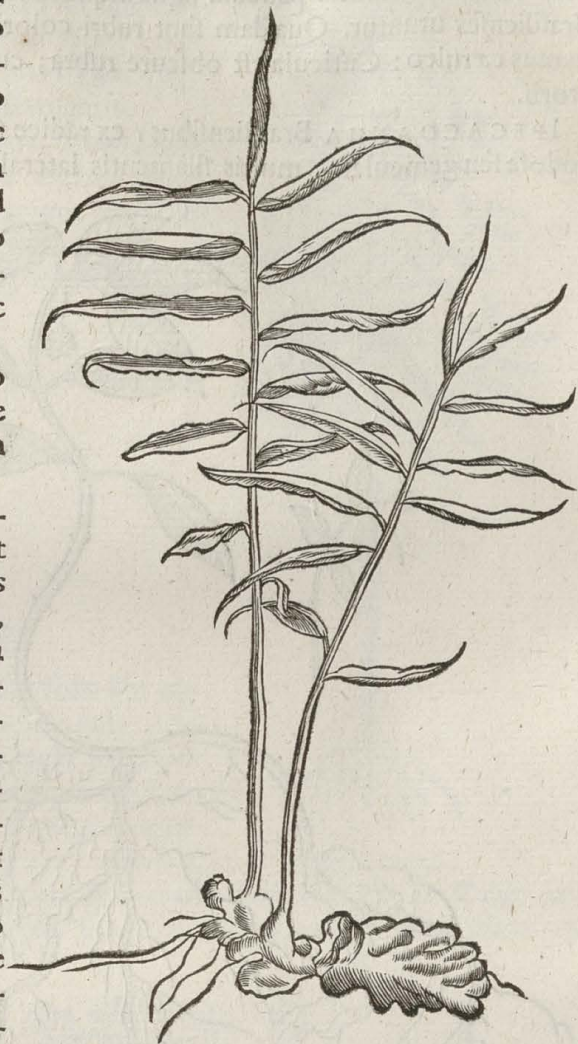
Fr. Ximenes. Quod Mexicani vocant Chiliti, Orientis Arabes, Turcæ & Persæ dicunt *Ginzibit*, officinæ *Ginziber*: duæ autem illius reperiuntur species; quarum una dicitur mas, altera foemina. Mas habet folia magis aspera quam Gingiber & crassiora, verum ejusdem figuræ: radicem quoque majorem & crassiorem, saporis acris & aliquantum amari: usurpatur adversus affectus ventriculi & intestinorum è causâ frigida; contusam & irrigatam oleo è Coco applicant parti dolenti, est singulare remedium: prodest itidem adversus potiones venenatas, & cum oleo jam dicto mixta imponitur vulneribus venenatis, eaque sanat; dicitur majoris esse efficaciam quam foemininum. Indigenæ Philippinarum faciunt ex illo vinum quoddam medicatum.

Foemina est vulgare Gingiber: herba est duas tertias partes ulnæ longa, habens radices plenas nodis & tuberibus, atque decussatas, è quibus enascuntur caules similes cannis, cum foliis longis & angustis, similes Lilio, & in summitate eorum capitella, haud dissimilia Stæchadi. Nascitur pene in omnibus Americæ provinciis ubi feritur & propagatur tam per semen, quam per vivam radicem: nam quod sponte nascitur vile est. Colitur autem in solo pingui & bene stercoreato atque culto, sub umbra arborum: in terris calidis mense Martio, dividuntur radices in partes pollicis magnitudine, quæ distantia quinque aut sex digitorum, in scrobes altas singulæ disponuntur & terra operatæ statim rigantur, & postea bis singulis septimanis; ubi autem prodierunt diligenter mundandæ sunt & solum sarriendum, ne detrimentum capiant: radices quotannis colliguntur ubi folia aruerint, quod fere fit initio Ianuarii: demitur autem exterior cortex & conjicitur in muriam, & hora aut sesquihorio maceratam exponunt Soli tantumdem temporis; tum sub tecto super stercas collocatur donec omnis humiditas fuerit consumpta, nisi forte opus fuerit iterum aut tertio exponere Soli.

HERBA (cui Auctor nullum nomen adscripsit) in duorum aut trium pedum altitudinem affurgit, caule lignoso, tereti: radice lenta, alba, filamentosa. Caulis autem in ramos se pandit, qui alternatim opposita habent folia alata, unum, duos aut paulo plus digitos longa; nimirum quælibet ala continet duodecim aut plura paria foliorum viridum, similium foliis Herbæ Vivæ. Ad quemlibet exortum alarum prodit flos brevi pediculo innixus, luteus, quinque foliis constans, quorum duo reliquis minora, sine odore. Post florem sequitur siliqua compressa, duos aut tres digitos longa, semen continens ut in Herba Viva.

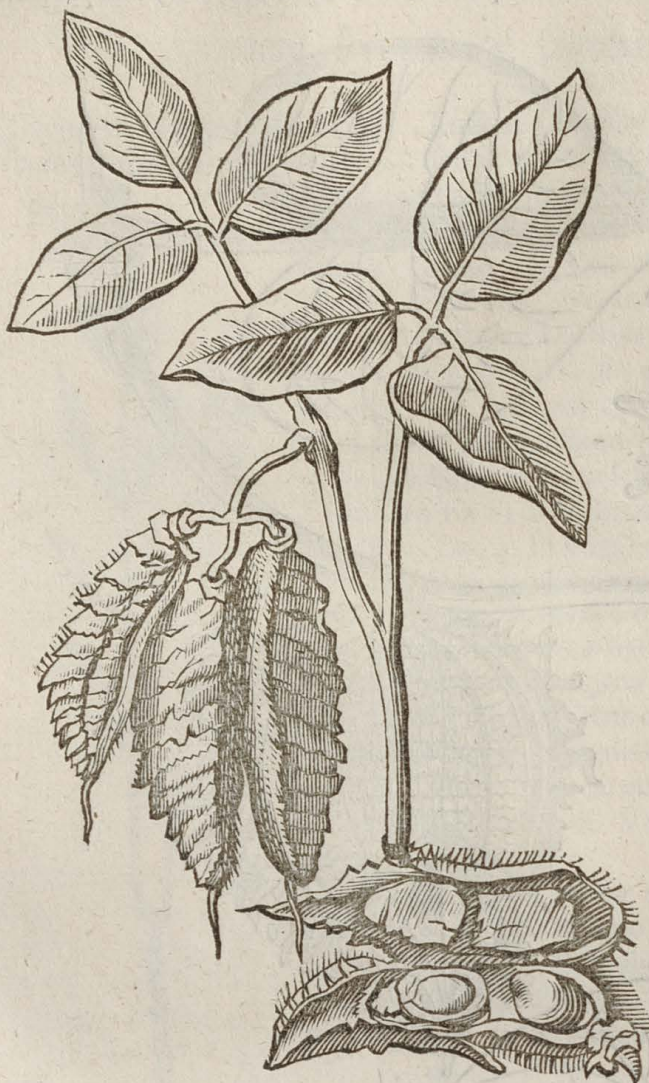
HERBA (cujus nomen Auctor noster non proxit) in novem aut decem digitorum altitudinem affurgit, instar arbusculæ in multos ramos expansa. Folia fert alternatim sibi invicem opposita & Rorismarini foliis similia, sed inodora: flosculos superius in ramulis albos, parvulos, Polygonatæ æmulus & eodem modo dispositos, radix tenuis, albicans.

MVCVNA Brasiliensibus: caule sarmentoso, satis crasso, lento, altas ascendit arbores & implicat se ramis: in quolibet pediculo duos, tres aut quatuor digitos longo, tria ubique folia

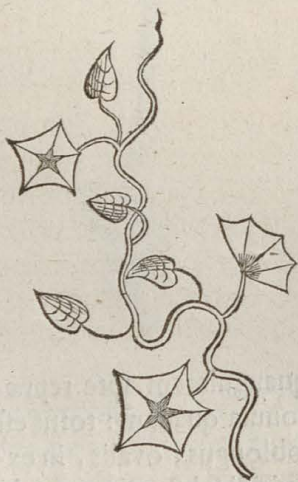
folia sibi invicem apponuntur, phaseolorum more, oblonga nimirum tres aut quatuor di-

git. nervo & venis obliquis prædita, superius saturate viridia, inferius albicantia & subtilissima lanugine ad tactum sericum æquantia. In pediculo tres quatuorve digit. longo, qui superius in plures breviores dividitur, proveniunt flores quatuordecim aut sedecim juxta se, calicibus insistentes instar siliquarum pisi: figura floris est quasi duæ siliquæ pisi apertæ, una alteri inserta essent: nam quinque foliis constat flos quilibet, quorum quatuor duos digit. singula longa, quintum unum digit. sine odore, coloris flavi; in medio stamen fistulosum pallidum, superius multipliciter divisum in fila, quorum quodlibet apicem habet fuscum.

Flores sequuntur siliquæ, spithamam longæ aut etiam longiores, tres digitos circiter latæ, exterius rugosæ, utpote setis pungentibus, ruffis, præditæ; quæ non solum adhærent & pungunt, sed etiam pustulas ardentes excitant, quæ vix octiduo sanantur & insignem excitant pruritum: siliquæ maturæ exterius nigrescunt & aperiunt se atque dissiliunt: interior earum superficies est instar matris perlarum, alba, splendida & quasi polita: in qualibet continentur ut plurimum tres phaseoli orbiculares, compressi, coloris luridi, cum semilunari macula nigra in uno latere,

maiores verticello. Floret plerumque mense Junio & Julio. Fructus cum siliquis convenit cum anagyride Car. Clusii Rar. Plantar. Histor. pag. 93.

ANNOTATIO. Fallitur Auctor quod judicet cum fructu Anagyridis convenire, ut ex comparatione liquido apparet. Meminit autem hujus fructus Clusius Lib. 11. Exoticorum cap. xi. & scribit se lobos recentes accepisse è Pernambuco Macouna appellatione insignitos; seque phaseolos terræ commisisse quorum unus tantummodo germinaverit, & in binorum cubitorum altitudinem excreverit: sed, inquit, quum serius germinasset, ad frugem pervenire non potuit & præmatura hyems corrumpit antequam ullum Floris etiam rudimentum dare posset.

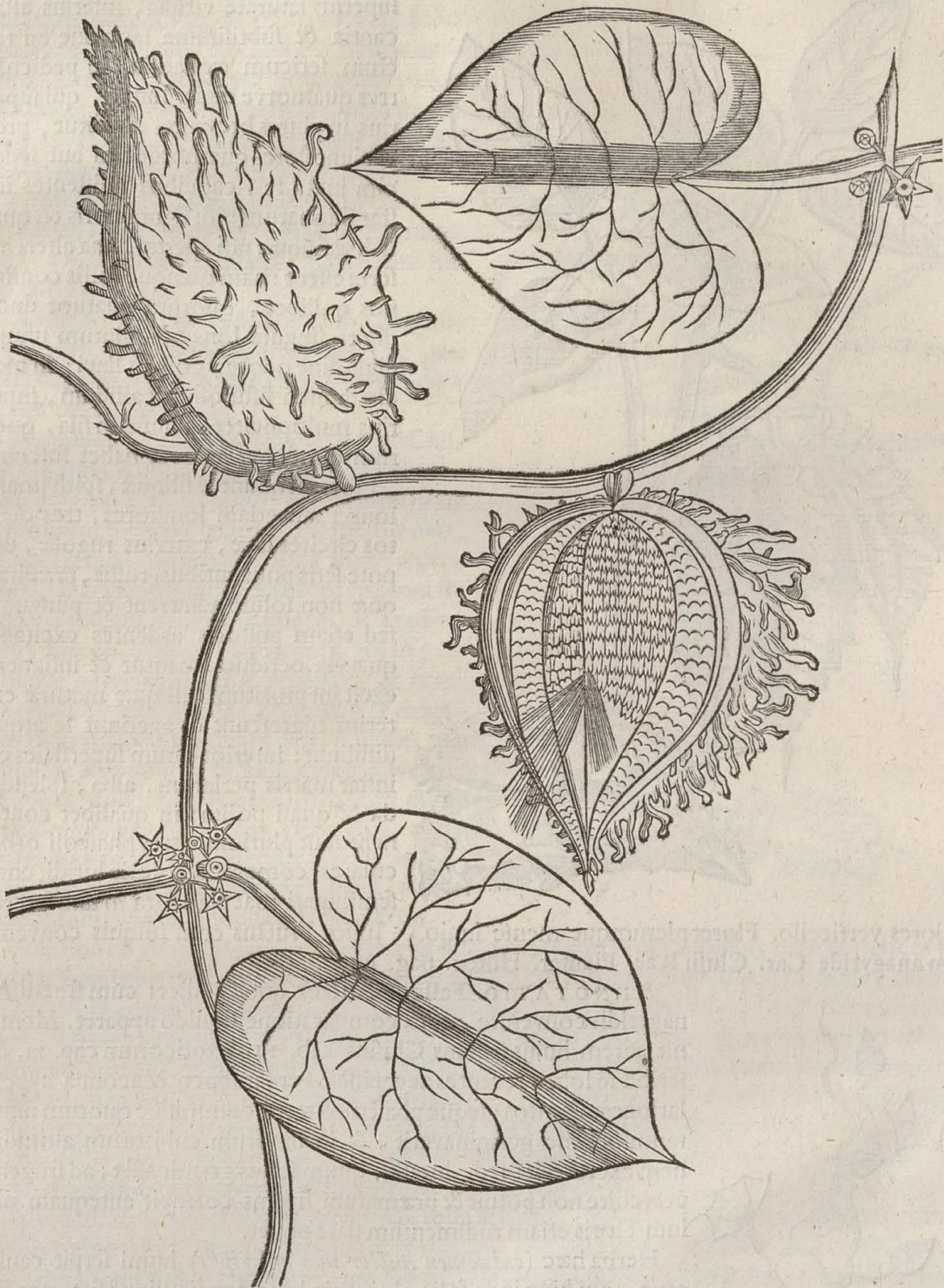
Herba hæc (cui nomen Auctor non adscripsit) humi serpit caule cavo, qui hinc inde folia obtinet in longis pediculis posita, cordis figura atque Smilacis æmula. Flos albus, magnus, instar orbis mensarii minoris, uno tenui folio constans, in quinque angulos expanso, substrata pallida stella quinquangulari. Sine odore est, nec lactescit hæc planta.

HERBA (quam Auctor non nominat) longe serpit caule suo sarmentoso, cinereo, paulum piloso; qui duorum circiter digitorum intervallo folium habet brevi pediculo insidens, quatuor plus minusve digitos longum, figuræ cylindraceæ, nervo secundum longitudinem & venis aliquot obliquis conspicuum, pallide viridis coloris. Prope quodlibet autem folium exoritur brevior pediculus, sustinens tria foliola figura cordis, quibus insidet flos campanulæ figura, albus, & in medio sex stamina alba habens, apicibus umbræ coloris. Nigræ Angolenses hic vescuntur foliis & floribus.

IBATI Brasiliensibus, planta caule sarmentoso, exterius cinereo, interius viridi, spongioso, longe humi serpit, aut aliis plantis se implicat. Folia semper fert bina in suis pediculis sibi opposita, figura cordis quando vetustiora, oblonga cum juniora, mollia subhirsuta, exterius

paulum incana. in caule quoque multos ramulos surrectos solitarios, cum similibus foliis appositis. Flosculos fert copiosos ad cujuslibet folii pediculum, vario numero, sine propriis

pediculis: quilibet autem constat quinque foliolis & stellam quinquangularem apte repræsentat: in medio habet obtusum stamen, haud elevatum, cum coronula quadam: totus est pallide luteus, interius umbratus, inodorus. Hinc provenit fructus oblongus, ovalis, in extremitate acuminatus, magnitudine ovi gallinacei aut anatini, ex viridi subflavus, quando maturus, habens corticem crassiore aurantiis, exterius multis prominentiis instar aculeorum præditum: fundit de se succum lacteum, glutinosum, ita ut glutinis loco fungi possit: maturior aperit se, ac interius semina oblonga, nigra, insigni ordine disposita habet: quodlibet autem granum seminis habet floccum quasi è pluma, coloris argentei splendidissimi. Hi flocci in extremitate fructus interius etiam junguntur, & superior pars cavitatis fructus monstrat semina, inferior floccos illos argenteos, jucundo spectaculo. Tota planta olet graviter, & copiosum lac habet albissimum.

CAP. XI.

Sesamum. Innominata. Curuba. Iace. Cururu ape.

SESAMVM, Congensibus *Gangila*, Lusitanis *Girgilim*: caret nomine apud Brasilienses, quia non est huic provinciae naturalis, sed ex Africa huc à Lusitanis translata. Ex radice tenera, recta, multis filamentis praedita, exterius ruffa, interius alba, exsurgit caulis rectus, quadratus, viridis; cum foliis oblongis, haud latis, teneris, colore atriplicis albæ, quæque quasi farina inferius sunt aspersa, atque hinc inde posita, plerumque tamen bina velut sibi opposita, vel etiam alternatim posita. Flores fert albos, cito decedentes, figura campanulæ: quos sequuntur siliquæ erecte stantes ad caulem (non in ramis) virides, quadrangulæ, continentes semen copiosum, parvum, album, figura cordis: maturæ autem fiunt fuscae, & sponte dissiliunt, ita ut semen excidat.

ANNOTATIO. Fr. Ioannes de Santos Histor. Æthiopiæ Orientalis lib. 1. cap. 4. In omnibus, inquit, his provinciis plurimum *Girgilim* reperitur, candidissimum & optimum, ex quo fit oleum, quod vulgo usurpatur & comeditur ut in Portugallia olivaceum. Contunduntur semina in vase ligheo facto ad modum mortarii, grandi. Cafres (ita vocantur Nigritæ illius tractus) vocant *Chuni*, & Portugalli *Pilaon*. Postquam bene contusum fuerit, & coactum in massam, exprimitur rite iisdem lignis quibus contusum fuit; effluitque oleum valde clarum: & amurca, quæ reliqua fit, comeditur à Nigritis, cum milio cocto loco butyri. Vide & Prosperum Alpinum de Plantis Ægypti. cap. 32.

HERBA (quam Auctor non nominat, sed cuius hanc dat iconem) caule tereti, inferius nodoso seu tuberoso, pilosoque, assurgit in pedalem altitudinem, & in aliquot se pandit ramulos: folia eius sunt alternatim posita, oblonga, & crasso modo serrata, pallide viridia & parum pilosa. In summitate caulis & extremitate ramulorum enas-

citur flos flavus, ducati amplitudine, constans quinque foliis atque in medio habens staminula lutea. Radix parvula & tota planta sine odore.

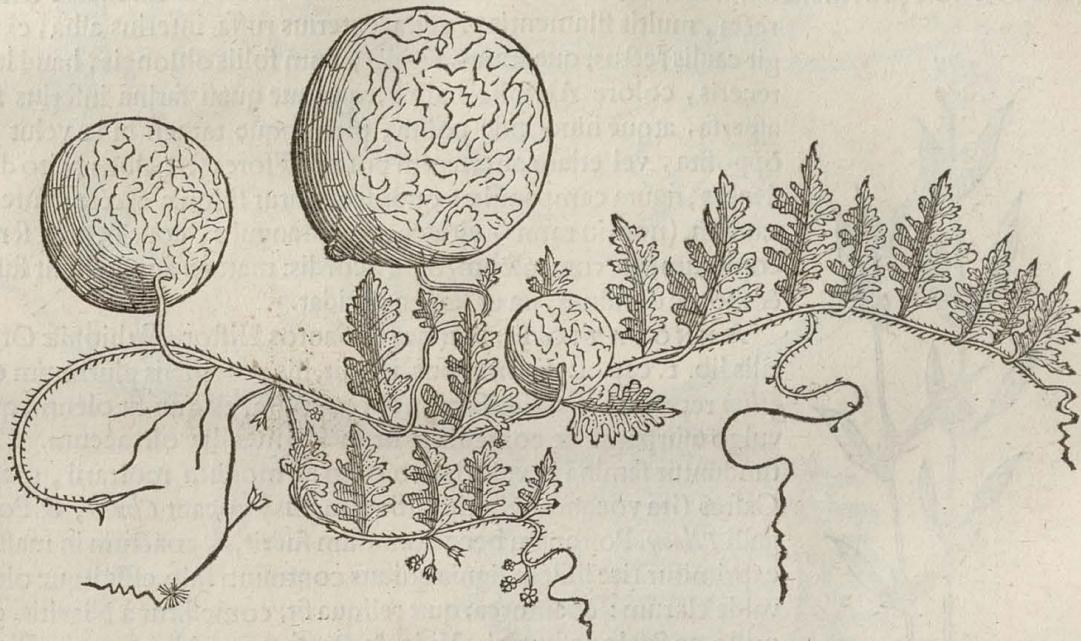
CURUBA Brasiliensibus, Cucurbitæ est species: primo protrudit duo folia cucumeris modo, sibi opposita, digitum longa, figura linguæ, è quorum medio postea prodit caulis sarmentosus, humi repens aut scandens cucurbitarum modo, ac capreolis suis

se annectens. Folia hinc inde cucumerum modo apposita habet, singula suis pediculis longis insistentia, in lacinias divisa, inferius hirsuta, uti & caulis & pediculus, albicantia, superius viridia & glabra: successu temporis caulis glaber, striatus ac viridis longissime serpit & interstitio semipedis, ubique pediculum protrudit tres aut quatuor digitos longum, paulum incurvatum, cui folium insidet ad tactum glabrum, viride, splendens, circinatum, septem aut octangulum exterius, sex aut septem digitos longum & totidem latum aut paulo latius. Prope pediculum cujuslibet folii clavicula prodit longa, contorta, arcte se implicans vicinis arboribus aut pedamentis appositis. Inter folia hinc inde in propriis pediculis nascuntur flores: rudimentum autem floris est corpusculum conicum ex viridi subflavum, in quinque foliola ex viridi flavescencia deorsumque incurvata definens; ex hoc corpusculo prodit flos magnus, crassis foliis, exterius glabris, interius hirsutis, dilute flavus & exterius lincis seu striis virescentibus secundum longitudinem distinctus; plusquam sesquidigitum altus, unico folio constans, verum ultra medietatem in quinque lacinias secto, ellipticæ superius figuræ, in medio corpus

rotundum flavi coloris, magnitudine avellanæ, quod speciem præbet intestinorum vituli, constatque tribus partibus separabilibus. Fructus longus est circiter quindecim digitos, undecim crassus, cortice glabro ut Pepo ex rubro purpureus. Caro seu pulpa ad flavedinem accedit, odoris dulci-acidi, instar pyrorum agrestium, saporis ingrati, ideo non comeditur, semen continet copiosum, figura & magnitudine cucurbitæ seminis, sed quod exterius in superficie sua fusco est punctulatum in obscure-flavo.

IAEE Brasiliensibus, Lusitanis *Balancia*, Belgis VVatermeloen, Melo aquaticus: caulem habet sarmentosum, hirsutum, humi serpentem, & multis capreolis se affigentem; folia profunde laciniata & incisa, longa, friata; Anguriæ Matthioli fere similia; quodlibet insidet pediculo sesquidigitum fere longo & caule humo affixa erecta stant folia. Flos parvus, flavus, quinque foliis constans, umbelico flavo: fructus rotundus seu globosus vel etiam ellypticus cortice viridi, magnitudine capitis humani, aut paulo major vel minor; carnem habet albam & in medio rubram (nimirum ubi semina jacent) seu sanguineam succulentissimam, boni saporis: tantam autem copiam aquæ dulcis, frigida, ut inter edendum tanquam è poculo hauriri possit. Semina continet multa cucurbitarum magnitudine & figura, in quibusdam coracini, in aliis rufi coloris, quæ inter frigida majora usurpantur. Mensibus Decembri & Januario maxima habentur copia, quamvis toto anno reperiantur. Amat etiam sterile & arenosum solum, sed si arena fimo mixto teratur, felicissime provenit & fructus fert ingentis molis.

Reperitur & hic Melo nostratibus similis, sed plerumque major: carne viridi, semine albo; salubriores hi existimantur quam apud nos, & plerumque à Lusitanis, initio prandii vel cænæ comeduntur. Est & alter carne viridi, priori per omnia similis, excepto quod caro plane viridis & saporis præstantioris.

CVRVRV APE Brasiliensibus. Planta caule sarmentoso ac lento, qui sese arboribus ac fruticibus implicat, habens multos ramulos & in quolibet quinque folia, bina & bina sibi opposita & quintum in extremitate: superius viride splendentia, sex incisuras habentia ut serræ majoris dentes, estque inter hæc folia ramulus, utrimque alatus, sive ambitur cordiali folio, ut in Inga arbore.

In extremitatibus ramulorum proveniunt longæ spicæ, onustæ flosculis ex albo & viridi lutescentibus; post quos sequuntur capsulæ, triangulatæ in summitate, prope exortum cylindraceæ, & ubi maturiores ovalis figuræ, exterius rubicundæ: quæ sponte in tres partes dehiscunt; cortex autem exterior rubicundus par crassitie cortici mali, interior eximie est ruber, continetque quilibet fructus duas fabas Hispanicis albis magnitudine pares, estque quælibet involuta materiæ molli, albæ, nuci consistentia simili, ad tactum frigida: ex illo albo involucro faba secundum longitudinem eminet, nigerrima macula splens, seu potius semicirculo tali secundum longitudinem notata, reliqua pars fabæ fusci coloris. Continet denique faba interius carnem fabaceam flavam. Aquis injecta necat pisces. Vide Iconem in præcedentibus apud D. Pisonem, qui & plura observavit de qualitatibus hujus plantæ.

CAP. XII.

*Avenqua. Aguape. Acetosa. Iamacaru. Iaroba. Belingela.
Camara Iapo.*

AVENQUA sive *Avenca* Lusitanis (quod nomen apud Brasilienses obtineat ab Auctore nostro non proditur) Aviantum Latinis, species est Adianthi, & quidem duplex major & minor, hic reperitur.

I. *Avenca major*, in duorum pedum altitudinem affurgit ex radice intus flava, extus nigricante, sub terra serpente & multa habente filamenta. Caulis huius tenuis, striatus, ex brunno nigricantis & splendētis coloris, & lanugine quadam hepatici coloris vestitus. Superius ramulos aliquot habet inordinate positos, qui, ut & caulis, folia habent alternatim posita, quædam tres, quædam duos, quædam unum digitum longa, dilute viridia, in ambitu dentata, atque singularis figuræ.

Nec florem fert nec semen.

II. *Avenca minor*. In eandem altitudinem affurgunt caules, ejusdem cum prioræ figuræ & coloris, sed non vestiti lanugine, verum pulvere albo veluti farina quadam aspersi. Folia alata alternatim posita habet, variæ longitudinis à semidigito scilicet ad tres digitos; in extremitate enim caulium brevissima sunt. In quolibet folio alæ hæ alternatim posita, interiores longiores, exteriores breviores, superne saturate viridis coloris, inferius farina pulvere nigerrimo mixta asperso. Inferiores cauliculi progerminantes parum convoluti, & pulvere farinaceo plane albi sunt.

Nec florem fert nec semen hæc quoque.

AGVAPE Brasiliensibus, *Goluaon* Lusitanis: Nymphaea flore albo: folia nostrati habet similia, inferius multis venis implexis prædita: florem etiam talem, sed qui constat duodecim foliis oblongis, acutis, angustis, albis, & quatuor foliis viridibus subtus, suavis odoris. Nascitur passim in paludosis fluviis.

ACETOSA Brasiliensis flore dilute purpureo. Caulis teres, viridis, succulentus: folia oblonga, lævia, solida & succulenta instar portulacæ. In summitate huius caulis emergit alius caulis triangularis spithamæ fere longitudine, in cuius extremitate, quæ ramulos triangulares habet, nascuntur multi flores dilute purpurei, quinque foliis constantes, ejusdem coloris ut succus ceraforum rubrorum. Gratam aciditatem habet, & in acetariis utiliter usurpatur.

IAMACARV Brasiliensibus, Lusitanis *Cardom*. Fruticibus aut arboribus adnascitur spinosa hæc planta tenues radices habens quibus se illis inserit. Folia ejus crassa, triangularia, vario modo sibi invicem apposita ut in Ficu Indica: quodlibet folii latus digitum est latum substantiæ solidæ instar Aloës sive Tunæ. Folia viridia, succulenta succo viscido, haud manifesto tamen sapore præter herbaceum. In extremitatibus angularibus foliorum, sesquidigiti fere intervallo, spinulæ acutæ juxta se posita sunt quatuor cineræ. Ad easdem etiam extremitates provenit fructus, cujus rudimento facto octo digitorum longitudine provenit in ejus summi-

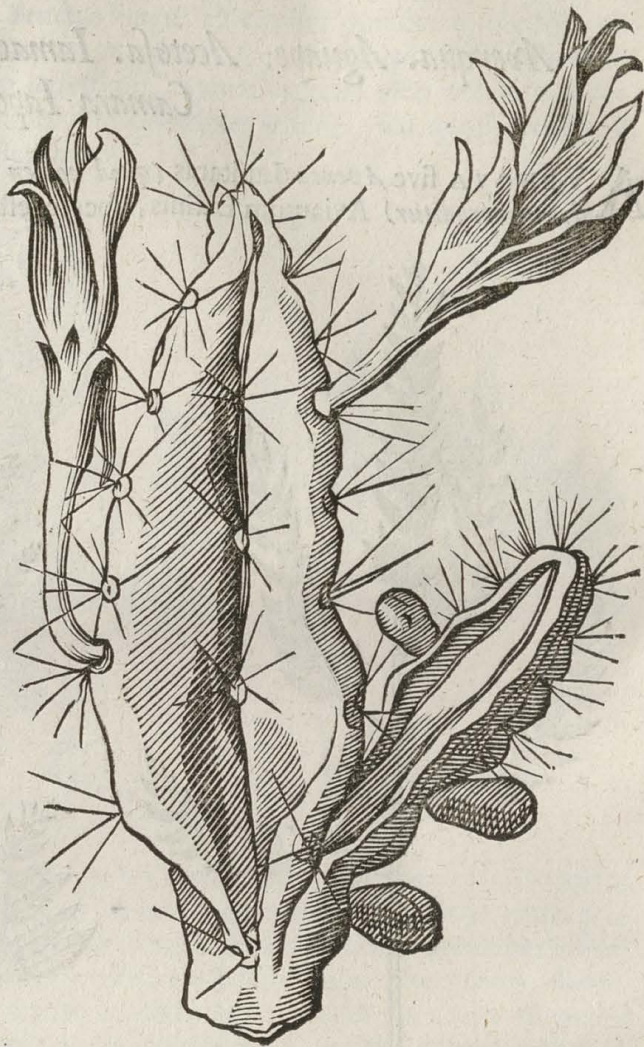
summitate flos exterius constans quadraginta circiter foliis, viridibus, angustis, tres aut quatuor digitos longis, interius autem circiter viginti albissimi, latioribus quam viridia illa, in medio copiosissima stamina flava, luteis apicibus, spongiformibus; & in medio horum columna flava rotunda, superius in multas partes scissa & diducta. Flos dulcis & nauseabundi odoris. Fert fructum ovalem magnitudine Strobili & talis figuræ, eminentiis triangularibus constantem. Totus fructus corticem obtinet cortici aurantii mali æqualem, interne & externe colore Laccæ Florentiæ humectatæ, elegantissimo (triangulatæ autem eminentiæ seu acumina sunt ex viridi flava) seu laccæ & cinnabarii mixtorum: intus continet carnem ex albo cineream, succulentam, sapidam, refertam seminibus nigris splendidissimis, magnitudine & colore seminibus Aquilegiæ similibus; quæ una cum carne comeduntur.

Vide & alias species in descriptione Arborum quibus innascuntur.

BELINGELA Lusitanis; Melongela Latinis; *Tongu* Angolenfibus; *Macumba* Congensibus. Ex radice dupla vel tripla, aliquot prodeunt caules, rotundi, varie flexi, lignosi, partim serpentes, partim erecti, minimum digitum crassi vel circiter, ex viridi hinc inde purpurascens: quibus hinc inde folia adnascuntur, pedem longa, majora aut minora, septem aut octo digit. lata, laciniata, obscure virentia, nervo & venis purpurascens, bractea nostræ æmula, cujus etiam odorem habent. Flos lacteus est dilute purpureis venis intertextus, unico folio constans, quod instar stellæ quinquangularis expanditur solidi hollandici amplitudine; in medio autem decem stamina lutea cylindracea unum album circumdant: florem sequitur fructus, uti flos inter quinque folia positus, magnitudine silvestris pomi aut etiam pomi colocintidis, vel etiam major, rotundus, lævis, splendens, exterius albicans, multis striis viridibus, vel etiam exterius viridis & purpurei partim coloris, quando maturus flavi: interius carnem habet albam, multa semina instar Sefami continentem. Nascuntur autem duo vel tres juxta se invicem, in proprio quilibet pediculo. Coctus fructus comeditur cum oleo & pipere, habetque saporem citrii.

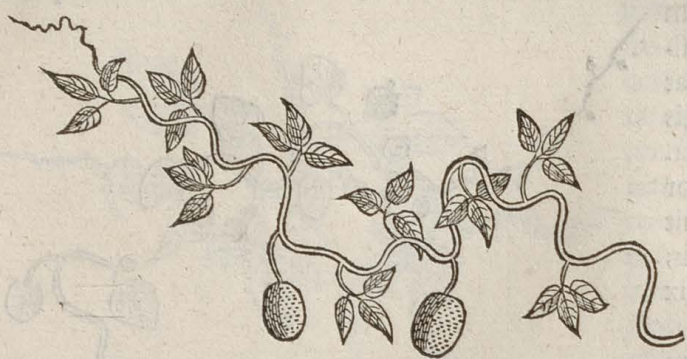
Confer cum Dodonei Melongela vel malis insanis.

ANNOTATIO. Planta hæc nequaquam convenit cum Melongela vel malis insanis Dodonei, neque foliis, neque floribus, ne quidem fructibus, ut facile animadvertet qui ipsum Dodoneum consuluerit lib. xv. cap. xxxi. ita ut Auctor noster in eo fuerit deceptus. Meminit & Melongelæ Mathiolus in Dioscorid. lib. 4. cap. 71. in quo agitur de Mandragora: & sane si bene advertas majorem cognationem habet hæc planta, si fructum spectes, cum Mandragora, quam cum malis illis insanis.

IAROA Brasiliensibus dicta *Casaca amargosa* Lusitanis. Altissimas arbores hæc planta

ascendit, caule lento, tereti, qui hinc inde in longis pediculis tria folia apposita habet Phascoli modo, sunt autem plane similia foliis Mucuna. Fructus autem similis fructui Cuete, sed ut plurimum minor, eadem pulpa, iisdem seminibus, ejusdem quoque usus.

CAMARA IAPO Brasiliensibus; Mentha corimbifera Cordi, Balsamina officinarum. Herba D. Mariæ, Mentha græca Mathioli. Lusitanis *Mentastro*. In pedalem aut bipedalem altitudinem assurgit, caule tereti rufescente, lenibus pilis hirsuto. Folia autem hirsuta, inferius quasi incana, acuminata, lata, in ambitu serrata, figura foliorum urticæ minoris. Consistunt folia ad exortus ramorum in suis pediculis bina opposita cum parvulis aliquot junctis. In extremitate autem ramulorum & præcipue in superioribus ramulis caulibus, multi prodeunt pediculi, qui umbellatim flores ferunt, Tanaceti modo, constantes multis staminulis meris, lactescentis & dilute cærulei mixti coloris. Semen profert nigrum, oblongum, exile, quod maturum pappis evolat. Floret toto anno: odor plantæ ut Menthæ sed fortior; sapor amaricans. Calida est & sicca. Radix tenella multis radiculis constans.

ANNOTATIO. Mathiolus in Dioscorid. lib. 3. cap. 35. Cæterum, inquit, est & herba passim in hortis crescens, folio Salviæ longiore, latioreque, Betonicæ æmulo, undique serrato, in viridi albicante & caulibus bicubitalibus & aliquando majoribus: in quorum cacumine flores exeunt corymtacei, colore melino, Tanaceti modo. Planta in universum amara est, subadstringens & graviter odorata. Goritiensibus hæc vulgo vocatur MENTHA græca: in Hetruria vero Salvia Romana, quod potius foliis Salviæ referat, quam Mentham, quin & herbam Divæ Mariæ nominant, &c. Porro non videtur eadem planta quam Auctor describit cum illa Mathioli, nam folia Brasiliensis sunt acuminata, cum illius sint obtusiora; congeneres tamen opinor, & ejusdem qualitatis, ususque in medicina.

CAP. XIII.

Hydropiper. Caapeba. Caaetimay. Embuayembo. Tajoja. Serpentaria major. Erva do Capitaon. Caapomonga.

HYDROPIPER Lusitanis *Erva pulgera*. Caulem habet teretem, nodosum, viridem, & ad nodos rufescentem: folia similia foliis salignis, in summitate ramulorum proveniunt spicæ florum tenues & longæ, plenæ flosculis albis. Fert semen triangulare, splendens, obscure brunnum seu fuscum, parvum. Radix est instar capillorum longorum, fuscorum, quibus sub aqua se sustentat: nam caules oblique sub aqua natantes, ad nodos copiosas habent fibras capillatas. Herba urit linguam instar piperis.

Lusitani utuntur ad purganda vulnera ulcerosa loco Caustici.

Confer Dodoneum lib. xx. cap. 32.

CAAPEBA Brasiliensibus, Lusitanis *Erva de Nossa Sennora*, aut, *Cipo de Cobras*: Scansilis planta, caulibus teneris, rotundis, viridibus, admodum lentis. Folium quodlibet scorsim positum in caule, in suo pediculo rufescenti, duos digitos longo & in exortu paululum incurvato, orbiculare vel cordis latioris, uti pingitur, figura, consistentia folio perfoliatæ simile, superius dilute virens, inferius albescens: (in quibusdam plantis folia pene omnia sunt rotunda) pediculus autem folii cujusque non inseritur in fimbriam seu extremitatem folii, sed plus dimidio digito ab ora versus medium folii, ut fit in Nasturtio Peruviano. Ad pediculos

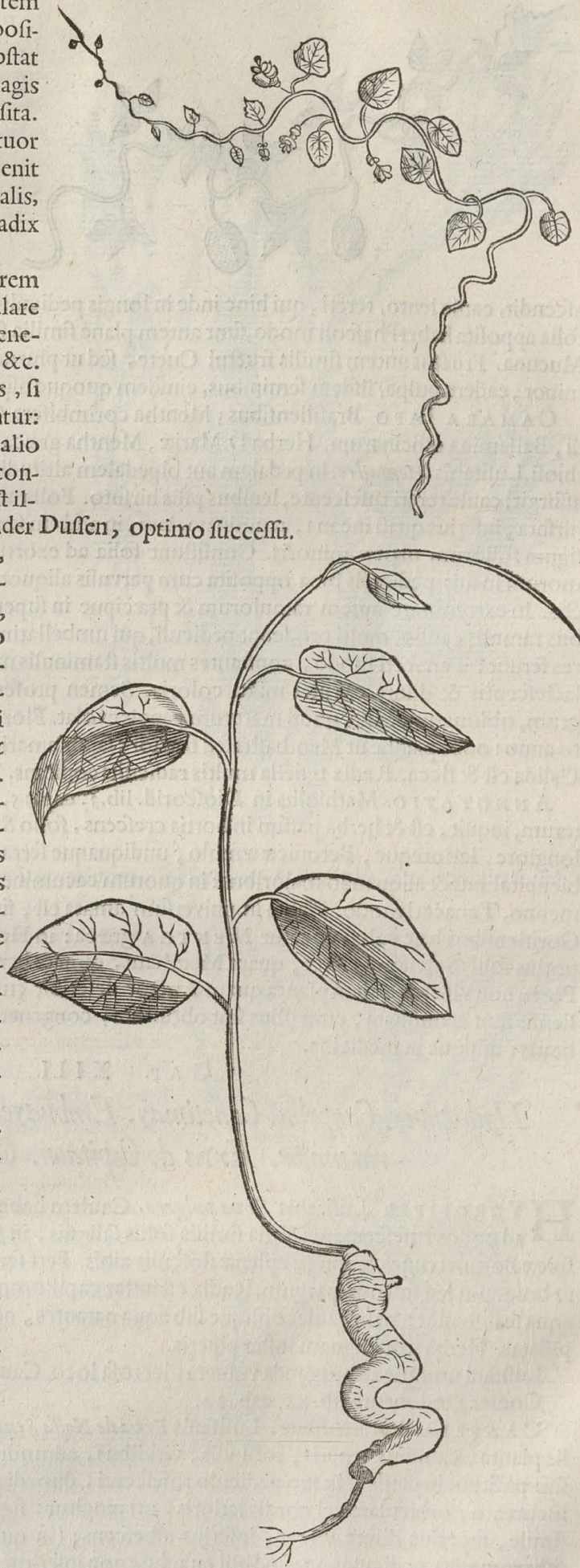

diculos foliorum etiam pediculus provenit sesquidigitum longus, flosculum sustinens pallide flavescentem, octo foliis constantem hoc modo; quatuor superius adposita sunt parva, obrotunda, his substat amplum obrotundum, adhuc magis inferius tria parva alternatim posita. In summitate pediculi inter quatuor superiora foliola, granum provenit magnitudine parvi pisi, figuræ ovalis, interius viride, hinc rubrum. Radix longa quasi contorta.

Planta hæc nullum habet odorem præter herbaceum. Folia singulare sunt remedium contra morsus venenatorum animalium, ut serpentū, &c. tam in hominibus quam in bestiis, si morfui paulum contusa imponantur: curantur enim morsus sine ullo alio imposito medicamento. Radix contra calculum excellentissima & est illa quam Lusitanus dabat D. vander Dussen, optimo successu.

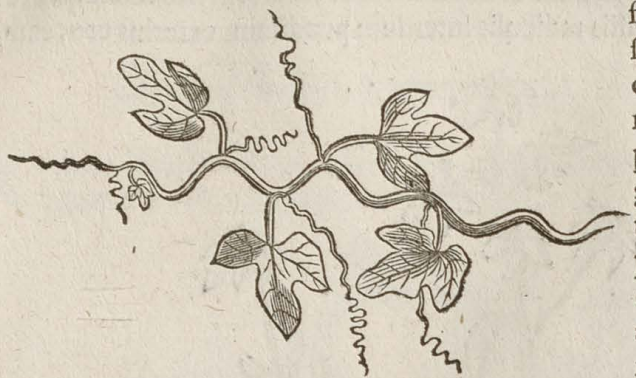
CAÆTIMAY Brasiliensibus, est Herba quæ in trium pedum altitudinem excrevit, caule viridi, intus meduloso, quem ab ipso exortu numerosa ambiunt folia, quatuor digitos longa, angusta, per ambitum incisa, lævi hirsutie prædita (ut & caulis) & molli lanugine paulum incana. Caulis superius in quatuor, quinque, sex aut septem ramos se spargit, & foliola parva obtinet, foliis hyssopi figura similia: in ramulis autem multos fert flosculos, florum Senecionis similes, pallide flavescentes, qui in pappos deficiunt, vento dissipabiles. Folia huius plantæ acrem & calidum saporem habent, ac cocta, contusa, atque illita sanant scabiem in quacunque corporis parte.

EMBAYEMBO dicta Brasiliensibus, Lusitanis corrupto nomine *Occoembo*: Herba radicem habet digitum crassam, interius medullam lentissimam continentem, varie contortam exterius fuscam, interius albicantem. E qua producit Caulem lignosum; teretem, viridem, sesqui aut etiam duos digitos longum, foliis hinc inde onustum, quæ insident pediculis digitum longis, tenuia, tenera, duos aut tres digitos longa, læta viriditate splendentia, nervo & venis prædita, quibus inferiore latere adhæret pulvis fuscus, quemadmodum in Lingua cervina. Floris aut seminis non meminit Auctor. Sapor radicis est acris.

TAIOIA Brasiliensibus dicta. Herba scandens & longissime serpens atque aliis herbis &

fruticibus se implicans. Caulem habet striatum, lentum, viridem, & ad eum certis quibusdam intervallis folia solitarie posita: quodlibet pediculo suo alato prodiens, tres, quatuor aut quinque digitos longum, in tres lacinias dissectum, tenerum, ad tactum tamen nonnihil hispidum, & viride: quælibet autem lacinia suum nervum & venam habet. In ambitu denique foliorum denticuli minimi prominent instar cuspidum acicu-

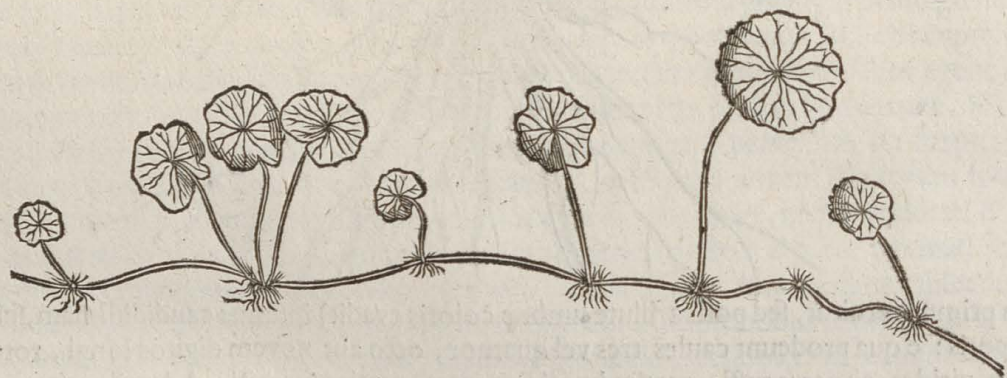
larum. Florem aut semen non descripsit Auctor.

SERPENTARIA MAIOR seu dracunculus major polyphyllus, Lusitanis *Erva de S^a Maria*. Caulibus assurgit ad duorum pedum altitudinem, rotundis, digitum crassis, ex viridi, flavo & albo variegatis instar Serpentis; quilibet folium gerit, circumferentia folii Peoniae, in quatuor aut quinque lacinias dissectum, continetque quælibet lacinia nervum crassum & varie in ambitum exsectum est, plusquam Hieracii aut Chondrillæ folia: sunt autem glabra & viridia. Inter caules foliorum etiam exsurgit caulis ut reliqui, è cuius summitate prodiit vagina, pedem aut amplius longa, plus quinque digitos crassa, in extremo acuminata, quæ se aperiens pediculum satis crassum monstrat, ad quem spica in modum, ut in milio Indico, composita sunt grana, milii magnitudine, striata, rotunda, succulenta, quinque aut sex particulis composita, primo viridia, hinc flava & punctulis rubris subtilibus variegata, ubi maturuerunt, rubra. In his granis continetur semen figuræ ovalis, nuclei interioris cerasi magnitudine.

Radix huius plantæ rotunda est, pomum majus æquans aut etiam superans, cuticula ex albo subrufescente prædita; superius ubi caules erumpunt, multa habens filamenta. Acris saporis est instar Ari.

Commisi aliquot harum radicum terræ mense Augusto anni clō Io c xxxix. & progerminarunt demum anno clō Io c xl. Februario mense. Ita hic ægre aliquid provenit plantatum seu satum mensium æstivorum initio, ob siccitatem & æstum. Addo etiam in maritimis locis ubi solum arenosum. In hortis autem mediterraneorum locorum longius à mari dissitorum, qui rigari aqua dulci possunt, circum circa ductis rivulis, uti fieri solet æque æstivis atque hybernis mensibus, sata & plantata probe sumunt incrementum.

ERVA DO CAPITAON Lusitanis: Radix recta, teres, geniculata, alba sub terra serpit, & ad genicula, unius aut duorum digitorum intervallo distantia, multa agit filamenta tenuia, &

ibidem caulem duos aut tres etiam octo aut decem digitos altum protrudit, exilem, teretem, fistulosum, ex albo purpureum inferius medio, in filum lentum habentem: quilibet autem caulis fert superius unicum folium rotundum læte viride, ut Nymphææ, sed non ita solidum, in ambitu crenatum, more folii Umbelici Veneris: caulis in centro folii aut circiter inseritur, & ex centro insertionis tenues venæ ad circumferentiam disperguntur. Radix contrita odorem & saporem habet radicis Petro Selini. Lusitani utuntur ad maculas corporis delendas, *Os Figados* vocant.

CAAPOMONGA Brasiliensibus dicta, Lusitanis *Erva do vina*. Radicem habet semipedem pene longam, lentam, tenuem, rectam, aliis radiculis interdum præditam, exterius croceam,

(cum primum eruitur, sed postea dilute umbræ coloris evadit) interius candidissimam, subdulcis saporis: è qua prodeunt caules tres vel quatuor, octo aut novem digitos longi, rotundi, nodosi, virides, ex parte ruffi; partim humi serpentes, partim surrecti. Ad nodos autem prodeunt ramuli, in quibus itidem ad genicula duo, tria vel quatuor folia sibi apponuntur, aut opponuntur, digitum longa, mollia, superius saturate viridia, inferius incana: quodlibet insidet suo pediculo semidigitum longo, nervis conspicuis præditum. In summitate caulium rami sunt continentes flosculos parvos umbellatim positos, dilute rubro purpureos. propter exilitatem eorum conformatio conspici non potest, sed adhibito Megascopio, apparet hos flosculos esse instar florum campanulæ superius dentatos, habentque in medio duo staminula rubro purpurea, figuræ ut campanula habere solet, paulum extra flosculum prominentia duobus apicibus. Erumpunt è conico cylindræo corpusculo viridi, quod antequam se aperiat hispidum est & pingue, ita ut facile adhærescat vestimentis, unde Lusitani vocant *Carapicos*. Flosculi delineati ut per Megascopium videntur.

CAP. XIV.

Cara, Inhame, Camaranbaya. Innominata. Quingombo.

CARA Brasiliensibus, *Inhame* de S. Thome, Congensibus *Quiquoaquicongo*; planta est caule quadrato, ad angulos pennato, viridi, hinc inde rufescenti, paululumque contorto; lon-

gissime serpit super terram aut etiam sepes ascendit, tamque late se propagat ut integri hortuli duodecim decempedas in unoquoque latere habentis aream unica planta facile occupet. Caulis enim & ramuli ejus hic illic terram contingentes protrudunt fibrâs atque alias agunt radices; quinimo si terram attingere non possint, nihilo minus has radices producunt, sed quæ propter defectum nutrimenti ad justam magnitudinem nequeunt pervenire, ita luxuriat natura in hujus plantæ propagatione. In caule, septem, octo, aut novem digitorum interstitio, duo pediculi enascuntur appositi, quinque aut sex digitos longi, itidem quadrati & pennati, quibus insident folia, Sagittalis nostratis aut vomericis posteriori parte circinati figura, novem aut decem digitos longa, circiter sex lata, ubi latissima: læta viriditate splendentia, satis solida, septem aut novem nervis ex pediculi infertione prodeuntibus & per longitudinem excurrentibus, inferius prominentibus, superius profunde jacentibus: in extremitate sunt acuminata, acumine molli digitum longo ut in vomere prominente. Copiosum liquorem aqueum fundit caulis incisus instar lachrymarum vitis. Radix crassa est plus uno pede, octo, novem & duodecim digitos longa & plus quoque, cuticula ex cinereo fusca vestita, sub qua flavescit, intus carnem albam, succulentam & quasi lactescentem habens.

Nata mihi radix in Horto ann. 1640. quæ magnitudinem habebat Aquariæ Allemannorum. *Bottinam* vocant Lusitani. Cocta cum butyro, vel oleo & pipere condita bene sapit; sicca tamen est & farinam refert, unde & pro pane à Guineensibus usurpatur. Habui tales radices ad parietem pendentes & progerminantes in musæo meo, quas XXI. Novembris anni 1640. terræ commisi & feliciter augmentum cœperunt. Ecce illa planta quæ progerminare è radice cepit mense Januario anni 1640. terræ à me commissa, quæque tam late se propagarat mense Junio dicti anni, in extremitate caulis senioris, multas quasi spicas producebat, in quibus multa triangulata & turbinata corpuscula adhærebant superius, rudimenta habentes parvi floris lutei; interius autem instar bursæ pastoris cava compressum semen indicabant:

sed quamvis ultra duos menses ita starent numquam tamen flos se aperuit, nec in capsulis aliud factum, sed perierunt denique omnia propter æstatis calorem.

CAMARANBAYA
Brasilienfibus. Lysimachia species fruticescens. In quatuor pedum altitudinem affurgit, & dividitur in multos ramos, rufos, pilosos. Folia solitarie posita in brevibus pediculis, oblonga, hirsuta; ad quorum quolibet flosculus provenit, calice fere duos digitos longo, cui insident quatuor foliola viridia, & cuique ex his supersidet foliolū flavum, constatque quilibet flos quatuor foliolis flavis. Ex calice floris fit siliqua, ut in Filio ante patrē Lobellii, quæ semen cōtinet minutulū, rotundum, splendens, coloris ex pallido subflavescentis. Fert florem & semen ab Aug. in Novemb.

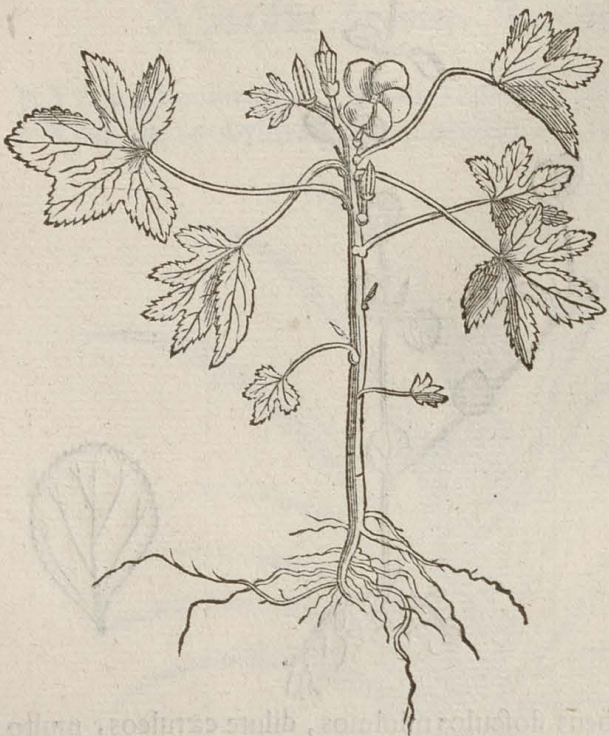
Reperitur hîc & alia ejus species priori fere similis; quæ in sesquipedem adolescit, caule anguloso, striato, nodoso, viridi: ad quem folia posita vel solitarie, vel majus cum uno aut altero minore: majora tres circiter digitos longa, angusta, salicis modo, mollia, dilute viridia: ad exortum foliorum calix est digitum longus, cui quatuor foliola viridia, quibus quatuor flava supersunt, obrotunda, facile decidua: in calice post florum casum nascitur semen.

PLANTA, (quam non nominat Auctor, sed hanc ejus dat Iconem) Caule haud lento serpit, & aliis plantis se implicat: folia fert in pediculis, duos, tres aut quatuor digitos longis, cordis, ut pingitur, figura, mollia, dilute viridia: In pediculis autem duos aut tres digitos longis, & superius in quatuor aut quinque divisis nascuntur totidem flores, Smilacis florum æmuli, albi & ad medietem extremam, diluta purpura mixti, in medio floris exstat stamen album purpurascens: in ambitu vero interiori flos egregiam stellam quinquangularem

gulem representat, quasi in illum impressa esset, albi coloris uti flos. Post flores enascitur triquetrum corpus, fuscum, subrotundum, in tres capsulas divisum, in quarum qualibet granum seminis est fuscum, magnitudine & figura medii pisi inæqualiter dissecti. Flos inodorus ut & planta, sine sapore manifesto.

QVINGOMBO Lusitanis, Congensibus & Angolensibus *Quilobo*: in duorum aut trium pedum altitudinem assurgit, caule crasso, rotundo, hinc inde nodoso & ruffo: pediculos protrudit variis locis alternatim positos, sex aut septem digitos longos, partim ruffos, partim virides; quorum quilibet sustinet folium laciniatum, in quinque lacinias sectum, ac toto ambitu ferratum, magnitudine fere simile folio ficus, superius obscure, inferius dilute virens, ac ibidem nervum ruffum & venas virides habens. In superiore caule, in pediculis brevibus, crassis, tres aut quatuor magni nascuntur flores, quinque foliis rosaceis majoribus constantes, sulfurei coloris, unguibus brunno-purpureis, qui intus & extus apparent: in medio stamen crassum sulfureum, apicibus flavis, & summitas staminis purpurea. Fructus ejus pericarpium est, tres digitos longum, pyramidale, novangulare, initio

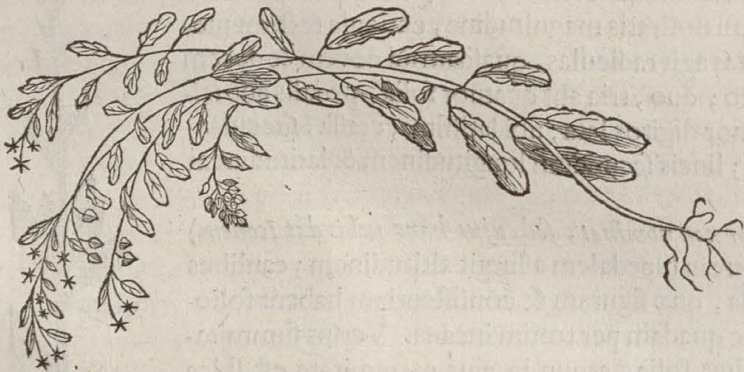
viride, per maturitatem fuscum: constans alba & parum glutinosa carne, cortice crasso instar mali aurantii; intus in octo loculamenta longa divisum; in quovis duplex ordo seminum rotundorum, magnitudine seminis cannabis continetur, & quodlibet granum suo petiolo est appensum. Pericarpium hoc viride odoris est leguminosi & saporis subdulcis: coquitur totum in aqua & coctum comeditur cum oleo, aceto & pipere: quo immatunius eo melius ad coquendum.

Radix alba est, haud magnæ molis, multas radículas & filamenta habens, lenta, & nullius manifesti saporis.

CAP. XV.

Innominata. Caa ataya. Erva Cidreira. Innominatæ duæ. Tupai. Innominata.

PLANTA (cujus Auctor quidem dat Iconem, sed non annotat quo nomine à Brasiliensibus appellatur,) in semipedalem aut pedalem altitudinem assurgit, caule tereti, ex viridi albicante,

lanuginoso, quasi ei gossypium adhæreret. Habet autem hinc inde à terra multos ramulos longos & folia solitarie posita, inæqualis magnitudinis, quædam tres, duos, etiam tantum unum digitum longa, in ambitu crispata, figura fere folii Senecionis. In extremitate caulis & ramulorum nascuntur flores spicatum congesti, parvuli,

splendentes, ex argenteo subflavi, figura pene ut flores Absinthii. Post flores stellulæ splendentes argenteæ remanent. Radix exilibus constat filamentis. Tota planta semper videtur quasi gossypio obducta. Odorem habet singularem fere ut *Dyctamnium Creticum*.

Folia recentia contusa imposita culicum & muscarum morsus seu ictus sanant.

CAA ATAYA Brasiliensibus. *Erva de purga de Iuan Paes* Lusitanis. Ex tenui radícula alba in pedalem assurgit altitudinem, caule quadrangulati, pallide viridi, geniculato, tenui, qui

qui partim terræ incumbens, ad genicula iterum radices in terram agit parvulas, partim erectus stat.

Ad quodlibet geniculum, duo foliola sibi opponuntur, nummulariæ figura & magnitudine seu rectius Veronicæ aut Chamædruos, in ambitu serrata, & pallide viridia. Ad quodlibet par foliolorum flosculus minimus provenit, quasi galeatus, albus. Post hunc nascitur siliquula grani avenæ magnitudine & figura, quæ sponte se aperiens, semen effundit minimum, rotundum, obscure flavum, minus semine papaveris minimi. Nullius odoris est planta sed saporis amari. Hæc planta contusa, cocta in aqua ac pota, purgat egregie per superiora & inferiora.

ERVA CIDREIRA Lusitanis: in quatuor aut quinque pedum altitudinem assurgit, caule striato, geniculato. Ad quolibet geniculum duo rami sibi oppositi nascuntur & itidem duo folia opposita, tam in caule quam in ramulis. Folium quodlibet duos aut tres digitos longum, acuminatum & in ambitu serratum, brevi insidens pediculo. In summitate caulis & ramorum spica provenit duos aut tres digitos longa, habens flosculos minimos, dilute cæruleos, multo albo mixtos. Tota planta maximi odoris, nec ante annum quamvis siccæ odor minuitur, gravior quam Melissæ cum cytro mixtæ.

HERBA (*quam Auctor quidem non nominat, sed hanc dat Iconem*) in duorum pedum assurgit altitudinem, ex radice tenui grysea: caulis est teres, lanuginosus, in quo ab infima parte duo semper sibi apposita habet folia, digitum longa, in ambitu dentata & in utraque superficie pilosa, nervo & venis obliquis intertexta, foliis Hederæ seu Teucris aliquantum similia. Ad bina quælibet folia aliquot parva apposita sunt foliola.

Caulis in summitate in caudam murinam longam extenditur, ac in eo alternatim (ut in Myuro) flores dupli stufæ magnitudine, circinati, in quatuor quasi folia secti, insigniter rubri figura florum Lychnidis, in medio unum staminulum albescens exstat parvum. Tota planta caret odore.

TYPA IPI Brasiliensibus, Lusitanis *Cebola albaraa*; est squilla: Bulbum habet album, rotundum, pomi nostratis magnitudine, cuticula tectum umbræ coloris, qui inferius multas agit radículas, quasdam ad novem & decem digitos longas: producit porro, duo, tria aut quatuor folia, pedalis aut sesquipedalis longitudinis, quatuor digitos lata, ubi latissima, crassa, succulenta, dilute viridia, splendentia; lineis secundum longitudinem & latitudinem viridioribus quasi texta.

HERBA hæc (*quam Auctor non nominat, sed cujus hanc nobis dat Iconem*) ex arida radice pullulascit, atque in bipedalem assurgit altitudinem; caulibus ab ipsa terra adposita sunt folia, quæ figuram & consistentiam habent foliorum Auriculæ muris, lanugine quadam per totum incana. Versus summitatem caulis rariora & minora sunt folia, atque in ejus extremitate est spica mollis sive pilosa, coloris è gryseo argentei, ferens flosculos quatuor, quinque, sex aut etiam plures, stufæ Hollandici magnitudine, constantes quinque foliis cæruleis. Quilibet autem flos intra se lacteam stellam quinquangularem repræsentat, ac in sui medio staminula aliquot habet alba.

Planta tota penitus caret odore.

ABTYLON Avicennæ, vulgo hîc Malva appellatur atque etiam illius loco usurpatur. Vide Dodonæum.

MANDATIA Brasiliensibus est Lablab Aspini; de quo vide Car. Clus. Rar. Histor. pag. CCXXVII. Planta hæc ex Africa in Brasiliam translata; Phascoli ejus cocti comeduntur.

CAP. XVI.

Nana sive Ammanas. Tareriaya. Arapabaca. Vrucatu.

NANA Brasiliensibus, *Ananas* Lusitanis, *Iajama* Oviedi Carol. Clus. Rar. Histor. lib. I, cap. IX. Strobilus aut Nux pinea Monard. cap. LXIII. Ex radice proveniunt quindecim

aut plura folia Aloë foliis æmula, duos atque etiam tres digitos longa, unum aut sesquidigit. lata, ubi latissima, versus extremitates angustiora & acuminata, crassa, saturate viridia, in ambitu denticulis prædita, instar dentium Lucii: in medio horum capitulum provenit instar Cinaræ fructus, ejusmodi foliolis acutis compositum, insignis Cinnabarii coloris, quod successu temporis augetur, figura instar Strobili, & dum augetur inter foliola ejus prodeunt flos-

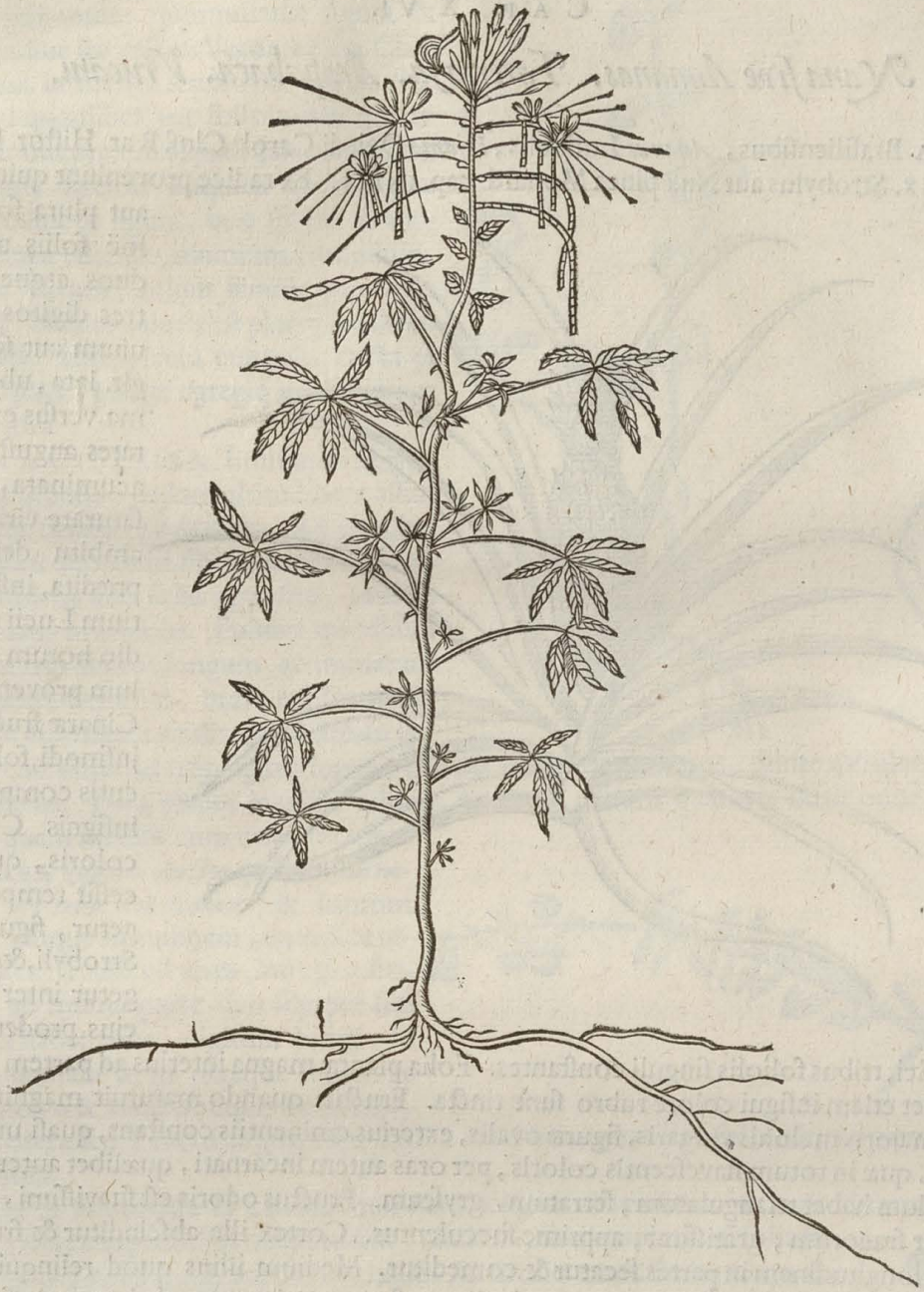
culi cærulei, tribus foliolis singuli constantes. Folia plantæ magna interius ad partem qua fructus insidet etiam insigni colore rubro sunt tincta. Fructus quando maturuit magnitudinem obtinet majoris melonis vulgaris, figuræ ovalis, exterius eminentiis constans, quasi umbelicis humanis, quæ in totum flavescentis coloris, per oras autem incarnati, quælibet autem in medio foliolum habet triangulatum, serratum, gryseum. Fructus odoris est suavissimi, saporis, fere instar fragorum, gratissimi, apprime succulentus. Cortex ille abscinditur & fructus secundum longitudinem in partes secatur & comeditur. Medium illius quod relinquitur inter fecandum instar pilæ quadratæ etiam ambeditur, & pro optima parte habetur: in sui medio habet medullam duram & lentam instar pastinacæ quæ abjicitur: Continet fructus in se granula seminis. Fructus maturus superius plantam juniorem habet, quæ decerpitur & ita sine radice (nullam enim habet) terræ imponitur, quæ sequenti anno fructum fert. Vnaquæque planta semel & unicum fructum profert annuo spacio, & fructus novam simul plantam, quæ cum plantatur, vetus gradicatur & abjicitur utpote inutilis.

Ex fructu hoc succus exprimitur & cum aqua miscetur, daturque in ægreditudinibus à Brasiliensibus prout nos hydromel damus. Condiuntur etiam saccharo & adservantur. Nana quæ vi Solis maturatur haud bona est, Brasilienses vocant *Nana cacaba*. Mense Decembri & Januario maxima habetur copia. Reperitur & *Nana brava*, id est, silvestris, cujus fructus insignis magnitudinis, ovalis citrulli magnitudine, compositus è quadrangularibus cylindris in extremitate quadrate pyramidalibus, per maturitatem flavescentibus, qui separari ab invicem possunt. Cavi hi sunt instar ossis in capite vitulorum quod Den Mitzahn vocamus: continentes granula ovalia innumera pallide flavescentia, papaveris majoris semine majora, suavia, & dulcissimo rore imbuta instar mellis. Quodlibet corpus cylindricum separatim exprimitur digitis in os, ac granula illa rore melleo imbuta absorbentur, gratissimi saporis. Fructus etiam transversim discinditur in taleas.

TARERIAYA Brasiliensibus: an Fraxinella siliquosa? an quinquefolium folio Caprifoli? Ex radice longa paucis filamentis prædita, lenta, albissima, assurgit caulis tres circiter pedes

des longus, multis ramis præditus: folia ejus in longis pediculis alternatim positis, quatuor, quinque, sex aut septem juxta se in orbem posita, oblonga, viridia, nervo & multis venulis in-

terfecta, foliis Caprifolii haud absimilia, sed ad tactum mollia & glutinosa. In summitate caulis primo parvis foliis alternatim positis ornatur, brevibus, obrotundis: dein alternatim prodeunt ad ea pediculi longi, ad quodlibet unus continens cylindraceum corpus album, quatuor foliolis viridibus, parvulis, acuminatis insidens, hoc corpus sunt quatuor foliola floris; quo se aperiente inferius, primo prodeunt filamenta septem, tres aut quatuor digitos longa; hinc quatuor foliola floris expanduntur, quæ stant erecta, figuram habentia cochlearis, filamenta autem septem barbæ felinæ modo directe ad latera vel antrorsum extenduntur, egregie purpurea: foliis albis decidentibus decidunt & sex stamina, septimum in medio manet, ac abit in siliquam teretem, semipedem longam, continentem semen vix magnitudine sinapis, rotundum quidem sed quod in uno latere incisuram videtur habere. Tota planta ad tactum glutinosa est, & ad cujuslibet rami seu pediculi foliorum acuta est spinula. Fert flores & semen toto anno. Flos inodorus, sed folia referunt odorem Majoranæ.

ARAPABACA Brasiliensibus dicta Planta; In sesquipedalem altitudinem adsurgit, caule tereti, viridi, cavo; & vix duo folia aut duos ramulos ad latera habente: In summitate ramum caulis, duo, tria, vel quatuor (fere semper) folia sunt posita, Plantaginis facie, nervosa, in orbem disposita, & crucem effigurantia videntur, atque inter hæc aliquot ramuli surrecti, duos aut tres digitos longi, cum flosculis oblongis, dilute ex albo purpurascensibus, quæ quinque foliolis constant spicatum positis. Post floris autem occasum enascuntur globuli seu

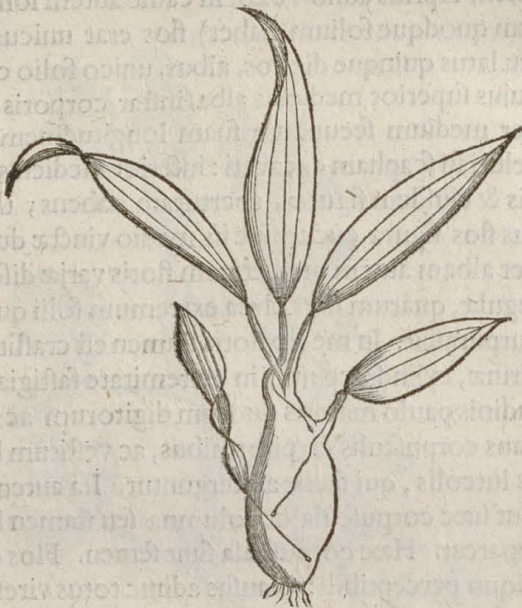
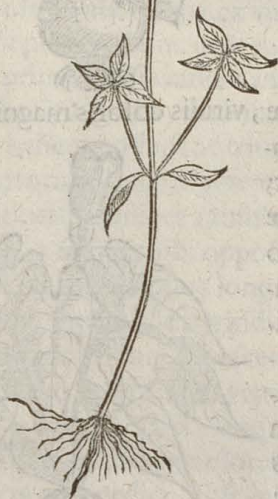
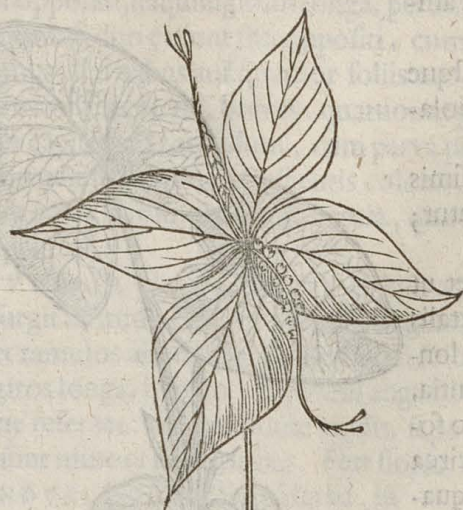
feu capsulae rotundae Coriandri seminis magnitudine, in quibus continetur semen exile, subro-

tundum, nigrum, papaveris magnitudine & figura. Radix illius est parva, alba, filamentosa, habetque odorem radices Petroselinii.

Vide Androsacem apud Mathiolum.

Annotatio. Mathiolus agit de Androsace ad lib. III. Dioscorid. cap. 133. & dat duas illius Icones, quarum tamen neutra ullo modo convenit cum hac quam Auctor delineavit; neque assequor quare hanc cum illa comparaverit, praesertim cum Dioscorides scribat Androsacen tenuia virgulta emittere sine foliis.

VRUCATV Brasiliensibus, Planta est quae super arbore *Vrucariiba* nascitur sine radice: verum quatuor aut quinque folia inferius lata bul-

bum faciunt ovalem; circiter quatuor digitos longum, qui intus continet medullam quandam unguenti facitii consistentia & aspectu, pinguem, ad tactum frigidam, ex albo virescentem, multa adhuc filamenta subtilia albida in se dispersa habentem. Supra bulbum folia à se invicem discedunt, suntque ibi angusta, sed in pedalem aut majorem altitudinem excrescentia, superius latiora, linguae figura & similia Squillae, viridia: quodlibet autem folium secundum longitudinem habet tres nervos. Nec florem fert nec fructum; inodora est planta, unguentum quoque illius inodorum. Hoc denique frigidum & ad dolores leniendos judicatur aptissimum atque efficacissimum: soporem quoque inducere experientia probatum est.

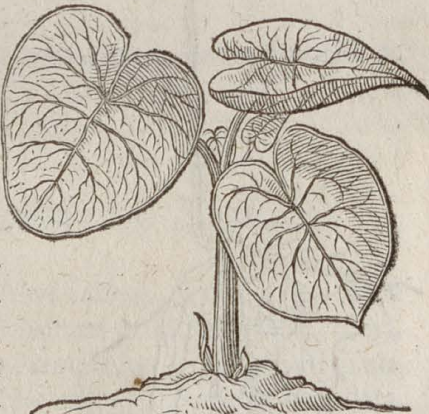
CAP. XVII.

Tajaoba, ejus radix Taja. Faborandi. Planta verbenae facie. Mundubi.

TAJA OBA Brasiliensibus cujus radix vocatur *Taja*. Tres illius species hic reperiuntur.

Prima folio lactescente, radicem habet orbicularem, non tamen bulbosam, exterius incarnati coloris, interius flavi, cepae magnitudine aut porri, multa filamenta inferius obtinentem, tres vel quatuor digitos longam: caulem autem brunnum seu fuscum, folia pene orbicularia & nervos foliorum rufescentes.

Secunda folio lactescente. Radicem habet itidem orbicularem, ut prior. Ex qua radice porro prodeunt caules quatuor, quinque, sex & interdum plures, rotundi, spongiosi, succulenti, virides, crassi, novem aut etiam duodecim digitos longi: cuilibet autem cauli insidet folium unicum sagittalis herbae figura & magnitudine, quando junior adhuc est planta, alias tri-

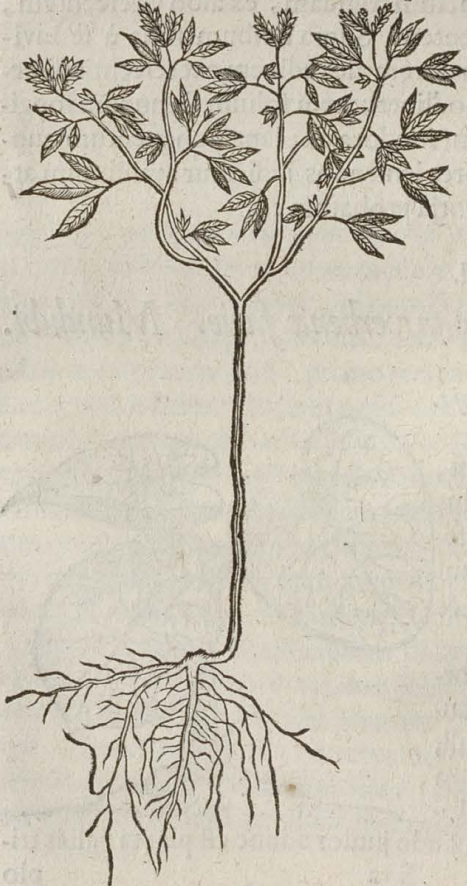
plo aut quadruplo majus; & Petasitidis herbæ foliorum magnitudine, nervos habens conspicuos, viride & ad tactum molle ut Brassica, ac in ambitu cingitur duabus venis.

Radix cocta vulgo comeditur ut Batata, estque dulcis, singularisque, quasi moschati aut floris violacei, saporis.

Vtriusque speciei folia cum caulibus crassissimis etiam inciduntur & pro olere in aqua coquantur; mollescent statim & optime sapiunt.

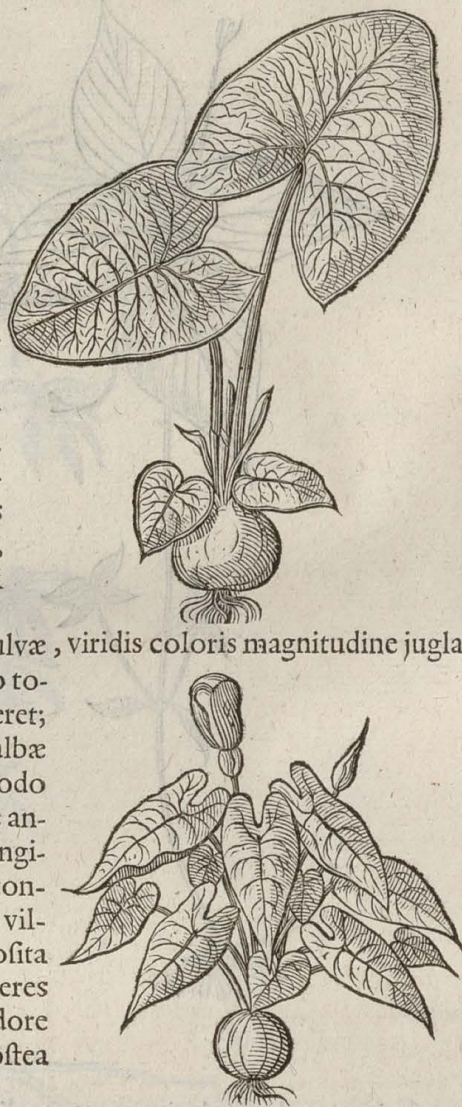
Tertia folio non lactescente: Radicem habet ut cæteræ species, caules, ut prima, fuscis, folia sagittalis figura ut secunda, sed angustiora, pedalis circiter longitudinis, superius saturate viridia, inferius albicantia, nervo & venis ex viridi flavescentibus, & in centro folii purpurascens. Hæc species mihi florebat circa finem Aprilis anno 1640. In caule autem longo (qualem quodque folium habet) flos erat unicus longus seu latus quinque digitos, albus, unico folio constans, cujus superior medietas alba, instar corporis ellyptici per medium secundum suam longitudinem secti & veluti in scapham excavati: inferior medietas instar vulvæ, viridis coloris magnitudine juglandis & ejusdem figuræ, aperturam habens; uno verbo totus flos figura cucurbitæ in medio vinctæ dum cresceret; per albam autem medietatem floris variæ discurrunt albæ regulæ, quarum pars circa extremum folii quodammodo purpurascit. In medio floris stamen est crassitie pennæ antherinæ, cylindraceum, in extremitate fastigiatum, longitudinis paulo majoris duorum digitorum ac semis, constans corpusculis clypiformibus, ac vestitum brevibus villis luteolis, qui facile abstergantur. Ita autem composita sunt hæc corpuscula ut columna seu stamen læve & teres appareat. Hæc corpuscula sunt semen. Flos caret odore aliquo perceptibili: clausus adhuc totus virefcit. Postea flores tulit eadem planta.

LABORANDI multæ dantur species. Prima (cujus hic Iconem damus) ad duorum pedum

altitudinem assurgit, caule lignoso, tereti, per certa intervalla nodoso, tortuoso & inæquali, coloris grysei, quorum unus, duo, vel etiam tres ex una radice prodeunt & in ramos se pandunt. Radix autem haud crassa est sed in multas radículas & filamenta dividitur, exterius ex albo flavescent, interius albicans, odoris acriusculi, saporis acris ut pyretrum. In singulis ramulis ab internodiis pediculus prodiens digitorum longus tria habet folia sibi crucis modo apposita, ad tactum ut Tiliæ folia, mollia, parum pilosa, nervo conspicuo & venis obliquis, ab uno ad quinque digitos longa, totidemque lata ubi latissima, inæqualis quippe magnitudinis; pallide virentia, inferne paulum candicantia. In extremitate ramulorum multa foliola parva venabuli figura sibi invicem confertim sunt apposita, in duos ramulos quasi cornua diducta, in quibus flosculi albi quatuor foliolis constantes; quos sequitur semen, duplici palea tectum ut in cannabi, fuscum, compressum, parvulum, cordis figura, cui ab uno latere pars abscissa videtur. Radix valet contra venena & ea utebatur Poius qui fungos venenosos comederat.

PLANTA Verbenæ facie; (cujus Iconem Auctor non dedit) ex radice recta, haud crassa, ad latera multis radiculis prædita, alba, gustu amaricante; adsurgit caulis angu-

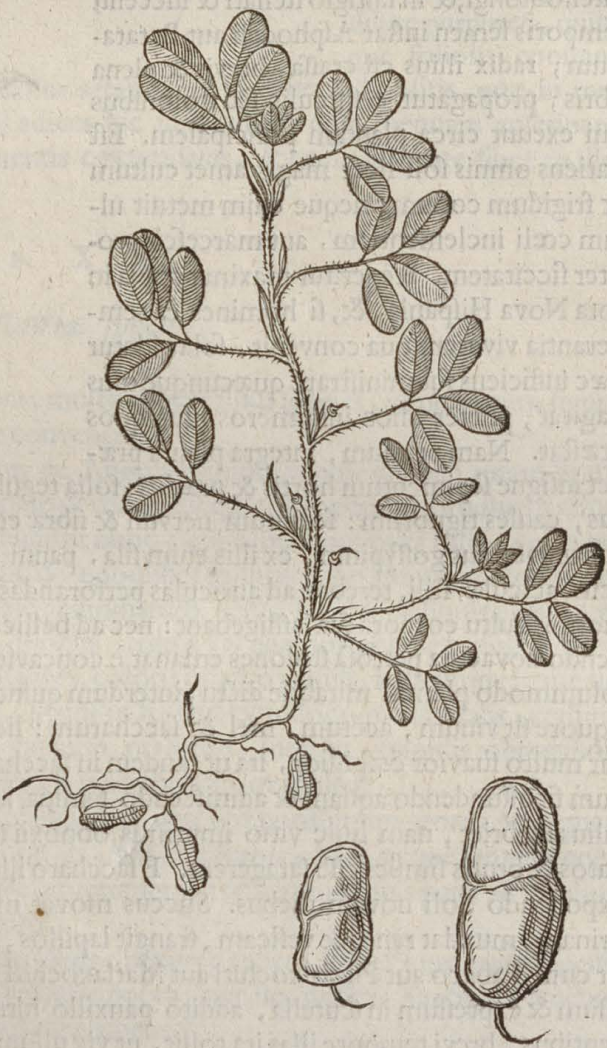

angulosus ac nodosus in sesquipedalem altitudinem: ad singulos autem nodos duo nascuntur folia sibi opposita, sesquidigitum longa, per latera in medietate exteriori serrata; & ad eisdem quoque ramuli duo exeunt sibi oppositi, cum similibus foliis ad nodos oppositis, sed non solum duobus, sed tribus aut quatuor foliis minoribus semper junctis: & in hisce ramulis ad nodos etiam multi pediculi, breves, quatuor ut plurimum ad quemlibet nodum, quorum quilibet habet capitulum rotundum, cum parva prominentia instar cuspidis aciculæ, quod se aperiens protrudit flosculum lactescentis coloris, quatuor foliolis constantem, habetque in medio multa parva staminula erecte stantia, quæ repræsentant plumam, ita ut flosculus quasi plumatus appareat.

CICVTARIA PALVSTRIS: In ipsis aquis ad ripas nascitur, & in duorum aut trium pedum assurgit altitudinem; caulis illius angulatus, striatus, nodosus, multos habens ramos & in quolibet ramulos alternatim positos, qui folia itidem alternatim posita habent, tres aut quatuor digitos longa, in octo vel novem angusta & acuminata foliola dissecta, ita ut cornua cervina pene referant: coloris dilute viridis, sapore apium referentia. Folia autem in ramulis exteriora sunt minora interioribus. Fert flores, sed illos non invenio ab Auctore descriptos.

MUNDVBI Brasiliensibus Herba, in pedalem aut bipedalem altitudinem assurgit, caule quadrato aut striato, ex viridi rufescente, & piloso. Hinc inde nascuntur ramuli primo quasi caulem amplectentes & foliolis angustis, acuminatis stipati; mox habent nodum ac trium vel quatuor digitorum longitudine extenduntur; continetque quilibet ramulus quatuor folia, duo semper sibi opposita, paulo plus quam duos digitos longa, sesquidigitum lata, superne late viridia, instar trifolii, inferne paulum canescentia, nervo conspicuo & subtilibus venuis quasi parallelis dotata, raris quoque pilis vestita. Ad exortum ramulorum qui folia gerunt prodit pediculus sesquidigitum circiter longus, tenuis, flosculum gerens flavum & per oras rubentem, duobus foliolis constantem, more viciorum aut trifolii. Radix illius haud longa, tenuis, contorta, filamentosa, cui adnascuntur folliculi ex albicante grysei, figura minimæ cucurbitæ, oblongæ, magnitudine Myrobalani, fragiles: quilibet autem continet in se duos nucleos, pellicula saturate purpurea vestitos, carne intus alba, oleaginosa, sapore pistaceorum, qui comeduntur costi & interbellaria apponuntur. Multum tamen comesti capitis dolores causare ajunt. Fructu integro quassato nuclei intus strepunt.

Confer Monard. cap. LX. *Anchic* Peruvianis, Hispanis ibi *Mani* vocatur, uti traditum lib. x. cap. 2. Descriptionis Americæ.

CAP. XVIII.

Caraguata seu Erva Babosa. Herba innominata caule Portulacæ.

CARAGVATA Brasiliensibus. *Erva Babosa* Lusitanis, Aloë Latinis. Radice cum Aloë Americana Dodonei, foliis cum vulgari convenit. Nimirum ex radice crassa, brevi, assurgunt folia viginti aut plura, crassa, succulenta, acuminata, utroque latere dentata seu spinosa, unum vel etiam duos pedes longa, pallide viridia, atque hinc inde gryseo colore maculata. Inter folia prodit caulis, tres aut quatuor pedes altus, in duos ramos divisus, quorum quilibet

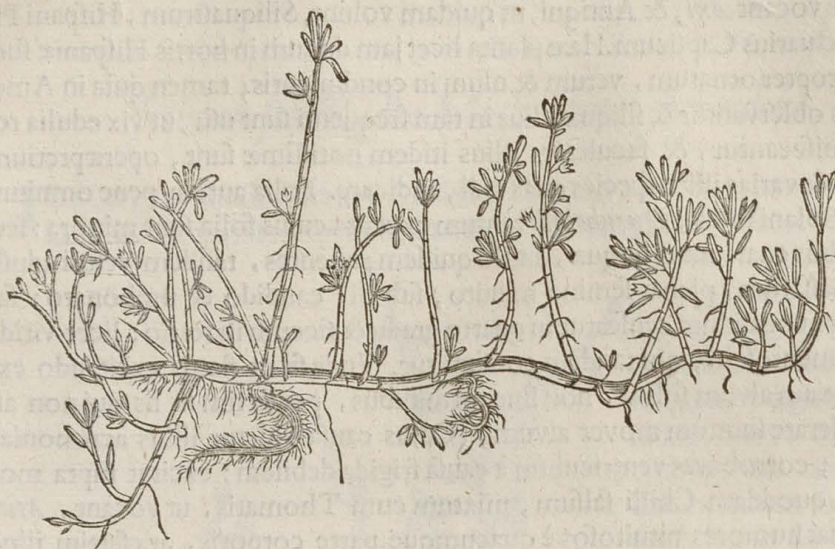
fert spicam florum flavorum: est autem quilibet flos cavus, digitum longus, ad oram sextupliciter scissus, continens toridem staminula flava apicibus flavis. Insidet quilibet flos suo petiolo brevi, & apertus propendit deorsum, adhuc autem clausus directe ad latera: est inodorus.

ANNOTATIO. Hæc planta aut eadem est aut ejusdem speciei cum Maguey seu Metl Mexicanorum; cujus plures reperiuntur in Nova Hispania species; de quibus ita Fr. Ximenes: prima species fert folia similia Aloës, verum multo majora & crassiora, utrimque spinosa & desinentia in durissimum & acutissimum mucronem; excrevit interdum caulis in proceritatem mediocris arboris, & est duplex; in cujus extremo nascuntur flores lutei, oblongi, & in fastigio stellati & successu temporis semen instar Asphodeli aut Batatarium; radix illius est crassa, brevis & plena fibris; propagatur è surculis seu stolonibus qui exeunt circa plantam principalem. Est patiens omnis soli licet magis amet cultum & frigidum cœlum: neque enim metuit ullam cœli inclementiam, aut marcescit propter siccitatem. Reperitur maxima copia in tota Nova Hispania, & si homines ea temperantia viverent qua convenit, sola videtur hæc sufficiens subministrare quæcunque usus flagitat, præter alios innumeros usus quos præstat. Nam primum, integra planta præbet insigne sepimentum hortis & prædiis: folia tegularum vice funguntur ad pluvias excludendas, caules tignorum: foliorum nervuli & fibræ eundem usum habent quem nostrum linum & cannabe aut gossypium, ex illis enim fila, panni aliæque telæ fiunt: è spinis autem clavi, acus, aciculæ, stili, terebræ ad aurículas perforandas: hisce & barbari in superstitioso Deorum suorum cultu corpora sua affligebant: nec ad bellica instrumenta inidoneæ erant. Porro radendo novacula petrosa stolones emanat è concavitate liquor quidam tanta copia, ut ex una solummodo planta, mirabile dictu, interdum quinquaginta aut plures arobæ effluant: è quo liquore fit vinum, acetum, mel & saccharum: liquor quippe per se dulcis coquendo redditur multo suavior & spissior, ita ut tandem in saccharum coagulescat. Ex eodem succo & vinum fit affundendo aquam & admiscendo semina aurantiorum & melonum, aliaque ut facilius inebriet, nam huic vitio imprimis obnoxii sunt barbari, quasi peniteret homines esse natos & brutis similes esse satagerent. E saccharo illo faciunt acetum, dissolvendo in aqua & exponendo soli novem diebus. Succus movet menses mulierum, lenit ventrem, movet urinam, mundat renes & vesicam, frangit lapillos, purgat ureteres: eundem si ebullitus fuerit cum Tabaco aut Pitzitl xochitl aut Matlaxochitl vulnera curare produnt. Folium Maguey assum & expressum in scutella, addito pauxillo nitri bene triti, si inungatur cicatricibus recentibus, brevi tempore illas ita tollit, ut vix ullum vestigium relinquat. Folia & caudex in subterraneo furno percocta, sunt edulia & sapiunt Diacitrum. Folia tosta & applicata medentur Spasmo & mitigant dolores (præsertim si succus calidus una hauriatur) licet è lue venerea oriantur, quia sensum tactus obstupefaciunt. *Hæc ille*. Porro plerique Scriptores qui de rebus Americanis commentati sunt meminerunt hujus plantæ, Gomara, Acosta, alii, qui omnes fere consentientia tradunt iis, quæ Franc. Ximenes hic tradit ex Doct. Franc. Hernandez: videndus & Carolus Clusius in Rar. Plant. Historia lib. v. Longe autem aliam plantam esse oportet quam D. Ioachimus Camerarius describit & cujus Iconem dat in Epitome de plantis, sub nomine Aloës Americanæ; quia scribit folia abundare succo amaro, & alia quæ minime conveniunt cum superiori descriptione. Credo hanc Camerarii esse veram Aloën aut saltem ejus speciem; nam & nuper accepimus à nostris in Africa & quidem Loandæ S. Pauli degentibus ibidem abundare ejusmodi plantas qualem D. Camerarius describit, è qua & succum expressum liquidum atque etiam coagulatum miserunt, Aloë veræ Indicæ æmulum, & qui haud dubio easdem purgandi facultates obtinet, quare differentia

rentia harum plantarum bene est observanda, cum alioquin foliis & quibusdam aliis notis inter se convenient.

HERBA (cujus nomen Auctor uen prodiit) caule Portulacæ tereti, geniculato, ruffo, humi serpit & quibusdam fibris se firmat in terra: ad quodlibet autem geniculum quinque aut sex folia apposita, figura foliorum Lavendulæ, veruntamen crassâ & succulenta ut Portulacæ. Inter folia in singulari pediculo fert flosculi dilute purpurei, quinque foliolis constantem

deorsum incurvatis & multis ejusdem coloris staminulis in orbem dispositis, quæ in medio adhuc stamen viride ovale continent. Radices hic inde unicas agit, pennam anserinam crassas, innumerabilibus subtilissimis filamentis circumdatas, & caule serpente fibræ ex illo variis locis prodeuntes se terræ infigunt.

CAP. XIX.

Quiya variae species.

QUIYA Brasiliensibus, Lusitanis *Pimenta*; multæ dantur illius species, ut plurimum figura fructus differentes, cum in cæteris fere convenient.

Prima vocatur *Pimenta Malaguetta* (quam de Angola primum venisse dicunt) quam Brasilienses vocant *Quiyaqui*, in arbusculæ formam & trium aut quatuor pedum altitudinem assurgit, caule lignoso, qui varie in multos expanditur ramos, qui habent opposita folia, vel in pediculo alicujus folii rursus duo opposita foliola: quodlibet folium habet suum pediculum tenue, longiusculum, estque figuræ oblongæ, acuminatum, nervo & venis obliquis præditum. Ad exortum foliorum in pediculis longis, duobus, tribus vel quatuor juxta se positis nascuntur flosculi inodori, quinque foliolis constantes, coloris ex albo pallidi, habentque in medio totidem staminula è cinereo cærulescentia. Sequitur fructus cylindrico-pyramidalis, crassitie majoris chordæ violæ, coloris coccinei, quando maturuit, interius granulis obrotundis compressis refertus, acerrimi saporis, & cæteris speciebus acrior multo.

Annotatio. Ne quis erret alia longe est planta ab ea quæ fert notissimum aroma Malaguetta, quod Belgæ nostri vocant Grayn, quod ex Africa affertur, nam neque semen neque planta ullo modo convenient, siquidem Malaguettæ semen nascitur in lobis pene ad modum Ireos, & folia dicitur habere similia Gladiolo.

Secunda species vocatur a Brasiliensibus *Quiya cumari*: eadem figura cum prima specie crescit, verum folia sunt paulo majora & solitarie posita; nec flos differt, aut figura fructus, nisi quod major sit & crassior, & magis saturate rubens.

Tertia species vocatur à Brasiliensibus *Quiya apua*, Lusitanis *pimenta rotunda*; magnitudine est fructus cerasi nostratis acidi, coloris rubri. Reperitur & alia hujus species quæ in hoc tantum differt, quod fructus vix dimidiæ sit magnitudinis, & haud major nucleo cerasino, dilutiusque rubet vel etiam flavescit.

Quarta species Brasiliensibus dicitur *Quiya uca*, Lusitanis *Pimenta grande* seu *Pimentoës* quæ folia habet angustiora & longiora quam secunda, & fructum tres digitos longum cylindraceum, acuminatum, rubrum, cum maturuit. Alia invenitur ejus species, cujus fructus se deorsum incurvare solet instar unci.

Brasilienses hæc pimenta conterunt cum sale, & mixturam illam vocant *Tuquitaya*, eamque usurpant ad cibos inter manducandum ut nos salem. Optima est ac bene sapit. Eandem quoque miscunt cum farinha & piscibus coctis, exemptis spinis, ac mixturam illam appellant *Pira-quiya*, quam usurpant iter facientes. Bene sapit & durat ad aliquot dies.

ANNOTATIO. Hujus plantæ Iconem non damus, quia apud Botanicos obvia est, & jam

jam dudum in hortis colitur. Operæ pretium tamen duximus hic addere quæ Fr. Ximenes de hac planta prodidit. Mexicani, inquit, vocant *Chilli* plantam quæ fert siliquas illas, quas Insulæ Hispaniolæ incolæ vocant *Axi*, & Antiqui, ut quidam volunt, Siliquastrum, Hispani Piper Americanum & Actuarius Capsicum. Hæc planta licet jam dudum in hortis Hispaniæ fuerit culta, non modo propter ornatum, verum & usum in condimentis; tamen quia in America plures illius species observantur & siliquæ illius in tam frequenti sunt usu, ut vix edulia reperias quibus non admisceantur, & facultates illius itidem notissimæ sunt, operæpretium puto illam describere, & varias illius species quas vidi, indicare. Folia autem pene omnium specierum sunt similia Solani foliis, *Quauhchilli* tantum excepta cujus folia sunt minora: fert flores candidos, è quibus enascuntur siliquæ, initio quidem rubentes, tandem veluti adusti coloris instar uvarum passerarum, plenæ semine minuto, subtili, candido & umbonato: sapore acri & caustico, ita ut calidum censeatur in quarto gradu & siccum in tertio: licet viride obtineat succum excrementosum, qui tandem consumitur. Vnde fit ut flatus excitando excitet venerem: atque etiam alvum solvat, non sine torminibus, præsertim in iis qui non assueverunt; alioquin moderate sumtum movet alvum, (Cujus causa videtur illius acrimonia) menstrua atque urinam; corroborat ventriculum à causa frigida debilem: excitat supra modum appetitum genus quoddam Chilli salsum, mixtum cum Thomatis, ut vocant, *Mittomatl* appellant: evacuat humores pituitosos è quacumque parte corporis, præsertim illos qui juncturas coxarum obsident, & Sciaticam solent generare. Hæctis ventrem ac lumbos claviculis aut aciculis chille imbutisungere, ut solent barbari, utilissimum putatur remedium. Veruntamen si quis crebrius & immoderate Chille utatur, inflammabit renes & hepar excitabit dolores in renibus, phrenesin & dolores hypochondriacos, abscessus internos & similia mala. A Barbaris fere pro cibo ordinario, ab Hispanis vero pro condimento usurpatur. Nascitur locis tam calidis quam frigidis, melius tamen temperatis aut aliquantum calidis.

Prima illius species appellatur à Mexicanis *Quauhchilli*, quasi dicas arboream, & in Hispaniola ubi minor est & siliqua rotundior *Axi* montense sive Caribicum: hæc species omnium minima est, forma & mole similis oleastri fructibus; & cum omnes species calidæ sint in quarto gradu, hæc omnium calidissima est & maxime caustica; quare tantum condimentis loco piperis adhibetur; producit semen toto anno.

Secunda species vocatur *Chiltecpin*, quia colore & figura valde similis est mosquitis, id est, culicibus; dicitur aliis *Totocuitlatl*, quod sonat sterces avium, ob colorem & parvitatem; audio ab incolis S. Dominici insulæ Huaratinac appellari: hæc species licet viridior videatur, tamen citius virorem deponit. Tres illius numerantur species pro diversitate locorum in quibus crescunt, & tempestatum quibus colliguntur. Prima est vulgaris: altera huic quidem similis, sed vergens ad nigrum colorem, unde *Tlilchilli* nominatur: tertia minima omnium feritur mense Septembri & maturat fructum à Decembri ad Calendas Apriles.

Tertia species appellatur *Tzanalchilli*, feritur mense Augusto, locis cultis, quando jam pluviae cessant; maturat fructum à Novembri ad Martium, qui principio quidem est viridis, sed sensim rubescit: In Hispaniola vocant *Axi* candidum.

Quarta species appellatur *Chilcoztli*, ob croceum colorem quem addit condimentis & cibis quibus miscetur, unde in Hispaniola *Acafran Axi* dicunt: siliqua sex septemve digitos transversos longa est & mediocriter tenuis colore rubro & nonnunquam adusto.

Quinta illius species dicitur à Mexicanis *Tzinquahyo*, quia silvestris est, in Hispaniola *Axi coral* ob formam & colorem: siliqua est tenuis & quinque digitos transversos longa: feritur mense Martio, & fert fructum fere omnibus anni mensibus.

Sexta species appellatur *Tzonchilli* quia blandior est; siliqua illius est longa & lata rubri coloris: semen autem tam remissam habet acrimoniam, ut vulgo cum placentis quæ è Mayzio fiunt & *Chillaquiles* appellantur, commedatur: optimum nutrimentum præbere testantur barbari. Solent hanc speciem humi spargere ut sicceat ut ita melius possit servari, nam aliter facile corrumpitur ob nimiam humiditatem: feritur & fert fructus omnibus anni mensibus.

Reperitur & alia species quam vocant *Milchilli*, cujus siliquæ quidem præcedentibus non est minor, sed attenuatur sensim & desinit in mucronem; coloris est aurei, colligitur eisdem mensibus quibus Maizium. Plures præterea species observantur in Insula Hispaniola & inter illas notissima, quæ siliquas fert instar cerasorum, eadem forma & mole: nascitur autem instar arbusculæ & appellatur ab aliis quidem *Struchnodendron*, ab aliis *Speudocapsicum*, ab Hispanis *cerasus acer America*. Item alia cujus siliquam vocant *rostrum pineæ nucis*: & *rostrum avis*, ob figuram utrasque. Baboram sive Baniazam corniculatam: *Cazicar* hortense: & alias quas brevitas causa prætereo, de præcipuis dixisse contentus. Hæc ille. Semen hujus plantæ adeo est acre ut cavendum sit ne quis digitos ad oculos ferat, cum illud conficit; quare

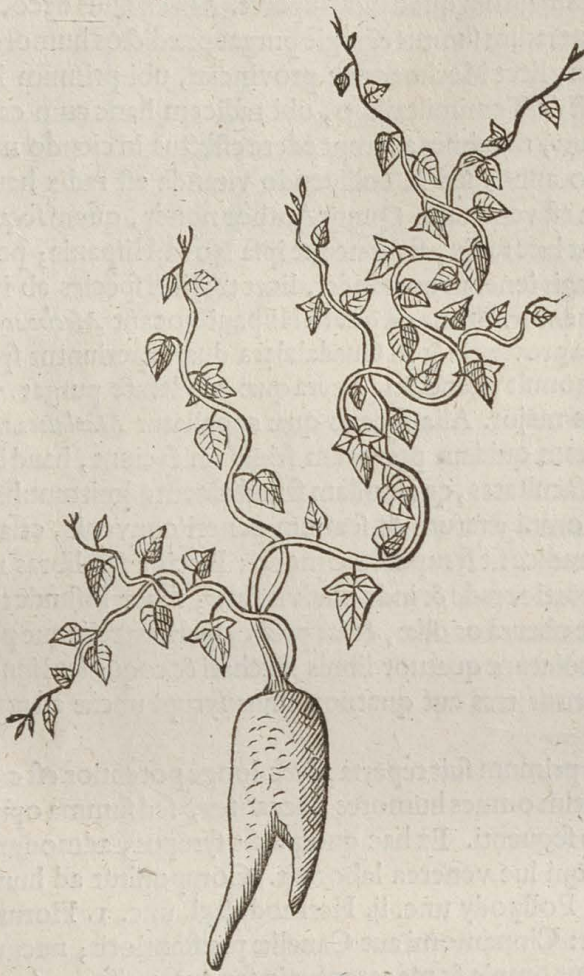

quare caute admodum hoc usurpandum autumo nisi bene præparetur & aliquo frigido addi-
tamento temperetur. Insigniter enim urit linguam & guttur præsertim cum sale mixtum.

CAP. XX.

Feticucu seu Radix Mechoacan. Mandubi. Innominata.

IETICVCV Brasiliensibus; Radix Mechoacan, Lusitanis *Batata de purga*: Caulis sarment-
tosus est longissime serpens & scandens, multangularis, lentus, rufus, etiam viridis. Fo-
lia solitarie posita, quodlibet in suo pedi-
culo digitum longo; figuram habet cor-
dis, uti pingitur, duabus ad latera auricu-
lis, tenera ad tactum, unum, duos, tres
& quatuor digitos longa, saturate viridia,
inferius nervo & venis transversis conspi-
cua. nullum autem præter herbaceum o-
dorem habent folia trita, caulis vero inci-
sus lacteum succum præbet. Florem fert
Convolvuli magnitudine & figura, unico
folio constantem album cum paucis incar-
nato dilutum, intus autem purpureum. Se-
men continet pisi magnitudine fusci colo-
ris, verum haud rotundum, sed quasi duæ
particulæ exsectæ essent, ita ut fere trian-
gularis sit figuræ. Radix medium aut inte-
grum pedem longitudine æquat, crassities
plerumque eadem & ut plurimum dupla
& bifida, una parte brevior altera: exte-
rius obscure cinerea seu fusca, recens resi-
nam quandam fundit, & est interius alba.
Habui radices per quatuor menses ad pa-
rietem pendulas in musco meo, quæ ibi
progerminarunt, quælibet caulem unum,
duos vel tres pedes longum, crassitie fili
sutorum. Hanc terræ imposui in horto, &
spacio octidui secuta sunt folia, felicissi-
meque adolevit planta.

Vsus. Datur pulvis illius radices in vino

aut brodio, pueris $\mathfrak{z}\text{ss}$. adultis $\mathfrak{z}\text{vi}$. in $\mathfrak{z}\text{viii}$. vini vel $\mathfrak{z}\text{ss}$. pro pueris, $\mathfrak{z}\text{vi}$. pro adultis infun-
duntur in vini $\mathfrak{z}\text{x}$. per noctem, mane colatura sumitur & cum saccharo aut melle exhibe-
tur. Vel. Recentes radices corticibus bene mundatis exprimuntur. per pannum, expressum
sumitur per aliquot horas ut subsideat, quod subsedit siccatur in umbra (vocant *Tapiora*) hu-
jus $\mathfrak{z}\text{ii}$. & in pueris $\mathfrak{z}\text{i}$. datur semel. Fit etiam ex recenti conserva cum saccharo delicati sa-
poris, cuius dosis choclear unum aut duo datur delicatis personis, quæ à purgantibus ab-
horrent. Radix hæc habet virtutem purgandi humores phlegmaticos ac serofos, uti & bilem.
Valet adversus passionem ventriculi & intestinorum, ad inveteratum capitis dolorem, ad hy-
dropem, ad prostratum appetitum.

ANNOTATIO. Fr. Ximenes. Radicem purgativam vocant Mechoacani *Tachuache*,
Mexicani *Tlalantlaqua cuitlapille* & aliæ nationes *Pusqua*. Tres reperiuntur illius species; qua-
rum binæ sunt mas & femina, quæ ambæ forma & qualitatibus multum conveniunt; ha-
bentque radicem longam & crassam, è qua lacteus liquor emanat: caules volubiles & tenues:
folia parva figura cordis; flores longos & rosfos, fructum similem *pepino* figura & mole, can-
dida cute tectum & plenum semine minuto, lato & candido, cum certis filamentis, instar
gossypii quæ difficulter rumpuntur. Radix est calida & sicca in quarto gradu & si in ore mastice-
tur adurens: unde si hîc aliorum morem imitari vellem, possem graviter reprehendere eos,
qui imprudenter & ignoranter multa de illa scripserunt; neque mirum, quum illam non vi-
dissent. Purgat per inferiora omnes humores, præcipue tamen pituitosos, si sumatur ponde-
re dragmæ & semis aut ad summum duarum ex aqua aut vino, iuscule, aut ovo recenti: sumi-
tur enim hoc modo facile & sine nausea. Quidam utuntur succo illius expresso, loco Scamo-
neæ, ad cuius species hanc putant referendam, & conficiunt ex illo tabellas cum saccharo,

quas mirabiles effectus edere affirmant. Alii solent radicem pondere sex dragmarum in pulverem redactam & in sex aquæ uncis per noctem maceratam, mane exprimere & percolare atque aquam illam exhibere: ego autem eandem misceo cum uncia aut paulo magis syrupi de Matlalitztic aut Salsaparillæ aut foliorum Senæ atque ita purgat sine ulla molestia. Quum Scamonea desideratur huius succus expressus & spissatus illius vice usurpatur in Electuariis, quæ illam postulant. Quidam & radice hac utuntur forma unguenti aut emplastri ad vitia oculorum curanda. Tertia species maximam partem nascitur in terra nigra & locis petrosis, radice magis tenui: è duabus huius dragmis commodissime fit electuarium laxativum cum xx. dragmis Sacchari Tzautli sive Tragacanthæ, quo leniter evacuantur cholera atque flegma, nec puto in America facile reperiri posse medicamentum quod illud superet. Alii ex illius decocto conficiunt syrupum qui quantitate trium unciarum sumtus egregie purgat prædictos humores. Nascitur multis locis calidis Novæ Hispaniæ, licet Mechoacanæ provinciæ, ubi primum innotuit, præferatur; communis quoque est in Temimiltzingo, ubi radicem hanc cum cauda Tlaquatzin animalis pari pondere mixtam, mirabiles asserunt edere effectus in ciendo urinam. Oportet siccare radicem & servari toto anno: sed in colligendo vitanda est radix haud multum illi dissimilis, quæ præsentissimum est venenum. Quum Author noster, quem sequimur, scriberet, non tam probe cognita erat hæc radix, sicut neque ipsa Nova Hispania; post illa plures illius species fuerunt repertæ, magis lenes in operando, licet tres illæ species ab ipso proditæ, celebriores sint, & magis usurpentur. Prima est quam Hispani vocant *Mechoacan* à loco ubi primum fuit inventa; cujus in illa provincia & in Guadalajara duæ reperiuntur species; una venenosa, quam Auctor noster monuit vitandam, altera quæ moderate purgat: utriusque radix grandis & crassa, sed nobilis major. Alia species quæ appellatur *Matlalitztic*, multo minus purgans quam præcedens, quam quidam perperam frigidam faciunt, haud intelligentes purgantium medicamentorum facultates, quæ nullam frigiditatem admittunt: hæc remissius purgat quam antecedens, atque omni ætatum & sexuum generi convenit, etiam pregnantibus exhibetur sine noxa: Ex hac radice fit syrupus hoc modo: Recipe sex libras radicem recenter effossarum & demto prius cortice rade & inde ollæ vitriatæ; super infunde totidem libras aquæ fontanæ ferventis, atque obtura os ollæ, & ita probe opertam relinque per horas xxiv. dein exprime & misce illius colaturæ quatuor libras sacchari & coque leni igne, donec spissitudinem mellis acquirat, sumuntur tres aut quatuor huius syrupi uncia ad purgandum.

Alia species appellatur *Xalapa* à loco ubi primum fuit reperta: hæc longe potentior est cæteris, licet mole sit minor; evacuat generatim omnes humores peccantes, sed summa opus est vigilantia eo die quo sumitur atque adeo sequenti. Ex hac quoque fit syrupus, admodum utilis in quibuscumque morbis, & imprimis iis qui lue venerea laborant. Componitur ad hunc modum. Recipe radicem *Xalapæ* unc. v. Polipody unc. ij. Hermodactyl. unc. i. Florum cordialium, lujubarum ana pugnum unum: Cinnamomi aut Canellæ præstantioris; nucum muscat. ana duas dragm. & semis: frangantur omnia & macerentur in sex quartariis aquæ per noctem, dein coquantur secundum artem donec medietas consumatur: colaturæ addantur duæ libræ sacchari & percoquatur donec syrupi spissitudinem acquirat; denique cum pene refriguit, misceantur octo grana exquisiti musci. Monendi sunt qui istis radicibus utuntur ad purgandum ne postero die mane sumant saccharum rosatum aut aquam, sed potius pectusculum volucris alicujus, aut carnem ovillam assam, nam alias facile recidivam purgationis patiuntur ægri non sine discrimine. Omnes species reperiuntur in Nova Hispania magna copia: *Matlalitztic* habet radicem omnium maximam, huic proximam *Mechoacan*: multo minorem venenosa species: omnium maximam *Xalapa* licet circulosior sit & longior. Universe autem sunt calidæ & siccæ in quarto gradu, præter *Matlalitztic* quæ moderate calet & lenissime purgat, ideoque & securius usurpatur. Ex iis quæ diximus apparet quantum fidei adhibendum sit Monardæ & Alfonso Inojossò in iis quæ de his radicibus scripserunt. Non differunt autem hæc plantæ foliis, floribus aut fructibus, nisi ratione soli, quo fit ut alibi majores alibi minores nascantur; tantum flores nonnihil differunt colore, qui fere cæruleus est, verum aut saturatus aut dilutior. *Hæc ille.* Ex hisce autem præsertim quæ dicit de semine facile apparet plantam quam Auctor noster describit non esse eandem cum illis quas Fr. Ximenes describit. Car. Clusius notat ad Monard. cap. li. se anno MDLXIX. duo genera seminis accepisse ex Hispania quæ plantæ Mechoacan esse dicebantur: unum caliculo sive siliqua, semineque nigro quale est Scamoniæ aut Convolvuli majoris: alterum oblongiori aliquanto caliculo, semine ruffo & quam superius longiore tenerioreque. Utriusque siliqua parte interiore erat lanuginosa. Ex utroque ipsi natas plantas, quæ prodibant Convolvuli modo, dein proxima pedimenta scandebant multis sarmentis & amplectebantur, foliis Convolvuli majoris, sed tenerioribus & colore magis flavescente; hyemis autem inclementiam eas sustulisse. Ego

semen

femen è Brasilia allatum aliquoties terræ commisi & quidem adhuc superiori æstate, è quibus nata elegantissima plantæ & ad sesquipedis altitudinem adoleverunt, ramulum appositum scandentes, sed primum frigus statim illas enecavit.

PLANTA hæc Brasiliæ familiaris, cuius tamen nomen ab Authore nostro non proditur; in quatuor aut quinque pedum altitudinem adsurgit; caule rotundo, lignoso, leviter piloso, quique superius in multos se dissepit ramos sursum elevatos. In caule autem & ramis solitarie posita sunt folia angusta, brevibus pediculis innitentia, quatuor aut quinque digitos longa, similia foliis Salicis atque pilosa; diversæ magnitudinis, in Summitate enim plantæ fiunt angustissima & parvula. Flores fert magnitudine florum Lychnidis, albi coloris, quinque foliis constantes, unguibus in medio purpureis & staminulis luteis.

Radix illius haud longa est, sed habet multas proles ad latera extensas atque etiam filamenta.

Quale semen ferat ab Auctore nostro proditum non inveni.

Reperitur & in Brasilia Planta Amaranthi facie, quæ sesquipedalem aut bipedalem altitudinem adipiscitur, arbusculæ figura adolefcens, caule lignoso cinereo, quique superius habet multos ramulos lignosos & quasi geniculatos. Ad singula autem ramorum genicula rubrum est capitellum minimorum flosculorum & ibidem pediculus circiter digitum longus & rufus, sustinens folium urticæ figura, verum longe minus & pallide virens.

Radix albicans, pene recta, gracilis, sed multis filamentis prædita.

Tota planta est inodora.

Quale semen ferat ab Auctore nostro non proditur.

MANDVBI D'ANGOLA, in Congo vocatur *Quubaci congo*; Cauliculo tenui sarmentoso longe super terram serpit, instar *Ierici*, ac novas fibras agit in terram, atque hinc inde unius, duorum aut trium digitorum intervallo profert pediculos, tres aut quatuor digitos al-

tos, striatos, qui tria folia, phaseolorum modo disposita sustinent, dilute viridia, duos & amplius digitos longa, figuræ ellipticæ, nervo secundum longitudinem & venis oblique currentibus. In eodem caule etiam flosculi proveniunt in suis pediculis egregie flavi. Caulis, ut dixi, multas fibras agit, quibus sub terra annascuntur retis fere figura & nucis avellanæ magnitudine aut paulo maioris, folliculi, quorum substantiâ alutam ovillam crassitie æquat, exterius terrei seu umbrosi coloris, interius splendide albi: quilibet autem folliculus secundum longitudinem circum circa quasi suturam monstrat & pressus secundum illam finditur, continens in se duo grana vel etiam unum, si minor sit, more seminis pisorum adherentia, pisiformia & ejusdem magnitudinis flavo-pallida, ejusdem cum pisis recentibus consistentiæ & cum siccis saporis; quæ comeduntur. Plantatur hoc modo: exempta è folliculis grana, digiti altitudine terræ inseruntur, satis amplo intervallo, sæpiusque irrigantur; (desiderant enim humiditatem) brevi erumpunt Cauliculi, qui deinde se multiplicabunt & fructus dabunt innumeros. Convenit cum *Openauck* Virginie descripto à Ioanne de Laet.

Annotatio. Quia Auctor noster hanc Plantam comparat cum *Openauck*, operæ pretium putavi hic repetere quæ lib. III. cap. XXII. descripsit. Americæ de illa dixi. Etiam radices edules sponte hic proveniunt, imprimis quas Indiginæ *Openauck* vocant, rotundæ, juglandi nuclei magnitudine pares, interdum & multo majores; nascuntur humidis & paludosis locis plures inter

res inter se coherentes & veluti funiculo colligatae, in aqua coctae, aut igne tostae boni sunt alimenti. Dubito autem an eadem planta merito censeretur debeat: & magis credo esse speciem pisi sub terra fructificantis, hanc ab Auctore nostro descriptam.

CAP. XXI.

*Innominata. Furumu. Cucurbita. Cucumis Silvestris. Alcea
hirsuta. Conyza inodorata.*

HERBA (quam Auctor non nominat sed tantum hanc ejus dat iconem) in duorum aut etiam trium pedum assurgit altitudinem: caule tereti, geniculato, subrufo, paululumque piloso: ex geniculis emittit ramulos & bina folia semper sibi opposita, brevibus pediculis innitenta, quinque aut sex digitos longa, aliquando crasso modo dentata, interdum etiam non.

In extremitate ramulorum flores nascuntur solitarii, lutei coloris, umbelico conico constantes, & in ambitu illius quinque foliolis luteis minimis.

Radix exilis admodum.

Flos tritus odorem habet suavem fere ut Chamamelum.

IVRVVV Brasiliensibus: Lusitanis Bobora,

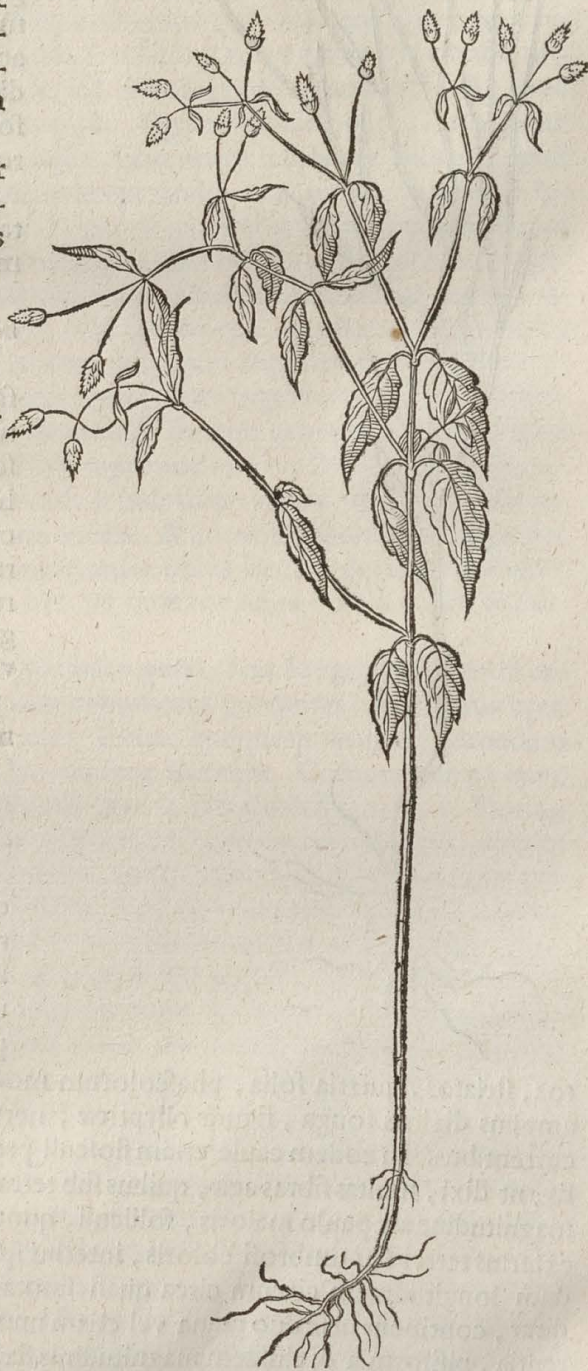

Belgis Pompoen; folia fert fere similia nostratibus peponibus; & florem quoque flavum quinque foliis constantem. Fructus autem illius magnus, orbicularis, compressus, striatus, coloris exterius cinnabarii cum plurimo albo mixti, interius autem crocei: semen quoque album quale nostratibus. Boni Saporis est fructus coctus seu etiam assatus sub cineribus.

Reperitur hic quoque Cucurbita lagenae forma: cujus planta folia habet similia ceteris speciebus: flos quoque albus, magnus, quinque foliis constans, obrotundus, in medio habens stamina brevia lutescentia. Semen fructus est pallidum, compressum, utraque extremitate quasi bicornis.

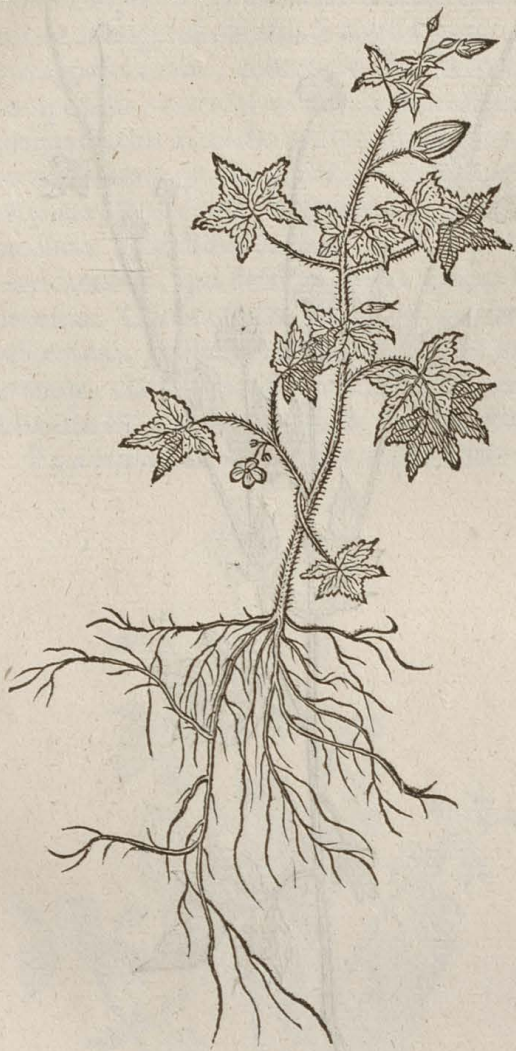
Cucumis Silvestris Brasiliae, sarmentoso caule serpit super terram, in longis pediculis folia habens singulatim posita, quodlibet in tres lacinias sectum, ac in ambitu dentatum, atque hirsutum. Flos flavus: fructus ovi gallinae magnitudine, ellipticae figurae, tuberculis per ambitum acutis, maturus est pallidus. Intus cucumeris modo semina alba transversim sita multa: edulis est.

ALCEA

ALCÆA hirsuta, flore flavo, & semine moscato, ex parte respondet Ægyptiacæ C. Clusii quæ Bania Ægyptia Alpini, & sunt species congeneres. Ex semine sato primo surgunt duo fo-

liola, nummulariæ æmula, dein provenit caulis rotundus, una parte viridis, altera rufus, hirsutus, duos circiter pedes altus, crassitie pennæ anserinæ. Hinc inde in pediculis, quatuor quinque aut etiam sex digitos longis, hirsutis, uno latere viridibus, altero rufescentibus, folia appposita circinata, quinquangularia, in ambitu ferrata, hirsuta ac paulum rugosa, quædam & triangularia, duos digitos longa & totidem lata, atque etiam minora: quinque nervis è centro, ubi pediculus inseritur procedentibus, in exortu rufescentibus, secundum longitudinem prædita & multis venulis varie intertexta. Ad pediculos foliorum, unus atque alter enascitur pediculus brevior cum foliis minoribus, & in pediculo duos digitos longo flos inodorus, magnitudine & figura fere floris gossypii, elegans, quinque foliis constans, sesquidigitum longis, læte flavis, ac flavis venulis secundum longitudinem conspicuis, interius unguis foliorum insigniter ex rubro & brunno purpurascunt, ut & exterius ubi pediculo inseruntur: in centro floris est stamen erectum, semidigitum altum, flavum, cui superius quinque clavi infixi suis cuspidibus, brunni seu purpurei coloris. Flores se aperiunt bihorium aut trihorium ante meridiem & statim à meridie corrugantur & decidunt. Post florem provenit corpus pentagonum & turbinatum, duos & semis digitos longum, hirsutum, interius in quinque cellulas distinctum; in qualibet duodecim, tredecim, quatuordecim grana seminis ordine leviter adherent, ita ut in una cap-

sula septuaginta aut etiam plura contineantur grana. Semen autem est figura lunæ gibbæ aut renis ovilli, exterius gryseum, quasi leviter striatum, interius albam substantiam habens: odorem fragrantissimum moschi referentem si masticetur. Radix longa, alba, lenta, in multos ramulos & filamenta dispersa, ita ut longitudine sua plantam æquet: & profunde inseritur terræ. Moritur singulis annis. Locustæ virides minores lubentur folia depascunt. Colitur in hortis: sevi sexto Aprilis & floruit fine Augusti & Septembri & tulit semen copiosum.

CONYZA inodora: In sesquipedalem altitudinem assurgit, caule cavo, tereti, leniter hirsuto, & multis ramulis ex adverso positis prædita. Ad ramulorum exortum & ad nodos, bina, terna aut quaterna folia sibi opposita aut etiam juncta habet, mollia, oblonga, unum majus altero, dilute viridia, non ferrata, verum acuminata. Ad foliorum insertionem prodeunt pediculi; unum, duos vel etiam tres digitos longi, qui flosculum ferunt luteum, cum corpore ovali luteo in medio floris: magnitudo floris ut Chamæmeli, sed plane est inodorus. Quale semen ferat ab Auctore proditum non inveni.

CAP. XXII.

Garyophyllata. Camanbaya. Gandiroba vel Nbandiroba. Gnaphalium Brasil. Innominata, Iasmini species.

GARYOPHYLLATA herba: Caulis ad trium pedum aut etiam majorem altitudinem assurgit, ad singula genicula quasi duos ramos oppositos habens, atque itidem duo folia, quæ cum pediculo suo quatuor digitos æquant (superiora sunt angustiora) in quinque alia singula secta, nimirum bina priora opposita & quintum in extremitate. Sunt autem folia in ambitu dentata ac læte viridia. In extremitatibus ramorum, in singulis provenit flos flavus, Tormentillæ æmulus, constans quinque foliis angustis, quibus multa foliola viridia substrata. Post flores sequitur capitulum rotundum, hispidum, continens semina oblonga, figura re-

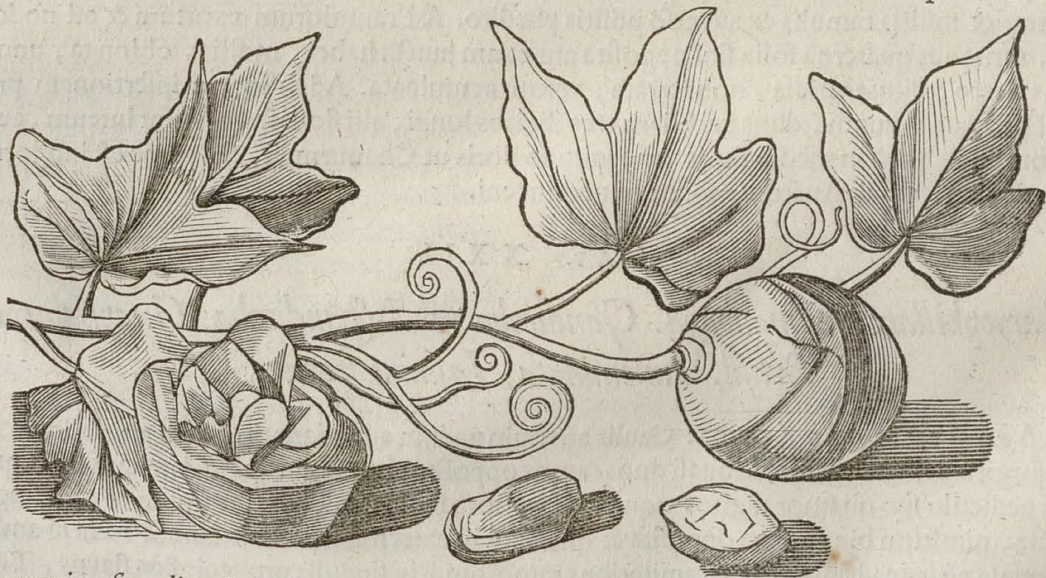

præsentantia palos illos clavis ferreis armatos, quibus admunimenta utuntur. Radix multa habet filamenta, & odore refert Garryophyllos: Vnde nomen meruit.

CAMANBAYA Brasiliensibus; Herba est filamentosa, dependens ab altissimis arboribus, grysei coloris, & quasi lanuginosa: obducuntur illa integræ arbores. Filum est, cui hinc inde certis intervallis, sex, quinque, tria, duo, vel etiam unum folium rosmarini æmulum adstipit, inodorum.

GNAPHALIVM Brasiliense mihi videtur Planta, quæ ex radice minimum digitum crassa, multis filamentis prædita, (odore aliquantum cum Elenii radice conveniente, sapore tamen haud manifesto, perenni & quæ novos subinde caules protrudit) sex interdum & plures prodeunt caules, mediocriter rotundi, inferius crassius, ad trium pedum altitudinem, geniculati, quasi ob folia quæ illos ambiunt subfusi & alba lanugine obsiti: folia autem ambiunt multa, tres vel quatuor digitos longa, angusta, viridia, ac copiosa lanugine alba seu tomento obsita, superius minora fiunt ad caulem, & caulis dispescitur in multos ramos, mediocriter hirsutos. Ramos ornant hinc inde foliola angustissima, lanugine incana, unum aut duos digitos longa. In extremitatibus autem ramorum proveniunt capitula, ex squamis oblongis argentei coloris, splendentibus composita, quibus flosculi innascuntur copiosi, cuilibet nimirum squamulæ quinque, constantes quinque foliolis albis, dissectis, in medio eminente staminulo albo-purpurascens: cæterum sunt penitus inodori. Post flosculos nascitur semen in ipsis squamis, oblongum, fugax, coloris fusco-argentei.

GHANDIROBA vel NHANDIROBA Brasiliensibus. Hedera scandentis species, more

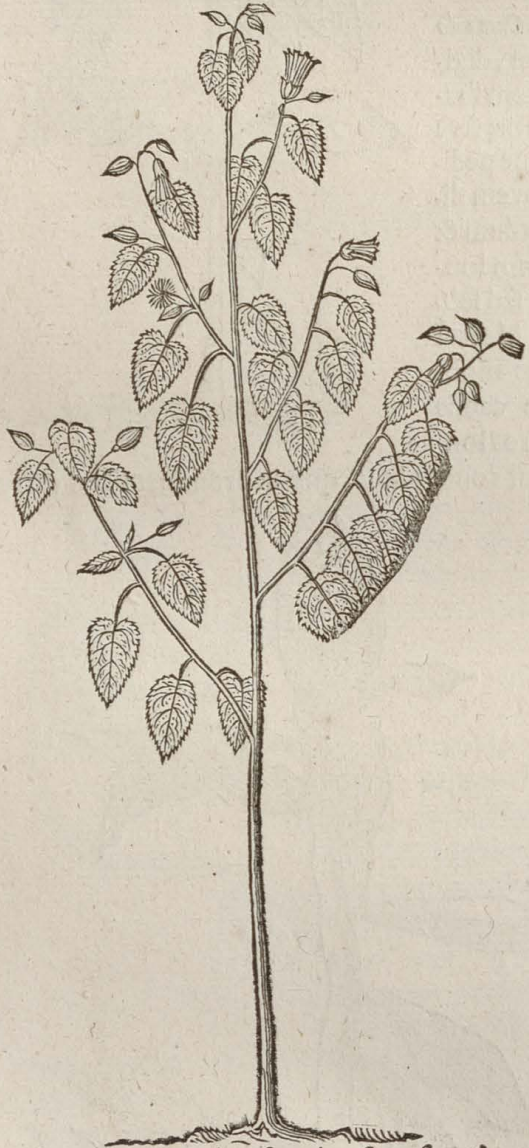

Murucujæ ascendit, sarmentis paulo tenerioribus. Folia habet disposita more Hedera subrotunda & quasi in tres angulos desinentia, quatuor digitos longa & totidem lata, viridia, glabra,

glabra, splendentia. Flosculos fert parvos ex pallido lutescentes & quatuor foliolis constantes. Fructus sequitur rotundus, viridis, splendens, instar Murucujæ, pomi majoris magnitudine, superius circulum insculptum quasi continens & in centro ejus tres lineas, una extremitate ad angulos obtusos se contingentes. Fructus secundum longitudinem dissectus, interior apparet cavus, cortexque illius Murucujæ cortici crassitie est æqualis, duplici substantia compositus, exterius minima crassitie lignosa, reliqua interior spongiosa, succulenta, alba: cavitas fructus in medio per interstitia more juglandis, in tres dispescitur concamerationes, continetque in qualibet quatuor (in totum duodecim) ordine disposita corpora subrotunda, clypeata, satis crassa, magnitudine pataci, in extremitate ambitus tenuiora, solida versus medium. Quodlibet corpus, primum pellicula obductum est uvea, punctulis seu tuberculis nigricantibus, qua defricta cortex ligneus fuscus apparet, instar testæ ovi fragilis, in ambitu dentatus. Cortice fracto intus albus apparet, continetque oleaginosum nucleum ex albo flavescens, pelliculæ inclusum. Ex hoc nucleo oleum parant Brasilienses, quo in lucernis utuntur, clarissimum & optimum, tarde enim consumitur; in cibo non potest usurpari, quia amarum est quemadmodum & totus fructus.

PLANTA hæc (cujus nomen ab Auctore non proditur) in novem & non raro decem pedum

altitudinem excrescit, elegantis arbusculæ forma: caudice recto & pollicem crasso, inferiori parte sine ramis, superiori vero in ramos distributo: in quibus folia fert Malvæ modo disposita, longis pediculis, magna, in totum hirsuta, inferiori parte albicantia, per ambitum serrata & ad tactum glutinosa, quemadmodum & universa est planta. In extremitatibus porro ramorum, & capitellis hirsutis, ad modum Alceæ nascuntur flores insigniter incarnati, quinque foliis constantes itidem glutinosi, in cujus medio stamen eminet, staminulis multis veluti ramulis repletum, coloris flavi, semen profert splendide nigricans, oblongum, quasi triangulare, magnitudine grani Fagopyri.

IASMINI species videtur Planta, (Cujus nomen Brasiliense aut Iconem Auctor non dedit) quæ ex tenui radícula, unum atque alterum filamentum superius habente, vel etiam è duabus radiculis, unicūm caulem emittit, teretem, glabrum, viridem, geniculatum, interiorius medullosum. Ad singula autem genicula, bina sibi opponuntur folia, sine pediculis, tres vel quatuor digitos longa, late viridia, lævia, nervo secundum longitudinem, & costis transversis oblique discurrentibus. Superius porro in caule ad internodia, ubi folia consistunt, copiosi flores conjunctim nascuntur Papilionacei, quasi uno folio lato constantes, quod in tres partes sectum est, & deorsum incurvatum, & altero angusto & quasi continuata sursum erecta: ex

ipso autem flore duo stamina flavescens prodeunt, apicibus flavis, & è medio aliud staminulum absque apice; est autem flos ipse coloris splendidissime rubri.

HERBA (cui Auctor noster nomen non adscripsit) in duorum circiter pedum altitudinem assurgit in multos ramos distributa: caulis illius teres & subtilibus pilis albis vestitus: folia autem hinc inde sunt posita, in brevibus pediculis, oblonga & acuminata, itidem pilosa. Hinc inde quoque in brevibus pediculis flosculi proveniunt parvuli plane, spicatum vero congesti, coloris sanguinei. Post flosculos illos sequitur capsula instar Lini, fere triangularis, rotundior tamen, superius quidem tricuspis atque ad visum ut insula, in qua illius semen continetur.

*Pino. Paco Caatinga. Paco Seroca. Innominata. Nambi.
Caiponga. Tamoatarana.*

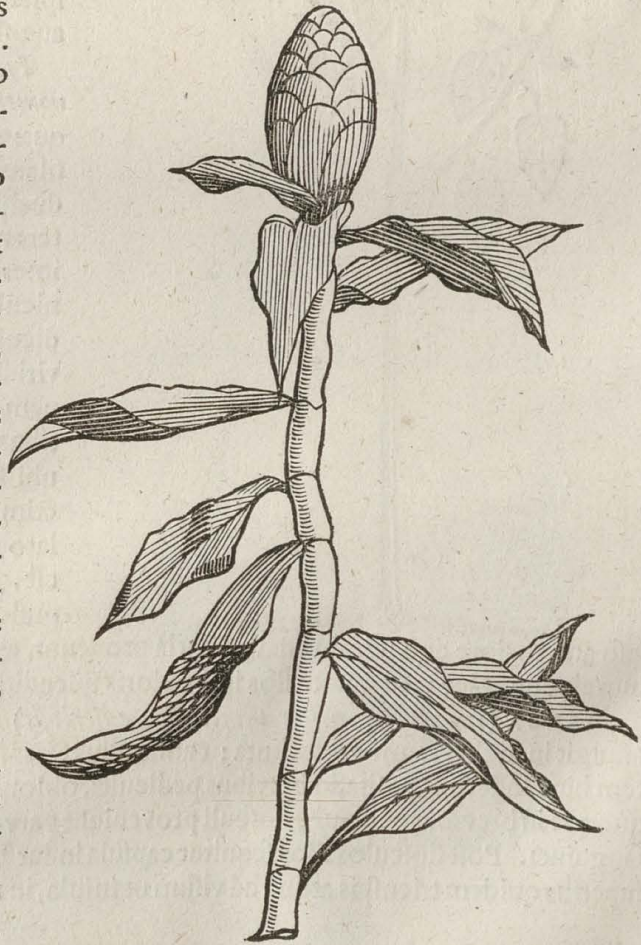
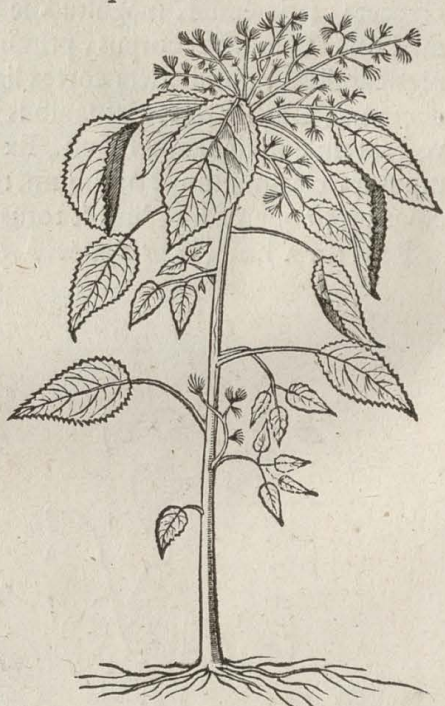
PINO Brasiliensibus; Vrticæ Vrentis species, Ex radice parva filamentosa, in octo aut novem pedum assurgit altitudinem, caule striato, aliquantulum piloso, & crasso: Folia habet hinc inde posita, solitaria vel duo juxta se invicem: quorum quodlibet innititur pediculo sesquipedem longo aut etiam longiori, ex albo paulum rufescenti. Folia autem urticæ nostrati similia, magna, in ambitu dentata, triangularibus dentibus, & raris pilis prædita. Fert superius racematim plures flosculos plane parvulos, candidi coloris longo pediculo insidentes. *Quale autem semen ferat ab Auctore nostro annotatum non inveni.*

PACO CAATINGA Brasiliensibus: vulgo *Cana do mato* id est silvestris; caulem habet arundinaceum, digitalis crassitudinis, rotundum, & intus continentem succulentam medullam subdulcis saporis, consistentiæ fere ut Canna saccharifera: Hunc porro ambiunt sine pediculis hinc inde folia solida, septem, octo vel novem digitos longa, circiter tres lata, ubi latissima, interdum & majora, figura linguæ, in medio nervo secundum longitudinem, nullis secundum latitudinem venis, sed subtilissimis lineis oblique discurrentibus ut in foliis Meeru: suntque superius glabra & dilute viridia, inferius molli hirsutie prædita & subalbicantia. In summitate caulis provenit conus (ut in pinu) octo aut novem digitos longus, in fastigio paulo acutior, squamis præditus ut conus pinus, quæ in prominentibus extremitatibus aurei sunt coloris, in partibus ubi sibi invicem incumbunt miniati. Successu autem tēporis squamæ illæ ab se invicem dilatantur & sub quaque apparet flosculus canus, instar alveoli apiarum, dilute purpurascens coloris: sub flosculo vero cuticula est albescens, rotundum sacculum præbens, & quælibet continens viginti quatuor aut plura grana seminis nigri splendentis, magnitudine seminis ceparum, multangularis, suntque grana albis filamentis quasi lineis involuta & illis adhærent. Caulis hujus plantæ masticatus detrahit humores è capite, calefacit insuper; & frangit calculos usurpatus. Vulgo masticatur contra Gonorrhœam (quam Lusitani vocant *Esquentamento*) atque est insignne remedium; nimirum frequenter de die masticanda arundo, succus deglutendus: curat circiter octo diebus sine ullo alio medicamento adhibito.

Reperitur & alia species præcedenti similis, excepto quod folia inferius non sunt hirsuta, sed lævia ut superne & flosculi sint rubri.

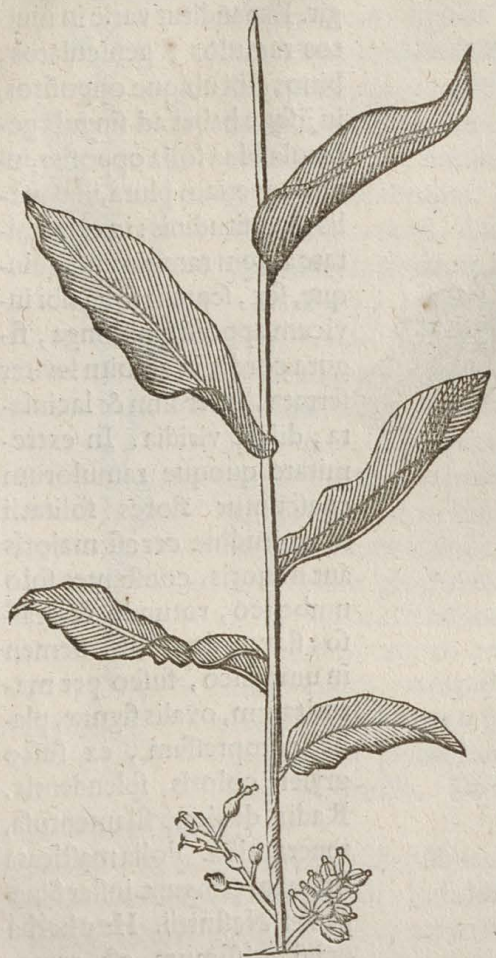
Sicuti & alia species, hoc tantum habens peculiare, quod conus constat floribus cæruleis, qui singuli quatuor habent folia.

PACO SEROCA Brasiliensibus dicta planta, in sex, septemve pedum assurgit altitudinem;

nem; caule recto, spongioso & viridi instar *Meeru*: habetque folia eodem modo alternatim

disposita & ejusdem magnitudinis, figuræ, coloris, ac similibus lineis, sed in summitate folium convolutum ut in *Paco*. Ad exortum autem caulis prope solum provenit pediculus crassus, verum brevis, in aliquot ramulos superius divisus, qui multos habent flores, sesquidigitum aut circiter longos, cavi, floribus *Paco* quidem similes, sed incarnate rubentes. Flores hosce sequitur fructus in uvam congestus pruni magnitudine & figura, habens prominentem umbelicum; estque adhuc immaturus saturate viridis, maturus vero suffusus, triangularis figuræ, & cortice aurantiæ mali cortici pene æquali, qui sponte finditur in tres partes atque facile separatur: intus vero habet paucam pulpam, filamentosam, magnitudine nucis avellanæ, in tres itidem partes divisibilem per cuticulam flavam: pulpa autem hæc cinnabarii est coloris, odoris vinosi, fere ut pomum nostras cidonium, in qua continentur supra triginta grana seminis, triangularia, fusca, cum macula cinnabria in acutiori parte, magnitudine seminis cannabidis, & albissimum nucleum habentia: cortex exterior succulentus, qui cutem tingit colore brunno ut cerasa nostratia nigra vel *Violæ Martiæ*; atque ideo usurpatur loco atramenti.

Folia recentia ut & caulis & fructus immaturus, si fricentur, odorem de se fundunt zinziberis & suavem admodum.

CAAPONGA Brasiliensibus dicta planta, *Portulacæ* est species quæ *Bel droga* Lusitanis dicitur; ex radice autem brevi & in multa filamenta alba desinente, producit caulem rotundum, crassiusculum & succulentum, qui statim prope terram in multos alios caules dividitur & hi porro in suos ramos, qui vestiuntur foliis instar *portulacæ* succulentis atque alternatim positis: in extremitate autem cujusbet rami, octo folia in stellæ modum disposita sunt, ex quorum medio flos enascitur luteus, quinque foliis constans, magnitudine floris *Portulacæ* nostratis.

Post florem denique remanet corpusculum quoddam obrotundum, pappo albo circumdatum, in quo semen continetur nigricans, rotundum, papaveris semine paulo minus. Rami hujus plantæ tomento albo circumdati conspiciuntur, instar lanæ ovium. Cocta comeditur hæc herba.

PLANTA hæc, (cujus nomen ab *Auctore non proditur*) ex radice lenta, paucis fibris prædita, producit caules tenues, teretes, inferiori parte virides superiori rufescentes, partim humi repentes, partim surrectos. Caules autem inordinate multos habent ramulos, & in iis similiter inordinate foliola oblonga, serrata, sibi apposita, verbenæ fere modo. In extremitate autem caulis enascitur flos, capitulo constans subargenteo, & staminulis ex ruffo & cæruleo purpureis, odoris ut *Viola Martia* sed remissioris. De fructu aut semine nihil ab *Auctore* annotatum inveni.

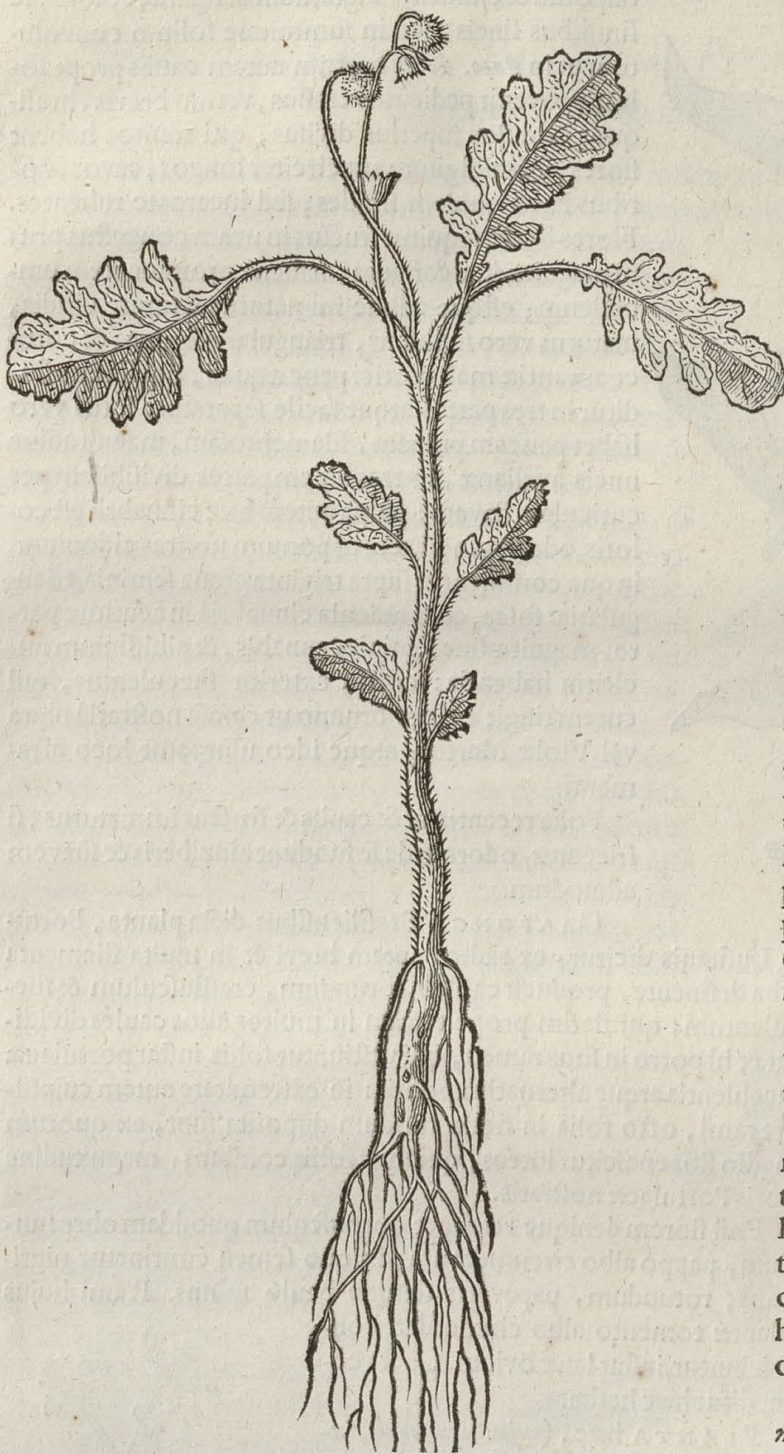
HERBA (quam *Auctor non nominat*) ex parvulis radiculis albis, juxta se positis, producit multa folia, suis pediculis adposita, Plantaginis figura & facie. E quorum medio caulis bipedalis aut tripedalis enascitur, qui fert flores verticillatim positos, tribus foliis constantes oblongis, albi seu lactei coloris, sine odore. Caulis autem inferius rotundus quidem, ubi autem flores consistunt angularis.

NHAMBÍ Brasiliensibus. Herba est caule satis crasso, lignoso, tereti, geniculato, qui *portulacæ*

tulacæ more serpit & hinc inde fibras in terram dimittens radices agit, partim quoque se eri-

git. Expanditur varie in mul-
tos ramulos; geniculatos,
binos sibi ubique oppositos,
in iisque habet ad singula ge-
nicula bina folia opposita, in-
terdum etiam plura, inæqua-
lis magnitudinis: in extre-
mitate autem ramulorum quin-
que, sex, septem folia sibi in-
vicem apposita oblonga, fi-
gura cordis in ambitu leviter
ferrata, interdum & lacinia-
ta, dilute viridia. In extre-
mitate quoque ramulorum
enascuntur flores solitarii
magnitudine cerasi majoris
aut minoris, constantes solo
umbelico, rotundo & cras-
so, flavo, sine foliis. Semen
in umbelico, fusco per ma-
turitatem, ovalis figuræ, pla-
ne compressum, ex fusco
grysei coloris splendentis.
Radix denique filamentosa,
tenera, alba. Folia masticata
linguam pungunt instar Sina-
pi seu Nasturtii. Hæc herba
præstantissimum est reme-
dium contra quæcunque ve-
nenata animalia, si uncia se-
mis pondere è vino bibatur:
vel si decoctum illius sumat-
ur cum media parte vini.
Contra ventriculi & intesti-
norum frigiditatem ex pitui-
ta ortam etiam apprime va-
let. Folia vel semen affrica-
tum Bubonis dorso, quanto-
cius illum enecat. Solet hæc
herba cum piscibus coqui &
optime convenit.

PLANTA (quam Auctor
non nominat) in sesquiped-
lem fere altitudinem assur-

git, caule lignoso, rotundo, cinerei coloris; qui ad semipedem fere supra terram in duas par-
tes dispescitur seu ramos magnos, atque hi iterum in minores ramulos, ita ut pæne egregiæ
arbusculæ figuram referat. Folia illius sunt Orobi foliis figura similia, semper tria ad modum
Phaseolorum juxta se posita; tenuia, non ferrata, sed leviter hirsuta. Fert flosculos, quos se-
quuntur quatuor aut quinque capsulæ juxta se in orbem positæ: quibus continentur totidem
grana seminis, suæ cuticulæ inclusa, rotunda, nigra, sed punctulis seu tuberculis subtilibus
insignita, ab uno deniq; latere videtur quasi particula aliqua abscissa esset, atque ibidem albicat.

C A P. XXIV.

*Innominatæ duæ. Omenapo Yeima. Convolvulus marinus. Pararo. Cara
Inambu. Mandatia. Caaponga. Caa-apia.*

PLANTA hæc (cujus nomen ab Auctore non proditur) ex radice ovali nucis avellanæ magni-
tudine, inferiori parte filamentosa, emittit caulem rectum, obscure brunnum & pilosum,
duobus

duobus aut tribus foliis præditum, quorum quodlibet quatuor, quinque, sex, etiam decem aut duodecim digitos longum, figura foliis Tamoataranæ simile, nervo secundum longitudinem & multis venis obliquis insignitum. Folia autem superna parte dilute viridia, inferna albicantia, ubique pilosa, ad tantum ut holosericum optimum, duplici ordine macularum quadratarum, majuscularum, notatum, quæ in superiori superficie folii, coloris sunt nigri, inferiori brunni. In summitate caulis tres aut quatuor enascuntur flores, coloris flavi, duobus foliis papilionaceis constantes, quorum alterum macula notatum est, pro stamine habet corniculum: flos inodorus est.

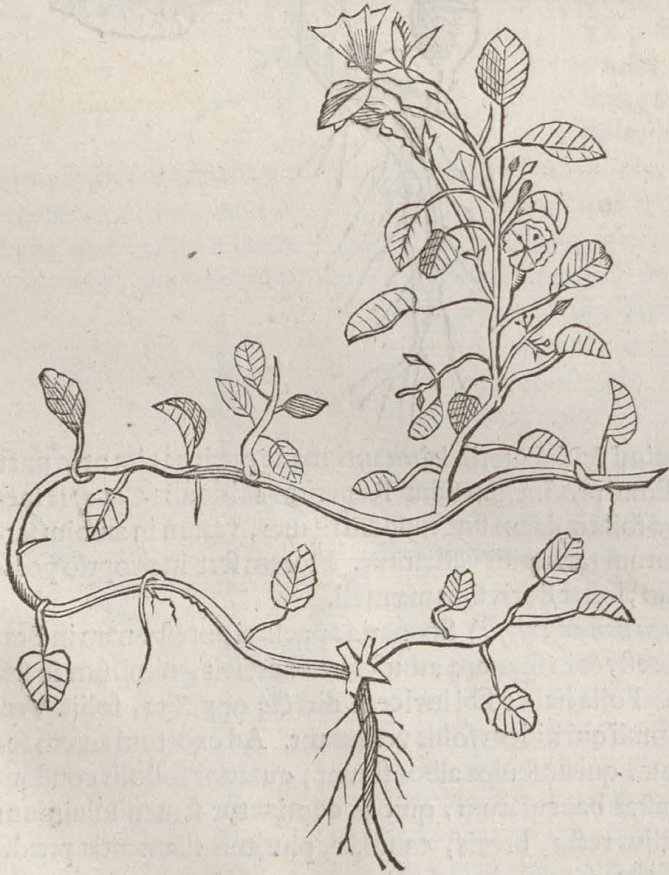

PLANTA (quam Auctor non nominat) caule tereti, recto, paulum piloso, viridi, in trium aut quatuor pedum assurgit altitudinem, ac in longis pediculis bina semper folia opposita gerit, figura urticae foliis similia, sed majora, in ambitu serrata; ad foliorum exortus etiam hinc inde rami opponuntur, qui eodem modo folia obtinent; in summitate caulis & extremitate ramorum minora. Flores ibidem fert in longam quasi spicam congestos, elegantissimos, pediculo digitum longo insistentes ac deorsum propendentes, figura mitræ Polonicae, & in extremo ambitu habentes quinque incisuras: sunt autem coloris coccinei & interius punctulis saturate rubris variegati; præterea habent in medio staminulum longum pallidum, cum apice liliaceo. Tota autem planta cum flore, odorem refert Marubii seu Prassii. De semine nihil apud Auctorem

annotatum inveni.

OMENAPO YEIMA Brasiliensibus, Batatæ species est; humiferpens, caule sarmentoso, viridi: folia habens cordis figura, vel etiam aurita, solitarie posita, viridia, nervo & venis viridibus. Radix cruda est alba, sed cocta fit rubra, estque ut plurimum rotunda.

CONVOLVULVS marinus seu *Soldanella* (Brassica marina male à quibusdam dicitur, vide Spigellii Isagogen) ex radice lenta, longa, non crassa, sed gracili, paucis fibris prædita, nigricantis exterius coloris, intus alba & lactis glutinosi plena; nascuntur aliquot caules, longissime

serpentes super terram, qui hinc inde radices iterum agunt, teretes, lenti & virides. Adnascuntur illis folia alternatim posita vel opposita, quodlibet suo pediculo, quatuor aut quinque digitos longo insidens, obrotundæ figuræ, instar clypei stomachalis, late viride & aliquantum crassum, elegantibus venis obliquis transcurrentibus, & nervo in medio. Hinc inde quoque prope pediculum foliorum petioli florum prodeunt tres, quatuor, quinque interdum & unicum florem sustinentes, Campanulæ seu Convoluuli majoris figura, coloris dilute purpurei & in basi nonnihil albicantis, in medio visitur breve stamen, ut in

Convoluulis solet. In hoc flore interius quinquangularis repræsentatur stella; nam totus flos

superius quasi in quinque angulos definit. Claudat se flos post meridiem. Tota planta copiose lactescit lacte glutinoso.

HERBA (*cujus Auctor nomen non prodit*) caule viridi, piloso, geniculato, partim serpit, partim assurgit, habens ad singula genicula duo folia Hyssopi æmula, sibi invicem opposita, & præterea aliquot minora, atque ibidem etiam ramulos oppositos: in summitate autem capitulum florum luteorum, qui ad medietatem suam in sex crenas sunt secti: in medio sex staminula alba.

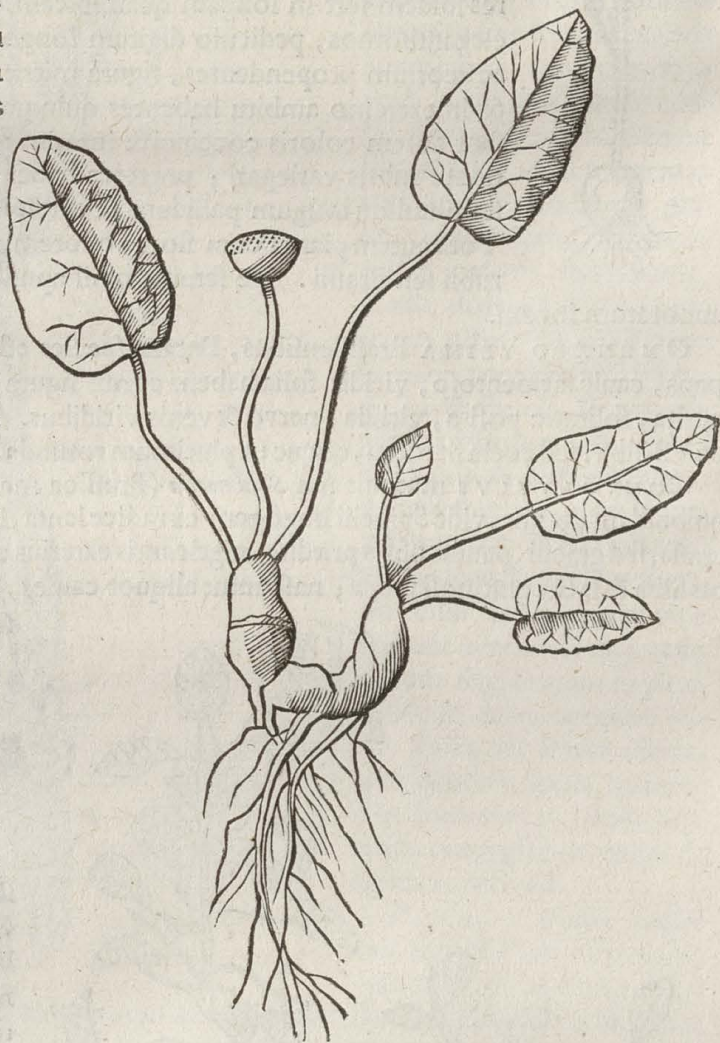
PARARO Brasiliensibus, alia Batatæ species est, caule & foliis ut præcedens, nisi quod caulis hujus sit purpureus, & nervi atque venæ foliorum itidem purpureæ ut & radix.

CARA INAMBI Brasiliensibus, species est *Inhame*, caule longe serpente, qui folia habet hinc inde solitarie posita, quorum quædam sunt cordis figura, quædam insuper aurita, nervo secundum longitudinem, & venis obliquis conspicua. Radix illius est candida.

MANDATIA Brasiliensibus dicta est Lablab Alpini, de qua planta vide Carolum Clusium Rar. plant. Historia pag. ccxxvii. planta hæc ex Africa in Brasiliam est translata. Phascoli illius cocti comeduntur.

CAA-APIA Brasiliensibus, ex radice unum aut sesquidigitum longa vel etiam duos digitos, pennæ olivæ vel etiam minimi digiti crassitie, nodosa seu verrucosa, & filamentis ad latera & inferiori parte tenuibus, & tres aut quatuor digitos longis prædita; exterius ex gryseo rufescente, interius tota alba & lenta; tres vel quatuor pullulant pediculi teretes, tennes, tres quatuorve digitos longi, qui singuli sustinent unum folium obrotundum vel oblongum; nimirum duos, tres, vel etiam quatuor digitos longum, sesquidigitum latum, ubi latissimum, tenerimum, superna parte viride & splendens, inferna paulum albicans, nervo & venis transversis inferne conspicuum: cæterum caret caule: Fert autem florem in proprio pediculo, rotundum, umbelici figura, ut Bellidis flos, multis staminibus constantem pallidis, inter quæ semen provenit rotundum & seminis sinapis magnitudine. Radix initio haud manifesto sapore est prædita, sed mansa quodammodo acris est & relinquit in lingua vellitantem saporem. Insigne est remedium contra venena, & contra alvi fluxum disenteriacum. Potest & tota Herba ʒi. s. per diem naturalem infundi in vino, atque hinc exprimi & disenteria laboranti mane præberi, ita ut jejunet per quatuor horas; purgat enim ita ut simul profluvium sistat. Reperitur & hinc alia *Caa-apia* species, præcedenti similis, excepto quod folia quidem sint ejusdem figuræ, verum in ambitu serrata & hirsuta, quodque & pediculi horum raris pilis vestiantur. Florem fert in proprio pediculo rotundum cum umbelico in medio, instar floris Chamæmeli.

HERBA (*cui Auctor Brasiliense nomen non adscripsit*) Scoparia appellari potest, nam in Brasilia Scopæ ex illa fiunt; Verbenæ facie est, & in figuram arbusculæ excrescit, nimirum in sesquipedis altitudinem & sæpe majorem. Folia habet sibi invicem directe opposita, foliis Verbenæ similia, & ad folia exoriuntur ramuli qui itidem foliis vestiuntur. Ad exortum autem foliorum etiam breves pediculi enascuntur, qui flosculos albos ferunt, quatuor foliolis constantes, & post illos rotunda corpuscula instar baccularum, quibus continetur semen minimum pene instar pulveris, fuscum. Radix illius recta, brevis, candida, plurimis filamentis prædita. Planta caret odore & sapore manifesto.

CAP. XXV.

Agutiguepo-obi. Innominata. Tamoatarana. Innominatae aliquot.

AGV TIGVEPO-OB I & *Acutitiguepo* Brasiliensibus; ex radice superius rotunda, sub-
ruffa & succulenta, quæque inferius sex, septem, octove digitos in terra oblique distendi-
tur, & multa crassa habet filamenta; prove-
nit caulis, tres, quatuor, quinque pedes lon-
gus, arundinaceus, rectus, digitum crassius,
hinc inde habens in pediculis duos, tres, vel
etiam quinque aut sex digitos longis, folia u-
num aut sesqui aut etiam duos pedes longa,
quatuor digitos lata, acuminata, eleganter
viridia, splendentia, ad tactum instar membra-
naceæ chartæ aut foliorum Pacoeira, nervo
secundum longitudinem & subtilissimis li-
neis obliquis decorata, & in ambitu linea ru-
bra fimbriata. In summitate caulis provenit
flos instar Liliæ egregie incurvati & ignei co-
loris, tribus vel quatuor foliis constans: apud
quodlibet folium tria, quatuor aut quinque
stamina exstant ejusdem coloris, figuræ ut
dens apri. *Semen non describit Auctor.* Ra-
dix contusa ulceribus medetur, mundat ea &
implet carne: assatæ autem & coctæ come-
duntur tempore famis.

PLANTA hæc (*cujus nomen ab Auctore
non proditur*) ex
radice alba, suc-
culenta, oblon-
ga, & multis fi-
lamentis prædi-
ta, producit qua-
tuor, quinque,
sex, aut plures
caules, rotun-
dos, cava seu fi-
stulosos, virides,

spongiosos, bipedalis aut etiam majoris longitudinis: quilibet
autem tantum unicum sustinet folium, & superius unicam spi-
cam, quæ prodit è latere caulis veluti è vagina. Folium autem
quodlibet, quatuor vel quinque digitos est longum, & splendide
viride, figura cordis. Flosculi vero
in spicam congesti, longiusculi &
sex foliolis constantes, quorum
tria superiora coloris sunt cæruleo
purpurei, inferius vergentia obscu-
re purpurei. Inodorus est flos.

*Quale semen ferat ab Auctore ob-
servatum non inveni.*

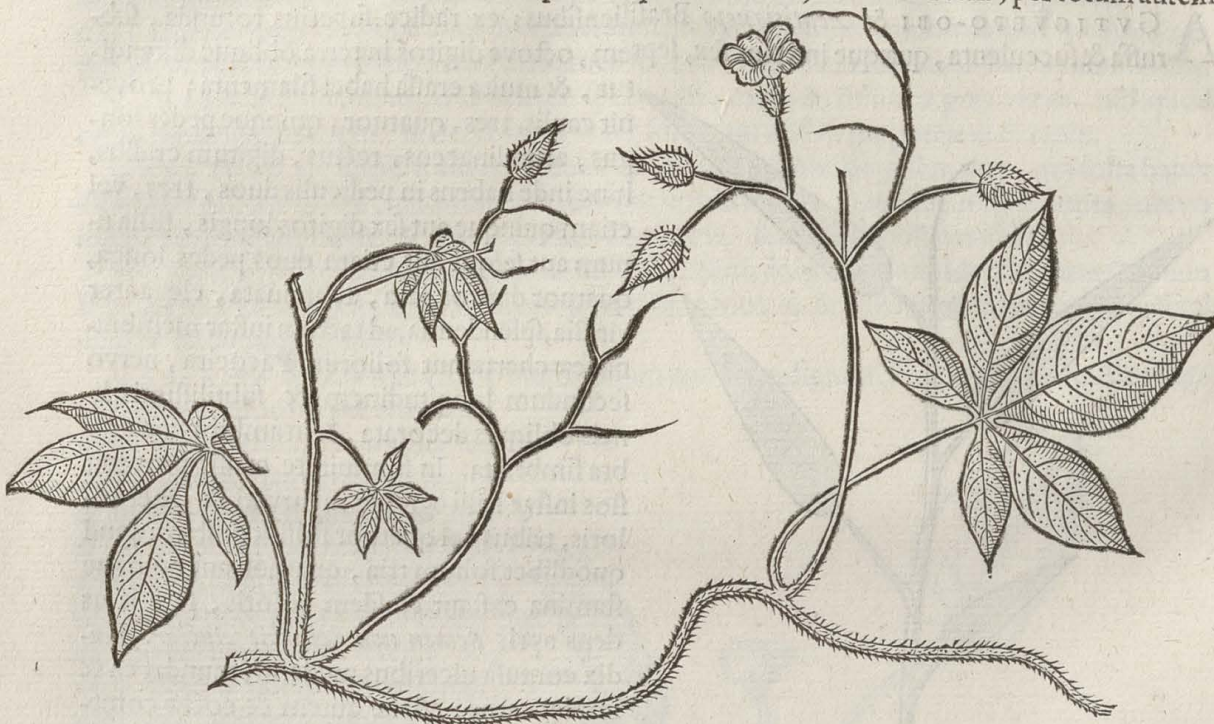

TAMOATARANA Brasiliensibus, planta quæ ex bulbo albo, splendente, triangulatis tunicis constante, figura & constitutio-
ne ut Tulipa, ovali vel etiam rotunda, magnitudine ovi anseri-
ni vel etiam minoris, producit caulem duos aut tres pedes al-
tum, inferius in longis pediculis duo vel tria folia habentem,
ut & in summitate unum aut alterum, foliis *Coti trepooba* figura
& aspectu similia, sed paulo minora. Sub folio autem quod in
summitate caulis est, pediculi duo, tres, quatuorve proveniunt,
duos circiter digitos longi, qui quatuor ferunt flores, splendide albos, sesquidigitum longos,

ex triangulatis obtusis squamis more pinæ nucis compositos, inodoros. Bulbus coquitur, & more Batatæ comeditur, boni saporis.

HERBA hæc (*quam Auctor non nominat*) frutices atque arbores ascendit, iisque se implicat; caulem habens rotundum, uno latere plerumque brunnum, altero viridem, per totum autem

punctulis brunnis variegatum & pilosum: intervallo autem semipedis fere in caule ad latus extenditur semper ramus satis crassus, semipedem circiter longus, itidem hirsutus, qui subrotunda & quasi turbinata corpuscula, suis pediculis innitentia & hirsuta sustinet, quæ sese aperientia

florem exhibent candidum uno folio constantem instar campanulæ: in eodem autem puncto è quo prodit pediculus qui florem sustinet, etiam pediculus ejusdem crassitiei ac quatuor circiter digitos longus nascitur, quinque folia in orbem disposita sustinens ut in Pentaphyllo, ad tactum mollia, superius viridia, inferius subalbicantia, ac ubique pilis albicantibus prædita.

PLANTA hæc (*cui Auctor nullum nomen adscripsit*) in sesquipedalem altitudinem assurgit, caule rotundo, leniter hirsuto, geniculato; ad genicula autem bina folia sibi invicem opposita, leniter item hirsuta, oblonga, viridia; & in extremitatibus ramulorum multa foliola sibi adjuncta; atque inter illa flores ex longo calice prodeuntes; ex lactescente dilute purpurei coloris, unica quidem parte constantes, sed superius in quinque lacinias divisi, nullo in cætro stamine. Post florem sequuntur folliculi magnitudine grani cannabini quibus continetur semē compressum fuscum.

Annotatio. Iconem ex herbis siccis ab Auctore collectis delineandam curavimus, siquidem ipse illam non addiderat.

PLANTA hæc (*cujus nomen Auctor non prodidit*) Vetonicæ figura assurgit, caule tereti, hirsuto; quorum quatuor aut quinque prodeunt ex una radice, tenui & fla-

& flava: folia illius sunt viridia, serrata, Vetonicae æmula quidem sed plane hirsuta. Flosculos fert (quos tamen Auctor non descripsit) hinc proveniunt capsulae baccis myrti magnitudine pares, in quibus continetur semen copiosum, splendidum, durum ut Lithospermum seu milium Solis, verumtamen paulo minus.

Annotatio. Nullam hujus Plantae Iconem reliquit Auctor, quare illam ex Herbis illius fideis, delineandam curavi; sunt autem folia subtilissime serrata, (quod à pictore non satis bene expressum:) & valde hirsuta, & caules illius lignosi; flores autem observare non potui.

CAP. XXVI.

Aguara quiya. Sagittaria cordialis. Innominata. Inimboy icon.

AGUARA QUIYA Brasiliensibus; *Erva moura* Lusitanis. Est Solatrum officinarum sive Solanum Bacciferum.

Planta hæc è radice longa, & in plures alias divisa, filamentosa, alba, in arbusculæ figuram surgit, caule lignoso, meduloso, viridi, nodoso, qui hinc inde in multos ramos se spargit. Folia habet Capsico Brasiliensi similia, duo, tria vel quatuor juxta se posita, inæqualis magnitudinis. Hinc inde quoque provenit pediculus solitarius digitum longus qui superius duos, tres atque etiam plures sustinet breviores, in quorum quolibet enascitur flosculus, deorsum se inclinans, fo-

liola quinque acuminata, lactei coloris, retrorsum inclinata obtinens, & in medio staminula crassiuscula, erecta, lutea, quinque juxta se posita.

Post flosculos proveniunt bæcæ primum virides, per maturitatem nigrae, splendentes, rotundæ, magnitudine myrtillorum nostratium, succulentæ multos acinos purpurascens continentes, quæ ab avibus comeduntur.

Tota planta nullum alium præter herbaceum odorem habet aut saporem, multi autem usus est in medicina. Pseudocapsicum Dodonei convenit cum hac planta quoad folia & florem, fructum tamen scribit esse rubrum.

AN SAGITTARIA Cordialis poterit vocari?

Hæc planta in trium pedum altitudinem assurgit caule tereti, hirsuto, alato; foliis in illum insertis sagittæ figura, eo modo ut plumæ sagittis inferi solent, ex caule prominentibus, in utroque latere hirsutis: folia præterea habet caulis & ramuli ejus angusta oblonga, superius viridia, inferius incana, in totum autem pilosa, & majora sunt cauli inferius adnata. In summitate caulis pediculi aliquot longi erumpunt, in quibus flosculi proveniunt, figura florum Pisorum lutei, tribus foliis constantes, quorum superius secundum longitudinem striis purpureis est variegatum.

Post flores sequuntur siliquæ fusca aut nigra, pisorum siliquis similes, continentes semen splendens, virescens seu olivaceo colore, figuræ quasi semilunulæ, seu rectius cordis, ut pingi solet. Admodum autem vermibus obnoxium est & vix inter decem unum reperitur quod non sit perforatum, & semen à vermibus absumitur.

Radix

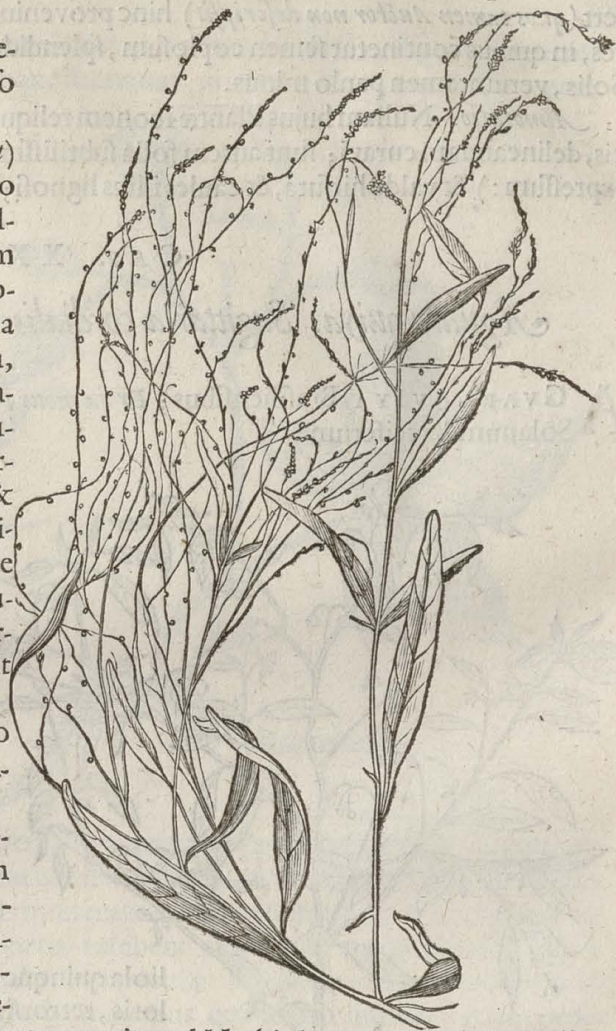
Radix recta est, tres aut quatuor digitos longa, tenuis, unam atque alteram prolem adjunctam habens.

Annotatio. Iconem hujus plantæ non dederat Auctor, sed ex herbis siccis ab ipso collectis delineandam curavimus.

HERBA (cui nomen Auctor non adscripsit) ita se habet. In sesquipedalem aut paulo majorem altitudinē assurgunt caules multi, striati, pluribus ramis onusti, quorum quilibet eo loco quo. è caule oritur, nodum habet: rami inordinate positi, folia ad exortum solitaria, oblonga, fastigiata, venosa, ad tactum mollia, foliis oxylapathi similia: interdum majusculo folio minutulum junctum: distat unum ab altero circiter sesquidigitum. In summitate caulis & ramorum extremitate nascuntur multæ spicæ parvulæ virides, quatuor aut quinque digitos longæ, quæ sese aperientes flosculos promunt minimos, flavos, tantæ parvitatatis ut foliolum quodlibet floris non sit majus cuspide acus.

Radix albicat, lignosa, nullo manifesto sapore: perennis est planta & novos producit caules. Vide Mathiol. pag. 446.

Annotatio. Nullam hujus Plantæ Iconem Auctor noster reliquerat, itaque illam ex Herbis siccis ab illo collectis delineandam curavi. Porro Matthiolus folio ab Auctore indicato describit Centaurium minus, cum quo hæc Planta minime convenit, qua editione usus sit ignoro; nec observare potui apud Mathiolum plantam huic similem.

Icon Inimboy supra
pag. 12. omissa.

GEORGI MARCGRAVI
HISTORIÆ PLANTARVM

LIBER SECVNDVS.

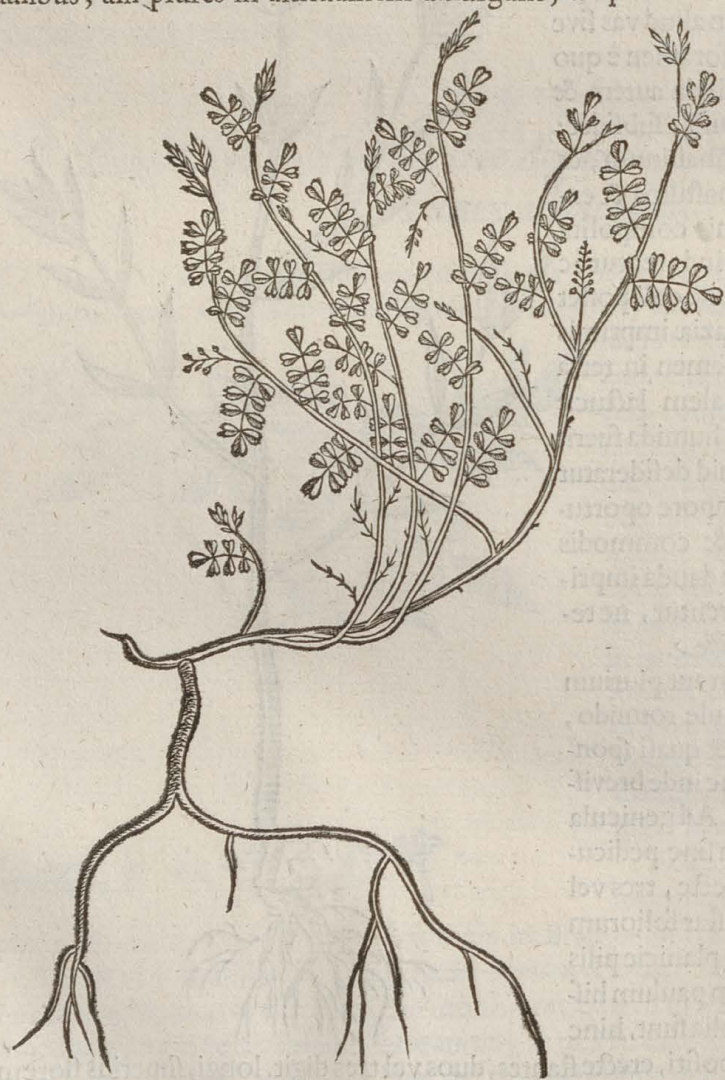
Qui agit de Plantis Frutescentibus & Fruticibus.

CAPVT PRIMVM.

De Plantis ex quibus fit Anil.

ERVA d'ANIR Lusitanis (utrum peculiare nomen habeat apud Brasilienses ab Auctore non proditur, videntur usum illius penitus ignorasse:) ex radice gracili, longa, in multos ramos distributa, lignosa ac lenta, plures assurgunt caules, duos, tres & quandoque plures pedes longi, teretes, humi serpentes, & hinc inde filamentis in terram dimissis radicantes, versus extremitatem autem se surrigentes: ex hisce maximam partem jacentibus caulibus, alii plures in altitudinem assurgunt, ex quolibet octo, novem sæpius & decem,

itidem teretes, lignosi, uno latere paulum rufescentes. Caules omnes ornantur ramulis unum digitum longis, alternata serie dispositis; & quilibet habet septem cinerescens foliola, bina sibi opposita & extremum solum: foliola habent in medio secundum longitudinē nervulum, non serrata, similia foliis Trifolii corniculari Dodonæi lib. XIX, cap. 17. juxta ramulos enascuntur breves pediculi & in iis flosculi quatuor, quinque, sex aut plures, plane parvuli; purpurei cum albo diluti, figura cassidis apertæ, ut in Hedera terrestri vel Vrtica mortua, odoris jucundi.

Nascitur passim in Brasilia.

Ex hac planta potest color Anir præparari.

ANNOTATIO. Ios. Scaliger. *Nil* vel potius *Nir* Arabibus est color cæruleus; qui vulgo Hispanis tam *Anir* quam *Anil* dicitur. Arabes quoque Isatidem Herbam vocant *Nil*.

Garsias ab Horto lib. II. cap. XXVI. *Anil* Arabibus, Turcis, omnibusque iis nationibus di-

ctum, vocatur in Guzarate, ubi fit, *Gali*, nunc vero plerisque *Nil*. Herba est quæ scribitur sin-

H

gulis

gulis annis Ocymo similis: eodem enim modo colligitur & siccata maceratur. Hanc deinde probe contusam & in panes coactam per aliquot dies siccandam exponunt: & siccata viridi colore prædita videtur, quoque magis exsiccatur, eo magis ad cæruleum tendit, donec tandem in cæruleum exsaturatum sive venetum colorem evadat. *Clus.* *Mangiriquam* habet Auctor: quod vocabulum, quotquot Lusitanos consului, Basilicum seu Ocymum interpretati sunt. At mihi iniqua admodum ista comparatio videtur. Siquidem non solemus ex Ocymo pastillos conficere, sed potius ex Isatide, quæ cum hujus plantæ descriptione multo elegantius quadrat. *Hæc ille.* De hac planta & modo eliciendi colorem illum diximus in descriptione Imperii Magni Mogolis, nunc adjungemus quæ Fr. Ximenes tradit in commentario suo de Plantis Novæ Hispaniæ.

Xibuiquilul pitzahuac, inquit, id est Annir foliis subtilibus, est frutex, ex una radice plures producens truncos, sex palmorum in altitudinem, & digitum minorem crassos, coloris cinericei: folia habet similia Ciceri, flores exiguos è candido rubicundos, cum quibusdam filiquis coacervatim pendulis è caule quæ similes sunt vermiculis, quos vocamus *ascarides*, crassiusculæ & plenæ semine nigro, quod non male legumini comparatur. Planta nonnihil amaricat, estque acuta, calida & sicca in secundo gradu; pulvis medetur plagis veteribus, si ante urina abluantur, unde à quibusdam vocatur *Palancapatli*. Folia contusa & emplastro applicata, dolorem capitis dicuntur mitigare, maxime in infantibus: etiam in aqua macerata & cerebro applicata. Fit ex hac planta quod Americani vocant *Tlacchoylimihuitl*, quo capillos tingunt colore nigro. Nascitur sponte locis calidis, tam planis quam montuosis. Licet autem quidam herbam esse censeant, mihi videtur frutex, qui vivit biennio cum summo vigore & viribus integris. Modus autem conficiendi cæruleum, quod Mexicani dicunt *Mohuitli* & *Tlecohuilli*, Hispani autem *Azul*, hic est. Indunt folia decerpta æneo vasi, pleno aqua modice calida vel tepida (licet quidam magis probent frigidā) & versant valide, donec aqua tingatur: eam effundunt dein in aliud vas sive ollam, cui in superiore parte est foramen è quo aqua magis clara dilabitur, turbida autem & quæ substantiam foliorum exhaustit, subsidet: ea porro colatur per saccum cannabinum, & spissior substantia formatur in pastillos & exponitur soli, atque postea patinis composita imponitur prunis ardentibus, ut indurentur ac plene siccentur. Hæc Planta facile coli posset in Hispania locis calidis, Andaluziæ imprimis aut similibus: serendum foret semen in terra bene fracta atque subacta, qualem lactucæ amant, mense Januario, si terra humida fuerit aut rigua: sin vero horum aliquid desideratur Septembri aut Octobri, dein tempore opportuno transferendæ essent plantæ & commodis intervallis disponendæ: denique danda imprimis opera ut zizania supprimerentur, ne tenellas plantas suffocarent. *Hæc ille.*

ALIA SPECIES: ad duorum aut plurium pedum altitudinem assurgit, caule rotundo, geniculato, lento, succulento & quasi spongioso seu arundinoso, viridi & hinc inde brevissimis pilis rufescentibus vestito. Ad genicula tam caulis quam ramorum, folia sine pediculis duo semper opposita stant directe, tres vel quatuor digitos longa, angusta, instar foliorum *Lysimachia* viridia & in utraque planicie pilis albis brevibus prædita, ad tactum paulum hispida. Ad eadem genicula, ubi folia sunt, hinc inde etiam duo pediculi juxta se positi, erecte stantes, duos vel tres digit. longi, superius florem album circularem sustinentes, magnitudine *Bellidis*, circumcirca minutis foliis albis; in umbelico

belico minuta staminula alba. Radix semipedem aut paulo plus longa, paulum curva, paucas radículas habens, lenta, lignosa, cortice obscuri coloris vestita, qui detrahi potest. Planta hæc tota cum sua radice succulenta est & si quis vel caulem vel radicem frangat, statim succus effluit carulei coloris.

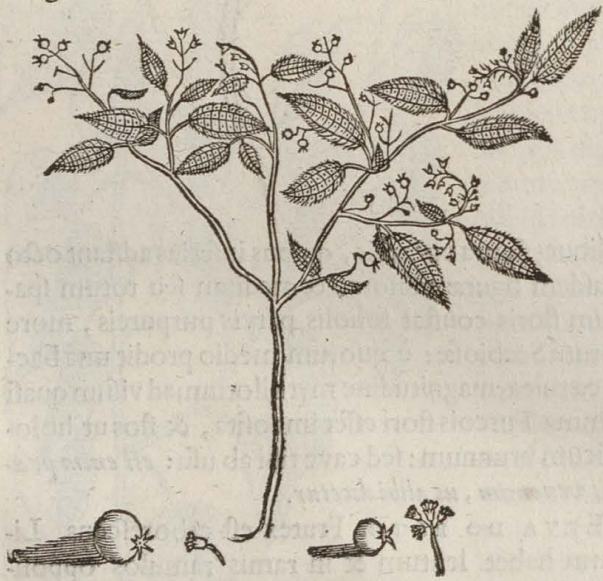
Fit ex ea Anir, solum herbam contundendo & aquam affundendo: linquitur ut subsideat, hinc detrahitur & in sole siccat quod confedit; æquivalet auro in pondere.

ANNOTATIO. *Fr. Ximenes*. Est & alia planta ejusdem nominis cum præcedente, quæ colorem caruleum, sed valde saturum reddit, quo foeminae capillos nigro colore tingunt, sed differt ab altera, tam magnitudine quam forma: est enim mediocris tantum frutex, multas agens radices, instar sarmentorum, cum pluribus fibris: è quibus prodeunt multi trunci cinerei: folia huic instar piperis longi, licet paulo majora, cum certis nervulis qui illa per longitudinem obeunt. Flores candidi ad modum capillorum: humida & frigida censetur. Modus colorem eliciendi idem cum præcedenti, sed color hujus deterior & minoris pretii, itaque non est operæ pretium de serendi modo quicquam addere. Hæc ille: è quibus apparet hanc adhuc aliam esse speciem plantæ è qua color ille caruleus fit. Communis fuit Botanicorum opinio tincturam hodie satis notam, vulgo *Anil* & *Indigo* sive *Indico* ex Isatide fieri aut saltem è planta plane illi simili, itaque illis mirum visum, ab iis qui peregrinas plantas describunt, *Ocymo* vel *Basilico* aut similibus Plantis comparari, quarum frondes cum Isatide, satis nota, neutiquam conveniant; inde & Cl. viri Car. Clusii cum *Fragoso* certamen. Idem testatur ex semine *Anil* nomine Alexandria missò, natus sibi stirpes quæ *Lentis* seu *Colutheæ* minoris foliis conspicerentur, floresque luteolos *Sparti* Græcorum (quod Hispani *Rejama* vocant) omnino similes proferrent: putat tamen eam plantam potius fuisse *Sesban*, quam *Alpinus* describit inter plantas *Ægypti*. Ramulum autem cum foliis à nostratibus ex India allatum accurate exprimi curavi, & dedi in descriptione Imperii Mogolis: si compares cum *Isatidis* speciebus, videbis nihil habere commune quo ad formam foliorum: non male autem cum *Basilici*, cum *Ciceris* aut *Lentis*, optime autem omnium cum *Colutheæ* foliis comparari: habui & aliquoties plantas enatas è semine ex *Iusulis* Americæ allato quarum folia omnino conveniebant cum istis Indicis, nisi quod paulo minora essent, quod eo factum, quod alieno coelo non satis vigeat.

CAP. II.

Caaghiyyo. Aminiu sive Algodon. Tangaraca. Tremate.
Frutex arborescens.

CAAGHIYYO Brasiliensibus dicta planta, Subfrutex est, instar *Rubi Idæi*, quoad magnitudinem. Caulis est plane lignosus & hirsutus, folia bina sibi semper opposita, hirsuta, ad tactum mollia, leviter serrata; tribus

eminentibus nervis secundum longitudinem conspicua, transversim autem multis venulis intertexta; superius magis viridia quam inferius, ac præterea superius tuberculis per totum, inferius scrobiculis scatent: quodlibet tuberculum pilum habet albescentem. Fert flosculos in pediculis parvis, duos, tres, quatuor vel quinque in racemum sibi appositos, albos, quinque foliolis constantes; post quorum casum nascuntur baccæ nigrae, magnitudine baccarum *Iuniperi*, dulcis saporis, quæ comeduntur ab *Æthiopibus* & succum dant instar *Myrtilli* fere.

Folia hujus plantæ pulverisata, & pulvis ulceribus ex causa calida ortis inspersus o-

ptime illa curat. Nascitur pluribus locis in Brasilia nostra.

AMINIU Brasiliensibus, Lusitanis *Algodon* & frutex *Algodaon* est *Gossypium*. Excrefcit fere in magnitudinem *Coryli*, ligno molli, cortice fere ut *Sambucus*. Folia tenera & mollia, superius dilute viridia, inferius saturiora; in tres lacinias secta, quarum quælibet suum nervum & venas habet. Hinc inde inter tria foliola profunde serrata ac punctulata similia foliolis quæ *avellanas* virides circumdant, provenit elegans flos, major rosa, constans quinque foliis

latis, eleganter flavis, interius in medio unguibus purpureis, habens in medio stamen flavum, tuberculis ejusdem coloris insignitum.

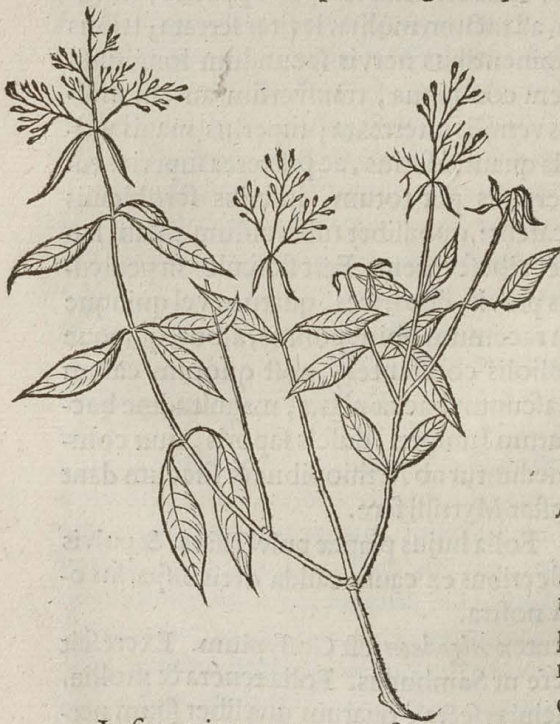
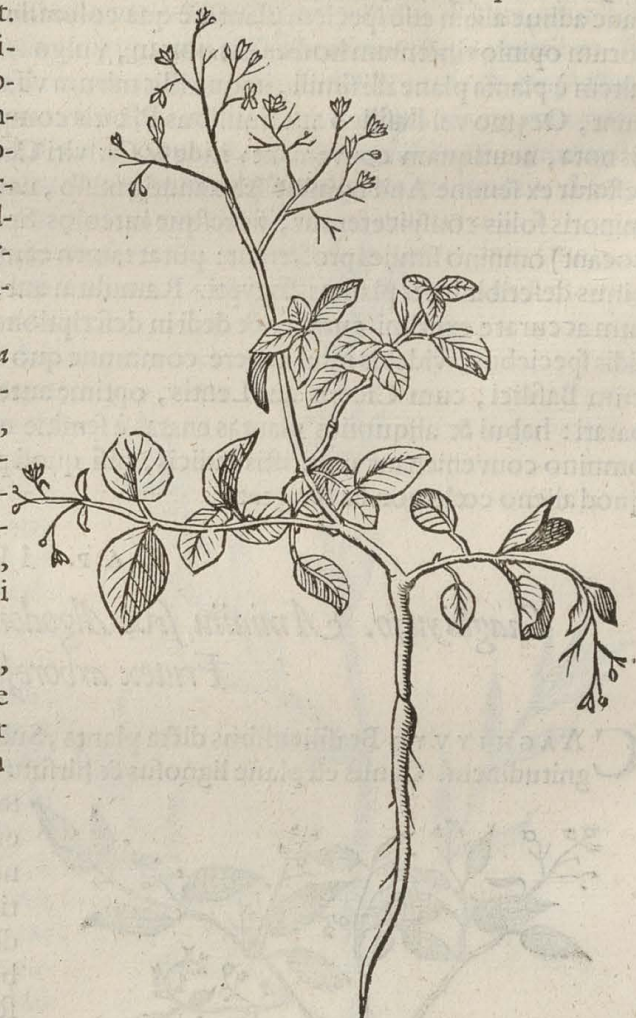
Post florem sequitur ovale corpus, magnitudine pruni, una extremitate acutum instar coni, & tribus lineis notatum & in totidem partes separabile; viride, nigris punctulis in externa superficie variegatum: quum autem maturuerit fuscum est & sponte dissilit in tres partes, & ex qualibet trium capsularum, prominet albissimum gossypium, in cujus quolibet flocco continentur simul septem nigri fructus magnitudine pistaceorum & ejusdem plane figuræ, sub cute sua nigra habentes nucleum, carne alba-flavescente constantem, pingui instar amygdali, dulcis saporis, è quo semine planta propagatur.

ANNOTATIO. Commisi aliquoties hoc semen horto, & felicissime pullulavit & in pedalem atque majorem altitudinem excrevit, sed inclementiam hyemis ferre non potuit. Semen autem multo minus erat quam auctor noster hic prodit, atque adeo septem illius semina conjuncta, ut plerumque sunt, non multum superant molem nuclei pistacei. *Franc. Ximenes* Ichcaxihuitl, Hispanis *Algodon*, (id est, gossypium) vulgarissima est in Nova Hispania, ita ut innumeri panni & alia quotannis ibi fiant.

Nascitur locis humidis & calidis, maxime autem cultis. Stolones contusi & poti ex aqua dicuntur mirifice mederi puncturis Scorpionum & viperarum aliorumque venenatorum animantium moribus: caulis videtur frigidus, siccus & adstringens, in pulverem redactus & inspersus sanat ulcera. Folia sunt natura glutinosa.

TANGARACA Brasiliensibus *Erva do rato* Lusitanis dicta: Frutex est, magnitudinem Ribium fruticum adipiscitur, color corticis cinerefcit. Folia fert oblonga, viridia, multis costis transversis intertexta: sunt autem ramuli & folia directe sibi opposita & hæc superne viridia, inferne canescentia, ad tactum quasi leni hirsutie prædita.

In extremitate ramorum flos provenit, purpureo brunni coloris, magnitudine clavellinarum Indicarum plenus: quatuor folia floris exteriora paulo longiora quam

reliqua; figura vomeris, quibus inferius adstant octo ejusdem figuræ minora, & medium seu totum spacium floris constat foliolis parvis purpureis, more florum Scabiosæ: è quorum medio prodit una bacca cærulea, magnitudine myrtillorum, ad visum quasi gemma Turcois flori esset imposita, & flos ut holosericum brunnum: sed cave tibi ab usu: est enim præsens venenum, ut alibi dicetur.

ERVA DO RATO. Frutex est arborescens. Lignum habet lentum & in ramis ramulos oppositos, & duo semper sibi opposita vel etiam tria sibi apposita foliola, oblonga profert, dilute viridia, eminente nervo secundum longitudinem & conspicuis costis secundum latitudinem, prædita.

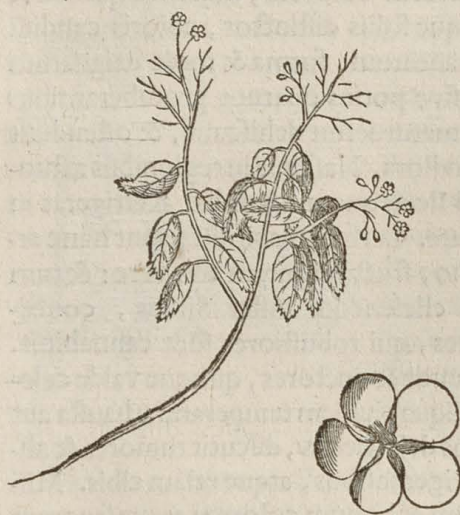
In summitate ramorum spica nascitur ex floribus multis umbellatim positis constans, suntque flores oblongiusculi, cylindracei, rubri: pediculi autem florum crocei coloris & longiusculi.

Flores

Flores & folia venenum sunt, radix alexipharmacum contra illud.

TREMA TE Brasiliensibus. Frutex arborefcens, Mali punici figura est fimilis, cortice Sam-
bucino, ligno albo, & medulla in continente. Folia obscure viridia, haud magna, sesquidigitum
longa, sine pediculis ramis adhaerentia, aspera, multis venis conspicua. In extremitate ramorum
fert multas umbellas magnas, floribus lutescentibus onustas, quibus aliquid purpurei admix-
tum; in medio autem sunt multa staminula flavescentia ut florum Hieracei, & eodem modo

desinunt in pappos: exacte odorem referunt Styracis, ut
& folia trita. Post flores provenit in illis papposis capi-
tulis semen minimum, rotundum, nigrum, multo mi-
nus papaverino.

Brasilienses utuntur foliis confusis in doloribus ocu-
lorum & rubedine.

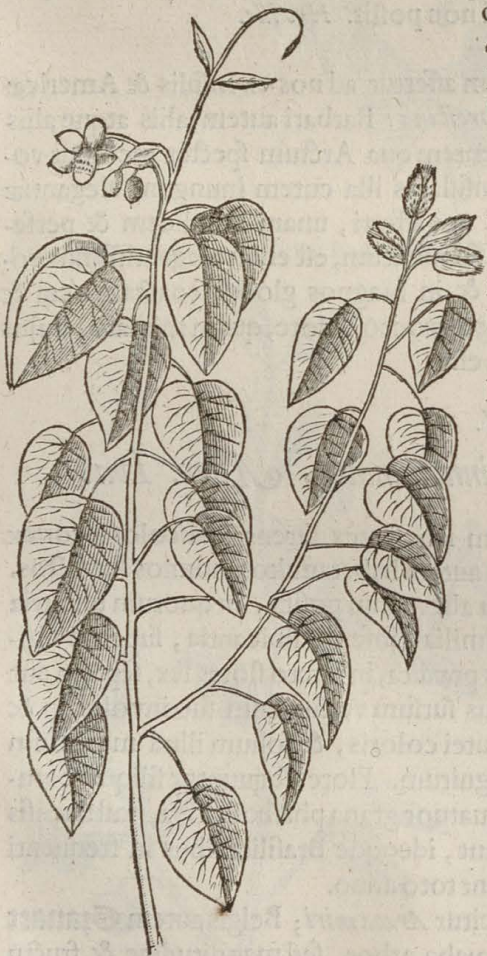
FRUTEX ARBORESCENS (cujus Auctor hanc dat
Iconem, licet nomen non prodar) cortice gryseo, folia ha-
bet alternatim opposita, carinata, scaphæ figura, circa ex-
tremitatem autem dentata, late viridia, splendida, venu-
lis obliquis elegantibus prædita. In extremitate ramo-
rum spicatim proveniunt flores, & spica floribus adhuc
clausis coloris est sanguinei elegantissimi, hinc fit flava,
& flores se pendentes sunt flavi, quinque foliolis con-
stantes; cuilibet folio floris subjacet folium acumina-

tum pallidum: in medio floris stamina lutea congesta: flos suavis odoris, ut Keiri nostras, &
major illis est.

CAP. III.

Vrucu planta è qua fit tinctura illa quam vulgo vocamus orellanam.

VRUCU Brasiliensibus; Frutex est ligno albo instar Coryli, cortice fusco. Folia habet al-
ternatim posita, in pediculis tres, quatuor aut quinque digitos longis, etiam brevioribus,
oblonga, cordis, ut pingitur, figura, quinque, sex etiam
decem aut duodecim digitos longa, nervo secundum
longitudinem & venis obliquis, inferius prominenti-
bus prædita, late viridia.

Ad extremitatem ramorum in brevibus pediculis,
multi enascuntur flores, in uvarum modum disposi-
ti; quilibet magnitudine rosæ quinque foliis constans
albis incarnato dilutis: in medio ingens numerus sta-
minulorum luteorum, apicibus purpureis; vix sensi-
bilem aliquem habet odorem.

Florem sequitur fructus, nimirum siliqua myroba-
lani oblongi forma, seu pyramidali, rotunda, duos
aut tres digitos longa, magnitudine pruni: quæ im-
matura virescit exterius, matura rufescit, estque tota
hispida ob fila quæ habet prominentia, sed non acu-
leata. In qualibet tali siliqua ultra triginta aut quadra-
ginta grana suo pediculo innitentia continentur; u-
num quodque figuræ conicæ acutæ aut exigui pisi, at
in duobus lateribus quasi digito compressum. Grano-
rum color insigniter miniatus (instar optimi minii
turcici) & splendescens atque tali succo madens, ita
ut ad tactum inficiat manus egregio miniato colore.
Grana recentia haud dura sunt, sed ut granum pomi:
intra carnem albicantem habent, exterius quoque
quodlibet granum punctulum argenteum. Siliqua ma-
tura sponte se aperit: grana siccata evadunt obscure
rubra, nihilominus tamen ut ante tincturam conti-
nent, & recentia sive siccata usurpari possunt. Trita

simpliciter in aqua simplici seu stillatitia egregiam dant tincturam miniatam, quæ pota per se
prodest contra varia venena & est boni saporis, subamara & quid aromatici sapiens.

Brasilienses patinas suas & lagenas ex cucurbitarum corticibus factas, hac tinctura exterius
tingunt.

H 3

Radix

Radix cocta cum carne gallinacea vel alia, tingit instar croci optimi & bonum saporem illi conciliat. Car. Clusius judicat Bixam Oviedi Exoticorum lib. III. cap. 20.

ANNOTATIO. Fr. Ximenes eandem plantam accurate describit in Arborum classe. *Achiotl*, inquit, quam aliqui vocant *Changuaricam* & alii *Pomaquam*, est arbor mole & trunco, figuraque omnino Aurantiae similis; foliis ulmi quoad figuram, asperitatem & colorem Truncus, cortex & rami sunt subfusci vergentes ad viridem colorem, materies spinosa & candida. Flores fert grandes in modum stellarum quinque foliis distinctos, coloris candidi vergentis ad rubrum. Fructus sunt similes calicibus castanearum, forma & mole exiguarum amygdalarum adhuc virentium, quadrangulares pene sive potius quatuor protuberantibus lineis per longitudinem discurrentibus distincti: qui ubi maturuerint dehiscunt, & ostendunt certa grana valde rubra, similia granis uvarum, sed rotundiora. Nascitur in regionibus aestuosis, uti *Guaxaca*, *Teguatepec*, *Huazacualco*, locis magis siccis quam humidis. Refrigerat in tertio gradu, cum aliqua siccandi & adstringendi qualitate. Barbari maximi faciunt hanc arborem, eamque colunt circa tuguria sua, viret toto anno, fructum autem fert vere: & tum materies illius cædi solet, quæ utilis est ad ignem eliciendum instar Silicis, confriando inter se. Cortex idoneus est ad funes & rudentes, qui robustiores sunt cannabinis. E semine conficitur tinctura coccinea, qua pictores utuntur & tinctores, quæque valde celebratur. Vtilis quoque est in Medicina, nam cum aqua aliqua ejusdem temperaturæ hausta aut foris adhibita, mitigat æstus febriles, sistit sanguinolentas dejectiones, discutit tumores & abscessus, quapropter commode miscetur potionibus refrigerantibus, atque etiam cibus. Miscetur quoque delicatæ potioni è Cacao, ad refrigerandum & bonum colorem atque saporem illi conciliandum. Mitigat dolores dentium è causa calida natos: promovet urinam, sedat sitim, & non desunt qui loco Croci cibus admisceant. Tincturam ex fructu faciunt hoc modo: Sumunt grana bene matura, eaque infundunt aquæ calidæ, & ex subsidentia tabellas quasdam conficiunt, ut solet fieri in Annir: adeo viscosa & tenax est tinctura, ut res quævis semel illa infecta, numquam colorem deponat: adstringit & aliquantum, quare mixta cum resina sanat scabiem & plagas: corroborat ventriculum, & sistit lienteriam cum corticibus Cacao mixta, auget lac mulierum, & efficit ne Chocolate quantavis quantitate hausta noceat: illius quippe ope facile digeritur sine ulla cruditate. Eadem cum urina mixta, tam pertinaci colore tingit lineos pannos, ut in posterum elui non possit. *Hæc ille.*

Meminit & hujus plantæ Oviedus lib. VIII. cap. VI.

Tinctura autem quæ ex semine fit magna copia jam affertur ad nos ex Insulis & Americæ continente, & vulgo ab Anglis & Belgis appellatur *Orellana*: Barbari autem aliis atque aliis nominibus indigitant; ii autem qui Brasiliæ continentem qua Arctum spectat incolunt vocant *Roucu* (quod nomen convenit cum *Vrucu*) & Insulares illa cutem inungunt elegantiae causa. Observandum tamen duplicem tincturam ad nos afferri, unam simplicem & perfectissimam, plane coccineam, cujus usus est ad fucum saminarum, est enim elegantissimus color & valde pertinax: alteram cum resinis mixtam & in magnos globos coactam: cui & credo succum radicis admixtum esse, tingit enim magis croceo colore, quam miniato; hujus autem in cibus aut medicina usum non puto ita tutum esse.

CAP. IV.

Comanda guira. Araca iba. Frutex innominatus. Alter. Iva.

COMANDA GVIRA Brasiliensibus: Arbustum seu frutex ferens Phascolos; cortex illius viridis, lignum leve atque fragile: in ramis autem habet multos ramulos surrectos, sesquidigitum longos, directe sibi oppositos, sed paria alternatim posita, in quorum uno tria sunt folia oblonga, acuminata, foliis Salviæ acutæ similia, inferne albicantia, superne viridiora, & ad tactum instar serici lævia, conspicuis venis prædita, in altero flores sex, septem aut octo, magnitudine nostratium Pisorum, foliis duobus sursum versus cum suo involucrio & uno deorsum, quod maximum: sunt autem flores lutei coloris, & folium illud maximum deorsum versus, inferius rubris venulis per totum insignitum. Flores sequuntur siliquæ compressæ & quasi contortæ, quarum quælibet continet quatuor grana phascoli, alba, nostris pisibus paulo minora, quæ cocta bene sapiunt ac alvum laxant, ideoque Brasiliensibus in frequenti sunt usu, & Lusitanis quoque. Florent ac fructus ferunt toto anno.

ARACA IBA Brasiliensibus; cujus fructus ipsis dicitur *Araca miri*; Belgis autem *Gyanaet prupmen*. Frutex est, ligno, foliis & floribus ut Guajaba arbor, sed magnitudine & fructu differens. Est enim ejus fructus magnitudine pruni, qui per maturitatem flavescit, & carnem habet albidam cum multis granulis parvis. Boni est saporis, subdulcis sed nonnihil adstringentis. Silvæ hic, hisce fruticibus, plenæ. Radix hujus fruticis cocta in aqua & pota mirifice medetur dysenteriae.

Fructus

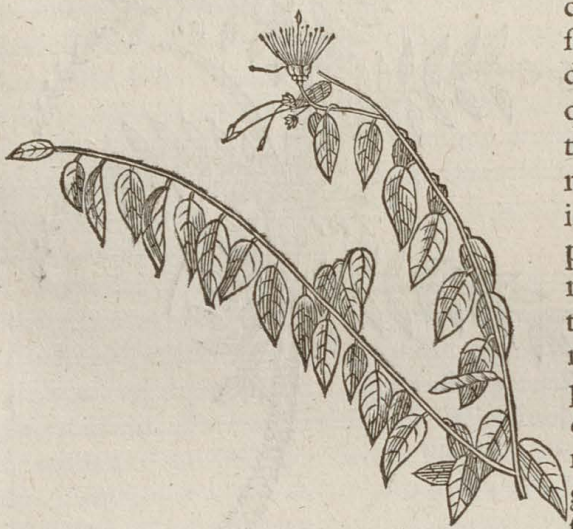

Fructus cum saccharo miscetur in conservam, quæ consistentia, colore & sapore quoque & qualitatibus similis conservæ Cydoneorum vulgo marmolada.

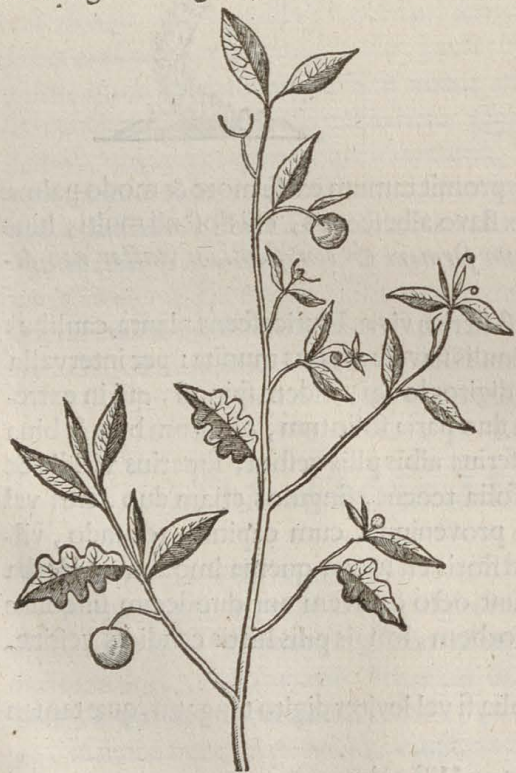
FRUTEX (seu potius viscum quoddam, caret enim proprio caudice & radice) in aliis fruticibus aut arboribus nascitur, nimirum ubi progerminat, ibi rotundus est tuber in arboris ramo. Nascitur autem & in multos ramos dispergitur, ligno fragili, interius flavescente, & ruffam medullam habente, exterius vero corticem ex brunno nigricantem, multisque striis ac maculis notatum. Folia fert figura vomeris, opposita, crassa, saturate viridia, in extremitate quasi linea rubra circumdata, nervo secundum longitudinem paulum conspicuo, & venis transversis profunde sitis, vix conspicuis. Flosculos gerit multos juxta se positos in pediculis brunnis, sex foliolis constantes acutis, angustis, ex flavo rufescentibus, paulum deorsum incurvatis, in medio autem habet aliquot stamina lutea. Foliolis florum decidentibus, calix florum fere Caryophyllum aromaticum refert figura & colore. Super floribus hujus fruticis frequentissima reperiuntur aviculæ Vvanombugh, ibique sclopeto decuti possunt.

FRUTEX (cujus Auctor hanc quidem dat Iconem, sed nomen silet) in modum piri Silvestris

crescens, ligno fragili, cortice cinereo. Folia fert pyri foliis similia, densa, superius splendide viridia, inferius dilutius, alternatim ordine quæque suo pediculo crasso, brevi appendentia & deorsum inclinata. In extremitate ramorum proveniunt quatuor, quinque aut sex in racemum disposita corpuscula elliptica, piso majora, quæ sese aperientia florem promunt habentem quatuor folia alba, crassa, exterius ex albo viridantia, magnitudine lychnidis, inter autem hæc folia in circulum disposita sunt stamina alba, alta, centum viginti & supra numero, sesquidigitum longa, fili ferici crassi crassitie, superius flavescentem spongiolam adjunctam habentia. In medio autem floris & horum staminulorum aliud stamen

duos digitos longum, fortius, flavescent, erectum stat, superius habens Cyldraceum capitulum. Ita foliis floris supereminet staminula alba, staminulis autem stamen hoc longum, medium. Et flos ad visum jucundus est, suavi rosæ odore præditus, sed non ita forti.

Folliis & staminulis albis decidentibus, remanet medium stamen in cuius extremitate è cylindraceo corpusculo (*reliqua neglexit Auctor supplere.*) Ramulos hujus plantæ adpressos habui in museo meo ad libros, noctu ad quemlibet exortum pediculi cujusque folii, ut & ad quodlibet folium floris exsudarant guttula crySTALLINI splendidi humoris, quasi plantæ affixa esset, seminis majoris sinapi mole.

IVA Brasiliensibus, est frutex eodem modo crescens quo *Iurepeba*, similique ligno, sed solet altius assurgere. Caudex spinosus ac leni hirsutie præditus. Folia inordinate posita, pallide viridia, oblonga, non ita laciniata ut *Iurepeba*, leni hirsutie seu lanugine infecta.

Flores itidem fert ut *Iurepeba*, lacteos, quinque foliis constantes, instar stellæ expansos, in medio autem staminula lutea sunt erecta.

Fructum fert magnitudine majoris pomi vulgaris, rotundum, initio saturate viridem ac brunna

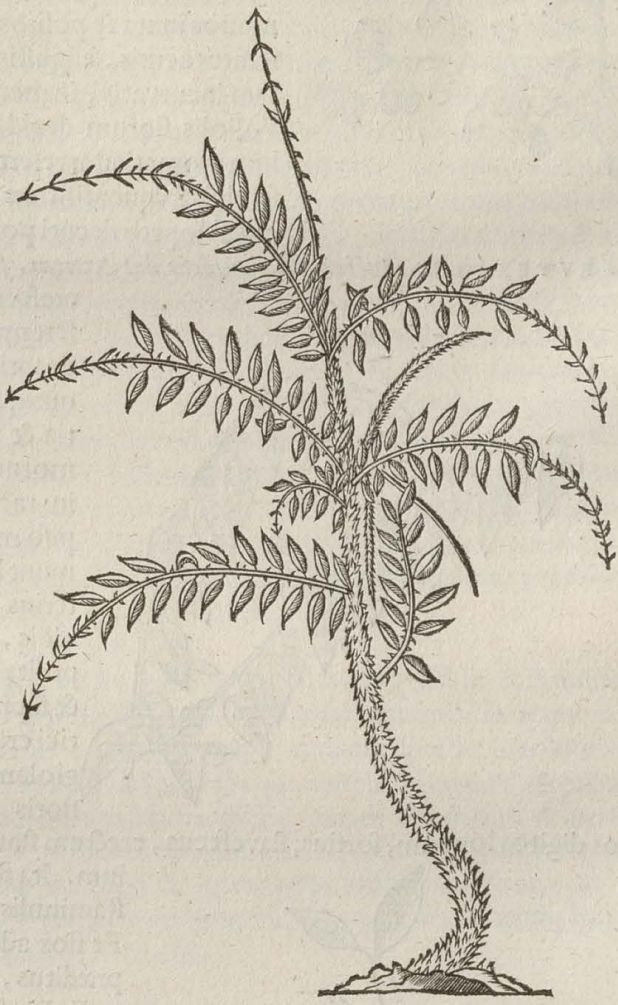

brunna lanugine tectum per maturitatem citrini coloris ac splendentem. Cortex instar testæ ovi frangibilis, intus continet pulpam succulentam, flavescensem, quæ copiosa semina, lentium figura, magnitudine & colore continet. Pulpa illa admodum dulcis est & grata formicis; ab hominibus non comeditur.

CAP. V.

Atitara. Inqueri omniano.

ATITARA vel IATITARA Brasiliensibus. Spina est foliis Sigilli Salomonis. In septem, octo aut novem pedum altitudinem assurgit, caudice satis crasso, & acutissimis spinis ubique munito, unum etiam atque alterum de se spargens ramum majorem: per intervalla autem ambiunt ramuli fruticem, duos, tres aut quatuor pedes longi, aduncis & deorsum versis spinis, viridibus, cum cuspidibus brunnis, splendentibus: in his ramulis folia sunt, interdum bina sibi opposita, interdum unum solitarium, inodora, sesquipedem longa, duos & semis circiter digitos lata, ubi latissima, foliis Sigilli Salomonis aut Lili convallium, plane consistentia & colore simillima & in medio nervum secundum longitudinem transeuntem habentia: tres aut quatuor etiam acutissimæ spinæ rectæ muniunt folium inferne. Extremitas autem ramulorum ad unius circiter pedis longitudinem caret foliis, itidem spinosa & in modum sagittæ tripliciter figurata. Folia hujus plantæ antequam se pandunt, arcte sunt complicata in modum foliorum Palmæ, ramulo adhærentia, deinde se explicant. Hinc inde in hoc frutice provenit siliqua pedē aut quindecim digitos longa, teres, duos aut tres digitos crassa, & in utraque extremitate acuminata, paulumque incurvata, ubique per ambitum frequentissimis spinulis obsita, primo viridis, dein nigrescit ac sponte se aperiens promit ramum ex se more & modo palmæ nuciferæ in multos ramulos distributum, coloris ex flavo albescens, cui flosculi multi, hinc copiosi globuli fiunt, qui in fructus abeunt; quorum formam & consistentiam Auctor non descripsit.

JUVERI-OMNANO Brasiliensibus; species est herbæ vivæ. Fruticescens planta, caulibus quadratis, striatis, viridibus, & frequentissimis spinulis flavescens munita: per intervalla autem ramuli ad latera extenduntur, duos aut tres digitos longi, itidem spinosi, qui in extremitate sunt duplices; hi porro habent ut plurimum duo paria foliorum, nimirum bina & bina juxta se apposita, sesquidigitum circiter longa, inferius albis pilis vestita, superius viridia & lævia, atque non serrata. Ad ramulos illos, qui folia tenent, singulos etiam duo, tres vel quatuor breviores pediculi, unum digitum longi proveniunt, cum capitulo rotundo, viloso, albo, cui aliquid purpurei admixtum, quod floris est loco, quemadmodum in Herba viva majore. Post quemlibet autem florem prodeunt octo, novem aut duodecim siliquulæ unum digitum longæ, juxta se instar rosæ positæ in orbem, longis pilis hirtis candidis vestitæ, in quibus semen.

Planta hæc alata statim contrahit & componit folia si vel leviter digito tangatur, quæ tamen paulo post rursus explicat.

ANNOTATIO. Franc. Ximenes, de Plantis Novæ Hispaniæ.

PINA-

PINAHVIZXIHVITL quam aliqui vocant *Cocochi atl*, quia capiti imposita conciliat somnum, atque adeo solo contactu videtur somnum generare (facilius tamen in Barbaris quam in Hispanis) est frutex quatuor palmos altus: caudices illius sunt tenues & pleni spinis: folia divisa in sex partes aut sinus, & conjuncta inter se ad modum fasciculi florum, haud dissimilia Izquixochitl. Radix est sarmentis fata: flores & fructus ad modum castanearum, principio virides & postea rossi, racematim pendentes. Nascitur in locis calidis Tepuztlan & Quahtla & in collibus Acapiztla. Ajunt amorem conciliare, sed quo modo aut quare explicare non possunt. Folia nonnihil resipiunt raphanos; sunt frigida, sicca & adstringentia atque præterea glutinosa. Succus radices sanat febres tertianas & oculos inflammatos, conciliat somnum, estque utilis adversus disenteriam. Hic est frutex ille cujus folia vel minimo contractu vel afflatu humano se contrahunt & marcescunt; quare suspicor esse eandem aut saltem congenerem plantam, quam in Philippinis Insulis vocant Herbam vivam aut sentientem: de qua quædam affirmant nescio qua fide, quæ in hac nostra non deprehenduntur; qualia sunt; quod producat truncos rectos, crassitie pennæ gallinæ, è singulis radicibus decem aut duodecim; quorum singuli teneant duodecim folia, quatuor ordinibus, inter se distantia intervallo sex digitorum transversorum & similia Raphano: flores esse cæreos similes linguæ passeris antequam se pandant, dein se dividere in tria minora folia. Offenditur ista planta tantopere contractu humano, ut si primoribus digitis summa plantæ folia contingas, statim quasi contristari aut alto somno opprimi videatur, caduntque omnia folia inferiora atque etiam superiora si secundo attingas: ipsique trunci contactu rumpuntur atque concidunt: si autem præcidas, offendes partem contactam nigram, haud aliter quam si combusta fuisset: si vero halitu plantam afflaveris statim folia sua excutit & disrumpitur, quod non fit si virgula aut baculo attingas; ita ut solo contactu & halitu hominum videatur offendi: cæterum insipida est planta & nullius, quod sciam, in medicina usus. Memorant & aliam plantam in Malabar nasci, quæ similiter contactum & afflatum hominis aversetur, foliis polipodii, floribus luteis: aliam quoque in Peruvia, quæ contracta statim areseat; nec deesse similem in Insula Gaditana. Sed quæ de Pinahuitli commemoravi, ea sæpius sum expertus, aliisque probavi, ut haud dubia fides haberi possit. *Hæc Ximenes.*

Franciscus Lopez de Gomara in Historia sua generali cap. 194. scribit in Peruvia nasci arbusculas quarum folia marcescant, si manu tangantur, & cap. 205. similes reperiri in Nicaragua. Credo esse fruticem quem Author hic describit. Cæterum Garfias ab Horto lib. 11. cap. 27. *Nascitur, inquit, in Malabar, planta mira naturæ, nam si quis manum admoveat, ilico contrahitur: folia polipodii, flores vero habet luteos.* Christophorus à Costa cap. 14. Herbam vocat vivam & accurate illam describit. Sed de hac alibi plura dicemus. Cæterum & Antiquis nota fuit hæc planta, siquidem accurate admodum describitur à Theophr. lib. 14. Hist. plantar. cap. 111. sub finem. Ἰλημα ὃ ἰδὸν τι φύει πρὸς μέμφιν· ὃ ἐφύλλα καὶ βλαστὰς καὶ τὴν ὅλην μορφὴν ἔχει τὸ ἰδὸν, ἀλλ' εἰς τὸ συμβαίνειν πρὸς αὐτὸ πύθεται· ἢ μὲν γὰρ πρὸς τοὺς ἀκωνίτιδας ἐστὶν αὐτῶν καὶ τὸ φύλλον παρόμοιον ταῖς πτέρυξιν· ὅταν δὲ τις ἀψῇ τὴν κλωνίαν, ὥστερ' ἀφαναινόμηναι τὰ φύλλα συμπύκνουν φασίν. εἴπερ μὲν πνα γρόνον ἀναβιώσκει καὶ πάλιν καὶ γαίαν. Id est: Nascitur peculiare quoddam virgultum circa Memphim, quod quidem neque folia neque ramulos, neque totam formam peculiarem habet, sed accidentem tantum illi passionem. Quippe facies ipsi spinosa & folium perquam simile filicibus; ubi autem quis attigerit ramulos, folia quasi hebetata concidere ajunt; atque hinc post aliquot tempus reviviscere denuo atque folia sua explicare. Sed de mirabili hac planta paulo post adhuc plura dicentur, nam varix illius dantur species. Hoc tantum hic minime prætereundum etiam Plinium ejus meminisse lib. xxiv. cap. 17. *Adjecit his, inquit, Apollodorus affectator ejus, herbam aschynomenen, quoniam appropinquante manu folia contraheret.* Memorat autem inter herbas à magis celebratas, cum nihil certius sit quam hanc herbam hæc pati. Mirum autem Authores qui de Plantis Ægypti agunt hodie illius non meminisse.

CAP. VI.

Mandijba seu Maniiba, è qua fit Mandioca.

MANDIIBA & MANIIBA Brasiliensibus, cujus radix *Mandioca* vocatur. Frutex est caule lignoso, pollicis vel digiti humani crassitie, nodoso, cortice corylino, in sex, septem aut octo pedum altitudinem assurgens; continens medullam in se instar Sambuci, & lacteum de se mittit succum. Superius in multos expanditur ramos qui iterum ramulos habent, atque in horum quolibet, tria, quatuor, quinque, sex aut septem folia angusta, oblonga, in stellæ figuram disposita, ejusdem fere viriditatis cum folio Peoniæ. Flosculos fert flavo-pallidos, quinque foliolis constantes, multis staminibus luteis in medio. Radix fit duos

vel tres

vel tres pedes longa, tibiam humanam crassa, in fine magis teres, coloris exterius instar corticis corylini obscuri, interius albi, estque fragilis & continet succum lacteum glutinosum, qui lethalis est omnibus animantibus. Plures ejus in Brasilia reperiuntur species, nominibus distinctæ, Mandiibucu, Mandiibimana, Mandiibibijana, Mandiibiurucu, Mandiibparata, Mandiibcariamuna, Mandiibtinga, Mandiibmaracana, Mandiibcuguacu, Apitiuba, Aipi. Aipi iterum suas habet species; Aipi guacu, Aipi arendi, Aipicaba, Aipiguapamba, Aipi laborandi, Aipi jurumu, Aipi jurumi miri, Aipi jurucuja, Aipi macaxera, Aipi maniacau, Aipi poca, Aipitajapoja, Aipipitinga. *De cultura Mandiiba hæc observat Auctor.*

In qua terra plantetur. Silvæ sive montosæ sive planæ caduntur, lignum crematur, atque ibi fit ager, qui Brasiliensibus vocatur *Co*, Lusitanis *Roza*. Requiritur autem terra bona, mediocriter sicca, non humida; quapropter montosa loca opportuniore. Plantari potest omnibus mensibus æstivis, hiemalibus non. Optimum tamen tempus est mense Januario, Februario; item Augusto & Septembri. Plantatur tamen etiam medio Julio vel circa ejus finem.

Quomodo plantetur. Terra elaborata efformatur in monticulos, Lusitani vocant *Montes de terra cavada*, Brasilienses *Cujo*: Indigenæ autem olim illos formabant sudibus acuminatis ipsorum idiomate *Ibirapoa* dictis. Monticulorum autem quilibet tres circiter pedes latus, sesquipedem circiter altus est, rotundus, ut pluvia cadens decidere possit: nam hæc planta amat calorem & siccitatem. Cuilibet monticulo infiguntur tres taleæ de Mandiiba, quarum quælibet octo vel novem digitos longa, vel etiam pedem; infiguntur ita ut tertia pars emineat, quasi crucis figura secantibus se eminentiis suis supra terram. Monticulorum autem distantia debet esse duorum & semis aut trium pedum. Taleæ autem omnes ita sunt infigendæ ut pars quæ antea sursum vergebat, hic itidem sursum vergat. Per radicem Mandioca nulla potest fieri transplantatio, nam ea extracta è terra & tacta statim emoritur. Postquam taleæ fuerint infixæ decem dierum spacio progerminant & tot germina proveniunt quot talea continet nodos. Quodlibet germen est cauliculus digitum longus, in multos ramulos divisus; coloris rubri cæruleo mixti: quilibet ramulus folium habet in alia tria, quatuor, sex aut septem foliola divisum, dilute viridia, angusta, oblonga nervo secundum longitudinem & venulis transversis ordine positis; positaque sunt hæc foliola in pediculo ruffo figura stellæ.

Plantatio quomodo curanda. Ager ter vel quater debet ab herbis purgari, usque dum planta adolescat, quod fit post sex aut septem menses. Luxuriant enim hic admodum herbæ spontaneæ in agris, & copia sua facile sata seu plantata suffocant, nisi eruantur.

Quæ damna inferant huic plantæ. Germina hujus plantæ & folia tenera comeduntur à formicis, quæ ideo multum damni dant in hisce plantariis. Postquam autem adoleverit planta à formicis nihil amplius patitur. Animalia silvestria, ut Capræ, &c. etiam folia depopulantur, item equi, boves, oves: ideo plantaria arboribus cæsis vel palis circumdantur ut animalia accedere nequeant. Radices admodum appetuntur ab apibus, cuniculis aliisque Brasiliæ animalibus. Quamvis autem hæc planta ramis & foliis orbetur, radice illæsa, nullum inde accipit damnum.

Ad perfectam magnitudinem hujus radice requiritur annuum spaciū; Extrahi tamen & usurpari potest radix sexto mense post plantationem, necessitate urgente. At tunc paucocommodo: nam minus dat. Quælibet planta duas, tres, quatuor usque ad viginti profert radices, profertilitate soli, ubi plantatur. Et quælibet radix semipedem vel etiam duos aut tres pedes longa evadit, crassitiem habens brachii vel etiam tibie humanæ quando perfecte adolevit.

Durare potest hæc radix in terra ad triennium si non eruatur. Altero tamen plerumque anno pars earum putrescit & corrumpitur. Ideo ad summum linquitur annuo spacio & denuo per taleas novas plantatur.

Extrahitur radix matura, è caudice fiunt taleæ ad novam plantationem. Radix autem extracta vix triduum servari potest, quia putrescit: putrida autem admodum fætet. Ideo quo citius in farinam redigatur, eo melius.

Farina quomodo fiat. Radix extracta cultro ab exteriori cuticula liberatur, quæ facile abradipoteest. Hinc integra lavatur aqua pura, manu rotæ in diametro quatuor aut quinque pedes habenti admovetur, quæ in hunc usum facta est, & cujus superficies convexa lamina cuprea armata, multis foraminibus pertusa, acuta more tyrocnestis: Rota à duobus hominibus circumagitur, radendo sic radicem, ut rasura cadat in suppositum lintrum. Rota hæc vocatur Brasiliensibus *Ibecem babaca* Lusitanis *Roda de farinha*. Brasilienses tamen, utpote pauca suppellectile instructi tyrocnesti radunt hanc radicem purgatam, longiori tempore & operosiori modo. Linter qui excipit rasuram vocatur Brasiliensibus *Mieecaba* Lusitanis *coche de ralar Mandioca*. Sic molita & rasa hæc radix inditur longo sacco facto ex corticibus arborum, more corbis texto, qui quatuor circiter digitos amplius est, figuræ cylindraceæ, vocaturque Brasiliensibus *Miamama*, Lusitanis *Espreme-douro de Mandioca*. Immittitur hic saccus prelo, quod Brasilienses *Tamicaba*, Lusitani *prensa* appellant, atque exprimitur inde succus, donec rasura omnem

nem humiditatem deponat. Succus ille Brasiliensibus dicitur *Manipoera* Lusitanis *Agoa de Mandioca*. Expressa rasura radicis immittitur cribro, quod *Vrupema* Brasil. Lusitanis *Ioeira* vocant: succernitur & immittitur vasi rotundo, lato, haud profundo ex argilla vel cupro facto quod more aheni fumario insertum est, & igne inferne structo, spatula lignea continuo agitur, donec siccata sit satis. vocant hoc vas in quo farina siccatur Brasil. *Vimovipaba*, Lusitani *Forno de Farinha*, spatulam Brasil. *Vipucuitaba*. Farina hæc ad medietatem solum siccata, ita ut semimollis maneat vocatur Brasil. *Vitinga*, Lusitanis *Farina relada*: amplius siccata dicitur Brasil. *Vieacatinga*, integre autem siccata, ita ut durare possit vocatur *Viatã & Vica*, Lusitan. *farinha seca*, *farinha da guerra*, quæ ad summum per annum spacium potest servari, si loco sicco adservetur & ab aqua caveatur. *Vieacatinga* vix dimidium annum durare potest; *Vitinga* vix biduum & has farinæ species loco panis usurpant. *Farinha seca* irrorata iusculo qualicunque vocatur *Mivipiro* & *Mindipirô*, comediturque cum edulis cæteris, carne vel piscibus. Ex farina siccata formant placentas, miscendo cum aqua simplici in massam, & coquendo super prunas, vocantque nomine Brasiliensi *Bejũ*.

Succus Mandioca expressus relinquitur in vase, & bihorii spacio residet in fundo fecula albissima, quam indigenæ vocant *Tipioja*, *Tipiaca* & *Tipiatica*: hæc dicto modo siccata farinam exhibet albissimam, *Tipiocu* vocatam, ex qua fiunt placentæ longæ & tenues, quas *Tipiatica* dicunt, quæ panis optimi similaginei vicem explent. Idem succus coctus ad consistentiam pultis comeditur. Eadem puls usurpatur amyli loco ad incrustandum linteamina, & glutinandas chartas. Ex pulte quoque cum oryza & saccharo mixta conservam faciunt Lusitani non ingrati, quam Marmelada de Mandioca vocant. Succus autem Mandioca sive *Manipoera* subdulcis est saporis, ideoque ab animalibus appetitur, quæ tamen omnia postquam biberint, cito moriuntur. Nam hic succus & hominibus & brutis lethalis est. In hoc succo, si adservetur diem unum atque alterum, generantur vermes, quos Brasilienses vocant *Tapurũ*, qui itidem venenati sunt. Præparatur etiam Mandioca alio modo in usus humanos. Mandioca cruda quamvis dicto modo purgata, scinditur in particulas, lingulæ figura, duos circiter digitos longas, semidigitum latas. Particulæ hæc exponuntur soli per biduum ut exsiccantur. (Succus non exprimitur) siccata sunt albissimæ ita ut cretæ loco inservire possint ad scribendum, tunduntur in pollinem in mortario ligneo (quod Brasilienses vocant *Anqua* & *Vmbuã*, Lusitani *pilaon de pao*) pistillo ligneo, pollen vocatur *Tipirãtĩ*, Lusitanis *farinha de mandioca crua* ex quo panis coquitur delicatissimus, albissimus, certans cum pane similagineo optimo. Fit & panis biscoctus, quem Brasil. vocant *Miapeatã*, optimus, qui in expeditionibus potest usurpari & diu adservari.

Mandioca cruda integra vel concisa aquæ immisã per tres, quatuor vel quinque dies sinendo, ut mollis evadat, vocatur *Mandiopuba* & *Maniopuba*, & sub cineribus assata comeditur. Hoc modo præparatam ut plurimum fugitivi & in silvis vagantes usurpant, utpote facile parabilem. Eadem *Mandiopuba* siccata ad ignem potest adservari in usus & vocatur *Caarimã*. Hanc *Caarimã* in pollinem redigere solent tundendo in mortario ligneo & pollinem vocant *Caarimãciu* qui albissimus est & subtilissimus. Hic pollen in aquam ferventem sive coctam immisus pulvem exhibet, *Mingau* Brasiliensibus, agitando continue quando immittitur aquæ, ut puls tenuis & sine globulis fiat, grati saporis, & comeditur aut per se, aut cum pipere admixto, quod Brasil. *Quiya* vocant, integro aut conciso; vel immiscentur aliæ herbaræ, vel gammari, pisces cocti, & caro cocta, & vocatur ipsis *Minguipitinga*. Servit etiam amyli vel glutinis loco farina de *Caarimã*, si in pulvem redigatur & tunc vocatur *Mingau pomonga*. Ex eadem cum aqua, butyro & saccharo placentulæ fiunt delicatæ, quæ calidæ comeduntur.

Ex *Mandiopuba* etiam farina fit mollis & semisicca instar micæ panis recentis similaginei, quam vocant *Vipuba* & *Viabiruru*, Lusitanis *Farinha fresca* & *Farinha d' Agoa*, quæ grata est ad comedendum, sed non durat ultra diem naturalem, ideo quotidie de novo conficitur. Eandem *Vipubam* in globi formam manibus efformant ac in Sole siccant, vocantque *Viapua* & *Miapeteca*, & tunc diu adservari potest. Hoc modo *Tapuyæ* præparant ut plurimum. Etiam Brasiliiani reliqui, miscendo postea cum *Viatã* ut gravior sit. Mandioca cruda etiam purgata scinditur in tenues particulas, contunditurque pistillo ligneo, & manibus solum exprimitur, ac dein siccatur, vocaturque illa farina *Timã* & *Mixacuruba*.

Omnes autem species Mandiocæ crudæ hominibus lethales sunt si edantur, excepta, *Aipimacaxera*, quæ recens extracta & assata ad ignem vel sub cineribus tuto comedi potest & bene sapit. Bruta autem omnia, omnes Mandiocæ species crudas devorant sine noxa, & bene nutrit atque saginat, quum tamen succus earum expressus solitarie sumtus ipsis æque lethalis sit atque hominibus.

Ex radice *Aipimacaxera* contusa ac cocta fit potus albescens instar lactis ebutyrati, grati saporis, subacidi, qui tepefactus bibitur, & vocatur *Cavimacaxera*.

Ex eadem radice dentibus per foeminas masticata, ut pulvem fere referat, adfusa aqua & cocta conficitur potus quem *Caon caraxu* vocant.

Folia Mandijba quæ Brasiliiani appellant *Manicoba* bene contusa pistillo ligneo, in mortario ligneo & cocta, atque oleo vel butyro condita, comeduntur instar Atriplicis aut Spinachii cocti.

Monticuli tres, quinque, imo interdum viginti requiruntur, ut ex radicibus unus modius (Alqueira vulgo) farina fiat, qui continet cantharos Holland. xxii.

Sesquimodius farinae sufficit homini sano, robusto, laborioso per mensem. Valet autem modius unus modo quatuor, modo sex, duodecim, octodecim solidos Hollandicos. Interdum & care venditur viginti octo vel triginta solidis.

Vsus Mandioca in Medicina.

Vitinga imposita ulceribus antiquis ea mundificat quo citius sanentur.

Caaaximâ contusa & cum aqua pota forma sirupi, antidotalis est.

Mingau admixto saccharo ægrotis datur magno emolumento.

C A P. VII.

Annotatio ad Caput præcedens.

FR. Ximenes de *Yuca* è qua fit panis, quem in Insulis vocant Cazave, & Mexicani Quauhcamotli. *Yuca* radix est parva, lignosa & non admodum crassa, trunci illius adolefcunt ad proceritatem humanam: folia illius sunt similia cannabinis. Nascitur & colitur in Insulis Hispaniola, Cuba, aliis, & plerisque partibus Continentis America, ubi diversæ illius reperiuntur species. Fit ex illis panis quem vocant Cazave hoc modo: frangunt & contundunt radices minutim. dein exprimunt succum qui virosus est, & reliquum cogunt in placentas, easque in vasis torrent ad ignem, & fiunt placenta candidæ, duræ & tenues: haud secus palato accidunt quam rasuræ ligni, vocant panem *Cazavi*. Succus adeo venenosus est ut crudus sumtus statim enecet; si vero percoquatur non modo non nocet, sed & salubris est & nutritivus. Unde nobilis quæstio oritur inter Physicos, quum venena omnia tam calida quam frigida vigorem suum magis prodant à calore adjuncta & celerius atque validius cor petant, unde fiat quod hic liquor haud dubio venenosus, contra à calore innoxius reddatur, doctor Cardenas respondet: Liquorem hunc constare duabus partibus plurimum inter se diversis, quarum prior est subtilis & vaporosa & veneni illius compos; altera dulcis, crassior & viscosa & naturæ nostræ amica: ubi autem ebullitur exhalari illam partem subtilem & noxiam & remanere dulcem & salubrem. Plura in hanc sententiam adferri possent. Ex hac radice molita & percolata aut percibrata fit præstantissimum amyllum. *Hæc ille.*

Monardes item cap. lii. accuratam dat Cazavi historiam: Folia illi tribuit lata & manus humanæ modo expansa atque in septem aut octo lacinias divisa. Observat autem *Yuca* quæ in Continenti crescit succum minime venenosum aut noxium esse, in Insula Hispaniola, si non coquatur, lethalem. Describit eandem Oviedus in summario cap. v. & Historia lib. vii. cap. 2. ubi & rudes dat foliorum icones. Meminerunt & plerique alii auctores qui de rebus Americanis scripserunt.

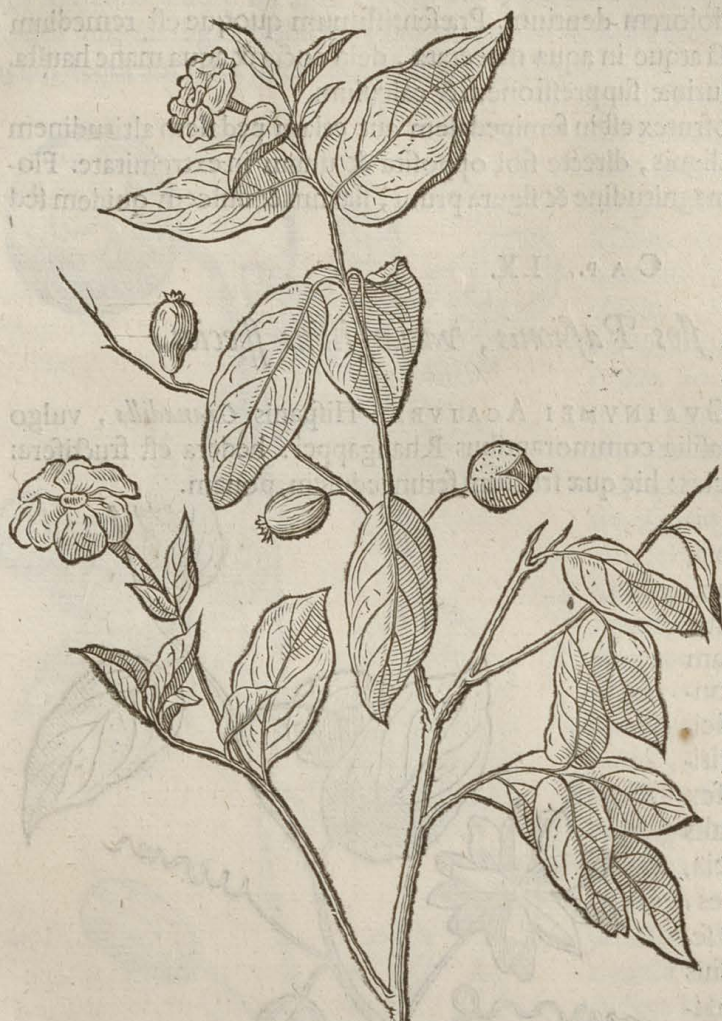
Longe alia planta est quæ hodie *Yuca* nomine celebratur à Botanicis & quæ hodie passim à curiosis colitur in hortis; cujus descriptionem vide apud Ioannem Baptistam Ferrarium de Florum cultura lib. ii. cap. viii.

C A P. VIII.

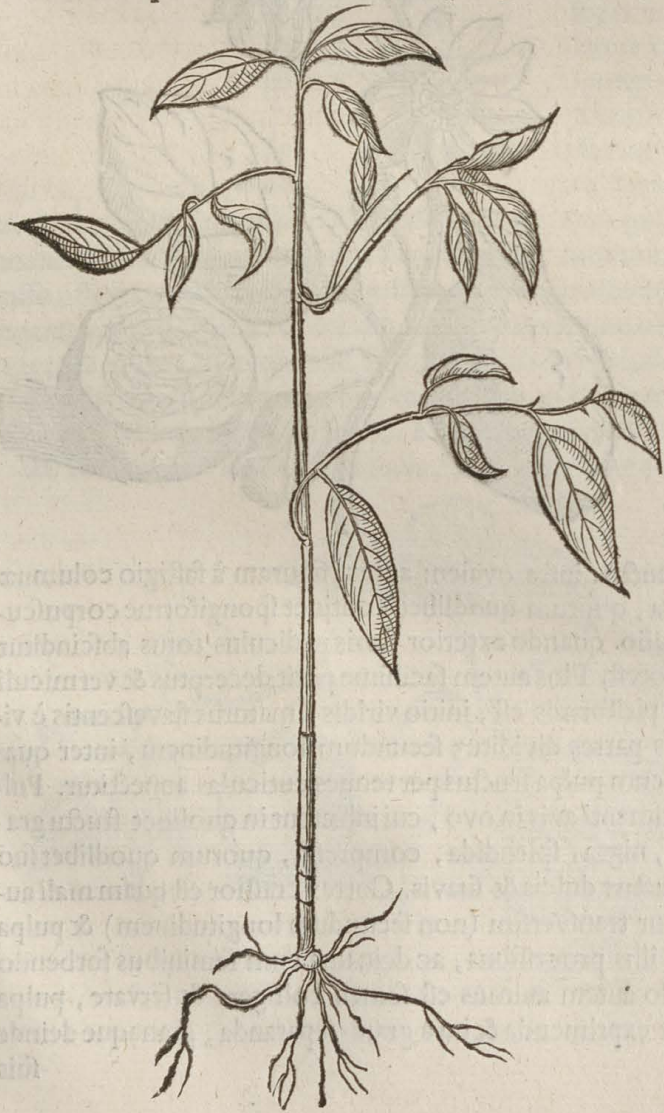
Innominatus frutex. Manaca. Faborandi fruticescens. Maruru.

AN Glauæ, vel Anthyllis leguminosa, vel securidaca sit dicenda; (*Planta quam sic describit Auctor, ambigit.*) Herba fruticescens; In trium aut quatuor pedum altitudinem asurgit multis caulibus juxta se positis, lignosis, rectis, paulo incanis, qui hinc inde ramos habent. Folia fert in ramulis bina sibi opposita, in quolibet plerumque sex paria & in extremitate unum solitarie positum. Sunt autem folia vix digitum longa, inferius quasi lanugine incana obducta superius paulo viridiora. Prope exortum illorum ramulorum etiam proveniunt ramuli singulares, qui singuli ferunt spicam parvam, conicam, constantem flosculis parvulis, coloris ex albo & incarnato mixti, instar floris Loti. Post flores sequuntur siliquulae multæ juxta se positæ, semidigitum fere longæ & figura cornu caprini: quodlibet autem corniculum continet quinque, sex aut septem granula seminis, quod propriæ suæ cellulae incumbit, parvum

bet ut fructus per fissuras stellam quinquangularem representet, continet in se tria grana semi-

vum, albicans, & figura instar panis sacchari, verum ad latera paululum compressum, durum, saporis instar pisorum. Quando semen plene maturuit, siliquula dissilit & semen suum effundit.

MANACA Brasiliensibus, est Frutex cortice gryseo, ligno mediocriter duro, sed fragili, qui in multos ramos dispergitur, & hi itidem in ramulos inordinate positos, in quibus sunt folia, pyri junioris foliis similia, dilute viridia, in frondes quasi disposita: nervo secundum longitudinem & venulis transversis vix conspicuis. Fert florem solitarie positum ex longo calice prodeuntem, fluseri hollandici magnitudine, in quinque folia dissectum, staminulis parvis in medio: flos coloris dilute purpureo-carulei, vel etiam albi: nam in uno eodemque frutice albi & caruleo-purpurei flores reperiuntur: suavis odoris instar Violarum Martiarum. Fructum fert magnitudine instar uvæ spinæ, viridem, rotundum, cortice gryseo tectum, qui superius quinque fissuras habet ut fructus per fissuras stellam quinquangularem representet, continet in se tria grana semi-

nis magnitudine lentis vel etiam majores, figuræ ellipticæ.

Medicinalis est planta: intritum rasura ligni infusa fortiter purgat instar Esulæ.

LABORANDI Brasiliensibus altera species Fruticescens: caulibus assurgit minimum digitum crassis vel etiam tenerioribus, per longa intervalla nodosis, teretibus & saturate virentibus: qui ad nodos etiam ramos habent itidem nodosos & virides. In his & illis folia nascuntur velut apposita invicem, vel etiam alternatim posita, à sex ad decem digitos longa, saturate viridia, splendentia & ad tactum instar membranaceæ chartæ, in extremitate incurvata, nervo secundum longitudinem & venis obliquis conspicua.

Radix illius lignosa, fusca, nec magna nec crassa, sed tenuis & longa. Nullius odoris aut saporis videtur dentibus incisa, verum si paululum masticetur vehementer urit linguam & magis quam pyretrum. Trahit maximam copiam pituitæ è lingua, atque ita

liberat caput à catharris & mitigat dolorem dentium. Præsentissimum quoque est remedium adversus Gonorream radix contusa atque in aqua macerata, dein cocta & aqua mane hausta. Prodest quoque adversus venena, urinæ suppressionem & calculum.

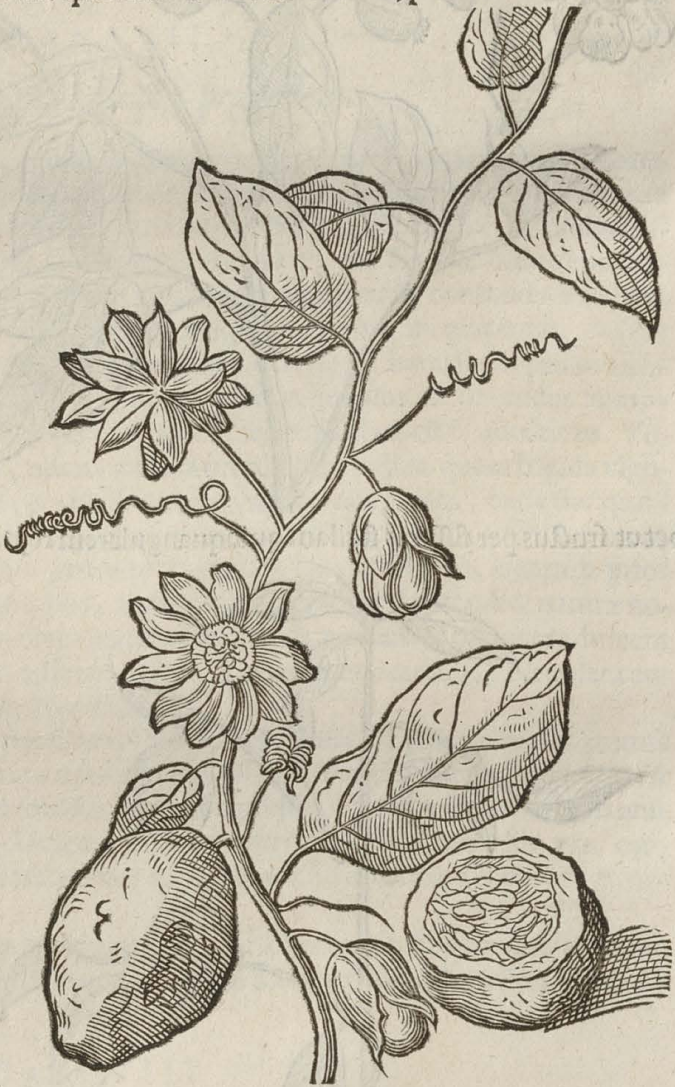
MARVVRV Brasiliensibus: subfrutex est in semipedalem aut etiam pedalem altitudinem excrescens & folia gerens similia salignis, directe sibi opposita & unum in extremitate. Florem fert flavum. Fructum autem magnitudine & figura pruni, flavum & dulcem quidem sed minime edulem.

CAP. IX.

Murucuya seu flos Passionis, variae illius species.

MVRVCVIA GVACV & GVAINVMBI ACAIVBA: Hispanis *Granadilla*, vulgo flos Passionis; Belgis in Brasilia commorantibus Rhangappel: hedera est fructifera: plures autem illius reperiuntur species: hic quæ fructum ferunt edulem, ponam.

I. MVRVCVIA GVACV seu piriformis, planta est viminea, lignosa, lentissima: Caulis contortus, quadratus, varius, coloris cinerescens seu grisei, pollicem crassus, seu etiam vitis & interdum brachii crassitie: longe serpit ac etiam arboribus & fruticibus se implicat. Folia habet læte viridia, lævia, splendida, quinque aut sex digitos longa, non serrata, inæqualis figuræ; quædam enim sunt simplicia, quædam in duas partes inæquales, quædam in tres partes sive lacinias secta: adhærent autem cauli pediculis suis subruffis, & nervus tendit per longitudinem laciniarum, transversim autem multæ venulæ intertexuntur. Florem fert insignem, quem Passionis vocant, magnitudine Rosæ majoris plenæ, exterius foliis quinque dilute purpureis superne & inferne, & quinque viridibus inferius, superius rubris, alternatim positis. Supra hæc folia in orbem expanduntur filamenta insignia sesquidigitum longa, crispa, medietate interiore tota purpurea, exteriori, rubro seu purpureo & albo variegata in centro floris extat columna ex flavo albicans, teres & quasi tornata, lata unum digitum, cui superius apex ovalis figuræ, magnitudine seminis pyri impositus, & huic item clavi extremis suis cuspidibus infixi in uno puncto: infra ovalem autem figuram à fastigio columnæ

quinque brachia extenduntur ad latera, quorum quodlibet continet spongiforme corpusculum, flavo pulvere adpersum ut in Lilio. quando exterior floris pediculus totus abscinditur tunc integra columna è flore extrahi potest. Flos autem facillime perit decerptus & vermiculi in illo generantur ut in caseo. Fructus piriformis est, initio viridis, maturus flavescens è viridi coloris. Intus tribus lineis in tres partes dividitur secundum longitudinem, inter quas lineas multi processus, quibus semen cum pulpa fructus per tenues cuticulas annectitur. Pulpa alba, succulenta, glabra, instar rudimenti avis in ovo, cui inhærent in quolibet fructu grana seminis ducenta sexaginta vel plura, nigra, splendida, compressa, quorum quodlibet suo folliculo includitur. Odor & sapor fructus dulcis & suavis. Cortex crassior est quam mali aurantii. Quando commeditur, scinditur transversim (non secundum longitudinem) & pulpa paulum separatur à cortice, adhærens illis processibus, ac dein una cum seminibus sorbendo instar ovi tremuli exhauritur. Quando autem animus est semen colligere & servare, pulpa cum seminibus per linteolum leniter exprimenda & ita à granis separanda, granaque deinde
suis

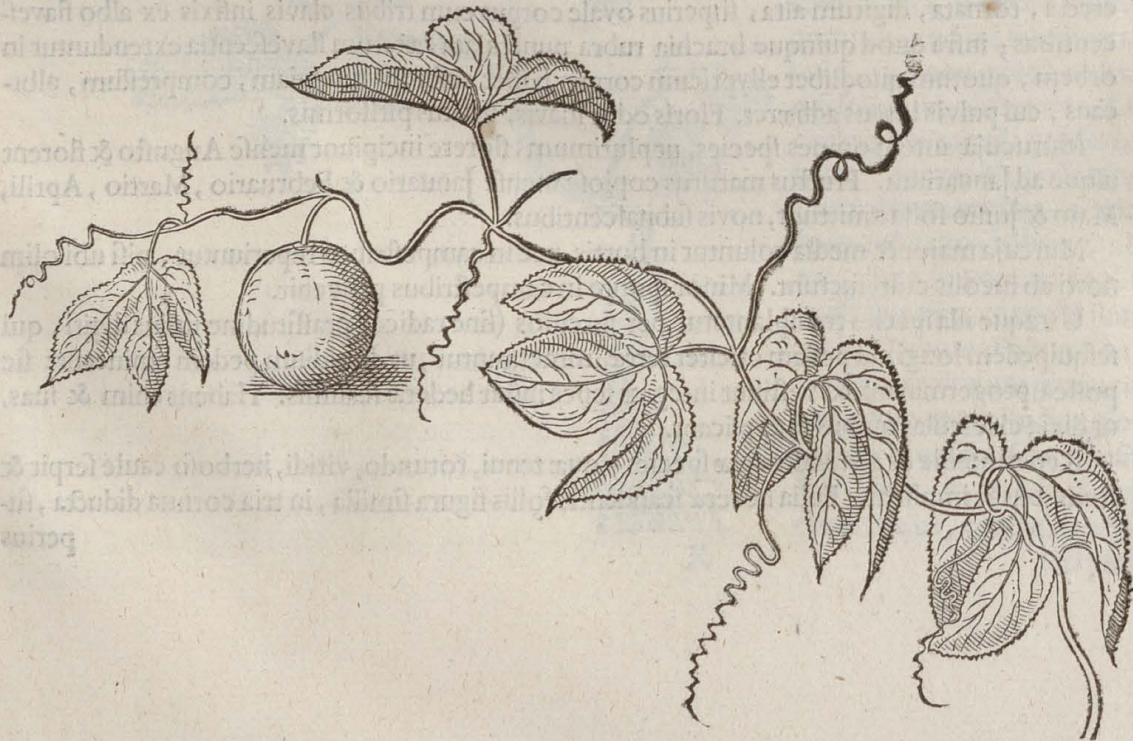

suis folliculis adhuc inclusa, triduo aut quatrinduo chartæ imponenda ut ex parte siccentur; postea summis digitis folliculus cuique grano detrahendus: alias ita glabra sunt ut comprehendendi nequeant, nec inter edendum ore separari.

II. *MVRVCVIA* Maliformis caulis itidem sarmentosus ac subruffus: folia gerit hinc inde, suis pediculis circiter digitum longis affixa, & quodlibet in quinque alia sectum quæ suos nervos & venas habent, & quædam horum foliorum sunt interdum lacinata, quædam non. Ad singulos pediculos foliorum provenit etiam pediculus, continens florem in circumferentia duplami quantitatem Rosæ habentem; quique inferius tria folia viridia obtinet, supra autem, hæc quinque longiora, inferne viridescencia, superne cæruleo-purpurea, & inter hæc alia quinque in totum purpurea: dehinc Solis uti pingitur figura radiatim multa filamenta crispata & in orbem explicata, exteriori medietate cæruleo-purpurea, interiori dilute cærulea vel etiam e contrario, ut supra observavi; vel etiam, quod elegantissimum, exteriora versus dilute cærulea, in medio in orbem purpurea, versus interiora ex purpureo nigricantia, vel etiam exterius ex parte cyanei, interius in totum uranii seu etiam rubri coloris ac circulorum modo punctulis dilutis albo & rubro in orbem variegata; circa centrum autem ex brunno itidem rubra suis punctulis. In medio floris columellam habet brevissimam, pallidam, superius in quinque partes dissectam, quæ ad latera curvata extenduntur; cuique parti spongiæformi corpus lutescens, pulverem luteum adsparsum habens adhæret. In medio autem columellæ pisiformis orbiculus ex flavo albicans, & huic tres clavi superius infixi è flavo albi & punctulis minimis purpureis variegati & deorsum inclinati, ut brachia columnæ. Flos totus suavis odoris. Fructus æquat pomum nostras vulgare, rotundus, cortice crasso, flavi exterius coloris, constans pulpa succulenta, vinoso acida: crocea & linguam tingente erocio colore: & in illa multa granula seminis nigri, magnitudine seminis pomi vulgaris, sed variis tuberculis insigniti, & folliculo inclusi. Fructus item transversim scinditur commedendus. Semina quoque eodem modo colligenda & conservanda. Commendabilis est fructus tam odore quam sapore. Flos adhuc clausus ita se habet ut in Icone.

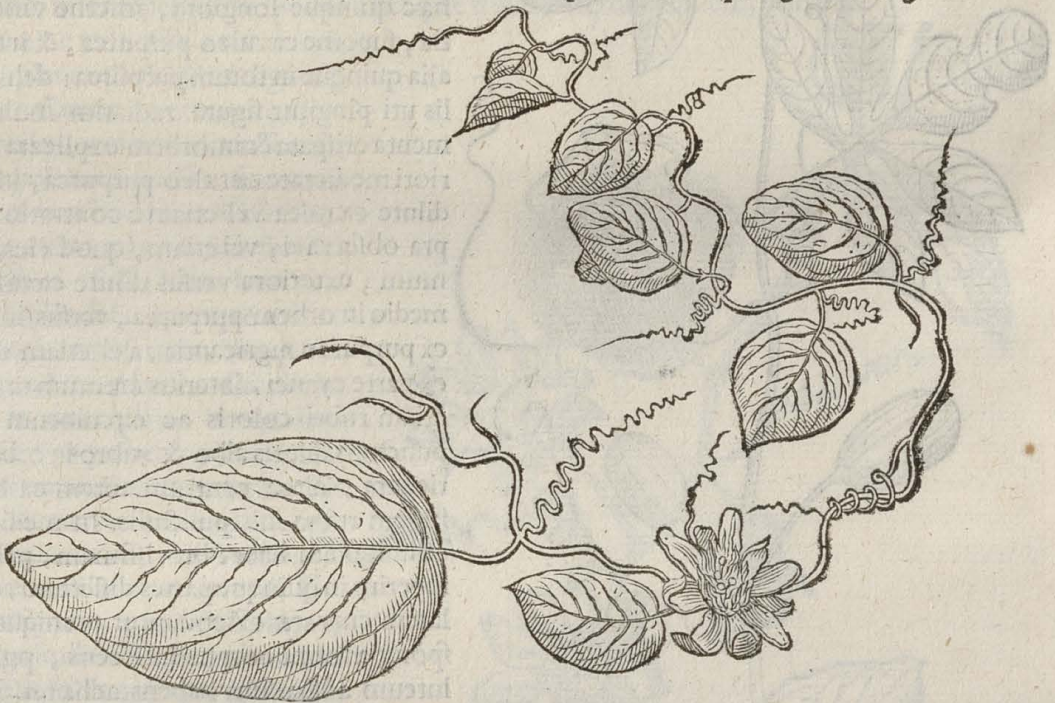
III. *MVRVCVIA* maliformis alia, folia habet magna; quodlibet in tres lacinias sectum,

continentque quælibet lacinia suum nervum secundum longitudinem, & venas obliquas: suntque præterea in ambitu serrata, late viridia & splendentia, eodem modo ad caulem posita ut in prima specie. Flos magnitudine & figura convenit cum antecedenti, sed differt colore atque numero foliorum: hujus enim exteriora & majora folia inferne viridia, superne alba, quibus quinque prorsus alba interponuntur. Ex medio autem flore prodeunt in orbem filamenta, dimidia parte interiori quidem cæruleo-purpurea, altera exteriori albo-flavescentia. Columella in medio rotunda ex viridi flavescent, superius in quinque (interdum & sex) curvaturas deorsum vergentes divisa, cum spongiformi corpore è viridi sufflavo ut in aliis. In medio summitatis Columellæ orbiculus pisiformis, cum tribus clavis infixis, deorsum inclinatis. Flos suavis odoris. Fructus convenit cum superiori, sed immaturus adhuc ex viridi sufflavescit punctulis albicantibus variegatus instar Colocinthis, & splendens instar speculi & summe lævis. Maturus autem citrinus est.

IV. *MURUCVIA* Piriformis altera, priori piriformi florē similis sed foliis differens, flos quoque major. Folia solitarie posita, quodlibet suo pediculo sesquidigitum longo innitens,

cordis bubuli figura, circiter quinque digitos longa, quatuor fere lata, ubi latissima, in ambitu non serrata, late virentia & splendentia, nervo secundum longitudinem & venis obliquis quasi prominentibus. Ad quemlibet pediculum folii etiam capreolum habet caulis, quo se annectit, & eodem loco pediculum sesquidigitum longum, tria folia continentem, sesquidigitum longa, in orbem instar floris disposita, viridia & crasso modo serrata. Hisce foliis herbaeis insidet flos, diametro plus quatuor digitorum, continens decem folia, quorum quinque superne & inferne rubri coloris, quinque vero superne rubri, inferne viridis coloris, ita alternatim posita. Supra hæc folia filamenta sesquidigitum longa in orbem stant erecta (cum in aliis speciebus incumbant) satis fortia & teretia, quorum inferior medietas ex lacca, purpura & albo variegata est, superior seu extrema tota purpurea. In centro floris itidem columna erecta, tornata, digitum alta, superius ovale corpus cum tribus clavis infixis ex albo flavescentibus; infra quod quinque brachia rubra punctulata cæterum flavescentia extenduntur in orbem, quorum quodlibet ellipticum corpus habet referens spongiam, compressum, albicans, cui pulvis luteus adhæret. Floris odor suavis, fructus piriformis.

Murucjæ autem omnes species, ut plurimum, florere incipiunt mense Augusto & flōrent usque ad Januarium. Fructus maturus copiose mense Januario & Febuario, Martio, Aprili, Majo & Junio folia amittunt, novis subnascentibus.

Murcujæ major & media coluntur in hortis, nec in campestribus reperiuntur, nisi ubi olim horti ab incolis culti fuerunt. Minor sponte in campestribus provenit.

Utraque illa species transplantatur per surculos (sine radice) crassitudine unius digiti, qui sesquipedem longi, ad pedem circiter terræ immerguntur, ut dimidium pedem emineant: sic postea progerminant & vestiunt integras sepes instar hederæ scandentis. Habent enim & suas, ut dixi, claviculas quibus se applicant.

Reperitur hic & alia Murucjæ species; quæ tenui, rotundo, viridi, herbofo caule serpit & fruticibus se implicat. Folia hederæ scandentis foliis figura similia, in tria cornua diducta, superius

perius splendide viridia, inferius ex viridi canescentia, uti Caapeba. Quodlibet folium distat ab altero circiter duos digitos & semis, suo petiolo insidens digitum longo, ex caule prodeunte parvo foliolo dentato circumdatum: & prope petiolū etiam habet capreolos rufescentes, quibus se adnectit. Post florem provenit pomum ovale, magnitudine majoris pruni, initio viride, cuius cortex haud ita crassus ut in cæteris speciebus, continens pulpam albicantem cum seminibus ut Murucuja-guacu, lenticularis figuræ, magnitudine seminum pomi, nigra, splendentia.

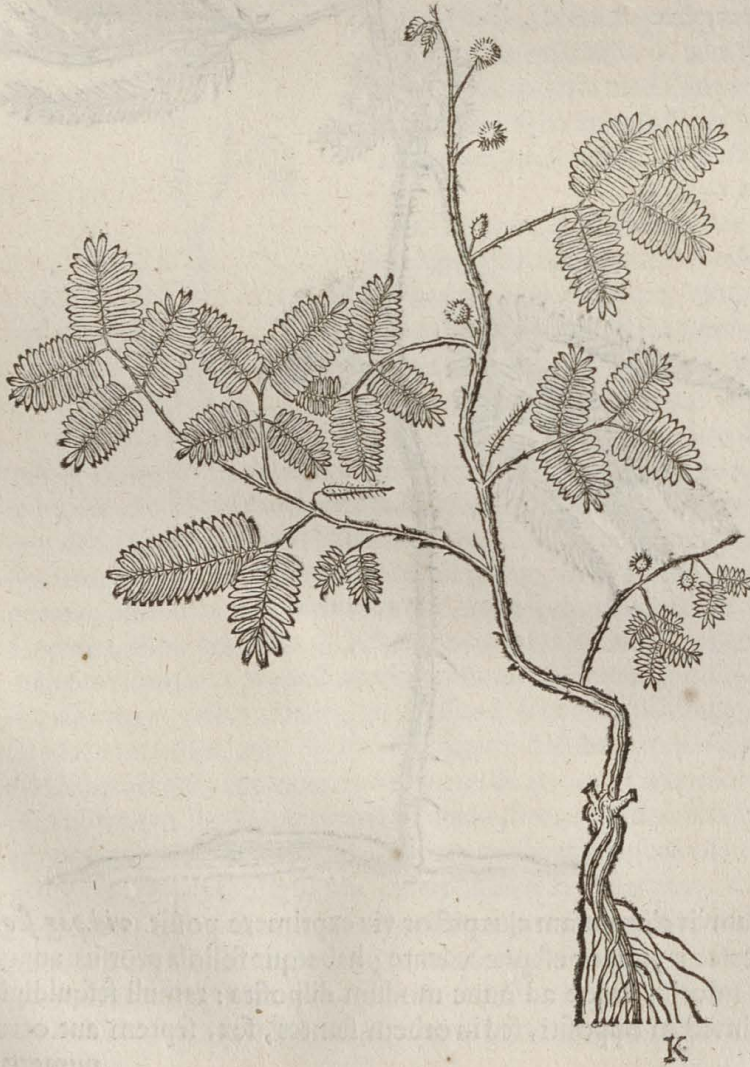
Observiavi & aliam speciem, quæ à Brasiliensibus vocatur *Murucuja-ete*, cuius folia dilute viridia in totum, in tria alia secta & in pediculo ubi insidet tria folia in ambitu serrata, viridia: flos ipse constat decem foliis, nimirum quinque exterius viridibus, interius albis, & inter hæc quinque alia alternatim posita in totum alba: ex medio floris prodeunt filamenta Solis figuræ, quæ ad medietatem internam purpureo-cærulea, ad externam alba sunt. In centro floris stamen in quinque brachia diductum, cæruleo punctulatum, cum spongiformi corpore, quod pulvere luteo aspersum. In pisiformis corporis medio tres clavi infixi. Flos dulcis odoris.

HERERA Murucuja species (nam & *Murucuja hederæ* est) vesicaria, lanuginosa, odoris gravis mihi dicitur. Longissime serpit caule suo & capreolis se firmat: caulis autem teres, hirsutus, rufus ac mollis; folia acuminata, cordis figura, ad tactum ut sericum, mollia. Florem fert pataci magnitudine, decem foliis constantem, quinque inferius viridibus, superius albis, & quinque totaliter albis, alternatim positis: super his foliis multa filamenta alba in orbem expanduntur ut in flore passionis, paulum contorta & interius in orbem purpurata: in medio columella albicans, punctulata rubro, cui quinque spongiformia corpuscula cum tribus clavis imposita, coloris ex viridi albicantis, murucujæ modo. Post flores sequitur folliculus turbatus, magnitudine dactyli, qui intus cavus semina continet. Odor totius plantæ fortior & penetrans ut Hyosciami, sed cui dulcedinis aliquid admixtum deprehenditur. Planta manibus tractata odorem imprimit.

CAP. XII.

Caao seu Herba viva.

CAAO Brasiliensibus: *Herba viva* vulgo: Caulem habet striatum, viridem, longum, haud crassum, lignosum, aculeatum, fragilem tamen & medullosum, qui partim ter-

ra incumbit, partim assurgit & aliis se implicat: in varios panditur ramos & rami in ramulos, duos aut etiam quatuor digitos longos aculeates; quilibet autem ramulus quinque, sex aut octo costas habet sibi semper oppositas, quamlibet unum aut sesquidigitum longam, quæ costæ continent foliola late viridia ordine posita & sibi opposita, angusta, oblonga, ut lentium, sine pediculis, ad tactum tenera, in medio secundum longitudinem subtili nervulo, qui non potest videri nisi foliolum obvertatur. Ad caulem ubi ramuli prodeunt brevis provenit pediculus (raro plus quam unus in uno loco, sed in uno habens multos, & in summitate caulis quasi spicatum congesti sunt globuli) unum digitum longus, qui capitulum producit rotundum, magnitudine globulariæ Monspel. Car. Classi Rar. Plant. lib. iv. cap. i. vel etiam majus, constans cæru-

leo pur-

leo purpureis (vel etiam incarnati coloris) flosculis egregiis, arcte junctis, ita ut capitulum hirsutum videatur. Post flores proveniunt siliquulae tenues, striatae, hispidae, mollibus aculeis munitae, tres circiter digitos longae, in quibus semen nigerrimum, splens, oblongum, figuram fere habens cordis, magnitudine grani filiginis. Radix hujus plantae perennis est, & semper protrudit caules recentes. Est autem radix pedalis aut paulo majoris longitudinis, quatuor circiter digitos crassa superius, sed quae paulatim attenuatur versus inferiora; est autem contorta instar funis, & multa habet filamenta ad latus è sui medio, unum aut duos pedes longa: exterius est coloris umbræ, interius alba, lignosa, medullosa, lenta, filamentosa. Tota radix fortem odorem habet plane similem raporum nostratium, diu in cella tempore hyberno servatorum. Herba inodora, sed saporis subdulcis. Mirabilis autem, nam manu, pede aut baculo tacta, statim contrahit se & componit, brevi autem post iterum se explicat, quod ab astante videri potest. Etiam circa Solis occasum quasi tristitia affecta se componit.

Reperitur hic & alia Herba viva fruticescens, Lusitanis *Silva d' Agoa* dicta. Adurgit in altitudinem pruni silvestris: folia illius similia foliis prioris speciei, sed angustiora, in ramulis disposita; nimirum quilibet ramus quatuor, quinque aut sex digitos longus est, habetque octo aut novem paria ramulorum sibi invicem opposita, quorum quilibet sesquidigitum longus, & in singulis multa paria foliorum sibi opposita. Flos convenit cum flore primae speciei, paulo tamen major & cerasi magnitudine. Lignum subruffum habet corticem, estque lentum, multis spinis rufescentibus munitum. Fert semen in siliquis magnis, latis, instar siliquæ pisi, plane hispida, brunni coloris, tres digitos longis; quando semen maturum est, siliquæ sponte in tot partes dissiliunt, quot seminis grana continent: & secundum longitudinem siliquæ ad utrumque latus, filum quoddam hispidum etiam se absolvit. quodlibet granum seminis habet magnitudinem farris, compressum, coloris olivacei, quadrata seu parallelogrammæ capsula inclusum.

ANNO TATIO.

Planè singularis & admirabilis est siliquæ hujus compositio; quam cum integram ab Amicis è Brasilia ad me missam acceperim, operæ præcium putavi illam hic adjungere ea mole quam habet, quamvis elegantiam ejus pictor vix exprimere possit. *vid. pag. seq.*

Tertia species, itidem fruticescens, minor est præcedente; habetque foliola prorsus angusta & multo angustiora foliolis prioris; atque ad hunc modum disposita: ramuli sesquidigitum longi & non per paria sibi invicem oppositi, sed in orbem stantes, sex, septem aut octo numero;

numero; foliola tam in illis sibi invicem apposita ut in reliquis speciebus. Color ligni similis

secundæ speciei, uti & flos: verum semen continetur in siliquulis parvulis, teretibus, hispidis, fuscis, quarum multæ conjunguntur, figura Rosæ; qualibet autem siliquula habet tria grana & totidem tubercula. Semen autem coloris est olivacei

paulo obscurioris, rotundum & paulo compressum, instar lentium, sed minus. Siliquulæ etiam sponte dissiliunt in tot partes quot semina continent.

CAP. XIII.

Piper caudatum seu Nhamdu. Frutex innominatus. Alter innominatus.

PIPER CAUDATUM, Betre quibusdam Lusitanis; *Nhamdu* Brasiliensibus generali nomine: subfrutex est, instar arbusculæ excrecens ad trium, quatuor, quinque & interdum sex pedum altitudinem. Caulis illius lignosus, teres, viridis, nodosus, ad aspectum fere ut caulis Solani. Folia singulatim sunt posita, quorum quodlibet suum habet pediculum, qui ad nodos oritur: sunt autem lata, figura cordis ut pingitur vel vomeris, multis venis arcuatim secundum longitudinem elegantissime notata. Ad nodos itidem proveniunt multi juli, quatuor, quinque aut sex digitos longi, incurvati, figura fere ut muris cauda, virides, qui mense Octobri aut Novembri decerpuntur ac in Sole siccati nigrescunt: continentque granula rotunda, nigra, seminis papaveris magnitudine, arcte juxta se in uvam composita, acris saporis, instar piperis optimi quod ex India Orientis affertur. Radix in alias plures tenues dividitur, fuscas, insignis odoris, instar Thymi, & saporis qui linguam vellicat.

Folia hujus plantæ medentur ulceribus tibiærum. Radix mirabiliter valet adversus apostemata.

Reperitur in Brasilia & alia ejus species ubique obvia & frequentissima in silvis mediterraneis, per omnia similis priori, excepto quod folia angustissima sunt & oblonga, & fructus seu cauda piperina longior, & melior, est enim grandior.

ANNOTATIO.

Fr. Ximenes de Plantis Novæ Hispaniæ agens, describit eandem hanc plantam ad hunc modum.

Plantam quæ fert piper longum solent Insularum Philippinarum indigenæ appellare *Buyo buyo* & Mexicani (apud quos non minus nascitur) *Tlatlanquaye*, atque etiam *Acapatli*. Habet autem truncos contortos instar sarmentorum, & in illa folia piperis candidi, verum longiora & acutiora: fructum fert tere-tem & oblongum: folia sunt odorata, sapore acri & mordaci, calida & sicca in tertio gradu atque subtilium partium; Fructus nusquam perfecte maturatur ita ut sementi sit aptus, itaque decerpitur cum jam rubescere capit, & exponitur soli ut maturescat & servatur in usus: ficcus autem atque etiam viridis manducatur, neque male nutrit, additque cibis bonum saporem, modo ne igni admoveantur, nam si ebulliatur statim illum amittit atque etiam vires. Cortex radice contusus & haustus evacuat commodissime melancholicos humores, sanat vulnera venenata, prodest nervis resolutis, discutit flatum & sanat omnes infirmitates à causa frigida ortas, resolvit humores crassos & lentos. Hactenus in Nova Hispania tres illius species fuerunt observatæ, licet in Philippinis Insulis quinque dicant inveniri, quarum ramulos nobis attulerunt; nam præter *Buyo buyo*, de qua jam diximus, memorant & alias quatuor quarum postrema appellatur *Buyo samo* aut *de semi*, quæ licet similem fructum ferat, differt tamen gravitate odoris, & foliis quæ obtinet perforata & scabiosa, itemque sapore acri & adstringente: alias duas species ajunt differre à *Buyo buyo* parvitate foliorum & asperitate, præsertim minimam, quia major producit majora, cæterum valde similia. Obtinet saporem piperis nigri & præcipue radix, nam fructus magis accedit ad piper longum, licet subtilior sit & acrior; cortex est colore melleo, acutus & corroborans. Radix utriusque speciei exhibetur contra venena uti cætera alexipharmaca, unius uncie quantitate ex aqua Cocci aut vino palmarum

recenti: medentur frigidis ventriculi affectibus cum decocto Chamæmeli sumta, corrigunt enim & superant humores crassos, atque ita corroborant ventriculum: succurrunt frigidis & maleficiatis, præsertim si addantur alia remedia opportuna, ut affirmant Mexicani, qui propterea vocant *Tlatlanquaye quanbiautli*.

Nascuntur locis calidis passim ad ripas fluviorum & in vallibus.

Succus radicum & stolonum expressus, & haustus vel per enema infusus, evacuat humorem qui generat hydropem: decoctum resolvit humores crurum, discutiendo humores pituitosos, qui illos generant: movet menses foeminarum: dispellit flatum, & lenit dolores ex illis orientes: sanat vulnera, maxime quibus aliquid virosi subest: mitigat dolores luis venereæ: resolvit tumores gutturis & alios quoscunque, maxime si *contlynan* admisceatur: restituit movendi facultatem: movet sudores: curat paralytin & spasnum.

Vtuntur quoque foliis in subfumigiis ad frigora & rigores pellendum.

Clarissimus vir Carolus Clusius lib. 1. Exoticorum cap. xx. dedit nobis iconem ramuli hujus plantæ & consentit cum hoc Auctore folia hujus plantæ à piperis nigri foliis parum differre. Icones utriusque plantæ faciunt fidem. Garzias tamen ab Horto dicit longe aliam esse plantam & non plus habere similitudinis cum plantis nigri & albi piperis quam fabam cum ovo: in quo tamen liquet illum fuisse deceptum.

Allati sunt nobis ejusmodi fructus ex India Orientis, ligneis veribus affixi, quos ibidem ajunt appellari *Ciriboa*, quod nomen nonnihil alludit ad *Buyo*, & quidem immaturos decerpi; sed in illis non deprehendo tam acrem & vellicantem saporem; fieri autem potest non esse admodum recentes: qui autem attulerat de viribus & usu nihil poterat nos docere.

FRUTEX (cui Auctor nomen non adscripsit) instar Salicis pumilæ nascitur in arenosis locis. Lignum & folia habet Salicis, sed paulum lætiora, egregia viriditate splendentia, nervo prominente secundum longitudinem, venis vero in latitudinem ordine digestis.

Flosculos fert umbellatim congestos albos, parvos, instar Sambuci: post quos

cuntur, & in iis congestos flosculos

proveniunt folliculi plane compressi, figuræ ut in Icone (quam ex herbis siccis ab Auctore studiose collectis, exprimi curavi) valde elegantis; continentes semen rotundum, nigrum, macula alba notatum.

FRUTEX (cujus nomen Auctor non prodidit) instar Salicis pumilæ, foliis Salignis, sed paulo latioribus, nervo secundum longitudinem utroque latere conspicuo, & venis transversis exilibus: ligno quoque Saligno. Capitula autem habet rotunda, viridia, in longis pediculis, qui & juxta folia & separatim è caule enascuntur, & in iis congestos flosculos minimos luteos. Post flosculos proveniunt capitula ut in lupu-

in lupulo, minoris oliuæ magnitudine, sed dura & quæ semen continent triangulare. Iconem non dederat Auctor sed illam ex herbis siccis ab ipso collectis delineandam curavi, & descriptionem qua leviter defunctus erat, absolvi. An autem sit alicujus usus dicere non possum.

CAP. XIV.

Guajeru. Nhambu Guacu. Frutex innominatus. Alter innominatus.
Canambaya. Frutex innominatus. Fruticescens herba.

GVAIERV Brasiliensibus. Frutex arborescens, cortice subrufo seu brunno. Folia habet hinc inde posita, solida, subrotunda, splendentia, brevissimis pediculis innixa: nervo secundum longitudinem postica parte prominulo, & costis sex aut septem obliquis prædita, quæ in minutas venulas se spargunt, postica itidem parte prominentes, & magis conspicuas. Flosculos fert multos, umbellatim positos, quinque foliolis constantes, pallide albis, in medio autem continet plurima staminula pallida, quæ flava punctula habent. Fructum producit magnitudine & figura prunorum nostratium, nigricantis ex rubro coloris quando maturuit: carnem habet albam, dulcis non tamen ita manifesti saporis, & continet lapidem instar pruni, cum nucleo. Edulis est fructus.

Nascitur passim sponte in silvis aridis maritimis.

Iconem hanc cum flosculis & foliis delineandam curavi ex herbis siccis ab Auctore nostro collectis, nam ipse nullam fecerat.

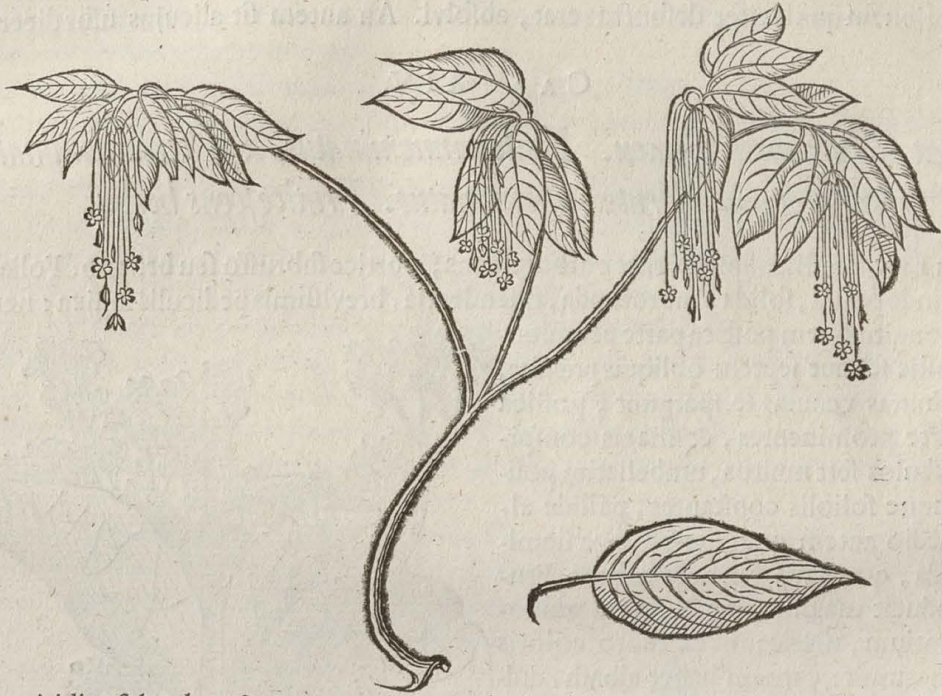
NHAMBV GVACV Brasiliensibus; Ricini species; frutex est in multos ramos expansus: caudicis color ut in Iuglande. Folia fert in longis pediculis, qui in medio folii sunt infixi, magna, in octo aut novem lacinias acuminatas scissa, per ambitum subtiliter serratas, & è centro folii per omnes lacinias nervus tendit secundum longitudinem. Inferius eleganter sunt viridia, superius saturate; ad tactum mollia, tenera, & quæ decerpta statim flavescent. In ramorum extremitatibus autem proveniunt singulares pediculi, in quibus alternata serie & spicæ forma in propriis petiolis, proveniunt virides lævesque globuli quinque aut sex juxta se positi, instar uvæ, qui se aperientes exhibent flosculos subtiles, figura ut in Sambuco, sed multo minores, coloris ex albo sunt subflavescentis, qui facile decidunt, copiose autem congesti sunt in racemum elegantem: odore fere sunt ut Sambuci (quemadmodum universa planta fere ita olet.) Post flores succedunt corpora rotunda, viridia, cinnabris umbelicis notata, magnitudine avellanæ, in totum hispida ut Erinaceus, quinquaginta aut sexaginta in unum racemum congesta, qui fructus sunt. Hic fructus maturus nigricat ac sponte dissilit in tres (rarissime in quatuor) partes vel capsulas, quarum quælibet etiam se aperit & continet in se nucem lævem, cinerei coloris & nigro eleganter maculati, figura & magnitudine pistaceorum. Nux aperta (nam solum cuticula fragili obducitur) albidissimum in se continet nucleum oleaginosum, ex quo & oleum exprimitur. Quando fructus nondum maturus est si manibus tangatur dissilit in partes cum crepitu.

FRUTEX (cujus nomen Auctor non prodidit) similis est arbori Ianipabæ; lignum habet cortice cinereo tectum, folia in frondes congesta, læte viridia, venis ut folia Ianipabæ, sed longe minora sunt, quatuor aut quinque digitos longa. Fert florem magnitudine & figura flori Narcissi similem, quinque foliis flavis constantem: proveniunt autem hæc quinque folia, seu sunt idem corpus cum scapo cavo quinque digitos longo, per quem filum quoddam transit usque ad medium floris, continens duo staminula figura nuclei pomi. Nascuntur flores confertim

fertim in uno ramulo juxta se invicem, duodecim, quindecim, viginti aut plures. Fructus illius est rotundus, pomi mediocris magnitudine aut figura nucis juglandis suo cortice viridi

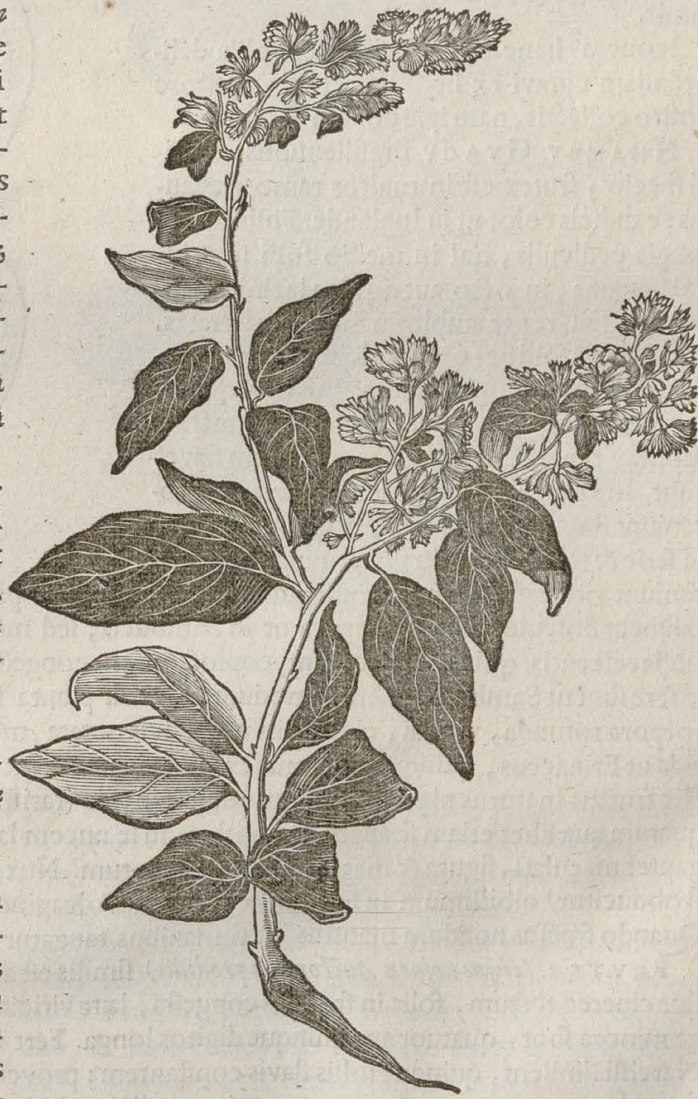
cinctæ, viridis, splendens & per maturitatem nigri coloris. Continetque intus multa semina, melonum modo transversim posita: caro autem est spongiosa, alba & facile ex cortice potest eximi ut juglans, ac eodem modo in medio interstitio est divisa. Omnia poma matura evacua- ta & inania reperiuntur.

FRUTEX hic (cui ab Auctore nomen adscriptum non inveni) in spinæ albæ altitudinem excrescit: cortice ligni viridante & raris ramis. Folia habet inordinate posita, brevioribus pediculis innixa; tres circiter digitos longa, superiori parte dilute viridia, inferiori lanuginosa & alba; nervo secundum longitudinem superne & inferne conspicuo, & paucis costis obliquis alternatim oppositis. Folia autem siccata superna parte plane nigra evadunt, inferna incana & lanuginosa.

In extremitatibus ramorum racematim enascuntur copiosi flosculi minimi, qui aperti stellulas referunt quinque aut sex foliolis constantes, luteolis; qui denique desinunt in pappos. Fructum ferat necne ab Auctore non proditur.

Iconem autem hanc delineandam curavi ex ramulo sicco ab Auctore collecto, itaque & nigrum illum colorem expressi.

CANAMBAYA Brasiliensibus. Frutex ligno cinereo exterius, folia habens crassa, substantia Aloës foliis similia, semipedem aut amplius longa, duos digitos lata, in ambitu exsecta, figura foliorum è cera confectorum, quibus ornantur crines angelorum qui salutem annuntiant pastoribus tempore nativitatis Domini: per medium autem folium interius transit ligneus nervus

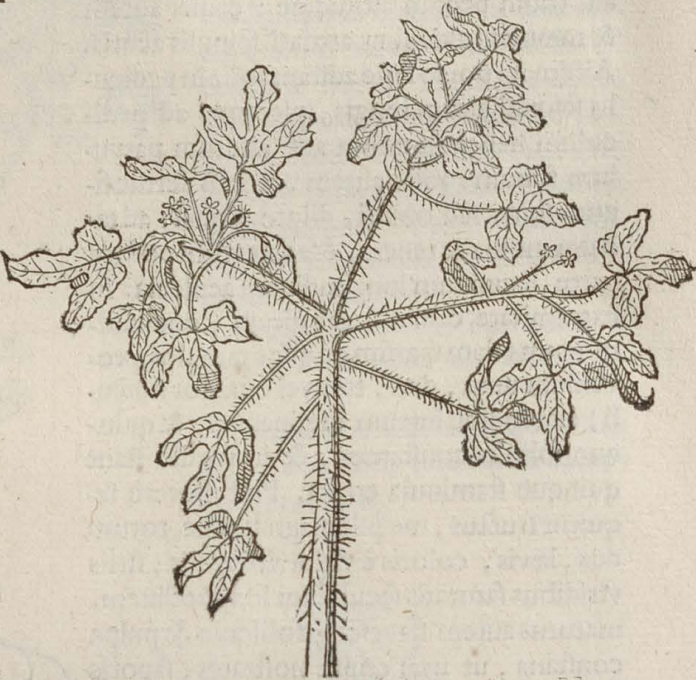
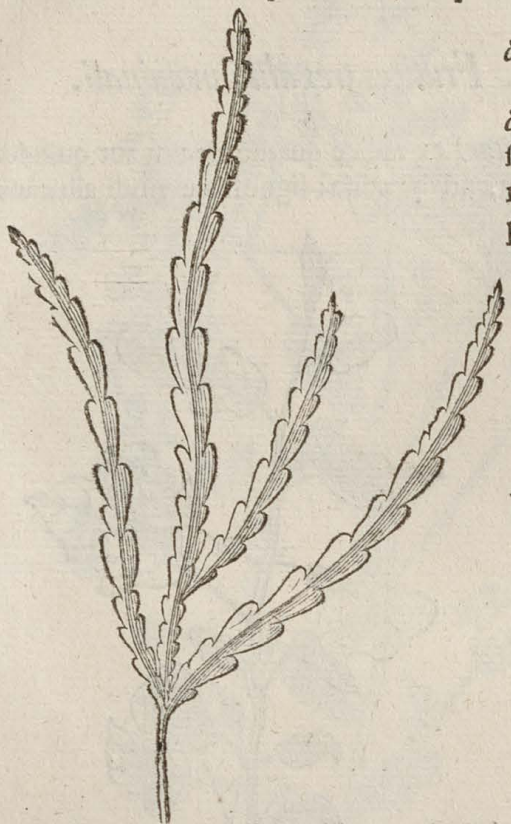

nervus secundum longitudinem, estque folium virens ut Aloës & per oras quasi brunescens.

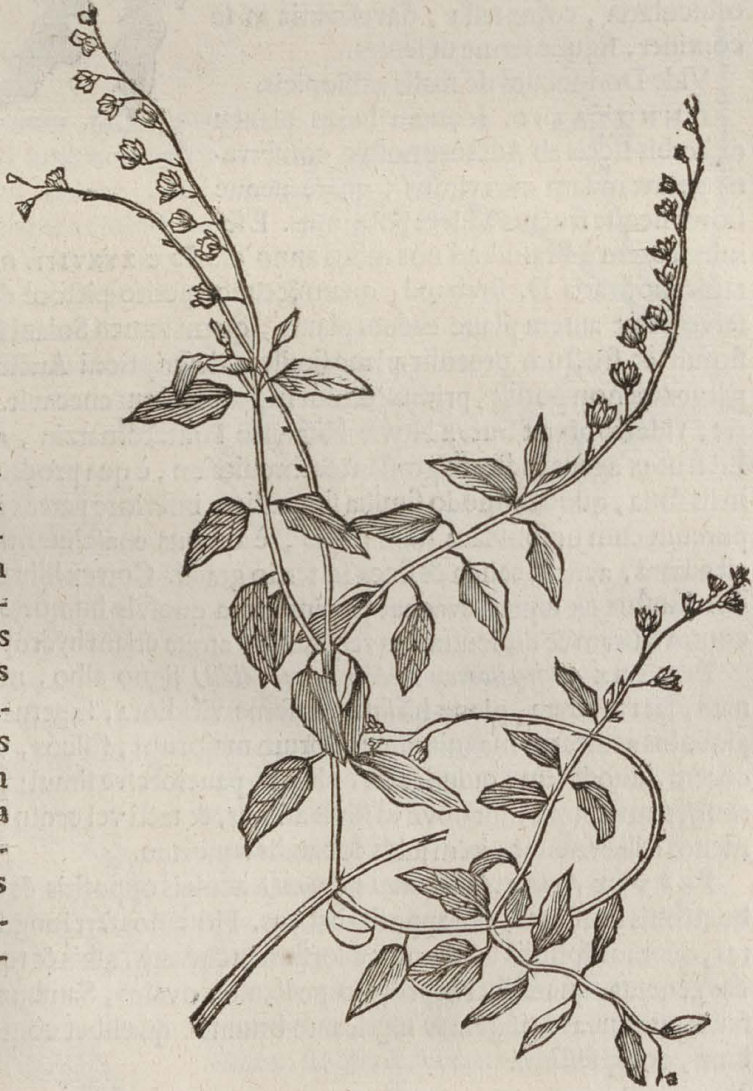
Reliqua ad historiam hujus plantæ pertinentia ab Auctore prodita non inveni.

FRUTEX quoque hic nascitur (cujus nomen Auctor non prodidit) pungens & urens: caule lignoso, subtilibus spinulis albis munito, atque in multos ramos disperso assurgit. Folia fert inordinate posita in pediculis tres digitos longis; quodlibet in tres laci-

nias divisum, subtilibus pilis vestitum & in ambitu inæqualiter exsectum. Tactum urit ac pungit vehementer. Fert flosculos similes floribus Lychnidis silvestris à Car. Clusio descriptæ, quinque foliolis constantes, coloris prorsus nivei.

FRUTICESCENS hæc Herba (cujus tamen nomen ab Auctore non proditur) caules habet rufescentes, lignosos, & fragiles, & in figuram arbusculæ assurgit, in plurimos ramos distributa, in quibus bina ac bina sibi invicem opponuntur foliola in brevibus petiolis rufescentibus, unum digitum aut paulo plus longa, superius dilute viridia, inferius nonnihil albicantia; nervulo secundum longitudinem subtili conspicuo, venis autem ita exilibus ut vix conspiciantur. In extremitatibus ramorum sex aut septem digitorum longitudine proveniunt graciles admodum pediculi, sustinentes elegantissimos flosculos, quinque foliolis constantes, flavis & ad oras sanguinei coloris: in medio autem flosculi staminula exstant lutea & sanguineo colore maculata. Planta & flos nullum habet odorem notabilem. Fructus aut semen ab Auctore non describitur.

Frutices tres innominati. Trematee. Frutices tres alii innominati.

FRUTEX hic (*cujus nomen ab Auctore non proditur*) ex radice quatuordecim aut quindecim digitos longa, lignosa, alba, & multis filamentis prædita: lignosus è viridi albicans prodit caulis in arbusculæ modum, duorum aut trium pedum altitudine: caulis autem & ramuli multis sunt armati spinulis acutis. Alternata porro serie adstant folia in pediculis sesquidigitum longis, pleraque ad pediculum habentia unum aut alterum parvulum folium: folia autem vomeris ferme figura sunt, sed obtusi, dilute viridia, ad tactum mollia & tenera, & ad nervum postica parte, secundum longitudinem aculeata. In extremitate caulis & ramorum, quemadmodum etiam sparsim ad ipsos ramulos, proveniunt unus, duo, tres vel quatuor flosculi, ex viridi ad luteum inclinantes, & quinque foliolis constantes, & in medio stant quinque staminula erecta. Post florem sequitur fructus, mespili magnitudine, rotundus, lævis, coloris è viridi albicantis, striis viridibus saturatis secundum longitudinem, maturus autem flavescit; folliculo & pulpa constans, ut uvæ crispæ nostrates, saporis acidî grati. Fructus commeditur, & semina orbicularia, compressa, flavescentia in se continet, figuræ ferme ut lentes.

Vide Dodoneum de malis æthiopicis.

ANNO TATIO. Iconem hujus plantæ ex herbis siccis ab Auctore nostro conservatis delineandam curavimus, quare neque flores neque fructus addere potuimus. E semine autem è Brasilia ad nos misso anno 1708 nata fuit hæc planta in Horto Botanici nostratis D. Braband; quam & tunc à perito pictore delineandam curavi, & iconem servo; erat autem plane eadem planta, quam tamen Solani speciem spinosam arbitrabamur; floruit & fructum protulit plane similem descriptioni Auctoris nostri, qui ad maturitatem pervenire non potuit, primum enim frigus plantam enecavit. Nisi autem color florum differret, videri poterat frutex Novæ Hispaniæ Hintzomatzin, quem Fr. Ximenes ita describit: Est frutex agens radicem grossam & surculosam, è qua prodeunt trunci spinosi, ulnam alti, & in iis folia, quodammodo similia spinauliæ, inferiore parte villosa & incana: fert florem purpureum cum quibusdam staminibus, è quibus enascitur fructus similis albis cerasis. Radix est amara, acuta, calida & sicca in tertio gradu. Cortex illius contusus & quantitate semunciae haustus ex aqua, evacuat per inferiora quosvis humores; estque admirabile remedium contra febrem & difficultatem respirandi, atque etiam hydropem.

FRUTEX (*cujus nomen Auctor non prodidit*) ligno albo, medullosa, folia habens acuminata, lata, serrata, plane hirsuta, inferne viridiora, superne nigricantia. Fert echinos seu globulos aculeatos magnitudine pisorum majorum, fuscis, verticillatim in ramulis positos, decem, duodecim, quindecim, plures, paucioresve simul: pessimi sunt hi globuli itinerantibus, nam ubique sunt obvii in silvis ad vias, & tacti vel centum numero simul capillis & vestimentis adhærescunt, item jubeis & caudis equorum.

FRUTEX (*quem Auctor non nominat*) aculeis oppositis & in quolibet tria paria foliorum buxi foliis similium, sibi apposita habens. Flosculos fert longos, dilute ex albo purpurascetes, quatuor foliolis constantes deorsum incurvatis, albis & totidem staminulis parvulis. Baccas generat, quamlibet in proprio pediculo, ovales, Sambuci baccarum magnitudine, obscure purpureas, tingentes nigricante brunno: quælibet continet intus lapidem parvum album, compressum.

TRE-

TREMATE Brasiliensibus. Frutex arborecens. Malo punico figura est similis: cortice

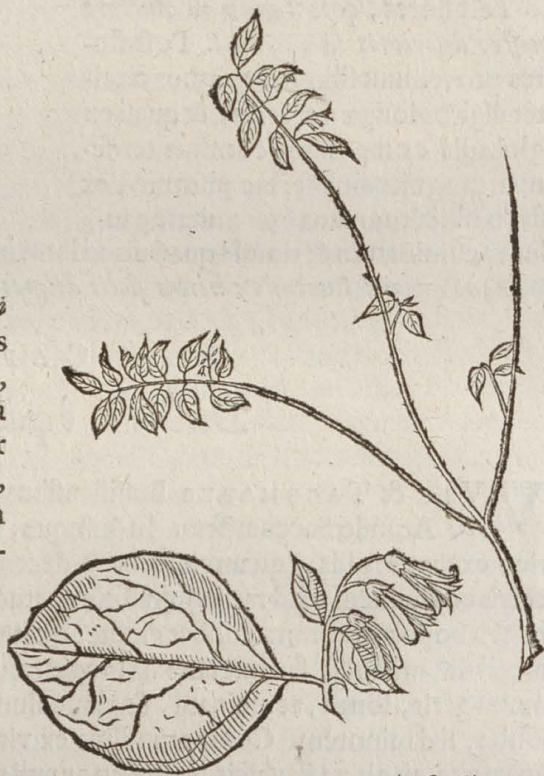
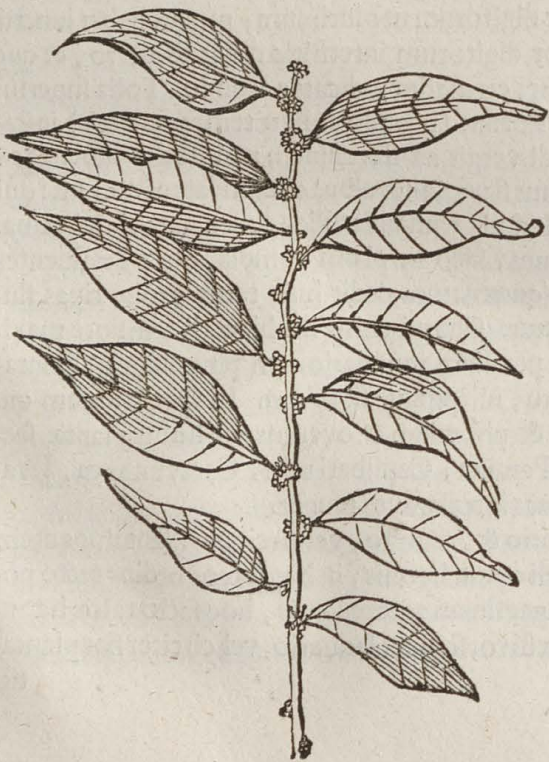

Sambucino, ligno albo, medullam continente. Folia obscure viridia, haud magna, nimirum sesquidigitum longa & sine pediculis ramis adhaerentia, aspera, & multis venis conspicua. In extremitate ramorum fert multas umbellas magnas, floribus lutescentibus, quibus non nihil purpurei admixtum, & in medio horum multa staminula flavescentia ut florum Hieracei, & eodem modo desinunt in pappos: referunt exacte odorem styracis, uti & folia trita. Post flores provenit in illis papposis capitulis semen minimum, rotundum, nigrum, multo minus papaverino.

Brasiliiani utuntur foliis contusis in oculorum doloribus & rubedine.

Iconem non dederat Auctor sed ex herbis illius siccis accurate delineandam curavimus.

FRUTEX (cujus quidem nomen Auctor non prodidit, sed hanc dedit iconem) multis virgultis ex una radice ascendens, rectis, colore cerasi, breves ramulos habentibus, in quibus folia bina ac bina sibi opponuntur, sesquidigitum circiter longa, subrotunda, late viridia & splendentia, superius tamen magis, non crassa, attamen cum strepitu frangibilia: innituntur brevissimis pedi-

culis, ad quos ramuli enascuntur, flosculis onusti candicantibus, eo modo compositis quo in Lilio convallium; qui sunt cavi, figurae ut pileus Brasiliensis, superius in quinque crenas divisi; post sectionem autem deorsum incurvantur: in medio prominet staminulum album, extra flosculum, haud crassius filo: hoc stamen interius ambiunt alia staminula minutula flavescentia: æmulantur odorem florum Cerasi nostratis.

An fructum ferat & qualem ab Auctore nostro non proditur.

FRUTEX (cujus nomen Auctor noster non prodidit) arborecens, ramosus, lignum habens album, fragile & intus medullosum. Folia fert

L

late

late viridia, oblonga, acuminata, leviter serrata, alternatim posita in brevibus pediculis: ad unumquemque autem pediculum folii, multi flosculi congesti conspiciuntur, virides, similes floribus Parietariae herbae. Folia apparent perforata ut folia Hyperici, si Soli obvertantur.

Iconem non dederat Auctor, quare illam ex herbis siccis ab ipso collectis & conservatis delineandam curavimus, verum serratura foliorum hic non satis bene expressa est. Elegans videtur frutex, & dolendum est non plenius ab Auctore fuisse descriptum.

FRUTEX (cujus itidem nomen Auctor noster non expressit) ligno saligno, intus medullam albam continente, foliis ad myrti folia accedentibus, sed longe majoribus, superne viridibus, inferne ex viridi albicantibus; & habentibus nervum secundum longitudinem postica parte prominulum, superna vix conspicuum, sine apparentibus venulis. Cortex ligni est cinerei coloris.

Fert flores, quos tamen ab Auctore nostro descriptos non inveni. Post flores proveniunt siliquae, quatuor circiter digitos longae, teretes, & quasi ex globulis compositae, continentes semen magnitudine ferme pisorum, ex flavo obscurum, una extremitate paulum acuminatum & rimula quadam ad latus insignitum.

Hanc quoque Iconem ex herbis siccis delineandam curavimus.

C A P. XVI.

De Cannis è quibus fit Saccharum.

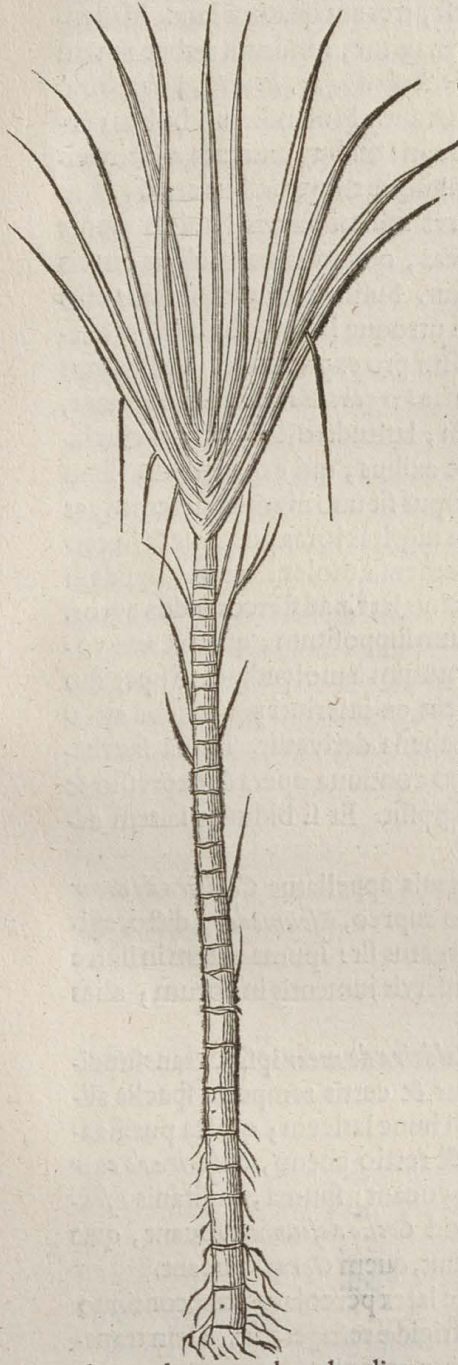
VVBÆ & TACOMAREE Brasiliensibus, Lusitanis *Alfeloa da zuquere* aut *Cana d'azusque-re*: Arundo Saccharifera. In quinque, sex, septem pedum altitudinem adsurgit ordinarie, exceptis foliis, (quamvis viderim decem pedes longam, & sex supra quinquaginta juncturis constantem, sed rarius) crassitie quatuor digitorum ut plurimum; multas habet juncturas seu nodos, quorum quilibet circiter quatuor digitorum interstitio distat ab altero, & quo magis distant nodi, seu inter media longiora sunt, eo melior judicatur arundo. Folia superius multa gerit, longa, acuminata, & paniculum florum (quando longo tempore stetit) instar Uuba, sed minorem. Color arundinis ex viridi vergit ad flavedinem: ad nodos albescit ex una parte, ab altera flavescit, quasi duo annuli unus flavus, alter albus circumdarent nodum: qui ipse elevatus est & canescit vel etiam nigrescit. Medulla arundinis solida, succulenta, dulcis, alba.

Arundo hæc requirit pingue & humidum solum, ideo in planis campis, quos Brasilienses *Ibipeba*, Lusitani *Varças* vocant, & humilibus, quos natura dedit huic terræ prope ripas fluviorum grandiorum, magno proventu plantatur. Campi enim illi hiemali tempore maximam partem aquis fluviorum cooperiuntur, & per illam inundationem pingui fiunt. Plantatur etiam in montibus, sed non tanto proventu, nisi pingue sit solum. In specie autem qui campi hic apti sint ad cannas plantandas dicam & ubi etiam proventus est hujus plantæ saccharæ eximius. Terræ ripenses circa fluvium Paraiba, Capijbari miri, Caracunhaya, Japoata, Pirapama, Ipoiuca, Cuin haya facile primas inter omnes tenent.

Optimum tempus plantandi est mense Januario & Augusto, vel circiter. Plantatur autem hoc modo: In terra elaborata sulci fiunt paralleli opera ligonis; in hos sulcos ordine recto ponuntur arundines, ita ut initium sequentis attingat finem antecedentis, hoc facto talcæ hæ inhumantur. Notandum autem quod si tempore æstivo, scilicet Januario, vel circiter fiat plantatio

tio taleæ hæc profundius sint inhumandæ ob æstum Solis ne ille penetret: tempore hiemali seu Augusto vel circiter minus cooperiendæ sunt, ut aqua pluvialis facilius penetrare possit, sic enim citius progerminat.

Ad singula autem internodia gemina sua protrudit hæc canna plantata, ita ut quodvis internodium det novam arundinem.

Postquam sic progerminavit arundo singulis tribus vel quatuor mensibus, pro ratione foli, ab herba luxuriante purganda est, ne illa plus incrementi capiat quam canna ipsa; isque labor tamdiu repetendus donec arundo in aliquam magnitudinem adoleverit.

Spacio octo, decem vel duodecim mensium à plantatione arundo hæc justam acquirit magnitudinem pro ratione foli, ita ut tunc apta sit ad Saccharum ex illa conficiendum. Interdum tamen usque in alterum annum finitur, & tunc arundo antiqua vocatur, ac interea ex hac ipsa progerminant novæ arundines, quæ secundo anno una cum veteri arundine sectæ ad machinas deducuntur. Post biennium si non fecetur canna ut plurimum seipsam consumendo perdit, nisi in solo fertiliori, ibi enim ad triennium durare potest. Radix tamen illæsa manet.

Arundo hæc semel plantata, seipsam continuo instar silvæ multiplicat, ita ut non sit opus eundem campum replantare nisi post quadraginta aut quinquaginta annos neque tunc aliam ob causam radicitus evellitur & replantatur, quam ut laticem meliorem exhibeat.

Damna quæ evenire possunt & accidentia quæ arundineta destruunt, sunt incendium, præsertim tempore æstivo, tunc enim ad radices usque consumitur: potest tamen ex parte damnum refarciri si pluvia succedat post combustionem. Nimia quoque inundatione tempore hyberno perit arundo, præsertim junior & quæ nondum mediam altitudinem acquisivit. Corruptitur etiam à vermiculo quodam, quem Brasilienses vocant *Guirapeacojá*, Lusitani *Pao de galinha*, qui radices cannæ exedit, unde perit tota canna: accidit id frequentius locis apprime paludosis. Suffocari etiam arundo junior ab herbis luxuriantibus potest, ideo frequentius arundineta sunt runcanda. Arundo postquam satis adoleverit, singulæ cannæ prope terram in ipso nodo inferiori, qui latice sacchareo caret & tantum humiditatem aquosam in se continet, abscinduntur, à foliis liberantur, abscissa summitate, in fascies colliguntur, ligantur suis foliis, imponuntur carro & bo-

bus trahuntur ad molendinum. Folia hæc superiora arundinis seu summitates arundinis cum foliis junioribus vocant Lusitani *Olhos*, deducunt singulis vespertis ad circum quantum opus habent, ac hinc inde dispergunt, ut noctu bobus sit pro pabulo, qui circo illi includuntur, ut mane ad labores sint presto. Equi etiam commedunt has summitates præsertim si in mediocres particulas conciduntur. Tempus messis incipit Septembri, desinit Februario vel Martio, prout agricolæ plus minusve cannarum possident.

Machina saccharea, quam Lusitani vocant *Engenho*, Brasilienses *Ibirababaca* & *Ibiraparangá*, duplex est, aqua & bobus versatilis, hanc *Engenho de boys*, illam *Eng d'agoa* appellant Lusitani. Hodie etiam plerique loco boum utuntur equis & quidem majori comodo, citius enim hi machinam circumagunt.

Machina aqua versatilis rursus triplex est, vel enim aqua tangit rotam inferius, & vocatur Lusitanis *Rasteiro*: vel offendit eam medio & vocatur *Meocopeiro*, vel denique cadit desuper in rotam & vocatur *Copeiro*. Illa plurimum, ista minus, hæc minimum aquæ requirit.

Ad quamvis machinam sive aqua sive bobus circumagatur requiritur area quinque decempedas circiter longa, tres vel paulo plus lata: huic inædificatur ipsum molendinum. Contigua huic alia area eligitur quatuor vel quinque circiter decempedas longa, duas vel tres lata pro ædificatione culinæ, quam *Casa de caldeiras* vocant Lusitani. Ex hac area potest sumi pro ahenis spaciū parallelogrammum trium decemped. & semis longum, tres, quartas decemped.

ped. latum: reliquum spacium distribui debet pro formis sacchareis, ollis cinerariis & lintre aquario, ponendis & pro loco vacuo ad operarum commoditatem.

Alia adhuc domo, quæ non longe distet à molendino opus est, quam *Casa de purgar* vocant, quæ decem vel duodecim decempedas longa ut plurimum est, tres aut quatuor lata. Molendinum aqua versatile trium rotarum opera per aquam circumagitur, nimirum habet rotam aquariam dentatam minorem, dentatam maiorem, Lusitanis *Roda d' agoa*, *Rodete*, *Bolandeira*. Dentata major duplices radios habet quos *aspes* & *contrages* vocant. Molendinum bobus versatile rotis caret & ligna habet superne adfixa oblique descendencia quibus jumenta admoventur, ut circumagant molendinum. Constat molendinum utrumque tribus axibus crassis, Lusitan. *Eixos*, factis è duro ligno, arboris *Iacapucaya*. Sunt axes armati ferreis laminis crassis circularibus annulatis & superius ac inferius habent acus ferreas, quibus in matricibus ferreis trabibus transversalibus pontes vocatis, infixis circumaguntur. Sustinetur inferior trabs aliis duabus transversalibus *Chumasseiros* appellatis. Prope axes in utroque latere tabula est ex asseribus (*Tavoleira*) ad cannam imponendam, quæ axibus inseritur pro expressione. Universum autem molendinum sustinetur quatuor trabibus grandibus quas *Virgenis da moenda* nominant, ita ut longitudo ipsius molendini sit circiter duodecim pedum, latitudo octo. In uno ejus latere duo nigritæ adstant mensæ qui continuo cannam inferunt axibus, qui exprimendo illam rapiunt secum per angustam intercapedinem, ita ut ab altero opus sit uno nigrita qui removeat cannam exsuccam, quam *Bagaço* vocant, quæ per duos alios nigritas foras portatur & in certo loco accumulatur: Cumuli hi postea accenduntur, alias immensæ moles fierent, (siquidem quotidie quadraginta aut quinquaginta vehes exprimantur) cinis servit ad stercorendos agros.

Succus dulcis inter exprimendum exstillat in lintrem ligneum suppositum, quem *Coche* vocant, ex illo per canalem effluit in ahenum grande paulo remotum à molendino. Super illo aheno tabulatum est altum & in eo alius linter ligneus, in quem ex inferiori per urceos attrahendo derivatur & demum per canalem in ipsam culinam & ahena derivatur. Latex sacchareus ne unum quidem diem durare potest, quin ace scat, ideo continua opera & expressio & coctio ejus fit, cum ex acido succo nullum saccharum fieri possit. Et si biduum saltem adfervetur, in acetum acerrimum degeneret.

Primum ahenum in quod latex sacchareus derivatur, Lusitanis appellatur *Caldeira de mear descumos*, in quo coquitur lento igne semper cochleari magno cupreo, *Escumadeiro* dicto, agitando & despumando, tandiu donec satis despumatus & purgatus sit: spuma autem in lintre supposito colligitur, *Tanque* dicto, sicut ipsa *Cachassa*; quæ inservit jumentis in potum; alias foras effunditur utpote nihil nisi excrementum succi.

Succus hic ita despumatus in alterum vicinum ahenum, *Caldeira de mear* ipsis, transfunditur, in eo denuo fortiori igne coquitur, agitur, despumatur & certis temporis spaciis aliquid lixivii instillatur, quod unicum remedium est purificandi hunc laticem; qui ita purificatus nondum saccharum est, sed succus tenuis instar aquæ, & tertio aheno, *Caldeira do coar* ipsis, immittitur, & hinc per pannum colatur, quem *Coado uro* vocant: spuma, Lusitanis *Escumo* in secundo aheno detracta adservatur in vase adposito quod *Coche descumas* vocant, quæ postea inter mancipia distribuitur, quæ potum exinde conficiunt, quem *Garapa* vocant.

Ex tertio, in quartum vel quintum ahenum transmittitur hic latex percolatus, ubi continuo agitur cochleari magno, & interdum aliquot guttulis aquæ frigidæ refrigeratur. Dein transfunditur in aliud vas cupreum, quod *Barola de meado* vocant, hinc percolatur per pannum, percolatum autem recipit vas, quod *Barola de coado* dicunt; hinc in majora ahena transfertur quæ *Tachas* vocant; & quidem primum vocatur *Tacha de receber*, hinc in aliud quod *Tacha de cozir*, ubi coquitur quantum satis: ex hoc in tertium, *Tacha de bater*, ubi non solum amplius coquitur, sed continuo cochleari grandi agitando simul in altum projicitur succus, ad viginti pedum etiam altitudinem, ut in ahenum recidat. Succus ita coctus vocatur *Agoa de Tachas*, ex quo *Garapa* optima fit; nam nil nisi saccharum est. Demum postquam satis coctus fuerit transfertur in Ahenum quod *Bacia d' effriar* vocant, ibi paululum sinitur refrigerari. Et tunc præparatus est succus & aptus ut formis infundatur. Notandum autem quod inter coquendum in ahenis parvis, præfectus operis, quem *Maestre d' asucar* vocant, certis intervallis aliquot guttulas olei olivarum immittit huic ferventi latici, eo fine ne damnum patiatur ab igne illo vehementissimo qui his ahenis substruitur, refrigerationis causa; quemadmodum eandem ob causam, quum in ahenis grandibus adhuc fervet lixivii guttulæ insparguntur. Et notatu dignum quod si contrarium fieret & ahenis magnis inspargeretur oleum, parvis lixivium, non solum succus non posset purgari, sed & totaliter inutilis fieret ad saccharum inde conficiendum.

Saccharum ita ad Syrupi consistentiam redactum cochleari formis terreis, quæ linteri magno imponuntur circumvallatæ canna expressa, infunditur, spatula lignea semper agitando
ut sub-

ut subsideat, & plus infundendo ut formæ plenæ fiant. Et notandum quod spatula hæc summe sit necessaria, nam nisi ita ageretur, non coagularetur. Ita in formis refrigerando se concrevit, & dehinc deportantur formæ in domum quem vocant *Casa de purgar*, ubi asseribus parallele scannorum figura horizontaliter erectis & rotundis foraminibus pertusis, imponuntur. Foramen quod forma inferius habet aperitur, ut ultimo saccharum purgetur, per exstillationem succi nigricantis, quem mel vocant, qui excipitur certis canaliculis & derivatur in lintrem grandem, quem *Tanque de mel* vocant. Vt autem hæc ultima purgatio fieri possit, singulæ formæ superius teguntur operculo orbis mensarii figura facto ex limo gryseo (quem *Barro* vocant) & aqua frigida madefacto, sine quo remedio numquam albifieret saccharum. Non autem aqua sola, nec limus solus id præstant, sed utraque juncta: seorsim quælibet materia corrumpet saccharum. Formarum numerus quotidianus, nimirum quot uno die saccharo impleri possunt, est à viginti ad septuaginta.

Saccharum sic satis purgatum prædicto modo, formis eximitur, quod facile fit invertendo formas & paululum quatiendo, sic enim integer panis excidit, qui coloris est albißimi, inferius autem ad partem ex ruffo nigricantis coloris, quæ pars abscinditur & vocatur illud saccharum *máscovado*. Quamvis interdum reperiantur panes totaliter albi. Sacchari panes deferuntur in tabulatum, in hunc usum ex asseribus structum, baculis pulsando contunduntur, in Sole saccharum siccatur, cistis ligneis imponitur, ligneis tudiculis bene comprimendo, & cistæ ita ad summum implentur, hinc admoto operculo ferreis clavis firmantur. Quilibet panis Sacchari pendet à 30. ad 42. libras. Cista quælibet capit à 20. ad 30. arrobas quarum quælibet est 32. librar. Lusitan. seu 30. Hollandicarum.

Differentia sacchari secundum bonitatem suam quod attinet, duplicem habet causam, vel terram ipsam ubi arundo nata est, vel præfectum sacchari, cujus scientia & fortuna multum valent ad excellentiam sacchari.

Furnum quod attinet in quo ignis struitur ad sacchareum laticem cogendum, ille amplius est, & quatuor ut plurimum ostia habet ampla per quæ ligna injiciuntur, & in eo maxima copia ligni consumitur. Dies enim noctesque ignis durare debet, quandiu molendinum movetur cannis exprimendis.

Fit & vilior species sacchari, quam vocant Panelam; & vilissima quam Rataon, de quibus nihil auctor observavit.

CAP. XVII.

*De iisdem cannis & modo faciendi Saccharum apud Hispanos ex
Fr. Ximene.*

Licet, inquit, hæc cannæ non sint propriæ aut domesticæ Insularum Canariarum, aut Hispaniolæ, multo minus Novæ Hispaniæ, sed omnibus hisce provinciis advenæ & peregrinæ, quia tamen primo repertæ fuerunt in Insulis Canariis, non abs re visum hîc de illis agere, siquidem proposui scribere de omnibus plantis quæ usum in Medicina habent & in hisce provinciis reperiuntur.

Nascuntur hæc cannæ locis calidis juxta planis atque editis magnæ Canariæ, in solo fecundo & riguo: studiosissime autem colendæ sunt, & ter quaterve singulis octiduis rigandæ: præterea diligenter sarriendæ & à malignis herbis repurgandæ. Biennio acquirunt justam magnitudinem, quæ raro excedit altitudinem duarum ulnarum Hispanicarum cum semisse: plenæ sunt intus solida pulpa, è qua saccharum eliquatur: habentque multa internodia ab ipsa radice ad fastigium, intervallo circiter novem digitorum transversorum: folia sunt majora & viridiora quam aliarum cannarum: propagantur per taleas earumdum aut per stolones terra obritos: erumpentes vocantur *Planta* & semel decissæ erumpunt denuo, adoleſcuntque sesqui anni spacio in justam altitudinem & tunc vocantur *Coca*: & rursus post annum colligunt eas, quæ dicuntur *Recoca*: quas servari convenit ad novam sementem faciendam; ut si forte non sint ita fertiles cannæ, uti saccharum sufficiens ex iis possit educi, saltem suppetant quarto loco è quibus propagatio fiat. Moluntur porro cannæ machinis (vocant *Ingenios*) aut molendinis, quibus bini sunt axes grandes sibi invicem impositi, & postquam bene fractæ & comminutæ fuerint, valide exprimuntur prelo ad modum torcularis. Liquor autem emanans per canalem defluens excipitur vase, quod vocant *Tanque* & transfunditur in ahenum, vulgo *Recevidor*, huic liquori, quem vocant *Mel*, admiscet duo grandia cochlearia (Bombas ipsis) lixivii fortis ad hunc usum parati; coquitur dein lento igne, donec vas illud recipiens denuo impleatur, secundum magnitudinem aheni: tum sedulo despumatur & mundatur ab omnibus excrementis; & deinceps transfunditur in alia aheni, in quibus tantisper coquitur donec perpur-

getur, attundendo sensim lixivium ut spuma se elevet. Liquor jam spissatus ad modum mellis, transfertur in vas percolatorium donec impleatur, & ex illo rursus in alia tria minora ahenas, quæ *Tache* dicuntur, in quibus magis crassescit, eodem quo in cæteris ahenis modo: liquore autem sensim consumente modice augetur ignis. Horum autem trium ahenorum, solum tertium versant & ne nimis effervescat & liquor effundatur, sensim irrorant butyro aut oleo, aliave pinguedine. Vbi autem justam spissitudinem acquisivit, traducitur in vasa alia, quæ dicuntur formæ; paratoque primum strato è cannarum recrementis, vasa illa humectant aqua, obturantque eorum foramina, induntque in singula singulas partes liquoris huius ita spissati, qui jam dicitur *Melado* (capit autem postremum illud vasculum ut plurimum novem ejuscemodi formas) agitantes cum grandi spatula abiegna, sensimque infundentes: postero quoque die supplentes quantum consumtum fuerit. Transferunt deinceps formas ad locum purgationi destinatum, & foraminibus illarum apertis, perforant ipsum saccharum, sinuntque ita decem aut duodecim diebus pro tempestatis ratione: frangunt hinc formas malleo, serioque inspectant an saccharum perpurgatum sit: si minus, rursus indunt in alias formas argilla inunctas: (utilem quippe hanc esse ad saccharum dealbandum judicio gallinarum compertum ajunt, quæ cum lutosi pedibus forte saccharum calcassent & argilla infecissent, deprehensum fuit partes illas lætius candicare, quas contigerat argilla) repetunt autem hanc argillæ inunctionem semel iterumque, raro ter, ne nimium sacchari perdat. Porro saccharum ita plene purgatum vocatur *Lealado* & peculiari nomine *Azucar macho*; verum si minus sit candidum appellatur *Mazcovado*, quod si velis, poterit perpurgari. Est & aliud genus quod vocant *spumas*, conficitur enim è spumis quæ ex omnibus ahenis colliguntur & coquuntur mundanturque in ahenis eo modo & ordine quem supra diximus: itemque aliud genus quod nominant *Reespumas* sive posterius saccharum, quod è spumarum spumis fit ad eundem modum. Est & alia species sacchari, vocant *Panela*, quæ fit ad eundem modum è liquore melleo qui emanat ex inferiore parte formarum: hæc species vilior est ea quam nominant *Reespumam*. Omnes hæc species sacchari postquam purgatæ & exemptæ fuerint è formis exponuntur soli & postea servantur ad varios usus.

Est & alia species mellei liquoris, *Decaras* ipsis, qui emanat è formis argilla jam inunctis; itemque tertia quæ descendit ex ipsis panelis. Liquor denique melleus qui calalibus adhæret per quos saccharum derivatur ut supra diximus, ipsis dicitur *Raedura*; è quo faciunt mel aut saccharum, quod vocant *Refinado*. Vasa & instrumenta quorum usus obtinuit, hæc fere sunt: *Bombæ* aut cochlearia ænea, quæ capiunt decem aut duodecim sextarios, ligneis capulis aptata, his transfundunt mella ab uno vase in alterum.

Esfumadera, id est, laminæ in modum cribri perforatæ, cum ligneis item manubriis, quibus despumant. *Remillones* ænea cochlearia quæ capiunt tres quatuorve sextarios, his lixivium affundunt saccharo jam in formis constituto in loco purgationis. *Formæ* sunt vasa argillacea, inferiori parte perforata, in quibus saccharum purgatur. *Tendal* est stratum è recrementis cannarum, in quo formæ statuuntur. *Virandera* lignum rotundum ferrea cuspidem armatum, quo sedes idonea formis præparatur, ne evertantur. *Paralbero* grandior olla juxta tachas collocata cui illa species mellis infunditur quam vocant *Melado*, denuo in tachas refundenda. *Tachas* autem sunt minora ahenas, formæ triangularis, quorum postremum habet ansam ut saccharum agitari possit. *Hornallo* vocant furnum in quo ahenas collocantur. *Repartidor* est cochlear cum manubrio sesquipalmum longo, quo saccharum indunt formis: Argilla qua perpurgatur, ipsis *Marcapas*, est cretæ sublutæ species & nonnihil plumbosæ, quæ locis humidis & lacustribus reperitur, siccaturque ad Solem in usus totius anni: cum vero usus postulat, injiciunt illam in cisternam è lapide & cæmento constructam, aquamque affundunt, agitant versantque valide grandi pala, ambabus manibus annitentes, percolant dein per cribrum æneum in vas argillaceum. Argilla quæ primo illinitur rarior est, quæ secundo spissior, humore jam magis consumto. Accepi in Provincia *Rio de la Plata* cannas sacchari sponte enasci, adolescereque in arboris proceritatem (quod & suo ævo accidisse narrat Plinius) è quibus æstu solis exsulant quædam pilulæ sacchari. Atque hæc de modo saccharum conficiendi dicta sunt, quem veteres omnino ignorarunt. *Hæc ille.*

CAP. XVI.

Caraguata variae species. Iurepeba.

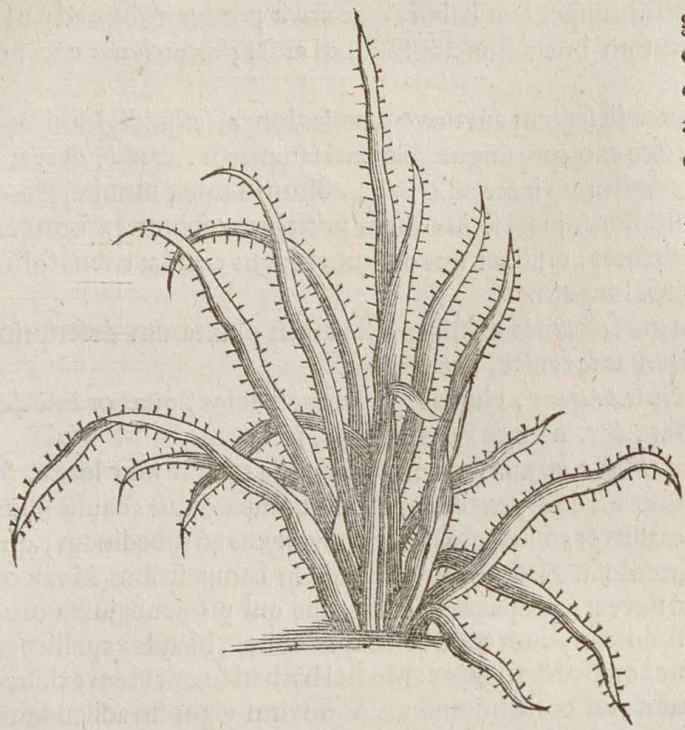
CARAGVATÆ Brasiliensibus, multæ sunt species; una jam supra lib. I. cap. 18. descripta est; reliquas huc retulimus, quas Auctor ita descripsit.

CARAGVATA planta crescens in arboribus & putridis Arborum caudicibus. Ex radice filamen-

filamentosa, super caudice & ramis arborum fundata, proveniunt novem, decem, aut plura

folia, ab uno ad quinque pedes longa, & crassa ut folia *Nana*: tres aut quatuor digitos lata & cava instar canalis, atque in ambitu dentata aculeis brunnis, acutis, sursum erectis.

In medio autem horum foliorum prodit caulis albicans, teres, minimum digitum crassus, duos circiter pedes longus, lignosus & medullosus, ad quem bina & bina capitula posita, in summitate autem plerumque quinque, figura ut cinaræ, magnitudine nucis juglandis ex crassis atque aculeatis foliolis constantia, elegantis coloris incarnati.

CARAGVATA GVACV (quæ est major species) ex sabulosa radice, quæ magnitudine, figura & colore planè cepam æmulatur, atque inferius multa habet filamenta; primo assurgunt tria, quatuor aut quin-

que folia crassa, succulenta, viridia, cava, dein proveniunt plura, figuram habentia trian-

guli acutissimi, stantque erecta, in orbem adnata, octo, decem, quindecim pedum longitudinem æquantia, pedem lata, in extremitate acuminata & in lateribus versus inferiora acutis denticulis rufescentibus munita. Ex una radice triginta aut quadraginta folia prodeunt.

In medio foliorum, quando Planta biennii ætatem habet assurgit caulis seu truncus, superioris tibie humanæ crassitie, rectus, spongiosus seu mollis, hinc inde triangularibus foliis minoribus vestitus, altitudine circiter octodecim aut viginti pedum, in summitate autem explicat tenerum & fastigiatum truncum instar arboris cum suis ramis; & rami iterum ramulos habent ac multa conica corpuscula pene digitum longa, quæ sese aperientia florè exhibent. Constat ille quinque foliis, magnitudine florum *Ibabitaba* ex viridi flavescentibus, ac aliquot staminulis in medio: refert flos figuram stellæ: brevi tempore in summam altitudinem excrecit.

Ex foliis hujus plantæ optimus pannus confici potest, qui præstat bonitate panno lineo:

ex substantia conicorum corpusculorum, antequam in flores abeant, alba filamenta gossypii æmula

æmula extrahi possunt. Radix aut etiam folia hujus plantæ recentia trita ac aquæ injecta pisces ita exanimant ut statim desuper natent & manu prehendi possint.

Plantam juniorem in musco meo diu suspensam habui, quæ nova produxit folia ad parietem. Lignum Caraguatâ guacû siccatum instar funiculi sulfurati ardet; ex eo ignis elici potest durior ligno applicato.

Caraguatâ acangâ, folia è terra protrudit septem aut novem pedes longa, sesquidigitum lata, instar canalis cava, late viridia & prope exortum ungues habentia miniatos, crassâ, in extremitate acuminata, duorum circiter digitorum intervallo per ambitum aculeis munita; E medio foliorum proxime ad terram multi flores juxta se in orbem positi proveniunt ex caruleo purpurei & in medio alba stamina habentes: quilibet flos digitum longus constat tribus foliis. Fructum fert edulem, quinque digitos longum.

ANNOTATIO. Operæpretium me facturum existimavi si harum plantarum descriptionem è Fr. Ximene, qui illas inter Herbas recenset, accerserem.

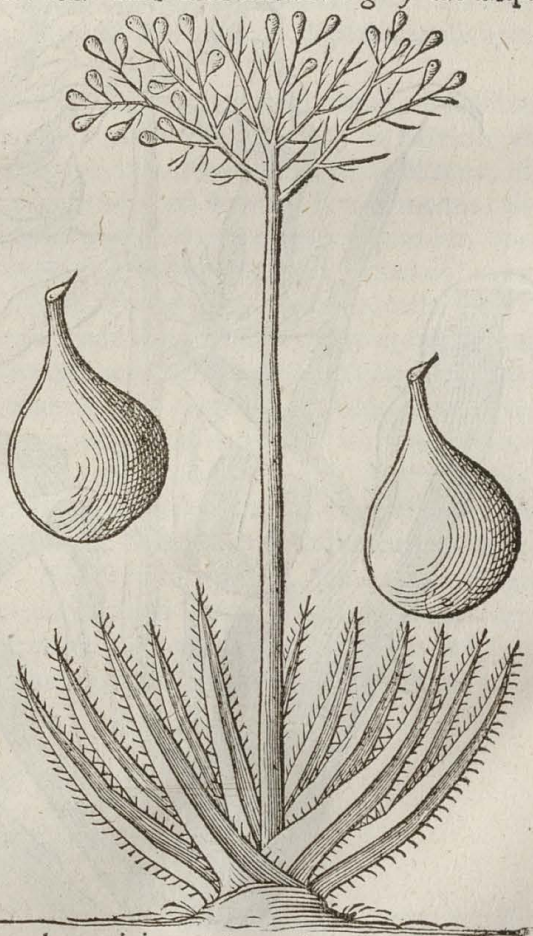
Metl, inquit, quæ Mexicanis dicitur *Maguey*, plures reperiuntur species, quas ordine describam. Prima fert folia similia Aloës, &c. nam de ea egimus lib. I.

Maguey lutea, quam vocant *Mecoztli*, &c. est alia species, cujus folia ad oras sunt lutea, & spinæ minores ac nigrae, folia item minora si cum præcedentis foliis comparentur: caulis illius duos cubitos est altus & digitum crassus & rossus; flos cyanens vergens ad rubedinem, qui enascitur è fastigio caulis: radix est furculosa. Nascitur locis planis in campestribus Mexico, quovis tempore, licet æstate tantum floreat: propagatur è surculis qui prodeunt juxta caulem. Decoctum trium aut quatuor foliorum, cum totidem siliquis chiles, blande expellit per sedes, & urinam, omnimodos humores crassos & frigidos: Medici barbari solent idem exhibere puerperis aliquot diebus post partum, ad corroborandum & novum vigorem addendum. Vinum è foliis medio assis expressum, prodest asthmaticis, uti ferunt. Planta qualitate est frigida & lubrica.

Tertia species *Metl* est valde parva & admodum spinosa & obscurissime virens; ejus folia manducantur assa, suntque longe gratiora palato quam cætera; Barbari vocant Mexcalmetl. Nascitur maxima copia in montanis *Tepustlan*. *Mexocotl* hæc quoque spinosa planta ad species *Maguey* est referenda, quæ fert fructum ex acido dulcem, similem prunis (unde illi nomen inditum) rotundum & quodammodo parem fructui quem in America vocant Pinnam, aliquando & major est, plenus succi edulis & grati saporis: folia illius sunt similia *Maguey* aut aliquo modo plantæ quæ fert *pinnam*, spinosa, ruffa & quasi marcida: caulis probe rotundus & crassus: radix crassâ & fibrosa: pruna sunt candida, similia glandibus, è candido vergentia ad rubedinem, telis aut tunicis quibusdam cooperta, sub quibus latet caro, ut diximus, acido-dulcis, sapore *pinnarum*, plena semine rotundo & duro: quod primo album, mox nigrescit. Nascitur locis petrosis regionum calidarum, uti *Tepea* pulco. Est frigida & sicca: fructus contusus & ore circumgestatus, curat fissuras è calore natas.

Nequametl quasi dicas plantam quæ bibit mel, est species *Maguey*, reliquis sui generis plantis similis forma & qualitibus, peregrina & rara: producit autem folia paulo crassiora digito transverso, ad oras aspera usque ad mucronem qui acutissimus: caulis illius æquat brachii humani crassitiem, cujus fastigium occupat fructus oblongus figura exigui pyri qui & caulem ambit per omnes partes. Nascitur in regionibus calidis.

ANNOTATIO. Non dubito quin hæc sit illa planta, quam in Historia nostra America descripsi lib. XVII. cap. VII. Cujus ibidem dedimus Iconem, quam acceperamus ab Amico reduce ex insula *Tabago*. Affirmabat autem ille hanc plantam semestri spacio caulem emittere interdum triginta palmos altum, in cujus summitate nascuntur fructus, figura pyris haud dissimiles; ajunt folia illius vicem saponis quam optime explere. Iconem hic addo.

Repe-

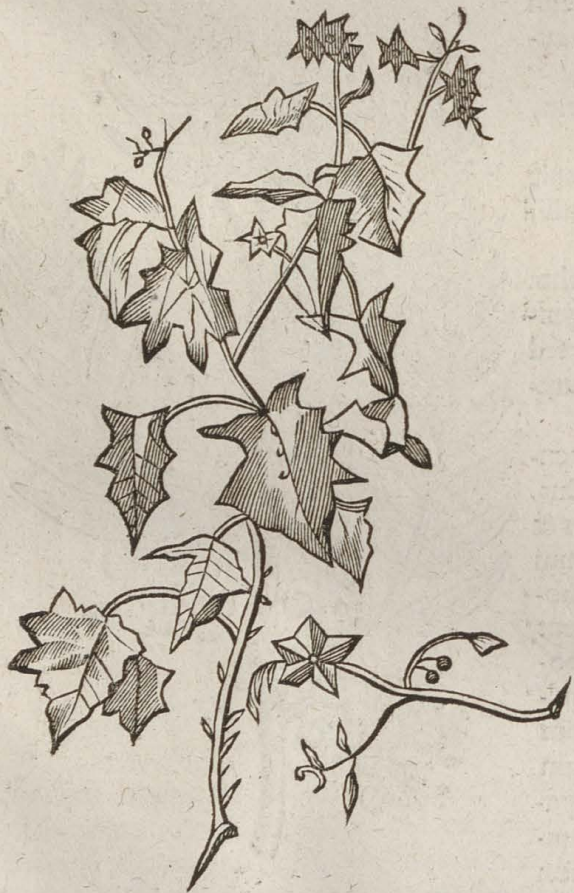
Reperiuntur (inquit Fr. Ximenes) & plures species *Maguey*, quarum nomina & nonnullas differentias recensēbimus, nam cætera tam forma quam qualitatibus conveniunt cum præcedentibus. Primam vocant *Mexoxotli* aut *Maguey viridem*; secundam à cinereo colore *Nexmetl*: tertiam *Quautimetl* seu *Maguey montensem*, caule oblongo & crasso, radice fibrosa, cætera reliquis similem: quartam *Huitzilmetl* cum longis aculeis & rubicundis & radicibus ejusdem coloris: quintam *Tepeametl* aut *Maguey Tapayaxin* præcedenti pene similem: sextam *Acametl* aut *Maguey cannarum*, cujus radix candida est & spinæ rossæ: septimam vocant *Maguey nigram* à colore, licet spinæ & radices è nigro vergant ad fulvum: octavam *Xilometl* aut *Maguey pilosam*, cujus spinæ & radices sunt rubicundæ: atque hæc est omnium rarissima.

Tepemēxcatli seu *Maguey montana*, eadem est forma cum *Maguey*, nisi quod spinæ illius sunt minores & teneriores. Restituit hæc planta movendi facultatem membris convulsis aut aliquod detrimentum nervorum passis. Nascitur locis petrosis & montanis regionum calidarum ut Tepuztlan.

Tlacametl alia species *Maguey* luteæ, hæc accepit nomen à magnitudine, cætera reliquis speciebus similis, tam forma quam qualitatibus; particulariter tamen restituit vires & vigorem faminis debilitatis, & iis, qui vano metu terrentur: aut quæ syncopen patiuntur.

Teometl seu *Maguey divita*; inter species *Maguey* hæc quoque planta recensetur, quam vocant *Teometl*, id est, Dei *Maguey*, cætera præcedentibus haud dissimilis forma & facultatibus: radice longa & fibrosa, spinis subtilibus, foliis bipalmaribus. Succus illius haustus aut foras applicatus sanat febricitantes. Nascitur in regionibus calidis & frigidis, locis editis & planis.

Pati five *Maguey* lenissima (*pati* enim sonat tenuem & subtilem) valde similis est *Maguey*, verum folia illius sunt angustiora, minora, tenuiora, & maximam partem vergunt ad purpureum colorem: radix est grossa & fibrosa: est species plantæ à qua *Pita* eximitur, nam ex hac tenuissima & elegantissima fiunt fila, quæ foeminæ Mexicanæ maximi faciunt & ad varia opera usurpant. *Quetzalichtli*, quam alii vocant *Metlpita* aut *Maguey de pita*, omnino videtur referenda ad species *Maguey*, licet in proceritatem arboris adolescat. Radix illius est crassa & fibrosa, sensimque attenuatur. Folia sunt spinosa similia *Maguey*. Utuntur hac planta indigenæ ad eadem omnia, quæ *Maguey*; nisi quod pannus è filis hujus textus subtilior & majoris pretii. Nascitur in regionibus fervidis uti *Aquachula*.

Xolometl, id est, *Maguey cervi*, est alia species *Maguey*, quæ agit radicem munitam tribus veluti orbiculis conjunctis, cum quibusdam fibris miniatis; è quibus saliant folia, raris & rubris spinis à media parte ad acumen obsita. Succus è foliis expressus quantitate decem unciarum, lenit dolores totius corporis, præsertim juncturarum; restituit & restituit movendi facultatem; verum necesse est corpus diligenter tegi & muniri dum hæc potio usurpatur. Nascitur in Huexocingo juxta fontes & scaturigines aquarum.

JUREPEBA Brasiliensibus; planta frutescens; quæ in quatuor, quinque aut sex pedum altitudinem assurgit; caule lignoso, eoque ut & ramis alba lanugine vestitis, nec non raris hinc & inde spinis. Folia suo quodlibet pediculo, rotundo, tereti, crasso & hirsuto insident, spithamæ longitudine, inferna parte lanuginosum instar foliorum Iacobeæ aut Eleny, superna viride: suntque præterea laciniata & quasi è septem triangulis composita. In summitate ramulorum fert flosculos umbellatim quasi congestos, lactei coloris cum pauco cæruleo mixti, qui ex-

te quinquangularem stellam repræsentant, constantque unico folio in tot triangula effigiato & quasi diviso; in medio autem quasi quinque staminula stant erecta.

Folia *Jurepebæ* quæ nullos habent aculeos ad ulcera crurum sananda vulgo usurpantur. Est & altera *Jurepeba brava*, id est, silvestris, de qua alibi dictum reperies.

GEORGI MARCGRAVI
HISTORIÆ PLANTARVM

LIBER TERTIVS.

Qui agit de Arboribus.

CAPVT PRIMVM.

Aroeira, Ambaiba. Ianipaba.

AROEIRA Lusitanis, Lentiscus Latinis. Arbor foliis Ibabiraba, sed paulo minoribus. Rami multos ramulos, circiter duos digitos longos habent, & in iis quinque aut septem folia, bina & bina opposita, & quintum aut septimum in extremitate: ad cuiuslibet autem ramuli exortum, brevior est ramulus circiter sesquidigitum longus, plenus flosculis minimis, constantibus quinque foliolis acutis, ex albo subluteis. Flores hos sequitur fructus, nimirum quasi uva, baccis plena, magnitudine piperis, initio quidem viridibus, per maturitatem autem rubris: sed rubedo illa in solo cortice tenui, qui sponte se absolvit & decidit grano excidente: granum autem quod pellicula continetur, rotundum & compressum ac oleaginosum, odoris jucundi instar fœniculi recentis triti, & in se nucleum parvum lenta cuticula testum continens.

Folia recentia trita resinofum spirant odorem, gratiorem terebinthina.

Baccæ maturescunt mense Julio. Convenit cum Molle sive Lentisco Peruviana Car. Clusii.

ANNOTATIO.

Fr. Ximenes. Molle Arbor est grandis, pulchra & ramosa: rami illius sunt coloris viridis vergentis ad purpureum; folia oleæ foliis similia, sed angustiora & teneriora; serrataque, ad utrumque ramuli latus velut per ordinem disposita.

Flores eleganter candidi & racematim penduli, qui quantocius convertuntur in fructus. similes oxyacanthæ acinis, sed paulo maiores & ubi maturuerint clare rubentes: caro illorum dulcis cum quadam acrimonia, nucleus admodum durus & osseus. Folia & fructus redolent lentiscum & illius gummi, obtinentque saporem qui ad fœniculum accedit; quare forte quibusdam Lentisci species videbitur, sed est arbor sui generis. Silvestris est arbor, licet jam dudum à multis in hortis colatur. facillime enim propagatur sive è semine sive stolonibus & in quocunque solo. Exudat certam lachrymam, quæ non minus quam truncus & folia, redolet Lentiscum. Saporis acris & suavis cum quadam amaritudine & adstringendi facultate: calida est & sicca pene in tertio gradu: nucleus corroborat cerebrum & ventriculum, adstringit alvum: ut quidam autumant, lachryma præstat usum Terebinthinae; & fructus Cardamomi: movet urinam, discutit flatum, siccatur humores superfluos.

Folia

Folia masticata stabiliunt gingivas & dentes: sanant vulnera; idem possunt & fructus. *Hec ille.* Ramulum quem supra damus exprimendum curaverat Clar. V. Car. Clusius qui videndus in Curis posterioribus & alibi. Meminit & hujus arboris Petrus de Cieca. Toto, inquit, hoc tractu conspiciuntur magnæ & parvæ arbores, quas Incolæ appellant *Molle*; folia habent minuta, odore fæniculi, cortice adeo commendato, ut ejus decocto crurum dolores & inflationes summa cum utilitate foveantur: ex ramulis fiunt dentiscalpia utilissima. Ex hujus fructu decocto in aqua, pro coctura modo, fit aut vinum sive potio admodum bona, aut mel, aut acetum: tantoque in pretio sunt hæ arbores apud Americanos, ut quibusdam locis eas suis idolis consecrent. Addunt nonnulli (inquit Clusius) ejus arboris foliorum decoctum doloribus è frigida causa ortis auxilio esse: istius vero gummi, quod mannæ modo candidum est, lacte dissolutum, oculorum caliginem abstergere.

Audiamus & *Garcilassum*: Arbor Mulli, inquit, sponte nascitur in campis, dat fructus in racemis longis & angustis, qui sunt granula quædam rotunda: folia sunt minuta & semper viridia: grantum maturum habet in superficie parum admodum carnis, suavis & palato gratæ, reliquum amaricat egregie. Conficiunt ex iis potionem confricando blande inter manus in aqua calida, donec dulcor omnis defricetur; cavendum enim ab amaro quod potum corrumpit. Percolant hanc aquam, servantque aliquot dies donec feces subsideant: potus est limpidus, gratissimus atque adeo salubris, præsertim illis qui affectibus renum aut vesicæ laborant; maxime si potus Maizy adjiciatur. Aqua eadem plenius cocta veditur in optimum mel: & soli exposita, additis nescio quibus rebus, in præstans acetum.

AMBAIBA Brasiliensibus: Arbor hæc elegantem nanciscitur altitudinem & fere rectam, ut plurimum & sine ramis; quædam & ramos habent, sed in summitate tantum. Cortex exterior similis ficui, constans primo cortice tenui, cinereo & sub eo, crasso, lento ac viridi: lignum ejus album instar Betulæ, verum molle & quod facile potest scindi. Caudex mediocris crassitie, & totus intus cavus à radice ad summum usque, & cavitas illa per interstitia semidigiti ubique distincta est transversali membrana, in cujus medio foramen rotundum, magnitudine pisi. In hac cavitate reperiuntur semper formicæ rubræ, ipsa coloris est hepatici. Versus summitatem folia circumposita ut in Mamoeira, quodlibet innitens suo pediculo satis crasso, unam, duos & plures pedes longo, exterius ruffo, interius spongioso: ipsum folium latum, rotundum, magnitudine integri folii chartæ expansi, aut etiam majus, in novem aut decem lacinias sectum, quarum centro infixus pediculus, à quo per singulas lacinias nervus ruffus tendit per longitudinem & venæ eminentes per obliquum: superius sunt saturate viridia & inferius cinerea & videntur colorem in toto habere, qualem sanguis cum aqua mixtus, hispida ut folia ficus: in extremitate laciniarum linea cinerea sunt fimbriata. In summitate arboris cavitas continet medullam albam, succulentam & pinguem, qua Nigritæ vulnera sua

feliciter curant, ut & foliis junioribus, & certe signatura hoc monstrat.

Incrementum autem sumit arbor hoc modo: in summitate arboris existit theca oblonga, foliacea, incana, quæ continet in se unum folium, & duos, tres vel quatuor minores thecas. Exteriore theca se aperiente arbor folio augetur & sensim fit altior, folium autem hoc in theca adhuc absconditum, orbis mensalis amplitudinem habet, cum theca natura sua aperitur; egregie complicatum reconditum jacet, & quod jucundissimum spectaculum, novum illud folium plane incanum est inferius ac dilute viride, superius plane rubrum ut aluta prutenica &

eo modo splendens. In centro autem folii, ubi pediculus inseritur, in superiori superficie seu stella rubra, è viridi subflava conspicitur, nimirum quasi centrum omnium nervorum dilute virentium & subflavescentium, qui per omnes lacinias secundum longitudinem extenduntur. Exteriore theca aperta reliquæ minores successive se aperiunt & similia folia exhibent. Flores prodeunt hoc modo: in brevi pediculo, ex caudice superiori, ubi folia stant, enascuntur quatuor aut quinque, juxta sependentia, farciminum instar, cylindracea corpora, sex, septem aut novem digitos longa, pollicem humanum crassa, intus cava, & constantia gossypio, mollia, exterius autem acinis brunni coloris ut flores filiginis nostratis; his decidentibus acini illi augmentur, ac fiunt coloris (*quem Auctor non apposuit*) dentibus detrahuntur, ac commeduntur. Cito admodum hæc arbores in eximiam altitudinem ascendunt. Plantavi seu transplantavi unam in hortum meum, vix semipedem longam ac tenellam mense Augusto anni 1639. & annuo spacio excrevit in decem pedum altitudinem & crassitiem novem digitorum.

Ignem sine pyrite & chalybe ita eliciunt Brasilienses: frustum ligni aut potius radices hujus arboris sumunt exsiccatum, in eo faciunt foraminulum, huic immittunt bacillum fastigatum ex duro aliquo ligno & quasi terebrando circumagunt, pedibus frustum illud immotum tenentes, ac applicantes folia sicca arborum seu gossypium, sic eliciunt ignem prout libet & ubique focum possunt fructuere.

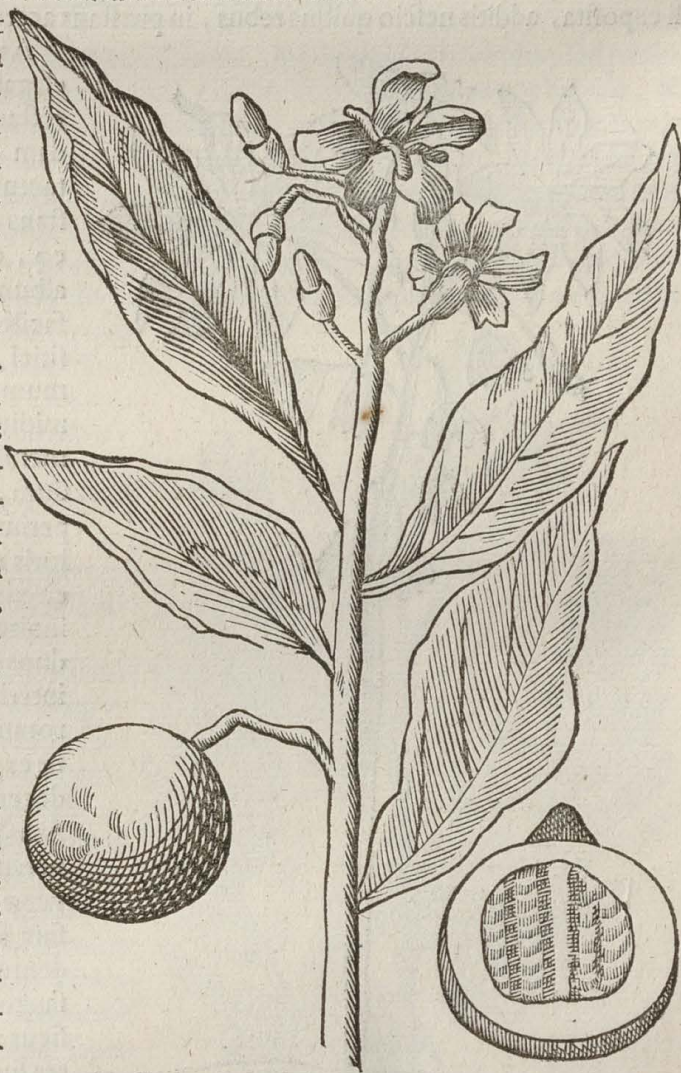
Ambaitinga species *Ambaibæ*, arbor eodem modo crescens, & similia habens folia, nisi quod superius saturate, inferius dilute viridia sunt: non fert fructum.

IANIPABA Brasiliensibus, seu ut Lusitani efferunt *Ienipapo*: figura convenit Fago; corticem habet gryseum seu canum; lignum fragile & medullosum: Rami frondibus vestiti oblongis linguæ bubulæ figura, sed in utraque parte fastigiata, sex, septem, octo, aut novem juxta se disposita, unum aut etiam sesquipedem longa, superius splendentia ac dilute virentia, inferius saturatius & non splendentia. Florem fert Narcissi æmulum, ejusdem magnitudinis, quinque foliis constantem, deorsum inclinatis, albis, interius unguibus flavis: in medio stamen crassiusculum flavum & inter singula bina folia corniculum pallidum ex medio floris prodiens, deorsum incurvatum; odorem Caryophylli Carthusianorum ex parte æmulatur.

Floret Martio & Aprili.

Fructus est magnitudine mali aurantii aut etiam major, rotundus, cortice lento, cinereo, sub quo primum continet carnem solidam, lentam, succulentam, flavescentem, saporis acidi & refrigerantis, vinoso-acidi, grati odoris, ex qua vinum exprimitur: in medio cavitas est repleta seminibus, quæ molliori pulpa sunt circumdata ejusdem saporis: seminis grana compressa, suborbicularia fere ut in Mangaba, quæ una comeduntur. Immaturus fructus concisus & cuti affricatus tingit colore ex nigro subcærulescenti, qui nullo modo ablui potest, sed post octo aut novem dies sponte evanescit. Lignum seu ramus decerptus eodem modo tingit. Nascitur passim in silvestribus locis, ad flumen S. Francisci haud longe à fluvio Mboacica, ubi maximum fructum fert nec usquam meliores reperiuntur.

ANNO TATIO. Hæc Arbor in Nova Hispania appellatur *Xabuali*; de qua ita Fr. Ximenes. *Xabuali* pulcherrima est arbor, è cujus ligno elegantes hastas, longas juxta & robustas solent facere: folia fert similia fraxineis: materies illius est gravis, pardi coloris vergentis ad fulvum: edit fructum similem capitello Papaveris, absque coronatamen: quem maturum non-

nonnulli manducant. Americani autem exprimunt ex illo aquam, qua crura & quandoque totum corpus abluunt, quando præ lassitudine caro flaccescit, ad corroborandum illam & uniendam: nam propria illius vis est adstringere atque restringere, atque adeo nigro colore tingere: Cutis enim quæ abluta fuerit isto liquore sensim tingitur nigro colore, qui nonnullis, post quindecim dies sponte evanescit; ungues autem nunquam colorem mutant nisi cum ipsi mutantur. Barbari in symposiis suis & cum ad bellum gerendum domo proficiuntur, solent se hoc liquore inficere ut terribiliores hostibus videantur. Fit interdum & fraus mulieribus, si liquor hic cum aqua rosacea aut alia misceatur, qua faciem abluunt; & frustra adhibentur remedia, quum mora quindecim dierum sit toleranda. Vide quæ diximus in America descriptione lib. I. cap. XI. de Xagua arbore ex Oviedo.

CAP. II.

Araticu species. Acaiaiba.

ARATICU Brasiliensibus: Arbor triplex est, *Araticu ponhe*, *Araticu panâ*, *Araticu ape*, datur etiam *Araticu do mato*, id est, silvestris.

Araticu ponhe, Arbor est, caudicis & ramorum figura ac colore corticis ut malus Aurantia; sed foliis, flore & fructu differens. Folia habet circiter semipedem longa, alternatim opposita, elegantia, superius saturate viridia, crassa & ad tactum solida, pene duos digitos lata, linguæ humanæ figurâ, & in extremitate acuminata. Hinc inde flos provenit magnus, egregius, magnitudine superans florem Fritillariæ, totus flavus, exterius compositus è tribus foliis cordiformibus, sesquidigitum longis, & crassis instar corticis aurantii mali, erectis, quæ in sui medio continent alia tria minora & dimidiæ crassitie, quorum quodlibet semiglobum excavatum refert, tria autem hæc ita composita & extremitatibus sibi imposita sunt, ut globum integrum interius cavum, & magnitudine Juglandis referant: globus hic in cavitate sua stamen habet globosum, magnitudine avellanæ, luteum, & in stamine apicem parvulum rotundum: sunt autem & stamen & apex tuberculis exiguis luteis prædita, quæ videntur ut pori in cute hominis argenti.

Flos, dico, totus flavus, odoris suavis sed nauseabundi. Floret potissimum mensibus Septembri, Octobri &

Novembri. Flos deciduus, singulis enim diebus multi se aperiunt, & post aliquot horas sponte decidunt, strepitum excitantes inter cadendum, quasi aliquis baculo feriret arborem, gravis enim est flos & grandis. Florem sequitur fructus qui maturatur præsertim Decembri & Ianuario.

Non est autem edulis nisi sponte decidat, tunc enim instar pultis est mollis; est autem figuræ turbinatæ, quatuor aut quinque digitos longus, ubi pediculo adhæsit septem aut octo digitos crassus in ambitu: externe coloris est ex albo & viridi mixti, vel plane pallide virens, & videtur quasi cutis è squamis composita esset, ita enim lineis viridibus pallide virentes squamæ delineatæ sunt & quælibet harum squamarum habet tuberculum in medio exiguum; fuscum, ita ut nucem pineam fere repræsentet. Mollis est dum sponte decedit, ita ut instar casei veteris putridi digitis decorticari possit. Continet carnem sive pulpam subflavam quæ quasi

ex pyramidibus videtur composita, filamentis quibusdam intermixta & multis nucleis seu seminibus. Pulpa odore non male refert massam panis fermentatam, cui aliquid mellis admixtum: saporis ex dulci subacidi & subacris est, mihi ingrati, sed odor gratus. Eo loco ubi pediculo infedit fructus, durioris carnis corpus, suppositorii figura, in se continet, quod seorsim extrahi potest, quod comeditur & pro lautissima buccella offertur principaliori in mensa. Semina fructus sunt ovalis figuræ, compressa, magnitudine fabæ, glabra ac dura, coloris flavescens, splendentis: quodlibet pellicula alba obductum; intus est nucleus albus duræ substantiæ, sapore non male referens radicem Heleny, ita enim in dulci amarescit.

Folia Araticu communis igne adusta & cum oleo apostemati imposita maturare faciunt, aperiunt & optime sanant.

ANNOTATIO. Haud male convenit cum Guanabano arbore, quam Oviedus lib. viii. cap. 17. ita describit: *Guanabanus* procera est arbor & formosa, folia ejus Medicæ mali, quam *Limoneram* vocant, virenti: fructu pulcherrimo, mediocri Melonis magnitudine, qui tamen interdum in capitis infantis crassitudinem excrescit. Cortex huic fructui viridis & qui certis quibusdam squamis distinctus videtur, ut strobilus, lenioribus tamen, neque ita tumentibus, quandoquidem totus cortex tenuis neque crassior quam in pyris. Caro candidissima, saporisque delicatissimi, quæ facile in ore instar cremoris lactis dissolvitur. Per ejus carnem sparsa sunt semina magna, cucurbitarum seminibus aliquanto majora & nigricantia. Frigidus est hic fructus & per æstus utilis. Nam etsi quis integrum Guanabanum devoret, nullum inde sentiet nocumentum. Infirma est ligni materies. *Hæc Oviedus.*

Araticu pana, in arborem excrescit haud grandem, ramis Araticu ponhe similibus, sed folia nonnihil differunt & longe sunt minora, tres aut quatuor digitos longa, sesquidigitum lata, figura ut folia nostratis pyri. Flos ejusdem figuræ & totidem foliis constans quot Araticu ponhe; sed minor est & in totum luteus, sed omnia sex folia ad internam partem sanguinei sunt coloris, cætera in totum lutei; nimirum ungues habent sanguineos. Florem sequitur fructus figura & consistentia similis priori, per maturitatem flavus (alias viridis) sed minor, pulpam continens auream, odoris ut caseus putridus & multos nucleos habens ex flavo albicantes, ejusdem cum priori magnitudinis. Fructus propter frigidam suam qualitatem est venenatus. Profunde autem radices agit hæc arbor, amplas, crassissimas, longas, ligno levi instar Suberis, ex quibus clypei formantur, leves enim sunt nec sagittæ aut gladium ictus penetrare possunt.

Semen *Araticu ape* figura & magnitudine convenit cum Ponhe semine, colore tantum differens; est enim coloris obscure brunni.

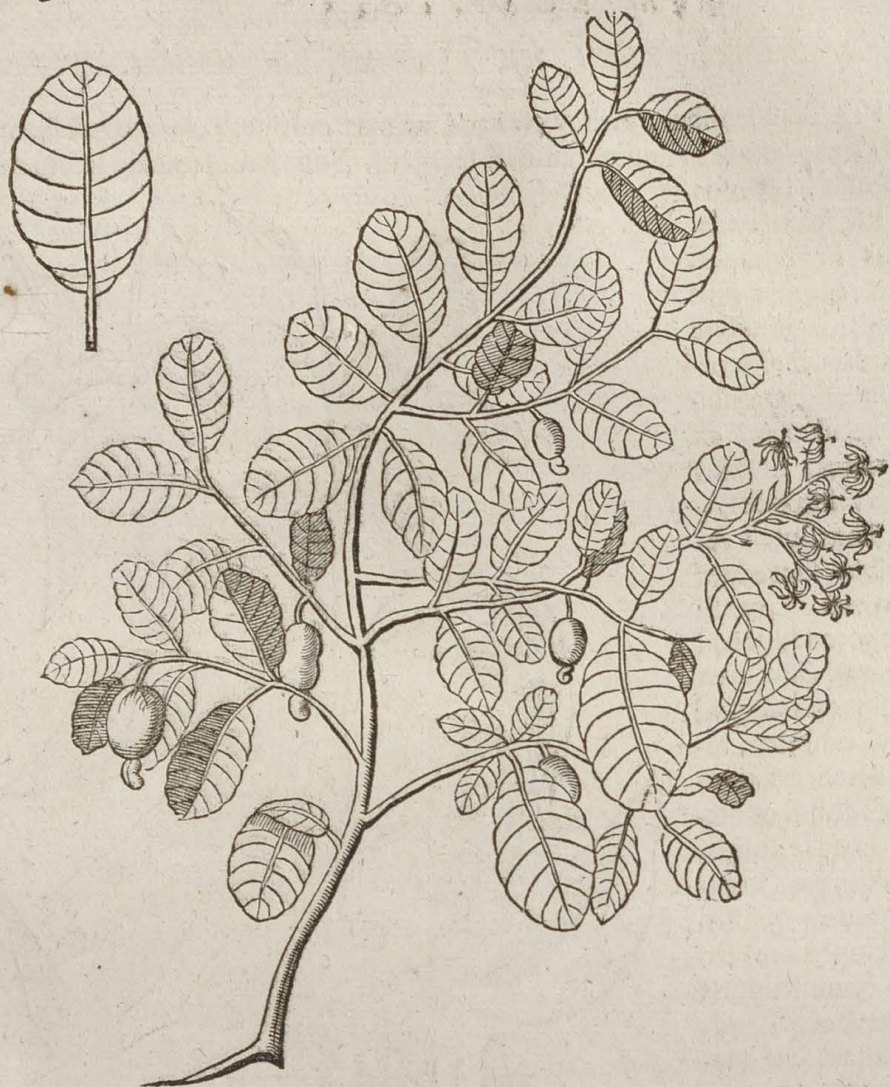
Araticu do mato excrescit ut Panâ & talia fert folia. Flores credo differre, sed nihil certi ausim affirmare quia Auctor hic lacunam reliquit.

Fert fructus congestos, oblongos, capæ junioris oblongæ figura, virides, qui interius singuli duo habent semina amygdalæ figura & magnitudine, at in una extremitate acutiora, coloris coracini, splendentia, in quibus nucleus.

ACAIAIBA & *Acaiuiba* Brasiliensibus, cujus fructus *Acaiu* & vulgo Cajû appellatur, affurgit in Fagi altitudinem & late se spargit multis ramis, etiam humi; Folia illius sunt egregia, lata, versus pediculum fastigiata, anteriori parte rotunda, nervo & insignibus venis prædita. Flosculos fert umbellatim, octo, novem, decem juxta se positos, & in una umbella ad centrum usque conjunctos: cum primum erumpunt sunt candidi, deinde obducuntur incarnatis striis, odoris suavissimi, instar Lili convallium: quilibet constat quinque foliolis angustis, acuminatis, deorsum incarnatis ut in flore Aurantiæ, in medio autem habet staminulum unicum cum parvo capitello. Post florem primo prodit castanea renis figura (*cujus iconem videre est in descriptione America*) qua incrementum capiente inter illam & pediculum paulatim excrescit pomum oblongum, ovale aut etiam rotundum, quod maturum constat carne spongiosa, fibrosa ac lenta & abundat succo dulci acido adstringente: exterius autem cutis ejus flavescit vel partim rufescit, vel etiam tota est ruffa vel rubra: in quibusdam enim arboribus fructus ruber est & rotundus & cæteris acidior: in quibusdam oblongus & flavus; in quibusdam rotundus & flavus: succus autem admodum maculat linteamina ferrugineo colore, qui elui non potest donec arbores iterum floreat. Castanea, ut dixi, renis ovilli figuram habet, tecta cortice cinereo, crasso & intus spongioso, qui oleum in se continet acre & mordicans, ita ut cuti etiam leviter illitum ignis modo urat, & si quis incautus dentibus comminuat ita labia & linguam exurit ut magno dolore afficiantur: nucleus quoque renis figuram habet, albus, cuticula flava vestitus, quæ separanda: optime sapit tostus & antecellit longe castaneas. Possunt aliquot annis incorrupti conservari: uruntur igne ut oleum in cortice absumatur; hinc malleo contunduntur & nuclei eximuntur & comeduntur. Brasilienses majoris faciunt castaneam ad cibum quam pomum: ex pomo autem exprimunt vinum: contundunt quippe in morta-

mortario ligneo & percolant liquorem, vel etiam solis manibus exprimunt, sinuntque sub-

fidere: recens hic liquor albicat instar lactis, post aliquot dies fit pallidior: saporis est adstringentis, fortis & inebrians. Repositus vero semestri spacio degenerat in acetum, vinoso sapore in aceto adhuc perceptibili. Florere incipit circa finem mensis Augusti, maxime autem floret Septembri, & hinc flagrantissimum spirat odorem per silvas & campos. Quando multum pluit mense Augusto & Septembri, pereunt flores & pauci fructus nascuntur, ut factum anno 1610. Novembri & Decembri, imo & Januario adhuc floret: Decembri & Januario ma-

xima est copia fructuum maturorum: Pluviosis mensibus tristes sunt hæ arbores aspectu; tunc enim folia flava, rutila & pallida fiunt, & maximam partem decidunt, novis subnascentibus: quæ in quibusdam arboribus elegantis ex brunno rufi sunt coloris, aspectu grata; hinc late viridia evadunt. Arbor hæc vulnerata fundit gummi pellucidum, consistentia & colore plane simile optimo gummi Arabico, in cuius locum & substituitur. Brasilienses annos ætatis suæ per castaneas Cajû computant, singulis annis unam recondentes. Castaneam autem vocant *Acaguacaya* & *Acajuti* & *Itimabocra*. Ex Ligno varia fiunt, est enim durum: usurpatur in structura scapharum majorum quas *chalupas* vocant, ad sustentacula illa curva quæ basis scaphæ sunt.

Non singulis annis æque eximius proventus hujus fructus, nam interdum certæ pluviae cadunt, quæ castaneas purgant de flore & vocantur à Brasiliensibus *Acajuacaiyacoba*.

CAP. III.

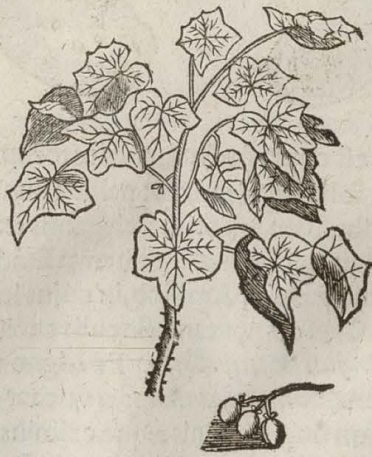
Caa-opia. Mundubiguacu, seu Pinhones. Caaguacuba. Iperoba.

CAA-OPIA Brasiliensibus, Arbor est haud magna; cortice è cinereo rufescenti, striis brunnis: ligno lento; in multos ramos se spargens. Folia habet solida, inferius ex viridi quasi rufescentia, superius dilute viridia & splendentia. Florum illius in umbellis congestorum exordia sunt globuli brunni, magnitudine lentis, qui succedente tempore protrudunt flores, quinque foliolis constantes, ex viridi flavescentes, interius tomento albo vestitos & staminibus subtilibus luteis repletos. Floribus succedunt baccae, primo virides, cerasi magnitudine, rotundae, molli cortice tectae, quae dissectae ex cortice suo liquoris aliquid eleganter flavi exsulant, intra corticem autem continetur pulpa alba, constans meris cylindris, juxta se positis, qui invicem adherent. In extremitate ramorum qui flores ferunt, semper duo folia acuminata brunni coloris compacta sunt & quasi semiglutinata & hastam seu venabulum figura referunt: quae decerpta è pediculo succum emittunt croceum.

Floret potissimum mensibus Novembri & Decembri: Ianuario & Febuario matu-

rae sunt baccae. Si cortex hujus arboris medius incidatur, praesertim quando incipit florere, & linquatur per unum atque alterum diem, exsudat lachrymam croceo-rubram quae coagulatur, initio mollis, sed sensim indurefcit. Convenit colore & consistentia cum Guttajemi & purgat eodem modo atque dissolvitur, est rufioris paulo coloris, crocei fere & tingit colore aureo paulo saturatius: dissolvitur in spiritu vini. Lusitani vocant *Goma lacra*.

MUNDUBIGVACV Brasiliensibus, *Pinhones* Lusitanis, mihi *Nux cathartica*. Arbor est in Ficus magnitudinem & figuram excrescens, ligno molli & fragili. Folia habet circa ramos inordinate posita, quodlibet suo pediculo semipedem longo insistent: suntque viridia, ad tactum mollia, foliis Ficus aliquo modo similia, sed non ita profunde secta, verum subrotunda & antierius quasi in tres angulos desinentia. Lignum & folia fundunt è lacteo aquosum succum. Flosculos fert copiosos racematim, parvos, quinque foliis constantes viridibus antierius, deorsum incurvatis, in medio flavis staminulis, quae decangularem stellam referunt, subdulcis odoris. Sequitur hos fructus turbinatae figurae seu instar juglandis mediocris & ejusdem magnitudinis, primo viridis, mox flavus, ubi plene maturuit fuscus sive niger; finditur sponte in tres partes, quamvis sex partibus constet; in quolibet fructu sunt tres nuclei magnitudine nucleorum dactylorum, in tribus concamerationibus distincti, cortice nigro,

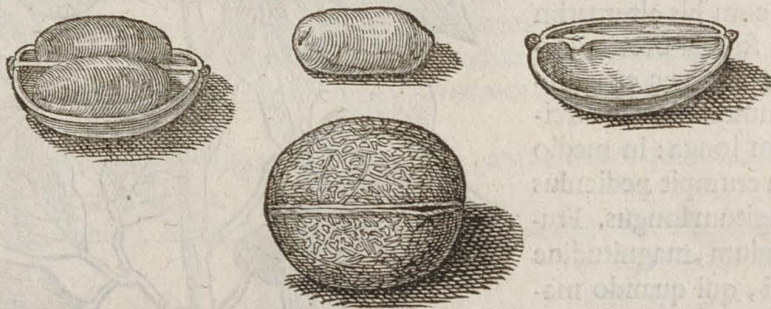

nigro, corticis castaneæ crassitie, & in extremitate sunt maculæ albæ: ipse nucleus amygdalæ figura & magnitudine, albus instar cuticulæ ovi, exterius etiam pellicula alba obductus, dulcis saporis instar amygdalæ. Valide purgant tres aut quatuor nuclei comesti & quidem nimis, si pellicula interior non separetur; ideo semper adimenda. Arbor facile transplantatur: nam ramus decisus & terræ infixus aliam arborem progenerat; ideo ad sepes vivas faciendas circum hortos usurpatur, nam cito crescunt & fructus ferunt.

ANNOTATIO. Hæc Arbor in Nova Hispania à Mexicanis vocatur *Quauhayehuachtli*; quam Fr. Ximenes ita describit.

Arbor, inquit, quæ fert pincas nuces purgatrices, est mediocris magnitudinis, foliis grandibus instar Lappæ, quasi rotundis & angulatis: fructus pene similis est nucibus communibus, continens tres nuces exiguas, suis septis & cavitatibus divisas, valde similes pineis nucibus forma & medulla: verum facultatibus multum diversis præditæ, nam singulari virtute evacuant superne & inferne omnes humores, præcipue crassos & lentos: quare potissimum usurpantur in morbis inveteratis: quinque aut septem numero, & nescio quo mysterio aut quam ob causam, etiam novem: nonnihil autem ante torrendæ sunt, ut lenius operentur, deinde frangendæ & in vino aut aqua macerandæ: sunt calidæ natura & pingues. Nascitur arbor in regionibus calidis ut Tepeapulco & alibi. *Hæc ille.*

Quum autem è Brasilia nostra accepissem fructus integros & benè maturos, eos ad vivum delineandos curavi uti hîc exhibentur. Dedi autem operam ut integra & vivens planta huc transferretur, sed negligentia nautarum in itinere exaruit; pervenerunt tamen ad me folia & flosculi exsiccati: folia conveniunt cum descriptione Auctoris nostri; flosculi ita contracti erant ut forma dignosci non posset. Scribebat autem Amicus qui plantam mittebat: Plantam hanc ubi à radice duos aut tres pedes ascenderit, nisi putatione corrigatur se instar fruticis spargere in ramos neque in altum se attollere: corticem Stolonum & minorum arborum esse quidem viridem & glabrum; adultiorum vero arborum esse scabrum & fissum: folia confusim & confertim ramis adnasci, superiori quidem parte intense, inferiore pallide virentia, utraque lævia & minime villosa, & quinque ut plurimum venis distincta: Florem emergere è summitate Stolonum, exiguum & coloris herbacei, constantem sex foliolis & in medio aliquot staminibus itidem virentibus. Licet autem flores confertim & interdum quadraginta aut quinquaginta numero prodeant, tamen raro supra duos aut tres fructus producere. Radix crassa est & pene instar Bryoniæ, verum lignosa & recta descendens in terram: in adultioribus arboribus interdum ad quatuor & plures palmos. Porro fructus in Brasilia raro supra tres nucleos simul exhibent: ut mirum videri possit in Nova Hispania ad novem exhiberi, nisi vis eorum plurimum tostura illa corrigatur. Ex omnibus autem quæ Auctores hi produnt liquido patet cum summa cautione exhibendum esse hoc purgans medicamentum, & summam esse habendam rationem ætatis & virium illorum quibus datur.

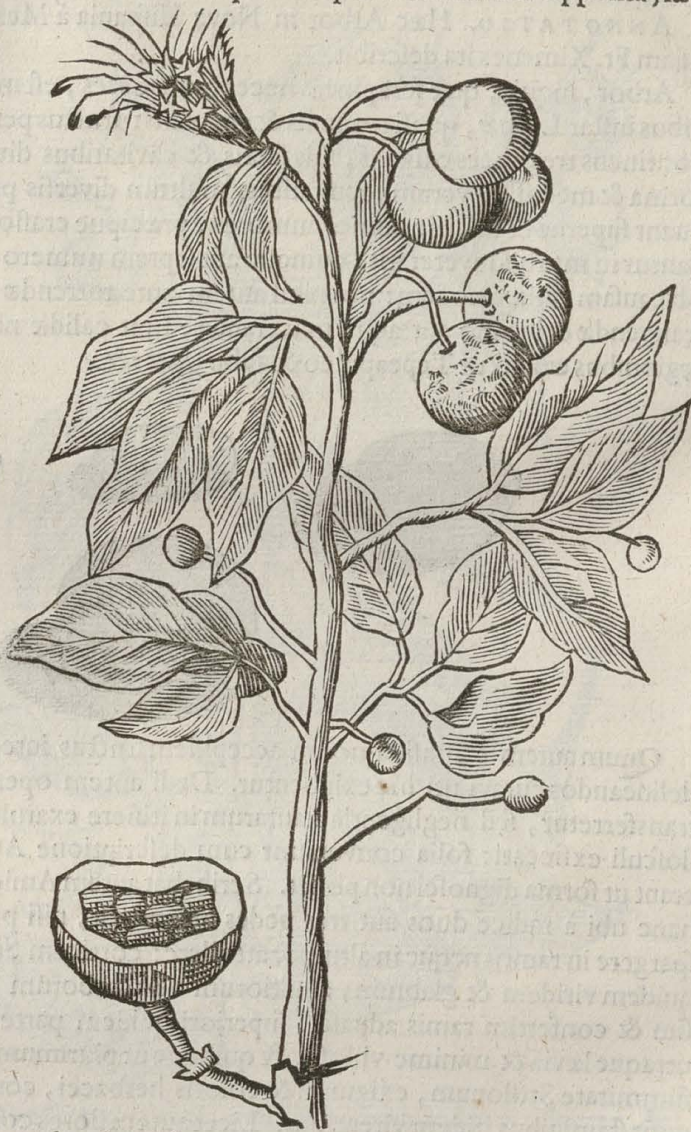
CAAGVACVIBA Brasiliensibus: Arbor parva, erecto caudice assurgens, haud crasso tamen & sine ramis; superius autem ingentibus vestitur foliis copiosis, sesquipedem longis, plus quam pedem latis, cum insignibus venis, ad tactum mollibus & hirsutis, superne viridioribus quam inferne. Flores fert parvos umbellatim congestos, floribus Tiliæ similes, albos, quinque foliis constantes & in medio habentes umbelicum luteum, odorem quoque florum Tiliæ. Cortex arboris cinereus, lignum fragile. Fructus maturus est niger, qui ab avibus comeditur.

IPEROBA Brasiliensibus: Arbor cortice cinereo & punctulis albis variegato: Folia fert crassiuscula fere similia foliis Tremulæ nostratis, ex viridi cinerei coloris, in quolibet pediculo duos aut tres digitos longo, tria more phascolorum apposita. Lignum arboris album instar Betulæ, ad varia utile.

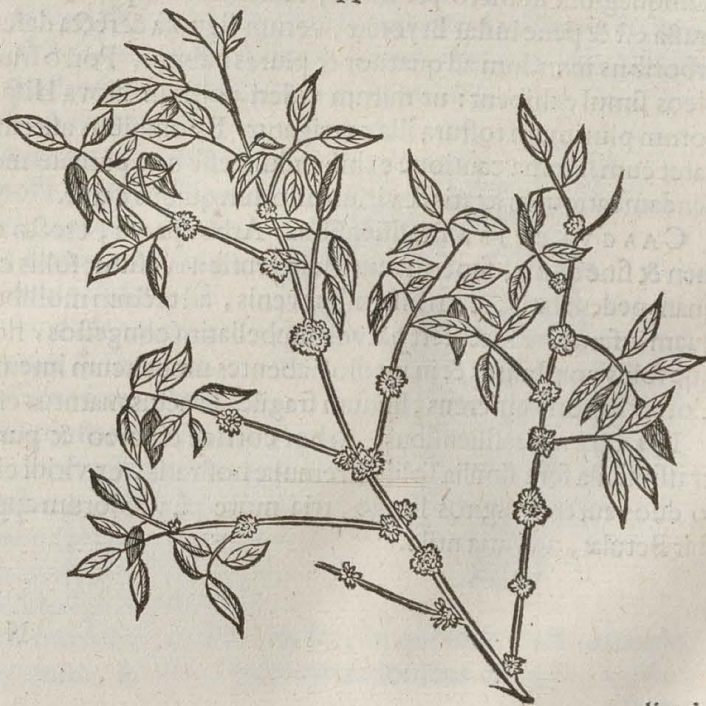

Tapia. Icariba cujus resina vocatur *Icica. Ibira. Andira Ibiariba. Nhua.*

TAPIA Brasiliensibus: Arbor hæc in Fagi aut Quercus altitudinem assurgit: cortice lævi, cinereo; & multos habet ramos: folia autem in quolibet pediculo tria sibi opposita, lævia, splendentia, superne saturatius, inferius dilutius virentia, quatuor aut sex digitos longa. In extremitatibus ramorum octodecim, viginti, triginta aut plures pediculi sunt cerasini, in quibus singulis flos constans quatuor foliolis albis, digitum longis, quodlibet habet suum petiolum, digitum fere longum, figura ferri venabuli & nervum secundum longitudinem ac venulas obliquas virescentes, ut folia alicujus arboris, & cum his alternatim posita quatuor foliola breviter virentia; inter omnia hæc enascuntur Stamina multa subrufa circiter sesquidigitum longa: in medio denique horum erumpit pediculus duos aut semidigitum longus. Fructum fert rotundum, magnitudine mediocris pomi, qui quando maturuit flavus instar aurantii, ac corticem illi æqualem habens: interius autem plenus est lapillis duris magnitudine seminis cerasorum, oblongis, flavis; & nucleum continentibus album. Circa lapides autem est pulpa alba, mollis, dulcis, saporis ac nauseabundi odoris. Edulis est fructus. Lignum hujus arboris fragile, medulla alba Sambucina. Folia hujus arboris contusa excellentissimum sunt remedium contra malum hic per familiare quod vocant *Bichos de cu*, si exterius applicentur.

ICICARIBA Brasiliensibus, cujus resina vocatur *Icica*: Arbor est alta, caudice haud ita crasso, cortice glabro & gryseo. Crescit fere ad modum Fagi. Folia fert in ramulis, duo semper sibi opposita, & tertium solitarium in fine, quidam ramuli habent sex, bina sibi opposita, & duo in fine, interdum duo vel tria paria in uno ramulo opposita & unum in fine: pyri foliis similia, tres digitos longa, anterieus acuminata, instar pergameni crassa, late viridia, splendentia, nervo secundum longitudinem & venis oblique discurrentibus. In ramis ubi ramuli foliorum oriuntur, proveniunt copiosi flosculi, racematim seu verticillatim congesti, plane parvuli, quatuor folio-

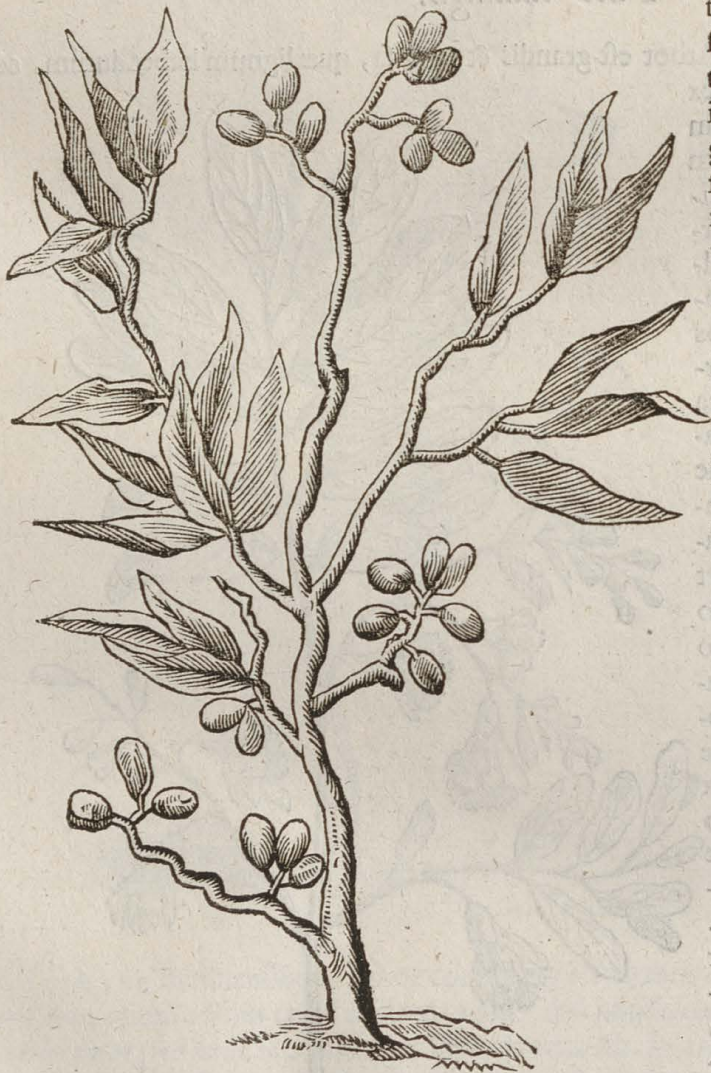

lis viridibus constantes, stellulæ figura: foliola autem illa viridia in ambitu alba lineola sunt circumdata, & in medio floris sunt aliquot staminula flavescentia. Post florem sequitur fructus, magnitudine & figura olivæ, coloris mali granati, habens intus pulpam odoriferam, ut est lachryma arboris. Cortex quippe vulneratus una nocte fundit resinam odoratissimam, odoris instar Anethi recentis contusi, quæ postridie colligi potest, Lusitani vocant *Almecegam*, id est, Mastichen. Corticem exteriorem non incisum si manu mulceas paululum, mox insignem spargit odorem. Resina consistentiam habet mannæ, coloris ex viridi pallide flavescentis, ac commode tractari manibus potest: insignis est ad vulnera capitis & ad omnia quæ gummi Elemi usurpatur.

ANNOTATIO. Eadem arbor aut valde similis describitur à Fr. Ximene. *Huitzilxochitl*, inquit, quam alii vocant *Anell-inan*, est arbor mediocris, similis illi quæ fert Liquidambar, truncum habet lævem & rectum, exteriore parte obscure virentem, interiori candidum; frondes ferratas & acutas, similes basilico: flosculos pallidos ad oram flavescentes; sapore juxta & odore similes Anetho & iisdem viribus pollentes: efficaciam quoque majoris & nonnihil adstringentes. Nascitur locis calidioribus Cuernavacæ, è ramusculis terræ inditis, facili propagatione. Calida est & sicca quasi in tertio gradu: folia illius confricata & emplastri modo applicata pellunt rigores & frigora febrium. Corticum decoctum provocat urinam & sudorem: aperit oppilationes: sanat quartanam: movet menses: corroborat cor: dissolvit tumores & apostemata, tollit cruditates, juvat ventriculum: & vapor decocti curat morsus scorpionum. Ex hac arbore exsudat resina quædam (sive gummi) odorifera, diversa tamen ab illa quæ emanat ex arbore in Florida nascente, quæ foeniculum redolet atque ab Hispanis usurpatur sub nomine Sassafras. *Hæc ille.*

Afferitur hæc resina è Nova Hispania magna copia, atque etiam ad eundem modum colligitur in Brasilia, jucundi odoris.

IBIRA Brasiliensibus; Arbor Betulæ figura crescens, cortice fusco & punctulis albis nota-

to: ligno lento, & cortice tenuissimo. In ramis ramulos alternatim positos habet, & novem folia itidem opposita, tres circiter digitos longa, angusta, acuminata, figura foliorum Salicis, superne saturate viridia, glabra, splendentia, inferne cinerea & mollibus pilis cinereis quasi lanugine tecta: quæ stantia in arbore deorsum se inclinant. Flores fert albos, sex oblongis foliis constantes, odoratos, ad singula paria foliorum binos. Fructus est ovalis, & magnitudine avellanæ: saporis aromatici ac acris qui loco piperis in cibis usurpatur siccat & in pulverem redactus. Habet enim insignem vim aromaticam, nec ita acris est ut Pimenta.

Cortex arboris detractus loco funium usurpatur, est enim lentissimus. Ex eodem etiam fiunt funiculi sulfurarii ad scopeta explodenda necessarii. Quando detrahitur albus est, separato exteriore fusco, & statim fit rufescens quadrante horæ.

Floret mense Februario.

ANNOTATIO. Hæc arbor videtur esse eadem cum illa Nova Hispaniæ, quam Fr. Ximenes

ita describit: *Tizle huayo patli* est arbor frondibus Limonis, inferiori parte candidis & villosis, superiori inclinantibus ad nigrum. Fert flores candidos & minutos: fructumque exiguum, rotundum, odoratum & acris saporis, quique eundem saponem obtinet cum caryophyllis, ita

ut illorum vicem supplere, si opus sit, possent, non solum in cibis sed & medicamentis: cortices trunci minus calefaciunt, licet nonnihil amaricent: minime autem folia, licet odore parum differant à corticibus. Cortex contusus & quantitate duarum dragmarum haustus fertur esse insigne remedium adversus sanguinolentas alvi dejectiones. Nascitur in collibus *Huit lango*. Hæc ille.

ANDIRA IBIARIBA Brasiliensibus; *Angelim* vulgo Lusitanis: Arbor est *cujus tamen caudicem, ramos, folia & flores Auctor non describit*. Fructum fert figura juglandis, ovi gallinæ magnitudine, & cortice ejusmodi viridi, qui uno latere quasi futuram monstrat: cortex dissectus magnum nucleum ex albo flavescens continet, non edulem sed venenosum.

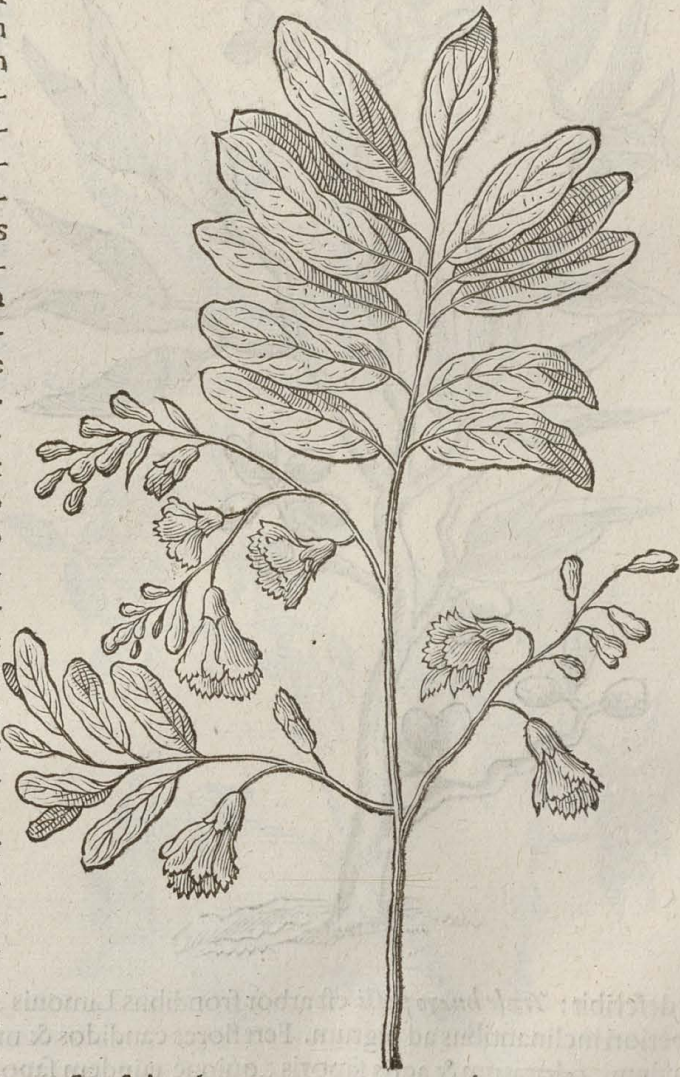
Lignum arboris usurpatur ad varias res faciendas in ædibus. Feræ admodum pinguescunt esu hujus fructus. Iconem hujus arboris dabit D. Guilhelmus Piso, & plura de illius facultatibus.

NHVA Brasiliensibus; Arbor alta, cortice gryseo, superius in multos ramos contortos seu nodosos expansa. In ramis habet ramulos alternatim oppositos uti & folia in ramulis opposita ac unicum in extremitate (nimirum in quolibet duo aut tria paria foliorum & quintum vel septimum solitarium) oblonga, superne saturate viridia, inferne dilutiora & nervo ac venis obliquis conspicua, brevi pediculo insistentia. Florem producit, *quem tamen Auctor non designat*; Fructum fert globuli lusorii magnitudine, rotundum, albescentem, brevi petiolo innitentem, cuticula pallida, carne alba, saporis subamari: intus autem habet lapidem durum, oblongum, fuscescentem: maturus decedit, colligitur & comeditur.

CAP. V.

*Cebipira. Iabotapita. Ietaiba. Ibaree. Ibirapitanga. Camacari.
Paco caatinga.*

CEBIPIRA Brasiliensibus; Arbor est grandis & ramosa, quæ lignum habet durum, ad spectu fere simile fagino, ex quo rotæ machinarum & curruum fabricantur: cortice gryseo cum fusco mixto. In ramis habet ramulos alternatim sibi oppositos, intervallo semipedis fere, in quibus alternatim vel etiam directe sibi opponuntur folia parva, duos digitos circiter longa, & duas tertias partes digiti lata, ubi latissima, figura similia foliis Buxi, superne saturate viridia, & splendentia, inferne quasi cinerescens, nervo secundum longitudinem, & venis minutissimis reliquis prædita. Flores fert copiosissimos, in quolibet ramulo quindecim, viginti & plures, suo quolibet pediculo brevi insidentes, magnitudine florum pomorum, aut paulo majores, quinque foliis constantes quæ prodeunt ex nigro calice illique insident. Duo folia floris majora sunt & prope hæc octo aut novem parvula stamina alba apicibus nigricantibus. Floris foliis decidentibus nascitur è medio siliquula, ex viridi subflavescens, in qua semen continetur. Foliola floris omnia sunt corrugata ut pannus Gossypinus Lusitanus. Color illorū dilute cæruleus cum albo; superius floris folium prope calicem maculatum habet rufescentem, & est inodorus.

Arbor

Arbor læta quando floret, nimirum mensibus Octobri & Novembri.

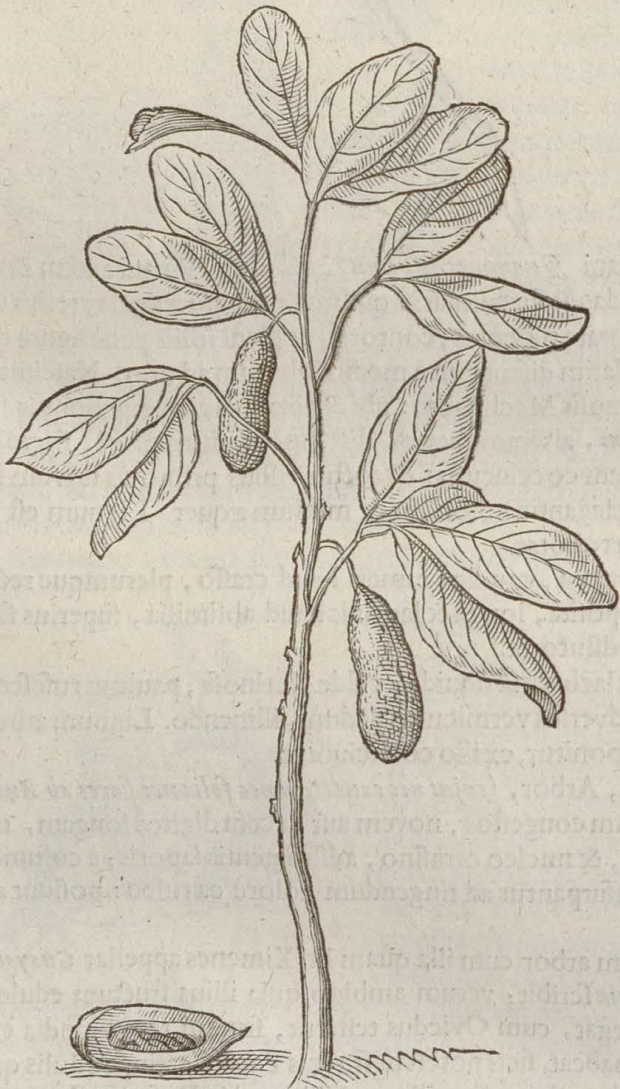
JABOTAPITA Brasiliensibus. Arbor cortice gryseo, inæquali, ligno molli & lento: Fert

folia pyri foliis quodammodo similia, alternatim opposita, dilute viridia; & in certis ramulis copiosos flosculos racematim congestos, pediculo suo innixos, quinque foliolis constantes flavis & staminulo crasso luteo, figura florum Keyri, & odoris suavioris quam illi. Fructus quoque provenit racematim; nimirum in quolibet pediculo bacca, magnitudine nuclei cerasini, conica fere vel quasi triangularis; cuiuslibet autem baccæ, aliæ duæ, tres, quatuor, quinque insident sine pediculis, ovals, ejusdem

cum inferiore magnitudinis, omnes coloris nigri, ut myrtilli nostrates, & eodem modo tingentes, carent acinis, & sunt saporis adstringentis. Floret Decembri & Januarii initio, maturat fructum Martio & Aprili.

JETAIBA Brasiliensibus, Arbor cujus & fructus ab ipsis vocatur *Ietaia*. Caudicem, folia & flores non invenio ab Auctore nostro descriptos: Ex icone tamen folia cognosci possunt.

Fructum fert in filiquis, quatuor aut quinque digitos longis, duos latis, compressis, quodammodo duris, coloris saturate epatici & splendentis. Fracta filiqua seu malleo contusa continet in se substantiam farinaceam, filamentosam, pallide subincarnatam, tactu molliissimam, referentem farinam siligineam leviter humectatam, quæque pullescere inceptit, saporis alioquin farinacei & subdulcis. Huic autem substantiæ tres aut quatuor lapides, magnitudine dactylorum sunt involuti, figuræ ovalis, sed in duobus lateribus compressi, duri, glabri, coloris castanei: Pulpa comeditur cruda, estque saporis haud contemnendi.

Hæc arbor dat resinam odoriferam; quam Brasilienses vocant *Ietica cica*, Lusitani vero *Anime*, quia similis & Animæ quæ ex India Occidentali affertur.

Lignum ejus valde durum usurpatur ad trabes ædificiorum atque axes machinarum.

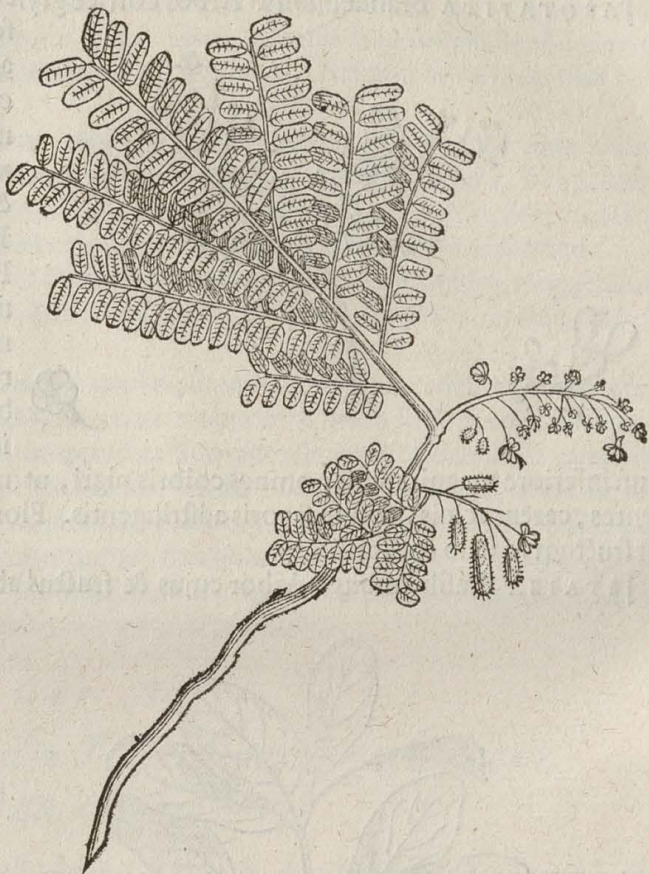
Plura de hac arbore & Resina dicta invenies à D. VVilhelmo Pisone, cui & hæc Icon debetur.

IBIRAE Brasiliensibus; Arbor cortice gryseo, glabro: folia habet inordinate posita, læte viridia, similia foliis cerasi nostratis acidæ, sed non serrata. Reliqua apud Auctorem nostrum desiderantur; sed hanc utcunque descripsi, Americ. lib. xv, cap. 9. sub nomine *Hivoraë* ex Joan. Lerio. Cortex est, inquit, semidigitali crassitudine, sapore gratus præsertim recenter detractus, Species Guajaci quantum accepi à duobus Pharmacopeis qui nobiscum mare transierant. Eaque barbari utuntur adversus luem veneream.

IBIRAPITANGA Brasiliensibus, Lusitanis *Pao Brasil*: Arbor satis alta, cortice fusco,

brevibus spinis armato: ramis alternatim oppositis, in quibus & ramuli itidem oppositi, uti & folia ad eundem modum; inæqualia nimirum paria in quolibet ramulo; circiter digitum longa, figura Buxi foliis similia, crassiuscula, saturate viridia, splendentia, sine petiolis ramulis innitentia & quidem non extremitate quæ medio folii responderet, sed versus alterutrum latus. Hinc inde etiam in ramis prodeunt ramuli, sesquidigitum & amplius longi, multis floribus quasi in unum congestis onusti, pediculis semidigitum longis insistentes, quinque foliolis constantes, quatuor vulgariter cavis & quinto repando, quod rubrum & in extremitate sua flavum, reliqua flava, duo repanda proxima unguis habent rubros; in medio staminula flavo-pallida, apicibus flavescentibus. Odoris ejusdem, at fragrantioris, cujus Lilium convallium. Sequuntur flores siliquæ, oblongæ, duorum circiter digitorum, plane compressæ, exterius aculeatæ, obscure fuscæ, nihil in se continentes. Floret Decembri. Circa Alagoa & alibi frequens.

ANNOTATIO. *Fr. Ximenes*. Planta quam vocant *Cuburaquam*, Mexicani *Quammochitl huitzquahuil*, Hispani autem *Brasil*, est frutex spinosus, agens radices candidas & furculosas: è quibus prodeunt trunci exterius vergentes ad colorem rossum, interius saturate rubentes, contorti, & pleni foliis pene figura cordis, cum multis venulis, quæ orbiculatim discurrunt à medio foliorum ad oras. Nascitur in regionibus frigidis, planis, atque montuosis Mechoacan: ubi & aliæ duæ ejus reperiuntur species, quarum unam vocant *Pinguaquam*, alteram *Iacuam*. Est sapore adstringenti, frigida & sicca: tingunt illius ligno verum colorem coccineum: decoctum illius primo fit fulvum, & mox rubrum: Et si addas alumen tam elegantis coloris fit ut minium æquet. Lignum est frigidum, mitigat febres, restringit & corroborat.

CAMACARI Brasiliensibus: Arbor alta, caudice tamen haud crasso, plerumque recto, cortice gryseo: folia fert alternatim apposita, longa & laurinis haud absimilia, superius saturate viridia atque splendentia, inferius dilutoria.

Arboris hujus cortice inciso, effluit lachryma liquida, valde glutinosa, paulum rufescens, nullius odoris manifesti. Utuntur ea adversus vermiculos pedum, illinendo. Lignum arboris flavescit, & cistæ, quibus saccharum imponitur, ex illo conficiuntur.

PACO CAATINGA Brasiliensibus, Arbor, (*cujus nec caudicem nec folia nec flores ab Auctore descriptos inveni.*) Fructus fert in uvam congestos, novem aut decem digitos longam, magnitudine cerasi silvestris, nigri coloris, & nucleo cerasino, adstringentis saporis, à columbis avide devoratur, ab hominibus non: usurpantur ad tingendum colore cæruleo: possunt autem baccae sicari & diu conservari.

ANNOTATIO. Videri posset eadem arbor cum illa quam Fr. Ximenes appellat *Guayabaram*, & in Insula Hispaniola dici *Huberum* scribit; verum ambigo quia illius fructum edulem facit; noster hunc ab hominibus edi negat, cum Oviedus testetur, fructui tam grandia esse ossa, ut parum admodum edulis carnis habeat, fieri potest ut fructus Paco Caatinga edulis quidem sit non tamen appetatur ab hominibus ob causam illam. Vide quæ in Descript. Americæ de Guayabara diximus.

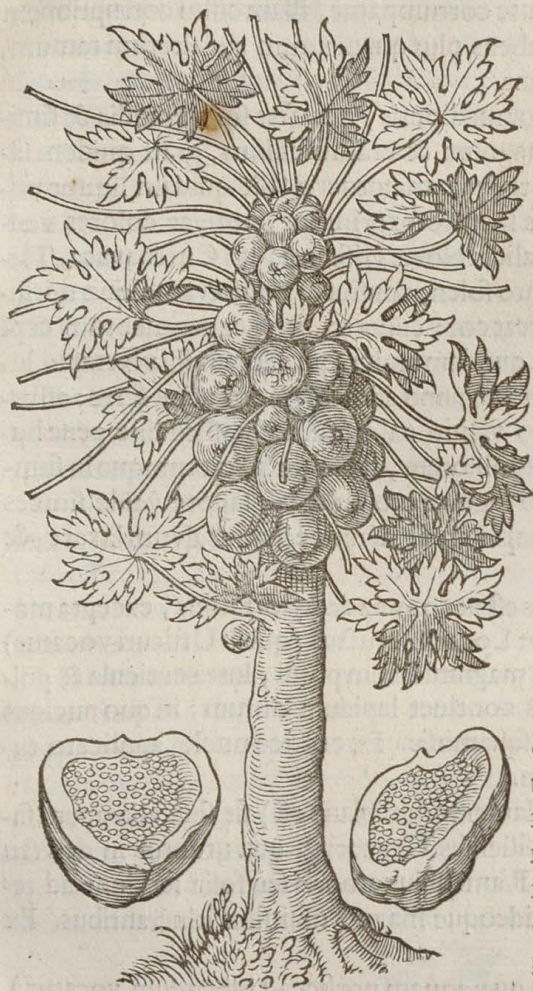
CAP. VI.

Mamaoeira mas & foemina. Urucuri Iba.

MAMAOEIRA Brasiliensibus; vulgo *Papay*, cujus fructum Lusitani vocant *Mamão* à figura, quia Mamæ instar pender in arbore: Duæ ejus reperiuntur species, Mas & foemina. Mas ubique in silvis obvia, foemina haud ita frequens, & in hortis tantum abundat. Mas

Mas assurgit in altitudinem viginti & plurum pedum; in ambitu crassitie circiter duorum pe-

dum. Cortex cinereus, satis laevis, & juglandini æmulus, in summitate autem ubi folia circumstant, aliquantulum rufus. Folia autem ubique erumpunt circa caudicem, sed à terra ad medietatem altitudinis statim abscinduntur in junioribus, reliqua medietas usque ad summum foliis vestita relinquitur. Quodlibet folium insidet suo pediculo rotundo, cavo, rufescenti, satis crasso, fere directe à caudice extenso, sursum quoque & deorsum vergenti, unum, duos, atque etiam duos & semis pedes longo. Folium autem quasi centro suo insidet pediculo, orbiculare, pedem latum, sed in sex vel septem lacinias dissectum; & quælibet lacinia iterum septem habet incisuras, ita ut eleganter sint dissecta & late viridia. In similibus pediculis provenit & flos: talis autem major pediculus dispescitur in plures ramulos, in quibus multi flores oblongi, suo brevi pediculo insistentes, quinque foliis incurvatis constantes, coloris pallide flavi, quasi è cera essent facti; in medio stat stamen pallide flavum. Flos inodorus & decidit, raro succedente fructu, nisi arbor sit transplantata & duorum aut trium annorum. Falsum porro mares non ferre fructum, uti & foeminam non ferre fructum nisi mas adstet, contrarium enim me multiplex experientia docuit: fructus vero maris quando nascitur pediculo illo longo pendulus est deorsum versus, figura similis fructui foeminæ, sed plerumque minor & exterius striatus quasi pepo, nimirum quinque striis secundum longitudinem, & quinque minus profundis alternatim positis, ita ut non male referat marsupium, quale foeminæ gestant in Misina. Interius carnem & semina habet ut foemina, sed non ita flavam aut bonam. Immaturi fructus copiose lacteum succum de se fundunt. Lignum arboris fragile & molle, turgetque eodem lacteo succo, ingrati & acerbi saporis.

Mamaoeira foemina similis mari caudice & foliis, sed ut plurimum majoribus; neque pediculi foliorum sunt rufi, sed virides. Flores fert non in pediculis longis, sed ad ipsum caudicem, ubi pediculi foliorum inseruntur. Flos est magnitudine floris Gladioli, constans quinque foliis flavis, supra duos digitos longis, vix tertiam partem digiti latis, instar ligulæ angustis, hæc deorsum retrorsum contorta, quasi è cera facta essent; in medio stamen ovale, pallide flavum, magnitudine nuclei pruni, cui insidet corona egregia, flava, figuræ fere ut illud genus fungorum quod *Zeigenbart* vocant. Flos dulcem odorem fundit instar Lili convallium, sed non ita fortem. E medio cujuslibet floris nascitur fructus; nec folia floris decidunt ante quam fructus juglandis magnitudinem habeat, manente quoque ad tempus stamine floris in umbelico fructus. Fructus ita caudici adnati ad exortum pediculorum foliorum, referunt mammas, unde nomen meruerunt apud Lusitanos: magnitudinem acquirit pyri cotonei aut vulgaris melonis, & ejusdem figuræ: immaturus est viridis & incisus exsudat lac: maturus ex viridi flavus, carne lutea instar melonum, & cortex eodem modo separatur & fructus dividitur, qui in medio pulpæ copiosa habet grana, unus nimirum fructus viginti aut triginta supra centum & plura, ovalis figuræ, magnitudine coriandri, in superficie rugosa, fusca, nucleo intus albo: saporis sunt hæc grana ejusdem cum Nasturtio aquatico nostrate, includunturque pelliculæ tenui, splendenti; quæ detrahenda est, si quis semina velit servare. Pulpa eadem est quæ melonum colore & sapore, sed inferior. Fructus crudus edi potest, sed ut plurimum solus aut cum carnibus coquitur: non magni autem fit ob abundantiam. Si quis fructum immaturum decerptum abscondat in arena sub dio statim maturefcit & fit flavus. Arbor toto anno fructibus onusta cernitur, & semper etiam floret. Ex quolibet

femine

semine annuo spatio habetur arbor fructifera: nulla autem durat ultra quatuor annos. Signum prognosticon mortis est, quod cacumen ejus sponte corrumpatur, illam enim corruptionem sequitur totalis interitus. Raro reperitur arbor habens plus quam unum aut alterum ramum, maxima pars caret ramis, atque ita speciosiores sunt.

ANNO TATIO. Fr. Ximenes. *Papaya* est arbor mediocris, quæ fert folia grandia & similia ficulneis, cum quibusdam angulis; fructum magnum & crassiusculum, grati quidem saporis, sed non satis probi nutrimenti. E fructu antequam maturuerit salit quidam liquor utilissimus contra impetiginem: succus autem qui è maturo exprimitur, mitigat dolores ventris. Nascitur in Insula Hispaniola & regionibus calidis Novæ Hispaniæ, uti Cuernavaca, Tlaquiltenango & Yoatepec. E fructu adhuc immaturo solent conficere conservam, quæ mirifice temperat immodicum corporis æstum, & recreat cor: cujus rei sæpe experimentum cepi in nostro Hospitali Guastepec. *Hæc ille.* Accepi à quodam amico qui aliquandiu vixerat in Insula *Tabago* ubi hæc planta frequens, ut plurimum uno anno adolescere & fructus ferre: assurgere autem ad altitudinem quindecim & non raro viginti palmorum, crassitudine pene humana: caudicem autem illius esse spongiosum & molliorem, sine ramis, tantumque in summitate foliis esse coronatum; fructus enasci ex ipso caudice orbiculares, sapore valde similes meloni, & intus refertos granulis nigris sapore sinapi: credi denique leniter alvum laxare; & fructum interdum pendere quindecim libras.

V R V C V R I I B A Brasiliensibus: Palmæ species est per omnia dactylo similis, excepta magnitudine, & quod folia non sint spinosa. Flos ut Locara: Fructus (qui & Urucuri vocatur) fert racematim ut Pindoba: quilibet autem habet magnitudinem pruni, lutea cuticula & pulpa lutea filamentosa constans pauca, dulci: intus continet lapidem durum, in quo nucleus candidus, edulis: quilibet fructus insidet cupulæ squamosæ. Ex cortice nuclei applicato tubulo fit instrumentum ad peti fumum hauriendum.

Ex ligno hujus arboris cæso & contuso (nam filamentosum plane est) fit sine alia opera farina, quam vocant *Farinha do pao* Lusitani & Brasilienses Urucuri-vi qua utuntur in defectu Farinæ de Mandioca, & est coloris rufescentis. Rami hujus arboris seu folia serviunt ad tegendas casas & ad vincendum, sunt enim lenta, ideoque magno usui sunt itinerantibus. Ex fructu fit oleum uti è fructu Pindoba.

In ipsa arbore nascitur polypodium, Caraguata, quæ aquam præbet ad bibendum, vocatur à Brasiliensibus *Vrucatú*, quam descripsi inter Herbas.

C A P. VII.

Guayaba. Araca-iba. Gonandima.

GUAYABA: Belgis *Gyanaet-peeren*, ob nucleos quos continet & ruborem pulpæ. Arbor in Malus figuram excrescit & in plurimos se diffundit ramos. Cortex illius lævis est, pallidus, instar corticis Aceris. Folia fert bina sibi opposita in brevissimis pediculis, quæ prædita sunt nervo & venis parallelis lunaribus oblique discurrentibus & valde conspicuis; ad tactum dura, foliis Fagi seu rectius Hanenbuche nostratis quodam modo similia; inferius autem venæ protuberant, superius profundæ sunt, & quasi rugosâ apparent folia. Est autem quodlibet folium superius pallide viride & splendens quodammodo, inferius non splendens; duos vel tres digitos longum, unum vel sesquidigitum latum. In exortu porro binorum foliorum, alius pediculus brevior enascitur qui florem fert magnitudine floris Cotonei, quinque foliis albis constantem, ac in medio multa staminula villosâ alba habentem, figura cristæ pavonum. Florem sequitur fructus, magnitudine & figura pomi nostratis, oblongiusculus paulo, cortice parum rugoso ac cum maturuit ex viridi flavescens: pulpa quasi sanguine juxta in albo-pallido, continetque multos lapides granatorum aut mespilorum instar, qui una comeduntur, sunt enim parvi, gratique saporis fructus. Triplicem autem habet saporem & tot diversas etiam facultates: nam cum maturus quidem, non tamen flavescens nec mollis, hinc saporis est austeriusculi, adstringentisque: quando flavus quidem est, non tamen mollis plane, tum bene sapit & mediæ naturæ est, imo hinc optimus tam crudus quam coctus: quando denique plene flavus & mollis, tunc odorem & saporem habet dulcem instar fructus rubi Idæi, ac comestus movet alvum, nec ita salubris est si paulo largius sumatur, nam & tunc in ipso vermes generantur & facillime corrumpitur. Radix hujus arboris quinque aut sex ulnarum longitudinem sæpe superat, exterius cuticula ruffa instar avellanæ prædita, interius tota alba, succulenta ac subdulcis. Hæc in aqua cocta ac pota mirifice medetur dysenteria.

Hæc arbor non est naturalis hujus terræ, sed aliunde ex America septentrionali & Peru traducta. Nam primo unica fuit allata, dein aves comederunt fructus, & cum excrementis grana

grana fructus reddiderunt, ex quibus multæ natæ & in infinitum auctæ arbores, ut jam nullum plantarium inveniatur ubi non exstet.

ANNOTATIO. Fr. Ximenes. *Xalxocotl* (quam indigenæ Insulæ Hispaniolæ vocabant *Guayabo*, est arbor grandis, & ab Hispanis similiter vocatur *Guajabo*. Tres illius reperiuntur species; de una hic non agemus: reliquarum prima est foliis aurantiæ, sed minoribus & villosis; floribus candidis, fructu rotundo & pleno granulis instar ficuum, unde illi nomen natum quod sonat fructum arenosum: folia sunt acida, adstringentia & valde odorata, sanant scabiem, & solent illis uti in balneis: cortex est frigidus & siccus & valde astringens; decoctum illius discutit inflaturas crurum & sanat plagas fistulosas; surditati quoque volunt mederi & ventris dolores tollere, propter facultates quasdam occultas quæ in illo observantur. Fructus est calidus & siccus, præcipue pars ejus exterior quæ solida, nam interior tenera est & caloris moderati, redolens quodammodo cimices, nihilo tamen minus mensis infertur & à plurimis cum voluptate gustatur, licet non omnibus ex æquo conveniat. Sunt qui concoctionem adjuvare dicant & ventriculum calefacere, è causâ frigida languidum. Secunda species fert fructus longe majores neque tam male olentes, itaque delicatiores censentur: folia illius sunt virentia instar Aurantiæ. Nascuntur locis calidis, montosis atque planis, præcipue in Cuernavaca & toto Marchionatu, ubi passim obviæ sunt. E foliis utriusque fit syrupus utilissimus adversus alvi fluxum, & tam efficax quam rosarum siccarum; componitur hoc modo: Sumunt foliorum sex libras & probe contusa macerant per noctem in duodecim quartillis aquæ, dein ad ignem tertiam partem excoquunt & percolant, additisque sex libris optimi sacchari, eoque coquunt donec consistentiam syrupi acquirat, de quo tantum sumitur quantum opus est pro ratione ægrorum. *Hæc ille.* Oviedus lib. VII. cap. 19. hanc plantam ita describit. Est arbor grandis, foliis aurantiæ, sed rarioribus ramis & magis sparsis, frondibus quoque haud ita virentibus, formaque magis accedentibus ad Lauri folia, nisi quod latiora sunt, crassiora, & venis magis turgidis. Duæ sunt species, sed utraque fert fructus instar pomorum, alios oblongos, alios carne rubra, alios candida, omnes cortice viridi aut flavo ubi plene maturuerint: verum quia maturi sapore sunt ingratiore & vermibus obnoxii, ut plurimum virides carpuntur: intus sunt solidi, in quatuor partes veluti divisi, quibus & granula quædam durissima continentur: in fa-

stigio habet fructus coronam foliorum minorum quæ facile excidunt. Meminit & Gomara & Monardes apud Clusium. Iconem ab Hispano acceptam edidi in *Histor. Americae* lib. v. cap. 3. accepi deinde ramulum cum foliis & fructibus, verum immaturis: & deprehendi folia bene expressa & descripta ab Oviedo: fructus autem coronas habebant, sed foliola jam exciderant, neque fructuum substantiam potui dignoscere, quia erant penitus siccati & contracti.

ARACA IBA Brasiliensibus: cujus fructus appellatur *Aracaguacû*; hæc arbor similis est Guayabo figura, cortice atque ligno: sed folia differunt: quæ tamen ab Auctore nostro descripta non inveni, sed ex Icone agnoscere possunt. Fructum fert mediocrius mali magnitudine, rotundum, quando maturuit viridem, & superne umbelicum obtinentem, carnem habet albam, odore, sapore & substantia carni Aracamiri similem: in medio autem continet multos lapides mole pisorum minorum, obrotundos, paululum compressos, ex albo subflavos & duros ut nuclei cerasorum,

rum, intus habentes nucleum album: adhærent hi lapides carni per multa filamenta tenuissima. Species altera cujus fructus vocatur Araca-miri supra descripta est inter frutices.

GONANDIMA Brasiliensibus: Alta & procera est arbor, sorbo aucupariæ ex parte similis, cortice cinereo, caudice in multos ramos disperso. Lignum illius incisum fundit de se luteum succum, qui sponte effluit ac postea indurefcit, ita ut instar picis sit fragilis, nullius odoris nec usus, quod sciam, apud Incolas. Et quia hæc arbor ripas amnium amat, radices habet multas, varie extra ripas super aquas contorte expansas. Folia habet sibi invicem opposita, angusta, acuminata, solida, lævia, viridia, splendentia: Flores fert multos umbellatim, qui ita proveniunt: primo elegantissimi miniati coloris, in singulis pediculis saturate rubentibus, semidigitum aut plus longis enascuntur septemdecim, octodecim, viginti juxta se in una umbella, rudimenta floris constantia ex foliolis complicatis, ovalis fere figuræ, & magnitudine pruni silvestris, eleganter quinque lineis obscure rubescentibus secundum longitudinem quasi distincti; hæc paulo post se pandunt in florem quinquefolium elegantissime rubrum, constantem quinque foliis cavis seu semilunaribus, exterius curvatis: in medio extat stamen saturate rubrum, figura plane ut Caryophyllus aromaticus, cui superius adhuc quinquangularis stellula rubra imposita cernitur. *Fructum hujus arboris ab Auctore descriptum non inveni.*

CAP. VIII.

Aninga iba. Arariba. Mucuitaiba. Tamarindi. Ivaumba.

ANINGA IBA Brasiliensibus, arbuscula quinque aut sex pedes alta, unico tantum caudice, cortice cinereo instar juglandis: fert superius septem, octo, decem aut etiam plura folia, magna, nervo & venis conspicuis, figura pene Sagittalis majoris; quæ singula insident pediculo suo succulento & minimum digitum crasso, sesquipedem longo, & in medio processum instar cornu habenti. In eadem summitate inter folia enascitur julus (qui fructus illius est) multis quasi quadratis constans. Comeditur tempore necessitatis. Florem fert unicum, magnum, unico folio carinato constantem, coloris pallide flavi, in medio autem habet stamen crassum, flavum. Fructum fert ovi Struthionis magnitudine, vel etiam majorem & ejusdem figuræ.

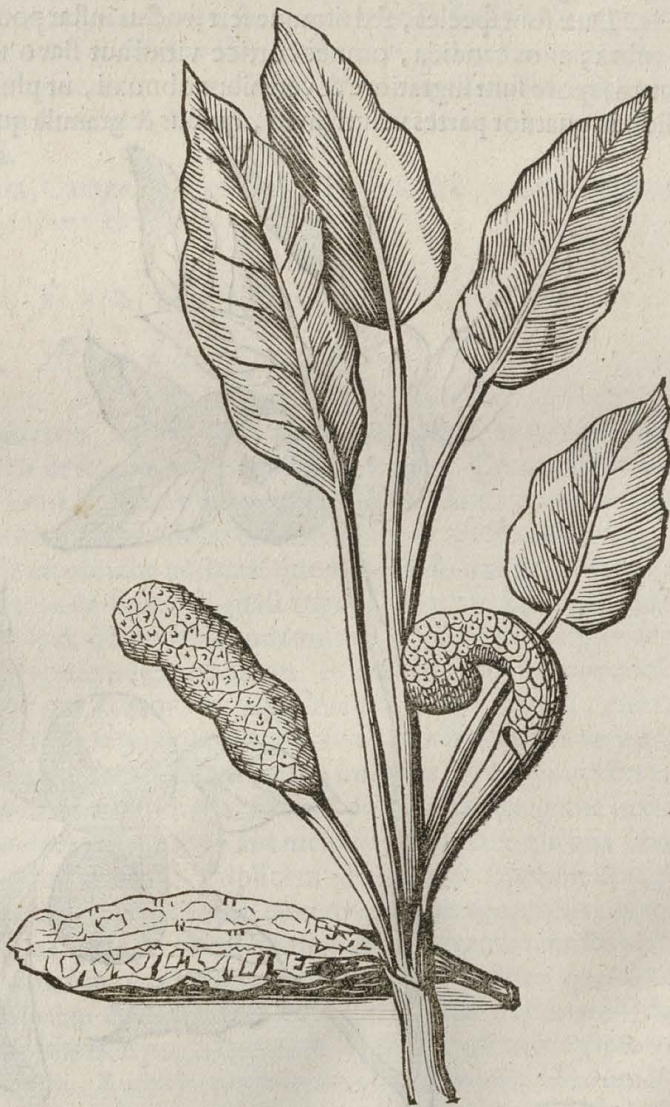
Ex ligno hujus arboris viridi atque sicco faciunt Brasilienses *Iangadas*, id est, rates suas ad fluvios trajiciendos.

Vide plura de hac in commentario D. Pisonis.

ARARIBA Brasiliensibus: Arbor cortice cinereo, instar Fraxini interius albo, qui in aqua coctus fit ruber & cum illo tingitur. *Nihil præterea de hac Arbore ab Auctore annotatum inveni.*

MUCUITAIBA & MOCITAIBA Brasiliensibus, *Pao Santo* Lusitanis. Arbor figuram grandis quercus aut pyri silvestris habens; cortice cinereo, glabro: folia pyri nostratis similia. Flores fert, quos tamen Auctor non descripsit. Lignum ejus ex albo subflavum est, medium autem ex ruffo nigricat; optimum est & durissimum.

In summitate arboris hujus & summis illius ramis nascitur planta alia Spithamæ longitudine, quæ radiculis nititur in ramis, & radice paulo crassiori; in hac ordine reperiuntur octo, novem

novem vel decem globuli flavi instar myrobalanorum, striati & superius acuminati, in quo acumine folium extat, sex aut septem digitos longum, angustum, dilute viride & ad flavum inclinans, nervo in medio secundum longitudinem.

ANNOTATIO. Alia videtur hæc Arbor à *Guayacan*, quam similiter Hispani vocant *Palo Santo*, quia illa (ut scribit Fr. Ximenes) arbor est mediæ magnitudinis, trunco silvestri, macilento & spinoso, foliis paulo majoribus rutæ foliis: floribus cæruleis; cortice cinereo, licet qui truncum crassiorem tegit sit rubicundus: Lignum fuscum & medulla Cyanea. Cortex est valde amarus, unde una cum foliis creditur calidus in secundo gradu, cum manifesta siccitate, quamvis in medulla amaritudo illa non sentiat. Iconem autem herbæ illius quæ in summis illius ramis nascitur, ex herbis siccis ab Auctore collectis, delineandam curavi. Globuli autem illi flavedinem suam adhuc obtinent licet siccissima; interius autem continent spongiosam substantiam cum multis filamentis quæ illam permeant. Radix autem crassior è qua filamentosæ radiculae oriuntur squamosa est.

TAMARINDI: Lusitanis *Tamara azecia*: Arbor in maximæ Tiliæ magnitudinem excrescit, caudice exterius gryseo, ligno albo ut Betulæ & satis lento. In multos expanditur ramos, quorum quilibet in multos minores dividitur, qui ramulos gerunt

hinc inde alternatim dispositos, tres aut quatuor digitos longos, in quibus ordinatim posita foliola parva, paulo plus semi digitum longa, minora quoque, angusta, æqualis undique latitudinis, figuræ cylindraceæ (conveniunt cum foliis Securidacæ veræ Clusii Rar. Plant. Hist. pag. ccxxxvi. quo ad figuram, sed prope pediculos non sunt angusta) bina autem ubique sibi exacte opponuntur & nullis fere pediculis innituntur, ac arcte se mutuo attingunt. Inferne foliola dilute virent, superne saturatius: ac inferne nervo secundum longitudinē, & venulis transversis secundum latitudinem, sed valde exilibus prædita, quæ superne vix conspiciuntur. Egregiam aciditatem sapore referunt & ideo in febribus sitis extinguendæ gratia manducantur. *Florem non describit Auctor.*

Fructus in extremitate ramulorum in quolibet pediculo solitarius provenit; figura varians: quidam enim figura & magnitudine ficus exsiccatæ compressus, quidam siliquæ fabæ majoris, quidam instar columellæ laccæ qua literas obfirmamus. Omnes cortice externo fragili, coloris mespilorum, tenui, quando maturi sunt. Pulpa plenus cortex nigricante, filamentosa, acidi saporis gratissimi. In medio pulpæ in quolibet fructu seu siliqua duo aut tres lapides amygdalorum figura aut orbiculares & compressi inveniuntur coloris castaneæ splendentis: Nucleus Tamarindorum terræ commissus annuo spacio in arbusculam quinque pedes altam excrescit.

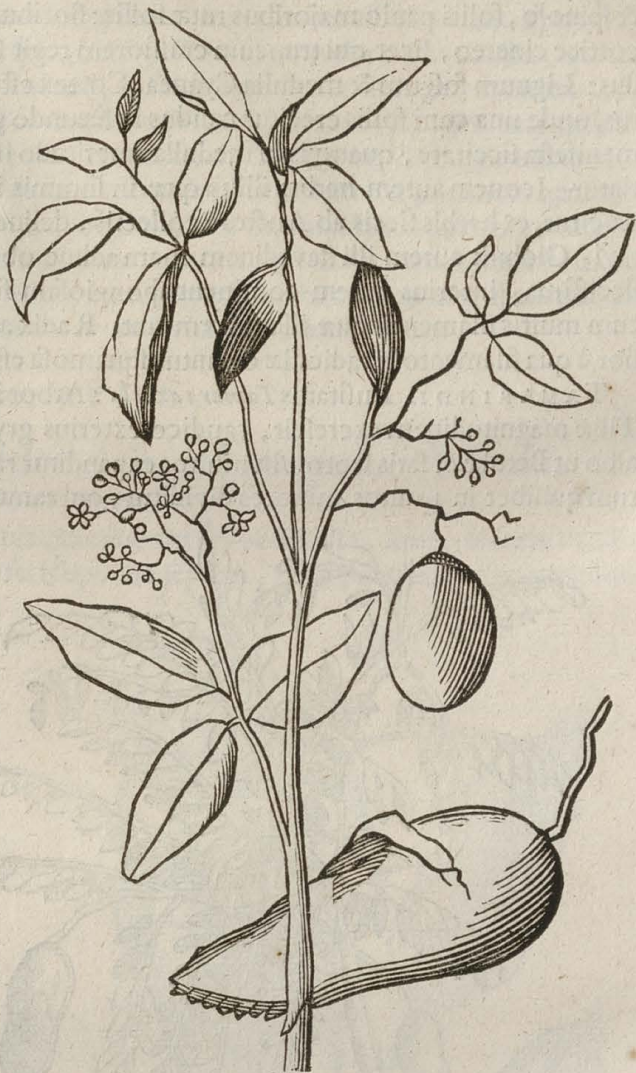
ANNOTATIO. Garfias ab Horto apud Clusium agit de Tamarindis lib. r. cap. xxviii.

Folia ejus dicit incisa minutim palmi magnitudine, fructus in arcus aut digiti incurvi figuram efformari; hujus immaturi corticem virere, siccati vero cinereum esse, qui facile avellitur: nucleos continet sativorum Lupinorum magnitudine, quodammodo rotundos, sed planos, colore furvos, sed læves; quibus abjectis pulpæ usus est, quæ lenta & viscida. Christophorus autem à Costa cap. xx i. scribit folia filicis foeminæ (quam Hispani *Helecho*, Cantabri *Aristora* appellant) foliis persimilia, dilute virentia, valde elegantia; gustu acido, gratoque: flores candidi, aureæ mali floribus admodum similes forma exteriore & odore, attamen octonis foliis constantes, quorum quatuor interiora alba sunt & crassiora, quatuor vero exteriora tenuiora, & bina ex his eleganti nervo radiata; è medio flore quatuor enascuntur stamina corniculorum modo inflexa, candida & tenuia.

IVA VMBV Brasiliensibus: Arbor cortice fusco, ac hinc inde in ramis spinosa. Folia fert oblonga, læte viridia, crassiuscula, ad tactum mollia, nervo secundum longitudinem & aliquot venis obliquis, plerumque retrorsum inclinata: ac in junioribus ramulis quibusdam solitarie sibi opposita, in adultioribus & plerisque aliis alternatim posita: duo vel tria juxta se brevi pediculo innitentia. Ad pediculos foliorum nascuntur flosculi minimi solitarii vel duo aut tres juxta se positi, quinque foliolis constantes. Hos sequitur fructus, pruni nostratis flavi magnitudine & figura, flavus quoque; cuticula & carne ut prunum, saporis boni, subacidiusculi, & cui mixtus sapor amygdalarum amararum. Intus continet lapidem figura baccae Lauri, durum, sed non ita crassum, & qui facile dentibus frangitur: continens nucleum avelanæ mediocris figura & magnitudine, substantia & sapore similem amygdalis dulcibus. Fructus est edulis; maturus Januario & Februario sponte decedit & colligitur.

Datur & alia species Umbu, cujus radices aquam præbent ad bibendum.

C A P. I X.

Cambuy. Guirapariba. Japarandiba. Urucuruiba. Curuiri. Anda.

CAMBUY Brasiliensibus, Lusitanis *Myrta*: Arbuscula ligno lento; cortice cinereo. Folia fert sibi opposita, fastigiata, angusta, solida, splendide virentia, in extremitate autem ramorum semper duo folia sunt coloris uranei aut ruffi. Flores non descripsit Auctor. Fructus fert baccas rubras magnitudine cerasorum, quæ maturæ nigricant, continentque intus nucleum tenui cortici inclusum. Folia digitis trita spirant egregium odorem, & sunt saporis adstringentis.

GUIRAPARIBA Brasiliensibus: Arbor magna & ampla: cortice similis Arbori Guaya-bæ. Folia fert parva in ramulis oppositis opposita, in quolibet ramulo æqualia paria, cylindracea aut similia, saturate viridia; nervo secundum longitudinem & venulis transversis vix conspicuis prædita. Lignum interius coloris est obscure Olivacei, ad nigrum vergentis, exterius tamen ex parte est pallidum, & illud interius amari est saporis, si viride masticetur. Ebeni species est, quare & à Portugallis Ebenu vocatur. An florem aut fructum ferat non explicat Auctor.

ANNOTATIO. Lignum è variis America partibus Europæ infertur, & in illo artifices jam vulgo verum Ebenum mentiri didicerunt, nigro colore illud imbuentes, nec facile fraus agnoscitur ob similem pene duritiem.

JAPA-

JAPARANDIBA Brasiliensibus, sive, ut Lusitani efferunt, *Ieniparanduba*, Arbor est

cortice cinereo; paucos habet ramos; Folia autem sine pediculis ullis inordinate & copiose circumposita, pedem circiter longa, figura pene linguæ nisi quod in exitu sint acutiora, foliis Janipabæ nonnihil similia; leviter quasi crenata in ambitu, nervo secundum longitudinem conspicuo, multisque costis eminētibus secundum latitudinem perducta; tres vero tantum digitos lata, ubi latissima. Florem fert insignem, orbicularem, diametrum fere trium digitorum habentem & octo foliis constantem rosaceis, albis quidem, sed ad oras paulum incarnatis, in medio stant multa staminula erecta in orbem composita & instar semilunæ incurvata, & quasi globum representantia, lutea, apice flavo & tremulo: flos autem insidet crasso ligneo pediculo (plerumque bini in tali bifido pediculo) suavissimi odoris instar Rosæ, imo suavior. Florem sequitur fructus, mali magnitudinem æquans aut etiam superans, maliformis quidem, sed superna parte planus, quasi pars abscissa esset. Duo aut tres plerumque juncti in bifido aut trifido pediculo inveniuntur. Color fructus externus est gryseus, intus flavus, ac cortice conciso continet intus nucleos magnitudine amygdalæ sive avellanæ, oblongos, sed angulosos, cordis humani figura; quilibet filamentosam, flavam substantiam, arteriæ figura

superius infectam, habens: & hæ arteriæ prodeuntes ex omnibus nucleis, uniuntur in media fructus cavitate: quodlibet granum cum sua appendice representat Cor cum arteria magna abscissa in partem. Color nucleorum splendet, epaticus, in ambitu quasi multis venulis dispersis, interius autem sub suo tegmine amygdala continet nucleum in duas partes fissilem, album. Lignum arboris est durum, medulosum; & cortex exterior ligni subnigricat ut Alni.

VRUCURIBA Brasiliensibus; Palmæ species est, dactylo per omnia similis, excepta magnitudine, & quod folia non sint spinosa. Flos ut locara; Fert fructus (qui Urucuri vocantur) racematim ut Pindoba, magnitudine pruni, cuticula lutea, & pauca pulpa lutea filamentosa, dulci; continet intus lapidem durum, in quo nucleus albus, edulis: quilibet fructus insidet cupulæ squamosæ. Ex cortice nuclei applicato tubulo fit instrumentum ad hauriendum fumum tabaci. Ex ligno hujus arboris cæso & contuso (nam est plane filamentosum) fit sine ulla opera *Farinha do pau*, & *Vricuri-vi*, qua utimur in defectu Farinæ de Mandioca, & est coloris rufescentis. Rami hujus arboris seu folia, serviunt ad tegendas casas, & ad vincendum, sunt enim lenta, & ideo magno usui sunt itinerantibus. E fructu fit oleum ut è Pindoba. In eadem arbore nascitur polypodium *Caraguata*, quæ aquam præbet ad bibendum, vocatur Urucatû, quam descripsi inter Herbas.

ARBOR (cujus nomen Auctor non adscripsit, sed hanc dedit Iconem) folia fert similia Lauri foliis, oblonga, duo sibi opposita (nonnunquam unum solitarium in extremitate ramorum) quasi in frondes congesta, inferius dilute; superius saturate viridia & splendentia. Fert florem, (quem tamen Auctor non describit.) Fructum autem pruni Damasceni figura & magnitudine, qui immaturus adhuc est flavus, maturus autem fit niger, pulpam continens pruni modo, saporis adstringentis; & intus lapidem ovalem instar dactylici lævem & durum.

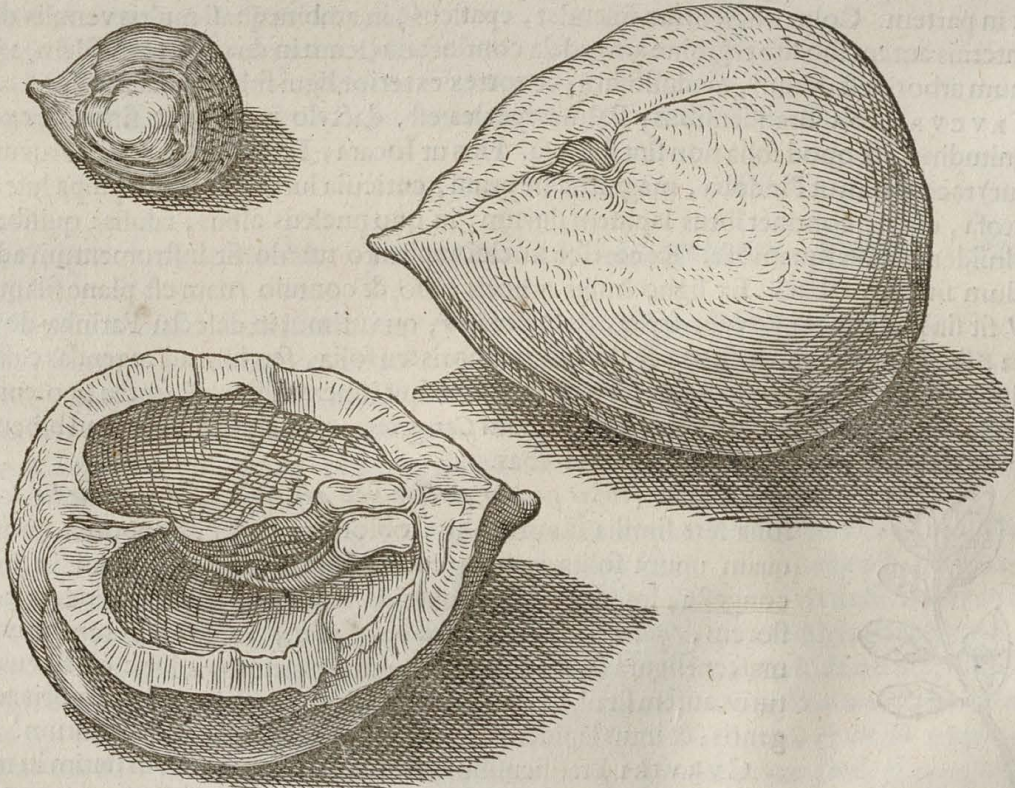
CVRVIRI Brasiliensibus; Arbor hæc prope terram statim in multos caudices & ramos late se explicat ad modum *Ibipitinga*, cujus etiam ramos

mos & folia, eodemque modo disposita habet ac sibi opposita. Fert flosculos tres vel quatuor juxta se positos. Post hos provenit fructus, magnitudine uvæ spinæ vel etiam minor, rotundus, lutei coloris, cuticula tectus ut Ribes & umbelico præditus ut uva spina, saporis subastringentis: quilibet autem unum aut duos lapides continet, magnitudine seminis Cannabis. Edulis est & sæpe commodi.

ANDA Brasiliensibus: Arbor vasta atque elegans, cujus folia & flores ex Icone cognosci possunt; florum autem color insigniter est luteus. Lignum illius plurimi est usus. Barbari autem cortice illius utuntur ad capiendos pisces; aqua enim in qua maceratus fuerit omnes animantes soporantur. Fructum fert rotundum, cortice viridi instar juglandis tectum, qui in se nucem continet magnitudine pomi, una extremitate acuminatum & uno latere fissuram habentem, dura testa, qua concussa, intus duæ castaneæ continentur, dulces & boni saporis. Hæ duæ comestæ purgant bilem & pituitam absque ulla molestia, omnique ætati & sexui, imo & prægnantibus conveniunt. Possunt quoque ex iis, cum saccharo pauxillo, semine anysi & cinamomo tabellæ fieri, quæ sunt gratissimum medicamentum iis, qui abhorrent à purgantibus. Dosis autem duæ castaneæ.

ANNOTATIO. Descripsi hanc eandem arborem in Americæ Descriptione lib. xv, cap. viii. Fructus autem Iconem dedi lib. xvi, cap. xi. eleganter ad vivum ex-

pressam, ea mole quæ erat; nesciebam autem tunc cujus arboris esset fructus, aut quo nomine ap-

ne appellaretur; sed postea monitus fui à Lusitano, fructum esse Andæ arboris, atque etiam alios fructus ejus suo nomine notatos accepi.

CAP. V.

Guaibi pocaca biba. Saïmbe Iba. Inga species. Quity.

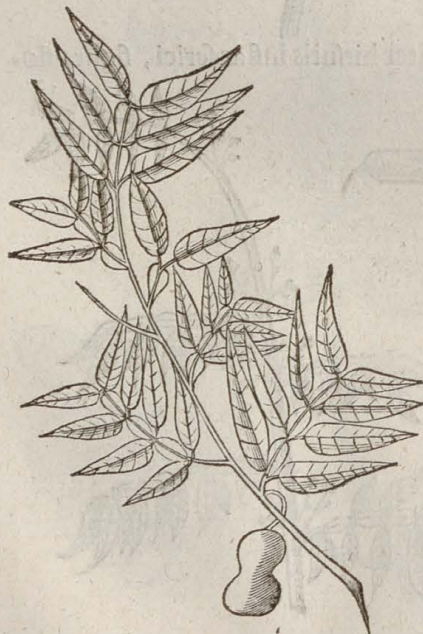
GUAIBI POCACA BIBA Brasiliensibus: Arbor ligno, cortice, medulla, & fragilitate Sambuco æmula, elegans; in multos ramos dispescitur; qui in extremitatibus suis longa

germina protrudunt, & in iis multos ramulos ternos aut quaternos juxta se positos. Bina folia semper sibi opponuntur, brevibus pediculis innitentia, ad tactum dura, instar membranaceæ chartæ, exterius Salviæ foliis recentibus, venis & viriditate similia, superius dilute viridia, duos aut paulo amplius digitos longa: Inter ramulos etiam foliorum prodeunt pediculi duos aut tres digitos longi, qui viginti duos aut quatuor flosculos umbellatim congestos habent, figura florum primulæ veris: quilibet constat quinque foliolis dilute flavis; in medio autem staminum loco propendent multa filamenta sesquidigitum longa, quæ quoad medietatem lutea sunt, exteriore medietate crocum orientalem ruffo colore & crispitudine referunt, & in extremitate cujusque visitur punctulum flavum: flosculi sunt suavissimi odoris & arbor florens pulcherrima. Lignum odore Sambucum refert. Fructus fert in siliquis, quatuor aut quinque digitos longis, anterie fastigiatis, cætera parallelogrammis ac paulum compressis: in utraque laterali extremitate quasi futura sutoribus usitata sunt clausæ. Matura siliqua, quomodo se extus & intus habeat non describitur ab Auctore.

SAÏMBE IBA Brasiliensibus dicta, *Carveira brava* autem Lusitanis. Arbor fere ut *Acajûiba*, folia quoque illius foliis æmula, verum ad tactum duriora, rugosa & hispida; alioquin similiter disposita. Flores fert quasi umbellatim congestos, multos, parvos, inodoros.

Floret mense Martio, sed nullum fert fructum.

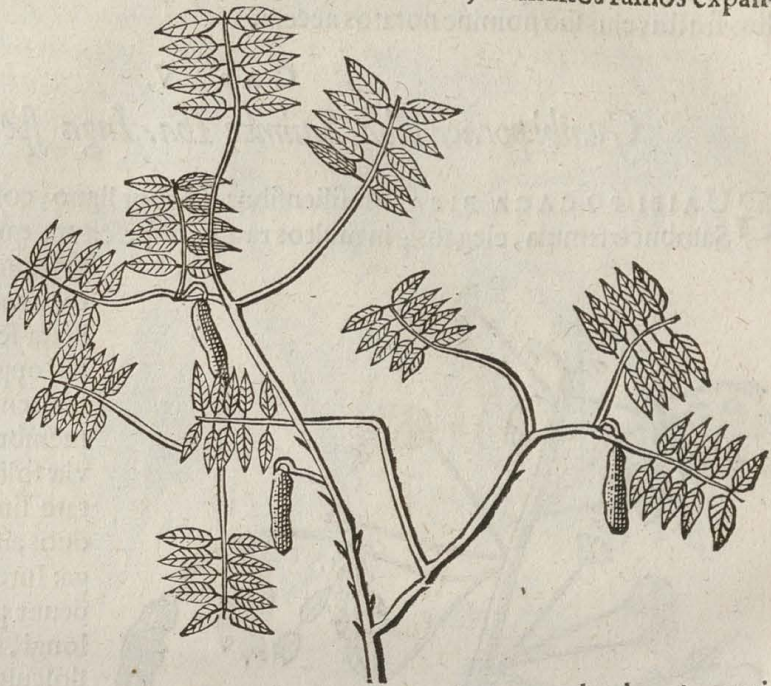
INGA species, Belgis vulgo hic Lotus. Arbor est haud magna, ramos & ramulos oppositos habens alternatim & in ramulis duo, tria, aut quatuor paria foliorum acuminatorum itidem opposita: caulis ad quodlibet folium alatus cordis figura, ut & reliquæ species. Fert florem, quem tamen Auctor non descripsit. Fructus est siliqua fabacea, compressa, flava, duos, tres, vel quatuor digitos longa, intus quatuor, quinque, sex, vel plura semina transversim posita continens, vestita pulpa nivea, quasi holosericea, ad tactum frigidiuscula, saporis dulcis gratissimi, quæ sponte separatur ab invicem pro numero granorum seminis, & dentibus separatur à seminibus & comeditur, semen minime, quod est olivacei coloris, oblongum, fissile in duas partes

secundum longitudinem: fructus edulis, bene sapiens, maturatur Majo.

INGA

INGA OPEAPIIBA Brasiliensibus: Arbor est cortice cinereo, in multos ramos expansa; folia sibi directe opposita habens, duos aut duos & semis digitos longa, rufescente nervo & venis ac pilis rufescentibus superne & inferne; juniores ramuli item pilis vestiti. Post flores proveniunt siliquæ parallelogrammi figura compressæ, & in totum pilis hirsutæ ruffis, in quibus continentur semina: cetera apud Auctorem desiderantur.

INGA alia species; Arbor cortice fusco, in multos ramos expansa: folia appositata & ramos alatos habens, ejusdem pene formæ & conditionis; nec distat multum à cæteris speciebus præterquam fructibus, qui flores sequuntur, quatuor, quinque, sex aut septem pedes longi, ex viridi subrufescentes, contorti facchari pennidii figura, vel confectarum radicum pimpinellæ: quid illis contineatur ab Auctore proditum non inveni.

INGA Brasiliensibus. Arbor cortice fuscescente, ut Alnus, ligno lento; Folia habet longa non serrata, viridia, ordine sibi invicem opposita, & præterea ramulos inter folia appendicibus alatos, quæ cor effigunt, & viridia sunt ut folia ipsa. Ad exortum autem ramulorum in ramis majoribus, terni semper juxta se invicem proveniunt pediculi, sesquidigitum longi, in quorum singulis, duodecim, quatuordecim, quindecim, plures paucioresve, in uvæ modum, enascuntur ovalia capitula, quæ sese pandentia dant florem, constantem quinque foliolis albis, leniter hirsutis instar serici, figura florum Lili convallium ferme similes: è medio autem floris exit manipulus filamentorum albisimorum sericeorum, longitudine duorum digitorum: flos porro dulcis odoris, ut Tiliæ: filamenta hæc in extremitate apices luteos obtinent, ac stant erecta instar plumarum, & decerpto flore marcescunt. An fructum aliquem ferat ab Auctore non additur.

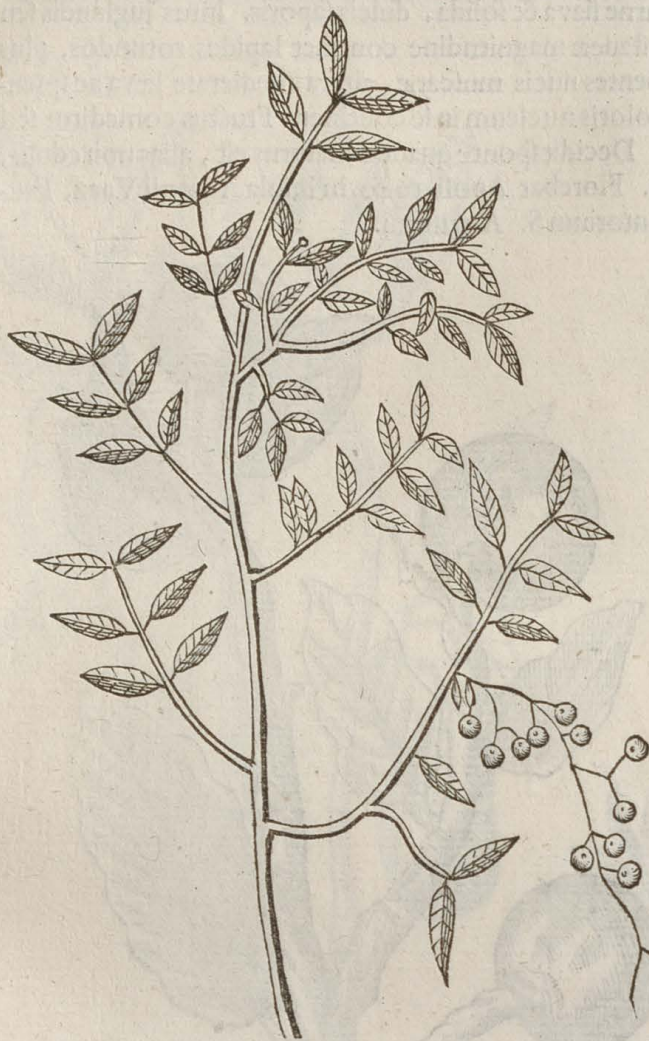

ANNOTATIO. Variæ ergo Ingæ species, quarum hæc postrema proprie nomen sibi videtur vindicare, & etiam diligentissime ab eo fuit descripta præterquam quod fructum non describat. Mirum autem quod neque

apud

apud Auctorem Lusitanum quē in descriptione Americæ sum secutus ullam hujus arboris inveni mentionem, ita ut judicem aut ignobilē esse arborem, aut forte alio nomine magis notam.

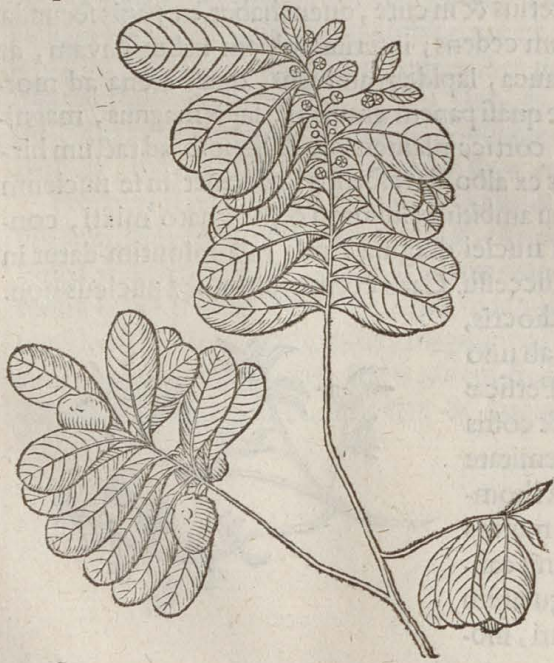
bus pellicula ruffa instar avellanæ tectus, figuram capitis psittaci cum suo rostro habens, spon- te divisibilis.

Fructus mense Octobri maturefcit.

CAP. IX.

Guititoroba. Guiticoroya. Guiti-iba. Ibicura pari.

GVITI Brasiliensibus plures sunt species, quas ordine describemus: prima species dicitur ipsis GVITI-TOROA, Belgæ nostri vocant **Steen-appel**.

Elegans est arbor, Aurantiam magnitudi- ne superans: folia fert in frondes congesta, semipedem longa, saturate viridia ut Lauri folia, splendentia & crassa instar pargameni, ad tactum lævia, nervo secundum longitudi- nem, & venis transversis alternatim positiss vel oppositis. In extremitate frondium inter copiosa folia proveniunt flores brevibus pe- diculis, ex calice rotundo, magnitudine flo- rum Tiliæ cavi ut nola ac rotundi, unico fo- lio constantes, sexque in circumferentia scis- suris ad medietatem usque, quæ floris globu- lum veluti in sex foliola dispescunt. In medio cavitatis stamen instar pilæ, quod alia sex sta- minula circumstant, ex medio cujusque se- cturæ prodeuntia & spongiæforme corpus- culum gestantia: dulcis odoris est ut flos Ti- liæ; totus flavus è viridi mixtus. Arbor inci- sa lac exsudat. Fructum fert rotundum, Au- rantia

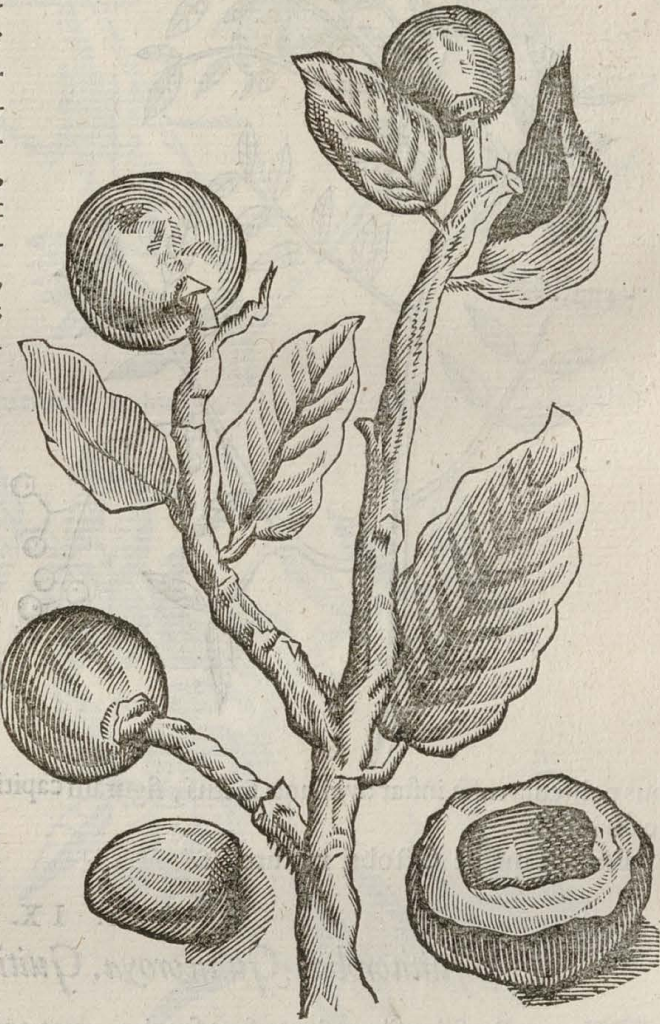

rantia mali magnitudine, superius paulum turbinatum, absque corona, flavescentis è purpureo coloris, inodorus quando integer, sed concisus validum odorem spirat nauseabundum, similem pinguedini antiquæ ex carne flava & solida, dulcis saporis. Intus juglandis seu mediocris ovi gallinacei seu majoris castaneæ magnitudine continet lapides rotundos, plus medietate una colorem & aspectum habentes nucis muscatæ, altera medietate læva ac splendens, instar speculi convexi, umbræ coloris nucleum in se continet. Fructus comeditur sed ego abhorreo ab illius odore & sapore. Decidit sponte quando maturus est, alias non edulis, nam lacte acri plenus antequam decadat. Florebat Aprili 1640. in Insula Antonii Vaaz, Fructus maturus erat Februario ad Promontorium S. Augustini.

GVITIIBA cujus fructus *Guiti-coro-*
roya Brasiliensibus altera species *Guiti-*

Arbor cortice gryseo: rami folia habent in frondes quasi congesta: nimirum pediculi sunt in extremitatibus ramorum, unum aut semidigitum longi, alternatim oppositi, quilibet duo aut tria folia habens, quorum quædam alternatim opposita, novem, decem, duodecim aut quatuordecim digitos longa, quatuor, quinque aut sex digitos lata, ad tactum instar corii Hispanici, oblonga, linguæ fere figurâ, superius dilute viridia, inferius ochræ coloris, nervo eminente secundum longitudinem & costis obliquis partim æqualibus, partim inæqualibus intervallis distincta: hinc inde molli lanugine obducta. Ad frondes nascuntur flores in longam spicam congesti, parvi, flavi, nullo odore. Floret Januario & Majo aut Junio fructum maturat. Ad domum Lusitani prope Aretangy arbor est duplex, uno caudice ascendens, hinc in duas quasi arbores, quinque circiter pedum altitudine supra terram se distribuens; unum latus arboris uno anno, alterum altero fructus fert; tertio arbor quiescit, nec florem nec fructum ferens, quarto iterum fructifera. Est autem fructus magnitudine pomi vulgaris, sed non exacte rotundus, verum quasi informis rotunditatis & inæqualis superficiei; coloris exterius & in cute, quem habet, ut panis secundarius vel ater, vel cortex fuscus Betulæ, ad tactum cedens; interius pulpam habet flavam, ad visum ut caseus putridus Hollandicus: pulpa pauca, lapidem ambiens, quasi arena ad morsum; dulcis saporis & odoris, utraque qualitate quasi panem æmulans: lapis magnus, magnitudine & figurâ ovi gallinacei aut etiam major, cortice filamentoso & lignoso ad tactum hirsuto ut *Guiti-toroba*. Odore panis fere, coloris ex albo flavescentis: continet in se nucleum in substantia sulphurei coloris cum albo mixti, in ambitu ex sulfureo & incarnato mixti, consistentia nucis Coco, gustu astringente: Hujus nuclei dragma semis rasâ minutim datur in aqua simplici contra dysenteriam maximo cum successu. Caro comeditur, sed nucleus non.

IBACVRAPARI Brasiliensibus. Arbor est mediocris, cortice gryseo. Folia fert in frondes congesta, ab uno ad quatuor digitos longa, læte viridia; foliis Persicæ haud absimilia, nervo secundum longitudinem & costis transversis ordine distinctis. In cujuslibet extremitate umbella enascitur, plerumque in quatuor brachia rhombi instar expansa, quodlibet brachium iterum in multos pediculos, in quorum quolibet flosculus provenit calice albo, digitum longo, superius in quinquangularem stellam divisus, coloris obscure caruleo-purpurei, ino-

dorus

dorus. Sequitur fructus pruni equini magnitudine, figura renis ovilli, in superficie glaber, cuticula lutea: & interius carnem luteam habens, odoris ut sapo Hispanicus. Carni autem in-

voluti duo lapides figuræ ellypticæ, compressi, duri. Fructus non comeditur.

Anno 1642. florebat & fructus habebat XXI. Februarii.

GVITI IBA cujus fructus Brasiliensibus simpliciter dicitur *Guiti* vel *Guiti-miri*. Arbor Tiliæ magnitudine, sed caudice non ita crasso: Folia fert linguæ figura, circiter quinque digitos longa, sesquidigitum lata, late viridia, splendentia ut pyri nostratis, inferius alba lanugine obducta (quæ digitis abstergi potest; juniora tota lanugine obducta flavescent) alternatim posita in ramulis: & ad quemlibet pediculum brevem foliorum uvula progerminat una vel duæ aut tres junctæ, vestitæ globulis parvis albicantibus, qui se aperientes produnt flosculos albos, sex parvulis foliolis constantes, in medio multa staminula alba cum apicibus pallidis, instar scoparum setacearum stant erecta.

Fructum fert ellypticæ figuræ, magnitudine ovi gallinacei, interdum & majorem, initio viridem, ubi maturuit flavum exterius, citrina cuticulatenui, quæ facile separatur, testum. Pulpa ejusdem coloris, mollis ut pirum emollitum, estque filamentosa ob filamenta quæ exterius lapidi fructus adhærent, qui magnus, ovalis, exterius ex albo flavescent, villosus, mediocriter durus, nec crassus, magnum nucleum ex flavo incarnati coloris continens, siccum, amaricantis saporis: Caro autem fructus intus pauca, dulcis saporis, & quasi muscus dulcedini admixtus esset. Julio fere & Augusto floret, Martio fructum maturat.

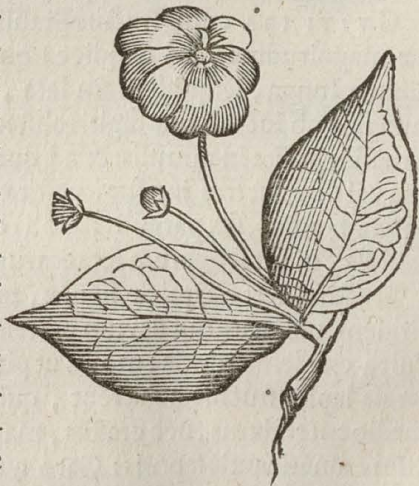
Ibapurunga. Ibipitanga. Visqueiro. Ibabiraba. Muirã. Mureci. Guapereiba.

IBAPVRVNGA Brasiliensibus: Arbor cortice & ligno Sambucino; fert folia in pediculis duos digitos longis, qui bini opponuntur; & in quolibet tria folia juxta se posita sunt, more phaseolorum (in extremitatibus enim ramorum folia in frondes congesta, terna tamen apposita) superne viridia, splendentia, inferne albicans color viriditati admixtus; superius etiam pilosa, inferius magis hirsuta, nervo & venis conspicuis.

Ad quemlibet pediculum foliorum etiam provenit pediculus qui fert flores quinque foliis constantes (*colorem non prodit Auctor*) post quos, in quolibet pediculo longo congesti conspiciuntur tres, quatuor, quinque fructus, magnitudine uvæ spinæ aut avellanæ nucis, rotundi, immaturi virides, splendent; maculis albicantibus conspersi, maturi vero obscure purpurei, nigrescentes, punctulis albicantibus ubique notati: detracta cute subjacet caro, sub ipsa quidem purpurea seu brunna, interius alba, & in medio lapis durus, figurâ & magnitudine amygdalæ, continens tres nucleos albos, parvos. Comeduntur detracta cute & sunt saporis dulcis parum manifesti. Maturefcit mense Februario.

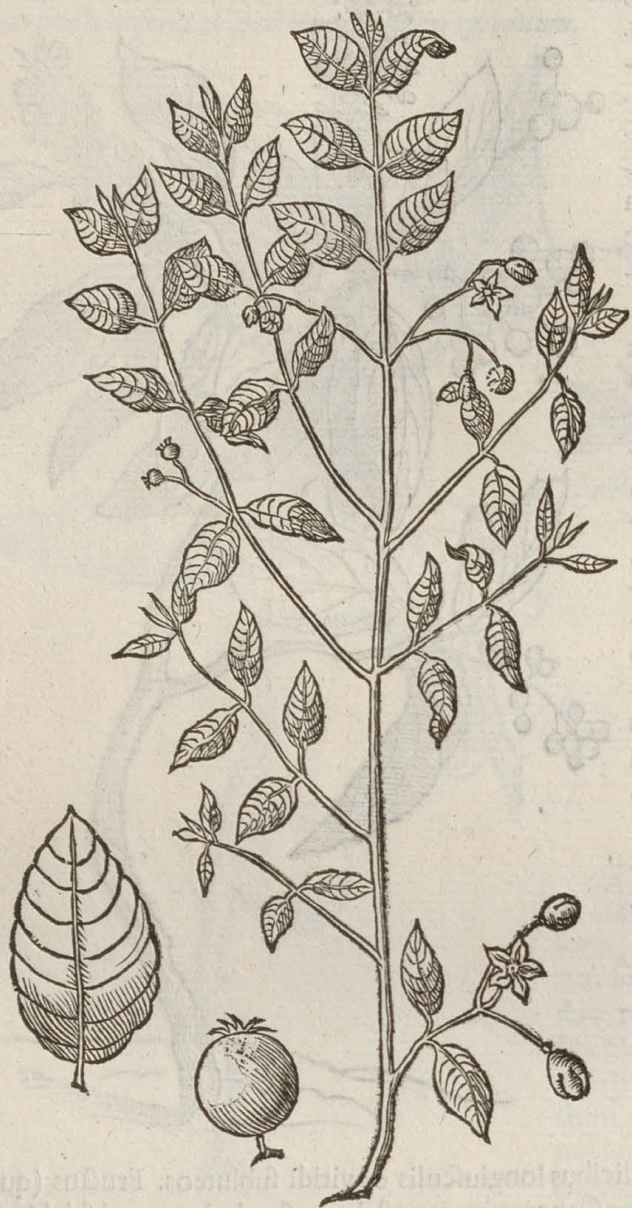
IBIPITANGA Cerasus Brasiliæ: Arbor figurâ cerasi nostratis acidæ. Cortex albicat & truncus quasi contortus in multos ramos dispergitur. Folia habet lævia, superne saturate viridia, inferne dilutiora, bina semper directe opposita. Ad foliorum exortum multos fert flores, in pediculis cerasinis, albos, quatuor foliis constantes, & multis staminulis. Flores sequitur fructus miniatus, magnitudine verticilli seu baccae mori, rotundus & profunde striatus octoties ut globulus, quo mulieres marsupia affigunt. In umbelico quatuor staminula viridia habet ex foliolis minimis, cuticula vestitur miniata cerasina, pulpa quoque miniata, succulenta, saporis calidi & subamari aliquid de capsico participantis: lapidem continet rotundum, paulum compressum, albicantem, haud durum, in quo nucleus deprehenditur albicans amari saporis: qui lapis non potest dignosci à lapide fructus Mafaranduba.

VISQUEIRO Lusitanis: Altissima arbor, & latissime ramos suos expandens, cortice gryseo aut subrufescente: in ramis autem alternatim positis fert ramulos quosdam directe, quosdam alternatim oppositos, inque his apposita sibi folia parvula foliis pene Herbæ vivæ primæ speciei similia, læte viridia. Fert flores, (*quos tamen Auctor non descripsit*) fructum autem habet longo talo præditum. Hæc arbor dat copiosam resinam mollem, viscosam, inodoram colore picis, qua utuntur ad volucres capiendas, illinendo super baculum, ut nos solemus viscum: radiis tamen Solis indurefcit, quare ii cavendi. Duæ dantur ejus species, mitis & silvestris.

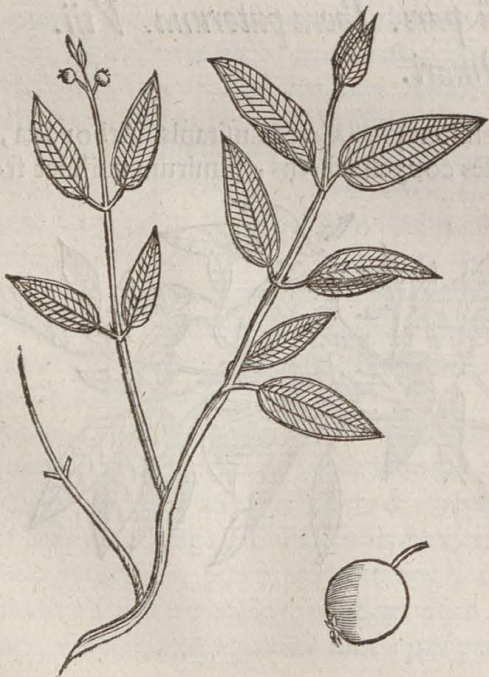

LEABIRABA Brasiliensibus. Arbor caudice contorto, cortice cinereo, foliis dilute vi-

rentibus (quæ multas costas habent & quasi rugosa sunt) tres circiter digitos longis, directe sibi invicem oppositis: digitis trita spirant odorem instar Majoranæ & Rorismarini mixti. Inter hæc sparsim provenit pediculus, duos ferme digitos longus, superius tripliciter velut in crucem divisus, ferens tres flores, figura & mole fere silvestris Rosæ, cōstantes quinque foliis albis, odoris gratissimi instar Rosarum nostratium. Post flores sequitur fructus rotundus, cerasi magnitudine, instar pyri pediculo insidens, exterius coloris brunni, cum umbelico quinquefolio rufescente, reliquiis nimirum floris emortui: continet pulpam mollem, pallidam, cui aliquot nuclei coloris incarnati, obrotundi, compressi, molliusculi immixti, qui una comeduntur: sapor autem illius dulcis, aliquid resinosi admixtum habens.

Folia aut flores cum Camara utilissime adhibentur ad lotionem pedum, in dolore capitis. Floret Ianuario & Februario; Fructus autem maturescit Aprili aut Majo.

MYIAVA Brasiliensibus. Arbor mediocris magnitudinis, elegantia habens folia, bina & bina sibi invicem opposita, similia foliis Malabathri, venis, consistentia & figura: nimirum tres nervi crassiores secundū longitudinem folii transeunt & adhuc in quolibet latere unus tenuis, ita ut quinque sint in universum: transversim autem multæ venæ rectæ parallelæ currunt, folia inferius sunt alba, lanuginosa, superius saturate viridia, splendidissima: ramuli juniores incani & ad tactum molles. Folia siccata eo latere quod virebat evadunt nigerrima, pulchro adpectu. Fert flores (quos tamen Auctor non descripsit) quos sequitur fructus rotundus, magnitudine ferme pyri muscatellini, & pediculo instar pyri insidens, cutectus lenta, quando maturuit purpureo-rufus: Umbelico quinquefolio ex floris manubiis: pulpam continet mellis crassioris consistentia, pallidam seu albidam, plurimis acinis minimis re-

fertam, dulcis saporis: fructus enim quando maturus mollis est, & quum digitis premitur, prodit pulpa quæ deglutitur. Brasilienses non gaudent vesci hoc fructu, sed avibus devorandū relinquunt.

MVRECI Brasiliensibus: Arbor cortice cinereo, & ligno fragili: fert folia ut plurima in frondes congesta, longa, & in extremitate latiora quam in exortum, non autem serrata, colore & lanugine Verbasci foliis quam simillima nervo secundum longitudinem & venis obliquis directe sibi oppositis; juniora quidem plane sunt hirsuta & ruffa.

Flosculos fert spicatum congestos, luteos, cum suis pediculis, constantes quinque foliolis, deorsum incurvatis, instar orbiculatis, luteis, figura auriscalpii cum manubrio rubro: in medio autem flore extant staminula multa ex flavo albicantia.

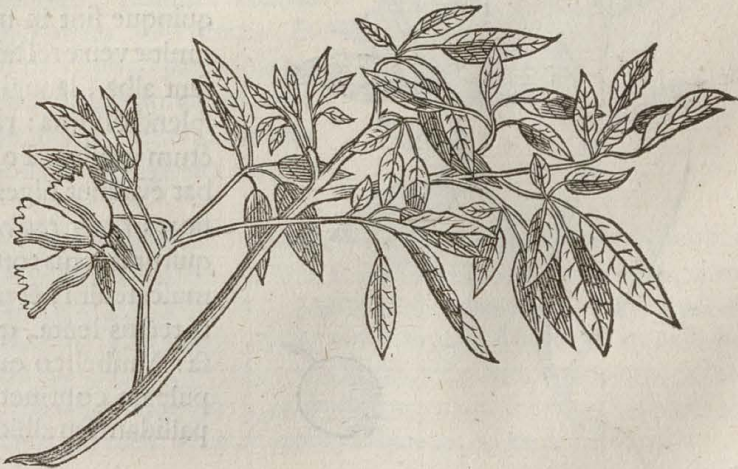
Fructus autem hujus arboris sunt baccae magnitudine & figura fructuum uvæ spinæ, qui comeduntur.

GVAPEREIBA Brasiliensibus; Lusitanis *Mangue vereadeiro*. Arbor habens lignum grave & solidum & corticem brunnum: ramos & folia opposita; atque hæc quidem crassa nervo secundum longitudinem, & multis venis secundum latitudinem; adhæc læte viridia, magnitudine pyri foliis æqualia. Flosculos fert multos in calicibus longiusculis ex viridi subluteos. Fructus (quem tamen Auctor non describit) decidens Cancrorum terrestrium est pabulum, qui sub his arboribus degunt, radices autem agunt multifarias.

CAP. XI.

Guirapariba. Tataijba. Ibacurû parî. Ibera puteruna. Vtii. Fito. Umari.

GVIRAPARIBA vel **VRVPARIBA** Brasiliensibus; *Pao d'arco* Lusitanis. Arbor alta, læta, & mediocris crassitie, folia sua in frondes congesta ferens; nimirum quilibet frons habet quatuor, quinque aut sex pediculos, unum aut duos digitos longos, in quorum quolibet quinque folia, quodlibet suo pediculo innitens, junctim existunt (rarius tria aut quatuor folia) inæqualis magnitudinis, oblonga, saturate viridia, splendentia, ad tactum membranacea, nervo secundum longitudinem & venis obliquis prædita. Mense Decembris arbor sine foliis existens, quæ amisit initio æstatis, flo-

res pro-

res protrudit copiosissimos, flavos, magnos; tres aut amplius digitos longos, superius in quinque quasi folia sectos: sine staminibus inodoros. Florens arbor tota apparet flava & longissime dignosci potest ad tria vel quatuor milliaria. Floribus decidentibus folia iterum erumpunt. *An fructum ferat ab Auctore non inuenio proditum.*

TATAIBA Brasiliensibus: Arbor est cortice cinereo, ligno intus crocei coloris, partim & rufescentis. Folia fert acuminata, & ferrata, Betulae foliis quodammodo similia, in ramis hinc inde posita. Florem fert (*quem tamen ab Auctore descriptum haud inveni*) & post hunc, fructum mediocris mori magnitudine, rotundum, è tuberculis compositum, pallidi coloris, multa filamenta exterius ha-

bentem fusca, non admodum longa; comeduntur ut mora vel per se, vel addito saccharo & affuso vino: interius continent albicantia granula per carnem dispersa: succulentus est fructus & dulcis saporis. Lignum arboris valde durum & diutissime durat, tam intra quam extra aquam & terram, semper viride: optimum est inter omnia & antecellit lignum Mafarandubae, quomodocunque usurpetur. Ex ligno veteri parant tincturam egregie flavam, coquendo: Nascitur passim in silvis; fructus maturatur mense Martio.

IBACURV-PARI Brasiliensibus. Arbor folia habens in frondes congesta, pedem longa, duos & semis digitos lata, ubi latissima, linguae figura, ad pediculos acutiora quam in extremitate, figura foliis Ianipaba similia, nervo subrufo secundum longitudinem & aliquot venis transversis. Fert florem (*quem tamen Auctor non descripsit.*) Fructus illius magnitudine respondet Aurantio malo, sed figura similis est parvo peponi aut cucurbitae, nam rotundus est & paulum compressus, ac quasi striatus, tot strias seu cavitates secundum longitudinem habens, quot castaneas intus continet, nimirum quatuor, quinque, sex, septem, magnitudine nostrarum castanearum: cortex exterior viridis interius in tot loculamenta dividitur: quaelibet castanea cutem fragilem habet, coloris Isabellae seu flavescentis & splendentis; nucleus albus edulis est.

Aliam speciem inveni prope sinum Aquapetida maturam mense Martio 1640. Arbor erat cortice gryseo seu fusco, hinc inde ramos suos directe projiciens: folia habet in ramulis oppositis opposita, ad tactum dura & membranacea, nervo secundum longitudinem & venulis obliquis, longa, solida, foliis Araticu-ponhe quodammodo similia. Fructus maturus flavus, rotundus, pomi magnitudine, cortice paris fere cum Aurantio malo crassitiei, qui incisus facile separatur, continet duas aut tres castaneas, ovales, magnas, uno latere planas, ubi invicem appositae sunt; has pauca ambit caro, albicans, saporis acris & sub-

amari-

amaricantis quæ comeditur: castanea non est edulis. Arbor hæc incisa lac croceum de se fundit.

IBERA PVTERVNA Brasiliensibus, Lusitanis *Pao ferro*, lignum enim ejus durissimum, ita ut aciem cultri obtundat: Arbor magna & ramosa. Fert folia alternatim in ramis opposita, tres aut quatuor digitos longa, figura cordis, sed in extremitate acuminata, tenuia, superius dilute viridia, inferius paulum pallida. *Cetera apud Auctorem desiderantur.*

VTY Brasiliensibus. Arbor saturate virens & spinosa, sorbo aucupariæ nascendi modo, figuraque similis: in multos dispescitur ramos & fere rotunda est; & in ramis etiam ramuli alternatim sunt oppositi. Folia habet minima atque adeo minora quam secunda Herbarum vivæ species; eo ordine disposita, & in extremitate sua quasi bicornia, quo differunt à foliis Tamarindorum, quæ ita bicornia non sunt. Illa quoque ita saturate viridia ut hæc, & præterea acidi saporis, cum hæc nullum saporem habeant manifestum. Si sapore essent acido, & siliquas ferret cum Acacia conveniret. Non tamen semper æqualia folia in hac arbore sibi opponuntur, sed interdum solitarium est in extremitate ramuli.

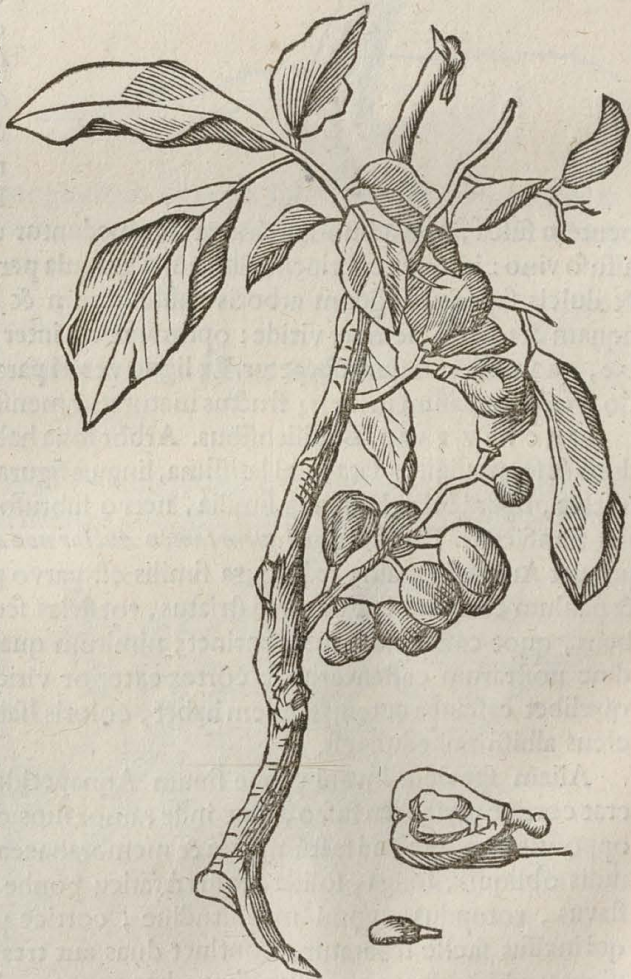
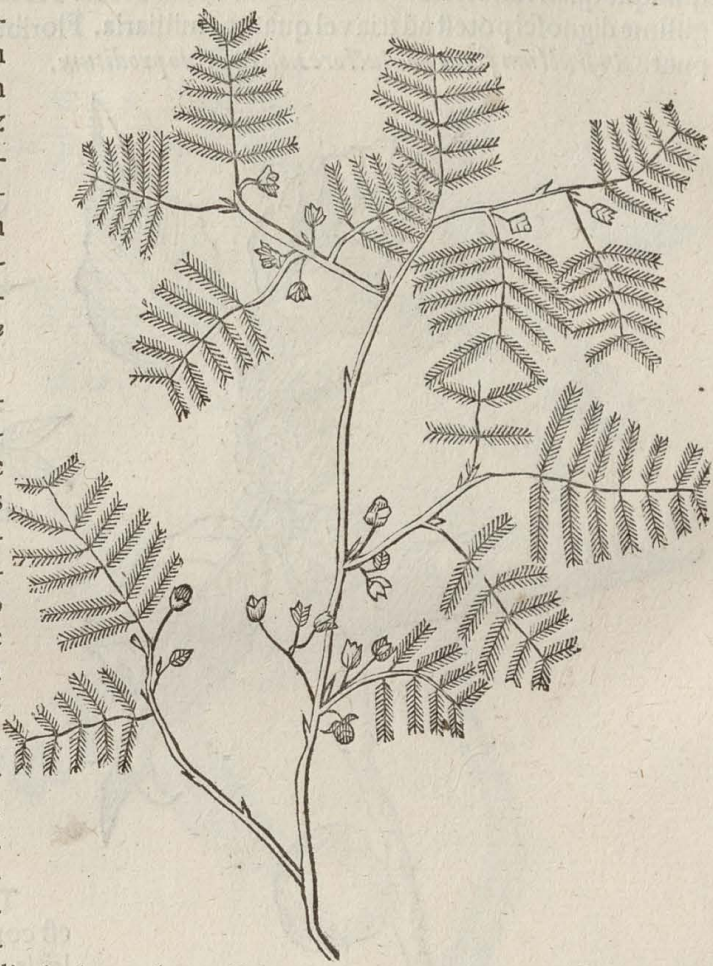
Fert flosculos prope ramulos in uvam congestos, albos, longis staminibus, ita ut pilosi seu spinosi videantur.

Lignum album est ac lentum, cortice ex gryseo subfusco, ut sorbus aucuparia.

ITTO Brasiliensibus. Arbor cortice fusco, qui multa punctula hinc inde sparsa lutea habet. Folia bina sibi opponuntur, sex, septem, octo aut novem etiam digitos longa, paulo plus quam duos lata, ubi latissima, non ferrata, nervo conspicuo & prominente secundum longitudinem, venis in quibusdam sibi invicem oppositis, in quibusdam autem alternatim posititis. Fert flores (*quos tamen Auctor non descripsit.*)

Post florem sequitur fructus, parvæ ficus figura, magnitudine globuli lusorii, major aut minor, obscure lutei coloris, qui in se tria ovalia semina continet, magnitudine seminis pomi vulgaris, cuticula obscure flava tecta, nucleus autem illorum albicat.

ANNOTATIO. Aliam quoque Iconem hujus arboris, videtur enim varias habere species, invenies apud D. VVilhelm. Pisonem, in lib. de Facultatibus Simplicium.

VMARI Brasiliensibus. Arbor ample ramis suis expanditur, caudice quidem mediocriter

crasso, nam plerumque tres, quatuor aut plures juxta se nascuntur: in ramis autem ramulos habet tres aut quatuor digitos longos, & in iis foliola cylindracea cassia fere similia, sed paulo angustiora, vel directe vel alternatim opposita, saturate viridia, nervo secundum longitudinem & venis obliquis: unum digitum aut paulo plus longa. Fert florem (*quem tamen Auctor non describit.*) Sequitur fructus formæ ovalis, magnitudine pruni majoris, cute tectus ad visum & tactum referens perficum nostratem, coloris autem ex viridi pallide flavescentis, carne dulci flavescente pauca, quæ ambit lapidem magnum ovalem albidum, qui continet nucleum edulem. Maturus fructus mense Martio sponte decedit & colligitur. Crudus comestus turbat ventriculum & facile excitat vomitum: ideo integer solet coqui & una cum nucleo contundi, & cum carne vel piscibus loco panis seu farinæ comedi. Lignum arboris album, betulinum fere referens.

Frequentissima hæc arbor in campis graminosis juxta fluvium Cunhao Mopebi & Rio grande quoque.

CAP. XIV.

Copiiba. Mangabiba vel Mangaiba. Cuiete. Apeiba.

COPIBA Brasiliensibus: Arbor alta, cortice cinereo, superius in ramos dispescitur, habens folia sesquipedem longa, majora, minorave, bina sibi invicem opposita in extremitate tria junguntur: suntque

oblonga, acuminata nervo & venis paulum rufescentibus, superius viridiora, inferius diluta. In extremitate ramorum multi sunt congesti ramuli quibus folia insident; ibidem & proveniunt rami florum (*quos tamen Auctor non descripsit*) quibus succedit fructus, bacca lauri magnitudinis & figura, initio viridis, per maturitatem niger, paucissima carne subdulci, à qua cutis crassiuscula facile detrahitur. Lapidem continet ovalem, haud durum, nucleo albo, farinacei saporis, non eduli: fructus tamen comeditur, exsugunt Brasilienses succum & exspuunt cutem. Maturus est mense Aprili.

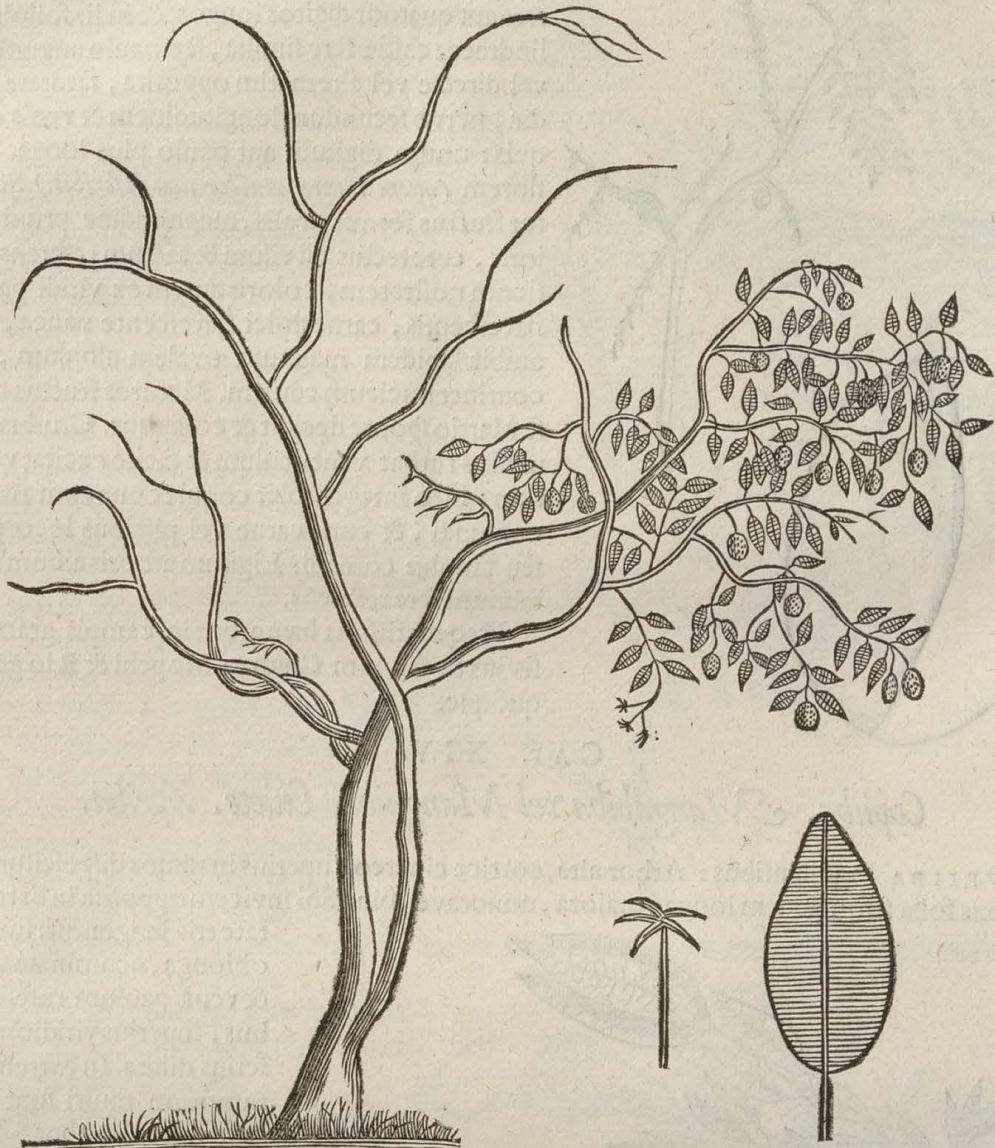
MANGABIBA & MANGAIBA Brasiliensibus, cujus fructus *Mangaba* vocatur. Arbor magnitudine & figura nostratem æquat ce-

rasum acidum aut etiam superat in multos ramos varie distributa, qui in alios tenues ramulos desinunt, ut in Betula. Cortex coloris fusci cinere aspersi, ramulorum autem simil-

limus

linus ramulis Betulæ junioribus : lignum lentum , intus exigua medulla ; fractum aut concisum fundit lacteum humorem. Folia fert parva, solida, egregie virentia, bina sibi semper oppo-

fitæ, nervo in medio secundum longitudinem, transversim autem venulis seu lineis subtilissimis parallele positæ prædita. Flores gignit Iasmini modo dispositos, calicibus unum aut sesquidigitum longis, & superius in quinque acuminata foliola expansis, stellulæ figura, coloris albi, odoris suavissimi, instar Mirabilis Peruvianæ odoratæ. Floret mensibus Octobri & Novembri. Fructus *Mangaba* magnitudinem habet prunorum nostratum aut ovi gallinacci quoque, quidam sunt rotundi, quidam ovales, non est edulis nisi sponte decidat, nam in arbore existens, plenus est lacte acerbo & amaro. Quando decidit, cuticulam habet ex viridi flavam, ac in uno latere egregiis punctulis rubris insignitur: in quibusdam autem punctula hæc sunt rariora, in quibusdam copiosiora, in quibusdam & nulla. Pulpam continet albam, mollem instar butyri, gratissimi vinosi acidissimi saporis: in qua continentur semina lutea, compressa, sex, septem, duodecim aut plura, ovalis figuræ, in medio umbelicum habentia, cute instar amygdalarum dulcium, sed lenta: intus habent nucleum albissimum dulcis saporis: quare integra cum fructu deglutiuntur. Maturi quotidie magna copia sub arboribus colliguntur: & qui non plane molles per noctem seponuntur & mollescunt: licet quis maxima copia edat nullam molestiam sentiet.

Seri non plantari volunt hæc arbores, in terra sicca, ubi nulla copia luxuriantium herbarum. In Sinu omnium Sanctorum integræ silvæ spontaneæ reperiuntur. Fructus hic circa Olin-dam ordinarie maturus est Novembri sive Decembri, Ianuario & Febuario maxima copia. Ad flumen S. Francisci & in Capitania Seregipe tardius maturefcit & Aprili atque Majo abundat. Iunio & Iulio etiam passim reperitur.

Quando finis æstatis nimis siccus est, nimirum Febuario & Martio, ut accidit anno 1643. hinc mensæ Iulio & Augusto copia habetur fructus maturi, nam propter Solis æstum natura impellitur ut protrudat Martio & Aprili flores, quibus succedit fructus Iulio & Augusto.

CVIETE

CVIETE Brasiliensibus, vulgo corrupte *Cochine*. Arbor cortice gryseo, ut Sambucus, contorte nascitur, longos habens ramos, & in iis folia frondatim & alternatim posita: nimirum

rami habent alternatim tubercula digiti intervallo, & ad quodlibet sex, septem aut octo folia arcte sibi apposita, ut ita frondosi sint: folia autem sunt semipedem longa, breviora aut longiora, plane angusta versus interiora, versus extremitatem vero sensim ampliantur, sesquidigitum lata, ubi latissima, in acumen quoddam obtusum desinentia, superius saturate viridia & splendentia, inferius dilutiora, nervo conspicuo & venis transversis prædita. Non solum in ramis sedet in caudice & passim proveniunt duo, tres vel quatuor flores juxta se positi, in pediculis digitum fere longis, ipsi quoque duos & semis digitos longi, figura pene Lilii, quinque incisuris in quinque acuminata folia dehiscences, coloris ex albo & viridi mixti, & secundum longitudinem valde elegantibus nervis ac hinc inde venulis dilute purpureis variegati: in medio autem quinque stamina ejusdem extant coloris, quorum quodque corpus figuram in summitate habet, flavescent, & lineolis nigris variegatum, quintum & medium stamen figuram habet auripurgii, huic autem flos insidet & detrahi potest, ut assum carnis frustum de veru: odoris flos est nauseabundi. Post florem deinceps sequitur fructus, variae magnitudinis & figurae, vel ovi struthionis, vel rotundus & magnitudine capitis humani, vel oblongus, initio viridis, per maturitatem niger ac durus, intus continens semina cucurbitæ modo, fusca seu obscure brunna, magnitudine seminum cucumeris, ac nucleo flavescente; exterius autem quasi fascia simplici semen convolutum videtur. Immaturus fructus pulpam albam succulentam continet, odoris fere, ut Nasturtium, sed cui dulcedo quædam est admixta: per totam denique pulpam, non in medio tantum ut in cucurbita, semina illa sunt dispersa, quæ per maturitatem fusca fiunt. Saccharo immaturus fructus conditur & in febribus usurpatur: maturis utuntur incolæ, patinarum, poculorum & lagenarum loco; præparant hoc modo: Maturus fructus aquæ calefactæ immergitur & plene coquitur, hinc inciso foramine ligno

duro excavandus est, sin secare in patinam aut alias figuras illos velis, funiculo crassiori sectionem quam proposuisti circumliga cocto fructui & malleo ligneo pulsa funiculum, sic sponte secabitur, cultro si rem tentes operam ludes. Per ramos decisos & terræ infixos facile propagatur. Arbor hæc certis temporibus, uno die omnia folia amittit, biduo autem post iterum foliis onusta cernitur.

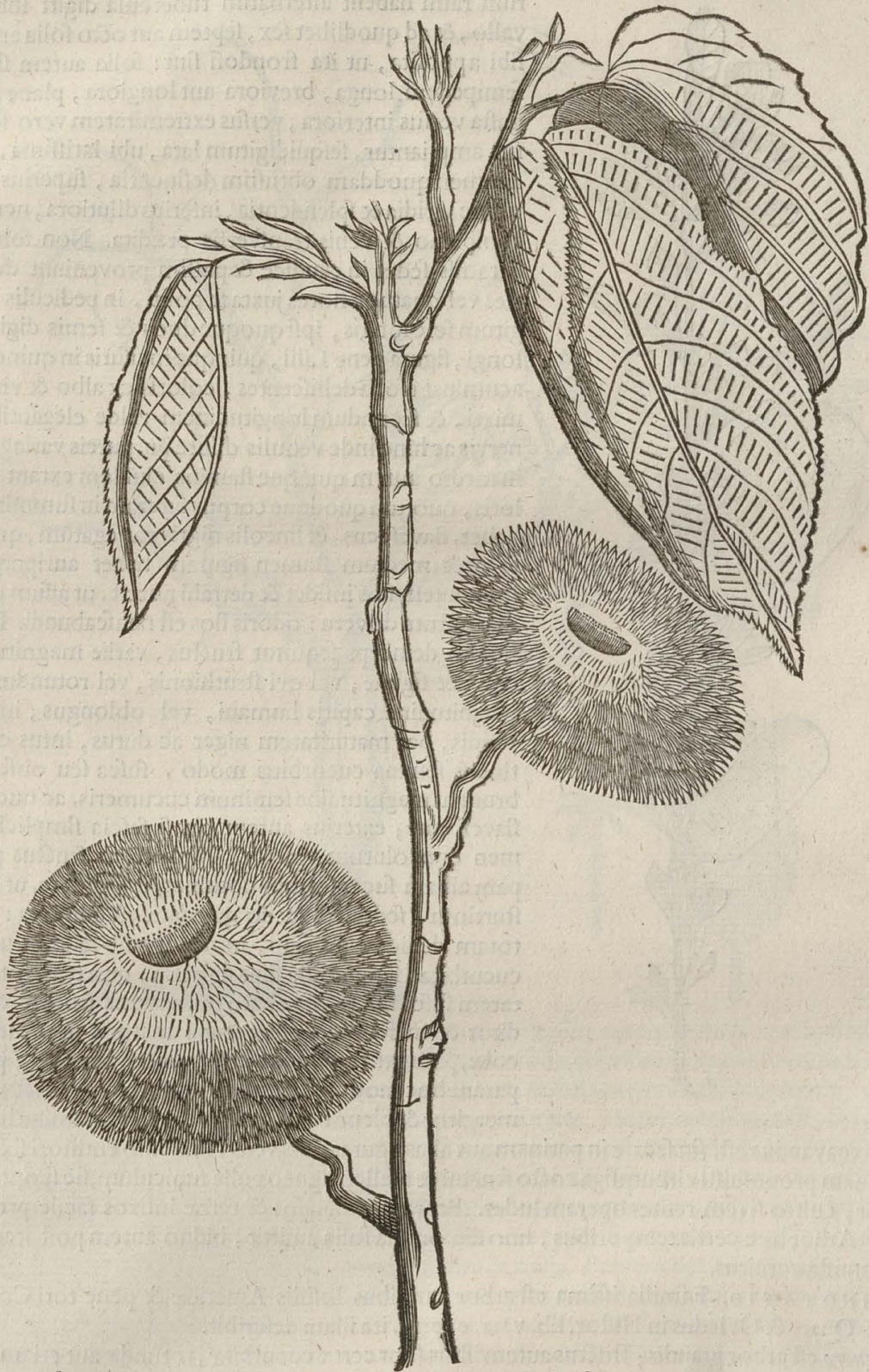
ANNO TATIO. Familiarissima est arbor omnibus Insulis Americæ & pene toti Continenti: Quare & Oviedus in Histor. lib. viii. cap. iv. ita illam describit.

Higuero est arbor grandis; fructus autem illius sunt certæ cucurbitæ, rotundæ aut etiam oblongæ, è quibus barbari cyathos & alia vasa faciunt. Lignum arboris robustum, folia ejus angusta & longa & in extrimitate sua latissima. Barbari tempore necessitatis comedunt hunc fructum, nimirum pulpam, quæ similis est carni cucurbitæ, quando adhuc viridis est. Sunt autem variae molis, & non raro quidam capaces duarum amphorarum aquæ, & amplius.

APEIBA dicta Brasiliensibus, Arbor vasta atque in multos ramos expansa, cortice cinereo. Folia habet quasi in frondes congesta, longa, in ambitu autem leviter serrata, superius saturate viridia, inferius magis incana & densa quadam lanugine vestita. Flores fert stellaros, flavos, quinque foliis constantes flavis & quinque aliis ex viridi flavis, suavis admodum odoris. Fructum producit magnitudine pomi aut circiter, orbicularem, compressum, hispidum exterius, instar spongiæ marinæ, & villosum, ex muscoso colore fuscum, qui ubi maturuit in

tres partes sponte dehiscit, continetque intus globulum magnitudine ficus seccatæ, conglobatum seminibus obscure brunnis, magnitudine grani finapis, sed compressis quodammodo.

Nullius usus apud incolas est fructus. Ligno utuntur ad *Cinchas*, id est, lembos piscatorios & *Iangadas*, quibus incolæ utuntur in fluminibus trajiciendis, atque etiam in mari.

C A P. XV.

Betis Pitonia. Iamacaru. Iamacaru seu Caxabu.

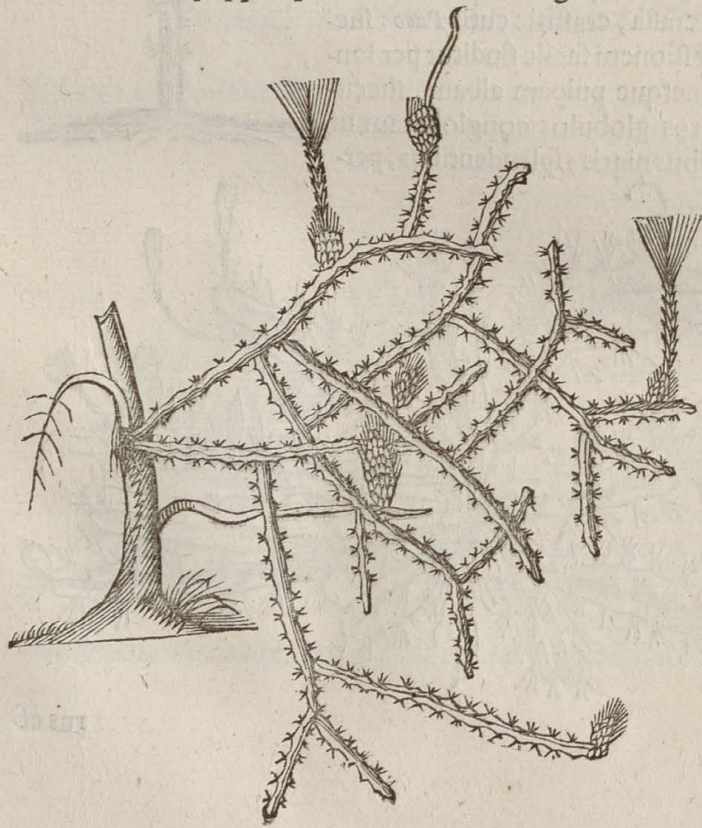
BETIS Arbuscula est, quatuor aut quinque tantum pedes alta, caudice recto, nodofo, & digitum crasso, pallide viridi & per totum punctulis albis maculato. Superius autem ad aliquot nodos ramos adipiscitur, itidem nodosos & ejusdem cum caudice coloris, & in his ramis folia, nimirum ad quemlibet nodum, unum, & simul unum julum: quodlibet porro folium quinque, sex aut septem digitos est longum, linguæ figura, pallide viride seu flaves-cens, superius splendens, & crassitie Laurino folio simile. Iulus autem unum aut duos di-
gitos

gitos longus est, pennam olorinam circiter crassus, semen ferens oblongum, fuscum, odoris valde fortis, instar zinziberis. Lignum caudicis intus est spongiosum. Radices habet sex, septem aut etiam octo rectas, pennam anserinam ferine crassas, intus albicantes, lentas, filamentosas, odore & sapore itidem instar zinziberis. Arbuscula nobilis & quantivis pretii.

PI TOMA Brasiliensibus dicta: Arbor grandis & ramosa, cortice gryseo, coryli nostratis cortici haud absimili. Folia fert inæqualis magnitudinis, quædam tres, quatuor, quinque, quædam sex, septem aut octo digitos longa, pediculis brevibus insidentia, quæ bina & bina sibi invicem opponuntur, ut & ramuli in ramis majoribus; hinc inde tamen folium solitarium invenitur: sunt autem folia oblonga, antè acuminata, auris asinina figura, late viridia superius, ut Caju folia, inferius paululum pallida: nervo secundum longitudinem, & venis oblique currentibus inordinate, quibusdam sibi invicem oppositis, quibusdam non. Ad ipsum autem foliorum exortum etiam duo ramuli enascuntur oppositi (vel etiam unus solitare positus) tres, quatuor vel quinque digitos longi, spica modo in totum numerosis vestiti flosculis; quilibet flosculus insidet suo pediculo brevi, parvulus, in quatuor crenas sectus, è cuius medio novem stamina prodeunt, semidigitum longa, crassitie filum sericeum æquantia, erecte stantia, apice tenui; pediculus floris coloris est melini, flosculus ejusdem cum pauxillo rubro mixti, stamina crocei, apices rubicundi. Quælibet spica florum non male refert echinum illum pistorum quo macras suas purgare & farinam detergere solent. Fructum fert, unumquemque suo pediculo innitentem, ellyptica figuræ, umbelico autem instar puncti eminente, exterius coloris est obscure flavescens, cortice carneo, coloris solido quidem sed fragili, fere majoris crassitie quam cortex est castaneæ: sub hoc cortice latet pauca pulpa albicans, consistentiæ ut gelu in patina, saporis acidi grati & adstringentis, quæ sponte à cortice fracto se separat & comeditur: continet denique in medio sui nucleum magnitudine castaneæ, ellyptica figuræ, cuticula sua tectum flavescens; ipse autem incarnati est coloris, in substantia albicans, & facile in duas partes æquales divisibilis, non est edulis, quippe saporis amari & adstringentis.

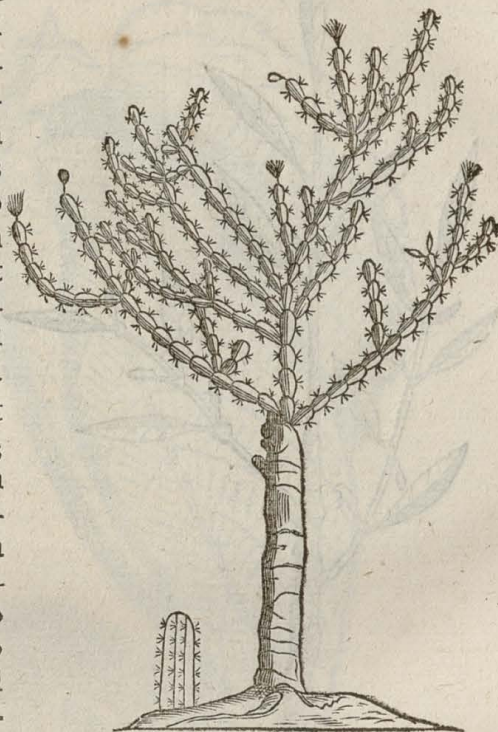

IAMACARV Brasiliensibus. Arbor est mediocris magnitudinis, caudice tereti, gryseo, & stellatis aculeis gryseis armato: superius autem habet ramos deorsum propendentes, quorum exordia sunt longi processus teretes stellatim aculeati ut caudex; his ramis autem versus exteriora insident folia Tunæ modo, ovalia, compressa, non tamen ita crassa ut Tunæ, in ambitu aculeata aculeis singulatim positis. In superficie utraque foliorum eminent tubercula quædam: color autem ramorum illorum & foliorum est viridis. Fert florem (quem tamen ab Auctore descriptum non inveni) sed ex icone quam dedi, conjicio florem ex illis tuberculis enasci & in

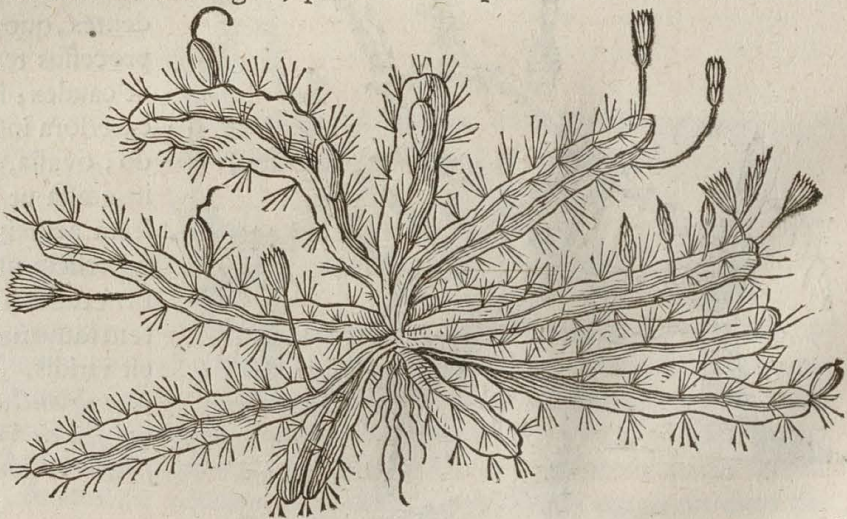
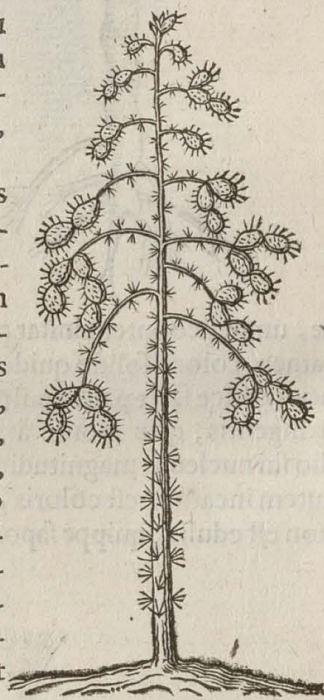
multa stamina desinere. Non meminit quoque fructus: quem tamen opinor cum cæteris communem habere.

IAMACARV quoque, itemque CAXABV Brasiliensibus; Cardon Lusitanis. Arbor magna. Primum erumpit è terra folium unum octangulum, cuius anguli sunt teretes, æqualis omnes crassitiei quasi exsculpti essent, ordine spinulis in stellulæ modum positis armati, & inter quaslibet duas tales stellulas transversalis quædam lineola eminet. Huic uni folio alia plura more itidem Tunæ annascuntur, ejusdem figuræ; quodlibet unum, duos, tres, quandoque & sex pedes longum, verguntque ut plurimum in altum, brachium humanum crassa, quandoque crassiora: successu autem temporis folium inferius corticem gryseum acquirit ac in caudicem lignosum & crassum abit, spongiosum tamen & facile cædum; folia vero quæ caudici proxima ramorum vicem supplent, cætera foliorum. Caudex vetus ac ramosa illa folia spinas denique amittunt, neque spinosa manent, sed tantum folia. Flos huic Caudici solitarius provenit albus, magnus, figura similis quarto loco descripto: sequitur fructus ovo anserino duplo major, ovalis figuræ, exterius ruber obscure, qui comeditur. Arbor interdum magnitudinem Mamoeiræ, imo & Ianipabæ nanciscitur.

Cardon alia species, priori magnitudine caudicis, flore & fructu per omnia similis, excepto quod folia sunt triangulata ut in ea quam quarto loco describo. Alia Cardon species teretibus ramis & nodosis, instar baculi nodosi, ad quos nodos sunt spinæ ut in cæteris, cum quibus in reliquis convenit.

Quarta species Iamacaru, ficus spinosa; ex radicibus tenuibus in terra haud profunde latentibus, enascuntur triangularia aut etiam quadrata folia, unum, duos, tres, quatuor pedes longa, quibus alia hinc inde annascuntur ut in ficu Indica: quodlibet eorum latus duos, tres vel quatuor digitos latum, suntque duplo crassiora quam Iamacaru quæ fruticibus & arboribus annascitur; sed illius longiora sunt: in angulosis extremitatibus, aculeis munita, unum, duos tresve digitos longis, flavescens seu lignei coloris, sex, septem, vel octo inæqualis magnitudinis juxta se positis; viridia sunt folia, ut illius quam inter herbas descripsimus; flos etiam talis sed duplo minor. Fructus tres circiter digitos longus, quatuor in ambitu crassus, figuræ oblongæ, constans cute crassa, crassitie cutis Paco, succulenta, egregie rubra: per compressionem facile finditur per longitudinem & detrahi potest, continetque pulpam albam, succulentam, friabilem, & quasi in multos globulos conglobatam ut nix gelu indurata: hæc multis seminibus nigris, splendentibus, permixta est, similibus Aquilegiæ seminibus, sed minoribus. Pulpa cum seminibus comeditur, boni saporis, dulcis, ficum vulgarem superans. Succus è cortice rubro expressus acidi adstringentis saporis ut succus ribium immaturorum. Folia autem hujus plantæ succulenta sunt, & succū dant herbosi saporis seu brassicæ similem: qui si ama-

rus ef-

rus esset, planta hæc Euphorbium esset, nam per omnia convenit cum illius descriptione. Hæc planta est quæ in Nova Hispania profert Cochinillam. Vide Ximenem in descriptione Tunarum.

ANNOTATIO. Fr. Ximenes habet caput, *de differentiis Tunarum quas vocant Nochtli*. Planta, inquit, quam ficum Indicam vulgo vocant, jam multis annis notissima fuit in Hispania, ubi passim reperitur: Americani, ubi solum fructus suos maturat, magna sanorum voluptate & ægrorum solatio, vocant *Nochtli* in nova Hispania, in Insulis Tunam. Hæc ob monstrosam foliorum formam & peregrinum excrescendi modum primum magnam sui excitavit admirationem, nunc ita familiaris est ubique, ut non sit operæ pretium illam describere. Sed quia variæ illius species reperiuntur, non fuerit ab re obiter illas recensere. Distinguntur autem interdum secundum varietatem florum, quorum alii candidi, alii rubri, alii foras sublutei & interius ejusdem coloris cum fructu, uti videre est in *Tlatacnochtli*: aliquando secundum magnitudinem & formam foliorum, quorum alia sunt grandia, alia exigua, alia oblonga: alia brevia, alia rotunda sunt. Sed præcipua differentia sumitur à fructuum varietate. Sunt itaq; hæ species Tunarum quæ in nova Hispania reperiuntur. Prima quæ appellatur *Tzacnochtli*, quia fructus illius albus, hujus folia sunt rotunda, parva, lævia, aut paucis spinis aspera, flos flavus, fructus spinosus. Secunda *Cochnochtli* dicta, quia fructum fert flavum, folia lata & rotunda, plena acutissimis spinis, florem rubicundum, fructus raros. Tertia dicitur *Atlatocnochtli*, id est, Tuna, quæ ab albo colore vergit ad rufum, foliis longis & angustis, acutis & subpurpureis: quod proprium hujus speciei, nam cæterarum folia virent. Quarta *Tlapalnochtli*, foliis longis & angustis, brevioribus tamen & minus spinosis quam præcedens, flore exiguo & qui ex albo vergat ad rubrum, fructu exiguo coloris ignei seu coccinei. Quinta *Tzapnochtli*, ob similitudinem cum fructu quem Mexicani vocant *Tzapotl*, foliis horridis & deformibus, ovalibus & valde spinosis, floribus è candido subflavis. Silvestris Tuna, quæ *Tzacnochtli* dicitur, in arboris molem solet adolescere, foliaque habet rotunda & minuta, flores flavos. Est & alia species quæ vocatur *Xochinochtli* quæ licet præcedenti similis sit forma, tamen excedit cæteras omnes foliis & fructu unde illi nomen. Omnes Tunæ sunt frigida & humida in secundo gradu, exceptis granis quæ sunt sicca & astringentia: folia item sunt frigida & humida & salivosa: quare succus expressus, mitigat ardores febrium, sedat sitim, humectat intestina. Fructus manducatus cum suis granis dicitur alvum astringere: est boni & grati nutrimenti, licet nonnihil flatulenti, uti fere cæteri fructus, & quod facile corrumpitur. Ægri juxta & valentes æstivis mensibus illis vescuntur, & singularem capiunt utilitatem, præsertim ii qui bile abundant, aut aliqua intemperie calida laborant. Gummi quoddam exsudat hæc planta, renum & urinæ ardorem temperans: Succus aut aqua ex hac planta extracta est admirabile remedium contra biliosas & pestilenciales febres. Radices illius cum certa Geranii specie sanant Herniam & Eriisypelas, mitigant calorem è febre aut alia quavis causa natum. Mexicani rotas plaustrorum succo foliorum inungunt, ne ex celeri motu igniantur. Ferunt quoque radicem, quæ nonnihil amaricat, singulare remedium esse adversus plagas.

CAP. XVI.

Jecuiiba. Cereiba. Iacapucaya. Iaracatia. Acaja.

IECUIBA Brasiliensibus. Arbor satis alta, cortice subcano: folia fert in ramulis alternatim oppositis, sibi invicem directe vel etiam alternatim opposita, & in extremitate unum solitarium, tres digitos circiter longa, acuminata, nervo secundum longitudinem & venis transversis. Florem fert cæruleum; *de cujus tamen figura, sicuti neque de fructu nihil apud Auctorem nostrum invenit.*

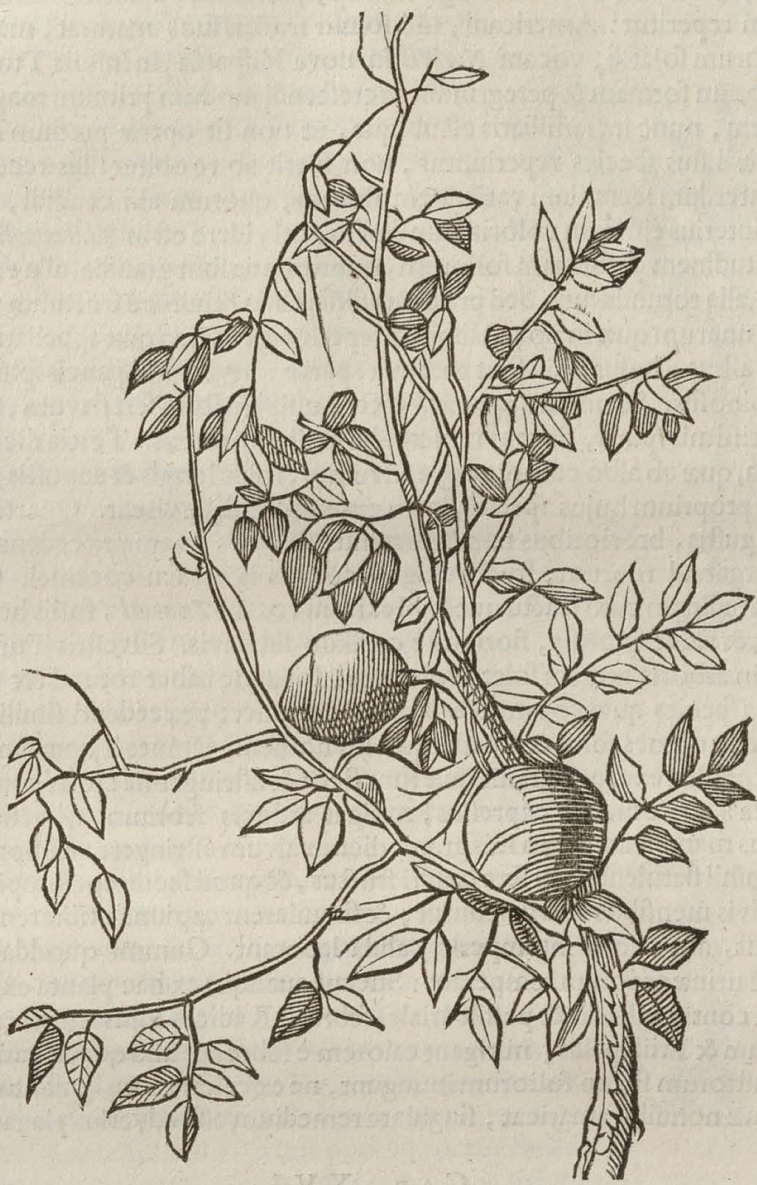

Lignum hujus arboris egregium ad varia sculpenda, nam ex ruffo brunnum est, & nigro undatum. Convenit cum ligno Cardeira, quod tamen magis æstimatur & est longe elegantius.

CEREIBA Brasiliensibus. Arbor instar falicis pumilæ, tali ligno, ejus denique figuræ, foliis itidem similibus, sed paulo crassioribus: folia autem directe sibi invicem opposita habet: in extremitatibus autem ramulorum, inter tria, quatuor, & interdum duo folia, duo proveniunt pediculi, quilibet tres, quatuor, aut quinque flosculos habentes congestos, ex albo dilute flavescentes, quatuor foliolis constantes & in medio

medio totidem staminulis nigris surrectis, mellei odoris. Folia hujus arboris lucente Sole salelem albidissimum continent in sua superficie, quando vero coelum nubilum aut tempus nocturnum, sal dissolvitur & instar roris adhæret: interdiu autem siccus & albidissimus, digitis detergi potest. Ac tantum ex duobus vel tribus foliis haberi potest, quantum jusculo probe saliendo sufficiat.

IACAPVCAYA Brasiliensibus. Altissima arbor, cortice gryseo, duro & inæquali instar veteris Quercus; ex quo atramentum scriptorium conficitur. Folia juniora ruffa sunt, vetustiora viridia, Mori foliis similia, in ambitu serrata, quodammodo contorta & incurvata; alternatim in ramulis sibi opposita. Fert florem, quem tamen ab Auctore descriptum non inveni. Fructus sequitur ingens, quilibet suo pediculo crasso, ligneo dependens, magnitudine capitis infantis, figuræ ellipticæ, inferius veluti in conum obtusum fastigiatus, superius sive ad pediculum depressus, referens poculum cum suo operculo; cortice ligneo & duro, ochræ coloris: operculo autem remoto (nam ipsemet fructus maturus se aperit) decedit operculum, & fructus interius in quatuor interstitia divisus videtur, & in quolibet loculamento castanea invenitur pruni magnitudine, cortice ex flavo subcinereo, rugoso, qui contusus nucleum exhibet album, optimi saporis: comeditur crudus & tostus.

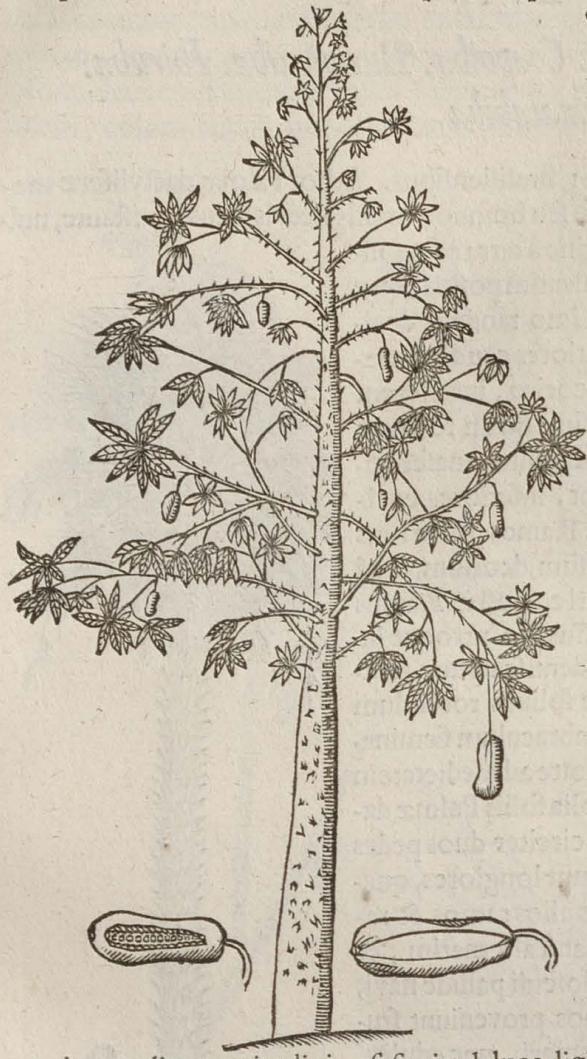
Ex ligno arboris axes fiunt machinarum; quia durable est in humido; nam axes semper madesunt arundinis latice & quotidie lavantur aqua. E cortice autem exteriori siccato & contuso fit stappa rufescens, qua ad obturamenta utuntur & naves. Fructus maturefcit Martio & Aprili.

Frequentissima arbor in Sylvis magnis in Namhiu & Alagoa del Zul & versus Alagoam grandem.

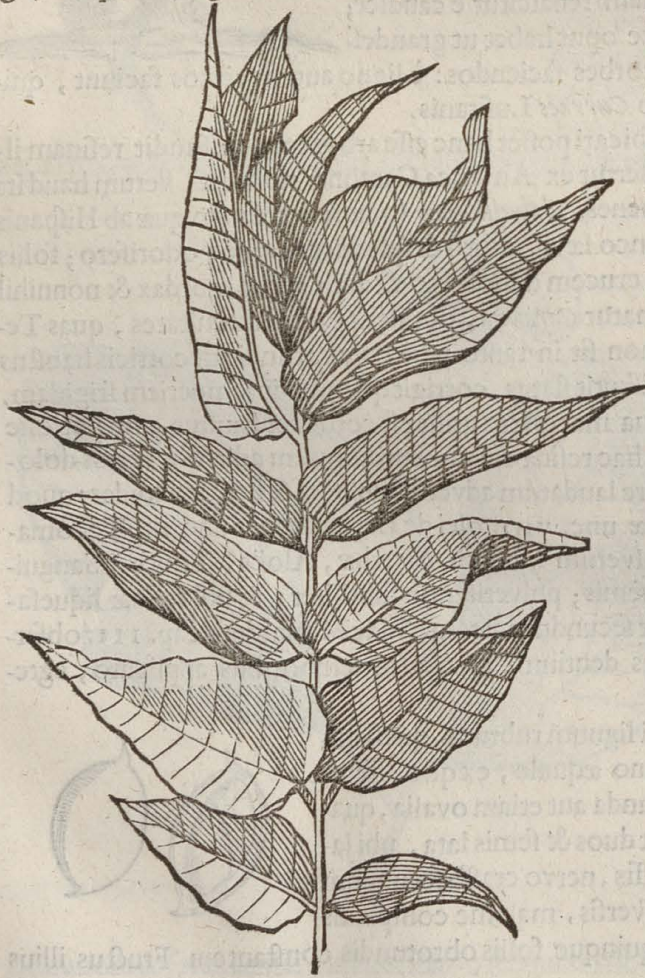
IARACATIA Brasiliensibus, Arbor est alta recta, caudice inferius crasso, qui versus fastigium magis magisque gracilefcit & attenuatur, cortice gryseo, ligno molli, & lactescente. Caudex autem & rami armantur spinis brevibus, crassiusculis, duris. Et ramos quidem in orbem

bem projicit, sed inordinate, superioresque inferioribus breviores; neque ramuli magis

ga, inæqualis magnitudinis, sesqui vel duos digitos lata, acuminata splendens; nervo lato

ordinati, in quibus folia in frondes congesta; Madiibæ modo, figura & magnitudine, superius splendide viridia, inferius incanescens, quinque, septem vel novem in stellæ modum sibi apposita; nervo secundum longitudinem & venis obliquis.

Florem fert ut Mamaocira.

Sequitur fructus petiolo longo dependens ut Mamao mas, tres digitos longus, crassitie duplici pollicis humani, striis haud profundis secundum longitudinem, vel quasi lineis solum notatus, coloris exterius & interioris crocei ut Mamao, & carne ejusmodi substantiæ & simili modo granis refertus, magnitudine & figura grani hordei, saporis haud manifesti. Immaturus adhuc lactescit, ac vellicat linguam, maturus autem sponte decidit & comeditur crudus atque coctus. Folia amittit singulis annis & mense Martio nova protrudit, hinc floret & fructum fert, qui fine Aprilis & Majo maturatur.

Duplex est Arbor, mas & foemina: quæ similes sunt excepta magnitudine, nam foemina per omnia minor est mare.

ACAIÆ quæ & IBAMETARA Brasiliensibus. Arbor quæ in altitudinem & magnitudinem proceræ Tiliæ assurgit; caudex & rami crassiores, cortice rugoso & cinereo albicante instar Sambuci. Folia directe sibi opposita, duos, tres, vel quatuor digitos longa, inæqualis magnitudinis, sesqui vel duos digitos lata, acuminata splendens; nervo lato secundum longitudinem & venis transversis, foliis juglandis haud absimilia, sed acutiora.

Flosculos fert copiosos in magnos racemos congestos, ex albo subflavescentes.

Post flores prodeunt pruna flava, nostratibus figura & magnitudine similia, pauxilla cute, acidi saporis, lapidem continentia magnum, ex filamentis lignosis constantem nec durum, verum dentibus cedentem, qui nucleum continet ex albo flavescentem.

Folia hujus arboris (imo & lignum) saporis est egregie acidi & adstringentis ac ad appetitum prostratum revocandum & sitim levandam in febribus utiliter usurpantur: fiunt & intinctus ad carnes assas ex junioribus foliis tritis, gratissimi saporis.

Ramus arboris decisus & baculi modo infixus terræ brevi radices agit & in arborem adolescit: unde frequens visitur circa plantaria & curraos.

Lignum rufum & leve ut Suber, cujus loco usurpari potest. Fiunt & opercula ex eo ad obturandas lagenas.

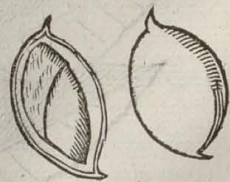
*Caranaiba. Copaiba. Ibixuma. Coapoiba. Buripicaiba. Ibiruba.
Maratatabiba.*

CARANAIBA & ANANACHICARIRI Brasiliensibus. Arbor Palmæ dactyliferæ magnitudine & altitudine; ligno duro, ruffo seu brunno, crassius nervis intus constante, nullius usus: cortice exterius gryseo, & cartilagine à terra ad quoddam spatium squamato, squamis ordine cochleatim positis, quæ primo longiores, successu, breviores fiunt, imo tandem decidunt, superne initio factæ; nam arbores adultiores caudicis medietatem superiorem habent glabram ut Cocoeiro, inferiorem solum squamatam; squamæ autem nihil aliud sunt quam reliquæ ramulorum, qui decidunt arbore in altum assurgente, enascentibus aliis, tunc enim superiores rami manent, inferiores excidunt relinquentes has squamiformes reliquias. Ramos porro suos in summitate orbiculatim expandit directe sursum, deorsum, & ad latus ut palma dactylifera, sed longe elegantiori adpectu. Ramus quilibet duos vel tres pedes longus, compressus, in utroque latere acuto, duris spinis nigris armatus figura dentiscalpium referentibus: unum in cuiusque rami extremitate folium rotundum figura & ita plicis donatum ut manuarium umbraculum fæminarum (*gallis parasol*) viridis coloris, ab extremitate ad medietatem fere introrsum sectum in multa alia carinata folia foliis Palmæ dactyliferæ similia; quodlibet ex his sectis foliis circiter duos pedes est longum. Inter ramos folioferos alii prodeunt longiores, quatuor, quinque aut sex pedes longi, in multos alios ramos & ramulos, lanugine albescente obductos, expansi alternatim, & quasi è vaginula prodeunt, in his existunt flosculi pallide flavi, sine pediculis, tribus foliis constantes. Post hos proveniunt fructus, figura & magnitudine olivæ, virides, amari, nec edules, nec ullius usus. Secta hæc arbor nunquam renascitur è caudice, tarde quin etiam crescit & longo tempore opus habet ut grandescat. Folia serviunt ad tegendas casas & corbes faciendos: è ligno autem circos faciunt, quibus pecora & jumenta includunt, vulgo *Curraes* Lusitanis.

ANNOTATIO. Ex nomine quis suspicari posset hanc esse arborem quæ fundit resinam illam quæ hodie magna copia Europæ infertur ex America Carannæ nomine, verum haud ita est, siquidem hanc ita describit Fr. Ximenes. *Tlahuillilocan* (quæ fert resinam quæ ab Hispanis vocatur Caranna) est arbor grandis, trunco lævi, rubro & splendente atque odorifero; foliis oleæ fol. similibus & decussatim sive in crucem dispositis; est acris atque mordax & nonnihil adstringens. Resina quam eliquat nominatur *Caranna*, obtinens easdem facultates, quas *Tecomahaca* atque adeo majores, licet non sit in tanto usu. Pulvis trunci aut corticis haustus valde corroborat cor & ventriculum, discutit flatum, corrigit quamvis intemperiem frigidam, sanatque affectus uterinos. Cortex in aqua maceratus utilis est cordi, & haustus cum potione Cacao, prodest pectori & cordi: Fit ex hac resina ceratum utilissimum adversus varios dolores. Item oleum Americanis maximopere laudatum adversus vulnera & hemorrhoidas: quod faciunt hoc modo: Recip. Terebinthinæ unc. viii. olei de Liquidamber unc. iii. Tecomahacæ, Carannæ, Balsami an. Vnc. ii. Pulverum Mastich. Myrrhæ, Aloës, Thuris, Sanguinis Draconis, Sarcocollæ an. Drach. & semis; pulveriscentur subtiliter, & ubi resinæ liquefactæ fuerint, misceantur & incorporentur secundum artem. Vide Monardem cap. iiii. observavi autem resinam hanc adversus dolores dentium, emplastro temporibus applicato, egregium esse remedium.

COPAIBA Brasiliensibus: Arbor cui lignum rubrum, quasi minio vulgari saturate tinctum, duritie fagino æquale, ex quo asseres lati fiunt ad varios usus. Folia fert obrotunda aut etiam ovalia, quatuor aut quinque digitos longa, duos aut duos & semis lata, ubi latissima, in pediculis digitum longis, crassis, nervo crasso secundum longitudinem, & venulis pluribus transversis, maxime conspicuis postica parte. Florem fert mediocrem, quinque foliis obrotundis constantem. Fructus illius est fili-

est siliqua obrotunda, magnitudine unius digiti, fusca, quæ si digitis prematur facile aperitur & continet nucleum avellanae nucis magnitudine & figura, cuticula nigra membranacea rectum, quæ ad medietatem vestitur pauca pulpa lutea, odoris instar pisorum contusorum: ipse nucleus constat carne lenta, instar cornu emolliti, cedente dentibus, saporis haud manifesti, coloris aquei, qui comeditur. Siliquæ maturæ decidunt, & colliguntur.

Hæc arbor dat oleum seu Balsamum limpidissimum, instar olei Terebinthinæ destillati consistentia & sapore, odoris resinosi. Hoc autem sic colligitur: Circa arboris caudicem terebra ad medullam usque perfodito, & applica vasculum, & unius horæ spacio quatuor circiter cantharos olei habebis: sin fluere plane non velit, sinas foramen operculo obturatum ad Solis usque occasum, hinc repera, oleum dabit sine dubio. Paucillum hujus calefactum & cum filamentis recenti vulnere impositum, sanguinis fluxum sistit & brevi illud sanat. Nervis apprime amicum est: tres vel quatuor guttulæ in ovo sorbili bis vel ter mane sumtæ, dysenteriam vel alios fluxus ventris sistunt & curant. Calidum & siccum est in secundo gradu.

IBIXVMA Brasiliensibus, *Motamba* Angolensibus, Arbor instar cerasi silvestris nostratis, etiam ejusmodi pene foliis, per ambitum venuste serratis: cortice ex fusco cinereo: ad quodlibet folium sive illius pediculus brevis enascitur pediculus continens flosculos parvulos, quinque constantes foliis flavis deorsum flexis quasi quinque uniones affixæ essent; in medio multa staminula flava extant: suntque flosculi in umbellam congesti. Fructum fert orbicularem, magnitudine globuli lusorii, primo quidem viridem per totum signatum tuberculis fuscis: immaturus adhuc concisus continet materiam lentam instar visci; maturus autem nigrescit & in quinque partes æquales sponte finditur, continens semina fusca, suis cellulis inclusa, magnitudine seminis sinapi, figuræ ex rotunda quasi oblongæ.

Cortex hujus arboris detractus glutinosus est, & detrasa exteriori cute fusca, seu recens seu siccus usurpatur, egregie Saponis vicem implet & tuto adhibetur ad omnia ad quæ Sapo Hispanicus.

Longe præstat fructui *Sabaon*, ille enim acrimonia sua nocet vestibis, hic autem nequaquam.

Nascitur ubique in Brasilia quidem maxima copia.

COAPOIBA Brasiliensibus, *Pao Gamelo* Lusitanis; hujus Arboris aliquot reperiuntur species; quarum duas Auctor ita describit. Prima species in Fagi altitudinem & figuram excrescit, cortice cinereo cui aliquid fusci admixtum, instar undulati panni. Folia habet solida, oblonga, inferius dilute virentia superius

saturatiora & splendentia, insigni nervo secundum longitudinem, at nullis pene venis conspicuis

cuis transversis: pediculus folii decerptus fundit aliquid lactei. Flores fert, quemque suo pediculo innitentem magnitudine rosæ, & foliis albis rosaceis constantem, suave rubentibus unguibus; umbelico in medio, qui constat globulo resinoso, flavo, magnitudine pisi: resina illa clara est ut Terebinthina, glutinosa, flava, odoris tamen injucundi: hunc circumdant multa staminula rubra, arcte sibi invicem adhaerentia. Florem sequitur fructus, capsulæ insidens fere ut glans: immaturus secundum longitudinem concisus, multos seminum ordines continet, magnitudine & figura seminum mali, transversim per longitudinem positorum: quodlibet autem semen includitur pelliculæ suæ rubræ, atque alteri miniatæ pelliculæ involvitur. Caro fructus est flava & succum exsudat flavum, jucundo aspectu.

Lignum hujus arboris facile frangitur, & cortex licet crassus sponte se separat à ligno, quod continet in se medullam mollem, quæ facile extrahi potest, ita ut lignum remaneat instar fistulæ

Altera species, magna est arbor, cortice gryseo, in amplos ramos, sese expandens: fert autem folia in frondes congesta, oblonga, carinata similia foliis Mureci, sed non lanuginosa. Fructus quoque hujus arboris, globuli lusorii magnitudine, rotundus, maturus viridis exterius, interius rubescens, & multis granulis fici modo refertus, siccus, saporis haud manifesti, ita ut comedatur quidem à quibusdam, sed nullius sit pretii.

CYRUPICAIBA Brasiliensibus (de quo tamen nomine ambigo) Arbor cortice fusco, & instar Betulæ crescens, folia habet opposita quinque vel septem in uno ramulo, splendentia, acuminata, non serrata, Betulæ foliis viriditate similia. Florem fert, quem tamen Auctor non descripsit. Post florem in interioribus ramulis proveniunt folliculi, primum virides, deinde rubicundi, magnitudine & figura pistaceorum, qui quemadmodum & lignum spirant odorem fere ut Ica.

IBIRVBA Brasiliensibus. Arbor cortice, ligno & nascendi modo Guajabæ similis, ramos autem habet ut nostra Cerasus. Folia fert oblonga, duos aut tres digitos longa, membranacea, superius saturate viridia, inferius pallida, uno nervo secundum longitudinem, nullis venis transversis: duo semper sibi invicem opposita, in ramorum quoque extremitate; duo quoque fructus sibi opponuntur in suis pediculis prope opposita folia enati. Fert flores (quos tamen Auctor non descripsit.) Fructum autem fert in pediculis digitum longis, flavum seu aurei coloris, magnitudine pruni, sed rotundum & verius pediculum turbatum, ac umbelicum habentem cavum, quem circumstant quatuor foliola, tertiam partem digiti longa, ex viridi incarnata; inferius itidem ad pediculum duo foliola. Hæc & illa reliqua ex flore è quorum medio fructus exsurgit: cuticula tenui vestitus & carne succulenta fulva, saporis acidiusculi ac paulatim amaricantis, haud ingrati: odoris subdulcis & vinosi. Continet lapidem (sæpe duos in uno latere planos & conjunctos, cætera rotundos) magnitudine cerasini, rotundum, cortice tenui sed duro vestitum; qui continet intus nucleum album amaricantem. Similis est lapidi Vbapitanga, nec facile dignoscuntur. Nucleus abjicitur, cætera comeduntur. Excellens est fructus & magna copia edi potest sine noxa. Transplantatur per taleas.

MARATATABIBA Brasiliensibus. Arbor caudice recto assurgit, non crasso, cortice cinereo,

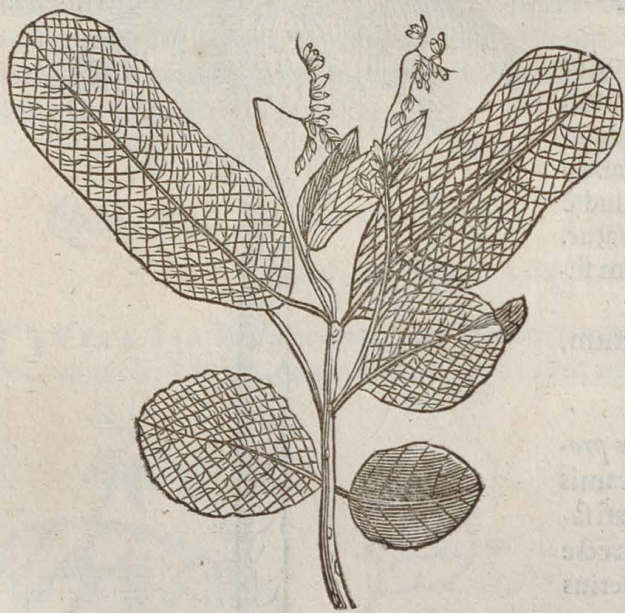

nereo, superius autem duorum, aut trium pedum longitudine pediculi enascuntur in orbem positi, quorum quilibet continet septem, octo, novem aut decem folia in orbem disposita, sex, septem, octo, aut novem digitos longa, foliis Ambaibæ substantia & colore ferme similia, pediculo infidentia, duos aut tres digitos longo, superne viridia, inferne instar serici glabra, insigni nervo & conspicuis venis prædita. E longinquo Arbor videtur Ambajiba, sed è propinquo differentia agnoscitur.

CAP. XVIII.

Innominata. Iocara seu Iucoara. Pindoba. Tapyracaynana seu Cassia. Innominata.

ARBOR (cujus nomen ab Auctore non proditur) caudice recto & mediocris altitudinis, cortice cinereo, ligno fragili & meduloso, superius in multos ramos, sed foliis fere nudos disspescitur: folia tamen habet in illorum extremitatibus, in frondes congesta,

quinque, sex, septem juxta se superne dilute viridia, inferne albicantia, quædam oblonga, quædam pene rotunda, nervo secundum longitudinem & venis transversis ordine sibi oppositis. Inter folia in frondibus etiam proveniunt pediculi duos circiter digitos longi, qui superius multos flosculos oblongos in umbellam congestos sustinent, albos, sex foliolis constantes, suavis odoris. Fructus non meminit Auctor; Hanc autem Iconem ex Herbis siccis ab ipso collectis delineandam curavimus, in qua artifex nimium sibi permisit, neque enim folia ita venulis reticulata sunt, sed tantum habent nervum secundum longitudinem & venas transversas ut in minimo folio, quod monendum duximus.

IOCARA & IUCOARA Brasiliensibus, itidem Palmæ species: dimidiam altitudinem Coqueiro adipiscitur, caudice recto, glabro, gryseo, gracili (ideo ad ligna ædium usurpatur) versus summitatem more Coqueiro. Flos è siliqua provenit, videlicet ramus duos circiter pedes longus, multos ramulos expansos habens, quemlibet tres circiter pedes longum, & flosculos per totum hunc parvulos, constantes tribus foliolis ex albo subflavescentibus & habentes in medio aliquot staminula flava: totus autem ramus cum suis floribus flavescit. Post florem parvulus fructus provenit figura coco. Supra siliquam (quæ ambit suo exortu seu vagina arboris quasi caudicem) folia in summitate proveniunt alata ut in Coqueiro, sed breviora, nec alæ ita longæ ac latæ. In summitate arboris plerumque folium convolvitur stans erectum instar fistulæ. Admodum lentus est floris ramus & pro scopis, imo & flagello potest usurpari.

PINDOBA Brasiliensibus, Species Palmæ nuciferæ caudice ut plurimum crassiori quam Coqueiro, proceritate æquali vel etiam longe majore: caudex enim crassus quatuor, quinque aut sex pedes, cortice gryseo seu cinereo, glabro, in quo vibices vix apparent, secus quam in Coqueiro. Folia fert alata ut Coqueiro, sed quæ non ita in orbem dependent, sed maximam partem stant surrecta. Prope foliorum exortum etiam rami proveniunt dependentes, qui proferunt racemos quatuor aut quinque pedes longos, plenos flosculis: post quos etiam racematim proveniunt fructus vel centum in uno racemo, qui maturi decidunt: est autem fructus ovi magnitudine & figura aut paulo etiam major, fastigium in summi-

tate habens acuminatum, altera extremitate insidet calici seu cupulæ ut nux pinea, ex foliis triangularibus constanti: maturus exterius è viridi flavescit vel etiam brunescit. Cortex exterior filamentosus ut in Coco, verum haud crassus, sed duplam tantum crassitiem testæ ovi habens; qui incisus detrahi potest: illo detracto apparet pauca caro crocei coloris, nullo manifesto sapore, quæ ab Æthiopibus cum farina comeditur: hæc ambit nucem durissimam, ovalem, ejusdem ferme crassitudinis cum Coco, verum caret tribus illis foraminulis: hæc discussa apparet intus in cavo, per interstitium more juglandis distincto, nucleus magnitudine juglandis, candidus, duriusculus, saporis ut Coco, sed paulo siccior & ita suavis.

Ex carne crocea fit oleum croceum quod in lucernis usurpatur: ex nucleo limpidissimum per expressionem ad condiendos cibos quamdiu recens est, & itidem ad lucernas quando vetus. Vtrumque qualitate frigidum, & illud è nucleo expressum loco rosacei olei usurpatur.

E cortice nucis fiunt tubuli ad tabacum sumendum, vocant *petumbuaba*.

E foliis hujus arboris fiunt tecta domorum, stoeæ, corbes & alia.

Majo mense maturescit fructus.

ARBOR (cujus nomen ab Auctore non proditur) cortice cinereo, albicante, multis ramis varie inflexis prædita. Lignum lentum quasi salignum obtinet; folia autem oblonga, directe sibi invicem opposita, solida, lævia, superius egregia viriditate splendentia, inferius olivacea & splendentia & ad tactum instar holoserici glabra: In extremitate ramorum fert multos flosculos, spicatum seu racematim congestos, suo pediculo deorsum incurvato insidentes, lutei coloris & racemus florum elegantissime est dispositus: post flores nascuntur baccæ ribium magnitudine. Vtrum edules sint necne ab Auctore non additur.

Iconem autem hanc ex herbis siccis ab Auctore collectis delineandam curavi. Folia sicca superna parte plane nigricant, inferna fuscescunt. Consistentiam fructuum ex siccis observare non potui.

TAPYRACOAYNANA Brasiliensibus est Cassia arbor cujus fructus *Cannafistola* Lusitanis & aliis. Arbor alta & magna, atque in plurimos ramos late destincta, colore exterius ex cinereo albicante. Folia fert ordine sibi opposita, paulatimque surrectim stantia, figuræ cylindraceæ, duos digitos longa, & duas tertias partes digiti lata, brevissimo pediculo innitentia instar foliorum senæ, dilute viridia, subtiliter hirsuta, ad tactum mollia, rubescente nervo secundum longitudinem, & venu-

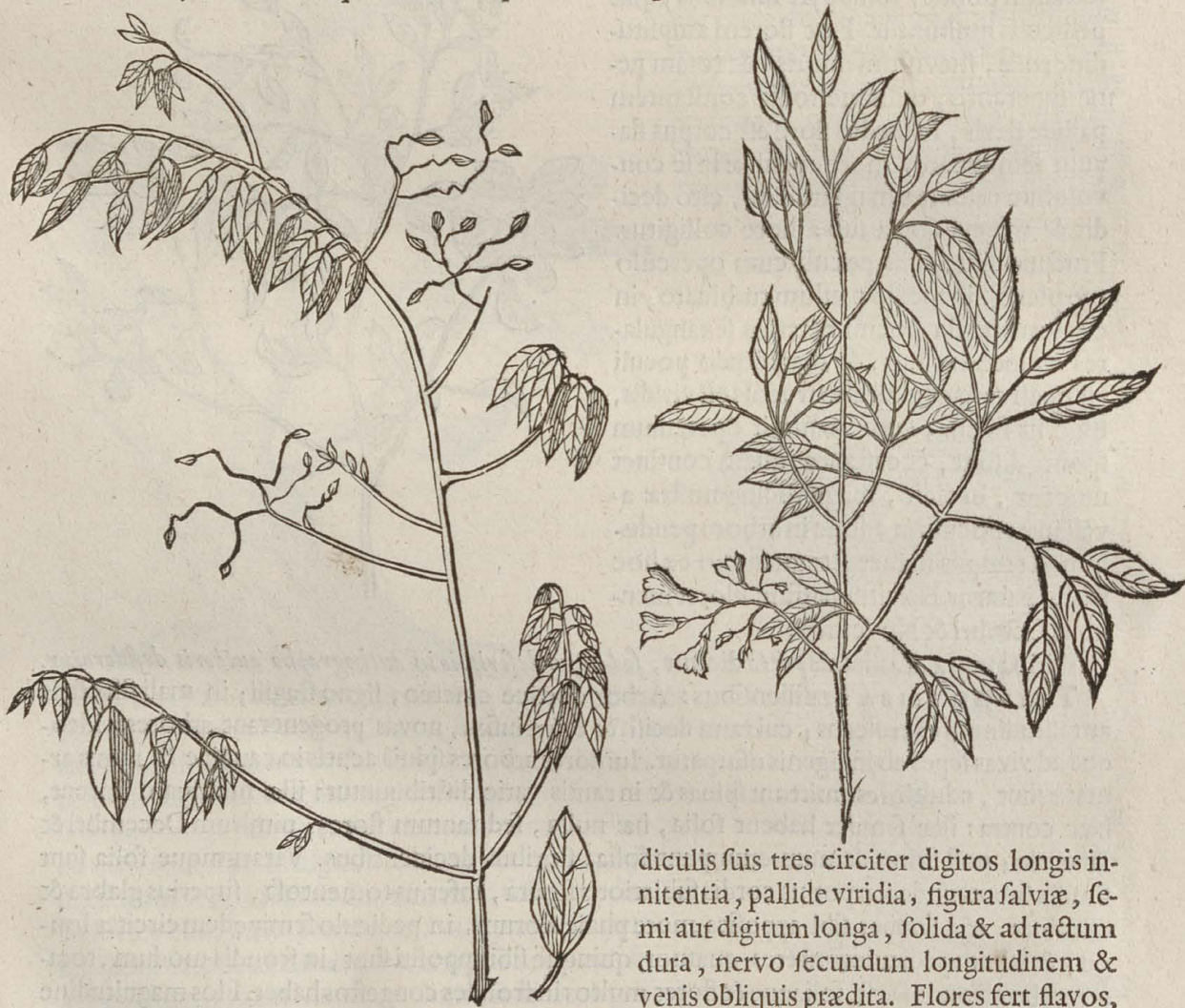

lis secundum latitudinem ordine positis prædita. Flores fert spicatum congestos sine ramulis, quilibet constat quinque foliolis, & tribus semilunaribus corniculis, quæ cum staminibus juncta positæ surrecta stant, omnia coloris incarnati elegantissimi: est autem flos magnitudine æqualis Phaseoli flori. Longe possunt arbores hæ florentes conspici ob incarnatum illum colorem. Post flores sequuntur siliquæ, immaturæ quidem virides, maturæ nigræ seu fusæ deorsum propendentes; quælibet circiter duos pedes longa, quinque digitos crassa, paulatim incurvata ut ensis polonicus. In uno ejus latere eminentia duplex est secundum longitudinem, in altero simpla, quasi chorda agglutinata esset sub cortice: Nec rotunda nec teres exacte est siliqua, sed concisa, nam transversim incisio ellipsim describit. Cortex exterius est instar corticis exterioris arboris, interior lignosus & albus. Non possunt hi cortices simul frangi, sed malleo concuti debent: Siliqua porro intus transversim multas habet distinctiones, quarum quælibet crassitiem pennæ anserinæ capit. In qualibet autem cellula nucleus latet, magnitudine & figura amygdalæ, coloris ex albo flavescentis, splendens, lævis, durus, per longitudinem linea subrufa in uno latere divisus, nucleum continens album, corneæ substantiæ. Quælibet præterea cellula continet substantiam glabram, glutinosam, brunnam seu subnigram instar Cassiæ solutiæ, sed amari saporis & ingrati. Adstringendi vim habet. Brasiliiani fructum hunc vocant *Tapiracoimana*.

CAP. XIX.

Queraiba. Iacaranda. Ibiraba. Tuinantiiba. Curuuri. Camacari.
Paco caatinga. Caaguacuiaba. Iperoba.

QVERA IBA Brasiliensibus. Arbor cortice rugoso & gryseo, in ramis oppositos habens ramulos, & in horum quolibet tria, quatuor, aut quinque folia in frondem congesta, pe-

diculis suis tres circiter digitos longis innitentia, pallide viridia, figura salviæ, semi aut digitum longa, solida & ad tactum dura, nervo secundum longitudinem & venis obliquis prædita. Flores fert flavos, inodoros, duos digitos longos, figura campanæ, superius in quinque partes sectos, interius autem habet totidem staminula brevia, flava, pallidis apicibus. Ita ut arbor florens tota flava appareat, instar arboris quam Lusitani vocant *Pao d' arco*: nam racematim congesti sunt flores, & arbores hæ pauca habent folia.

Flores sequitur siliqua longa & compressa, nullius usus.

Cortex

Cortex hujus arboris contusus & coctus oleum dat ad vulnera sananda, & ulcera vetera in tibiis aut aliis partibus curanda efficacissimum.

Nascitur hæc arbor locis graminosis tam humidis quam siccis.

Floret mense Decembri.

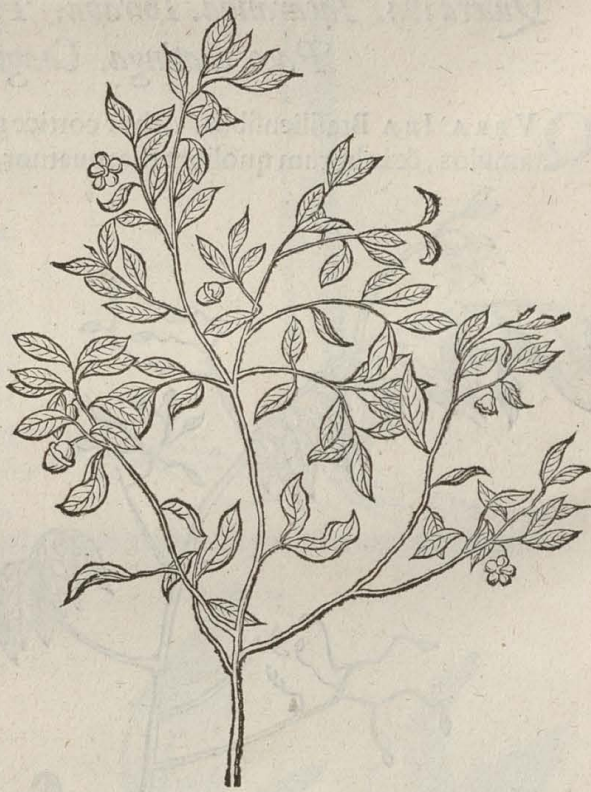
IACARANDA Brasiliensibus, duæ illius sunt species, unius lignum est album, alterius nigrum ut *Palo Santo* ac bene olens atque durum; album autem inodorum.

Iacaranda ligno albo, fert folia in ramulis alternatim sibi oppositis, directe quoque sibi opposita, tres circiter digitos longa, non serrata, superne splendentia, obscure viridia, inferius ex viridi quasi albicantia & non splendentia. Floret hoc modo: in quolibet ramo versus exteriora multi proveniunt ramuli, qui quasi racematim per multos dies habent globulos, nuclei cerasini magnitudine, aut paulo majore, coloris exterius ex olivaceo sublutefcentis, qui se aperientes in quinque scinduntur folia, quæ deorsum inclinantur, & interius tactu & visu referunt holosericum olivaceum splendens: his insidet flos, unico folio luteo subrotundo ad latus explicato constans, è cujus regione sursum incurvata sunt quatuor stamina alba ellipticæ figuræ, apicibus luteis, & in horum adhuc medio corniculum ex albo viride: in medio autem floris eriguntur multa stamina alba apicibus luteis, satis magnis, in scoparum setacearum modum. Flos dulcis odoris: fructus haud edulis.

Iacaranda ligno nigro reperitur in Capitania omnium sanctorum. Sed in quibus à priori differat ab Auctore proditum non invenio.

IBIRABA Brasiliensibus, quoque duplex alba & nigra.

Ibiraba alba est arbor crescens figura pyri, cortice fusco, ramis inordinate positis: foliis solidis, saturate virentibus, alternatim positis, foliis pyri similibus, quæ pediculis innituntur. Fert florem amplitudine rosæ, suavissimi odoris, & rosam pene superantis, quinque foliis constantem pallide flavis, in medio flore est corpus flavum semilunare, more cochleæ in se convolutum castaneæ magnitudine, cito decidit & magna copia sub arbore colligitur. Fructum fert instar poculi cum operculo suo plano, in medio paulum turbinato; in circumferentia poculi exterius sexangulares eminentiæ sunt, & magnitudo poculi est quasi castaneæ, primo fructus est viridis, hinc fit fuscus, cum maturuit operculum sponte dissilit, & castanea, quam continet unicam, excidit, magnitudine nostræ avellanæ: poculum adhuc in arbore pendulum ad tempus manet. Atramentum ex hoc fructu paratur. Nascitur passim. Floret mensibus Octobri & Novembri.

Ibiraba nigra, Lusitanis *preta* dicitur, sed hujus descriptio in authographo auctoris desideratur.

TVINAMTIIBA Brasiliensibus: Arbor cortice cinereo, ligno fragili; in mali silvestris amplitudinem excrescens; cui rami decisi & terræ infixi, novas progenerant arbores, ideoque ad vivas sepes ab indigenis usurpatur. Iuniores arbores spinis acutis in caudice & ramis armatæ sunt, adultiores amittunt spinas & in ramis varie distribuuntur: illæ nunquam florent, hæc contra: illæ semper habent folia, hæc nulla, sed tantum flores; nimirum Decembri & Januario; post flores demum erumpunt folia, floribus decidentibus. Vtrarumque folia sunt similia subrotunda seu potius cordis sublatioris figura, inferius tomentosa, superius glabra & dilutiora, tria semper sibi apposita more phaseolorum, in pediculo semipedem circiter longo; & talium pediculorum tres, quatuor, quinque sibi appositi sunt, in frondis modum, totaque arbor frondosa est, foliaque & flores multos in frondes congestos habet. Flos magnitudine Iridis florem ferme æquat unico constans folio crenato sursum erecto, ad cujus latus interius, cum adjacente tunica, è qua prorumpit, dulcis liquor continetur, ut in flore *Paco*, formicis gratissimus: & ex eadem multa habet stamina carinæ in modum ad latus sensim prodeuntia; coloris insignis miniati, sine odore tamen: stamina vergunt ad brunnum. Arbores florentes longe conspici possunt instar panni miniati expansi. Floribus cito & copiose decidentibus, sequuntur

quantur fructus, videlicet copiosæ siliquæ, ubi maturuerunt fuscae: quædam unum, quædam tres, quædam quinque digitos longæ, digitum crassæ, teretes & in tot ventres elatæ & loculamenta divisæ, quot continent phascolos: quorum quilibet magnitudinem habet nuclei avellanæ aut fabæ vulgaris; in totum est miniati coloris, & prope hilum qui fuscescit, parvam habet maculam nigram: interius autem ex albo flavescit. Nullus ejus usus apud incolas.

An Coral arbor? Vide Car. Clusium in Appendice ad Histor. Rar. Plantarum.

CAP. XIV.

*Cabui Iba. Pacoeira. Banana. Fruja guacaiba
sive Coqueiro.*

CABUI IBA Brasiliensibus, *Pao amorello* Lusitanis: Arbor magna & alta, ramos & folia disposita habens pene ut *Visquero*, sed minora, & Tamarindiferæ arbori similia.

Nihil præterea de hac arbore ab Auctore observatum inveni.

PACOEIRA Lusitanis, non est naturalis Brasiliæ: in Congo vocatur arbor *Quibuaquitiba* & fructus *Quitiba*, Brasiliensibus *Pacobete*, Lusitanis *Pacoba*. Ex radice propagatur hoc modo: Primo erumpunt folia duo aut tria in fistulam convoluta, paulo post secundo se produnt ad quodlibet latus unum, in medio est fistula foliacea, & sic sensim planta trium aut quatuor mensium spacio, in quinque, sex, septem pedum altitudinem adolefcit, caudice tibiam humanam crasso aut paulo crassiori, spongioso, foliis convolutis similis, & uno ictu facile discindi potest. Superius

octo, novem, etiam duodecim folia expandit elegantia; quodlibet quatuor, quinque, interdum & octo pedes longum; quatuordecim aut quindecim digitos latum. In utraque extremitate paulo angustius, nervo secundum longitudinem digitum humanum crasso, qui etiam sex aut septem digitos crassus, per sex aut septem digitorum longitudinem se exserens è folio, pediculus folii vice fungitur. Nervus hic in superiori superficie tanquam canalis excavatur & transversim lineæ subtiles à nervo ad latera extenduntur. Suntque folia eleganter viridia, ad tactum lævia & solida instar chartæ membranaceæ, eodemque modo crepitant: Ideo non diu integra manent, sed à vento agitata dilacerantur transversim secundum ductum striarum, & strepitum excitant commota. Ex summitate caudicis hujus spongiosi, seu è medio foliorum prodit ramus seu brachium. Ramus hic primo quasi semipedem longus, tener & pollicem humanum crassus, in extremitate sua continet corpus turbinatæ figuræ, magnitudine strobili majoris circiter quinque digi-

tos longum, constans è foliis latis, ellypticæ figuræ, brunni coloris obscuri, striatis, quibus quasi pulvis cinereus aspersus: hæc complicata invicem constituunt illud corpus turbinatum: singulis autem diebus, unum, duo aut tria folia se pandunt, sursum versus se convolvendo, nam turbinatè corpus dependet. Subter foliis his expansis apparent sex, septem aut octo flores, ordine juxta se positi, ex albo flavescentes, quilibet duos circiter digitos longus, scapus autem similis parvæ scaphæ, cujus pars qua insidet exortui suo, sit prora, altera extremitas puppis, ex qua prominent quinque foliola angusta, figuram habentia illius instrumenti quo nautæ utuntur in humectandis velis: eminent autem è puppi floris digiti longitudine, ex albo flavescentia, & in ambitu lateritio colore fimbriata: in medio porro eorum stamen luteum crassiusculum insidet, figura baculi cum nodo in extremitate, quali incedunt nigræ. Dimidia autem parte scapha tegmine subtenditur à prora incipiendo, ut in scaphis nostris luforiis: sub hoc tegmine intus in scapha manna seu lentus humor continetur, ad tactum frigidus, saporis mellei, consistentia & colore similis albumini ovi recentis; in hoc humore ortum sumunt quinque illa foliola cum stamine: delectantur formicæ admodum isto nectare. Flores hos sequuntur fructus ordine & arcte juxta se positi, quilibet brevi pediculo nitens, & ostentans primo in umbelico suo florem, qui postea decedit: fructus autem indies augentur. Continentur plerumque in uno ramo, decem, duodecim, quatuordecim aut sedecim numero, ut ita una planta proferat septuaginta aut octuaginta, quos virides sinunt donec flavescere incipiant. Fructus autem justam magnitudinem nactus magnitudinem habet cucumeris nostratis oblongus & trilaterus quasi, corio crassiori rectus, quod facillime in tres partes digitis se dividi & detrahi sinit. Pulpa mollis est instar butyri, medullam quasi cucumeris per medium secundum longitudinem habens: boni est saporis & frequentissime comeditur vel solus vel cum farina Mandiocæ, vel coctus & frixus in oleo aut butyro. Ramus autem ille fructibus onustus interea dum illi maturescunt augetur, & ad duorum pedum aut majorem longitudinem excrescit, floresque semper protrudit ex corpore illo foliaceo, sed qui decidunt sine spe fructus, nam una planta non facit plus fructuum quam nutrire & ad augmentum perducere potest. Maturis porro fructibus ramus cum illis abscinditur, ut & tota planta: nam una planta unum tantum vivit annum & semel tantum facit fructum; sæpissime quoque accidit ut antequam fructus maturi sint planta cadat & pereat ni fulcris sustentetur: sive autem cadat sive præcidatur perinde est; nam antequam senescat planta filius unus aut alter ex radice natus est & adstat parenti, morientique succedit & sic in infinitum propagatio hujus plantæ succedit: ideo maximi horti aluntur his plantis pleni: nam semel facta plantatione ulterius non opus est labore. Toto anno fructus habetur venalis.

ANNO TATIO. Iconem fructus dedimus in descriptione Americæ lib. xv. quam hic repetendam non duximus.

BANANA, Brasiliensibus *Pacobucu*, Congensibus *Quibuca quiancacala* & fructus *Tincondo quiancacala*. Tota planta ut *Pacoeira*, at turbinatum illud floriferum corpus paulo minus est, & flores parum differunt: sunt enim duos circiter digitos longi ex albo lutei coloris, & dulcis odoris: estque floris scapus non instar scaphæ, sed rectus, attamen cavus, repræsentans canoam Brasiliensium; sex foliola angusta prominent è puppi, figuræ ut in præcedenti, & ejusdem coloris, sed stamen in medio deest: medietas anterior canoæ etiam tegitur cavo tegmine albo-flavescente. Eodem autem modo ut in *Pacoeiræ* (nimirum octo, novem aut decem digitos) plerumque autem non ita crassi, & sunt curvi sive lunati; & substantia sicciore quoque & ita meliores ad coquendum aut frixandum.

INAIÁ GVACVIBA cujus fructus *Inajaguacu* Brasiliensibus: In Congo vocatur *Ejaquiambutu* & fructus *Quiti inga quiambutu*: Palma nucifera, Lusitanis Coquero, & fructus illius *Coco*: qui tribus suis foraminulis larvam repræsentat. Arbor caudice raro recto, sed plerumque incurvato, quatuor, quinque, sex aut etiam septem pedes crasso, triginta, quadraginta & interdum quinquaginta pedes alto. Cortex cinereus instar juglandis & quasi vibicibus hinc inde transversim per ambitum notatus. Lignum ejus nullius usus, constat enim ex meris filamentis & est dulce quasi lacteo succo turgens, unde arbore cæsa à formicis expetitur. Caret ramis. In summitate quindecim, octodecim, viginti aut plura habet folia magna, alata, in orbem dispersa, partim surrecta, partim protensa, partim dependentia, grati aspectus. In exordio suo hæc folia alata textura quadam vestita sunt naturali, obscure grysei coloris, quasi crudum textum cannabinum esset, & successu temporis hæc textura se solvit subsequente altera & à vento circumagitur. Quodlibet folium alatum longum est circiter sedecim pedes Rhinlandicos, ac in exortu pedem circiter crassum, dissectum in alas ordine juxta se positas & oppositas: quodlibet tale folium circiter tres pedes longum & longius, duos digitos latum & versus extremitatem, angustius, acuminatum, habens in medio secundum longitudinem nervum osseum flavescentem, ac transversim ordine subtilissimas strias virides (ut & ipsum est) actotum

tum carinatum, cavitate sursum versa: substantia instar folii gladioli, late viride ac splendens. Inter folia alata ex summitate arboris oritur siliqua sive vagina duos & semis circiter pedes longa, crassa in medio novem aut decem digitos, fastigiata, viridis, striata, quæ successu temporis fuscescit ac sponte rumpitur. Antequam autem rumpatur, eleganter intus compositus reperitur caulis, pedem longus, tres aut quatuor digitos crassus in plures ramos pedales aut sesquipedales distinctus, qui rami ita apte à natura in theca complicati magnam spicam repræsentant. Rami hi onusti sunt ubique triangularibus corpusculis magnitudine amygdalarum, albis, quæ rudimenta sunt florum & hinc nucum: nam rupta vagina rami hi se explicant instar arbusculæ & flosculos exhibent luteos. Hinc succrescunt fructus, quilibet insistentis suo brevi pediculo, pennam anserinam crasso, & cupulæ squamis constanti ex ruffo flavescens. Nux minor est viridis, maturescens fit pallide flava, sed plane matura lignei est coloris, figuræ oblongæ seu ovalis & quasi triangularis: longa plerumque decem, duodecim, aut quatuordecim digitos, in ambitu crassa duos & amplius pedes. Constat fructus totus primum exteriori tegumento, secundo cortice, tertio nucleo & quarto aqua. Exterius tegumentum, externe glabrum, in totum constat è filamentis crassiusculis, longis, coloris rufescentis instar lini, referens stuppam cannabinam crassam ac crudam; estque in illa parte qua nux pediculo adhæret supra duos digitos crassum, in reliquis lateribus circiter unum. Cortex est crassus instar cranii humani, & ea extremitate qua adhæret ramo, tria habet formina, nucleum cerasi capientia. In cavitate huius corticis seu in ambitu ejus interiori adhæret nucleus, qui & ipse sua cuticula vestitur in sua convexitate (inter corticem & se) ruffi coloris, ad visum ut nux muscata. Nucleus, nuce matura, crassus est duas tertias partes digiti, albissimus, lacteo succo turgens, saporis instar optimarum avellandarum. Sufficit unius nucis nucleus ad tres saturandos, denique in illa cavitate nuclei continetur aqua, pauca quidem quando plene maturuit nux & nucleus suam perfectionem adeptus est, nec ad potandum grata: sed quando mediæ ætatis nux est, nimirum quando tegumentum flavescere incipit, cavitas illa est plena aqua suavissima (continet enim pintam Hollandicam aut amplius) pro magnitudine. Aqua hæc tum gratissima est ad potandum, dulcis, frigida ac clara. At hinc quum aqua abundat, nucleus adhuc mollis nec ita gratus est. Ergo pro aqua haurienda eliguntur mediæ maturitatis, pro nucleo edendo plane maturæ: nam aqua hæc in nutrimentum nuclei cedit. Ex nucleo maturo exprimitur lac, cui incoquitur oryza pro pulmento.

Hæc arbor in summitate sua medullam albissimam continet quasi bulbosam, nam in partes facile separari potest instar allii aut ceparum. Hæc vocatur Latine palma & ea ablata arbor moritur, unde proverbium palmam referre. Medulla ea est albissima, punctulis quasi poris dotata, succulenta, dulcis saporis, melioris utique quam optimarum nucum; comeditur cruda vel per se sola, vel cum oleo & aceto, atque etiam coquitur. Arbor toto anno simul flores, fructus immaturos & maturos continet. Amat autem loca maritima & arenosa prope sepes & macerias: in mediterraneis non aut raro admodum reperitur, aut si plantetur ibi infructifera est, nec justam magnitudinem nanciscitur.

Nunc etiam dicam quomodo plantetur & transplantetur, omnia ex propria mea observatione; nihil enim unquam scribam, quod non ipsemet viderim & expertus sim. Fructus integer seu nux cum tegumento suo terræ leviter supposita seu tantum super terram projecta, septem mensium spacio progerminat: ex germine planta transplantata post annum, demum post septem annos primitias dat fructuum. Modus progerminationis hic est: Nuce tota cum tegumento terræ commissa, ex foraminibus illis progerminat filamentosum germen, ortum ducens ex aqua illa quæ in nuce continetur: antea autem aqua illa in spongiosam, albissimamque substantiam fuit congelata & in figuram nucis formata ut germen inde prodiret. Germen quando prodiit textura illa cannabina statim cinctum est & habet tria vel quatuor folia arcte sibi adhuc applicata sine caudice. Nam etsi proveniret ad sex, octo, vel decem pedum altitudinem adhuc nihil sunt nisi folia atque caudices. Et quodlibet folium junioris arbusculæ integrum est non sectum in alas ut in veteribus, sed plicatum ut pallia mulierum in Germania. Successu autem temporis sponte finditur & fiunt alata, & tunc arbor caudicem sensim acquirit sub tunica illa texta qua inferius cingitur. Germen porro, de quo ante, cum emerit è nuce, tunc statim per totum crassius tegumentum spargit radices filamentosas, flavas, quæ hinc inde perforant illud tegumentum & prodeunt foras (nimirum pedalis aut majoris longitudinis ac lumbricorum crassitudine) ac in terram se ingerunt: successu temporis tota nux putredine absumitur. Sin quæras unde nutrimentum habeat planta priusquam radices in terra firmentur quod non statim fit, dicam: Supra inhui ex spongiosa illa substantia prodire germen, ex hac & simul nucleo qui adhæret suo cortici nutritur arbuscula, nam quo citius eximas aliquam arbusculam priusquam radices egerit in terram, eo plus nuclei invenies & contra. Tenaciter spongia adhæret per fibras fundo arbusculæ, ita ut ex nuce eximi possit nucleo appendente. Juniores fr-

res fetus transplantantur aut non: si transplantare animus, id fiat anno ætatis primo aut secundo, & quidem mense Iunio vel Iulio. Possunt & majores transferri quatuor aut quinque annorum, sed major pars moritur. Vidi tamen grandes viginti quatuor aut plurium annorum transferri feliciter anno 1640. Mauritiæ, adhibita multitudine hominum circiter trecentorum. E cortice nucis egregia fiunt pocula.

ANNOTATIO. De eadem arbore ita Fr. Ximenes. De Palmis quæ ferunt cocos, Mexicanis *Coyolli*, est arbor haud admodum crassa, verum alta, cujus rami (quos proprie vocamus palmas) è fastigio trunci eminent, quinque aut sex numero erecti ad modum palmarum Hispaniæ & ab omni parte clare virentes: truncum habet rectum & cinerei coloris, in circuitu à radice usque ad fastigium, minutis veluti gradibus cinctum, quorum ope indigenæ facillime ad summitatem arboris enituntur. truncus est valde spongiosus: amat autem loca maritima, uti apparet in Insulis Philippinis, Porturico; præsertim ad oram Coliniæ & Zacatulæ. Flos illius castaneæ flori similis: fructus integer æquat molem capitis humani, estque oblongior & triangularis, & late virens antequam decerpatur. Nux ipsa feritur & facile pullulat, transpositaque adolefcit & brevi edit fructus, præsertim si cinere aut fimo bovino stercoretur & diligenter rigetur: radices agit neque profunde neque moli suæ æquales: truncus quoque secundum radices crassior, quo altius ascendit eo tenuior evadit; materies illius ad multa utilis. In Insulis Philippinis non modo è materie illius faciunt naves, sed & funibus & velis, aliisque nauticis instrumentis easdem instruunt ex eadem arbore; & quod maxime mirum variis quoque mercibus onerant ex illa natis; oleo, vino, aceto, saccharo, fructu & similibus. Etenim vulnerando teneros ramos inferiori parte, eliciunt liquorem quendam, qui vini loco usurpatur: hic primo die suavis & gustui gratus, sequentibus fit insipidior & denique plane inutilis, semper autem est ingrati odoris; & si crebro sumatur generat crassos humores, flatus & cruditates, licet moderate calefaciat & humectet, sitque blandius nostro vino & minus tentet cerebrum, nisi alia (ut vulgo solet) addantur. Porro Phthisicis prodesse ferunt & qui renum affectibus laborant, ita ut vix ullos in Philippinis Insulis reperiri dicant qui illis morbis tententur, quia illius potu partes illæ mundentur & arenulæ expellantur: verum summo opere nocet illis qui hydropo aut lienis obstructione laborant. Vinosus hic liquor soli expositus aut alibi servatus per octiduum fit præstantissimum acetum, quod minus siccatur quam nostrum, sed igni admotum perdit suum vigorem, ideoque cum in cibis usurpant, tum demum admisceant cum edulia deferbuerunt. Durat quidem longo tempore, verum si pauxillum aquæ admisceas statim corrumpitur. Ex eodem vino cocto & spissato fit mel & saccharum, quod temperatura est calidum, humidumque & grati saporis: conservatur longo tempore: lenit pectus & est utile adversus rheumatismos: corroborat ventriculum & cerebrum: juvat concoctionem; denique ore sumtum nihil differt colore & sapore à nostro saccharo candido: Nux ipsa recens ac tenera sapore refert carduum, verum est dulcior & minus adstringens, sistit alvum, tollit cruditates & refocillat ventriculum. Putamen quod sequitur & proprie vocatur *Coco* est nigri coloris & durum; ex eo bibere salubre judicatur, & sine dubio corroborat nervos & sanat paralyfin. Hoc putamine concluditur medulla candicans, grati saporis & amygdalarum dulcium æmula: ex hac contusa exprimitur lacteus humor absque ignis ope, qui utilissimus est ad necandos lumbricos intestinorum, si quantitate octo unciarum cum pauxillo salis mane sumatur à jejunis, præsertim pueris & adolescentibus. Ex rasura ejusdem medullæ cocta in aqua & bene agitata emergit oleum quoddam, quod recens commode cibis miscetur & magni usus est in medicina, temperie calidum & humidum. Haustum sex aut octo unciarum quantitate purgat leniter ventriculum, & evacuat humores melancholicos & pituitosos; licet dicant medullam illam per se alvum astringere: verum ad purgandum utendum est oleo recens expresso: mitigat præterea quosvis dolores è causa frigida natos: estque admirabile remedium in vulneribus curandis, sistit enim sanguinem, mundat saniem & consolidat illa: illitum lenit pectus & potum purgat illud, editque alios innumeros effectus quos recensere longum esset: imprimis autem utilissimum ad nervos relaxandos & pertinaces dolores podagricos. Non autem tantum oleum, sed quæ medulla continetur aqua instar lactis candida, ad plurima valet: sanat febres, sedat sitim, temperat æstum, mundat & sanat oculos & consumit superfluam carnem quæ illos solet fædare, conciliat elegantem colorem vultui fæminarum; refrigerat atque humectat: purgat sanguinem, ventriculum & ureteres, mitigat dolores & est gratissimi saporis, præsertim febricitantibus, qui licet sudent magna copia possunt sumere sine noxa, modo sint jejuni: nutrit egregie & est admirabile remedium adversus febres biliosas: & licet credatur flatus generare, tamen sumere licet diebus purgationum; verum quibus alvus admodum laxa sibi ab eo potu caveant necesse est. Stolones quoque sive gemmæ suaves sunt quemadmodum palmiti Africæ aut Algarviæ, verum amputari vix possunt sine egregio arboris detrimento. Ne folia quidem inutilia sunt, nam vinum hujus arboris per illa

per illa colatur & præstant vicem cribrorum: ex iisdem galeri, storea & plura alia texuntur. Persuasit mihi religiosus nostri ordinis, qui multos annos in Philippinis habitaverat; in nonnullis cocis atque ipsa medulla & lacteo succo reperiri lapillos candidissimos, ovali forma, sed una parte nonnihil depressos, qui singulare remedium sint adversus Nephritidem & gestati affectum illum & dolores arceant: Religiosus autem ille unum brachio alligatum circumferbat. Haftenus Fr. Ximenes.

Multi præterea scripserunt de hac Nuce, ut vocant, Indica, imprimis autem Monardes prolixè lib. I. Histor. Aromatum cap. xxvi. Addidit & Car. Clusius insignes notas, & Icones arboris & fructuum, quas operæpretium erit videre. Legendi & alii Auctores.

Hoc tantum addo vidisse me plures ejusmodi lapillos, qui in Cocis ferebantur generati, qui omnes erant forma ovali, inferiori parte compressi, figura & colore, nisi quod parum splendent, unionibus scoticis haud absimiles, & diversæ molis, & habeo unum satis grandem, quem curiose servo, qui non multum abest à rotundo.

ANNOTATIO. Non abs re puto futurum, si hic adjungam tres descriptiones arborum, quas ab Emanuele de Moraes aliquando accepi.

IBIRA OBI Brasiliensibus, Arbor est inter Brasilianas procerrima, cujus materies est durissima & intus rubicunda, nulli pene putredini obnoxia, nullum fert fructum, nascitur in vastissimis silvis & saltibus; Lusitani vocant *Pao ferro*, cum ob magnum pondus, quo statim instar ferri mergitur, tum ob fortitudinem qua maxime ad ferrum accedit.

IBACAMVCI Arbor Silvis Parataningæ per familiaris, fert fructum fere similem Limoni, pellicula tenui, succo multo, acri tamen instar labruscæ, intus exigua & pauca grana continentem, dentibus noxiū. Arbor est à paucis visa & à paucissimis nisi per fructum cognita; vidi tamen ego multoties ob curiositatem, nihil habet commune cum Mamoeira, sed penitus differunt.

IABVTICABA est arbor recta atque procera, vastissimis ornata ramis: fert ab ima radice usque ad ultimum ramorum apicem fructus in tanta abundantia & ita inter se junctos, ut corticem vix possis aspicere: est autem fructus rotundus colore nigro, magnitudine parvi limonis, succo dulci instar uvæ bene maturæ; qualitatis temperatæ atque salubris, febricitantibus jucundissimus. Frequentissima est in præfectura S. Vincentii, præsertim in Silvis vastis Parataningæ & in mediterraneis præfecturæ Fluvii Ianuarii.

Haftenus Historia Plantarum.

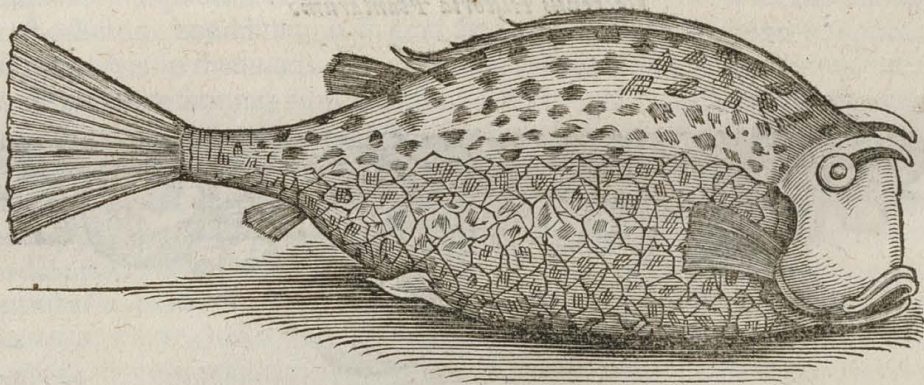
GEORGI MARCGRAVI
RERVM NATVRALIVM
HISTORIÆ
LIBER QVARTVS.
Qui agit de Piscibus Brasiliæ.

CAPVT PRIMVM.

Guamajacû apé species utraque. Guacucujã.

VAMAIACV APE Brasiliensibus: Piscis triangularis; duplex est, unus cornutus, alter sine cornibus. Cornutus ab ore ad initium caudæ septem digitos est longus, (interdum & longior) à ventre ad dorsi summitatem tres digitos latus seu altus: venter vix duos digitos latitudine complet: cauda unum digitum lata, desinens in pinnam duos digitos longam & totidem latam. Os ipsi parvulum & pisi tantum capax: habens in superiori mandibula duodecim denticulos angustos, acutos, in inferiori quinque. Caput ab ore ad cornua usque in gibbum assurgit, convexitate sesquidigiti; dorsum au-

tem ad eundem modum in gibbum arcuatur: & unicam tantum habet pinnam in postica parte versus caudam, & quidem exilem. Oculos habet satis amplos, diametro trientis, superne in capite in fronte positos prope cornua, ab ore circiter sesquidigiti intervallo: & ante singulos oculos foraminulum unum. Pinnas in universum obtinet quinque, unam in extremo dorso, ut jam dixi, & in quolibet latere unam, longe infra oculos versus posticam corporis partem paulum vergentes, unum digitum longas; & prope utramque rimam, unam plus semidigito longam, branchiarum loco: unam denique pinnam inferius in ventris extremitate prope exortum caudæ, unum pene digitum longam, dimidium latam: quinta facit caudam. Cornua duo directe ante se protensa in fronte gerit prope oculos, magnitudine calcaris galli galinacei; duo itidem æqualis magnitudinis in infimo ventre versus quartam pinnam. Caret squamis, sed tegitur densa cute, in ventre quidem alba, reliquo autem corpore fusca, atque in ventre & lateribus usque ad altitudinem oculorum figuris trigonis, tetragonis, pentagonis, hexagonisque mire distincta & notata. Vbique autem (excepto infimo ventre) eadem cutis variis maculis nigricantibus est insignita.

Guamaiacu ape sine cornibus in fronte, paulo minor est antecedente, sed latiore ventre & cauda paulo longiore; & est per totum corpus sexangularibus figuris insignitus, cum innumeris

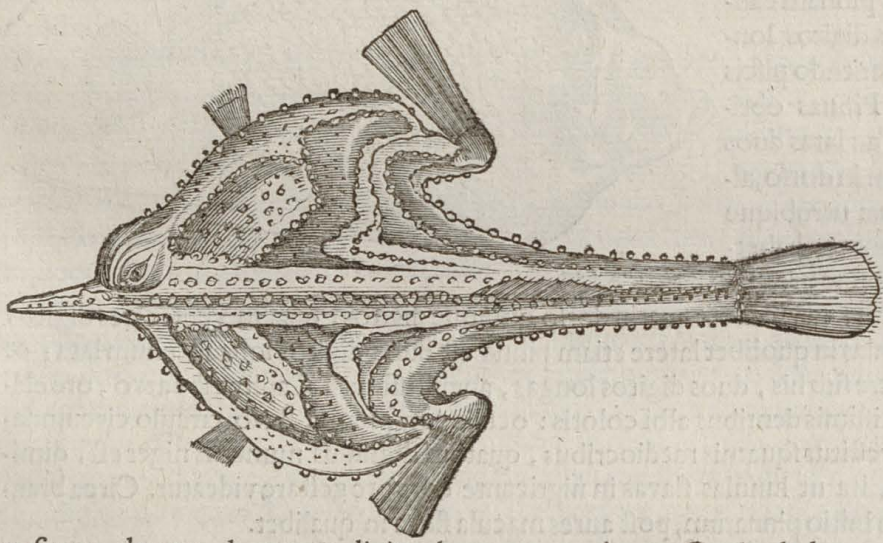
meris tuberculis minimis. Color ventris subflavus, reliquo corpore ex flavo cinereus & subfuscus. Non longe ab Insula Margarita captus à nautis nostris piscis ingens, quem vocant **Jacob Evertzen** in cujus ventriculo Guamajacu adhuc integer fuit inventus. Piscis autem illius caro cocta & à viginti hominibus comesta fuit, qui omnes statim post manducationem male se habuerunt, & vix post multos dies sumtis alexipharmacis convaluerunt: æstima hinc malignam qualitatem guamajacu piscis.

Alium talem accepi, cujus longitudo erat pedalis, altitudo quatuor digitorum, cujus totum corpus tectum erat testa meris figuris sexangularibus constante, fragili in recenti pisce, & quæ pisce soli exposito in hexagona corpora dissolvebatur. Os angustum, denticuli oblongi latebantes, inferius quinque, superius undecim. Oculi ampli, rotundi, magnitudine grossi mihni, pupilla crystallina, cætera coloris umbræ cum argenteo mixti. Cauda duos & semis digitos longa, teres extra testam prodiens, molli cute vestita, habens pinnam duos digitos longam & totidem latam, quasi quadratam, sed in lateribus lunatam. Pinnæ ut in aliis hujus speciei. Totus erat coloris albicantis cum gryseo mixti. Quodlibet latus versus posteriora desinebat in pinnam.

Caret fere carne ac cavus est, solam spinam secundum longitudinem habens, cui per membranas intestina adhærent. In ventriculo multum inveni arenæ.

ANNOTATIO. Agit de hoc pisce Aldrovandus lib. de piscibus 1 v. cap. ult. & dat duas illius Icones. Observavi autem (nam multi ejusmodi pisces siccati, utriusque speciei, ad nos è Brasilia & America afferuntur) figuras quibus cutis insignitur plurimum inter se differre, & in quibusdam se habere instar tessulati pavimenti.

GVACVCVIA Brasiliensibus: Monoceros piscis: Vespertilio Aquaticus posset appellari. Corporis figura antèrius est instar vomeris: corpus octo digitos longum, quinque latum in

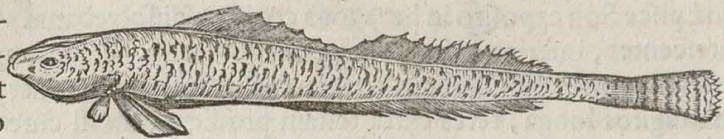
medio, ubi latissimum: medietas autem corporis posterior rotunda est & versus caudæ pinnam fastigiatur in conum: medietas autem anterior vomeris seu lati cordis figurâ obtinet. Piscis autem non crassus, sed latus; caput vix prominet seorsum à corpore, estque illi inter oculos supra os cornu im-

positum, durum, duos pene digitos longum, conicum. Oculos habet nummi mihni magnitudine, pupilla crystallina lenticulari, reliqua pars variegata maculis & lineis flavis albisque. Oris hiatus castaneam potest capere, ipsum edentulum est. Supra os carnea prominentia est instar tonsillæ humanæ fere. In utroque latere in medio piscis, brachium eminet, quatuor digitos longum, una junctura constans; inferior medietas brachii duos digitos longa, plus uno lata, exterior pinna duos digitos longa est, unum lata in infimo ventre inter brachia duas habet pinnas sesquidigitum longas, quæ quasi pedes sunt. Cauda constat pinna duos digitos longa, sesquidigitum lata, ac fere quadrata. In inferiori corpore, sesquidigiti interstitio à cauda etiam pinnulam habet parvam & talem etiam in dorso, trium digitorum intervallo à cauda. Cute tegitur, non squamis, quæ superius fusca est, multis tuberculis duris, per dorsum insignita versus anticam partem, & utrumque latus. In utroque autem latere undecim nigras habet maculas lentis magnitudine & figurâ, binas ac binas juxta se positas. Prope insertionem utriusque branchii etiam multas ejusmodi maculas nigras habet & ibidem in quolibet latere foramen parvum in corpus. In summa, in lateribus, circa oculos, in extremis branchiis, mire variegatur punctulis albis, nigris, lineisque itidem albis & nigris, ut vix exprimi possit à pictore. In toto autem inferiori corpore egregii miniati est coloris, atque ibi cutis æqualis, verum ad tactum paulum hispida.

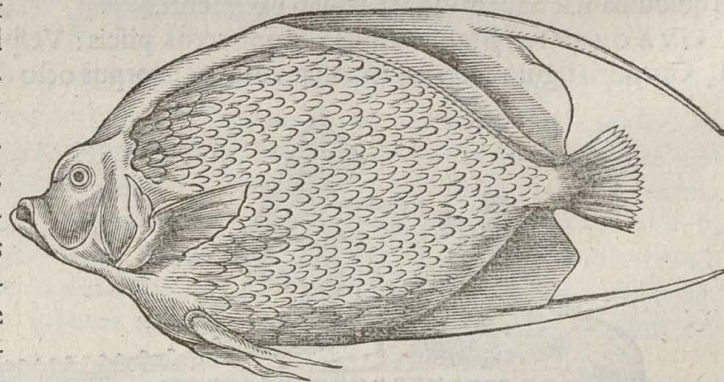

Tajafica. Paru. Pira acangata. Acarauna. Guaperva. Piranema. Acarapucu.

TAJAFICA Brasiliensibus. Piscis octo aut novem digitos longus, corpore obterete & pyramidalis, extenuatur enim versus caudam. Caput est illi grossiusculum & compressum: oculi eminentes & nigri, circello aureo: os edentulum. Sex habet pinnas; nimirum sub qualibet branchia unam oblongam, sub his in medio inferius unam brevior: unam in medio dorso aliam longiorem versus postremam dorsi partem, & è regione hujus unam in infimo corpore: septima est cauda, oblonga & in exitu rotundata. Tegitur squamulis parvis, coloris hyalini pallidi, maculis variis fuscis vermiculatis variegatus per totum, exceptis pinnis postbranchialibus & infimo ventre, quæ ex pallido subflavescent. Cauda est undata fusco. Latet in arena absconditus, ideoque capitur pedibus, eos ponendo super arenam ubi latet. Coctus atque assus bene sapit & convenit cum Hollandorum ~~post~~ / est enim carne albissima & friabili.

PARV Brasiliensibus: Piscis est latus & subrotundus, verum haud crassus, novem aut decem digitos longus ab ore ad pinnam caudæ quæ duos & semis digitos longa ac totidem lata: latitudo piscis septem digitorum. Pinna obtinet sex: duas magnas ac latas duos circiter digitos, unam in dorso, alteram in ventre, quæ utrobique ad caudam extenduntur; habetque quævis pinna in fine prominentiam instar funiculi, ea videlicet quæ in dorso quinque digitos, quæ in ventre tres digitos longam. Post branchias in quolibet latere etiam pinna est duos digitos longa, unum lata; & duas in inferiori ventre sub his, duos digitos longas, angustissimas. Capite est parvo, ore elato, angusto, minutissimis dentibus albi coloris: oculis conspicuis, flavo circulo circumdati. Totum corpus vestitur squamis mediocribus, quarum dimidius numerus niger est, dimidius autem flavescit, ita ut lunulas flavas in nigricante corpore gestare videatur. Circa branchias flavedo est & in initio pinnarum, post aures macula flava in qualibet.

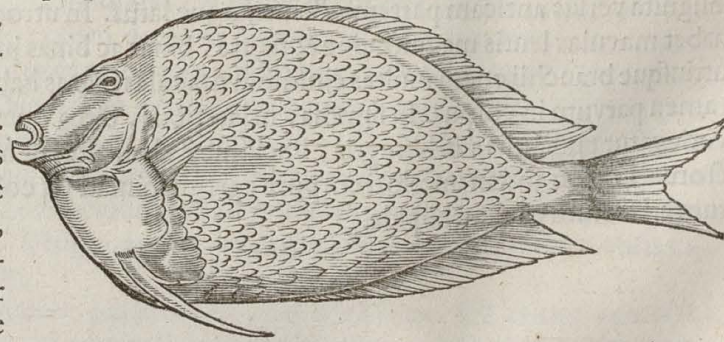

Piscis est edulis.

PIRA ACANGATA Brasiliensibus, id est, piscis duro capite: Percæ mediæ seu **Harders** magnitudine, septem aut octo digitos longus, ore haud amplo, oculis nigris, circello nigricante aureo & ruffo colore mixto. Pinna habet sex & septimam pro cauda: duas postbranchiales, duas in infimo ventre junctas, unam versus posteriora in ventre, & unam per totius dorsi longitudinem usque ad caudam extensam & erectam, firmis spinis suffultam quam in vaginam recondere potest. Pinna caudæ furcata. Tegitur squamulis argenteis, aureo & igneo colore transplendente, præsertim in dorso: in ventre in argenteo thalassinus color translucet. Pinna dorsi argentea transplendens & maculis fuscis insignita. Pinnæ laterales albæ, quæ in ventre cærulescentes. Caudæ quoque pinna in extremitate cærulescit. Est edulis.

ACARAVNA Brasiliensibus.

Piscis magnitudine exæquat Paru, sed non est ita latus, & squamulas habet nigricantis coloris. Cauda est bifida, pinna tres digitos longa, duos lata. Pone utramque branchiam etiam pinnam habet, inferius in antica parte duas angustas. Per totum dorsum & per ventrem etiam pinnam utrobique extensam, acutam, continuam, in postica parte corporis circiter unum digitum latam.

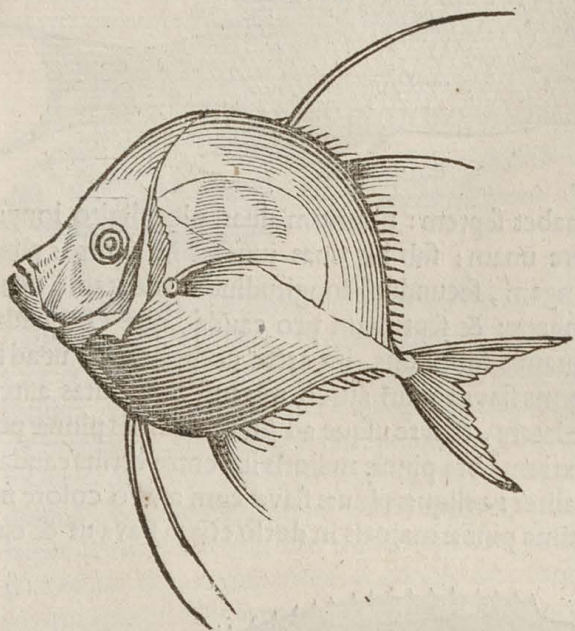

Os par-

Os parvum, angustum, denticulis minutissimis. Oculi haud magni. In utroque latere prope caudam acutissimum habet aculeum; quos in latera potest recondere & evaginare & alios pisces ledere: quilibet aculeus fere digitum longus ossē piscino constans.

Piscis est edulis.

GVAPERUA Brasiliensibus. Piscis corpore lato & compresso, quatuor digitos longo, tres lato, ubi latissimus. Ore parvulo, denticulis minimis. Pinnas habet sex: postquamlibet branchiam unam, parallelogrammi figura: in infimo ventre duas oblongas: in dorso & inferiore ventre extremo longam ac latam, quæ in acumen desinunt, subulæ figura. Cauda quadrata seu potius parallelogramma, unum digitum longa, duas tertias digiti lata. Tegitur squamulis coloris nigri, splendentis instar bombycini, quarum oræ (non omnium sed quarundam) fimbrias flavas habent instar semilunularum. Pinnæ sunt nigrae. Circa os linea crassa purpurei est coloris, & illi perpendiculariter altera supposita. Corpus tres lineæ latæ ambiunt, quarum duæ per latus & posticas pinnas extenduntur. Caudam

etiam talis secat linea & ejusdem coloris; una pro fimbria ipsi est oculorum pupillanigra, circulo aureo.

PIRANEMA Brasiliensibus: piscis mediocris carpionis seu perca magnitudine; novem, decem aut undecim digitos longus; latus, ubi maxime, tres digitos aut paulo amplius. Os habet amplum, subrotundum, edentulum quidem, sed acutissimis prominentiis asperum: oculos magnos instar solidi Hollandici, pupilla crystallina, circulo albo splendente, qui superius ad dimidiam partem coloris est miniati. Branchias habet admodum amplas. Pone has in quolibet latere pinnae digitum quidem longæ sed haud latæ, & subter has in ventre duæ sibi propinquæ duos digitos longæ & sesquidigitum latæ, triangulares, spinis suffultæ. A ventris medietate ad caudæ exortum usque pinna protenditur tres & semis digitum longa, unum lata, itidem spinis intertexta, quam abscondere fere potest in rima ad hoc comparata: per universum dorsum ab occipitis fine ad exordium caudæ pinna extenditur quinque digitos longa, paulo plus digitum lata, tenui membrana constans, duabus & viginti spinis intertexta, quam erigere atque deprimere & fere abscondere potest in rima. Cauda quæ à corpore protenditur sesquidigitum est longa, unum lata, pinnam habet tres & semis digitos latam, & plus quam sesquidigitum longam. Color totius piscis est argenteus laccatus lacca florentiva. Squamulas habet minutilas quasi triangulares: in ventre plus albicat, seu argenteo minus laccæ intermixtum cernitur.

Capitur in mari & boni est saporis, edulis.

ACARAPVCV Brasiliensibus; fluviatilis piscis, in sesquipedalem longitudinem excrescit, ubi latissimus quatuor aut quinque digitorum. Os acuminatum circiter duos digitos longum, haud amplum labia abscondere & contrahere potest ut solum hiatus appareat, nullos habet dentes. Oculi magni, pupilla nigra splendente, circulo ex albo & fusco mixto. Pinnas habet septem: unam per dorfi longitudinem ad caudam fere extensam, non latam, quam erigere & spinis sustentare, atque recondere potest: postbranchiales duas, totidem in infimo ventre, unam post anum: Septimam pro cauda, furcatam quatuor aut quinque digitos longam. Totus splendet squamis argenteis minoribus: in dorso tamen aliquid aurei admixtum: & in quolibet latere sex oblongæ maculae caruleæ rufescentes, non ita conspicuæ. Pinna dorfi & cauda dilute cinerei sunt coloris, ut & laterales: duæ in infimo ventre flavescent paulum, ut & ea quæ prope anum. Edulis est.

CAP. III.

Pudiano vermelho. Pudiano verde. Furrucapeba. Jaguaruca.

Carauna. Cururuca. Guaibiaya.

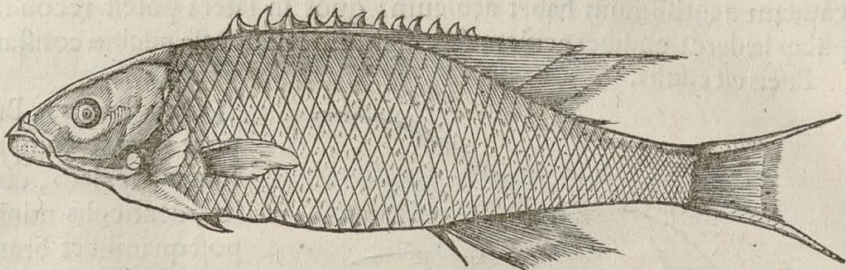
PV DIANO vermelho vulgo, sed rectius Bodiano: Brasiliensibus *Aipimixira* & *tetimixira* Piscis mediocris Perca magnitudine. Latitudo corporis, ubi maxima, duorum digitorum,

T

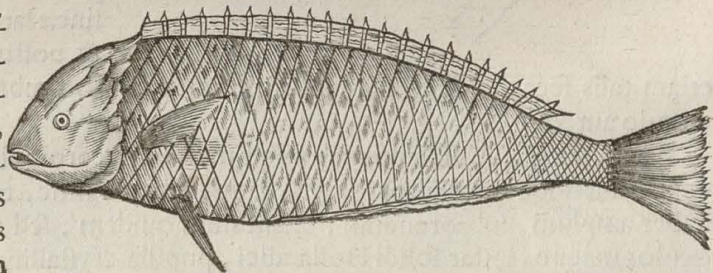
prope

prope caudam unius aut paulo plus. Corporis fere æqualis latitudo est. Caput parvum, os acutum, superius in anteriore parte tres denticuli acuti, minimi, inferius item, & versus interiora in utraque mandibula alii minimi denticuli. Oculos habet paululum eminentes, pupilla nigra, exteriori albo, hinc flavo circulo. Pinnae habet septem: nimirum duas plus digito longas, haud latas, post branchias in utroque latere unam: sub his duas junctas in ventre: aliam in ventre versus caudam, duos digitos longam, secundum longitudinem adnatam: unam item talem in dorso, tres & semis digitos longam: & septimam pro cauda, quæ est quadrata, digitum longa & lata. Tegitur piscis squamis subtilibus, ita arcte complicatis, ut ad tactum glaber esse videatur. Color totius corporis flavus cum aureo mixtus. Summitas autem capitis & totum dorsum ad media utrimque latera, & fere usque ad finem dorsalis pinnae purpurei est coloris egregii cum lacca mixti: extrema ora pinnae majoris in ventre versus caudam etiam purpurascit ut & pinnae illi junctæ totaliter: reliquæ pinnae flavæ cum aureo colore mixtæ, ut & totum reliquum corpus. Pars ultima pinnae majoris in dorso etiam flava ut & cauda. Piscis est edulis.

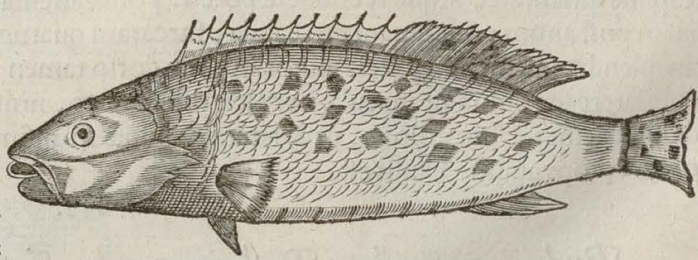

PVDIANO VERDE Lusitan. Piscis oblongus, nimirum decem digitos ab oris extremo ad caudæ initium; corpus tres digitos latum, circa caudam autem sesqui. Os acuminatum, haud amplum, antè in superiori mandibula habens duos dentes acutos, longos; & seriem denticulorum minimorum: inferius in anteriore parte quatuor, longos, acutos, & seriem minutorum candidorum. Oculos habet parvos, pupilla nigricante, circello primum aureo, dein exterius albescente. Pinnae obtinet septem, nimirum unam per dorso longitudinem extensam, sex & semis digitos longam, dimidium latam, quam spinis erigere & sustinere potest: post utramque branchiam unam, duos digitos longam, paulo plus uno latam: sub ventre duas parvas junctas: à medio autem ventre inferiori una tendit pene ad caudæ exortum, quatuor digitos longa, unum fere lata: Septima pinna est cauda, quæ est quadrata aut parallelogrammi figura, sesquidigitum longa, duos lata.

Totus piscis vestitur squamis latis, quæ ita compositæ sunt, ut meri cubi sibi apposti videantur; lutei seu aurei coloris ac per totum ambitum linea seu fimbria elegantissima azuri seu cærulei coloris. Caput superius aureum est cum magna macula coloris ex viridi thalassini, circumdata azureo & azureis flavis subviridibus & albicantibus striis variegatum. Pinnae duæ laterales seu postbranchiales & duæ in ventre albicant, in laterali ambitu cærulea lineola præditæ. Pinna dorsalis aurei est coloris & striis undulatis cæruleis secundum longitudinem notata, quæ in ventre major ex ruffo ad brunnum vergit colorem, striis itidem cæruleis secundum longitudinem. Cauda rufescit striata thalassino ac cæruleo secundum longitudinem, in extremitate autem paululum virescit. Piscis insignis coloris & edulis. Capitur in mari.

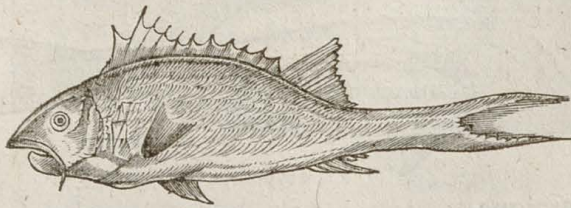
IVRVVCAPEBA Brasiliensibus: aut etiam ITATARA dictus. Piscis longus septem aut octo digitos, duos aut tres latus, ubi latissimus: ore satis patulo, & ex triangulari rotundo, lingua angusta, brevi, denticulis minutissimis: oculis rotundis, pupilla crystallina & circulo rubro. Post branchias in utroque latere habet pinnam sesquidigitum longam, quadratam & exterius circinatam: subter has, duas in inferiori ventre junctas; paulo post occipitium incipit pinna, anteriori medietate spinis suffulta, posteriori mollis, quæ tendit secundum longitudinem dorso ad caudam usque, & semper fit latior, prope caudam digitum lata. In inferiore corpore versus caudam etiam pinnam habet haud amplam. Cauda constat

constat pinna sesquidigitum longa, plus uno lata, & quadrata. Squamatus piscis, sed squamis ita complicatis ut lævis esse videatur. Piscis universi color egregie ruber, in ventre autem ex rubro & albo maculatus; in lateribus autem constanter maculas habet puniceas, nigras, varias, majores & minores. Pinnæ omnes sunt rubræ & nigro maculatæ.

Pinguis est piscis & boni saporis, optimus tamen assatus. Capitur in mari inter scopulos. Parieti recens appensus noctu toto corpore clare lucet.

JAGVARACA Brasiliensibus. Piscis mediocris Percæ magnitudine, ore acuto, edentulus. Oculos habet magnos, pupilla crystallina nigra, magna & ampla, circulo coloris argentei, & superius maculam sanguineam habente. Pinnas habet in lateribus & infimo ventre similes præcedenti pisci: per dor-

sum vero secundum longitudinem extenditur pinna digitum lata, usque ad unum digitum ab initio caudæ, constans tenui membranula undecim spinis acutissimis suffulta, quam potest elevare & substernere pro libitu: atque non solum componere sed & abscondere in rima cui pinna insidet. Hanc sequitur alia contigua, unum digitum lata, pertingens ad caudæ exortum, duos digitos longa, triangularis & superius desinens in acumen. Caudæ autem pars reliquo corpori subtenfa subrotunda est, sesquidigitum longa, continens pinnam furcatam, cujus pars inferior duos digitos longa, superior paulo longior. Ad branchias in utroque latere, in quolibet duos habet aculeos, in quorum medio alii sunt minimi: his branchiis & aculeis ferit & vulnerat: ferit etiam cum pinna dorsali & cum iis quæ sunt in infimo ventre, ad quarum singularum latus aculeus est satis longus, & quidem in pinna prope caudam in infimo ventre spina est unum digitum longa. Totus piscis tectus est squamulis eleganter dispositis; & qualibet squamula in ambitu minutissime est ferrata. Color totius corporis est argenteus, in ventre plane albicat. Caput superius incarnati est coloris, & hispida testa munitum. Pinnæ omnes coloris sunt dilute incarnati: ea autem quæ in dorso spinis suffulta prope spinas auro est umbrata. Caro pinguis & boni saporis, præsertim si piscis assetur. Capitur in mari inter scopulos.

CARAVNA Brasiliensibus: Piscis hic magnitudinem & figuram habet ut *Iruucapeba*, differt tamen capite & colore corporis. Pinnas quoque eodem modo positas habet ut ille. Os autem obtinet lunatum; dentesque habet acutissimos, sed minutos: Branchias amplas, quæ aculeis in postica parte sunt munitæ. Oculi

versus summitatem capitis in lateribus positi non longe ab invicem, haud magni, pupilla ovali nigra, quam ambit circulus ruber. Squamulis in universum vestitur lunatis, coloris miniati per totum, & ubique punctula nigra, magnitudine seminis papaveris insparfa habet, præterquam in ventre.

Capitur in mari inter scopulos: estque edulis, molli admodum carne atque boni saporis.

CVRVCA Brasiliensibus: Species *Corvine*; piscis fluviatilis, sesquipedem longus, corpore oblongo; ore satis amplo, oculis mediocribus, nigris. Pinnas habet septem: unam per dorsum longitudinem ad caudam fere protensam, quæ divisa est & prior pars latior, tres digitos ferme, & totidem longa, triangularis, spinis suffulta, posterior longior, sed exilior. Cauda fere quadrata. Squamas habet mediocris magnitudinis argenteas, cum aureo & subfusco paucis mixtas, præsertim in dorso & lateribus. Pinnæ in dorso & lateribus ac cauda, cinereæ: in medio ventre flavescent & fuscæ. Edulis est.

GVAIBIAYA Brasiliensibus, est *Sargus*, convenit enim optime cum descriptione Gesneri.

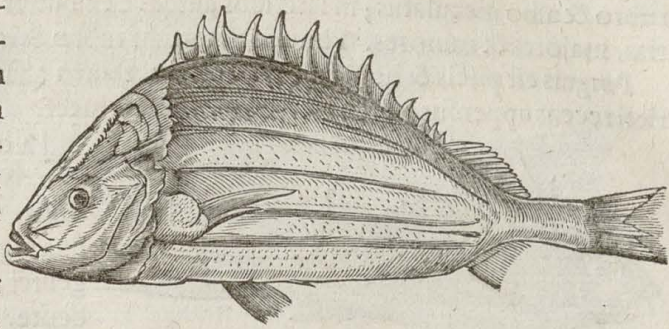
CAP. IV.

Guatucupa juba. Pacamo. Petimbuaba. Pira jurumenbeca.

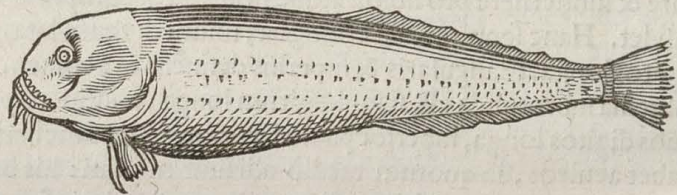
GVATVCUPA IVBA Brasiliensibus piscis in duorum pedum longitudinem excrevit, dorso paulum incurvato. Os habet triangulare, acuminatum, dentes parvos acutissimos. Oculos magnitudine stufferi Hollandici, pupilla magna, nigra, splendente circulo rubro. Pinnas habet molles sine spinis in lateribus: nimirum unam in quolibet latere, post branchias, angustam, duos & semis digitos longam: duas tales junctas in ventre subter illas unica spina munitas: & unam prope anum digitum longam ac latam, unica quoque spina armatam. Ante medium dorsum versus occiput, incipit pinna desinens ad caudæ initium, quinque digitos longa, unum fere lata, quæ duabus & viginti spinis erigitur: cauda duos pene digitos longa,

unum lata, pinnam habet plus uno digito longam & quatuor latam paululumque exterius versus interiora arcuatam. Vestitur squamis paulo majoribus, coloris argentei & striis flavis & ex argenteo rufescentibus secundum longitudinem extensis à capite ad caudam usque. In utroque latere etiam à capite ad caudam eminens linea tendit. Caput ex argenteo, rufo, flavo mixtum. Pinnae albæ sive argenteæ, caudæ pinna ruffa: venter albus. Capitur in mari inter scopulos. Boni est saporis, & lingua & caro circa mandibulas longe optimi ut in Carpione.

PACAMO Brasiliensibus, Lusitanis *Emxaroco*, marinus piscis qui capitur inter scopulos; carne est boni saporis, cute & colore ut nostrates Aalrupe: longus est totus fere undecim digitos. Corpus autem versus posteriora paulum gracilescit. Caput illi est magnum, latum & crassum, instar orbis, rictu ranæ. Os lunatum, amplum & in eo in utraque maxilla unus ordo dentium non acutorum quidem sed solidorum; in inferiori maxilla vero, antica oris parte, ordo est duplex. Oculos habet haud magnos, nigros, non longe ab invicem distantes, prominentes & supra quemlibet oculum eminentiam quandam cutaceam, instar corniculi, quemadmodum & in qualibet gena & circa os inferius, quatuor. Post branchias (quas carnosas habet & molles, angustasque) pinnam obtinet mollem cutaceam in quolibet latere, duos digitos longam & plus uno latam: in ventre etiam subter has duas cutaceas pinnas angustas, sesquidigitum fere longas, figura instar lumbrici, conspicuas. Pinnae ab ano & à medietate dorsi ad caudam desinentes vix prominent, suntque cutaceæ ac molles. Cauda pinnam habet plus uno digito longam cutaceam item & mollem. Cutis est glabra & in utroque latere à branchiis ad caudam quadruplicem habet ordinem punctulorum alborum. Pinguis est piscis & valde bona carne. Cutis illius facile detrahi potest. Assatus tamen melior est quam coctus.

ANNOTATIO. Aldrovandus lib. III. de Piscibus cap. 64. Scribit ranam marinam seu piscatricem in Lusitania vocari *Emxaroco*; sed Icones quas dat multum differunt ab hac nostra.

PETIMBVABA Brasiliensibus; vulgo *Tabac-piipe* à figura dictus: Piscis tres aut quatuor pedes longus, corpore instar Anguillæ. Os edentulum acuminatum, superiori mandibula breviori quam sit inferior: estque longitudo oris sesquidigiti, amplitudo, ubi maxima, vix unius. Caput novem digitos longum est ab oculis ad oris extremum, crassities ejus post oculos quinque digitorum, hinc paulatim minuitur, ita ut prope os sit trium tantum digitorum. In summa autem longitudo capitis à fine branchiarum ad oris extremum est unius pedis & unius digiti. Oculos habet satis magnos, magnitudine nucis avellanæ & pene figura, pupilla splendida cærulescente, quam tunica ambit argentea, in parte anteriori & posteriori macula miniata notata. Post branchias in utroque latere, pinna directe protenditur à latere sesquidigitum lata & longa rufescentis coloris: hinc sex & semis digitorum intervallo versus posticam corporis partem, duæ pinnae parvæ rufescunt in quolibet latere una, sed magis versus ventrem. Post has pedis intervallo sequitur pinna rufescens duos digitos longa, sesquidigitum lata: sub hac autem ejusdem magnitudinis & coloris una in infimo ventre: demum à fine harum intervallo fere quinque digitorum sunt adhuc duæ pinnae rufescentes paulo minores superioribus, una sursum, altera deorsum elata: & inter has ortum sumit cauda instar murenæ tenuis, teres, sex digitos longa. Corporis autem longitudo à fine branchiarum ad caudæ initium est duorum pedum & trium digitorum. Cute est instar Anguillæ glabra, coloris in toto corpore & lateribus ab ore ad caudam, hepatici, in dorso triplici, in capite duplici, in lateribus unica serie macularum cærulearum magnitudine nummi misnici fere: hæ maculae à medio corporis in lateribus ad caudam usque in lineas coeunt: inter omnes autem maculas

cæru-

caruleas ordine intercedunt maculae virescentes. In inferiori corpore tam sub capite quam ventre albescit & videtur aliqua rubedo inspersa. Corpus autem universum non exacte teres est sed compressum & latiusculum, ventris enim latitudo prope secundum par pinnarum ubi latissimus, duorum digitorum, crassities ibidem totius corporis sex digitorum. Hinc paulatim attenuatur donec prope exortum caudae sit sesquidigitum paulo plus aut minus crassum. Edulis est piscis.

Acus piscis vocari potest de quo vide Gesnerum.

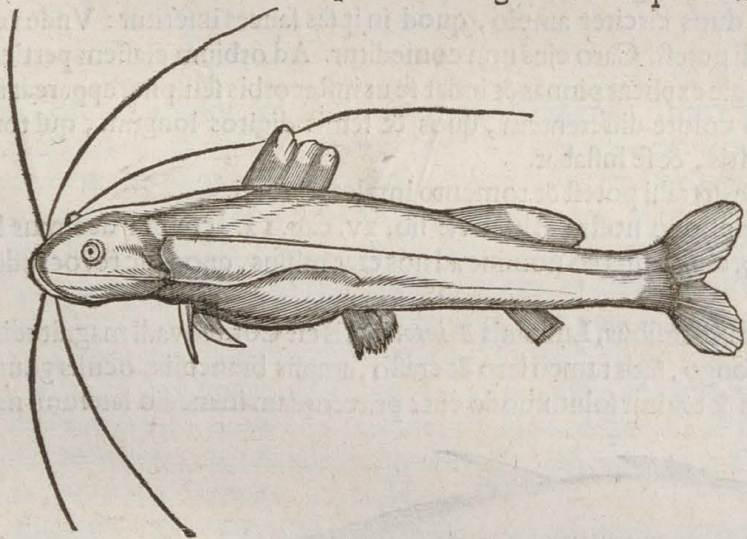
ANNOTATIO. Aldrovandus lib. 1. de piscibus, dat aliquot icones Acus piscis, sed nulla illarum convenit cum hac quam Auctor accurate delineat, quamque & coloribus suis pictam vidimus; nisi forte Acus minor Bellonii, excepto quod haec nostra ad caudam pinnam non habeat, ut illa.

PIRA IVRV MENBECA Brasiliensibus; vulgo *Bocamolle*, quia molli ore & aquis extractus statim moritur: vivit in mari in caeno: oblongus piscis haud latus: novem aut decem interdum pedes longus, duos & semis latus, ubi latissimus. Os habet elevatum, quod ampliare & rotundare potest: oculos magnos, pupilla crystallina, circulo ex argenteo & brunneo mixto. Septem habet pinnae, duas angustas postbranchiales, duos digitos longas: duas in infimo ventre junctas, duos fere digitos longas, unum latus: unam post anum firma spina suffultam: sextam per totum dorsum extensam & bisectam; anterior ejus pars plus sesquidigitum longa, unum lata, triangularis, quam erigere & in rimam recondere potest, mollis & translucens, altera pars usque ad caudam fere porrecta, tres digitos longa, semidigitum lata, item mollis. Septima est cauda, duos fere digitos longa, sesquidigitum lata, figura pentagoni cujus basis infera in corpus. Squamas habet toto corpore argenteas, splendentes, mediocris magnitudinis: in dorso viridis & aureus color transplendet: Pinnae argenteae & in medietate exteriori aureae. In quolibet latere linea tendit paulum elata, etiam argentei coloris ut reliquum corpus. Edulis est & boni saporis.

CAP. V.

Nhamdia. Guapervã. Curvata pinima. Tamoata.

NHAMDIA Brasiliensibus, *Bagre do Rio* vocatur à Lusitanis, piscis corpore oblongo, obeso, ventre molli, versus posteriora angustiori. Capite compresso & ore parabolicae figurae & denticulis minimis praedito. Est autem corpus duodecim aut quatuordecim digitos longum, duos & semis altum, ubi altissimum. Oculi parvuli, paululum protuberantes, rotundi, pupilla nigra, circulo ex auro & umbra mixto. Branchiae satis amplae, & barba sex filis constans, duobus supra & quatuor infra os: eorum quae supra os versus latus stant quodlibet crassitiem habet fili quo literae obsignantur,

tur, quinque digitos longum & post cujusque exortum fovea est oblonga, in quam barbae initium incumbit, vertendo illam postica parte, ut semper facit: quatuor inferiorum quodlibet exterius duos & semis digitos longum, interius sesquidigitum; suntque inferiora fila barbae non ita crassa ut superiora. Pinnae habet septem & octava est pro cauda: nimirum post quamlibet branchiam unam oblongam, firmissima & acuta spina munitam (quemadmodum & in exortu ipsius post branchiam os durum est triangulare) ad medietatem corporis ante anum duas junctas oblongas, in extremitate circinatas: versus caudam in inferiore ventre unam fere quadratam & in extremitate circinatum: in summitate dorso magnam quadratam multis spinis suffultam, & post illam unam longam angustam, cute carnosam constantem, qua & corpus est tectum. Cauda bisecta est & quaelibet pars in exitu circinata. Cute tegitur non squamis. Caput dura testa tectum, osque superius totum umbræ coloris: dorsum & latera cinerei cum pauxillo caruleo mixti: venter albus: pinna dorsalis prior prope exortum ejusdem coloris,

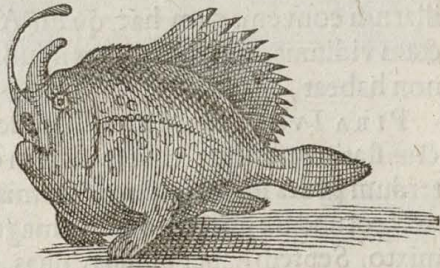

coloris, cætera in totum nigri, spinis cinereis: posterior ejusdem coloris cum dorso & lateribus: pinnae postbranchiales totæ nigrae: barba nigra, uti & pinnae ventris & cauda, licet in exortu paululum ruffæ. A summitate branchiarum per quodlibet latus tendit in medio linea rubra usque ad caudæ initium.

Capitur in fluviis, & est optimi saporis, vulgoque comeditur.

GVAPERVA Brasiliensibus, piscis cujus longitudo ab initio oris ad exortum caudæ paulo plus duorum digitorum (reperiuntur tamen & duplo majores;) corporis medii crassities, ubi maxima, trium: laterum quodlibet unum digitum altum.

Caret omnino branchiis: os habet satis amplum & elatum, projectum instar canis, minutissimis denticulis; loco linguæ lapidem habet instar Carpionis: ocellos vix grani milii magnitudine, colore egregii turcoidis. Inter ocellos in medio superioris labii seu in fronte corniculum gerit sursum erectum & paulum retrorsum versum, & ante illud corniculum etiam filum tenue & dimidium ferme digitum longum versus anteriora directe protensum, paululum tamen elevatum, cui appendiculum adhæret ut in Liliis: filum hoc retro recondere potest: nam post corniculum fovea est in vertice, hinc parva eminentia & iterum vallis, tunc ad unius digiti longitudinem pinna in dorso porrigitur quadrantem lata. Cauda pinnulam habet plus semidigitum longam: à cauda interstitio aliquo versus anteriora circa ani regionem iterum pinnula est semidigitum longa & duæ parvulae in inferiori corpore sub pectore. In medio autem fere corpore, magis tamen versus anteriora, in quolibet latere brachium obtinet, desinens in pinnam duas trientes digiti longam, & pene ita latam, pinna autem brachiorum octo constat spinis quæ per pinnae longitudinem disparguntur & antèius prominent instar octo unguiculorum acutorum. Brachium quodlibet unica constat junctura ac versus anteriora deflectit ut ita naturæ piscis commodius serviat. Caret in totum squamis sed tegitur cute in ventre molli, reliquo corpore ad tactum aspera & scabra, ut in Tiburonibus.

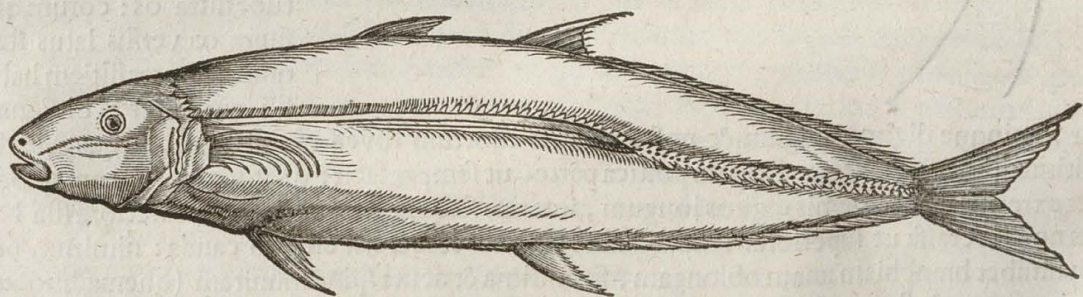

Color cutis est obscure rubricans, cui fuscus admixtus, & per totum corpus maculas habet nigras, figura undarum. Pinnae & brachia etiam ejusdem sunt coloris cum fusco mixti. Sed pinna in dorso in quolibet latere quatuor habet maculas nigras majores: cauda vero & omnes pinnae minores eleganter variegatae sunt. Ventriculum habet duos digitos longum, cum orificio tres digitos longo & duos circiter amplo, quod in ipsas fauces inseritur: Vnde ventriculum inflare instar utriculi potest. Caro ejus non comeditur. Ad orbium classem pertinet. Vescitur squillis: natans egregie explicat pinnas & inflat se ut instar orbis seu pilei appareat rotundus. Habui alium tantum colore differentem, duos & semis digitos longum, qui totus erat coracini coloris splendentis, & se inflabat.

Cutis horum piscium facile detrahi potest & tomento impleta servari.

ANNOTATIO. In descriptione nostra Americæ lib. xv. cap. 12. Iconem dedimus hujus piscis sub nomine *Pira-Vtoewah*, quia eo nomine ad nos erat missus, quod hic revocandum duximus.

CURVATA PINIMA Brasiliensibus, Lusitanis *Bointo*. Piscis est Cordcovadi magnitudine, vel etiam major, corpore oblongo, satis tamen lato & crasso, amplis branchiis, oculis grandibus argenteis. Caret squamis & tegitur solummodo cute præterquam in medio laterum: nam

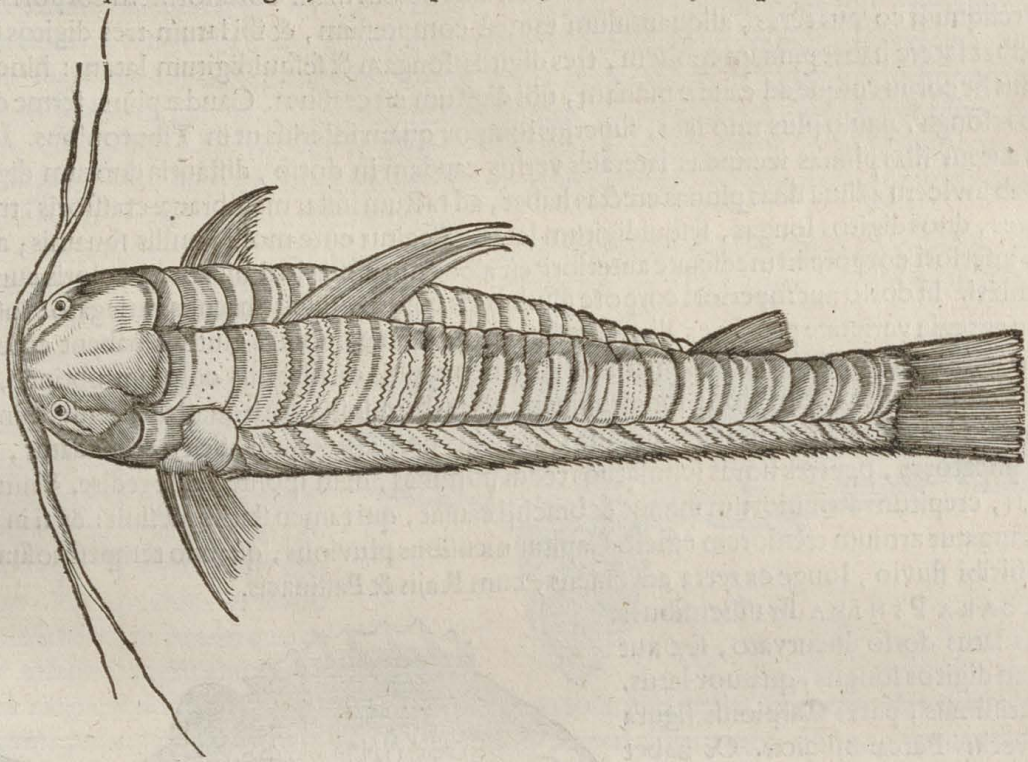
cujuilibet lateris medium à branchiis usque ad caudam permeat lata linea aurei coloris; hinc à branchiis incipiens alia parallelus superius ducitur ad duas partes totius longitudinis; hinc hæc parallela secatur oblique auream, & pergit parallelus usque ad caudam: linea hæc parallela aureæ antèius & usque dum auream secatur, duplici squamularum serie minimarum insignitur, & tota est glabra; postica parte ubi secatur auream & infra itidem duplici serie squamarum notata, sed majorum, & linea ipsa non est glabra ut antèius, sed aculeata quasi denticulus piscium. Color pis-

lor piscis in dorso & lateribus subvirescens, in ventre albus & splendens. Pinnae habet septem, nimirum post quamlibet branchiam unam oblongam: duas sub his versus posteriora junctas in infimo corpore: unam in medio ventre, & huic oppositam unam in summo dorso, & adhuc in dorso unam magis versus anteriora. Ab ultima dorsali & ventris pinna continua, haud lata, acuta utrobique abit ad exordium caudae: quae furcata est. Capitur frequentius in mari, & boni est saporis.

ANNOTATIO. Gesnerus scribit Thunnum vel Thynnum veterum, à Lusitanis appellari *Bonito*: item & Amiam ab aliis Boniton appellari à Rondeletio. Sed nulla iconum quas ille dat, satis cum hac nostra convenit.

TAMOATA Brasiliensibus, Lusitanis *Soldido* (quia armatus) piscis fluviatilis seu aquae dulcis, edulis. Longitudo corporis ab occipitio ad initium caudae trium & semis digitorum; longitudo capitis unius digiti; latitudo paulo major. Crassities corporis; ubi maxima, nimi-

rum post occipitium, trium, circa caudam duorum. Caput latum ranae ferme modo; os haud amplum; ad cuius quodlibet latus filum habet unum digitum longum instar barbae, os edentulum. Oculi minimi crystallini, magnitudine seminis papaveris, circello aurato cincti. Pinnae obtinet octo; ad quamlibet branchiam unam, digitum longam, firmam instar cornu in uno latere, directe à latere protensam: duas in infimo ventre, non ita firmas at ejusdem magnitudinis: unam in medio dorso, alteram in eodem dorso prope caudam, minimam: unam parvam in infimo ventre prope caudam & octavam pro cauda, digitum longam & latam. Totum caput superius tegitur testa dura instar clypei: & universum corpus vestitum est lorica ex oblongis squamosis corporibus composita: suntque haec corpora per ambitum minutissime serrata & quadruplici ordine tota lorica disposita: id est, coeunt partes seu squamae loricae in utriusque lateris medio, in dorso & in infimo ventre. Color totius piscis obscure ferreus, praesertim in capite. Carne bona est.

Piscis hic aqua carens in fluvio ubi est, tempore sicco, per terram abit ut aquam quaerat.

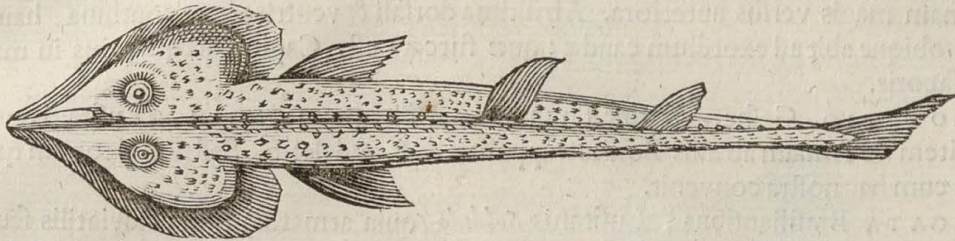
CAP. VI.

Puraquê. Acara pinima. Pira pixanga. Innominatus.

PURAVE Brasiliensibus, *Pixe viola* Lusitanis, ob figuram quam cum cithara communem habet qua ludunt Lusitani. Piscis est latus, non crassus, cartilagineus. Longitudo ejus ab initio capitis ad finem caudae unius pedis & novem digitorum. Ab initio seu acumine capitis ad octo digitorum intervallum versus posteriora, cordis lati figuram habet uti pingi solet, latitudo ejus, ubi maxima, septem digitorum, excurritque ibi in latere in pinnae instar Rajae, estque pene transparens cum luci obvertitur. Caret branchiis. Caput in coniformam definit. Ab acumine capitis tres digitos & semis retro numerando occurrunt oculi unum digitum ab invicem distantes, rotundi, prominentes, mediocris avellanæ magnitudine, pupilla nigra,

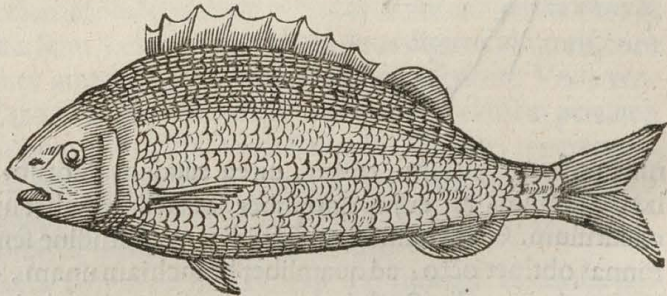
la nigra, circulo aureo. Ad utrumque oculum versus posteriora habet fistulam, minimi digiti apicem capientem, per quam aquam evomere potest. Sub oculis, in inferiori tamen corporis parte, os habet, distans tantum ab initio capitis quantum oculi, sesquidigitum amplum,

edentulum, & duo spiracula sesquidigitum post os versus posteriora: in quolibet latere quinque incisuras habet ut Rajæ & Tiburones. Post anteriorem illam cordiformem corporis partem reliquum corpus teres, aliquantulum tamen compressum, & ibi latum tres digitos & in quolibet latere habet pinnam mollem, tres digitos longam & sesquidigitum latam: hinc angustius fit corpus usque ad caudæ pinnam, ubi digitum est crassum. Caudæ pinna ferme duos digitos longa, paulo plus uno lata, superius longior quam inferius ut in Tiburonibus. Inter duas autem illas pinnas secundas laterales versus caudam in dorso, distantia duorum digitorum ab invicem adhuc duas pinnas erectas habet, ad tactum instar membranæ crassioris, triangulares, duos digitos longas, sesquidigitum latas. Tegitur cute molli, nullis squamis, ac in toto inferiori corpore in medietate anteriori est albus, in posteriori incarnati coloris cum albo mixti. In dorso aut superiori corpore glutinis est colore, fuscis maculis variegato, inspersaque egregia varietate puncta ex albo cærulefcentia. Pinnae quoque glutinis habent colorem ac in lateribus aliquid rufescentis mixtum. Acumen capitis cartilaginis colorem obtinet, qua etiam constat. Per totius dorso longitudinem ad tactum spina dorso quasi tuberculis minimis eminet. Caput illius recens lucet noctu. Caro ejus non comeditur. Sed si comedatur, assentur piscatores, per tres horas semifatuos reddi homines, dein sponte ad se redire. Vnius tactus, crepitum articularum manus & brachii causat, qui tamen statim desinit: & si in medio tangatur artuum tremorem efficit. Capitur mensibus pluviosis, quando tempestuosum est in Bibiribi fluvio, longe ex terra adveniens, cum Rajis & Pastinacis.

ACARA PINIMA Brasiliensibus:

Piscis latus dorso incurvato, sex aut septem digitos longus, quatuor latus, ubi latissimus, parvi Carpionis figura aut verius Percæ misnica. Os habet haud amplum, denticulos minutissimos: oculos satis magnos pupilla nigricante transplendente, circulo rubro, fusco & albo: Pinnae septem; unam per totum dorsum extensam &

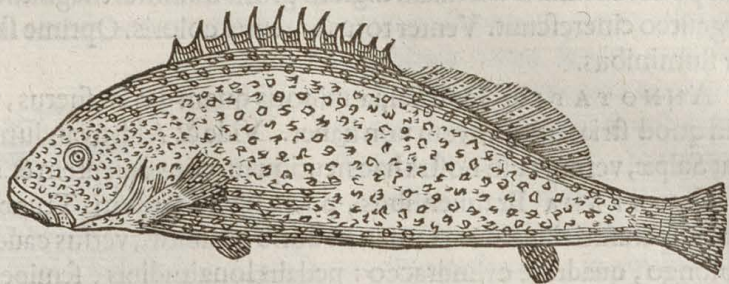

continuum versus anteriora minus uno digito latam, versus posteriora latiore: hujus pinnae medietas anterior spinis suffulta est & illam in rimam potest recondere, posterior non habet spinas neque illam potest recondere: post branchias in utroque latere unam duos digitos longam, haud latam: in medio ventre duas junctas semidigitum ferme longas firma spina sustentatas: inter anum & caudam inferius itidem unam firma spina munitam: Septima pro cauda est furcata, plusquam sesquidigitum longa, totidem lata. Totus vestitur squamulis argenteis ex auro splendentibus: in quolibet latere septem magnas habet strias secundum longitudinem ad caudam usque extensas, coloris fusci splendentis (in quibusdam aurei seu lutei) à summo item capite per utrumque oculum ad extremitates oris, in quolibet latere capitis lata stria nigra descendit, ad cujus oram aliquid cærulei admixtum est. Ultra harum striarum exortum in dorso, nimirum ubi pinna dorso initium sumit, itidem per quodlibet latus descendit nigra stria usque ad exortum pinnae lateris seu oram branchiarum. Omnes pinnae & cauda coloris sunt lutei seu aurei splendentis. Capitur in mari inter scopulos: & est edulis atque boni saporis.

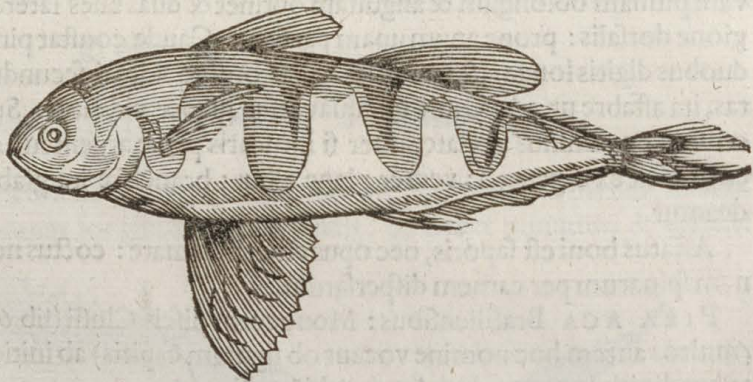
PIRAPIXANGA Brasiliensibus, Belgis nostris *Gat-visch*/ quia in initio antri inter scopulos degit in mari. Longus est novem digitos, ab initio oris ad exortum caudæ. Cauda duos digitos longa. Os sesquidigitum amplum, minutis sed acutissimis denticulis præditum. Caput haud magnum: oculi magni, prominentes, pupilla coloris instar Turcoïdis optimi, circulo nigro, cum aureo & sanguineo mixto. Branchiæ in triangularem figuram desinunt, amplæ & acuta spinula præditæ. Pinnae habet septem: unam per totius dorso longitudinem extensam, unum ferme digitum latam, & in postica parte latiore, cujus prior medietas undecim firmis spinis sustinetur, posterior est mollis. Post branchias in utroque latere unam, duos digitos

digitos longam & totidem latam, subrotundam & carnosam: duas junctas angustas in medio pene infimo ventre, unica spina singulas firmatas: unam mediocrem post anum spina munitam: Septima est pro cauda, duos fere digitos longa & totidem lata, non secta sed extremo ambitu subrotunda. Tegitur squamulis parvulis per totum corpus, ad tactum glaber nisi à cauda versus caput digitis fricetur. Totum corpus, caput, pinnae, cauda ex albo flavescent: & per totum variegantur maculis sanguinei coloris diluti, rotundis, magnitudine seminis cannabae: quaedam etiam in ventre majores. Pinnae eodem modo maculae in ambitu suo obscurius rufescunt. Figuram fere Auratae habet. Edulis est ac boni saporis. Captus per trihorium extra aquam potest vivere: bihorium postquam mortuus esset aperiebam illum & cor adhuc movebatur exemptum: cor situm erat statim post fauces, & aspera arteria in id inferebatur, eratque digitum remotum à reliquis visceribus per mediastinum; minimum utique & vix granum tritici aequans etiam quando spiritu inflatur.

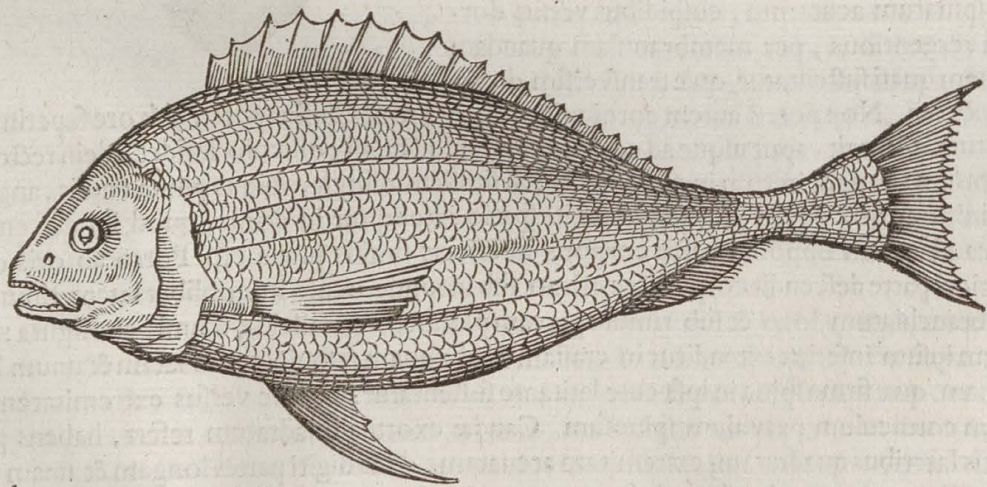
Piscis hic (quem Auctor non nominat) in septem digitorum longitudinem excrecit; figura similis illi quem vulgo *Harder* appellamus; pinnis tamen aliter formatis: duae enim quae in infimo ventre anteriore sub branchiis sunt, magnae & latae, duae post branchias in lateribus parvae; in dorso duae mediores, & in inferiori ventre posteriori parva. Cauda constat pinna furcata. Os parvum, oculi magni. Cutem habet glabram, sine squamis: in dorso nigricantem, ac in utroque latere quatuor nigricantes maculae magnae à dorso protenduntur, in ambitu suo violacei coloris: inter maculas autem versus dorsum prominet thalassinus color: reliquum corpus argenteum. Pinnae nigricantes cum violaceo mixtae; & duae illae magnae sub ventre quinque argenteis maculis singulae insignitae. Insignis coloris piscis quando natans videtur. Vicinat venenatis illis *Besaenen*.

CAP. VII.

Sallema. Ubarana. Pira aca. Capeuna.

SALLEMA seu *Salema* Lusitanis (Salpa Graecis & Latinis, de qua vide Gefnerum) piscis in pedalem magnitudinem excrecit, paulo minor Sargo, cum quo figura, ore, dentibus,

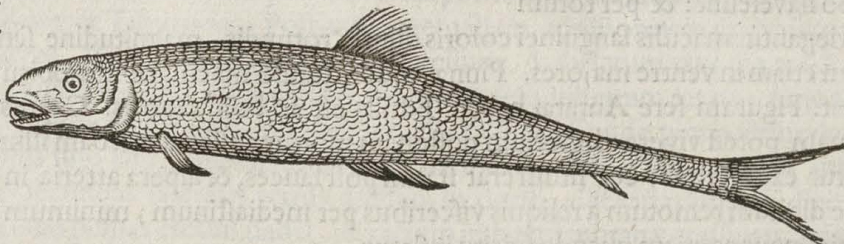
pinnis plane convenit, ut & squamarum ordine: colore tantum differens à Sargo, qui argenteus quidem est, at superius in capite paulum fuscescens, in lateribus flavescent. In utroque
V autem

autem corporis latere secundum longitudinem novem strias flavas seu aureas habet à capite ad caudam usque extensas: itemque in medio duorum digitorum intervallo ab oculis supra pinna postbranchiales maculam nigram grossi mihinci magnitudine. Pinnæ, ut in fargo, fere ex argenteo cinerescunt. Venter totus argentei coloris. Optime sapit ejus caro: capitur in mari & in fluminibus.

ANNOTATIO. Icon Salpæ minoris quam dat Gesnerus, bene convenit cum hac nostra, nisi quod strias illas novem non habet. Vide & Aldrovandum lib. 11. cap. 20. qui & Iconem dat Salpæ, verum cum nostra hac neutiquam convenientem & admodum crasse expressam.

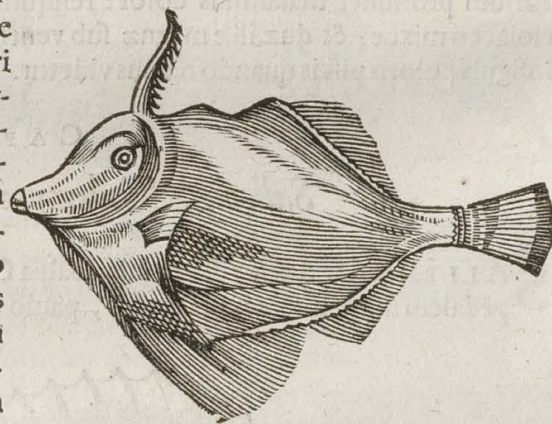
VVBARANA Brasiliensibus, piscis figura corporis Trutæ nostrati similis, ubique ferme æqualis crassitie, paulum tamen in dorso exaltatus, versus caudam autem angustior. Corpore oblongo, quadrate cylindræo: pedalis longitudinis, semipedem crassus. Caput acuminatum seu coactum, haud magnum: oculi stuseri magnitudine, pupilla nigra, circulo primum aureo, exterius argenteo: Os edentulum & lapis illi pro lingua. In

medio dorso unicam habet pinnam duos pene digitos longam, unum anterius latam, trapezii figura, non tamen duris spinis firmatam. Post branchias in quolibet latere versus inferiora parvam pinnam oblongam & angustam obtinet & duas tales laterales ad infimum ventrem è regione dorsalis: prope anum unam parvam. Cauda constat pinna furcata, instar harengi plus duobus digitis longa. Squamulas habet ordine lineari secundum longitudinem corporis positas, ita affabre ut ad tactum quaquaversus glaber videatur. Superne si aspiciatur olivacei est coloris, at eminus aut lateraliter si intuearis plane argenteus ac splendens videtur & dorsum carulescit ex argenteo: venter plane albus: branchiæ ita glabræ sunt ut laminæ argenteæ videantur.

Assatus boni est saporis, nec opus est desquamare: coctus non ita commodus ob multitudinem spinarum per carnem dispersarum.

PIRACA Brasiliensibus: Monoceros piscis Clusii (lib. 6. cap. 28.) *Piexe-porco* Lusitanis (multos autem hoc nomine vocant ob figuram capitis) ab initio oris ad exordium caudæ plus tribus digitis longus, duos latus, ubi latissimus: corpore lato & compresso, lateribus latitudinem facientibus, non ventre aut dorso. Os plane exiguum, figuræ porcine & anterius in inferiori mandibula duos habet dentes latiusculos ut orbes habere solent, in superiore plane parvulos: oculos satis amplos flavescentes, pupilla nigra. Supra oculos in dorso paulum versus posteriora corniculum erectum fert paulum versus posticam partem corporis incurvatum, minus uno digito longum, rotundum, crassitie mediocris fili & duplicem ordinem habens denticulorum seu spinarum acutarum, cuspidibus versus dorsum vergentibus, per membranulam quandam tenuem quasi sustentatur, quæ transversim dorso

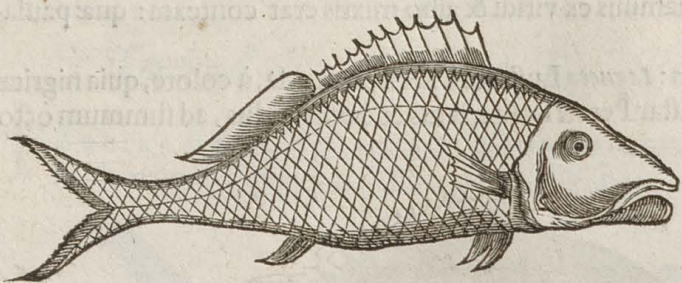

annectitur. Non potest autem corniculum deponere ut Clusius putat. Ab ore superius versus in altum adsurgit caput usque ad corniculum, quod quasi colliculo insidet, dein recto tramite dorsum fertur & iterum in collem Cameli similem assurgit, ibique pinna tenuis, angusta sumit initium quæ paulo plus unius digiti spatium extenditur in dorso, quod ibi descendit versus caudam: in opposita parte corporis inferioris similis pinna est. Porro ab oris quoque inferiori parte descendit corpus, ac primo sub utroque oculo in quolibet latere rimulam habet branchiarum loco & sub rimula parvam pinnulam parallelogrammi pene figura: corpus autem ipsum inferius extenditur in crassam & plusquam sesquidigitum latam & unum longam pinnam, quæ firma spina in ipsa cute latitante sustentatur; & hæc versus extremitatem habet etiam corniculum parvulum spinosum. Caudæ exortus quadratum refert, habens pinnam tribus lateribus quadratam; extremitate arcuatam, duas digiti partes longam & unam fere latam. Cutem habet ad tactum scabram, ut cutis est panapanæ, coloris obscure flavi seu umbræ, uti & pinnæ & cornicula & cauda. Pinnis tamen aliquid aurei admixtum; ut & ipsi cuti versus

versus dorsum; ut plerumque habere solent omnes Orbis species: Nam Orbis speciem deputo, quam ventrem aliquo modo possit inflare.

CAPEVNA Brasiliensibus: Piscis est corpore oblongo non lato, qui in septem digitorum longitudinem excrecit. Os illi obtuse acuminatum; habetque in superiore atque inferiore

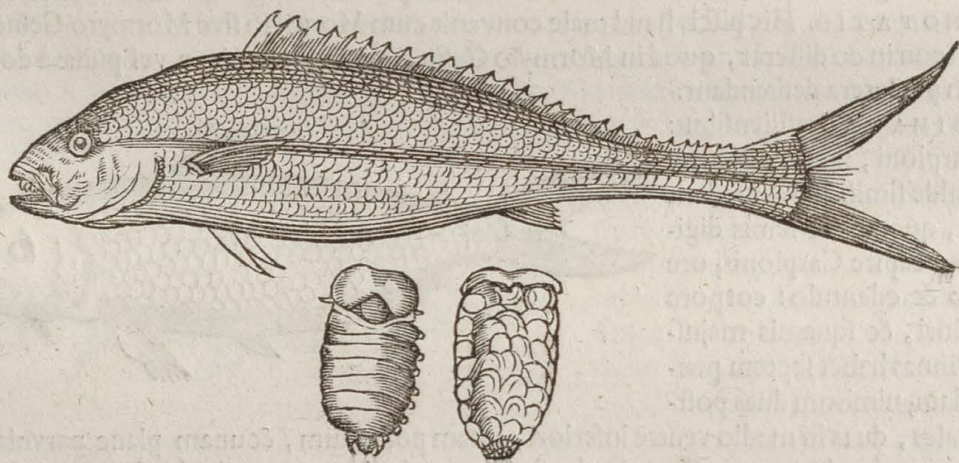
mandibula unam seriem minimorum denticulorum: tota cavitas oris cum lingua sanguinei coloris insignis: Oculi illi parvi, stuferi magnitudine, crystallini, circulo partim argenteo colore variegato. Pinna obtinet septem; in quolibet latere post branchiam unam oblongam, tenuem quasi triangularem: duas triangulares in infimo ventre; unam post anum firma spina munita:

unam per dorsum longitudinem excurrentem, cuius anterior medietas spinis munita, quam recondere potest, posterior mollis & sine spinis: cauda bicornis, molli pinna. Tegitur squamulis parvis argenteis, in quibus aliquid aurei transplendet. In quolibet latere habet duas lineas crassas aurei coloris, unam à summitate oris per oculos & medium latus tendentem ad caudam, alteram magis superius per dorsum latum pergentem. In summitate capitis livescit. Pinnae omnes sunt cineræ: venter albus ut & ejus pinnae. Coctus boni est saporis. Capitur in mari inter scopulos.

CAP. VIII.

Acarapitamba. Jaguacaguare. Pirametara.

A CARAPITAMBA Brasiliensibus: piscis oblongo corpore ut mullus seu barbus, in duorum pedum aut etiam majorem longitudinem excrecit: os habet minutum & dentes:

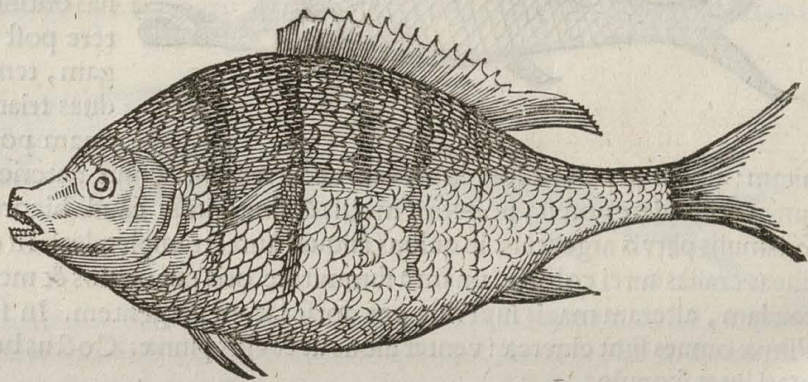
oculos amplos, pupilla crystallina, circulo miniato: Pinnae septem; unam à summitate dorsum tendentem ad exortum caudae fere, spinis suffultam, digitum latam aut paulo amplius: postquamlibet branchiam unam tenuem & longam; subtus in ventre duas junctas, & prope anum unam: cauda constat pinna quinque digitos longa, quæ in duo obliqua cornua definit. Squamis totus vestitur modo Carpionis, eleganter ex purpureo cæruleis. In utroque latere in medio ab oculis ad caudam tendit linea sesquidigitum lata; aurei coloris, per totum autem dorsum & latera usque ad hanc lineam puncta aurea majuscula habet: sub linea in lateribus subtiles lineas aureas seu flavas, secundum longitudinem. Venter albicat. Pinnae laterales & ventris ex albo flavescent. Dorsalis pinna & tota cauda aurei sunt coloris. Optime sapit assatus, & melius quam coctus. Pinnae ejus lucent noctu. Capitur in mari.

Hic piscis à crustaceo quodam animalculo vexatur, sesquidigitum longo, digitum crasso, figuræ oblongæ, ut cauda Gammari & eodem modo formato & crustato: constat autem septem juncturis, & habet quatuordecim brevia crura, unguiculis acutis prædita, in quolibet latere septem: antè corpusculum paululum ampliatur. Corpus molle est sub crusta instar cochleæ lenta cute obductum: nec oculi nec os apparent. Hoc animalculum ori piscis se ingerit & unguiculis suis arcte faucibus inhæret, nec umquam piscis se ab illo liberare potest. Postero die adhuc vivebat capto pisce & pridie mortuo; in totum albi est coloris.

ANNOTATIO. Habes apud Gesnerum Iconem pediculi atque etiam pulicis marini, sed quæ cum hac non conveniat, quæ pisci, convexa & prona parte, subjecta est: quanquam hoc animalculum quod Author describit, meritissimo pediculum marinum appellari posse iudico, aut forte etiam cimicem, nam forma, licet ovalior, non abludit. Vidi crustras satis amplas quas pediculi marini esse asseriebant nautæ nostri, quarum figura plane cum hac congruebat, sed crusta minutis veluti squamulis ex viridi & albo mixtis erat contexta: quæ paulatim decidunt.

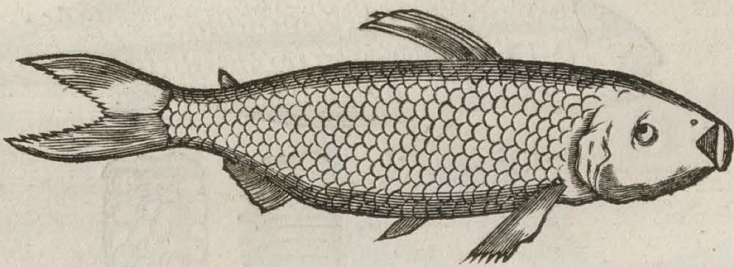
IAGVACAGVARE Brasiliensibus: *Iaqueta* Lusitanis, id est, interula, à colore, quia nigræ ejusdem coloris amiciuntur. Piscis instar Percæ nostræ latus & obrotundus, ad summum octo digitos longus, quinque aut sex latus. Os habet parvum, cum minutis dentibus ordine digestis: oculos mediocres crystallinos, circulo fusco: Pinnas porro septem, unam à medio dorso ad exortum caudæ protensam, spinis suffultam, anteriori quidem parte semidigitum latam, posteriori latiore & in trianguli figuram desinentem.

Duas postbranchiales, duas in inferiori ventre; unam post anum latiusculam: caudam denique duos digitos longam, parallelogrammi figura, quæ in duo cornua desinit. Squamis vestitur, instar percæ, majusculis; quæ è cinereo cærulescunt. A dorso autem per latera latæ lineæ descendunt ad ventrem nigræ, in quolibet latere quinque. Superius caput quoque nigrescit; venter vero albescit atque cærulescit. Pinnæ omnes è cinereo cærulescunt & quodammodo nigricant versus extremitates. Tota denique cauda nigra est. Edulis est piscis.

ANNOTATIO. Hic piscis haud male convenit cum Mormylo sive Mormyro Gesneri, nisi quod Icon in eo differat, quod in Mormylo Gesneri plures lineæ nigræ vel pullæ à dorso ad ventrem per latera descendant.

CVRIMATA Brasiliensibus: Piscis carpioni, figura, colore, carne valde similis: sesquipedem longus, quatuor & semis digitos latus: capite Carpionis; ore rotundo & edentulo: corpore oblongiori, & squamis majusculis. Pinnas habet septem præter caudam; nimirum duas post-

branchiales, duas in medio ventre inferiori, unam post anum, & unam plane parvulam parallelogrammam huic oppositam in dorso; unam denique in medio dorso, magis longam quam latam. Totus piscis coloris est argentei ut Carpio, & ejusdem saporis.

Non capitur nisi in dulcibus aquis.

PIRAMETARA Brasiliensibus, Lusitanis *Salmoneta*; piscis quinque digitos aut circiter longus, totidemque crassus, ubi crassissimus. Caput habet haud magnum, quod statim deprimatur ab oculis ad os, quod illi parvum, lunatum, & minimis denticulis præditum: in inferioris mandibulæ extremitate barbam habet constantem duobus quasi funiculis crassiusculis, duos digitos longis, & ab exortu ad medietatem incarnati, reliqua flavi coloris. Oculi nigri splendentes, circulo flavo. Pinnas obtinet septem; duas in dorso sesquidigitum longas & latas; duas postbranchiales angustas, sesquidigitum longas: & subter has duas in infimo ventre junctas ejusdem magnitudinis, unam parvam in infimo ventre subter secundam & posteriorem in dorso. Cauda furcata constat pinna duos digitos ferme longa. Squamas habet instar *Brasem* nostratis. Color universi piscis, in corpore, capite, cauda, pinnis, dum vivit, plane sanguineus est, nisi quod cauda in fine auream habeat fimbram: in utroque autem latere, maculæ nigræ ordine positæ, magnitudine stuferi nostratis: quando vero per bihorium est mortuus color ille sanguineus mutatur in aureum & flavum sanguineo sparsim mixtum. Piscis est edulis.

ANNOTATIO. Nulli est species; de qua videndus Matthiolus commentario in Dioscoridem

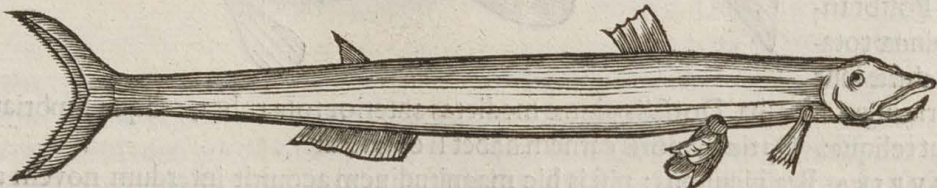

ridem lib. II. cap. 21. nam duas species recenset, utrasque à Venetis appellari *Barboni*: à cæteris autem *Triglia* & *Barbone*: Hispanis *Salmoneta*. Vide & Gesnerum. Aldrovandus autem prolixè de illis agit lib. II. & sequentibus. Quia autem icon apud hos omnes reperitur, hic nullam addimus.

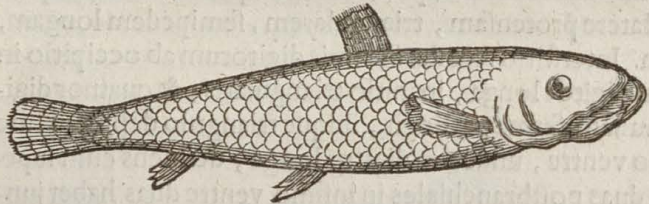
CAP. IX.

Tareira d' Alto. Tareira do Rio. Piratiapia. Ceixupira.

TAREIRA d' Alto, id est, marinus, piscis tereti corpore, decem digitos longus (reperiuntur & majores) quinque crassus, ubi crassissimus, nam versus posteriora sensim minui-

tur. Caput habet colubrinum, supra oculos in duo tubera elatum: oculos pupilla nigra, circulo flavescente; os acuminatum satis amplum, interius flavum, denticulis acutissimis munitum, quales & lingua habet. Pinna obtinet octo, nimirum in quolibet latere post branchias unam, uno plus digito longam, trientem latam, directè à latere protensam: post has interstitio pene sesquidigiti in infimo ventre duas junctas figura trapezii, duos digitos longas & toridem fere latas in extremitate: versus caudam in infimo ventre unam duos digitos longam in corpore extensam, sed plane angustam; supra hanc in dorso parvula est instar cuspidis culltelli: in medio dorso una pene quadrata, duos digitos lata, plus uno longa: Octava est cauda vix sesquidigitum longa & furcata. Pinnae autem omnes instar foliorum papaveris sunt tenues, & mollibus spinis sustentantur. Squamulis vestitur peltatis, ita affabre compositis ut ad tactum glaber videatur. Venter totus albicat: latera & dorsum secundum longitudinem lineas habent alternatim flavas & virides. Ora squamularum circumcirca brunnae sunt, & videntur quasi rhombi ordine positi essent brunnis lineis circumscripti, & ac si per unum ordinem tenderet linea flava, per latera viridis. Pinna in dorso secundum longitudinem strias habet brunnas reliquæ flavas. Cauda itidem striata brunno. Caput superius maximam partem brunnum. Piscis assandus, nam coctus non ita bonus est. Sapore autem multo antecellit Tareira do Rio, qui multas habet spinas.

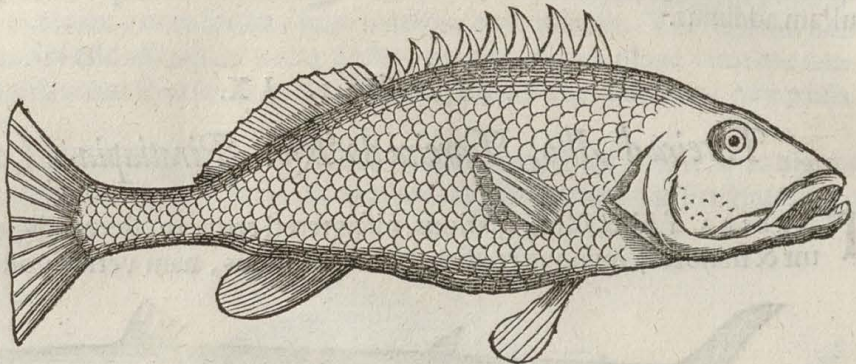
TAREIRA do Rio (id est, fluvialis) oblongo corpore, dorso recto, ventre paululum protuberante: inferior illius mandibula longior superiori: dentes habet acutissimos & inter eos duos longiores in medio inferioris mandibulae & quatuor tales in superiore:

mordet vehementer. Oculi satis magni, prominuli, pulchri, pupilla atra, cætera nigri. Caput Lucii capiti parum simile. Longus est piscis quindecim, aut sedecim digitos. Pinnae habet sex: nimirum duas oblongas post quamlibet branchiam unam, duas junctas oblongas in infimo ventre, unam post anum parallelogrammi figura, unam in medio dorso magnam, rectam, parallelogrammam, plus tribus digitis longam, duobus latam. Cauda parallelogramma pinna constat, duos & semis digitos longa, sesquidigitum lata, in extremitate circinata. Totus tegitur squamis satis magnis, fuscis in dorso & lateribus; verum in lateribus fuscum argenteo est variegatum, ut ita per fuscum argenteum videatur. Caput tegitur dura testa fusca. Venter totus albicat. Pinnae omnes fuscae, sed nigro undulatae transversim ut Nisi cauda: itidem & cauda. Capitur in fluviis; edulis est, sed multas habet spinas.

PIRATIAPIA Brasiliensibus piscis est oblongo corpore & satis crasso, interdum tantam magnitudinem acquirit ut quinquaginta libras aequet: oris pars inferior longior superiori. Denticulos habet acutos, inordinate positos & tota oris cavitas cum lingua est rubra. Oculi prominentes, pupilla crystallina ovali & circulo rubro. Ante utrumque oculum habet foramen. Branchiae desinunt in trianguli figuram, & sunt amplae. A summitate dorsi ad caudam usque extenditur pinna, quæ ad medietatem anteriorem spinis surrigitur, reliqua medietas est mollis. In inferiori corpore prope anum etiam pinnam mollem habet obrotundam: in quolibet latere post branchias unam, & duas in infimo ventre junctas, oblongas. Cauda fere quadrata est, at in extremitate paulo latior quam in exortu. Squamis vestitur parvis. Dorsum &

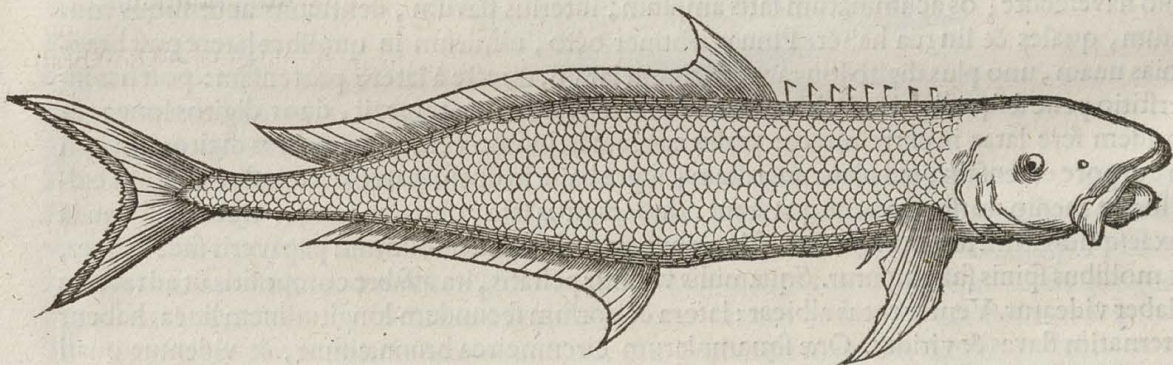

infimus venter cinnabarii sunt coloris, latera ex gryseo fufcescunt. In totum præterea est maculatus, & in dorso quidem maculas habet majores nummo misnico, ex gryseo fufcas, in lateribus vero & infimo ventre minores ejusdem coloris. Pinnæ omnes cinnabarii coloris, in extremis oris lineam albissimā habentes, adque eam fimbriam latam nigerrimā. Postbranchiales pinnæ totaliter cinnabariæ sunt

sine fimbria nigra aut alba. Dorsalis pinnæ medietas anterior tota rubra, reliqua fimbriata albo & nigro ut reliquæ. Optimi saporis carnem habet si coquatur.

CEIXYPIRA Brasiliensibus: piscis hic magnitudinem acquirit interdum novem aut decem pedum, atque crassitiem corporis humani; corpore oblongo & capite atque figura cor-

poris Tuberoni haud absimilis. Quem describo tantum duos pedes erat longus cum semisse. Erat illi caput compressum & latum, septem digitos longum & fere quinque latum: os haud ita amplum pro mole corporis, parabolica figuræ, edentulum, prominentiis tamen acutissimis confertim repletum: lingua lata: oculi albi haud magni, paulo majores duplo stufero Hollandico, pupilla crystallina. Branchias habet satis amplas: Pinnas septem, nimirum postquamlibet branchiam unam, directe à latere protensam, triangularem, semipedem longam, duos & semis digitos latam, ubi latissima. Interstitio fere sex & semis digitorum ab occipitio in medio dorso incipit pinna quatuordecim digitos longa, in initio triangularis, & quatuor digitos alta, hinc sensim minuitur & ad caudam ferme pertingit, ibique triangulo desinit. Huic opposita est ejusdem figuræ una in infimo ventre, undecim digitos longa, desinens cum superiore, sed non cum illa incipiens. Infra duas postbranchiales in infimo ventre duas habet junctas, quamlibet tres & semis digitos longam & sesquidigitum latam. Septima pinna est cauda, incipiens duorum digitorum interstitio à fine dorsalis & ventris, bicornis, superius cornu fere octo digitos longum, inferius paulo brevius, nimirum septem digitorum.

Pinnæ omnes antè spinas habent sed molles. In interstitio inter occiput & dorsalem pinnam, octo osseos triangulares aculeos prominentes obtinet quos recondere in carne & erigere potest, ac pro armis usurpare. Ante quemlibet oculum, intervallo unius digiti foraminulum habet duplex. Caput osseum & glabrum. Torum corpus exiguis squamulis vestitur, ita ut totus piscis glaber videatur. Colore totus est niger, excepto tamen ventre, qui albissimus instar cretæ; in lateribus (inter album & nigrum) paululum canescit nigredo, cætera, ut dictum, nigerrima. Pinnæ omnes nigræ, exceptis duobus infra postbranchiales in infimo ventre quæ albæ sunt, oris nigricantibus. In utroque latere piscis linea quædam profundior reliquis squamulis tendit ad caudam usque, ejusdem cum corpore coloris. Piscis gravis ac pinguis est, ac pro optimo habetur inter omnes in Brasilia, præsertim quando adhuc mediocris est magnitudinis. Capitur in Mari.

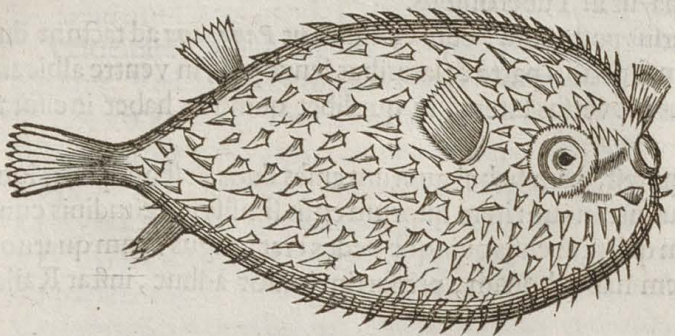
C A P. X.

Guamajacu guara. Piquitinga. Araguagua. Camuri.

GVAMAIACV GVARA Brasiliensibus, Lusitanis *Peixe porco*, & *Diabe*: orbis est species. Longitudo ejus ab initio oris ad pinnæ exortum in cauda quatuordecim digitorum: pinnæ caudæ

caudæ longitudo plus duorum digitorum. Rotundo est corpore & crassities ejus duorum & viginti digitorum. Caret squamis, regitur cute, per totum corpus ex fusco ochræ coloris pal-

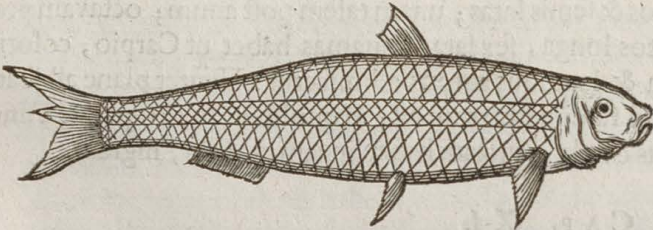

lidi, in ventre albi. Totum corpus aculeis munitum est, qui in lateribus longiores, in reliquis partibus breviores (longiores autem sunt duorum digitorum) teretes, in extremitate valde acuti & singuli tribus insertionibus, quasi triquetris, cuti infixi. Inter aculeos cutis ubique maculis nigris scater excepto ventre. Oculos habet magnos eminentes: os parvum obrotundum,

edentulum: pinnas tantum quatuor, duas in lateribus duos & semis digitos longas: unam in dorso versus caudam ejusdem magnitudinis & minorem sub ano.

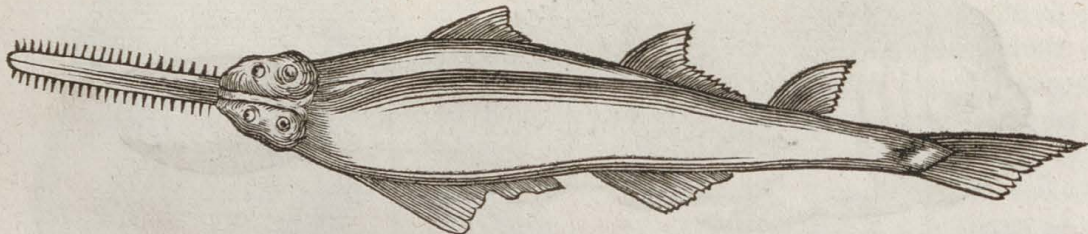
Orbis muricatus dici potest Gesneri pag. 745. quia aculei ipsius referunt murices.

Habui alium minorem vivum mense Februario anni 1639. item alios duos mense Septembris vivos. Cutis eorum erat è fusco virescens, in ventre nigricans: aculei ut prioris & plane similis figura corporis: prope quamlibet pinnam, maculam habebant nigram, ut & utrimque ad latera prope os. Pinnarum color erat flavus: oculorum pupilla nigricans, circulo luteo. Supra utrumque oculum cornu exile, satis longum, molle, cutacea substantia constans, quod præ se fert natans, quando autem extra aquam est flavescit. Inflare se potest & iterum confidere. Sonum edit Vlch ulch. Si velis ut se inflat, trahere pinnam quæ in dorso est.

PIQVITINGA Brasiliensibus: Pisciculus est duos, aut paulo plus, digitos longus, figuræ pene ut Parabu- cu à quo non multum differt ut dicam. Os habet parvulum, sed quod ample aperire & rotundare potest: oculos satis magnos, nigros, circulo ar-

genteo: branchias amplas: pinnas sex & septimam pro cauda: nimirum duas postbranchiales, triangulares, inferius positas: duas junctas in medio infimo ventre: unam triangularem in medio dorso, unam post anum: cauda constat pinna furcata. Color capitis argenteus splendens superius olivaceo imbutus. Tegitur squamulis albis, in dorso tamen olivaceus color translucet. Per utriusque lateris medium tendit linea recta, lata, argentea, splendens usque ad caudam. Pinnæ omnes albæ. Differt à *Piabucu*, quod ille paulo major evadat, & linea illius lata non splendeat, cum reliquum corpus splendeat, quod in hoc contrario se habet: *Piabu- cu* etiam pinnam habet in dorso prope caudam, qua hic caret. Cæterum caro similis, edulis.

ARAGVAGVA Brasiliensibus: Gladius Scaligeri in commentariis ad Histor. Animalium pag. 227. Græcis Xiphias, Belgis *Sweett-visch*. Junior erat quem describo. Corporis longitudo ab occipite ad pinnam caudæ unius pedis & septem digitorum; crassities maxima (nimirum inter duas laterales pinnas anteriores) novem digitorum. Capitis longitudo duorum & semis digitorum; quod cordis figuram habet, compressum, nec crassum. In hujus medieta- te paulo tamen versus anteriora in quolibet latere oculus stufieri magnitudine & post quemli- bet digiti fere intervallo spiraculum, per quod aquam evomit; & sub hisce, in inferiori tamen parte, os duos digitos amplum, labiis instar limæ acutis, sine dentibus (quod & Scaliger no- tat.) In extremo autem capitis versus ensen, in inferiori parte duo sunt spiracula, substantiæ interius instar branchiarum, quibus sine dubio gladium regit, nam inter has branchias ensis oritur, novem digitos longus, sesquidigitum fere latus, in extremo paulo angustior, constans substantia ossea, habetque in quolibet latere octo & viginti dentes ordine oppositos, sesquidigitum ferme longos & acutissimos. Pinnas habet septem; videlicet duas ad latera, quæ duos digitos post spiracula incipiunt, duos & semis digitos longas, paulo plus tribus latas: & quatuor digitorum interstitio post has in lateribus iterum duas sesquidigitum longas, totidem latas,

latas, supra has in dorso unam, ejusdem magnitudinis: deinde in extremitate corporis fere in dorso itidem talem & septimam pro cauda, quæ superius quatuor digitos longa, inferius duos & semis, duos lata, ubi latissima, ut in Tuberionibus.

Corpus subteres est, angustum versus posteriora, cute vestitum ut *Panapana* ad tactum dura & scabra, quando sicca, coloris in superiori parte & lateribus leucopæi, in ventre albicantis. Inter duas pinnas majores in ventre & versus latera, in quolibet quinque habet incisuras ut *Panapana*.

Æstimari facile magnitudo piscis potest, nam habui quorum enses duos & semis pedes longi erant cum septem & viginti dentibus utrimque: item quorum ensis similis longitudinis cum viginti dentibus utrimque: quinetiam quorum ensis quinque pedes erat longus, cum quatuor & viginti dentibus utrimque. Carnem habet bonam, præsertim junior adhuc, instar *Raijæ* vel paulo meliorem.

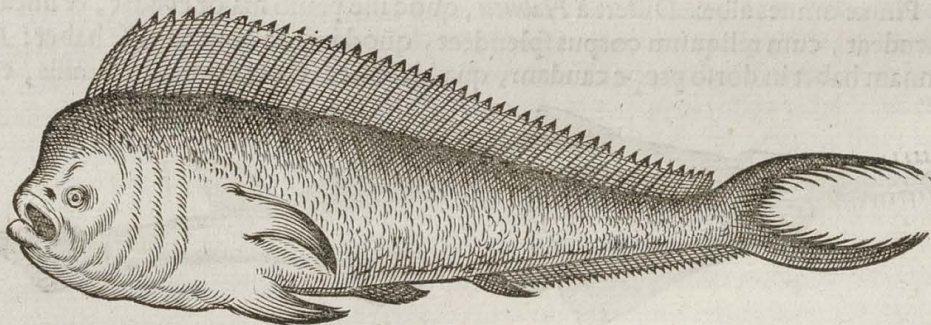
ANNOTATIO. *Xiphias* Græcorum alius piscis est, qui quidem gladium habet mucronatum, verum in lateribus minime dentatum, de quo vide *Rondeletium* lib. VIII. cap. XV. Ad eundem modum describitur à *Gesnero*.

CAMVRI Brasiliensibus; Lusitanis *Robalo*, piscis duos pedes longus, Lupo nostro figura corporis similis atque etiam ore, crassus plus uno pede, ubi crassissimus: caput sesquipedem pene longum: os semilunare, in medio paulum acuminatum, sex digitos longum, sed quod magis dilatare atque rotundare potest, ita ut circumferentia ejus fiat tredecim digitorum: oculos habet dupli stufæ magnitudine, pupilla crySTALLINA, circulo aureo: Pinna octo; nimirum duas in dorso, priorem tres digitos longam & paulo plus latam, firmis spinis sustentatam, quam in rimam recondere potest: alteram huic magnitudine parem, sed spinis destitutam, nec habentem quo condatur: duas postbranchiales, paulo plus tribus digitis longas; duas in infimo ventre quatuor digitos longas, duos & semis latas; unam talem post anum; octavam pro cauda, quæ est furcata, quinque digitos longa, sex lata. Squamas habet ut *Carpio*, coloris argentei, splendentes; in dorso autem & lateribus aureus admiscetur: Venter plane albicat: Pinnae sunt aurei coloris, quibus aliquid fusci admixtum est; in quolibet latere superius à fine branchiarum usque ad medium exortus caudæ, ductam habet lineam crassam, nigram.

CAP. XI.

Guaracapema. Mucu. Abacatuaja. Acarapeba. Miivipira.

GUARACAPEMA Brasiliensibus; *Dolfijn* Belgis: Mas est doradæ. Piscis compresso corpore & latus, licet non ita crassus. Caput desinit in figuram quadratam, estque in fronte

ita in aciem eductum, ut facilius fluctus maris natando secare posset. In sex aut septem pedum longitudinem excrescit: latitudo sive altitudo, ubi maxima, nimirum versus anteriora & pone caput, sesquipedalis. Os habet haud ita amplum, pro magnitudine corporis, mandibulas compressissimas, denticulos acutos. Paulo supra os & quidem versus ejus interiora oculi positi inferiori loco, ne nimirum in aquis imperiose ageret, qui alias linceus. Oculi autem sunt magni, rotundi, pupilla crySTALLINA, cæterum argentei coloris. Branchias habet amplas: Pinnae septem, nimirum unam insignem à summitate capitis per totum dorsum extensam usque ad caudæ exortum, latam in medio septem aut octo digitos, quæ sensim minuitur, constans membrana ad tactum coriacea, & spinis mollibus interius sustentata: hanc natans in æquore erectam tenet. A medietate infimi ventris ad caudæ initium itidem pinna protenditur, sed vix unum digitum lata, in exitu triangulata: post utramque branchiam pinnam habet oblongam octo vel novem digitos: sub his in infimo ventre duas propinquas paulo longiores. Cauda circiter sesquipedem longa in duo cornua ampla distenditur. Squamulis minimis vestitur totus, quæque ad tactum vix sentiuntur; ita ut glaber videatur. Color in capite, dorso, lateribus ex viridi

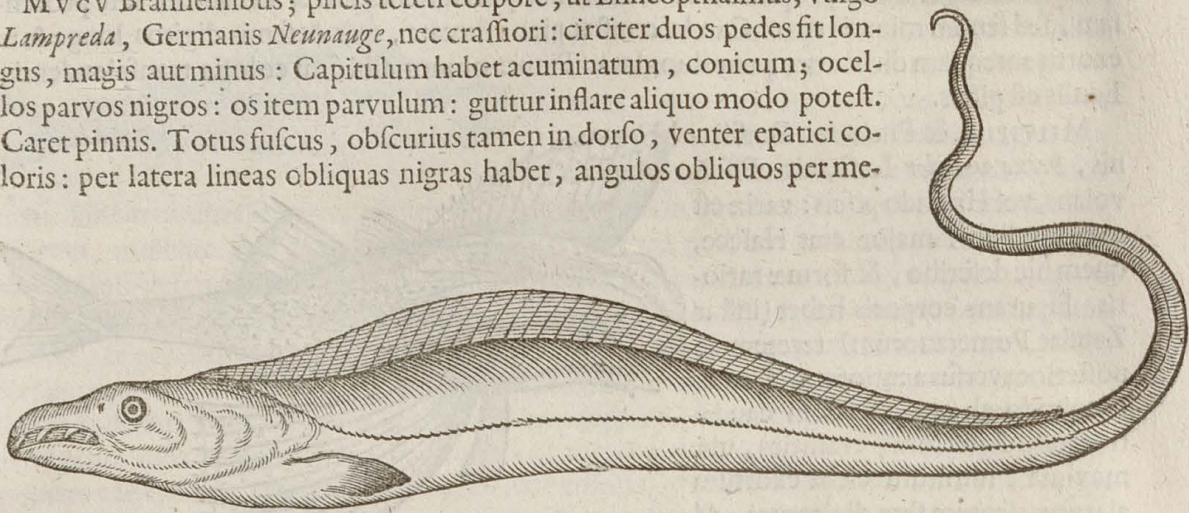

viridi & argenteo mixtus, uti & in pinnis, in ventre vero albicat. Per totum autem corpus (nimirum latera, dorsum, caput) maculis est variegatus cæruleis, variæ magnitudinis, mili, grani hordeacei, ervi. Carnem habet siccam, boni saporis.

Velocitate natandi superat Toninhas seu porcos marinos, & eodem modo saliendo progreditur. Vescitur pisce longo vulgo *Petumbo* appellato.

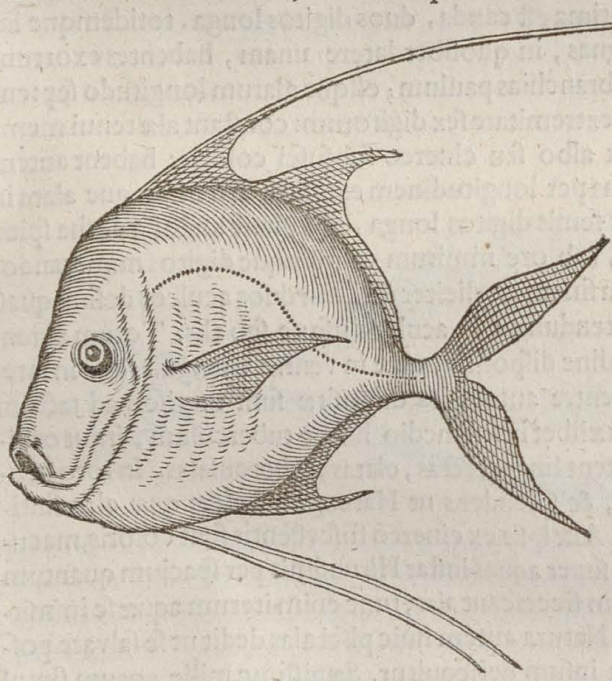
ANNOTATIO. Aurata vera plene describitur à Rondeletio lib. v. de piscibus cap. 11. ubi & Iconem dat quæ cum hac nostra minime convenit.

M V C V Brasiliensibus; piscis tereti corpore, ut *Enneophthalmus*, vulgo *Lampreda*, Germanis *Neunauge*, nec crassiori: circiter duos pedes fit longus, magis aut minus: Capitulum habet acuminatum, conicum; ocellos parvos nigros: os item parvulum: guttur inflare aliquo modo potest. Caret pinnis. Totus fuscus, obscurius tamen in dorso, venter epatici coloris: per latera lineas obliquas nigras habet, angulos obliquos per me-

dium laterum in vicem facientes. Edulis est & capitur in lacubus & paludibus.

ANNOTATIO. In descriptione Americæ lib. xv. cap. xii. Iconem dedi piscis sub nomine Vbirre uti acceperam, quam & hic reponendam curavi; quia me monuerat Emanuel de Morais, verum illius nomen esse *Mucu*. Verum descriptio Auctoris cum icone non satis convenit, nam præterquam quod dentium non faciat mentionem, scribit pinnis carere cum hic noster prolixissimam habeat in dorso, & ad utrumque latus itidem unam; quare in animum induco *Mucu* diversum esse ab Ubirre, licet Morais aliter censuerit. Quinetiam qui Iconem mihi subministravit, marinum piscem dicebat, cum *Mucu* palustris sit.

ABACATVAIA Brasiliensibus: *Peixe gallo* Lusitanis. Faber & Gallus marinus, de quo vide Gesnerum. Passeris magnitudinem habet, altus & latus instar illius, subrotundus, neque illo crassior: os illi est haud amplum, edentulum: oculi nigri, circulo argenteo. Pinnas habet quinque, unam in dorso, unam in ventre, utramque descendentem & continuam ad caudam usque: itidem post branchias utrimque unam: Cauda constat pinna furcata. Præterea habet duo quasi fila in longum extensa ab inferiore corpore, & unicum tale

in dorso ante pinnam dorsalem. Caret squamis, sed tegitur cute lævissima, splendente, coloris argentei; totusque est illius coloris, exceptis filis illis, quæ nigra sunt. Carnem habet boni saporis, & sæpe comedi.

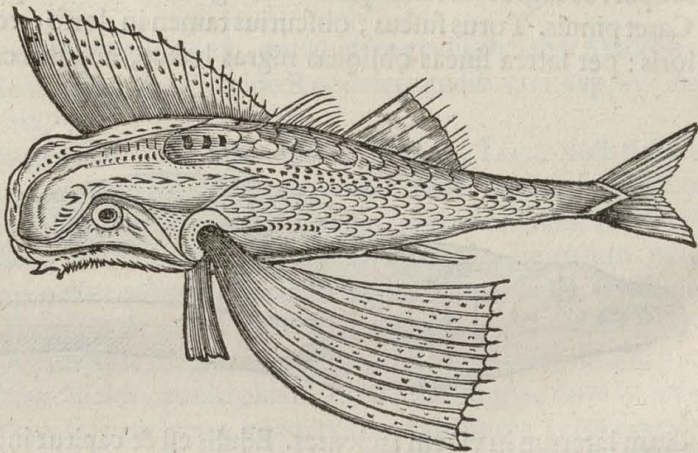
ANNOTATIO. In Descriptione Americæ lib. xv. cap. xii. Iconem dedimus hujus piscis sub nomine *Awah kattoe* sive *Iahwe*, quo nomine Iconem acceperamus à perito pictore, quod corruptum esse apparet. Fabri iconem dat Gesnerus sed quæ cum hac nostra neutiquam conveniat: Vti & Aldrovandus, sed plane rudem; & descriptio quoque multum ab Authoris nostri descriptione abludit.

A CARAPEBA Brasiliensibus, quibus & *Acaratinga* vocatur, Belgis *Brasem*; magnitudine

vero fere ut *Blep* Pomeranorum. Nimirum piscis corpore lato, squamis majoribus in totum argentei coloris splendentis: pedalis circiter longitudinis, quinque digitos latus, ubi latissimus. Os habet edentulum, haud amplum, acuminatum, quod extendere & contrahere potest; oculos dupli stufieri magnitudine argenteos, pupilla magna crystallina nigricante. Pinnam in dorso extensam habet ad caudam fere, antierius duos digitos altam, firmis spinis sustentatam & sensim angustiore: in quolibet latere post branchias unam, tres digitos longam; plus uno initio latam & triangularem. In infimo ventre tres, duas videlicet junctas versus anteriora, crassa spina firmatas, & unam prope anum, initio firma spina sustentatam & ad caudam fere protensam, sed sensim minutiore. Cauda constat pinna furcata, tres & semis digitos longa & in exortu antequam dividatur, pene duos lata. Pinnæ omnes albi sunt coloris transplendentis. Edulis est piscis.

MIIVIPIRA & PIRABEBE Brasiliensis, *Peixe volador* Lusitanis. Piscis volans, vel Hirundo piscis: variæ est magnitudinis: major erat Halece, quem hic describo, & formæ rarioris. Figuram corporis habet (instar Zandat Pomeranorum) teretem & posteriora versus acutiorem. Totius longitudo ab ore ad finem caudæ tredecim digitorum; crassities, ubi maxima, nimirum circa exortum alarum, septem fere digitorum, ad exortum autem caudæ duorum. Caput crassum habet, superius compressum & latum, nimirum superius fere duos digitos & quasi in tubera supra oculos elatum, os non ita magnum, edentulum, at ossa ejus paulum serrata instar limæ. Oculi magni, rotundi, stufiero Hollandico æquales, pupilla nigra, circulo flavo, & exterius altero fusco. Pinnas habet sex cum cauda; duas in dorso, unam parvulam in medio, paulum tamen versus anteriora, alteram post hanc duos digitos longam, sesquidigitum latam, tenuem, at octo spinis suffultam; duas robustas in infimo ventre, subter illa, duos & semis digitos longas, firma spina constantes sed angustas, & unam parvam in inferiori corpore ex opposito majoris in dorso; septima est cauda, duos digitos longa, totidemque lata & furcata. Præterea habet duas alas magnas, in quolibet latere unam, habentes exortum suum sesquidigitum fere post oculos, post branchias paulum; estque alarum longitudo septem digitorum, latitudo in exortu plus uno, in extremitate sex digitorum: constant alæ tenui membrana instar chartæ puræ (*Post-papir*) ex albo seu cinereo subfusci coloris: habent autem aliquot plicas & sustentantur spinis tenuibus per longitudinem extensis. Ad utramque alam in initio ejusdem parva quasi ala exit, duos & semis digitos longa, sed plane angusta & sua spina munita. Totum caput cum initio dorfi, (ab ore nimirum ad quinque digitos numerando) vestitur testa ossæa, dura, quæ versus suum finem dupliciter divisâ in duos aculeos desinit quasi spinas. Branchiæ autem ad duos digitos extenduntur in aculeos usque sub alis. Totum autem corpus vestitur squamulis elegantibus, ordine dispositis, quæ in ventre triangulares, in lateribus & dorso verius ellipticæ figuræ. In ventre autem ita dispositæ sunt ut piscis ad tactum glaber videatur: at in lateribus & dorso quælibet in sui medio habet tuberculum, ita ut ordine naturæ dispositæ in recta linea, repræsentent lineas rectas, elatas, tuberculatas. In toto ventre albicat, in lateribus & dorso subfuscus, & splendens ut Harengus. Spinæ quæ alas sustinent & per eas extenduntur etiam albicant. Alæ ipsæ ex cinereo fuscescentis sunt coloris, maculis nigricantibus variegatæ. Volat hic piscis super aquas instar Hirundinis per spacium quantum sclopeto pertingi potest: nimirum usque dum siccescant alæ, tunc enim iterum aquæ se immittit alas humectandi gratia & denuo volat. Natura autem huic pisci alas dedit ut se salvare posset dum hostis ejus Dorada magna caterva ipsum persequitur. Sæpissime mille eorum simul volantes vidi in Oceano Tropicis interjecto: interdum etiam volando incidunt in naves, ut nobis etiam factum memini. Caro boni est saporis cocta.

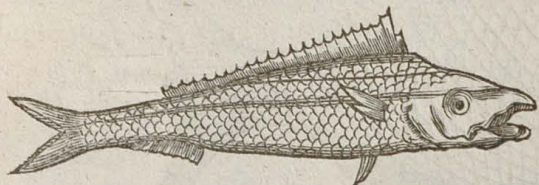
ANNOTATIO. Vide de his volatilibus piscibus Aldrovandum lib. II. cap. 5. & 6. & Rondeletium lib. x. cap. I. de Hirundine; plerique de Piscibus commentantes ejus meminerunt, nihilque magis Nauticos homines exercet. Dabitur alias de his dicendi occasio, nam figura horum piscium, & præsertim alarum valde est diversa, reperiuntur enim quibus alæ sunt duplo longiores verum angustiores.

CAP. XII.

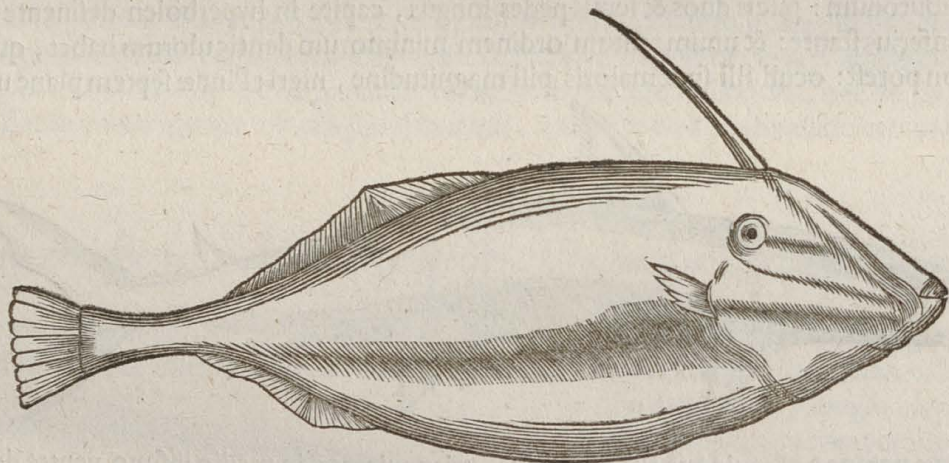
Guaibi coara. Acaramucu. Guaperua. Cucuri. Piraya.

GVAIBI COARA Brasiliensibus, Buraco de Velha Lusitanis; piscis est corpore latiusculo; dorso elevato & à capite arcuato; duodecim aut quatuordecim digitos longus, quatuor latus, ubi latissimus. Caput & os acuminatum, satis amplum, habens in utraque maxilla seriem minimorum denticulorum, linguam conspicuam; quæ una cum cavitate inferiori oris, sanguinei est coloris: Oculos stufferi magnitudine crystallinos, circulo coloris ex aureo & fusco

mixti. Pinnas obtinet septem, nimirum post branchias in quolibet latere unam, quasi triangularem, mollem: in infimo ventre duas junctas: unam post anum duplici spina munitam: per dorsum autem una extenditur, cujus medietatem anteriorem undecim spinæ erigunt, quam recondere potest in cute, posterior medietas mollis & sine spinis. Cauda constat pinna bicorni, & parallelogrammi figura à corpore extenditur. Squamas habet mediocres, instar Percæ, argenteas, quæ per oras sunt melini coloris, & aspectu referunt meros cubos: in occipitio & dorso summo squamæ ex argenteo cærulescunt, & per oras iridem sunt melini coloris. Totum autem caput superius & ad latera est aurei coloris, striis cæruleis secundum longitudinem variegatum. Pinnæ omnes melini sunt coloris, exceptis duabus in infimo ventre, quæ magis albescunt: per latus autem utrumque versus dorsum secundum longitudinem tendit linea melini coloris ad caudam usque. Piscis boni saporis coctus. Capitur in mari inter scopulos.

ACARAMUCU Brasiliensibus: piscis est corpore compresso nec crasso verum oblongo, decem enim digitos longus est, quatuor latus, ubi latissimus. Os illi parvulum, angustum, rotundum, apicem minimi digiti admittens, ut piscis triangularis. Superius & inferius in anteriori parte oris utrimque dentes triangulatim acuti. Oculi stufferi magnitudine, crystallini, pupilla nigra. Distant oculi ab ore duos digitos & semis plane in alto positi, tres quartas partes digiti à dorso sub utroque oculo, in quolibet latere, branchiarum loco fissuram habet oblique factam, unum digitum longam, trapezii figura. In dorfi summitate directe supra oculos,

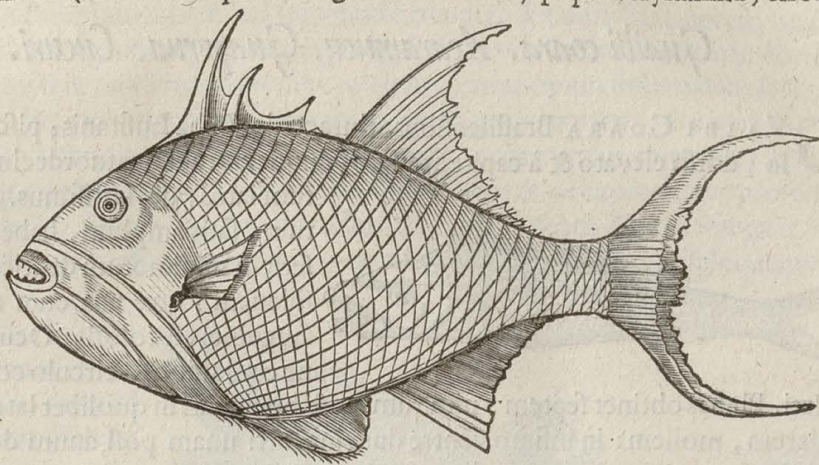

instar fili majoris seu crassioris cordæ violæ, corniculum habet oblique erectum versus posteriora, quatuor digitos longum & teres. In postica corporis parte inferius & superius utrimque pinnam habet tenuem tres digitos & semis longam, tres quadrantes digiti latam, quæ desinunt circa caudam, quæ parallelogrammi figura exoritur à corpore, habetque pinnam sesquidigitum longam, paulo plus duobus latam. Caret squamis, sed tegitur cute glabra, parum tantum hispida, ut Xiphia, coloris albicantis, cui gryseus est admixtus, & in dorso paulum fuscus; pinnæ quoque grysei coloris. Non est edulis: in ventriculo algæ seu musci marini multum inveniēbam: Parieti appensus noctu clarissime lucebat in tenebris.

GVAPERVA Brasiliensibus, *Peixe porco* Lusitanis (Græcis *κάρπας*, Latinis *Aper* vocari potest aut capricus, de quibus Gesnerus pag. 70. & 214.) Ab ore ad initium caudæ quindecim digitos longus, in medio, ubi latissimus, octo latus: corpore paulum compresso ac lato: dorso arcuato, ventre adhuc magis curvo: capite porcino: dentibus caninis, albis, longis: octo in qualibet mandibula, duo medii tam inferius quam superius longiores sunt reliquis: dentes inferioris mandibulæ aliis quasi brevioribus sustentantur. Os subrotundum, angustum: quatuor se-

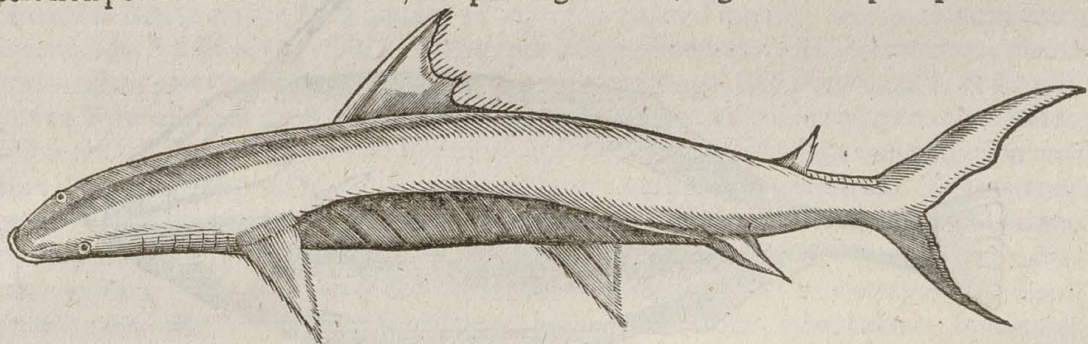
tuor fere digitorum interstitio ab ore superius sunt oculi, sesquidigitum à se invicem distantes, majores grosso misnico (& ante eos quasi vestigium foraminis) pupilla crystallina, circulo aureo maculato cæruleo. Branchiarum loco rimam habet duos digitos longam, plus uno latam. In dorso tres pene digitos post oculos, duo habet cornua, unum pennam olorinam crassum, tres digitos longum, quod versus posteriora paulum inclinatur, alterum par-

vum per membranam alteri adnexum, utrumque in rimam recondere potest demissum. Trium & semis digitorum intervallo post hæc pinna est, in initio ferme triangularis, hinc magis magisque angustatur ad caudam fere, quinque digitos longa, initio paulo plus duobus lata: & è regione in infimo ventre talem, initio duos & semis digitos latam, magis magisque arctatam versus caudam. Cauda quadrata figura à corpore extenditur & pinnam habet quatuor digitos latam, duos longam, quæ in duo cornua dilatatur, ut totius longitudo sit quatuor digitorum. In medio inferioris corporis parvam habet pinnam & ante eam cornu sesquidigitum longum. Pinnæ omnes sustentantur spinis & sunt cærulei coloris; venter albicat. Squamis vestitur elegantibus, in superficie sua punctulis thalassinis cum cæruleo indico umbratis, in dorso magis cæruleis. Ab oris summitate in utrumque latus ad pinnas postbranchiales, semilunari figura, duæ lineæ crassæ cæuleæ, unius digiti intervallo, ducuntur. Comeditur assatus, coctus non valet.

ANNOTATIO. Tam capri quam Caprisci icones quas dat Gesnerus non bene conveniunt cum Auctoris nostri, uti nec descriptiones, quare hunc nostrum illius quidem speciei, alium tamen judico.

CVCURI Brasiliensibus: *Cassion* Lusitanis (cuniculæ species vide Gesner. pag. 201.) ex genere Tiburonum: piscis duos & semis pedes longus, capite in hyperbolen desinente, & ore longe inferius stante: & unum tantum ordinem minimorum denticulorum habet, quare nocere non potest: oculi illi sunt majoris pisi magnitudine, nigri: Pinnæ septem plane ut Tibu-

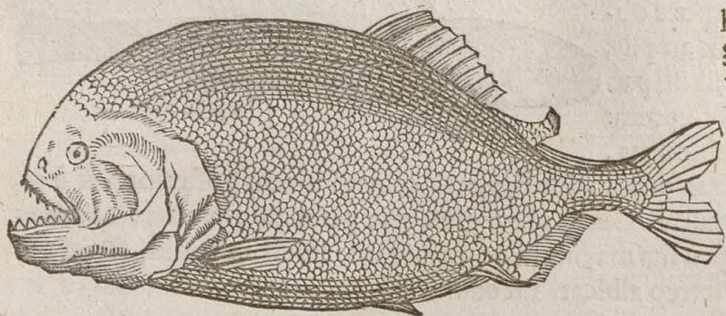

roni, duæ nempe post quinque illas incisuras, triangulares; in medio infimo ventre duæ parvæ, & in ultima medietate inferioris corporis item parva triangularis: in medio dorso magna triangularis erecta: & parvula ejusdem figuræ ad caudam; quam habet instar Tiburonis, uti & similem illi per totum cutem, ejusdemque coloris: nimirum totum inferius corpus album, dorsum & latera cinerea, quibus argentum transplendet: pinnæ omnes cinereæ, exceptis parvulis in inferiori corpore, quæ albæ: cauda cinerea. Hic quem describo, tres catulos perfectos in ventre habebat, unde liquet animal edere. Carnem habet siccam sine spinis, ejusdem fere bonitatis cum *Corcovado*. Sæpius commedi.

PIRAYA & PIRANHA Brasiliensibus: Piscis pedalis longitudinis, lato corpore circiter sex digitos, ubi latissimus: dorso incurvato, capite obtuso ut Dorada. Oris hiatus parabolicus, quod exacte claudere potest, habetque labia parva quibus dentes tegit; obtinet enim tam superius quam inferius ordinem dentium triangulorum, alborum, acutissimorum, quatuordecim in qualibet mandibula (minores habent duodecim) quibus uno morfu partem carnis ex quacunque parte hominis potest abripere, quasi novacula esset abscissa. Si quis ingrediatur aquam vel saltem immittat pedem vel manum statim ab illo lædi potest, ita sitiens est sanguinis & cupiens

& cupiens carnis humanæ, quare caute ab illo cavendum. Oculos habet rotundos, parvos, crySTALLINOS pupilla nigra, & inter illos duo foraminula seu spiracula: branchias amplas, exterius duras & osseas: sex pinnas & septimam pro cauda; duas nimirum postbranchiales, paulum elatas à ventre infimo, duos digitos longas, unum latas: in medio infimo ventre duas junctas parvulas, vix unum digitum longas & angustas: è regione harum in medio dorso inci-

pit pinna & ad duorum & semis digitorum longitudinem extenditur versus posteriora, paulo plus uno digito lata: duorum autem digitorum interstitio à parvulis in infimo ventre incipit pinna, firma spina antè munita, cætera mollis & maximam partem squamulis tecta & paulo plus duobus & semis digitis longa, extenditurque ad exor-

tum caudæ, unum digitum lata: exortus caudæ sesquidigitum longus, ipsa bicornis, & quodlibet cornu in exitu arcuatur. Squamulis tegitur: tota summitas capitis, dorsum & latera usque eo si linea ducatur à postbranchiali pinna ad medium pinnae squamosæ, coloris est cinerei diluti cum paucò cæruleo mixti, ac squamula quælibet fimbriam habet ignei & cærulei coloris transplendentis, reliquum laterum seu inferior pars & venter coloris sunt flavi obscuro, ut & capitis inferior pars, ac pinnae postbranchiales & omnes infimi ventris. Pinna dorsalis & cauda coloris est è cinereo cæruleo. Edulis est & carnem habet albissimam, paululum siccam & boni saporis. Sæpissime comedi. Hæc species maxime gaudet cœnoso fluvii fundo.

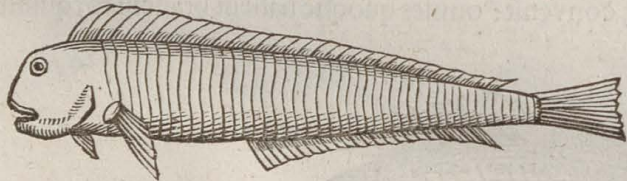
Pirayæ alia species hic reperitur magnitudine & figura plane similis priori, excepto quod parvulam adhuc pinnam habeat squamatam inter dorsalem & caudam, & quod colore differat: nimirum summitas capitis, totum dorsum & laterum superior pars eo usque si linea ducatur à pinna postbranchiali ad medium pinnae squamosæ, coloris sunt aurei ac rubri cum cinereo mixti, & cæruleo transplendente. Capitis inferior pars, reliquum laterum & infimus venter insigni colore croceo fulgent, cui aureus persplendet. Eiusdem coloris croceo-aurei sunt pinnae postbranchiales & infimi ventris. Dorsales duæ & cauda cinerei diluti cum paucò cæruleo mixti, ut & dorsum. Hæc species magis gaudet arenoso fluvii fundo. Edulis est ut prior.

Reperitur & alia Pirayæ species alba, figuræ ut antecedentes, solum caput non ita obtusum, sed os paulum prominet figura conica: color ventris & laterum argenteus: dorsum & caput argentei coloris cum paucò cæruleo transplendente: pinnae omnes argentei coloris cum gryseo mixti. Dentes habet parvulos triangulares ordine dispositos, nec ita mordet ut cæteri. Paulo minor quoque est reliquis speciebus, cæterum non minus edulis quam illæ.

CAP. XIII.

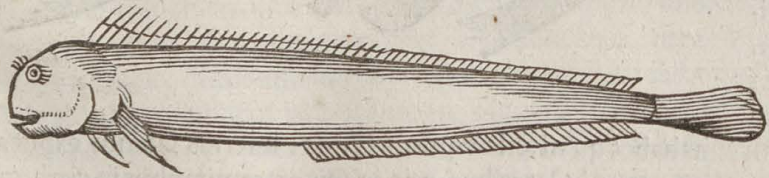
Punaru duæ species. Amore duæ species. Pastor sive Harder. Guacari.

PVNARV Brasiliensibus: pisciculus est quatuor digitos longus, corpore oblongo; capite crassiusculo, & antè obtuso. Os habet parvum; in maxilla inferiore duos solummodo denticulos, longos, acutos in-

star acicularum: oculos superius & in fronte positos, pupilla nigra, circello aureo: & supra hos duo rubra fila brevissima, prominula; branchias amplas; utpote quæ una ei est

è duabus conflata: Pinnae postbranchiales duas oblongas; & sub his duas plane angustas. Paulo post occiput incipit pinna quæ ad caudam usque producit, spinulis prominulis suffultra.

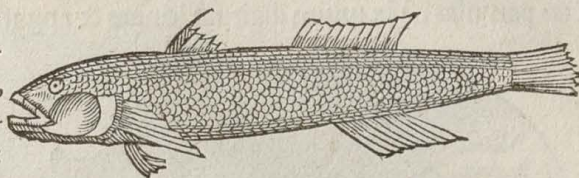
In medio infimo ventre incipit similis, ferme ad caudam usque pertingens. Cauda autem longiuscula, & parallelogramma. Tegitur cute fusca, & pinnae sunt ejusdem coloris.

Reperitur hic & alia *Punaru* species, figura corporis priori similis; sed mandibulas habens rostratas, quasi è minimis denticulis compositas. A summitate capitis pinna latiuscula extenditur us-

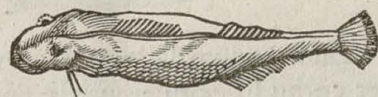

ditur usque ad exortum caudæ quæ mollihus textur spinis non prominulis. Postbranchiales habet fere ut prior; ut & in ventre & cauda. Color ut prioris, sed variegatus est in lateribus lineis curvis obscure purpureis. Vtraque species inter scopulos vivit & intrat etiam testaceorum domicilia.

AMORE GVACV Brasiliensibus; in semipedis longitudinem excrescit; corpore oblongo, capite crassiusculo, branchiis amplis, minutissimis in ore denticulis: Oculi illi parvi nigri circello aureo. Pinnae habet septem: nimirum duas postbranchiales oblongas, quasi triangulatas; duas sub his junctas; duas in dorso, anteriorem minorem posteriore; & e regione posterioris unam in infimo ventre. Cauda oblongiuscula, parallelogramma, in extremitate circinata. Tegitur squamis pro sua magnitudine majusculis. Piscis in totum ferrei coloris, in ventre tamen paululum è ferreo albicat. Est edulis.

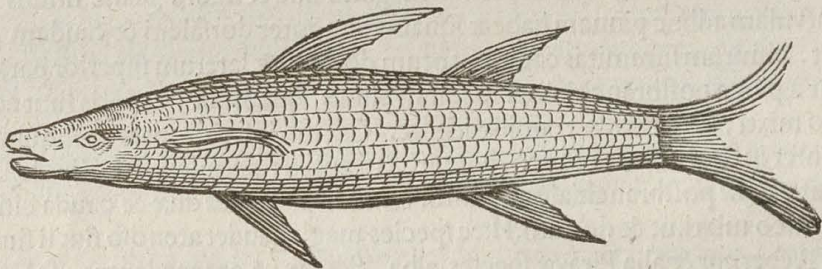
AMORE PIXVMA Brasiliensibus, vulgo corrupte Amorea Piscis magnitudine Tamoatæ, capite lato, ore amplo, & edentulo, corpore oblongo ita ut fere Tamoatam referat. Coloris est obscure ferrei; in ventre, qui extuberat, albi. Tegitur cute molli: pinnae habet septem & octavam pro cauda in ambitu circinatam. Carne est sicca & bona ut Tamoata.

AMORE TINGA Brasiliensibus piscis est ejusdem plane figuræ cum Amore guacu, sed tantum minor: habetque squamas in totum albicantis seu pallidi coloris, & in totum maculatur maculis fuscis ut Tajaſca. Cauda tamen illius est fusco undata. Edulis est ut præcedentes.

PASTOR Belgis

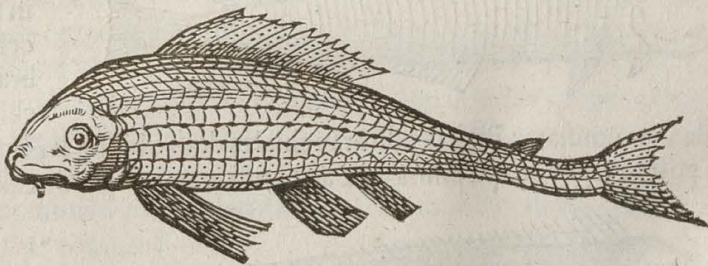
Harder (nomen Brasiliense ab Auctore non proditur) piscis est mediocris Truttæ magnitudine cujus & figuram habet; oculis ellypticis, squamis albicantibus seu argenteis, mediocribus in-

star perca, lineari ordine dispositis, & inter ordines squamarum, lineæ gryseæ mediæ sunt intertextæ. Pinnae habet septem omnes majusculas & longas; duas nempe post oculos (caret enim branchiis) duas sub his junctas in inferiori corpore, his oppositas tamen magis versus posteriora: in summitate dorsi unam maximam omnium; in infimo ventre circa anum unam, & itidem unam illi oppositam in dorso. Cauda in duo ampla cornua est divisa. Pinnae omnes sunt albicantes.

ANNOTATIO. Piscis nauticis hominibus notissimus, quorum nostrates hoc nomen illi dederunt, quod Auctor noster Latinum fecit. Cæterum Gesnerus judicat esse Mugilem vel mugilis speciem, & squamis satis magnis tectum esse, & lineis à capite versus caudam aliquot, instar Thymalli distinctum. Dat autem plures Mugilum icones, quarum nulla cum hac nostra quam Auctor noster ad vivum delineavit, convenit: omnes quoque habent branchias, quibus hic piscis caret.

GVACARI Brasiliensibus: piscis subrotundo seu pyramidalis corpore, pedalis vel paulo majoris longitudinis; octo digitorum crassitie, ubi maxima est. Caput inferius planum, lateribus ellypsin describit, superius subrotundum. Os parvum rotundum habet subter in plano capitis: loco

dentium in utroque latere processus habet quasi setis equinis factos: inferius labium explicatum, lunatum, membrana constans, quæ in lateribus oris in suis extremitatibus in cirrhum definit, trientem digiti longum, qui cirrhi pro barba serviunt. Oculi parvi, rotundi, nummi mihnici magnitudine, cinerei fusco maculati, superne positi & inter quemlibet foramen, distans duntiduum digitum ab oculo versus anteriora: Branchiæ angustæ inferius versus & ante quamli-

quamlibet proxime corpusculum parallelogrammum, semi ferme digitum longum, quod extendere & recondere potest, ita ut reconditum vix videatur. Continet illud corpusculum in extremitate denticulos acutos setaneos, quibus alios pisces pungit. Et post branchias in quolibet latere inferius ad planum, triangularem quasi pinnam, quatuor digitos longam pene, plus uno latam, oblongam, spina ossea in extremitate laterali sustentatam & aliis minoribus secundum longitudinem discurrentibus: spatio autem sesquidigiti versus posteriora directe post has jam descriptas, iterum duas inferius pinnas habet quadratas, in quolibet latere unam, duos & semis digitos longas, duos latas, eodem modo spinis hispidis osseis sustentatas. Post anum in infimo ventre angusta est pinna, parallelogramma, duos digitos longa. In medio dorso pinna est, quatuor digitos longa, duos lata, spinis hispidis ordine dispositis sustentata, ac antarius spina dura crassiore fulta, post hanc prope exortum caudæ superius parva quædam est pinna, membranosa, quæ antarius corniculata spina fulcitur. Cauda constat pinna tres digitos longa inferius, duos superius, bicorni, spinis firmis suffulta. Totum caput testa vestitur dura, ad tactum hispida: totum corpus squamis triangularibus, versus anteriora majoribus, ordine positis. Sunt autem squamæ omnes ad tactum asperæ, quasi exsculptæ, quælibet in sui medio extuberantiam habens: scilicet totum corpus lorica tum est, & quælibet pars loricae habet quatuor angulos, & in quolibet existit tuberculum ita ut in quolibet latere sit quadruplex ordo tuberculorum. Color totius piscis croceus dilutus, in ventre saturior; ac per totum maculatur maculis rotundis, magnitudine seminis sinapi, fuscis. Maculæ hæ in lateribus & pinnis paulo sunt majores, in capite minores, ac in summitate capitis maculæ ruunt quasi rivuli. Posterior medietas ventris nullas habet maculas. Pinnæ omnes ut corpus coloratæ & maculatæ, excepta pinnula prope caudam, quæ constat membranula nigra, corniculata autem illius spina crocea est & maculata ut reliquæ.

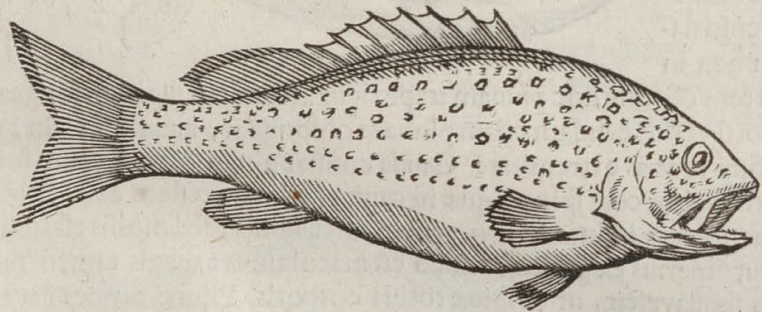
Diu vivit extra aquam, ad quinque horas. Editur defracta lorica, sed paucam habet carnem: intestina longissima, æqualis omnia crassitie, instar crassioris fili quo vela consuunt. Habebat unus piscis quindecim digitos longus, intestina viginti octo pedes longa, quæ dimensus sum.

Reperitur & hic Guacari, magnitudine & figura plane similis priori, qui in flumine S. Francisci capitur solo colore differens & bonitate carnis: est enim totus umbræ coloris obscuri & per totum maculis adpersus obrotundis, nigris, seminis sinapi magnitudine; Caro huius boni est saporis.

CAP. XIV.

Piraumbu. Acaraaya. Timucu. Guamajacu atinga. Acara. Guari guaru. Cugupu-guacu. Maturaque. Carapo.

PIRAUMBU Brasiliensibus; *Chayquarona* Lusitanis; piscis carpionis magnitudine & figura: decem digitos longus ab ore ad initium caudæ, paulo plus quatuor digitis latus, ubi latissimus: versus caudam angustior & æqualis latitudinis, duorum nimirum digitorum.

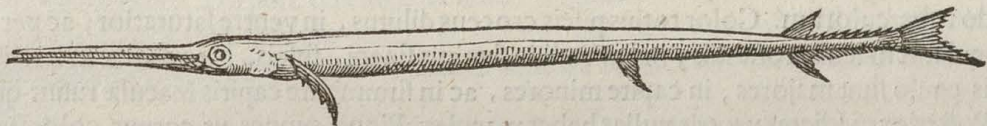
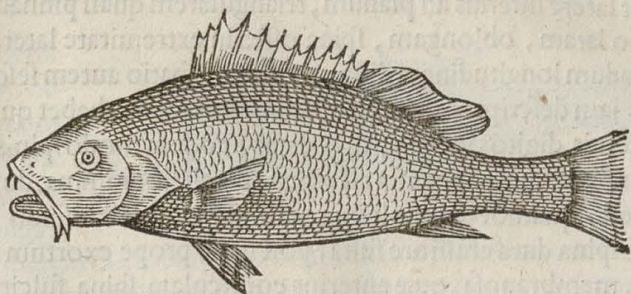

Os habet instar Carpionis, oculos magnos prominentes, pupilla crystallina, circulo aureo cum albo mixto. Pinnas obtinet octo, nimirum unam in medio dorso, paulo plus tribus digitis longam & unum latam, quam in rimam recondere potest, & erectam novem firmis spinis sustentare: huic contigua est alia tres fere digitos longa, minus uno lata nullis innixa spinis: post utramque branchiam unam habet tres digitos longam, unum latam in exortu: in infimo ventre duas junctas, duos digitos longas, vix unum latas, firma spina munitas; post anum unam, digitum latam, dimidium longam, itidem firma spina sustentatam: octava est pro cauda, tres digitos longa, totidem lata & furcata. Squamæ habet majores, instar carpionis, argentei splendentis coloris, pauxillo aureo mixti: quælibet autem squama mediam partem usque ab insertione sua coloris est *feulimort*: sub capite & ventris priore parte magis argenteus est. Omnes pinnæ dilute cinerei sunt coloris. In ore superius & inferius lapidem habet, denticulis minimis præditum, vix sensibilibus. Edulis est ac boni saporis.

ACARAAYA Brasiliensibus: vulgo corrupte *Garanha*: Piscis qui trium pedum longitudinem

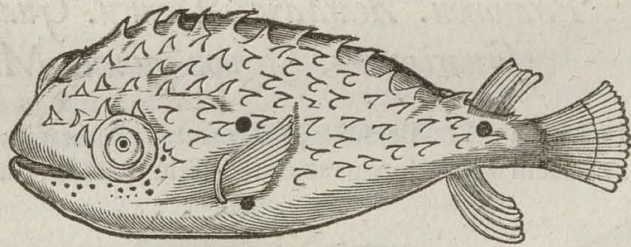

dinem adipiscitur, figura Carpionis. Dentes in inferiori mandibula habet acutos, instar acicularum: in superiori duos longos paulo crassiores, quibus interjacent minutissimi vix sensibiles. Oculi ipsi magni sunt, pupilla crystallina, circulo sanguineo primum, hinc argenteo. Pinnam longā habet per dorsi longitudinem expansam, cujus mediam partem versus anteriora spinis surrigere & in rimam recondere potest: reliquas quinque pinnas communes habet cum aliis piscibus: septimam pro cauda, quæ lata & pene bicornis est. Squamis vestitur argenteis, mediocris magnitudinis, quæ sanguineo colore umbratæ sunt, ita ut maximam partem sanguineus videatur, argenteo colore transplendente: in ventre totus est albus, ut & sub faucibus. Pinnæ omnes sanguinei coloris, exceptis iis quæ sunt in infimo ventre, quæ albæ sunt, in extremitatibus tamen sanguineæ. Edulis est piscis; Sale etiam conditur & servatur.

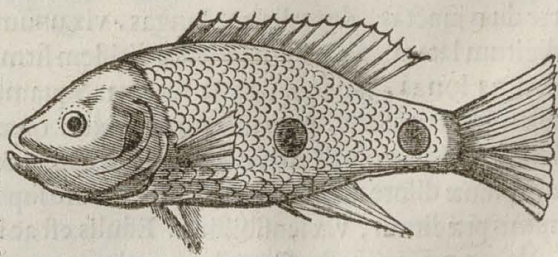
TIMUCU Brasiliensibus, *Peixe agulha* Lusitanis: piscis duos pedes longus, corpore tereti instar anguillæ. Rostrum habet osseum, tres vel quatuor digitos longum, acuminatum, utrobique dentibus minimis refertum: inferior rostri pars paulo longior superiori, & id quod prominet molle, non osseum; caret lingua. Oculos habet rotundos, crystallinos, circulo argenteo: sex pinnas, nimirum duas oblongas postbranchiales, duas junctas in infimo ventre ante anum parvas, post anum unam quæ fere ad exortum caudæ porrigitur & similem huic oppositam in dorso; Cauda pinna quasi bisecta constat. Caret squamis, sed tegitur cute. Summitas capitis & rostri ac dorsi cum medietate laterum olivacei est coloris: inferior medietas cum ventre argentei. Per utrumque autem latus secundum longitudinem linea tendit virefces, distinguens olivaceum ab argenteo. Pinnarum color respondet parti cui appositæ sunt. Edulis est. Capitur in mari & fluviis salis. Boni est saporis, præsertim frigus butyro; caro ejus non est spinosa.

GVAMAIACU ATINGA Brasiliensibus, mihi orbis muricatus Ranæ rictu, septem digitorum longitudinem habebat, & corpus oblongum: os Ranæ simile, & loco dentium tam superius quam inferius, os durum: oculos magnos, rotundos, protuberantes, pupilla crystallina circulo flavo: Branchiarum loco foramen in utroque latere digitum admittens & pone hoc pinnam trapezii figura, unum digitum longam, duos latam: in extremitate dorsi versus caudam etiam pinnam oblongam, haud amplam, & è regione hujus similem in infimi ventris extremitate. Cauda constat pinna sesquidigitum longa, unum lata. Totum corpus tegitur cute spinosa quæ in capite in duram testam abit. Spinæ illæ constant duris ossibus & acutis: in infimo tamen ventre caret spinis, sed mollis est instar Ranæ. Totum corpus & caput superius ex gryseo & fusco est maculatum: magis tamen fuscescit, inferius totum ex albo subflavescit, ut & spinæ totius corporis. Pinnæ omnes flavescunt. Post utramque pinnam postbranchialem maculam habet nigerrimam stufæ magnitudine & supra hanc utrobique, paulum tamen magis versus anteriora aliam minorem nigerrimam. Ad utrumque latus exortus pinnæ dorsalis etiam similem habet: parvulas item sub oculis & ore. Vtris modo se inflare potest.

Non est edulis. Capitur in mari.

ACARA Brasiliensibus: piscis palmum longus, dorso curvo, & alto corpore ut Perca. Os habet angustum, & dentium loco limam: oculos haud magnos, nigros, circulo aureo: Pinnas obtinet sex: nimirum sub qualibet branchia unam longam, triangulum acutum re-

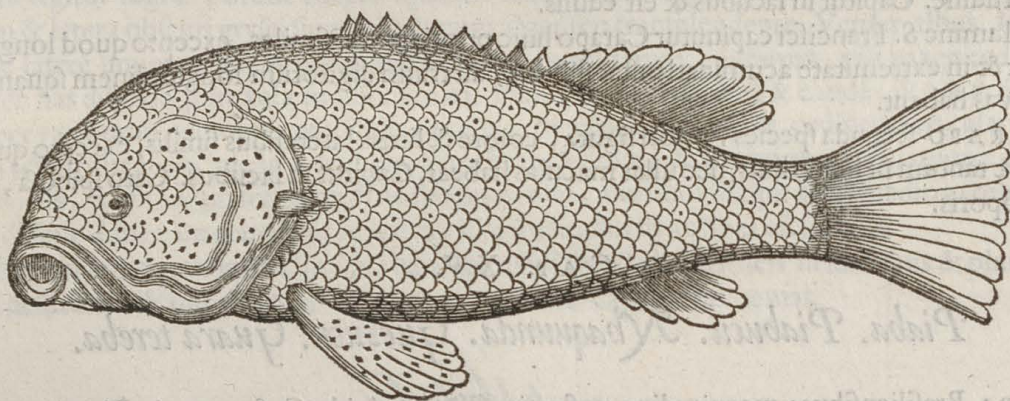
ferentem;

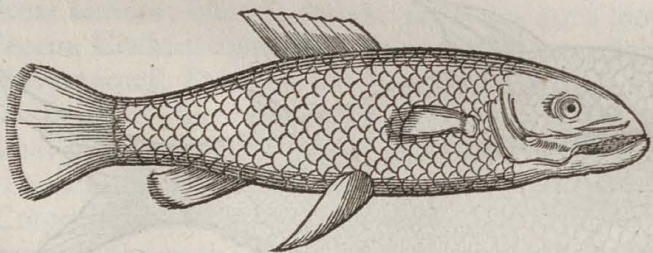
ferentem: à summitate autem dorfi pinna extenditur, firmis spinis sustentata & in triangulum acutum prope caudæ exortum desinens. Cauda oblonga est, parallelogramma, in extremitate recta. Vestitur squamis satis magnis, argentei coloris, sed in capite, dorso & lateribus ita umbra mixtis ut fuscus videatur. Venter albicat. Pinnæ omnes & cauda fusci sunt coloris ex umbra. In medio quolibet latere magnam habet maculam nigram, ut & prope exortum caudæ. Edulis est piscis, & capitur in fluviis dulcibus.

GVARVGVARV Brasiliensibus, pisciculus est minutus, nunquam major sesquidigito, exili corpore, oblongo, instar minimi *Eldrix*. Capitulum habet compressum: ocellos nigerrimos, circulo aureo: pinnulas quinque, nimirum duas postbranchiales, & duas subtrus fere in infimo ventre, & unam in posteriore medietate dorfi: cauda constat pinna parallelogramma, in extremitate circinata. Vestitur squamulis; & totum caput superius, & dorfi anterior medietas sunt fusci coloris, posterior & latera aurei, squamulis umbratis umbra: caput inferius & venter albi splendentis ut mater perlarum: pinnulæ flavæ: prope caudam utrinque maculam habet nigram. Edulis est & capitur in lacubus & stagnis.

CVGVVV-GVACV Brasiliensibus, Lusitanis *Meros*, Belgis *Jacob Evertzen*: ingens fit piscis: habui quorum corpus cum capite quinque pedes erat longum & cum cauda sex: corporis ambitus quatuor pedum, octo digitorum, altitudo unius & semis. Caput & os magnum habet, quod apertum in rotundum dilatat, edentulum: oculos mediocres, pupilla crystallina nigricante, circulo flavo: Branchias in ambitu rotundas, medio autem in triangulum desinentes: Pinnas quinque; nimirum unam à summitate dorfi incipientem & non ita longe à cauda desinentem, ad anteriorem partem seu medietatem plane angustam & acutis spinis munitam; posterior autem medietas lata est & semilunata in ambitu, spinisque haud firmis erigitur: prope anum unam ejusdem figuræ, cum medietate posteriore dorsalis, sed dimidio minorem: post branchias prope infimum ventrem duas longas & latas, tenuioribus spinis intertextas. Cauda magnam pinnam habet quadratam, in extremitate latiore, quam in exortu. Squamas habet parvas. Totum caput, dorsum ac latera cinerei sunt coloris cum umbra mixti, & versus dorsum paulo saturatoris. Venter albicat. Pinnæ omnes cum cauda dilute brunneæ. Per totum caput, dorsum, latera & pinnas postbranchiales maculæ parvæ nigræ, seu puncta frequentissima dispersa. Venter vero & reliquæ pinnae cum cauda his punctis carent. Bonam habet carnem. Capitur in mari.

denticulos acutissimos habet, in superiori aliquot minimos: Branchias satis amplas: oculos rotundos, nigros, circello aureolo, exterius fusco: Pinnas sex, nimirum duas postbranchiales oblongas, haud latas: duas tales in medio infimi ventris & unam post anum trapezii figura, & similem in medio dorso: Cauda constat pinna quadrata unum fere digitum longa, in extremitate circinata. Tegitur magnis squamis ordine positis. Totum caput superius, dorsum & latera nigra sunt, venter ex albo obscure canescit. Pinnæ omnes nigræ. Capitur solum in lacubus & paludibus, non in fluviis. Boni saporis est, sæpe commedi.

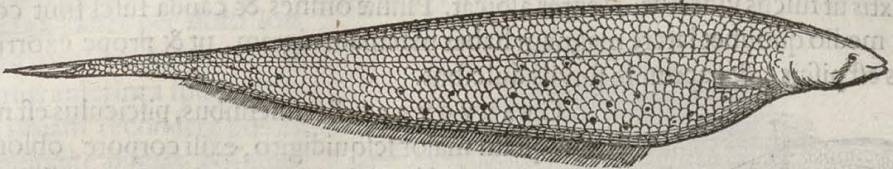
Y

CARAPO

MATVRAQVE Brasiliensibus: Piscis corpore oblongo & ferme parallelogrammo, figura scilicet *Tamoata*. Quinque aut sex digitos longus, sesquidigitum latus, ubi latissimus. Caput habet latiusculum, dura testa tectum. Oris pars inferior paulo longior superiori: & in inferiori sex

CARAPO Brasiliensibus, Prima species, corpore oblongo, figura cultri: dorsum nimirum crassum & obtusum, venter acutus ut culter: posterius autem corpus definit in acumen: unum pedem circiter longus, duos digitos latus, ubi latissimus. Caput acuminatum, sed compres-

sum, inferius labium paulo longius superiori, os angustum, inferius ordinem denticulorum minorum, superius nullos habet. Oculi minimi, nigri, vix grani papaveris magnitudine. Branchiae angustae & post quamlibet parvula pinna oblonga. Vnius fere digiti intervallo à capite in infimo corpore incipit pinna tenuis, angusta & per totum ventrem aequaliter porrigitur ad finem corporis: nam caudam nullam habet nec ullam aliam pinnam in toto corpore: Squamas habet mediocres. Totus piscis est coloris ex fusco & paucis rubro mixti, ac in dorso & capite magis nigrescit. A branchiis in quolibet latere linea tendit ad finem corporis usque, quasi cultri acie tracta & sub hac linea maculae nigrae per corpus dispersae, seminis sinapi magnitudine. Capitur in lacubus & est edulis.

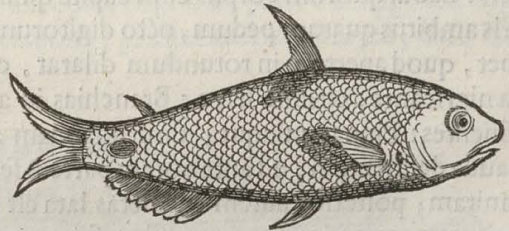
In Flumine S. Francisci capiuntur Carapo huic priori speciei similes, excepto quod longiores sint & in extremitate acuminati instar subulae, ad trium digitorum longitudinem squamulas parvas habent.

CARAPO secunda species, priori figura, colore & lineis lateralibus similis, excepto quod dimidia tantum sit latitudinis, nec ullas maculas habeat. Capitur in lacubus. Caro spinosa, sed boni saporis.

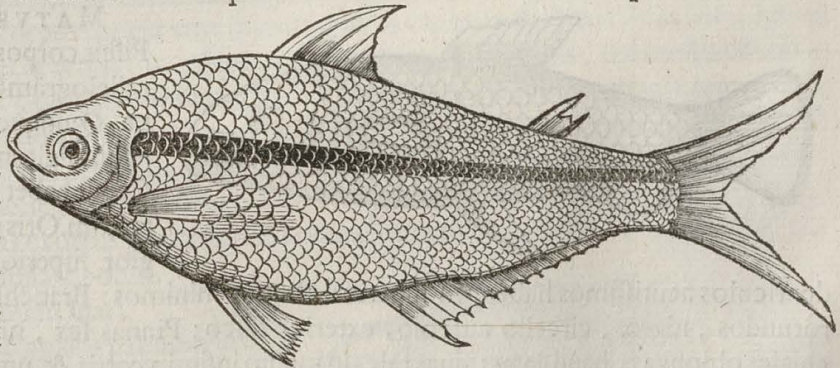
CAP. XV.

Piaba. Piabucu. Nbaquunda. Guebucu. Guara tereba.

PIABA Brasiliensibus: magnitudine nostratis *Eldize* (vide Gesnerum de Phoxino) pisciculus duos aut tres digitos longus (interdum quatuor aut quinque quando maximus) ocellos habet nigros, circello aureo. Squamulis vestitur. In medio dorso pinnula erecta triangularis: post quamlibet branchiam unam habet oblongam; duas in medio infimo ventre & post has unam, quae ad caudae exortum protenditur: cauda est furcata. Caput ad latera auro & argento splendet: totum dorsum argenteo viridi & multo Indico: medium laterum secundum longitudinem argenteo & Indico mixtum: Venter aureo & argenteo & paucis Indico. Post quamlibet branchiam maculam habet rotundam satis magnam Indici coloris & statim post hanc ejusdem coloris maculam lunae corniculatae figura, ejusdemque coloris oblongam in quolibet latere ad caudae exortum. Pinnae omnes & cauda aurei coloris, quae in infimo ventre rubrae. Capitur in omnibus fluviis dulcibus currentibus Brasiliae ac summa vi contra aquae cursum nititur. Brasiliani involvunt foliis arborum & cineribus condunt, desuper ignem imponentes; sic praeparatos comedunt. Saporis sunt haud contemnendi: saepius comedi.

PIABUCU Brasiliensibus: pisciculus sex digitos longus, sesquidigitum latus, ubi latissimus; ventre paululum extuberante, oculis elegantibus, pupilla crystallina, circulo argenteo, cui superius parum rubri admixtum. Septem habet pinnas, octavam

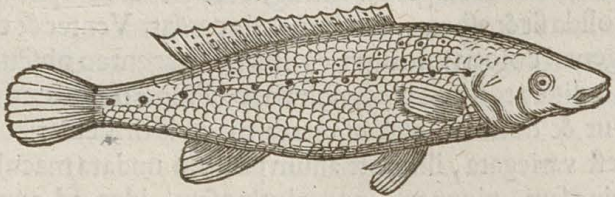

pro cauda furcatam: nimirum postbranchiales duas in infimo ventre, unam in medio dorso, circa anum unam longam extensam versus caudam; & è regione hujus in dorso parvulam. Tegitur squamulis argenteis splendentibus. Per medium laterum secundum longitudinem tendit linea alba lata non splensens. Dorsum autem ad hanc lineam olivacei est coloris, cui viri-

cui viridis hyacinthinus persplendet. Pinnae albæ. Capiuntur facillime aciculis, vel corbe aut olla immissa in aquam, cui parum farinhæ de mandioca aut mica panis intrita. Cocti comeduntur & frixi. Si quis vel leviter vulnerato uno aut altero membro vel ulcusculum tenens aquam ingrediatur, statim hic piscis vulnus petit mordendo, ita sitiens est sanguinis humani.

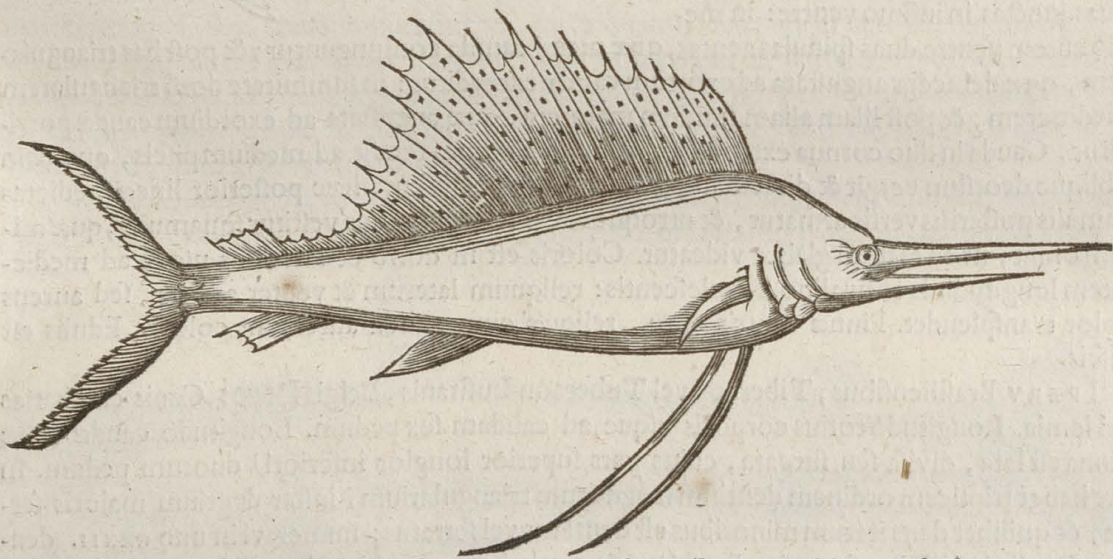
NHAQVUNDA Brasiliensibus; mas & foemina reperitur. Mas corpore est oblongo, fere ubique æquali, septem, octo, aut decem digitos longus, duos altus, ubi altissimus: caput & os fere Lucii habet; superius labium extendere & oris hiatum rotundare potest: dentium loco habet limas, linguam tenuem, branchias amplas: oculos conspicuos, pupilla nigra, circulo fusco: septem pinnas, post quamlibet branchiam unam, duos fere digitos longam; sub his

in infimo ventre duas junctas, & post anum unam pene quadratam. Ab initio fere dorsi una protenditur pene ad caudæ exortum, tres digitos longa, unum ferme lata, æqualis, mollibus spinis suffulta, quæ in fine paulo latior, & in triangulum desinit. Cauda testa

dura tegitur nigra. Totum corpus squamis mediocris magnitudinis vestitur, ac totum dorsum & latera obscuri grysei sunt coloris cum argenteo transplendente. Venter albus. In utroque latere unum ordinem habet macularum, rotundarum, nigrarum, pisi magnitudine, & inter has dispersa punctula multa cærulea. Pinnae omnes aureæ ut & cauda: & pinna dorsi insuper variegatur per totum punctulis cæruleis. In utroque latere per ordinem macularum nigra tendit linea, incipiens à fine superiore branchiarum, & ad regionem finis pinnae dorsalis desinens, & semidigiti fere interstitio sub hujus fine, alia linea incipit ac in medio exortus caudæ desinit. Lineæ hæ elatæ sunt ac aureæ. Capitur in fluviis ac boni est saporis.

Fœmina mari per omnia similis, excepto quod punctulis cæruleis in lateribus & pinna dorsali destituatur & quod venter circa anum rubescit. Comeditur ut mas.

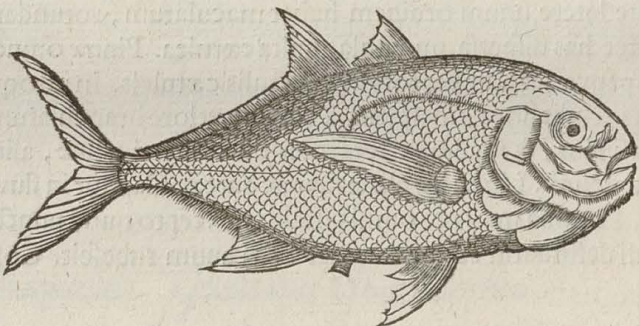

GVEBYCY Brasiliensibus: Lusitanis *Bicuda*; piscis rostratus; oblongo & ferme tereti est corpore, ut *Dorada*: capite porcino, rostrato, cauda in duo cornua diducta ut *Albacara*: rostrum acutum, osseum, durum: partis superioris longitudo sedecim digitorum, inferioris decem. Crassities totius prope insertionem septem digitorum: utramque autem rostri partem movere potest. Branchias habet amplas: os interius orbicularis figuræ, in medio sui hyperbolico foramine; lingua oblonga, alba, dentibus omnino caret. Oculos habet solidi magnitudine, pupilla crystallina, circulo argenteo. A rostri insertionem caput in altum assurgit, ut in *Dorada* mare: est autem caput ab oculis ad occiput longum septem digitos, novem altum. Corporis longitudo ab occiput ad caudæ exortum quatuor pedum, & altitudo lateris post occiput unius pedis; in medio autem corporis decem digitorum & prope caudam duorum. Cauda in duo cornua extenditur & ampliatur, quodlibet octodecim digitos longum; ad cuius exortum in quolibet latere duæ auriculæ membranaceæ. Pinnae habet sex: proxime post quamlibet branchiam unam, directe à latere protensam, dura membrana constantem ut in *Tiberone*, figura trianguli acuti, undecim digitos longam, & in exortu, ubi latissima, duos tantum latam: è regione harum in infimo ventre duo bacilliformia corpora juncta habet, ex osse nigro constantia, dura, plane ut os *Sepiæ*, quodlibet novemdecim digitos longum: utrumque junctum, in rima longa, profunda recondere potest, quæ à natura secundum longitudi-

nem ventris facta est ad caudam usque. Interstitio duorum pedum à fine hujus fissuræ seu ano, in infimo corpore pinnam habet triangulatam sex digitos longam, latere anteriori firma spina munitam; etiam hanc in rimam quandam recondere & rursus surrigere potest: octo digitorum interstitio ab hac pinna, parvam habet versus caudam, in acutum triangulum versus posticam partem desinentem, & è regione hujus similem & æqualem in superiori corpore, has duorum digitorum intervallo sequitur cauda, quam supra descripsi. Maxima autem omnium est pinna dorsalis, incipiens à summitate occipitis, quæ protenditur per dorsum in trium pedum longitudinem, constans membrana pergameni æmula, costis intertexta; hanc quoque totam demittere potest ac in profunda rima condere: lata est sesquipedem, ubi latissima, & versus posteriora paulum angustatur. Cute crassa, subaspera vestitur, tota sub fusca: spinulis oblongis, trientem digiti longis, ut ita solida sit & aspera, cum squamis careat. Venter & caput inferius albicant, latera cinerei & argentei coloris: dorsum ex cinereo argenteo obscure fuscum, ut & caput superius & rostrum; reliqua rostrum cinerescit flavo. Pinnae omnes cum cauda ex cinereo argenteo fuscescunt, ut & dorsalis, quæ præterea maculis orbicularibus, nummi misnici magnitudine insigniter est variegata, illa post anum paulum undata maculis fuscis. Carnem copiosam habet, non spinosam, pinguem, non glutinosam, ideo ad comedendum aptiorem quam caro Marforum. In ventriculo interiore multos integros pisces pedales inveniēbam.

GVARA TEREBA Brasiliensibus; Piscis magnitudine septem aut octo digitorum: capite obtuso, oculis crystallinis, circulo aureo: os denticulos habet minimos: Branchias amplas: dorsum incurvatum, unde & *Corcovado* minor potest appellari. Pinna obtinet septem: post quamlibet branchiam, unam longam: sub his duas junctas in infimo ventre: in medio autem ventre duas spinulas acutas, quæ membranula conjunguntur; & post has triangularem, quæ deinceps angustata ad exortum caudæ extenditur: in summitate dorsi triangularem mediocrem, & post illam aliam similem majorem, quæ angustata ad exordium caudæ porrigitur. Cauda in duo cornua extenditur. A branchiis linea tendit ad medium piscis, quæ dein oblique deorsum vergit & directe usque ad caudam porrigitur: hæc posterior lineæ medietas hamulis posterius versis armatur, & utroque latere triangularibus vestitur squamulis, quæ minimæ sunt, ut ad tactum glaber videatur. Coloris est in dorso & lateribus usque ad medietatem longitudinis ex hyalino cærulescentis: reliquum laterum & venter albicat, sed aureus color transplendet. Pinnae ventris albæ, reliquæ cum cauda aurei sunt coloris. Edulis est piscis.

IPERV Brasiliensibus, Tiberaon vel Tuberaon Lusitanis, Belgis *Hepere*: Canis carcharias vel lamia. Longitudo totius corporis usque ad caudam sex pedum. Longitudo caudæ (quæ pinna est lata, divisa seu furcata, cujus pars superior longior inferiori) duorum pedum. In ore habet triplicem ordinem dentium magnorum triangularium, instar dentium majoris serræ, & quilibet dens iterum minoribus est dentatus vel serratus: numeravi in uno cxxxii. dentes. Oculi elati. Pone foramina seu spiracula tres habet in quolibet latere rimas, spithamales quasi incisuras. Totum corpus tegitur cute ad tactum hispida, qua siccata ligna expoliri possunt. Crassities corporis duorum pedum. Sex alias pinnas habet præter caudam, duas maximas sesquipedem longas & septem digitos latas, in quolibet latere unam post incisuras directe à latere protensas: unam in medio dorso erecte stantem, duas minores in infimo ventre, & unam omnium minimam proxime caudam in inferiori corpore. Carnem habet albissimam quidem, sed nimis siccam. Comeditur à nauticis sociis & bajulis. Iuniores satis bene sapiunt. Vidi plusquam vigesies ingentem canem absumtum fuisse à Tiburone in Bibiribi. Vidi sæpius duo posteriora crura cum natibus uno morfu cani ablata. Hominibus infestissimus est & facile aliquem dilacerat si incautius aquam ingrediatur.

ANNOTATIO. De Cane carcharia vide Aldrovandum lib.iii. cap.32. Sed observa, quod ille in Iconibus in utroque latere exprimit quinque incisuras, cum Auctor noster tantum tres ipsi tribuat. Habeo autem sceleton oris, in quo tam in superiori quam inferiori mandibula sextuplex ordo est ejusmodi dentium, subtilissime ad latera ferratorum; & numerari possunt dentes supra trecentos; præter alios minutos: ita ut terribilis sit rictus.

Tiburonis species minor, Belgis *een Crupshere* à figura, convenit cum majore, excepto capite, quod habet triangulare seu ut cor vulgo pingitur. Oculi parvi ad latera ipsius capitis. Os

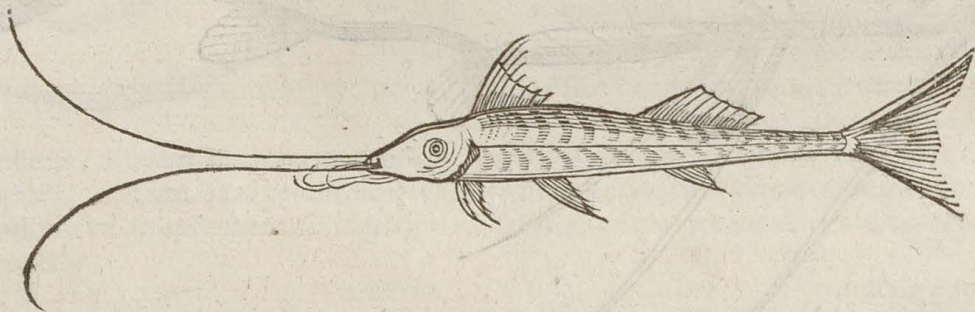
ris. Os parvum triangulare longe infra positum; cum triplici ordine dentium minorum; nec ita potest nocere; os enim habet angustum. Caro melius sapit quam majoris.

Reperitur & alia species, quam Brasilienses vocant *Vrumaru*: Lusitani Lixa: Græcis *Πύνη*, Latina squatina, Belgis *een Schoerhepe*.

CAP. XVI.

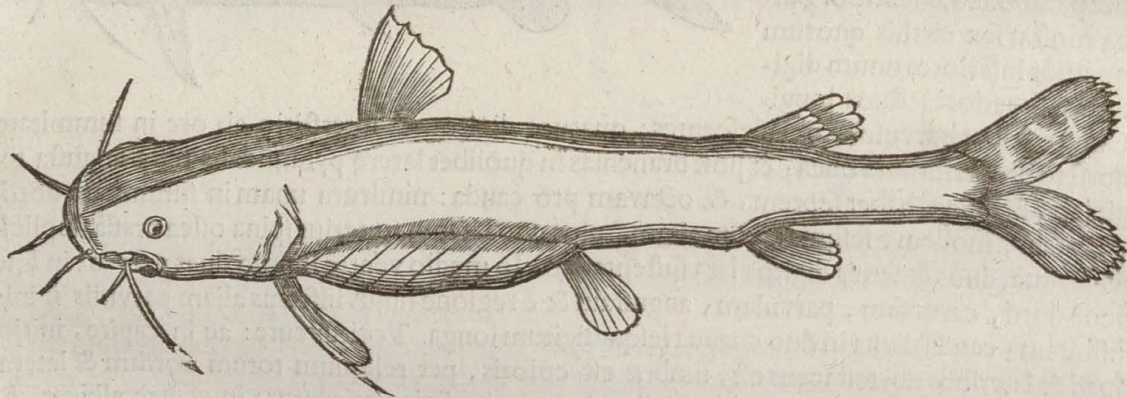
Bagre diversæ species. Rayæ diversæ species.

BAGRE piscis oblongo corpore, initio dorsi paulum elevato; capite acuminato seu conico, quod dura testa est tectum ad initium elevationis dorsi: pedalis longitudinis: Barbam habet sex cirrhis constantem, quorum quatuor inferiores sesquidigitum longi, duo superiores longitudinem totius piscis æquant. Pinna obtinet septem, octavam pro cauda: nimirum

duas postbranchiales loco inferiori positas, & ante quamlibet fortem aculeum, dentatum, osseum: unam in summitate dorsi elevatam, & ante illam item aculeum fortem, æqualis cum pinna longitudinis: duas junctas in medio fere infimi ventris, magis tamen versus anteriora; unam membranaceam sine spinis versus caudam, & huic oppositam mediocrem mollibus spinis suffultam. Cauda constat pinna furcata, caret squamis, sed tegitur cute per totum argentei coloris splendentis. Pinnae omnes argentei sunt coloris, ut & barba & caput. Per medium utriusque lateris tendit linea argentea ad caudam usque constituta ex 77. protuberantiis. Oculi nigri satis ampli; os parvum, edentulum, labiis elevatis. Piscis est edulis; si quis ab eo læsus fuerit, difficulter sanatur & magnos patitur dolores.

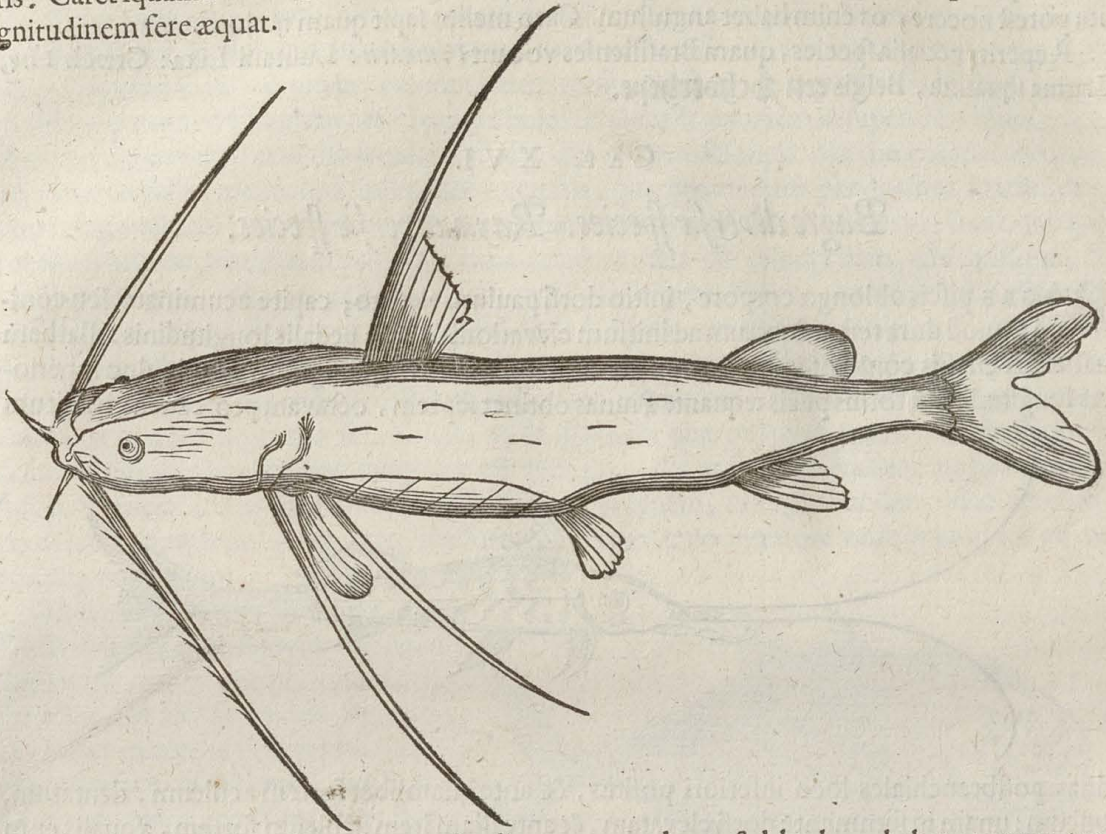
Alia *Bagre* species (quem describo, longitudinem habebat duorum pedum & trium digitorum) corpore oblongo, capite compresso & plano; ore inferius parabolicæ figuræ, obtuso,

edentulo. Caput octo digitos longum, testa dura punctulata tectum. Oculi parvi, rotundi, crystallini, quatuor fere digitos ab invicem distantes. Barbam habet sex cirrhis constantem, quorum exteriores longiores, quatuor digitorum, reliqui breviores: septem illi pinnae, octava pro cauda: una nimirum in summitate dorsi, firma spina antè munita, erecta, tres digitos longa, totidem lata: duæ postbranchiales, itidem firma spina munitæ, quatuor digitos longæ, duos latæ; interstitio sex & semis digitorum post branchiales in infimo ventre (qui paulum extrahitur) duæ junctæ, tres digitos longæ, duos latæ, in ambitu circinatæ: septem digitorum intervallo à dorsali, alia in extremo dorso, carnosæ, sesquidigitum longa, unum lata, in extremitate mollibus spinis munita: & sub hac in infimo ventre alia paulo major: cauda sequitur trium digitorum intervallo, in duo cornua diducta, crassa sed molli membrana constans duos & semis digitos longa, in quolibet cornu duos lata. Totum caput superius & ad latera, dorsum totum & latera ad protuberantiam ventris usque, candidi cum diluto flavo & aureo mixti est coloris; in testa capitis etiam aliquid viridis transplendet: Pinnae omnes & cauda gryseæ sunt: Venter & laterum inferior pars & caput inferius (quod planum est) albi coloris: Ca-

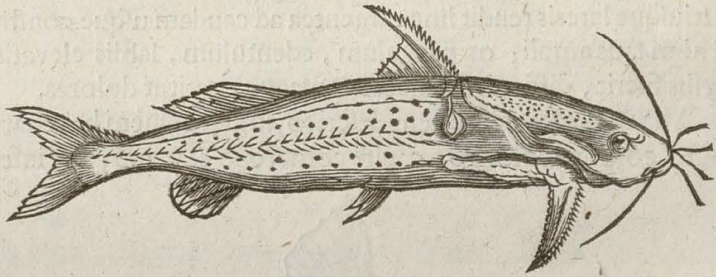

ris: caret squamis sed vestitur cute. Bona satis est carne, meliori quam Camarupi, cuius magnitudinem fere æquat.

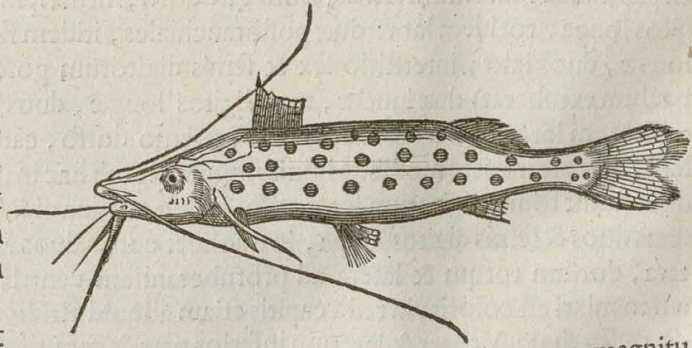
BAGRE alia species figura & magnitudine ut præcedens, sed barbam habet quatuor tantum cirrhis constantem, duobus nimirum longis octo digitos, & latiusculis instar ligulæ, duobus brevibus: ad pinnam dorsalem similis ligula novem digitos longa, & post branchiales pinnae eodem modo: cætera similis præcedenti.

BAGRE alia species: Belgis nostris vulgo **Clipbagre** decem digitorum longitudinem habet; corpore oblongo: capite lato & compresso: ore parabolico, edentulo. Barba constat sex cirrhis quorum quatuor inferiores unum digitum, superiores duos longi.

Oculos habet parvulos, carulescentes; quatuor digitorum interstitio ab ore in summitate dorsi tegitur testa dura ossea; & post branchias in quolibet latere pyramidalis testa angusta tegit latera. Pinnae habet septem, & octavam pro cauda: nimirum unam in summitate dorsi, elevatam, mollem, sesquidigitum altam, plus uno latam, antè spinam osseam crassam dupliciter ferratam, duos & semis digitos lata sustentatam. In medio ventre infimo duas parvas: in fine pene dorsi, carnosam, parvulam, angustam & è regione huius inferius aliam parvulis spinis suffultam; cauda divisa in duo cornua sesquidigitum longa. Tegitur cute: ac in capite, initio dorsi & lateribus ubi testaceus est, umbrae est coloris, per reliquum totum dorsum & latera umbrae dilutioris, & fuscis maculis mediocris magnitudinis variegatur: in ventre albicat. A testæ latiore sine ad caudam usque in quolibet latere, per lineam rectam tendit ordo denticulorum acutorum, posterius versorum qui clypeo duro serrato in medio insunt, nam anguli obtusi figura positi sunt usque ad caudam hoc modo 7. Edulis est, sed pauca carne, quæ non magnificat.

BAGRE alia species, præcedenti similis, & maculis nummi misci magnitudine variegatus: verum caret denticulis illis in lateribus: lineam solummodo habet: & duos cirrhos & sex longiores quam alter. Hæc species habet carnem bonam & pinguisimam.

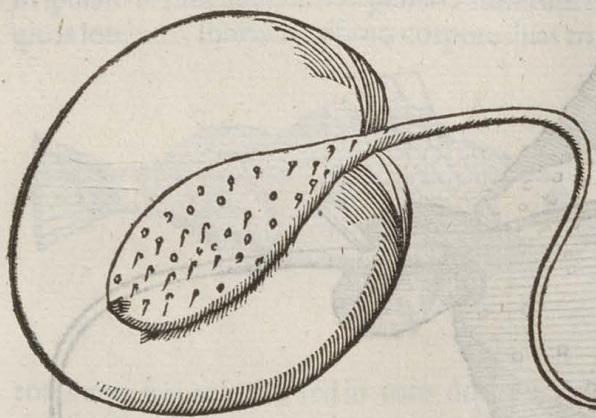

BAGRE alia species, figura &

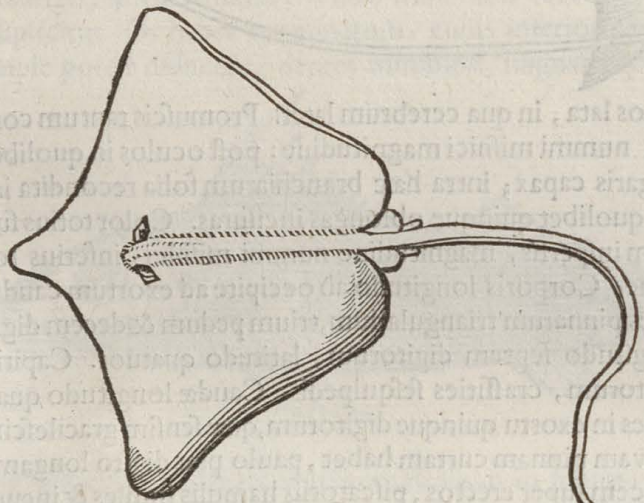
magnitu-

magnitudine similis illi quem secundo loco descripsimus: sed barbam habet tantum quatuor cirrhis constantem, duobus nimirum longis octo digitos & latiusculis instar ligulae, duobus admodum brevibus. Ad pinnam dorsalem similis ligula est novem digitos longa; & ad postbranchiales eodem modo; cetera per omnia similis illi quem diximus; nam & ventrem ita protuberantem habet.

prehenditur, caudam incurvatam supra corpus levando. Os inferius habet, haud amplum, edentulum; incisurae quasi parabolicae. Cute tegitur in superiori corpore ferrei coloris & in medio dorso insignitur tuberculis nigris, parvis: inferius corpus totum album. Caro nihili aestimatur in cibis.

cedenti similis, excepto quod processibus illis cylindraceis prope caudam destituitur. Color totius corporis superius umbræ, punctulatus per totum maculis nigris, seminis sinapi magnitudine: cauda aculeis caret. Carnem habet bonam.

Reperiuntur hic & Rajæ, quarum caudæ tres & semis pedes longæ, crassæ in initio tres digitos & in fine plane acuminatæ, plenæ tuberculis nigricantis in totum coloris, flexiles ut scutica.

NARINARI Brasiliensibus; sunt aliquot illius species, hæc quam hic describimus appellatur *Narinari pinima*: Lusitanis *Raja*, Belgis *Pijlsteert* vel *Seicle*. Pastinaca marina. Corpus habet magnum, latum, ferme triangulare: constans ad utraque latera latissima pinna triangulari, carnosæ: & prope caudam habet duas pinnas, palmi magnitudine, subrotundas, æqualis longitudinis: caput magnitudinem habet mediocris porci, crassum, compressum, in medio quasi fossam habens. Os triangulo subrotundum, compressum paulo & in promuscidem desinens: nam oris hiatus quinque distat digitos ab extremitate promuscidis versus ventrem: amplitudo oris duorum & semis digitorum; edentulum, sed loco dentium os habet lingue figura inferius in ore, quatuor digitos longum, sesquidigitum latum, ad fauces usque pertingens, & simile os superius, transversim positum, duos digitos longum & totidem latum. Inferius os constat è septemdecim ossibus, albis, duris literæ U figuram habentibus, quæ arcte per membranas conjunguntur, hisce alia septemdecim subjacent, singula singulis, spongiosa ad aspectum, nec ita dura, superius os constat quatuordecim ossibus literæ J figura, quæ eodem

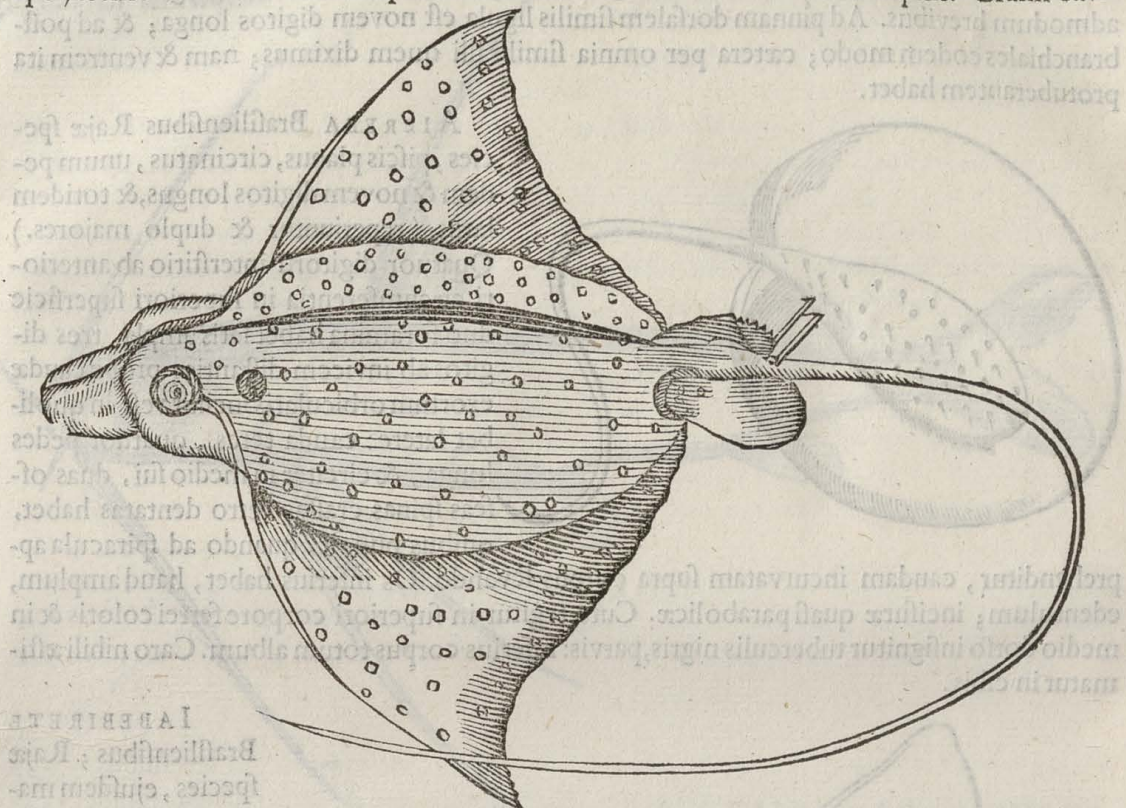
AIERBA Brasiliensibus Rajæ species, piscis planus, circinatus, unum pedem & novem digitos longus, & totidem latus (reperiuntur & duplo majores.) Quatuor digitorum interstitio ab anteriori circumferentia in superiori superficie duo foramina habet satis ampla, tres digitos ab invicem distantia; prope caudæ exortum orbicularis incisura est in quolibet latere: cauda teres, quatuor pedes longa, & circiter in medio sui, duas osseas spinas crassas retro dentatas habet, quibus pungit, quando ad spiracula ap-

IABEBIRETE Brasiliensibus; Rajæ species, ejusdem magnitudinis cum Aiereba, figura autem obtusi vomeris ad latera extuberantis: sectiones prope caudam ut in illa, & præterea duo corpora cylindracea digiti crassitie protuberantia. Cauda longa. Color pisci superius è cinereo fuscus, inferius albus; carne probata est & bona.

Reperitur hic & alia Rajæ species præ-

codem modo per membranas sibi invicem agglutinantur, iisque etiam alia quatuordecim ossa superjacent: duo autem illa ossa per membranas annectuntur aliis ossibus capitis. Cranii cavi-

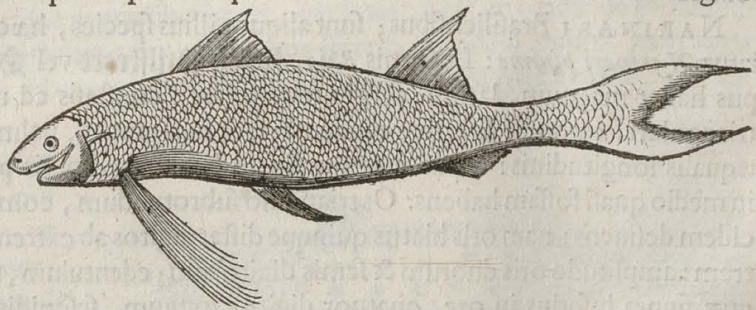

tas sex circiter digitos longa est, vix duos lata, in qua cerebrum latet. Promusculis tantum constat cartilagine. Oculos habet parvos, nummi misnici magnitudine: post oculos in quolibet latere spiraculum amplum, pomi vulgaris capax; intra hæc branchiarum folia recondita jacent: ad latera inferius à fine capitis in quolibet quinque oblongas incisuras. Color totius superius ferreus, maculis albis per totum inspersis, magnitudine nummi misnici; inferius totum album. Cutis tota glabra lævisque. Corporis longitudo ab occipite ad exortum caudæ sesquipedalis, latitudo inter extremitates pinnarum triangularium, trium pedum & decem digitorum. Pinnarum prope caudam longitudo septem digitorum, latitudo quatuor. Capitis longitudo decem, latitudo septem digitorum, crassities sesquipedis. Caudæ longitudo quatuor pedum & trium digitorum; crassities in exortu quinque digitorum, quæ sensim gracilescit. Paulo post exortum caudæ superius parvam pinnam curtam habet, paulo plus digito longam, & mox post eam duos hamulos sibi invicem super erectos, piscatoriis hamulis similes & incurvatos, longitudine trium digitorum. Caro boni saporis est, sufficiens quadraginta hominibus saturandis.

CAP. XVII.

Piracoaba. Corocoro. Guaticupa. Virbaco. Niqui. Guarerua.

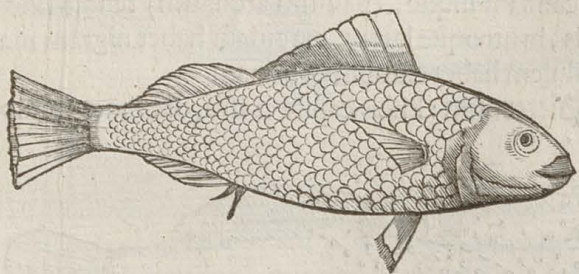
PIRACOABA Brasiliensibus, piscis pedalem longitudinem adipiscitur, corpore oblongo, ut *Zandat* Pomeranorum. Os habet acuminatum, amplum, edentulum: mandibulam superiorem longiorem inferiore, & superior pars oris prominet in rotundum conum è cartilagine constantem: oculi illi satis ampli, pupilla crystallina, circulo aureo. Pinnas habet octo: nimirum duas in dorso triangulares erectas, interstitio sesquidigiti: post quamlibet branchiam unam oblongam, angustam: duas his breviores in infimo ventre junctas, & prope anum unam triangulatam; octava est cauda furcata. Sub qualibet pinna postbranchiali barbam habet sex pilis crassiusculis constantem tres digitos fere longis, estque ejus exortus prope exortum pinnarum, vergens retrorsum. Totus vestitur squamis mediocris magnitudinis argentei coloris, & in dorso ac summitate capitis paulum canescit. Pinnæ quoque omnes

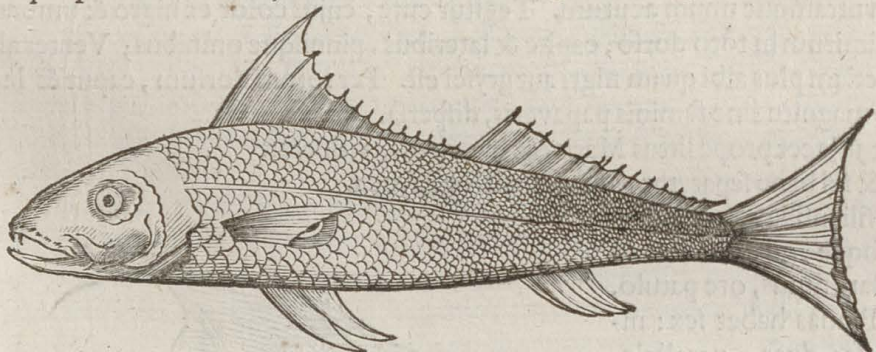
omnes cani seu cinerei sunt coloris: postbranchiales tamen nigredine dilutæ sunt. Barba alba. Capitur arenosis locis in mari. Boni est saporis.

COROCORO Brasiliensibus. Piscis dorso incurvato, capite & ore obtuso; pedalis longitudinis. Denticulos habet parvos, haud acutos: branchias satis amplas, quarum anterior pars in spinam definit acutam: sex pinnas: nimirum in quolibet latere post branchias unam tres digitos longam, subtus in infimo corpore duas triangulares fere, sed in extremitate circinatas & antè firmam & acutam spinam suffultas, post anum unam crassam, dura & acuta spina nixam, cui parvula spina antistat. A summitate dorsif pinna incipit, quæ arcuatim ad medium dorsum tendit, firmis ac acutis spinis sustentata, hinc definit & contigua illi est mollis, quæ & arcuata fere est, & pene ad exortum caudæ protenditur. Cauda duos digitos longa, quatuor lata. Squamis majusculis vestitur,

totus argentei coloris, sed in toto dorso & ejus summitate diluta umbra mixtis & per latera transversim (non tamen ad ventrem usque) in quolibet octo striæ digitum latum crassæ ex diluta umbra descendunt: venter totus albus, ut & illius pinnae. Pinna dorsalis, postbranchiales & cauda ex argenteo & diluta umbra mixtæ. Pinnam autem anteriorem dorsalem in rimam potest recondere. Capitur in mari & est edulis.

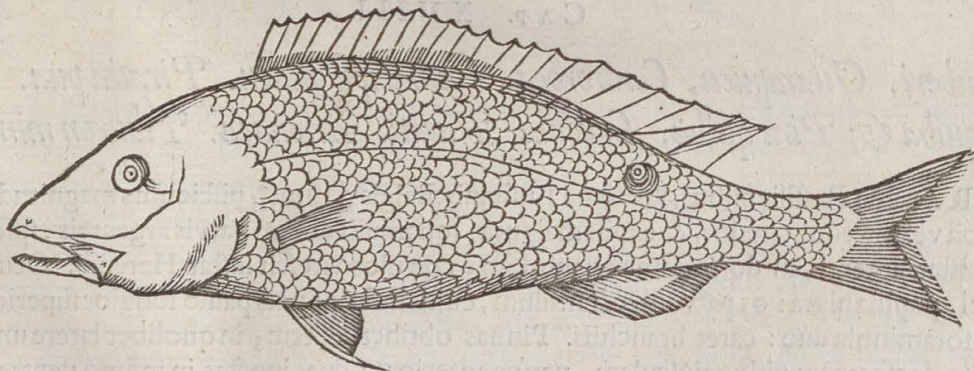
GVATVCVFA Brasiliensibus, Balabolla Congensibus, Corvina Lusitanis, Piscis corpore oblongo, dorso paulum, ventre minimum curvo: longitudinem duorum pedum non raro adipiscitur. Os habet acuminatum, cujus inferior pars paulo longior superiore, quodque ample potest diducere; dentes minimos, linguam conspicuam, branchias amplas; oculos

stufieri magnitudine, pupilla nigra, circulo argenteo: Pinnas obtinet septem; post quamlibet branchiam unam oblongam; duas sub his in infimo ventre paululū versus posticam partē; unam post anum

triangularem: unam triangularem ac altam in summitate dorsif, duriusculis spinis suffultam, & huic fere contiguam alteram in posteriori parte dorsif oblongam, quæ æqualis fere latitudinis, atque ad exortum pene caudæ protenditur. Cauda constat pinna fere quadrata & lata. Parvulis rotundis squamis totus vestitur, coloris per totum argentei splendentis, cui tamen in dorso aureus transplendet, & ad tactum videtur lævis. Pinnae & Cauda ut & venter albicant. A summitate autem branchiarum per medium latus ad caudæ exortum tendit linea argentei coloris. Capitur in mari; ac optimi est saporis, ut *Scheibisch* nostratium. Sæpius commedi.

VRIACO Brasiliensibus, Piscis dorso incurvato, ventre protuberante, quindecim aut sedecim digitos longus, quinque aut sex altus, ubi altissimus. Caput & os obtusum, conum referens triangularem: dentes parvuli, acuti: lingua lata: branchiæ amplæ in triangulum definientes: oculi dupli stufieri magnitudine: pupilla crystallina, circulo argenteo, cui aliquid

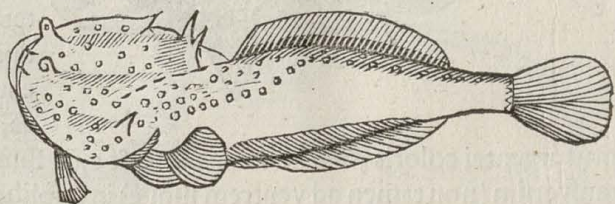
cinnabarii mixtum est. Pinnas habet sex, nimirum post quamlibet branchiam, unam longam triangulum acutum referentem, sed exterius paulum circinatum: sub his in infimo ventre duas

triangulares, antèrius firma spina munitas: post anum unam oblongam, in exteriori ambitu circinatam, molliusculis spinis per medium suffultam, antèrius autem dura & acuta spina: à summitate autem dorfi ad exortum fere caudæ tendit pinna latiuscula, latitudinis fere ubique æqualis, & acutis spinis sustentata: Cauda itidem lata in duo veluti cornua distenditur. Vestitur squamis magnis, in totum argentei coloris, sed cui parum cinnabarii translucet. Pinnae laterales & infimi ventris albæ seu argenteæ, dorsalis & cauda plus cinnabarii quam argentei habent. A summitate denique branchiarum ad caudam usque, (paulum arcuatim) tendit linea rubra & supra eam in posteriore parte corporis, in utroque latere, maculam habet nigram magnitudine grossi mishici. Capitur in mari: Edulem habet carnem & bonam.

NIQVI Brasiliensibus, nostrates vocant *Pieterman*: Piscis capite crasso, ore ranæ amplo, edentulo, crassa lingua & inferiore mandibula paulo longiori quam superior.

Anterior corporis medietas est paulo latior, posterior angusta & teres: estque ut plurimum sex aut septem digitos longus, latus antèrius quidem sesquidigitum aut paulo latior: Ocelli ipsi parvi quidem sed exserti, cylindracei more cancrorum terrestrium, pupilla nigra,

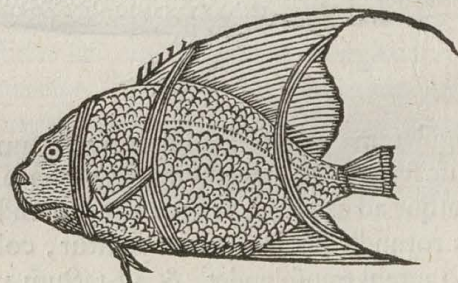

circulo ecinereo fusco. Branchias habet amplas & post quamlibet pinnam unam, digitum longam & latam, in ambitu circinatam: in ventre sub his paulo inferius duas junctas: à medio dorso pinna ad caudam pene continuatur, semidigitum lata, at in fine paulo angustior, cui respondet similis in infimo ventre: Cauda plus digitum longa, minus lata, parallelogrammi figura, in extremitate circinata. Ante exortum pinnae dorsalis duos habet aculeos fortes & supra postbranchialem utramque unum acutum. Tegitur cute, cujus color ex nigro & umbra, gryseoque mixtus, nimirum in toto dorso, capite & lateribus, pinnisque omnibus; Venter albicat, & in lateribus etiam plus albi quam nigri aut grysei est. Per totum dorsum, caput & latera, punctula nigra, magnitudine seminis papaveris, dispersa.

In arena absconditus jacet prope littus Maris, ac incedentes vulnerat.

Edulis est si jecur & fel bene separetur, alias lethalis ut Payucu.

GVARERVA Brasiliensibus, piscis corpore lato, compressoque, quatuor digitos longo, tres lato, ubi latissimus, ore patulo, denticulis minutis. Pinnas habet sex: nimirum postbranchiales duas, parallelogrammi figura; duas oblongas & latas in superiori dorso & infimo ventre posteriori, quæ in acumen desinunt, figura subulæ. Cauda quadrata, seu potius parallelogramma, unum digitum longa, & duas tertias partes digiti lata. Squamulis tegitur nigri

coloris splendentis instar bombycini, quarum oræ (quarundam tantum non omnium) fimbrias habent flavas instar semilunularum. Pinnae omnes nigrae. Circa os autem linea crassa est ferrei coloris & alia illi perpendiculariter superposita: Corpus tres lineæ latæ ambiunt, quarum duæ per latas & posticas pinnas extenduntur, (caudam etiam talis linea secant & ejusdem coloris) una pro fimbria ipsi est. Oculorum pupilla nigra, circulus aureus.

CAP. XVIII.

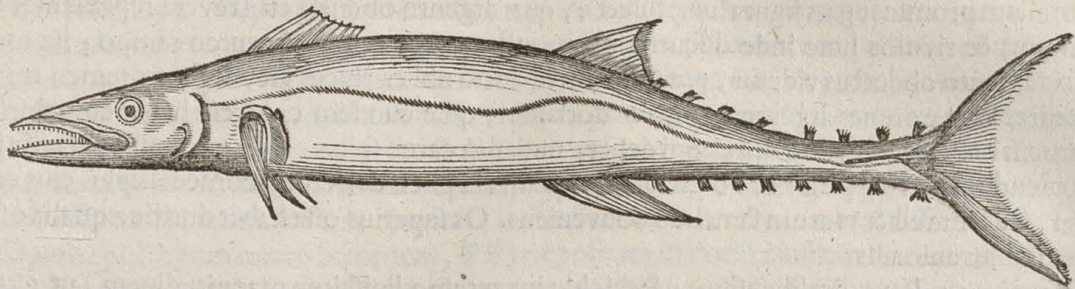
Araberi. Guarapucu. Corororoca. Camaripuguacu. Piratia pua. Ipera quiba & Pira quiba. Curema. Parati. Aramaca. Tiburon minor.

ARABERI Brasiliensibus, *Sardinha* Lusitanis, Belgis *Sprott*; pisciculus magnitudine Gobii vel interdum major, & ejusdem figuræ; squamulis autem parvis argenteis, splendentibus instar argenti, in dorso tamen paululum è coeruleo virescit instar Harengi. Oculi illi argentei, pupilla nigra: os parvum, edentulum, cujus inferior pars paulo longior superiori; narium foraminula duo: caret branchiis. Pinnas obtinet septem; in quolibet latere unam, in summo dorso unam oblongiusculam, versus anteriora: duas junctas in infimo ventre medio: unam post anum: septima est cauda in duo veluti cornua diducta. Edulis est.

GVARAPVCV Brasiliensibus, *Cavala* Lusitanis, Nostratibus *Cominghvisch*: piscis corpore longo,

longo, fere æqualis ubique crassitie, excepto versus posteriora, ubi magis magisque attenuatur. Vt plurimum in septem pedum longitudinem excrecit: & crassitiem corporis humani. Caput & os habet acuminatum, dentes acutos, rotundos, ordine positos: oculos magnos

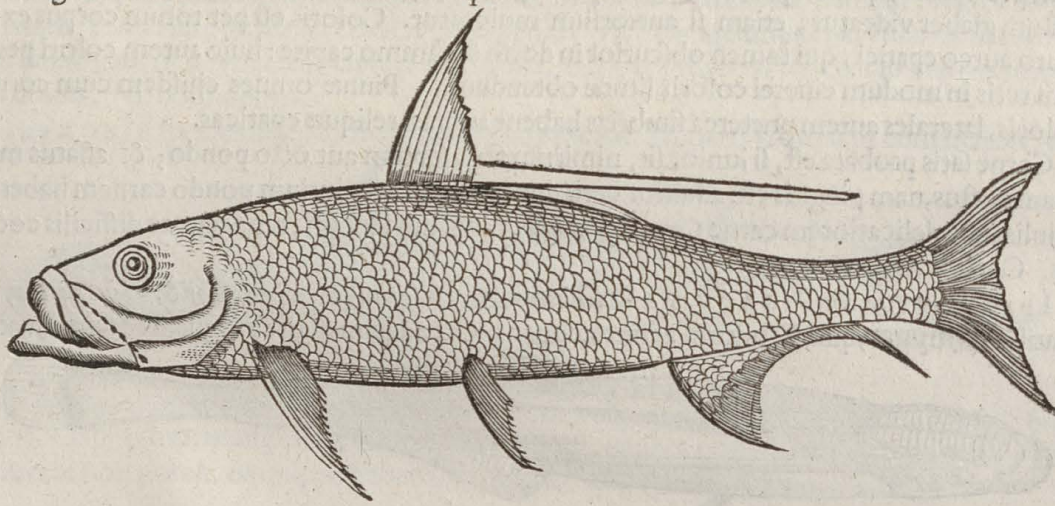
crystallinos, circulo argenteo: Pinna octo, videlicet post quamlibet branchiam unam triangularem, directe à latere protensam: unam tenuem angustam fere in initio dorsi: post hanc unam in eodem dorso triangularem erectam; sub hac in infimo ventre triangularem; duas mediocres triangulares in infimo ventre subter postbranchiales. Cauda constat magna pinna in duo cornua ample extensa. A pinnis autem triangularibus, tam in dorso quam infimo ventre, parvula ordine pinnula oblonga sunt disposita usque ad caudam. Vestitur cute argentei coloris, cui in ventre paulum cærulei, in dorso multum miscetur, ut color resplendeat. In quolibet latere linea subtilissimis squamulis contorta describitur ad caudam usque. Boni est saporis.

Scomber Latinis, vide Gesnerum.

ANNO TATIO. Verum *Scombricon*, quam dat Gesnerus, cum hac nostri Auctoris minime convenit, propius accedit *Icon Thunni*, quam Venetiis missam se accepisse scribit Gesnerus. Vide & Aldrovandum lib. II. cap. 53.

COROROCA Brasiliensibus, Lusitanis vulgo *Peixe Serra*, verum rectius *Peixe Sarda*; Piscis figura corporis, pinnis ac colore præcedenti plane similis, excepto quod multis fuscis maculis per ambitum laterum variegetur. Boni quoque saporis, multum tamen cedit *Cavale*, nam caro huius nimis sicca est. Singularem astutia & audacia escam piscatoribus subducere novit & evadere.

CAMARIPUGVACV Brasiliensibus; Piscis dorso recto, ventre paululum extuberante; pinguis ad tactum & revera. Caput habet antè acuminatum, os amplum, edentulum, quod in rotundum diducere potest, nimirum superiore mandibula, inferiori immota permanente, ita ut duos pugnos humanos juxta se vel etiam humanum caput possit admittere. Linguam habet conicam, crassam: superior autem mandibula brevior est inferiori, ita ut

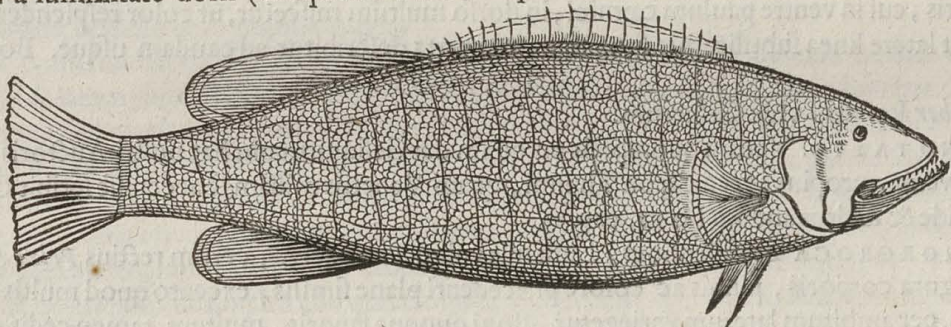

clausum os superius habeat: oculos latiores imperiali, rotundos, crystallinos & argenteos; branchias amplissimas. Longitudinem adipiscitur undecim aut duodecim pedum, crassitiem viri: Pinna obtinet septem; duas haud procul distitas à branchiis, in lateribus proxime ventrem anteriorem, longas, triangulares; cuilibet autem harum parvula subest, quæ tamen natando vix videri potest: in medio inferiore ventre itidem duas conjunctas, triangulares, latiores prioribus, sed breviores: has versus posticam partem corporis inferioris sequitur alia solitaria pinna, triangularis, lata, squamata, quæ appendice continua, angusta, protenditur ad caudæ fere exortum: in dorsi altera medietate versus posteriora, pinna est elata triangularis, lata, quæ appendicem habet versus posticam partem vergentem, elevatam, triplo longiorem, instar funis crassioris. Septima pinna est pro cauda, quæ secta est & in amplam extenditur

tenditur furcam. Squamis vestitur magnis, obrotundis seu peltatis, majoribus imperiali, in dorso tamen minoribus: materia squamarum alba, pellucida instar matris perlarum: sunt autem arcte sibi impositæ squamæ, ita ut quadruplices aut quintuplices jaceant, ac de qualibet ante aliam prominet pars figura lunæ bisectæ, quæ argento obducta est (revera repræsentat argentum) & rivulos hinc inde discurrentes monstrat argenteos in argenteo campo; ita totus piscis argento obductus videtur, præterquam in dorso ubi cæruleus est, argento tamen translucente. Pinnæ omnes argenteæ, præter dorsalem, quæ eundem colorem habet cum dorso. Carnem habet lentam quæ diu coqui debet; multæ in carne spinæ, sed satis crassæ ut facile inter edendum extrahi possint. Magis aspectu quam esu piscis delector: comedi sæpius ejus carnem, sed lenta est & tantum famelico conveniens. Os superius ossa habet duritie æqualia ossibus alicujus animalis.

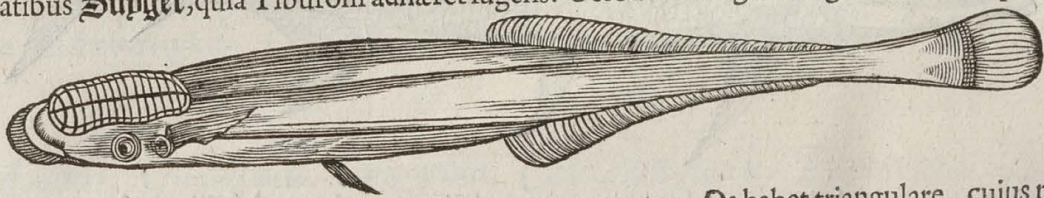
PIRATIA PYA Brasiliensibus: Piscis hic ingentem adipiscitur magnitudinem, ut *Capuripima*. Inferior mandibula paulo longior superiori: dentes acuti in tota mandibula inferiori, in superiori solum in medio, qui longiores, quemadmodum & medii in inferiori: os ampliare amplissime potest in rotundum foramen. Oculos obtinet non ita amplos pro corporis mole, pupilla crystallina: Branchias amplas, duras seu armatas. Corpore autem est oblongo, dorso paulum incurvato versus caput, & ventre mediocriter amplo. Pinnas habet septem: Vnam à summitate dorsi (incipientem versus capitis fere exortum) ad caudæ usque initium

protenfam, quoad medietatem anteriorem spinis suffultam, quoad posteriorem mollem sine spinis, in medio autem sui angustiore, antèrius latiore, postèrius adhuc magis latam & quasi circinatam in extremitate. In quolibet latere post branchias, unam latam & in extremitate circinatam, cætera quasi quadratam: sub his in infimo ventre duæ propinquæ sunt oblongæ, haud latæ, firmis spinis nixæ: prope anum unam habet amplam satis, itidem circinata fimbria postèrius, uti ea quæ in dorso. Corpus postèrius quadrate extenditur & continet septimam pinnam pro cauda, quæ ampla est & figuræ pene quadratæ. Squamulis vestitur parvulis, ita ut ad tactum glaber videatur, etiam si antrorsum mulceatur. Coloris est per totum corpus ex obscuro aureo epatici, qui tamen obscurior in dorso & summo capite: huic autem colori per totum retis in modum cinerei coloris lituræ obtenduntur. Pinnæ omnes ejusdem cum corpore coloris, laterales autem præterea fimbrias habent aureas, reliquæ epaticas.

Carne satis probata est, si junior sit, nimirum sex, septem aut octo pondo; & affatus magis quam coctus, nam pinguis est: adultior vero ducentorum aut plurium pondo carnem habet probajulis, nec delicatiorem carne *Camarupim asu*, nimirum lentam, tenacem ac difficilis coctionis. Capitur in mari.

IPERVQVIBA & PIRAQVIBA Brasiliensibus, Lusitanis *Piexe pogador* & *Piexe piolho*, nostratibus *Supger*, quia Tiburoni adhæret fugens. Octodecim digitos longus, fere teres, quatuor

digitos crassus, ubi crassissimus, in postica parte attenuatur. Os habet triangulare, cujus pars superior brevior inferiori: etiam linguam. Caput superius ad dorsum usque duos digitos longum, circiter planum & figuratum ut palatum alicujus piscis striis transversis; hac parte Tiburoni firmiter adhæret in ventre & capto illo simul capitur. Oculi parvi, flavi, pupilla nigra, semicirculo flavo. Dentes nulli, sed eorum loco multæ minutissimæ prominentiæ. Post branchias utrobique pinnam obtinet triangulatam, duos & semis digitos longam; subter in ventre duas junctas: à medietate corporis tam superius quam inferius, etiam pinna extenditur angusta usque ad caudam, quæ pinna constat sesquidigitum longa. Cutē tegitur per totum corpus cinerei coloris.

ANNOTATIO. Describitur hic piscis ab Aldrovando lib. III. cap. XXI. sub nomine Remoræ,

more, & addit Iconem Imperati & suam; Auctoris nostri Iconi similem.

CUREMA Brasiliensibus, species *Tainha* grandis & crassa. Piscis marinus, in duorum pedum longitudinem excrecens, corpore oblongo, fere cylindraceo, more *Trutæ* fluviatilis, crasso & præpingui. Caput in conum obtusum definit, superius compressum & latum, durum, squamis duris tectum. Os pro mole corporis parvum, parabolicum, labio superiori conspicuo, mobili, inferius autem os triangulare, obtusum discumbit, & paulo brevius est superiori; edentulum. Oculi magni, rotundi, anterieus positi, nigri, circulo argenteo. Duo narium foramina supra os. Branchiæ semilunares, haud amplæ. Pinnas habet septem (octavam pro cauda, quæ in duo cornua definit) nimirum duas postbranchiales, triangulatas duas, magis versus posteriora in infimo ventre, junctas: in summo dorso parvam, tribus suffultam duriusculis spinis: post anum unam bicornem, & illi oppositam in dorso ejusdem fere magnitudinis. Tegitur squamis magnis clypeatis, planis: color totius piscis in summitate capitis, dorso & medietate laterum obscure cinereus, cui hyalius transplendet: reliquum laterum, venter & caput inferius argentei splendentis coloris, uti & pinnæ ventris; reliquæ pinnæ cum cauda ejusdem cum dorso coloris.

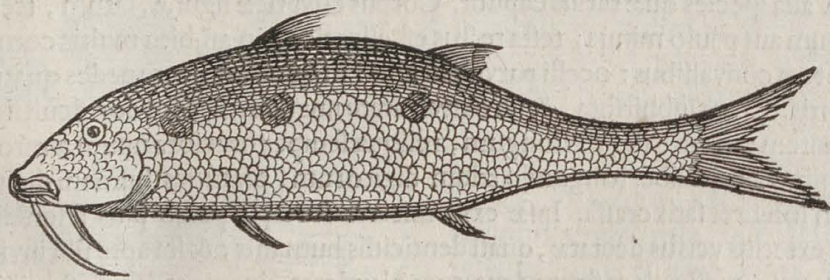
Præpinguis est & coctus vel assatus sine oleo vel butyro comedi potest. Salitus & in Sole siccatus adservatur magna copia. Salitur quoque & in muria servatur. Optima illius pars venter.

PARATI Brasiliensibus, Lusitanis *Tainha*, Belgis *Harder*, piscis est in longitudinem pedis excrecens, figura corporis ut *Curema*, cui per omnia similis est excepta magnitudine & quod circulum aureum habeat circa oculos. Carne est sicciori & quæ inter coquendum pinguedinem flavam de se fundit. Magna copia saliti in sole exsiccantur & reconduntur. Capiuntur retibus, ut & *Curema*, transiliunt autem retia eleganti spectaculo, quando illud trahitur: quando malacia est magno numero ex aquis exsiliunt.

ARAMACA Brasiliensibus, *Lingoada* & vulgo *Cubricunha* Lusitanis, Soleæ est species compresso corpore & figuram habens Soleæ quam Belgæ vocant **Tonge**. Os denticulis acutis præditum: caret lingua: oculos habet duos in uno latere (ubi lapidei est coloris) in altero nullum; pisi magnitudine, unum prope latus posterius oris, alterum superius & magis versus posteriora vergentem; pupilla lunata, crystallina, hyalino colore transplendente. Branchiæ satis amplæ; in quolibet autem latere post branchias est pinna una, duos digitos longa, angusta, superius in pilum tenue desinens; ad branchiarum finem in infimo corpore sunt duæ parvæ pinnæ junctæ. Per totum autem corpus tam superius quam inferius secundum longitudinem habet pinnam usque ad caudam extensam, tenuem, vix semidigitum latam; cauda fere quadrata constat pinna tenui. Vestitur squamulis parvulis, & in toto sinistro latere, ubi oculos habet, lapidei est coloris, in latere dextro albi; vivit in mari inter arenas. Edulis est & boni saporis.

TIBVRONIS species minor. Belgis *een Crupshape*, à figura. Convenit cum majore, excepto capite quod triangulare habet seu prout cor vulgo pingitur. Oculi parvi ad latera ipsius capitis. Os parvum, triangulare, longe infra positum, triplici ordine dentium minorum, unde ita nocere non potest, os quippe habens angustum. Caro melius sapit quam majoris.

ICON PIRAMETARA quæ supra cap. VIII.
fuit omissa. Vide pag. 156.

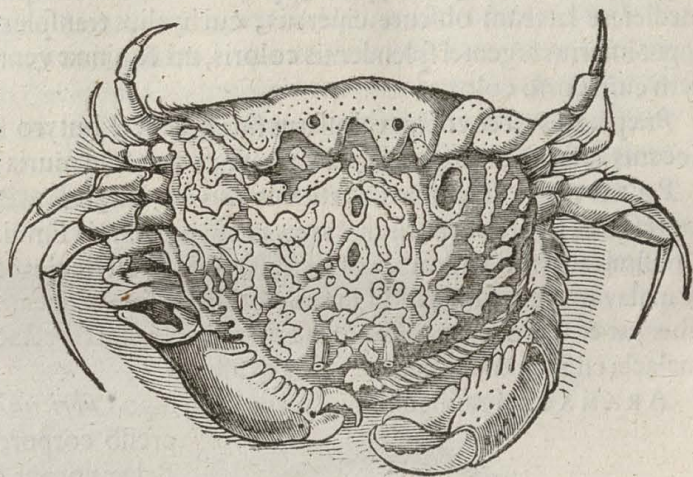
CRVSTACEI PISCES

CAP. XIX.

Guaja apara, Cancer maximus, & variæ aliæ Cancrorum species.

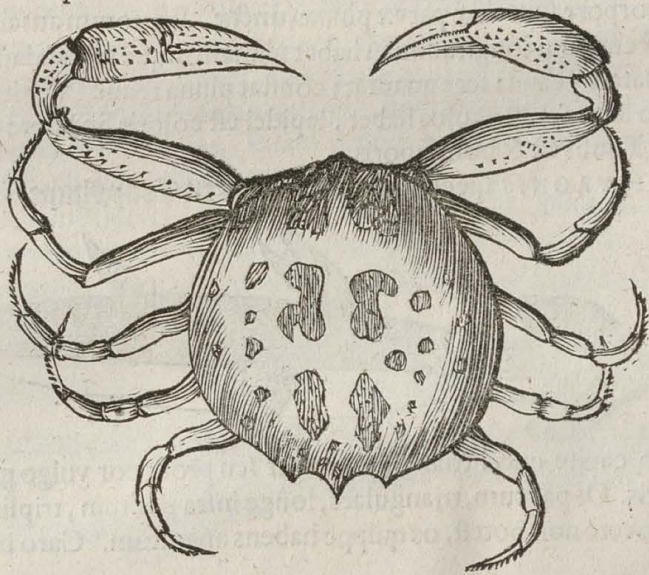
GUAIA APARA Brasiliensibus, Cancer maximus elegantissime variegatus. Corporis figura est Lunæ bissectæ similis, in latitudine habens tres digitos, in longitudine duos & semis (quamquam & majores reperiuntur.) Testa, ut dixi, lunata est, in utroque latere posterius exsecta, & in acumina desinens. Anterior pars testæ ultra

medietatem coloris est obscure brunni & variegata maculis ex albo flavescentibus, & quasi foliis punctulis constantibus, ac in sui medio maculam brunnam habentibus: posterior pars ex albo flavescit, striis brunnis, secundum longitudinem ornata. Pedes habet octo; singulos quatuor internodiis constantes, subrotundos, ex albo flavescentes: brachia duo, quodlibet duos & semis digitos longum & sesquidigitum latum, quodlibet parva forcipe præditum, quibus non ita arcte comprehendere potest, ut alii cancri. Est autem quodlibet brachium superius armatum & dentatum instar cristæ galli, ita ut quando vivus brachia corpori applicatis ea componit, uti aptissime potest, cristas duas galli sibi invicem appostas esse appareat. Tenacula repræsentat rostrum galli, brachium itaque totum rostrum galli cum sua crista. Brachia autem etiam ex albo flavescent & maculis brunnis sunt variegata. In aquis natans per os aquam exsufflat, quasi ex fonte exsiliret.

Gesnerus Gallum Marinum vocat & pro Cancro Heracleotico Bellonii habet.

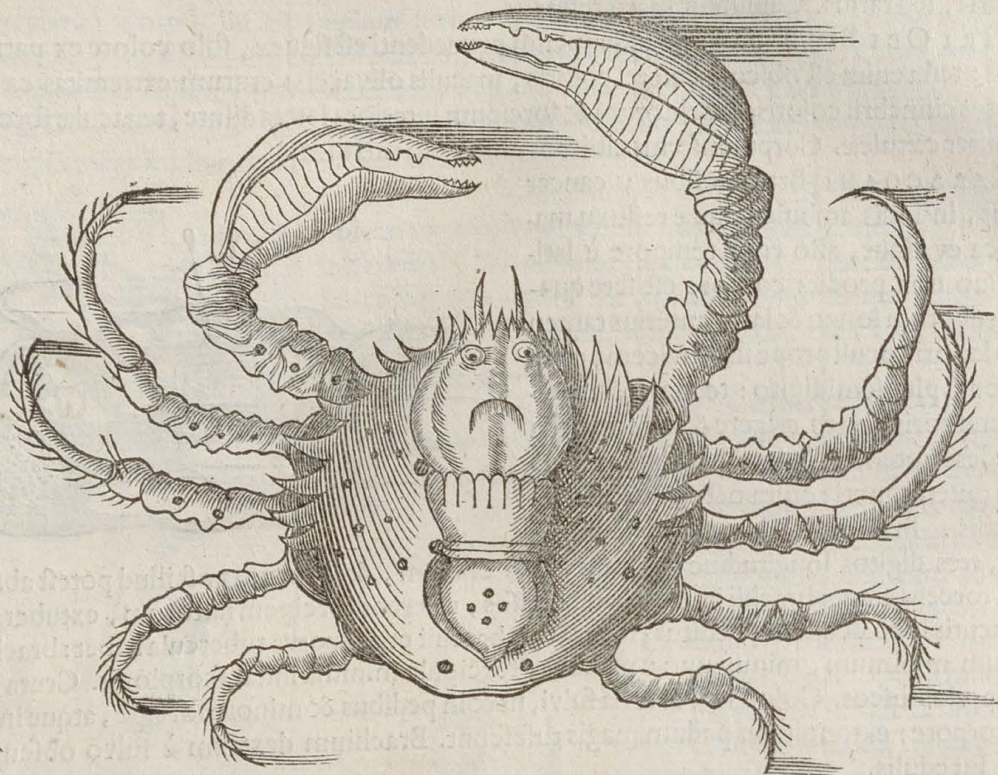
GUAIA alia species. Corpus rotundum, paulo oblongum, juglandem cum suo viridi cortice æquat, octo habet pedes cancrinos: duo brachia, quodlibet fere duos & semis digitos longum, at exilia; in parte extrema corporis tres habet aculeos obtusos, & oculos plane exiles. Color totius corporis, brachiorum & pedum est albus; ac tota testa dorsi egregiis maculis brunnis ordinatim distincta, in summitate majoribus, at in lateribus, minoribus: Brachia parvulis maculis ex ruffo purpureis sunt variegata: pedes albicant in totum, ut & venter.

GUAIA alia species quæ rarius capitur. Corpus ellipticæ figuræ, latum, tres digitos & totidem longum aut paulo minus; testa tectus est elliptica, in ambitu multis corniculis prædita, superius autem convallibus: ocelli parvuli ut aliis: in quolibet latere pedes quatuor cum quatuor juncturis. Crura subhirsuta, & in extremitate unguem nigrum corniculi figura habentia. Anterius autem crus tres digitos longum, reliqua semper breviora unum altero. Brachiorum cum forcipibus, cujuslibet longitudo trium digitorum, crassities humani digiti, forcipe sesquidigitum longa & satis crassa. Ipsæ extremitates forcipis paulo plus sesquidigitum longæ, rostratæ & exterius versus dentatæ, quasi denticulis humanis, & ita apte sibi invicem quadrantes complicatæ, quasi quis rostrum dentatum clauderet; in una tenacula forcipis, quæ movetur scor-

tur seorsim, in medio etiam est dens albicans. Color totius cancri vivi saturate rubens, ut

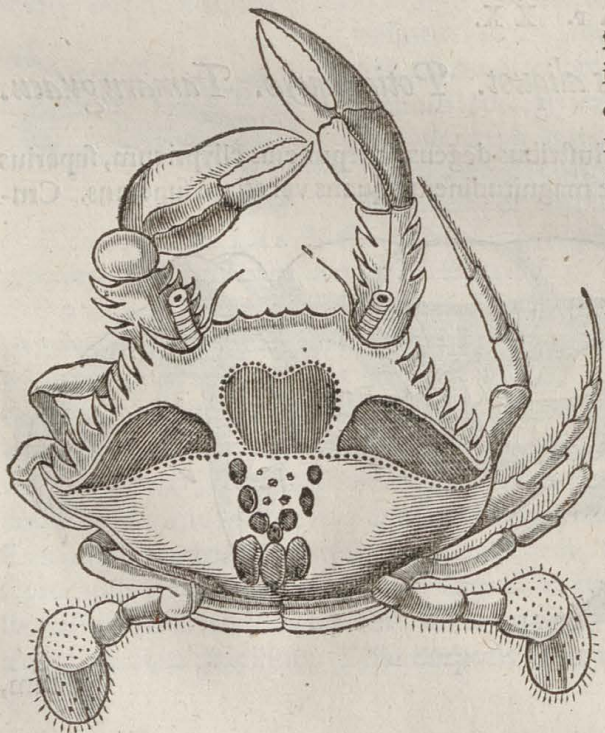

pruna nostratia majora esse solent, in medio corpore saturatior, reliquis partibus dilutior: extremitas tenicularum ruffi cum brunno mixti, ut cerasa nigra tingere solent. Coctus retinet colorem.

GVAIA MIRI Brasiliensibus, canculus in salis fluviiis degens, numquam excedit pruni magnitudinem; testa illius est ellyptica, anteriore parte in multos angulos desinente: ocelli parvi, breves: brachia duo, dextrum paulo minus sinistro: crura octo, quatuor internodiis constantia, & brevibus pilis hirta: color testæ ferrugineus: brachiorum & crurum obscure violaceo-purpureus. Pili crurum pallidi; inferius forcipum latus albicat.

ARATV PEBA Brasiliensibus: Cancer marinus, corpore rotundo & figura pomi. Crura habet octo: duo brachiola exigua: oculos elatos. Totum corpus tegitur testa, anteriori parte dentata, ex rubro, brunno, viridi, cæruleo, albo mire mixto colorata & punctulata, in cuius medio macula rubra, instar pyramidis fere & ad quodlibet latus globus ruber depictus. Crura & brachia flavescent ex albo, multis striis brunnis variegata. Oculi cærulescunt. Boni est saporis.

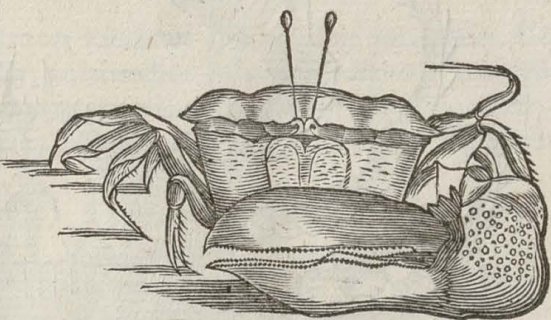
CIRI APOA Brasiliensibus: Cancer marinus, testa quasi ellyptica tectus, quæ in medietatis anterioris ora dentata, & in quolibet latere in acutum desinit angulum; mediocris magnitudinis. Brachia habet duo mediocria, itidem dentata: sex crura & septimi & octavi loco posterius duos remiges planos, quatuor internodiis, circumcirca pilosos, quibus utitur natans. Oculi longe à se invicem distantes, parvuli, cylindracei, crassiusculi, non tamen longi & ad quemlibet cirrhulus eminet instar pili. Totius testæ color fuscus seu nigricans, in qua diverso fusco cordis figura, aliæque depictæ. Brachia fusca, forcipes ex cærulescente alben. Crura ad medietatem internam viridi & albo mixta: medietates exteriores cæuleæ: remigum extrema pars, quæ lata est, cærulea, reliqua viridis & albo mixta. Corpus interius etiam cærulescit. Boni sunt saporis. Ciri ordinariæ

ordinarie in fundo aquæ falsæ ambulant, interdum tamen ad littora prodeunt cum decremento maris, sed rarius. Capiuntur maris refluxu.

CIRIOBI Brasiliensibus: ejusdem cum præcedenti est figuræ, solo colore ex parte differens: testa enim est obscure cinerei coloris, maculis olivaceis: crurum extremitas carulea, remiges cinnabarii coloris. Brachiorum & forcipum interiora latera dilute, tenaculæ forcipum insigniter caruleæ. Corpus inferius albicans cinnabrio mixtum.

MARACOANI Brasiliensibus; cancer parvus, in locis ambulans quæ refluxu maris sicca evadunt, alio enim tempore è latibulo suo non prodit: corpore est fere quadrato, digitum longo & lato, antèrius tamen paulo latiori: oculi prope sibi invicem appositi, longi plus semidigito: tenues instar aciculæ crassioris, quos erigere & apte in rima recondere potest. Os habet amplum & majus quam cæteri cancri: crura octo, quatuor internodiis. Brachium dextrum ipsi maximum, tres digitos longitudine superans, satis crassum, & se totum post illud potest abscondere: forceps autem brachii latior, haud crassus, referens forcipem sartorum, extuberantiis haud acutis loco dentium præditus; superficies brachii etiam parva tubercula habet: brachium sinistrum minimum, minus uno è pedibus, forcipula minima instar scorpionis. Crura raros habent pilos fuscos. Coloris est in testa fulvi, ut & in pedibus & minore forcipe, atque in inferiori corpore: extremitates pedum magis rufescunt. Brachium dextrum è fulvo obscure rufescit. Est edulis.

CARARA VNA Brasiliensibus: Cancer parvus, cujus corpus quadratum refert, cujus singuli anguli transversim abscissi, cæterum compressum, magnitudine semi digiti. Oculi prominenti, haud longi, nigri, in angulis abscissis consistentes. Brachia brevia, forcipibus obrotundis crassiusculis: crura octo haud crassa, sed compressa. Testa cum cruribus epatici coloris, seu instar hepatis rostri: brachia itidem: forcipes brunni coloris, qualis succus cerasorum nigrorum. Crura minutulis pilis hinc inde vestita, ejusdem cum cruribus coloris.

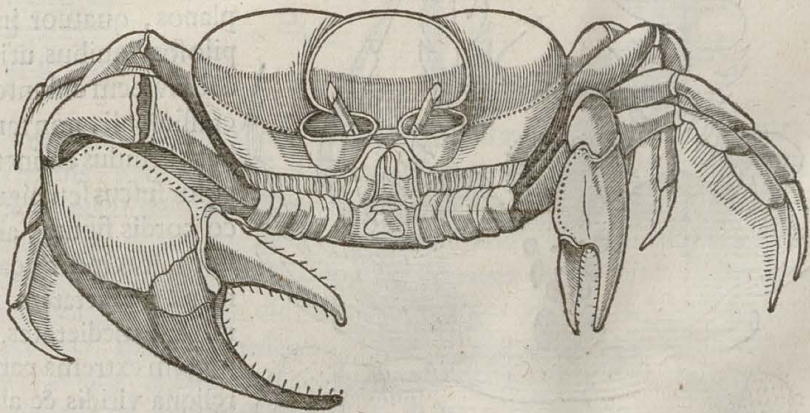

AGVARA VCA Brasiliensibus: Cancer maritimus, qui mari refluxuente in littore discurret, ambari grysci, quod interdum ejicitur, admodum cupidus. Corpus quadratum, magnitudine juglandis: oculi prope invicem positi, crassiusculi, cylindracei, haud longi, paulum curvi, flavi, pupilla nigra. Crura octo, pro magnitudine illius longiuscula, haud crassa, sed magis compressa, quorum medietas pilosa. Brachia parva, dextrum paulo minus sinistro. Testæ dorsalis color cinereus & circumcirca pallide flavo umbratus: reliquum corpus, crura & brachia pallide flava: forcipes albi coloris; pili crurum pallide flavi.

CAP. XX.

Vca una cancer palustris: terrestres aliquot. Potiquiquya. Tamaru guacu.

VCA VNA Brasiliensibus: cancer in palustribus degens: corpus ejus ellipticum, superius convexum, juglandis cum suo cortice magnitudinem aquans vel etiam superans. Crura habet octo, quatuor juncturis: anteriora longiora, posteriora breviora: oculos haud longe distantes, cylindræcos, haud longos, quos erigit & recondit, coloris pallide flavescentis, pupilla hyalina. Brachium dextrum ipsi maximum, interius multis tuberculis acuminatis præ-

ditum,

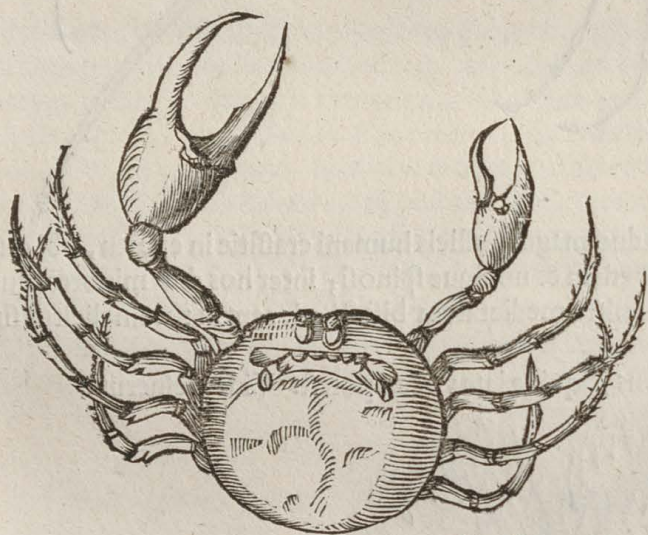
ditum, uti & forceps: sinistrum parvum. Color testæ superius olivaceus, flavo in extremitate intermixto. Corpus inferius pallide flavescit. Omnia crura & brachia castanei sunt coloris, forcipes etiam superius, cætera pallide flavescentia una cum tenaculis. Crura omnia inferius vestita sunt copiosis pilis longiusculis obscure castanei coloris. Carne sunt bona.

UCA GVACV Brasiliensibus, figura & conformatione sua plane convenit cum antecedente, excepta magnitudine & colore, hic enim longe est major.

CVNVRV Brasiliensibus, foemella est Uca una, figura & colore conveniens, solum magnitudine corporis & brachiorum differt, minor enim est quam mas & brachia habet parva, brachio maris sinistro vix æqualia, sinistrumque paulo grandius dextro; raros quoque habet pilos, cum Uca una tota sit hirsuta.

GVANHVM I Brasiliensibus: Cancer terrestris: corpus illi rotundum, sed paulum compressum: magnitudine Auriaci mali. Pedes habet octo, quinque digitos longos, quatuor internodiis: crura longis pilis vestita: os magnum & ad latera oris

utrimque latitudine unius digiti hirsutum, ut & corpus: Brachia duo, dextrum magnum, sinistrum parvum; magnum longum octo digitos, latum plus duobus; parvum vix quartam partem illius æquat. Oculi bini, quos instar parvæ pilæ erigit & iterum in longa cavitate abscondit: circa os quasi duo brachiola quæ recondere potest & iterum depromere, & usque ad oculos deducere. Celerrime currit, & quidem transversim, ita ut oculos ad latus convertat & branchium majus elevatum gestet. Maximo numero in silvis paludosis oberrant. Carnem habent bonam.

ARATV & ARATV PINIMA Brasiliensibus: Cancer terrestris, quadratæ figuræ, corpore haud magno, testa multiplici colore picta, brunno, cœruleo, albo, rubro punctatim varie intermixtis. Oculi prominentes longe distantes, nigri, in angulis rostri positi. Crura octo, quatuor internodiis, compressa, ruffa, ac per totum maculis purpureis, nigris ac albis distincta: Chelæ duæ non ita magnæ, æquales, ruffæ, in extremitate ex albo flavescentes. In ventre etiam flavescit. Crura raris pilis nigris vestiuntur.

CIECIE ETE Brasiliensibus: *Cranguer sinho des Manges* Lusitanis: corpus ad quadratam figuram accedit, & totum vix superat majoris avellanæ magnitudinem: oculi prominentes longiusculi, quos recondere potest. Crura octo: brachium sinistrum ipsi maximum, non tamen crassum, forcipis tenacula tenuia & longa, æqualia, sine dentibus: dextrum brachium tenuissimum. Testa coloris hepatici: reliquum totum corpus cum cruribus obscure flavum ex pallido.

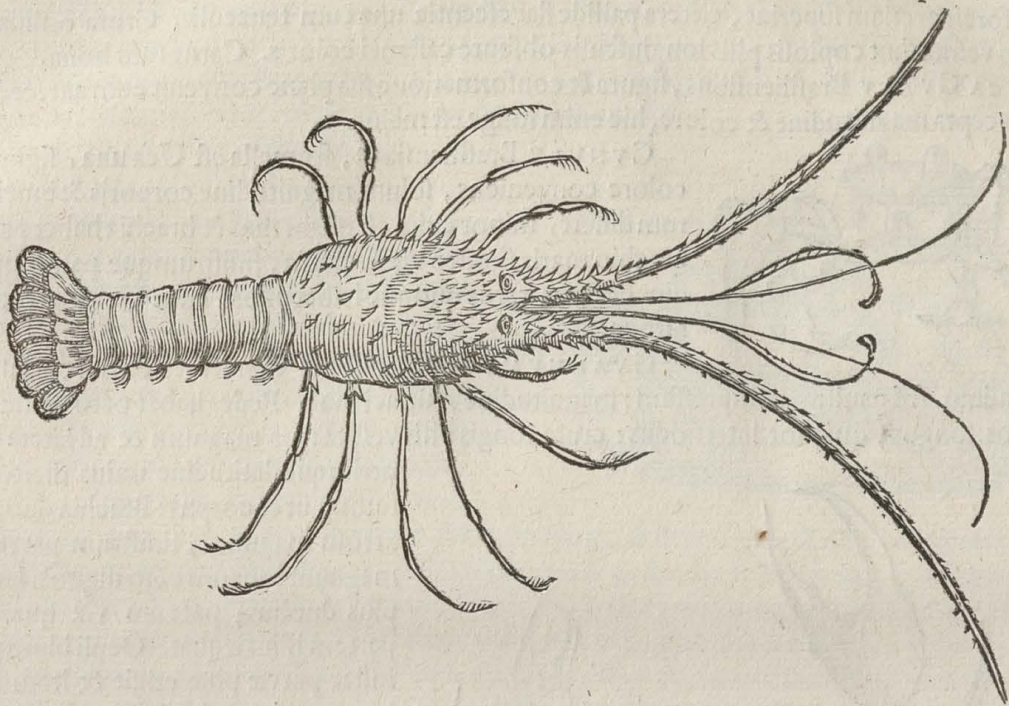
Edulis est; & Brasiliiani illo curant morbum quem vocant Mia.

CIECIE PANEMA Brasiliensibus, cancer præcedenti plane similis, excepto quod forcipis tenaculum inferius brevius est superiori.

POTIQVIQVIYA Brasiliensibus. Locusta marina, Belgis *Zeekreeft*. Longitudo corporis à fronte ad exortum caudæ septem digitorum; caudæ sex: latitudo testæ dorso septem, ventris duorum & semis: totius corporis ambitus novem digitorum & semis; caudæ ambitus quinque, quæ constat sex tabellis, septem juncturis sibi invicem apposis: & habet cauda ad quodlibet latus inferius quatuor pinnas, unum digitum longas: caudæ autem finis definit in quinque pinnas, sesquidigitum longas, unum latas: extremitates laterales cujusque tabellæ desinunt in cornu acutum: in quolibet latere quinque habet crura, quinque internodiis constantia; primum par crurum sex digitos longum, alterum novem, tertium pedem, quartum septem digitos, quintum quinque: Quodlibet autem unguem habet incurvum, acutum, pilis multis flavescentibus hirtum, instar penicilli pictorum: crus antierius crassitie digitum æquat, reliqua graciliora. Testa corporis varie tuberculata, frequentibus eminentiis instar

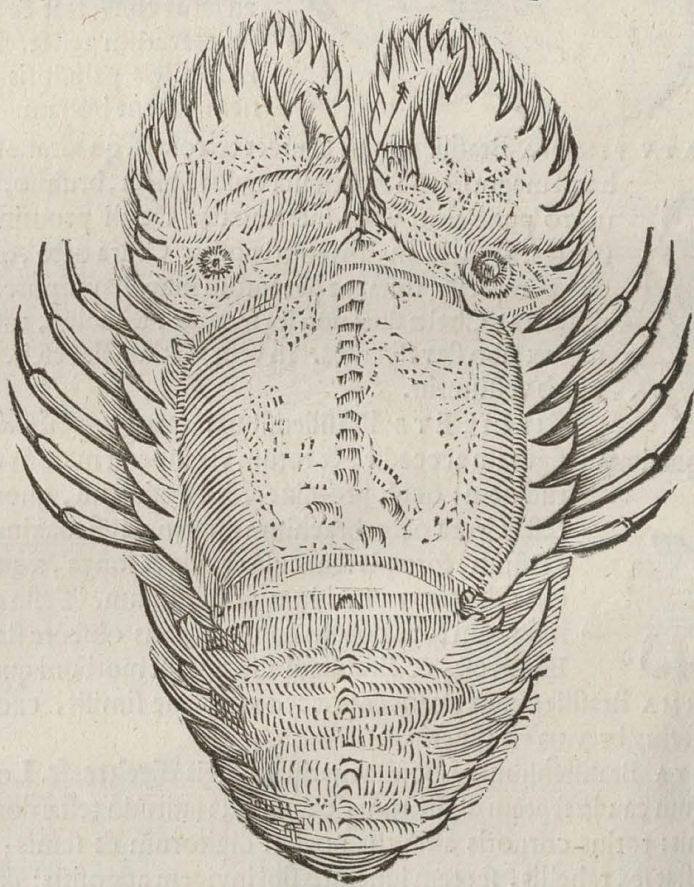

corniculorum rectorum, acutorum, anterieus scaret. Oculi prominentes cylindracei, & post eos duo cornua surrecta antrosum inclinata, digitum longa: ante oculos supra os qua-

tuor cirrhi exortum sumunt, & primo duo magni pollicis humani crassitie in exortu, ubi quatuor internodiis constant, longi sesquipedem & undique spinosi; inter hos duo minores, quatuor internodiis, teretes sine spinis, ac ultra medietatem biseoti, decem in totum digitos singuli longi.

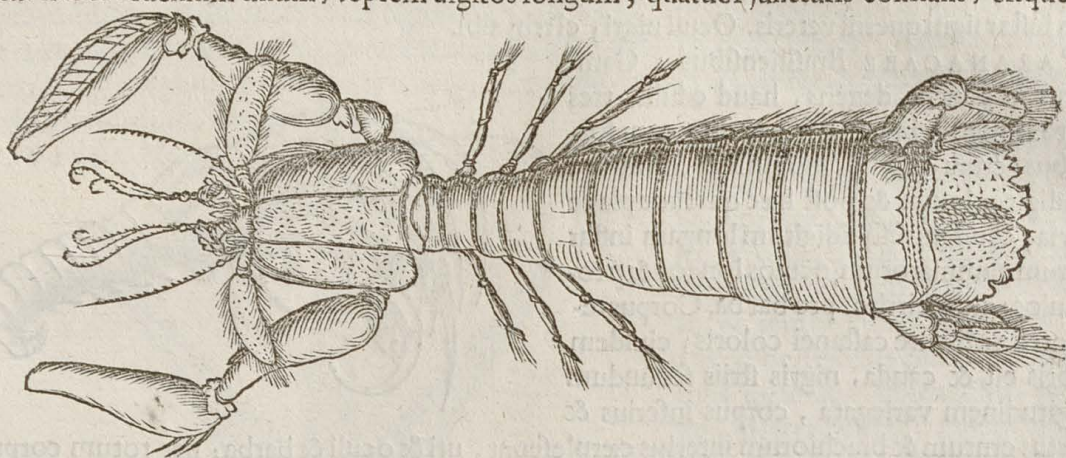
POTIQUYIXE Brasiliensibus, Squilla lata vocari potest. Vide Gesnerum.

TAMARV GVACV Brasiliensibus: *Cameron de Salgado* Lusitanis. Locustæ marinæ species, novem digitos longa, vel paulo plus. Capitis longitudo duorum digitorum: latitudo corporis prope caudam, ubi latissima, duorum digitorum; versus caput magis magisque angustatur. Corpus autem habet undecim quasi juncturas, quemadmodum cauda in Gammaris: in postica parte corporis ad quodlibet latus duos habet processus subhirsutos. Totum corpus tectum est crusta cancrina, albicante, splendente instar cornu politi, ad juncturas autem subnigricat aut purpurascit; pedes in quolibet latere tres, nimirum ad tertiam, quartam & quintam junctura-

juncturam à collo numerando; exilia, duos circiter digitos longa. Caput triangulare, olivæ magnitudine sub testa albicante splendida latet, duos digitos longa. Pone caput ad quodlibet latus habet brachium unum, septem digitos longum, quatuor juncturis constans, esque ex-

trema pars brachii ab ultima junctura incurvata instar falcis majoris & novem dentibus acutissimis prædita: his brachiis ferit, & qui vulnerati sunt ægre sanantur. Oculos habet prominentes, oblongos: barbam cancerinam octuplam: prope oculos duas prominentias retrorsum versas, digitum longas, læves, at in extremitatibus hirsutas: infra caput adhuc octo prominentias, duos digitos longas, quæ in extremo lata tubercula gerunt. Versus posticam corporis partem inferius multas latas quasi pinnas habet, quæ natationi haud dubio inserviunt, & quasi folia complicata ventri inferius adjacent. Non commeditur.

ANNOTATIO. Male meo judicio Auctor refert ad Locustas, cum potius ad Squillas sit referenda, neque multum differt à squilla quæ *padulus* dicitur, & à Rondoletio describitur lib. XVIII. cap. XI. in eo tamen differt, quod in anteriori parte corporis pedes non habeat, & brachia illius non sunt interius serrata.

CAP. XXI.

Guari curu. Carara pinima. Potipema. Paranacare. Potiatinga. Potiguacu.

GUARI CURU Brasiliensibus, Gammarus vulgo Camaraon; quatuor digitos longus: crura habet sex, tribus internodiis constantia, cum unguiculo in extremitate: antè par crura

quasi furas habet, crassius reliquis & vicem brachiorum fungens; paulo plus duobus digitis longum: medium par sesquidigitum longum, ultimum paulo plus uno: omnia aculeata seu spinosa. Cirrhos prope os prodeuntes habet sex, duos longissimos, nimirum tres digitos singulos, versus posteriora reflexos; duos unum digitum, & duos

semidigitum: sub ore parva tenacula quatuor crassiuscula, & quatuor tenuiora, quibus cibum tenet. Oculi similes reliquis. Color totius fuscus. Cocti eduntur.

CARARA PINIMA Brasiliensibus; *Marinheiro* Lusitanis, quia arbores scandit. Cancer parvus, licet paulo major *Carara una*, arbores *manges* dictas ascendens, acutissimos enim unguiculos habet, sed breves. Figura pene est ut Maotia pebuna, sed paulo major & longiori corpore atque compresso. Crura octo compressa latiora quam illius. Brachia eadem cum altera, ut & oculos. Differt colore. Testa nigra multis punctulis flavis variegata, pectus circa os etiam nigrum, refert textum panni subtilissimi linei. Oculi nigri punctulis flavis variegati, haud longi. Crura pallide flavescentia, fimbriata circumcirca miniato colore, & minutissimis pilis fuscis vestita: brachia rufescunt & forcipes pilis nigris crassis vestiuntur.

POTIPEMA Brasiliensibus: Gammarus prælongis brachiis: corporis longitudo quatuor digitorum, eadem crassities, ubi crassissimus: cauda plus quatuor digitis longa; sex constans juncturis. Crura sex: brachia duo, novem digitos longa, subrotunda, circiter digitum humanum crassa, quinque juncturis constantia, sexta est tenaculum, pene duos digitos longum & aliquot minutulis dentibus munitum ex adverso stantibus: Ante hæc brachia, adhuc duo paria brachiorum habet. Barba illi octupla, quælibet sex pilis constans tenuibus & ternis sibi invicem appositis, duabus autem singulatim positis, quarum quilibet pilus novem digitos

longus, suntque duo crassiores reliquis: inter oculos ferrata eminentia est: dorsum autem planum, uti & cauda. Carnem habent bonam. Color totius testæ pallidus, crassis striis cinereis secundum longitudinem variegatus: brachia sunt inferius cinerea, superius obsoleti coloris instar ligni querni veteris. Oculi nigri; cirrhi albi.

PARANACARE Brasiliensibus: Gammarus in concha degens, haud edulis: tres digitos longus: brachia habet duo cum forcipibus: crura quatuor longissima, nimirum tres digitos longa & post hæc quatuor plane brevia; caudam sesquidigitum longam instar aliorum gammarorum; oculos longos & prominulos: duos cirrhos pro barba. Corpustegitur testa obscure castanei coloris; ejusdem coloris est & cauda, nigris striis secundum longitudinem variegata, corpus inferius & exortus crurum & brachiorum interius carulescunt, uti & oculi & barba; per totum corpus habet pilos ochræ coloris. Concha quam inhabitat ferme quatuor digitos longa, turbinata coloris pallide subflavescentis. Variæ autem magnitudinis reperiuntur: plane parvulæ, magnitudine minoris pruni, turbinatæ & variis tuberculis acuminatis præditæ, pallidæ, rufescentes, nigræ, ad littus prope fluvium Paraiba.

ANNOTATIO. Cancelli in variis testis habitant, de quibus vide Rondoletium libro XVIII. cap. XII.

POTIATINGA Brasiliensibus; gammarus tres digitos longus, annularem digitum crassus. Crura habet duodecim, brachiola plane exigua: duos cirrhos ipso animali longiores: oculos nigros: cornu acutum & dentatum in capitis summitate. Color totius candicans & punctulis minimis hepatici coloris per totum variegatus. Comeduntur cocti. Capiuntur magna copia pluviosis mensibus, nimirum Junio, Julio & Augusto.

POTIGVACV Brasiliensibus est præcedenti plane similis, excepto colore, qui in hoc est nigricans; brachia quoque eadem, verum tantum fili crassioris crassitie.

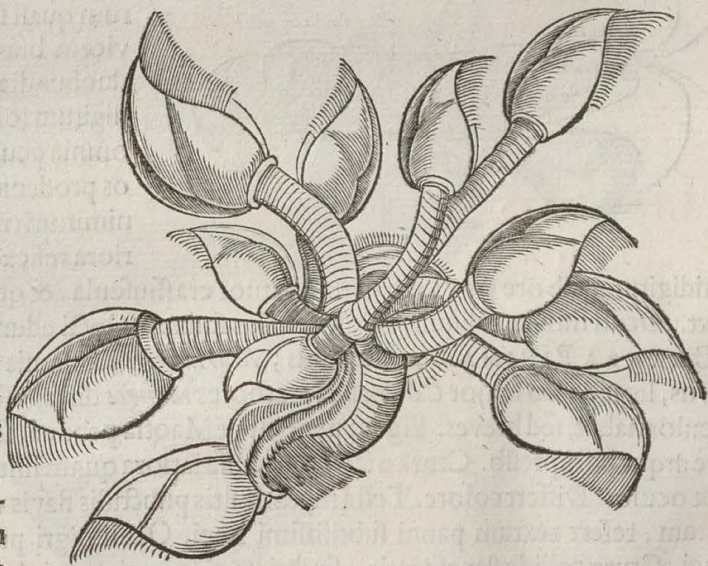
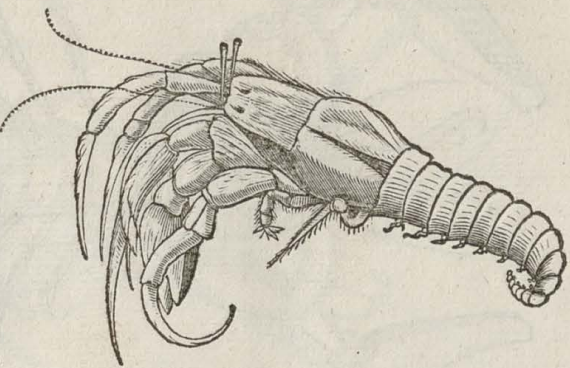
CAP. XXII.

Reri. Reri apiya & Zoophyta quædam.

RERI Brasiliensibus, sunt ostrea. Duæ autem hic reperiuntur species. *Reriete*, Lusitanis *ostrados mangues*; & *Reripija*, Lusitanis *ostrade pedras* aut *do fundo d' agoa*. Maxime autem ac omniū optimæ inveniuntur copiosissime in fluvio Senembi aut S. Michaelis, & guaritiba portu Fluminis S. Francisci, utpote quas in quinque aut sex partes scindere oportet antequam edantur. Potyipeba etiam habet, sed mediocres: Itamaraca parvas ad Tapeçima. Paraiba etiam parvas. Nhamdias ad R. Grande mediocres.

RERI APIYA Brasiliensibus, vulgo *Langhals*; Hydrium vocari posse puto. Oriuntur è

pice navali subter naves immediate adhærentes tabulis innumera copia: corpus est autem unum aut duos digitos longum, teres, æqualiter crassum, crassitie dupla pennæ anserinæ: huic annata est conchula figuræ ovalis, magnitudine olivæ, major aut minor, constatque quinque partibus, albi coloris, sed ubi partes coaluerunt croci, non dura sed molliuscula est conchula: in uno latere rimam habet, per quam capitulum suum exserit, constans multis elegantibus quasi tornatis filamentis, lunatis, semidigitum longis: color corporis est fuscus seu nigricans, ut & filamenta capitis. Immediate autem pici inhærent, quasi corpus abscissum esset & agglutinatum abscissa parte, nec unquam à navi se possunt solvere, nisi vi abstractantur.

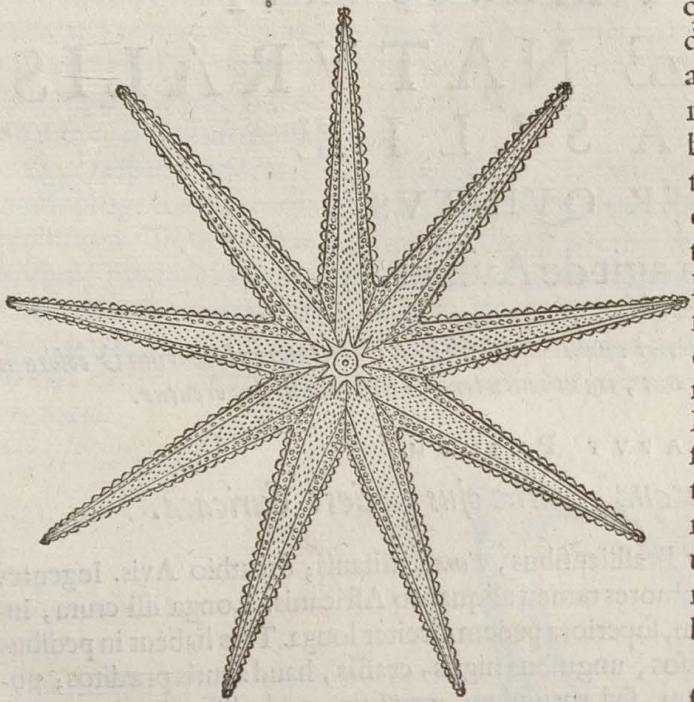

hantur. Multa millia sæpe uni navi adherent, præsertim proram versus inferius, & navis cursum retardare dicuntur. Vivunt multas horas detracti extra aquam.

Reperitur & hic alia *Reri apiya* Brasiliensibus, *Craca de navios* Lusitanis. Navibus & aliis etiam conchis annascuntur variæ figuræ testæ duræ è gryseo subrufescentes, in quarum qualibet latet informis massa alba, prominentias longas subflavescentes habens, instar cirrhorum cancerorum; superius tegitur testa triangulari pallida, quam secundum medietatem aperit, & cirrhi illi videntur, movet enim se.

STELLA Marina, Zoophyton est serpens in arena in fundo maris. Radiis novem erat hæc

quatuor & semis digitos longis, semidigitum fere latis in exortu, in fine acuminatis: corpus rotundum pataci magnitudine: radii in ambitu brevibus & acutis aculeis cinguntur: totius color superius cinereus & tuberculis quadratis albicantibus præditus, in lateribus radii sunt ochræ coloris, inferius tota stella è flavo albescit. Substantia illius nec caro nec cartilago nec os, sed cartilaginis æmula, frangitur tamen instar panis Maizii. In medio corporis inferius seu in centro, foraminulum habet rotundum pisi magnitudine, per quod nutrimentum suum attrahit, intus ubique cava & composita quasi spinæ essent piscium, sed non sunt. Vivebat adhuc quando piscator afferebat.

Aliam quinquangularem habui stellam, cujus radius quilibet erat semipedem longus; superius rotunda concha & quasi in quinque tubera elata, inferius magnam habens cavitatem. Per totum tuberculis insigniebatur elegantibus, quæ cuborum quasi angulis ordine erant disposita, & in tubercula elata linea, quasi rete obductum fuisset.

ANNOTATIO. Hæc itaque fuerit *Stella reticulata* seu *Cancellata* Rondoletii; cujus & Gesnerus meminit; apud quos videre est accuratas icones.

ZOOPHYTON aliud hic reperitur (*Stella arborescens* Rondoletio & Gesnero) nautis vulgo *ren Zeesonne*. Ex centro, quod æquabat grossum misnicum & cavum erat, ac in sui medio quinquangulare, habebat foramen instar Stellæ, tenuissimis quasi denticulis donatum: quinque rami crassi prodibant, qui deinde instar arboris in multos alios ramos minores dispergebantur, varie inter se inflexos, omnes rotundi & quasi coralliformes, ita ut orbem facerent; materia fragilis instar stellæ.

ZOOPHYTON aliud hic visitur, quod *Ren marinus* possit vocari à figura, est enim figuræ ellipticæ, quinque digitos longum, compressum, interius canum, in exteriori superficie fere æquale, nisi quod superius punctulatim in aliquot angulos leviter fastigiatur. Fragile est. In medio inferius foraminulum habet. Coloris est in totum offei canescentis.

ZOOPHYTON aliud, imperialis magnitudine, vel etiam duplo aut triplo majus, circinatum, grossi misnici crassitie, fragili materia constans, albissimi coloris. In sui medio stellam quinquangularem subtilissimam quasi insculptam monstrat, & è regione quatuor extremitatum stellæ (non quinque) cylindricum est foramen pervium: quintum foramen non est è regione quinti anguli, sed è regione inter duos angulos stellæ obtusos.

ANNOTATIO. Animalia quæ hic ab Authore nostro inter Zoophyta describuntur, ab aliis Scriptoribus non inter Zoophyta, sed inter crustata referuntur, illa enim non habent testas. Iconem autem stellæ arborescentis Auctoris nostri non addidi, quia accuratissima extat apud Gesnerum.

GEORGI MARCGRAVI
HISTORIÆ NATVRALIS
BRASILIAE
LIBER QVINTVS,
Qui agit de Avibus.

Vix credo ullibi elegantiores Aves reperiri quam in Brasilia, si varietatem plumarum & colorum spectes; verum nulla fere suave canit, ita ut cantu longe a nostratibus superentur.

CAPVT PRIMVM.

Nhanduguacu. Iacana, variae ejus species. Curicaca.

NHANDVGVACV Brasiliensibus, *Ema* Lusitanis; Struthio Avis. Ingentes hic reperiuntur, minores tamen aliquanto Africanis. Longa illi crura, inferiora sesquipedem, superiora pedem circiter longa. Tres habent in pedibus digitos anterieus versos, unguibus nigris, crassis, haud acutis praeditos; posterius unum digitum, sed rotundum, grossum, unde difficulter in area laevi aut tabulato possunt incedere, sed facile labuntur. Collum gestant incurvatum ut cignus vel ciconia; longitudine circiter duorum pedum: caput anserinum, oculos nigros habent pulchros; rostrum compressum, non admodum latum, duos & semis digitos longum. Alas habent parvas & ad volandum ineptas, quarum tamen unam instar veli erigentes citissime cursum promovent, ut vix ac ne vix quidem à cane venatico superari possint. Plumas habet gryseas per totum corpus ut grus, in dorso longiores & elegantiores, & corpus plumis tectum fere rotundum apparet. Caudam non habet ejusmodi cristis praeditam ut vulgo pingitur, sed plumae sunt per dorsum expansae ad anum usque. Tesseras lusorias aliaque ferrementa lubenter deglutit, sed non concoquit, at integra per anum reddit: vescitur fructibus & carne. Frequens in Capitania Serigippo campis, itemque in Capitania Rio Grande. In Pernambuco non visitur. Caro illius bona ad comedendum.

IACANA Brasiliensibus, gallina aquatica, *Waterhun*, diversae reperiuntur illius species, colore differentes. Haec elegantissima, magnitudine columbae, sed cruribus multo longioribus, flavi coloris cui viriditas immixta. Crura inferiora plus quam duos digitos longa, superiora (maximam partem nuda ut aquaticis) paulo minus: quatuor habet in pedibus digitos, quorum medius è tribus antrosum versis, duos digitos longus, reliqui duo paulo breviores, quartus retrorsum versus, pedem aut etiam amplius longus: omnes autem unguibus semidigitum longis & flavis armantur. Cauda brevis ut gallinae silvestris; pennae in dorso, alis & ventre ex viridi & nigro mixtae, sub cauda albae; versus collum & in toto collo & pectore ejusdem coloris cum plumis quae in collo pavonum aut columbarum quarundam visuntur. Caput habet parvum, ut Gallina silvestris, quod tegitur membranaceo quodam tegumento rotundo coloris ut gemma Turcois; rostrum rectum gallinaceum, plus uno digito longum; ab initio ad medietatem egregii miniati coloris, reliqua pars eximii flavi, cui aliquid viriditatis admixtum. Frequentissima in

palustri

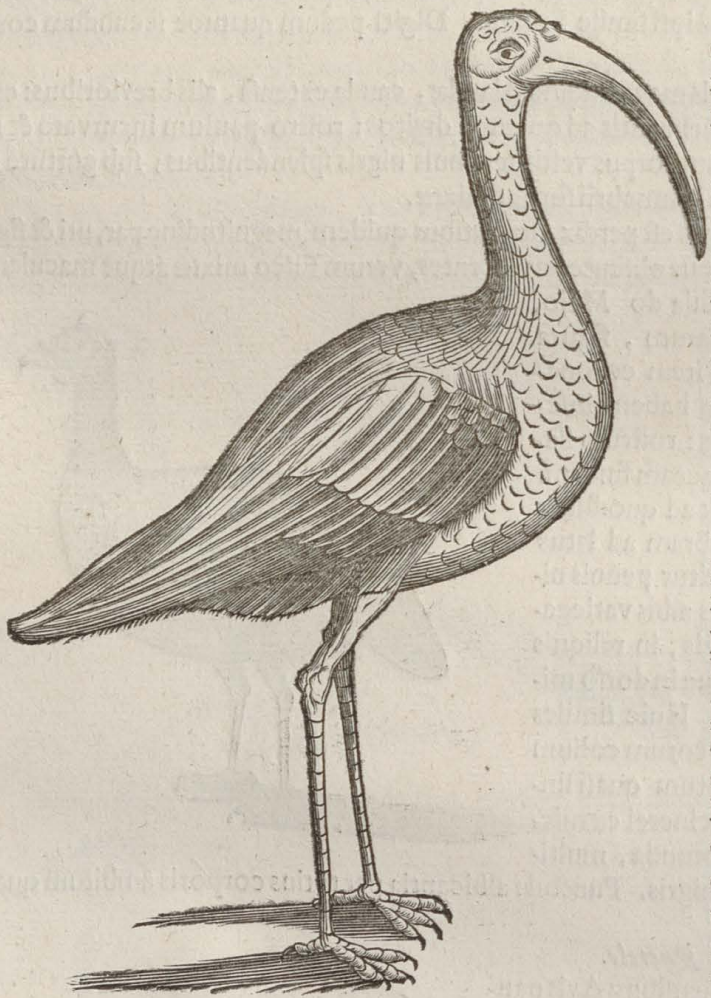

palustribus Brasiliæ locis ubique. Caro illarum edulis, sed haud magni pretii, sunt enim plerumque macræ.

Alia species appellatur à Brasiliensibus *Aguapecaca*, priori figura & magnitudine par, verum colore diversa & inferior. Pennæ illius sunt ut in dorso prioris, alæ magis brunefcentes: Carent autem mitella, at in qualibet ala interius habent corniculum directum, quibus se defendunt.

Tertia species prioribus figura & magnitudine æqualis, colore autem differens, totum caput, collum, dorsum, cauda, nigri sunt coloris, initium alarum brunni: reliqua viridis; extremitates remigum brunni: pectus & infimus venter itidem brunni coloris, uti & crurum superiorum medietas superior. Rostrum rectum, crocei coloris, cum cuticula ruffa in exortu illius & parte capitis anteriori. Crura nuda, pedes cinerei. In qualibet autem ala, antica parte habet corniculum simile flavum.

Quarta species itidem figuræ est ut reliquæ. Rostrum illi flavum, mitella cutacea in initio capitis prope rostri exortum rubens, processus habens ad latera extensos more gallinarum numidicarum. Totum caput, collum, pectus & infimus venter plumis vestiuntur nigri coloris; dorsum, cauda & initium alarum rufum seu dilute brunnum; remiges alarum pennæ thalassici coloris cum extremitatibus nigris. Sed hæ remiges teguntur ruffis illis in exortu alarum, nec videri possunt nisi cum avis volat: crura longa, digiti pedum longi, quilibet quatuor internodiis, cinerei coloris. Quælibet ala in anteriori parte habet corniculum acutissimum coloris crocei.

CURICA Brasiliensibus à clamore dicta, *Masarino* Lusitanis, avis Numerio, iudicio Clusii, similis: magnitudo illi mediocris Anseris: capitis autem magnitudo ut Anatis: collum sex digitos longum, tres crassum aut paulo plus: rostrum sex digitos longum, incurvum plane ut ensis Hungaricus, coloris ex igneo fusci. Corporis longitudo à collo ad podicem undecim digitorum, crassities unius pedis: longitudo alarum sedecim digitorum, caudæ novem, desinentis cum fine alarum. Crura octo digitos longa, pedes duos & semis; rubri instar anatis sed non plani, quatuor digitis & unguibus nigris, tribus antè uno postèrè verso. Caput & collum habet plumas albas flavo mixtas, & in superiore parte paulum oblongas: Oculi illi sunt nigri, circulo ruffo. Circa oculos & sub origine gutturis cutis nigra. Totum corpus nigris pennis vestitum, excepto dorso, capite & ventre, ubi cinereæ obscuræ & in medio alarum albæ, cano mixtæ ut in ciconiis. Reliquæ pen-

næ corporis, initii & finis alarum, & totius caudæ nigræ. Tibiæ superiores ad medietatem usque carent pennis, nam aquatica est avis. Carnem bonam habet; quam sæpe comedi coctam & fixam butyro.

Alia species reperitur huic similis, sed multo minor, & magnitudine fere gallinæ quæ vocatur *matui tui*.

Frequens est ad Flumen S^{ci} Francisci, in Itapuama & alibi.

*Tijepiranga. Iacapu. Iambu. Gallina africana. Guirangeima.
Iupujuba. Sayacu. Ani. Guira guainumbi.*

TIIEPIRANGA Brasiliensibus, Avis alaudæ magnitudinem paululum superat, & cantum passeris nostratis æmulatur. Totum corpus, collum & caput egregie rubicundi seu sanguinei est coloris: alæ vero & cauda splendide nigri; præterquam in initio alarum ubi aliquid rubicundi admixtum est. Crura nigra, inferiora quidem nuda, superiora autem nigris pennis vestita. Rostrum instar passeris, superiori parte nigrum, inferiori versus acumen nigrum, reliqua versus caput album. Pennæ in capite breviores, quas crispare interdum solet more Passerum. Omnes pennæ totius corporis interius sunt nigræ, exterius rubræ, ita tamen complicatæ ut exterius totæ rubræ appareant. Cauda longitudine ferme tres digitos æquat. Digiti pedum quatuor & ut in plerisque avibus dispositi.

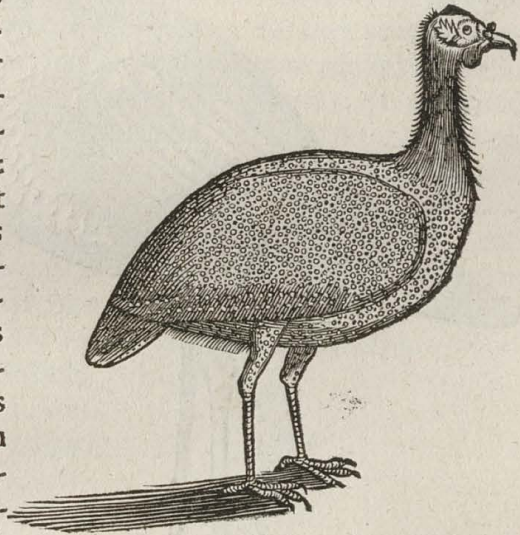

Alia hujus species reperitur passeris magnitudine; quæ pennis per totum corpus vestitur ex cinereo cærulescentibus; alæ tamen quodammodo ad thalassinum colorem accedunt. In ventre & inferiori parte colli seu gutture albicat vel potius argenteo colore nitet. Crura cinerei coloris, uti & rostrum, quod ipsi simile Frigillæ. Digiti pedum quatuor secundum communem avium modum.

IACAPV Brasiliensibus; Avis magnitudine Alaudæ, cauda extensa, alis brevioribus: cruribus brevibus & nigris; unguibus acutis ad quatuor digitos: rostro paulum incurvato & nigro, semidigitum longo. Totum corpus vestitur pennis nigris splendentibus; sub gutture tamen nigredini illi maculæ coloris cinnabarii sunt admixtæ.

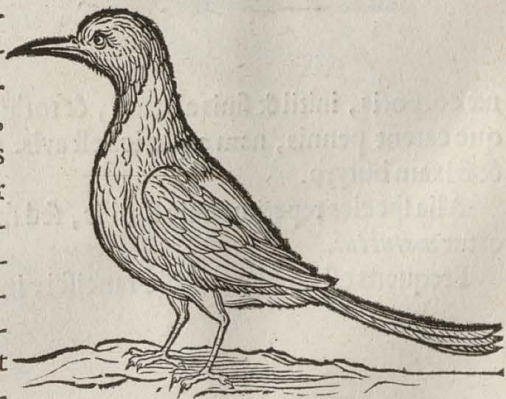
IAMBV Brasiliensibus dicta avis est perdix, nostratibus quidem, magnitudine par, uti & figura. Pennæ autem per totum corpus obscure flavescentes, verum fusco mixtæ atque maculatæ.

GALLINA Africana ex Insula do Majo, magnitudine nostratium gallinarum, figura corporis fere ut perdix: collum item coronatum portans & caudam perdicis habens inferius dimissam: pedes gallinaceos: rostrum flavum: & in capite mitellam cutaceam fuscam: ad latera porro capitis alba, ut & ad quodlibet latus prope rostrum cristam rubram ad latus protensam. Totum corpus vestitur pennis nigris, quæ elegantissimis maculis albis variegatæ sunt, in alis quidem oblongis, in reliquis autem partibus rotundis, suntque in dorso minores quam in reliquis partibus. Huic similes vidi è Sierra Lyona advectas, sed eorum collum circumligatum seu circumvolutum quasi lineamine membranaceo coloris cinerei cærulescentis. Caput tegit crista obrotunda, multiplex, constans pennis eleganter nigris. Punctula albicantia per totius corporis ambitum quasi umbra thalassina variegantur.

Congensibus hæc avis dicitur *Quetele*.

GVIRATANGEIMA Brasiliensibus; Avis paulo major Alauda, Picæ variæ æqualis. Corpus habet circiter tres digitos longum, collum sesquidigitum: caput parvum, rostrum rectum, acutum, digitum longum, crura, pedesque, ut reliquæ aves communiter: Caudam longam, rectam, quatuor digitos longam: Color rostri niger, excepta inferiori parte, ubi inseritur quæ aliquid fusci habet: caput nigerrimum & collum usque ad initium pectoris. Colli superior pars à capite fere ad initium dorsi uranica est: per initium dorsi transversam habet maculam nigram usque ad alas extensam: alæ au-

tem sunt

tem sunt nigerrimi coloris, verum in medio secundum longitudinem habent maculam albam sesquidigitum longam: Cauda quoque tota nigra: reliquum corpus coloris uranici: crura sub-cerulea. Oculorum pupilla subnigra, albo subflavo. Nidificat in altis arboribus *Acaya*, idque libenter prope aedes. Nidos egregios exstruunt hæ aves, cylindraceæ figuræ, & appendunt magno numero extremitatibus ramorum; qui constant è virgultis. Clamant fere ut picæ variæ nostrates.

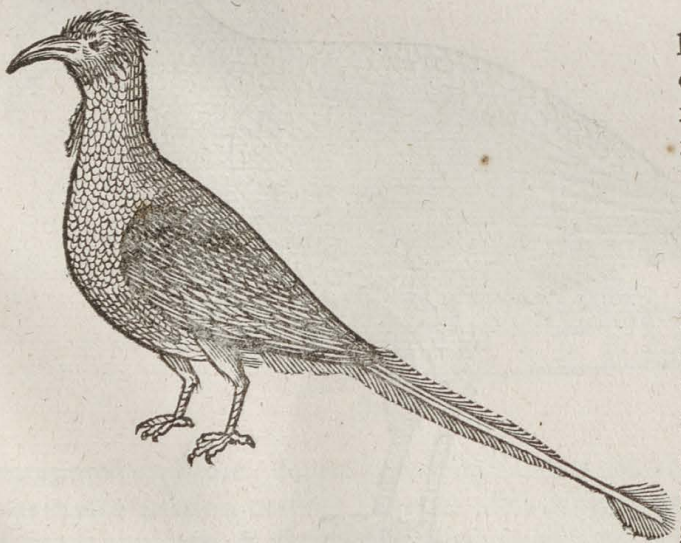
IUPVIVBA seu *IAPV* Brasiliensibus, ejusdem formæ cum præcedenti, & eodem modo in eadem arbore nidificans (una est fœmina alter mas) cauda paulum breviori. Corpus habet totum nigerrimis pennis vestitum: in vtriusque alæ medio maculam flavam digitum longam; in extremitate dorsi & prope anum tota est flava (vidi quoque totaliter nigras, dorso sanguinei coloris) cauda inferius ab exortu ad medietatem flava, reliqua medietas nigra, superius nigra in totum, solum in ea ad latera utraque usque ad medium pennam habens flavam. Crura nigra & pedes. Rostrum sulfurei coloris: oculi Saphyrini, pupilla nigra: linguam caruleam habet antierius fissam seu duplicatam. Prope aedes domini Ingenii *Tapucurái* arbor *Vitis*, in qua plus quam quadringenti nidi harum avium pendunt, maximoque numero sunt hæ aves, quæ ter quotannis ibi pullos excludunt: nidus autem quilibet ex arido gramine & pilis equinis aut suillis mixtis est compositus, coloris fusci, figura cucurbitæ angustæ cum suo alembico, longus in totum sesquipedem circiter, & ab infimo ad unum pedem altus, cavus ut bursa, reliquum superius ad semipedem simplum est & sua extremitate pendet à ramulo extremo: omnes autem nidi ex ramulis minimis extremis arborum dependent.

SAYA CV Brasiliensibus, Avis Fringillæ magnitudine: totum corpus vestitur pennis coloris è cinereo & thalassino mixti; in alis autem & dorso thalassinum admiscetur ita ut Sole illustratæ egregie splendeant; rostrillum nigrum, oculi quoque nigri in totum.

ANI Brasiliensibus, Avis *Turdellæ* magnitudine, totaliter nigra, pennis, rostro, oculis, pedibus. Caudam longam erectam habet, sex digitos longam: Rostrum altum, latum, digitum aut paulo plus longum: inferior pars directa fere, superior alta, lata, semilunaris figuræ & compressæ, ita ut acumen fere superius habeat. Crura & pedes satis exiles, & in iis quatuor digiti, duo antierius, duo posterius versi more psittacorum. Clamat elata voce *jiiij* uno tono, in medio elevatori.

Frequentes sunt in silvis omnibus, verum cibo inutiles.

GVIRA GVAINVMBI Brasiliensibus *Tupinambis*; avis magnitudine columbæ ad visum, quia plurimas plumas habet, sed revera corpus non superat magnitudinem *Turdellæ*. Caput paulo majus habet quam *Turdella*, rostrum nigrum, duos circiter digitos longum, cujus superior pars paulo longior inferiore. Est autem rostrum superius & inferius in utroque latere ferratum instar serræ, insertitque dentium loco. Crura habet breviora, haud multum digitum excedentia, nigra; quatuor in pedibus digitos, quorum unus retrorsum vergit, tres antrorsum, sed primus versus inte-

Bb

sus inte-

sus interiorem pedis partem brevior, medius longissimus, & tertius iterum brevis, sed non æqualis cum reliquis exortus: primi enim exortus est ad pedem, secundi itidem, tertii vero prope tertium articulum medii; habetque primus tres, secundus quatuor, tertius itidem tres articulationes; qui retrorsum vergit duas. Ungues nigri deorsum incurvati. Cauda longissima, directa pennis paucis rectis, digitum circiter lata, sed decem longa: & quidem duæ tantum pennæ extremam caudam constituunt, quæ ad duos digitos plumis carent, in extremitatibus autem rursus plumas habent ad duos digitos. Corpus totum sex circiter digitos longum est. Pennæ elegantissimæ: nimirum in capite quasi mitram gerit ex pennis Sapphyrinis, quæ prope exortum rostri Turcoidis colorem referunt: in medio autem hujus mitræ macula visitur nigra magnitudine grossi misnici. Infra oculos (qui flavi sunt, pupilla nigra) etiam nigras pennas habet Sapphyrinis mixtas: guttur inferius, totum pectus & totus venter obscure luteum habet colorem; superior colli pars, totum dorsum, alæ & cauda viridis seu graminei est coloris, sed cui (præsertim in alis & cauda) thalassinus admixtus, ut in collis anatum & pavonum: à genibus ad ventrem crura superiora pennis virentibus sunt prædita. In medio collo inferius quasi pro insigni gerit tres vel quatuor pennulas nigras & circum eas Sapphyrinas, quæ maculam quandam seu notam constituunt.

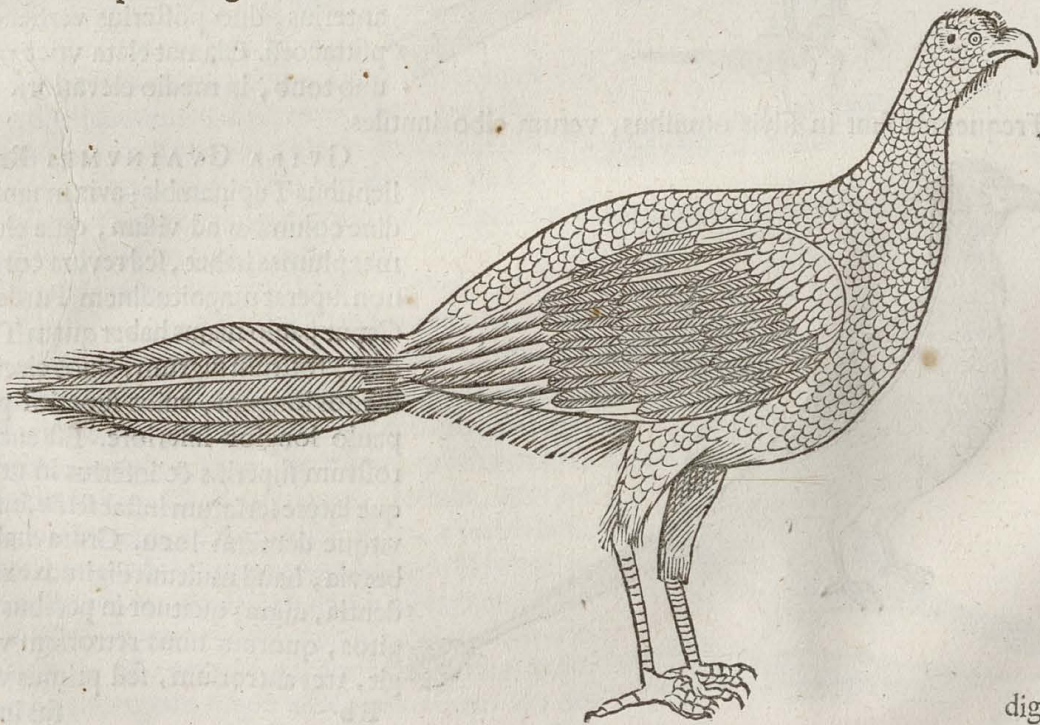
CAP. III.

Faguacati guacu. Mitu. Mituporanga. Ibijau.

IAGVACATI GVACV Brasiliensibus, *Papa peixe* Lusitanis, nam piscibus victitat. Avis Turdelæ magnitudinem æquat; figura corporis ut Picus major. Rostrum habet nigrum, rectum, & in extremitate acutum, tres ferme digitos longum: oculos nigros & crura brevissima nigra; superiora crura ex parte carent plumis; in pedibus digitos quatuor, (unum retrorsum) inæqualis longitudinis, duo enim versus exteriora pedis breves sunt, tertius interior longe brevissimus & remotior. Ungues nigri. Cauda duos digitos longa, excedens alarum fines. Pennæ totius corporis superiores, nimirum in capite, collo, alis, cauda sunt ferruginei coloris & splendentis: circa collum transversim annulum habet ex albissimis plumis; guttur, inferius collum, pectus & totus venter pennis vestiuntur albis, prope utrumque oculum etiam maculam habet ex albis pennis: in cauda autem albæ pennæ interfuerunt guttatim, ut & in alis, sed quæ vix videntur, nisi cum alas explicant & volant.

MITU vel **MUTV** Brasiliensibus dicta avis ex Phasianorum est genere, major gallo gallinaceo. Corporis longitudo à collo ad exortum caudæ est x. digitorum: colli longitudo sex

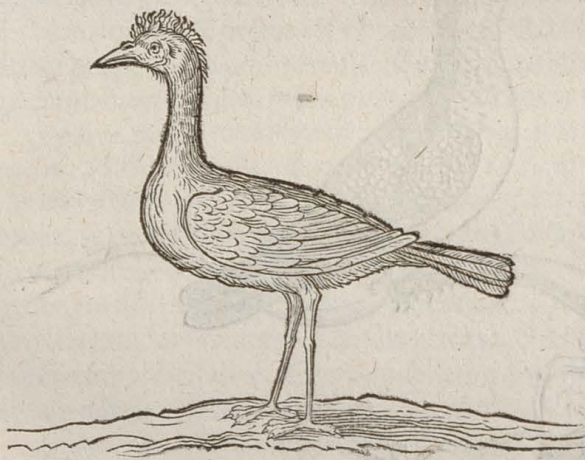

digito-

digitorum; totaliter nigris pennis est vestita, excepto ventre & sub ano, ubi brunni coloris est, fere ut perdix. Tenuiores sunt pennae ad collum, caput, & in pectore, & holosericum villosum nigrum pulchritudine aequant. In summo capite habet pennas nigras complicatas in planissimam quasi mitellam, ut nesciens vix possit agnoscere, quas irascens aut etiam alias in cristam erigit. Rostrum habet insigne, non crassum, incurvatum, sesquidigitum fere longum, inferior pars ejus parva, superior ferme quadruplo major. Rostrum autem coloris est egregii incarnati, versus acumen tamen albicat. Crura habet gallinacea decem digitos longa, nimirum quatuor à pedibus ad genua, & sex superius, atque hæc vestita pennis nigris: digitos item quatuor gallinaceos, qui in exortu usque ad primam juncturam cuticula sibi invicem annectuntur, ut in aliis quibusdam avibus. Caudam habet pedem longam instar gallo-pavi, quam semper in latum movet, *Kit, Kit*, clamando, ut illi. Caput bene formatum, anserini magnitudine: collum sex circiter digitos longum: oculos habet magnos, egregios, nigròs, & pone aures maculam cutaceam albescentem ut gallinæ. Mansuescit facile. Lubenter in alto sedet ut gallo-pavi, scanditque arbores, ut illi. Carnem denique habet admodum bonam.

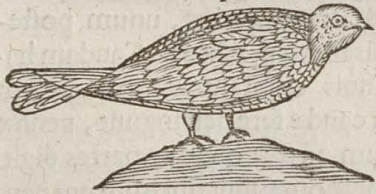
Reperitur & alia ejusdem species, quam *Mituporanga* vocant Brasilienses, solo rostro

& pennis capitis differens; hæc rostrum habet haud longum, satis crassum, non tamen ita altum ut *Mitu* neque sic lunatum: ejus extremitas utrobique nigra, reliquum totum crocea cute vestitum: qualem & circa oculos habet. Oculi nigri egregii: collum & caput nigerrimas habet plumas instar holoserici, & in summitate capitis crispas atque cochleatim tortas habet pennas usque ad initium colli; has erigere in cristam crispam potest. Reliquum totius avis nigrum, cui nigredini hinc inde aliquid viridis transplendet. Circa anum albas obtinet pennas. Crura cinerea, figura ut *Mitu*: Cauda nigra, sed extremitates illius pennarum albæ. Et hæc quo-

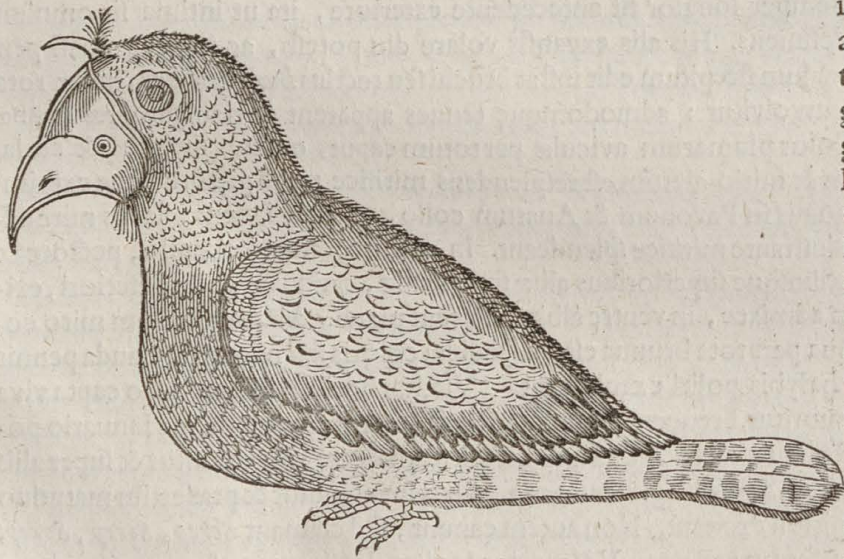
que avis optime mansuescit.

IBIIAV Brasiliensibus, *Noitibo* Lusitanis: Avicula Hirundinis magnitudine: Caput habet latum & compressum: oculos magnos, elegantes, nigricantes, pupilla atra splendente

ellipticæ figuræ, exterius autem oculos ambit circulus ex albo flavescens. Rostrillum minimum habet quod non excedit crassitiem dentis aranei, nec tam est longum: nares tamen patententes in rostro: os amplissimum quod clausum non potest videri, at quando rostrillum aperit, os ad oculos diducere potest, ita ut digitum fere sit amplum; linguam habet mini-

mam. Crura alba, & secundum corporis molem parvula, vix semidigitum longa; quatuor

in pedibus digitos, tres antè, quartum retrorsum versum, unguibus incurvatis nigricantibus. Secundum longitudinem in unguiculo digiti medii cujuslibet pedis versus interiora habet pinnam quasi multipliciter sectam seu dentatam, videturque unguiculus quasi plumatus versus interiora, sed non sunt plumæ, verum cutacea materia & aspera. Caudam habet elegantem, quam in la-

tum potest explicare, duos digitos longam, cum cujus extremitate etiam alæ desinunt. Pennas in toto inferiori corpore habet ex albis & nigris mixtas ut Nisus: in capite, dorso, alis & cauda nigricant, & albedo inspersa grata varietate: nonnihil quoque flavedinis albedini ad-

albedini admixtum: uno verbo, nigra est & punctulata subtiliter hinc inde.

Reperitur & species hujus magnitudine Noctuæ, ejusdem coloris & conformationis. Os quando aperit, pugnum humanum facile admittit.

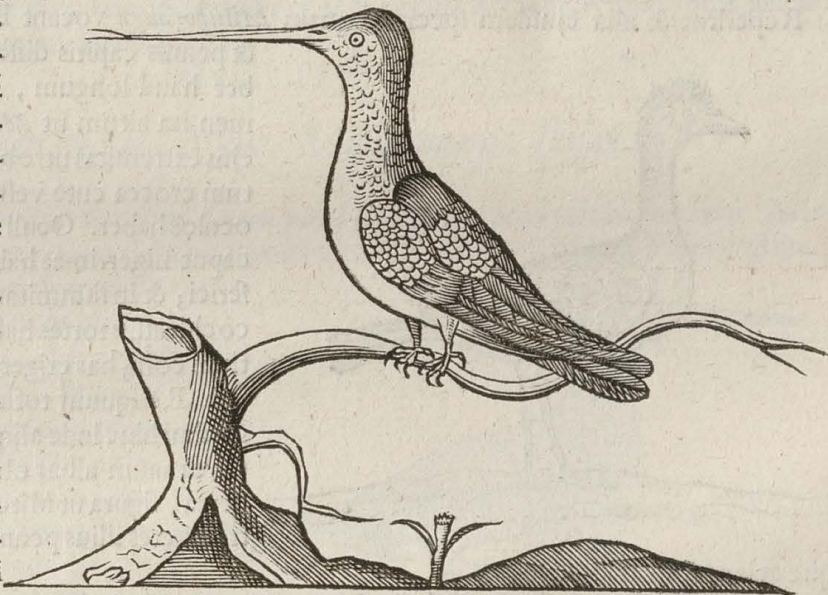
CAP. IV.

Guainumbi variae species.

GUAINUMBI quæ & *Guinambi*, item *Aratica* & *Aratarataguacu* vocatur à Brasiliensibus, à Lusitanis *Pegafrol*, à nostratibus potest appellari *Bloemen-Specht*. Hujus autem multæ hic reperiuntur species.

Prima: Totius corporis aviculæ longitudo ab initio capitis (ubi rostrum est insertum) ad exortum caudæ, duorum digitorum: Capitis magnitudo una cum pennis magnitudinem cerasi dulcis mediocris æquat; colli longitudo tres quartas partes digiti, corporis longitudo unius digiti est & quadrantis.

Magnitudo autem corporis cum pennis olivæ grandem vix æquat. Rostellum habet sesquidigitum longum, subrotundum, æquale, tenue & valde acuminatum, rectum, paululum tamen versus extremitatem deorsum versum; color hujus niger, excepta inferiori parte prope exortum ubi rufescit: linguam habet duplicatam seu bisectam, tenuissimam instar serici filii tenuissimi, albam, longam, ita ut illam longe extra rostellum possit exserere: Ocellos parvos nigros, crura & pedes minimos brevesque, nigri coloris; in pedibus quatuor digitos, tres antè, unum posterius versum, longis, semilunaribus, acutissimisque unguiculis nigris præditos. Caudam habet directam, digitum longam, quatuor ut plurimum pennis constantem. Alæ autem quæ duorum digitorum longitudinem habent ad extremitatem caudæ fere pertingunt, pennæ singulari arte à natura sunt compositæ. Ab exortu enim alarum ad tres quartas partes digiti circiter duplex ordo pennarum est, unus longior altero, & superpositæ sunt sibi invicem pennæ, quasi alæ breves super longas. Hinc post has pennas, alæ pennæ (quarum circiter decem sunt) sequens interior semper longior fit antecedente exteriori, ita ut intima sit omnium longissima finem alæ definiens. His alis expansis volare diu potest, ac in aëre quasi pendula manere; inter volandum strepitum edit instar bruchi seu rectius *hur, hur, hur*, instar rotæ linteariorum quæ circumvolvitur: admodumque tenues apparent & transparentes pennæ alarum expansarum. Color plumarum aviculæ per totum caput, collum superius & ad latera, per dorsum totum & initio alarum est resplendens mirifice nec à pictore bene exprimi potest; nam viriditati qualis in Pavonum & Anatum collo, aureus, igneus, flavus mire admixtus est, ita ut Sole illustrante mirifice splendeant. In gutture, inferiori collo, pectore & toto infimo ventre, cruribusque superioribus albæ sunt pennæ, quibus in collo inferiori, eximii coloris simul sparsim admixtæ, in ventre albis subjacent nigræ. Alarum initium miro colore constare dixi, reliqua pars tota brunna est seu spadicei coloris splendentis. Cauda pennis constat coloris instar chalybis politæ carulescentis. Viçtitat floribus solum, ideo capta viva detineri non potest, sed moritur. Frequentes autem in floribus arboris quæ mense Ianuario potissimum fleret, & potest aliquis vel sexaginta uno die sclopeto figere: inveniuntur & super aliis arboribus variis. Toto autem anno, magno numero in silvis inveniuntur & præsertim matutino tempore ingentem strepitum excitant. Non autem canunt, sed clamant *Screp, Screp, Screp*, uno sono & continenter, fere ut passeret. Volantes velociter alas movent, & cum vix videantur & per longum temporis spaciū in aëre velut quietæ vel se moventes hære possunt alarum ope. Flores rostellis carpunt inter volandum. Nidum faciunt in ramis arborum solidi Hollandici magnitudine. Ova ponunt albissima testa, duo ut plurimum, ovalis figuræ, pisco haud majora.

Secunda: pulchrior priori, ejusdem magnitudinis & figuræ. Rostellum tamen brevius, nimirum duas tertias partes digiti longum, ejusdem figuræ & coloris cum priore; lingua eadem, ut & ocelli, crura, pedes, caudæ & alarum figura. Plumarum color in capite, collo superiori, dorso, alis, cauda similis priori; at in gutture seu collo inferiore, toto pectore & infimo ventre usque ad extremum corporis, tam eleganti & splendente viriditate cum aureo colore transplendente sunt plumæ, ut mire resplendeant. Prope anum macula est satis magna (respectu aviculæ) constans plumis candidissimis.

Tertia, minor reliquis omnibus. Ab initio capitis, seu exortu rostri ad exortum caudæ duos & semis digitos longa; collum unum digitum fere longum: caput haud magnum; corpus sesquidigitum longum: rostellum paulo plus digito longum, nigrum, subrotundum, acutum ac fere rectum. Crura & pedes ut reliquarum. Pennarum corporis & alarum etiam eadem dispositio, sed color diversus. Caudam longiorem habet reliquis omnibus, paulo plus tribus digitis longam, pennis constantem, quarum ea quæ exortui ejus vicinior, brevior, secunda semper longior: estque cauda furcata, & avicula volans eam in duo amplissima cornua expandit, ita ut extremitates cornuum sesquidigitum à se invicem distent. Totum caput & collum hujus aviculæ ex nigro sericeo colore elegantissime cæruleum transplendet, ut in collo Anatæ. Totum dorsum & pectus viride aureum & thalassino transplendens ut in secunda specie, atque etiam prope anum talis macula est è plumulis albis. Alarum color epaticus est. Cauda ex nigricante cœrulescenti instar politi ferri cœruleo imbuti.

Quarta, paulo minor tertia: corporis figura & plumarum dispositio eadem; sed alio colore; nec non differens rostro & crurum colore. Rostellum sesquidigitum longum, deorsum incurvatum instar ensis Polonici; subrotundum, ubique æqualis crassitie & in extremitate acuminatum; superior ejus pars nigra est, inferior flava, excepta extremitate quæ etiam nigricat. Caput superius, collum superiori parte, ut & alæ, colore sunt ut prima species, guttur, collum inferius, totum pectus & infimus venter ex albo rufescentis sunt coloris. Caudam habet plus digito longam, desinentem cum fine alarum, constatque pennis ex nigricante virescentibus, quæ in extremitatibus albæ. Crura eodem modo disposita habet ut cæteræ species, sed haud nigra, verum alba seu flavescentia, similibus digitis, & unguiculis semilunaribus acutis & nigris.

Quinta, magnitudine par tertiæ speciei: Rostello nigro, paulo plus quam digitum longo, & paulum deorsum incurvato, ocellis nigris, uti & cruribus & pedibus. Guttur, collum inferius & totus venter nigris holosericeis vestiuntur pennis; cui nigredini quasi paulum cœrulei transplendet: prope anum macula est albis plumulis. Extremitates autem nigri, nimirum ad latera colli, pectoris & ventris mire thalassino, aureo & viridi mixti resplendent. Totum caput superius, collum superius & totum dorsum ornantur pennis, aureo, igneo & viridi mixtis, ut & initium alarum. Reliquum alarum ferreum est seu fuscum. Cauda paulo plus digito longa, eleganter brunnis, cui cœruleus transplendet, pennis constat, circa oras autem pennæ illæ habent colorem qualem chalybs politus cœrulescens.

Sexta, quintæ magnitudine par. Rostellum habet paulum curvatum, digitum longum, inferius album, superius nigrum. Totum caput, collum, dorsum & venter ac initium alarum insignis coloris resplendentis pennis vestiuntur, nimirum plurimo aureo, dimidio fere igneo & minimo viridi mixto. In summa splendet ut Sol. In ventre pennæ albæ paucae mixtæ. Crura nigra sunt. Alæ nigricantes. Cauda sesquidigitum ferme longa, elegans & lata, constans pennis quibusdam insignis illius coloris, quo reliquum corpus, quædam ex viridi & aureo mixti coloris & per oras albæ, quædam in uno latere seu medietate albæ, altero virides cui transplendet aureus.

Septima, paulo minor quinta & sexta specie. Rostellum habet non omnino digitum longum, coloris per totum corpus cinerei fere ut passer, cui hinc inde mire resplendens rubrum instar Rubini perluet.

Octava: omnium elegantissima. Rostellum rectum, nigrum habet, semidigitum longum, linguam longam duplicatam: magnitudo & conformatio est ut secundæ speciei. Totum caput superius & collum superius miro rubini colore fulgent ac si rubinus radiis solis illustraretur; Guttur autem & collum inferius merum aurum Hungaricum politum & radiis solis illustratum exhibent, ita ut impossibile sit perfecte similitudinem horum colorum reddere, multo minus à pictore repræsentari. Initium dorsi holosericea nigredine rectum est, reliquum fuscis pennis, quibus tamen aliquid obscuræ viriditatis admixtum. Totus infimus venter ejusdem cum dorso coloris pennis vestitur; alæ fusco ut in reliquis speciebus: prope anum maculam habet albam. Crura exilia nigra. Cauda digitum & paulo plus longa pennis constat brunnis rufescentibus (*feulemort*) quæ in extremitatibus per oras fusciscunt. Cauda lata, quam inter volandum egregie explicat. Alarum extremitas cum cauda desinit.

Nona, figura & magnitudine ut prima. Rostellum superius nigrum, subtus rufum. To-

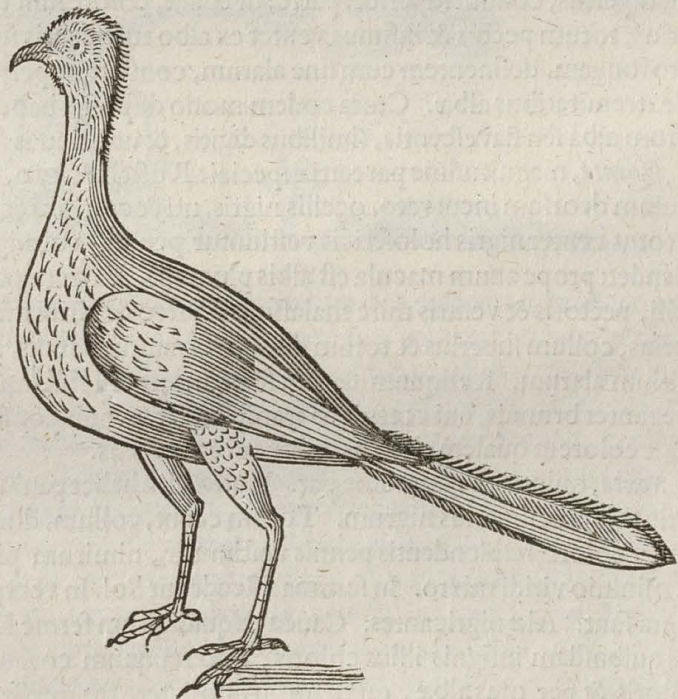
rum corpus exceptis alis, insigni illa splendet viriditate cum aureo transplendente quali secunda species in ventre. Alæ fuscae. Cauda digitum longa, latiuscula, pennis constans coloris ut ferrum politum cærulescens.

Annotatio. Mentionem feci hujus aviculæ in descriptione Americæ l.v.c. 17. ubi & iconem illius addidi qualem dederat Car. Clusius. itemque lib. xv. cap. 7. Sortitur autem varia apud Brasilienses nomina præter generale *Guajumbi*, ut *Guaracyaba*, id est, radius Solis, & *Guaracigaba*, id est, capillus Solis. Fr. Ximenes scribit à Mexicanis appellari *Huiztzil*. Avicula est, inquit, quæ habet plumas pictas variis coloribus, è quibus mixtis & compositis cum artificio & admirabili industria faciunt barbari imagines sanctorum & aliarum rerum, atque ita conjungunt ut optime similitudinem repræsentent. Hujus aviculæ ea natura est & proprietas, quod non diutius vivat, quam flores plantarum durant, cujus melle victitat, quibus decidentibus, rostello suo se affigit arborum truncis, & sex mensibus ita immota manet, donec flores renascantur: quod tam multis testimoniis confirmatur ut de eo dubitari non debeat. Ajunt pulverem hujus aviculæ haustum curare arthritidem coralloïdem. Hæc ille. Vidimus plures ejusmodi icones artificiose ex hujus aviculæ plumis concinnatas ita dextrè ut coloribus pictæ viderentur; si autem Soli obvertas mirabiliter splendent.

CAP. V.

Iacupema. Iacamacaij. Iacurutu. Soco. Matuitui.

IACUPEMA Brasiliensibus: Phasiani est species; paulo major gallina minore domestica nostrate. Caput illi gallinaceum haud magnum; rostrum gallinaceum: oculi nigrescentes, collum septem circiter digitos longum; corporis autem longitudo ab exortu colli ad exortum caudæ novem circiter digitorum. Caudam habet longam & latam, longam nimirum pedem. Crura longa, superiora plumis vestita & quinque digitos longa, inferiora tres aut paulo plus: In pedibus quatuor digitos gallinaceos, quorum medius è tribus anterioribus duos digitos longus. Plumis tota avis vestitur nigris, quibus brunni aliquid admixtum. Ac capitis quidem plumas in cristam erigere potest. Cingunturque illæ nigrae plumæ aliis albis in ambitu. Guttur sub capite & ad sesquidigiti longitudinem in collo plumis nudum est & rubra cute tectum. Collum totum inferius plumulis albis in nigris dispersis est variegatum, ut & totus infimus venter ac alarum medietas posterior: superiora crura & cauda solis nigris constant, cui aliquid brunni mixtum. Crura inferiora & pedes elegantis rubri coloris. Cicurantur. Carnem habent bonam. Hæc avis à clamore suo nomen accepit, clamat enim *Iacu*, *Iacu*, *Iacu*.

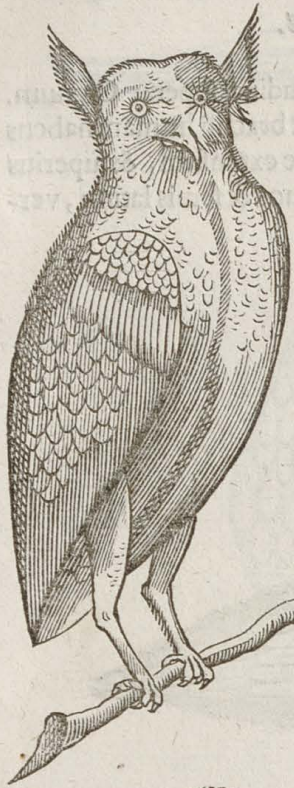
IAMACAI Brasiliensibus, Avicula Alaudæ magnitudine. Corpus tres digitos longum, collum plus digito, crura duos digitos, cauda fere quatuor. Caput habet parvum: rostrum digitum longum, directum, paulum deorsum inclinatum, acutum, nigrum quidem, at inferius prope exortum paululum cærulescens. Caput nigris vestitur pennis, uti & collum inferius, superius luteis: totum dorsum, pectus & infimus venter luteis, alæ nigris, in quorum medietate albæ insertæ, quæ maculas albas faciunt, in qualibet ala unam: ad exortum alarum transversim per dorsum tendit nigra macula: Cauda etiam nigra. Crura & pedes fusci. Elegans est avis.

IACV-

IACURVTV Brasiliensibus, *Bufo* Lusitanis, Noctua est: magnitudine æquat Anseres: caput habet rotundum instar felis: rostrum aduncum, nigrum, superiori parte longius: oculos

magnos, elatos, rotundos, & splendentes instar crystalli; in quibus interius circulus flavus versus extrema apparet: Latitudo oculorum aliquanto major grosso Mishico. Prope aurium foramina plumas habet duos digitos longas, quæ instar aurium in acutum desinunt & attolluntur. Cauda lata est; neque alæ perringunt ad illius extremitatem. Crura pennis vestita usque ad pedes: in quibus quatuor digiti, tres anterior, unus posterior versus, atque in quolibet unguis incurvatus niger, plus quam digitum longus, & acutissimus.

Pennæ totius corporis variegatæ è flavo, albo & nigricante pereleganter.

ANNOTATIO. Habes duas tresve Icones ejusmodi noctuarum, ut ita dicam, auritarum, & satis eleganter expressas, majori mole, Ornithologia lib. VII. cap. 2. pagina 509. Itaque descriptiones conferre haud difficile est futurum.

SOCO Brasiliensibus, avis aquatica, cujus multæ hic observari possent species; hæc cujus Iconem addimus, magnitudinem habebat Ardeæ minoris. Rostrum obtinet rectum, nigrum, & in extremitate acutum, duos & semis digitos crassum, ubi crassissimum. Caput illi instar Ardeæ, uti & collum pedem longum: oculi nigri circulo aureo: alæ & cauda simul desinunt: cauda enim brevis, nec supra quinque digitos longa: crura satis longa: superiora quippe quatuor & inferiora totidem digitos: in pedibus porro quatuor digitos, videlicet tres anterior, unum posterior versus. Crura autem superiora ad medietatem sunt nuda pennis: cætera fusca cute tecta. Caput & collum brunnis quidem pennis, sed quæ punctulis nigris variegatæ sunt, vestiuntur. Per totum collum inferius ad pectus usque tendit linea plumis albis, nigris & brunnis mixta. Dorsum & alæ nigris quidem, sed quæ minutissimis punctulis flavescens variegatæ sunt, vestiuntur; venter quoque ad eundem modum: sub alis denique nigrae & albo maculatæ sunt pennæ.

MATVITVI Brasiliensibus, Avis Alaudæ magnitudine. Rostrum habet rectum, nigrum quidem, at in exortu inferius croceum: oculos elegantes nigros. Totum caput superius, collum, dorsum, alæ & cauda superius co-

loris sunt obscure grysci, & remiges alarum nigricantes. Caput inferius, guttur, pectus & infimus venter albicant, ut & crura superiora, quæ mediam partem pennis vestita, more avium aquaticarum. Supra exortu rostri in fronte maculam habet albam, & annulum albu circa collum, & inferius semiannulum obscure gryseu, huic

contiguum: nam guttur totum album est, collum superius totum obscure gryseum. Crura sunt subluteola; digiti au-

tem pedum aliquid fusci admixtum habent. Tres solummodo digitos habet in pedibus, omnes anterior versus, qui in exortu cute ex parte junguntur: unguiculi nigri.

Avis hæc ad littora maris & ripas salforum fluminum discurrit.

Iabiru. Iabiru guacu. Mamucodiata.

IABIRU Brasiliensibus, Belgis vulgo *Negro*. Avis hæc magnitudine superat Cignum. Corpus illius quatuordecim digitos longum: collum totidem, & brachii humani habens crassitiem. Caput satis magnum, oculi nigri, rostrum nigrum directe extensum, & superius versus extremitatem paulum incurvatum; undecim digitos longum, duos & semis latum, ver-

sus exteriora acuminatum; estque superior rostri pars paulo altior & major inferiori. Caret lingua & sub gutture ingluviem habet mediocris magnitudinis. Crura longissima, duos nimirum pedes: superiora enim unum pedem & digitum longa, & mediam partem pennis nuda; inferiora undecim digitos. Sunt autem crura recta, nigricantia, & quasi squamata, digitum medium crassa. In pedibus digiti quatuor, tres antierius, unus posterius versus; quorum medius quatuor digitos longus, ceteri paulo breviores. Tota avis vestitur albis pennis instar cigni aut anseris. Collum fere totum, nimirum octo digitorum, longitudine à capite numerando, caret pennis; ac hujus medietas cum capite tegitur nigra cute, reliqua alba cute. Sed puto in cute hæsisse pinnulas albas, & fuisse abreptas. Cauda lata desinit cum extremitate alarum.

IABIRU GVACU Petiguaribus, *Nhandu apoa* Tupinambis: Belgis *Scurvogel*, Rostrum habet magnum, septem & semis digitos longum, in extremitate teres & inferius incurvatum; caret lingua & rostrum inferius canum est. In summitate capitis mitram osseam coloris albi & cinerei mixti gerit. Oculi nigri & pone eos aurium foramina ampla. Collum decem digitos longum, cujus medietas, uti & caput, plumis, at cute squamosa cinerea est tecta, cujus squamæ albicant. Corpore æquat Ciconiam; caudam habet brevem & nigram, cum qua alæ desinunt. Crura superiora ex parte albis vestita pennis; cætera tota cinerea, & quidem superiora crura longa sunt digitos octo, inferiora sex aut paulo plus: digiti pedum quatuor ut in priore. Totum corpus & collum albis vestitur pennis & à collo longiuscula pennæ pro-

pendent

pendent & circum. Alæ albæ, remiges illarum pennæ nigræ, rubini colore transplendente in nigro. Pellis detrahitur huic avi ac caro ejus cocta comeditur; pinguis est & sicca, boni saporis, præsertim si cocta butyro frixetur. Comedi sæpissime.

MANUCODIATA, & quidem Rex creditus; ad aspectum columbam, sed revera hirundinem æquabat. Caput habet parvum, oculos parvos, rostrum rectum, satis crassum, acuminatum, sesquidigitum longum: collum digitum longum; corporis autem longitudo à collo ad caudæ exortum vix trium digitorum & semis. Alæ supra septem longæ; cauda lata & sex digitos longa. Crura duo habet, quodlibet inferius duos digitos longum; quatuor digitos in pedibus, tres antrorsum, unum retrorsum versum more communi; medius anteriorum paulo longior cæteris; posterior etiam satis longus; quilibet ungue lunato seu adunco accipitrino fortiter præditus. Suntque crura & pedes satis crassi ac ad rapinam comparati. Alæ & cauda pennas habent latas & fortes digiti latitudine. Totum dorsum, infimus venter, alæ, cauda elegantis sunt brunni coloris; superius ad rostrum pennulas habet holosericum leve referentes, viridi & fusco mixtas; inferius ad rostrum similes nigri coloris.

Collum superius flavi seu aurei est coloris, inferius viridis cum aureo transplendente. Pectus saturate brunnium; sub alis in lateribus inter alas & crura, exoriuntur multæ pennæ, pedem plus vel minus longæ, elegantis structuræ, quæ supra caudam longe extenduntur: sunt autem prope exortum flavi seu aurei coloris, reliqua ex albo flavescentes, brunno umbratæ seu dilute intermixtæ: inter has pennas duo quasi fila extenduntur, quodlibet longum duos pedes & amplius, ac versus extremum incurvata, obscure brunni coloris. Crura fusca sunt, unguibus magis albicantibus. Rostrum coloris est ex viridi & cæruleo mixti, versus acumen tamen albicans. *Hæc est illa avis quam alii Paradiseam vocant: cujus aliquot reperiuntur species.*

CAP. VII.

Guirapunga utraque. Guiraquerea. Jacamaciri. Cariama.

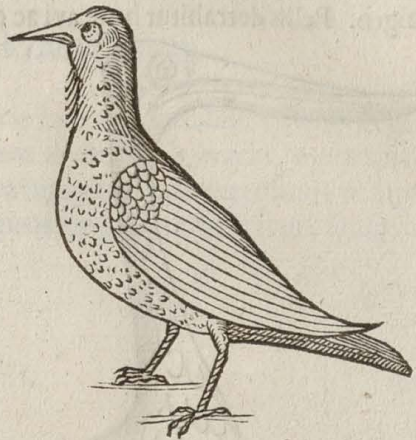
GVIRAPVNGA Brasiliensibus; Avis cujus sonus longe auditur; Turdelæ majoris magnitudinem superat & columbæ fere æquat. Rostrum habet digitum longum & latum, antè acutum, cujus superior pars paulum prominet super inferiorem, ac deorsum est incurvatum, nigrum, naribus patentibus. Os illi amplum quod aperire potest usque sub oculos, ita ut oris apertura cum rostro triangulum formet. Linguam habet brevem: oculos è nigro cærulescentes. Sub gutture autem, quod latum habet, & in collo inferiori, multas digitum longas propendentes particulas carneas nigras habet; figura spiculi hastæ, vel quasi ligulæ. Caput obscure brunni pennis vestitur. Totum collum, pectus, venter, dorsum & crura superiora leucopæis teguntur pennis, quibus (potissimum in dorso) nigricantes admixtæ, ac versus caudam etiam virescentes. Caudam habet tres digitos longam, leucopæis ac nigricantibus pennis pauca viriditate admixta. Alæ (non multum post exortum caudæ desinentes) in initio sunt nigræ, reliquam partem nigricantes, quibus obscure virescentes pennæ admiscuntur.

Cc

Crura

Crura inferiora nigricant, suntque plus digito longa; digitos quatuor habet cum cæteris communes, nigris unguibus. Pectus bifidum est, seu convallem habet per medium secundum longitudinem; tracheam amplam, unde etiam fortem clamorem potest edere. Duplicem autem sonum edit promiscue, una vice quasi quis securi percuteret cuneum ferreum in silva (*cock, cick,*) altera autem quasi quis campanam fissam tangeret *Kur, Kur, Kur,* &c. Clamat autem solum media æstate, Decembris & Ianuarii initio per quinque aut sex septimanas, reliquis mensibus non auditur; unde Lusitanis *Ave de verano* vocatur.

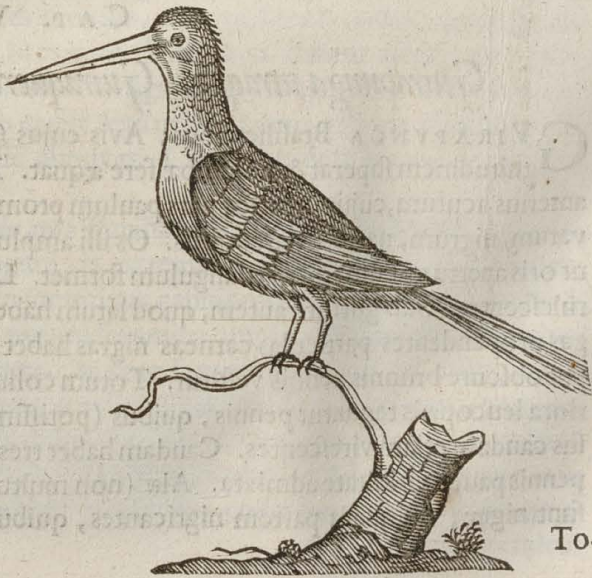
GVIRA PVNGA fœmina; Turdelæ nostræ majoris magnitudine est & figura & eodem modo carnosa. Caput habet latiusculum, rostrum quoque latum, haud longum, oris hiatus amplus quando aperitur. Rostrum nigrum. Oculi satis magni. Cauda tres digitos aut paulo plus longa, nec alæ ad illius finem pertingunt. Tota avis vestitur pennis nigricantibus, quibus fuscae & dilute virentes sunt mixtæ: magis tamen fuscus est in dorso color, in gutture, pectore, & ventre magis dilute virens & mixtus ut nostræ turdelæ. Avis est pinguis & copiosæ carnis. Crura & pedes nigricant, cætera nihil differunt à communi norma.

GVIRA QVEREA Brasiliensibus; Avis Alaudæ magnitudine, sed quia longas alas & caudam habet multo longiorem, videtur major. Caput latum, compressum ac satis magnum habet, oculos magnos & nigricantes; rostellum parvum, triangulare, compressum & superiore parte aduncum: os amplum, longe amplius rostro, quod apertum triangulum efformat. Ad utramque autem extremitatem rostri superioris ad latera digiti fere longitudine, in quolibet decem aut duodecim circiter setas crassas suillas habet protensas antè & ad latus. Corpus haud longum, sed rotundum fere est. Pedes quatuor digitis more communi constant, quorum medius longior reliquis, & unguiculo suo (quos omnes habet nigros) pectine corneo subtiliter serrato dotatus est. Alas longas habet, nimirum semipedem. Cauda octo digitos longa, constans in extremitate duabus pennis longioribus reliquis. Tota avis ex fusco cinerei coloris cum maculis obscure flavis aut albicantibus mixtis more Nisi. Circa totum collum autem pone caput annulum habet obscure aureum. Crura cinerea seu fusca. Digiti exigua pellicula connectuntur, non ita lata ut in anatibus, nam non est avis aquatica.

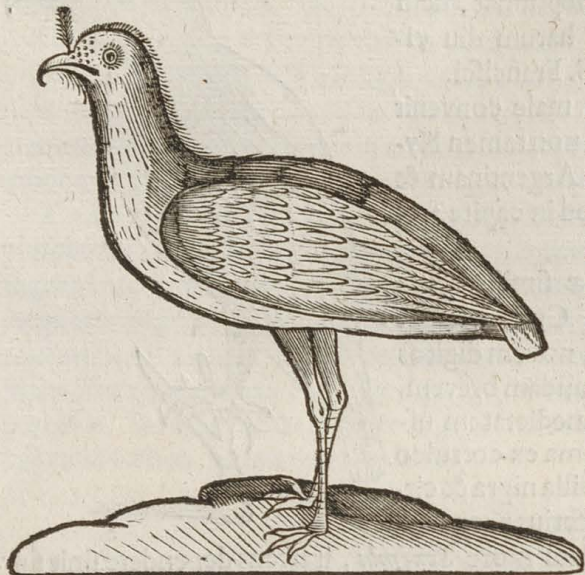
JACAMA CIRI Brasiliensibus; Avis Alaudæ magnitudine. Rostrum rectum, acutum, nigrum habet, duos digitos fere longum: linguam brevem: oculos cœruleos: Alas breves quæ paulo post exortum caudæ desinunt. Cauda autem tres & semis digitos fere longa, recta, septem aut octo pennis constans. Crura superiora pennis vestita, inferiora nuda, cute flava & viridi mixta. Pedes itidem. In quolibet pede quatuor habet digitos, duos antè, duos postè, versos; estque uterque interior, tam antè, quam postè, dimidiam tantum partem longus præ exterioribus: Unguiculi nigri.

Totum caput, collum superius, totum dorsum, alæ, cauda superius coloris sunt viridis cum aureo & igneo mixti, ita ut mirifice resplendeat; ejusdem coloris annulus etiam circumdat collum. Sub gutture autem, in pectore & infimo ventre & sub cauda obscure flavi coloris est, ut cera vetusta.

CARIAMA Brasiliensibus, Avis Ardeæ majoris magnitudine; ex aquaticarum est genere: in capite super exortu rostri cristam plumatam gerit nigram cinereo mixtam, erectam. Rostrum breve, superius paulo aduncum, ex obscuro flavo fuscum. Oculos habet elegantes au-

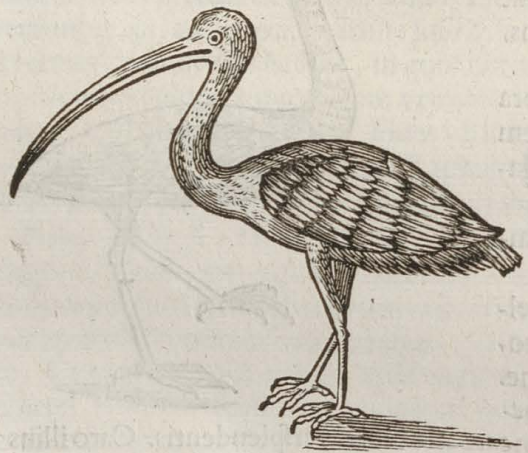
reos, pupilla nigra, longis superciliis nigris. Alæ desinunt paulo post exortum caudæ. Crura habet longa, superius mediam partem pennæ vestita, cætera nuda & obscure flava: digitos tres in pedibus, medium longissimum, exteriorem brevior, interiorem adhuc brevior. Suntque digiti ad partem cute connexi. In postica parte pedis digitum parvum habet, altiori loco positum, & calcaneum rotundum more Struthionis. Ungues digitorum breviusculi, lunati, fusci. Totum corpus pennæ vestitur gryseis seu cinereis fusco undatis, ut in falconibus, & obscure flavo mixto: extremitas alarum & caudæ fusca est, obscure flavo & gryseo undata: in pectore & inferiore ventre plus habet grysei. Caudam demissam, collum erectum gerit. Clamor ejus instar gallo-pa-

vi fæminæ & longe auditur. Carne est valde probata.

CAP. VIII.

Guara. Urutaurana. Maguari. Guarauna. Ajaia. Picui prima.
Pica cureba. Tuidara. Guacu guacu. Tapera.

GUARA Brasiliensibus (in Marahoon frequentissima & Rio de Ieneiro) avis est aquatica & terrestris, Albardeolæ magnitudine. Rostrum habet ensis polonici figura, longum, ex albo subcinerefcens: oculos nigros. Collum & corpus instar Albardeolæ. Alæ desinunt cum cauda, quæ brevis & demissa. Crura longa, quorum superior medietas pennæ vestita, reliqua nuda: digitum pedum quatuor communi modo, longiusculi, brevibus unguibus, prope exortum cute inter se connexi: crura autem nuda cum pedibus coloris ex albo grysei, uti & rostrum.

Tota avis vestitur pennæ elegantis coloris coccinei; remiges tantum alarum nigras habent extremitates. Hæc avis primum exclusa coloris est nigricantis, hinc evadit cinerei, deinceps albi, sensim autem rubescere incipit & secundo ætatis anno coloris est in totum, quem *Columbin* vocant, quoque magis senescit elegantissimum illum colorem coccineum acquirit. Victitat piscibus, carne, adjuncta semper aqua.

Brasiliiani è plumis hujus avis varia componunt corporis ornamenta.

VRUTAVRANA Brasiliensibus, & *Vrutavicuquichu Cariviri*, Avis Aquilæ magnitudine. Rostrum habet nigrum, cujus superior pars adunca, prope exortum tamen flavum; oculos elegantes aureos, pupilla nigra; quos cuticula cinerea obducere potest, licet palpebras non claudat. Caput aquilinum quidem, sed superius compressum seu planum, in cujus summitate duas habent pennas nigras, duos circiter digitos longas, cum duabus parvulis ad latus quodlibet: illas autem quando vult in altum surrigit, atque iterum componit. Alæ paulo post exortum caudæ desinunt. Cauda ei lata instar Aquilæ.

Caput superius fuscis tegitur pennis, quarum oræ subflavescent: totum collum superius & ad latera brunnis (ut perdix) totum guttur cum collo inferiori est album, ita tamen ut

albedo ad latera pennis nigris sit variegata. Totum pectus & infimus venter, crura superiora & inferiora usque ad pedes pennis vestiuntur albis, quibus nigra squamatim admixtae sunt. Alae & cauda fusci sunt coloris cum umbra mixti, atque oras habent subtiles albicantes. Remiges alarum pennae sunt fuscae & nigris undis variegatae. In pedibus digitos habet quatuor flavos, unguibus lunatis fuscis. Clamat *Geb, Geb*, ut pul-
lus gallinaceus qui matrem perdidit. Rapax avis, crudam comedens carnem. Projectam sibi avem sive vivam sive mortuam unguibus arripit & rostro egregie deplumat, dein dilacerat & carnem ossaque deglutit; unam harum diu vivam alui in munimento Mauriti ad Flumen S. Francisci.

ANNOTATIO. Icon hujus avis haud male convenit cum Icone Nycticoracis (quam dat Gesnerus; non tamen Nycticoracis veterum, sed vulgo sic dicti circa Argentinam & alibi circa Rhenum, avis piscatoria) nisi quod in capite tres pennas habeat.

MAGVARI Brasiliensibus; Avis Ciconiae similis figura & magnitudine, atque etiam ex parte colore. Collum habet pedem longum; Rostrum rectum, acutum, novem digitos longum; crura longa & nuda ut Ciconia; caudam brevem, cum qua alae desinunt. Rostrum in exortu ad medietatem usque ex viridi flavescens, reliqua medietas extrema ex caeruleo cinerea. Oculos habet parvos, argenteos, pupilla nigra & circa eos cutem cinnabriam, ac similem etiam inferius prope exortum rostri, seu inter rostrum & guttur: quam more *Senembi*, irascens dependere finit sub gutture.

Totum caput, collum, & totum corpus albissimis vestitur plumis; ac inferiori parte colli pennae albae illae sunt longiusculae. Cauda autem quoque alba, at superius nigris aliquot pennis tegitur. Alae in exortu albis teguntur pennis, sed prope dorsum nigris: nigredini autem persplendet viriditas. Crura sunt rubra ut & pedes, quos cum Ciconia communes habet. Rostro crepitat, ut Ciconia nostras. Caro illius edulis.

GVARAVNA Brasiliensibus, Rusticola aquatica, magnitudine *Iacu*. Rostrum habet teres, paulo deorsum inclinatum, flavum, at in extremitate fuscum, quatuor & semis digitos longum; corporis autem illius longitudo est totidem. Crura superiora mediam partem pennis vestita, sex digitos longa: digiti pedum quatuor ita dispositi ut communiter; quorum medius tres digitos longus, ceteri breviores.

Tota avis pennis vestitur fuscis, multa umbra mixtis. Caput autem & Collum totum ejusdem coloris, & praeterea albo punctulatum, ut in *Jacu*.

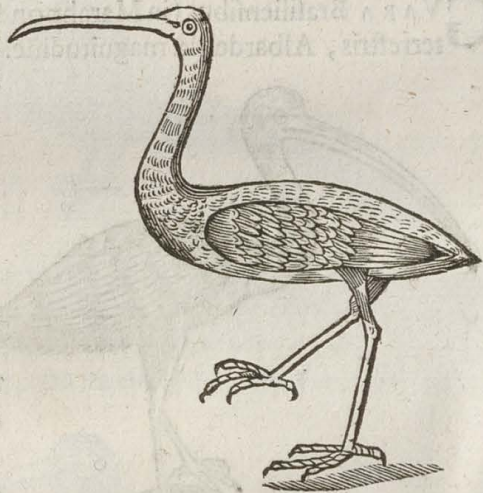
Carnem habet satis bonam, quam saepius comedi.

AIAIA Brasiliensibus, *Colherado* Lusitanis, Belgis *Lepelaer*: Avis figura conveniens cum Europaeis, solo colore differens. Anseris magnitudine. Rostro instar cochlearis lato, albo: collo longo, pedibus latis. Tota alba est, sed in dorso & alis dilute incarnati coloris persplendentis. Caro illius edulis, & saepe comedi. Frequens est ad Flumen S^a Francisci, & alibi passim in locis palustribus.

PICVIPINIMA Brasiliensibus; columbae silvestris species, paulo major Alauda. Rostellum habet columbinum, fuscum: ocellos nigros, circello aureo. Totum caput, collum superius & ad latera, dorsum & alae pennas habent obscure cinereas seu lividas, oris nigricantibus lunatis. Longiores autem alarum pennae seu remiges, quae inter volandum videntur, rufi sunt coloris, uno latere nigricantes, ut & in extremitatibus. Cauda longiuscula ex pennis constat è cinereo fuscis, quarum & quaedam nigrae & medietate exteriori albæ. Venter albas pennas habet oris lunatis fuscis. Crura & pedes columbini albescentes. Carnem habent bonam, & sunt admodum pingues.

PICACVROBA Brasiliensibus, quoque columbae silvestris est species, coloris cinerei cum ruffo mixti; pedibus & cruribus rubris.

Avicu-

Avicula (*cujus nomen Auctor non prodit*) passeris magnitudine & figura, tota nigra, capite tamen albo, & cauda ex multo nigro & gryseo colore mixta. Clamat *zip, zip*.

VIDARA Brasiliensibus; Ulula est species; Germanis *Schleiereule*, Belgis *Kerckvule*. Capite rotundo, naso elato, & plumis compexis constrato; sub naso rostrum habet aduncum, album: oculos autem nigros. Tota avis faciei superficies, cordis, uti pingitur, habet figuram, plumulis obscure ex albo flavis, cum paucis nigro mixtis, quasi fimbria circumdata essent. Plumae totius avis mixtae albo & pallide flavo ac gryseo: alae undatae uti & cauda. Corpus subtiliter punctatum cum fusco. Describitur & à Gesnero.

GVACAGVACV Brasiliensibus, Lusitanis *Gairvota*, Belgis *Heeruwe*: Avis gallinae vulgaris magnitudine, rostro recto, longo, crasso, flavo. Caput superius nigris tegitur pennis, ut & ultima medietas alarum & cauda. Guttur, totum collum, pectus & infimus venter, ac initium alarum sunt alba. Ova ponit in arena, gallinaceis figura, magnitudine & colore similia: quae quidem boni sunt saporis, sed caro avis nullius est pretii.

TAPERA Brasiliensibus, *Andorinha* Lusitanis, Hirundinis species, nostratibus similis, ejusdem magnitudinis & eodem modo circumvolitans. Rostrum breve, latiusculum habet & nigrum: os amplum, quod aperire ultra oculorum regionem potest, ut Ibia junior: oculos elegantes, nigros: alas longas, desinentes cum fine caudae; quae latiuscula est. Crura & pedes ut nostratibus. Totum caput superius, collum, dorsum, alae & cauda pennas habent coloris ex fusco cum gryseo mixti; remiges alarum & extremitas caudae paulo magis fuscescunt reliquis partibus. Sub gutture & in pectore grysei est coloris, cum albo mixti; venter est albus, uti & sub cauda albet. Crura & pedes fusci.

CAP. XI.

Psittacorum majorum & minorum variae species.

PSITTACORVM in Brasilia maxima est copia & summa varietas; quos Brasilienses communi nomine vocant AIVRV. Aristoteles lib. IV. Histor. Animal. cap. x. scribit; *ea quae ova pariunt, an somnient incertum est, manifestum vero ea dormire*. Ego utrumque adfirmo cum Jul. Scaligero in Commentar. & quod ille de suo Turdo refert & Accipitribus, ego de meo Psittaco, quem Lauram vocabam, nam saepius de nocte seipsum expergiscens semisomnus sublocutus est. Idem lib. VII, cap. x. scribit, Psittacum à Graecis etiam *ψιττακός* vocari. Psittaci nidificant in cavis arboribus, ubi foramen extra rotundum faciunt, ac ova duo aut tria columbinis similia imponunt sine nido aliquo ficto. Ova si tangas, nihilominus excluduntur, nec Psittacus ea deserit. Pullos excludunt medio Junio & fine: plumati autem pulli inveniuntur apti ad eximendum fine Julii & medietate Augusti. Psittaci juniores primum exclusi vermes crassiusculos habent, in quolibet narium foramine unum, ac praeterea in summitate capitis tuberculum in quo itidem vermis crassus later. Omnes autem vermes brevi sponte excidunt, ac locus per se sanatur. Fiunt varii coloris Psittaci à Tapuyis, deplumando juniores & cutem variis coloribus inficiendo, Lusitani vocant *Papagios contrefeitos*. Nullus Psittacorum Brasiliensium praeter Curicos se manibus tangi in corpore permittit.

Prima species AIVRV CVRAV elegantissima est. Supra rostrum in capite mitellam habet eleganter coeruleam: guttur, latera capitis & superior illius pars eleganti flavo vestiuntur, totum corpus lato viridi. In alarum extremitatibus pennae una medietate nigrae, altera crocae, partim etiam in extremitate coeruleae, partim hinc inde virides. In summa eleganter variegata. Cauda viridis, sed quando illam explicat, fimbriata nigro, rubro, coeruleo. Crura & pedes cinerei coloris. Rostrum ex cinereo fuscum. Oculi nigricantes, circulo aureo. Lingua omnibus lata & crassa.

Secunda species, priori similis, paululum aliter variegatur coloribus, nimirum in summo capite mitella flava cui albedo mixta, super oculos & in gutture clare flavo. Circa rostrum superius macula est thalassina.

Tertia species; AIVRV CVRVA. Mitram habet in capite ex coeruleo & paucis nigro mixtam, in medio mitrae maculam flavam. Infra oculos flava, & in gutture coerulea est macula. Viriditas in pectore, alis & dorso paulo saturior, in extremitatibus alarum & cauda dilutior. Extremitates pennarum alae flavae & rubrae & Indico colore mixtae. Cauda inferius ex flavo & viridi mixta, superius dilute viridis. Crura è cinereo coeruleo. Rostrum superius cinereum, in extremitatibus nigrum, unguis pedum nigri.

TVI vulgo Perroquet.

Prima species: magnitudine Hirundinis: in totum viridis coloris: cauda longissima rostro nigro adunco.

Secunda: *Tui apatejuba*, viridis in totum & quidem dilutius in reliquo corpore, in ventre flavescent, in alis obscure viridis. Cauda longissima: magnitudinis ejusdem cum priori; oculis magnis, subnigris, circello ex pennis circa oculos luteo, & supra rostrum, quod nigrum & aduncum, in capite maculam habet magnam ex pennis Aurai coloris.

Tertia TVITIRICA, paulo majores sunt Guineensibus, in totum viridis coloris, qui tamen in dorso & alis plerumque saturator, in reliquis partibus dilutior: rostro incurvato incarnati coloris: oculis nigris; pedibus caeruleis; cauda paulum ultra extremitatem alarum protensa. Admodum hi mansuescunt, & cibum ex alicujus ore capiunt & manibus se tractari sinunt. Item instar Psittacorum garrum addiscunt.

Quarta: magnitudine sturni, ejusdem coloris cum secunda specie, sed breviori cauda.

Quinta IENDAYA: sunt magnitudine merulae aut minoris Turdela; rostro & cruribus nigris, oculis nigricantibus, circulo aureo, exterius albo: dorsum, alae, & cauda, ut & anus, viridibus penno vestiuntur quibus thalassinus mixtus: extremitas alarum quodammodo nigrescit. Totum caput, collum & pectus flavi coloris sunt, cui luteus intermixtus.

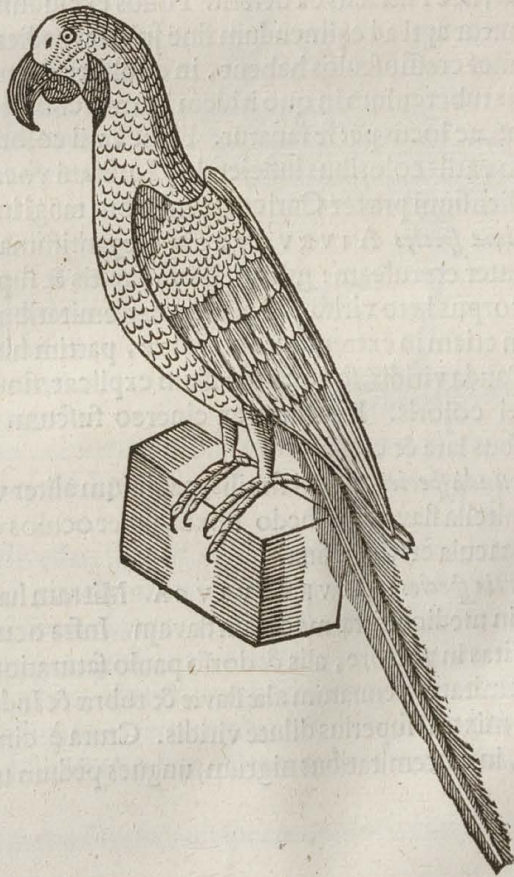
Sexta TVIETE, magnitudine Alaudae, in totum dilute viridis coloris. At initium alarum egregie caeruleum est, & omnium pennarum in alis orae caeruleae, ita ut complicatae, quando quiescit avis, maculam longam caeruleam prope oram lateralem alae ostendat. In dorso ad exortum caudae usque etiam macula caerulea est. Cauda brevis. Rostellum incurvatum, incarnati coloris. Crura & pedes cinerei.

Septima: TVIPARA Tupinambis, magnitudine Alaudae, in totum dilute viridis coloris, cauda brevior, ita ut cum alis desinat: Rostro incarnato; cruribus gryseis. Prope rostri exortum in fronte, maculam habet semilunarem miniatam, quasi coronam; quae & inferius est, in cujuslibet alae medio lutei seu vranici coloris. Nidificant in cumulis à formicis relictis, qui in arboribus reperiuntur.

Psittaci & Tui semper catervatim volant, nimirum bini ac bini juxta se invicem: Sylvae his plenae sunt, & saepe quadringenti & quingenti simul volant, strepitum magnum clamore excitantes. Confident in altissimis arboribus: nidificant potissimum in mediterraneis. Caro boni saporis si assetur, maxime *Perroquet*.

ARARACANGA Brasiliensibus, Psittacus maximus; majores sunt corvis nostratibus. Caput magnum, superius planum & latum habet, oculos pulchros, caecos, pupilla nigricante: oculos autem exterius ambit membrana alba, ut & maxillas & rostrum inferius: haec subter oculos semilunari forma est producta. Rostrum incurvum, magnum, superius albicans, inferius nigrum: linguam habet ut Psittacus & eodem modo edit. Voces etiam quasdam sonare discit. Rostrum superius tres circiter digitos longum, altum seu latum: Crura & pedes ut Psittacus habet nigras. Totum caput, collum, pectus, venter, crura superiora & cauda inferius, ut & initium alarum superius elegantibus rubris pennis vestiuntur, per medietatem autem alae tectae sunt viridibus, extrema autem medietas alarum usque ad finem caeruleis ornatur. Extremitas dorsi prope anum superius & cauda caeruleis constant, quibus aliquot brunni coloris admiscuntur. Cauda longa est decem circiter digitos & longe prominent ultra finem alarum.

ARARAVNA Brasiliensibus. Figura alteri similis, sed alterius coloris. Rostrum nigrum, oculi caeci, pupilla nigra. Cutis circa oculos alba nigris pennulis variegatur

quasi

quasi acu picta esset. Crura & pedes fusci coloris. Caput anterius supra rostrum mitellam habet viridibus pennis: sub rostro inferiori ambiunt guttur pennæ nigræ: Colli autem latera, reliquum guttur, totum pectus & infimum ventrem tegunt pennæ flavi coloris: Extremum caput, collum posterius versus, totum dorsum & alas exterius cœrulei. Extremitatibus alarum plumæ flavæ sunt admixtæ: cauda constat longis pennis cœruleis, quibus aliquot flavæ immiscentur. In genere autem cœruleæ pennæ interius sunt nigræ & quodammodo etiam nigredinem ad latera de se spargunt.

A N A C A Brasiliensibus: Perroquet, magnitudine Alaudæ. Rostrum fuscum, aduncum. In capitis summitate epatici coloris pennæ, ad latera circa oculos brunni, guttur cinereum, collum superius & latera viridia. Venter habet pennas ex brunno rufescentes. Dorsum viride maculam habet dilute brunnam. Cauda quoque dilute brunna. In alarum initio sanguinea macula sive fimbria est: reliquum alarum viride; extremitas thalassini coloris. Crura superius viridibus vestita pennis, inferius cute cinerea, unguibus nigricantibus. Elegans plane avis.

M A R A C A N A Brasiliensibus, avis Psittaco plane similis (cujus & species) sed major, plumæ totius ex gryseo subcœrulescunt, clamat ut Psittacus. Fructus amat, Murucuja imprimis.

M A R A C A N A Brasiliensibus, itidem Araræ species minor; magnitudine Psittaci, figura Araræ, cauda longa tali, rostro, & cute circa oculos. Rostrum nigrum, cutis circa oculos alba, punctulata plumulis nigris. Oculi flavescens, pupilla nigra. Totum caput, collum & alæ saturate viridis coloris uti in Amurucurica; summitas capitis dilutior & quodammodo cœrulescit. Cauda superius viridibus & in extremitate cœrulescentibus, inferius saturate rubris constat pennis. Alæ interius etiam rubræ, exterius virides & extremitates cœruleæ obscure. In exortu cujullibet alæ maculam habet miniatam. Super rostri exortum, superius maculam habet parvam fuscam. Crura & pedes fusci. Clamat *Oe, Oe, Oe*.

Q V I I V B A T V I flavus est totus, magnitudine Tuiapara; rostro incurvato gryseo, oculis nigris. Extremitas alarum obscure viridis est: cauda longa flava. Crura coloris incarnati. Facile & valde mansuescit.

P A R A G V A Psittacus est niger, magnitudine Aiurucariu, pectore, dorso & ventre medietate anteriore insigniter rubro. Oculis nigris, circello rubro. Rostro fusco seu obscure cinereo. Cruribus & pedibus obscure cinereis.

T A R A B E Brasiliensibus, Psittacus est viridis, major quam Paragua, capite rubro & pectore atque initio alarum. Rostro & pedibus obscure cinereis.

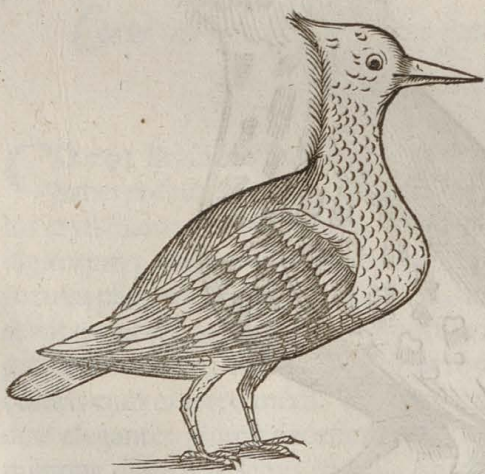
A I V R V C A T I N G A Brasiliensibus, Psittacus magnitudine pulli gallinacei mediocris, totus viridis; oculis rubris & circa oculos cute alba. Rostro albo & cruribus albis. Caudam habet longam, viridem.

A I V R V A P A R A Brasiliensibus, in totum convenit cum præcedenti, sed minor est.

C A P. X.

Ipecu. Urubu. Tamatia utraque. Guirajemoja. Gurraru nheengeta.

I P E C U Brasiliensibus, *Corta pao* Lusitanis, Avis magnitudine columbæ. Colli longitudo duorum digitorum, corporis autem quatuor, & caudæ item quatuor, crurum fere sesquidigitum; in pedibus quatuor habet digitos, duos antrorsum, duos retrorsum versus ut in Psittacis. Caput vestitur pennis cinnabarii coloris, in quo & cristam habet instar Columbæ: collum ad rostrum usque inferius nigrum, ut & superius; in utroque autem latere linea est alba, crassa, quæ divisim ad dorsum protenditur. Alæ exterius totæ nigræ, interius albæ; cauda nigra; in ventre & cruribus superioribus pennæ sunt nigræ & albæ. Rostrum illius rectum, acutum, sesquidigitum longum, quo arborum cortices excindit ut Picus.

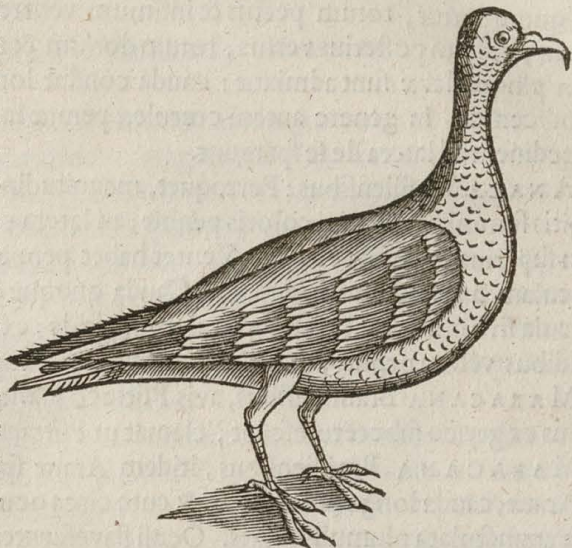

U R V B V Brasiliensibus, vulgo *een Menscheneter*, Avis rapax, magnitudine Milvii aut Nisi, pedibus gallinaceis subalbicantibus, cauda longa, & alisea longioribus. Pennæ totius corporis sunt nigræ cum pauxillo rami coloris hinc inde mixtæ. Caput habet parvum, figura pene gallinarum Indicarum, cute tectum paululum rugosa. In summitate autem capitis secundum longitudinem quasi dividitur cutis, & in sinistro latere capitis infra oculum crocei est coloris, supra oculum cœrulei, in summitate item, reliqua parte ex ruf-

ex ruffo subbrunni. In dextro latere capitis circa oculum superne & inferne crocei coloris, in summitate itidem, reliqua parte ex croceo albicantis.

Rostrum habet satis longum, exterius aduncum, acutum, & ad medietatem usque à capite cute obtectum ex croceo cœrulescente. In medietate rostri superius narium foramen unum amplum transversim positum; extremitas rostri, quæ cute caret, est alba. Oculos habet elegantes rubini fere colore, pupilla rotunda nigra: palpebræ sunt crocæ: linguam carinatham, in ambitu denticulis acutis præditam. Fætet ejus caro instar cadaveris: nam & cadaveribus vescuntur, & in maxima copia statim advolant in Capitania Sirigippo & Flumine S. Francisci, quando quis bestiam aliquam mactat. Foeda avis, semper macra, nunquam satura.

ANNOTATIO. Fr. Ximenes hanc eandem avem ita describit: Avis, quam Mexcani vocant *Tzopilotl*, ab aliis nationibus appellatur *Aura*; magnitudine est aquilæ mediocris, aut corvi, cujus species videtur esse; unguis habet curvos & nigros, crura parda, rostrum Psittaci, & ad eundem modum factum, frontem pardum & sine plumis, cum pilis pexis & nigris similibus eis qui nascuntur in capitibus Nigritarum. Vescuntur carnibus mortuis & stercore humano: Ignotum hætenus ubi nidificent, aut pullos excludant, licet frequentissima sit avis in Nova Hispania; volat semper valde alte, & fundit de se gravem & horribilem fætoem instar corvorum: volant semper catervatim, & insident arboribus, & junctim cadavera depascuntur sine ullo certamine, atque ita se ingurgitant ut vix se levare possint ad volandum, & facile hinc capiantur; & quando cæteræ vident aliquam non posse se movere, adjuvant quantum possunt & ducunt ad aquam, nam ablutæ recuperant vires ad volandum. Ajunt plumas hujus avis crematas & in cinerem redactas, pilos ita tollere ut non renascantur, quod & stercorei formicarum tribuitur & sanguini vespertilionum: cutis earum semiusta, sanat vulnera si applicetur, & simul caro comedatur; quæ etiam solet prodesse iis qui lue venerea laborant, uti affirmant multi Hispani, qui illas comederunt consilio Mexicanorum, & sanati sunt, quod aliis remediis frustra tentaverant. Cor siccatum ad Solem olet muscum. Stercus illius siccatus & haustus, pondere unius dragmæ multum prodest melancholicis. Dicunt Barbari, ubi ova posuerint nidum circumdare certis lapillis, qui transpirabiles faciunt: sed verisimilior est opinio, pullos excludere sub terra, & eximere pascendos, & rursus terra operire.

TAMATIA Brasiliensibus; Avis Alaudæ magnitudine seu Pici. Tota punctulata, & variegata maculis ut Turdus minor, Germanis vulgo *Ein Trostel*: in ventre albas habet pennas, maculis fuscis: sub gutture autem flavescit uti & circa collum.

Rostrum habet longum rubrum, superius paululum fuscum; cujus superior pars paulo longior quam inferior. Supra nares subtiles aliquot extant pennulæ instar pilorum.

In pedibus quatuor habet digitos unguibus aduncis. caret cauda. Caput illius majus quam proportio corporis requirat, uti & rostrum.

TAMATIA itidem Brasiliensibus dicta, avis aquatica, forsan gallina. Nisi rostrum obtinet, magnitudine yafana asu: dorso incurvato incedens & collo incurvato. Caput habet magnum, oculos magnos nigros, prope exortum rostri existentes: Rostrum duos digitos longum, plus uno latum,

instar

instar anatis quidem, sed antèrius acuminatum: estque superior ejus pars nigra, inferior flavescens. Crura superiora pennis nuda, satis autem longa: digiti in pedibus quatuor, quorum tres antèrius, unus postèrius versus, more gallinarum, suntque longi ut in *Waterhoen*. Crura & digiti coloris ex virescenti flavi. Cauda brevissima & non longior quam in *Yassana*. Caput nigris pennis vestitum, reliquum corpus brunnis; in ventre autem albicantes pennæ intermiscuntur.

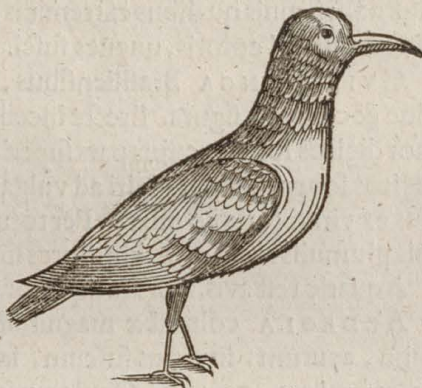
GVIRAIENOIA Brasiliensibus, Avicula magnitudine Fringillæ. Rostellum habet vix semidigitum longum & nigricans, ocellos nigros. Totum caput, collum inferius, pectus, infimus venter & dorsi medietas extima pennis vestiuntur cœruleis: collum superius & dorsi medietas anterior nigris: alæ quoque nigrae, sed quibus in initio illarum inspersæ cœruleæ; reliquæ nigrae sunt, sed oras habent cœruleas. Cauda sesquidigitum fere longa & itidem nigra, desinuntque alæ paulo post initium caudæ. Crura fusca; in pedibus quatuor digiti vulgari modo.

GVIRARV NHEENGETA Brasiliensibus; merula aquaticæ magnitudine aut paulo major. Rostrum habet rectum, compressum, nigrum, plus dimidio digito longum: oculos Sapphyrinos, pupilla nigra. Crura, quæ superius vestita

sunt pennis cinereis, inferius nigra cute teguntur, uti & pedes, in quibus more vulgari quatuor sunt digiti, unguibus acutis nigris.

Totum caput, collum, pectus & infimus venter pennis vestiuntur albis ad gryseum dilutum accedentibus, dorsum autem leucopæis sive cinereis. A rostro in utroque latere per oculum usque ad finem laterum capitis, macula oblonga tendit nigra. Alæ nigrae, non tamen obscure. Cauda nigerrimas habet pennas, quarum tamen extremitates sunt albæ, & superius quoque aliquot albis teguntur.

CAP. XI.

Cocoi Ardeæ species: alia species. Guiratinga. Ardeola. Iacarini. Guiratrira. Guiranheemgatu.

COCOI Brasiliensibus, *Ardeæ* species est elegans: Ciconiæ ferme magnitudine. Rostrum habet rectum, acutum, sex circiter digitos longum, quod in exortu ex flavo virescit: Oculos crySTALLINOS, circello aureo: circum oculos cutem cineream. Colli longitudo quindecim digitorum; corporis decem, caudæ quinque, cum qua alæ desinunt. Crura superiora mediam partem plumata, octo digitos longa, inferiora sex & semis, cute tecta cinerea; digitos in pedibus quatuor, vulgari modo: quorum medius digitum longus, cæteri breviores omnes unguibus lunaribus, fuscis. Guttur & totum collum sunt alba, summitas capitis & latera nigri coloris cum cinereo mixti. Ejusdem coloris cristam elegantem gerit erectam; atque ab ea duæ elegantes plumæ deorsum postèrius dependent, coloris ex nigro subcinerei, quælibet quinque digitos & semis longa. Antèrius collum secundum longitudinem maculatum est plumis è nigro & cinereo mixtis. In colli parte antèriori & inferiori, elegantes habet plumas longas, albas, subtiles propendentes, quas in pileis gestare solemus. Totum dorsum, alæ & cauda cinerei sunt coloris diluti cum pauxillo albo mixti, superior medietas crurum superio-

rum albis vestitur pennis. Per dorsi autem longitudinem cineræ plumæ extenduntur subtiles, elegantes, figura similes illis in collo.

Caro illius bona est, & sæpius comedi.

Reperitur hic & alia ARDEÆ species, Anatis domesticæ magnitudine aut paulo major. Rostrum habet rectum, acutum, medietate anteriore, tam superius quam inferius, dupliciter serratum, quatuor & semis digitos longum. Caput & collum habet Ardeæ; oculos nigros, circulo aureo; collum pedem longum, corpus quinque digitos & semis, caudam quatuor cum qua desinunt alæ. Crura tota novem & semis digitos longa, superiora mediam partem pennis vestita: quatuor digiti in pedibus vulgari modo. Rostrum superius est fuscum, prope exortum autem virescit è flavo. Totum caput & collum superius pennas habent longiusculas, pallide flavas, nigro undatas; sub gutture albicat: Collum inferius, pectus & infimus venter plumas habent albas fusco undatas, quod in ambitu flavo est fimbriatum. Totum dorsum & alæ teguntur pennis fuscis flavo undatis, & remiges alarum pennæ sunt è nigro & cinereo, æquali parte, mixtæ, extremitatibus albis. Cauda constat ejusmodi pennis qualibus extremitas alarum, sed transversim albo lineatis. Crura & pedes sunt obscure grisei coloris, ungues fusci. Caro comeditur, sapit ut aliarum Ardearum.

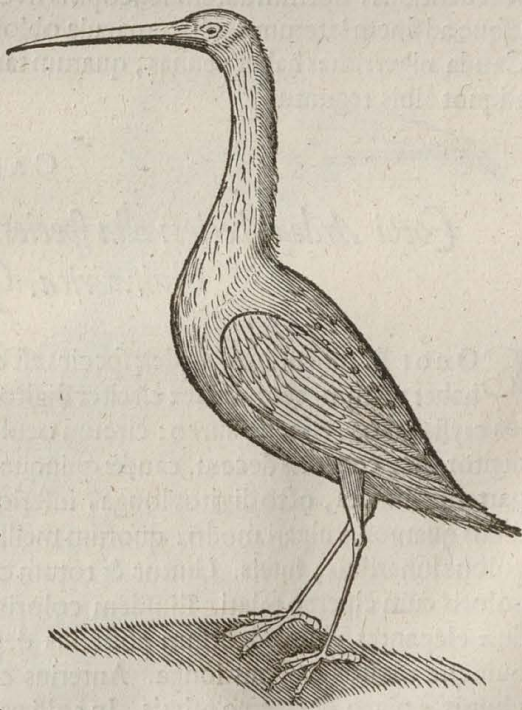
GVIRATINGA Brasiliensibus, *Garza* Lusitanis, Ardeæ species, Alberdeolæ magnitudine & corporis figura. Erecte incedit, collo longo, rostro extenso, recto, acuto, flavo, quatuor digitos longo, cujus pars superior nigra, inferior alba. Crura alta, ut Ardeæ, sex circiter digitos longa, pedum digiti ad vulgarem modum: crura exterius (ut & digiti) sunt flava, interius ex viridi & fusco mixta. Per totum corpus albissimis vestitur pennis: In collo elegantissimis plumulis albis, quæ subtiliores sunt plumis Sthrutionum.

Aquatica est avis. Crura superiora sine pennis.

ARDEOLA columbæ magnitudine vix par: collum habet longissimum: Rostrum rectum, acutum, superius fuscum, inferius ex albo flavescens, duos & S. digitos longum, linguam brevem, acutam. Oculos mediocres, circello aureo, pupilla nigra: Caput parvum, collum tenue, at septem digitos longum, cum corporis longitudo vix sit quatuor. Crura longa, quodlibet quinque digitos; superior medietas mediam partem nuda: in pedibus digitos quatuor communi modo dispositos, unguibus lunatis acutis. Color talis est: prope oculos ubi rostrum inferitur cutis melini coloris est: Caput superius vestitur pennis chalybei coloris pallide fuscis inspersis: totum collum cum pectore & infimo ventre plumas habet albas leucopæis mixtas & pallidis, ut variegatus appareat: dorsum nigrum est, ex parte chalybeo-fuscum cum cerei coloris pennis mixtum. Alarum pennæ longæ virentes, in extremitate maculam habent albam, reliqua superficie ex fusco, chalybeo, cereo & leucopæo eleganter variegata. Cauda duos digitos longa, quam tegunt alarum extremitates, quæ cum illa desinunt. Crura superius leucopæo & cereo mixta. Nuda pars & pedes cute melina tecta sunt. Ungues leucopæi. Erecta incedit avis & decenter.

IACARINI Brasiliensibus, Avis Carduelis magnitudine. Rostellum habet crassum, cinereum. Crura & pedes cinereos, cum quatuor digitis more vulgari. Totum corpus nigris vestitur pennis, sed in quibus resplendet color instar chalybis politi. Alæ interius albicant. Oculi cœrulei & pone illos amplum foramen loco aurium.

GVIRA-

GVIRATIRICA Brasiliensibus, avis Alaudæ magnitudine. Rostrum habet crassum, rectum, superius fuscum, inferius album & paululum incarnatum. Crura cinerea cum quatuor digitis more vulgari. Totum caput cum gutture & colli inferiore & media parte egregie sanguinei sunt coloris: oculi cœrulescunt; aurium foramina ampla. Latera colli, totum pectus & infimus venter albis vestiuntur pennis. Collum superius habet nigricantes, quibus paucæ albæ mixtæ. Dorsum gryseum est (inspersis nigris paucis) ut & initia alarum; reliquum alarum nigrum, ut & cauda, quæ tres circiter digitos longa: oræ laterales in alis sunt albæ.

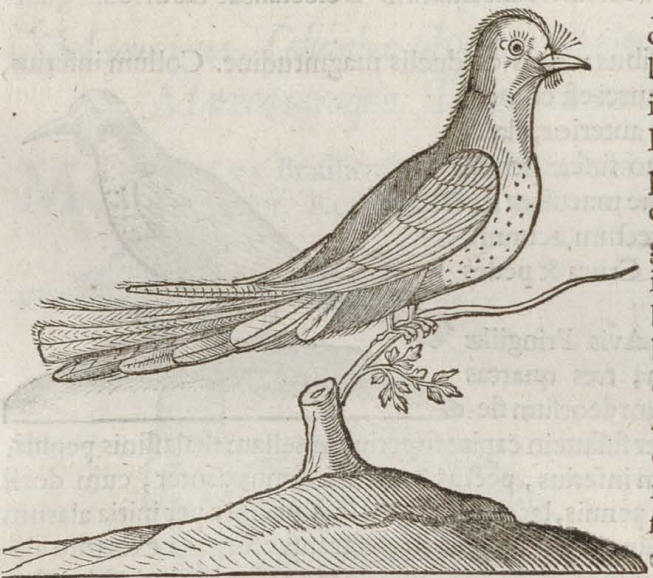
GVIRANHEEMGATV Tupinambis; Avis passeris magnitudine. Caput superius luteum, & guttur: collum, pectus, & infimus venter flavi coloris: alæ ex virescenti & flavo mixtæ ac fusco distinctæ, uti & cauda, ocelli & rostrum sunt nigra. Crura fusca; hic mas egregie canens ut *Frigilla*, vulgo *Dincke*.

Fœmina ejusdem magnitudinis plumis passerinis vestitur, nec ita canit sed clamat *'tschrip, 'tschrip*, ut passer.

CAP. XII.

*Curucui. Caracara. Tijeguacu. Teitei. Guiraguacu beraba. Guiracoe-
reba. Guiraperea. Iapacani. Cabure. Andira aca.*

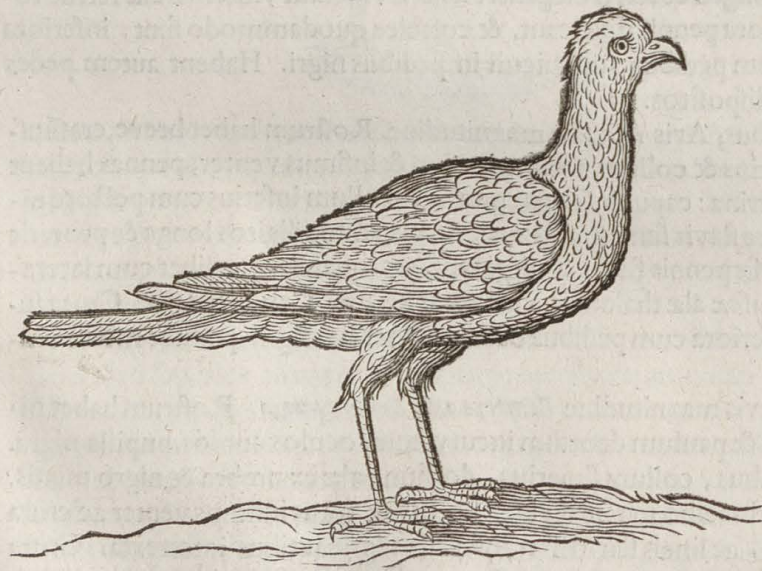
CURUCUI Brasiliensibus; Elegantissima avis, fere magnitudine Picæ. Rostrum habet breve, latiusculum, coloris sulfurei. Os amplum, & quando aperit triangulatum. Oculos pulchros cœruleos circulo aureo; & sub quolibet oculo maculam cutaceam albam ut gallinæ: in palpebris superius & inferius pilos nigros duriusculos: Collum haud longum: Crura brevia & ad pedes fere plumata pennis nigris. Caudam habet quinque & semis digitos longam, latiusculam. Sub rostro inferiori in medio & ad utrumque latus quasi barbam setis compositam nigris, sed in quibus transplendet cæruleus ut in *Anatum* collo: sub gutture autem plumæ tantum nigræ. Totum pectus & infimus venter egregie miniati sunt coloris; totum dorsum & cauda superius ex cœruleo & igneo splendide virescunt. Extremitas caudæ oram habet nigram: inferius autem cauda

da pennas habet albas, nigro transversim eleganter striatas. Initium alarum etiam insigni illa viriditate splendet, media pars canescit, nimirum plumis nigricantibus, minutissimis punctulis canis consparsis, ut anates mares esse solent. Ultima pars, scilicet longæ alarum pennæ ex fusco

nigrescunt. Crura, uti dixi, fere tota vestita nigris pennis, cætera cum pedibus fusca sunt è cinereo. Digitos habet dispositos ut *Psittacus*. Pennæ subter alas sunt canæ.

CARACARA Brasiliensibus, *Gavia* Lusitanis, Nisi species, Avis magnitudine Milvii: caudam habet longam novem digitos; alarum longitudo quatuordecim digitorum, quæ tamen nondum ad finem caudæ pertingunt. Color pennarum totus est ravi coloris cum albis & flavis punctulis: cauda albo & fusco est variegata. Caput

accipitrinum, rostro adunco, mediocriter magno, nigro. Crura habet lutea, pedibus accipitrinis, unguibus semilunaribus nigris acutissimis & longis. Avis gallinis valde infesta.

Habui aliam ejusdem magnitudinis, & colore pennarum ut præcedens, sed pectus & venter erant alba. Oculi aurei, & cutis circum eos flava. Crura lutea.

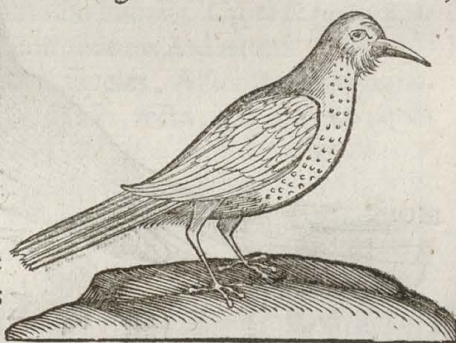
TIIEGVACV Brasiliensibus, Avicula passeris magnitudine, aut paulo major. Rostellum habet breve, triangulare, latiusculum, nigrum: ocellos sapphyrinos: Crura & pedes cerei coloris, unguiculis fuscis, digiti dispositi more vulgari. Tota avicula vestitur pennis coracinis: at in summitate capitis maculam habet cypeiformem splendentis sanguinei coloris. Totum dorsum autem fere & utramque alam superius ad partem obtendit macula nigro-cærulea. Cauda brevis & nigra.

TEITEI Brasiliensibus; quam etiam vocant *Guiranhemgeta* & *Guraundi*. Avicula rubeculæ magnitudine. Aviario includitur pro canora ave, sed pipit tantum ut Rubrica, Germanis *Gimpel*. Vescitur paco & mamao. Rostrum habet breve, crassiusculum, nigrum. Caput, collum superius, alæ & totum dorsum & cauda nigris vestiuntur pennis, quibus aliquid cœrulei admixtum, ita ut splendeant instar chalybis politæ. Guttur, collum inferius, pectus, totus infimus venter & crura superiora sunt lutea: ad exortum rostri superioris post nares maculam habet e pennis luteis. Crura & pedes fusci sunt coloris; & hic est mas.

Fœmina proportionem & magnitudine plane respondet mari, eodem rostro & iisdem cruribus; sed color plurimum differt; est enim viridis ut *Acanthis*. German. *Zyschen*. Alæ ac caput cum collo superius paulum fuscescunt & cœrulescunt mixtim. Delectantur hæ aviculæ quinque aut sex conjunctim Aviario includi.

GVIRAGVACVBERABA Brasiliensibus: Avis carduelis magnitudine. Collum inferius, dorsum & ventris extremitas lutei seu aurei est coloris; caput superius & collum, dorsi medietas anterior, alæ & cauda dilute viridis. In alarum extremo fusca pennæ mixtæ sunt. Sub gutture ad oculos usque maculam habet magnam, nigram. Rostellum habet rectum, acutum, flavum, superna parte paulum nigricans. Crura & pedes fusci coloris.

GVIRACOEREBABA Brasiliensibus, Avis Fringillæ magnitudine. Rostellum habet nigrum, tres quartas partes digiti longum, acutum & paululum deorsum flexum: oculos nigros, linguam multipliciter fissam: in capite superius mitellam thalassinis pennis; reliquum caput, guttur & totum collum inferius, pectus & totus infimus venter, cum dorsi medietate posteriori cœruleis vestiuntur pennis, lætescentibus, & à pectore per initia alarum ad dorsum, ubi incipit cœruleus color, linea lata cœrulea transit transversim per exortum alarum: totum autem collum superius cum medietate dorsi anteriore profunde nigris subtilibus holosericeis vestitur plumis. Cauda sesquidigitum longa est & nigra. Alæ magnæ, quæ ad medietates laterales flavescunt. Flavedo autem illa tegitur nec videri potest quando avis confidet, quando vero volat alæ ex nigro & flavo eleganter striatæ videntur; interius alæ ferme totaliter flavæ sunt. Crura superiora pennis nigricant, & cœrulea quodammodo sunt, inferiora nuda & cinnabarii coloris una cum pedibus, unguiculi in pedibus nigri. Habent autem pedes digitos quatuor vulgari modo dispositos.

GVIRAPEREA Brasiliensibus; Avis Alaudæ magnitudine. Rostrum habet breve, crassiusculum, nigricans. Caput superius & collum, totum dorsum & infimus venter, pennas habent obscure flavi coloris, ut cera citrina: caput inferius, guttur & collum inferius cum pectore nigras; quales & paucae in ventre flavis sunt intermixtæ. Cauda duos digitos longa & præterit alas: Constat autem cauda & alæ pennis fuscis & nigricantibus, quarum quælibet cum laterali extremitate thalassina, ita ut fusca alæ thalassino videantur striatæ. Cauda itidem. Crura superiora etiam cerei coloris; inferiora cum pedibus obscure cinerei; digiti quatuor modo vulgari, unguibus nigricantibus.

JAPACANI Brasiliensibus, Avis magnitudine *Bemtere* aut *Schanepue*. Rostrum habet nigrum, oblongum, acuminatum & paululum deorsum incurvatum; oculos aureos, pupilla nigra. Caput vestitur pennis nigricantibus, collum superius, dorsum, alæ ex umbra & nigro mixtis. Cauda superius nigricans, inferius albo maculata est: Pectus & totus infimus venter ac crura superiora ex albo & flavo mixta, ac lineis seu striis transversis nigricantibus intertexta. Crura fusca. Digiti in pedibus quatuor vulgari modo, unguibus acutis & nigris.

CABVRE Brasiliensibus; Noctuæ species: avis magnitudine *Turdæ*. Caput habet rotundum,

dum, rostrum breve, aduncum, flavesceus, duo foramina narium; oculos pulchros, magnos, rotundos, flavos, pupilla nigra: sub oculis & ad latera rostri multos habet pilos, longiusculos, fuscis. Crura brevia, totaliter pennis vestita, flava, uti & pedes: in iis autem quatuor digitos more vulgari, unguibus semilunaribus, acutis, nigris: caudam latam, prope cuius exortum alæ desinunt. In toto capite, dorso, alis, cauda, coloris est umbræ dilute: ac in capite & collo minimis, in alis majoribus maculis albis variegatur. Cauda vero albo est undata. Pectus & infimus venter albicant & maculis umbræ dilutæ variegantur. Facile mansuecit. Collum ita circumagere potest, ut rostri acies exacte dorsi medietatem ostendat. Ludit cum hominibus instar simiæ & varios mimos facit ad spectu suo, & crepitus rostellæ; præterea pennas ad latera capitis erigere potest ut cornicula seu auriculas representent. Victitat carne cruda.

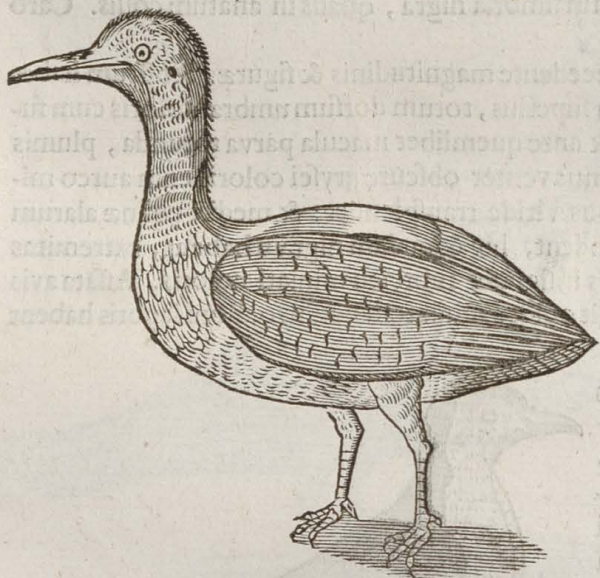
ANDIRACA Brasiliensibus, Vespertilio cornutus. Multi hic reperiuntur in Palmis nuciferis degentes; paulo majores nostratibus, præpingues, cinerei coloris, mollibus & longioribus pilis, auribus latis: in singulis pedibus habent quinque digitos, acutis unguibus armatos. Dentes candidi, & supra nasum corpusculum, ejusdem cum auribus longitudinis, satis grande ex materia qualis illius rictus, flexile seu mobile. Alarum longitudo æquat semipedem Rhynlandicum.

ANNOTATIO. Vide Car. Clusium, Exoticor. lib. v. cap. 1. Ejusdem autem generis cum hoc nostro sunt de quibus scribit Oviedus, in insula D. Joannis valde pingues reperiri, quibus aquæ ferventi immersis & excoctis incolæ vescantur; nam passeribus non minus albos esse, nec minus, ut asserunt, boni saporis.

CAP. XIII.

Macucagua. Columba silvestris species. Anas silvestris. Urubitinga. Mareca utraque. Tieguacu parvora. Tangara utraque.

MACUCAGUA Brasiliensibus: Gallinæ silvestris species, magnitudine Gallinæ nostratis vel etiam major. Rostrum habet nigrum, plus sesquidigito longum, antefus paulo incurvum ut perdicis: in rostri medietate duo narium foramina ampla; oculos nigros, post eos aliquanto spacio aures more Gallinarum: corpus crassum, Alæ cum eo desinunt, nullam enim habet caudam. Crura inferiora nuda, duos & semis digitos longa; in pedibus tres habet digitos antrorsum versus, crassiusculos, unguibus brevibus, obtusis. Calcaneus rotundus ut in Struthione, & paulum supra illum breviusculus digitus versus interiora, ungue obtuso. Totum caput & collum punctulatum est obscure flavo & nigro, sub gutture albicat. Pectus, venter & dorsum obscure cinerei sunt coloris. Alæ umbræ coloris per totum undatæ nigro, præter remiges pennas, quæ totaliter nigre. Crura superiora pennis vestita uti

venter, inferiora carulescunt cum pedibus, ungues grysei. Carnosa admodum est avis, & tantum carnis habet quantum duæ Gallinæ domesticæ vix habeant; estque boni saporis. Sub cute crassâ & pingui cuticulâ habet aliam qua caro regitur. Victitat variis fructibus qui ex arboribus silvestribus decidunt. In ventriculo illius inveni fabas silvestres, semina Araticu. Humi currit, nam pedes inepti ad arbores scandendum. Ova ponit Gallinaceis paulo majora, coloris caruleo-viridis.

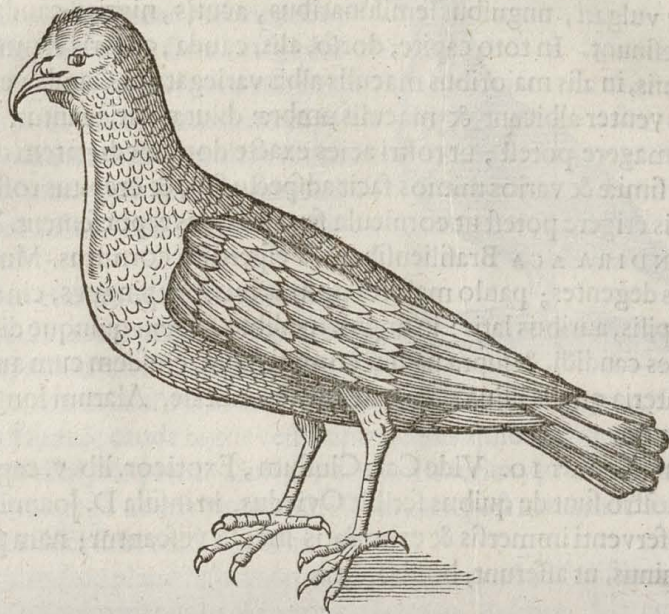
COLUMBÆ Silvestris species ex insula S. Thomæ allata, nostratum magnitudine & figura: sed rostro superius adunco & coloris in medietate anteriori tota carulei, cum albo & pauco flavo mixti, in posteriore medietate tota sanguinei: oculi nigri circulo caruleo: pennis tegitur per totum viridibus ut Psittacus: remiges alarum ex viridi fusciscunt; ut & extremitas caudæ: sub ano flavas habet pennas. Crura & pedes eleganter crocei coloris, ungues autem fusci.

ANAS Silvestris, magnitudine anseris, Rostrum habet nigrum, crura fusca uti & pedes. Tota nigra est, exceptis principiis alarum, quæ alba; nigredini tamen illi viridis color transplendet. Cristam in capite gerit nigris plumis constantem, & massam carnosam corrugatam, rubram supra rostri superioris exortum. Cutem quoque habet rubram circum oculos. Caro bo-

na & copiosa. Figuntur plerumque in altis arboribus confidentes; nam post lotionem in aqua frigida altas subeunt arbores, captandi aëris & Solis causa.

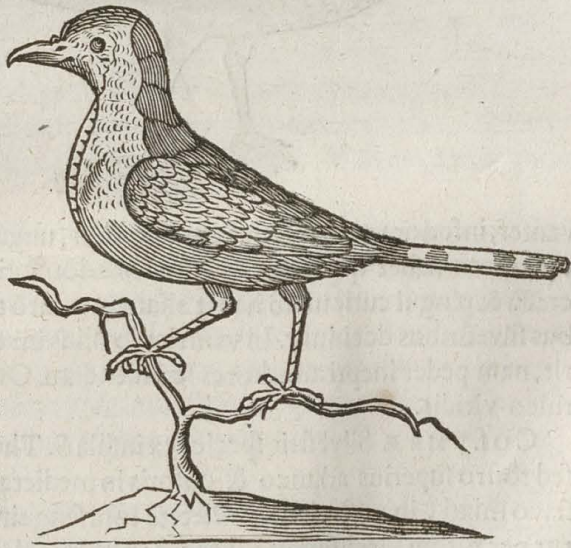
VRUBITINGA Brasiliensibus; (sed dubito adhuc de hoc nomine, nam nobilior est hæc avis quam Urubitinga) avis aquilæ similis, anseris semestris magnitudine. Rostrum habet crassum, aduncum, nigrum; & circa nares cutem flavescen-tem: oculos magnos, splen- dide aquilinos: Caput gros- sum; crura & pedes luteos; in pedibus quatuor digitos vul- gari modo dispositos; ungui- bus lunatis, longis, nigris: Alas amplas: caudam latam. Tota vestitur plumis fuscis & nigri- cantibus; per alas autem un- datim quasi cinereus miscetur. Cauda novem digitos longa, ad sex alba, in extremitate ad tres nigricans, in extremitate tamen rursus minimum est albi. Egregiæ staturæ est avis.

MARECA itidem anatis silvestris species, sed parva. Rostrum habet anatinum fuscum, ad cujus exortum in utroque latere macula rubra. Caput superius est leporini grysei coloris, late- ra capitis sub oculis tota alba; totum pectus & infimus venter ligni querni secti colorem ob- scure æmulatur, variegati præterea punctulis nigris. Crura & pedes nigri. Cauda grysea. Alæ elegantes, in exortu ex gryseo subfuscescentis coloris, remiges autem sunt in uno latere prioris coloris, tota autem medietas extrema dilute brunescens, qualis in pedibus esse solet, in me- dio autem coloris viridis transplendentis, cum fimbria nigra, qualis in anatum collis. Caro valde bona.

MARECA alia species, ejusdem cum antecedente magnitudinis & figuræ. Rostrum habet nigrum splendens: summitas capitis, collum superius, totum dorsum umbræ coloris cum fu- sco mixti. Sub gutture albicat. Oculi nigri & ante quemlibet macula parva rotunda, plumis ex albo flavescens. Totum pectus & infimus venter obscure grysei coloris cum aureo mi- xti. Cauda nigra. Alarum pennæ fuscæ quibus viride transplendet: & mediæ pennæ alarum eximia viriditate & cæruleo in fusco transplendent, hic & undam nigram habent, extremitas autem remigum tota est alba. Crura & pedes insigniter rubri seu miniati coloris. Assata avis pedibus apprehensa manus & linteamina tingit colore miniato sanguineo. Boni saporis habent carnem, sed paulum amaricantem.

TIEGVACVPAROARA Brasiliensibus; Avis Alaudæ magnitudine. Rostrum habet bre- ve, crassum, superius fuscum, inferius albicans. Caput superius, latera ejus & guttur ac col- lum inferius habent pennas flavas, sanguinei coloris pennis punctulatas (& hæc foemina quidem, mas enim hæc tota habet sanguinea.) Collum superius & totum dorsum cinereas, umbra aliquatenus mixtas: Alæ fuscas oris al- bescentibus præditas, ut & cauda; sed alæ re- guntur cinereis, dorsum maximam partem ex- ceptis extremitatibus. Latera colli, pedes & totus venter & crura superius albis teguntur pennis. Crura inferiora & pedes fusi sunt co- loris; quatuor digiti more vulgari positi. O- cellos habet nigros.

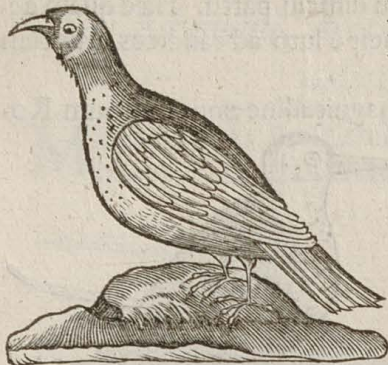

TANGARA Brasiliensibus; (reperiuntur ejus aliquot species colore variantes.)

Prima elegans, magnitudine Fringillæ. Rostrum habet rectum, crassiusculum, nigrum: oculos nigros: crura & pedes ex cinereo fuscis: supra rostri exortum superne maculam è pennis nigris. Totum caput & collum splendentibus viridibus seu thalassinis pennis vestiuntur. Initium dorsii instar collaris ambiunt nigerrimæ pennæ: dorsum autem sub alis usque ad exortum

exortum caudæ vestitur plumis luteis. Totus infimus venter egregie cærulescit. Alæ nigrae sunt & earum extremitates laterales cœruleæ, ita ut totaliter cœruleæ appareant complicatae & sola extremitas nigra videatur. Initium alarum exterius etiam thalassinis pennis nitet, & cuique alæ superius in dorso seu in extremitate superiori laterali flavæ pennæ sunt mixtæ. Caudam habet latam, sesquidigitum circiter longam, nigram pennis, sed quarum extremitates laterales cœruleæ sunt: extremitas caudæ est nigra. Includitur cavæ & clamat *zip, zip*, seu ut Rubrica Germanis *Gympel*, Vescitur farina & pane.

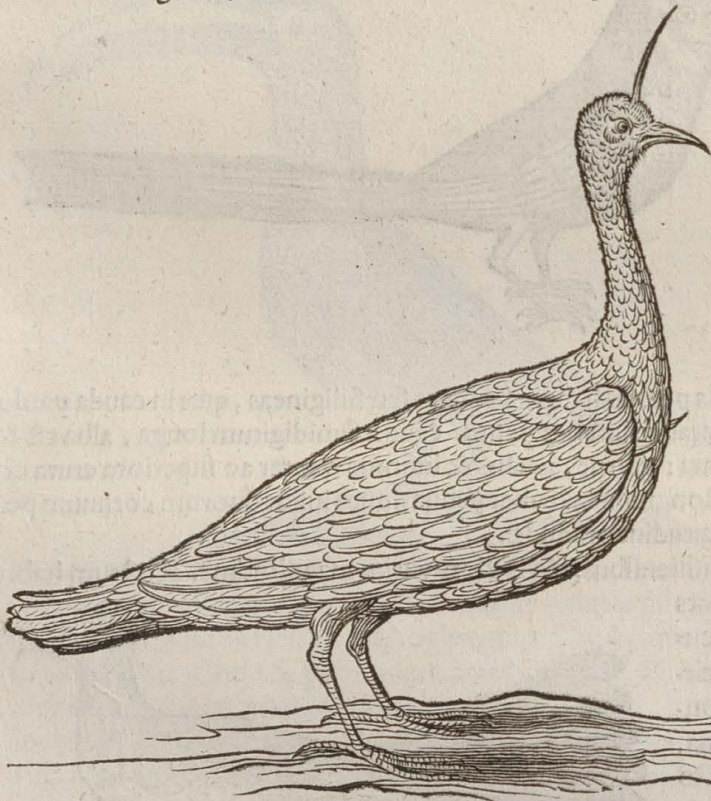

Secunda species: figura & magnitudine passeris nostratis. Rostrum habet ex flavo fuscum, latiusculum, in extremitate acutum, cuius inferior pars multo brevior superiore: ocellos nigros. Totum caput, egregie miniatis tegitur pennis, totum reliquum corpus cum alis & cauda splendide nigris. Crura superiora albis pennis & in latere exteriori maculam oblongam miniatam habent, quasi sanguine maculata. Crura inferiora & pedes cinerei sunt; in pedibus digiti quatuor more vulgari. Cauda brevis digitum longa, & alæ prope illius exortum desinunt.

CAP. XIV.

Anhima. Pitangua guacu. Atingacu camucu. Guira acangatara.

ANHIMA Brasiliensibus: Avis aquatica ex rapacium genere, major Cigno. Caput habet haud magnum, Gallinaceo simile & rostro nigro: cuius superior pars paulo longior infe-

rriori & in extremitate deorsum incurvatum: oculos pulchros aureos, pupilla nigra & exterius nigro circulo. In capite prope exortum rostri cornu gerit erectum, extremitate sua antrorsum versus incurvatum, paulo plus quam duos digitos longum, crassitiei chordæ majoris in viola majore, rotundum quasi tornatum esset, coloris albicantis seu offei: circum cornu plumellæ subtiles breves eriguntur albæ & nigrae. Collum habet plus septem digitis longum, reliquum corpus ad caudæ exortum fere sesquipedem: Alas amplissimas, utpote quarum plumarum longitudo sesquipedem superet. In cuiusque alæ antica parte duo cornua recta triangulata ex ipso osse alæ enata obtinet, crassa minimi digiti apicem & conicæ triangulatæ figuræ. Est autem quodque anteriorum di-

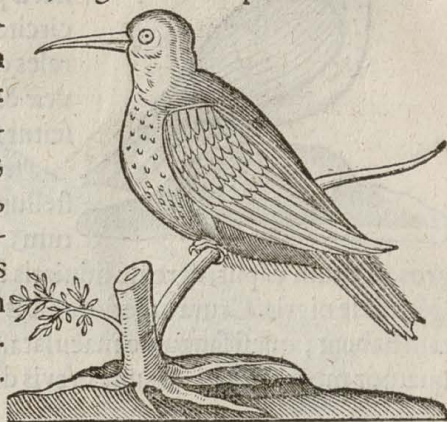
gitum longum, posteriora paulo breviora coloris fusci. Caudam habet decem digitos longam, instar anserinæ latam. Crura superiora quatuor digitos longa & quoad medietatem inferiorem pennis nuda: inferiora quinque digitos longa: fere duos crassa. In quolibet pede quatuor digitos obtinet more Gallinarum dispositos, quorum medius trium anteriorum quatuor & semis digitos longus, reliqui duo tres & semis: posterior autem fere duos: quilibet unguem habet corniculatum nigrum, digitum longum & in posterioribus digitis paulo longiorem. Cutis fusca & squamosa teguntur & digiti & crura nuda. Capitis vertex plumulis variegatus est albis & nigris: ad latera, in gutture & colli medietate superiori nigricat, inferior medietas colli & pectus variegantur albis, cinereis & nigris pennis. Venter inferior albus in totum habet pennas, ad latera sub alis & in dorso sunt nigrae, sed quibus albæ hinc inde permiscuntur. Cauda est nigra; alæ etiam nigrae exceptis oris extremis (prope ossa) ubi ex albo flavescentibus pennis variegatae sunt. Terribilem clamorem edit *vyhu, vyhu*, vociferando. Numquam sola inven-

tur,

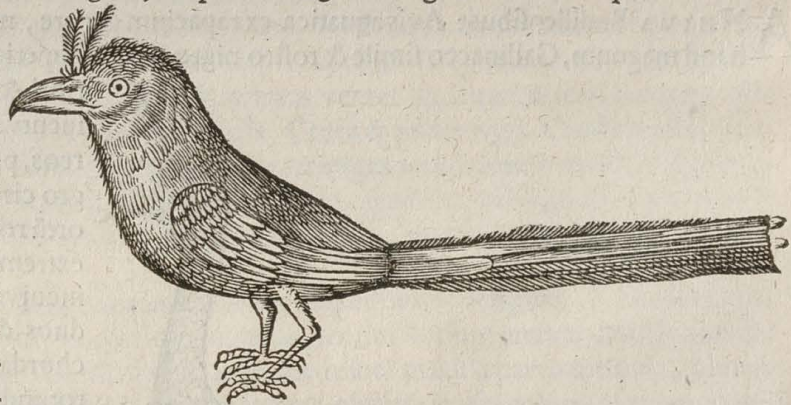
tur, semper par mas & foemina junctim incedunt & una mortua altera à sepultura numquam discedit. Cornu quod in capite gerit remedium est contra venenum si in vino per noctem infundatur. Idem remedium est contra suffocationem uteri & in difficili partu. Hæc quam descripsi foemina est: mas duplæ magnitudinis. Nidum suum facit è luto ad caudices arborum super terram, figura furni.

PITANGVA GVACV Brasiliensibus, *Bemtere* Lusitanis, magnitudine æquat sturnum. Rostrum habet crassum, latum, pyramidale, paulo plus digito longum, exterius acuminatum; caput compressum ac latiusculum; collum breve quod sedens contrahit: corpus fere duos & semis digitos longum: caudam latiusculam, tres digitos longam, crura & pedes fuscus; quatuor digitos more vulgari. Caput, collum superius, totum dorsum, alæ & cauda coloris sunt è fusco nigricantis, pauxillo viridi admixto. Collum inferius, pectus & infimus venter habent flavas pennas: superius autem juxta caput corollam (quasi monachicam) albi coloris. Sub gutture ad exortum rostri albicat. Clamat alta voce. Belgæ dicunt *Gietjen-buyt*.

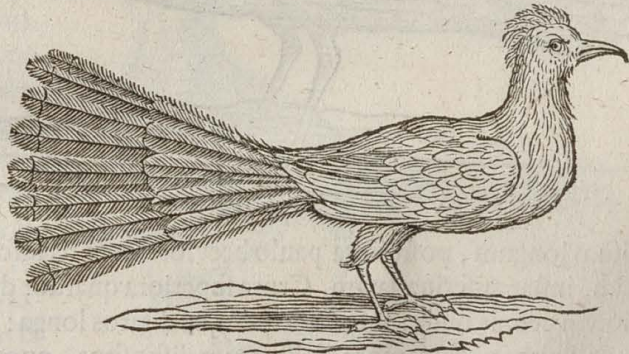
Quædam harum avium in summitate capitis maculam habent flavam, quædam ex parte luteam; vocatur à Brasiliensibus Cuiriri, alias per omnia Pitanguaguacu similis.

ATINGACVCAMVCV Brasiliensibus, Avis Turdelæ fere magnitudine. Caput habet satis grossum, collum mediocriter longum; corpus tres digitos longum: Rostrum paululum aduncum, coloris ex viridi & flavo mixti: oculos sanguineos, pupilla nigra. Crura cinerea mediocris longitudinis, superius pennis vestita: in pedibus digitos quatuor, vulgari modo: caudam longissimam nimirum novem digitos longam, decem circiter pennis constantem, quarum quædam inferiores sunt breviores superioribus. Totum

caput, collum, dorsum, alæ & cauda pennas habent brunnas seu fuligineas, quæ in cauda paulo saturatiores sunt reliquis; extremitas cujuslibet pennæ caudæ semidigitum longa, alba est & inter album & rufum nigro umbrata: guttur, pectus & infimus venter ac superiora crura cinereis pennis vestiuntur. In capite longiusculas habet pennas, quas instar duorum cornuum potest surrigere. Elegans avis ob longitudinem caudæ.

GVIRAACANGATARA Brasiliensibus. Avis Picæ variæ magnitudine. Rostrum habet digitum longum, cujus superior pars paulum adunca, totum autem obscure flavescit: oculos crystallinos, circulo fusco: collum duos digitos longum, corpus tres. Cauda longissima, nimirum octo digitos, constans octo pennis rectis. Crura superiora pennis vestita & sesquidigitum longa, ut & inferiora: in pedibus digiti quatuor, more psittacorum, & quidem versus interiora sunt duo breviores, versus exteriora duo longiores in quolibet pede. Totum caput pennis vestitur quæ in medio secundum longitudinem (proxime scapum) fusca, in lateribus flavescens, ut crista. Collum & alæ è contrario pennas habent in medio flavescens, & ad latera fuscas; extremitas alarum fere plane fuscescit. Totus venter, dorsum (exceptis alis) crura superiora & exortus alarum, ad trium & semis digitorum longitudinem pennis constant ex albo pallide flavescens, reliquum caudæ fuscescit, extremitas autem albas oras habet. Crura inferiora & pedes thalassini sunt coloris. In capite longiores pennæ in cristam eriguntur. Ingentem in silvis excitat clamorem.

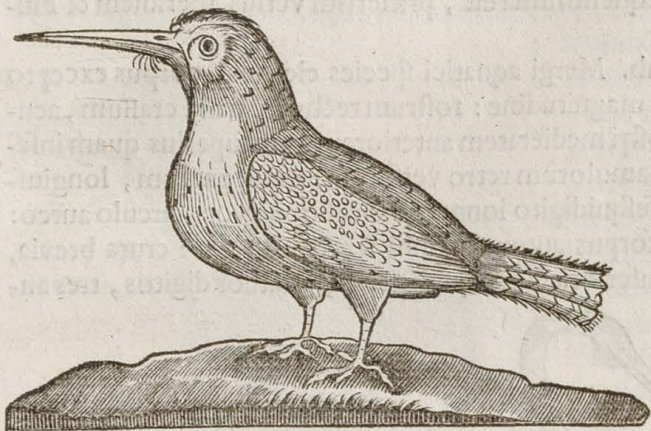

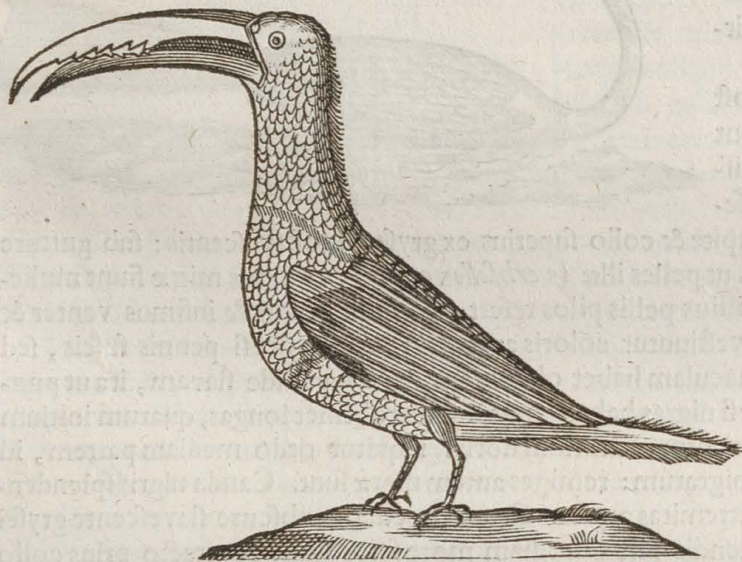
CAP. XV.

Matuitui. Aracari. Tucana. Anbinga. Ipecati apoa. Pullus gallinaceus monstrosus. Imminatæ tres.

MATUITUI Brasiliensibus, avis sturni magnitudine. Brevi collo, pectore forti, cruribus brevibus, cauda duos & semis digitos longa. Rostrum habet rectum, forte, cuius superior pars paulum prominet acumine inclinato, cinnabarii coloris. Totum caput, collum superius, dorsum, alæ & cauda constat pennis fuscis pallide flavo maculatis; apparentibus partim punctulatis ut in Niso. Sub gutture flavas habet pennas. Pectus & venter albis vestiuntur, quæ fusco sunt punctulatae. Crura obscure cinerescunt.

ARACARI Brasiliensibus: avis magnitudine picæ martiæ. Rostrum habet quatuor digitos longum, sesqui latum seu altum, tres & semis crassum, ubi crassissimum, paulum deorsum incurvatum, instar gladii Tarcici & in extremitate acutum instar psittacini; estque superior pars paulo longior inferiori. Rostrum superius & inferius plus me-

diam partem ab extremitate numerando serratum dentibus: superior pars rostri major inferiore; est autem rostrum canum, levissimum, levius spongia, superius album, linea in summitate crassa nigra secundum longitudinem distinctum: inferior tota est nigra; totum inseritur in caput triangulatim, & ubi insertio est linea triangulatim alba circumscriptum. Linguam habet quatuor digitos longam, levissimam, aspectu plane pennam referentem, aut etiam plumata est & nigra (si pennam habere lingua dici possit.) Caput non ita magnum habet, latum, compressum: oculos magnos, pupilla nigra, circulo flavo, reliquas extremitates nigras. Collum haud longius psittacino. Corpus à colli exortu ad caudam usque quinque circiter digitos longum: Cauda instar picæ latiuscula & sex digitos vel paulo plus longa. Crura & pedes nigricantes ex viridi, Psittacorum similes, duos digitos habent antè, quorum unus longior altero, duos retro, itidem inæqualis longitudinis; ungues incurvati, fusci seu nigri. Crurum superiorum longitudo duorum digitorum, inferiorum sesqui. Totum caput & collum usque ad initium pectoris nigras habet plumas, & ubi desinunt, circulariter finiuntur: Pectus vero & infimus venter totus eleganter flavis vestiuntur pennis, cum pavonino mixtis: per pectus autem transversim linea digitum lata sanguinei coloris ducta est ab uno latere usque ad alterum. Totum dorsum, alæ: cauda & crura superiora vestiuntur pennis ex nigro viridicantibus, uti in nostratibus picis color esse solet: extremitas dorsi ante initium caudæ etiam sanguinei coloris, plus uno imperiali in circumferentia. Alæ desinunt ad exortum caudæ & interius è cinereo sunt subfusci coloris. Rostrum interius est nigrum. Avis hæc quasi suum nomen profert, clamando acuto sono sed non admodum clangoso *Aracari*.

TUCANA sive *Toucan* Brasiliensibus: avis picæ aut palumbi magnitudine. Ingluviem habet sub pectore, tres aut quatuor digitos transversos latam, crocei coloris & miniatis plumis circum oras distincta: pectus flavum, reliquum corpus nigrum. Rostrum habet ingens & nonnumquam palmum longum, exterius flavum, interius late rubens. Cicuratur ita ut sub recto pullos suos excludat. Mirum autem videri possit; quomodo tantilla avis tam grande rostrum ferat, sed levissimum est & valde tenerum.

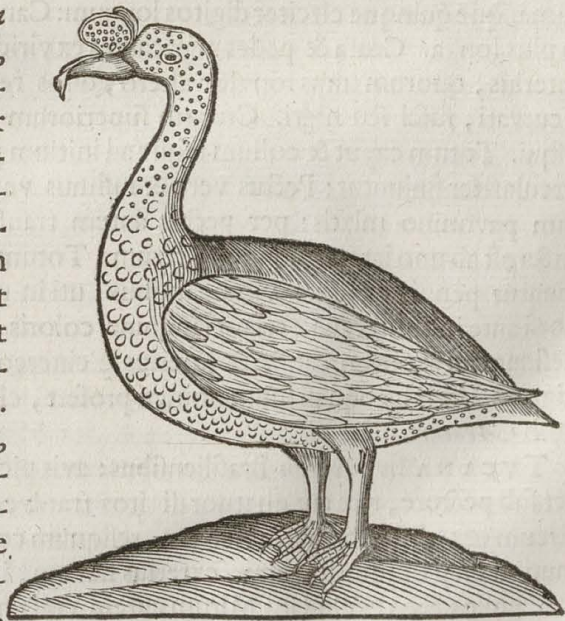
ANNOTATIO. Hanc avem descripsi ex Auctore Lusitano; Americae descript. lib. xv. cap. 7. Vnde hæc Auctor noster hausit pene ad verbum; sed prætermisit pennarum colorem; est enim flavo pectore, reliquo corpore pene nigro: quanquam habui plures illius exuvias, in quibus egregie miniatae plumulae intermixtae erant. Habeo & rostrum avis itidem levissimum & magnæ molis, quod superiori parte eminens cornu habet è superiori parte rostri enatum, & cavum, coloris incarnati, uti & rostrum: non possum autem affirmare utrum è Brasilia an vero India Orientis sit allatum: & nostri qui in Brasilia vixerunt non meminerunt se ibidem vidisse: Tucana autem ibidem frequentissima est, præsertim versus meridiem & Flumen de Ienetro.

ANHINGA Brasiliensibus Tupinamb. Mergi aquatici species elegans; corpus excepto collo, anatis domesticæ Europææ habet magnitudine: rostrum rectum, haud crassum, acutissimum, tres digitos longum, & per rostri medietatem anteriorem tam superius quam inferius duplicem ordinem acutissimorum hamulorum retro versorum: caput parvum, longiusculum, serpentini æmulum, paulo plus sesquidigito longum: Ocellos nigros, circulo aureo: collum tenue, teres, pedem longum, corpus autem tantum septem digitos: crura breviora, superiora duos digitos longa, pennata, inferiora vix sesquidigitum; quatuor digitos, tres antè versus, membranis junctos more anatum aut corvi aquatici, quartus digitus brevior ad latus inferius extenditur, itidem membrana reliquis connexus; unguibus lunatis omnes acutissimis: Caudam latam, decem digitos longam, duodecim pennis constantem; alæ circa medietatem caudæ desinunt.

Rostrum gryseum est & post exortum paulum flavescit. Caput totum & collum plumulis subtilissimis tegitur ad tactum holosericum referentibus; coloris in capite & collo superius ex gryseo subflavescentis: sub gutture & in collo inferius grysei coloris, ut pelles illæ (*verhsfelle* vocant) ex quibus mitrae fiunt muliebres, & ad tactum & ad spectum illius pellis pilos refert. Totum pectus & infimus venter & crura superiora plumis mollibus vestiuntur coloris argentei: initium dorsi pennis fuscis, sed quarum quælibet in sui medio maculam habet oblongam ex albo pallide flavam, ita ut punctulatim appareat: reliquum dorsi nigras habet pennas. Alas obtinet longas, quarum initium totum ejusmodi brevibus pennis tegitur uti initium dorsi, sequitur ordo mediam partem, id est, uno latere canarum, altero nigrarum: remiges autem nigrae sunt. Cauda nigris splendentibus pennis constat, quarum extremitas grysea. Crura & pedes ex obscure flavescente grysei sunt coloris. Solertissima in capiendis piscibus: nam more serpentum contracto prius collo ejaculatur rostrum in pisces, ac unguibus eosprehendit. Carnem illius comedit, sed haud multo melior est quam caro Lari.

IPECATI APOA Brasiliensibus: *Pata* Lusitanis, id est, Anser, nobis Anas silvestris, magnitudine anseris octo vel novem mensium, figura plane ut nostrates anates. Venter & interior pars caudæ, collum totum cum capite pennas habet albas, dorsum usque ad collum, alæ & summitas capitis nigras, cui viriditas mixta ut in nostrarum anatum collis. In collo & ventre albis pennis nigrae passim sunt insparsæ. In his differt à nostratibus, quod sit primo major: secundo rostrum anatum quidem, sed nigrum & in extremitate aduncum. Tertio super rostrum cristam gerit carneam, crassam, latam & rotundam fere, nigram, albis maculis insignitam. Cristæ altitudo eadem; inter cristam & rostrum (in summitate nimirum rostri) foramen transversum magnitudine pisi est, ab utroque latere conspicuum, quod narium vice fungitur. Quarto pedum & crurum color non ruber sed è cinereo fuscus.

Carnem

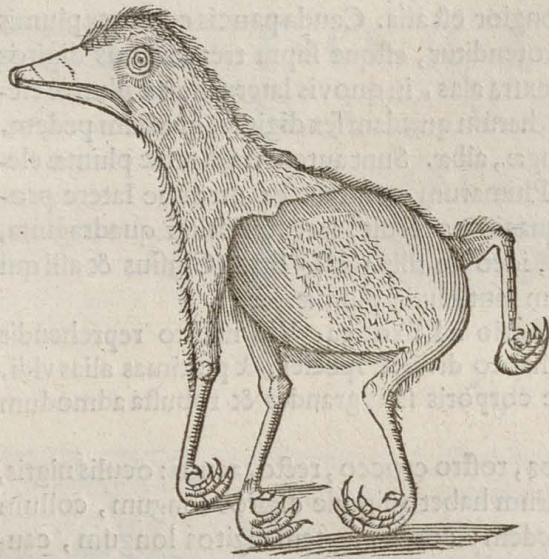

Carnem multam & bonam habet, nam sæpissime comedi. Reperitur passim ad fluvios.

Alium habui per omnia similem priori, excepto quod longiores illæ pennæ in alis insigni brunno splendebant colore. Puto marem hunc esse, alteram foeminam.

ANNOTATIO. Gesnerus pene similem dedit iconem sub nomine Anatis Indicæ cujus picturam se à Cardano accepisse memorat. Sed color pennarum nonnihil differt ab Auctoris nostri descriptione.

PULLVS gallinaceus monstrosus, magnitudine pulli recens exclusi. Caput habebat anaticum, superius tamen magis in acumen desinens; rostrum anaticum latum, cujus superior extremitas deorsum inflexa: ocellos parvos, collum breve: alas parvulas juxta priora crura positas: quatuor crura gallinacea: carebat pectore, quippe eo loco quo pectus esse debebat duo crura habens, quodlibet superius tres quadrantes digiti longum, inferius quadrantem; & in singulis quatuor digitos gallinaceos. Posteriora duo crura ejusdem figuræ & longitudinis cum anterioribus mire posita erant, sinistrum quidem more naturali, dextrum vero in exortu suo sinistro erat adnatum & quasi sursum vergebat, eo modo quasi duo sinistra crura fuissent, & unum dextrum loco sinistri in exortu fuisset adglutinatum: atque ideo urypigio carebat, quia nullum intervallum inter crura hæc posteriora, & caudæ loco ipsi sinistro cruri exterius longiusculi pili canescentes erant adnati. Pedes habebat gallinaceos & digitos eodem modo

dispositos: sed quilibet pes totus inverso ordine positus erat, ita ut inferior pars esset superior & superior inferior, unguiculi quoque etiam sursum non deorsum vergebant. Totum caput, collum, venter, alæ, dorsum & superiora crura non vestiebantur pennis, sed pilis nigris semidigitum longis, qui sub ventre & gutture paululum canescebant. In summa plane monstrosus pullus. Crura inferiora & pedes fuscis coloris, uti & rostrum, vitalia viscera habebat gallinacea, sed inordinate disposita. Cor magnum. Vivebat cum excluderetur.

Avis (cui Auctor nomen non adscripsit) magnitudine Alaudæ, figura Matuituy. Rostellum habet rectum, nigrum; oculos nigros; crura communia fusca: caudam latiusculam, & alis longiorem. Totum caput superius, collum superius, dorsum, alæ & cauda, rufescentis sunt coloris, ex rubro, umbra & albo mixti. Guttur, collum inferius & infimus venter albi sunt coloris. Per oculum utrumque à rostro transversim maculam habet oblongam fuscam. Clamat *Gip, Gip*, ut junior gallo-pavus fere.

Avis (cujus nomen Auctor non prodiit) magnitudine Patæ, & ejusdem figuræ. Rostro nigro, crassiusculo; capite nigro, pectore & ventre cano; dorso, alis & cauda fuscescentibus: cruribus fuscis: Clamat *Zip, Zip*, ut passer.

Avis (quam Auctor non nominat, sed tantum admonet esse speciem Curucui, de qua cap. 12.) magnitudine Picæ fere. Rostrum habet breve, crassiusculum, paulum deorsum incurvatum, gryseum seu cinereum: oculos nigros, circulo croceo; caput, collum, dorsum superius & cauda superius coloris nigri cum viridi cæruleo persplendente, ut in chalybe polito: Alæ fuscae; totum pectus & infimus venter egregii coloris miniati: cauda inferius albas habet pennas, transversim nigro ordine undatas. Crura breviora, fusca sunt; digitis quatuor more Psittacorum dispositis.

Supra descripsit Auctor Manucodiatam quam Regem appellat, dedit & alterius descriptionem, quam ibi inconsulto omissam hic subjiciendam putavi, Iconem tamen omitto quia passim obvia est apud Auctores qui de avibus scripserunt & imprimis Aldrovandum qui diligentissime de illa commentatus est.

MANUCODIATA seu avis Paradisi, magnitudine hirundinem fere superabat. Caput habet parvum, superius paulum compressum, duas trientes digiti longum, in crassitie seu ambitu vix duos digitos continens: oculos plane exiguos grani milii seu Sinapis magnitudine: Rostrum satis robustum, supra digitum longum, rectum (nonnihil tamen superius versus exortum exaltatur) acutum, coloris ex cæruleo & viridi mixti, cum macula oblonga, alba versus acumen in parte rostri superioris: & nares patentes. Collum paulo plus duabus tertiis digiti longum, æqualis cum capite crassitudinis, rectum est. Corporis à fine colli usque ad exortum caudæ longitudo vix quatuor digitorum, crassities fere trium: nam multis pennis regitur, quas hic separo. Alarum longitudo quinque digitorum. Superius in capite ad exortum rostri brevi-

bus pennulis nigerrimis sericeum stamen seu holosericum plane referentibus est ornatum; eodem etiam modo prope exortum rostri inferioris, sed latius quam superna parte. In toto gutture & collo inferius & ad genas usque ad oculos itidem holosericis pennulis ad tactum paulo durioribus, quam sunt illæ nigerrimæ vestitur, elegantissimi ex viridi aurci coloris, ut in pavonum & anatum collo esse solent. Per totum autem caput superius usque ad elegantem illum sericeum amictum, itidem serico sed durissimo ad tactum amicitur obscure lutei coloris. Totum collum cingunt plumæ haud longæ, villosum sericum referentes, aurci coloris splendentis è luteo. Totum dorsum tegunt plumæ ex flavo aureæ splendentes, ad tactum capillos referentes, multipliciter sibi invicem incumbentes, quæ inferius dilute ex albo brunni sunt coloris. Alarum autem pennarum quævis longior est alia. Cauda paucis constans plumis ejusmodi brunni paulum ultra alarum fines protenditur, estque supra tres & semis digitos longa. In ipso autem exortu alarum & quidem extra alas, in quovis latere multæ plumæ elegantissimæ oriuntur, pennulis albis sustentatæ; harum quædam sex digitos, quædam pedem, longissimæ autem & mediæ sesquipedem sunt longæ, albæ. Sunt autem omnes hæ plumæ elegantissimæ & subtilissimæ & subtilis structuræ. Plumarum numerus ex utroque latere prodeuntium, in quolibet latere circiter ad quinquaginta accedit, inter quas sunt quadraginta, singulæ sesquipedem longæ. Carebat carnibus, ideo de illis nihil. Errat Clusius & alii qui longas illas plumas pro cauda reputant, non enim sunt caudæ plumæ.

ANNOTATIO. Vide Car. Clusium in Auctario ad Exotica. Vbi merito reprehendit alios qui apodes crediderunt; nam & ipse duas habeo diversæ speciei, & plurimas alias vidi, quæ omnes pedes habebant & quidem pro mole corporis satis grandes & robusta admodum crura.

Reperitur hic & alia ARDEÆ species; tota alba, rostro croceo, recto, acuto: oculis nigris, circulo aureo; cruribus & pedibus nigris. Rostrum habet quinque digitos longum, collum longissimum, nimirum quinque digitos supra pedem: corpus septem digitos longum, caudam quinque, cum qua alæ desinunt. Crura superiora octo digitos longa & ex parte pennis vestita, inferiora sex digitos. Digiti pedum communi modo se habent, quorum medius anteriorum quatuor digitos longus, reliqui breviores, omnes unguibus lunatis præditi nigris.

GEORGI MARCGRAVI
HISTORIÆ RERVM
NATURALIVM

LIBER SEXTVS.

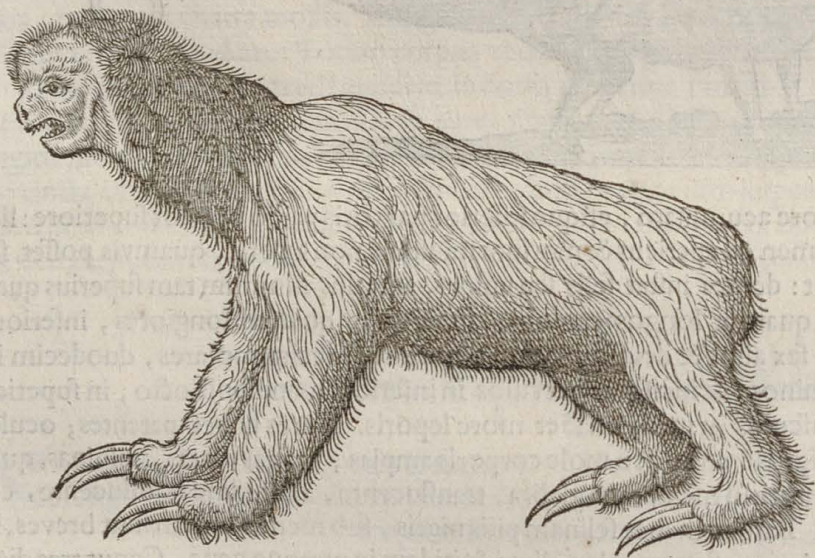
Qui agit de Quadrupedibus, & Serpentibus.

CAPVT PRIMVM.

Ai sive Ignavus.

I Brasiliensibus, Lusitanis *Priguiza*, Nostratibus *Lupaert* / id est, Ignavus: animal magnitudine mediocris Vulpis nostratis: longitudo corporis à collo ad caudam est unius pedis aut paulo plus, crassitudo æqualis: collum habet breve, duos aut tres ad summum digitos longum: anteriora crura septem digitos longa ad pedes usque; posteriora sex: pedes anteriores duos aut duos & semis, posteriores totidem fere, à flexura crurum ad ungues usque, quorum in singulis pedibus habet tres, in anterioribus duos & semis digitos longos, in posterioribus duos: quorum medius paulo longior cæteris; (in quibusdam sunt etiam æ-

quales;) ex albo flavescens; & deorsum incurvati; superius quidem arcuati, inferius excavati seu carinati. Caput habet parvum, tres circiter digitos longum & subrotundum: os turbinatum, non amplum: dentes haud magnos, instar agni, nec acutos: nasum glabrum, elatum, nigrum: oculos parvos, nigros, somniculosos; os abundat semper saliva: auricu-

lis caret: cauda sesquidigitum est longa, & obtusa, figura panis sacchari. Totum corpus prolixis & duos digitos pene longis pilis est vestitum cinerei coloris, Taxi similibus, sed mollioribus & cum albedine mixtis. In dorso pili magis albescunt, & per medium dorsi tendit linea fusca. A capite per colli longitudinem pili jubæ modo ad latera explicantur, paulo longiores quam in reliquo corpore. Animal est ignavissimum & ad incessum plane ineptum: in arboribus lentissime rependo progreditur, ibi habitat, foliis arborum vescens: numquam bibit; vocem rarissime edit *iiii*, fere ut felis junior: arctissime, quæcunque unguibus apprehendit, tenere potest. Quando scandit caput elevatum lentissime movendo gestat. Pluviam etiam levem admodum metuit. Secui foemellam vivam, habentem in se foetum omnibus modis perfectum: & observavi hæc: Cor motum suum validissime retinebat postquam exemptum erat è corpore per semihorium: placenta uterina constabat multis particulis carneis instar substantiæ renum, rubicundis, magnitudinis variæ instar fabarum; in illas autem particulas carneas (quæ per tenues membranulas connexæ erant) per multos ramulos vasa umbilicalia inserta

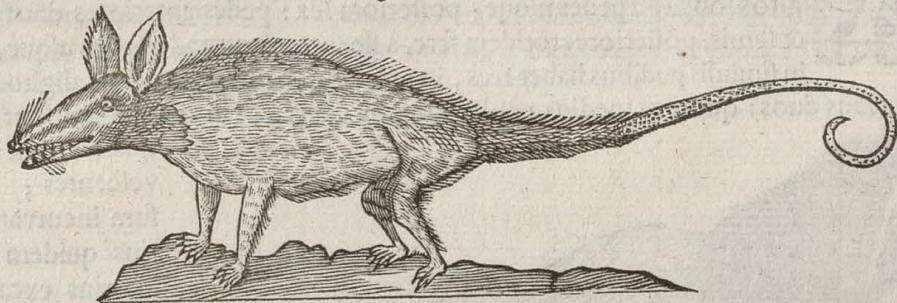
erant; Fœtus amnioni includebatur, more aliorum animalium, habebat pilos, dentes, ungues, imo totus erat perfectus. Vasa umbelicalia instar funis erant contorta, ut in reliquis animantibus. Cor fœmellæ duas insignes habebat auriculas, cavas. In ventriculo os superius duos digitos transversos à pyloro seu inferiore ore: eratque in altera parte ventriculi ubi alias communiter superius os esse solet processus instar intestini spithamæ longitudine, sed nullum exitum habens. In ventriculo plane viridis materia foliorum arboris comestorum inveniebatur. Papillas duas in pectore habebat, eodem modo & fœtus; mammæ igitur ibi. Corium illius solidissimum & tenax. Animal sine dubio vivax. Intestinis omnibus exemptis adhuc se movebat & pedes contrahebat ut vivum solet, quando pendens ad somnum se componit. A junctura pedis cum tibia tres nervi solidissimi, ad quemlibet unguem unus intensus tendit, quibus ungues incurvare & validissime se sustentare potest.

ANNOTATIO. Vidi hoc animal vivum è Brasilia allatum, figura cum Icone satis bene conveniebat: præterquam quod collum non erat ita longum quam dedi in descript. Americæ pag. 618. sub nomine *Vnau*. Quemadmodum & sub nomine *Hay*. lib. xv. cap. v. sed monendum duco, posteriorem figuram à Theveto acceptam minime quadrare; quanquam eandem Gesnerus expresserit: siquidem non est ventre tam pendulo, & unguibus magis incurvis, & caudam habet brevior. De summa tarditate satis convenit, quam in vivo cum admiratione observavi: brevi autem interiit, antequam plura possem observare. Male autem Gesnerus ipsi Arctopithecii nomen indidit, nihil enim commune habet cum Simiis.

CAP. II.

Carigueya. Tajibi.

CARIGUEYA Brasiliensibus, aliquibus IUPATIIMA, Petiguaribus Taibi (Lerio *Sari-goy*. Ximeni in N. Hispania *Tlaquatzin*) animal est catuli seu mediocris felis magnitudine:

caput vulpinum habet, ore acuminato, estque inferior pars oris paulo brevior superiore: linguam longam, quam tamen os aperiens & morsum minitans non exserit, quamvis posset, sed versus posteriora attollit: dentes instar felis seu vulpis, anterieus nimirum tam superius quam inferius parvulos, hinc quatuor longos caninos, superiores quidem longiores, inferiores breviores, hinc iterum sex alios & dein molares: nimirum sedecim molares, duodecim intermedios, quatuor caninos, & incisores parvulos in inferiori mandibula octo, in superiori decem, nam duos majusculos in medio habet more leporis. Nares habet patentes; oculos pulchros, rotundos, nigros: aures pro mole corporis amplas, longas, latas, vulpinas, quas erectas gerit, sed constant tenui membrana glabra, translucente, albitudine translucente, cui fusci aliquid admixtum. Barbam habet felinam pilis nigris, sub mento autem sunt breves, in superiore parte oris longiores, supra oculos aliqui & itidem in utraque gena. Caput tres digitos aut paulo plus longum; aurium quælibet duos digitos longa, sesqui fere lata. Collum breve nec supra digitum longum: reliquum corpus septem digitos usque ad caudæ exortum: cauda pedem longa quam curvatam gestat, nam ea se arborum ramis more simiæ adpendet. Pectus latiusculum. Crurâ duo anteriora breviora, nimirum quodlibet tres digitos longum, posteriora paulo plus quatuor. Pedes anteriores quinque digitis instar manus constant, unguibus albis instar avium curvis: posteriores longiores, uti in cercopithecis esse solent, item quinque digitis ut manus. Pilis vestitur longis, sed qui in capite, collo, infimo ventre & cruribus breviores: pili autem capitis, colli inferius cum fine ventris & caudæ inferius prope exortum sunt flavi: secundum longitudinem autem capitis per oculos & medium capitis tendit ampla nigra stria, collo superius etiam nigri pili admiscuntur. Per totum autem dorsum, latera, & caudam superius prope exortum maximam partem nigra est, sed leucopæis pilis admixtis. Cauda ab exortu suo tantum ad quatuor digitos pilosa est, reliqua parte nuda, ubi cute vestitur ad quatuor digitos nigra, quatuor digitos ultra albicante, fusco colore intermixto. Cauda rotunda

rotunda est, & sensim attenuatur. Mirum autem animal: nam in infimo ventre prope crura posteriora pellis ejus dupla est & exterior rima scissa duos & semis digitos longa, facitque quasi bursam, quam Brasiliiani vocant *Tambejo*, pomi aurantii majoris capacem: est autem bursa hæc intus pilosa & continet mammas in interiore pelle ad ventrem, octo papillis: bursa autem os arcte clauditur ut non appareat, nisi duobus digitis ab invicem distendatur.

Hæc bursa ipse uterus est animalis, nam alium non habet, uti ex sectione illius comperi: in hac semen concipitur & catuli formantur: & hæc ipsa quam describo, bestia sex catulos vivos & omnibus membris absolutos, sed sine pilis in hac bursa habebat, qui etiam hinc inde in ea movebantur; quilibet catulus duos digitos erat longus: in ea tamdiu retinentur donec ipsi sibi victum quærere possunt: interea tamen interdum progrediuntur foras & iterum ingrediuntur. Testes sub ano habebat animal interius jacentes. Pellis ejus facile detrahi potest ut vulpina aut leporina, modo in ventre incidatur: foetet animal instar vulpis aut Martis: mordax est; vescitur libenter gallinis, quas rapit ut vulpes, & arbores scandendo avibus insidiatur: vescitur quoque sacchari cannis, quibus sustentavi per quatuor septimanas in cubiculo meo; tandem funi cui alligatum erat se implicans ex compressione obiit: mortuum secavi & pellem tomento repletam servavi. Mas foeminae per omnia similis, bene testiculatus, in bursa pendulas testes more Gati gerens.

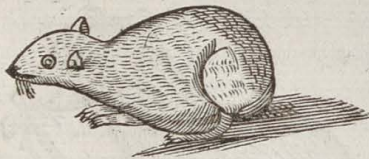
ANNOTATIO. Dedi hujus animalis descriptionem è Fr. Ximene, in descript. Americae lib. v. cap. iv. è qua huc tantum accerso: Cauda hujus animalis est singulare & mirabile remedium contra nephritidem, nam si comminatur & ex aqua haurienda detur quantitate unius dragmæ, aliquot vicibus jejunis, mirifice mundat ureteres: expellitque calculos, aliaque illos oppilant: excitat venerem, & generat lac; medetur colicis doloribus; prodest parientibus & accelerat partum; promovet menses: & si masticatam imponas partibus quibus spinæ infixæ extrahit illas; solvit alvum: & credo in tota Nova Hispania non reperiri aliud remedium ad tam multa utile; vivit in locis calidioribus & victitat carnibus & fructibus, herbis & pane; adeoque à multis animi gratia domi nutritur.

TAI-IBI Brasiliensibus, Lusitanis *Cachorro do mato*, Belgis *een Boschratte*: animal corpore tereti & oblongo. Totius corporis cum collo longitudo ab occipitio ad caudæ initium quatuordecim digitorum, crassities decem. Caput habet vulpino æmulum, ore acuto, barba felina: oculos conspicuos & prominentes, nigros: aures subrotundas, molles, graciles, albas, teneras ut charta mollis. Crura, pedes & digitos cum unguibus habet ut foemella jam descripta, uti & caudam. Totum corpus vestitum est pilis albis splendentibus, qui in extremitatibus nigricant, & magis quidem in dorso, maxime tamen in cruribus: circa anum & initium caudæ pene nigricant. Os & aures albicant. Cauda in exortu ad quinque digitorum longitudinem pilis vestitur albis in extremitate nigricantibus, reliqua pars major ad finem usque cincta est corio tenui squamoso albicante instar exuviarum serpentis. Foetet graviter, caro tamen illius comeditur, Victitat libenter gallinis, ut vulpes. Pili inserti sunt tenui cuticulæ, quæ detrahi potest salvo manente corio crassiori. Testiculos propendentes habet ut felis mas.

CAP. III.

Cuniculorum Brasiliensium variae species.

APEREA Brasiliensibus, Belgis *Weldratte* vel *Boschratte*: Cuniculi est species; corpore oblongo circiter unum pedem; crassitie septem digitorum: facile mansuescit. Pili totius

corporis leporinis nostratibus respondent; in ventre autem albicant, in reliquis sunt prædicti coloris. Labium quoque habet fissum & quatuor dentes, duos superius duos inferius: barbam quoque leporinam, & tales pilos prope oculos, inter os nimirum & aures: sed has dissimiles habet leporinis, breves, subrotundas, nam minimum digitum transversum longitudine haud excedunt: priora illius crura, tres circiter digitos longa, posteriora paulo longiora: in prioribus pedibus quatuor sunt digiti, nigra cute & unguibus parvis non prominentibus; in posterioribus tantum tres, quorum medius longior reliquis. Incedit ut lepus ita ut posteriora crura ad juncturam seu suffraginem usque callo sint obducta, quemadmodum pedes. caret cauda. Caput paulo acutius leporino. Carnem habet cuniculorum. Vivit eodem modo ut illi, & simili domicilio utitur.

TAPETI Brasiliensibus, item est Cuniculi species, major quam Aperia, & dupla magnitudine gliris, figura ut nostrates; pilis & colore ut Lepus sed paulo fuscior: auribus longis ut nostrates

ut nostrates Cuniculi: in fronte rufescit paulum, sub gutture nonnihil albicat & circulum album habet circa collum; quidam tamen illo carent & tantum sub gutture, pectore & ventre parum albicant; nullam habet caudam; barbam ut nostrates cuniculi; oculos nigros. Caro comeditur.

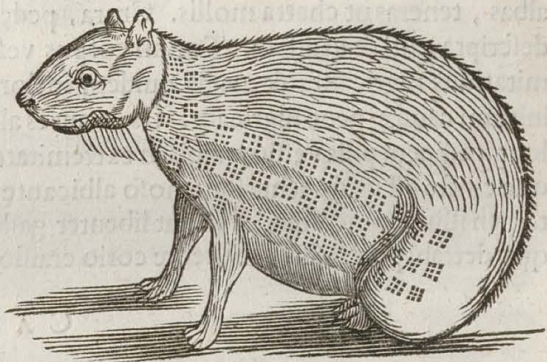
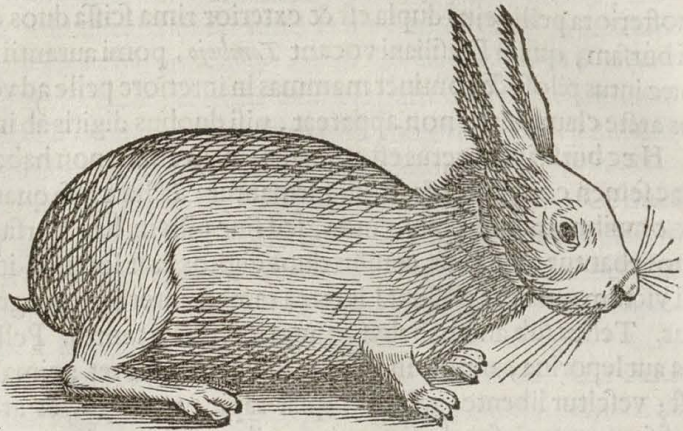
CAVIA COBAYA Brasiliensibus, Cuniculi itidem species, diversicolore pelle: nostratis cuniculi junioris magnitudinem aequat; capite autem est gliribus simillimo; oculos habet nigros; aures subrotundas: os simile *Aguti*: crura breviora & pedes quatuor digitis praeditos: pili hujus sunt molles & pellis variegata diversimode maculis albis nigris & ruffis. Mansuescunt ita ut grunniendocibum petant.

Caro illorum edulis. Cavia autem Brasiliensibus nomen est commune omnibus silvestribus *Ratos do mato*, ut Lusitani appellant.

ANNOTATIO. Meminit Gesnerus hujus animalis, & dat illius Iconem haud absimilem huic nostrae. Cuniculus, inquit, Indus, ante paucos annos primum in Europam inductus est N. Orbe: nunc ubique frequens; est enim foecundissimum animal, cum octonos vel plures uno partu edat. Magnitudine fere cuniculi nostri, at minor plerumque & corpore brevior. Crura ei breviora: digiti seni anterieus, quini posterius. Dentes ut in muribus. Caudae vestigium nullum, &c.

PACA Brasiliensibus, Cuniculi etiam est species: magnitudine porcelli, pingui & crasso corpore, & circiter decem digitos longo: Capite instar Cuniculorum nostrorum crasso, auribus pilis nudis & paulum acutis. Nares habet amplas; os inferius brevius superiori: rimam instar leporis, non tamen fissuram, barbam felineam seu leporinam prolixam, & post oculos pone aures iterum tales pilos. Crura priora paulo breviora posterioribus: in pedibus digiti quatuor. Cauda brevissima ut *Aguti*. Pili corporis sunt Umbræ coloris, breves & ad tactum duri. In lateribus autem secundum longitudinem maculas habet cinereas, in ventre albicat. Cibus oblatum pedibus non tenet ut *Aguti*, sed in terra positum devorat, instar suis, atque ad eundem pene modum grunnit. Carnem habet eximiam & pinguem ita ut non habeat opus lardo quando assatur, unde Lusitanis *Caca real* vocatur illorum venatio. Capiuntur opera caniculæ, nam ab illa loco habitationis demonstrato, venator ab utraque parte fodit, & cuniculum actum ab utroque latere obturat & demum in locum quo confidere autumat longum cultrum infigit, ut ita transfigat animal sub terra latitans; alias si exeat, actum est, nec capi potest, vehementer enim mordet; possunt tamen & vivi capi.

AGUTI, vel ACUTI Brasiliensibus; vulgo corrupte *Cotia* vocatur; alia cuniculi species, magnitudine nostratium, pilis ex ruffo & brunno mixtis, cum pauxillo nigro. Pili autem illius crassi ut in porcis junioribus, & splendentes; in ventre autem magis flavescentes. Aures habet rotundas, non ut nostrates. Caput tamen & barbam ut nostri. Inferior mandibula ei brevior superiori, ut in suis: labium superius fissum instar leporis, os tamen acutius nostratibus cuniculis. Crura anteriora breviora, quatuor digitis, posteriora longiora sex praedita. Sed pedibus directe extensis incedit anterieus, non repit: ungues habet acutos: crura glabra sunt & sine pilis fere, dentes

Cauda brevissima glabra. Oculos habet nigros. In ore superius & inferius duos dentes ut Lepus. Grunnit ut porcelli solent. Voracissimum est animal; cibum, anterioribus pedibus arripit ut Sciurus, tenet & devorat quam ocissime: quod reliquum est recondit studiose & fodiendo occultat. Delectatur admodum lambere cutem hominis. Currit velocissime. Quum ad iracundiam movetur, dorsi extremi pilos in altum surrigit & posterioribus cruribus fortiter pavimentum seu terram pulsat, more nostratum cuniculorum.

CAP. IV.

Tamandua guacu. Tamandua-i.

TAMANDUA-GUACU Brasiliensibus, Congensibus (ubi & frequens est) *Vmbula*; Belgæ appellant *de Groote Miereneter*: Animal magnitudine canis Lanionum: Capite tereti, promuscide longissima, & ore acuminato, edentulo; lingua tereti & longa instar subulæ: longitudo linguæ plerumque viginti quinque aut septem digitorum; imo inveni interdum duos pedes & semis longam: hanc in ore gerit duplicatam & quando formicis vult vesci, exferit illam, & formicarum tumulo tam diu imponit, donec plena sit formicis, quas deglutit. Oculos habet parvos, nigros. Aures subrotundas: Caudam hirtam instar muscarii, qua ducta se totum potest tegere. Capitis cum promuscide longitudo unius pedis, vel etiam ma-

ior: crassitudo promuscidis in medio (nam magis magisque attenuatur) plus quatuor digitorum. Colli longitudo quinque digitorum, crassities circiter novem. Corporis longitudo ad initium caudæ duorum pedum & trium digitorum: crassities unius pedis & novem digitorum: caudæ longitudo duorum & semis pedum. Crurum anteriorum longitudo unius pedis & digiti; posteriorum unius pedis. Sunt autem crura teretia, & pedes anteriores quatuor habent ungues recurvos, duos in medio maximos, duos & semis digitos longos, & ad utrumque latus minores: volam pedis rotundam; posteriores pedes quinque habent digitos, pene figura manus, totidem unguibus præditos. Unguibus autem effodit formicas quibus vescitur, licet & mansuefacti carne vescantur, sed in minutissimas partes concisa. Pilis per caput & dorsum vestitur nigris, quibus cani admixti; capitis & colli pili breviores & antrorsum versi, quemadmodum in lateribus deorsum; in reliquis partibus & dorso retrorsum. Per dorsum præterea à fine colli ad initium caudæ usque semipedem longos habebat quasi aries: longos etiam pilos in ventre. Anteriora crura canis seu albis vestiuntur pilis & in quolibet versus pedem maculam obtinet è nigris pilis. Per pectus autem ad latera usque & mediam longitudinem corporis macula grandis nigris pilis; quam alba linea desuper attingit continue. Crura posteriora sunt nigra. Cauda lata setis constat equinis nigris, unius pedis ferme latitudine, quibus cani in exortu miscentur. Ad tactum omnes pili corporis aridi deprehenduntur.

Animal haud agile, sed tardum in currendo, ita ut ab homine manibus in campo prehendi possit.

ANNOTATIO. Hoc animal descripsi lib. Americ. xv. cap. v. è commentariis cujusdam Lusitani: qui & hoc observat, os illius esse rotundum & non valde patulum: quod & ex exuviis quas vidi deprehendi. Itemque lib. xvi. cap. i. s. sub nomine *Tamandua* è commentariis Abbevillani, qui equi illi molem tribuit, nescio an bona fide.

TAMANDUA-I Brasiliensibus, Belgis *Kleyn Miereneter*. Animal vulpeculæ Ameri-

canæ magnitudine, vel paulo major. Longitudo corporis unius pedis: colli duorum: capitis quinque; caudæ decem. Crurum quodlibet quatuor digitos longum, pedesque magnitudi-

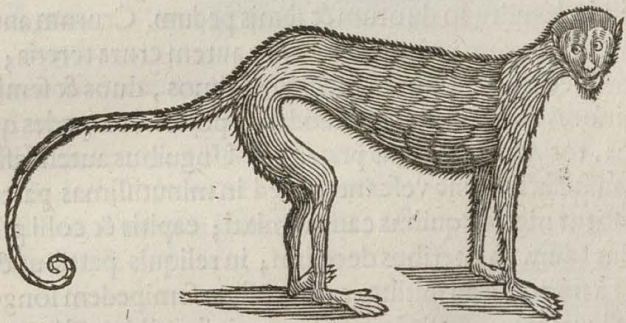
ne Cercopithecæ. In prioribus pedibus quatuor habet ungues incurvos; duos magnos crassos in medio, & duos ad latera minores, cum crassâ & rotunda Vola: in posterioribus quinque digitos parvos fere æquales, cum suis unguibus. Caput acuminatum habet & rotundum, conum acutum representans; paulum infra incurvatum: os nigrum, angustissimum, edentulum: oculos parvos nigros: aures erectas unum circiter digitum longas. Cauda longioribus pilis prædita est, quam dorsum: extremitas illius calva, & potest se illa suspendere ex ramis arborum. Color pilorum totius corporis ex albo flavescens, suntque pili ad tactum duri & splendent. Per dorsum autem usque ad caudæ pilositatem majorem & ad crura posteriora, ut & in infimo ventre maxima pars nigricantibus pilis est permixta; quemadmodum & duæ lineæ crassæ nigræ, utrimque ad latera à collo supra scapulas tendunt ad dorsum & in fine illius coeunt. Linguam habet teretem instar subulæ, octo digitos longam, quæ quasi canali incumbit inter inferiores genas. Ferox animal, sed quod mordere non potest, unguibus prioribus fortiter apprehendit & baculo tactum posterioribus cruribus insidet ut Ursus, naribus sterit & baculum apprehendit. Tota die dormit, capite sub collo & anterioribus cruribus abscondito; noctu evagatur. Quando bibit pars per nares iterum exsilit.

Quum mactarem hoc animal, maximam partem excoriatum adhuc vivebat, quamvis octiduum in ediam tolerasset. In rene sinistro superius processum triangularem insignem inveni, per duplicem tenuem membranam reni adnexum: In intestinis multos teretes lumbricos: valvulas cordis insignes: vesicam fellis magnam. Caro Vulpinam olet & non comeditur. Corium est crassum.

C A P. V.

Guariba; Cagui major & minor. Cercopithecæ varii.

GUARI BA Brasiliensibus, Cercopithecæ species, magnitudine vulpis nostratis: facie elata, oculis nigris, splendentibus: auribus brevibus subrotundis: cauda longa & versus extremitatem nuda, quam semper torquet & ubicunque est firmiter adhæret. Pili totius corporis nigri sunt, longi & splendent atque ita sibi incumbunt, ut animal læve appareat: sub mento & gutture sunt longiores & in barbam caprinam & rotundam desinunt: manuum & pedum pili sunt brunni coloris, ut & dimidia cauda exterior. Fœmella erat quam hic describo; mares paulo majores sed ejusdem coloris. Maximo numero in silvis inveniuntur, ibique horribilem clamorem excitant, ut longe audiri possint. Unus autem interdum solus clamat, reliqui magno numero circumfident & quasi concionem audiunt, clamor tamen putatur centum si longius absis: hic autem ordinarius eorum mos, ut sæpe observavi. Singulis diebus ante & post meridiem semel atque iterum conveniunt; unus eorum minor in medio & altiori loco residet, reliqui paulo inferius circumfident, tunc præcinit superior alta voce & signo manu dato, reliqui omnes accinunt, tamdiu cantiones prorogantes, donec superior iterum manu signum det, tunc omnes uno momento silent & superior grandi voce cantionem finit. Catulos suos in dorso gestant in ramis arborum discurrentes. Catuli ambiunt corpus eorum posterius, ubi tenuius, pedibus suis. Mordax animal, nec domari potest.

Dantur

Dantur & alii nigri ingentes, qui longam barbam & villosam habent nigram: ipsi quoque nigri; qui nigrum mulierem solam offendentes vi stuprare solent: vera dico & exempla scio.

CAGVI Brasiliensibus, Congensibus *Pongi*, reperiuntur hic majores & minores: Cagui major, magnitudinem obinet cercopitheci *Cay*, cui & aliquo modo est similis. Pilos habet cinerescens coloris cum pauco tamen nigro mixtos & longiores paulo quam Cagui minor.

Facies illi subrotunda, leonina; aures fere rotundae, nigrae & pilis nudae; os nigrum: pili frontis itidem nigri, verum cum cinereo mixti: os haud acutum sed ut leoninum: oculi nigri. Caret pilis albis circa aures; quos Cagui minor habet. Caudam habet unum pedem & quatuor digitos longam, & pilis rufis vestitam.

CAGVI minor, tenerum animalculum & parvum, Leonem quoque facie referens: totius corporis longitudo circiter sex digitorum est, caudae autem decem, capitulum habet parvulum, quod vix pomum minus aequat: nasum exiguum, elatum: oculos teneros, os parvum cum dentibus acutissimis: crura manus habent instar Cercopithecorum, quinque digitis teneris praedita: aures subrotundas, quas circumstant pili albi, ordine & cumulatim positi & quasi eleganter essent pexi. Pili autem totius corporis interius & in exortu rufescunt, exterius sunt ex albo & fusco mixti; cauda autem quasi ex albo & fusco annulata est. Acutissimum edit sonum voce sua. Velocissimum est animalculum in saliendo: frigoris impatientissimum. Vescitur pane, farina Mandioca atque aliis.

ANNOTATIO. Dedit & Gesnerus hujus animalis Iconem à Petro Coudenbergio doctissimo celeberrimoque Antwerpiae pharmacopaeo acceptam; & opinabatur è simia parva & mustela procreata; sed animal est sui generis,

quanquam ad Simiarum classem haud male forte referri possit. Adferuntur ad nos interdum è Brasilia, sed cum animal sit tenerimum & frigoris impatientissimum difficulter hic vivum conservatur.

CAITAIA Brasiliensibus, itidem Cercopithecus: pilo longiori ex albido flavescens. Caput habet subrotundum, frontem haud elatam aut pene nullam: nasum parvum & compressum. Caudam gestat arcuatam: redolet moschum. Hæc unica ipsi inest gratia. Mite tractari debet, alias altissima voce clamat; & facile ad iram concitari potest.

Alius ejusdem speciei, sed major & pilo magis fusco instar Zebellinorum, etiam moschum redolet.

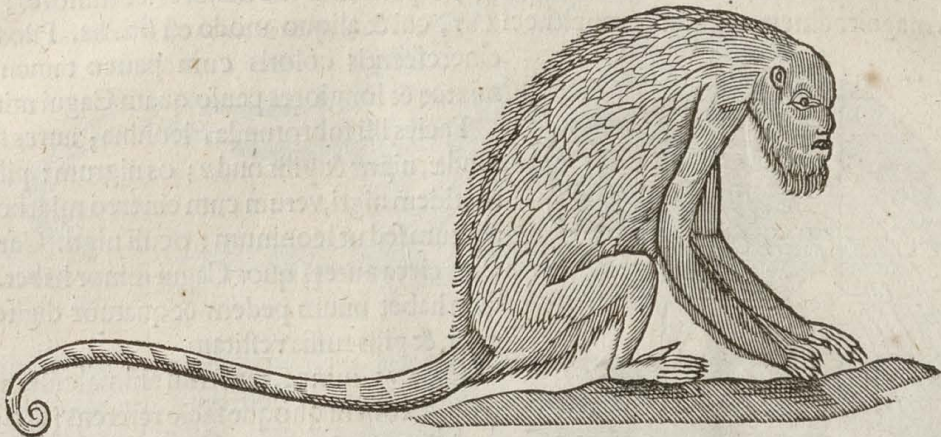
CERCOPITHECVS Angolensis major; in Congo vocatur Macaquo. Color pilorum totius corporis ut Lupi: nares habet bifidas, elatas; caput ursino simile, nates calvos quibus insidet: caudam semper portat arcuatam. Longitudo corporis à capite ad caudam unius pedis & supra: capitis longitudo sex digitorum; caudae pedalis: crura quatuor aequalis longitudinis decem digitorum in prioribus cruribus: manus tres & semis digit. longas, quinque digitis praeditas, in posterioribus longas manus quinque digitos. Crassities corporis ubi maxima unius pedis & novem digitorum: clamat *hah, hah*. Dentem habet albißimos. Mire gesticulatur: penem habet humano similem instar pueri.

Angolensis alius. Totus niger at in sparsis cano nigredini per totum corpus. Nasus albus. Magnitudine ut prior. Caudae longitudo duorum pedum & quatuor digitorum. Figura ut sequens, sed fronte non capillata.

CERCOPITHECVS barbatus Guincensis: in Congo vocatur *Exquima*. Pilos habet fuscus,

scos, sed per totum dorsum quasi adustos seu ferrugineos: fuscis autem punctulatis insparis color albus. Venter albicat & mentum inferius: Barbam quoque egregie albam habet, constan-

tem capillis, duos digitos longis & amplius, passis, quasi ordinatim pexa fuisset. Quando hæc species irascitur, os ample diducendo & mandibulas celeriter movendo, exagitat hominem. Egregie saltant; varios fructus hi omnes comedunt, extreme tamen *Paco* delectantur.

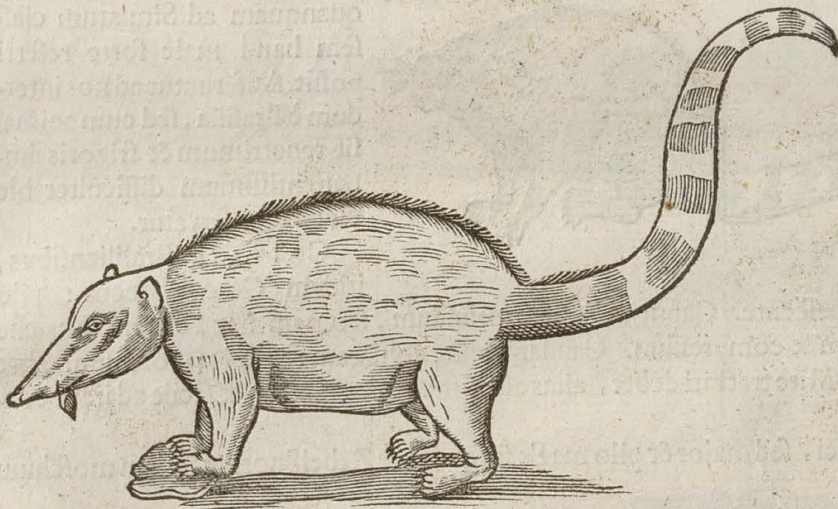
Alius Guineensis priori magnitudine par: color pilorum maxima parte corporis nigricans, cui umbra admixta; in ventre autem subcœrulescens è cinereo: caudæ medietas ulterior ex ruffo flavescens; os cœrulescit. In gena utraque magnam copiam tenet pilorum longorum ex albo flavescens (instar magnæ barbæ hircinæ) uti & ad utramque aurem. Crura & pedes nigri. Ludit & clamat ut alter.

Guineensis alius, minor est priori; pilo ex umbra gryseo, fusco & flavo admixto, fere ut in dorso leporino: caput huic parvum, cauda longa: caret barba.

C A P. VI.

Coati. Tapijere. Mures varii.

COATI Brasiliensibus, est vulpes, magnitudine felis; cruribus brevibus & manibus Cercopithecorum; nam & eorum more arbores velociter conscendunt & currunt usque ad

ramorum extremitates. Visitant fructibus, lubentissime autem ovis & gallinis. pedes posteriores majores prioribus: in singulis pedibus digitos habent quinque acutis unguibus: Caput acuminatū vulpinum; aures breves subrotundas ut felis: oris pars inferior brevior superiore: habet promuscidem longā acuminatam, nares-

que amplas quasi fissuras: oculos nigros. Pili totius corporis obscure ochræ coloris, longi. Caudam habet longiorem toto suo corpore, quam superius erectam gestat & incurvatam, cujus pali annulatim variegati cum umbra & ochra. Quando comedit, more canis, anterioribus pedibus tenet cibum.

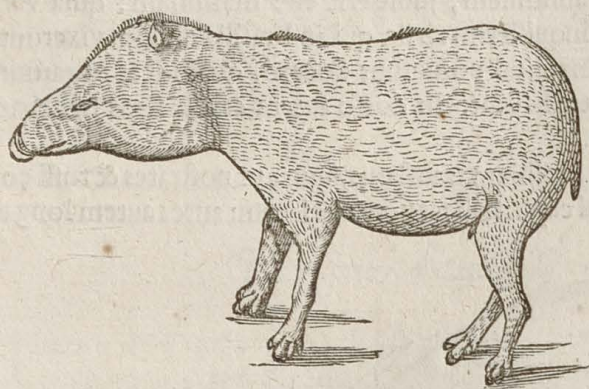
Multi etiam Coati reperiuntur coloris ex brunno nigricantis, seu interius flavi, exterius nigricantis, sub gutture & pectore flavescens. Hæc species appellatur à Brasiliensibus *Coati-mondi*.

ANNOTATIO. Habui aliquandiu ejusmodi animal circuratum & valde domesticum & mihi amicum, ita ut ad os meum eniteretur, & ex illo cibum caperet: sed cum caudam suam prærodere cœpisset, non potuit ab ea abstinere, ita ut illam tandem pene totam consumeret, & moreretur, quod vitium & in simiis observatur.

T A P I.

TAPIIERETE Brasiliensibus, Lusitanis *Anta*, animal quadrupes, magnitudine juveni semestris: figura corporis quodammodo ad porcum accedens, capite etiam tali, verum

crassiori, oblongo, superius in acumen definente, promuscide super os præeminente, quam validissimo nervo contrahere & extendere potest: in promuscide autem sunt fissuræ oblongæ. Inferior oris pars brevior est superiore. maxillæ ambæ antè fastigiatae, & in qualibet decem dentes incisarii superne & inferne, hinc per certum spatium, utraque maxilla caret dentibus, sequuntur dein molares, grandes omnes in quolibet latere quinque, ita ut habeat viginti molares & viginti incisores. Oculos habet par-

vos porcinos: aures obrotundas majusculas, quas versus anteriora surrigit: crura vix longiora porcinis, at crassiuscula: in anterioribus pedibus quatuor ungulas, in posterioribus tres; media inter eas major est in omnibus pedibus; in prioribus pedibus, tribus quarta parvula exterius est adjuncta, sunt autem ungulæ nigricantes non solidæ sed cavæ, & quæ detrahi possunt. Caret cauda, & ejus loco processum habet nudum pilis, conicum, parvum, more Cutian. Mas membrum genitale longe exserere potest instar Cercopitheci. Incedit dorso incurvato ut Capybara. Cutem solidam habet instar Alcis; pilos breves. Color pilorum in junioribus est umbræ lucidæ, maculis variegatus albicantibus ut capreolus: in adultis fuscus sive nigricans sine maculis. Animal interdiu dormit in opacis silvis latitans, noctu aut mane egreditur pabuli causa. Optime potest natæ. Vescitur gramine, arundine Saccharifera, brassica, &c. Caro ejus comeditur sed ingrati saporis est.

MURIVM hic ingens copia tam majorum quam minorum. Majores plerique ventrem habent album, cætera nigri aut fusci coloris. Corpore sunt oblongo.

Mus araneus figura muris. Corporis longitudo ab oris extremo ad caudam usque circiter quinque digitorum; caudæ fere duorum. Os habet acutum, dentes acutissimos: scrotum cum testiculis pendulum inter pedes posteriores. Fusci est coloris, sed in dorso secundum longitudinem à capite ad caudam tres nigras lineas habet crassas. Ludebat cum fele, nec illam metuebat, nec felis eum petebat.

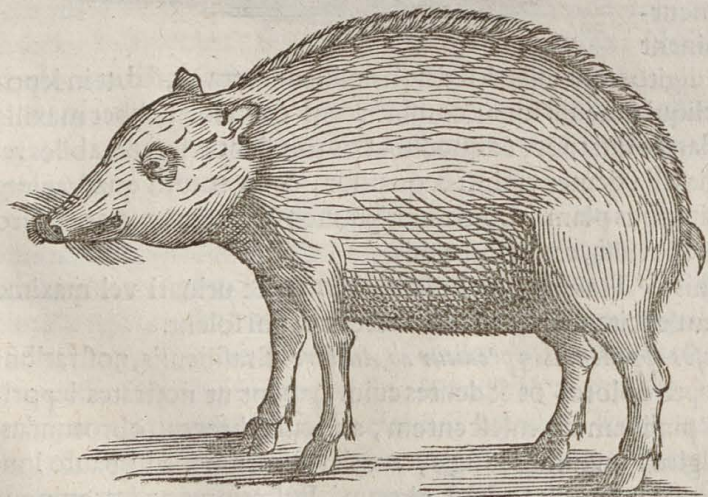
CARVCVOCA Brasiliensibus, mus est domesticus parvus, plane similis nostratibus & eodem modo rodens & perdens res quas attingere potest.

GVABIRV Brasiliensibus, Lusitanis *rato da casa*, mus domesticus est major, quem rattum vocamus; oblongo sunt corpore, coloris ut nostrates, & ventre albo. Magno numero in ædibus obambulant, & multum damni inferunt.

CAP. VII.

Tajacu. Porcus Guineensis. Capibara. Scyurus.

TAJACU CAAIGOARA Brasiliensibus, Porcus est silvestris, habens umbelicum in dorso: figura pene convenit cum nostratibus, & majorem magnitudinem adipiscitur quam annuus porcus apud nos. Aures habet breves, crura ut noster, caudam nullam. Pili illius sunt molli-

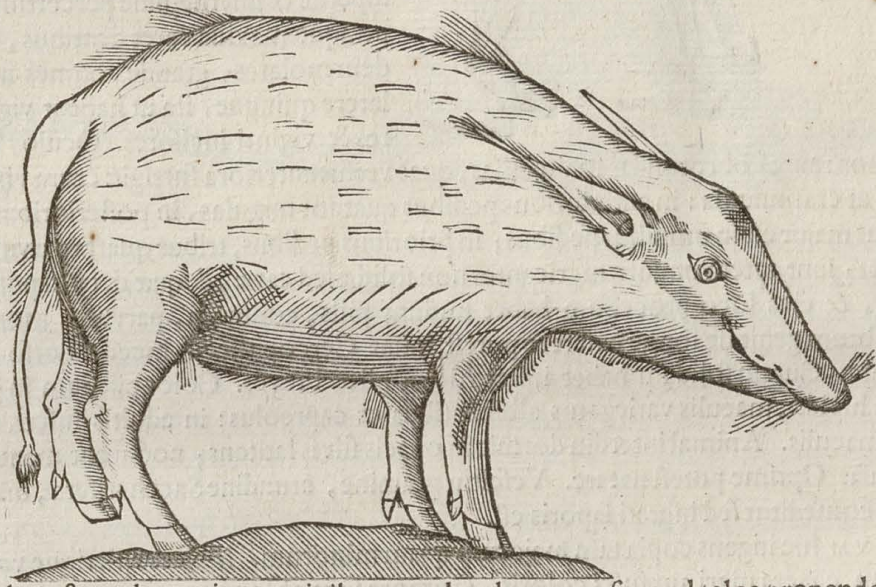
res quam porcorum nostratium, nec ita setas habet in dorso, sed ubique æquales pilos. Eorum autem color toto corpore est niger, punctulis minimis albis variegatus. Caro illius bona est, & instar porcorum nostrorum domesticorum, sed non habet tam crassum lardum.

ANNOTATIO. Habui ejusmodi porcum à Brasilia ab amico dono missum, valde familiarem: quem cum per semestre & amplius aluisssem humidis cibis, ut nostrates solemus, mortuus est ex ilco ut videba-

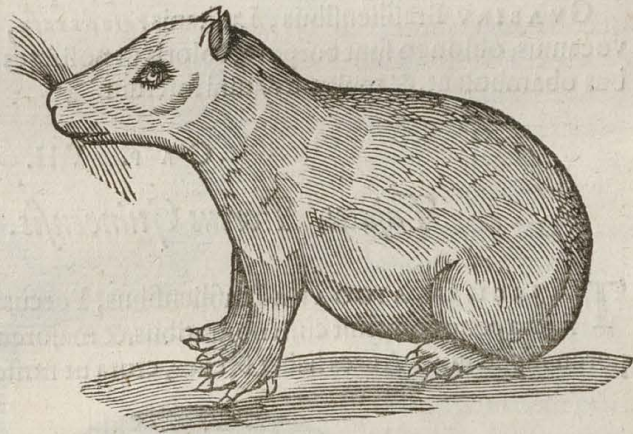
debatur. Dedi illum Clarissimo Anatomico nostro Professori D. Valkenburgio, qui illum incidit & diligenter observavit: Umbelicum illum autem quem vocant, è quo observaveram saepe humorem aliquem prodire lacti haud absimilem, judicavit esse mammam: quia vasa mammaria habebat, verum cum diligenter inquisierim ab iis qui in Brasilia dudum vixerunt, an catulos suos illa parte aleret, numquam me illud potuerunt docere, quidam & negarunt, sed sugendum præbere papillis quas sub ventre habeat. In dorso autem etiam setas habebat, licet non ita crassas & longas quam nostrates.

PORCVS GVINEENSIS, & è Guinea in Brasiliam translatus, figura ut nostrates & ruffi coloris: in hoc autem differ tã nostratibus, quod caput habeat non ita elatum: aures autem longas

& acutas plane & prolongatis acuminibus, caudam longam usque ad talos propendentem, pilorum expertem. Totum corpus tegitur pilis brevibus ruffis splendentibus, non setis, quibus & in dorso caret, sed tantum versus caudam in dorso & circa collum paulo longiores habet pilos. Plane cicur.

CAPY-BARA Brasiliensibus, Porcus est fluviatilis: figuram pene porcorum habet, magnitudine exæquat porcum annum vel bimum nostratem. Longitudo corporis à capite ad anum circiter duorum pedum, crassities ventris sesquipedis. Caret cauda. Pedes quatuor porcini: anteriores quatuor ungulis, posteriores tribus præditos. Estque in anterioribus ungula media longissima, duæ breviores, quarta minima: in posterioribus media longior & duæ minores: habet & calum ad suffraginem usque. Capitis longitudo decem digitorum, & crassities totidem fere: habetque crassum & impropportionatum caput, & os longissimum ac crassum: oculos magnos, nigros, aures parvas, subrotundas. Inferior maxilla brevior superiori; continetque in utraque antè duos dentes incurvatos, qui ad sesquidigitum prominent extra alveolos suos, & ad duos fere digitos sunt inserti; sed non eminent extra os, sed ut in leporibus intus continentur. Dentes reliqui mirandi sunt: constat totus ordo in qualibet maxilla octo ossibus, in quolibet nimirum latere quatuor; & quodlibet os tres dentes inseparabiles representat: ut ita sint in qualibet maxilla dentes viginti & quatuor, & in totum quadraginta octo: sunt autem omnes in extremitatibus plani. Comedunt gramen & fructus varios. Caro comeditur, licet non bene sapiat, melior assa, caput imprimis.

Magno numero ad ripas fluminis Sⁱ Francisci ambulant. Natate & urinari vel maxime possunt. Noctu ingentem clamorem excitant & horribilem fere ut Asini solent.

SCYVRVS (quo nomine Brasilienses appellant non proditur ab Auctore) Brasiliensis, nostratibus magnitudine & figura similis, excepto colore: os & dentes enim habent ut nostrates leporinos & pilos & barbam: oculorum pupillam coerulescentem, auriculas breves, obrotundas: in anterioribus pedibus quatuor digitos unguibus longis, acutis; quorum medii paulo longiores reliquis, & præterea in interiori latere parvulum nigrum. Posteriores pedes quinque habent

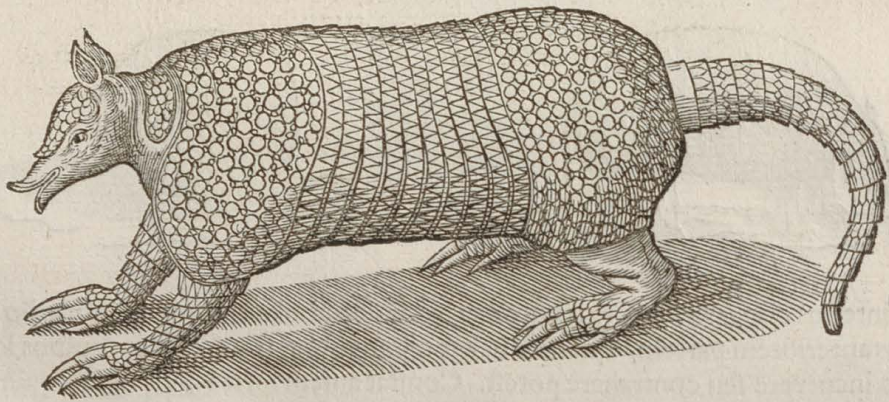

habent digitos, unguibus acutis, quorum tres longiores, & medius itidem longissimus, exteriores duo breviores. Caudam ejusdem longitudinis cum corpore villosam (non tamen tam crispam ut nostrates habent) qua corpus tegere potest. Et eodem modo sedet edens ut nostrates. Color totius animalis est ex pallido flavo & fusco mixtus, videlicet leporinus. Sub gutture & in ventre est albus; in utroque latere secundum longitudinem maculam linearem habet albam. Cauda pilis longis constat ex nigro & albo mixtis. Mansuetum est animalculum & elegans.

CAP. VIII.

Tatu seu Armadillo, variae illius species.

TATV & TATV-PEBA Brasiliensibus, *Armadillo* Hispanis, *Encuberto* Lusitanis: Belgæ nostri vocant *een Schild-Vercken*. Animal potissimum in terra degens, quanquam & in aquis & aquosis locis. Reperitur variae molis. Figuram habet porcelli & fere magnitudinem. Totum corpus superius ut & caput loricatum est, nec minus cauda: Lorica autem est ossea ex squamis elegantissimis composita: prope occipitium duas habens juncturas, ut collum movere possit: in dorso septem sunt divisuræ, cute fusca intermedia: in reliquis partibus

integra. Pedes qua prominent etiam tenuiori lorica sunt obducti. Totum autem inferius corpus, mentum, collum, venter, crura non sunt loricata, sed cute vestita anserina, prominentibus poris prædita & rarioribus in his pilis digitum longis, ac ita rarioribus pilis totum inferius corpus vestitur. Septem juncturæ loricae in dorso, raros quoque pilos & similes habent: prope os & oculos etiam aliquot visuntur. Sunt autem pili coloris albicantis ut in porcis. Caput habet instar porcelli; os acutum; oculos parvos & profundos; linguam acuminatam & angustam; aures pilis & lorica nudas, fuscas, breves: dentes haud ita magnos, in qualibet maxilla octodecim. Pedes quatuor ad manuum figuram accedunt, quinque digitis singuli præditi, etiam quilibet digitum unum altero longiorem; cum unguibus haud latis, sed subrotundis. Rostrum habet ut porcus, quo terram velociter fodit. Color universi animalis est è luteo subrufus. Caudæ in exortu crassitudo quatuor digitorum: fitque paulatim tenuior, donec in fine plane acuta evadat & rotunda ut in lacertis aut porcis.

Mares aliquando habui, quibus membrum genitale prominens erat, quatuor digitos longum & mediocrem digitum crassum. Corpore plerumque sunt obeso, victitant batatis, melonibus & variis radicibus, & plurimum damni inferunt plantariis. Fodiunt terram libenter. Edulis est illius caro; sequens tamen species præstat. Multum bibunt. Imo cuniculos, aves mortuas, aliaque devorant.

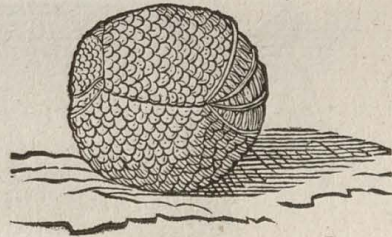
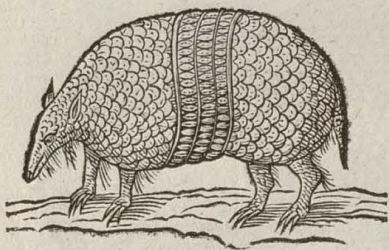
Facile capiuntur opera caniculæ, quemadmodum apud nos cuniculi. Nam si canis emitatur latrando commonefacit venatorem ubi in terra commorentur, tunc fodiendo ab utroque latere invenitur.

TATV-ETE Brasiliensibus, *Verdadeiro* Lusitanis, priori est minor; capite parvo, acuto, auribus longioribus & erectis, cauda etiam longiori, pedibus altioribus, & unum digitum longo pene, consentitque cum delineatione Monardis. Caput autem tres digitos longum; aures fere duos erecte stantes: os acutum, oculi parvi nigri. Crura tres circiter digitos singula longa; in pedibus anterioribus, quatuor digiti, duo medii æquales, unum digitum longi, & ungue semidigitum longo præditi, & duo itidem æquales ad quodlibet latus. In posterioribus pedibus quinque sunt digiti, tres medii æquales, breviores paulo mediis duobus in anterioribus, & duo ad latera parvi, itidem unguibus paulo crassioribus præditi. Caudam habet novem digitos longam, & versus extremitatem, acuminatam. Corpus à cervice ad initium caudæ septem

septem digitos est longum. Capitis frons tegitur lorica; uti & totum corpus, quæ supereminet in lateribus, ita ut jacens animal pedes & caput sub illa possit abscondere. Constat autem lorica in dorso, novem juncturis, ordine decenti è squamis composita. Cauda quoque lorica, novem habens juncturas. Lorica autem in dorso est ferrei coloris, in lateribus albicat, & ferreæ maculæ admiscuntur. Venter tegitur cute albicante, poris conspicuis, & aliquantum pilosa. Cauda albicat & ferreo colore mixta est. Caro hujus speciei supra cæteras admodum bene sapit.

TATV A PARA Brasiliensibus alia species, magnitudine præcedenti par. Caput habet oblongum, pyramidale fere, os acutum: estque caput antè tectum lorica: oculos porcinos: aures breves subrotundas, ut prima species. Venter quoque tegitur cute porosa, cum pilis albicantibus suillis. Crurum, duo anteriora tres digitos longa, posteriora fere quinque: in anterioribus pedibus ungulas habet quinque, duas medias longiores, inæquales tamen, unam scilicet digitum longam, alteram brevior, & duabus hisce laterales minores, ac in exteriori parte parvulam. In posterioribus pedibus, itidem quinque ungulas, tres medias fere æquales, sed breves, & duas laterales. Caudam obtinet pyramidalem, paulo plus quam duos digitos longam, lorica tectam. Membrum genitale habet plus quam quinque digitos longum, & dimidium crassum. Totum autem animal tegitur lorica, pedem longa, & octo digitos lata, antè tamen & postè in utraque extremitate paulo angustiori, & tantum digitos & semis lata:

est autem interius concava, exterius convexa instar deambulacri arcuati: in medio (magis tamen versus anteriorem partem) quatuor habet commissuras transversales, quibus lorica extendere & incurvare seu contrahere potest. Constat autem lorica illius figuris quinquangularibus eleganti ordine dispositis; inter commissuras vero constat parallelogrammis, & quælibet figura squamulis lenticularibus, coloris ex albo subflavescentis. Commissuræ autem constant cute admodum lenta. Hæc species hoc habet peculiare, quod dormire volens, aut quando quis manu prehendere cupit, prioribus ac posterioribus pedibus in unum quasi punctum collectis, more infantium in utero jacentium, ac auriculis intro tradis cum capite & cauda ad caput relata, ita ut illa sinistrum oculum tegat; atque per commissuras incurvato dorso ac clypeo, ita ut os anum tangat, in pilam rotundam lorica sua efformet eam ita lateralibus extremitatibus, ac antica & postica parte confertis claudendo, ut nihil appareat nisi lorica capitis & caudæ, quæ claudunt instar fori foramen lorice corporis, quod ovale remanet, incurvato corpore & ad quietem composito: ita hoc animal instar pilæ se componere potest, & facilius quis concham marinam potius quam animal terrestre judicaret. Noctu ut plurimum egreditur pabuli causa, interdum autem dormit. Victus illius ut aliarum specierum. Secui aliquando hoc animal. Membra genitalia habebat insignia, unde salax animal judico. In quolibet latere musculus habebat insignem, longum, & figuram X habentem, plurimis fibris ita decussatim discurrentibus secundum longitudinem, quorum ope validissime se contrahere & continere potest; musculos cruciformes appello. Quando animal in orbem se contrahit, vix à validissimo homine aperiri potest. Caro hujus cocta & frixa butyro, boni est saporis, & præferenda carni cuniculorum. Præfertur tamen caro secundæ speciei.

Annotatio. Fecimus hujus animalis mentionem in descriptione Americæ lib. xv. cap. v. ubi & hoc è Monarde, & Fr. Ximene annotavimus, pulverem laminarum quæ plane sunt ossæ & duræ, utilissimum esse in Medicina: tum contra Luem Veneream, tum contra tinnitum & surditatem aurium: præsertim officuli caudæ quod proximum est ab illius exortu. Itemque pulverem caudæ urinam movere: & pulverem laminarum coactum in massam, extrahere spinas è quavis parte corporis. Cujus experimentum facile capi posset, si quidem sæpius exuvie hujus animalis ad nos ex America deferuntur.

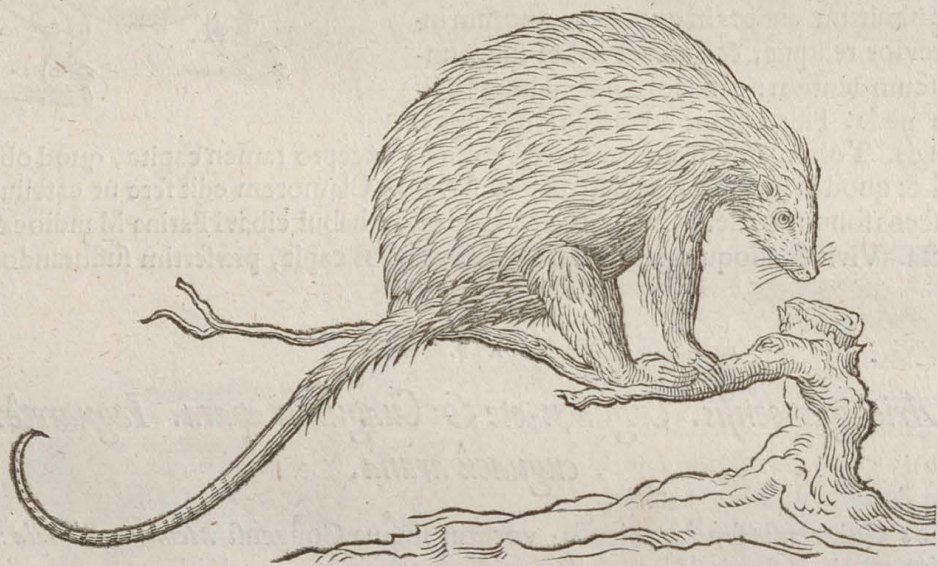

CAP. IX.

Maraguaô. Cuandu. Fiya.

MARAGVAO sive MARACAIA Brasiliensibus, est felis sylvestris, cujus hîc multi reperiuntur, & variorum colorum: communiter sunt sufflavescenti pilo, cum nigris maculis, instar Tigridis: eodem modo clamant, grunniunt & se purgant ut nostrates feles: oculos quoque habent similes, sed pupilla rotunda & nigra: aures obrotundas ut Cuguacuarana; barbam quoque talem. Non circurantur. Vescuntur libenter gallinis quas dilaniant atque avide devorant.

CVANDV Brasiliensibus: *Ourico Cachiero* Lusitanis: *cenysere Bercken* Belgis. Magnitudine simiam æquat majorem: totum corpus munitum est aculeis, tres aut quatuor digitos longis, neque pilos habet: flavescent hi (cani instar pennarum) ab initio seu insitione in cutem ad di-

midiam fere longitudinem, reliqua dimidia pars est nigra, cuspis albicat. Interdum & loco nigri, brunnus est color ex ruffo in quibusdam. Aculei hi acuti sunt instar acicularum, & animal illas potest ejaculare. Corporis longitudo ab occipitio ad initium caudæ, unius pedis Rhynland. Caudæ autem unius pedis & quinque digitorum. Cauda ab exortu suo ad medietatem etiam aculeos habet, exterior medietas nuda est & raras habet setas instar porcorum. Capitis longitudo circiter trium & semis digitorum; itidem est aculeatum, verum circa os & nares glabrum. Aures habet parvas sub spiculis fere latitantes: os inferius remotum versus collum, leporinum, binis dentibus qui foras conspiciuntur: nares patentēs, & ideo amplam & fere quadratam promuscidem: oculos rotundos, prominentes, fulgidos instar carbunculi: pilos multos circum nares & os longitudine quatuor digitorum, qui barbam felinam seu leporinam ipsi faciunt. Pedes habet simiorum quidem similes, sed quatuor tantummodo digitis constantes, nam pollice caret, quamvis locum habeat, quasi abscissus esset. Anteriores pedes sunt minores posterioribus. Crurum anteriorum longitudo circiter quatuor digitorum, posteriorum paulo major. Crura quoque aculeata, sed pedes minime.

Interdum ut plurimum dormit, noctu circumvagatur, & spirat naribus quasi anhelaret. Vitat libenter gallinis. Vocem edit ut Sus *iii*. Scandit arbores, sed tardo gressu, quia, ut dixi, pollice caret: descendens autem caudam circumvolvitur, ne labatur, admodum enim metuit lapsum nec salire potest. Carnem habet bonam & pergratam, nam assatam sæpe comedit, & ab incolis valde æstimatur.

ANNOTATIO. Videtur esse idem animal, aut saltem simile, quod Fr. Ximenes describit sub nomine *Tlaquatzin* spinosi: *Tlaquatzin*, inquit, spinosum, est ejusdem formæ & magnitudinis cum *Tlaquatzin*, nigri coloris; quod animal tectum est aculeis cavis & acutis, fere spithamam longis, qui valde similes sunt spinis, & aculeis Herinacci, licet & quosdam pilos habeat albos mixtos in modum velleris, præterquam in capite; & licet primo sit album, successu temporis fit nigrum; aculeos ejaculatur, in canes aut eos qui ipsum offendunt & persequuntur, qui ita hærent ut nulla industria aut viribus extrahi possint, quia sensim magis magisque penetrant in carnem, donec viscera ingrediantur, virtute quadam naturali; atque ita educunt humorem corporis, ut læsus consumatur & tandem pereat. Barbari studiose servant

istos aculeos, & affirmant novem illorum in subtilem pulverem contritos & exhibitos certo pondere, in vino, rumpere lapillos in renibus & vesica; excitat venerem; & utilissimas adversus dolorem capitis esse, nam si fronti aut genis applicentur, ita adherent & infiguntur, ut non ante decident, quam ad modum sanguisugarum, postquam vasa sanguinis exhauserint è quibus dolor oritur, & æger liberatur. Sunt autem aculei albi & fusci, acumina autem nigra & valde acuta. Cauda illius brevior est quam *Tlaquatxin*, verum crassior & sine rugis: rostrum habet instar canis, verum magis simum; dentes in superiore parte oris: non habet aculeos ad ventrem, aut extremam partem crurum, quæ cute crassa tecta est & aspera: Cicurari potest.

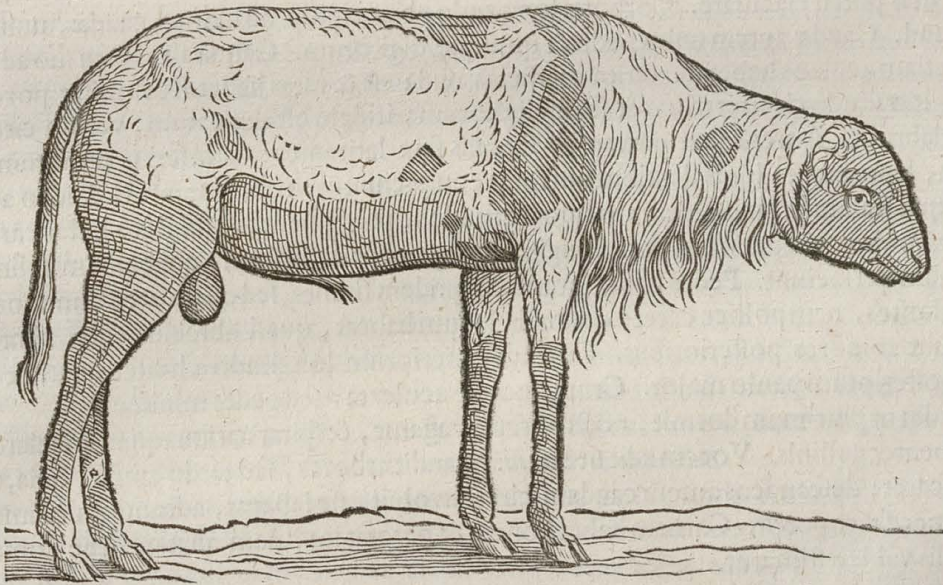
IIYA quæ & CARIGVEIBEIV appellatur à Brasiliensibus, *Lontra* à Lusitanis: est animal quadrupes amphibium, magnitudine mediocris canis: capite obrotundo quasi felino, ore tamen acutiori: dentes habet felinos; oculos nigros, rotundos; nasum quoque instar felis: aures obrotundas inferius positas; & pilos aliquot pro barba. Crura & pedes Cercopithecorum more, quinque nimirum digitos in quolibet, quorum interior brevior reliquis, & quilibet habet suum unguem fuscum acutum: caudam ejusdem longitudinis cum pede. Pilis tegitur ad tactum mollibus, haud longis. Totum autem animal atri est coloris; excepto tamen capite, quod obscure est fuscum; & quod in gutture maculam habeat flavam. Clamorem edit fere ut catellus junior, intermiscens sonum qualem Caguy solet. Hoc quod habui cibavi Farina Mandiocæ in aqua madefacta. Vivit & alioquin gammaris & piscibus quos capit, præsertim suffurando ex nassis positis.

CAP. X.

*Aries guineensis. Cuguacu-ete & Cuaguacu apara. Iaguaretê.
cuguacû arana.*

ARIES Guineensis seu Angolensis, vocatur lingua Congensi *Memeriam bacala*: magnitudine arietis nostratis. Caput habet crassum arietinum, occipitio tamen magis prominente quam in nostratibus: aures pendulas: caudem usque ad suffragines pendulam: scrotum magnum, & penem in medio ventre: cornua parva deorsum usque ad oculos incurvata &

quasi torta: ad collum inferius, jubam habet pendulam longis pilis constantem, in reliquo corpore breves pilos hircinos; nullam lanam. Caput & aures sunt nigrae; caudæ quoque dimidia pars ab exortu, reliqua pars alba: ad occipitium pili sunt albi; crura anteriora usque ad genua alba, inferior medietas nigra; posteriora crura tota nigra & circa anum corpus & dorsum album; in lateribus autem nigrae habet maculas. Crura & pedes habet altos hircinos, duabus ungulis nigris. Variant tamen hæc oves colore uti nostrates; & quædam species caudam habet tibiam humanam crassam ad suffraginem usque pendulam & pinguem; caret illa species juba illa ad inferius collum. Lanam quoque non habet, sed pilos caprinos.

Grandiores sunt nostratibus & ingluvie pendula instar bovis.

Oves

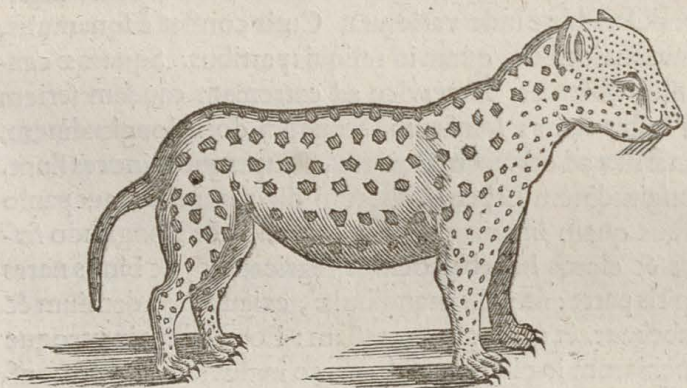

Oves & capræ hîc plurimæ. Sunt tamen capræ omnes brevioribus cruribus & minore capite quam nostrates. Oves autem plane conveniunt cum nostratibus. Multi arietes hîc inveniuntur, cum quatuor cornibus. Sed hæ duæ species animalium huc primum à Lusitanis allatæ sunt ex Europa, & successu temporis magnum incrementum ceperunt.

CVGVACV-ETE Brasiliensibus, caprea est, Lusitanis *Cabrittho*. Sînt autem nostris capreis pene similes. Caput septem digitos circiter longum, oculis magnis, & nigris: naribus longis, & patentibus; ore nigro, cute splendente, auribus quatuor digitos longis, duos & semis latis, venis conspicuis; collo rotundo & magis glabro pilis, quam in reliquo corpore: estque longitudo colli circiter quinque digitorum & semis. Corporis longitudo à colli exortu ad initium caudæ duorum pedum. Cauda brevis ut capreis esse solet. Crura quatuor, priora pedem, posteriora sesquipedem longa; pes quilibet duas habet ungulas nigras: & supra has duas minores supra se invicem positas. Pilis vestitur glabris, qui in toro corpore, cruribus & pedibus rufescunt, in collo & capite fusci, sub gutture & inferiori collo albi. Cauda quoque inferius est alba. Aures interius albescunt, exterius sunt fusci & fere carent pilis. Os inferius longius paulo quam superius. Ruminat cibum. Mansuescit facile. Quando unius aut duorum mensium ætatem habet totum corpus maculis albis eleganter est variegatum, quæ successu temporis evanescent.

CVGVACV-APARA Brasiliensibus, caprea est cum cornibus. Paulo major superiore, at ejusdem coloris. Cornua tria brachia seu digitos habent, nimirum infernum brachium quod longum, & apicem bifidum. Thyrsus seu scapus pollicem humanum est crassus & octo vel novem digitos Rhylandicos longus.

IAGVARA Brasiliensibus, nobis Tigris, Lusitanis *Onca*: Lupi magnitudine, quanquam &

majores hîc reperiantur. Caput habet felino quodammodo simile, crassum; barbam quoque felinam & similes palpebras: aures breves, subrotundas fere ut felis: crura quoque felina imitantia, pedes latos, & in pedibus quinque digitos felinis similes, & in plano pedis cujusque eminentiam mollem seu callum, supraque adhuc rotundam eminentiam: in posterioribus quatuor digitos, & illam eminentiam majorem,

minori ibidem carent. Pedes anteriores sunt crassiores & latiores posterioribus. Singuli digiti ungulam habent incurvatam semilunarem, acutissimam, quas abscondit ut feles solent, & rapere aliquid volens, extendit. Dentes habet acutissimos: oculos cæcios splendentes, qui noctu ipsi splendent instar ignis: caudam longam felinam. Tota pellis constat pilis flavescentibus, brevibus, per totum maculata maculis nigris variis eleganter dispositis. In junioribus pili longiores sunt, & paulum crispî instar lanæ ovillæ. Crudelissimum animal & hominibus juxta, ac bestiis infestissimum. Quando vorat prædam, caput immittit in ipsum cadaver continuo vorando, non partem aliquam abripit ut alia carnivora animalia solent. Noctu ingentem clamorem excitat *uuu* instar canis famelici. Titione vel sulfurato funiculo accenso vel

alio quovis igne fugantur noctu.

IAGVARETE Brasiliensibus, *Onca* itidem Lusitanis. Tigris species alia; ejusdem cum Iaguara simpliciter dicta figuræ, juvenum annuum magnitudine æquat. Pilo habet breves splendentes nigros cum umbra mixtos, & variegata est illius pellis maculis atris, figura varia ut in altera. Hoc animal adhuc crudelius est altero.

CVGVACVARANA Brasiliensibus, *Tigre* Lusitanis, alia est illius species. Magnitudine & figura plane convenit cum Iaguara, colore solummodo differt. Nimirum pilos habet breves ut Iaguarete, coloris instar capræ ex flavo

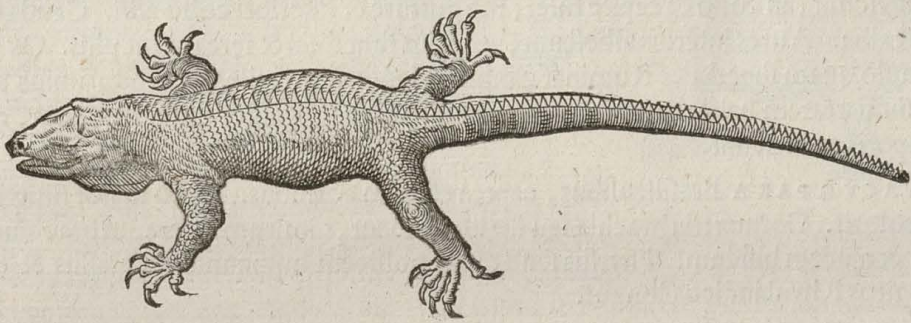
rufescentis & paulo dilutioris quam illius, & in dorso obscurioris, sub mento albicat paululum, uti & in infimo ventre.

Crudelitate cæteris est similis. Caro ejus etiam comeditur, uti & reliquarum duarum specierum, & magis mihi probatur.

CAP. XI.

Senembi seu Iguana.

SENEMBI Brasiliensibus, nobis *Iguana*, *Cameliaon* Lusitanis falso, & falsissime Belgis *Leguan*. Erat longitudo totius animalis, quod hîc describo (reperiuntur tamen longe majores) ab ore ab extremitatem caudæ, trium pedum & octo digitorum: corporis ambitus vel

crassities, decem digitorum, ubi maxima. Tota cutis eleganter viridis, sed maculis nigricantibus & albis, in modum panni undulati hinc inde variegata. Cutis constat è squamulis, in dorso, cruribus & caudæ initio paulo majoribus, quam in reliquis partibus. Squamæ caudæ omnes æquales, non ut Car. Clusius observat. A cervice ad extremam caudam seriem habet planarum, sed mucronatarum instar ferræ, spinarum secundum dorfi longitudinem, etiam virefcentis coloris: suntque spinæ istæ ad cervicem majores, semperque minores fiunt, minimæ in extremo caudæ. Caput longitudinem habebat duorum digitorum fere aut paulo minus, singularibus squamis, majoribus quam in aliis partibus tectum: colli longitudo sesquidigiti, crassities quinque. Magnos & claros habebat oculos nigricantes, & binos nares parentes in prona & fere extrema capitis parte: singulæ mandibulæ, exiguum dentium & nigricantium & brevium numerum habebant, & os linguam crassam: Pone caput in utroque latere albicantem maculam instar branchiarum in piscibus: sub mento ingluviem ad pectus usque propendentem, maximam partem nigricantis coloris, quam contrahere potest & cum irascitur vel terrore afficitur propendere sinit. Ab ore ad ingluviem seu in collo inferiori etiam habebat spinas quales in dorso. Quatuor cruribus erat præditum & totidem pedibus, quorum quisque quinque digitos continebat; cruraque & pedes squamis tecti ut reliquum corpus. Bina anteriora crura breviora posterioribus, & non ita crassa, longitudo quatuor digitorum aut paulo minus, usque ad pedes scilicet. Pedes autem anteriores longi unum digitum aut paulo minus; digiti quinque & in iis medii breviores, quam medii posteriorum pedum: intimus & extimus digitus binis articulationibus, duo illis proximi tribus, medius quatuor constabant: omnium ungues nigri incurvati & breves instar avium. Posteriora crura longiora & solidiora anterioribus, nimirum longitudo eorum usque ad pedes, eadem quæ crassities colli vel caudæ prope corpus, nimirum quinque digitorum; pedum posteriorum longitudo unius pedis aut amplius: digitorum prior extimus anteriorum digitis extremis æqualis magnitudine & articulationibus duabus, sequens hunc tribus, tertius quatuor, quartus, qui longissimus, quinque; quintus seu ultimus versus caudam etiam quatuor, æqualis cum tertio longitudinis: ungues ut in anterioribus. Cotyledonum series nulla ut Clusius alias observavit. Saltem postica crura (tam superius quam inferius) instar humanæ suræ se habebant, priora autem non item: Crassities caudæ proxima corpori erat quinque digitorum, & attenuabatur semper donec in extremitate plane esset exilis & acuta instar subulæ. Quum mactassent movebatur adhuc pelle detracta & cor exemptum subsiliebat. Habebat in utroque latere ova ultra decem, quædam cerasi magnitudine, quædam & minora: pinguedinem insignem instar gallinarum: in ventriculo insignem copiam fructuum, maxime limonum dulcium, quibus pro cibo erat usus: comedunt etiam farinham Mandiocæ aqua madefactam. Diu in ediam tolerare possunt, habui ad duos aut tres menses sine omni cibo & potu, & denique aufugerunt, ita ut judicem sine dubio famem diutius ferre posse. Caro boni est saporis, cocta & diu frixa butyro, & æque bene sapit ac caro pullorum aut cuniculorum. Vigesimo octavo Maij, 1640. mactavi & secui unum, pinguedinem habentem multam instar gallinæ. Partes internas, cor, pulmones, jecur,

cur, vesiculam fellis, renes, vesicam, genitalia vasa, habet ut alia animalia: amplum jecur; duplicem ventriculum, unum anteriorem, in quem cibum prius recipit, hinc intestinum habet minimi digiti crassitie, ac decem circiter digitos longum, cui annectitur alter ventriculus; ubi cibus plane concoquitur: hinc cætera intestina usque ad rectum. In anteriori ventriculo magnam copiam farinae Mandiocæ & Milii Angolensis crudi habebat: Posterior major totus semicocto cibo plenus erat, cui multi vermiculi vivi instar eorum qui in caseo generantur, inhærebant: Intestinum ultimum seu rectum stercus continebat. Detracta pelle toti animali & cauda amputata, hæc adhuc movebatur. Vivax animal, nec si quinque aut sex ictus in capite acceperit, moritur, nisi cervix cultro infixio vulneretur, tunc enim cum sanguine vitam effundit. Caudæ caro meris fibris & nervis constat.

Mense Decembri anni 1641. vidi eximi lapidem è ventriculo Senembi, ovi gallinæ mediocris magnitudine & figura, sed compressiorem paulo; exterius glabrum albicantem, interius compositum è tunicis instar Cephæ, ita ut una ab altera separari possit lapide contuso. Coloris erat interius albicantis seu grysei, duræ substantiæ ut *Bezoar*.

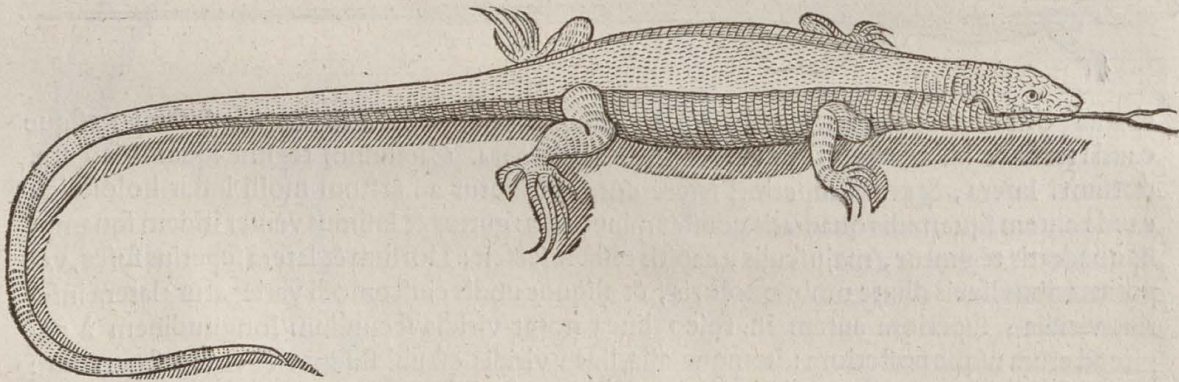
Capiuntur fune, nam arboribus insidere solent, quod Brasiliiani scientes, fusti longo adaptant funem, hoc videns animal, miratur, nec tamen se movet, sed fune se illaqueari finit & ita capitur, alias currit velocissime. Juniores toti sunt viridis coloris, grandiores ætate variegati fiunt vel cinerei: senes enim ut plurimum sunt fusci vel cinerei coloris.

ANNOTATIO. Dixi de hoc animali, quod in tota America frequentissimum est, descript. Ind. Occident. lib. I. cap. IX. Ubi & hoc observavi, Fr. Ximenem scribere; in capite hujus animantis interdum reperiri lapillos, qui præsentissimo remedio lapides renum comminuunt & dejiciunt, dragmæ pondere è liquore idoneo hausti, aut etiam corpori alligati. An autem qui in ventriculo reperiuntur aliquando, eisdem viribus polleant, mihi non constat, periculum posset capi sine ullo, meo judicio, discrimine.

CAP. XII.

Tejuguacu & Temapara. Taraguira. Americima. Carapopeba. Ameiva. Taraguico Aycuraba. Tejunhana. Omnes Lacerti.

TEJUGVACV & TEMAPARA Tupinambis: Lacertus egregius: corporis figura, capit, oculorum, oris, pedum, caudæ, convenit cum Senembi, in hoc autem differt. Primo totius corporis color est niger, elegantissimis maculis albis inspersis variegatus, & versus extremam caudam, sex quasi aculeos habet albos. Secundo cauda crassior in exortu. Tertio caret illis dentatis aculeis per dorso longitudinem. Quarto in pedibus posterioribus exterior digitus paulo remotior est à reliquis, & brevior. Quinto linguam habet bifidam longam, rubram, glabram, quam velocissime instar serpentis ad digiti longitudinem protrudit & retrahit. Nullam edit vocem: patiens est: lubenter vescitur ovis, quæ cruda forbet. Inediæ patientissimum animal: detinebam alligatum, sed cum se à vinculis absolvisset, liberum permisi

per cubiculum currere, & interdum dedi haustum aquæ è vitro bibendum, ita adhuc obambulat quando sitit, alias toto die in angulo suo ordinario sedet. Libenter incumbit cineribus calidis: vigesimo Martii quispiam partem caudæ calcando detraxerat; postea tamen de novo ad duos digitos crevit; primo Julii moriebatur inedia plane tabidus factus, septem enim mensium spacio nihil comederat, tantum aliquando haustum aquæ sumserat lambendo. Caro ejus comeditur.

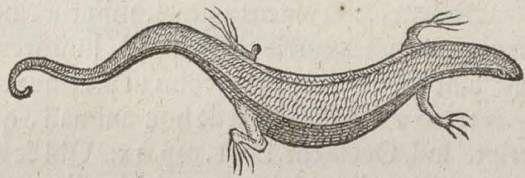
Plinius lib. 11. Natural. Histor. cap. 37. scribit. *Lacertis bifida est lingua & pilosa*. Idem cap. 50. dicit: Lacertis & serpentibus amputatas caudas renasci. Idem sentit Aristot. Histor. Animal. lib. 2. cap. 20. qui & lib. v. cap. 28. Lacertos non annum vivere, sed tantum sex

mensēs: Nego ego cum Scaligero in Comentar. pag. 635. Scaliger abscissas vult, sed ego cum Plin. amputatas; nam integra cauda abscissa non renascitur: sed amputatam ex parte renatam vidi.

TARAGVIRA Brasiliensibus: Lacertus in & prope domos, in hortis & ubique frequens: longitudo ejus circiter pedalis; (quanquam reperiantur & minores.) Corpus habet teres, totum squamulis triangularibus cinereis seu leucopæis tectum. Caret ingluvie sub mento; dorsum æquale: nutant velocissime capite quando aliquid vident & celerrime currant motando corpus. Si videant hominem dormientem cui serpens venenatus, aut aliud venenatum animal lædendi causa appropinquat, illum excitant ne lædatur. Coire volens mas leni morfu apprehendit foemellæ cervicem, paullo post ad latus se inclinat, & foemina propriam caudam sursum levando admittit marem, qui pedibus complectitur corpus ejus à tergo. Vide 1. Scaliger. in Comment. ad Histor. animal. pag. 204. Ubi de similis naturæ Lacerto agit.

AMERICIMA Brasiliensibus; Lacertulus tres digitos longus & pennam olorinam crassus, ubi crassissimus: crura & pedes similis figuræ & tot digitis, ut Senembi. Ocellos habet nigros; corpus autem fere quadratum videtur. Totum dorsum squamulis vestitur leucopæis, latera autem fuscis, caput itidem & crura, cauda vero cœruleis: omnes autem splendent, & ad tactum apprime sunt læves. Digiti in pedibus instat setarum porcinarum. Venenosum est animal ut Lusitani affirmant, & cupidum exsugendi sanguinem ex gravidis mulieribus. Referunt foeminam semel tactam ab hoc lacerto, vel solum ejus indumentum, numquam postea concipere.

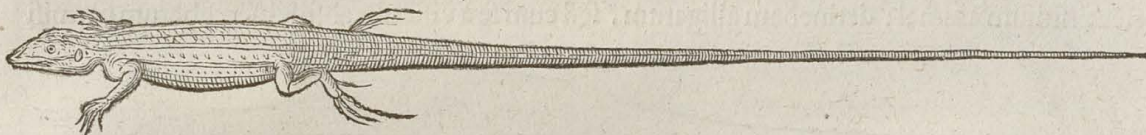

CARAPOPEBA Brasiliensibus; Lacertulus tres, quatuor vel quinque digitos longus, venenatus. Figura corporis est ut reliquorum. Quatuor cruribus & pedibus: in anterioribus quinque, in posterioribus quatuor habet digitos. Corpus totum hepatici est coloris, cum albis notulis, in cauda autem albis lineolis, hinc inde etiam aliquantum flavi mixtum; Oculos habet splendentes & quasi vitreos.

AMEIVA Brasiliensibus & Tupinambis; alia species Lacertorum & superius descriptæ Taraguiræ per omnia similis, excepto quod caudam furcatam habeat, id est, desinentem in duo cornua recta.

TARAGVICO AYCVRABA Brasiliensibus, Taraguiræ alia species, superiori item similis, excepto quod cauda ab initio ubique habet triangulatas squamas parvulas: Caudæ extremitas planis squamulis tecta est, & præterea quatuor maculis fuscis: dorsum & præcipue post caput undatum maculis variis fuscis.

TEIVNHANA Brasiliensibus; Lacertulus est minimum digitum crassus; capite acuminato ut Senembi; oculis nigris, circello aureo: crura habet quatuor ut Senembi; Longitudo

ejus ad posteriora crura est trium digitorum; caudæ longitudo sex digitorum & semis: estque cauda teres & instar aciculæ in extremitate acuminata. Capitulum tegitur squamosa cute; dorsum, latera, & crura superiori latere cute vestiuntur ad tactum molli instar holoserici; cauda autem squamulis quadratis constat minusculis: guttur & infimus venter itidem squamulis quadratis teguntur, majusculis, capitis testa fuscescit: Dorsum & latera superius fusca, vel potius tribus lineis dilute umbræ coloris, & aliquot undis ejuscemodi variegatur: latera inferius viridia; superiora autem in fusco linea notat viridis secundum longitudinem à capite ad crura usque posteriora: itemque alia linea viridis est ubi fuscum & viride separantur: inter duas autem lineas ordo est punctorum viridum in fusco; & sub inferiori linea viridi series est punctulorum nigrorum in viridi. Crura etiam in lateribus superioribus obscure flavi seu cerei obsoleti sunt coloris, variegata maculis parvis fuscis: in inferioribus lateribus sunt alba. Cauda quoque superius coloris cerei obsoleti, inferius cerei cum albo mixti. Caput inferius, guttur & infimus venter candidi sunt coloris sanguineis notis variegati. Bifidam habet linguam.

Boi guacu. Ibyara. Serpentes.

BO I G V A C V Brasilianis, *Cobra de veado* Lusitanis. Erat pellis septem & semis pedes Rhynlandicos longa, in medio corpore undecim digitos lata, sensim versus caput & caudam in angustiore latitudinem vergens, ita ut eo loco quo caput abscissum, tantum circiter quatuor digitorum latitudinem haberet, & in caudæ extremitate paulo minorem. Tota autem pellis squamis erat texta certa serie dispositis, in ventre majoribus, in dorso minoribus, ut in omnibus serpentibus: elegantissime autem erat variegata; nempe per medium dorsum secundum longitudinem maculis nigris, quæ catenæ cujusdam majoribus partibus constantis figuram quasi referebant, ad latera autem utrimque palmum inter se distantes maculæ nigræ rotundæ fere, in quarum centro alba macula itidem rotunda, magnitudinem autem hæ maculæ habebant majorem imperiali: inter hæc, attamen extra illarum ordinem, versus ventrem, iterum utrimque duæ series minorum macularum nigrarum discurrebant.

Ejusdem coloris & similibus maculis accipiebam septimo Augusti 1638. sed majorem priori, crassities enim corporis mediæ erat tredecim digitorum, longitudo autem octo pedum & supra.

Ejusdem speciei unum accepi vivum tertio Augusti 1638. similibus maculis, longum quinque pedes & quatuor digitos; crassum vero, ubi crassissimus, semipedem. Carnem habebat albam anguillæ similem. Cor exemptum è corpore per quadrantem horæ subsiliebat. In postica parte corporis, septem digitorum intervallo ab extremitate caudæ duos breves ungues habebat quasi avium, citra anum nimirum. Duplicem ordinem dentium acutissimorum, in utraque maxilla. Caput latum & supra oculos in duo tubera elatum.

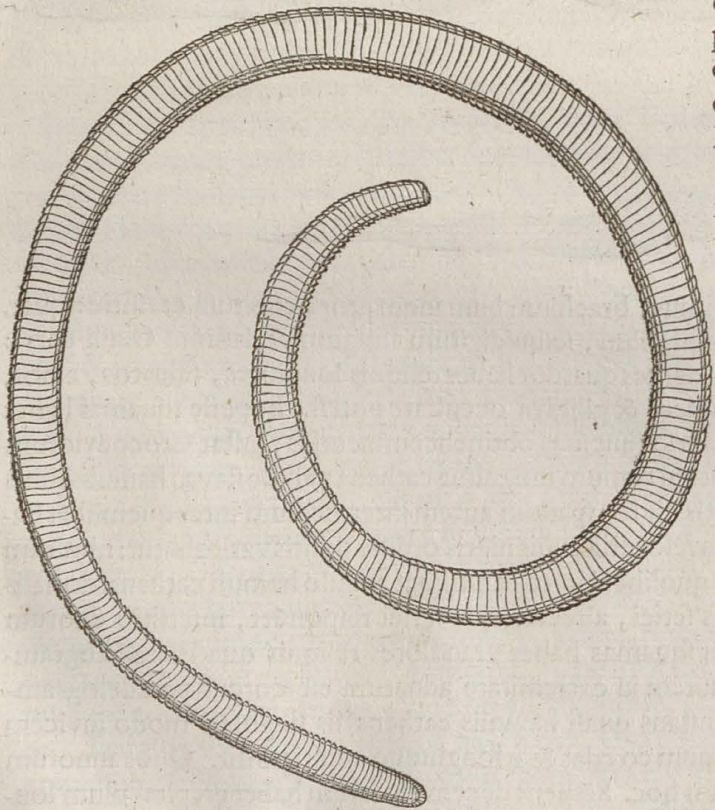
Ejusdem speciei ingentem accepi sexto Octobris 1638. cujus longitudo erat octo pedum & semis; crassities, ubi maxima, quindecim digitorum; eratque eleganter nigro & albo variegatus; carnem habebat albissimam & pinguem. Carnem sepelivi, & ossa post quadrimestre spacium exemi pro sceletto. Pellem tomento replevi. Spina autem dorfi ossibus constar, & costæ dura spina. Duplicem ordinem habebat dentium in utraque maxilla, quæ itidem duplex erat. Dentes sunt acutissimi, paulum incurvi, acus pectinum referentes, splendide albi coloris, instar matris perlarum politæ. Serpens hic vocatur à Brasiliensibus *Boi guacu*, id est, magnus; nam vidi qui integram capream deglutiverat. Non sunt venenati & caro illorum comeditur.

Alterius speciei mihi allatus decimo quinto Novemb. 1638. cujus longitudo erat quatuor pedum & unius digiti crassities, ubi maxima, quinque digitorum. Squamis in ventre argentei

coloris splendidissimi, reliquo corpore, nigro & albo variegati. Cauda quasi è sex annulis composita erat argenteis. Sex acutos dentes habebat in utraque maxilla.

Habui etiam ferrei plane coloris & in ventre albi, longitudine trium pedum aut circiter, crassities, ubi maxima, duorum digitorum. Habitant in ædibus & ova gallinarum exsorbent. Sæpius inveni in ædibus & extra planè virides, duos aut tres pedes longos, crassities digiti auricularis. Amplum his os & nigra lingua: suntque admodum venenosi, vocantur à Brasilianis *Boi obi*.

IB Y A R A Brasiliensibus, *Boddy* Tapuyis, *Cega* Lusitanis, nostratibus *Blind schleiche*; vulgo fertur duo habere capita, sed falso: inde autem error promanavit, quia tam cauda quam ore ferit & inficit suo veneno, nec facile cauda à capite

discerni potest, quia ejusdem sunt figuræ & magnitudinis: minimi digiti crassitiem æquat, & longi-

longitudine unum pedem & duos digitos circiter. Color est albus splendens instar vitri, & annulis & elegantibus lineis notatur, coloris brunni aut ærei. Oculos habet minimos & vix conspicuos, hærent in cute, instar punctuli acu facti. Non procul ab extremitate caudæ anum habet, instar reliquorum serpentum.

Contra venenum illius nullum dari remedium affirmant Lusitani. Sub terra vivit & illam fodiendo eruitur, victitat formicis.

Plinius lib. viii. Nat. Histor. cap. xxiii. geminum caput Amphisbenæ est, & ad caput & ad caudam, tanquam parum esset uno ore fundi venenum.

ANNOTATIO. Ambigo an idem sit serpens, quem sub nomine Ibiracû descripsimus lib. xv. cap. vi. Americæ nostræ; cuius virus tam vehemens censetur, ut homini quem momorderit, quantocyus sanguinem ex oculis, auribus, naribus, gutture & inferioribus partibus corporis expellat, tanta copia, ut nisi statim subventum fuerit, emoriatur.

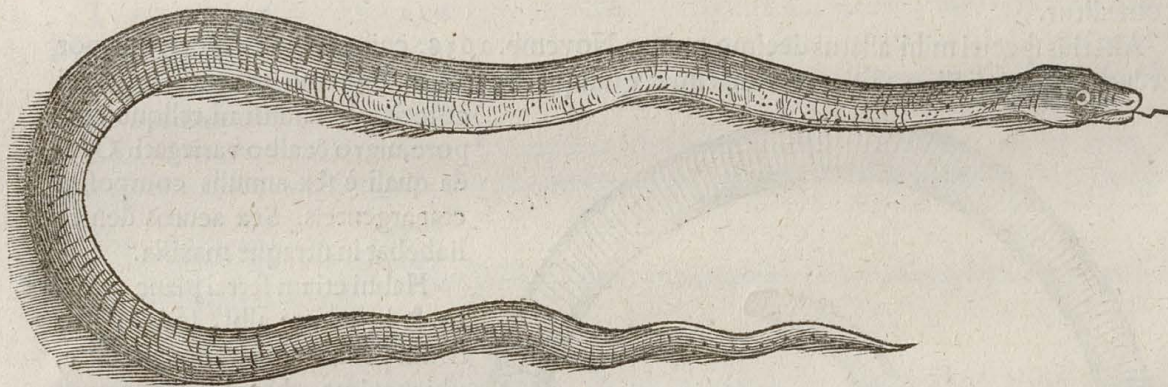
CAP. XIV.

Ibiboboca. Boicininga. Curucucû. Boitiapô. Serpentes.

IBIBOBOCA Brasiliensibus; *Cobra de Coral* Lusitanis: serpens duos pedes longus & pollicem humanum fere crassus, ubi crassissimus; nam versus posteriorem partem teres est & acutus instar subulæ. Totus venter est albus & splendens, dorsum & latera tincta. Caput habet squamulas albas cubicas, ad oras nigras, hinc cinnabria sequitur macula cujus squamæ per oras nigra, & ita semper rubra macula est, hinc sequitur nigra, hinc alba, iterum nigra, hinc rubra & sic deinceps. Rubra macula plus uno digito est longa, duæ albæ & tres nigra simul sumtæ sesquidigitum longæ, æquales inter se: nigra autem maculæ totaliter sunt nigra, albarum autem oræ nigra. Venenatus est serpens.

ANNOTATIO. Lib. xv. cap. vi. Americæ nostræ, hunc Serpentem ex auctore Lusitano ita descripsi: pulcherrimus anguis, nigro, rubro atque albo colore, caput totumque corpus distinctus: verum omnium serpentum longe virulentissimus, & tardissime se promovens.

BOICININGA & BOICINININGA & Boitininga atque etiam Boiquira Brasiliensibus: *Ayug* Tapuyis: Lusitanis *casca vela*, Belgis *Kactel-flange* / Serpens quatuor pedes & tres digitos longus, corpore in medio crassiori, versus utramque extremitatem vero atte-

nuato; in medio autem ubi crassissimus, brachium humanum prope cubitum crassitie æquat. Venter illius est planus: Caput compressum, sesquidigitum longum & latum. Oculi parvi: lingua teres & bifida. Inter cæteros dentes quatuor habet reliquis longiores, falcatos, albos, acutos instar spinæ, quos retro condere & gingiva occultare potest. In pelle squamas habet ordine positas, crassas, quæque in dorso sunt suas obtinent eminentias, instar Crocodylorum fere, verum haud talis duritiei. Totum dorsum insignitur cathena pallide flava, hamulis illius figura cubica constantibus, fimbriatis nigro: spatium autem intermedium inter quemlibet hamulum fuscescit. Latera corporis flavescencia cubis nigris ordine positos variegantur: nimirum duplex ordo cuborum nigrorum in quolibet latere, & cuilibet angulo hamuli cathenæ dorsalis respondet cubus unus lateralis unius seriei, alter alterius seriei respondet, interstitio duorum hamulorum cathenæ dorsæ. Venter squamas habet grandiores reliquis quasi parallelogrammas, pallide flavescientes. Caudæ autem in extremitate adnatum est corpus parallelogrammum, paululum compressum, constans quasi hamulis cathenariis singulari modo invicem aptatis, ut cymbali modo serpens sonum eo edat & è longinquo audiri possit. Quot annorum serpens tot partes habet crepitaculum hoc. Serpens decem annorum habet crepitaculum longum duos digitos aut paulo plus, latum quoque plus quam semidigitum. Substantia constat lævi,

laevi, glabra, pellucida, sicca, coloris ex albo & cinereo subfuscescentis. Serpens est apprimè venenatus, nec antidotum cognitum contra illud virus.

ANNOTATIO. Descripsi hunc serpentem lib. xv. cap. vi. America. Accepi autem postea è Novo Belgio (nam & in septentrionali parte America, licet non ita frequentes, reperiuntur) exuvias huius serpentis cum capite (in quo adhuc dentes illi majores visuntur uti & minores) & cauda: tintinabulum autem constat septem ejusmodi partibus, & est pene duos digitos transversos longum: integra autem pellis pedes quatuor & amplius longa, & novem digitos lata, ubi latissima. Squamarum ordo & color rectissime convenit cum Auctoris descriptione.

CVRVCVCV Brasiliensibus: serpens octo aut novem pedes longus, & crassior quam Boicininga; squamis quidem ut ille figuratus, sed flavescentibus, ac per dorsum maculis nigris grandibus varie variegatus: nimirum in toto flavo macula nigra est grandis, in nigro duæ flavæ, in quibusdam nigris etiam unica flava & sic continue. In ventre squamas longas habet, figuræ ut Boicininga, flavescentes. Serpens est venenatus.

ANNOTATIO. Lib. xv. cap. vi. descript. Indiae Occident. eundem ex auctore Lusitano ita descripsi: truculentus anguis & plurimum metuendus, interdum quindecim palmos longus: præcipuum illi venenum in capite, ideoque barbari intercepto quantocius caput amputant & cooperiunt humo.

BOITIAPO Brasiliensibus; Lusitanis *Cobra de cipo*; serpens septem aut octo pedes longus, brachium humanum crassius; teres, ac in postica parte instar subulæ acuminatus; coloris olivacei, in ventre flavescentis. Vestitur squamulis elegantibus quasi triangularis. Vicinat ranis; Est venenatus.

ANNOTATIO. Auctor Lusitanus quem in descript. America lib. xv. cap. vi. secutus sum, vocabat *Boitiopua*, sed docuit me alter dicendum *Boitimapua*: quasi dicas anguem longo rostro præditum, teres & oblongus serpens, qui ranis solummodo vicitare dicitur; Barbari affirmant foeminas steriles reddi foecundas: si lumbis illarum hic serpens affricetur.

Eodem capite, plures serpentes descripsi, quorum Auctor noster non facit mentionem, curiosi requirant.

CAP. XV.

Rana. Testudines variae. Crocodilus.

RANA in arboribus degens hinc reperitur, mediocris magnitudinis: tota ex flavo albicans superius, at inferius per totum lutei coloris; crura postica medietate inferiori etiam lutei coloris, sed transversim lineis nigris variegata, ut & latera ventris.

JABOTI Brasiliensibus, Testudinis terrestris species, Lusitanis *Cagado do terra*. Testa nigra est tecta, cui multæ figuræ hexagonæ sunt insculptæ. Rostrum habet ut reliquæ. Caput & crura sunt fusca, verum maculis ex umbra variegata. Iecur huius saporis est optimi, & antecellit omnium animalium jecora suo sapore.

JVRVCVA Brasiliensibus, *Tartaruga* Lusitanis; Testudo marina: loco pedum habet quasi alas; anteriorum quidem quamlibet sesquipedem circiter longam, posteriores vero breviores: caudam acutam conicam: oculos nigros magnos, os edentulum & instar rostri volucrum. Habui quarum testæ tres pedes erant longæ, duos latæ & supra. Costis ipsius inferuntur testæ, ad quodlibet latus octo: anteriores breviores, mediæ longiores, posteriores iterum breviores. Ova illarum comeduntur uti & caro. Ponunt autem ova sua ad littus maris, foveam in arena facientes & dein arena tumultantes. Sæpius inveni vestigia illarum ex mari egredientium & retro abeuntium. Reperiuntur autem variae magnitudinis. Habui quarum longitudo erat quatuor pedum, latitudo trium: tantæ molis ut à quatuor robustis viris vix possent moveri. Variis figuris geometricis testæ quasi insculptæ visuntur. Quædam testam nigram habent splendentem, flavis lincis & figuris egregie interstinctam: aliæ aliter conformatam.

JVRVRA Brasiliensibus; *Cagado d' agoa* Lusitanis: minor est reliquis testudinibus: Testa superior decem digitorum habet longitudinem, latitudinem autem novem, convexitate considerata: Inferior testa novem digitos longa, quatuor & semis lata & plana: Ellypticam autem figuram habet superior. Infra testam se abscondere potest; & collum rursus ad trium digitorum longitudinem foras extendere. Caput tres digitos crassum, & paulo oblongius; nasus elevatus & acuminatus: os amplum; oculi nigricantes, pupilla nigra. In pedibus quatuor ungues oblongi, nigri; cauda brevis acuminata; cutis rugosa & quasi squamis constaret: Testa superior fusca, inferior flavescentis. Ova ponit subrotunda dimidii gallinacei magnitudine, testa alba ut ova gallinarum, boni saporis si frixentur. Comedi aliquoties.

Accepi vigesimo Julii anni 1639. unam & per aliquot dies batatas ipsi præbui pro victu &

tunc ova ponebat quotidie; postea nihil dedi, & vixit tamen ad finem Aprilis anni 1641. tantum paucissimam aquam interdum sumens, & semper sub testeo meo residens, ita ut viginti & unum menses in ediam toleraverit. Sonum edit instar ranæ brevem *Kick Kick*, tantum semel aut bis singulis vicibus sonum edit, idque rarius.

JACARE Brasiliensibus, *Cayman* Æthiopibus in Congo; *Crocodilus* Latinis. Habui sex, septem, octo etiam novem pedes longos. Caput paululum compressum habent; os subrotundum seu ovalis figuræ. Oris hiatus amplus, nam longe ultra oculos id aperiri potest. Dentes habet in superiori & inferiori mandibula multos, acutos, quosdam longiores, quosdam breviores. Mandibulam autem superiorem movere potest: Linguam habet nullam, sed tantum membranam, quæ mandibulæ interiori interjacet & linguæ figuram refert, quam tamen sustollere non potest. Oculos habet magnos rotundos, claros (non suillos) cæcios, pupilla nigra: quatuor crura & pedes, quorum duo anteriora teneriora sunt (ne nimium grassari posset) breviora & quinque digitos continentia in pedibus, quorum tres interiores ungues nigros habent more avium, duo exteriores carent unguibus: posteriora crura crassiora & longiora, quatuor digitos continentia, tribus itidem unguibus nigris instar avium, unus exterior caret ungue. Corpus autem in longam extenditur caudam. Totum corpus vestitur cute squamata, ac in capite & tota superiori parte corporis, ac cauda loricata. In toto autem inferiori corpore squamæ quadratæ fere sunt, atque ad tactum molles & glabræ: in lateribus varias rotundas figuras habent squamæ ac tuberculis scatent, & sunt partim nigri, partim flavescentis coloris. Eodem modo se habet in caudæ lateribus, & cruribus. Superius autem caput firmissimum, munitum testa, ex nigricante & flavo mixti coloris: Collum superius itidem tuberculis majoribus exornatis squamis vestitur. Totum dorsum autem cum magna parte caudæ, transversim multis parallelogrammis longis tegitur; suntque illæ squamæ duræ ex flavo & nigricante mixtæ, ac talibus certis intervallis exaltatæ. Ultima caudæ medietas, firma pinna superius erecte stante ad finem usque dotata est: qua inter natandum, more piscium, se gubernat. Est autem illa pinna multis squamis quasi composita, flavi coloris & eleganter variegata lineis nigricantibus. Tota porro cauda quasi annulis nigricantibus cingitur, reliqua pars interjacens est flava, itidem elegantibus striis nigricantibus intertexta.

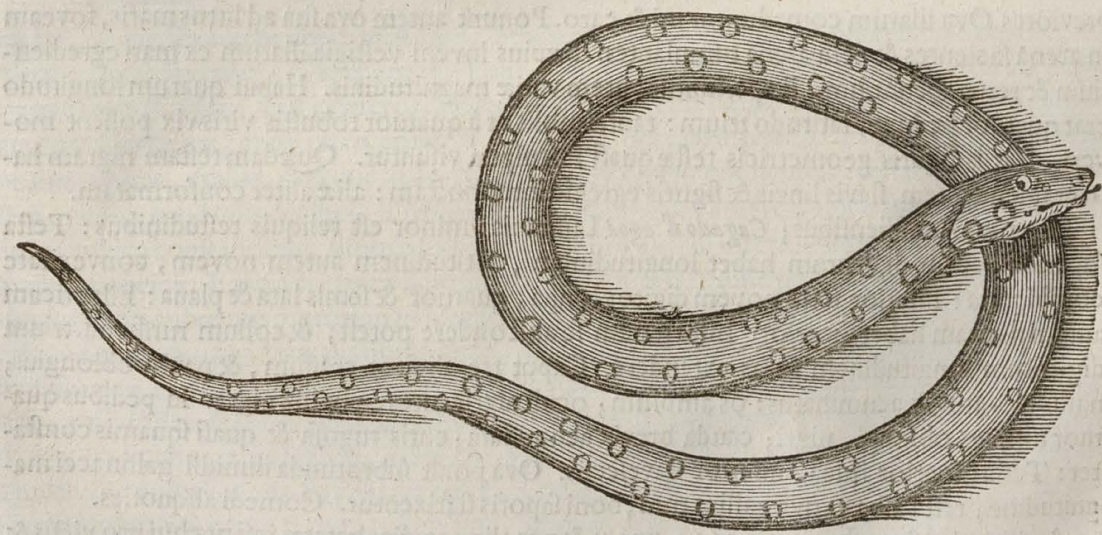
Carnem habet albam instar piscis, nec plus sanguinis quam illi in parva quantitate. Nigritæ comedunt carnem. Ova ponit gallinaceis fere majora, figuræ pene cylindricæ, esui apta & boni saporis, quæ comeduntur: testam habent albam, tuberculis quasi insignitam, durissimam. Sæpius viginti octo, aut triginta in uno nido invenias.

In ventriculo hujus animalis cancris multos inveniebam, & ungulas alicujus animalis.

ANNOTATIO. Vide quæ lib. v. Descript. Ind. Occidental. cap. 1v. dixi de hoc animali è Fr. Ximine; & observavi remedia quæ ex glandulis illius sub gutture positæ præparantur: atque etiam è ventriculo illius: sed præteritum quod idem scribit; animal hoc cum alio cibo destituitur, devorare lapillos, eosque sæpe in ventriculo illius reperiri semiconcoctos; quorum pulvis haustus singulare remedium sit adversus lapides qui in renibus hominum nascuntur.

Amore pinima.

Hujus serpentis tantum iconem inveni sine ulla descriptione; nisi quod pictor addiderat, duos & semis pedes longum esse & cutem illius fuscam, maculas autem luteas interius, in ambitu autem brunnas.

A P P E N D I X

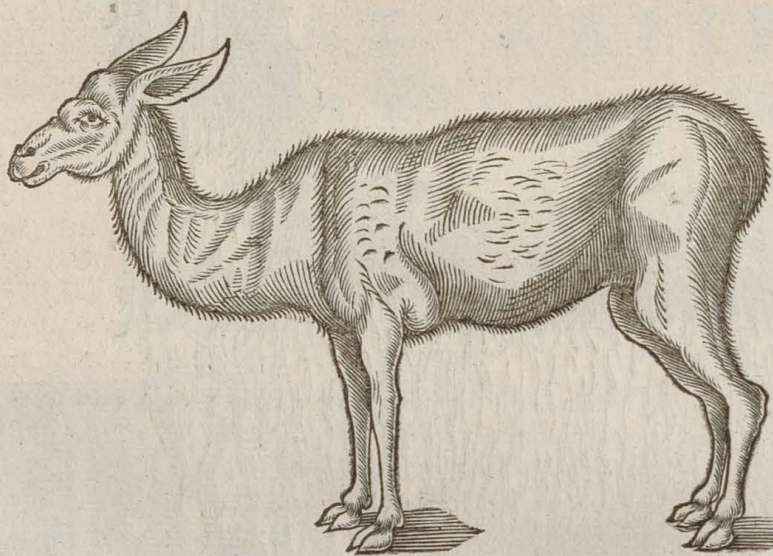
D E

Ovibus Peruanis & Chilenfibus.

CUm in descriptione Indiæ Occidentalis de animalibus agerem Peruviae peculiaribus l. x. c. iv. Ex Acoſta qui omnium optime ſcire poterat dedi hiftoriam ovium Peruvianarum, ut vulgo audiunt; & quidem duas eſſe dixi illarum ſpecies: unam quæ lanigera ſit & Paco appelletur, alteram quæ pene nuda levibus tantum villis teſta eſt. Prioris generis etiam in Chile reperiuntur; ſed antequam de Chilenſibus dicatur, operæpretium fuerit, poſterioris quoque, ut ego autumo iconem & deſcriptionem ex Epistol. P. And. Matthioli huc traducere ut differentia facilius pateat. Is itaque lib. v. Epistol. ad Ioan. Odoricum

Melchiorum, &c. ita inſit: Emit Sereniſſ. Princeps meus paucis ante diebus, à Theodorico quodam Neus Colonienſi, animal quoddam quod ille ex Peru occidentalium Indiarum regione primum eſſe allatum & inde Mitteloburgum Selandiæ civitatem aſſerebat.

Refert hoc animal partim camelum, partim cervum, adeo ut recte quidem græco idiomate ἐλαφοκάμηλον appellari poſſe crediderim. Longitudo totius corporis à cervice

ad caudam ſex pedum eſt: altitudo vero à dorſo ad pedis plantam quatuor tantum, & colli longitudo à ſcapulis ad cervicem, duum. Capite, collo, ore, ſuperioris præſertim labii ſciſſura, ac genitali Camelum fere refert. At caput oblongius eſt: aures habet cervinas, oculos bubulos. Anterioribus dentibus in ſuperiori mandibula caret, ſed molares utrimque habet ut biſulca fere omnia, & ut illa etiam ruminat. Dorſo eſt ſenſim prominente quod per incuriam à pictore neglectum eſt. Scapulis prope collum depreſſis, lateribus tumidis, Ventre lato clunibus altioribus: & cauda brevi ſpithamæ fere longitudine: quibus omnibus cervum fere refert, quemadmodum etiam cruribus, præſertim poſterioribus, pedes illi biſuci ſunt, diſſecta anteriori parte diſiſſura. Ungues habet acuminatos, qui circa pedis ambitum in cutem crassiſſam abeunt. Nam pedis planta non ungue ſed cute ut in multifidis & in ipſo Camelo contigitur. Retromingit hoc animal ut Camelus & teſtes ſubſtriſtos habet. Pectore eſt amplo, ſub quo ubi thorax ventri connectitur, extuberat globus, ut in Camelo, vomica ſimilis, è quo neſcio quid excrementi ſenſim manare videtur. Color colli, cervicis, pectoris & anteriorum crurum eſt illi albus, reliqui vero corporis ſubruber, vel ex nigro ruſcens. Roſtro tamen eſt nigro & anterioribus cruribus à genu albicantibus. Cicur ac manſuetum eſt animal, ſed frigoris impatiens, ut alia quæ ad nos è calidis regionibus afferuntur. Neminem offendit: ſed miro admodum ingenio ab illata ſe vindicat injuria. Nam ubi aliquis illud vexet, vel circa clunes opprimat, non calcibus aut morſibus ſe defendit, ſed vomitu vel cibi vel humoris in vexantem retrorſum cum impetu ejaculato, ob protenſam colli longitudinem. Salaciſſimum hoc eſſe animal, id mihi conjecturam facit, quod cum ſui generis ſœmellis ſit deſtitutum, magna cum prurigne capris ſe commiſceat, non tamen erectis, ut alias capræ hirco aſcendente ſolent, ſed humi ventre accubantibus, ita cogente animali anterioribus cruribus. Itaque ſuperascendens coit, non autem, ut falſo de retromingentibus animalibus affirmat Ariſtoteles, averſis clunibus. Adeo venere vernali autumnalique tempore ſtimulatur hoc animal, ut illud viderim humile quoddam præſepium avena refertum conſcendiſſe, genitaleque illi magno cum murmure tamdiu confricaſſe, quouſque ſemen redderet, plurimis una hora replicatis vicibus. Non tamen concepere capræ huiusce animalis ſemine refertæ, quod, ut puto, vi coactæ illi proſtiterint continuo balantes, tum quod cum hoc animali earum non conveniat ſpecies. Indicam ovem appellabat hoc animal, qui illud ad nos advexit, atqui à

nostris ovibus quantum distet, tu ipse judicare poteris. Haftenus Mathiolus. Ab his autem plurimum differunt oves illæ Chilenfes, quarum hanc iconem nostri attulerunt ad vivum expressam.

In qua observandum omnia satis quadrare, quo ad corporis compositionem; præterquam quod postici pedes ungulas bifidas habeant, priores autem in quatuor divisos ungues & quod prolixis admodum villis lanæ vestiatur, quam imprimis commendant. Caterum natura bene convenit cum præcedentibus, ita ut haud dubium sit unius generis animal esse, tantum ratione cæli sub quo degit variare: nisi forte inter utrumque sit distinctio illa, quam observavimus in descriptione Ind. Occidentalis; ut omnino existimo. Sputum ejaculatur in vexantes, & scribit P. Alonso d'Ovaglie in Historica Relatione Regni Chile, vulgo credi in parte corporis humani quam sputum illud contigerit scabiem generari: quæ reliqua sunt de hoc animali dicenda, pete ex Historia nostra novi Orbis.

GEORGI MARCGRAVI
HISTORIÆ RERVM
NATVRALIVM
LIBER SEPTIMVS.

Qui agit de Insectis.

C A P. I.

Iaaciãira. Iatebucu. Tucuracu. Tucurobi. Gaayara.

IAACIAIRA Brasiliensibus, *Escorpion* Lusitanis, *Scorpio*: frequens in ædibus hîc & notabilis magnitudinis, ita ut vix credam alibi majores reperiri: Visuntur enim quinque aut sex digitos longi & satis crassi. Crura habent octo & duo brachia cum forcipibus, quæ longe extendere possunt: caudam longam arcuatam cum duobus aculeis.

Contra illorum puncturas ipsummet prodest oleum Scorpionum, factum ex oleo oliyarum in quo Scorpiones fuerunt macerati; & etiam Scorpio in minimas teratur partes & affricetur parti in qua punctura est.

IATEBVCV Brasiliensibus, *Ricinus*, Græcis *ροτον*, Lusitanis *Carrapato*, Gallis *Morpion*; bestiola foeda; lentis magnitudine, subrotunda, plane compressa; octo cruribus prædita, capite quadratæ figuræ prominente, quo se cuti insinuans & cruribus arte adhærens, rostro suo longo, tereti, quod ejusdem figuræ corporis in quolibet latere habet, in quacunque parte corporis sugendo se ingurgitat ac insignem ibi excitat pruritum, ita ut ex cute extracta per quinque vel sex dies eo loco sanies profluat & vix duodecim aut quatuordecim diebus locus, licet sponte, persanetur. Coloris sunt fulvi sive hepatici, punctulata seu tuberculata cute, versus interiora in dorso, splendentem, triangularem, luridum clypeum habentes. Capitulum quoque luridi coloris: non male figura sua referunt testitudinem terrestrem. Innumeri hîc sunt ac sæpissime corpus habui plenum. Æstivis enim & pluviosis mensibus modo quis semel in campis aut silvis humi consideat, statim plenus fit ejusmodi insectis. Uno tamen tempore majori copia reperiuntur quam altero. Aristoteles in *Histor. Animal.* è gramine oriri scribit, sed errat.

TUCVRACV Brasiliensibus, *Gafanhoto* Lusitanis: Locusta est quatuor digitos longa: crura habet sex, duo priora prope collum brevissima omnium, sesquidigitum aut paulo plus, singula longa: media duo paulo longiora & posteriora duo longissima, nimirum quatuor digitorum, retro reflexa, quibus saltum exercet, quodlibet constat tribus internodiis. Pedes ungulam equinam fere referunt, duobus unguiculis lateralibus. Crura posteriora sunt crassiora, & medietas ultima eorum acutis denticulis alternatim, duplici serie munita. Alas habet quatuor, supra tres digitos longas, exteriores plus semidigito latas, quibus interiores duas tegit, quæ tripliciter complicatæ & sesquidigitum fere sunt latæ. Caput habet quasi equinum, oculis binis prominentibus, ovalis figuræ: barbam cancrinam sesquidigitum longam. Circa collum tegumentum instar cuculli monachorum, demissi à capite & corrugati. Venter constat octo sectionibus. Totum corpus est viride, inferius ac in dorso miniati coloris. Cucullus ille cum capite dilute viridis coloris, ut & barba & duo crura priora, reliqua duo paria crurum etiam viridia, sed maculis albis & fuscis punctata, pedes rubescunt. Oculi colorem habent qualem lapis Bezoar. Alarum exteriorum color cinereus mixtus multo

Hh 3

rubro,

rubro, fere myagridis floris modo, ac multis venulis sunt intertextæ: interiores alæ egregie rubro, nigro, cinereo, viridi maculatæ tessulatim. Fortitudo Locustarum in posterioribus cruribus consistit: more felium pedibus prioribus caput & barbam ornare solent.

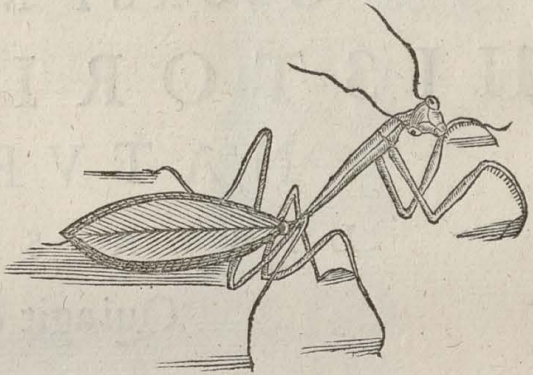
Reperitur hîc & Locusta fusci coloris, præcedente tamen paulo minor, ejusdem licet conformationis.

TVCVROBI Brasiliensibus, alia Locusta plane viridis ut folia arborum, corpore breviori quam major illa: alæ quatuor illi foliis similes, crura sex, collare complanatum, non autem ut cucullus, corrugatum.

GAAYARA Brasiliensibus: alia Locusta instar Cameli, plane viridis: corpus vix digitum longum, collo longo & erecto instar Cameli, nimirum digitum longo: caput triangulare, oculis prominentibus, lenticularibus, fuscis. Crura habet sex, duo in summo fere collo, unum digitum longa, tribus internodiis constantia & denticulata in extremitatibus: reliqua duo paria viridia, liventia, quasi folia sicca.

Reperitur hîc & ejusdem figuræ, coloris luridi, seu ut arboris folium deciduum.

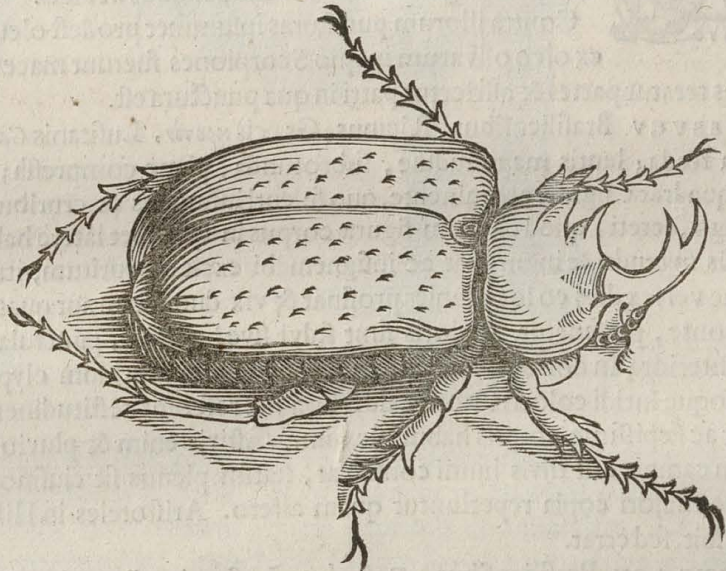
ANNOTATIO. Hæc est ex earum genere quæ *Mantes* appellantur, de quibus vide Theatrum insectorum Thomæ Mouffeti pag. 118. ubi & rationem reddit cur *Mantes* dicantur. Hæc autem Auctoris nostri collum habet longissimum.

CAP. II.

Enena duæ species: Enena raræ conformationis. Alius Taurus volans.

ENENA Brasiliensibus; *Escaravelha* Lusitanis: Taurus volans. Totius corporis longitudo plus duorum digitorum Rhyndandicorum, crassities autem fere quatuor. Totum corpus splendide nigrum, sed pilis flavescens opertum, ita ut flavescens videatur. Sex habet pedes (seu crura) duos antè versus, duos ad latera fere directe extensos, & duos post se extensos, nigros omnes, splendidosque & superius raris pilis præditos; in quolibet autem pede tres ungues, cum parvulo digito, qui quasi tertius unguis: suntque crura variis

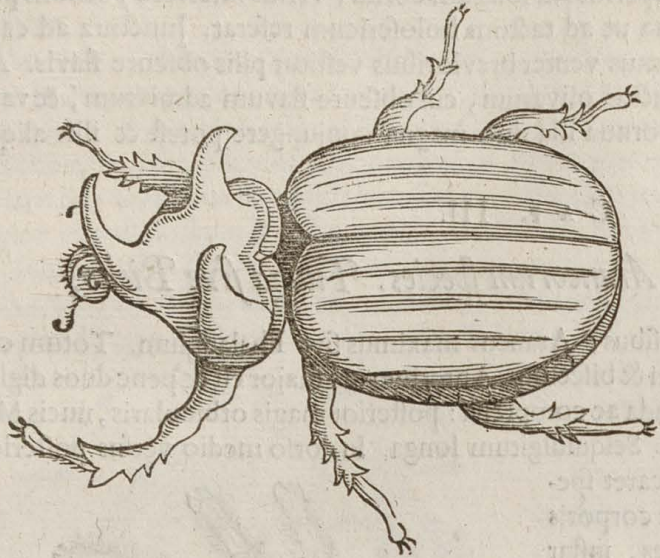

denticulis armata. Vnius fere digiti intervallo à capitis initio (quod minimum) sectio est corporis. Capitale cornu habet magnum, & in extremo sectum, nigrum & splendidum, unum pene digitum longum: oculos nigros eminentes & prope illos duos cirrhus extensos, singulos tribus apicibus, qui in extremitatibus sunt fusci. Prima sectio corporis tricornis, in summitate anteriori habens cornu protensum & paululum deorsum flexum, longitudine dentis humani, & utrimque ad latera unum, ejusdem magnitudinis. Alæ ejusdem coloris cum toto corpore, pilosæ ac duræ. Posterior sectio corporis inferius multas habet divisuras. Prior sectio superne magis rufescit pilis, posterior autem magis flavescit.

TAVRVS volans alius hîc reperitur, paulum diversus à priori: in toto corpore superiori obscure castanei seu nigricantis splendentis coloris, in infimo per totum castanei coloris splendi. Totius corporis longitudo, duorum & semis digitorum, crassities circiter quatuor. Corporis anterior sectio, unum digitum longa. Caput parvum: oculi nigri splendentes, non tamen prominuli, ut in priori: prope oculos duos habet cirrhus ut prior; proxime caput

caput cornu erectum & paululum versus posteriora reflexum semidigitum longum; & ad late-

ra in sectione anteriori superius versus posteriora reflexum semidigitum longum; & ad latera in sectione anteriori superius versus utrumque cornu crassum erectum, paulo brevius & obtusius quam prius illud. Alas habet ut alter & corpus ita conformatum: Crura sex tribus juncturis, & tribus digitis & uno minimo pro quarto: media crurum pars inter secundam & tertiam juncturam aculeis pyramidalibus munita: integra autem crura sunt hirsuta pilis castanei coloris, uti & circa os ac in sectione corporis.

TAVRVS hinc quoque alius reperitur raræ conformationis: magnitudo illi eadem cum prioribus; crasso & rotundo ventre: Crura habet sex, singula

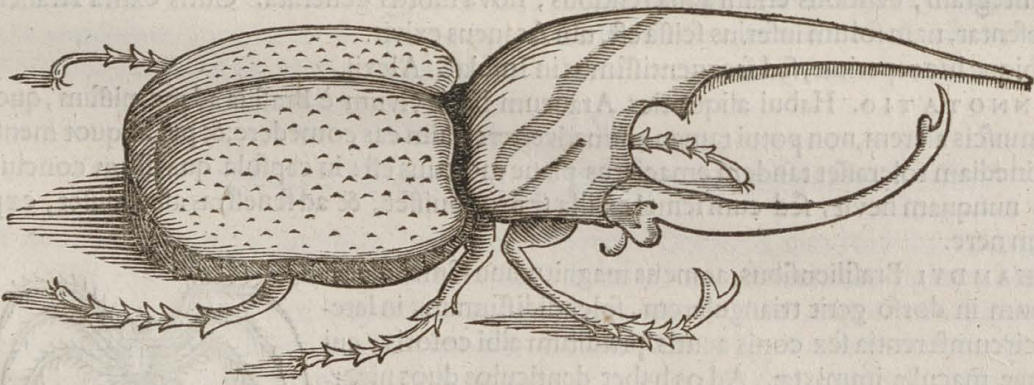
duabus juncturis constantia: anteriora autem quinque processus acutos quasi digitos habent, quibus terram fodiendo citissime sub eam se ingerunt. Alas habet duas striatas; & in prima sui corporis sectione eminentiam sellæ-formem & ante illam foveam seu cavitatem subrotundam, avellanæ majoris capacem, in qua magnus numerus foetuum vivorum visitur, coloris brunni & filamentis quibusdam in fovea annexorum, qui magnitudinem referebant seminis papaveris, sed Megascopio quilibet inditus magnitudinem ostendebat pisi, eratque omnibus numeris absolutus & cornutus ut parens. Caput semilunaris fere figuræ & compressum, cui cornu impositum, satis

crassum & plus digito longum, erectum, sed in summitate paulum versus posteriora inclinatum. Pone cornu hujus exortum, in quolibet latere oculus grani milii magnitudine, rotundus, niger, splendens. Totum autem corpus, crura & alæ sunt insignis splendentis coloris, ex nigro, viridi, & aureo mixti; estque totum subtilissimis pilis vestitum.

Validissimus est, nam scatulæ crassæ à me inclusus, ac latere cocto crasso imposito nihilominus se semper exferebat, ut funiculis fuerit coercendus. Hirci pene odorem de se fundit.

TAVRVS volans alius. Crura habet sex, quatuor in posteriore, & duo in anteriore sectione corporis: pedes desinunt in duo lunata cornicula: singulaque habent tenuius tenacu-

lum. Anterior sectio digitum longa in cornu desinit duos & semis digitos longum, teres & paulum deorsum incurvatum, & duos habens veluti dentes versus posteriora. Inferius in antica parte corporis, sub exortu hujus cornu, jungitur caput, parvum quidem; sed & cornu habens sursum incurvatum, duos fere digitos longum, cum processu tripartito in ipso acumine. Oculos habet rotundos, nigros, splendentes, seminis cannabini magnitudine, pone oculos autem duos processus coniformes, contortos, posterior sectio duos digitos est longa, atque alis crassis tecta, cum anterior sectio glabra & solida testa tegatur quæ & in cornu extenditur.

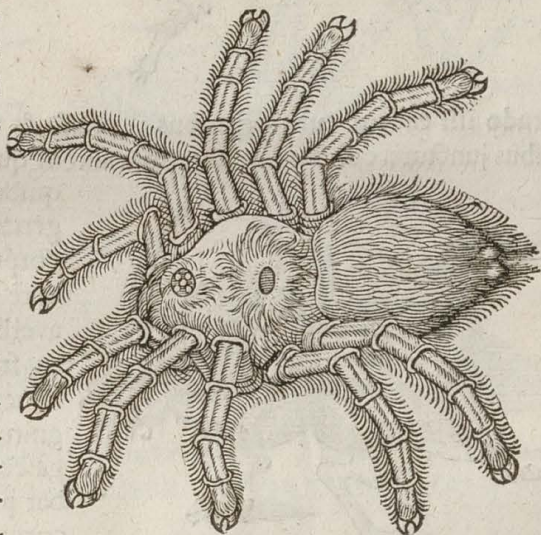

ditur. Tota autem anterior sectio cum cornibus, capite, & cruribus atque inferiore ventre, nigri & splendentis est coloris, & superius seu longum cornu, versus inferiora, villosis pilis, obscure flavis sive luteis vestitur, ita ut ad tactum holosericum referat. Junctura ad caput quoque villosa; crura autem & infimus venter brevioribus vestitur pilis obscure flavis. Alæ exteriores constant testa colore fructus olivarum, cui obscure flavum admixtum, & variegantur sparsim punctulis fuscis. Cornua illa duo magna conjungere potest & illis aliquid tenere.

CAP. III.

Nhamdu sive variae Araneorum species. Tunga sive Bicho.

NHAMDU GVACV Brasiliensibus, Araneus maximus sive Phalangium. Totum corpus tres & semis digitos longum & bisectum. Anterior pars major est & pene duos digitos longa, sesquidigitum lata, subrotunda ac compressa: posterior magis orbicularis, nucis Muscatae majoris magnitudine & figura. Sesquidigitum longa. In dorso medio versus posteriora foramen habet umbelicale. Capite caret speciali, sed supra os in anteriori parte corporis ocellos habet minimos splendentes, instar punctulorum; & ad utrumque oris latus, prominentiam unguiformem, semilunarem, semidigitum longam, in extremitate dentatam, dente semilunari nigerrimo splendente, semidigitum longo, & ita binos dentes, quibus pro dentiscalpiis utimur auro inclusis. Crura habet decem, utrumque quinque, priora duo prope dentes duos digitos longa, & præter duplicem articulationem qua corpori conjunguntur, quatuor habentia internodia & in extremitate unguiculum curvum, nigrum, splendidum retrorsum versum. Secundi paris crurum, quodlibet pene quatuor digitos longum & præter duplicem articulationem prope corpus, alias quatuor habet articulationes. Tertium par tres & semis digitos longum, totidem articulationibus, quartum par tres digitos & paulo amplius longum, cæterum ut præcedentia: omnia autem crura in extremitate duo habent exilia cornicula nigra & bisecta ut Cancris. Prope anum habet duos processus semidigitum longos juxta se positos, filii crassioris crassitie, quibus nere solet. Totus araneus vestitur cute pilosa brevibus pilis, nigris ad visum, ad tactum instar holoserici. Per totam autem superficiem crurum partis posterioris, laterum & processuum, qui dentes continent, pili copiosi sunt insparsi, ex albo & gryseo rubidi coloris. Tota posterior sectio corporis in adultioribus plerumque nuda est pilis, & cutis ex albo incarnata. Vescuntur muscis & aliis insectis. Diu vivunt: nam ad biennium in Scatula me aluisse memini, qui certo tempore cutem exuerunt integram, dentibus etiam adhærentibus, nova subtus generata. Cutis exuta Araneum repræsentat, nam solum inferius scissa est, ubi Araneus exivit.

Vbique hic reperitur, sed frequentissimus in Insula S. Alexii.

ANNOTATIO. Habui aliquoties Araneum hunc vivum è Brasilia ad me missum, quem cum muscis alerem, non potui tamen animadvertere illum eas comedere, & per aliquot menses cum inedia tolerasset tandem emaciatus plane mortuus est: in capsula qua illum concluseram, nunquam nevit, sed cum semel ex illa se proripuisset, & ad fenestras ascendisset, caput ibidem nere.

NHAMDU Brasiliensibus, araneus magnitudine Cincindela; clypeum in dorso gerit triangulare, splendidissimum, in laterum circumferentia sex conis acutis præditum albi coloris, cui brunnae maculae immixtae. Ad os habet denticulos duos nigrissimi & splendidi coloris, incurvatos.

ARANEUS valde elegans, Cincindelam superat magnitudine; corpus vix semidigitum longum; anterior ejus sectio minor continet crura octo, duobus internodiis constantia, fere digitum longa, ex flavo & brunno variegata. Posterior sectio major: prior tota argentea, splendens: posterior ad medietatem etiam tota argentea, & in hac ponendo posteriorem partem deorsum, quasi facies humana

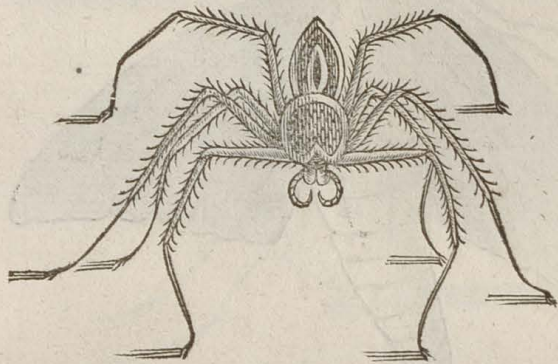
egregie

egregie apparet, quasi sculpta & argenteo esset obducta: reliqua medietas quasi ex argenteo & brunno glaciata. Similis quoque mixtus color in inferiori corpore. Inveniuntur & duplo majores.

Araneus alius figura præcedenti similis hic reperitur, major tamen. Anterior sectio corporis parva, magnitudine seminis cannabini, sed paulo longior; posterior avellanam majorem æquat: & anterior sectio ut & posterior ad medietatem argentei coloris splendidi, ultima posterioris medietas flavi & maculis duabus argenteis notata, in quolibet latere una; cæterum in flavo illo subtilibus lineis fuscis variegato, varia sibi imaginari quis potest. Crura octo variegata ex pallide flavo & fusco, omnia in anteriori sectione: tenacula ad hæc duo prope os, ejusdem coloris. Telam facit more cæteris communi.

ARANEVS alius, fabæ magnitudine, frequentissimus in ædibus. Prior corporis sectio subrotunda æquat pisum, altera longior & fabæformis. Crura habet octo, in quolibet latere

quatuor, sesquidigitum longa, tribus internodiis constantia & quartum est insertio in corpus. Anterior etiam duos propedes habet, vix quartam partem crurum longos, quibus apprehendit: duos denticulos nigros, ut maximus. Totus est coloris ex flavo, albo & saturato rubro instar holoserici fusci detriti: pilosum corpus, uti & crura. In superiore corpore magnas habet maculas nigras; crura quoque per intervalla punctulis nigris notata. Hi quoque Aranei cutem exuunt, ut major ille.

Fœtus in orbiculari folle sub ventre prognerant. Noctu texunt. Reperiuntur & hujus speciei, dimidiæ magnitudinis.

Araneus paulo major muscis vulgaribus, cinerei coloris, hirsutus instar holoserici. In lateribus nigro serico vestitus. Crura habet sex, brachia duo, quibus apprehendit, cinerei in totum coloris, punctulis nigris.

Araneus denique & hic reperitur parvulus testa clypeata tectus, instar testudinis terrestris, magnitudine pisi, testa sexangula: capitulum & crura sunt nigra: testa argentei coloris cum maculis nigris elegantissimis.

TUNGA Brasiliensibus, *Bicho* Lusitanis: Insectum parvulum, figura pulicis, nigricantis coloris, duos cirrhulos in capite pro barba habens, in pulvere more pulicum generatur, & pedibus se insinuat, potissimum plantæ, digitis & sub unguibus, imo & manibus aliquando vidi. Statim autem quando intravit pruritum excitat, qui certum indicium est, itaque *Tunga* statim acicula eruenda, nam si sinatur, tridui aut quatruidi spacio sobolem prognerat innumeram, lendium modo, quæ folliculo pellucido rotundo magnitudine pisi includitur, huic insidet *Tunga*; hic folliculus acu eruendus & manet in carne foramen rotundum ejusdem magnitudinis, quod sponte sanatur, vel inspargitur pulvis pyrius. Crepitant unguibus isti ut lendes. Familiarissimum malum, sed quod magis per negligentiam incrementum sumit quam per se.

ANNOTATIO. Pleræque Regiones Americæ huic malo sunt obnoxie, & bestiola hæc variis nominibus appellatur, de quibus vide Description. nostram Americæ, lib. I. cap. IV. sub nomine *Nigua*, & lib. XV. cap. VI. sub nomine *Ton*.

CAP. IV.

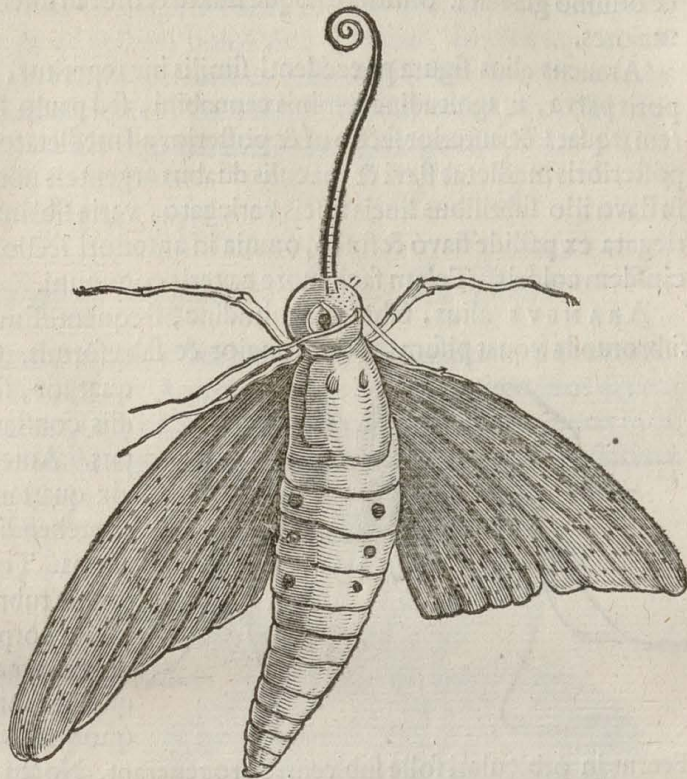
Panapanamucu. Panama. Atque aliæ Papilionum species.

PANAPANAMUCV Brasiliensibus, papilio ingens. Corporis, quod bisectum, longitudo est trium digitorum, crassities, ubi maxima, fere duorum. Pyramidalis figuræ: caput habet parvum, nuclei cerasini magnitudine: oculos magnos rotundos, nigros non splendentes, prominentes, magnitudine seminis cannabini: nigredo autem apparet duplex in oculis prout vertuntur: superius in capite calvitium glabram & brunam & duo cornicula sesquidigitum longa, quæ versus posteriora vertit; os non transversum, sed secundum longitudinem, in quod pro libitu recondit & exserit promuscidem, brunnam, fili crassioris crassitie, plus quinque digitis longam, quam in spiram convolvens recondit in oris rima. Alas obtinet quatuor, duas priores seu superiores longiores, nimirum tres digitos & semis, sesquidigitum latas: membrana constantes satis crassæ, & per longitudinem quasi costis sustentatæ. Crura illi sex priora sesquidigitum longa, reliqua duos; constant autem duabus juncturis, ad quarum posteriorem tres aculei prostant.

Totum corpus & alæ vestiuntur pilis mollissimis, qui tacti facile decidunt, suntque ex fusco cinerei coloris, cum nigro mixti, in toto superiori corpore & extus in alis: in ventre autem albicantis cum pauxillo flavo mixti: sub alis cinerei maculis flavis. Posterior corporis sectio septem quasi divisuras habet, ad quarum quatuor anteriores, in quolibet latere macula extat flava.

PANAMA Brasiliensibus, *Barboleta* Lusitanis, papilio communis: Innumeri hîc reperiuntur & diversorum colorum; omnes quatuor alis, duobus corniculis, sex cruribus, & filo convoluto ad os. Habui cui corpus erat longum tres quartas partes digiti; cornicula fusca, uti & venter & crura, aspergine cana; dorsum canum punctulis nigris: Alæ superiores, superius aspergine cani, inferius incarnati coloris, ad oras fimbria nigra & nigro punctulata: Alæ inferiores superius

albæ, maculatæ nigro, inferius quoque albæ multo nigro maculatæ & itidem maculis incarnatis; superiorum longitudo fere unius digiti, inferiorum paulo minor.

Dantur & plane albi punctulis variegati fuscis.

Habui albos paulum flavescentes, quorum alæ ejusdem coloris, sed ad venas hinc inde difcurrentes obscure luteo variegati. In circumferentia autem alarum quasi fimbria nigro & albo variegata.

Habui corpore mediocri, alis maximis, & plus duobus digitis longis, & plus quam sesquidigitum latis: erant autem eæ in inferiori latere obscure flavi coloris & undatim variegatæ punctulis purpureis, fuscis, lineis nigricantibus, maculis aliquot fuscis, una cinerea, paucò albo ad unum latus & circum circulo flavo, hinc linea nigra circumducta, oculum emittente. Alteri lateri alarum idem color, sed ad oras plus fusco undatus fimbriatim, & per medium ambitum cœrulei coloris.

Habui quorum alæ inferiores interius flavæ, fusco intermixto & maculis variarum figurarum plane argenteis splendentibus: exterius eadem luteæ fuscis maculis variegatæ. Alæ superiores interius versus extremitatem fuscæ, maculis argenteis intertextæ, in medio latere maculis nigris, circa exortum cinnabarii coloris maculis nigris, in quarum medio puncta argentea; exterius itidem luteæ maculis fuscis ut inferiores alæ. Horum innumerabilem copiam habuimus in horto Mauritiæ Decembri 1640. qui folia Murucujæ maximam partem absumserunt & innumerabilia ova posuerunt, ex quibus primum erucæ & ex his secundo papilioes prognati. Ponunt autem ova super folia Murucuja papaveris minoris magnitudine, lutea, affiguuntque foliis arcte: ex ovis fiunt erucæ parvæ hepatici coloris, quæ in crassitiem pennæ anserinæ excrescunt, nigris aculeis hispida, capite nigro bicorni, per corpus quasi ruffo punctulatæ; hæ absumunt folia Murucuja, & morientes grysea obducuntur pelle seu folliculo, qui post certum tempus se aperit & prodeunt denuo papilioes alati.

Papilio alius totaliter nigri coloris: magnitudine corporis æqualis mediocri olivæ; alis quatuor, cruribus sex, corniculis duobus. Alæ anteriores triangulares, ut in aliis, posteriores oblongæ, in fine processum instar ligulæ habentes. Corpus secundum longitudinem superius oblongæ, in fine processum instar ligulæ habentes. Corpus secundum longitudinem superius oblongæ, in fine processum instar ligulæ habentes. Corpus secundum longitudinem superius oblongæ, in fine processum instar ligulæ habentes. Corpus secundum longitudinem superius oblongæ, in fine processum instar ligulæ habentes.

Panapanamucu Brasiliensibus, figura primo plane similis, solum minor & colore differens; duos digitos longus. Caput & anterior sectio cinerei coloris, tribus striis olivacei coloris crassis, secundum longitudinem variegata: posterior quinque habens divisuras, superius olivacei coloris, una linea crassa cinerea secundum longitudinem notata, divisuris pallide

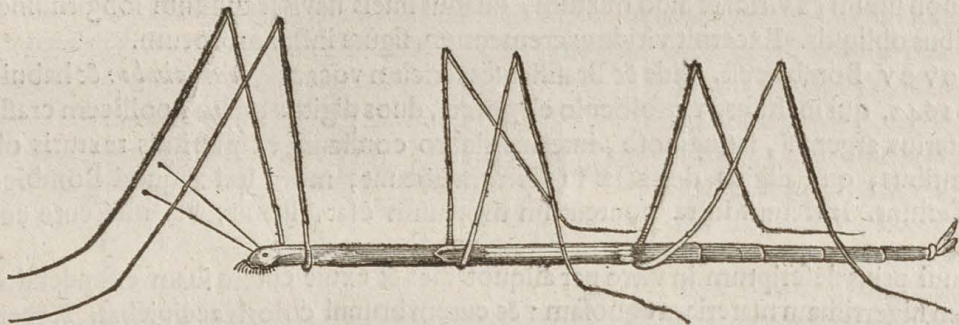

pallide flavis: inferius autem corpus totum cinereum, pauxillo ruffo admixto. Alæ majores sunt obscure olivacei coloris, striis variegatæ è cinereo rufescentibus; inferiores thalassino, nigro, rubro, cinereo variegatæ. Crura & cornicula cinerea: oculi nigri. Cirrhus obscure pallidus. Ad tactum se habet instar serici villosi.

CAP. V.

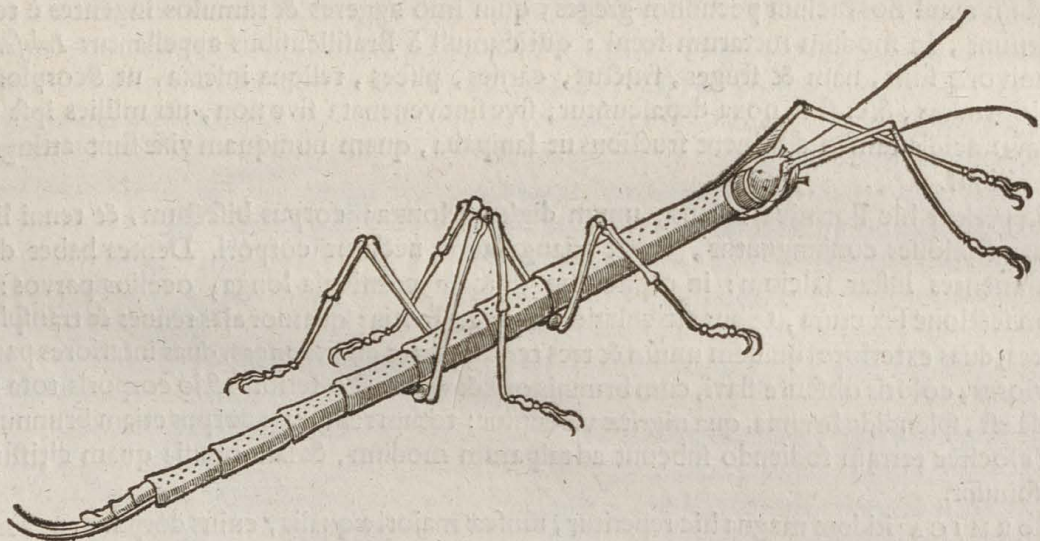
Arumatia duplex. Isocucu. Varii vermes.

ARUMATIA Brasiliensibus, corpus habet teres atque tenue, ad aspectum instar virgulæ à Betula; quinque digitos longum: capitulum figura à reliquo corpore non distinctum; oculos parvos, nigros & ante illos duo tenuia cornicula, directe antrorsum, unum digitum longa; capitulum unica junctura corpori nectitur. Totum corpus juncturas habet duode-

cim, primam qua caput corpori jungitur, secundam statim post hanc, tertiam sesquidigitum à secunda, hinc per reliquum corporis spacium sequuntur adhuc novem juncturæ, brevibus intervallis, usque ad extremum corporis, ubi duo breves aculei exserti. Crura habet sex, singula quinque digitos longa; & juncturas habent quatuor, unam prope corpus, deinde duorum digitorum spatio alteram, posteriorem tres digitos longam: in extremitate autem unguiculus est duobus corniculatis unguibus: junguntur autem corpori, primum par ad secundam juncturam, alterum ad tertiam, tertium ad quartam. Color insecti est in totum cinereus seu gryseus & superius per longitudinem lineæ nigræ ordine ductæ: Crura etiam hinc inde in gryseo quasi nigro maculata.

Inveniuntur majores eo quem jam descripsi, habui enim septem digitos longum, & fere minimum digitum crassum, capite obrotundo, ocellis prominulis, duobus corniculis longis

seu pilis. Crura habet sex; corpus internodia duodecim, prima junctura est capitis & corporis, mox sequitur alia, in quam & capitis junctura in duo brachia, quibus & pedum loco utitur adnexa sunt, quodlibet duos & semis digitos fere longum: tertia junctura longius ab hac distat, habens & duo crura; quarta itidem par crurum habet: sequuntur cæteræ. Corpus denique definit in acumen & habet aculeum, quem quasi in vaginam recondit. Color ligneus, tuberculis quoque parvulis corpus scatet, præcipue inter brachia & secundum par crurum. Si hominem feriat aliquem tremorem excitat in toto corpore: non facile autem alicui nocet, nisi quis manibus premat aut pedibus.

IsoCVCV Brasiliensibus, Vermis est quatuor digitos longus, pollicem crassus, novem flexuris constans, cujusmodi lumbrici: crassities ubique æqualis, cauda desinit in tres aculeos complicatos. Superius in corpore prope caudam corniculum habet durum, eminens. Caput è cute eminet fabæ magnitudine & figura; os minimum ut cicadarum, oculi nulli, pedes brevissimi in anteriori parte sex, inter singulas duas juncturas duo; & octo habet prominentias instar parvarum verrucarum, inter sequentes juncturas. Cute tegitur transversis rugis prædita & in utroque latere inter duas singulas flexuras punctulum flavum ovale, magnitudine seminis milii fere. A corniculo quod prope caudam est, transversim ad ventrem in utroque latere linea ex albo flavescens & crassa abit, per totum autem dorsum tendit linea albicans secundum longitudinem. Color totius cutis in dorso mixtus è cinnabrio saturato & albo, in lateribus & ventre virescit, uti & cauda: caput è viridi albescit, progreditur rependo.

Habui ejusdem speciei minorem, elegantis viridis coloris, punctulis nigris & lineis transversis albis inter duas quilibet juncturas in lateribus.

Nec non unum ex viridi & albo mixtum, duabus lineis flavis secundum longitudinem, ut & similibus obliquis. Excernit viride excrementum, figura instar mororum.

IsoCVCV Bombyx est, unde & Brasilienses sericum vocant *Ifocurenimbo*: & habui unum Januar. 1642. qui inclusus erat folliculo elliptico, duos digitos longo, pollicem crasso, coloris exterius argentei, lanuginoso, interius glabro constante ex plurimis texturis obscure flavescens, quæ digitis detractæ in sericum abeunt, more serici quod Bombices nostrates faciunt. Insectum intra contentum mortuum erat, inane, vel nisi cute constans brunna.

Detinui prius descriptum in vitro per aliquot dies & exiit cutem suam effundendo simul copiosam nigerrimam materiam aquosam: & cutem brunni coloris accipiebat. Reperiuntur quorum color totus ater ad aspectum instar holoserici, novem per corpus lineis transversalibus flavis ordine distinctus. Caput, cauda & pedes cinnabrii coloris, super plantas vivit, item quorum color niger, sed circellis seu annulis cinereis subtilibus inordinate variegatus. Item totus ater instar holoserici & secundum longitudinem quasi aureis limbis intertextus.

C A P. VI.

Formicarum variae species. Tapiia. Cupia. Japuruca.

FORMICÆ hîc sunt tanto numero, ut à Lusitanis *Rey do Brasil* appellentur; quippe in campis, in sylvis ita frequentes semitæ à formicis factæ sunt & fiunt quotidie; quemadmodum apud nos faciunt pecudum greges; quin imo aggeres & tumulos ingentes è terra exstruunt, in modum metarum foeni: qui cumuli à Brasiliensibus appellantur *Inhsaube*. Omnivoræ sunt, nam & fruges, fructus, carnes, pisces, reliqua insecta, ut Scorpiones, Scolopendras, &c. sine noxa depascuntur, sive sint venenata sive non, uti millies ipse observavi: acidis tamen abstinent fructibus ut Ianipaba, quam numquam visæ sunt attingere, & similibus.

Reperitur hic Formica volans, unum digitum longa; corpus bisectum, & tenui ligamento sectiones junguntur, caput triangulatum necitur corpori. Dentes habet duos prominentes instar falcium: in capite duo gracilia cornicula longa; ocellos parvos: in priori sectione sex crura, tribus articulationibus constantia: quatuor alas tenues & transplendentes, duas exteriores quidem unum & tres tertias partes digit. longas, duas interiores paulo breviores, coloris obscure flavi, cum brunnis oris & venis. Posterior sectio corporis tota rotunda est, splendide brunna, qua nigræ vescuntur: totum reliquum corpus etiam brunnum.

Velociter terram fodiendo subeunt ad talparum modum, & sata omnia quam citissime consumunt.

FORMICA itidem magna hic reperitur, muscæ majori æqualis, cujus corpus pene semidigitum longum atque tripartitum. Ultima sectio figuram & magnitudinem habet grani milii nostratis: media est oblonga, tuberculosa, continens sex crura, semidigitum longa, quatuor juncturis constantia. Anterior sectio (sive caput) inter reliquas crassissima, figuram habet cordis, ut vulgo pingitur, ac antè duo cornicula & binos dentes nigros, curvos & instar forcipis exsertos. Oculorum pupilla paulum nigra, cæterum totum caput veluti oculus est. Anterior & postica pars corporis splendide punicei coloris, media autem cum cruribus impluviati & non splendentis. Inter omnes maxime splendet caput, utpote quod nihil aliud quam duo oculi magni sibi invicem adpositi in cordis figuram.

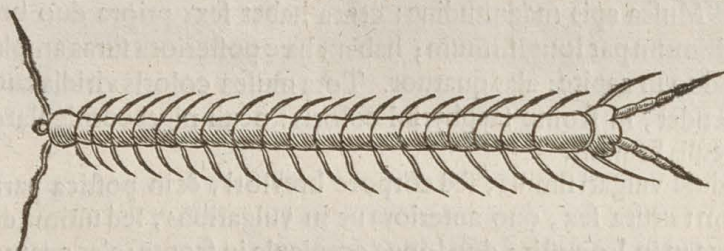
TAPIIA Brasiliensibus, formica tota atra, circiter digitum longa; caput habet magnum, quadratum; ocellos prominulos, atros; duos forcipes exsertos loco dentium, ferra-

ferratos instar falcis messoriae: duo cornicula semidigitum longa; corpus in tres partes sectum: anterior pars autem oblonga est haud crassa; & continet crura sex, plus semidigito longa; media pars minima & vix lentis magnitudinem æquans, quadrata fere: ultima omnium maxima, ovalis, acuminata: hæ tres partes tenui quasi filo sibi invicem sunt annexæ. Tota formica atra, splendens, crura itidem, quæ & pilosa; quorum tamen par antierius circa extremitates aurei est coloris.

CVPRIA Brasiliensibus, formica est castanei coloris; caput illi magnitudine milii nostratis, & figura cordis, colore spaciæ: ocelli parvi & nigri: duo cornicula; forcipes quoque duo exserti pro dentibus: Anterior sectio corporis pisi habet magnitudinem; ferme rotunda, obscure castanei coloris; & sex crura spaciæ; posterior sectio paulo major anteriore, rotunda, castanei coloris. Totum insectum tegitur minutulis pilis estque hirsutum; certo tempore quatuor acquirit alas, posteriores minores anterioribus, easque rursus suo tempore amittit, quod ipsemet vidi.

JAPRVCA Brasiliensibus, *Cenipta* Lusitanis; *Dupfend-been* Belgis: *Scolopendra*. Insectum quatuor circiter digitos longum; plurimas habens juncturas, obscure flavi coloris & in con-

junctionibus nigricantis: in quolibet latere viginti habet pedes: caput compressum; latiusculum, fuscum: cornicula duo, sub ore duos dentes instar forcipis. Cauda illius est furcata & desinit in duo quasi cornua. Venenatum est animal.

Vidi Millepedem semipedem longum & digitum meum minimum crassum. Admodum frequentes sunt in ædibus.

Reperitur hic & millepes argentei coloris, magnitudine quidem nostratium, sed paulo longior, versus anteriora corporis habens sex pedes, duos posterius longiores, ceteros breviores, plane argentei coloris & leviter hirsutos: duo item cornua ejusdem coloris, ac caudam furcatam; præterea in toto ventre adhuc minimos pediculos, quibus innititur ad parietes & inter libros reperitur.

CAP. VII.

Culex elegans. Enembiu. Ambua. Quicimiri. Mberuobi.
Et aliæ Muscæ.

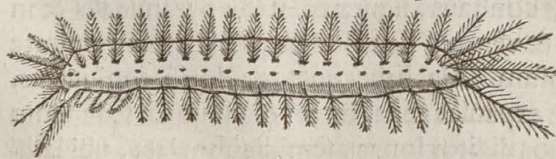
CULEX paulo major vulgaribus tinnulis, hic reperitur, elegantissimi coloris: crura habens sex maxime exilia brunni coloris splendentis, raris pilis hirsuta: caput rotundum, in duas partes veluti fissum, superiusque ex viridi elegantissimus aureus color resplendet ad latera purpurascens. Posterius corpus desinit in aculeum satis longum, superius ex viridi elegantis aurei coloris, & pilis raris hirsutum: habetque quinque juncturas subnigricantes: alas duas tenues, satis longas, iridis colores representantes, imo superantes: in capite cornicula duo: sed hæc omnia tantum per megascopum observari possunt.

ENEMBIU Brasiliensibus, insectum est magnitudine pistacei, figura scarabei seu tauri volantis: cornua habens sex, duo cornicula in fronte; alas duras & glabras; Anterior sectio seu caput politum sapphyri colorem habet, uti & cornua & cornicula; alæ sunt virides, aureo colore transplendente, insignis coloris.

AMBUA Brasiliensibus, *Centopea* Lusitanis: vermis frequens super planta Jurepeba: duos digitos longus, & majori penna anserina crassior, teres sive cylindricus, nigerrimus: capitulo splendente nigro, & maculas majusculas albas habens, in lateribus ordine positas: pedes octo, satis crassos, sed breves nigerrimos. To-

tum corpus pilis duriusculis eleganter flavis vestitum est, constantibus substantia instar setarum equinarum. Si vermis hic cutem humanam attingat, urit instar ignis.

QVICI MIRI Brasiliensibus: insectum est parallelogrammi figurâ, sed in parte postica orbiculari: anterior sectio semidigitum longa, posterior digitum. Crura habet sex, unum par in priori sectione, duo in posteriore: ocellos nigros: barbam constantem ex duobus pilis dentatis crassioribus: apte abscondere & barbam & pedes potest ac in altum exsilire. Vestitur testa dura, in dorso obsoleti lignei coloris, in anteriori vero parte parallelogrammi maculam nigram habet flavo superparfam: in posteriore autem parte tota, nimirum alis, elegantissimæ lineæ nigræ splendentes tendunt secundum longitudinem. Alæ arte complicatæ corpori: inferius corpus totum hepatici coloris, crura splendide nigra, ut & barba.

ANNOTATIO. Aliquo modo convenit cum Buprestis Scarabeoide, nisi quod caput citra primam infectionem exsertum non habeat, de quo vide Thomæ Mouffeti Londinatis Theatrum Insectorum lib. I. cap. XIX.

MBERVORI Brasiliensibus. Musca apis magnitudine: crura habet sex; priora duo breviora, sequentia longiora: & ultimum par longissimum; habent hæc posteriora furas amplas & latas apum modo: cornicula duo in capite: alas quatuor. Tota musca coloris viridis cum aureo mixti, insignis & mire splendet, in fronte sapphyrini coloris: oculi nigri corniculares lutei coloris: alæ variegatæ maculis brunis.

Musca alia figura & magnitudine vulgari similis, sed corpore breviori, & in postica parte habente processum tibieformem: crura sex, duo anteriora ut in vulgaribus, sed ultima duplæ longitudinis retrorsum inflexa ut in Locustis: duo longa cornicula in fronte: alas quatuor communes aliis: ocellos sapphyrinos splendentes; cætera in totum coloris nigricantis.

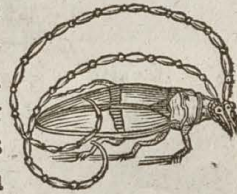
Multas inveni muscas circa Camarigibi & Taprussu aliaque loca mediterranea, communibus quidem similes, sed flavi coloris & paululum ligneo variegatas, valde infestas hominibus & molestissimas.

Reperitur & alia, cujus corporis longitudo nondum digitum æquat: ocelli prominentes rotundi, epatici coloris: crura sex obscuro flavo & fusco variegata; alæ quatuor, duæ exteriores digitum longæ, duæ interiores semidigitum, ac transparentes omnes tenuisque, argenteis venulis & punctulis fuscis variegatæ. Totum corpus ex argenteo & fusco colore est mixtum.

C A P. VIII.

Quici. Jacatinga. Vermis terrestris.

QVICI Brasiliensibus, insectum est corpore ovali instar Scarabei. Corporis longitudo unius & trientis digiti: Crura habet sex, quodlibet tribus internodiis constans, estque ultima pars crurum ferrata, & quodlibet habet duos unguiculos. Caput & ocelli parvi: duo cornua prope oculos exorientia, longa, posterius versa & in arcum porrecta, duos & semis digitos longa, longe excedentia corporis longitudinem; & singula habent internodia decem, undecimo inferuntur in caput; crassitie æquant filum crassius. Caput & anterior sectio obscuri est brunni coloris cum splendido nigro mixti, posterior & alæ brunni obscure splendentis. Per medium autem alarum seu dorsum transversim linea lata flava pallescens tendit. Crura lutea & ad internodia obscuro brunno maculata. Cornua diversicoloria luteo & nigro, nimirum ad genicula nigra, cætera alternatim lutea.

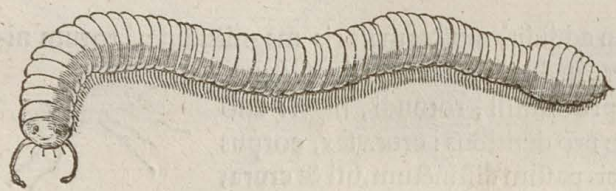
JACATINGA Brasiliensibus; Insectum frequens pluviosis mensibus in hortis, silvis & campis. Duos digitos longum: caput cum oculis pisi mediocris magnitudinem habet, rotundum: oculi grandissimi ellipticæ figuræ. Os quando aperit satis grande habet & inferius labium seu maxillam inferiorem bifariam in medio divisam, superiorem integram: in ore quatuor dentes falcatos, superiores duos fortiores, quemlibet quatuor aculeis munitum, inferiores uno aculeo in extremitate. Super os in summitate capitis duas habet eminentias parvulas, quasi bifidam frontem & ibidem duo cornicula maxime exilia; Thorax & venter continuum corpus sunt semidigitum longum, fabæ mediocris crassitie, cui adjungitur cauda unum & quadrantem digiti longa, undecim internodiis constans, figuræ trilateræ pyramidalis & in extremitate furcata. Crura habet sex in thorace & ventre, haud longa, pilosa, in extremitate duobus exilissimis unguiculis: corpus etiam pilosum. Alas habet quatuor dorso conjunctas, utrimque duas, quas semper in directum à latere expansas gerit, inter volandum & sedendum sive rependum. Est autem quælibet ala pene duos digitos longa, semidigitum lata, ubi latissima,

lima. Constant ad tactum membrana dura pellucida, grysea, venulis fuscis intertexta, & quælibet in sua extremitate versus anteriora maculam habet oblongam è fusco nigricantem: quælibet ala duplici articulatione corpori jungitur, quasi duplici trochlea, ideo firmiter eas in directum à corpore protensas semper gerit, & tantum sursum aut deorsum potest movere, non componere aut retrorsum extendere. Susurrum edit inter volandum. Oculi puniceii sunt coloris, reliquum caput & cauda saturate rubri. Thorax & venter itidem saturate rubent, cui aliquid nigri & albi mixtum. Crura fusca, floribus insidet victum quærens: Belgæ vocant *Gen Spaensche Jussouw*. Mihi idem videtur insectum quod J. Scaliger Hist. Animal lib. VI. describit ac depingit, & Adriaticis *Curoculum*, Taurinis *Monachettam* vocari dicit. Cum Ephemero autem Aristotelis convenire opinatur. Sed nihil certi ex Aristotele haberi potest.

Mense Julio Anni 1640. innumera ejusmodi insecta videbam in campis ejusdem cum descripto coloris, sed maculas nigras rotundas in alis habentia; quædam etiam corpore fusco, quædam subviridi.

VERMIS hic reperitur terrestris; cujus longitudo est supra duorum digitorum, crassities quanta apicis minimi digiti, in totum teres, crura habet innumerabilia brevia, per paria sibi invicem opposita & contigua: crassitie setæ equinæ. Corpus tectum membrana crassa, glabra, splendida, ex juncturis frequentibus connexa, instar ferrei

thoracis: coloris ex viridi fusci ubi junctura, ibi annulus albus. Crura sunt fusca. Capitelum habet rotundum, ocellos nigros parvos & duo cornicula in capite.

ANNOTATIO. Vide Thomam Mouffetum in Theatro Insectorum lib. II, cap. VIII, de Scolopendris & Julis, ubi Iconem hujus jam descripti primo loco invenies.

CAP. IX.

Insectum volans. Tambeiva. Paipai guacu; alia duo insecta.

REPERITUR hic & Insectum volans muscæ fere figura: cujus totum corpus cum capite tres quadrantes digiti fere longum est; caput pyramidale, duobus corniculis quadrantem digiti longis: rostrum ejusdem longitudinis, angustum, acutum; inferius versus capillatum, quod tenui venula corpori jungitur; corpus triangulare per duas juncturas in tres partes divisum, quarum superior scapulæ instar cavatur, ut alæ intus locum habere possint. Crura habet sex; priora in anteriori parte breviora, posterius par longissimum, semidigitum aut paulo plus longum: quodlibet tribus constat internodiis. Alæ illi quatuor, sesquidigitum longæ, instar muscarum. Caput & prima secundaque sectio splendide sunt nigra: rostellum, cornicula, crura ac tertia sectio pallidi sunt coloris, hinc inde fusco umbrati. Alæ exteriores seu superiores medietate anteriori sunt cinnabarii coloris, extrema autem fusci: inferiores alæ aquei coloris.

TAMBEIVA Brasiliensibus; Insectum Testitudinem terrestrem non male referens, mediocris avellanæ magnitudine; alæ, nimirum exteriores, duæ testaceæ, figura ut clypeus testudinis: anterior sectio corporis testa testæ coloris splendidi quasi aurum viridi colore tinctum transplenderet: in ambitu autem testæ coloris est splendentis instar rubro tincti. Duo cornicula ad quodlibet latus oblique extensa. Crura habet sex nitentia ut aurum quod elegantissimo rubro transplendet. Corpus inferius ejusdem splendoris. Tarde incedit nec facile avolat.

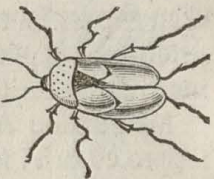
PAIPAIGVACV Brasiliensibus: Insectum volans crabronis majoris magnitudine, sed non ita crassum: bisecto est corpore & quæque sectio ovalis; prior semidigitum longa, posterior paulo longior. Caput obrotundum, sed paulum compressum, grani cannabini magnitudine: oculi elliptici grandes, prominentes, fusci, splendentes. Ad os habet duas falces, quibus folia arborum præscindit, nigras. In capite duo cornua, fili crassitie, tres quadrantes digiti longa superius incurvata ut hircorum, in exortu nigra, cætera crocea. Crura sex in priori sectione septem internodiis constantia, quatuor nimirum majoribus, tribus minoribus: cum duobus unguiculis in cujusque extremitate. Anterior par paulo plus digito longum, secundum sesquidigitum fere, tertium unum & tres quadrantes digiti. In priore sectione etiam quatuor habet

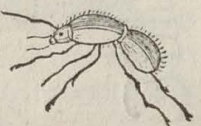

habet alas, duas exteriores longiores ac latiores, inferiores breviores & angustiores, substantiæ membranaceæ instar chartæ. Ultima sectio ovalis in acutum definit cornu continens aculeum, quem protendere potest & eo pungere. Color totius, exceptis cornibus, ut chalybis politisplendidissimi instar vitri. Totum corpus & crura etiam ejusmodi pilis vestiuntur, brevibus, ad tactum ut sericum læve: admodum duram cutem membranaceam habet, uti vix transfodi acu crassissima possit.

INSECTVM (cujus Auctor nomen non prodidit) corpore ellyptica figuræ, magnitudine majoris fabæ. Crura habet sex, tribus constantia internodiis: duo cornicula in capite; capitulum minimum, lenticulare, ocellos prominulos; alas quatuor tenues. Anterior corporis sectio testa tegitur ellyptica; medium corpus in posteriori sectione pyramidali: alæ binæ ac binæ testa oblonga ex parte teguntur. Totum corpus inferius variegatur lineis nigris transversis. Testæ omnes sunt egregie virides, alæ fusæ: capitulum inferius luteum, superius è viridi & luteo mixtum: ocelli hepatici coloris. Fætet insectum ut *Ceepe* nostras & ejusdem est speciei.

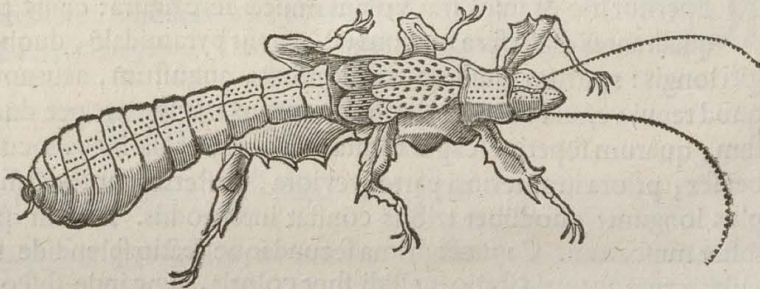
INSECTVM (cujus nomen Auctor non addidit) muscæ majoris magnitudine, totum nigrum, pilosum instar holoferici. Corpus fere in duas partes æquales sectum, capitulum quasi bovinum, album: ocelli prominuli, rotundi, nigri: duo cornicula in fronte, & duæ nigrae forcipulæ pro dentibus: crura sex, corpus in nigro secundum longitudinem albis lineis passim distinctum, uti & crura; corpus nimirum in dorso & lateribus, crura varie. Currit super terram ut araneus terrestris.

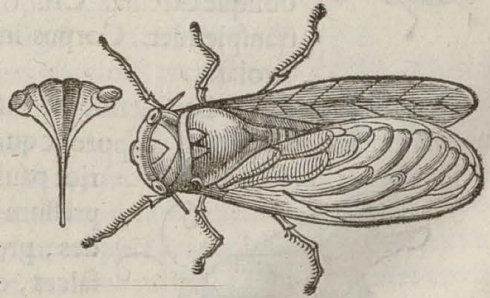
CAP. X.

Insectum volans. Guarucu eremenbi. Nhatin seu Mosquito.

INSECTVM volans, Tauri volantis species: corpus habet bisectum, cujus anterior pars tertiam partem digiti longa, posterior paulo plus duobus digitis. Caput habet quasi quadratum & duos forcipes exsertos pro dentibus: oculos magnos prominulos ellypticos: duos cirrhus ante oculos, in exortu latiusculos, hinc angustiores, plus duobus digitis longos, novè jūcturis constantes: crura sex, duo in anteriori sectione, quatuor in posteriori, quodlibet duos digitos longū, tribus jūcturis constantes, pedes latiusculos & in extremitate duos ungues aduncos. Anterior sectio ad latera definit in quatuor aculeos, testa nimirum qua tegitur: posterior quatuor habet alas tenues, duabus testaceis testas. Totum corpus superius obscure est flavescens, seu lignei coloris; caput, oculi, cirrhi, forcipes, crura, inferius corpus splendide nigra & venter præterea cana lanugine obductus.

GVARVCV EREMENBI Brasiliensibus, & *Iaquirana* aut *Guiramenbi* Tipinambautiis: *Cigarra* Lusitanis; Belgis *Sissis*. Corpus crassiusculum habet conicum, totum unum digitum cum triente longum, & pollicem crassum: caput triangulare inferius versum & rostellum in extremitate oris ferme semidigitum longum: oculos prominulos ellypticos. Corpus bisectum est in collum & ventrem; collum brevissimum, inter se & caput primum par habet crurum, tribus jūcturis constantium, & duo cornicula pro pedibus: in ventre sunt reliqua duo paria crurum, quodlibet tres quadrantes digiti longum, & duo anteriora paria crassiusculas suras habent & inter illa rostillum exserit & canendo illum strepitum facit *Sissis*. Totum insectum antèrius, nimirum in capite, collo & initio dorsi dura tegitur testa, postica pars corporis jūcturas habet multas circulares: alas quatuor, duas exteriores majores, interiores minores; omnes ejusdem materiæ; transplendentis, vitreae, lineis castanei coloris intertextas; exteriores unum & tres quadrantes digiti longæ sunt, latæ, ubi latissimæ, duas trientes digiti, interiores unum digitum longæ: exteriores præterea in exortu viridem oram habent inferius ad medietatem fere longitudinis suæ, & lineam viridem brevem

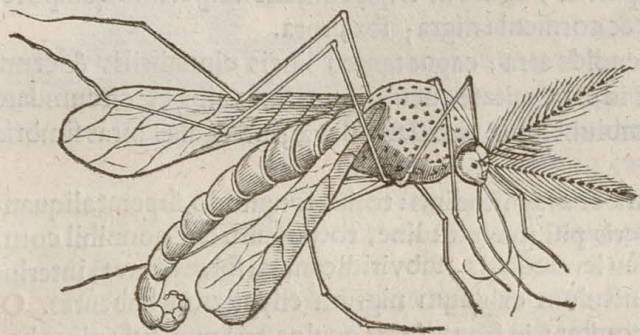

versus superiora. Totum caput ac collum & oculi epatici coloris exsanguis seu olivacei: reliquum corpus & crura castanei splendentis: ubique etiam raros pilos habet argenteos, præterquam in testa dorsali, in fronte tria punctula triangulatim posita coloris rubini; duæ conicæ maculæ in testa dorsali sunt nigra. Circa vesperam in silvis & fruticetis ingens multitudo horum insectorum auditur; arborum enim truncis assidentes ingentem excitant strepitum, qui incipit *gir, guir*, & mox continuatur *sis sis sis*, &c. centies vel pluries uno spiritu: ex continuato clamore denique rumpitur. Ego mortuos per dorsi longitudinem ruptos, trunco arboris adhaerentes, sæpe vidi.

NATIV Brasiliensibus, *Mosquito pesni longo* Lusitanis, *Langbeen* Belgis: culex est tinnulus parvus: capitulo obrotundo, cui duo cirrhi paululum incurvati adstant; ad quemlibet nimirum oculum longus est cirrhus, pilis longis ab utroque latere, ordine decoratus, usque ultra medietatem, muscarii modo, extremitas pilos breviusculos habet. Corpus ellypticum, sex habet crura, longa, tribus internodiis constantia, ultima sectio teres, longissima: in extre-

mitate longo rostrillo sanguinem exsugit: alæ illi duæ in postica parte mediæ sectionis. Totum insectum vestitur pilis subtilibus brevibus flavescentibus. Media sectio nigra, variegata maculis obscure flavis; ultima obscure flava, undata nigro, annulorum fere modo, & ubi intestina, longiores habet pilos. Caput nigrum flavo mixtum. Rostrum cum suis cirrhis punctulatim nigro obscure flavescit. Cirrhi reliqui duo pilosi

pallide flavi cum pilis, & cirrhi ipsi punctula nigra ordine posita continent. Insectum admodum frequens noctu in palustribus ut & maritimis locis, pungit acerrime, etiam per lineamenta & maximum pruritum excitat; molestiam simul summam parit tinnula sua voce. Multas sæpe noctes insomnes egi huius insecti causa: nec igne nec alia re abigi potest; unicum remedium habetur, sed non ita proficuum, ut accendatur fimus bibulus siccatus, cuius fumo paulum arcentur. Icon per megascopium fuit delineata.

ANNOTATIO. Quidam ajunt hoc insectum à Brasilianis vocari *Yatium*, gignit autem hæc regio & aliud culicum genus ignavum & mansuetum, quamvis hominibus valde importunum, at nullo mucrone armatum, vocant *Ietinga*. Item aliud quod *marigui* vocatur, minutissimum quidem sed tam crudeliter homines affligens ut vix tolerari possit.

CAP. XI.

Insectum innominatum. Apeare. Mangagai. Mangagai. Auricularia. Millipeda species. Scarabeus parvus. Locusta atra. Insectum instar fuci.

INSECTVM (cujus nomen ab Auctore non proditur) Locustæ marinæ facie, tres digitos longum: crura habet sex: Forcipes pro dentibus; Cirrhos duos: Testa superius tectum instar Locustæ marinæ; in totum cinerei est coloris: sed forcipes rubri sunt coloris.

APEARE Brasiliensibus; insectum est corpore ovali compresso, fabæ minoris magnitudine, fatens ut *Creepe* nostras: capitulum habet rotundum, rostellum longo acuminato: duo cornicula longa, quorum quodlibet nodum unum quasi in medio habet: Crura sex, nullas alæ; corpus egregie variegatum luteo, ruffo & obscure coeruleo, flavo itidem quo corpus fimbriatum est. Caput luteum, cornicula nigra: crura alternatim variegata luteo & nigro, in medio dorso duo puncta ferrea habet.

MANGAGAI Brasiliensibus, *Bizeuro* Lusitanis. Fucus est, magnitudine & figura ut nostrates, totus niger, ad tactum ut sericum villosum, excepto in anterioris sectionis summitate ubi albicat. Crura habet sex nigra; alas quatuor nigras, duo cornicula in capite itidem nigra; oculos magnos ellypticos, rostellum acuminatum; susurrum edit ut nostrates fuci.

MANGAGAI Brasiliensibus, itidem fucus, qui instar nostratis circumvolitat & susurrum edit: totum corpus pilosum, splendens, nigrum, instar holoserici nigri villosi, excepto in anterioris sectionis superiore parte ubi ex albo flavescit, & in medio habet maculam splendide nigram; oculos habet magnos lenticularis figuræ, coloris marmorei albi splendentis: rostrum nigrum, acutum, rectum: duo cornicula nigra; crura sex nigra, pilosa: alas quatuor nigras splendentes & subviridicantes.

FORCIPVLA seu Auricularia, Belgis *Coxyworm*: duorum digitorum longitudine; corpore parallelogrammo, compresso: Caput habet conicum & in eo quatuor cornicula recta. Corpus bisectum, ac in priori sectione sex crura quæ crassiusculas suras habent: posterior sectio longior, circularibus juncturis mobilis, in extremitate sua duos habet forcipes satis magnos quibus firmiter apprehendit. Caput anterius & cornicula prope exortum nigra, ac in priori sectione macula pyramidalis nigra in dorso, cætera in totum flavi pallide coloris.

MILLIPEDÆ species, quæ hic frequens (quo nomine à Brasiliensibus vocetur non addidit Auctor) multis sectionibus constans, ut illa, compressis: capitulum habet parvum cum duobus corniculis brevibus: crura exilia innumera: totum insectum est nigrum, at

SCARABEVS hic quoque reperitur parvus, figura ut ii qui volitant vespertino tempore, per totum obscure rufus; oculos habet & cornicula nigra; sex crura.

LOCYSTA quoque hic reperitur splendide atra, caput tamen lineis cinnabris, & crura licet nigra, multo cinnabrio umbrata; & in extremitate cuculli ipsius linea alba est circumdata fimbriæ loco: posteriorem sectionem ambiunt lineæ circulares flavæ; uti & alas atras fimbria cinnabria.

INSECTVM instar fuci, ejusdem figuræ & magnitudinis: totius longitudo superat aliquantum unum digitum: caput habet mediocri pisi magnitudine, rotundum, sed nonnihil compressum: oculos magnos, figuræ ovalis seu lenticularis, subviridicantes, splendentes, interius versus superiora, in centro laterum punctulum exiguum nigrum ellipticum habentes. Os brunum tribus eminentiis infra se versis constat: in fronte inter oculos tria punctula nigra hoc modo: posita: barbæ loco habet duos pilos: sectio anterior minor est: posterior sex habet crura, tribus internodiis & pediculo duobus prædito digitulis incurvis: crura posteriora longiora, priora brevissima. Alæ illi quatuor, exteriores longiores interioribus, quæ constant è materia tenui ut in apibus: ad exortum autem alarum rotunda est eminentia splendida instar gemmæ, magnitudine seminis sinapis. Posterior sectio corporis per medium constat suis transversis lineis, uti in fucis. Totum corpus, caput & pedes coloris sunt mellei: vestiturque ejusmodi pilis subtilibus, ita ut hirsutum sit: Alæ sunt vitrei coloris splendentes, lineis brunis variegatæ: crura brunna & hirsuta. Omnis color hujus insecti resplendet.

CAP. XII.

Memoa. Insecta aliquot innominata. Apes mellificæ.

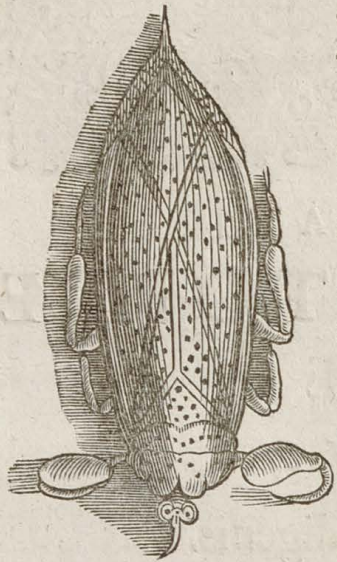
MEMOA Brasiliensibus: Cincindela; vix grano mediocri seminis melonum aut cucumerum par, oblongo corpore. Capitulum habet minimum, ocellos nigros splendentes, duas prominentias instar pilorum prostantes ad os. Prior sectio corporis dimidio grano canabris per medium secto magnitudine æqualis, habens in utroque latere maculam rotundam, magnitudine seminis papaveris, albam & splendidam, per quas noctu & interdiu lumen emittit, facitque pro libitu has maculas thalassini coloris splendidissimi, & lumen per illas spargit instar ignis videndum noctu, & interdiu quando vult. Post hos focos ignis corniculum est flavescens, versus postica vergens. Alas habet duas: crura sex, singula tribus internodiis constantia, exilia. Universum insectum est coloris castanei obscuri. Per megascopium adverti, duos barbæ pilos, quemlibet è quatuordecim particulis compositum: apparet quoque quemlibet pedum, quatuor habere digitos, curaque esse aculeata & pilosa ut in Tauro volante: adhuc ad os habere quatuor tenacula.

ANNOTATIO. Fecimus hujus insecti mentionem descript. Ind. Occident. lib. 1. cap. 4. in hæc verba. Fidem prope superant quæ ab Oviedo atque aliis narrantur de *Cucuyo* è scarabeorum genere, cujus ocelli atque latera, ubi alas suas diducit, tantum lumen emittunt, ut noctis tenebras haud secus quam candelæ illustrent & hominibus legendi scribendique copiam faciant: Indigenæ Hispaniolæ olim hoc animalculo non modo ad tenebras illuminandas, sed & ad Niguas, id est, molestissimum illud genus culicum, fugandas utebantur.

INSECTVM magnitudine brusci: corpus habet duos digitos longum, unum autem latum: alas quatuor exterius nigricantes, interius, quaque latent, albas. Crura quatuor, tribus internodiis constantia, & plus uno digito longa, cum duobus unguiculis nigricantibus in extremitate: crura sunt obscure flava nigris distincta maculis, & ejusdem coloris pilis hirsuta; duo

duo præterea habet veluti brachia figura falcis messoriae, duobus internodiis constantia, quæ corniculi instar deorsum incurvantur: oculi illi sunt nigri, splendentes, figuræ lenticularis. *Quo nomine à Brasiliensibus aut Lusitanis appelletur, Auctor non addidit.*

INSECTVM in mensa mea aliquando inveniēbam vix conspicuum præ parvitate, nisi nigrum & splendentis coloris fuisset, planeque rotundum. In megascopio magnitudinem feminis cannabis habebat, plane rotundum, nigrum, splendens. Testa rotundatectum, & sex pediculis incedens.

INSECTVM itidem figura millipedæ per megascopium contemplatus, deprehendi habere sex crura, duo cornicula; corpus autem & alæ erant coloris obscure flavi & nigro striati transversim.

INSECTVM parvulum corpusculo semidigitum longo, ovali; quatuor habens alas tenues quadrantem digiti longas: caput parvum: in totum erat gylminei coloris, alæ autem hyalini; & crura sex parallelogramma.

Reperiuntur hîc apes mellificæ, ejusdem figuræ, magnitudinis, coloris, ut nostrates: excepto quod aculeos non habeant neque pungant; in silvis in cavis arboribus mellificant; etiam domi in Alveariis ut apud nos.

Mel de pao ut Lusitanis dicitur, mixtum cum aqua simplici exhibetur, gratum instar mulsi nostratis.

ANNOTATIO. De melle agresti vide commentarium D. Pisonis. Jacobus autem Rabbi qui multos annos vixit cum Tapuyis, in relatione sua ad Excellentiss. Comitem Joan. Mauritium, commemorat aliquot species apum & mellis agrestis. Primam speciem dicit à barbaris illis vocari *Kitshaara*, quæ fruticibus & pumilis arboribus appendet, in alveolis dimidiam ulnam longis, instar chartæ bibulæ formatis: hæc species mellis optima est & suavissima.

Altera species quæ ipsis dicitur *Kitshagk*, intra terram fit, mole alvearii, atque effoditur fumo excitato.

Tertia species appellatur ab illis *Heubig*, itidem intra terram congesta & instar panis sacchari charta bibula involuti, quæ itidem igne ad foramen applicato eruitur. Atque hæ tres species apum haud secus pungunt quam Europææ.

Quarta species mellis dicitur *Atshoy*, quam in arboribus mellificant itidem apes pungentes: mel autem appendet arboribus instar nidi avium, durum atque nigrum, hoc quoque igne adhibito colligitur.

Quinta species apum, quam vocant *Ehenhne*, minime pungit; mellificant in cera ad truncos arborum; figura globorum, qui frangendi sunt ut mel eximatur.

Sexta species appellatur *Benatsky*, non pungunt, & in concavis foraminibus arborum mellificant in cera ut præcedentes: harum mel optimi est saporis & valde salubre.

Recenset & plures species, sed solis nominibus, quare non putavi operæpretium barbara nomina hîc recensere.

GEORGI MARCGRAVI
NATVRALIS HISTORIÆ
BRASILIAE
LIBER OCTAVVS.

Qui agit de ipsa Regione & Indigenis.

C A P. I.

De Regionis nomine, magnitudine, situ, ejusque divisione.

Hæc regio primo à Lusitanis appellata fuit SANTA CRVZ, quod nomen postea mutarunt in TERRADO BRASIL, ob ligni copiam, quod hîc cæditur & in Europam infertur, vulgo notissimum, ita ut hodie communi & vulgari nomine ab omnibus Europæis BRASILIA dicatur.

Sita porro est Brasilia in zona torrida & quidem in medietate illius Australi, extenditurque ultra Tropicum Capricorni in zonam temperatam meridionalem.

Non autem omnes consentiunt in illius magnitudine seu latitudine definienda inter Septentrionem & Austrum. Nos ejus initium statuimus à latitudine Septentrionali unius gradus & semis, seu à Flumine *Para*, & finem ad latitudinem australem quatuor & viginti graduum & semis, seu usque ad fluvium *Capiibari*, duabus leucis ultra oppidum S. Vincentii, ita ut magnitudo illius sit inter Boream & Austrum trium & viginti graduum. Inter ortum & occasum in quantum extendatur adhuc indefinitum est, cum pauci adhuc in interiora hujus terræ penetraverint & quædam tantum obiter lustraverint.

Quantum judico, adsumendo longitudinem *Lima* Metropolis Peruviae, quam Hispani ponunt esse duobus & octuaginta gradibus Occidentaliorem *Toletum* (Toletum autem novem decem gradibus & quinque scrupulis Occidentalius est *Vranoburgo*) ita ut longitudo *Lima* sit ducentorum & nonaginta quinque graduum & quadraginta scrupulorum. Sumendo itidem longitudinem *Mauritiae* civitatis, in Orientalissima fere ora Brasiliæ, quam ipse sæpius observavi per Eclipses & inveni trecentorum & quadraginta graduum & semis respectu *Vranoburgi*, & hinc deducendo differentiam quatuor & quadraginta graduum & quinquaginta scrupulorum. Sub parallelo autem 8. 40. respondent ex mea observatione uni gradui 28175. decem pedæ Rhynlandicæ, quæ per 1500. divisæ (tot enim perticæ milliarius horarius efficiunt) dabunt horaria seu Hollandica milliaria $xviii. \frac{1157}{1500}$ id est, milliaria octodecim & tres quadrantes. Differentia ergo 44. 50. dabitur 1263197. decempedarum & duorum pedum, quæ efficiunt milliaria 842. $\frac{179}{1500}$ detractis, porro centum milliariis, quæ *Cusco* Orientalior est *Lima* & in confiniis Peruviae & Brasiliæ sita, magnitudo Brasiliæ inter ortum & occasum esset circiter septingentorum & quadraginta duorum milliarius; quod intervallum omnes Tabulæ Geographicæ circiter centum & octuaginta octo amplius faciunt. Ponunt enim Brasiliam multo Orientaliorem quam revera est, ut ex propriis observationibus sæpissime comperi.

Ora autem Brasiliæ à *Para* ad *Maranhon* à *Coro* versus vulturnum extenditur. A *Maranhon* versus *Ciara* maximam partem tendit versus Eurum. A *Ciara* ad *Potiyi* seu Rio Grande versus Euroaustrum: à *Potiyi* ad *Paraiba* versus Austrum: à *Paraiba* ad *Itamaraca* ad eundem modum: ab *Itamaraca* versus Promontorium *S. Augustini* & usque ad Sinum omnium Sanctorum ora versus Austrum incurvatur: à Sinu omnium Sanctorum ad alterum flumen *Paraiba* iterum fere directe austrum petit, & deinceps usque ad fines suos versus *Corum* extenditur. Sed hæc accuratius è Tabulis hydrographicis cognosci possunt, ad quas curiosos remittimus.

Divi-

Dividitur BRASILIA, intra hos limites, in certas Præfecturas (*Capitanias* appellant vulgo Lusitani) & quidem vulgo in quatuordecim. Quarum prima versus Boream est *Para*, sequuntur dehinc ordine Maranhaon, Ciara, Potiyi vel Rio Grande, Paraiba, Itamaraca, Pernambuco, Quirimure vel Bahia de todos los Santos, cujus metropolis S. Salvador. Nhoecombe vel os Ilhcos, Pacatã, vel Porto Seguro; Espiritu Santo; Nheteroya, vel Rio de Jencero, quem *Ganabara* vulgo vocant Brasilienses; & S. Vincente.

Plura non habet Auctor, neque ego addo, quia plenius de his egi in Descriptione India Occidentalis lib. xv. tantummodo adjicio è Schedis nostri Auctoris.

Sunt & hîc duo districtus (nimirum in Præfectura Pernambucensi) quos Lusitani vocant *Palmciras* à copia illarum arborum ibidem nascentium, in quos Nigritæ fugitivi se receperunt; eorum unus vocatur minor, alter major. In minori ad sex millia nigritarum dicuntur habitare, qui jacet viginti milliaria supra *Alagoas*, inter silvas, juxta fluvium qui appellatur *Gungobubi* (hic illabitur in fluvium *Paraibam*) sex milliaria à Paraiba flu. versus Arctum, & quatuor à Mondai fluvio *Alagoæ Borealis* versus austrum; ita ut haud admodum longè absit à cornu terræ quod vulgo *Iaragoa* appellatur. Pagus illorum constat è tribus plateis, quarum singulæ dimidiæ horæ itinere in longitudinem producuntur. Aedes omnes contiguæ, & plantaria illorum pone illas. Imitantur quodammodo religionem Lusitanorum & habent suos sacerdotes & judices. Mittunt crebro è suorum numero ad vicina loca, qui mancipia Lusitanorum abripiant; illa autem tamdiu serviunt donec alia rapuerunt. Mancipia autem quæ sponte se illis aggregant, statim eadem qua ipsi libertate fruuntur. Victitant fructibus *Palmarum*, batatis, phaseolis, farinha *Mandiocæ*, milio, & Sacchari cannis, item gallinis (quarum illis copia est.) & piscibus quos vicinus amnis subministrat; carnes haud alias habent quam ferinas. Milium suum colligunt bis quotannis, & opere absoluto per integram septimanam festivè commessantur. Antequam sementem faciant per dies quatuordecim maximos focos accendunt, quibus herbas & alia adurunt, qui longè videri possunt. Compendiosissimum ad hunc districtum iter esse creditur secundum fluvium *Alagoæ Borealis*, vulgo *Alagoa del Norte*.

Major *Palmaria* jacet viginti aut triginta milliaria pone S. Amari pagum, juxta Montem qui dicitur *Behe*. Creduntur circiter quinque millia esse nigritarum, qui in vallibus juxta hunc montem degunt, præter alios multos, qui alibi quinquaginta, alibi centum, sparsim habitant. Aedes autem horum haud conjunctæ, ita ut ducenti pene quadrantem milliarii horarii occupent; & sub silvis metantur, in quibus & viam cæduam habent ad fugiendum comparatam; nam perpetuo excubitores collocant, qui ipsos moneant de peregrinorum adventu. Siccis itidem mensibus dimittunt suos ad *Æthiopissas* ab incolis suffurandum. Interdium parant cibos; & vespera primum numerant suos, ut videant an quis desit; deinde choreis dant operam (tympana pulsantes quæ longè audiri possunt) ad mediam usque noctem, dein cubitum discedunt & dormiunt usque ad horam nonam aut decimam antemeridianam.

Iter ad hos commodissimum est ab *Alagois* per S. Amarum, atque inde per campestria *Nhunabu* & *Cororipe*, donec jugum montis *Vairakaco* appareat, ubi fluvius *Paraiba* offenditur, qui descendendus est donec prope prædictum montem *Behe* perveniatur, & ibi descendendum ad convalles.

Haecenus *Marcgravius*: Antequam autem cætera illius adjungam non putavi inutile fore hic subicere quæ ab Amico, qui rebus bellicis præerat & non minus rerum naturalium erat studiosus, anno 1636. accepi. De natura Regionum, inquit, à me in hoc climate visarum, quoniam nec ante data fuit, nec postmodum fortasse dabitur ad te scribendi occasio, hæc generatim refero.

Omnes Provinciæ *Brasiliæ* quas centum milliarium spacio, à *Rio Grande* ad *Alagoas* usque occupavimus parum admodum sunt cultæ. Cultura earum à littore marino versus mediterranea à Lusitanis ulterius producta non fuit, quam in quibusdam locis, ad tria, quatuor, in quibusdam ad quinque, raro ad sex aut ad summum septem usque milliaria *Hollandica*: cætera sunt solitudines ipsismet incolis plane incognitæ: neque littoralia hæc loca omnia culta sunt, ea tantum coluntur quibus valles & nemora interjacent. Quando nomen alicujus districtus, quos illi *Fregesias* appellant, audis, utpote *Poiubam*, *Camagibi*, *Porto Calvo*, *Serinhaim*, & his similia alia, debes sub hac voce intelligere valles integras, campos & colles his vallibus adjunctos, pagos in illis sitos, ædificia omnia, hinc inde sparsa, & insuper fluviolos ipsos qui valles illas irrigant. Ab una *Fregesia* ad alteram per colles incultos iter est, interdum trium, interdum quatuor aut plurimum etiam milliariorum *Hollandicorum*. Excipiuntur tamen ab hac appellationum regula, domus piscatorum & salinæ ad littus marinum sitæ, quia terram non colunt. Ad hujus culturæ formam importunus æstatis ardor habitatores compulit. Regio enim hæc omnis, ut scis, jacet sub *Zona torrida* & coli non posset si dies noctibus longiores essent.

Solum omne assurgit in colles mediocres atque amœnos: montes insigni aliqua altitudine nulli sunt in littoralibus, in solitudinibus tamen hinc inde nonnulli è longinquo conspiciuntur. Inter colles aridos, non ubique tamen, sed ut supra attigi aliquot milliarius intervallo, valles interjacent, singulæ exiguis aliquibus fluviolis irriguæ, atque ob id non pluviis tantum mensibus, sed & æstivis ipsis fertiles. Colles ipsis æstivis mensibus ob ardorem Solis sunt infrugiferi & penitus arescunt, ut non gramen tantum, sed & arbores interdum emoriantur, & gramen incensum aliquando ingenti spacio, vento præsertim urgente, incendium proferat; ita ea quæ pluviis mensibus læte virent, æstivis intereunt in montibus. His incommodis tamen incolæ ipsi prospiciunt, aut novum gramen terris inducentes, aut loca illa fecundantes quæ sibi colenda proponunt. Hunc tamen usum colles præstant, præsertim ubi silvestria recens excisa & combusta sunt, quod radix Mandioca lætius in iis proveniat, nimirum in declivis illorum, quam alibi. Ad hæc usus collium vallibus vicinorum hic est, quod ædificia incolarum in illis ut plurimum collocantur, & circa hæc ædificia arbores, quæ *Cocos* ferunt, plantantur, quæ quamlibet terram & situm lubenter admittunt. Plantantur etiam aliquando juxta domos Auraicarum & Limonum arbores, quamvis lætius in locis depressis proveniant. Reliquarum omnium plantarum cultura ad valles & loca depressa rejicitur. Cæterum bonitas glebæ, ut & terræ universæ ita & omnium fere collium est insignis, & in ipsis montanis locis quæ hæcenus non coluntur, optimæ ubique vites provenirent, si à formicis defendi possent. Morbos & mortes somniant incolæ, si in vallibus habitent, propterea colles sequendo, molestæ & longinqua aquatione plerumque utuntur. Nostro hoc quod præterit sexennio nos plana interdum, etiam palustria loca, fortificationum causa secuti, vix aliqua tæbe tamen ea propter afflicti fuimus. In *Afogados* quidem fortalitio præsidarii aliquando, sed satis benigne tamen & breviter morbis corripiebantur, verum animadversum fuit id propterea accidisse, quod plerique desudes humi cubarant, quod ubi iis interdictum & lectorum usus introductus est, malum hoc illico cessavit. Quamvis incolæ eam nostratium à morbis immunitatem tribuant siccitati extraordinariæ temporum ut non penitus contemnenda sunt illorum monita; dicunt enim occulta quadam vicissitudine septem annorum spacio humidos & morbosos hybernos menses dari, & rursus sequentium hos septem annorum spacio saniores & sicciores succedere. Hæc de collibus notavi: quod valles attinet, hæc cannarum sacchariferarum cultu, (quoniam ob duritiem formicæ iis nocere non possunt) & pascuis occupantur. Cæterum feracissimæ essent omnis generis frumentorum etiam nostratium, puta tritici, siliginis, hordei, avenæ, pisorum, quæ singulis annis binam messem darent, si contra formicas remedium inveniri posset. Quicquid qualiumcunque fructuum extraordinaria aliqua cura, in loco aliquo angusto, contra formicas defenditur, miraculosa ubertate provenit: Brasilia verum horreum foret Europæ totius, si pestis hæc auferri posset. Rumor hic ad nos perlatus fuit Lusitanum quendam Amstelodami confessui xix. remedium obtulisse contra formicas; equidem non credo remedium universale contra has inveniri posse, quia animadverto non à Soli vitio, sed à Solis vi id procedere, qui toto terrarum orbe sub Zona torrida, in Indiis etiam Orientalibus, ut audio, & hic in vicina Peruvia infinita formicarum agmina generat: & in iis partibus Brasiiliæ, quæ extra torridam Zonam sunt, utpote in Capitaneatibus S. Vincentii & Spiritus Sancti non sunt formicæ & Ceres est uberrima.

Quod fluvios attinet vel potius fluviolos per valles prædictas decurrentes: hi paucis exceptis longitudinem trium, aut quatuor milliarius vix emetiuntur à fontibus suis, & nihilominus in ostiis suis magnorum fluminum speciem præ se ferunt; quod fit ob accessus & recessus maris fauces ipsorum eluentes; exemplo sit *Rio Formoso*, item *Rio Grande* & alii omnes capaces in ostiis magnarum satis navium, qui tamen versus mediterranea, vix duarum leucarum itinere à littore absoluto, genu tenus pedibus transeuntur.

Fluvii nulli hic sunt nobiles, aut apti ad minimarum etiam navium onera è mediterraneis deferenda: *Monguape* tantum flumen sex milliarius longitudine navigavi, & multum ultra navigari posse ex profunditate illius & aliquorum relatu comperi, reliqua non item. Horum tamen exiguarum fluviorum aliqui, alveos suos, sed siccos æstate & sine aqua, longissime in solitudines proferunt; quale est flumen *Capivaribi*, quod prætereundo *Mattam do Brasil*, *Mafyapi*, *S. Laurenço*, *Real*, prope *Afogados* cum alio fluviolo se conjungit, & juxta *Recifsum* influit in mare: item *Rio Grande*; per quorum fluviorum alveos siccos, Tapuiones sex septimanarum iter sapius se fecisse professi sunt; pluviis tamen mensibus, alvei ipsorum aqua replentur, sed ob cataractas Saxorum frequentissimas etiam parvas naviculas non ferunt.

Flumen unicum nobile est in hisce regionibus, vulgo *Rio S. Francisco*, de quo uberrime nuper ad concessum xix. scripsi.

Piscatio littoris, ut scis, fuit antehac ditissima & Lusitanis, dum res ipsorum essent in integro, quæstiosa; nunc penitus abjecta jacet. Sed hæc postea repetita magno nostratibus usui existit.

Feras

Feras multas, etiam formarum inusitatarum, casu oblatas vidi & comedi, quamvis venationibus & talium rerum indagini nondum vacare hîc liceat. Rem pecuariam inveni initio adventus nostri florentem, nunc hæc non nostri tantum, sed etiam hostilis exercitus usu vehementer est attrita. *Hæc ille.*

CAP. II.

Brevis descriptio Flu. S. Francisci & Iter V Vilhelmi Glimmerii per Solitudines Brasiliæ.

Flumen S. Francisci, jam limitem claudens inter præfecturam Pernambucensem & Sinum omnium Sanctorum, imprimis illustre est; creditur enim ex intima parte hujus Continentis descendere, & quidem è Lacu illo multorum sermonibus celebrato, qui amnes omnes atque torrentes, ab altissimis Peruvix montibus versus ortum dimissos, recipit, & per maximos fluvios in oceanum emittit, imprimis *Rio de la Plata*, de quo jam non dubitatur; Marahaon, & hunc nostrum. Nam licet hujus fluminis fons aut origo nondum à quoquam fuerit lustrata, tamen evidens ratio id necessario videtur evincere, nam contra quam ceteri fluvii, qui ad hanc Brasiliæ oram in oceanum effluunt, æstivis mensibus, quibus pluvix hic raræ admodum & parvæ, tantam undarum copiam evolvit, ut ejus latices ad aliquot millaria in mari adhuc dulces hauriantur. Nostrates proxime superioribus annis hoc flumen celoce ascenderunt ad quadraginta pœne millaria, ubi adhuc satis latum & profundum erat. Cetera Indigenarum & Lusitanorum fide ita se habere dicuntur, circiter quinquaginta milliaribus à mari, ipsum de altissimis rupibus seu cataractis, *Cacoeras* vocant, præceps ruere, itaque altius ab iis qui è mari veniunt ascendi non posse. Supra cataractas fluminis alveum porro pergere versus Corum ad aliquod millaria, dein ingentem lacum sequi, in quo multæ insulæ amænissimæ sint sparsæ, quæ à barbaris habitantur, uti & ora universi Lacus. In ipso autem lacu auriferas arenas colligi, & accolas auro abundare quidem, sed vili pendere. Id autem à rupibus auriferis quæ versus Peruviam jaceant detritum ab infinitis torrentibus in lacum deduci. Præterea hic reperiri maximam optimi nitri copiam, quod à præfecto Bahiæ aliquando petitum narrabat Sacerdos quidam Lusitanus minime vanus nec indoctus, qui se nitrum illud vidisse nostris affirmavit. Haud dubium est nostros operam aliquando duros ut hæc certa indagine prosequantur.

Operæpretium autem putavi hic inserere itinerarium quod à V Vilhelmo Glimmerio nostrate accepi. Is narrat eo tempore quo ipse in Præfectura S. Vincentii degeret, venisse ad illas partes è Præfectura Bahiæ Franciscum de Souzã, acceperat enim à quodam Brasiliano metallum quoddam, è montibus *Sabaraoson*, ut ferebat, crutum, coloris cyanei sive cælestis, arenulis quibusdã aurei coloris interstinctum, quod cum à minerariis esset probatum, in quintali triginta marcas puri argenti continere deprehensum fuit. Hac illecebra provocatus Gubernator montes hosce & metalla diligentius investiganda putans, septuaginta aut octuaginta qua Lusitanos, qua Brasilienses, eo mittere in animum induxit. Cum his Glimmerius noster profectus, itineris rationem ita describit.

Ab oppido S. Pauli, in præfectura S. Vincentii, profecti primum ad municipium S. Michaëlis pervenimus, (quod distat à superiori versus ortum quinque aut sex leucas) & ad ripam fluvii *Anhembi*, atque ibidem commeatus paratos invenimus, quos barbari humeris erant portaturi. Deinde fluvium illud trajecimus, & quatuor aut quinque dierum pedestri itinere per densas Silvas promovimus versus Arctum, ad fluviolum qui oritur è montibus Guarimumis aut Marumiminis, ubi auri sunt metalla. Hic canois aliquot è corticibus arborum conjunctis, secundo hoc amniculo descendimus quinque aut sex diebus, incidimusque in majorem fluvium ab Occidentali plaga descendentem. Prior ille fluviolus labitur per humiles & irriguos campos & amoenitate spectabiles. Secundum hunc majorem cum biduo discendissemus, incidimus in fluvium adhuc longe majorem, qui è montis *Paranapiacaba* Arctoo latere oritur (sicuti Anhembi ex Australi ejusdem latere) & primum secundum montium ductum versus occasum dilabens, dein cubito flexus, aliquandiu fertur versus Arctum, & tandem, ut vulgo creditur, illabitur in Oceanum inter Promontorium Frio & Præfecturam Spiritus Sancti, piscibus tam majoribus quam minoribus egregie foetus: vocant fluvium de *Sorobis*. Hunc quoque quindecim aut sedecim diebus descendentes pervenimus ad Cataracten, ubi fluvius ab editis montibus constrictus, præceps ruit versus Ortum: quapropter hic canoas nostras depressimus & rursus pedestre iter aggressi, juxta & per alium amnem, qui ab occasu advenit & navigiorum non est patiens; quinque aut sex diebus pervenimus ad altissimum montem, quo superato descendimus in patentissimos campos, lucis quoque hac illac opacos, in quibus pulcherrimæ pini visuntur, quæ fructus ferunt mole capitis humani, cujus nuces medium digitum

gitum crassæ, cortice teguntur instar castaneæ, & optimi sunt saporis & nutrimenti: (*vix dubito, illum loqui de Zabucaio arbore*) ejusmodi arbores per multa milliaria in mediterraneis reperiuntur. Deinceps triduo pervenimus ad fluvium qui ab ortu descendit, quem transeuntes quatuordecim diebus promovimus versus Corum, per patentes campos & colles arboribus nudos, ad alium fluvium navigiorum patientem, & venientem ab Aquilone; hunc ratibus, quas *langadas* vocant, trajecimus; & quatuor aut quinque leucarum intervallo alium fluvium offendimus, pene ab Arcto allabentem & navigiorum patientem. Credo autem tres hosce fluvios tandem in unum alveum confluere, & ferri in *Paraguayum*, eo argumento, quod versus Africum aut occasum se proripiant. Porro toto illo itinere quod hactenus descripsimus, nihil culti vidimus, nullos mortales, hic illic tantum ruinas pagorum, nihil victui opportunum præter gramen & aliquot fructus silvestres: observavimus tamen nonnumquam fumum ascendentem, vagantur enim per has solitudines barbari quidam cum conjugibus & liberis, incertis sedibus, qui obviis utuntur, nulla sementis cura. Ad postremum hunc fluvium demum pagum indigenarum invenimus, & annonæ copiam, tempestive admodum, siquidem omnis quam nobiscum tuleramus, jam erat consumpta, & jam aliquandiu silvestribus fructibus aut herbis campestribus famem expleveramus.

Mensem pene integrum hic morati, & annona parata, denuo iter promovimus versus Corum, & mense uno absoluto, nullis fluviis obviis, pervenimus ad viam latam & tritam, & duos amnes diversæ molis, qui ab Africo allabentes inter montana *Sabaroasu* eluctantur versus Boream; atque hos esse fontes seu capita fluvii S. Francisci opinor. A pago supradicto ad hos amnes nullos mortales vidimus, sed accepimus ultra montes nationem barbaram admodum populosam agere; qui de Europæorum horum adventu (nescio quo pacto) certiores facti, unum suorum dimiserunt, ut nos specularetur. Hic cum in nostros incidisset, metu horum barbarorum atque annonæ inopia, nondum explorato metallo, cujus causa missi eramus, repedare maturavimus, & pene fame enecti rediimus ad pagum illum barbarorum. Ubi viribus recuperatis & annona parata, eodem itinere quo veneramus, ad fluvium illum ubi canoas deprefferamus, sumus reversi; atque his refecti flumini nos commisimus, eoque adverso proreptavimus usque ad illius fontes; atque ita novem mensibus in hanc expeditionem impensis, primo Mogomimin, dein ad oppidum S. Pauli rediimus. Sed redeamus jam ad institutum, ubi hoc observaverimus non plane verisimile videri hos fontes esse fluvii S. Francisci, nam si rationes itineris accurate subducas non videntur eousque ad Arctum promovisse ut ad illius altitudinem pervenerint; & opinor longissime in continentem penetrasse.

CAP. III.

De Aëris temperie atque Anni tempestatibus.

AUtor hic noster quandiu in Brasilia vixit, nimirum annis fere sex, singulis diebus, imo & diei partibus, observaverat & annotaverat, quæ esset aëris constitutio, quæ aura, atque etiam cætera quæ ad meteorologiam pertinent, ut ex illis hoc caput constitueret, quod tamen morte præventus perficere non potuit; ut autem gustum aliquem percipiant harum rerum curiosi, typos trium annorum dabo, è quibus colligi poterit quot & quibus diebus pluerit, & qui venti singulis tempestatibus perflaverint: cæteri enim anni fere ad similem se habent modum, neque multum variant. Raro porro per totum diem & noctem pluit, rarissime per aliquot dies continuos sine intermissione. In Typis autem his litera P. notavimus omnes dies quibus vel levissima & brevissima pluvia cecidit, ne quis existimet illis diebus continuo pluuisse: Ventos autem litteris notavimus, S. O. designat Eurum, N. O. Boream sive Aquilonem; nam duo hi venti, vicissitudine quadam ad universam hanc oram dominantur, & differentiam inter navigandi regulam constituunt.

TYPUS ANNI cldlccxl.

	Ian.	Feb.	Mart.	Apr.	Maj.	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Octob.	Nov.	Dec.
1	p.	N.O	S.O	S.O	p.N.O	S.	p.S.O	p.S.O		S.O	p.	O.S. O.
2	S.O	N.O	S.O	p.N.O	p.S.	S.O	p.	p.S.O	S.O	O.S. O.		p.N.O
3	S.O	N.O	S.O	N.O	p.S.	p.S.O	p.S.O	S.O	S.O	p.S.O	p.	p.N.O
4	S.O	N.O	p.	p.V.	p.O.	p.S.O	p.S.O	p.S.	p.	p.S.O	p.	p.S.O
5	S.O	p.V.	p.N.O	p.V.	p.S.	S.O	p.S.O	p.S.	p.S.O	S.O		S.O
6	O.	S.O	p.	N.O	p.S.O	S.O	p.S.S. O.	p.S.O	S.O	S.O		S.O
7	p.O.	p.S.O	p.S.O	N.O	p.S.O	S.S. O.	p.S.O	p.S.O	p.S.O	O.		O.
8	O.S. O.	S.O	S.O	p.V.	p.S.O	p.	p.S.O	S.O	S.O	O.N. O.		p.N.O
9	id.	p.O.	p.S.O	p.	p.S.O	p.	p.S.O	p.S.	p.S.	O.N. O.	N.O	
10	id.	p.	S.O	p.	S.O	p.	p.S.S. O.	p.S.O	S.S. O.	id.	p.N.O	p.N.O
11	S.O	p.O.	p.S.O	p.S.O	S.O	S.	p.S.	p.S.O	p.S.	O.S. O.	N.O	N.O
12	p.S.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	S.O	p.	p.	p.S.O	p.S.O	p.S.O	N.O	N.O
13	p.S.O	p.	S.O	p.O.	S.O	p.O.	p.S.O	p.S.O	p.	p.S.O	N.O	
14	p.S.	p.N.O	S.O	p.S.O	p.	S.S. O.	p.S.O	p.	p.S.O	p.S.	N.O	
15	O.	p.N.O	p.	p.S.O	p.	S.O	p.S.O	S.O	S.O	S.O	N.O	
16	O.S. O.	p.O.	p.S.O	p.S.	p.S.O	S.	p.S.O	S.O	p.S.O	N.O	O.	p.
17	S.O	O.	p.S.O	p.	p.N.O		S.S. O.	S.O	S.O	N.O	p.S.O	
18	p.S.O	O.	p.S.O	p.V.	p.N.O	S.		p.S.O	S.	p.N.O	p.S.O	
19	p.S.O	p.O.	p.S.O	p.S.	S.	p.S.	S.O	p.S.O	N.O	N.O	N.O	
20	S.O	O.	N.O	p.S.O	S.	p.S.	p.S.O	p.S.O	N.O	N.O	N.O	O.
21	p.S.O	p.O.	S.S. O.	p.	p.	p.S.	p.S.O	p.	N.O	p.N.O	O.	O.
22	p.S.O	p.S.O	S.O		p.S.	p.V.	p.S.O	p.S.O	N.O		p.	O.
23	p.	O.	p.S.O	p.O.	p.O.	O.S. O.	S.O	p.S.O	O.N	p.N.O	N.O	O.S. O.
24	S.O.	O.	p.N.O	p.	p.S.S. O.	p.S.O	p.S.O	p.S.O		N.O	p.N.O	
25	S.O.	N.O	p.N.O	p.	p.	p.S.O	p.S.O	p.	O.	p.	p.S.O	p.S.O
26	S.O.	N.O	p.N.O	O.	p.S.	p.S.O	S.O	S.O	S.O		p.S.O	S.S. O.
27	p.S.O	p.O	p.N.O	S.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	p.S.	p.N.O	S.O	p.id.
28	S.O.	S.O	p.N.O	p.S.	p.S.	p.S.O	p.S.O		p.	p.N.O	O.	p.S.O
29	S.O.	S.O	p.S.O	S.O	O.	p.S.O	p.S.O	p.S.O	S.O		O.	S.O
30	p.O.		p.N.O	p.O.	p.O.	p.S.O	p.	S.O	p.S.O	O.N. O.	O.	p.N.O
31	O.		p.S.O		p.	p.	p.S.	S.O		N.O		N.O

E quo observa primo, hoc anno ducentis & duobus diebus aut parum, aut multum pluuisse, reliquis minime. Deinde menses pluvios fuisse illo anno Februarium, Martium, Aprilem, Majum, Junium, Julium, Augustum: maxime autem & pene continuo Majum & Julium. Tertio ventum Aquilonarem demum XIX. Septembris spirare coepisse, neque eo minus ab initio Januarii & etiam ante auram aspirasse ab Euro: atque etiam ventos illos binos Eurum & Aquilonem involasse in fines aliorum, & Eurum hoc anno palmam tulisse. Observavi quoque tantum tonuisse Jan. 19. Martii 4, 6, 15, 20. April. 9, 10. Maji 14. Et utcumque pluerit interdiu, longe maximam partem noctes claras & serenas fuisse, quasdam etiam frigiditas. Denique nebulas hic esse admodum raras. Fulgura quoque crebra tantum hoc anno annotat Januarii decimo octavo: Februarii decimo sexto, & Martii quarto. Nebulas denique annotat tantum ultimo Octobris; & primo, secundo, quinto, sexto, septimo, octavo Novembris: ita ut hoc anno raræ fuerint.

	Ian.	Feb.	Mart.	Apr.	Maj.	Jun.	Jul.	Aug.	Sept.	Octob.	Nov.	Dec.
1	p.N.O	p.S.O	S.O	p.S.O	p.S.O	S.O	S.O	N.O	O.	O.	O.S.	p.N.O
2	p. S.	p.S.O	S.O	p.S.O	p.	S.O	p.S.O	p.N.O	O.	p. O.	p.O.N	N.O
3	S.O	p.S.O	S.O	p.	p.S.O	p.S.O	p.S.O	N.O	p. O.	p. O.	O.	p.N.O
4	O.	p.S.O	p.S.O	S.O	p.S.O	S.O	S.O	p.	O.	O.	O.	N.O
5	p.O.S	p.S.O	S.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	p.N.O	O.	O.	O.N.	p.N.O
6	S.O	p.S.O	N.O	p.	p.S.O	p. S.	p.S.O	p.N.O	O.	O.	O.N.	N.O
7	S.O	S.O.	N.O	p.	p.S.O	p.	p.S.O	O.N.	p. O.	O.	O.N.	N.O
8	S.O	S.O.	N.O	S.O	p.S.O	p. O.	p.S.O	p.	p.S.O	O.	N.O	N.O
9	S.O	S.O.	S.O	S.O	p.S.O	p.	p.S.O	p. O.	p. O	p.	N.O	N.O
10	S.O	S.O.	S.O	p.S.O	p.S.O	p.	p.S.O	p.S.O	S.O	N.O	N.O	N.O
11	S.O	S.O.	S.O	p.	p.S.O	p.	p.S.O	p.S.O	O.N.	N.O	p.N.O	N.O
12	p.S.O	S.O	p.	p.	S.O	p.	p.S.O	S.O	N.O	O.N.	O.	N.O
13	N.O	p.S.O	p.	S.O	S.O	p.	p.S.O	S.O	N.O	N.O	p. O.	p.N.O
14	N.O	p.S.O	p.S.O	p.	p.S.O	p.S.O	S.O	p.O.S	N.O	N.O	N.O	N.O
15	N.O	S.O	S.O	p.	p.S.O	S.O	p.S.O	S.O	N.O	N.O	p.N.O	N.O
16	O.	p.S.O	S.O	S.O	p.S.O	S.O	p.S.O	p.S.O	N.O	N.O	p.N.O	p.N.O
17	N.O	p.S.O	S.O	S.O	p.S.O	S.O	S.O	p.O.S	N.O	N.O	p.N.O	p.
18	N.O	N.O	S.O	S.	S.O	S.O	p.S.O	O.S.	N.O	N.O	p.N.O	p.N.O
19	N.O	p.	p.S.O	S.	p.S.O	S.O	p.	O.S.	p.N.O	p.	N.O	p.N.O
20	S.O	p.	p.S.O	p.S.W	p.S.O	S.O	p.S.O	p.S.O	p.	p.N.O	N.O	p.N.O
21	p.S.O	N.O	S.O	p.S.O	S.O	p.	p.S.O	O.	p.O.N	p.O.N	N.O	p.
22	S.O	p.	p.	p.S.O	p.S.O	p.S.O	p.	S.O	p.	p.	O.	N.O
23	S.O	N.O	S.O	p.	p.S.O	S.O	p.	S.O	O.	O.	O.	N.O
24	O.	N.O	p.	p.	S.O	S.O	S.O	O.S.	N.O	N.O	N.O	p.
25	O.	p.	p.	N.VV	p.S.O	S.O	N.O	O.S.	N.O	N.O	N.O	
26	S.O	p.	S.O	p.	p.S.O	p.S.O		O.S.	N.O	N.O	N.O	O.N.
27	S.O	S.O	S.O	p. S.	p.S.O	p.	N.O	p.O.S	N.O	N.O	N.O	O.
28	O.	S.O	p.S.O	p.S.O	S.O	p.S.O	S.O	p. O.	O.	N.O	N.O	N.O
29	p.		p.	p.	p.S.O	p.S.O	S.O	O.	O.	N.O	N.O	N.O
30	S.O		p.S.O	p.	S.O	p.S.O	N.O	p. O.	O.	N.O	N.O	p.
31	S.O		p. S.		p.S.O		N.O		N.O			p.

E quo observa primo hoc Anno centum & septem supra sexaginta diebus, aut parum, aut multum pluuisse, reliquis minime. Deinde illo Anno menses maxime pluvios fuisse Februarium, Martium, Aprilem, Majum, Junium, Julium, Augustum; maxime autem & pene continuo Aprilem, Majum & Julium. Tertio ventum Aquilonarem demum xi. Septembris perflare coepisse, & Eurum maxime hoc anno dominatum; licet hi duo venti non raro in alienos fines irruerint. Observandum quoque hoc anno rarius tonuisse & tantum Februarii sexto & vigesimo secundo: Martii vigesimo tertio, vigesimo quinto & vigesimo nono: Aprilis secundo, vigesimo tertio & quinto; Decembris trigesimo. Fulguravit tantum Martii vigesimo tertio & Decembris trigesimo. Nebulae & quidem crassae hoc anno frequentissimae fuerunt; nimirum Martii tertio: Aprilis 16, 17, 18. Maji 3, 7, 9, 24, 25. Jul. 2, 17, 19, 27, 28, 29, 30, 31. Augusti 1; 2, 3, 4, 18, 20, 22, 23, 24, 25, 29, 30. Septemb. 1. Octob. 3, 4, 5. Nov. 4, 5, 21, 22, 23. Decemb. 19, 20, 21, 24. Annotat autem ad secundum Julii: mane nebula crassa, ante meridiem nubilum, montes fumantes, Sol rarus, Euris fortis, frigidus, interpluit crebro, post meridiem itidem, nox nubila, interpluit crebro. Frigidissimum erat etiam ipsa meridie in monte altissimo *Itapuamuru*, ita ut barba & capilli aspergine obducti nobis essent & manus rigerent praegelu. Ita & saepe notat noctes frigidas.

TYPUS ANNI cldlccxlii.

	Ian.	Feb.	Mart.	Apr.	Maj.	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Octob.	Nov.	Dec.
1	p.	S.O	N.O	p.S.O	S.O	S.O	p.S.	S.O	p.S.O	p.O	N.O	O.N
2	p.	S.O	N.O	p.S.O	p.S.O	S.O	p.S.	S.O	S.O	N.O	N.O	N.O
3	p.	p.S.O	N.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	S.O	O	N.O	O.
4	p.N.O	S.O	N.O	p.S.O	p.S.O	S.O	p.S.O	S.O	p.S.O	O	p.S.O	O.
5	p.	S.O	N.O	p.S.O	p.S.O	S.O	S.O	S.O	p.S.O	O	S.O	O.
6	p.	S.O	O.	p.O.	S.O	S.O	S.O	S.O	p.S.O	N.O	O.	O.
7	N.O	S.O	O.	p.S.O	S.O	p.S.O	p.S.O	S.	p.S.S	N.O	N.O	O.S.
8	p.N.O	p.S.O	N.O	p.S.O	p.	p.S.O	S.O	p.	S.O	N.O	N.O	O.
9	p.N.O	S.O	p.	S.O	p.S.O	p.S.O	S.O	p.S.	S.O	N.O	O.	S.O.
10	p.	S.O	p.	S.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	N.O	N.O	O.	S.O.
11	S.O	p.S.O	p.O.	p.S.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	S.O	p.N.O	V.	N.O	O.
12		p.S.O	p.O.	p.S.O	p.S.O	S.O	p.S.O	S.O	N.O	p.S.O	p.V.	O.
13	O.N.	S.O	p.S.O	p.S.O	p.	p.	p.S.O	S.O	N.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O
14	p.N.O	p.	p.S.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	S.O	S.S.	N.O	p.N.O	p.O.	S.O.
15	p.N.O	p.	p.S.O	S.O	S.O	S.O	p.S.O	S.O	N.O	N.O	p.O.	S.O.
16	p.	p.S.O	p.S.O	S.O	p.S.O	S.O	S.O	S.O	N.O	N.O	O.	p.
17		p.	p.S.O	S.O	p.S.O	p.S.O	S.O	S.O	N.O	N.O	O.	S.O.
18		S.O	p.	p.O.S	p.S.O	p.	S.O	p.S.O	p.S.O	N.O	p.O.	S.O.
19		p.S.O	N.O	S.O	p.S.O	p.S.	S.O	p.	p.S.	N.O	N.O	S.O.
20	O.	S.O	O.	p.S.O	p.S.O	p.S.	p.S.O	p.	p.S.	N.O	N.O	S.O.
21	N.O.		p.O.	p.S.O	S.O	p.S.	p.S.O	p.S.O	p.N.O	N.O	N.O	N.O
22	S.O	S.O	O.	p.S.O	S.O	p.S.	S.O	p.S.O	p.O.N	p.N.O	N.O	p.N.O
23	p.	O.	S.O.	p.	S.O	p.S.	S.O	p.	S.S.	O.	N.O	O.S.
24		S.O			S.O	p.S.O	S.O	p.S.O	S.S.	O.S.	p.N.O	S.O
25			O.	S.O					O.			
26			p.O.	p.S.O	S.O	p.S.O	S.O	S.O	S.S.	p.O.S	N.O	S.O
27	N.O	N.O	p.O.	p.O.S	S.O	p.S.O	S.O	p.	O.	O.		
28	p.	N.O	p.N.O	S.O	p.S.O	p.S.	p.S.O	p.	S.S.	p.	O.	S.O
29												
30	S.O		O.	p.S.O	S.O	p.	S.O	p.	O.	O.	N.O	p.O.
31	p.N.O		O.	p.S.O	p.S.O	p.	p.S.O	p.	N.O	O.	N.O	S.O
			p.O.		S.O		S.O	S.S.	O.	O.N		S.O.

E quo observa, primo hoc anno centum & sexaginta tribus diebus aut parum aut multum pluuisse, ac ducentis & duabus diebus non pluuisse. Deinde Menses Martium, Aprilem, Majum, Junium, Julium, & Augustum maxime pluvios fuisse. Tertio ab initio Februarii ventum à plaga S.O. coepisse flare, atq; ita pertendisse ad decimum Septembris. Observa quoque tantum tonuisse Januarii primo, quarto, decimo; Martii decimo; Aprilis vigesimo secundo & tertio; Maji octavo, nono & vigesimo.

Fulgura autem tantum observat Aprilis vigesimo primo & secundo: nebulas Martii decimo octavo.

Reliquorum annorum fere eadem aut non multum dissimilis est ratio; è quibus prudens Lector facile intelliget, quæ sint communes in hisce Regionibus tempestates, nimirum quatenus intra Tropicum jacent, nam in iis regionibus quæ magis ad Antarcticum tendunt paulo alia est ratio, quemadmodum in descriptione nostra Indiæ Occidentalis annotavimus. Plura autem non addam, quia hæc pars à D. Pisone diligenter est pertractata, in libro de Aëre, Aquis & Locis, qui præcedit.

De Incolis Brasiliae.

INcolarum naturalium hujus terræ, sunt quatuor nationes suis nominibus distinctæ: nimirum *Tupinambu*, *Tobajara*, *Petiguara*, & *Tapuiya*. Et postrema hæc natio iterum in alias multas nominibus distinctas, & idiomate differentes, divisa est. Tres reliquæ una utuntur lingua, dialecto tantum ex parte differente, ut capite de Brasilianorum lingua obiter à nobis explicabitur.

Tapujarum nationes quæ habitant ad flumen S^{ci} Francisci, sunt *Arodera*, *Cajau*, *Maquaru* & *Poyme*.

Plura de hisce nationibus dixi in Descriptione Indie Occidentalis lib. xv. & xvj. quæ hic repetere nolo, quia potissimum de iis agendum autumo, quæ jam Belgis nostris parent, aut cum nostris confederata sunt, siquidem notioribus.

Lusitani hic plurimi habitant, uti & Belgæ, iisque permixti Germani, Galli, Angli, &c. Brasiliani vocant Belgas, Germanos, Gallos, Anglos, *Ajuru-juba*, ideo, quia plerumque rufas seu flavas habent barbas & capillos. In genere autem vocant omnes Europæos & advenas *Caraiba*, itemque *Pero*.

Denique ob mixturam variarum nationum, aliæ quinque distinctæ hominum species hic reperiuntur: nimirum qui ab Europæis parentibus, patre atque matre, hic natus est, appellatur *Mozombo*.

Qui natus est ex patre Europæo & matre Brasiliana nominatur *Mameluco*.

Natus ex patre Europæo & matre Æthiopissa dicitur *Mulato*.

Natus ex patre Brasilensi & matre Æthiopissa vocatur *Curiboca*, & *Cabocles*.

Natus hic ex utrisque parentibus Nigritis appellatur *Criolo*.

Æthiopissa quædam hic gemellos peperit, unum album, alterum nigrum.

Vidi hic Africanam foeminam, non nigram, sed ruffa plane cute & pilis ac capillis ruffis. Ex qua regione esset, non potui intelligere, nam linguam ejus non intelligebant reliqui Nigritæ.

Multos hic vidi Æthiopes senes barba magna & totaliter cana, ut & capillis capitis canis. Lepidum spectaculum, atra barba quæ incanuit, in nigra cute, videtur quasi farina esset aspersa.

Vidi hic etiam plane albissimum juvenem octodecim annorum, pilis crispis albissimis & superciliis albis, cute albissima, naso plane more Æthiopum, qui natus hic è patre & matre Nigritis.

Annotatio. Tapujarum fines & sedes à Jacobo Rabbi, qui plures annos inter illos vixit, ita descriptas accepimus. *Rio Grande* ad cujus ostium jacet arx *Colonia*, ad sex horarum iter penetrat in continentem versus occasum: uti & fluvius *Mupeo* novem horarum itinere à *Rio Grandi* versus meridiem. *Syrac minor* trium horarum itinere à *R. Grandi* versus Arctum, ferme quinquaginta horarum itinere descendit è continente.

A *Rio Grandi* porro versus Arctum exit in mare insignis fluvius *Mapreucauch*, longe è continente descendens, & porcorum aquaticorum ferax; ad ripas illius multæ vagantur capreæ & *Struthiones*. Tertius fluvius duodecim mill. à *Rio Grandi*, vocatur *Ipotinge*. Quartus autem *Vguasu* dictus septemdecim horarum itinere distat à *Rio Grandi*. Deinceps diei itinere ab *Uguasu* occurrit *Iponi*, ubi Salinæ sunt: à quibus ad alias Salinas milliaria numerantur quindécim: atque ab his ad *Aritavva* novem: ad maximas Salinas, & per excellentiam ita nostris dictas, tria: ad *Vnapatubam* totidem: ad *Marytupa* duo: ad *VVarerugh* unum. Hic fluvius alio nomine appellatur *Otschunogh*, qui supra centum milliaria penetrat in continentem versus Austrum. Quinque autem & viginti mill. à littore maris, jacet grandis lacus *Bajatagh*, piscium fecundus: & ad sinistram ab hoc versus ortum alter qui *Igtug* appellatur ab Indigenis, quem tamen nemo ingredi audet, ob copiam mordacium piscium, & hominibus admodum infestorum. Adjacet huic vallis *Kuniangeya*, viginti milliaria in longitudinem patens, in latitudinem tantum duo: quam permeat fluvius *Otschunogh*, piscibus abundans, sicut ipsa vallis maxima copia ferarum, & variis fructibus: quarum præcipui sunt, *Kuraura* Barbaris, magnitudine pomi nostratis, qui ubi sponte deciderunt, tum demum edules sunt: dein *Dierada*, magnitudine globuli sclopetarii, plane nigricantes antequam defluant. Atque hisce fructibus Barbari quotannis trimestre spatium victitant: quibus accedit *Kakara*, fructus instar juglandis; qui coquendus est antequam comedatur: crudus enim amaricat instar glandis. Magna quoque copia nascuntur hic ficus silvestres, pugni magnitudine: quarum quædam intus rubræ, externe virides: aliæ extus rubræ, & interius albæ, & plenæ granulis albis, quæ, ubi præ maturitate dehiscunt, admodum

dum dulces sunt instar Sacchari; harum plantarum folia instar subulæ acuta & digitum humanum longa. Præterea sunt radices è quibus Indigenæ panem faciunt, ipsis *Atug*, *Harag*, *Hobig*, *Engepug*, quæ crudæ comedi possunt: *Eniapugh* quæ torrendæ sunt: *Packoda* quæ crudæ; & *Hompugh* quas potissimum ad sitim extinguendam usurpant. Ita ut hic terrarum tractus longe amœnissimus sit & victum hominibus sufficiat.

Porro ab *Otschunogh* ad *Opponne* milliaria numerantur decem, qui fluvius ab Austro pene centum milliarium spacio descendit: ab hoc ad *Iauarug* iter est bidui: ad *Berywere* unius miliaris; ad *Vatcpug* duorum, atque ita porro per *VViesferro* & *Bacvvatigh* ad *Ciaram* grandem iter est duorum dierum.

Inter hos fines, qui satis amplum terrarum spatium occupant, incolunt varii Tapuyæ, etiam idiomate diversi, & sub diversis Regulis: quorum primus *Ianduy* latè tendit in *Otschunogh*, *Otschuayayuch*, & *Drerinagh*: huic proximus *Pritiyaba* cum priori pacem & amicitiam colens: mox *Arigpoygh*; *VVanafewafug*, *Tshering*, & *Dremmenge*, quibus male cum præcedentibus convenit, ita ut sæpe hostiliter alii in aliorum fines incurrant. *Ianduy* autem jam supra centesimum ætatis annum agens, est Regulus ille qui pacem cum nostris colit & ex fœdere aliquoties aut ipse nostris subsidio venit, aut filium atque affinem cum copiis misit contra Lusitanos, quibus infensissimus est: sed non est hisce Barbaris nisi in summa necessitate utendum, nam tam immanes sunt ut tam animalia quam homines neci tradant, & magnam vastitatem inducant, neque nostri facile ejusmodi furiis usi fuissent, nisi similes Lusitani in nostros immisissent.

C A P. V.

De Statura & habitu corporis Brasiliensium, & de eorum ætate & moribus.

Indigenæ Brasilienses qui inter nos degunt, statura sunt mediocri, robusti, largis humeris, bene compositi: nec facile est inter illos invenire, distortum vel luscum aut claudum. Quod mirum videri potest, quum infantes recens natos nunquam fasciis involvant aut ligent, causam morborum illis præbent. Ligant tantum Brasilienses recens natis in infantia crura certis fasciis, quas vocant *Tapa cura*, ea de causâ ut robustiora fiant. Oculos habent Brasilienses nigros, nasum compressum, os amplum, capillos nigros, rectos. Barbam raram aut nullam. Multi tamen dantur qui barbas habent nigras. Mulieres quoque mediocris sunt staturæ, bene dispositæ, & formæ haud inelegantis, nigris comis, satis robustæ, & quæ facillime pariunt.

Annos suos numerant ab exortu Heliaco Pleiadum, quos *Ceixu* vocant, atque ideo annum eodem nomine denotant: accidit autem is ortus mense nostro Majo.

Numèrum autem annorum ætatis suæ ut retinere possint, singulis annis reponunt unam castaneam de *Acajû*, quam ipsi *Acajû acaya* appellant, itemque *Acajû* & *Itemboera*. Fructus enim illius arboris singulis annis semel maturatur, nimirum mensibus Decembri & Januario, usque in Martium durans. Plura de hac arbore dicta in lib. III. de Arboribus.

Diu plerumque vivunt, & videre inter illos licet multos senes, centum atque etiam viginti supra centum annorum, neque facile canescunt nisi in decrepita ætate.

Pueri illorum ingenio sunt satis docili: verum quando adolescentiam ingrediuntur fiunt hebetiores, ita ut paucos videre liceat literis instructos, aut qui artem scribendi norint; aut alias artes Europæas, à quibus quodammodo abhorrent; laborum impatientiores.

Tranquille satis agunt inter sese: nisi quando poculis indulgent, tunc enim dies noctesque saltando & cantillando transigunt. Sunt enim ebrietati admodum addicti tam mulieres quam viri: neque facile ab hoc vitio deterri possunt, quod longe maximum illis est, è quo & rixæ atque aliæ pravæ consuetudines nascuntur.

Pigritiæ quoque valde obnoxii sunt & fugientes laborum: præsertim *Tapuyæ*, qui laborum vel maxime intolerantes sunt; nam cum paucis sint contenti, & terra abunde ipsis victum suppeditet, & divitias non appetant aut norint, ad labores subeundos non excitantur.

Quomodo hospites advenientes lachrymando excipiant fœminæ illorum, & quibus sermonibus illos alloquantur; atque quo pacto mortuos suos deplorent, jam ab aliis dictum est, præsertim à Joanne Lerio, qui inter *Tupinambos* egit, à quorum moribus cæteri non dissident; quare hic nihil repetendum duximus.

Tapuiæ autem quando pater aut mater moritur, omnes capillos capitis evellunt: de quorum cæteris moribus postea plura dicentur.

De Vestitu & ornatu Virorum, & Mulierem Brasiliensium.

Viri subligaria jam ex linteamine plerumque induunt, quidam quoque indusia habent, & pileis utuntur, sed maximam partem nudo incedunt capite, & capillis more Lusitano-

rum tonsis. Nudis incedunt pedibus, nullis calceis induti. Quidam etiam solummodo subcinctorio panno lumbos tegunt, cetera sine vestitu.

Mulieres vero jam longis indusiis vestiuntur factis ex linteo vel gossypino panno, neque quicquam præterea vestimentorum habentes. Comas autem capitis vel dependere sinunt, vel etiam more foeminarum nostratium teniolis involvunt.

Tam viri quam foeminae & infantes variis coloribus cutem tingunt, nigro, rubro, flavo, ad quem usum usurpant succum è fructu *Ianipaba* immaturo, qui nigro; *Vracon* qui rubro tingit, & ita in cæteris aut fructu aliquo aut ligno utuntur.

Tapuyæ tam mulieres quam viri fere nudi incedunt, & pilos circa pudenda evellunt. Viri membri sui genitalis fistulam in se contrahunt & involvunt, ligantes teniola quadam, vocantque id quo ligant membrum *Tacoaynhaâ*. Religant autem quando opus est ut mejant. Majore autem pudore afficiuntur monstrando virgam explicatam quam nos. Eodem modo & alii quidam Brasilienses membra sua genitalia ligant.

Capillos capitis ad humeros usque dependentes alunt, & inferius æqualiter præcidunt more rusticorum Sueviæ. In fronte quoque æqualiter detonsum gerunt, sed præcisione æqualiter facta usque ad aurium regionem superius, & angulis ita factis in utroque latere ad tempora. Eodem plane modo etiam foeminae cum comis suis agunt, & virorum more gestant.

Viri corollas factas ex pennis *Guara* vel *Caninde*, capiti circumligant: dependent à posteriore parte corollæ aliquot longiores pennæ è cauda *Arara* aut *Caninde*. Angulos itaque factos cum capillis adprimè firmant ne corollæ circumligatè sese ipsas deligent. Quidam etiam solum funiculum è gossypio capiti circumligant, è quo postica parte aliquot pennæ longæ rubræ vel cœruleæ propendent, vocant *Acanbuaçaba*.

Pallia quoque conficiunt è filis crassis gossypinis instar retis nexis, & cuilibet nodo innexa est penna, ita ut pallium totum pennatum sit, & eodem pene modo & concinno ordine pennæ sibi invicem incumbunt, uti squamæ piscium. Pallium autem hoc superius cucul-

cucullum habet, ita ut totum caput, humeros, & coxas ad anum usque possit tegere. Hoc pallio utuntur ornatus & necessitatis causa: ornatus quidem, quia elegantissimis pennis rubris avis Guara contextum est, vel etiam admixtis pennis nigris, viridibus, flavis, variis, avium *Aracucaru*, *Carinde*, *Arara*, &c. Necessitatis autem quia pluvia non pertransit illud pallium, sed aqua cum is defluit. Appellant hæc pallia *Guara abucu*. Solent quoque cum cera seu melle silvestri, certas ex avium elegantium pennis cristas capiti agglutinare, quas cristas ipsi nominant *Aguana*.

Aurículas perforant in tantum, ut digitum immittere possis foramini. Huic immittunt vel os aliquod cercopithecorum & vocant *Nambipaya*; vel lignum aliquod digiti humani longitudine filis gossypinis circumvolutum.

Viri labium inferius perforatum habent, & foramini immittunt lapidem aliquem seu crystallum seu smaragdum vel jaspidem, magnitudine nucis avellanæ, vocant talem lapidem *Metara*, & si viridis vel cæruleus fuerit *Metarobi* nominant. Viridem autem imprimis amant & ut plurimum gestant.

Ad utrumque etiam oris angulum buccæ perforatæ sunt, conjugatis solum viris, & cuilibet foramini indunt lignum, figura & magnitudine pennæ anserinæ, quod instar clavi infixi prominet, vel etiam immittunt lapidem aliquem quem vocant *Tembe coareta*.

Nares quoque non raro perforant atque indunt ejusmodi ligna, *Apiyatî* appellantes.

Corpus autem varie pingunt: atque insuper toti corpori agglutinare solent plumas variarum avium subtiliores cum mastiche, melle silvestri vel *Mingapomonga*. Vocant hunc actum *Acamongui*. Atque ita apparent quasi toti hirsuti essent.

Brachia quoque ornant certis corollis factis è plumis avium rubris & flavis, vocantque *Aguamiranga*. Item aptant corallia varia quæ à nostratibus acceperunt, atque hunc ornatum appellant *Papixoara*.

Pennas quoque Struthionum multas, vel pennas è cauda Araræ in orbem quasi colligunt & connectunt filo crassiori, atque adligant lumbis, ita ut anum tegant & fere ad genua propendeant, & appellant hunc ornatum *Aracoaya*.

Ex fructus *Aguay*, qui triangularis est, corticibus, quos filo anneclunt, etiam monilia faciunt, quæ cruribus infra suras circumligant, qui cortices inter saltandum sonum quendam edunt.

Loco calceorum nostratium, è certo cortice *Curagua* ipsis vocato, factis utuntur, atque illos vocant *Miapapacaba*, Lusitani autem *Alpargatas*.

Mulieres pudenda sua solummodo tegunt fasciculo herbarum aut foliorum alicujus arboris quæ subinserunt chordæ, qua cinguli loco se circumligant. Similem fasciculum etiam usurpant pro tegmine ani. Haud multum tamen utraque hæc janua ad rem facit, nam facile & anterior & posterior porta apparet.

Mulieres quoque ad virorum modum, corpus suum variis coloribus pingunt.

Atque hæc inter gentiles adhuc obtinent, nam qui Christiani facti sunt, ad Europæorum amictum & ornatum se componere consuecunt.

CAP. VII.

De Suppellectile Brasiliensium.

SUPELLEX Brasiliensium admodum pauca est, ita ut cum loca mutant aut peregre proficiscuntur, mulier omnem secum portet, onerata instar muli, maritum semper sequens.

Primaria supellex est rete, quod ipsi vocant *Ini*, Lusitani *Rede*, Belgæ *Hangemack*; vulgo *Hamacca*: in hoc dormiunt, alligata utraque extremitate ad ædium suarum trabes. Sunt autem hæc retia ex filis gossypinis contexta, sex aut septem pedes longa, quatuor ampla.

Lusitanæ quoque foeminæ elegantia conficiunt, ampla & variis figuris intertexta.

Tapuyæ Cariri duodecim vel quatuordecim pedes longa faciunt, sex vel septem ampla, ita ut quatuor homines simul in eo cubare possint.

Habent unam atque alteram ollam ex argilla factam, qua utuntur ad coquendum.

Adhæc mortarium ligneum cum pistillo ligneo, quod vocant *Angua* & *Vmbua* vel *Vnqua*. Cultros à nostratibus redemptos, nominant *Itaquice*: vulgo alias è petra faciunt, etiam vocant *Itaque*: item ex Arundine quos dicunt *Taquoaquice*.

Specula ex Europa allata, quibus supra modum delectantur, vocant *Guarugua* & *Aruga*. Loco patinarum utuntur cucurbitis quarum multæ & variæ hîc reperiuntur species; has per medium secundum longitudinem secant & rubro *Vrucu* colore exterius tingunt, interius autem obducunt nigredine. Vocant sic *Cuyaba*: quæ est medietas grandis & amplæ cucurbitæ, quæ

quæ integra triginta aut triginta quinque cantharos vini potest capere. Medietatem tamen cucurbitæ longæ nominant *Cuipeba*: denique quæcunque medietatem *Cuya*: *Caruaba* autem omne in quo & super quo cibum sumunt.

Cochlearum loco inserviunt ipsis digiti manus, vel mytuli, aut aliæ conchæ.

Mensa ipsorum est vel terra ipsa, vel scamnum quoddam, quod *Patagui* vocant, factum ex arundine vel virgis ligneis, more nostratum scamnorum.

Canistra faciunt ex foliis Palmæ, & appellant *Patiguâ*: in his recondunt quicquid habent. Alios quoque præterea habent corbes ex arundinibus concinnatos. Hanc suppellectilem generali nomine vocant *Caramemoa*.

Ex virgultis quoque conficiunt corbes oblongos satis amplos, quos capite portant impletos, vocant *Panacu*. Inserviunt ipsis præcipue ad transportandum radices Mandioca, quando farinam faciunt: nam iter facientes utuntur aliis illis quos vocant *Patigua*. Æthiopes autem hîc *Panaca* utuntur ad res quaslibet portandas.

Lagenæ, canthari, cyathi illorum sunt cucurbitæ variæ, ut *Cuieté*, *Iaroba*, *Cuibuca*.

Quando peregre proficiscitur maritus, mulier semper illum sequitur quocunque abeat, sive in expeditionem militarem, sive alio, sive procul, sive prope. Ille nihil præter arma sua portat: mulier vero instar muli onerata est, præterquam enim quod à capite in tergum dependet corbis, quem *Patigua* vocant, quam cordæ annectit, (cordam autem non collo sed fronti circumponit gestando illam) etiam capiti superius imponit alium corbem cum mobilibus suis, vel ingentem cucurbitam farina refertam: lateribus præterea adhærent cucurbitæ minores, quibus aquam hauriunt ad bibendum. Nec tamen adhuc satis onerata est mulier, infantem etiam gestare debet, insidentem lintheamini, quod ab humero dextro dependet. Insidet autem infans cruribus divaricatis, uno ad ventrem, altero ad tergum matris verso, ventrem vero suum lateri matris dextro applicat. Præterea una adhuc manu vel Psittacum gestat, vel Cagui, altera autem manu canem funiculo alligatum ducit. Ita abeunt sine curis, non instructi oculis argento repletis, sed cucurbita pauca solum farina referta, non solliciti de hospitio nec hospite fido vel infido, sufficiunt enim silvæ & campi, qui gratis præbent cibum, potum vero fluvii, lacus, vel fontes, vel planta quæ vocatur *Caraguatâ*, quæ inter folia semper aquam pluvialem continet: summum remedium in locis aridis & sterilibus, ubi sæpius nec fluvius, nec rivus, nec lacus spacio octo, novem, duodecim milliarium reperitur. Adventante vespere ubi pernoctare animus, ibi retia sua seu lectos pensiles alligant arboribus, vel palis terræ infixis, ignem prope struunt, præparant suum cibum, hauriunt potum, comedunt, bibunt. Si autem metus sit à pluvia, hîc sunt Palmæ arbores, præciduntur rami, baculi duo terræ infiguntur, alii oblique instar tignorum alligantur opera viminis, complicantur folia palmæ cynaris, fit tectum, atque ita domus confecta est & simul picta; viriditate enim splendent naturali folia, qui color gratissimus est oculis, nec parietes calce incrustati albedine sua hebetant visum. Hæc domus & pluviam arcet & homines à vento nocturno defendit, cum regioni venti opponatur.

Cum domi existentes, viri mane cum arcubus & sagittis suis in silvas abeunt vel campos, ad figendum aliquam feram vel avem: vel abeunt ad mare piscandi causa, vel piscantur in fluviis vicinis: mulieres plantaria adeunt, & labores sibi impositos subeunt. Quædam & maritos comitantur, ut prædam domum reportent.

Feras capiunt variis modis, vel enim figunt sagittis, vel foveas faciunt profundas in terra, & desuper cooperiunt ramulis arborum certo loco, in quas incidunt inopinatò feræ, vocant *Petacu*: vel etiam è ligno certas decipulas faciunt. Alius modus feras grandiores capiendi vocatur *Mande aratacâ*, quo in capreis capiendis utuntur. Alius item insidiarum *Poé*: tertius pro eisdem capreis *Munde guacu*; pro Tatu & Aguti, & similibus animalibus adhuc alium habent, quem dicunt *Mundeguaya*.

Ad volucres autem capiendas, utuntur certis instrumentis quæ vocant *Iucana*: quæ illis sunt trium generum: nimirum *Iucanabipiara*, quod aves pedibus capit: *Iucanaiuripiara*, quod eas cervice apprehendit: *Iucanapitereba*, quod medio corpore.

In fluviis Pisces vel sagittis figunt, vel hamulis capiunt, quibus applicant vel lumbricos teretes qui ab ipsis vocantur *Candaguacu*, vel gammaros, cancellos, pisciculos. Vel inebriant illos, ut quasi mortui superfluitent, cum foliis *Iapicaj*, vel cum *Timbopotiana*, vel cum *Tinguij*, vel cum *Tinguiiri*, vel cum fructu *Cururu ape*; aut radicibus *Magui*, corticibus arboris *Anda*, & similibus. Piscantur quoque certis cribris, *Vrupema* vocatis, quæ faciunt ex arundine *Vruguiboandipia* appellata.

In mari piscantur hamulo escâ instructo & filo alligato, insidentes tribus lignis sibi invicem annexis, vocant *Igapeba*, & Lusitani *Iangada*. Fiunt autem è ligno arboris *Apeiba*, ut jam

jam supra diximus. Fila autem sua piscatoria faciunt è filis *Tacu*, vel etiam *Icipoicica*, vocantque *Pinaçama*: hamulos denique faciunt è ferro, & appellant *Pindã*.

CAP. VIII.

De Cibo & Potu Brasiliensium.

VNiversale Brasiliensium alimentum est *Vi*, Lusitanis *Farinha de Mandioca* dicta: cuius varias species præparant, uti in descriptione *Mandyba* dixi, ubi & varios illam præparandi modos prolixè explicavi.

Carnem variam usurpant animalium silvestrium, aviumque, uti & piscium variorum, etiam testaceorum & crustaceorum: fructus itidem arboreos, terrestresque, varia legumina, de quibus omnibus specialiter dixi suis locis. Imo & insecta quædam comedunt, nimirum ea de quibus dixi in lib. de Insectis.

Carnem autem comedunt vel coctam, vel assatam, vel tostam. Coquunt in ollis terreis, quas *Camu* vocant, rotundis (quas è proba argilla ipsi norunt facere) affundendo aquam, atque ita coctam comedunt cum *Inquitaya*, jusculo *Caarimaciũ*, admiscentes *Mingau*, vel immittendo *Viãã*, ut sit *Minipirõ*; comedentes illud eum carne loco panis.

Ignem eliciunt ope duorum lignorum, uno molli, altero duro, durum acuunt, & applicant molli, circumagendo instar terebri & admovendo gossypium, vel arida folia arborum, atque ita flammam eliciunt. Ligna mollia quibus utuntur, aut sumunt à *Tataiba*, aut *Ambaiba*, aut *Caraguata guacu*, aut similibus.

Assatam carnem sic perficiunt & est ea saporis excellentissimi, atque adeo excellit omnem aliam carnem quoquo modo assatam. Vocant *Biaribi*. Faciunt foveam in terra, & hujus fundo primo imponunt folia grandia alicujus arboris, illisque imponunt carnem assandam, quam itidem foliis tegunt, terraque obruunt. Super terra illa focum struunt luculentum, eumque continuant, donec caro sit probe assata.

Tostam carnem in præsentis & futuros usus, faciunt hoc modo. Infixis quatuor furcis ligneis, è baculis cratem desuper efformant, quem *Mocae* vocant, huic carnem in frusta oblonga, haud crassa, concisam, & sale aspersam, (vel illius defectu pipere Brasiliano) imponunt, prunas subjiciunt, atque ita torrent usque ad sufficientiam. Hæc caro ita tosta, ad decem vel quatuordecim & plures dies durare potest. Hic enim saliri ita caro non potest ut in Europa. Numquam assant carnem veru affixam, uti nos solemus. Lusitani carnes ad eum modum tostas appellant *Postas*.

Pisces assatos vel ebullitos comedunt cum *Inquitaya*. Cancros vel gammaros quando coquunt, numquam adjiciunt sale inter coquendum, uti nostrates solent facere, sed coctos comedunt vel cum simplici sale, vel *Inquitaya*, Lusitanis *Sal-pimenta*; & sic gratioris deprehenduntur saporis.

Minutiores Pisces, ut *Piaba*, *Piquitinga*, &c. Foliis herbaceis aut arboreis involvunt & operiunt cineribus calidis, ita brevi tempore ad cibum parati sunt, licet neque cocti neque assi dici possint.

Farinam duobus vel tribus posterioribus digitis dextræ manus prehensam inter edendum ori injiciunt, nullo cochleari utentes. Eodemque modo legumina cocta non immittunt ori, sed injiciunt, ita dextre, ut vix aliquid prætereant.

Edunt sæpius interdium, imo & noctu, neque stata edendi tempora observant. Capiunt autem cibum cum summo silentio: raroque inter edendum bibunt, sed demum post pastum adjiciunt potum.

Dormiunt in retibus suis: sunt admodum pigri, & non raro totum diem stertendo perdunt, & ægre se levant, si victus abundet, & necessitas illos foras non propellat. Prope retia sua pensilia struunt focum tam noctu quam interdium, ut interdium serviat coquendo cibo, noctu autem aërem arceat frigidum, qui in hisce regionibus noctu frigidior est, & interdum frigidissimus, ob noctuum & dierum perpetuo pene æquabilem longitudinem.

Potus ordinarius Brasiliensium est aqua frigida, fontana vel fluvialis, quæ hic & valde bona & clara reperitur, ita ut non facile quis noxam ab haustu ejus patiat, quantumvis largius biberit: quod de fontana imprimis intelligendum est.

Vites autem licet hic ter atque etiam quater uno anno fructus ferant, quia tamen earum non est tanta copia ut vinum premi aut opportunum aut operæpretium sit, earum loco plures modos commenti sunt Brasilienses, quibus è variis fructibus atque etiam radicibus potus concinnent, qui vini locum expleant. Et quidem primo vocant *Caõ*, quem nimirum faciunt ex *Acaijbæ* arboris fructu maturo, quem contundunt in mortario ligneo, vel etiam

Mm

tantum

tantum manibus exprimunt; succum paulum subidere sinunt & tum percolant. Hoc vinum, si ita licet vocare, recens, albicat instar lactis, post aliquot autem dies fit pallidius. Saporis est adstringentis; forte, ita ut quoque inebriet paulo largius haustum. Potest aliquandiu adservari, sed denique degenerat in acetum optimum & boni saporis, ita ut ab ignaris pro aceto vini sumi posset.

Alterum vinum vocant *Aipj*, quod præparant duobus modis, vel masticando vel contundendo radicem; utrovis tamen modo per ebullitionem. Priori modo radices de *Aipimacaxera* concisas vetulæ dentibus masticant, ollæque inspuunt, vocantque hanc veluti pulvem *Caracu*: dein aquam superfundunt, coquunt lento igne, continuo agitando: per expressiorem deinceps separant liquorem, quem vocant *Cavicaracu*: hic potus bibitur tepefactus. Posteriori modo eadem radix recens bene purgata conscinditur, contunditur, & ebullitur in potum candicantem instar lactis ebutyrati, qui & tepefactus bibitur. Saporis est grati, subacidiusculi, & vocatur *Cacimacaxera*. Utrumque tamen potum communi nomine appellant *Aipj*.

Tertii generis appellant *Pacobi*, quem conficiunt è fructibus arboris *Pacobete* & *Pacobucu*: de quibus in arborum descriptione à nobis dictum est.

Quarti generis nominant *Abati*, Lusitani autem *Vino de Milho*, quia fit è milio illo grandi, quod vulgo Turcicum vocamus, & Maizium.

Quinti generis dicitur ipsis *Nana*, quia fit è præstantissimo illo fructu *Nana*, de quo plura in illius descriptione diximus. Observandum autem hoc esse fortius reliquis omnibus & facillime inebriare.

Sexti generis ipsis vocatur *Ietici*, Lusitanis autem *Vinho de Batatas*; siquidem fit è notissimis illis radicibus, & quidem varie mixtis.

Septimum locum obtinet potus qui conficitur è fructu *Tanipaba* maturo.

Octavum autem quem Brasilienses vulgo vocant *Beeutingui*.

Nonum, quem vocant *Tipiaci*, qui utrique potus iridem fiunt è farina Mandiocæ, nimirum è *Beiu* & *Tepioia*, de quibus alibi dictum.

Cæterum hi Barbari supra modum amant adustum nostras, vocant *Cacitata*, & enormiter, cum datur, se illo inebriant. Potu iridem quem Nigritæ hîc faciunt & vocant *Garapa* (fit autem eo modo quem in Cannarum sacchari descriptione dixi) magna copia se ingurgitant, ita ut integros dies noctesque canendo & saltando traducant, potui continuo indulgentes tam foeminæ quam viri. Mirum tamen quod rarius inter pocula rixentur, nisi forte Zelotypiæ causa.

Tapuiyæ quando hunc potum præparant, sive *Acau*, sive *Aipj* (ii scilicet qui pagos incolunt & è Tapuiarum genere Cariri dicuntur) faciunt id omnes simul. Dies dein constituitur & indicatur singulis. Conveniunt omnes mane, incipiendoque ab uno pagi angulo, evacuant ordine omne vinum per omnia domicilia donec nihil supersit. Potui sic indulgendo cantilant, saltant rara intermissione. Quando eorum aliquis se nimio potu distentum sentit, vomitum sibi excitat & denuo haurit; ita ut qui plus vomere potest & denuo bibere, pro optimo & strenuissimo habeatur inter reliquos potatores.

Tabaco quoque frequentissime utuntur omnes Brasiliæ incolæ: vocant hanc herbam *Petima*, & folia illius *Petimaoba*. Hanc in aère siccata ponunt ad ignem, ut manu conteri in minutas particulas possit: hinc indunt instrumentis suis è cortice fructus *Pindoba*, vel *Vru-curuba*, vel *Iogara*, aut *Aque*, &c. confectis; præcidunt quippe una extremitate, nucleum eximunt ac corticem poliunt; hinc foramine in latere facto applicant tubulum è ligno factum. Hoc instrumentum vocant *Petimbuaba*, Lusitani autem corruptè *Catimbaba*, Belgæ adhuc corruptius *Katgenbow*. Utuntur quoque tubulis ex argilla à se factis & excoctis, sicuti & illis qui ex Europa ad eos afferuntur, quos nominant *Amrupetimbuaba*.

Tapuiyæ autem utuntur tubis rectis, amplis, ligneis vel etiam argillaceis, ita amplis, ut integrum pugnum Tabaci capiant, quibus repletis & accensis sugendo fumum hauriunt.

CAP. VIII.

De Lingua Brasiliensium, è Grammatica P. Josephi de Anchieta, S. I.

Hoc caput ab Authore nostro plane affectum tantum fuit derelictum: sed pervenit ad manus meas Grammatica linguæ maximè usitata in Brasilia, composita & digesta à P. Josepho de Anchieta, S. I. edita Conimbricæ Anno 1595. è qua pauca delibabimus ut gustum aliquem linguæ demus.

I. *De Literis*: Hæc lingua non habet *f, l, s, r, rr* duplex, neque mutam cum liquida, ut, *era, pra, &c.* pro *s* autem in principio aut medio dictionis servit *c* cum *zeura*.

Non conjungitur consonans cum altera consonante in eadem dictione, excepto *mb, nd, ng*, ut, *Acmomber, Aimondo, Aimeeng*. Petiguare qui juxta Paraibam incolunt & reliqui indigenæ usque ad Tamoyes qui Rio de Jenero accolunt verba quæ desinunt in consonantem pronunciant integra: Tupis autem S. Vincentii numquam pronuntiant ultimam consonantem in verbo affirmativo; ut, pro *apab*, dicunt *Apâ*, & ita in cæteris. In verbis item compositis ut plurimum abjiciunt consonantem ultimam prioris verbi.

II. *De Orthographia*: *P. m. mb.* sæpe usurpantur una pro altera, hoc modo: dictiones absolute sumtæ pronuntiantur cum *m* aut *mb*, ut, *Mo*, vel *mbo* manus: præcedente autem adjectivo mutatur in *p*, ut, *Xepo*, manus mea: excipe *Mbae*, quæ numquam mutat, ut, *Xembae*, mea res. *B* autem in principio dictionis numquam pronuntiat sine *m*, licet per incuriam interdum non scribatur. In medio quoque dictionis communiter ponitur *b* post *n*: & usitatissima pronuntiatio, *b* & *p* in medio & fine dictionis fere semper mutantur in *m*, aut *mb*, &c.

III. *De Accentu*: Omnes dictiones quæ desinunt in quatuor ultimas vocales, habent accentum in ultima & notantur circumflexo. Quædam autem quæ desinunt in *e*, videntur habere accentum in penultima, quod fit quia sunt compositæ. Quæ desinunt in *a*, partim habent in ultima & notantur eodem accentu, partim in penultima, & notantur acuto: Monosyllaba autem accentu gravi. Verba denique maximam partem accentum habent in ultima syllaba, in qualemcumque demum consonantem aut vocalem desinant.

IV. *De Nominibus*: Nomina non habent casus aut numeros distinctos, præter Vocativum casum, cum hac differentia, nimirum, quod ea quæ habent accentum in ultima nihil mutantur in omnibus omnino casibus.

V. *De compositione nominum*: Nomina substantiva componuntur cum adjectivis, ita ut substantiva semper præcedant, & si habeant accentum in ultima, manent integra: sin in penultima & vocales concurrant perdunt ultimam vocalem, ut, *Tuba etc, Tubete*, pater verus. Si concurrant cum consonante perdunt totam ultimam syllabam. Denique substantiva cum substantivis junguntur ad eundem modum.

VI. *De Pronominibus*: Pronomina habent aliquot casus: ut Ego, Nominativ. *yxê, xê*. Dativ. *yxêbe, yxebo, xebe, xebo*, mihi: Nominativ. Pluralis, *orê, yandê*, nos: Dativ. *orebe, orebo, yandebe, yandebo*, nobis. Tu Nominativ. *ende, nde, ne*. Dativ. *endebe, endebo, ndebe, ndebo*, tibi. Nominativ. Plural. *peê, vel pe*, vos: Dativ. *peême, vel peêmo*, vos: Accusativ. *opô, vel pé*. Vocativ. *peê, vel pé*. *Orê, yandê*, sunt etiam Adjectiva noster, nostra, nostrum. Eandem declinationem obtinet *Acê*, ut, Nominat. *Acê*, Dativ. *Acêbe, vel Acebo*, & significat hominem & servit tertiæ personæ, in ambobus numeris & utroque sexu; *c*, cum *zeura*, & *i* sunt pronomina relativa in omnibus casibus, & numeris, & significant, *is, ea, id*. Reciprocum *o*, id est, *se, suus, sua, suum*, usurpatur simpliciter quando sermo refertur ad personam agentem; ut in lingua Latina, exempli causa, Petrus *oiucâ oguba*, Petrus occidit suum patrem.

VII. *De Verbis*: Licet omnia verba habeant unum modum Conjugationis, licet tamen dicere habere duos, quia Negativus adjicit aliquas particulas: exempli causa; *Aincû*, ego occido; *Namcâi*, non occido. Similiter autem se habent Indicativi modi, Præsens, Imperfectum, Perfectum, & Plusquamperfectum, in Futuro, *Aiucâne*, occidam; *Namcâixorene*, non occidam. Plurima autem observanda sunt in Conjugationibus, quæ brevitatis causa omitto.

VIII. *De Præpositionibus*: Quæ tamen ipsis potius sunt postpositiones, quales *Mô in, Pé in*, ad, pro cum Dativo. *Bê in*, per. *Lupê* pro, cum Dativo. *Cui de, ex*, præter. *Cocê* supra, super. *Tobaque, sobaque*, coram. *Tenondê* ante, de tempore. *Cupî* per, de loco. *Cotî* versus. *Cecê* vi, cum, propter, pro, in, a. *Porupî* longe: *Pocê* cum, instrumentale, in, intra. *Pabê* cum, societatis. *Nâi* idem. In singulis autem multa observanda, quorum pauca tantum hic subjungam. *Pe* si jungatur cum nominibus quæ desinunt in *ba*, cum accentu in penultima, facit perdere ultimam syllabam, ut *Taba* aldea, *Tape* in aldea. *Bo* semper est plurale. *Cocê* significat locum & excessum, atque ita servit pro comparativo, ut, *Itâcocê* super lapidem vel plus quam lapis.

Porro ut gustum demus aliquem hujus linguæ, Dictionariolum adjungo, quale ab Emanuelê de Moraes, linguæ illius peritissimo accepi, & quidem primo nominum.

*Dictionariolum nominum & verborum linguae Brasiliensibus
maxime communis.*

T *Vpâna*, Deus.

Caraibebê, *Apiabebê*, Angelus.

Cetecimibâe, Spiritus.

Ibatinga, *Ibitinga*, nubes.

Amandiba, grando.

Ara, dies.

Putuna, nox.

Coemitanga, aurora.

Ara ibicoquime, meridies.

Abâ, homo.

Anga, anima.

Tetê, corpus.

Pocembuera, membrum.

Acangapé, cranium.

Tagica, vena.

Canga, os ossis.

Taguê, sanguis.

Pirâ, cutis.

Tiaya, sudor.

Tendê, sputum.

Aba, crines.

Apecum, lingua.

Tendiba, mentum.

Ayûra, collum.

Aceoca, jugulum.

Atyba, humerus.

Gibâ, brachium.

Mbô, manus.

Ecatuaba, dextra manus.

Acu, sinistra manus.

Puâ, digitus.

Puâ guacu, pollex.

Mua pendaba, articulus.

Vnhâ puapem, unguis.

Atucupe, dorsum.

Potia, pectus.

Cama, mamma.

Tigne, venter.

Purva, umbelicus.

Ique, latus.

Nhia, cor.

Ibâia, Cœlum.

Coaracê, Sol.

Iaci, Luna.

Icapê, ros.

Ara, tempus.

Acayûroig, Annus.

Iaci, mensis.

Caruca, vespera.

Tata, ignis.

Tuba, parentes & pater.

Ay, *cig*, mater.

Tamûa, avus.

Araya, avia.

Taira, liberi, & filius.

Tagira, filia. His duobus nominibus pater tantum utitur, mater dicit *Menbira*.

Tiquera, soror major natu.

Piquira, minor natu. His nominibus utuntur foeminae inter se.

Tiqueira, frater major natu.

Tibira, minor natu. His nominibus utuntur fratres tantum inter se: sicuti *Quibira*, frater, sorores tantum erga fratres, & *Teindira* soror, fratres tantum erga sorores.

Tûba, *Tutira*, patruus.

Cig, *Cygra*, amita; eisdem nominibus significant & avunculum & materteram.

Coya, gemini.

Temireco, maritus & uxor.

Mendara, matrimonium.

Abaiba, sponsus futurus.

Cunhaiba, sponsa futura.

Cemiraco aôbae, viduus.

Ymen eôbae, vidua.

Tubei îma, pupillus.

Iacitatâ, Stella.

Opacatûmbae, mundus.

Ibutâ, ventus.

Amacûnunga, tonitru.

Amaberaba, fulmen.

Ibi, terra.

Ara, aer.

Ig, aqua.

Aba, vir.

Cunha, foemina.

Tuibaem, senex.

Guaibino, vetula.

Cunumigoacu, adolescens.

Cunumi, puer.

Pitanga, infans.

Anâma, cognatus.

Iba, arbor.

Ibitira, mons.

Ceba, folium.

Tâ, fons.

Ita, ferrum.

Itâ, lapis.

Pirâ, piscis.

Roig, frigus.

Ceo, animal.

Guirarupia, ovum.

Mocu, anguilla.

Cay, simia.

Eyruba, apes.

Potivê, anas.

Ipeca, anser.

Capiê, gramen.

Ignaba, calix.

Itapigua, clavus.

Mbaê apapara, fascis.

Itacira, ligo.

Capii goacu, stramen.

Mbiu, cibus.

Cobra, anguis.

Apicaba, sedes.

Piâ, jecur.

Cebira, nates.

Mâupiara, bilis.

Tigue perg, intestinum.

Ty, urina.

Tyurû, vesica.

Vba, coxa.

Acaya, matrix.

Tendipia, genu.

Pi, pes.

Temâ, tibia.

Micu, digitus pedis.

Mitâ, calcaneus.

Porucicôbora, pauper.

Coribae, latus.

Angaipaba, pravus, astutus.

Tyaobeimmbae, nudus.

Mbaeâbora, ægotus.

Apara, curvus.

Tipibae, tristis.

Angaturama, gratus.

Poranga, pulcher.

Tecobecatu, sanus.

Atapuâia, velox.

Iuba, flavus.

Tinga, albus.

Mormotara, iracundia.

Tecoateima, avaritia.

Porerobiâra, fidelitas.

Tecoacê, felicitas.

Ibatebae, altus.

Boya, servus.

Atapuana, levis.

Poxi, deformis.

Catû, delicatus.

Pucu, longus.

Angaibara, macer.

Membecca, mollis.

Acuabeimmbae, fatuus.

Dictio-

Dictionariolum verborum maxime communium.

C epiaca, videre.	Anduba, sentire.	Cuu, defendere.
Cenduba, audire.	Cô, ire.	Cauccuba, diligere.
Cetûna, odorare.	Guata, ambulare.	Pitibô, juvare.
Caanga, gustare.	Moanga, cogitare.	Mogiba, coquere.
Nheenga, loqui.	Maenduara, recordari.	Amotareima, odisse.
Capucaya, clamare.	Paraboca, eligere.	Caanga, metiri.
Igû, bibere.	Mopotaya, neçtere.	Moaguima, madefacere.
Pocaucuba, somniare.	Porâra, mentiri.	Monguya, solvere.
Albaçu, edere.	Aroca, minuere.	Monguy, molere.
Rura, venire.	Angaipaba, delinquere.	Pita, manere.
Menbirara, parere.	Puaya, jubere.	Puru, uti.
Tecobe, vivere.	Potara, cupere.	Tara, capere.
Carom, sperare.	Meenga, tradere.	Mobibua, suere.
Ayaima, sternutare.	Moendi, capi, incendere.	Potareima, recusare.
Ierure, poscere.	Mondoca, incidere.	Iabâba, effugere.
Abiqui, peçtere.	Abi, errare.	Moete, laudare.
Cenoya, appellare.	Ecatu, posse.	Capira, purgare.
Cuâba, cognoscere.	Nbengara, cantare.	Mbaeraca, emere.
Nhemboe, discere.	Porabiqui, operari.	Monhanga, facere.
Puca, ridere.	Yeaboca, exuere.	Cerûra, portare.
Ciquiye, timere.	Momiya, movere.	Moyeççara, miscere.
Quera, dormire.	Peâ, vitare.	Moropiâna, commutare.
Ienumûna, spueri.	Pituba, ungere.	Paronduba, inquirere.
Caanga, dicere.	Pobâna, nere.	Cupira, levare.
Nbangeru, suspirare.	Cobaitim, occurrere.	Teupira, ascendere.
Cecaraya, oblivisci.	Cenoya, vocare.	Maramonhanga, belligerare.
Gueena, vomere.	Mondoroca, frangere.	Monberaba, vulnerare.
Guapua, sedere.	Coameenga, mordere.	Apina, radere.
Queraro, vigilare.	Coquendaboja, aperire.	Mondoca, scindere, auferre.
Puama, surgere.	Raba, solvere.	Cema, exire.
Caruca, mingere.	Cacâba, transire.	Abba mondêba, induere.
Poacema, gemere.	Tima, plantare, terere.	Iecoacuba, abstinere.
Pitêra, sorbere.	Pocuâba, consuescere.	Cica, arare.
Tiû, pudere.	Igtaba, natare.	Cipija, rigare.
Taceb, plorare.	Peâ, deponere.	Ceyara, deferere.
Mano, mori.	Paepua, respondere.	Pitangarempi, concipere.
Acanhem, morior.	Moetê, adorare, honorare.	Moaguêba, restinguere.
Tima, sepelire.	Monbeu, nunciare.	Moabaiba, incantare.
Cenonheca, precari.	Tiguioca, sanguinem reddere.	Monbuja, terebrare.
Cepiaca, reprehendere.	Moriba, consentire.	Pitêra, osculari.
Mondoca, findere.	Acoy, operire.	Monbua, perforare.
Acî, errare.	Tucâ, occidere.	Mayaoca, dividere.
Capucaya, ringi.	Moperua, frigere.	Ami, premere.
Berâba, splendere.	Caê, sanare.	Mogycô, polire.
Rerecô, habere.	Moabaiba, impedire.	Moyarû, jocari.
Momitâ, accipere hospitio.	Apiton, ligare.	

Notandum autem illos multa habere vocabula tam nomina quam verba, quæ plura & diversa significant: exempli causa: *A*. significat fructum: item dilectum commilitonem, ut cum dicunt, *Mamô cuipe ereym Xe a*, unde venis dilecte commilito? Item *A*. membri virilis caput: ex modo autem & tempore loquendi intelligitur de quo loquantur.

Accang jaculor, lego, metior, pondero, delibo. *Aâr* cado, ut *Aâr quecê Ibipe*, heri cecidi in terram. Item *Aâr*, intelligo, ut *aâr coite aipô recê*, nunc hoc intelligo. Sed de his satis.

De Armis Brasiliensium, & exercitiis illorum.

ARCUS habent è duro ligno factos, quos vocant *Guirapara* & *Vrapara*. Lignum autem unde fiunt *Guirapariba* & *Vrapariba*, Lusitanis *Pao d' Arco*. Cordas arcuum è gossypio contorquent, vocant *Guirapacuma*. Sagittas ex arundine silvestri faciunt & vocant utramque rem uno nomine *Vüba*. Extremities sagittarum, quas *anha* vocant, sunt ex ligno asperata, vario modo: quædam enim multa acumina *Vutapoaeta*, quædam unicum acumen habent, quædam dentata, quædam ferrata: quibusdam etiam dentes piscium qui *Iperu* vocantur, aptant.

Iurupara appellant sagittam quæ acumen habet ex arundine *Tacoara* vocata.

Tapuyarum nationes quædam nullis arcibus utuntur, sed sagittas suas emittunt manus iactura solummodo, imponendo ligno cuidam excavato instar tubi per medium secundum longitudinem dissecti. Cariri autem arcibus utuntur.

Tapuyæ clavas habent ex solido ligno nigro confectas, vocant *Iapema*, longas & latas anteriorius, & ossiculis interdum asperatas. Manubrio autem circumvolvunt teniolas è gossypio, vel aliud quid: vocatur *Iatirana* quicquid ita circumligatur. In extremitate clavæ postica dependet fasciculus pennarum è cauda Arara, uti & in medio parvus fasciculus adligatus est. Vocatur id quod sic à clava dependet *Atirabebe* & *Iatirabebe*.

Tubas faciunt ex ossibus humanis, quas nominant *Canguenca*.

Habent alias tubas, quas vocant *Muremure*.

Alias itidem tubas grandes factas ex conchis quas *Guata pi guacu* nominant, & ipsas tubas *Nhumbu goacu*. Item alias quas dicunt *Vruca*.

Tuba item alia quæ ex canna est facta, ipsis dicitur *Membipara*. Tubas autem nostrates vocant *Itamembi*: quia è metallo factæ sunt.

Saltationibus supra modum sunt addicti, quas generali nomine vocant *Guau*.

Habent autem varios saltandi modos: quorum unus vocatur *Vrucapi*. Habent & inter saltandum varios cantandi modos.

Pueri quoque certos exercent lusus, quorum unus vocatur *Curupirara*: alter *Guaibipaie*: tertius *Guaibiguaibiabucu*. Atque hæc tantum obiter ab Auctore designata inveni, uberius explicaturum fuisse liquet, si supervixisset; sed apud Joannem Lerium hæc pluribus explicata inveniuntur.

De Brasiliensium religione.

CREDUNT ex antiquorum traditione immortalitatem animarum, & foeminas & fortes viros, qui multos inimicorum trucidarunt & commederunt, post mortem ad campos Elyseos, quos pene montes quosdam esse autumant, abire, ibique tripudiare. Cæteros ignavos & socordes qui nihil in vita digni gesserunt, credunt à Diabolo statim post mortem cruciari. Vocant autem Diabolum *Anhanga*, *Iurupari*, *Curupari*, *Taguaiba*, *Temoti*, *Taubimama*.

ANNOTATIO. In Historia nostra seu Descriptione Indiæ Occidentalis lib. xv. cap. 11. diximus de Religione Brasiliensium, verum quia de quibusdam postea melius edocti fuimus ab iis qui diutius inter illos egerant, totum illum locum ita constituimus, pro secunda editione.

Brasilienses Barbari nullum pene habent religionis sensum, nec de origine, & creatione huius universi quicquam norunt, de diluvio universali obscure & fabulosum quiddam recordantur: nimirum mortalibus omnibus aqua haustis, superfuisse unum aliquem cum germana sua, jam uterum ferente, atque ab iis rursus genus suum originem & incrementum accepisse. Neque Deum aliquem noverunt, neque proprie adorant quicquam, unde nec illud nomen in ipsorum idiomate reperire est quod Deum exprimat: nisi forte *Tupa*, quo excellentiam aliquam supremam denotant; unde Tonitru vocant *Tupacumunga*, id est, strepitum factum à suprema excellentia, à verbo *Acunung* strepere: Fulgur autem *Tupaberaba*, id est, splendorem excellentiæ, à verbo *Aberab* resplendere. Illi se ligones & agriculturæ scientiam debere profitentur, atque ideo pro numine aliquo agnoscunt. Cælum aut inferos post hanc vitam pariter ignorant, licet animas post separationem à corpore superesse credant, atque nonnumquam in dæmones converti, & ad campos irriguos, variisque arboribus amœne consitos, traductas, ibidem jugiter choreas ducere. Spiritus malignos impense metuunt, quos *Curipira*, *Taguai*, *Macachora*, *Iurupari*, *Marangigana* vocant: sed diversis significationibus, nam *Curipira* significat numen

numen mentium: *Macachera* numen viarum, viatores præcedens. Petiguareſ fingunt boni nuntii paranympum; contra Tupiguaos & Caryos medicum humanæ salutis hostem. *Iuripari* & *Anhanga* significant simpliciter Diabolum. *Marangigoana* non significat numen, sed animam à corpore separatam vel aliud quid, instantem mortem prænuntians, ipsis Brasiliensis non satis notum, & tamen illud vel maxime timent: ita ut interdum imaginario & vano illorum terrore subito exanimentur. Nec tamen ullis ceremoniis aut idolis venerantur: quidam tamen nonnumquam stipitibus solo defixis, & munusculis juxta positos illos spiritus placare nituntur: rarius autem hi spiritus visibiliter inter illos comparent, licet multi aliter prodiderint. Hactenus è libro nostro ita correcto. *Pergit jam Auctor noster.*

Habent suos sortilegos seu sacrificulos, quos vocant *Paie* & *Paj*, hos consulunt de futuris quando ad bellicam expeditionem proficiscuntur, vel aliorum, qui ipsis prædicunt quicquid accidere debeat. Utuntur hi multis ceremoniis.

Potiguara natio, modum aliquem habet fascinandi eos quibus male volunt, ut moriatur, faciendo magnam naſſam, quam vocant *Iequie guacu*; atque hic modus fascinandi dicitur ipsis *Anhamombicoab*.

ANNOTATIO. Hunc quoque locum in libro nostro ita jam constituendum duximus.

Habent & sagas, quibus vix aliter quam Medici utuntur, iisque valetudinis recuperandæ desiderio valde sunt obnoxii: interdum & inter ipsos reperiuntur homines nequam, qui magicarum quidem artium rudes, sed ludendi & ductandi miserorum animos gnari, insolitis quibusdam corporis jactationibus & gesticulationibus sui admirationem excitant, & falsis quibusdam miraculis sibi fidem conciliant: illi popularibus suis & interdum integris provinciis persuadent culturam agrorum penitus omittere, venisse enim tempus, quo tellus omnia sponte sua ipsis sit productura, atque ipsæ feræ illis ultro pabulum allaturæ: His autem similibus naniis miseros hosce, natura sua plerumque desides, ita infatuant, ut neglecto terræ cultu, sensim comeatu destituantur, præque inedia deficiant, donec impostor ille solus supersit, nisi ante à suis dolum persentientibus trucidetur. Caterum magos vocant *Page*: at *Caraiba* est illis potestas miracula perpetrandi: quare Lusitanos, quia multa faciebant quæ ipsorum captum superabant, *Caraibas* appellabant, atque ita etiam hodie vocant & Europæos omnes.

Non possum præterire quin hic addam, quibus præstigiis illi qui medicinam inter illos profitentur, hominibus ægris illudant. Narrat *Iacobus Rabbi*, cum *Regulus Drarugh* ægrotaret magnumque dolorem pateretur in lateribus & cruribus; neque à suis medicis quicquam solatii acciperet, ad vicinum Regulum profectum, ut ipsius medicis uteretur; adhibiti tres, quorum primus, tabaco sumto totum Regis corpus eo perroravit, dein arreptis illius genibus illa ita suxit quasi devoraturus esset, & boatu quodam instar tauri edito, primum plurimum sputi è gutture in manum effudit, atque una semivivum animal instar parvæ anguillæ, quod Regulum ita dolore cruciasset assererat. Alter medicus postquam ventrem Reguli ad eundem modum suxisset, & instar feræ rugiisset, album lapidem è gutture evomuit, figura pene rosæ. Et repetita suctione in lateribus, evomuit aliquid simile radici. Ad eundem modum perpetuo agunt, & à credulo vulgo creduntur magni esse medici. *Sed pergit Marcgravius.*

Multi Brasiliani jam instructi sunt in religione Christiana: non tamen seduli sunt in doctrina de Deo: nec magno ardore afficiuntur: Deum vocant *Tupa* & *Tupana*. Dant nostrates operam ut in capitibus religionis Christianæ instituantur & quidam satis magnos progressus fecerunt: sed in moribus corrigendis maxima difficultas est, ob agnata quædam vitia, quæ ægerime domantur.

Tapuiæ adhuc peiores sunt reliquis omnibus, nihil de Deo sciunt, neque institui volunt. Diabolum maxime colunt ne ipsis damnum inferat. Habent & suos sortilegos quibus utuntur & multum deferunt. *Hactenus Auctor noster, qui haud dubio plura addidisset, si Deus ipsi longiorem vitam fuisset largitus. Nos hic quadam de Tapuyis adjungemus è Relatione Iacobi Rabbi, quam Illustr. Comes Io. Mauritius nobis suppeditavit.*

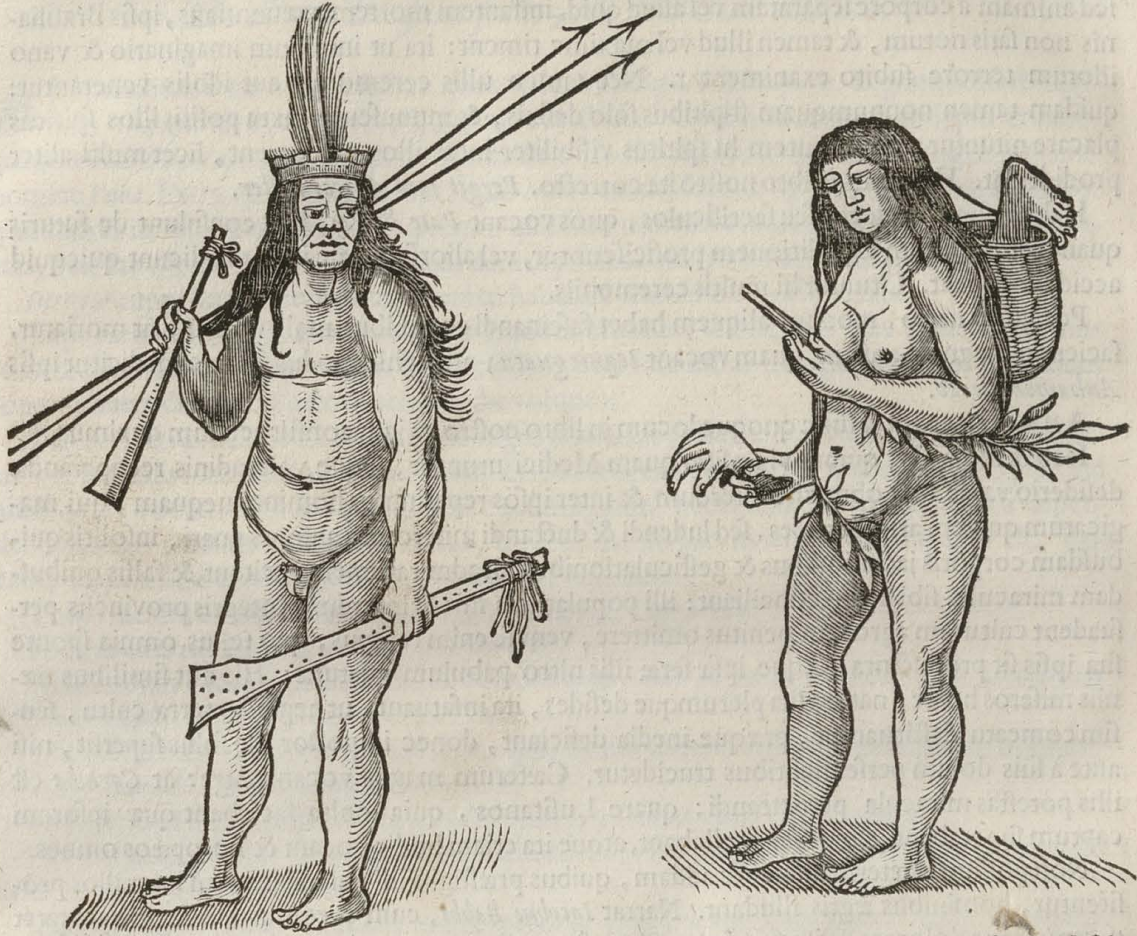
CAP. XII.

De Tapuiyarum moribus, & consuetudinibus, è Relatione Iacobi Rabbi, qui aliquot annos inter illos vixerat.

INCERTIS plerumque sedibus vagantur instar Nomadum, inter certos tamen limites, inter quos castra mutant secundum Anni tempestatum mutationem; itaque *Regulus* eorum, qui *Otshicayayna* dicuntur, à maximo flumine quod fines eorum permeat, ut supra diximus, cujus gentile nomen est *Iandui*, vesperi & mane per castra proclamari curat pro arbitrio suo, & consultis

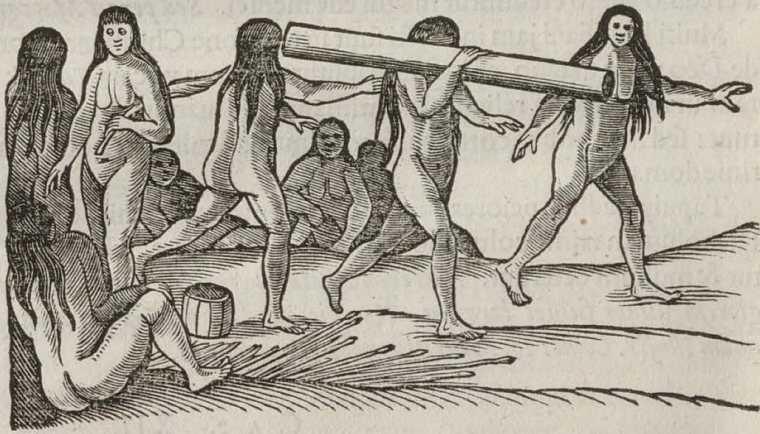

sultis ante divinatoribus suis & hariolis, quo proximo mane promaturi sint, & ubi confessuri, atque quid interdiu acturi. Mane antequam iter aggrediantur, fluvium ingrediuntur, & se abluunt, & nitidissima arena corpora sua fricant, & rursus abluunt: atque inde egressi artus suos

ita extendunt & contorquent, ut articuli ipsis crepitent. Hinc ad focum accedunt, & calefacti, denticulis quorundam piscium ita se scabunt, ut sanguinem multis locis eliciant, quod ad lassitudinem in itinerando demendam plurimum putant prodesse. Scribit Rabbi sese id sæpe esse expertum utile esse.

Ad lapidis jactum à Reguli tabernaculo, duo trunci arborum humi jacent unius passus intervallo à se invicem diffiti, populus autem universus in duas turmas divisus ex adverso confistit; hinc unaquæque turma eligit unum è robustissimis, qui truncos illos succollant & quam possunt celerrime portant, succedunt dein alii aliis ex eadem turma; qui autem primi ad locum castris destinatum pervenerint, tardioribus insultant, atque illos exsibilant. Operiuntur hinc juniores qui arma illorum & secures afferunt, hinc arbores certatim cædunt & pergulas construunt, sub quibus æstum solis vitare possint, inter ipsos rivulos. Inter ea adveniunt & foeminae cum reliquis impedimentis: & viri egrediuntur, pro locorum conditione aut ad pisces, aut ad feras capiendum; atque itidem mel silvestre colligendum: vetulae vero ad radices eruendas, è quibus farina confici possit, & panes coqui: domi autem aliae aliis auxiliantur & parant manibus cibum & potum: qui deinceps tempus terunt hastilibus certando, luctando, currendo; quibus certaminibus duæ foeminae ad id selectæ præsident, & judicant de singulorum virtute & victoribus.

Ubi vespera advenit, coeunt adolescentes in varias cohortes, & castra perambulantes cantillant ante tuguria, adolescentulae autem quæ juvenibus delectantur, prodeunt, & cantillantes atque tripudiantes sequuntur adolescentes, & à tergo consistunt eorum quos amant, id enim ipsis amoris testimonium est. Cum porro juvenes jam ad nuptias aspirant, venantur

feras

feras & colligunt mel silvestre, aliaque, atque ad Patres dilectarum conferunt: qui si plures filias nobiles habeant, advocant prophetas & sortilegos suos, medicosque, illi autem ad eunt Regulum ad deliberandum. Regulus porro convocat per præconem Adoloscens procos in proximum extra castra, ubi plurimi, tam adoloscens quam puellæ, conveniunt, & conjunctim per sylvas vagantur, donec ad locum venationi destinatum pervenerint; atque hic consilio capto pauci illorum progrediuntur, ut ferarum latibula indagent, qui, ubi illa offenderint, ocysime ad reliquos regrediuntur, & indicant quo loco ferarum sit copia: deinceps omnes cum armis & canibus feras indagine cingunt, atque ita propere in illas ruunt, ut nonnumquam ducentas feras simul capiant & mactent, atque postquam lateribus apertis intestina canibus objecerint, illas inferunt castris. Accurrunt dein foeminae, & foco facto, viscera primum torrent viris in cibum: dein pilis ablatis, ferarum corpora concidunt in plures partes: postilla fovea intra terram facta, prunas illis indunt, atque eisdem carnes ita concisas superimponunt, aggestaque arena, rursus focum superstruunt, ita ut carnes percoquantur, haud secus quam in furno. Quidam & mella colligunt & potum conficiunt; atque ita commessando diem exigunt. Dein iterum accedunt ad Reguli tabernaculum ad deliberandum ubi proximo die venatio sit instituenda; quo constituto, discedunt in cohortes ad cantillandum, e cantionum enim modo augurantur an venatio bene processura sit necne. Venatione absoluta, rursus commessantur ad eundem modum, & ii qui domi manserunt, conferunt farinam e radicibus factam.

Diximus jam ante Barbaros hosce labia, auriculas & genas perforare: hic actus ab ipsis instituitur ad hunc modum. Adoloscens ad hoc parati educuntur ad locum in quem populus convenit ad cantillandum & saltandum. Sortilegi autem eorum atque dæmonum incantatores duplici ordine ex adverso consistunt, atque eorum unus arripit puerum aliquem, & manus illius atque pedes arte constringit, & ita tenet, ut se movere non possit, accurrit alter qui puero inferius labium acuto ligno perforat uti & auriculas, matre pueri interea ejulante. Adoloscens porro foramina terebrant in genis, atque hæc sunt veluti sponsalia; neque enim ante adoloscens hæc subeunt, quam ad nuptias aspirent: dein per triduum aut quatrimum commessantur: in isto autem nuptiali convivio Regulus ipse suas cuique partes distribuit de cibis qui parati fuerunt.

Matres imprimis hoc curant ne filia ipsarum ante ad conjuges accedant, quam menses earum fluxerint, quod sortilegis suis & medicis indicant, atque illi Regulo, & ita demum sponsa ad sponsi sui cubiculum adducitur: celebratur porro cantilenis mater quod filia pudicitiam tam bene custodiverit.

Quod si matris sit filia aliqua matura viro, quæ tamen non petatur; tunc mater filiam suam sub oculis rubro colore pingit, ubi menses suos semel passa fuerit, & adducit illam ad Regulum, & exponit quid desideret, tum Regulus juvenulam ad se vocat, & in storea juxta se considere mandat, & fingens se medici partibus fungi, manus ad focum calefacit atque iis se demulcet; dein & se, & juvenulam Tobacci fumo afflat; denique pene juvenulae pudenda ferit, si autem sanguinem eliciat, hunc delingit, atque hoc imprimis honorificum putant.

Foeminae prægnantes factæ deinceps a virorum consortio abstinere. Ubi autem pepererunt, secedunt in silvam, & infanti umbilicum concha præcidunt, & una cum secundinis coctum devorant: puerpera autem atque infans mane & vesperi frigida abluitur: neque foemina quamdiu infantem suum lactat cum viro suo consuecit, nisi forte ille unicam tantum conjugem habeat.

Si foemina cum altero consuecit, & viro id innotuerit, abigit illam a se: sin autem in ipso actu forte deprehenderit, utrumque occidere licet, si possit. Narrat Rabbi Regulum Ianduy aliquot suarum conjugum ita trucidasse, mæchis dilapsis.

Regulus Ianduy habet in medio tabernaculi sui ingentem cucurbitam, super stoream ita dispositam, ut ab altera storeæ parte cooperiatur, ad quam sine mandato Reguli nemini accedere fas est aut cucurbitam introspicere, sed cum Tabacum fumunt, licet fumum in illam exspirare: feras autem & mella quæ inferuntur juxta illam deponunt donec Regulus imperet illa auferre: singulari autem superstitione & timore percellit suos hac cucurbita. In illa sunt lapides quidam, quos illi appellant *Kehnturah*, & fructus quidam, ipsis *Titzsheynos*, quos majores faciunt quam aurum.

Habent quosdam medicos vel potius præstigiatores, qui miris artibus populo imponunt, & persuadent miseris, se ex eorum corporibus, animantia, lapides aliaque exfugere, quæ ipsis videntibus evomunt. Reguli quoque sibi medendi facultatem arrogant: itaque matres infantes suos ægros ad Regulum suum adducunt, qui illos fricat, & Tabaco consputat: si interea infans nihilominus moriatur, a matre & consanguineis comeditur.

Martio & Aprili mensibus maxima aquarum vis de montibus descendit, ita ut fluvius *Otschnogh* se inflet & ripas suas egrediatur atque in vicinum lacum *Bayatag* exundet, quo tempore tantam piscium multitudinem capiunt, quantam foemina in castra vix referre possunt: eodem

& præcipui illorum fructus maturantur. Ubi autem fluvius intra alveum suum coercetur, ad consuetas sedes redeunt, & sementi dant operam: serunt autem imprimis grandius milium seu Maizium, phaseolos varios & cucurbitas lagenæformes, aliasque.

Antequam semina terræ committant, solum à sortilegis & prophetis illorum ab ortu ad occasum lustratur, & semina vaporantur fumo Tabaci, hoc ad foecunditatem proficere autumant. Nec minus anxie & superstitiose divinatores suos consulunt de anni fertilitate, qui vario plumarum ornatu atque aliis monilibus insignes credulum vulgus miris præstigiis effatuant: quod interea cantillando tempus terit.

Ubi sementis eorum ad maturitatem pervenerit, & fruges collectæ fuerint, tantum sepount quantum ad proximam sementem sufficere putant, reliquum abliguriunt.

Imprimis venerantur Pleiadum exortum, & stellas illas numinis loco colunt, canendo & chœreas ducendo; præsertim in loco ad id destinato, quinque supra quadraginta horarum itinere ab *Otschumoch*, quo tendunt cum fructus silvarum & camporum maximam partem jam maturi sunt. Hic autem Adolēscētes omnes qui hastis lufuri sunt, post triduum cantando & saltando exactum, se parant ad certamen: & quidem primo furas vinciunt lento quodam vimine, è quo & calceos confectos induunt: deinde melle capita inungunt, & capillos postica parte subligant, & longiori avis penna erecta insigniunt: mox rubro pulvere capillitium ad occiput aspergunt, fronti autem albas applicant plumas; denique faciem variis pingunt coloribus, uti & reliquum corpus; dorso autem alligant fasciam è frondibus confectam instar caudæ, brachiisque alas volucris, quam vocant *Kofetug*, & cervici itidem circumdant pennas rubras. Ita ornati certant per triduum, & victores oyantes saltant.

Ubi quis illorum moritur (nisi forte à venenato aliquo animali exstinguatur) portatur cadaver extra castra, atque ibidem ab illorum medicis & sortilegis exenteratur & dividitur in partes: quæ deinceps à vetulis torrentur, & ab eisdem & consanguineis devorantur, cum planctu; summi enim amoris indicium iudicant amicos intra viscera sua sepelire. Atque hæc quidem inter plebeios obtinent: Optimatum vero cadavera ab aliis optimatibus comeduntur: præter ossa quæ à proximis consanguineis servantur ad nuptialia convivia; & tunc in minutissimas particulas contunduntur & bellariorum loco devorantur: quandiu autem omnia ossa non ita consumpta fuerint, proximi consanguinei sibi capillos capitis evellunt in signum luctus.

C A P. XIII.

Alia quedam de Tapuyis ab Elia Herckmanno descripta.

TApuiæ degunt versus Occidentem à provinciis Brasiliæ, quæ aut à nostris Belgis, aut à Lusitanis habitantur, & ultra montes: dividuntur autem in diversas nationes, nam primum pone Parnambucensem provinciam incolunt Cariri, quorum Regulus est *Cerionkeion*; secundo *Caririvafu*, paulo ultra tendentes, quorum regulus *Carapoto*; tertio *Cariri-jou*: quarto & nostris notissimi *Tairiryou*, quorum pars à *Ianduy*, pars à *Caracara* regitur, qui à *Rio Grande* versus Occidentem agunt; & variis sedibus vagi mense Novembri, Decembri & Januario propius ad mare accedunt, quia fructus *Cajons* tum maturi, quorum intra continent nulla est copia. Sunt robusto corpore, procero; crasso & amplo capite; coloris fusci; nigro capillitio, & aspero: quod super cervicem propendere sinunt, in fronte ad aures usque attondent: quidam & tondent se ad Europæorum modum.

De nuditate illorum, & quo pacto pudenda operiant, idem narrat cum Rabbi.

Sortilegi ipsorum & magi, quos magnificiunt & de futuris consulunt; malignos spiritus evocare norunt, qui se illis sistunt ipsorum Tapuiarum figura; interdum & admittunt illos intra se sub figura muscæ aut alterius minoris animantis, & fingunt illos per os suum loqui & futura revelare. Testantur multi nostrorum se id vidisse, cum natio hæc nostris subsidio in *Rio Grande*: illis autem denuo disparentibus, omnes foeminae vociferabant & ejulabant; nam apud hos Barbaros veneratio omnis constat ex vociferatione & ejulatu foeminarum.

Regulum suum impense colunt quando in expeditione bellica ipsos præcedit, ipsique sunt obedientissimi, domi autem tantum parce venerantur.

Porro cum omnes nudi incedant, Regulus & primates à vulgo dignoscuntur partim capillitio, partim unguibus: Regulo enim capilli in coronam sunt tonsi; & ungues pollicum longissimi: consanguinei autem illius & alii bellici ministri ungues habent longos in omnibus digitis, præterquam in pollicibus: decorum enim apud illos ungues habere quam longissimos.

Pueris anno septimo, aut octavo, auriculas perforant, uti & inferius labium supra mentum, ajunt se hac ceremonia illos demum in hominum numerum afficere.

Foemi-

Fœminæ si mortuum fatum pariant, statim illum devorant, ajunt quippe haud melius custodiri posse, quam intra viscera ipsarum, è quibus prodierunt.

Infantes illorum (quod mirum, si modo verum) nona aut decima septimana ambulare incipiunt, atque adeo aquas ingredi ad natandum, quare nulli inter illos reperiuntur sive mares, sive fœminæ, qui non optime natandi artem calleant.

Perveniunt ad summam senectam, ita ut inter illos reperire sit, qui centum & quinquaginta aut sexaginta, quidam etiam qui ducentos annos attingant, ita ut illos in *Hamaccis* gestari opus sit, suntque illis imprimis ejusmodi senes venerabiles.

In regionibus illorum, ut ipsi narrant, plurimi reperiuntur serpentes, & inter eos quidam qui viginti quatuor pedes sunt longi, atque ita venenati, ut si in aliquod corporis membrum dentes infixerint, intra quatuor aut quinque horas læsi exstinguantur. Ajunt & piscium genus in fluviis & lacubus eorum frequens esse, *Carfa*, quod natantibus aut fluvios transeuntibus carnis frustra è membris abripiat.

Ingenio ita sunt pravo, ut licet amici venerint, rarissime sine ullo maleficio discedant.

A P P E N D I X

D E C H I L E N S I B V S .

C A P . I .

De Chilenſium indigenarum Statura, & habitu corporis, atque Vestitu.

ICET Chilenſes longe diffiti ſint à Braſilienſibus, quia tamen à noſtris nuper fuerunt luſtrati, non prorſus alienum putavi quædam de illis hîc ſubungere, è variis Commentariis noſtrorum, quos Illuſtr. Comes Joan. Mauritius ſubminiſtravit.

Indigenæ Chilenſes in communi ſatis robuſto & compaſto ſunt corpore: coloris inter album & fuſcum: nigris & craſſis capillis: qui autem illorum Hiſpanis ſerviunt, geſtant illos prolixos & intenſos, verum qui adhuc ſui ſunt juris & cum Hiſpanis belligerant, qui vulgo *Vcais* appellantur, attondunt illos, ne, ut ferunt, ab hoſtibus ſuis iis apprehendantur, ita ut hoc ſigno à ſubjectis Chilenſibus dignoſcantur.

Capite ut plurimum ſunt grandiuſculo & facie lata, imberbes, quia illam evellunt duabus mytolorum conchis arte connexis, & una parte firmiter ligatis, quas ſecum & quidem ad collum appenſas geſtant: etenim non tantum è mento & genis, ſed & pudendis partibus omnes capillos evellunt, tam mares quam fœminæ, & primum cineribus calidis illos fricant, ut ita facilius radicitus evellant.

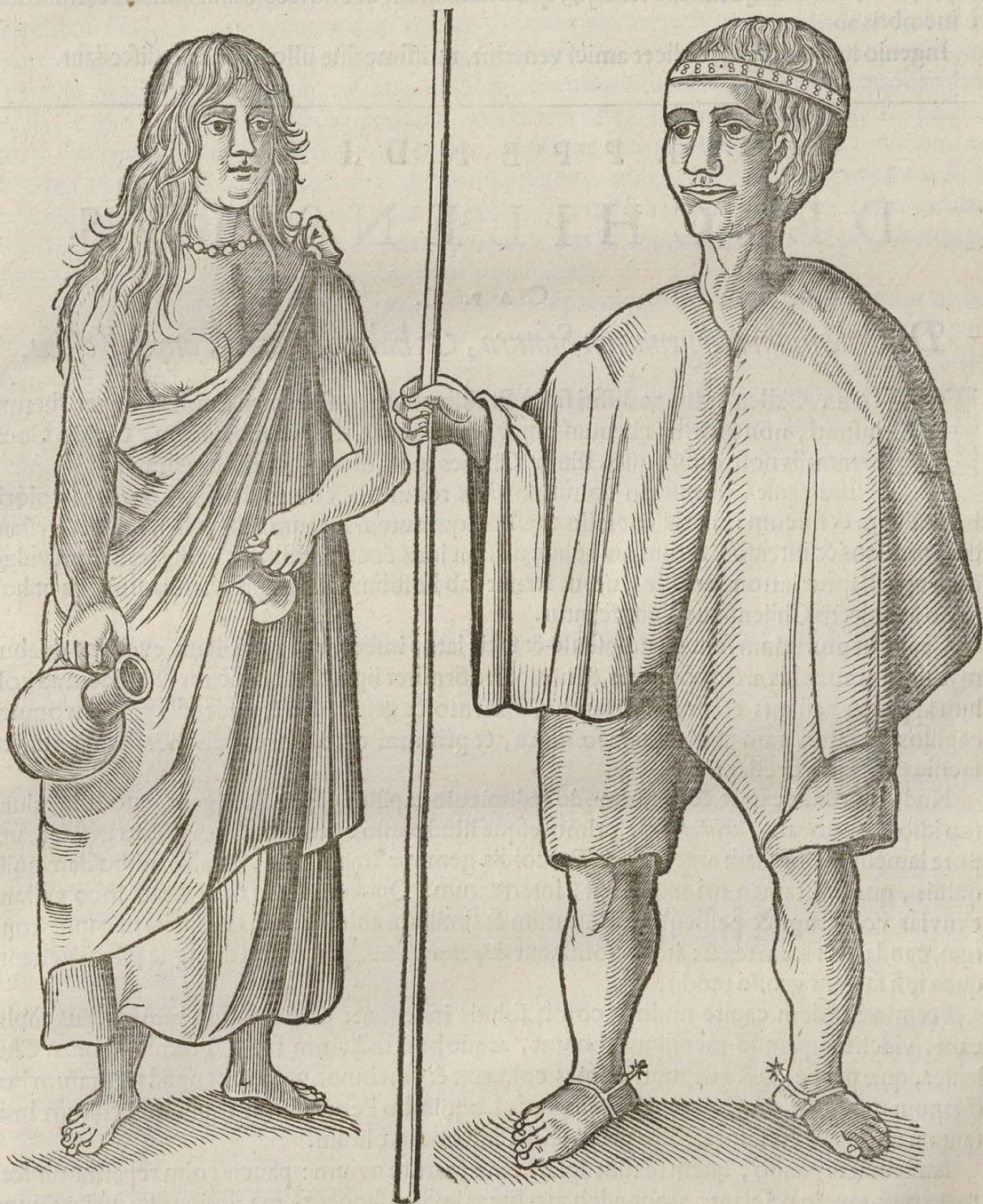
Nudo incedunt capite, & ſolummodo redimiculo capillos capitis ſubligant, quod vinculum ſuo idiomate vocant *Tariwelonco*: primoresque illud paulo operoſius & pretioſius geſtant, utpote lamellis quibuſdam argenteis & Turcoidis gemmæ fragmentis, & aliis quibuſdam quiſquiliis, quas illi tamen magnificiunt, intertextum. Quidam etiam ornamenti loco geſtant exuvias volucrum & pelliculas muſtelarum & ſimilium animalium, diviſas ita ut caput frontem, cauda cervicem tegat: atque nominant *Maniewelonco*; pauciſſimi denique pileos geſtant, quos ipſi faciunt groſſo modo.

Fœminæ itidem capite nudo & comis ſolutis incedunt: certis tantum temporibus ſubligant, videlicet quando menſibus laborant, atque hoc indicium facit. Fœminæ tamen Chilenſes, quæ prope *Caſtro* degunt, comas colligant & cincinnos geſtant pene ad noſtrarum hodiernum modum: In Coquimbo denique & Loquimbo Peruanarum mulierum cultum imitantur, utpote iis vicinioreſ, aliis provinciis Chili hoc inſolitum.

Amiciunt ſe panno, quem texunt ipſæ è lana ſuarum ovium: pauca enim reperiuntur fœminæ quæ texere neſciant, atque adeo machinas ipſas diſponere; maximi autem eorum quos texunt pannos, vix ſuperant quatuor aut quinque ulnas noſtrates: Mares autem ſumunt huiuſce panni quadratam portionem, circiter duas & ſemis (paulo plus aut minus) ulnas longam, & circiter ulnam aut ſeſquiulnam latam; in cujus medio rimam faciunt, oblongam, qua caput exſerunt: ſub hac veſte veluti tunica, pro frigoris modo, bis terve revoluta, nudum corpus tegunt, ſine thorace aut induſio, bracca ab umbelico ad genua uſque propendente contenti, more pene Europæo. Pannus hic ut plurimum diverſorum eſt colorum, albi, rubri, cœrulei & lutei, & ad oras ſtriati, inſtar lodicis Hiſpanicæ. Cæterum nudipedes incedunt, præterquam quod quidam feſtivis diebus caligas induant ſatis affabre factas, & quadratis albis nigrisque reſſulatas: Calceorum autem uſum penitus ignorant.

Fœminæ quoque quæ circa Chiluen degunt & fere Peruanarum mores æmulantur, similem pene amictum ferunt à postica parte ad talos demissum, in lateribus consutum, ad pectus apertum, super humeros magnis aciculis, quæ capitella habent lata, ambitu fere dupli stuferi, utramque fimbriam connectunt: sunt aut aciculæ istæ sive fibulæ ex ære aut stanno pro illarum opulentia. Hanc togam redimiculo subligant, cæterum & ipsæ nudis pedibus ambulant. Cæteræ Chilenses fœminæ amictum haud ita compositum ferunt, solummodo gestant quadratum pannum sub uberibus circumjectum & dependentem ad suras usque. Superior vestis est alius pannus paulo laxior sub humeris, super eisdem angulis suis in nodos coactus: hic earum communis amictus, sin vero maritis suis placeant, & paulo exquisitius ornentur, orbiculos circum collum gestant vitreos, & æneos annulos in auriculis, neque aliud quid. Amictum & habitum utriusque sexus videre est in Iconibus quas hîc subijcimus.

Omnes autem Chilenses munditiarum amantissimi sunt; quare singulis diebus mane sese abluunt, etiam gelu sæviante, tam mares quam fœminæ.

C A P. II.

De Chilensium ædibus, suppellectile, Agricultura, victu, & connubiis.

Ipsorum domicilia sunt tuguria seu casæ humiles; quarum tam latera sive parietes, quam tecta è stramine, juncis aut arundinibus sunt contexta: atque hæc illic sunt dispersæ, neque

neque enim aut oppida aut pagos inhabitant, sed per vicinitates, atque adeo familias & consanguinitates in unum locum aggregantur: & Hispanico nomine appellantur *Partialidades*, quatenus ad unum primorem, seu, ut ipsi vocant, Caracam referuntur, à quo & ista communitas regitur.

Suppellex quoque illorum tenuis & pauca: nimirum duæ aut tres amphoræ, quibus potum suum indunt, quem vocant *Chicam*: item cyathus corneus quo illum hauriunt: duo aut tres lignei lintres: Lapis super quem far suum frangunt, unum atque alterum ligneum sedile. Opulentiores tamen habent vellera aliquot ovium, quæ humi spargant quando à potentioribus invisuntur.

Vivunt sine ulla sollicitudine, neque serunt neque plantant, quam quantum in annum proximum opus habent: siquidem opes illorum consistunt in pecudibus, quarum tamen haud magnam habent copiam.

Sementem faciunt hoc modo: Octobri ingrediente, familiæ unius vicinitatis, decem, viginti aut plures paucioresque conveniunt, & conjunctis laboribus, mares uno atque altero die fodiunt terram, aut etiam arant, seminaque injiciunt: atque hac opera defuncti, foeminis relinquunt reliquam culturam, neque ipsi amplius manus admovent. Communiter à mane ad vesperam comedunt & potant, cum sunt domi; si vero foras proficiscantur, nimirum ad conventum aliquem aut expeditionem bellicam, bis tantum singulis diebus cibum capiunt, quod & à paucis qui frugaliiores sunt, etiam domi servatur. Raro aquam solam bibunt, sed miscent illam communiter cum farina hordacea, tritici aut certæ speciei farris, unam vocant *Tecam* (descripsimus illam lib. XI I. Deser. Ind. Occident. cap. 2.) atque ita simul sorbent: verum festivis diebus, & voluptatis causa, bibunt certum potum quem nominant *Chicam*, qui colorem & saporem habet lactis acidiusculi: fit autem è maizio molito & in massam coacto instar panis, hæc massa à vetulis masticatur (uti apud Brasilienses) ita ut mollis & diluta evadat instar pultis aut feri lactis, admiscet deinde aliquantum aquæ & fermentari sinunt, donec per se confidat: hoc potu inebriant sese, faciunt quoque siceram è variis pomis, cui tantum aquæ admiscet, ut fere tenuem cerevisiam referat. Verum optimum potum conficiunt è certo fructu, quem Hispani appellant *Frutillo*, credo esse fructum arboris *Molle*, aut *Myrtillam*, quam vocant *Vnni* (vide lib. nostrum supra citatum:) qui instar vini est rubicundus & fortis, accedens nonnihil ad vinum Insulæ Maderæ: è quo & optimum fit acetum.

Tot uxores accipiunt, quot possunt alere, opulentiores enim plures habent: siquidem illas emunt à parentibus, unde proverbio inter illos fertur, eos ditiores evadere qui plurimas habent filias: in uxoribus autem eligendis non tam rationem habent formæ aut generis, quam roboris & industriæ in familia alenda: licet neque formam aut nobilitatem puellarum aspernantur.

Ducturus autem uxorem, puellam haud alloquitur, sed tantum suos consanguineos, opem illorum implorans; nam filiusfamilias non habet proprias opes quibus illam redimat, sed ab amicis adjuvatur, quorum alius ovem, alius porcum, tertius vaccam & ita porro largiuntur: ubi jam parata habet, quæ sufficere autumat, adit patrem puellæ & aperit suum desiderium: si autem sit *Plumen* aut alicujus dignitatis, necesse etiam est ut paratum habeat monile aliquod è Turcoidibus aut argenteis lamellis (majoris enim faciunt argentum quam aurum) quod patris puellæ capiti aut collo circumdet, & tum de reliquo pretio conveniat, quod pro diversa contrahentium conditione variat, & interdum decem, interdum viginti, vigintiquinque, quinquaginta, imo & centum pensionibus æstimatur, pensiones autem singulæ sunt ovis aut equus aut vacca aut porcus, aut etiam quatuor amphoræ *Ciche*, toga denique & gallina, atque ita porro. Ubi ita de pretio inter patrem puellæ & procum convenit, emtor præstat pretium & pater venditam puellam adducit domum sponsi: symposium nuptiale instruitur quoad cibum à sponso, quoad potum à focero, qui pretii dimidiam partem inter suos consanguineos distribuit, ut illi succurrant in *Chica* conquirenda. Aliquot diebus post hanc conjunctionem consanguinei venundatam invisunt, & convivio excipiuntur à marito, & canunt in honorem *Maruapeante*: præsertim si animadvertant illam à conjugē diligere.

Fit & interdum, ut si animadvertant illam durius haberi quam par est, conjugem per vim à marito abducunt, nulla pretii soluti compensatione facta, atque alteri elocent. Licet mariti more ipsis communi jus vitæ & necis in uxores usurpent, uti in mancipia, è quo facile animadvertere quam firma sint vincula conjugii è parte mariti, neque enim ipsi illam dimittere licet quandiu ipsi vivit; non alteri vendere; tantum ejicere, si perperam se gerat: quanquam nonnumquam fiat ut sine iusta causa egerat, sed tunc ipsi metuenda est consanguineorum simultas & vindicta, si conjux paulo potentiores habeat. Nihilò secius hic multæ conjuges per vim à maritis suis abducuntur, & quidem impune.

Viri paulo opulentiores singulis uxoribus construunt casam peculiarem: ubi autem cum

aliqua illarum consuescere est animus, mittit ad illam ut ipsum expectet: quod & interdum clanculum fit ob cæterarum invidiam: nihilominus utitur jure suo, & cum dilectissima convenit, cæteras pene mancipiorum loco habet, quæ & metere & cætera domestica munia obire coguntur, siquidem mares, ut ante dictum, solummodo sementem faciant.

Ubi autem conjugum aliqua peperit, festum agitur, & ovis illius terræ, quæ *Chilwaque* ipsis dicitur, mactatur, & puerperæ datur comedenda caro, ut robur denuo acquirat; licet foemina hîc statim post partum aqua frigida se abluant, & redeant ad domestica munia. Quinimo affirmant Hispani suas quoque conjuges ab aëre ad eundem modum indurari & robustiores fieri ad facillime enitendum.

Chilenses omnes sunt valde Zelotypi, itaque si quis peregrinus ipsos inviset, & foemina illos modo intueatur, vapulandum ipsi est: sin autem deprehendant illas cum aliis mæchari, sine ullo judicio publico trucidant: neque tamen propterea castius vivunt, & non raro viri multa coguntur dissimulare.

Viduis autem foeminis secundo matrimonio se tradere haud quidem illicitum est, honestius tamen existimatur, si liberos habentes innuptæ mancant, & aut ad parentes aut consanguineos suos redeant. Sin autem nullos habeant liberos, veluti in peculio mariti censentur, & cum cæteris bonis ad hæredes transeunt.

CAP. III.

De Chilensum sensu de Religione, & cultu numinis.

Chilenses neque Deum norunt, neque illius cultum, nullum observant dierum discrimen, ne mortuorum quidem resurrectionem credunt, sed post obitum nihil hominis putant superesse: nihilominus noverunt Diabolum, & quidem ut adversarium boni; & quemadmodum vitam hanc summum bonum judicant eorum omnium quibus fruuntur, ita vulgo ajunt, ubi quis inter eos defunctus fuerit, illum à Diabolo abreptum esse: quod ipsi suo idiomate dicunt *Alverey*.

Cæterum aliquo defuncto, is plangitur à consanguineis & amicis; servant autem cadavera dudum infepulta, interdum duos, tres, aut plures menses, reponunt ea super herbas bene olentes, atque iisdem cooperiunt, ne fætor offendat; ubi autem sepulturæ tradere volunt, triduo ante amicos convocant, & convivuntur, ove illius terræ mactata, cujus & partem aliquam cum amphora Chicæ capiti illius apponunt; atque ita tandem cadaver intra terram deponunt prope casam illius quam inhabitavit.

Veruntamen his non obstantibus videntur aliquantulam habere noticiam supremæ essentiae & alicujus divinitatis, à qua omnia terrena & humanæ quoque actiones gubernentur & dirigantur, cujus tamen essentiam non intelligunt: quidam enim illorum credunt aërium spiritum, quem appellant *Pillan*, & in symposiis suis potissimum venerantur & celebrant, cuique cantiones attribuunt, peregrino gestu & ejulatibus: maxime autem illum colunt cum tonat, sumuntque sagittam aut etiam securim lapideam instar cunei, & infigunt terræ, & circumstantes vociferantur & canunt, petentes ut *Pillan* hostes ipsorum perdat: nam dictio *Pillan* etiam tonitru ipsi significat, & tonitru pro numine agnoscunt: nam cum hilariores sunt & commessantur, & tonitru interea accidat, omnia omittunt & concurrunt ad arma, credunt enim tonitru monere ipsos, hostes suos Hispanos adesse, & affirmant se idipsum perpetuo esse expertos.

Porro omnes fortes & præstantes viros, itemque primores consilio, & manu promptos, insigniunt nomine *Pillan*, ipsis divinas virtutes attribuentes.

Cum Tobaci fumum hauriunt, quod & ipsis familiare, miris quibusdam cæremoniis illum in aërem exhalant, dicentes, accipe hæc *Pillan*, cum aliis quibusdam sermonibus, quos nequam nostri intelligere potuerunt, sed videntur hoc pacto numini litare.

Quando aliquam victoriam ab hostibus reportarunt, tunc festum celebrant, non sine comotationibus, & (quemadmodum jam diximus de tonitru) securim illam lapideam infigunt terræ, & circumstant cum armis suis, & cantillant epinicia, quæ nominant *Pavary*, in honorem *Pillan*. Eodem modo agunt cum aliquem ex hostibus captum, occidere destinarunt; feriunt autem illum inter symposia (nam & illum convivari & canere permittunt) securi aut clava in capite, ita ut concidat, & cor eximunt è pectore, & dentes cruento infigunt, cum cantu & vociferatione ad *Pillan*, ut ante.

Puniunt quoque homicidas & famulos latrones atque fures, proditores & similes morte; eisdem cæremoniis, quibus hostes captivos. Verum hæc fiunt inter ipsos cum acceptione personarum, nam qui potentes habent amicos, aut plurimum *Chica* largiri possunt, facile hæc

hasce poenas evadunt: præterquam si quis veneficii aut incantationis reus sit convictus, tales enim sine ulla venia aut dissimulatione vivos comburunt, & in cineres redigunt, simul cum omnibus quæ possident, neque enim cuiquam fas quicquam illius retinere, metuunt enim ne quid fascini in illis lateat.

Nullos habent sacrificulos aut alios ministros qui *Pillan* sacrificent: neque fortilegos: tantummodo eos qui comoediam cum *Pillan* probe norunt agere, & caeremoniis illis defungi, & *Pawary* bene præcinere, maximi faciunt.

Colunt præterea alium spiritum seu falsum numen, quod appellant *Maruapoante*, quod ipsis indicat quando potissimum uxor ducenda sit aut cognoscenda: credunt enim illas certo imprægnari cum *Maruapoante* ipsis præceperit cum ipsis consuescere: si autem illos interroges quomodo cum hoc dæmone colloquantur, aut quo pacto ab illo moneantur, respondent id fieri per inspirationem aut in somniis, ubi ante ipsi cecinerunt & genio indulserunt. Atque in hisce duobus nominibus tota ipsorum superstitio consistit.

CAP. IV.

De Chilenium regimine Politico, & armis.

Regimen illorum est penes optimates, quos vocant *Ulmen*, aut quando tantum unus est *Pulmen*. Et qui alibi vulgo *Casiqui* audiunt, ab ipsis indigitantur *Curacæ*; nam Casique nomen ab Hispanis ex Insulis Americæ translatum.

Ejusmodi *Ulmeni* sive *Curacæ* sunt inter illos plurimi, qui viginti quinque, interdum quinquaginta, imo & centum aut plurimis familiis præsunt: quorum tamen regimen præcipue consistit in bello administrando, aut in generalibus conventibus, cum de rebus magni momenti deliberandum est, ipsi enim convocant ejusmodi conventus: non possunt autem ab illis tributum aliquod exigere, aut alia onera imponere, præterquam cum summa necessitas exigit, sed tantum imperare ut adversus hostes egrediantur: quo casu ipsi præire coguntur, reliqui autem se adungere generali, quem vocant *Apocuraca*, aut gubernatori illius communitatis, quem dicunt *Nentoque*, illique in omnibus obedire.

His autem generalibus seu rectoribus non licet de rebus publicis privatim cum quoquam deliberare, sed necesse est ut consilium habeatur palam & sub dio, omni populo præsentem, ut omnem suspicionem amoveant.

Hæc dignitas *Curacæ* aut munus inferioris rectoris succedit à parentibus ad liberos: sin autem defungentes nullos reliquant, ad proximos consanguineos aut affines.

Nisi forte hæredes parum idonei sint, tunc enim dignitas illa aut munus interdum arripitur ab astutioribus. Reliqui eminentiores personæ eliguntur à *Curacis* aut *Pulmenis*; nimirum generales aut gubernatores: nunc autem nullum habent generalem, sed singularum communitatum rectores pro talibus se gerunt.

Electio autem *Nentogues* seu rectoris alicujus communitatis fit ad hunc modum: Loco vacante, is qui illam dignitatem ambire satagit, primo examinat facultates seu opes suas: necesse enim est primores demereri & solemnī symposio excipere: rebus autem rite paratis, convocat *Curacas* omnes & *Pulmenos* communitatis, ad locum publicum illi actui destinatum, qui ubi frequentes cum armis suis convenerint, orationem ad illos habet, prædicans & genus suum, opes, amicos, atque fortia facinora, aliaque, quæ ad rem judicat facere, & petit se in defuncti locum surrogari: dein unus aliquis *Curacarum* aut *Pulmenum* orditur orationem, (candidatus autem statim illius collo circumdat collare compositum è *Turcoidibus*, aut certis conchis albis politis, quas instar auri æstimant) & commendat candidatum, atque permovet reliquos ad ipsum eligendum, & sine ulla conditione aut stipulatione prævia obediendum: Electus autem vicissim promittit se omnia fideliter pro communi salute acturum, & munus suum diligenter obiturum. Dehinc orator ille collare à candidato acceptum inter reliquos dispartit primores: denique totus hic actus absolvitur proluxa & splendida commessatione.

Eodem quoque modo eligunt *Apo Curacam*, id est, supremum Rectorem: quem tamen *Vcaes* jam à longo tempore non habuerunt.

Arma ipsis sunt hastæ sive lanceæ, fragmento veteris cujusdam gladii ad spithamæ longitudinem asperatæ, plus minusve: hæ autem hastæ ut plurimum longitudinem habent duarum nostratium communium. Utuntur & Clavis, ferro asperatis: visuntur quoque inter eos frequentes gladii hispanici, quos nudos gestant, quia vaginæ jam olim putruerunt. More tamen & consuetudine majorum suorum usurpant quoque arcus & sagittas, lapillis quibusdam asperatas, & veneno imbutas admodum lethali, verum hoc non est commune omnibus, sed iis potissi-

potissimum qui *Pulches* appellantur, qui origine Chilenses creduntur, licet ad Orientem habirent trans altissimorum illorum montium juga, quæ ab Hispanis *la Cordilbra* appellantur, de quibus in Descriptione Indiæ Occidentalis diximus cum de Peruvia ageremus.

Fabricant & galeas & thoraces è crudis tergoribus vaccarum, valde crassos & robustos, ita ut gladiis penetrari neutiquam possint.

Equites sunt optimi, & illis hastis satis dextre etiam in equis uti possunt: non ita boni sunt pedites, siquidem fere usum musquettorum ignorant, & illa valde metuunt. In bello plerumque ex insidiis grassantur, in quibus admodum sunt industrii. Crudelissimi sunt in victos, omnesque trucidant, & corda eximunt, & palpitantia adhuc dentibus laniant, ut ante diximus de captivis quos macerant.

Fœdera ineunt & stabiliunt in hunc modum: qui alium primatem aut rectorem communitatis ad fœdus & armorum societatem invitat, mittit per aliquem suorum (aut etiam portat ipse) sagittam, quam invitatus, si consentiat, manu dextra tangens vice jurisjurandi se obligat, atque hoc præcipuum inter ipsos est fidei vinculum.

Ad eundem modum, cum neque legere neque scribere sciant, siquid alteri nunciare velint quod bellum aut aliud Reipublicæ negotium tangat, per fidum aliquem suum ministrum, mittunt sagittam cui fascia alligata est, societatis armorum index, quam ille, ad quem mittitur, dextra manu accipit, & si vicissim aliquid nunciare velit, addit & alteram fasciam, atque ita sagittam eandem remittit. Si autem opus sit alios quoque moneri, retinet prior sagittam cum fascia, & ad alios suos confœderatos per suos circumferri curat: ad eundem modum.

CAP. V.

De Chilensium Lingua, & Vocabularium dictionum
Chilensium.

Hveno, Cœlum.
Quereb, Aër & Ventus.
 Tomo, Nubes.
Ante, Sol.
 Tien, Luna.
VVangelen, Stellæ.
Pillan, Tonitru.
Gualio, Fulmen.
Maoni, Pluvia.
Piren, Nix.
Vergumao, Ros.
Pilingei, Glacies.
Quetal, Ignis.
 Rô, Aqua.
 Tue, Terra.
Mappo, Regio.
Paun, Nox.
Tabuya, vespera.
Eppeun, mane.
Pangiante, meridies.
Vtle, cras.
Eppoé, perendie.
Vya, heri.
Bachiante, hodie.
Mintay, nunc.
VVeitwa, tunc.
 Cura, lapis.
Pese, argilla.
Maviel, lignum.
Millia, aurum.
Lien, argentum.
Titi, plumbum.
Pavilleve, ferrum.

Quitai cura, filex, pyrites.
Chadi, sal.
Abquem, arbor.
Cachu, herba.
Nebo, nuces.
Pino, stramen.
Cairon, fœnum.
VVul, radix.
Tapel, folium.
Quiltui, nucleus.
Zunem, avis.
Lyppe, penna.
Mepoi inem, ala.
Dani inem, nidus.
Alchahawal, Gallinaceus.
Alchawal, Gallina.
Pylken, Anas.
Manco, Aquila.
Quichiquichio, Accipiter.
Choroi, Psittacus.
Tuco, Ulula.
Aullyn, Apis.
Pulli, Musca.
VVento, Vir.
Domo, Fœmina.
Quidmiger, adolescens.
Techa, juvencula.
Penien, puer.
Domo penien, puella.
Chou, Pater.
Nenque, Mater.
Cheche, Avus.
Domo cheche, Avia.

VVenco, Patruus.
Nama, Matertera.
Pelchuchau, Vitricus.
Caulla, Noverca.
Towonghen, caput.
Mollbuen, *Molvin*, sanguis.
Pelli, anima.
Calel, corpus.
Ven, caro, nervus.
Ven molvin, vena.
Lonco, caput.
Tolqui cutis, membrana.
Tol, frons.
Longlen, cranium.
Lolo, cerebrum.
Angen, facies.
Taun, genæ.
Xe, oculi.
Tacume, palpebræ.
Depen, supercilia.
In, nasus.
Poloiv, nares.
Pilum, aures.
Oun, os oris.
Adem, sudor.
Quewen, lingua.
Mellbue, labia.
Villin, vesica.
Mee, sterqus.
Boru dentes.
Ilga, molaris.
Bidabida, palatum.
Coun, sputum.

Bulmerre, guttur.
Quette, mentum.
Paiun, barba.
Pylco, collum.
Pel, cervix.
Aero, pectus.
Moiu, mamma.
Puique, cor.
Vercum, pulmo.
Pue, venter.
Que, ventriculus.
Curique, hepar.
Vecaque, lien.
Quelche, intestina.
Lipan, humerus.
Puilpa, brachium.
Cue, manus.
Mancue, dextera.
VVellcue, sinistra.
Puleycue, palma.
Changelcue, digiti.
Buta changel, pollex.
VVili, ungues.
VVeddo, umbilicus.
Cadi, costæ.
Auri, dorsum.
Anca, lumbi.
Quichio, nates.
Penem, renes.
Collu, testes.
Metu, pudendum muliebre.
Chan, fæmora.
Lucu, genua.
Toy, crura.
Hemum, suræ.
Namon, pes.
Changelnamon, digiti pedum.
Botum, filius.
Neaque.
Penu, frater.
Lamoen, foror.
Quempo, affinis.
VVamapenco, cognatus.
Cuncira, orphanus.
Buytha, senex.
Cude, anus.
Penienhoc, obstetrix.
Nichetaniwemi, famulus.
Voerquin, nuntius.
Langyan cheboe, homicida.
Chuquiboè, fur.
VVocubu, Fera.
Pangi, Leo.
Naguel, Tiger.
Cuchy, Sus.
Michon, Felis.
Beve, Mus.
VVafen, Glis.
Tuwedewe, Talpa.
Tewa, Canis.

Pulpeo, Vulpes.
Cervinim, Cervus.
Puedo, Caprea.
Vilo, Serpens.
Piro, Lumbricus.
Bylcum, Lacertus.
Ponono, Bufo.
Challua, Piscis.
Vilochalua, Anguilla.
Quin pilon, Ostrea.
Apo curaca, Princeps.
Curaca, Dynasta.
Apò, Generalis.
Nentoque, Gubernator.
Vlmen, Primates.
Pulmen, Nobiles.
Machi, Medicus.
Cona, Miles.
Retare caman, Faber ferrarius.
Quito woe, Textor.
Illuiboe, mendicus.
Alvee, Diabolus.
Challo acaman, Piscator.
Nilla caboe, Mercator.
Pettun, color.
Queli, ruber color.
Calbu, cœruleus.
Carel, viridis.
Choot, luteus.
Curi, niger.
Lye, albus.
Temunei, pulcher.
VVoranei, deformis.
Newonei, fortis.
Leptungei, celer.
Chouwo, piger.
Aulonconey, sapiens.
Quennei, arrogans.
Culenei, dives.
Cunewal, inops.
Toucou, fatuus.
Molgei, nudus.
Ilungei, vestitus.
Queten, humidus.
Anguen, ficcus.
Prequin, avarus.
Prequiboe, liberalis.
Buta, magnus.
Pichi, parvus.
Montimey, pinguis.
Tau, *Tou*, macer.
Touma, cæcus.
Topilgen, luscus.
Pilo, furdus.
Topil, claudus.
Puca, domus.
Vllin, janua.
Chaquana, scala.
Pylca, murus.
VVana ruca, tectum.

Lolcura, penuarium.
Lonquen, mare.
Leve, fluvius.
VVictum, fumus.
Tubquen, cineres.
Cujun, carbo.
Alel, flamma.
Ilon, caro.
Ouicha ilon, oyilla caro.
VVara ilon, vaccina.
Cuchi ilon, porcina.
Cancan, assa.
Avaun, ebullita.
Curam, ovum.
Yly, lac.
Iwyn, butyrum.
Methen, farina.
Chiquelen, furfures.
Tipanto, annus.
Tien, Mensis & Luna.
Tominco, septimana.
VVantarules, maturè.
Taptou, sero.
Biliante, semper.
Inche, ego.
Eimi, tu.
Tubei, ille.
Inchen, nos.
Teimengen ennen, vos.
Liengen, illi.
Emma, ita.
Muh, non.
VVoccon, foras.
Compay, intus.
Pulon, infra.
VVono, supra.
Innengen, ante.
Buri, retro.
Alengei, nimium.
Munala, parum.

VERBA ALIQUOT.

N *Ecul*, currere.
Amon, ire.
Vtallenge, stare.
VVi, *VVyn*, esse.
Cuchulein, jacere.
Tecanen, saltare.
Padenatum, cadere.
Vtaleuen, surgere.
Aninge, sedere.
Dungune, loqui.
Temclenge, tacere.
Puronge, canere.
Pylconge, clamare.
Quipay, venire.
Ien, edere.
Butun, bibere.
VVillan, mingere.
Mepai, caccare.

Oo

Cude.

Cudepain, ludere.
Queguatum, pugnare.
Langawyn, occidere.
Mecowyn, ferre.
Chuquin, furari.
Guallulveno, restituere.
Lay, mori.
Rengalgey, sepelire.
Quedaucapay, laborare.
Nilla vyn, emere.
Nilla Teuvyn, vendere.

Nilla cayu, permutare.
Illuwyn, dare.
Vmatum, dormire.
Limen, evigilare.
Tangnone, frangere.
Bemeine, reficere.
Playn, reperire.
Vanguenbyn, perdere.
Tuegnei, lætari.
 N U M E R O R U M N O M I N A .
Quyn, unus.

Eppo, duo.
Quila, tres.
Meli, quatuor.
Quechu, quinque.
Cayn, sex.
Relgi, septem.
Pura, octo.
Ailla, novem.
Mari palaco, centum.
VVarama, mille.

Ut autem specimen aliquod habeant Lectores hujus linguæ, subjungendum putavi colloquium familiare, quod à nostratibus accepi.

Iuei pingeimi? quomodo vocaris? *Iuan pingem*? Ioannes vocor. *Cheo ruaimi*? quo vadis? *Moppo murren*, in regionem. *Cheo tui mi*? unde venis? *Nirocomotoun*, ex ædibus meis.

Chumel quipa tuai mi? quando venies? *Chumel putuai mi*? quando ibis? *Ale pungei tamruca*? est ne domus tua procul hinc? *Pichirungei*: prope est. *Ale pungei*, procul abest.

Inchi quiparui mi camappumu: volo proficisci in aliam regionem.

Chemnibla quiparui mi camappumci? quare vis proficisci in aliam regionem? *Merelaya tivamappumu*, inedia ciborum est in hac terra. *Aleibelaj tovachi tipanto benibla ale genepayn*: Annus hic fuit sterilis propterea inediam patimur. *Cheo mappungen tamichou*? in qua terra est tuus pater? *Alueiei*, diabolus illum abstulit.

Aieimi ruani in chio? vis mecum ire? *Ailan*, nolo; *Aien*, volo. *Chuben quecken neieimi tamia*? habes ne aliquid quod comedamus? *cancan achawal neen*, habeo assas gallinas: *muwy*? quot? *munal ei enchin tavia*; quæ nobis sufficiant. *Chuben putuayn*? quid bibemus? *Aile mangunmeimi*, ago tibi gratias. *Chuben domo trwa*? quæ est ista foemina? *inchi tan curi*, est mea uxor: *ni nave*, mea filia: *ni domo*, mea concubina. *Ale temiragei vei domo*, est pulchra foemina. *Quipangnei*, veni huc; *amotunge*, discede. *Vmatuayn*? ibimus cubitum? *utaiuca*, surgamus. *VVira cuchaj Compay tan mapumu*, Hispani irruptionem fecerunt in hanc terram. *Quipa waicha laimi*? vis ne una pugnare? *VVaiquinagelan*, non habeo arma: *Ina en pea in waiqui*, sequere me inveniemus arma: *ali teun inchi*, consentio.

C A P. VI.

*Observationes ex Historica Relatione P. Alonso d'Ouaglie, S. I.
 de anni tempestatibus.*

Quatuor anni tempestates huic Regno accidunt, quemadmodum Europæ, verum diverso tempore: Ver enim exordium sumit à mense Augusto, & definit in medium Novembrem; & à medietate Novembris Æstas incipit usque ad medium Februarii; à quo Autumnus ducitur usque ad medium Majum, quem excipit Hyems, quæ admodum nimbofa est, & spoliat arbores foliis, & cum vehementi gelu spargit altam nivem, quæ tamen à Sole dissolvitur; nisi, quod raro Sole non comparente, ad aliquot dies durat. Raro autem nives accidunt vallibus, nam licet copiosissimæ sint, & in tantum aggerentur, ut ad cacumina montium ascendant & cum iis exæquentur, & in aperturis montium veluti in puteis coacerventur, & pene toto anno durent, ibidem dissolutæ instant fluvios & torrentes, qui per valles cum magno impetu decurrunt usque ad mare, & terras mirum in modum foecundant. Verum licet hic non ningat nisi raro in planicie, frigus facit tam excessivum, ut in multis partibus Europæ vix tantum sentiat, quod accidit partim ab altitudine Poli, sub quo hæc regio sita est, partim à vicinitate montium, è quibus descendunt venti subtiles & penetrantes, qui nonnumquam sunt insupportabiles. Unde fit ut loca maritima sint magis temperata. Nihilominus in his venti magis sunt molesti, quam in planicie, utpote remissiores ibidem, neque tam rigide ferientes. Contra hoc Frigus creavit Deus latissimos & spississimos montes, plenos Quercubus, quæ est communissima materies districtus S. Jacobi & aliarum vallium, è qua & carbones fiunt ad fornaces & alias officinas; in aliis partibus serviunt eidem usui Robora, uti in districtu Conceptionis, ubi tam innumera sunt & ita vasta, ut licet jam tam multis annis cæsa fuerint, silvæ & saltus hodieque ita abundant illis, ut vix penetrari possint, neque aditum dent nisi ad duo milliaria ab oppido, ulterius autem sint inaccesi, licet hæc regio plusquam centum millia hominum sustentaverit, ut scribunt Authores. Ista autem uti & arbores fructiferæ hyeme

amittunt folia; sed silvestres arbores maximam partem illa conservant, quia sunt crassiora, & licet gelu cooperiantur, non onerantur ut aliarum arborum, sed liquefacto gelu à radiis Solis, magis late virescunt. Vere enim ingrediente medio Augusto, tanta copia florum nascitur, & numeravi aliquando duas supra quadriginta diversas illorum species brevi tempore, & quidem omnes campestres, & maximam partem odoriferos, è quibus conficiunt aquam, quam vocant Angelorum, ob singularem ejus fragrantiam. Herba quoque campestres tam feliciter germinant, tantumque sumunt incrementum, ut vix à satis distingui possint, & mense Novembri & Decembri ita adoleverunt, ut equis vix penetrari possint.

Sinapi, Foeniculum, Trifolium, Rapus, & Mentha, quæ plantæ in Europa seruntur & coluntur, hic abundantissime in campis sponte proveniunt, & quidem tanta copia, ut campos ad multa milliaria occupent, & pecudes & capræ illis pascantur. Sinapi autem in tantam molem excrescit, ut caules viderim crassitie brachii humani, & tam proceros, ut arbores æmulerentur, & superarent altitudinem equitis.

Plurimæ hic nascuntur herbae Medicinales, & magnæ virtutis, Chilenfibus solum notæ & illorum Medicis, quos vocant Maci, qui facultates illarum aut celant aut parce admodum docent Hispanos: magni hi fiunt non tantum ab Indigenis, sed & ab Hispanis cum gravi aliquo morbo affliguntur; & imprimis ubi aliqua suspicio est hausti veneni. Neque viri tantum, sed & foemina quædam hanc artem profitentur, in eaque excellunt.

Lib. I. cap. 2. Enumerat tres herbas quæ singularem usum habent in medicina.

Prima, inquit, est famosa illa herba quam vocant *Quincia mali*, quæ non assurgit ab humo supra dimidium palmum: cujus ramuli se dilatant ad modum fasciculi florum, & desinunt singuli in unicum florem, figuræ & coloris Croci in Indiis dicti *Romi*. Hæc herba evellitur cum radice, & ebullitur tota in aqua, quæ calida ægris exhibetur; & inter alia illius effecta, unum est, educere è corpore quemcunque sanguinem extra vasa constitutum & corruptum, cum maxima efficacia; quapropter Indi vulnerati quantocius sumunt hanc herbam, siquidem sanguinem qui per vulnus effluere non potest, educit antequam corrumpatur.

*Alter*a est, quam Hispani vocant *Albaciga* (& Indiani *Culen*) quia habet folia similia ocymo five Basilico, verum in tantam altitudinem assurgit, ut arbor videatur, & folia sunt fragrantissima; Hæc contusa applicatur vulneribus extrinsecus, & guttæ aliquot succi eisdem instillantur, & mirabiles edunt effectus.

Tertia est instar graminis, admodum subtilis & delicata, neque reperitur in omnibus partibus hujus regionis: usus illius est admodum mirabilis contra febres malignas & dolores laterum: coquitur tantum in aqua, & ita hausta insigniter mundificat sanguinem, introrsumque educit, ita ut ægri brevi tempore persanentur, uti sæpissime vidi.

Multæ præterea hic sunt herbae valde efficaces adversus dolores nephriticos, quæque calculum in vesica rumpunt, & ruptum expellunt. Quemadmodum & aliæ adversus dolores Sciaticæ, aliasque ejuscemodi infirmitates quamplurimas.

Siquidem jam de herbis cæpimus, addamus ea quæ alibi de illis tradit hic Auctor.

Lib. I. cap. XI I I. In valle Lampa, quæ distat ab oppido S. Jacobi milliaria quindecim, nascitur quædam herba, ad modum Ocymi, licet ejus folia potius sint cinerescens coloris neque tam late vireant, & planta haud supra palmi altitudinem à solo assurgat: Hæc granulis quibusdam salis æstivis mensibus cooperitur, instar minutarum perlarum, quæ super folia illius coagulantur, aut è rore qui noctu incidit, aut aliquo humore aut vapore, quem Sol in illa regione sullevat cum ascendit, aut quod herba ipsa sit ejus naturæ, ut exsudet aut protrudat hunc humorem, qui à Sole siccatus convertatur in granula salis: five autem ab hac five ab illa causa, aut etiam alia hoc procedat, hi effectus solum observantur in hac valle, & supra hanc herbam, quam Indigenæ maximi faciunt, quia sal iste est boni saporis & delicatus. Nescio an ad hoc alludat Joannes de Laet in descriptione Novi Orbis, in qua agens de Regno Chili & insignibus illius qualitatibus, postquam illud cæteris Americæ regionibus prætulisset, adjungit in aliquibus vallibus hujus Regni certis anni tempestatibus cadere rorem ita spissum, ut congelatus ad modum sacchari, & servatus, pene eundem usum præstet quem manna. Idem refert Antonius de Herrera Chronographus, &c. Et sane hæc illius fide retuli in descriptione mea; sed quod hic ab Authore affertur plane aliud est.

Eodem lib. cap. xv I. In tota ora maritima hujus regni crescit quædam herba instar cichorii, quam appellant *Luce*, quæ nascitur è rupibus, uti aliæ plantæ è terra, & verno tempore colligitur cum maxime adolevit, & cum Soli fuerit exposita ut siccetur, fiunt ex illa panes grandes qui pro deliciis habentur in illis regionibus, & præcipue in Peruvia, Cuyo & Tucumana, quia servit ad condimenta ciborum. Nascitur hæc herba in summitate rupium, quæ aliquando extant è mari, aliquando fluctibus operiuntur, quibus radices innituntur, è quibus proflit caulis, brachii humani crassitudine, quem vocant *Vitea*; hic præciditur & paulisper igni admo-

tus decorticatur instar thyrsi, lactucæ aut cinaræ, licet habeat longe alium saporē. Ex hoc trunco nascuntur aliquot herbæ aut folliculi plusquam tres pedes longi, aut quatuor, sex etiam aut octo digitos, appellant *Cochayngo*, & sunt duarum specierum, & licet sint ejusdem figuræ & coloris, tamen Indigenæ magnam agnoscunt inter illas differentiam, nam bonas colligunt in usum Quadragesimæ, & inutiles relinquunt in mari, quod illas absolvit à rupibus, & expellit in littus.

Eodem libro cap. XXI I. Faciunt & potum è fructu, quem Indigenæ vocant *Huigane* & Hispani *Molle*, qui habet figuram & colorem piperis: & arbor quæ illos fert est satis grandis, sed magis onusta frondibus, & potus ille valde est gratus. Reperiuntur hîc quoque (Herrera decad. IX. lib. 9.) fructus arboris silvestris, quæ nascitur à gradu trigésimo septimo & deinceps, quos Indigenæ vocant *Vngbi*, & Castellani *Myrilla*, qui fructus sunt rubri & instar exiguæ uvæ, saporis admodum grati, & grana illius sunt instar ficus, nec sentiuntur inter manducandum: qualitate sunt calida & sicca: ex his fit vinum longe optimum, clarum, subtile, calidum, & palato gratum, ventriculo amicum, quodque vapores capitis absorbit, & roborat ventriculum, promovetque appetitum: denique tantum aquæ tolerat quantum vinum: coloris est aurei, & durare potest octo mensibus, forte & pluribus: Acetum illius superat acetum vini nostratis, sapore & colore.

In toto districtu hujus regionis non reperiuntur viperæ, serpentes aut alia animantia venenosa, ita ut cuivis liceat recumbere sub arboribus, & inter herbas se volutare, sine ullo discrimine aut metu. Haud magis hîc inveniuntur cimices, quinimo si forte è regionibus transmontanis, ubi frequentes sunt, adducantur, statim emoriuntur, ubi senserint aërem hunc Chilensem.

Eodem lib. cap. XXI. Inter quadrupedes animantes, domestici & quasi proprii sunt hujus regionis, certi Cuniculi, quos ipsi vocant *Regus*, & mensis pro delitiis inferunt. Venantur illos infundendo aquam in ipsorum cavernas, qua cogunt illos progredi, ita ut à canibus capiantur.

Reperitur hîc & alia species Cuniculorum, qui familiares sunt, & variorum colorum, valdeque communes: secus quam illi, quos vocant *Arde*, dubito enim an alibi reperiantur quam in *Guasco*, vallium Chilenfium prima: hi sunt cinerei coloris, & pelles illorum maximi faciunt Indigenæ, ob subtilitatem & lævorem pilorum ad tactum. Et postquam egisset de Ovibus illis, ut vulgo vocant, Peruvianis, subdit, sunt illis satis similes capræ tam figura corporis quam velocitate, verum differunt colore, qui in his est rossus instar Rubini; & numquam cicurantur. Non est equus ita velox qui adultos assequi possit: juniorum caro admodum est delicata & manducatur recens; adultiorum autem salita & siccata, facile reliquas superat carnes. Hæc animalia generant lapides Bezoares in sinu quodam ventriculi, qui maximi æstimantur contra venena & febres malignas, ad roborandum & refocillandum cor, aliosque effectus: materia è qua generantur sunt herbæ insignis virtutis, quibus vescuntur naturæ instinctu ad sanitatem tuendam, aut morbos & venena superandum. Hi lapides inveniuntur in adultioribus hisce animalibus, atque interdum tam grandes, ut unum in Italiam attulerim qui pender uncias duas supra triginta. Experientia autem docet, in regionibus in quibus sunt plures viperæ, alique serpentes, & animalia venenosa, plures generari lapides, & causa est manifesta, nam cum hæ capræ sint tam veloces, & discurrant in varias partes, venenatis illis animalibus magis sunt expositæ, & ab illis læsæ, festinant naturaliter ad herbas medicinales. Unde in provinciis *Cujo* majores ejusmodi lapides reperiuntur quam in *Chile*, quia ibidem offenduntur multæ viperæ & alia animalia venenosa, à quibus libera est *Chile*, ut diximus; ad hæc cum *Chile* magis sit habitata, non sunt capræ ibidem tam frequentes quam in *Cujo*. In qua provincia & multi reperiuntur lepores, quorum quidam qui appellantur *Quiriquincios*, carnem habent qualem porcelli lactentes.

F I N I S.

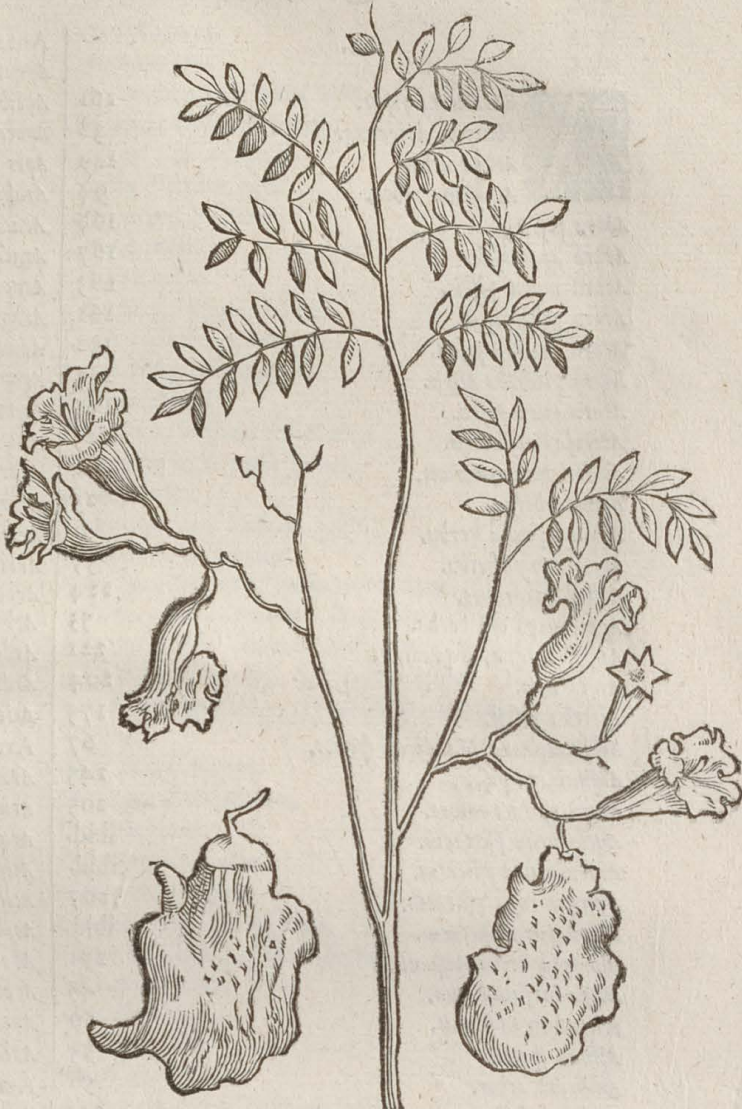
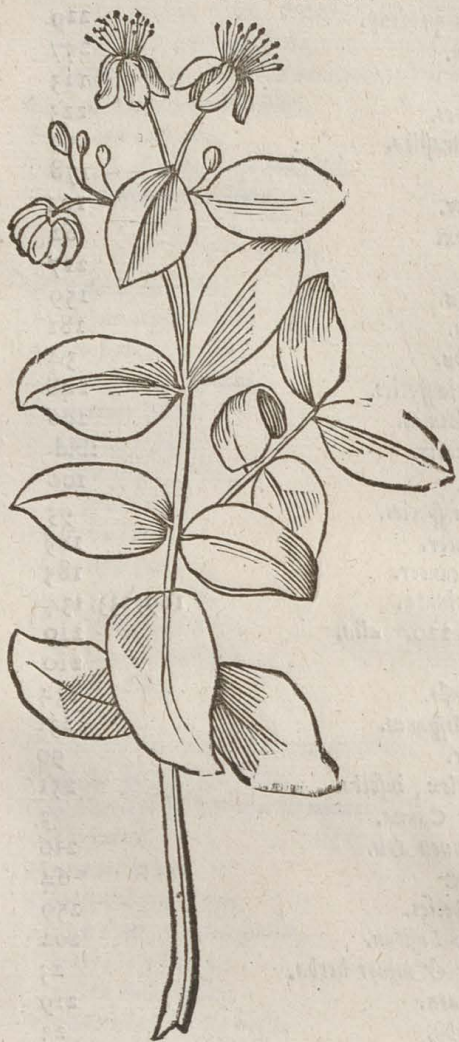
APPEN-

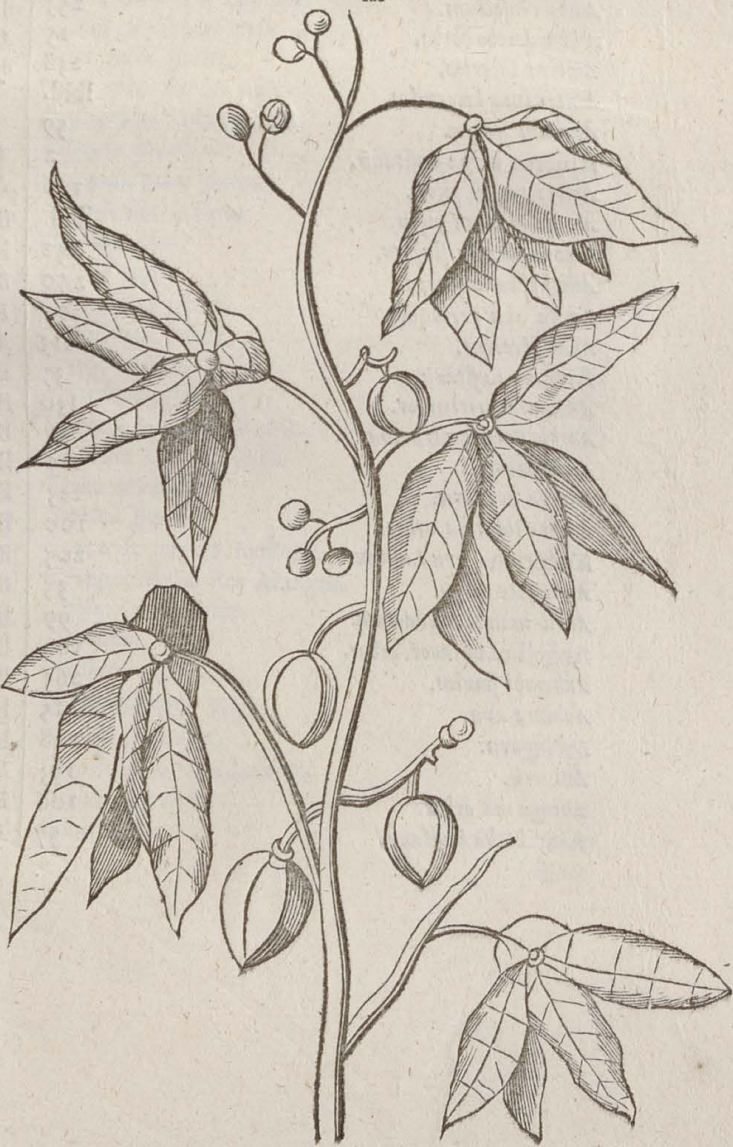
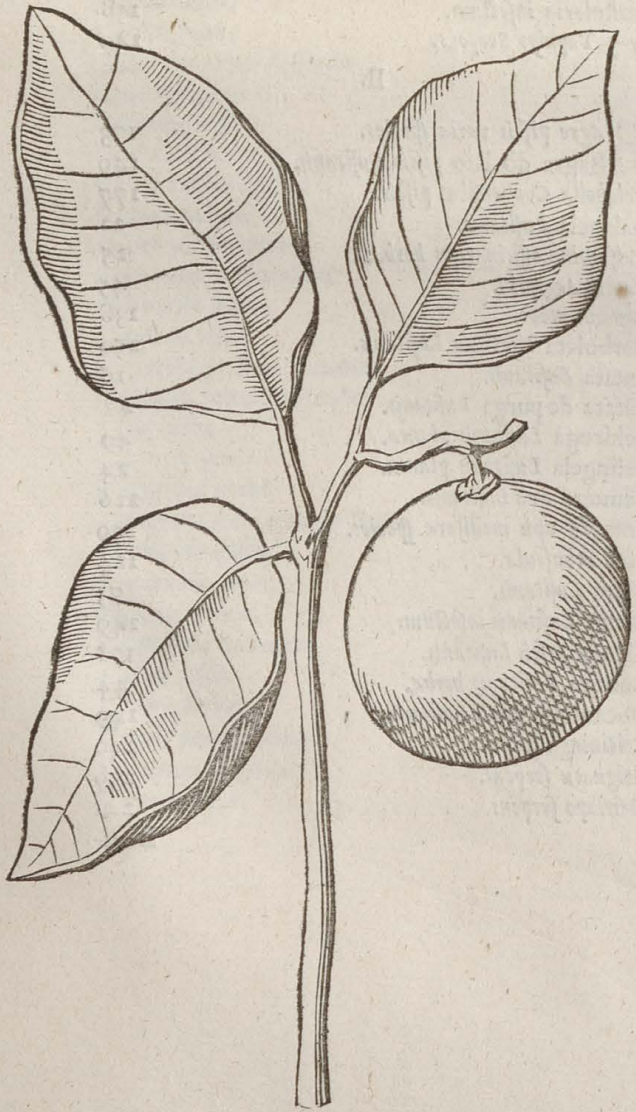
APPENDIX AD LIBROS DE PLANTIS.

Vltum hic addere Icones quatuor omiffas, quarum duas adhuc ad ipfas Plantas referre non potui; *Pekie* descriptionem apud Authorem non inveni.

UBAPITANGA.

PEKIA.

I N D E X

OMNIVM PLANTARVM ET ANIMANTIVM.

Quæ in his octo Libris describuntur & delineantur.

A.

Bacatuaia piscis.
 Abutylon Avicenna.
 Acaja arbor.
 Acajaiba arbor.
 Acara piscis.
 Acara aya piscis.
 Acara mucu piscis.
 Acara peba piscis.
 Acara pinima piscis.
 Acara pitamba piscis.
 Acara pucu piscis.
 Acerosa Brasiliensis.
 Achiotl Mexicanorum.
 Aguape herba.
 Aguara ponda herba.
 Aguaraquiya herba.
 Aguti quadrupes.
 Agutiguepo obi herba.
 Ai, sive Ignavus quadrup.
 Aiaia avis.
 Aiereba piscis.
 Aipimacaxera Mandioca species.
 Aipimixira piscis.
 Aiuru psittaci omnes.
 Aiurucurau psittacus.
 Aiurucurua psittacus.
 Aiurucatinga psittacus.
 Aiuruapara psittacus.
 Albaciga herba Hispanis.
 Alcea hirsuta herba.
 Algodon Lusitanis.
 Althea species.
 Ambaiba arbor.
 Ambua insectum.
 Ambuaambo herba.
 Ameira lacertus.
 Americima lacertulus.
 Amimin frutex.
 Amores herba Lusitanis.
 Amore guacu piscis.
 Amore pixuma piscis.
 Amore pinima serpens.
 Amphysbena serpens.
 Anaca avis perroquet.
 Anas silvestris.
 Ananas Lusitanis.
 Ananachicariri arbor.
 Anchic Peruvianis herba.
 Anda arbor.
 Andira aca avis.
 Andira Ibiariba arbor.
 Andorinha avis Lusitan.
 Androsace herba.
 Anell-inan Mexicanorum.
 Angelin Lusitanor. arbor.
 Anhembi fluvius.
 Anhima avis.
 Anhingavis.
 Ani avis.
 Aninga iba arbor.
 Anir herba Lusitanis.

Anta Lusitanis quadrup. 229
 Apeare insectum. 257
 Apeiba arbor. 123
 Aperea quadrupes. 223
 Apes varia in Brasilia. 259
 Arabeci piscis. 178
 Araca iba arbor. 105
 Araca iba frutex. 62
 Aracazi avis. 217
 Araguagua piscis. 159
 Aramaca piscis. 181
 Arapabaca herba. 34
 Araneorum varia species. 248
 Araracanga psittacus. 206
 Araranna psittacus. ibid.
 Arariba arbor. 106
 Araticu arboris species. 93
 Aratupeba cancer. 183
 Aratupinima cancer. 185
 Arbores inominata. 109, 133, 134
 Ardea species. 220. alia. 210
 Ardeola avis. 210
 Aries Guineensis. 234
 Armadillo Hispanus. 231
 Aroeira arbor. 90
 Arumatia duplex, insecta. 251
 Arundines & Canne. 3
 Atinguacumucu avis. 216
 Aitara frutex. 64
 Atsboy apis species. 259
 Ave de Verano Lusitan. 202
 Ayenca major & minor herba. 23
 Aves inominata. 219
 Aviantum herba. 23
 Aura avis Hispanis. 208
 Aurata piscis. 161
 Auricularia insectum. 258
 Ayng Tapuiys Serpens. 240

B.

Bagre piscis varia species. 173
 Bagre do Rio piscis Lusitanis. 149
 Balabolla Congensibus piscis. 177
 Balancia Lusitanis. 22
 Balsamina officinarum herba. 25
 Bamia Aegyptia. 45
 Banana arbor. 138
 Barboleta insectum Lusitanis. 250
 Batata Lusitanis. 16
 Batata de purga Lusitanis. 41
 Beldroga Lusitanis planta. 49
 Belingela Lusitanis planta. 24
 Bemtere avis Lusitanis. 216
 Benatshy apis mellifera species. 259
 Betis arbuscula. 124
 Betre Lusitanis. 73
 Bicho Lusitanis insectum. 249
 Bicuda piscis Lusitanis. 171
 Bobora Lusitanis herba. 44
 Bocamolles piscis Lusitanis. 149
 Boicinga serpens. 240
 Boiguacu serpens. 239
 Boitiapo serpens. 241
 Boni-

INDEX OMNIVM PLANTARVM ET ANIMANTIVM.

Bonito piscis Lusitanis.	150	Carara una cancer.	184
Brasilia olim S ^{ta} Cruz dicta. 260. illius situs. ibid. illius praefectura. 261. soli ratio. ibid. & 262. aeris tem- peries & anni tempestates.	264	Cardon Lusitanis herba.	23
Brasilensium statura & habitus corporis. 269. vestitus & ornatus eorum. 270. Icones. ibid. Suppellex. 271. Venandi & piscandi modi. 272. Cibus & potus. 273. Lingua. 274. Arma & exercitia. 278. Religio. ibid.		Cariamia avis.	203
Bredos Lusitanis species Bliti.	13	Carigeya quadrupes.	222
Bufo avis Lusitanis.	199	Carigeyberu quadrupes.	235
Buraco de Velha Lusitanis piscis.	163	Cariri Tapuiya.	274
Buyobuyo Philippinensium.	75	Carucuoca mus.	229
C.		Cafaca amargosa herba Lusit.	25
Caa-apia herba.	52	Cascaela Lusitanis serpens.	240
Caa-ataya herba.	31	Cassaon Lusitanis piscis.	164
Caaeo frutex.	73	Cavala Lusitanis piscis.	178
Caacica herba. 7. alia.	15	Caviacobaya cuniculus.	224
Caetimay herba.	26	Caxabu arbor.	126
Caaghiyuyo frutex.	59	Cebipira arbor.	100
Caaguacu iba. arbor.	97	Cebola albaraa Lusitanis.	32
Caa-opia arbor.	96	Cega Lusitanis serpens.	239
Caapeba herba.	25	Ceizu Pleiades Brasiliensis.	269
Caaponga herba.	49	Ceizupira piscis.	158
Caapomonga herba.	28	Centopea Lusitanis insectum.	253
Caapotiragoa herba.	8	Cercopithecorum varia species.	227
Cabocles qui dicuntur.	268	Cereiba arbor.	127
Cabuibe arbor.	137	Chayaquarona Lusitan. piscis.	167
Cabure avis.	212	Chica potus Chilensium.	285
Cachorro do mato Lusitanis quadrup.	223	Chilensium statura & habitus corporis. 283. vestitus. ibid. Icones. 284. Domicilia. ibid. Suppellex. 285. Se- mentis. ibid. Connubia. ibid. Famine viris obnoxie; facile pariunt. 286. Sensus de religione. ibid. Regi- men Politicum. 287. Arma. ibid. Lingua Vocabula- rium.	288
Cagado do terra testudo.	241	Chilli Mexicanorum.	40
Cagni cercopithecus major & minor.	227	Churaqua Mexicanorum.	102
Caiu fructus.	94	Cicie ete cancer.	185
Camacari arbor.	102	Cicie panema cancer.	ibid.
Camarambaya herba.	3	Cicutaria palustris.	37
Camara herba varia species.	5	Cigarra Lusitanis insectum.	256
Camara Iapo herba.	25	Cipo de Cobras Lusitan. herba.	25
Camara Nuba herba.	6	Ciri apoa cancer.	183
Camaron de Salgado Lusit.	186	Ciri obi cancer.	184
Camaru herba.	12	Coapoiba arbor.	130
Camaripuguacu piscis.	179	Coati quadrupes.	228
Cambui arbor.	108	Cobra de Cipo Lusitanis serpens.	241
Camuri piscis.	160	Cobra de Coral Lusit. serpens.	240
Cana do mato Lusitanis.	48	Cocoi ardea species.	209
Canambaya herba.	46	Cocos nuces ferendi ratio.	139
Canambaya frutex.	78	Colherado Lusitanis avis.	204
Canis Carcharias piscis.	172	Columba sylvestres.	213
Canna Indica duplex.	4	Comanda guira frutex.	62
Canna Sacchari.	82	Convolvulus marinus.	51
Canna fistula arbor.	134	Copaiba arbor.	130
Caoi potus Brasilensium.	273	Copyba arbor.	121
Capiraribi fluvius.	262	Coqueiro Lusitanis.	138
Capeuna piscis.	155	Corcovado minor.	172
Capupuba gramen plumeum.	2	Corocoro piscis.	177
Capybara porcus fluvialis.	230	Corororoca piscis.	179
Cara herba.	29	Corta pao Lusitanis avis.	207
Caracara avis.	211	Coruina Lusitanis piscis.	177
Caraguata herba.	37	Cotia quadrupes.	224
Caraguata fruticis varia species.	88	Corvina species.	147
Caraiiba Brasiliens.	279	Craca de navios Lusitanis.	189
Carana Iba arbor.	130	Cranguersinho des Manges.	185
Caranna resma.	ibid.	Criolos qui dicuntur.	268
Carapopeba lacertulus.	238	Crocodilus.	242
Carapo piscis.	170	Crustacei pisces.	182
Carara herba.	13	Crupshape Belgis.	181
Carara pinima cancer.	187	Cuandu quadrupes.	233
Carapicos Lusitanis.	28	Cubricunha piscis Lusitanis.	181
Carauna piscis.	147	Cucumis silvestris.	44
		Cucuri piscis.	164
		Cugua-	

INDEX OMNIUM

<i>Cuguacu apara quadrupes.</i>	235	G atvis Belgis.	152
<i>Cuguacu arana quadrupes.</i>	ibid.	<i>Gaviaon Lusitanis avis.</i>	211
<i>Cugupuguacu piscis.</i>	169	<i>Girgilim Lusitanis herba.</i>	21
<i>Cuiete arbor.</i>	123	<i>Gladus piscis.</i>	159
<i>Culex elegans.</i>	253	<i>Gnaphalium Brasiliense.</i>	46
<i>Cuniculorum varia species.</i>	223	<i>Golvaon herba Lusitanis.</i>	23
<i>Cunuri cancer.</i>	185	<i>Gossypium frutex.</i>	59
<i>Cupia formica species.</i>	253	<i>Graminis varia species.</i>	1
<i>Curema piscis.</i>	181	<i>Granadilla Hispanis.</i>	70
<i>Curicaca avis.</i>	191	<i>Guayara locusta.</i>	246
<i>Curimata piscis.</i>	156	<i>Guabiru mus.</i>	229
<i>Curupicaiba arbor.</i>	132	<i>Guacaguacu avis.</i>	205
<i>Curipira numen Brasiliensibus.</i>	278	<i>Guaru frutex.</i>	77
<i>Curraes Lusitanis.</i>	130	<i>Guara apara cancer.</i>	182
<i>Curuata pinima piscis.</i>	150	<i>Guara alia species.</i>	ibid.
<i>Curuba herba.</i>	21	<i>Guara miri cancerculus.</i>	183
<i>Curucucu serpens.</i>	241	<i>Guacacua piscis.</i>	143
<i>Curucui avis.</i>	211	<i>Guacavi piscis.</i>	166
<i>Cururu ape herba.</i>	22	<i>Guajabo arbor.</i>	105
<i>Cururu arbor.</i>	109	<i>Guaba arbor.</i>	104, 105
<i>Cururuca piscis.</i>	147	<i>Guaba pocacabiba arbor.</i>	111
D.		<i>Guabi aya piscis.</i>	147
D ierada fructus apud Tapuiyas.	268	<i>Guabi Coara piscis.</i>	163
<i>Dorada mas piscis.</i>	160	<i>Guamumbi avicula.</i>	196
E.		<i>Guamaiacu piscis.</i>	142
E beni species.	108	<i>Guamaiacuatinga piscis.</i>	168
<i>Ebenhne apis species.</i>	259	<i>Guamaiaguaru piscis.</i>	158
<i>Ema Lusitanis avis.</i>	190	<i>Guanabau arbor.</i>	94
<i>Embuaembo herba.</i>	26	<i>Guanhumi cancer.</i>	185
<i>Encuberto Lusitan. quadrup.</i>	231	<i>Guapereiba arbor.</i>	118
<i>Enembuj insectum.</i>	253	<i>Guaperna piscis.</i>	145, 150, 163
<i>Enena taurus volans.</i>	246	<i>Guara avis.</i>	203
<i>Enxaroco piscis Lusitan.</i>	148	<i>Guara abucu pallia Brasiliens.</i>	271
<i>Erva Babosa Lusitanis.</i>	37	<i>Guara capema piscis.</i>	160
<i>Erva Cidreira Lusitanis.</i>	32	<i>Guara vna avis.</i>	204
<i>Erva de Cobra Lusitanis.</i>	7	<i>Guaricuru gammarus.</i>	187
<i>Erva de nosa Sennora Lusitanis.</i>	25	<i>Guara tereba piscis.</i>	172
<i>Erva de S. Maria Lusitanis.</i>	27	<i>Guaterna piscis.</i>	178
<i>Erva do Capitaon Lusitanis.</i>	ibid.	<i>Guariba quadrupes.</i>	226
<i>Erva do Rato Lusitanis.</i>	60	<i>Guarucu eremenbi insectum.</i>	256
<i>Erva do Vina Lusitanis.</i>	28	<i>Guaruguru piscis.</i>	169
<i>Erva de purga de Juan Paez.</i>	31	<i>Guatapura piscis.</i>	177
<i>Erva Moura Lusitanis.</i>	55	<i>Guayabara arbor.</i>	102
<i>Erva Pulgera Lusitanis.</i>	25	<i>Guebucu piscis.</i>	171
<i>Escaravelha Lusitanis.</i>	246	<i>Guayacan arbor.</i>	107
<i>Exquima Congensibus quadrupes.</i>	227	<i>Guira acangeta avis.</i>	216
F.		<i>Guira coereba avis.</i>	212
F aber & Gallus piscis.	161	<i>Guira guai numbi avis.</i>	193
<i>Fedagozo herba.</i>	6	<i>Guira guacu beraba avis.</i>	212
<i>Felis silvestris.</i>	233	<i>Guira ienoia avis.</i>	209
<i>Ficus silvestris.</i>	268	<i>Guira pariba arbor.</i>	108, 118
<i>Filix Brasiliensis, 2. alia filicis species, ibid. filix an po-</i>	ibid.	<i>Guirapeacoja vermiculus.</i>	83
<i>lypodium.</i>	ibid.	<i>Guira perea avis.</i>	212
<i>Formicarum varia species, 252. Brasilia pestis.</i>	262	<i>Guirapunga avis.</i>	201
<i>Frutices innominati. 61, 63, 68, 76, 77, 79, 80, 81</i>	ibid.	<i>Guirapunga semina.</i>	202
G.		<i>Guiraquerea avis.</i>	ibid.
G afanhoto Lusitanis locusta.	245	<i>Guiraru nhengata avis.</i>	210, 211
<i>Gallina Africana.</i>	192	<i>Guira tinga avis.</i>	ibid.
<i>Gallinaceus pullus monstrosus.</i>	219	<i>Guira tangeima avis.</i>	192
<i>Gandiroba herba.</i>	46	<i>Guiti arboris varia species.</i>	113
<i>Gangila Congensibus herba.</i>	21	<i>Guiti coroya arbor.</i>	114
<i>Garapa potus species.</i>	84	<i>Guiti toroba arbor.</i>	113
<i>Garyophyllata herba.</i>	45	<i>Guiti iba arbor.</i>	115
<i>Garza Lusitanis avis.</i>	210	<i>Gutucupa iuba piscis.</i>	147
		H.	
		H arder Belgis piscis.	166
		<i>Hautquilul Mexicanorum.</i>	13
			Hap

PLANTARVM ET ANIMANTIVM.

Hay quadrupes.	222	Ibira obi arbor.	141
Henbuh apis mellifera species.	259	Ibixuma arbor.	131
Herba viva species.	73	Ibyara serpens.	239
Himzomatzin Mexicanorum frutex.	80	Icicanba arbor.	98
Huberus arbor.	102	Icica resina.	ibid.
Huitzilzil avis Mexicanis.	198	Icipo herba.	14
Huitzilxochitl Mexicanis.	99	Igapeba Lusitanis Langada.	272
Hydropiper herba.	25	Iecuiha arbor.	127
I.		Iendaya perroquet.	206
Iacaiira Scorpius.	245	Ietaiba arbor.	101
Iabebirete piscis.	175	Ieticacica resina.	101
Iabiru avis.	200	Ietica herba.	16
Iaborandi herba.	36	Ieticucu herba.	41
Iaborandi fruticescens.	69	Ignavus quadrupes.	221
Iaboti testudo.	241	Iguana lacertus.	236
Iabotapita arbor.	101	Iito arbor.	120
Iabuticaba arbor.	141	Iiya quadrupes.	234
Iacaranda arbor.	136	Inaja guacuiba arbor.	138
Iacamaciri avis.	202	Inga arboris species.	111
Iacana avis.	190	Inga opeapiiba arbor.	112
Iacapucaya arbor.	128	Inimboy herba, 12. Icon.	56
Iacape gramen junceum.	2	Insectum inominatum.	256, 257, 259
Iacapu avis.	192	Insectum instar fuci.	258
Iacupema avis.	198	Insectum magnitudine Brufci.	258
Iacarini avis.	210	Insectum volans musca figura.	255
Iacare Crocodilus.	242	Insectum volans Tauri species.	256
Iacarutu avis.	199	Iocara arbor.	133
Iacatinga insectum.	254	Ipecacoanha herba.	17
Iacua acanga herba.	6	Ipecati apoa avis.	218
Iacuarete quadrupes.	235	Ipecu avis.	207
Iaece herba.	22	Iperoba arbor.	97
Iaguacaguare piscis.	156	Iperu piscis.	172
Iaguacatiguacu avis.	194	Iperuquiba piscis.	180
Iaguara quadrupes.	235	Ilocucu vermis.	252
Iaguaraca piscis.	147	Itaiara piscis.	146
Iaiama Oviedi.	33	Iua frutex.	63
Iambu avis.	192	Iua umbu arbor.	108
Iamacaru herba.	23	Iuapecanga herba.	10
Iamacaru arbor.	125, 126	Iupatiima quadrupes.	222
Iamacay avis.	198	Iupiuiba avis.	193
Ianduy, regulus Tapuiyarum.	269	Iuqueri omano frutex.	64
Ianipaba arbor.	92	Iarepeba frutex.	89
Iapacani avis.	212	Iurucua testudo marina.	241
Iaparanduba arbor.	109	Iurumu herba.	44
Iaparuca scolopendra.	253	Iurura testudo.	241
Iapu avis.	193	Iurucapeba piscis.	146
Iaqueta piscis Lusitanis.	156	K.	
Iaracatia arbor.	128	Kakara fructus Tapuyis.	268
Iaroba herba.	25	Kakara piscis Gracis.	163
Iasmini species.	47	Kitshara apis species.	259
Iataboca arundo.	3	Kura ura fructus Tapuyis.	268
Iatebucu ricinus insectum.	245	L.	
Ibahiraba arbor.	117	Labl phaeolus.	33
Ibacuri-pari arbor.	119	Lectus pensilis Brasiliensium.	271
Ibacamuci arbor.	141	Lima metropolis Peru longitudo.	260
Ihametara arbor.	129	Lingoada piscis Lusitanis.	181
Ibati herba.	19	Lobi echinoides Clusii.	12
Ibera puterana arbor.	120	Locustarum species.	245
Ibiboboa serpens.	240	Locusta tota atra.	248
Ibicurapari arbor.	114	Loutra Lusitanis.	234
Ibijau avis.	195	Luce herba Chilensium.	291
Ibipurunga arbor.	116	Lysimachia species.	30
Ibipitanga arbor.	ibid.	M.	
Ibira arbor.	99	Macaquo Congensibus quadrupes.	227
Ibiraba arbor.	136	Maci Medici Chilensium.	291
Ibirace arbor.	101	Pp	
Ibirapitanga arbor.	101	Macu-	

INDEX OMNIUM

Macucagua avis.	213	Mandubi herba.	37
Macumba Congensibus herba.	24	Mundubi guacu arbor.	96
Maguari avis.	204	Mureci arbor.	118
Maguey, seu Metl Mexicanorum.	38, 88	Mures Brasilienses.	229
Malaguetta vera.	39	Murucuja species.	70, 71
Mameluco qui Brasilianis.	268	Mus araneus.	229
Mamoeira arbor.	102	Muscarum varia species.	254
Manaca frutex.	69	Myouros herba.	6
Mandatia Lablab Alpini.	33	Myrta Lusitanis.	108
Mandiiba frutex.	65		
Mandioca radix.	ibid.		
Mandiopuba.	67		
Mandubi d' Angola herba.	43		
Mangangai insectum.	257		
Mangaiba arbor.	122		
Mange Veradeiro Lusitan.	118		
Mani Hispanis planta.	37		
Mantis locusta.	246		
Manucodiata rex, avis.	201		
Manucodiata alia.	219		
Mapreucauch fluvius.	268		
Maracana avis.	207		
Maracana Arara species.	ibid.		
Maracoana cancer.	184		
Maragao quadrupes.	233		
Marangioana anima à corpore separata Brasil.	279		
Mareca avis.	214		
Marinheiro cancer Lusitan.	187		
Marrubium Brasiliense.	16		
Mafarino avis Lusitanis.	191		
Maratata iba arbor.	132		
Maruapoante numen Chilensium.	287		
Matapasto herba Lusitanis.	10		
Matutui avis.	199, 217		
Maturaque piscis.	169		
Mauritia civitatis longitudo.	260		
Mberuobi insectum.	254		
Mecapatli Mexicanorum.	11		
Melongela herba.	24		
Mechoacan radix.	41		
Meeru canna Indica.	4		
Mellis agrestis species.	259		
Melo aquaticus.	22		
Memerian bacala Congens.	234		
Mentha Græca.	25		
Mentastro herba Lusitanis.	25		
Mergi aquatici species elegans.	218		
Meros piscis Lusitan.	169		
Metl Mexicanorum.	38, 88		
Micambe herba.	10		
Mieren-eter Belgis.	225		
Mitrapira piscis.	162		
Millipeda species.	253, 258		
Mitu, vel Mutu avis. 194. alia ejus species.	195		
Molle arbor.	90		
Monguape fluvius.	262		
Monoceros piscis.	143		
Monoceros piscis Clusii.	154		
Mormylo Gesneri piscis.	156		
Mosambes d' Angola herba.	10		
Mosquito culex.	257		
Mozombo qui Brasilianis.	268		
Mucu piscis.	161		
Mucuna phaseolus.	18		
Mucutaiba arbor.	106		
Muiva arbor.	117		
Mulato qui dicantur.	268		
Mulli piscis species.	156		
		N.	
		N ana, vulgo Ananas planta.	33
		N ana brava.	ibid.
		N ari nari piscis.	175
		N asthos Græcis.	4
		N ebula rara in Brasilia.	265
		N hambi herba.	49
		N hambuaguacu frutex.	77
		N hamdia piscis.	149
		N hamduguacu araneus.	248
		N hamdui frutex.	73
		N handiroba herba.	46
		N handuguacu avis.	190
		N haquunda piscis.	171
		N hatu culex.	257
		N il, five Nir, color cœruleus.	57
		N iqui piscis.	178
		N oitibo avis Lusitanis.	195
		N ux Cathartica.	96
		O.	
		O cceimbo Lusitanis herba.	26
		O leum dantes plante.	47
		O menapo Teima herba.	51
		O nca Lusitanis quadrupes.	235
		O nonis non spinosa floribus luteis.	3
		O penauck radix.	43
		O pponne fluvius.	269
		O rbis muricatus.	159
		O rellana tinctura.	62
		O robis Brasiliensis.	9
		O tschunogh fluvius.	268
		O ves Peruviana.	243
		O ves Chilenses.	244
		O urico cacheiro Lusitanis quadrup.	233
		P.	
		P aca cuniculi species.	224
		P acomo piscis.	148
		P aco caatinga herba.	48
		P aco caatinga arbor.	102
		P acoeira Lusitanis arbor.	137
		P aco Seroca herba.	48
		P aiomirioba herba.	9
		P aipaguacu insectum.	255
		P almeira Brasilia.	261
		P anama insectum.	250
		P anapana mucu insectum.	249, 250
		P ao Brasil Lusitanis.	101
		P ao d'arco Lusitanis arbor.	118
		P ao gamelo Lusitanis arbor.	131
		P apa peixe avis Lusitanis.	194
		P apay arbor.	102, 104
		P apilionum varia species.	250
		P aragua psittacus.	207
		P aranacure gammarus.	188
		P araro herba.	52
		P arati piscis.	181
		P arati piscis.	181

PLANTARVM ET ANIMANTIVM.

Paru piscis.	144	Quereiba arbor.	135
Pasionis flos.	70	Quetele avis Congensibus.	192
Pastor piscis.	166	Quici insectum.	254
Pastinaca marina.	175	Quici miri insectum.	ibid.
Pata Lusitanis Anser.	218	Quillobo Congensibus herba.	31
Pati Maguey species.	89	Quimbatui avis.	207
Pegafrol avis Lusitanis.	196	Quinciamali herba.	291
Peixe agulha Lusitanis.	168	Quingombo herba Lusitanis.	31
Peixe gallo Lusitanis.	161	Quiriquincios Chilensium.	292
Peixe pegador Lusitanis.	180	Quitii arbor.	113
Peixe ferra Lusitanis.	179	Quiya herba species.	37
Peixe viola Lusitanis piscis.	151		
Peixe volador Lusitanis.	162	R.	
Perexil Lusitanis herba.	14	R eteldange Belgis Serpens.	240
Peo de Galinha vermiculus.	83	Raja species in Brasilia.	175
Petimbuba piscis.	148	Rana in arboribus degens.	241
Phalangium maximum.	248	Remedium contra Serpentum morsus, 7. contra venena,	
Phoxinus Gesneri.	170	9, 26. contra calculum, 26, 48. contra morsus vene-	
Piaba piscis.	ibid.	natorum animalium, ibid. & 50, 52, 60. contra sca-	
Piabucu piscis.	ibid.	biem, 26. purgans, 32. abstergens, ibid. adversus	
Picacuroba avis.	204	ulcera, 53. purgans, 97. contra dysenteriam, 62. contra	
Picuipinima avis.	ibid.	venenum.	216
Pieterman Belgis.	178	Ren marinus Zoophyton.	189
Pillan numen Chilensium.	287	Reri ostrea.	188
Pimenta Lusitanis.	39	Reri apiya hydrus.	ibid.
Pinabui-zihuitl Mexicanorum.	65	Rio S. Francisco descriptio.	262, 263
Pindoba arbor.	133	Robalo piscis Lusitanis.	160
Pinhones Lusitanis.	96	Roz a quid significet Lusitanis.	66
Pino herba.	48		
Piper caudatum.	73	S.	
Piquitinga piscis.	159	S abaon arbor Lusitanis.	113
Pira aca piscis.	154	Sacchari machina, & conficiendi modus. 83. & seq.	
Pira acangata piscis.	144	Sagittaria herba.	55
Pirabebe piscis.	162	Saimbeiba arbor.	111
Piracoaba piscis.	176	Sallema piscis Lusitanis.	153
Pira iurumenbeca piscis.	149	Salmoneta piscis Lusitanis.	156
Pira metara piscis, 156. Icon.	181	Salpa piscis.	153
Piranema piscis.	145	Sape Lusitan. gramen junceum.	2
Pira pixanga piscis.	152	Sarcaparilla Hispanis.	10, 11
Piraquiba piscis.	180	Sardinha piscis Lusitanis.	178
Pira tiapa piscis.	157, 180	Sargus piscis.	147
Pira umbu piscis.	167	Sarigoy quadrupes.	222
Piraya piscis.	164	Sayacu avis.	193
Piscis innominatus.	153	Scarabens parvus.	258
Pita quid sit.	89	Scurvogel Belgis.	200
Pitanga guacu avis.	216	Scyuri Brasilienses.	231
Planta innominata. 7, 8, 9, 14, 16, 18, 19, 21, 30, 31,		Sempervivum marinum bacciferum.	13
37, 43, 44, 47, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 56		Senembi lacertus Iguana.	236
Polypodium Brasiliense.	2	Serpentaria major.	27
Pongi Congensibus quadrupes.	225	Sesamum herba.	21
Porcus Guineensis.	230	Silva d'agoa frutex Lusitan.	74
Porcus silvestris.	229	Soco avis.	199
Poti atinga gammarus.	188	Solani vesicarii species.	12
Poti pema gammarus.	187	Solanum bacciferum.	55
Potiqui quiya locusta marina.	185	Soldanella herba.	51
Priguiza Lusitanis quadrupes.	221	Soldido piscis Lusitanis.	151
Pstacorum majorum & minorum species.	205	Squilla lata.	186
Pstacorum nidi.	ibid.	Squilla p ^{es} culis.	187
Pudiano vermelho piscis.	145	Stella marina.	189
Pudiano verde piscis.	146	Stella arborefcens.	ibid.
Pulches Chilensium natio.	288	Struthio avis.	190
Pulgera herba.	25		
Punaru piscis species.	165	T.	
Puraque piscis.	151	T acomaree canna Saccharifera.	82
		Tajacu caaigora porcus.	229
Q		Taja oba herba.	35
Vauhayehuachtli Mexicanorum.	97	Tai-ibi quadrupes.	223
Quauhmeatl Mexicanorum.	11	Tainha piscis Lusitanis.	181
		Pp 2	Taioua

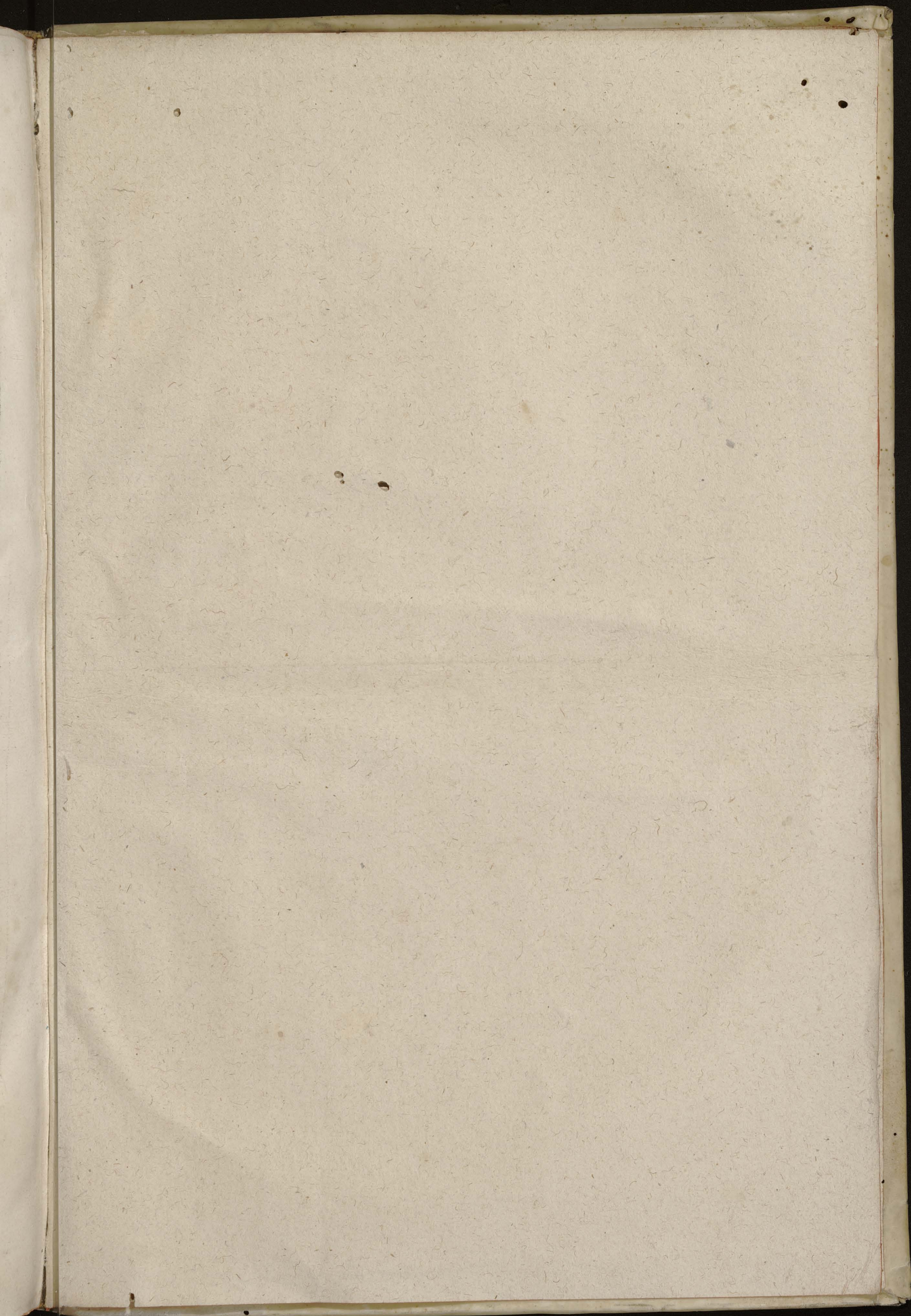

INDEX OMNIUM PLANTARVM ET ANIMANTIVM.

Taiia herba.	27	Tuiaputeiuba perroquet.	ibid.
Tamandua quadrupes.	225	Tuiete perroquet.	ibid.
Tamarindorum arbor.	107	Tuipara perroquet.	ibid.
Tamarugacu locusta marina.	186	Tuitirica perroquet.	ibid.
Tamatia avis.	208	Tuinanti iba arbor.	136
Tamoata piscis.	151	Tunarum differentia.	127
Tamoatarana herba.	53	Tunga insectum.	249
Tangara avis species.	214	Tupa quid significet Brasil.	278
Tangaraca frutex.	60	Tupacunga Tonitru Brasil.	ibid.
Tapacura Brasiliensibus.	269	Tupaberaba fulgur Brasil.	ibid.
Tapeti cuniculus.	223	Tyepiranga avis.	192
Tapera avis.	105	Tzopilotl avis Mexicanis.	208
Tapia arbor.	98		
Tapiaj formica.	252		
Tapierete quadrupes.	229		
Tapyracoyanana arbor.	134		
Tapuyarum fines & sedes, 268. mores, 270. arma, 278.			
mores & consuetudines, 279. Icones, 280. progrediendi			
modus, 280. victus, 281. feminae pregnantis, & post			
partum quomodo agant, 281. mortuos suos comedunt,			
282. lugendi modus, ibid. Habitus corporis, ibid.			
quibus rebus magnates à plebe differant.	ibid.		
Tarabe psittacus.	207		
Taraguira lacertus.	238		
Taraguira Aycurara.	238		
Tareira d'alto piscis.	157		
Tariera do Rio piscis.	ibid.		
Tareraja herba.	33		
Tartaruga testudo marina.	241		
Tatai iba arbor.	119		
Tatu & Tatupeba quadrupes.	231		
Tatu ete quadrupes.	ibid.		
Tatu apara quadrupes.	232		
Tauri volantis species.	246		
Tayasca piscis.	144		
Teca Chilensium far.	285		
Tetey avis.	212		
Teinguacu lacertus.	237		
Teimbana lacertulus.	238		
Testudinum species.	241		
Tetimixara piscis.	145		
Tiburoni species.	181		
Tijeguacu paroara avis.	214		
Timucu piscis.	168		
Tipioia, Tipiaca, Tipiabaca.	67		
Tlaquatzin quadrup.	222, 223, 233		
Tomatzitzicaztli Mexicanorum.	6		
Tongu Angolensibus herba.	24		
Tremate frutex.	61, 81		
Triangularis piscis.	142		
Trifolii species.	2		
Trifolium spicatum.	ibid.		
Tuberaon Lusitanis.	172		
Tucana avis.	217		
Tururacu locusta.	245		
Tucurobi locusta.	246		
Tuidara avis.	205		
Tui vulgo perroquet.	206		
		V.	
		Vca guacu cancer.	185
		Vcays Chileses nondum perdomiti.	283
		Vca una cancer.	184
		Vermis terrestris.	255
		Vespertilio aquaticus.	143
		Vespertilio cornutus.	213
		Vipuba & Viabururu herba.	67
		Vmari arbor.	121
		Vmbu arbor.	108
		Vmbulu Congensibus quadrupes.	225
		Vnau quadrupes.	222
		Vribaco piscis.	177
		Vrica Vrentis species.	48
		Vrubu avis.	207
		Vrucatu herba.	35
		Vrucari iba arbor.	104, 109
		Vruca frutex.	61
		Vrumaru piscis.	173
		Vrutaurana avis.	203
		Vty arbor.	120
		Vuba arundo sagittaria.	3
		Vubarana piscis.	154
		W.	
		Waterhoen Belgis avis.	190
		Watermeloen Belgis.	22
		Vvilhelmi Glymmerii itinerarium.	263
		X.	
		Xabuali arbor Mexicanis.	92
		Xalapa radix.	42
		Xalxocotl Mexicanorum.	105
		Xiphias piscis.	160
		Y.	
		Yotinge fluvius Brasilia.	268
		Ytzlehuayo patli Mexicanis.	99
		Yuca Americanorum.	68
		Yztuatxoz Sarcaparilla Mechoacanorum.	11
		Z.	
		Zinziber duplex, mas & femina.	17, 18
		Zoophyta duo innominata.	189

FINIS

851 843
P.P. Cam

L.XV.2

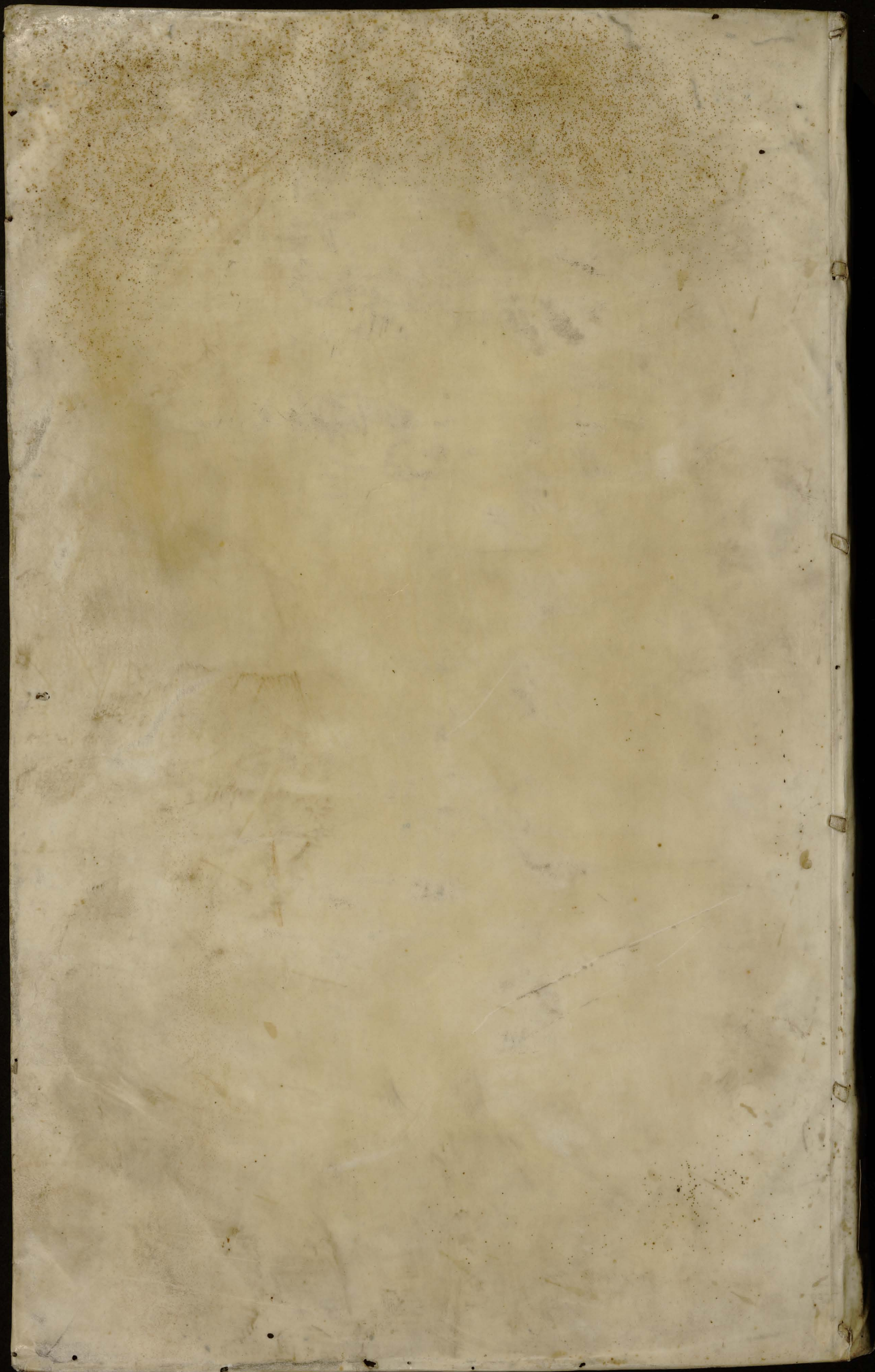
854 843 Bibliotheca 16.000,-
P.P. Camaldulensium in Bielany

Depozyt w Bibliotece Jagiellońskiej

09566

Historia
Naturalis
Brasilie

L - XV - 2